БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда үдөөлэттингэн

ШЫН

1969 ч. ИЮЛЬ 2 СРЕДА № 153 (7999).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

КОММУНИЗМ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ ДЭЭШ

★ **ДНЕПРОПЕТРОВСК** областтың болгаш хоорайның партия организациялаарының активтер болган. Хуралга делегийнер коммунистер болгаш аажылчы партиялары-ның Чөвүлел хуралының түңнелдерин тургаалашкан.

Делегийнер коммунистиг аажылчы партиялары-ның Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында эш Л. И. Брежнев иделеел кылган. Оны чыыглаанар түлүкүүт адын часкап үткаан. Эш Л. И. Брежневтиң тургаазын хуралдың киржикчилери улуг кичээнгейлиг дыңнаан болган адын часкаашкыннары хей үдаа үе киргеп.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлеринде бистиң бүгү партиянывыстың ажыл-чоннарывыстың түрэ-соруу үзеригейлеттингеп. Олар уе Чөвүлел хуралдың ажылгаан түңнелдерин сеткил ханаа хүлээп алган. Аңаа хүлээп алдыгаш документтилерни чаңгыс эң-сеткилдиг-биле түүлүүт деп санаа турар. Хуралга сес алганнар мичээлээр чаңгыс аай медеглээн.

Делегийнер ажылчын болган коммунистер партияларының Чөвүлел хуралының түңнелдерин СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң үнелээнин партия активинин хуралының чаңгыс эң-сеткилдиг үндүрген доктаалында бүгүнү-биле дет-кээн.

СЭКП ТК-ның Члигине секретээ эш Л. И. Брежневке башкаткан СЭКП-ниң төлээлиг-нерелиг-ленинизмиже болган пролетарлы интернационализмиже үнделеп, ажыдыкпа партиялардың чаңгыс ээнэ, смрый каттыжылыкпыны быжыглаарыже утпаан шугуумну Чөвүлел хуралга ленинчи чаагай чаңчылдар-биле дүүштүр чайгылыы чок, ыңай боттандыргаи деп, партия активинин хуралының чаңгыс эң-сеткилдиг үндүргени доктаалында бүгүнү-биле детпээн.

СЭКП ТК-ның Члигине секретээ эш Л. И. Брежневке башкаткан СЭКП-ниң төлээлиг-нерелиг-ленинизмиже болган пролетарлы интернационализмиже үнделеп, ажыдыкпа партиялардың Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында эш Л. И. Брежнев иделеел кылган. Оны чыыглаанар түлүкүүт адын часкап үткаан. Эш Л. И. Брежневтиң тургаазын хуралдың киржикчилери улуг кичээнгейлиг дыңнаан болган адын часкаашкыннары хей үдаа үе киргеп.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлеринде бистиң бүгү партиянывыстың ажыл-чоннарывыстың түрэ-соруу үзеригейлеттингеп. Олар уе Чөвүлел хуралдың ажылгаан түңнелдерин сеткил ханаа хүлээп алган. Аңаа хүлээп алдыгаш документтилерни чаңгыс эң-сеткилдиг-биле түүлүүт деп санаа турар. Хуралга сес алганнар мичээлээр чаңгыс аай медеглээн.

Делегийнер ажылчын болган коммунистер партияларының Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында иделеел кылган.

Ленинградчылар «Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында» СЭКП ТК-ның Пленумунуң докталын чаңгыс үн-биле деткээн. Олар Төрээн чүрттүң улам ыңайгы чечектелишкинниинге, социалистиг лагерьниң, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының чаңгыс ээнэ шимчээшкинниинге чаңгыс эвин быжыглаарга чүүлдүүн.

Хуралдың киржикчилериниң чаңгыс үн-биле хүлээп алган резолюциязында СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң политиктиг шугуумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга СЭКП-ниң төлээлериниң киллган ажылын бүрүнү-биле чүүлдүг деп санаан.

Ленинградтың партия организациязының коммунистер марксизм-ленинизмге, пролетарлы интернационализмиге үнделеп, ажыдыкпа партиялардың чаңгыс ээнэ, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралынга СЭКП-ниң төлээлериниң киллган ажылын бүрүнү-биле чүүлдүг деп санаан.

Эш Н. А. Косыгин хуралының киржикчилериниң айтыыларын харыылаан.

* * *

Эш Н. А. Косыгин дүштен соңгаар Ордынск районунуң «Большевик» колхозунга чораан. Артельдиң хөвүүлүүрга болган, колхозта тариачыларның шимчээшкинниин чаңгыс эвин быжыглаар дугайында Чөвүлелиниң Даргазы эш В. В. Щербицкий болган областтың үдүртүүчүлэри база од үүн чечиктер салган.

(СЭТА).

* * *

☆ **ЛЕНИНГРАД.** (СЭТА). Коммунистиг болган ажылчын партияларның Москвага делегей Чөвүлел хуралының түңнелдери, СЭКП ТК-ның июнь (1969 чыл) Пленумунуң докталы—Ленинградтың болгаш Ленинград областың коммунистерииң кичээнгейиниң төвүнде. Заводтарның, фабрикаларның, тудугларның, дээди өөредилге черлериниң, Ленинград гарнизон кежээтериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның коммунистериниң дерт муң хире төлээлекчилери Ленинград областың партия организациязының активтивиниң хуралында чыыглаан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы **Н. В. Подгорный** коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында иделеел кылган.

Ленинградчылар «Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында» СЭКП ТК-ның Пленумунуң докталын чаңгыс үн-биле деткээн. Олар Төрээн чүрттүң улам ыңайгы чечектелишкинниинге, социалистиг лагерьниң, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралынга СЭКП-ниң төлээлериниң киллган ажылын бүрүнү-биле чүүлдүг деп санаан.

Ленинградтың партия организациязының коммунистер марксизм-ленинизмге, пролетарлы интернационализмиге үнделеп, ажыдыкпа партиялардың чаңгыс ээнэ, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралынга СЭКП-ниң төлээлериниң киллган ажылын бүрүнү-биле чүүлдүг деп санаан.

Эш Н. А. Косыгин дүштен соңгаар Ордынск районунуң «Большевик» колхозунга чораан. Артельдиң хөвүүлүүрга болган, колхозта тариачыларның шимчээшкинниин чаңгыс эвин быжыглаар дугайында Чөвүлелиниң Даргазы эш В. В. Щербицкий болган областтың үдүртүүчүлэри база од үүн чечиктер салган.

(СЭТА).

* * *

НОВОСИБИРСК, июнь 30. (СЭТА). Бөгүн Новосибирского областтың партия активиниң хуралы болган. Аңаа ийи муң ажыг кижи киришкен. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **А. Н. Косыгин** делегийнер коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында иделеел кылган.

Иделкелди чугаалажыргага киришкен ораторлар делегийниң коммунистиг шимчээшкинииниң сырый каттыжылыкпыны быжыглаарынга хамаарыштыр Политбюроның политиктиг шугуумун, практиктиг ажыл-чорудулгазын чаңгыс эң-сеткилдиг деткээш, ук Чөвүлел хуралга хүлээп алдыган документтилерге сеткил ханаанын чугаалаан. Чаңгыс үн-биле хүлээп алдыгаш доктаалга мынча дээн: «Новосибирск областың партия организациязының актив хуралы делегийниң коммунистиг болгаш ажылчыл партияларының Чөвүлел хуралынга СЭКП-ниң төлээлериниң ажыл-чорудулгазын, СЭКП-ниң ишти-ки, дашкы политиказын, ССРЭ-ниң күүш-ыыдалын, империализмге удур, тайбың, демократия, национал хостала, социализмге удур, тайбың, демократия, национал хостала, социализмге удур, тайбың, демократия, национал хостала, соци

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ДЕЛГЕМНЕРИНДЕ

ЛЕКТОРЛАРНЫҢ СЕМИНАРЫ

КУЙБЫШЕВ. (СЭТА). Аныяк лекторларның анда болуп эрткен бүтүн-эвилел семинарын «Ленин—Коммунистиг партияның үндезилекчизи» деп темага баваи болдурган. Семинарның киржикчилери СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунун, СЭКП ТК-ның чанында Партияның дээли школазының, Москваның күрүче университединиң эртемленнериниң илеткелдерин хынаап, ажылдың дүржулгазын солушкан болгаш Куйбышев область ленинчи черлерге барып чораан.

«В. И. ЛЕНИН БОЛГАШ СМОЛЕНСК КРАЙ»

СМОЛЕНСК. (СЭТА). «В. И. Ленин болгаш Смоленск край» деп ном делгелгезин область библиотеказында ажыткан. Инда делгээн номнар, брошюралар болгаш журиалдар Улуг Октябрьның соонда Смоленск губернига чаартылгаларга Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүвениң үндезилекчизиниң сагыш салыышкынының дугайын, ажылчын болгаш тарагчыннар-биле оон чагаа-харылзааларының дугайын чугаалап турар. Смоленчилерниң дугайында: ажылчын революсчу П. Алексеевтиң болгаш шериг ажылдакчызы М. Тухачевскийниң дугайында Ильичиниң чүүлдери болгаш чагаалары база бар.

КАРЕЛИЯНЫҢ ХОСТАЛГАНЫНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

ПЕТРОЗАВОДСК. (СЭТА). Чээрби беш чыл мурнунда Москва республиканың найысылалы Петрозаводскини хостаан Карель фронтузунуң эрес-маадырлыг шеригленнерине салют кылган.

Ол кайгамчык хүнге хоорайның ажылчы чоннарының тураскаал болдурган митингизи С. М. Киров аттыг шолге болган.

Дайын чылдарында Карелиягa 84 суурну бүрүн узуткаан болгаш 409-ту хоозуратказан, когарал 20 миллиард рубль болган. Чүгле Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың аажок улуг кичээнгейниң болгаш сагыш салыышкынының, совет улустарның аку-дүнма дем каттыштырылгазының ачызында улуг ажыл-агыйын катап тургузар болгаш ону дүрген темпилербиле бүргүнгаар хогжүдер арганыг болган.

Дайын мурнундагы 1940 чылдыы-биле деңнээргe, эрткен чылда электроэнергияны ажылдап үндүрери барык 15 катап, дилиг материалдары — 2,6 катап, целлюлоза—13 катап ажыг, салазын—13,7 катап ковудээн. Ам республикада барык 700 ниити билиг школалары болгаш түскай орумак өөредилге черлери, 500 ажыг клубтар болгаш культура бажыңнары ажылдап турар.

Митингиниң киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, СССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунга болгаш СССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны үлээп алган.

ХОВУЛАРДА БОЛГАШ ШӨЛДЕРДЕ

ТАШКЕНТ. (СЭТА). Ташкентиниң чоогунда турар түскайжыткан ажыл-агыйлар картофельдиң эрте быжар сорттарын ажаап алырын массалыы-биле эгелээн. Калининниң болгаш Орджоникидзе районнарының чер ажылдакчылары баштайгы он-он муң тонна картофельди күрүнеге дужаган.

СМОЛЕНСК. (СЭТА). Сиген кезилдези эгелээн. Бо чылын сигенниң үнүжү эки, чаашкын үргүлчү-дээ болза, мал чемниң белеткели чедиишкинниг чоруп турар.

АЛМА-АТА. (СЭТА). Казахстанның ажыл-агыйлары баштайгы миллион гектар шолдуң сигенин кезип, сараттаан. Барык бүтү шолде сигенниң үнүжү эрткен чыдыындан эки.

Ам Казахстанның сиген шолдеринде 110 муң ажыг трактор косилкалары болгаш пресс-подборшиктер ажылдап турар.

ДЕЛГЕЛГЕ АЖЫТТЫНГАН

ЯКУТСК. (СЭТА). Тываның чүрүкчүлерiниң ажылдарының делгелгези Якутскиниң культура болгаш дыштанылга парыгында ажыттынган. Ийи чүс ажыг чогаалдарны зелгээн.

ЖУРНАЛДЫҢ ЭЭЛЧЕГЛИГ ДУГААРЫ

СЭКП ТК-ның «Партийная жизнь» деп журналының ээлчеглиг он үш дугаары парлалгазын үнеген. Журналда СЭКП ТК-ның Пленумунуң дугайында информастыг дыннадыгны, «Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдеринин дугайында СЭКП ТК-ның Пленумунуң 1969 чылдың июнь 26-да хүлээп алган докталдың парлаан.

Журналда дараазында материалдарны берген: Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының дугайында Дыннадыгны, «Амгы үе-чадада империализмге улуг демисединиң сорулгалары база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүгү хүштериниң чаңгыс эвиз деп Бол документинии, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл өнүнүң дугайында Чөвүлел хуралдың Кыйгырыгын, «Вьетнамга хамаарышпас чорук, хосталга болгаш тайбың!» Чөвүлел хуралдың Кыйгырыгын, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанга Чөвүлел хуралдың телеграммазын, «Тайбың камгаларының Угуулгазын» база коммунистиг болгаш ажылчын партияларының делегей Чөвүлел хуралынга хүлээп алган еске-дээ документилерин парлаан.

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРГЕ ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГАНЫ ЭКИЖИДЕР

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Районда профэвилелдер организацияларының активчилериниң, ажыл-агый болгаш албан организациялар удуртукчуларының, бухгалтерлериниң болгаш кассирлериниң семинарын чыл бүрүле докталмал эрттирип келген. Профэвилел организацияларының удуртукчуларын СЭКП райкомунга болуу-биле болгаш чаңгыс-чаңгыстап чалап келдирерин, эвилегли сорулгалар талазы-биле оларга сургаалдарны болгаш даалгаларны бээрин чорудуп турган. Партия райкомунуң организастыг ажылдар килдизиниң ажылдакчылары профэвилел организацияларына баар, оларның ажылы-биле таныжар, ажылын хынаар болгаш хүүда беседа кылыр аргаларны эвээн идепкейжидип берген.

1968—1969 чылдарда районда 16 партия эге организацияларының 7-ни боттарының удуртулгазынга хамаарышкан профэвилел организацияларының ажылының дугайында айтырыгларны партия хуралдарынга чугаалашкан. Районда (парторганизация секретары эш Яндаа), кижи эмнелгезинде (Эш Бегзи), Мөрен, Бай-Даг, Нарын (эштер Мижит-оол, Донгур, Дакпа) школаларында партия организациялары профэвилелге партийжи удуртулганы экижиткен.

Районда партия организациязы хамаарылгалыг айтырыгларны шиитпирлээрин болгаш хуралга чугаалажырын түгле профэвилел организациязын дамчыштыр чорудуп, профэвилел организациязының ролин белидер, ажылын идепкейжидер даэш чогуур деткикчени болгаш дузаны көргүзүп турган. Кижи эмнелгезинде партия организациязының секретары эш Бегзиниң профэвилел комитединиң даргазы эш Бойдунга ажыктыг амыдыралчы сүмелерин үргүлчү бээр, шиитпирлээрин берге айтырыгларга дуза көргүзер, ажылды кадыг планнап чорударын чедип алган.

Даандырган кандыг-даа ажылдың, ылангыя хөй күш, үе хереглээр хөй-нийти ажылының кайы бирээзин кылгаш, еске бирээзин үттүп болбас. Хамык ужур чүзел дээрге, кандыг-даа ажылды харылаар, удуртур кылдыр даандырган, массадан болгаш коллективтен идегелди болгаш бүзүрелди берипкен кижилерден, кадрлардан, оларның ажылгырындан, сагыш човаңгырындан болгаш хөй-нийтчизинден дыка хамаарыр.

Бистин районда амгы үеде профэвиледдериниң 2 райкомнары, 24 месткомнары, 9 профболуктери бар. Профэвилел кежигүнүге кирзе чогуур бүтү ажылчыннарның, албан хаакчыттарның болгаш колхозчулардың 98 хуузу аңаа хаара туттунган. Партия организацияларының удуртулгазы-биле районда профэвилел организацияларының сан талазы-биле өзүп, организас-тургузуу быжыглып, партияның берген даалгаларын төлептиг күүсеңнп турар профэвилел организациялары болгаш активтер эвээш эвес.

Райпода коммунист эш Артына удуртуп турар профэвилел коллективинге социалистиг хүдээлгелерни, оон негелделерни ажылдап кылгаш, ону херек кырынга боттандырар даэш чогуур хемчегларни чорутқан. Чарыштың квартал санында түңнээри, оон тиилекчилерин шаннаары докталмал чаңчыл апарган. Чижээ, бирги квартала садыг талазы-биле бирги черни ажыл-агый магазини, оон аргелекчизи коммунист эш Шойжуң алган. Ону шилчиир Кызыл тук 50 рубль-биле шаңнаан.

1968 чылда Эрзин райпозу республиканың хереглекчилер иниитилелериниң аразында социалистиг чарышка киришкеш, аңаа бирги черни эзлеп, шилчип чоруур Кызыл тук, 800 рубль-биле шаңнаткан. Бо чылдың бирги кварталында база-да эң дээрелерниң бирээзинде санаттырып турар.

Бай-Даг школазында профэвилел организациязы (даргазы эш Н. Чөксүм) докталмал эрткип турар хуралларында өөредилге болгаш кижизидилге, амыдырал-чуртталга, күнажылдың сагылга-чурумун быжыглаар дугайында айтырыгларны колдадып чугаалашкан. Оон культура-массалыг ажылдар комиссиязы кежээлерни, уруглар дыштанылгазын, ужуражышкыннарны, пенсиняже удээшкиннерни, мурнакчыларның сонуургалын белидерин, уран чүүл ажылын бодунуң холунга ап удуртқан. Партия, профэвилел, администрация ажылды харылзаалыг, сүмелиг чорударын боттандырган. Ол школа бүгү ап чоруткан хемчегларининң түңнелинде өөредилге, уран чүүлге көргүзүглер талазы-биле районда бирги черде чоруп турар.

Ынчалза-даа профэвилел организацияларының хөй талалыг ажылын экижидериниң аргаларын тывар, ажылында четпестерни илередир болгаш чайладыр, шиитпирлеттинмээн айтырыгларже кичээнгей салыр, орта партийжи удуртулганы ам-даа күштелдирер сорулгалыг бис. Чамдык партия эге организацияларының профэвилел эге организацияларының ажылын удуртуп турарында улуг четпестер бар. Оон удамыдан чамдык профэвилел организацияларының боттарының хүдээлгелерин, организакчы болгаш кижизидикчи ажыл-чорудулгазын ыракта четпес күүседип турар.

Тудугга (парторганизация секретары эш Обдуп), «Чаа оруг», «Мөрен» (эштер Соян, Ондар) колхозтарда, Эрзин школазында (эш Дажынмай) партия эге организацияларының хамаарышкан профэвилел эге организацияларының удургур, оларны тодаргай сорулгаларже углаар, профэвилелдер ажылының дугайында үстүкү черлериниң үндүрген шиитпирлеринин күүседезинин хынаар талазы-биле четпес ажылдаан.

Күргүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел райкому (даргазы коммунист эш Максыр) четпес ажылдаан. Пленумну хуусаазында чыгбас. Ажыл планы чок. Превидиумга кол эвес, үүрмек айтырыглар чугаалажып турган. Оон түңнелинде ол райкомга чагыртқан профэвилел эге организацияларының дыка четпес ажылдап турар.

Чамдык черлерде профэвилел организацияларының ажыл-чорудулгазының сегивейн туразының база бир чылдагаанын болза албан организацияның болгаш ажыл-агый удуртукчуларының чамдыктары профэвилел организацияларының ажылынга дуза чедирбейн, деткивейн келгенинде. Чижээ, Ленин аттыг колхозта партбюро кежигүнү эш Найдының, партбюро болгаш местком кежигүнү эш Даландайны профэвилел шугуму-биле чорудуп турар хемчегларге каап киржири-биле чалаарга, «чайывыс чок, оон өске чүүлге ажылдарывыс хөй» деп чылдагаанналаа келбейн баар.

Чамдык удуртукчулар күш-ажыл хөйлүүларын каржыландыр-биле хажыдып, профэвилел организациялар-биле дугуруштайн, оларның киржилгезин болгаш чөпшээрелин албайн турган, ажылдан кижилер үндүрер фактыларны болдуруп турган.

Партия болгаш профэвилел организациялары социалистиг чарыштыг, оон даэш хемнеп коммунистиг күш-ажыл даэш шимчээшкинниң четпес удуртқан. Кадык камгалалының, культураның, чырыдыышкынының болгаш улус өөредилгенин шугумунда коммунистиг күш-ажыл даэш шимчээшкин калбарбаан. Ол шимчээшкиниң хүрээленинде коммунистерниң, комсомолчуларның болгаш профэвилел кежигүннериниң саны дыка эвээш боон турар.

Профорганизациялар күш-ажылдың будурукчулуун, ону организастарын бедилер, будурер продукциянын шынарын экижидер, бот-үнезин чигледир, мурнакчы дүржулганы болгаш чогаадыкчы чорукту неттередир болгаш калбарттыр хереккe чогуур турушту ээлээр ужурлуг.

К. ЧАМЗЫРЫН.
СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң секретары.

Орёлдуң пос-тааны фабриказы области мурнакчы будурулгелериниң бирээзи. Чаа техниканы ажыглаанының түңнелинде, инда күш-ажылдың будурукчулуу бедээн.

Чехословакиягa будурун үндүрген, төгеректей аргыыр бедик будурукчулуг машиналарны чоокта чаа аргылга негинде турбускан. Оларны бо чурукта көргүскеем. Бо чуруктуң мурнуку одуруунда, ол машиналарны бирээзи, артыкчы Е. Н. Таяичева.

И. РАБИНОВИЧИНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Спорт мурнакчыларынга комсомолдуң шаңналдары

Европаның, делегейниң чемпионаттарынга, Олимпийжи оюннарга болгаш делегейниң аң улуг маргылдаалаарынга шүтүлгүнче туза-соруктуун, шудургу, быжыг туруштуун, спортчу бедик мергежилдиин бүзүредип көргүскени даэш сураглыг болуп спортчуларны, тренерлерни ленинчи комсомолдуң «Спортчу шылгарал» деп хүндүлел демдээ-биле шаңнаар дутайында ВЛКСМ ТК-ның бюрозу докталал үнүргеп.

Комсомолдуң спортчу даэш шаңналын ам 18 лауреат алган. Олар база-да оон мурнунда лауреаттар дег,— бистин хүнпериистиг спорт маадырлары. Ол хүндүлел демдээ 1968 чылда тургустунган. Оларның кижи бүрүзү Советтер Чуртунуң спортун хөгжүдеринге эвээш эвес үлүг-хуулу киргеп.

Шаңнатканнарны адаарга мындыг: шыдыраалаарынга делегей чемпионары Нона Гаприндашвили (Тбилиси), Борис Спасский (Москва область), Европаның, делегейниң болгаш Олимпийжи оюннарның хөй дакпыр чемпионары гимнасчылар Михаил Воронин (Москва), Виктор Чукарин (Львов), делегей рекордчулары, Олимпийжи оюннарның чемпионнары чиик атлеттер Владимир Глубичий (Суммы), Янис Лусис (Рига), Европаның, делегейниң, Олимпийжи оюннарының хөй дакпыр рекордчузу штангист Виктор Кузнецов (Москва), дошка мотоциклдиг чаржырынга делегейниң үш дакпыр чемпиону Гандрахман Кадыров (Уфа), Олимпийжи оюннарының чемпионнары боксёрлар Борис Лагутин (Москва), Дан Позняк (Вильнюс), хостуг хүрешке делегейниң дөрт дакпыр чемпиону болгаш ийи дакпыр Олимпийжи чемпион Александр Медведь (Минск), волейболистер —Мехикога болган Олимпийжи оюннарының чемпионнары Вера Галушка (Ташкент), Инна Рыскаль (Баку), делегейниң болгаш Олимпийжи оюннарның ийи дакпыр чемпиону Георгий Мондзолевский (Москва), парашют спортунга делегей чемпиону болгаш рекордчузу Татьяна Морозычева (Ярославль), хемечилер—Римге болган Олимпийжи оюнларның чемпиону, делегейниң үш дакпыр чемпиону Мария Шубина (Волгоград), Токио биле Мехикога болган ийи Олимпиаданың чемпиону Людмила Пинаева (Ленинград), фехтованиеге ССРЭ-ниң шилиндек командазының улуг тренери Лев Сайчук (Москва), совет шилиндек команда оон удуртулгазы-биле үш катап делегей чемпиону болган, Олимпийжи оюннарга үш катап шүүлгеп.

Ленинчи комсомолдуң «Спортчу шылгарал» деп хүндүлел демдээ-биле шаңнатканнарның шуптузуун ВЛКСМ ТК-ның «Хүндүлел дептеринде» киргеп.

Совет спорттуң мурнакчыларынга хүндүлел шаңналдарын Күш-культуржулар хүнүнде, Москвада В. И. Ленин аттыг Төп стадионга, август 9-та тыпсыр.

(СЭГА).

ӨҢНҮК

Ленинчи юбилейге болгаш Совет Тываның 25 чыл оюнга тураскаатқан социалистиг чарыш республиканың ном садыының ажылдакчыларының аразында калбарган. Беш чылдың дөртқү чылының бирги кварталының түңнелинден алырга Кызыл хоорайда «Өңнүк» магазин чарыштың мурнуку одуруунда. Чарыштың негелделерин күүседир даэш коллектив (директору М. А. Казанцева) чүткүдүт ажылдап турар. Май айның бараан саарылгазының планын ол 108,6 хуу күүсеткеп. Магазинниң дөрт аңгы салбырлары ай, квартал санының планныг онаалгаларын докталмал күүседип келген. Олардан чечен чогаал номнары садар салбыр план ёзугаар 3500 муң рубльдиң номун садар турган, 3846 муң рубльдиң номнарын садыгаан. Номнарны чагыдылга-биле садар салбыр ай планын 111 хуу күүсеткеп, бедик түңнелди чедип алган. Инда ажылдап турар садыгжыларның күш-ажылчы үлүү улуг.

Бо коллективтиң мурнакчызы Надежда Павловна Глухенко онаашкан ажылынга ак сеткилдиг, хөй-нийтиниң ажылынга идепкейлиг.

Хөй-нийтиң ном тарадыкчылары — садыгжыларның воз дузалакчылары. Ажыл-агый, бүдүрүлге, албан черлериниде хөй-нийтиниң ном тарадыкчылары чон ортузунга ном пропагандалаарынга идепкейлиг киржип, саарылга планын күүседиринге үлүг-хуузун киирип турар.

С. ТАМЧАЙ.

О. СУВАКПИТ.

ИЕ ЧҮРЭЭ

Ие чүрээ —
өртемчейниң
чүктеп чоруур.
Илиг черни
согуу-биле
хемчээп чоруур.
Чуртталгага
салым-чолдут
чаяаттынган
Шупту кижи
чүректерин
незинден деңнеп алыр.
Ол, чүрек,
ие чүрээ,
ол дег үнүн,
ол дег эргим.
Оттуг чаага
төлү дээштинг
ол дег дидим
чүве бар бе?!
Ие чүрээ —
өөрүшкүнүң,
муңгаралдың
чалыынарың
Илиг сана,
чигир чыгган
ары ышкаш,
мөөнеп чоруур.
Базар черге,
ужар дээрге,
аштыр суута
төлү дээштинг
Базым сана
сагыш човаң,
хөйнү бодап
чурттап чоруур.
Ажылдыва
үдеп тура:
«Кежээ бол» дээш
эргелеңир,
Ажык орук —
өөренүрде
«Кызып көр» дээш
ошкай соп каар.
Дыштанып дээш
ырак черже
аътканарда
«Менди чор» дээр.
Тыныжының
шаңы-биле
маңа-ботту
чыдып чоруур.
Чырык черге
ажы-төлдер
менди-чаагай
өссүнер дээш,
Чыргал, тайбың,
хосталгага
кежээде-ле
чурттазың дээш,
Даймы өртүн
болдурбас дээш
өжүр бажың,
Дайынырак
оруктарың
дутпай туруп
Изиг чүрээн
ушта соккаш,
хан — тук кылып,
Ие адың
келир өйге
солуй турар.
Ынчангаштың
ие чүрээн
өртемчей деп
билиривис.
Ырхарывыс
маадыры деп
чоргаарланып
адаарывыс
Алыс шыныың
читө сөглээн
солуттунмас
ужуру ол,
Амыдырал
чечектери —
уруглар хээш
Дарывысты
шыгытпайн,
хылыжывыс
холдан салбайн,
Дайынчы боон
сырый турган,
күүң мөөнээн
хереэвис ол!

БИСТИҢ СОВЕТ

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮК — ССРЭ-ниң экономиктиг улуг районнарының бирээзи. Оон 6,2 миллион дөрбелчин километр девискээри Соңгу Доштуг океандан Быдтбиле кызыгаарларга чедир болган Якут Автономнуг Республиканың барыын талакы кыыгаарларынаан Оожум океан эриктеринге чедир шөйлүп чоруткан.

Болдуның бойдус курлавырларының байлакшылыының талазы-биле Ыраккы Чөөн чүк чуртта кол черлерниң бирээзин эзлеп турар. Якутиянның алмаастары болгаш Магаданның алдын байлактыг черлери бүгү делегейге сураглыг. Ак-коргулчуунуң болгаш еске-дээ оонуг металлдарның, хомурлаштың, демир рудаларының болгаш тудуг материалдарының курлавырлары өзөр тиимес хөй.

Революцияның мурнунда Ыраккы Чөөн чүктүң бойдус байлактарын дыштыкы капиталистерге хээлиге берипкен турган. Балык тывыжы японнарның холунга кире берген, а алдын болгаш коргулчуун-шинге байлактыг черлерни сайзырады ажылдап ажыгларын француз-бельги болгаш немец компаниялар контрольдап турган.

Хамааты дайынның чылдарында Ыраккы Чөөн чүктү империалистиг Япония эзелеп турган. Кызыл Армия биле партизан отрядтары дыштыкы эжелекчилерни орус черден үнүүр шывадапкан. «Владивосток ырак-даа бол, бистин хоорайывыс-ла болгай» —деп, ол кадыг-дөшкүн чылдарда В. И. Ленин чугаалаан.

20 чылдарда болгаш 30 чылдарның эгезинде Ыраккы Чөөн чүк шапкын хогжүп эгелээн. Алдангa, Колымага алдының, соңгу Сахалинге нефтинин, Приморьеге, Хабаровск крайга ак-коргулчуунуң, Приморьеге, Амур областка болгаш Хабаровск крайга хомур-дыштың байлак чылар черлерин геологтар ажыткан.

Совет эрге-чагырганың чылдарында Ыраккы Чөөн чүктүң ажыл-агый тургузуушкунунга миллиард-миллиард рубльди салып киирген. Чүгле 1940 чылдан 1964 чылга чедир үениин дургузунда безин Ыраккы Чөөн чүктүң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының саны барык үш катап өскен.

БӨГҮНГҮ ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮК хамыктың мурнунда аажок сайзырангай өнүүг металлургиязы-биле, балык үлетпүрү-биле, ыяш ажыл-агыйы-биле өнзаланып турар. Ол черним чер байлаа ам-даа ыракта-ла чедир шинчилеттинмээн, ынчангаш келир үеде геологтар чаа-чаа байлактарлыг черлерни ажыдарынга чигзинмейн барып болур.

Балык тудуушкуну, киттерни болгаш далай аннарын тывары соолгу он чылда каш катап ковудээн. Ол бүгүнү мурнунда эрик чоогунуң сугларынга тудуп турган. Ам Ыраккы Чөөн чүктүң тывыш флоду балыкчы болгаш рефрижераторжу күчүдүг судноларбиле чепсеглеттинген, ынчангаш Беринговo далайдан Антарктика чедир идепкейлиг балыктаашкынче шилчээн бис. Балыктарның чаа хевирлерин тудуп, тывар арганы амгы үениң суднолары берип турар.

Ниити Эвилелдиң арга-ыяш курлавырларының үштүң бир кезии Ыраккы Чөөн чүкке онаажыр. Пөш, дүб, ясень, клён, Амур бархады чергелиг ыяштарның ыяыг үнелиг породаларының тудугга хереглээр ыяжын ол берип турар. Ыяштың сайзырады ажылдап кылырының болгаш целлюлоза-сазалының каш-даа улуг комбинаттарын Ыраккы Чөөн чүкте тургускан.

Ыраккы Чөөн чүктүң үлетпүрүнүң еске-дээ аларлары — нефть, газ, машина тудуушкун үзетпүрү база хогжүп турар. Нефть тывыжының каш-даа улуг черлери ажыттынган болгаш тургустунган, Сахалин Ыраккы Чөөн чүктүң нефть базазын апарган. Сахалиниин нефтизи бедик шынары-биле онзаланып турар. Дайын чылдарында Сахалин ортулук — Комсомольск аразының нефть дамчыдылгазының шугумун шейген. Комсомольскиниң чанында нефть сайзырады ажылдап кылыр заводту-даа тургускан.

Химия үлетпүрүн хогжүдеринин болгаш хоорайларны газчыдарының перспективаларын ажыткан газтың хөй курлавырларын каш чыл мурнунда Якутиядан илередип тыпкан.

Ыраккы Чөөн чүкте күчүлүг машина тудуушкун базазын тургускан. Владивостокта «Дальзаводтун», Комсомольскиде «Амурлитмаш» заводтун, Биробиджанда «Дальсельхозмаш» заводтун, Хабаровскиде «Энергомаш», «Дальдизель» болгаш «Амуркабель» заводтарның продукциязы чүгле Совет Эвилелинде эвес, харын даштыкыда безин калбак сураглыг. Комсомольскиде металлургияның «Амурсталь» заводу ол улуг будурулгелерни металл-биле ханзырып турар.

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТҮҢ экономиказынга кодаа ажылагый чүгүлә ужур-дүзалыг апарган. Оон кол адыры—соонды, ристи тарып өстүрери, иви ажылы, ан өстүрер ажылагый, өлүк тывыжы, эм болур үнүштерни чыыры болур. Ынлыг үнүштерге женьшень лимонник, элеутерококк болгаш оон-даа өскелер хамаарыр.

Совет Эвилелинде эвес, харын даштыкыда безин калбак сураглыг. Комсомольскиде металлургияның «Амурсталь» заводу ол улуг будурулгелерни металл-биле ханзырып турар.

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТҮҢ экономиказынга кодаа ажылагый чүгүлә ужур-дүзалыг апарган. Оон кол адыры—соонды, ристи тарып өстүрери, иви ажылы, ан өстүрер ажылагый, өлүк тывыжы, эм болур үнүштерни чыыры болур. Ынлыг үнүштерге женьшень лимонник, элеутерококк болгаш оон-даа өскелер хамаарыр.

Совет үеде, ылангыя дайын соондагы үеде, культураның, өөредилгенин, эртемнин болгаш ураи чүүлүн талазында хөй чүүлдер кыллынган. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының салбырларын Владивостокка болгаш Якутскиге тургускан, олар адырларның он-он эртем-шин-

АНЫЯК ПОВАР

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунуң № 2 ховутрактор ажылының бригадазын комсомолчу-аныяктар бригадазы деп адаан турар. Чүге дээрге инда аныяктар коллаан.

Чоокка чедир өөреникчи турган Ооржак Сарыг ол бригадада повардаан турар. Столовaяның иштин кажан-даа арыг силиг, чемненир столдар, олуурар сандайлар чаңгыс ай кыдыынган.

Ам бригадада 35 кижи бар, сиген кезилдези эгелээрге 60 кижи чеде бээр.

— Ынча кижиниң чааскаан ханчаң чемгерип шыдаар силер?—дээрге, ол боданмайн-даа: —бригаданың кежигүннериниң деп кезии херээжен уругнар болгай, оларның иштинден эки-тура-биле ажылдаар дузалакчылар тыпты бээр боор оң дээр.

Онзаашкан ажылынга харынсаалгалыг, чонунга антиг-эзедек, бодунуң кылып турар ажылын бригаданың ниити ажыл-херээ эки үре-түңнелдиг болурунга идиг болгун деп ханы сеткил-биле ажылдап турар повариы хөвүнүң ажылынчылерин мактаар, үнелээр апарган.

«Совет Тыва» совхозтуң столовaязында Лариса Авык база ону ажылдап турар. Ону суурнуң чону база мактаар.

ЧУРУКТА: повар Ооржак Сарыг ажыл үезинде.

А. КРИВОНОЖКИН.
Авторнуң фотозу.

делегей бо хүннерде

Өвүр районуң Хандагайты суурда амыдырал хандырылга комбинадының даараныла пегизде даараныкчы Александра Ховалыговна Баяндалай чоннуң даарадың алыры-биле киргеп чагыгларын саада чонга күүседип берип келген. Ол бүдүүп үнүрүп турар продукцияны бедик шынарзыг ыдырын чедип алыр дээш чүткүлдүг ажылдап турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ.
фотозу.

Чугай белеткели

Ыраккы Тоожу районуң «Тоора-Хем» совхозунуң хоочун ажылчыны Эрзәнчек Дуганчы чугай өрттедир талазыбиле бедик мергежилдиг кижи. Ол ында чыл дургузунда чугай өрттедир аевоозу удуртуп келген. Совхозтуң чугай өрттедир аевоозу чоокта чаа 15 тонна чугайны эки шынарлыг кылдыр өрттетиеш, дужаган. Ону суг-биле соортуп эгелээн.

Чугай өрттедикчилери ам база 15 тонна чугай дажын сыып алгаш, өрттедиринге белеткеп эгелээн.

Д. АЙР-САНАА.

КОММУНИСТ БАШКЫНЫҢ ҮЛЕГЕРИ

Екатерина Даваевна класыпга кирип келгеш, ыяй-бээр көргүзээн. Оман-хөлүг арын-шырайлыг, кандыг-бир чүвени сонуургап, билип алыксаар, дозурацидыр көрүп олургулаар каректарлыг, чаптамчыг чараш аажы-чаңныг бичии оолдар болган уруглар ийнги классты доозуп, чайгы дыштанылгазынче тарап чорукчаннар.

Бүдүн өөредилге чылының дургузунда башкы болдунуң өөреникчилери-биле бо класска өөредилгени эрттирип келген. Бичии кижилерни эртембилиите өөредири мындыг болеп бе. Ынчангаш ол бергелерге-даа, өөрүшкүге-даа таварыжып-ла турган. Ам ол бүгү артында калган. Башкыны ам чаа сорулгалар хөлзедип турар.

Школага башкылавышаан ол коллективтиң партия организациязының секретары болуру ийи аңгы нарын айтырыг-дыр. Бир-таа секретарь болганда, школаның директору болган өөредилге эргелекчии-биле бир дөмей, бүгү школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылын, ооң коммунистиг бедик идей-кижизидилгезин дээш бүгү-ле аргамергежилиниң, билимниң аңаа үндүрер ужурлуг сеп. Ынчангаш ам Екатерина Даваевна школаның класстарын эргии көрүп, чайты үеде кандыг септелге ажылдарын кайы класстарга канчаар чорударын көрүп, хынап турганы ол. Септелге талазы-биле кылыр ажылдар хөй-ле, ынчалза-даа ону чаңгыс угда шалыпкын чорудар болза, нарын, берге чүве черле чок.

Бо удаада школаның партия өге организациязының секретары-биле база катап ужуражып, Самагалдай ортумак школазының дугайында алзөп хөй солун үүлдерин билип алдым. «Өөредилге доозулган, сөөлгү экзаменнер чоруп турар. Экзаменнерни багай эвес дужаап турар» деп, башкы чугаалады.

Школада чаа өөредилге чылынга белеткел база чоруп турар. Самагалдай школазы чаа өөредилге чылынга муң кубометр оттуглар шапты, 50 тонна хөмүр-даштыг белетиип алыр сорулгалыг. Ынчаарга ам 400 кубометр шинты белеткээш, ооң 200 кубометрин база 40 тонна хөмүр-даштыг школа девискээринде белеткеп алган. Школаның чайгы септелгезин бүрүн чорударыбиле райониуң түдүт-сентелге организациязы-биле керээни чаргаш, аңаа 2200 рубльдың планнаан. Тус-тус класстарның башкылары ада-иелериниң хей-ниити эгелээшкини-биле шефтеп турган, класстарны чугайлаан, доңуланы. Ак чайт чугайлаттынган, кылайтыр доозулаан класстарны эргии көрдүүс.

Екатерина Чындыгыр 1962 чылдан эгелеп башкылап турар. Ынчаарга ол 1967 чылда эге класстарның бедик мергежилдиг башкызы боон. Кызында башкы институдуның педагогика факультединиң доосканын.

Өөүп орар чаштарны коммунистиг ёзугга кижизидеринге, оларны культурлуг аажы-чанга, бижиг билиглге өөредиринге башкының бо өөредилгези улуг идиглн берген. Ол шынап-ла бодунуң бүгү-ле сеткил-сагыжы-биле башкы ажылынга бердинген. Бодунуң башкы ажылының дугайында ол мынчаар чугаалап турар.

— Бистиң чуртувуста башкының ажылы эң-не хүндүледдиг. Ол харыысалгалыгдаа. Совет школаның болган башкыларның ам бо хүннерде өөредип, кижизидип турар кижилери — ол дээрге бистиң чуртувустуң келир үеден артем-биликтиг, культурлуг хамаатылары мшкажыл. Оларны бүгү тала-биле сайзырангай кижилер кылдыр белеткээри — бистиң эң чугула соруглавыс болур.

Эрткен өөредилге чылында Екатерина Даваевна Чындыгырның башкылап тургапы 2 «а» класында 20 бичии оолдар болгаш уруглар өөренип турган. Оларның шуптузупунна аажы-чаңы, сонуургалы аңгы-аңгы. Билининиң деңпели база-ла ындыг. Чамдык өөренпкчилер өөренген үүлүн коячуг дүрген биле тыртып алыр, а чамдыктары ону шаанга книр-ле таймылбрлаттырган, билип алыр. Бо дээрге бичии уругларның психологизының, оларның угаан-медерелиниң, школага келиринің мурнуда оларны адаиези өөредилгеге кайы хире белеткээни, кандыг аажы-чанга колдуунда сонуургалдыг болганының тодаргай херечизи болур.

— Башкы кижи «бо эки өөредилгиг өөреникчи», «дуу ол билип черле кошкак өөреникчи», «бо өөреникчи санга ынак өөреникчи, дуу өөреникчи аңаа черле багап кижи-ле болгай» дээн хевирлиг хуваалда-биле кажап-даа эрепгей ажылдавас ужурлуг. Класста бүгү уруглар каң-кадык болганда, оларның угаан-медереи шупту бир дөмей. Ынчангаш мен класымның бүгү өөренпкчилериге чаңгыс аай негелдени салып, оларның шуптузупун сонуургалын, чүткүлүн чаңгыс аай хөдүрүп, ажылдап турар мен— деп, башкы чугаалап олурар.

Башкының бо чугаазы-ла чөптүг. Башкы кижи уругларны «эки, багай» деп ылгавайн, а оларның кандыг эртемге чүге кэшкаан, аңаа канчап сонуургалы куду боон турарының чылдагаанын дораан-на тодарадып билип алыры чугула. Ынчангаш Екатерина Даваевна класынга бо ажылды эң чугулалап чорудуп турган, эки түңелдп чедип алган.

Башкыларның чедишкинин ажылдаарынга, уругларның кызымак өөренирипге, оларның талант-мергежилиниң сайзыраарынга өг-бүленин, ада-иениң ролю кайгамчык улуг. Ынчангаш бистиң бо башкывыс ол ажылды база-ла утпайн турар. Ол ада-иелер-биле доктаамал ажылдап келген.

Екатерина Даваевна Чындыгыр бодунуң мындыг язылыг кызымак ажылы-биле башкымар коллективинде улуг хүндүткелдиг.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

БИБЛИОТЕКА АЖЫЛЫН ЭКИЖИДЕР

Өвүр районуң «Коммунизмче орук» колхозунуң Бора-Шай салбырында библиотека бар. Ол библиотенага хүнүне улуг-биче номчукчулар эндерлип кээп-ле турар. А олар ном бижидип номчуур дээш келген-даа болза, кара шооча көрүп-көрүп, катап чанарынга ойлежип турар.

1967—1968 чылдарда библиотеканың эргелекчиин Клара Биличир-оол турда библиотеканың ажылы эки турган. А ам ол библиотеканың ажылы баксыраан. Библиотеканың амгы эргелекчизи Светлана Дагба түгле колхоз төвү киреринге ой. Библиотеканың дашты бокту, сонгалары бузук. А иштики байдалын көөр болза оон дээредевес дээрэи илден. Эш С. Дагба моон сонгаар библиотеказыи эки дериц, чонга лекция, беседаларын кылып, эки ажылдаарын бора-шайжылар сүмелөөр бодап турар бис.

В. ДААДЫР.

ФКП ТК-ның пленумунуң резолюциязы

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциянның Коммунистиг партиязы коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы делегейниң коммунистиг шимчээшкинниге, тайбың, хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш, империализмге удур демиселдиң авангардынга улуг чедишкинин-биле дооруглган деп санап турар дээрэин ФКП Төп Комитединиң пленумунуң киржикчилериниң Ж. Маршеның илеткелин баштаар хүлээп алган резолюциязында чугаалаан.

Москва Чөвүлел хуралынга ФКП-ниң Чиигине секретары В. Рошеге баштаткан ФКПниң төлөлериниң ажыл-чорудулгазын пленум түүлдүг деп көргенин резолюцияда демделээн.

Чөвүлел хурал коммунистиг партияларның, антиимпериалистиг бүгү күштериниң чаңгыс эвин быжыглаарының оруунга чугула үе-чада болдур. Улустарның хосталгазы болгаш айыыл чок чоруу база оларның чаагай амыдыралы дээш демиселинге оларның чаа-чаа чедишкиннериниң магадылалы—чаңгыс эптп быжыглаарынче угландырган күжениишкиннерин уламчылаар ужурлуг. ФКП бо утпаанымышкынга шинтпирлиг ажылдаар деп резолюцинда чугаалаан.

ФКП Чөвүлел хуралдың «Амгы үе-чадада империализмге удур демиселдиң сорулгалары база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүгү күштериниң хөделиишкиннериниң чаңгыс эвин» деп документизинде айыткан тезистерин болгаш принциптерин бодунуң ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдурар.

Бодунуң национал болгаш интернационалчы сорулгаларын чедишкинниг күүседир төлээде, ФКП хамыктың мурнунда ыдат удуртуучуларның шовиннисчи политиказын характерлеп турар кедергей чөөн чайгылымышкынга-даа, авантюризмге-даа удур, а ол шыкаш барыын оппортунистиг чүткүлдерге-даа удур могаг чок демиселдп үргүлүүлээр.

ФКП Чөвүлел хуралга тодаратказп принциптерге үндезилээш, акы-дүүнга бүгү партиялар биле найырадың, эпсеткил паттыштырылгазының болгаш кады ажылдакылганың харылээаларын хөгжүдер.

ВКП күүскомунуң меделгели

ЛОНДОН. (СЭТА). Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы делегейниң коммунистиг шимчээшкинниге база империализмге удур демиселго чугула салымшкын болур деп, Великобританияның Коммунистиг партизазының Күүскому Москва Чөвүлел хуралын ынчаар үнелээн.

ВКП Күүскомунуң пленуму болуп эрткен. Анаа ВКП-ниң төлөлериниң кежигүнү, ВКП ТК-ның Делегей кылдыкының эргелекчизи Джек Уодкистиң Москва Чөвүлел хуралының түңнелдерининң дугайында илеткелин дыңнаан.

Күүском англи коммунистериниң Чөвүлел хуралга төлөлериниң ажылын чүүлдүг деп санаан. Күүскомуң пленуму болган соонда парлап үндүрген медеглелиниде демделээни болза, Москва Чөвүлел хуралынга төлөлээн 75 партиялар империализмге болгаш даймн аймылынга удур демиселдиң айтырыгларының талазы-биле чаңгыс эптиң бедик чергезин көргүскен. Империализмге удур демиселдиң чугула айтырыгларының талазы-биле Чөвүлел хуралдың киржикчилериниң чаңгыс аай бодалы «делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниниң күштүүнүң херечизи болур» деп, ВКП Күүскому санаан.

ЮГОСЛАВ ТӨЛӨӨЛЕР СУДАНДА

Президент Титонуң түскай төлөөлекчизин баштаан югославтөлөөлер Суданның чаа удуртулгазы-биле чугаалажылышкыннар кылыр дээш Хартумда чеде бергеп. Төлөөлер ийи түрүтүң араазынга харылзааларны хөгжүдер дугайында чугаалажылышкыннарны чорудар.

(СЭТА).

Тайбыңны камгалаарының митингизи

ПРАГА. Тайбыцны камгалаарының чаңчыл болган митингизи Брно чоогунда Готвальд шынаага болган. Анаа Брновуң болгаш чоок-кавының чуртталчылыг суурларының мун-мун чуртталчылары, а ол шынаап Воронеж областың төлөөлери киришкеп деп, ЧТК агентилел дыцнаткан.

Митингиге ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң чазаанның Даргазы О. Черник чүве чугаалаан. Совет Эвилели-биле харылзаалары быжыглаары болгаш бүгү талазыл хөгжүдери Чехословакияга, ооң айыыл чок чоруунга болгаш чедишкиннинг хөгжүлдезинге амыдыралги чугула ужур-дузалыг дээрэин ол демиселеэн. Бодунуң диптомнй политиказынга Чехословакия күүсшенин айыыл чок чоруун хандырарының, демегейниң ийнги дайынының халапгыг уржуттарын катаптаарын болдурбазының эргежок чугулазын удуртулга болдуруп турар деп, О. Черник медеглээн.

Келир үеде перспективазарывыска бүүрээр бис. Айтырыгларывысты шинтпирээш шыдаарывыска бүүрелдиг бис. Бүгү делегейге социализмниң болгаш тайбыцныя эрге-ажыктарыныи иеген келгеи бистиң оруувустуң шынмыы бистиң күүшеивистин хамаатылары бүүреп көөр деп, ол чугаалаан.

Митингиниң түңелиниде концерт болган, аңаа ураи чүүлдүг чехословак болгаш совет мастерлери ойнаан.

Сомалиниң улузунуң байырлалы

МОГАДИШО. (СЭТА). 1960 чылдың июль 1-де чаа хамаарышпас күргее—Сомали Республика тургустунган. Социали улус аңгаи болгаш итали колонизаторларга удур надыг-дошкун демиселди чорудуп тургаш чедип алган хамаарышпас чоруунуң тос чыл ооиы бо хүннерде байырлап турар. Чурт колдуунда бананаиы бүдүрөр болган шалды дашкаар үндүрөрииче угланган чаңгыс талалыг экономиканы шаандагы шагаан унталдыр алган. Чуртта орук шүүт чок, үлетпүр бүдүрүлгелер мырыцай чок турган. Аныяк күрүпенин экономикалы хөгжүдер талазы-биле бешчыл, ооң дараазында үш чыл планнары Сомалиге бодунуң үлетпүрүи болгаи транспортуи тургузарынга дузаланан. Социалистиг чурттар-биле экономиктиг, техниктиг болгаи культурдуг кады ажылдакымга Сомалиниң экономиказыи хөгжүдериие улуг роль-лу ойнаан.

Чили тараачыннарның демисели

Чили пайысылаадан соңгу талаже 300 километр хире ырак кодээ суурну Ла-Серена дээр. Оиу иеран дындан очуулдурирга ыржыкпы. Дүүгүрөзии чок, сдур дээш ол. Ынчыг болза-да Ла-Серенада тайбың эвес. Чоокта чаа ол районуң тараачыннарын амыдырал байдалды эмиидирип негелеиирии, элээи кай номецикгерниң эдлел чөрлерии эдлеп ап-гаи. Тараачыннарга удур шеиитлерии чорутиан. Тараачыннар баррикадаларны тургузуп ап, ыяи болгаи дап-биле чеидегленип алгаш, шаажылакчыларның бүгү халдаашкыннарыи чедишкиниг ойтур шаап турда, студеитилер оларга дузалажкыры-биле чедип келген.

Чили ажылчы чоннар, хамыктың мурнунда тараачыннар, национал озиигархиниң болгаи даштыкы монополиялараның талазындан мөлчүгделге таварыжып турар. Чуртта ийи чүе бежеи муң акыя чоктар бар, чартык миллион кижи чер назанактарда чуртгап турар, школа назылыг миллион уруглар школага өөреимейн турар. Чилиниилерниң амыдырал чуртталарының өртек-үнези ай бүргүүнде орутчылдың июньда эрттирген. Конгрестиң делегаттары аграр реформазының дугайында хөйлүлүү күүседиргии негээи (бир авес чазактың чарлаан хоойлуузуи амгы темаилер-биле боттандырар болза, тараачыннар чернн чүгле чүс чыл эрткеи соонза алыр деп чүвеии олар санап көрген). Чоокта чаа 30 муң тараачыннар аграр реформазыи чорударын дүргедедирин негеп, ажыл соксадышкынын организастаан.

Чилиде тараачыннар шимчээшкинии чуртгуң депшилгелиг бүгү күштери, хамыктың мурнунда чили коммунистер деткип турар.

Е. ЕЛЬШОВ.
(СЭТА).

Пикколиниң чугаазы

АП агентилелдиң дамчыштканы болза: Чагырыкчы христиан-демократтыг партияның съездиин Римде болуп турар. Ооң политиктиг секретары Пикколи съездиге чүве чугаалаан. Итали коммунистер-биле христиан-демократтыг партияның кады ажылдажылганының болдунар кандыг-даа аргазы чок деп, ол чугаалаан. НАТО-га болгаш барыын таиакы делегейге Италияның шынчызыи Пикколи бадыткаан.

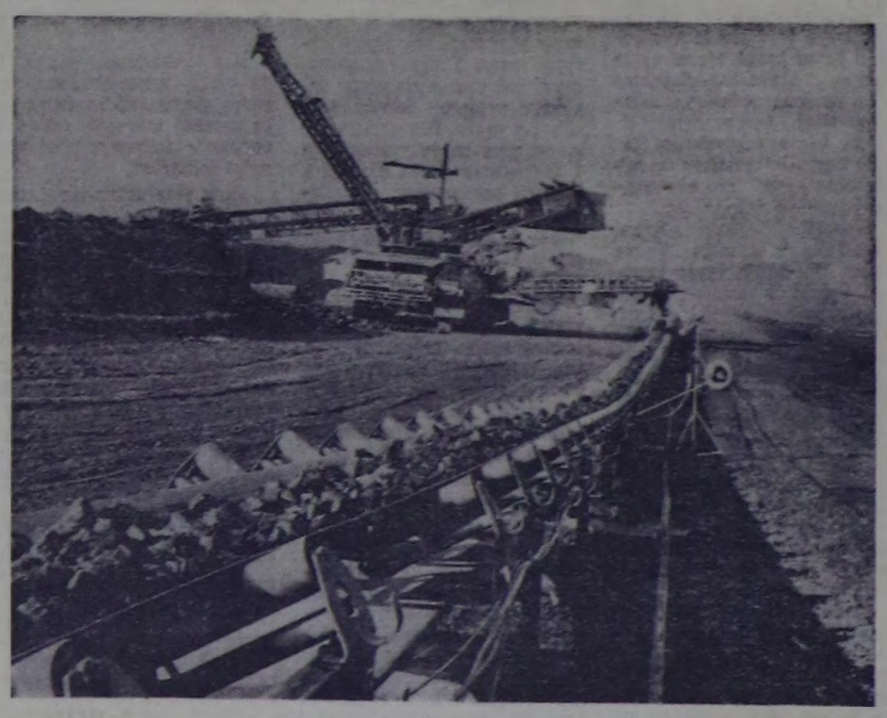
Партияның даштыкы политиктиг угланышкынынга хамаарыштыр Пикколи Совет Эвилели биле Барыын Германияның араазынга тайбың көрээии чарары дээш санаалдаан.

Ленинчи юбилейге

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАР-ның профэвилелдериниң Төп чөвүлелиниң пленуму Улаи-Баторга болуп эрткеи. Пленум ленинчи ёзу-биле чурттаар, ленинчи ёзу-биле ажылдаар болгаш ленинчи ёзу-биле өөренир, социалистиг тургузуушкунга чаа улуг чедишкиннерни чедип алыр деп, чурттуң ажылчыи аңгысын, күш-ажылчы интеллигенциязын кыйгырган. Ол дугайын пленумуиуң доктаалында чугаалаан. Доктаалды профэвилелиниң «Худулмур» деп солунунда парлаан.

МАР-ның профэвилелдери ленинчи улуг өөредилгии, профэвилел ажылының ленинчи стилин доктаамал өөреиирин болгаш шинээдип алырын, марксизм-ленинизмге бердингеи болур чоруктуң ёзузунга ажылчын аңгысы болгаш бүгү ажылчы чоннарны кижизидерин боттарының хүндүлүг сорулгазы кылдыр саиап турар дээрэин доктаалда чугаалаан.

МАР-ның профэвилелдериниң Төп чөвүлелиниң пленуму Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгеи хүнүидеи бээр 100 чыл оюига белеткел талазы-биле хемчеглер дугайында айтырыгны база бир кол айтырыг кылдыр тургузуп, чугаалажкы иерген.

Чехословак Социалистиг Республика. Соңгу Чехияда куу хөмүр-даштың байлаа хөй чыдар чер тыныгган. Ол ында каш чүе-чүе миллион тонна. Ооң 40 метр картгары улуг ханы авес черлерде чыдар. Ынчангаш аңаа хөмүр-даштыг ажык аргабиле ап болур.

ЧУРУКТА: «Шверманың» ажык ажылдан казымышкыны — ол куу хөмүр-даштыг черде эң-не улуунуң бирээи.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

«Биос-3»-ту салып үндүрген

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Июнь 28-те ол черии-биле 23 шак 10 минута турда АКШ космостуң «Биос-3» дээр кораблин Кеннеди мугулдурдан салып үндүрген. Кораблынын шиитиидеи Боииң дээр үш харыыт сербашкын бар.

Спутникти салып үндүрерии (ооң деиизи 1.536 фунт) «Дельта» ракетазын дузазыбиле боттандырган. Ужудуушкунуун программазын баштаар кораблъ Чер кавымының орбитазынга 30 хонуктуң дургузунда ужудар. Чер кырындан ырааты 230 миллион километр хире болур.

Бо шеиеледеиии сорулгазы болза, ур үеде деиээ чок байдалдарда дириг амыттанның ажаыы-чаңнын дугайында база тургулчүүлер ужудуушкунуи дургузунда дириг организмиерии амыл-чорудулгазынга космос среданың салдарының дугайында эртем болган медицина медээлерии алыры болуп турар.

Эртем программазын күүсединии дооскан соонда космос кораблин Оолуун океанның Гавай ортулуктар чоогунда районунга сугга хондурар.

Ушкү арын ● 1969 ч. июль 2

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮК

чилел, төлевилел болгаш өөредилге институттарлыг.

Ыраккы Чөөн чүктүң шаанда коишкүи чораан улустарының—чүкчилериин, коряктарның, эвенкилериин, комчадалларның болгаш оон-даа өскелериин амырал-чуртталгазынга аажок улуг чаартылгалар болган.

Алдының, ак-коргулчуиуи, моигүи суунуи тывыжының талазы-биле бүдүрүлгелерни бо беш чылза Ыраккы Чөөн чүкке тудар. Якут АССРиин соигу талазында даг-руда арыглалының Депутатск комбинадын. Приморьеге — Чөөн чүк комбинатты тудуп турар. Солнечный хөрайның районунда ак-коргулчуиуи. Тетюхин белдириие—коргулчуиуи болгаш цинктии. Чукотка национал округта. Мурнуу Якутияда болгаш Камчаткада — полиметаллдарның байлактарлыг черлерии шиигээдип алырын үргүлчүлеп турар.

Ыяштың, ыяшты сайзырады ажылдан кылыр болгаш саазын улетпүрүүиүи мурнунда таарымчалыг перспективалар ажыттынып турар. Зеяның гидроэлектростанциязының, Хабаровскиниң, Лесозаводскиниң (Даиаи ортулуктан ырак эвесте) районнарында ыяш улетпүрүүнүи каш-даа улуг бүдүрүлгелерии тудуп турар. Ол улетпүр бүдүрүлгелериниң продукциязы — дилгеи материиллар, фанера, картон, ыяшчоигу плиталар, целлюлоза, саазын болур.

Суг чөрлээшкиниие ринделеи чайлаар төлээде, Амур бассеиниии хемнериниң киргеи аастарын ангызары ээ чоокку үеиин чугула сорулгазы болуп турар. Ол хемнерге каш-даа гидрокомплекстерии плотиналары турар, олар эске бүгү ажыктыг чүүдериидеи ангыма, хеминң агып киргеи аастарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар.

Зея ГЭС-тии тудуу ам безии чоруп турар. Амур-Желуидии, Иман бассеиниие улам күчүлүг гидростанцияларны тударын төлевилээн. Камчаткада Кроноцек ГЭС-ти. Билибинода —атом күжү-биле ажылдаар электростанциияны тудуп турар.

Транспорт тудуушкуиуиуң талазынга хөй чүүлдерии кылыр: Байкал—Амур аразынын демир-орууи, амгы үеиин автомобиль оруктарын кылып турар. Комсомольскиниин районунга Амур хемии кежиилдир база бир көөрүүиү бо беш чылда тудар. ол дээрге чуртка эң улуг көөрүүглериин бирээи болур. Ванино — Сахалин ортулук портка демир-оруктуи парон кежиин база ажыглалга киирер.

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТҮҢ кайгамчык улуг девискээриниң экономиказынга ужар чүүл шагда-ла улуг рольду ойнай берген. Эң ырак суурларны, алдын уургайларын, геология партияларын ужар чүүл хиидырып турар. Ужар чүүлүн ачызында Ыраккы Чөөн чүк дыка чоок апаргаи. «ТУ-114» дээр самолёт Москвадан Хабаровск чедир чүгле 8 шак ужар. Үидеи дүрген ужугар лайнерлериин эң чоокку үеде агаар шугуиларынга кестүп келириниң үламыидан Ыраккы Чөөн чүк Москвага ам-даа 4—5 шак «чоокшуланып» келир.

Чөшүүи амыдырал деңпели улам өзүп орар. Чурттуң төп областарыныиыига бодаарга, ыиыда чурттакчылар улам бедик ажыл төлевирии ап, яныы-бүрү чиигелделерии ажыглап турар. Ол төлевирлерии болгаш чиигелделерии 1967 чылдың сентябрьда улам өстүргеи. Санаторийлериии болгаш ыиытаныига бажыцнарының, жилелгелериин, культура-амыдырал албан черлериин четкиии чоокку чылларда улам калбарар. Ыиыг хемчеглер кадрларны ыяштаарынга база чурттуң барыын талакы болгаш төп областарыиыан чаа кадрларны бо черже хандыкшыларынга иляг бээр.

Мурнуу-Чөөн Азиияның районунга Ыраккы Чөөн чүк улам кескү рольдуг болуп бар чыдар. Ыраккы Чөөн чүктүң экономиказының өзүлдезии, бойлус курлавырларының байлакшылы, даштыкы рыноктуң чоогу, а ол шыкаш улуг далай порттарының (Находка, Владивосток, Ванино, Холмск, Корсаков, Петропавловск-Камчатский) бары — ол-ла бүгү чүүлдер Ыраккы Чөөн чүктүң продукциязын даитылгаже улуг садыгларының таарымчалыг перспективаларын тодарадып турар. Бүгү черниң чоиуун деп кезии хирези Оолуу океаи бассеиниииң районунда чуртгап турарын чугаалаарга-ла четчир.

ССРЭ-ниң Ыраккы Чөөи чүкте салыгладып турар кол чурттарының бирээзи Япониа болур. Соңгу он чылда бараа сдарылгазының иииче түрү хөй катап өскеи. Япон садыгудетпүр болуктериниң болгаи совет аябаи черлериниң төлөлекчилериии санал-оналын солчуп, ой-ойде экономиктиг чөвүлел хуралдарны эрттирип турары, а ол шыкаш барааннар делгелгелери бараан садырлгазынга ики рольду ойнап турар.

СОВЕТ ЧУРТТУҢ кол үлетпүрүлг төптериидеи Ыраккы Чөөи чүктүң аажок ырак турары-биле хелбаитыр ооң продукциязын Эвилелдии Европа кезиигче соорту чедирериниң ертек-үнези ай бүргүүиде орчулган. Ынчангаш Ыраккы Чөөи чүктүң артыкшылыг продукциязын (ыяшты, хөмүр-даштыг, кара металлдарны, цементии, машиналарны) ханыкы рыноккга сайгарары экономика талазыбиле ажыктыг бүүдүрттиигеи. Чиг-этти чоок черлерден садып алырынга Япониа сонуургалдыг болгай, ынчаарга Япониа ам дээредиие Австралиа, Америка-биле сырый харылзаалыг болуп турар. Мынчалза-даа, чоок чурттарның чиг-эт садып алырынга Япониаииың улуг сонуургалы чорук бистиң даштыкы садыг харылзаалырывыска Ыраккы Чөөи чүктүң улуг-хуузун улгаттырарынга ажыктыг улам таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар-дыр.

Виктор ЛОГИНОВ,
экономика эртемнериниң кандидады.

ГИДРОЛОГИЯ АЛБАНЫ

Гидрометеорология дээрге суг болгаш агаарны шинчилеп өөренир эртем. Чылдың харын-даа бир хонуктуң безин кайы-даа үезинде бойдустуң агаар, суг дээн ышкаш факторларын өөренип тургаш, оларның кандыг янзылыг турарын, чоокку үелерде канзаар өскерлирин билип алыры улус ажыл-агыйының адырларын, ылангыя мал болгаш чер ажылын хогжүдеринге улуг ужурлуталыг. Он-он, түс-түс чылдарда чыгдынып келген материалларны анализтеп, шүүп-түрүп көруп тургаш, келир үеде агаар-бойдустуң байдалы кандыг болурун бай улуг билип алыр арганы метеорологияның материалдары берип турар.

Бистин республикавыска агаар-бойдусту шинчилээр ажыл 1926 чылда эгелээн. Ынчан Кызылга Улуг-Хемниң деннелиин хемчээр пункт ажылдап турган. А 1944 чылда түскай станнияны тутқан соонда, бо ажыл элээн делгереңгей хемчээлди алган. Амгы үеде бисте 10 гидрометеорология станциязы, суг деннели хемчээр 19 пункт болгаш 7 агаар станциязы ажыллап турар. Колхозтарда болгаш совхозтарда ыдыг хевирлиг албан черлериниң саны оң ашкан. Ол станциялар хамаарышкан девискээриниң микроклиматын хайгаарап, кодээ ажыл-агыйның эвилеглиг ажылдарын чорудар хуусаалариң тодарадып берип турар.

Тываның улус ажыл-агыйының бүгү адырларының шаңкын хогжүлдези бойдус шинчилелиниң ажылын күштелдирерин негеп келген. Ынчангаш 1968 чылда гидрология, аэрология станцияларын катыштырган эвилел ужур-дузалыг гидрометеорология албаның тургускан.

Ынчалзажок чурттаалга базынналарының чедиштелиниң база өске-даа чамдык чүүлдерниң четпезинден көрдүнген штат ам-даа бүрүн четчелеттинмээн. Ылангыя түскай эртемниг тыва кадрларның бисте чок болуп турары коңчуг хомуданчыг. Бо чылын школа дооскан аныяктарның бойдус шинчилээр талазы-биле түскай өөредилге черлериге киирерин коңчуг күзээр бис. Ынчыг кижилер бар болза, оларның даяа өөредилге черлериге киирип алырынга бүгү талабиле дузалаар бис. Владивостокта, Одессада, Ленинградта, Иркутскиде дээш, Москва, Ташкент, Туапсе, Харьков хоорайларда ортумак өөредилге черлериниң кайызын-даа шилип ап болур.

Аныяктарның сонуургалын бедидери-биле гидрометеорология албаның канчаар ажылдарны боттандырып турарын кыскаы-биле тайылбырлап көрээдим.

Агаарның байдалы даарта азы чоокку үеде, бир ай бурунгаар-даа кандыг болурун хүнүүн-не радиога чарлап, дыңнадыры ёзээр болгай. Ол дыңнадыгны белеткеп турар кижилер гидрометеорологтар иштиг, соок, чаъс, шүүрганныг-даа болза бир хонуктуң дургузунда сес катап чер кырында болгаш иштинде, база суглә тургузуп каан хереккелдерни хынап көруп турар. Агаарның температуразы, базынышкыны, ыыгы, хаттың күзүү, углаңышкыны, чер кырында болгаш иштинде сугларның деннели, хүн-херелдериниң күзүү дээш оон-даа өске чүүлдер кажан, кайы үеде кандыг турганын олар демдеглеп алгаш, эрткен чылда, оон мурнунда чылдарда кандыг турганы-биле шүүштүрерлер. Кайы-бир район-биле чоок-кавы черлерде байдал кандыгыл дээрзин база-да өөренип көөр. Бо бүгүнү түңнеп көргеш, агаарның келир үедеги байдалын тодарадып турар.

Агаарның үстүкү каттарын аэрологтар шинчилеп турар. Хонукта дөрт удаа тускай прибориу кошкан шарларны салып үндүрер. 80—100 минута хире болганда олар 42 км чедир бедик үне бээр. Ол аразында хаттың күзүн, углаңышкынын болгаш өске-даа чүүлдер үстүкү каътта кандыгыл дээрзи тодаратгынар.

Тываның улут, биче хемнеринде гидрологтар ажылдап турар. Ылангыя улус чурттавайн турар тайга хемнериңе безин суг хемчээр постулар тургустунган. Бо болгаш өске-даа адырларның дыннаткан медээлериниң республикада агаар-бойдустуң нинти байдалы тодаратгынар.

В. СНЕГИРЕВ,
станцияның директору.

Спорт

ФУТБОЛ

«Динамо» командазы тиилээн

Бүт бомбүүнүң талазы-биле Кызыл хоорайның бирги чери дээш маргылдаа двозунган. Орта «Динамо» командазы ёки ойнаашшыл тиилекчи болган. Оларга шилчин чоруур кубокту тывыскан база I чергенин диплому-биле шаннаан. Ийги черни «Луч» (пединститут), үшкүзүн «Армейжи» (II шериг кезээ) командалары түс-түзүнде алгызаан.

Бүт бомбүүнүң талазы-биле 1969 чылда республиканың бирги чери дээш маргылдаага киржир эргени «Динамо» (ИХМ), «Луч» (пединститут) «Саян» (Кызылдың № 3 АТБ), «Армейжи» (II шериг кезээ) командалары чаалап алган.

М. ГАМИДОВ.

Делегейниң балет артистериниң Москвага чоокта чаа болуп эрткен конкурузунга 20 чурттардан 100 хире кижи киришкен. Олар анаа бодтарының уран мергежилин көргүскеннер.

Конкурстуң бөлүк киржикчилери (солагай талдан) Майя Селим (КАР), Сидзуэ Аояги (Япония), Линда Финхольт (АКШ), Людмила Семеняка (ССРЭ), Марцис Андахаз (АКШ) болгаш Мервот эль Набарау (КАР) олар Улуг театр чанында (үстүнде чурукта).

Адакы чурукта: балет артистериниң делегей конкурузунга Наталия Большакова биле Вадим Гуляев (Совет Эвилели) киржип турары.

В. ЕГОРОВТУН фотолары. (СЭТА-ның фотохрониказы).

КЕШТИҢ ХАЛДАВЫРЛЫГ ААРЫЫ—КОДУРНУ ЧОК КЫЛЫЫЛ

Республиканың колхозтарының, совхозтарының тускай эртемниглериниң, ылангыя ветеринария ажылдакчыларының чүгүлә сорулгазы болза ажыл-агыйларда сөөлгү каш чылдарда тыптып турар малдың халдавырлыг коткур аарыларынга удур демиселди күштеллирери болур.

Хой малдың баш саны чыл бүрүле көвүдел турар болзаа-даа, сөөлгү 10—15 чылдарда коткур барык он катап кызырылган. 1952—1954 чылдарда шаар болган бода малда коткур чок ажыл-агый республикага чок турган. Амгы үеде Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Эрзин болгаш Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйларының чүгле чамдык коланнарында коткур аарыг бар. Оон өске районнарның малында коткур көрүлбестээн. Шиңгыг болза-даа, ол районнарның девискээринде-бе аарыг моон соңгаар тывылбас деп шүүт чугаалап болбас.

Чыл бүрүле республикага миллион ажыг баш шаар мал, 160 мун баш мыйыстыг бода мал бо аарыга удур баш бүрүнгаар алыр хемчеглерге кирип турар. Ол хемчеглерни чорударынга материал-даа, күш-ажыл-даа талазы-биле хой чарыгдал үнүп турар. Чижек-биле алырга, 200 ажыг тонна креолин, 50 тонна ажыг гексохлоран коткурга удур чүүлдерге кирип турар. Чүүлда дээрге коткурга удур кол хемчег болур.

Коткурну кеш кырының, кеш алдының болгаш кештиң деп үш янзы ылгаар. Республикада коткур малдыг ажыл-агыйларның хой иеезүзүнүң кеш кырының кижилер коткуру неттерээн. Бо хевир-биле азрын эрттип турар үеде мал арын бакшыраар, дүгү дүжүп тазарар, аныяк малларның өзүлдези күүлүлээр, оон уламында өске халдавырлыг аарыглардан аарыгчал, чамдык таварылгаларда өлүп-даа болур.

Баш бүрүнгаар алза чогуур, эртем талазы-биле сайгыратқан химиктиг эмнелгелер малдың эмнертип, харын коткурну үзүткап-даа турар болгай. Ол эмнерни хереглеп турар үеде аарыга удур хемчеглерни шын ажыглаары чүгүлә. Ынчыг түрбүже республиканың чамдык ажыл-агый үлүгүткүлары болгаш мал ажылының түскай эртемниглери бо ажылны хереңке албайн баар таварылгалар бар. «Большевик», «Торгалыг», «Тес-Хем», «Чыраа-Бажы», «Бүш-ажылдың хостуу» совхозтар, Улуг-Хемде «Х Улуг хурал», Эрзиниң Ленин аттыг, «Мөрен» колхозтары сөөлгү каш чылдарның дургузунда коткурга удур демиселди кошкак чорудуп, чыл бүрүле малы коткурлаар чоруткага таваржып турар. Коткурнуң үзүлбес чоруу чүдел дизе, ол аарыга удур демисел чорударының саавырын сагып күүсетпейн турарының түңнели болур.

«Бүш-ажылдың хостуу» совхозтуң бүгү малын чүүрүнгә 5 ванна херек турда, чүгле чаңгыс ванна бар. Директор эш Гаковтан, районнуң көдээ ажыл-агый бүгүрүлге эргелелиниң кол мал эмчизи эш Харитоновтан коткуру кажан үзүткаар силер? деп айтырыгны салыр ёй келген боор.

Саавыр ёзугаар алырга, «Тес-Хем» совхозка үштен эвээш эвес ванна турар ужурлуг. Совхоз бо талазы-биле чогуур хемчег албайн келген. Эрткен чылын совхозка ажылдап турган улуг мал эмчизи эш Увангур хойну чазын, күзүн ийи катап чүүр ужурлуг турда, күскү чүүлдәны чоруттаанының түңнелинде, эрткен кыжын Берт-Даг салбырга алаан хой коданнар коткурлаан. Байлал ыңгыг турда, районнуң көдээ ажыл-агый бүгүрүлге эргелелиниң талазының канлыг-даа хемчег албайн, эртежип эрткен.

Өөрүнүң «Торгалыг» совхозунуң Чоза бригадазында эрткен кыжын 6 коданнан хой коткурлаан турда, совхоз директору эш С. Селеп, зоотехник эш Ак-сол, мал эмчизи эш О. Хуна олар коткур-биле демиселди чорударының улуу, «коткуру малчыннар боттары ыңгыг алган, оларның буруузу» дээш, малчыннарынга шамнап турган түүл бар. Улуг-Хемде «Х Улуг хурал» колхозка 5 ванна турар ужуралуг түрбүже, ам түгле 2 ванна санаттының турар. Чүүлда үезинде ол колхозтуң мал эмчизи эш Т. Сунгуй эмни эзилдиргиниң шын эвес кылыр, эзилдиргиге хойну тургусса чогуур минутазын сагывас, эзилдирит соок болур болгаш ёй-шаанда ону чаартпас турган. Бо дээрге ол дугайында саавырны каржызы-биле үрел турганы ол-дур. Чөөн-Хемчикте «Большевик» совхозтуң Даштың-Тей, Дөргүн фермаларынга ыйыстыг бода малдың 40 хуузу коткурлаан турда, мал эмчизи эш М. Дармажап кандыг-даа хемчег албайн, түгле чеже мал коткурааның санаан демдеглээргиге ойлежип турган.

Коткурлаан хой ортумак-биле 1 кг лүктү чидирер, оон ыңнары кудулаар, оон төлеэе чогуур ертээ 5 хуу кызырлыр, коткур хой күш-шыдалының 20 хуузун чидирер болгаш өлүр чоруткага чедер. Оон ангыла семирип күш кирип турган үеде 1 кг деңзинин немеп алырынга 5,3 чем единицазын чарыгдаар болгаш коткурга удур чылда 4 удаа чүүлдәны чорударынга хой чарыгдал база үнер.

Мурнунда малы коткурлап турган районнарның ажылагыйларының удуртукчулары, мал эмчилери, зоотехниктери болза коткурну кыска хуусаада чок кылыр дээш, баш бүрүнгаар алза чогуур хемчегларни кылыр ужурлуг.

Коткурну чок кылып болур бе? Анда чүү негеттинерил?

Колхозтарда, совхозтарда чедир түттүнмаан чүүлда ванналарын күскү чүүлдәга чедир дозазы бирги чергенин чүгүлә айтырыы болур. Республикада ниитизи-биле 50 хире ванна чедир түттүнмаан, а түгле 19 ажыл-агый ванналар түзарын эгелээн. Оон ангыда 30 хире ванна аргижиргээн, чүүлда эрттирер аргазы чок болуп турар. Механизастаттынган чүүлда ванназы улуг ажыктыг. 1968 чылда «УТКА 25 чылы» совхозка түттүнган ванна эки шынарлыг болуп турар. Анаа бир шак иштинде 400—500 баш шаар малды, азы 80—100 баш бода малды эки шынарлыг чүп эрттирип турар.

Чүүлда дугайында саавырны шыңгыы сагывышаан, креолин, гексохлоран эзилдиргинин хүүзүн база эзилдиргинин температуразын, чүүлдәны эрттирер үе-шагын шын кылыры болгаш малды эзилдиргиге түдар шак-минутазын сагыыры эргежок чүгүлә. Чайлагже үнериниң мурнунда пён катап, кыштагларже кежеринің мурнунда бир катап чүүлдәны чорудар. Мал кажааларын дезинфекциләәри алыан. Чүгле ниитиниң малын чүүру-биле кызыгаарланмайн, кижилериниң хүүда малын базз чүүр ужуралуг. Ынчаар болза ол девискээрге коткур мал турбас болур.

Мал эмчилериниң чөпшээрели чокка ажыл-агыйның иштиге малды бир коданнан өске коданче сайгарар, олар-белчирин холуштурар чоруктуу шүүт болдурбас.

Амгы үеде колхозтарда, совхозтарда хой кыргылдазы масселыг апарган. Оон соонда чүүлда эгелээр. Ынчангаш чүүлдәны кыска хуусаада, эки шынарлыг эрттирер дээш аңаа хереглеттинер бүгү херекселдерни болгаш эмнерни белеткеп алыры, ванналарны эштап арыглаар, суг чылыар улуг досказарларны, оттуларны ыяштыг белеткеп, кижи күзүн четчелеп алыры, ажылды чорударының графигин тургузары эргежок чүгүлә.

Үстүнде айткан хемчегларни ап тургаш, ам бар турар коткурну 1969 чылда чок кылырының аргазы бисте бар.

Д. КОЛЕСНИКОВ,
республиканың көдээ ажыл-агый министерствозунуң кол мал эмчизи.

О. МААДЫР,
республиканың ветеринария поликлиниказының директору.

Бөрү-биле демисел

Ниитиниң малынга хоралыг, ол ышкаш күрүненин ан-байлаан хорадыл турар бөрү-биле демисел бүгү-ниитиниң херээ. «Тере-Хөл» колхозтуң хоочун анчызы 68 харлыг Иван Серээдир бөрү-биле демиселди кошкатпайн турар. Сөөлгү үш чылдың дургузунда ол улуг, биче 21 бөрүнү узутқаан.

И. Серээдир бодунуң анчы мергежилин ачызы ескерге дамчыдыр, оларны бөрү-биле демиселче организастап турар.

Я. НИМАА.

• • •

Моңгуш Казак-оол «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының ыяш белеткээр черинде ажылдап турар. Оон хары чаа-ла он сес. Ынчалзада ол дуржулгалыг анчы болуру чугаажок.

М. Казак-оол чоокта чаа Эрзин деп черге бөрү ван көрүп каапт. истеп турган улуг бөрүнү боолап каан. М. Казак-оол бир дугаарты олчаанынга дыка өөрээн.

Июль айда болур кинолар

...Ада-чурттуң Улуг дайыны төнген соонда, солдаттар боттарының төрээн черинче — ааз-оранынче чанып эгелээн. Серафим Фроловтуң баар чери чок болган. Ол бичезинделе ада-иезинден, төрелдеринден чарылган, уруглар бажыныга өскен, дайынче чоруурунуң мурнунда чер болганга-да ажылдап чораан. Фролов фронтуга барташ, эрес-маадырлыг чоруктуу кылган. Оон маадырлыг чоруу, ат-сураа бүгү чуртка билдингир апарган. Хей санныг чагааларны алгызаан, чагааларының аразында ыракка Елкинова чурттап турар танывазы уругнуң чагаазы база бар болган. Ол уруг фото-чуруун безин чорудунан турган. Ынчангаш дайын сөөлүнде Серафим ол уругга чеде берген.

Ынчалза-даа оолдуң идегели, ааз-иежин оон бодап, күзеп чорааны ышкаш эвес болган. Настяның ынак душтуу фронтуга өлген. Ынчангаш дайын уругнуң түрээн коргушкунга таварлаштырып, сагышсеткилин кударадышкан.

Уруг Фроловту өөрүшкү, байырлал чок үткүп алза-даа, ол бодунуң ынакшаан уруунда ырап чоруур хөөн чок болганындан суурга чуртгап, ажылдаары-биле артып калыр. Настяның түрээниң ёшкен одуп кыпсып аптар боор мен, оон-биле ааз-иежин, өөрүшкүм келир боор дээринге Серафим бүгүреп турар.

Ынчалза-даа ол аразында Серафим Фролов янзы-бүрү ужуралдарга, бергелерге, сагыш-сеткилдин ундараашкынына таварлажыр, ашаа фронтуга өлген, үш уруглуг Марья уругларын-биле кады аңаа таарышсына бээр. База катап амыдыралдың үскүлежишкиннери, чаа ааз-иежик...

Бо үстүнде болуушкун дугайын «Мосфильм» киностудиязының бүдүрүп үндүргени «Серафим Фроловтуң ынакшылы» деп кинода тодаргай көргүзүп турар.

...Крым, 1942 чыл. Болук совет десантылыларны дагларда хеделип, дайзын-биле демисежип турар партизанзаарже парашоттуг октап бадырар ужурлуг. Ынчалза-даа ында партизанзаарның оларны келдиргенин меге, черде өөнүктери эвес, бай удур шыңгыы белеткелди чоруткан дайзынар оларны манап турар дээрзин ужудукчу-даа, десантылыларның кайызы-даа билбейн турар.

Оон түңнелинде кадыг-доңкуи сегиржип алышкын болур. Десантылыларның барык-даа шупгузу өлүртүп каар, түгле каш кижи артар. Капитан Митунько баштаан арткан кадыг кижи далай кыдынга чеде бээр. Оларның эрес-дидим маадырлыг демисели база катап эгелээр.

Бо болуушкуну көргүскен киновуң ады — «Мунган чангыс бүзүрел». Ада-чурттуң дайынының үезинде бистиң шеригдиристен эрес-маадырлыг демиселин бо кинода көргүскен. Ону Одессаның киностудиязы бүдүрүп үндүргеи.

XIX вектиң төнүзүүнде Франциядан Россияга экжелген француз ак роялдың кайгамчык узун, солун төөгүзүнүң дугайын «Таджикфильм» студиязының бүдүрүп үндүргени «Ак рояль» деп кино төөгүп турар.

Ак роялдуң каш-каш кижилерни, салгадыл дамчып эртип келгени, ону дилеп турары солун.

«Доктор Абстың шенелдеан» кинону Киевтиң киностудиязы А. Насибовтуң «Сарыыл чоктар» деп романын ёлүүзээр кылган. Делегейниң ийиги дайынының чыдарында фашистерге удур эрес-маадырлыг демисел дугайын бо кинода көргүзүп, ону ол эрестир, маадырлыг демиселчилерге тураскаадыкан. Эртем талазы-биле ажыдыышкынныар дайын кыпсырын оралдажып турар кижилериниң холунга кирер болза, кайы хире айыылдыгыл дээрзин автор көргүзерин бодаан.

Свердловскиниң киностудиязының бүдүрүп үндүргени «Сөөлгү стргушкун» деп кинода болуушкун хамаатыг дайынының үезинде Бурятияга болуп турган.

Аъттыг кызыл шеригдериниң отряды моол кызыгаарда ак дээрбечилерге удур тулчуп турар боттарының өөрүшке дузаалажыры-биле чоруптар.

Дүне бар чыткаш, бир черге доктаап дыштаны бээр аразында отряд командирин бодунуң оралакчызы Абдайга келгеш, отрядка бир бурят кижи келгеш барган. Кяхтуже баар дорт, кыска орук барын ол айтып берген деп чугаалаан. Шынында Абдай ол черден ырак эвеске өскен болгаш, орук-чиригки коңчуг эки билир. Отрядка келген кижиниң хевир байдалын айтырганы, аът оорлаар талазы-биле сураганы Тарбу деп кижи-дир дээрзин оон мегелепкенин билип каапкан.

Абдай ол дораан дузурээнге үндүрүпкен. Ынчалза-даа озалдаан, оттқарып каан аъттарны ол коңчуг оор сүрүп алгаш чорупкан болган. Отряд аът-хөл чок болганда, Кяхтуга айыткан хуусаада чедип шыдавас апарган. Абдай аъттар тыварын дораан-на шиитпирлеп апкан. Бодунуң кызыл-шеригжин хевин ужуглаш, бурят тон кедиң алгаш, актарга мунар аъттар белекте туруп турар бай Гамзаавның аалынче чоруптар.

Абдай бодунуң эрес-дидим, кажар чоруун көргүзүп турган, аъттарны тыптар. Сегиржин алышкынга өлүртпеп аштерин хөөржүткеш, кызыл шеригжилер Кяхтуже чоруптар.

Редактор К. Н. ДИПГА.

КРАСНОЯРСКИНИҢ АВТООРУК ТЕХНИКУМУ

1969—1970 өөредилге чылында

СУРГУУЛДАР ХҮЛЭЭП АЛЫР

Орук ажыл-агыйынга ажылдаар тускай ортумак эртемниглерни белеткеп турар. Онгу классты дооскан 30 харга чедир эр, херээжен тываларны хүлээп алыр. Өөренир хуусаазы—2 чыл 6 ай. Чурттаар чер, стипендия-биле хандырар.

Техникумга киир саиаарынга орук ажылынга 2 чыл чедир стажтыг ийикпе шериг албанындан халашканнар чингелделиг негелде-биле кирер.

Киреде дараазында экзаменнерни Кызылдың политехниктиг техникумунга июль 5-тен 10-га чедир дужаар: **орус дыл болгаш литература** (бижимел-биле), **математика** (аас-биле).

Өөренирин күзээннер бо чылдың июль 5-ке чедир билдиришкиннерин директорнуң адынга бижээш, аңаа школа дооскан аттестадын (боду), биографиязын, эмчи шынзылгазын (№ 286), үш фото-чуруун (3×4) кошкаш. Кызыл, Интернациональная, 60 деп адресче Тыва автоорук эргелелинче чорудар.

ТЫВА АВТООРУК ЭРГЕЛЕЛИ.

КИНО

ИЮЛЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кыргаа черваанның» капитаны» 10, 12, 2. «Даң хаяазында ужуражылга» 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ак-көк мугулдурнуң капитаны» 10, 12, 2, «Чүс бирги сенатор» 4, 5.40, 7.20, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Демир агыы» 3, «Куда хүнүнде» 5, 7. «Африканың аяны», «Куда хүнүнде» 9 шактарда.

«Енисейнин эртени»

В. ВОЛЧЕНКОНУҢ чуруу.

редакциянын адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киллизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аныдырал киллизиниң 23-54, культура киллизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа база совет турганыг киллизиниң 21-27, информасиия киллизиниң 20-60, бухгалтериязың 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында ширалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00577.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнелеп тудуннгов

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮЛЬ 3 ЧЕТВЕРГ № 154 (8000).

Өртээ 2 көп.

КУБАНЬ КЫЗЫЛ-ТАЗЫН КЕЗЕ БЕРГЕН

КРАСНОДАР, июль 1. (СЭТА-ның корреспондентизи В. КАЛИШЕВСКИЙ дамчыткан). Бөгүн Кубаньның тараамылары ногл тараа культуразы—сураглыг «Безостая-1» дап күзүн тарыыр кызыл-тазының дүмүдүн ажаап ап эгелей берген. Тимашевск, Павловск, Кореновск болгаш өскө-даа улуг-улуг тараалаң районнарның ажыл-агыйлары хөвүларынче жатказарын, комбайннарын үндүрген. Крайның мурнуу талазы болгаш төп кезээнде баштайгы муң-муң гектар хөвүларның күзүн тарыттынган кызыл-тазы кестинген болгаш бастыртынган.

Кубань механизаторларының кызыл-тас дүмүдүн ажаап алыр шолу барын чартын миллион гектар. «Безостая-1» кызыл-тас чыныылака соок, дөзүн дөмөлдүрөр шуурган, хаттыг үелерни шыдамын эртнен, минералдыг чемиичидилгелерни чогуур ойунде алган, ону тараан шөлдөр эки белбазыратгынган. Механизаторлар тараазын кезип эгелээш, бүгү дүмүттү шалыпкын, чидириг чок ажаап алырынче, хөвүларны күсну тарылгага белетизээринче чүтнүлүн салып турар.

АЖААП АЛЫЫШКЫНГА БЕЛЕТКЕЛДИ КАЛБАРТЫР

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «1969 чылда дүмүт ажаап алыышкының болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын белетизэрин хандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаал хүлээп алган. Дүмүт ажаап алыышкының эң кыска хуусаада болгаш чидириг чокка ей-шаанда, бедик шынарлыг чорударының, тараа болгаш чер ажылының өскө-даа продуктуларының садып алыышкының долдур болгаш ажыр күүседириниң хемчеглерни ук доктаалда айыткан. Ол хемчеглер бистиң Тыва АССР-ниң партия, совет, көдээ ажыл-агый, транспорт, тараа белетиел органнарынга болгаш колхозтарынга, совхозтарынга дөрт хамаарыыр.

Республиканың колхозтарының, совхозтарының шөлдеринде тараа болгаш мал чеми культуралардың үнүмү бир дескн чагай үнүп, бо чылын дүмүт ажаап алыышкыны эртнен чылдарныңдан эрте эгелээринин байдалын көргүзүп турар. Ынчангаш, ам ажаап алыышкынга белетиолди чер белгенге шыгыы организастаары соңгаарлаттынмас айтыыр болуп келген.

Ажаап алыышкынга зң нол техника белүр комбайннар септелгезиниң планы июнь 20-гө чедир республиканга чүгле 4,7 хуу күүсеттингеи, азы септезе чогуур 914 комбайниың чүгле 43-жү септелгеден үнген. Ооң иштинде септелге планын 13,7 хуу күүсеттнген Улуг-Хем район өскелерден мүнне дээре болуп турар. Республиканың нол тараалаң районнары болур Таңды чүгле ийи, Каа-Хем бир комбайн септээн, а Бии-Хем, Бай-Тайга, Тоджу районнар чаңгыс-даа комбайн септеп албааннар.

Тракторлар септелгезиниң планы республикада 96,9 хуу күүсеттинген. Ажаап алыышкынга хөрөк ооң өскө чүүлдериң белетиелин колхозтарның, совхозтарның нол нуруузу бо хүннерге чедир эгелевээн.

Дүмүт ажаап алыышкынынга белетиелди элээн организастыг эгелээн ажыл-агыйларыны демдеглээе чогуур. Каа-Хем районда «Тиилелге» колхоз септелге чорудар тускай бригаданы тургускаш, септелге чорудар техниканы бышыглаан, амыдың графигин тургускан. Ол районда «Октябрь 14 чылы», Чөөн-Хемчикте «Искра» колхозтар ажаап алыышкынга белетиелди база эки жөлээнинер.

Беш чылдың дөртиү чылының дүмүдүн ажаап алырынга, күрүнеге тарааны болгаш чер ажылының өскө-даа продуктуларын садып алырынга белетиелди колхозтарга, совхозтарга, тараа хүлээп алыр черлерге, транспорт организацияларынга калбартып чорудар хөрөк. Ажаап алыышкының эгелээри ам-даа элек болгай дээр хөөнбиле эптемип болбас.

Ажыл-агый бүрүзү дүмүт ажаап алыышкынынга белетиелдиң планын амыдап кылгаш, ону боттандырарының графигин тургузар, ооң күүсеттинип турарын хүн бүрүнүң хыналдазынга алыр. Бирги ээлчегде комбайннар септелгезинче шүүлтү салып, септенчи бригадаларны, звеноларны четчеләп тургузар болгаш оларның ажылын эки организастаар.

Ажаап алыышкының техниказының планын чогуур өйүнде, бедик шынарлыг күүседири «Сельхозтехника» организациязындан дыка хамаарыжыр. Республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкыны, ооң районнарда салбырлары колхозтардан, совхозтардан хүлээп алган техниказының септелгезин айыткан хуусаазында күүседир дээш, ажыл-агыйларның артык иезектер талазы-биле чагыгларын хандырып бээр дээш тедаргай, боттуг хемчегларни алыр хүлээлгелиг.

Автомашиналарны, тараапы арыглаар, чүдүрер, дүмүрер механизмнерни, тараа сеортүр тележкаларны септеп белетизэрин ажыл-агый бүрүзүнге амдан эгелээр хөрөк. Ооң ыңай складтарның, деңзи ажыл-агыйның, шаңнарның белетиелин база катай хаара чорудар үмүрлүг. Ажаап алыышкын үезинде шаңнарга ажылдаар кижилерге ыяш хүүрек, усиууш, айыыр, дырбааш, ширбиия дээш ышкаш холдуң чепсек-хөрөксели база хөрөн. Мындыг үүрмек чепсек-хөрөкселди тооичага албайн баар чорукту белдурбайн, оларны четчир санныыбиле белетизэрииң хемчээн алыр.

Тараа хүлээп алыр черлерниң септелгезин, чаа тудугларның тудуун ажаап алыышкын эгелээрииың бетинде доозар соруига-биле ол черлерге септелге, тудуг ажылдарын план, график ёзугаар чорудар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак Тыванның көдээ ажыл-агыйынга чепсек-техниканы чыя бүрүдө хөйү-биле берип турар. Ынчаяза-даа ам нол соруига чаа техника алырында эвес, иштинии күралварыны—бар бүгү техниканы бүрүн ажыглаары болур. Бо соруига-биле ажыл-агыйлар аразынга артык иезектер солчуглагзын организастаары чугула.

Дүмүт ажаап алыышкынын чедиишкинииг чорударын четчир санныг механизатор кадрлар шиитпирлээр. Ынаыг болганда, механизаторлар белетиелинче онза кичээнгей саяыр.

Партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый организациялары болза дүмүт ажаап алыышкынынга, тараа белетиелдеринге белетиел ажылдарының чоруп турарын контрольга алыр хүлээлгелиг. Ылаңгыя колхозтарда, совхозтарда партия организациялары СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң үстүнде айыткан доктаалын тараамыларга тайылбырлап таныштырар, септенчилер ортузунга социалистиг чарышты организастаар ужуглуг. Бо доктаалды күүседир талазы-биле СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели база доктаал үндүрүп, тодаргай хемчеглерни айытнан. Партияның, чазаитың айтыышкыннарын күүсеттпишаан, ажаап алыышкынга бүгү белетиелди калбартып чорударын чедип алыр хөрөк.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга утмуштур республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң чер ажылының продуктуларын бүдүрерии база белетиезэрин көвүдедир талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин чедишкининиг күүседиюин ам тарылгаларның чайгы ажаалгазы-биле чергелештир дүмүт ажаап алыышкынынга хынамчалыг белетиел хандырар.

ЧАҢГЫС ЭП, СЫРЫЙ КАТТЫЖЫЫШКЫН

☆ ТАЛЛИН. (СЭТА). Эстониянның партия активиниң аңаа болган хүралы коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хүралының түңнелдерин чугаалажып көрген.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ВЦСПС-тиң даргазы А. Н. Шелепин илеткел кылган.

Санал бергеннер империализмге удур, тайбың, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш демисселге революстуг күштериниң чаңгыс эвин быжыглаан бо Чөвүлел хүралдың түңнелдериниң дугайын күзел ханыышкыны-биле чугаалап турган. Эстониянның коммунистери, ажылчы чоннары, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң докгаалын чаңгыс үн-биле деткээн.

Хүлээп алган доктаалынга активтиң хүралы делегейлиң коммунистиг шимчээшкиниин сырый каттыжыышкының быжыглаарынче СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң угландырган политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын, коммунистиг болгаш ажылчы партияларның делегей Чөвүлел хүралынга СЭКП-ниң төлээлериниң ажылын бүрүү-биле чүүлдүг деп санаан.

Республиканың коммунистери, ажылчы чоннары бистиң чуртувусха коммунистиг тургузуушкунуң өндүр чалгай планнарын боттандырарынга бүгү чүвени кылып, В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чыл оюн күш-ажылчы чаа-чаа тнилелгелер-биле үткүүрүп активтиг хүралы СЭКП Төп Комитединге бүзүреткен.

• • •

★ ТБИЛИСИ. (СЭТА-ның корр.). Грузияның коммунистери, бүгү ажылчы чоннары коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хүралының докумептилерин чаагай күзелдиң хамыышкыны-биле хүлээп алган. Ол дугайын Грузияның партия активиниң Тбилисиге болган хүралынга чугаалап турган.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, Грузияның КП ТК-ның биргн секретары В. П. Мжаванадзе илеткел кылган.

Хүралга санал бергеннер коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хүралының түңнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң докгаалын чаңгыс үн-биле деткээн.

Хүлээп алган доктаалынга активтиң хүралы делегейлиң коммунистиг шимчээшкиниин сырый каттыжыышкының быжыглаарынче СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң угландырган политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хүралынга СЭКП-ниң төлээлериниң ажылын бүрүү-биле чүүлдүг деп санаан.

Республиканың коммунистери, ажылчы чоннары бистиң чуртувусха коммунистиг тургузуушкунуң өндүр чалгай планнарын боттандырарынга бүгү чүвени кылып, В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чыл оюн күш-ажылчы чаа-чаа тнилелгелер-биле үткүүрүп активтиг хүралы СЭКП Төп Комитединге бүзүреткен.

• • •

★ ЧЕЛЯБИНСК. (СЭТА-ның корр.). Областның партия активиниң хүралы Челябинск демир-орукчуларының Культура ордузунга болган.

СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хүралының түңнелдериниң дугайында илеткелди кылган.

Активтиң кижикчилери делегей Чөвүлел хүралынга хүлээп алган документилерни, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң докгаалын ааи-биле чугулгулгеи. Областның коммунистери, бүгү ажыл-ишчилери Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг үткүүр төлээде, партияның шиитпирлерин амыдыралга улам күженнишкиниг боттандырар, социалистиг күртинии күүгүүн быжыглаарының хөрөнгө боттарының салыышкының көвүдедир хүралга демдеглээн.

• • •

★ ТАШКЕНТ. (СЭТА-ның корр). Ташкент областың партия организациязының активэ хүралы болган. Анда делегейлиң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хүралының түңнелдериниң хүтайында СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-ының биргн секретары Ш. Р. Рашидов илеткел кылган.

Хүралдың киржикчилери делегейниң коммунистиг шимчээшкиниин сырый каттыжыышкының улам быжыглаарынче угланган СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-ының биргн секретары Ш. Р. Рашидов илеткел кылган.

Хүралдың киржикчилери делегейниң коммунистиг шимчээшкиниин сырый каттыжыышкының улам быжыглаарынче угланган СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң политиктиг, практиктиг ажыл-чорудулгазын база Москва Чөвүлел хүралынга СЭКП-ниң төлээлериниң ажылын, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин чаңгыс эп-сеткилдиг-биле чүүлдүг деп санаан.

• • •

★ ЛИПЕЦК, июль 1. (СЭТА). Липецк областың партия организациязының активэ хүралынга муң хире коммунист киргижикен. СЭКП ТК-ның Политбюрозу составтыг кылдыр хүндүлүг президиум улуг кодурлуушкун-биле сонгуткан.

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хүралының түңнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. И. Воронов илеткел кылган.

Областың коммунистери ол айтырыгны чугаалажырынга идевейлиг киргижикен. Санал бергеннер делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкиниин чаңгыс эвин, сырый каттыжыышкының быжыглаарынче угланган СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң политиктиг шугумун, практиктиг ажыл-чорудулгазын бүрүн-биле деткээн.

Хүрээ Москва Чөвүлел хүралының түңнелдерин чүректин хамыышкан чүүлдүг деп санаан. СЭКП ТК-ның июнь (1969 чылгы) Пленумунуң докгаалының чаңгыс эп-сеткилдиг деткээн. «Липецк областың партия организациязы, бүгү ажылчы чоннары ленинчи ТК-ним долгандыр улам сырый каттыжар, Төрээн чүртке алдар кылдыр моон соңгаарда база улам идевейлиг,

шудургу ажылдаар. В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чыл болуруи күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерлиг үткүүр деп бүзүредиг сөзүи СЭКП ТК-та пария активиниң хүралы бергитүре—деп, хүлээп алдынган доктаалда чугаалаан.

• • •

★ МИНСК. (СЭТА). Гомельге областың партия организациязының актив хүралы болган. Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хүралының түңнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Белоруссияның Компартиязының ТК-зының биргн секретары П. М. Машеров актив хүралынга илеткел кылган.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага арткен Чөвүлел хүралы делегейниң коммунистиг, ажылчын шимчээшкиниинің сырый каттыжыышкының быжыглаарынынг хөрөнгө чугула ук чада, делегейниң аң удуг болуушкуну болган деп, хүралдың киржикчилери боттарының чугааларынга демдеглээн. СЭКП ТК-ның июнь (1969 чылда) Пленумунуң шиитпирлериниде бистиң бүгү партиявыстың, чүртүвүстүң, бүгү ажылчы чоннарының тура-соруун илергейлээн деп чүвени олар сеткил ханыш чугаалаан.

Москвага арткен Чөвүлел хүралдың түңнелдерии областың партия организациялары-ның активчилериниң чугаалашкан хүралдары Витебскиге, Гроднога болган, а Могилёвка Белоруссияның Компартиязының обкомунуң пленуму арткен.

Хүралдарның болгаш пленумунуң киржикчилери СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң политиктиг шугумун, практиктиг ажыл-чорудулгазын, делегейниң коммунистиг, ажылчын партияларының Чөвүлел хүралынга СЭКП-ниң төлээлериниң кылган ажылын чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алдынган доктаалдарында бүгүнү-биле чүүлдүг деп санаан.

ЧУРУКТА: херээженнерниң VI республика хуралының бөлүк киржикчилери (солагай таладан оң талаже) Дарья Одан-оол (Тес-Хем), Донгак Хыйыр-оол (Өвүр), Валентина Шаалы (Барыын-Хемчик) олар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Мал чеми белеткээрин бедик темп-биле

Соолгу мөдээ баугаар алырга, Каа-Хем районнуң бүгү ажыл-агыйларынга июнь 26-га чедир бар болуп турар тракторнуң сигеи кестирер 70 машиналарының чүгле 28-ы ажылдап турар. Ынчаарга сигеи кезериниң чогумчалыг үеи июнь доозулгаи. Ам ажыл-агыйларда бар, сигеи ажаап алыр бүгү техниканы болгаш сигеи белеткээр бригадаларда, авеноларда бүгү кижилерни доп-дораан ол чугула ажылче киирээ чогуур.

СЭКП-ниң Каа-Хем райкомунуң бюрозунуң болгаш райкүүсюмүнүң каттыкган хуралынга ол дугайын чугаалажып көргеи. Районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы эш Шиканың информациязындан алырга, районнуң ажыл-агыйларга сигеи белетиелиниге 318 кижи болгаш тракторнуң сигеи кезер 70 машиналары ажылдаан турар-ужуражуг. Ол күштиле 8544 гектар черииң чайгаар үнгеи от-сигеиин кестирер. Сигеи кезер машина бүрүзүнге 170 гектар онаажык турар. Оиу барымдаалап алырга, сигеи кезилдеги июльдуң төнчүзүнге чедир үзэмдигар апаары ол-дур. Көдээ ажыл-агый эргелелиниң ол санаашкыларыиары-биле чептээрежии болбас. Хөй чылдарның практиказындан алырга, июльдуң ийнги чартында чашкын мелгер. Ындыг болганда сигеи белеткелиң кыска хуусаада иүргеи доозар дээш, бүгү-ле болдунар аргаларны болгаш жүрээмнрларны ажылдаары эргелек чугула.

Аътгың сигеи кезер машиналары болгаш хол кадыыры райониуи ажыл-агыйларында уттундурган. Шак ындыг чорук-биле эптежип болбас. Машина-биле сигеиии кестирип аптар черлер эвээш болгай. А хөраган аразында, мяш иштинде чаагай үнгеи сигеиин кезип алырынга хол кадыырын ажыглаар херек.

Мурнуку чылдарда «Октябрь 30 чылы», «Октябрь 14 чылы» колхозтар ой-чиктин сигеиин хол кадыры-биле кезериичс бир дугаарында киряп турган. Ол ажылга фермаларның ажылдакчылары база киржип турган. Ам чүге мнчаар организастап болбас деп? Ол ажылга дуржугалыг механизаторлар иегеттинмес болгай. Аътгың сигеи кезер машиналарын кырганнар-даа башкарып, хол кадыры-биле херээженнер-даа сигеи кезип болур.

Ол ажылдың чугулаазын киржилерге таймылбырлаар, акша болгаи натура төлевирии доктаалын тургузаар херек.

Партия, комсомол, профсоюлар организацияларының херээженнер чөвүлелдериниң сорулгазы болза, чүгле техниканың үзүктелиишкин чокка ажылдаарын хандырары эвес, харын-даа аътгың сигеи кезер машиналары-биле болгаш хол кадыырлары-биле иинтиниң малынга сигеи кезериче киржилерни немей мобилизастаары болур.

Чамдык ажыл-агыйлар сигеи кезер шөлдерии малга откарып турар. Шиилиг дегн черде 300 гектар ажыт сигеи шөлү бар. Ол черден мурнуда муң центнер ажыг сигеиии кезип ап турган. Ам ында мал кадарып турар. Шак ындыг аз-харымсалга чок чорук тарыы болгурбас ужуглуг.

П. ПОПОВ.

Дүк арыг болзун дээш

Казахстанның көдээ ажыл-агыйын механизастаарының болгаш электрижилериниң эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары ооң өскө эртем черлериниң артемделнер-биле демнеп хаттыштырып ажыктан турган, чаа машина чогаткан. Ол машина чүртүп бүгү хөй фермаларынга ажыктыг. Дүк сайгарын болгаш чамык шынарлыг дүктү болбаазырадыр, ажылдарны хол-биле кылбас аргаиы ол бээр.

Машина үш арыглаар болгаш хырар агрегаттан тургусетүнгеп. Ол дериг бир шаитта 250 килограмм дүктү сайгарып ажылдаар. Чаа дериниң ажыктыы демдеглексейиг: ажыл-иш чарыгдалы 60 хуу кыыраар, эки шынарлыг дүк бээриниң күсели-биле ажыл-агыйларның орулгазын улгатгыдар.

Машиналы садыл алырының чарыгдалы бүдүш чартык сезон дургузында ивитиниер дел чүве хөй кырымда чергелеринге кылгаи техиологтер дем билдиигеи.

(СЭТА-ның корр).

Херээженнериң VI республика хуралының киржикчилериниң

КЫЙГЫРЫЫ

Совет Тыванның эргим велери, ажыл-ишчи херээженнери! Херээженнериң VI республика хуралының киржикчилери, бистер бодувустуң бүдүрүлге болгаш хөй-иитии ажыл-херээвистиң түңнелдерин үндүрер база беш чыл планын болгаш социалистиг хүлээлгелеривисти чедишкининиг күүседириниң чаа арга хевирлерин тодарадыр сорулга-биле чыглып келдивис.

Бистиң хуралывыс совет улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы кайгамчык көдурүүшкүнүнүң, делегейниң депшилгиг кижи төрелгетенииың улуг байырлалы — Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиың үидезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюига белеткелдиң үезинде эртип турар-дыр. Ажы-дүнма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң Москва чөвүлел хуралының чедишкининиг доозулганы бистиң сорук киирип турар.

Делегейниң амгы үезииин байдалы нарын. Ол бүгүге кайгамчык улуг, чүткүлдүг күш болур херээжеи улустуң ролю, политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг амыдыралга оларның киржилгеии улам өзүп орар. Ленинниң партиязының удуртулгазы-биле Совет күрүне тургустунуп, өзүп, сайзырап, хоралыг дайзыннар-биле демисселге келген. Совет херээженнер Төрээн чурту дээш, боттарының ашактары, оолдары-биле кады амы-тынын харамаанмайн демисселге, ажылдап, чурттап келгеннер.

Совет херээженнер боттарының угаан-бодалының байы, эки чаагай ажы-чаны, күш-ажылга ынакшылы, магалыг сеткилиң база маадырлыг ажыл-херээ-биле делегейниң кайгадып турарлар. «Советтер чуртунуң херээженнериие — делегейниң бүгү херээженнериниң ышкы өңүктериие деиисел болгаш күш-ажыл талазы-биле биске берип турар үлегер-чижээнер дээш сеткилдиң ханызындан четтирдивис, доктаамал база ак сеткилдиг коргүүл турар дузаламчылар дээш кызыгаар чок өөрүп четтиргенивисти илергейлеп турар бис»—деп, португал Гвинеязының болгаш Ногаан-Думчук ортулуктарның хөй-иитии ажылдакчызы Анна Мария де Са медеглеп турган болгай.

Марксизм-ленинизминиң, пролетарлыг интернационализминиң болгаш улустарның найыралының өндүр, улуг идеяларынга Коммунистиг партияның кижизиткеии Совет Тыванның херээженнери бистиң улуг Төрээн чуртувустуң бүгү улустары-биле кады кижи төрелгетенииң чырыткылыг келир үези—коммунизмче эр кижилер-биле хол-холундан тутгунчуп алган бөгүи базып ораалар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюига болгаш Совет Тыванның 25 чылынга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарыштыг калбартпышаан, Тыванның бүдүрүлге коллективтериниң, тудугжуларының, совхозтарының, колхозтарының хөй иезии беш чыл планының дөртиү чылының база бо чылдың беш айларының планныг онаалгаларын күүсеткеннер. Бо херекке херээженнериің үлүг улуг. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Маадыр ие Үрүле Кандан, Ленин орденниң эдилекчилери — тудугжу Августа Ельшова, саанчы Хомушку Куинсаал, аңчы Серен Бараан, ССРЭ-ниң Дээди Соведииниң депутады саанчы Шоңдайты Ховалыг, Кызылдың хлеб заводунуң бригадири Мария Зимянина болгаш өскелер-даа социалистиг чаа Тыванны тургузарының херээже бүгү ажыл-ишчилер-биле бир дөмей хөй күш-ажылчы энергиязын кииргеннер. Ооң-биле олар бүгү ажылчы чоннарының хүндүзелиң, үнелээшкиниин чедип алган.

Бүдүрүлгеиин, культураның, кадык камгалалының, чырымышкынның билдиилиг организациялары эш-өөрүүске база чоргаарланып турар бис. Олар дээрге — «Элегес» совхозтуң директору Галина Зверева, эмчилер — Галина Федоровна биле Лидия Козлова, башкылар — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Сарыглар Тамдың-оол, ССРЭ-ниң Дээди Соведииниң депутады Ак-Кыс Оюи, Тыва АССР-ниң Дээди Соведииниң депутады агроном Ольга Чуева, филология эртемперииың кандидады Мария Хадахаиэ болгаш СЭКП Бай-Тайга райкомунуң биргн секретары Александра Салчак болгаш өскө-даа хөй-хөй эштер-дир.

Уругларның коммунистиг кижизидилгезииниң бүгү улустуң херээже херээженнериниң салыышкыны кайгамчык улуг — оларның сагыш човаитыр холдары, бүлиңнг, чагагай чүректери бистиң уругларывысты идея талазы-биле быжыг бүзүредиг, кадык-шыырак, күш-ажылга ынак болгаш күш-ажылчы кижилерии хүндүлээр чоруккa кижизидип турар.

Эргим херээженнер! Күш-ажылчы, политиктиг база хөй-иитии активчи, организастыг, сагыпга-чуруумиуг чорукту улам күштелдиреринден улуг хамаарыжыгаыг хөй чаа сорулгаларны областың партия организациязы бистиң мурнувуста салып турар. Ажыл-ишчи херээжеи кижи бүрүзүнүи ол сорулгаларны чедишкининиг күүседиринге республиканың улуг хөй-иитичи күш болуп турар херээженнер чөвүлелдерии дыка хамаарыжылгалыг.

Богүи бистиң сорулгавыс болза, боттарывыстың участокгарывыстың, ажылдап турар черлеривистиң бирги одуруунга турарывыс, планны үргүлчү ажыр күүседирии, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиниин киржикчилери болуруувус. Бүдүрүлгеге үрей кылыр чорукту болдурбазывыс, чүгле ан бедик шынарлыг продукцияны бүдүреринге, арагачыларга, ажыл шагы үзерлерге, чалгааларга удур аптеш чок демисселди чорударывыс болур. Эргим эштер, херээженнер.

Бүгү херээженнерии — көдээ ажыл-агыйның, үлетчүрүүн, тудугиуң база культураның ажыл-ишчилерии боттарының эрес-маадырлыг күш-ажылы-биле моон соңгаар-даа республиканың байдаан улам көвүдедириче, эртемиин болгаш техниканың чедишкиннерии база мурнаачы дуржулгаиы бүдүрүлгеге иептередирии дээш могаг-шылаг чокка демисселиривисче кыйгырып тур бис.

Культура фронтузунда болгаш амыдырал-турталга талазы-биле херээженнериің ажылы эгээртинмес хөй: сесердиитериистиң, кудумчуларывыстың эдлери болур, аны-дунмаларывыс, оолдар, кыстарывысты, бүгү кижилеривисти чаагай-жыдылга, иогаанчыдылга, тараан ыяштарны камгалаар ажылдарже—шак бо чаагай хөй-иитичи херекче кодурер, суурларывыстың, хоорайларывыстың, кварталдарывыстың культураын улам бедидер дээш чарыштыг улам калбартыр, культура одагларының ажылын төөмчага албас чорукту болдурбас, уруглар албан черлериниң болгаш школаларның тудуунуң база ажылының байдалын шуут контрольга тургузар ужуглуг бис. Бо херекке бистиң херээженнер чөвүлелдериниң ролю улам улуу-биле өзүп турар. Бистиң сорулгавыс—муриичыларының дуржулгазын көруп тургап, херээженнер чөвүлелдериниң ажылдарын чер болганга идевейкейидери болур.

Эргим херээжеи оңиуктериивис! Силериин күш-ажылыңардан, энергиңардан, мергежилиңерден болгаш тура-соруңнардан бистиң чуртувустуң чедишкиннери. Ленинниң айыткан орүү-биле ооң улам ыңайгы бурунгаар хөгжүдеии хамаарыжыр. Бистиң сорулгавыс — Төрээн чуртувусчуң алдар-адын моон соңгаар-даа бедик көдурбүшаан, ак сеткилдиг күш-ажыл-биле ооң байлаан улам көвүдедири, уругларны ёзулуг патриоттар, коммунизмиииң идегелдиг тургузуукчулары кылдыр кижизидери, делегейлиң ийити дайзынының халавын, Хиросимаиың болгаш Нагасакиниың халавын катаи болдурбазы дээш тайбыңның камгалалынга серемчилелдиг туружуру болур. Вьетнамда америк агрессиянын, Чөөнкуу Чөөи чүкте хан төгүүшкүннерии доп-дораан сокгадырып иеген турар бис, фашизмии катаи өөскүдүп, барыын-германи дайзырактарны ядролуг чепсек-биле чепсегээзиринге удур шиитпирлии-биле туружуп турар бис.

Бистиң хүнүвус кезээде чайыиаадыр хереленип турзуп, бистиң дээриивис мөңгеде арыг турзуп, бистиң уругларывыс түргелеллп кажан-даа корбезиив, бистиң херээженнериивистиң — ажыл-ишчи иелериивистиң арыиары кезээ мөңгеде хөтлуг чоруур болзуп!

(ТЫВА АССР-НИҢ ХЕРЭЭЖЕННЕРИНИҢ 1969 ЧЫЛДЫҢ ИЮЛЬ 1-ДЕ БОЛГАН VI РЕСПУБЛИКА ХУРАЛЫНГА БО КЫЙГЫРЫҢНЫ ХҮЛЭЭП АЛГАН).

ХЕРЭЭЖЕННЕРНИҢ VI РЕСПУБЛИКА ХУРАЛЫ

КЕЗЭЭДЕ ИДЕГЕЛДИГ ӨҢНҮКТЕР, ДУЗАЛАКЧЫЛАР

Кызылдың хөгжүм-шин театрының залын херэээженнерниң VI республика хуралының киржикчилери долдур олурукан турган. «Херэээженнерниң республика чөвүлелиниң отчёду болгаш В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуру ооңга уткуштур Тываның херэээженнериниң моон соңгаргы сорулгаларының дугайында илеткедиг Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң даргазы, херэээженнерниң республика чөвүлелиниң даргазы Б. Ш. Долчанмаа кылган.

Тываның херэээженнериниң бешки хуралы болуп эрткен үеден бээр чонуң политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрүүшкүнү-биле демдеглеттинген төөгүлүг болуушкунар болгулаан. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары болгаш бүгү мурнакчы кижи төрелгетен ажылчын болгаш тараачыннарның бирги күрүнеминиң 50 чылын байырлап эрттирген. Амгы үеде бистиң Төрээн чүртүвүстүң улустары В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооңга уткуштур Тываның херэээженнериниң моон соңгаргы сорулгаларының дугайында илеткелди Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң даргазы, херэээженнерниң республика чөвүлелиниң даргазы Б. Ш. Долчанмаа кылган.

Тываның херэээженнериниң бешки хуралы болуп эрткен үеден бээр чонуң политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрүүшкүнү-биле демдеглеттинген төөгүлүг болуушкунар болгулаан. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары болгаш бүгү мурнакчы кижи төрелгетен ажылчын болгаш тараачыннарның бирги күрүнеминиң 50 чылын байырлап эрттирген. Амгы үеде бистиң Төрээн чүртүвүстүң улустары В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуру ооңга төлептиг ужуражыр дээш күш-ажылчы улуг көдүрүүшкүнүнүт белеткенип турарын илеткелчи онзалап демдеглээн.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болган Чөвүлел хуралы империализмге удур демиселдиң чаа уе-чадазын коргүзүп, делегейниң империализмге удур күштерин сыры каттыштырып турар делегей ужур-дузавыг улуг болуушкун болганын база бүгү совет улус ышкаш, Совет Тываның ажылчы чоннары Чөвүлел хуралдың ажылын улуг сонуургал-биле хайгаарап, анаа СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңы Леонид Ильич Брежневтиң чугаазын болгаш өске-даа материалдарны улуг чоргаарал-биле таныжып турарынга оратор доктаваан.

Ленинчи юбилейге төлептиг ужуражыр, беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжы ажылчы чоннуң чогаадыкчы идепкейин улам көдүрүп турарынга болгаш экономиканы, эртемни, культураны чоннуң материалдыг чаагай байдалын хөгжүдеринге улуг организакчы күш болуп турарын, коммунизм тургузуушкунунга бистиң республиканың ажыл-ишчилериниң төлептиг салыышкынының дугайында илеткелчи тодаргай чугаалаан.

Республиканың экономиказының болгаш культуразының хөгжүдээнге коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары — бистиң херэээженнеривистиң төлептиг улуг-хуузу кирип турар. Амгы үеде республиканың улуг ажыл-агыйында 32 мун хире херэээженнер ажылдап турар, ол болза бүгү ажылдап турарларның 44,5 хуузу, ооң иштинде тускай эртемниглерниң алдан ажыг хуузу болур. Олар ажыл-агый, культура тургузуушкунунга, күрүнеэргелеп башкарарынга болгаш хөй-ниитиниң керектеринге идепкейлиг киржип турарлар. Оларның иштиңден 4 кижи ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң, 30 кижи Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң, 1129 кижи чер-чер Советтериниң депутаттарынга соңгутканнар.

Ажылчыннарының хөй нуруузу херэээженнер болур республика типографизының коллективи Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп атты чедип алган. Ында 73 херэээженнер коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. Кызылдың даарыныла комбинадының коллективи күш-ажылды эртемге үндезилеп организасташ, даарыныла кылыгларын бүдүрерин көвүдедип, продукциянын шынарын бедиткен. Даарыныкчыларның амыдырал хандырылгазын экижидериниче улуг кичээнгейин комбинаттың дирекция чери, хөй-ниити организацилары салып турар.

Дыка хөй херэээженнер чиик үлетүүрде, амыдырал хандырылга, коммунал ажыл-агый, садыг, ниитиниң чемненилгезиниң системазында ажылдап турарлар. Оларның аразында бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш чаартыкчылары бар. Эрзинде амыдырал хандырылга комбинадының бижикчызы Инна Сотпа, Кызылда даарыныла фабриказында бригадир Степанида Чечёткина, Шагаан-Арыгда амыдырал хандырылга комбинадының ажылдакчылары Татьяна Пономарёва биле Анна Прудникова, Сарыг-Септиңнеден Валентина Ростовцева ышкаш мурнакчылар бисте хөй. Үрүнгилерниң күш-ажылын хөгжүдүп, өттүнелеп, ында дыка хөй ажылчылар четкен. 500 ажыг херэээжен иштинде коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп бедик атты чедип алыр дээш демиселиш турарлар. 28 бригадаларга ол бедик атты тывыскан.

«Тыва тудутчуң» болгаш «Тыва көдээ тудутчуң» системазында 1500 херэээжен ажылдап турар. Анна Черепановаңың тудугжу бригадазы ай санының планын 150—160 хуу күүседип турар. Евгения Военкова, Августа Ельшова, Зинаида Салчак, Лидия Косарева, Валентина Күжүгет ооң иштинде тускай эртемниглерниң алдан ажыг хуузу болуру. Ооң иштинде тускай эртемниглерниң алдан ажыг хуузу болуру. Олар ажыл-агый, культура тургузуушкунунга, күрүнеэргелеп башкарарынга болгаш хөй-ниитиниң керектеринге идепкейлиг киржип турарлар. Оларның иштиңден 4 кижи ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң, 30 кижи Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң, 1129 кижи чер-чер Советтериниң депутаттарынга соңгутканнар.

Ажылчыннарының хөй нуруузу херэээженнер болур республика типографизының коллективи Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп атты чедип алган. Ында 73 херэээженнер коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. Кызылдың даарыныла комбинадының коллективи күш-ажылды эртемге үндезилеп организасташ, даарыныла кылыгларын бүдүрерин көвүдедип, продукциянын шынарын бедиткен. Даарыныкчыларның амыдырал хандырылгазын экижидериниче улуг кичээнгейин комбинаттың дирекция чери, хөй-ниити организацилары салып турар.

Дыка хөй херэээженнер чиик үлетүүрде, амыдырал хандырылга, коммунал ажыл-агый, садыг, ниитиниң чемненилгезиниң системазында ажылдап турарлар. Оларның аразында бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш чаартыкчылары бар. Эрзинде амыдырал хандырылга комбинадының бижикчызы Инна Сотпа, Кызылда даарыныла фабриказында бригадир Степанида Чечёткина, Шагаан-Арыгда амыдырал хандырылга комбинадының ажылдакчылары Татьяна Пономарёва биле Анна Прудникова, Сарыг-Септиңнеден Валентина Ростовцева ышкаш мурнакчылар бисте хөй. Үрүнгилерниң күш-ажылын хөгжүдүп, өттүнелеп, ында дыка хөй ажылчылар четкен. 500 ажыг херэээжен иштинде коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп бедик атты чедип алыр дээш демиселиш турарлар. 28 бригадаларга ол бедик атты тывыскан.

«Тыва тудутчуң» болгаш «Тыва көдээ тудутчуң» системазында 1500 херэээжен ажылдап турар. Анна Черепановаңың тудугжу бригадазы ай санының планын 150—160 хуу күүседип турар. Евгения Военкова, Августа Ельшова, Зинаида Салчак, Лидия Косарева, Валентина Күжүгет ооң иштинде тускай эртемниглерниң алдан ажыг хуузу болуру. Ооң иштинде тускай эртемниглерниң алдан ажыг хуузу болуру. Олар ажыл-агый, культура тургузуушкунунга, күрүнеэргелеп башкарарынга болгаш хөй-ниитиниң керектеринге идепкейлиг киржип турарлар. Оларның иштиңден 4 кижи ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң, 30 кижи Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң, 1129 кижи чер-чер Советтериниң депутаттарынга соңгутканнар.

Ажылчыннарының хөй нуруузу херэээженнер болур республика типографизының коллективи Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп атты чедип алган. Ында 73 херэээженнер коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. Кызылдың даарыныла комбинадының коллективи күш-ажылды эртемге үндезилеп организасташ, даарыныла кылыгларын бүдүрерин көвүдедип, продукциянын шынарын бедиткен. Даарыныкчыларның амыдырал хандырылгазын экижидериниче улуг кичээнгейин комбинаттың дирекция чери, хөй-ниити организацилары салып турар.

Дыка хөй херэээженнер чиик үлетүүрде, амыдырал хандырылга, коммунал ажыл-агый, садыг, ниитиниң чемненилгезиниң системазында ажылдап турарлар. Оларның аразында бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш чаартыкчылары бар. Эрзинде амыдырал хандырылга

тудуг ажылында четпестерге, моон соңгаргы сорулгаларга доктаваан. Автотранспорт, харылзаа, өске-даа албан организацияларда, бүдүрүлгеге черлеринде ажылдап турар херэээжен ишчилерниң адресинге мактадыг сестерин хөй-биле чугаалаан болур.

Көдээ ажыл-агыйның продукциязын көвүдедиринге ажыл-ишчи херэээженнер база-да улуг үлүг-хуузун салганнар. Республиканың көдээ ажыл-агыйында 10 мун ажыг херэээженнер ажылдап турар. Оларның иштиңден 58 кижи Совет Эвилелиниң орденнери болгаш медальдары-биле шанналган. Көдээ ажыл-агыйда чедишкиннерни демдеглевишаан, бар четпестерни илеткелчи шүүмчүлээн. Ылаңгыя мал ажылында дүвүренчиг байдал тургустунган. Бо чылдың эрткен айларында бээжи дыка хөй баш мал хораай.

Көдээниң ажыл-ишчилериниң күш-ажылынга байдалын, амыдырал хандырылгазын жижидер талазы-биле улуг ажылдарны херэээженнер чөвүлелдери чорудар ужурлуг. Чамдык туттунгаш бажыңнар, кызыл-булуңнар ажыглаттынмайн, хойжу бригадаларның топтери, фермалар ам-даа чаңгайыттынмайн турары-биле канчап-даа эптежип болбас. Ыракты одарларда он мун ажыг кижи чурттап, ажылдап турар. Оларның амыдыралынче, уругларның кижизидилгезиниче доктаамал кичээнгейни салыры—бистиң чүгүле хүлээлгевис.

Кадык камгалалында улуг чедишкиннер-биле чергелештир ам-даа шинтирлеттинмээн айтырыглар бар. Аарыгны баш удур болдурбазының хемчеглерин, санитар пропагандазын ыңгыдырлыгларын, ыракты малчыннарның медицина хайдырылгазын экижидерин херэээженнер чөвүлелдерин көвүдедип, ажыл-ишчи херэээженнерниң ролю коңчуг улуг. Шаанда эртеш турбаан, адыг бевин чок чоргаарал тыва херэээжен ам чергинин бүгүн эргелеп, аас-кежиктиг чурттаалганың, чыыртыкылыг келир үе — коммунизмниң идепкейлиг тургузукчузу апаргаш. Алдын холдуг, чаагай чолдуг ажыл-ишчи аваларга, угбаларга, дунмаларга Тыва чоргаарланыр. Малчынның, тараажының, тудугжунуң, башкының, эмчиниң, инженерниң, эртемденниң тургузукчу ижи даартагы хүннүг чоокшулаашкын бар чоруур. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлыры Үрүлее-Кандаанны, Сарыглар Тамдыноолду көрүнер даан. Оларның бирээзи малчын, Маадыр-ие, өскези — башкы. Оларның кайызының-даа ажыл-ишчи Төрээн чүртүнга бир домей үнелиг, мактадыг.

«Не көрбээнин— кызы көөр» деп үлегер домак бар. Совет Тываның бөгүнгү амыдыралы аңаа бадыткал болур. Бөдүүн чижек. Республиканың ырак районнарының бирээзи Өвүрүң «Кызыл тук» колхозта херэээженнер чөвүлели ажылдап турар. Ажыл кылып шыдаар бүгү херэээженнерни колхоз бүдүрүлгезинде хаара тутканнар. Колхозчуларның амыдырал байдалын экижидер хемчеглерге херэээжен чонуң киржилгезин улуг. Эң эки культурлуг өг-бүле дээш чарыштыг малчыннар ортузунда калбарткан. Үрүглер кижизидилгези, бичии чаштарны ясли-садтарже хаара тударын, чаагайжыдылга дээш янзы-бүрү ажылдарга херэээженнер чөвүлелиниң киржилгезин калбарткан.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады М. Б. Серенниң удуртканы тудугжулар ийи кавыт чаа клуб тудуунда ажылдап турар. 25 үрүглер турар яслини немей туткан, доктаамал ажылдаар үрүглер садын 15 кижи немей кирер кылдыр улгаттырган. Чүгле бо чазын чедип үүс чыгам дос ыяштыг колхоз суурунда одуртукан. Херэээженнер чөвүлели чорудуп турар ажылдарын Ильчининиң юбилейинге тураскаткан рапорт дептеринде чыскаап бижип турар. Чөвүлелдиң ажылынга колхозта партия организациязы боттуг дузаны көргүүп турар деп, херэээженнер чөвүлелиниң даргазы Иргит Мамаш сананзаан. Кызыл тукчуларның тура-соруу, түгжүүлүг халас барбаан. Республиканың херэээженнер чөвүлелдериниң аразында социалистиг чарышка олар үшкү черни эзелээн, улам соруктуг ажылдап турар. Херэээженнер боттарының амыдыралын боттеры тургузуп, ону улам чаартып турарының чижээ ол-дур. Бо чер чүрүттүг өгбелер бой дугайын бодавайн-даа чораан.

Улуг-Хемниң Арыг-Бажы суурунда херэээженнер чөвүлелиниң ажылы районда ол дээре дең маңгадып турер. Чөвүлелдиң даргазы Александра Серенниң ажылының дүжүүлгазы солуп. Херэээженнер ортузунга ажыл чорудар киллис түс-түс чөвүлелдерниң ажылынга хамаарыштыг куштелдиргеп. Кылган ажылдың түңнелин ыяап-ла үлүгүрер. Чөвүлелдер аразында шилчип чоруур вимпелди арыг-бажыңчыларның бижыг тудуп турарының чыдагаанын чүдеп? «Улуг-Хем» совхозта партком (секретары эш Амбаржы), ында көдээ Совет (даргазы эш Самбуга) херэээженнер чөвүлелиниң ажылын деткимээн, дузаларындан кажан-даа ойталавас. Кандыг-даа ажылга шаңнаа, мактал арганын ажыглаары черле артын эвес. Херэээженнер ортузунга чарыш үлүргеш, тавлекчилерни мактаар арга ажылга улуг деткимчелиг болган.

Херэээженнер ортузунга ажылга көдээ интеллигенциянның киржилгези улуг. Ылаңгыя башкыларның деңнеш дузазы-биле Арыг-Бажы суурнуң херэээженнер чөвүлели улуг ажылдарны чоруткан. Хамык ужур чүгле агитквартираларны тургузарында эвес, ук квартираларга политмассалыг, политкижизидилгелиг ажылдарның төөгү болган турар ужурлуг. Школа-биле өг-бүленин харылзаазын бижыглаарынга, ону калбартырынга агитквартиралар улуг рольдуг болган.

Херэээженнер чөвүлелиниң ажылын тавармачалыг чорударынга ооң составын шын шилип алыры ужур-дузалыг. Эң не инициативчи, мурнакчы кижилерни анаа депшидер болза жи. Ажылды чаңгыс айлап болбас. Бистиң республикада кайа-даа өг-бүле конкерттерни иштеерээн турган. Бо талазы-биле кандыг-даа

тудуг ажылында четпестерге, моон соңгаргы сорулгаларга доктаваан. Автотранспорт, харылзаа, өске-даа албан организацияда, бүдүрүлгеге черлеринде ажылдап турар херэээжен ишчилерниң адресинге мактадыг сестерин хөй-биле чугаалаан болур.

Көдээ ажыл-агыйның продукциязын көвүдедиринге ажыл-ишчи херэээженнер база-да улуг үлүг-хуузун салганнар. Республиканың көдээ ажыл-агыйында 10 мун ажыг херэээженнер ажылдап турар. Оларның иштиңден 58 кижи Совет Эвилелиниң орденнери болгаш медальдары-биле шанналган. Көдээ ажыл-агыйда чедишкиннерни демдеглевишаан, бар четпестерни илеткелчи шүүмчүлээн. Ылаңгыя мал ажылында дүвүренчиг байдал тургустунган. Бо чылдың эрткен айларында бээжи дыка хөй баш мал хораай.

Көдээниң ажыл-ишчилериниң күш-ажылынга байдалын, амыдырал хандырылгазын экижидер талазы-биле улуг ажылдарны херэээженнер чөвүлелдери чорудар ужурлуг. Чамдык туттунгаш бажыңнар, кызыл-булуңнар ажыглаттынмайн, хойжу бригадаларның топтери, фермалар ам-даа чаңгайыттынмайн турары-биле канчап-даа эптежип болбас. Ыракты одарларда он мун ажыг кижи чурттап, ажылдап турар. Оларның амыдыралынче, уругларның кижизидилгезиниче доктаамал кичээнгейни салыры—бистиң чүгүле хүлээлгевис.

Кадык камгалалында улуг чедишкиннер-биле чергелештир ам-даа шинтирлеттинмээн айтырыглар бар. Аарыгны баш удур болдурбазының хемчеглерин, санитар пропагандазын ыңгыдырлыгларын, ыракты малчыннарның медицина хайдырылгазын экижидерин херэээженнер чөвүлелдерин көвүдедип, ажыл-ишчи херэээженнерниң коңчуг улуг. Шаанда эртеш турбаан, адыг бевин чок чоргаарал тыва херэээжен ам чергинин бүгүн эргелеп, аас-кежиктиг чурттаалганың, чыыртыкылыг келир үе — коммунизмниң идепкейлиг тургузукчузу апаргаш. Алдын холдуг, чаагай чолдуг ажыл-ишчи аваларга, угбаларга, дунмаларга Тыва чоргаарланыр. Малчынның, тараажының, тудугжунуң, башкының, эмчиниң, инженерниң, эртемденниң тургузукчу ижи даартагы хүннүг чоокшулаашкын бар чоруур. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлыры Үрүлее-Кандаанны, Сарыглар Тамдыноолду көрүнер даан. Оларның бирээзи малчын, Маадыр-ие, өскези — башкы. Оларның кайызының-даа ажыл-ишчи Төрээн чүртүнга бир домей үнелиг, мактадыг.

«Не көрбээнин— кызы көөр» деп үлегер домак бар. Совет Тываның бөгүнгү амыдыралы аңаа бадыткал болур. Бөдүүн чижек. Республиканың ырак районнарының бирээзи Өвүрүң «Кызыл тук» колхозта херэээженнер чөвүлели ажылдап турар. Ажыл кылып шыдаар бүгү херэээженнерни колхоз бүдүрүлгезинде хаара тутканнар. Колхозчуларның амыдырал байдалын экижидер хемчеглерге херэээжен чонуң киржилгезин улуг. Эң эки культурлуг өг-бүле дээш чарыштыг малчыннар ортузунда калбарткан. Үрүглер кижизидилгези, бичии чаштарны ясли-садтарже хаара тударын, чаагайжыдылга дээш янзы-бүрү ажылдарга херэээженнер чөвүлелиниң киржилгезин калбарткан.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады М. Б. Серенниң удуртканы тудугжулар ийи кавыт чаа клуб тудуунда ажылдап турар. 25 үрүглер турар яслини немей туткан, доктаамал ажылдаар үрүглер садын 15 кижи немей кирер кылдыр улгаттырган. Чүгле бо чазын чедип үүс чыгам дос ыяштыг колхоз суурунда одуртукан. Херэээженнер чөвүлели чорудуп турар ажылдарын Ильчининиң юбилейинге тураскаткан рапорт дептеринде чыскаап бижип турар. Чөвүлелдиң ажылынга колхозта партия организациязы боттуг дузаны көргүүп турар деп, херэээженнер чөвүлелиниң даргазы Иргит Мамаш сананзаан. Кызыл тукчуларның тура-соруу, түгжүүлүг халас барбаан. Республиканың херэээженнер чөвүлелдериниң аразында социалистиг чарышка олар үшкү черни эзелээн, улам соруктуг ажылдап турар. Херэээженнер боттарының амыдыралын боттеры тургузуп, ону улам чаартып турарының чижээ ол-дур. Бо чер чүрүттүг өгбелер бой дугайын бодавайн-даа чораан.

Улуг-Хемниң Арыг-Бажы суурнуң херэээженнер чөвүлелиниң ажылы районда ол дээре дең маңгадып турер. Чөвүлелдиң даргазы Александра Серенниң ажылының дүжүүлгазы солуп. Херэээженнер ортузунга ажыл чорудар киллис түс-түс чөвүлелдерниң ажылынга хамаарыштыг куштелдиргеп. Кылган ажылдың түңнелин ыяап-ла үлүгүрер. Чөвүлелдер аразында шилчип чоруур вимпелди арыг-бажыңчыларның бижыг тудуп турарының чыдагаанын чүдеп? «Улуг-Хем» совхозта партком (секретары эш Амбаржы), ында көдээ Совет (даргазы эш Самбуга) херэээженнер чөвүлелиниң ажылын деткимээн, дузаларындан кажан-даа ойталавас. Кандыг-даа ажылга шаңнаа, мактал арганын ажыглаары черле артын эвес. Херэээженнер ортузунга чарыш үлүргеш, тавлекчилерни мактаар арга ажылга улуг деткимчелиг болган.

Херэээженнер ортузунга ажылга көдээ интеллигенциянның киржилгези улуг. Ылаңгыя башкыларның деңнеш дузазы-биле Арыг-Бажы суурнуң херэээженнер чөвүлели улуг ажылдарны чоруткан. Хамык ужур чүгле агитквартираларны тургузарында эвес, ук квартираларга политмассалыг, политкижизидилгелиг ажылдарның төөгү болган турар ужурлуг. Школа-биле өг-бүленин харылзаазын бижыглаарынга, ону калбартырынга агитквартиралар улуг рольдуг болган.

Херэээженнер чөвүлелиниң ажылын тавармачалыг чорударынга ооң составын шын шилип алыры ужур-дузалыг. Эң не инициативчи, мурнакчы кижилерни анаа депшидер болза жи. Ажылды чаңгыс айлап болбас. Бистиң республикада кайа-даа өг-бүле конкерттерни иштеерээн турган. Бо талазы-биле кандыг-даа

тудуг ажылында четпестерге, моон соңгаргы сорулгаларга доктаваан. Автотранспорт, харылзаа, өске-даа албан организацияда, бүдүрүлгеге черлеринде ажылдап турар херэээжен ишчилерниң адресинге мактадыг сестерин хөй-биле чугаалаан болур.

Көдээ ажыл-агыйның продукциязын көвүдедиринге ажыл-ишчи херэээженнер база-да улуг үлүг-хуузун салганнар. Республиканың көдээ ажыл-агыйында 10 мун ажыг херэээженнер ажылдап турар. Оларның иштиңден 58 кижи Совет Эвилелиниң орденнери болгаш медальдары-биле шанналган. Көдээ ажыл-агыйда чедишкиннерни демдеглевишаан, бар четпестерни илеткелчи шүүмчүлээн. Ылаңгыя мал ажылында дүвүренчиг байдал тургустунган. Бо чылдың эрткен айларында бээжи дыка хөй баш мал хораай.

Көдээниң ажыл-ишчилериниң күш-ажылынга байдалын, амыдырал хандырылгазын экижидер талазы-биле улуг ажылдарны херэээженнер чөвүлелдери чорудар ужурлуг. Чамдык туттунгаш бажыңнар, кызыл-булуңнар ажыглаттынмайн, хойжу бригадаларның топтери, фермалар ам-даа чаңгайыттынмайн турары-биле канчап-даа эптежип болбас. Ыракты одарларда он мун ажыг кижи чурттап, ажылдап турар. Оларның амыдыралынче, уругларның кижизидилгезиниче доктаамал кичээнгейни салыры—бистиң чүгүле хүлээлгевис.

Кадык камгалалында улуг чедишкиннер-биле чергелештир ам-даа шинтирлеттинмээн айтырыглар бар. Аарыгны баш удур болдурбазының хемчеглерин, санитар пропагандазын ыңгыдырлыгларын, ыракты малчыннарның медицина хайдырылгазын экижидерин херэээженнер чөвүлелдерин көвүдедип, ажыл-ишчи херэээженнерниң коңчуг улуг. Шаанда эртеш турбаан, адыг бевин чок чоргаарал тыва херэээжен ам чергинин бүгүн эргелеп, аас-кежиктиг чурттаалганың, чыыртыкылыг келир үе — коммунизмниң идепкейлиг тургузукчузу апаргаш. Алдын холдуг, чаагай чолдуг ажыл-ишчи аваларга, угбаларга, дунмаларга Тыва чоргаарланыр. Малчынның, тараажының, тудугжунуң, башкының, эмчиниң, инженерниң, эртемденниң тургузукчу ижи даартагы хүннүг чоокшулаашкын бар чоруур. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлыры Үрүлее-Кандаанны, Сарыглар Тамдыноолду көрүнер даан. Оларның бирээзи малчын, Маадыр-ие, өскези — башкы. Оларның кайызының-даа ажыл-ишчи Төрээн чүртүнга бир домей үнелиг, мактадыг.

«Не көрбээнин— кызы көөр» деп үлегер домак бар. Совет Тываның бөгүнгү амыдыралы аңаа бадыткал болур. Бөдүүн чижек. Республиканың ырак районнарының бирээзи Өвүрүң «Кызыл тук» колхозта херэээженнер чөвүлели ажылдап турар. Ажыл кылып шыдаар бүгү херэээженнерни колхоз бүдүрүлгезинде хаара тутканнар. Колхозчуларның амыдырал байдалын экижидер хемчеглерге херэээжен чонуң киржилгезин улуг. Эң эки культурлуг өг-бүле дээш чарыштыг малчыннар ортузунда калбарткан. Үрүглер кижизидилгези, бичии чаштарны ясли-садтарже хаара тударын, чаагайжыдылга дээш янзы-бүрү ажылдарга херэээженнер чөвүлелиниң киржилгезин калбарткан.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады М. Б. Серенниң удуртканы тудугжулар ийи кавыт чаа клуб тудуунда ажылдап турар. 25 үрүглер турар яслини немей туткан, доктаамал ажылдаар үрүглер садын 15 кижи немей кирер кылдыр улгаттырган. Чүгле бо чазын чедип үүс чыгам дос ыяштыг колхоз суурунда одуртукан. Херэээженнер чөвүлели чорудуп турар ажылдарын Ильчининиң юбилейинге тураскаткан рапорт дептеринде чыскаап бижип турар. Чөвүлелдиң ажылынга колхозта партия организациязы боттуг дузаны көргүүп турар деп, херэээженнер чөвүлелиниң даргазы Иргит Мамаш сананзаан. Кызыл тукчуларның тура-соруу, түгжүүлүг халас барбаан. Республиканың херэээженнер чөвүлелдериниң аразында социалистиг чарышка олар үшкү черни эзелээн, улам соруктуг ажылдап турар. Херэээженнер боттарының амыдыралын боттеры тургузуп, ону улам чаартып турарының чижээ ол-дур. Бо чер чүрүттүг өгбелер бой дугайын бодавайн-даа чораан.

Улуг-Хемниң Арыг-Бажы суурнуң херэээженнер чөвүлелиниң ажылы районда ол дээре дең маңгадып турер. Чөвүлелдиң даргазы Александра Серенниң ажылының дүжүүлгазы солуп. Херэээженнер ортузунга ажыл чорудар киллис түс-түс чөвүлелдерниң ажылынга хамаарыштыг куштелдиргеп. Кылган ажылдың түңнелин ыяап-ла үлүгүрер. Чөвүлелдер аразында шилчип чоруур вимпелди арыг-бажыңчыларның бижыг тудуп турарының чыдагаанын чүдеп? «Улуг-Хем» совхозта партком (секретары эш Амбаржы), ында көдээ Совет (даргазы эш Самбуга) херэээженнер чөвүлелиниң ажылын деткимээн, дузаларындан кажан-даа ойталавас. Кандыг-даа ажылга шаңнаа, мактал арганын ажыглаары черле артын эвес. Херэээженнер ортузунга чарыш үлүргеш, тавлекчилерни мактаар арга ажылга улуг деткимчелиг болган.

Херэээженнер ортузунга ажылга көдээ интеллигенциянның киржилгези улуг. Ылаңгыя башкыларның деңнеш дузазы-биле Арыг-Бажы суурнуң херэээженнер чөвүлели улуг ажылдарны чоруткан. Хамык ужур чүгле агитквартираларны тургузарында эвес, ук квартираларга политмассалыг, политкижизидилгелиг ажылдарның төөгү болган турар ужурлуг. Школа-биле өг-бүленин харылзаазын бижыглаарынга, ону калбартырынга агитквартиралар улуг рольдуг болган.

Херэээженнер чөвүлелиниң ажылын тавармачалыг чорударынга ооң составын шын шилип алыры ужур-дузалыг. Эң не инициативчи, мурнакчы кижилерни анаа депшидер болза жи. Ажылды чаңгыс айлап болбас. Бистиң республикада кайа-даа өг-бүле конкерттерни иштеерээн турган. Бо талазы-биле кандыг-даа

Эки мөзүлүг кижи

ТАИСЬЯ ПЕТРОВНА ажылга оранчок эрте чедип келир чанчылдыг. Хондур дыштаның алган башка бодалдар ооң-моон дойлуп-ла көөр. Кол-ла чүве ажыл дугайында бодаа-ла болгай. Бүдүн неделя дургузунда чүнү ылырының дугайында, эрткен хонуттарда чамдык чүгүлээ ажыктар чүге кылдыннаанының, ооң чыдаганы чүдеп болганының дугайында бодаалары Таисья Петровна дораан-на ак-кок карттыг демдеглеп дептерженинге бижип алыр.

Ажыл шагы эгелээри-биле, ажылдакчыларны чыыл каапкаш, аяыл-херек дугайында чугаа-соотче кирштер. Ол дээрге эш-өөрүнүң саналоалын дыннаар, оларга коңчуг-да кичээнгейлиг кижи. Оларның сүмезин бодунуң бодалы-биле ыяк дүүштүрер. Мынчаар чугаалажып алырга, ажыл-иш-даа будунгур болур, түс-түс кижилериң кылып турар ажылын хайгаарап, ооң күүседиштин хынаап көөрүнгедээ удуртукчу инжиге тавармачалыг байдал тургустунар...

Ол бодунуң амыдырал-чуртталгазын харылзаа ажылы-биле ханы хомбаштырып келген. Даймынын-даа, таңбың иштин-даа чылдарында ол амыдыралга шилип алганы телеграфист мергежилиндеп черле чарылбаан. Аңаа бодунуң нанг күзел-соруун, хандыкшылын, чүрээнин ханызындан түткүлүн харам тошка берип келген.

Ол баштай-за Каа-Хемниң Күндустуг суурунга почтачылаан этпээн. Эрес-шоовалаң ажыл-чанныг, эп-сөөргүге эвилең-өзүлең, дынгаатыр, чептүл аныяк кыс Таисьяның күш-ажылчы амыдыралче башкайгы базымы ол болган.

Аревчи Тася бодунуң үече-үеге өөрү ыяктар-биле кады, шуптуг бежен ажыг кижи, фашистерге удур демиселиг-биле, Ала-Чуртка дайынынче Тываны 1943 чылда чоруткан.

Дайын төлүнге телеграфист-телефонист кижи бүрүзүндөн эң-не эрес-маадырлыг чорукту, ыяшым болуруун, не-гээр. Ол ышкаш телеграф талазы-биле улуг мергежилдиг болуруу база-да чугаа. Ынчангаш аныяк кыс командирлериниң бүгү-ле дүшкүлдерин, дайынчы дамгаларын ханжык чокка күүсеткен турган. Алды айның телеграфист курузун ол чедишкиниинг дооскан. Ооң соонда ол бирги Безорус фронтуга дайынчы хүлээлгезин күүседип кирген. Дайынны не-төрээн черинден үндүр сывыржып, инжонниге хинер согушкан. Ол Эльбаның эриктеринге дайын тоңгүже демиселиштен.

ТӨРЭЭН чурт эрес-дидим кызының маадырлыг чоруун бедин-биле үнелеп. Ооң хөрээн ам Кызыл тук, Ада-чурттуң даймының ийи чергезинин орденнери болгаш өске-даа дайынчы медальдар каастап чоруур. Дайын соонда ыяк төрээн Тывазынче чанып келген. Ол база-да Каа-Хем районуң харылзаа шугумунга ажыдап эгелээн. Коммунист, ажыл-ишчи кижи Таисья Петровна бодуун почтальонзап районуң харылзаа бөлүдиринүң начальнигиниң оралакчызынга чедир депшээн.

— Бистиң коллектививис бодунуң мурнунга салган соруглаарын чедишкиннинг күүсеткен турар — дең, Таисья Петровна чугаалаан. — эрткен айларның планын телеграфистер-даа, почтальоннар-даа ажыр күүсеткилээн. Почта бүргүү: солуун-сеткүүлдер, корреспонденциялар, чагаалар айыттынган адрестеринге чоруур уе-шаанда чедип турар. Ол дээрге бистиң шынчы кижилеривистиң кызымак күш-ажылының түңнели-дир — деп уламчылады. Районнуң харылзаа черинде телеграфист Алевтина Древница, почта үдекчизи Афанасий Лубошников дээш өскелер-даа ол чаагай ажыл-херекче боттарының күш-ажылчы үлүгүн киирештирип турараар.

Маңаа коммунист Берестованың улуг организаччы ажылын база-да айтыры чугула. Ол районуң колхозтарын болгаш совхозтарын кезип, ында харылзаа салбырларының ажылын хынап, оларга практиктиг дузаны бо-за чедире берген турар. Улуг болгаш бичии-даа кижилериниң ажылында четпестерни өскерип каашаш, чүге ындыг болу бергенинин чылдагаанын илереер. Ынчангаш ам ооң дугайында бодунуң санадын, бодалын чугаалаар.

РАЙОННУҢ харылзаа салбырларында ажылдап турар аныяктар хөй. Олардың хөй кезии почтальоннар болгаш телеграфистер. Ынчангаш аныяктарның кижизидилгезинче, оларга доктаамал дузаны коргүзеринче, ажыл-ишчи мергежилди улам бедидеринче угланган ажылды районуң харылзаа белдирилгелеттинген, национал хамаарышпас чорук болгаш бүрүн эрге дээш демиселиг турар улустарны бүрүн деткир сагышсеткилди чугаалаан.

Бистиң чүгүвүстүң херэээженнериниң арткен аддарлыг оруу Ленининиң ады-биле холбашкан деп, В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белеткелди чугаалаан, илеткелчи демдеглээн. Херэээженнерни хоставарининиң орук-тарының дугайында Ленининиң улуг идеязы бүгү делегейге иевтереэш, деп эрге, социал дешпилгелиг хөй-ниитизин чеңсеткээн. Аңаа хүлээн алдынган документилер делегейниң херэээженнер шимчээшкинниинниң сорулгалары-биле дүүшкен. Американың Вьетнамда эжелекчи дайынын ол документилерде шинтирлиг буруу шаңкан, Израильдиң эжелекчи дайынынга удур араб улустарының демиселиби-биле эң-сеткил каттыштырыгазын илер-

Совет херэээженнер Комитединиң пленуму

Делегейниң херэээженнериниң демократтыг федерациязының Хельсинкиге болган бүгү делегей конгрезиниң ажылының түңнелдерин Совет херэээженнер Комитединиң пленумунга чугаалашкан. Пленум Москвага, Эвилелдер бажыңының Октябрь залынга ажыттынган.

Конгрессиге совет төлөөлерин баштап чораан, ук Комитеттиң даргазы, Совет Эвилелиниң Маадыры ушудукчу-космонавт В. В. Николаева-Терешкова пленумну иле

БӨГҮН НЕМЕЦ-ФАШИСТИГ ЭЖЕЛЕКЧИЛЕРДЕН БЕЛОРУССИЯНЫ ХОСТААНЫНЫҢ 25 ЧЫЛ ОЮ

АЛДАР-БИЛЕ БҮРГЕТКЕН ЧЕР

Чээрби беш чыл мурнунда —1944 чылдың июль үште Минскиниң кырынга тинлелгенин Кызыл тугу киинекий берген. Ол хүнүң немец-фашистиг эжелекчилерден Белоруссияны хостаанының, республиканың ажылчы чоннарының ёзулуг байырлалы кылыр демдеглеп турар. Олар бодунуң хосталгазының хүнүн чыл бүрүде демдеглеп тура Совет Армияга — хостакчы Армияга, совет улустуң бүгү тинлелгелериниң организакчызы болган хей-аът киниргиниң Коммунистиг партияга өөрүп четтириишкиниң чылыг сөстерин өргүп турарлар.

— Гитлержи эжелелден хосталыышкынының чээрби беш чыл оюнуң байырлалын белорус улус В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунуң байырлалынга холбашкан белеткел-биле политиктиг күүлүг көдүрлүүшкүнүн болгаш күш-ажылчы бот-идепкейниң байдалында Аңдеглеп турар—деп, Белоруссияның Коммунистиг партиязының ТК-ның секретары Ф. А. Сурганов СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан.

Беш чыл планының онаалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедип шкининиг күүсетпишаан, хоорайның база көдээниң ажыл-ишчилери ленинчи идеяларга, коммунизминиң херээнге боттарының чайгылыш чок шынчызын көргүзүп турарлар.

Белоруссияның шаап-халдаашкын операциялары (аңаа Белоруссияның 1, 2, 3 болгаш Прибалтиканың 1 фронтуларының шериглери киришкен) Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзүнде эң шылгарааңгай түлүүшкүннарның санынга кирген. Совет дайынчылар партизаннарның деткимчези-биле 1944 чылдың июнь 25—26 хүннеринде дайзынның Витебск болүглениишкинин бүзээлээн болгаш чыпча шапкан, Витебскиниң хостаннар. Бир хонганда бистиң шеривис Ормукту дайзындан хостаан, Могилевту ээлеп алган. Ынчаарга июнь 29-та гитлержилерниң Бобруйск болүгленишкинин узуткаан. Июль үштүң дан хаяазында эрес-маадыр совет дайынчылар Минск девискээринче кирип келген болгаш хоорайның чөөн талазынга дайзыныңы чүе муң ажыг солдаттарын болгаш офицерлерин бүзээлеп алганнар. Июль үштүң төнчүзүнде БССР-ниң төвүн немец-фашистиг эжелекчилерден арыглап-аштаан, ол айның төнчүзүнде гитлержилерни белорус черден шуут үндүр сывырган.

Мынчангаш Белоруссия операциязын чайыннанчак чоруткаының түңнелинде фашисчи шеригниң «төп» дээр кончуг улуг болүгленишкини чылча шаптырган.

Хостакчы шериглериниң күүседир ужурлуг турганы соруглазын тайылбырлап бижиири безин берге. Хоорайларның болгаш суурларның орнунга чүгле бузундулар болгаш хүлыйба арткан турган. Дайзын хей муң чуртталга бажыңнарын, бүдүрүлге черлерин, эмнелге, уруглар болгаш өскелээ албан черлерин шуут узуткап, чок кылганнар. Улустуң күжү-биле тургускан бүгү чүүлдерни шуптузун үптеп-тонап, өртедип болгаш узуткап каапкан турган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга орус, украин, бүгү-ле акы-дүңма улустар-биле кады 1 миллион 100 муң ажыг белорустар тулчуп чоруп турганнар. Фашистиг эжелелдиң үезинде Белоруссия партизаннар турлаа апарган. Улустуң өжээн негекчилериниң одуругларынга 440 муң ажыг патриоттар демисежип турган.

Белоруссияның Компартиязының Төп Комитединиң болгаш Белорус ССР-ниң Дээди Советиниң байырлыг хуралынга чүве чугаалап тура, эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Совет улустуң Ада-чурттуң Улуг дайынынга Белоруссияның олдарының болгаш кыстарының өлүм чок эрес-маадырлыг чоруу киниң төрелгетенииң угаан-медеренилиндэн кажан-кезээде уттундурбас. Боттарының хөстүг болгаш хамаарышпас чоруун, боттарының социалистиг чаалап алышкынынарын камгалаан улустуң килениззшкиниинииң болгаш көөр хөөн чок чоруунуң бүгү пүшүн фашистиг эжелекчилер боттарынга шылгап көргеннер».

Белорус улус хостакчы совет дайынчыларның эрес-маадырлыг чоруун ылыктыы-биле кадагалап, утпайн турарлар. Совет Армияга бистиң моңге өөрүп четтириишкиниивистиң демдээ кылдыр Минскиден ырак эвесте дөрт дендии улуг чыдалардан сиилбип тургаш кылган алдарның тураскаалын тургускан. Ол болза Белоруссияга шаап халдаашкынга киришкен дөрт фронтуларның дайынчыларының дайынчы акы-дүңмалышкы чоруун көргүзүп турар. Ында Москваның болгаш Ленинградтың, Волгоградтың болгаш Киевтиң, Одессаның болгаш Севастопольдың, Брест шивээниң, Риганың болгаш Бакунуң, Свердловскиниң болгаш Новосибирскиниң, Ульяновскиниң болгаш дайынчы база күш-ажылчы алдарның өске-дээ хоорайларындан эккелгилээн довуракты холуй үргүлап каан.

Хан төгүүшкүнүүр сегиржип алышкын бистиң улузувуска чижеглээр чүве чок канчаарда ажок улуг когаралдарны таварыштырган. Эрткен дайынның чылдарында Совет Эвилели 20 миллион кижизин чидирген. Бо дайынга Белоруссияның дөрт чурттавчызының бирээзи-ле ами-тыныңдан чарылган. Минск облазының Логоозк районунуң Хаяынь көдээ суурнуң чурттакчыларын гитлержилерниң дириите-ле ортедип-хүюктап турганын, база-ла шак ындыг кортунчуг байдалга таварышкан республиканың чурттакчылыг 800 пунктуларын утпаан болгаш билир бис. Дайзын Белоруссияның 209 хоорайларын болгаш районнар төптерин, 9200 ажылчын болгаш көдээ суурларын үреп-талаан, хүа-ыйба кылып каан. Ынчаарга чурттакчылыг түс-түс пунктулар, оон иштинде Хаяынь суур оллa олчаан катап тургустунмаан. Белорус черге фашизмиин кара аспаанның адаанга хилинчектенип өлген совет патриоттарга. тураскаал кылыр Белоруссияны хостаанының 25 чыл оюнга тураскаткан байырлалдың хүннеринде Хаяынь көдээ суурнуң турган черинге мемориальдыг комплексиин. Белоруссияның өске-дээ черлеринге тураскаалдар, обелискалар, мемориальдыг самбырналарны тургузар.

Белоруссияны хостаанының байырлалынга бистиң ыдыктыларда машина түдүүшкүнүнүн, электроэнергетиканың болгаш химия үлетпүрүнүң өзүлдези мурнукузуундан ийиден ажыг катап улгаткан.

Амгы беш чылда республиканың экономиказы бедик темпилиг хөгжүп турар. Полоцкиниң нефть ажылдап кылыр заводунуң, Гродноскиниң азот-тук заводунуң, Солигорскиниң калий комбинадының, Березовск грас-тиң түдүүшкүннары доозулган. Беш чылдың төнчүзүнде делегейде эң-не улуг Могилевскиниң синтетиктиг волокно заводу, Лукомольск грас-тиң баштайгы агрегаттары болгаш чиик база аъш-чем үлетпүрүнүң чамдык бүдүрүлгелери ажыглалга киирер.

Амгы үеде Белоруссия эң чугула үлетпүр кылыгларын бүдүрер талазы-биле чүгле нииити-эвилел бүдүрүлгезинге төлептиг үлүгүн киирип турар эвес, а ындыг кылыгларны ханшыкы рынокче база үндүрүп турар. Белорус бүдүрүлгелериниң марказын делегейниң улуг чарыгдалдар негеттинер ажылдарының механизасталшкыны улам дүргедээн, чүгле сеолгу сес чылда ооң энергия талазы-биле хандырылгазы ийи ажыг катап улгаткан, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери көвүдээн. Бистиң хоорайлыыстың угаан-бодал амыдыралы байлак болган хей талалыг. БССР-ниң Эртемнер академиязы эртемниң улуг төвү болу берген. 28 дээди өөредилге черлери улус ажыл-агыйынга болгаш культурага кадрларны белеткеп турар. Белорус чечен чогаалдыы, музыканың, театрларының ажылдакчылары совет улустуң уран чүүл эртинезин улам көвүдеп турар.

Совет Белоруссия бодунуңнче идегелдиг базып олурар бис. Белоруссияны хостаанының 25 чыл оюн демдеглеништээн, бистиң улузувус Ада-чурттуң Улуг дайынынга амыдының берген маадырларга болгаш дайынның хөөчүнавынга, эрес-маадыр Совет Армияның дайынчыларынга, эрхерээжен партизаннарга, эрес-шүлүргү чажыт ажылдакчыларга, күш-ажыл фронтузунуң дайынчыларынга — шинг ы м ыылгалдаларның үезинде ленинчи түкка шынчы бүзүрелди диилиг болгаш чоргаар эдилеп. Улуг Октябрьның төөгүлүг чаалап алышкынынарын камгалап алган болгаш улам быжыглаан бүгү кижилерге хүндүткелди боттарының ...

Белоруссияның шаап-халдаашкын операциялары (аңаа Белоруссияның 1, 2, 3 болгаш Прибалтиканың 1 фронтуларының шериглери киришкен) Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзүнде эң шылгарааңгай түлүүшкүннарның санынга кирген. Совет дайынчылар партизаннарның деткимчези-биле 1944 чылдың июнь 25—26 хүннеринде дайзынның Витебск болүгленишкинин бүзээлээн болгаш чыпча шапкан, Витебскиниң хостаннар. Бир хонганда бистиң шеривис Ормукту дайзындан хостаан, Могилевту ээлеп алган. Ынчаарга июнь 29-та гитлержилерниң Бобруйск болүгленишкинин узуткаан. Июль үштүң дан хаяазында эрес-маадыр совет дайынчылар Минск девискээринче кирип келген болгаш хоорайның чөөн талазынга дайзыныңы чүе муң ажыг солдаттарын болгаш офицерлерин бүзээлеп алганнар. Июль үштүң төнчүзүнде БССР-ниң төвүн немец-фашистиг эжелекчилерден арыглап-аштаан, ол айның төнчүзүнде гитлержилерни белорус черден шуут үндүр сывырган.

Мынчангаш Белоруссия операциязын чайыннанчак чоруткаының түңнелинде фашисчи шеригниң «төп» дээр кончуг улуг болүгленишкини чылча шаптырган.

Хостакчы шериглериниң күүседир ужурлуг турганы соруглазын тайылбырлап бижиири безин берге. Хоорайларның болгаш суурларның орнунга чүгле бузундулар болгаш хүлыйба арткан турган. Дайзын хей муң чуртталга бажыңнарын, бүдүрүлге черлерин, эмнелге, уруглар болгаш өскелээ албан черлерин шуут узуткап, чок кылганнар. Улустуң күжү-биле тургускан бүгү чүүлдерни шуптузун үптеп-тонап, өртедип болгаш узуткап каапкан турган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга орус, украин, бүгү-ле акы-дүңма улустар-биле кады 1 миллион 100 муң ажыг белорустар тулчуп чоруп турганнар. Фашистиг эжелелдиң үезинде Белоруссия партизаннар турлаа апарган. Улустуң өжээн негекчилериниң одуругларынга 440 муң ажыг патриоттар демисежип турган.

Белоруссияның Компартиязының Төп Комитединиң болгаш Белорус ССР-ниң Дээди Советиниң байырлыг хуралынга чүве чугаалап тура, эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Совет улустуң Ада-чурттуң Улуг дайынынга Белоруссияның олдарының болгаш кыстарының өлүм чок эрес-маадырлыг чоруу киниң төрелгетенииң угаан-медеренилиндэн кажан-кезээде уттундурбас. Боттарының хөстүг болгаш хамаарышпас чоруун, боттарының социалистиг чаалап алышкынынарын камгалаан улустуң килениззшкиниинииң болгаш көөр хөөн чок чоруунуң бүгү пүшүн фашистиг эжелекчилер боттарынга шылгап көргеннер».

Белорус улус хостакчы совет дайынчыларның эрес-маадырлыг чоруун ылыктыы-биле кадагалап, утпайн турарлар. Совет Армияга бистиң моңге өөрүп четтириишкиниивистиң демдээ кылдыр Минскиден ырак эвесте дөрт дендии улуг чыдалардан сиилбип тургаш кылган алдарның тураскаалын тургускан. Ол болза Белоруссияга шаап халдаашкынга киришкен дөрт фронтуларның дайынчыларының дайынчы акы-дүңмалышкы чоруун көргүзүп турар. Ында Москваның болгаш Ленинградтың, Волгоградтың болгаш Киевтиң, Одессаның болгаш Севастопольдың, Брест шивээниң, Риганың болгаш Бакунуң, Свердловскиниң болгаш Новосибирскиниң, Ульяновскиниң болгаш дайынчы база күш-ажылчы алдарның өске-дээ хоорайларындан эккелгилээн довуракты холуй үргүлап каан.

Хан төгүүшкүнүүр сегиржип алышкын бистиң улузувуска чижеглээр чүве чок канчаарда ажок улуг когаралдарны таварыштырган. Эрткен дайынның чылдарында Совет Эвилели 20 миллион кижизин чидирген. Бо дайынга Белоруссияның дөрт чурттавчызының бирээзи-ле ами-тыныңдан чарылган. Минск облазының Логоозк районунуң Хаяынь көдээ суурнуң чурттакчыларын гитлержилерниң дириите-ле ортедип-хүюктап турганын, база-ла шак ындыг кортунчуг байдалга таварышкан республиканың чурттакчылыг 800 пунктуларын утпаан болгаш билир бис. Дайзын Белоруссияның 209 хоорайларын болгаш районнар төптерин, 9200 ажылчын болгаш көдээ суурларын үреп-талаан, хүа-ыйба кылып каан. Ынчаарга чурттакчылыг түс-түс пунктулар, оон иштинде Хаяынь суур олла олчаан катап тургустунмаан. Белорус черге фашизмиин кара аспаанның адаанга хилинчектенип өлген совет патриоттарга. тураскаал кылыр Белоруссияны хостаанының 25 чыл оюнга тураскаткан байырлалдың хүннеринде Хаяынь көдээ суурнуң турган черинге мемориальдыг комплексиин. Белоруссияның өске-дээ черлеринге тураскаалдар, обелискалар, мемориальдыг самбырналарны тургузар.

Белоруссияны хостаанының байырлалынга бистиң ыдыктыларда машина түдүүшкүнүнүн, электроэнергетиканың болгаш химия үлетпүрүнүң өзүлдези мурнукузуундан ийиден ажыг катап улгаткан.

Амгы беш чылда республиканың экономиказы бедик темпилиг хөгжүп турар. Полоцкиниң нефть ажылдап кылыр заводунуң, Гродноскиниң азот-тук заводунуң, Солигорскиниң калий комбинадының, Березовск грас-тиң түдүүшкүннары доозулган. Беш чылдың төнчүзүнде делегейде эң-не улуг Могилевскиниң синтетиктиг волокно заводу, Лукомольск грас-тиң баштайгы агрегаттары болгаш чиик база аъш-чем үлетпүрүнүң чамдык бүдүрүлгелери ажыглалга киирер.

Амгы үеде Белоруссия эң чугула үлетпүр кылыгларын бүдүрер талазы-биле чүгле нииити-эвилел бүдүрүлгезинге төлептиг үлүгүн киирип турар эвес, а ындыг кылыгларны ханшыкы рынокче база үндүрүп турар. Белорус бүдүрүлгелериниң марказын делегейниң улуг чарыгдалдар негеттинер ажылдарының механизасталшкыны улам дүргедээн, чүгле сеолгу сес чылда ооң энергия талазы-биле хандырылгазы ийи ажыг катап улгаткан, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери көвүдээн. Бистиң хоорайлыыстың угаан-бодал амыдыралы байлак болган хей талалыг. БССР-ниң Эртемнер академиязы эртемниң улуг төвү болу берген. 28 дээди өөредилге черлери улус ажыл-агыйынга болгаш культурага кадрларны белеткеп турар. Белорус чечен чогаалдыы, музыканың, театрларының ажылдакчылары совет улустуң уран чүүл эртинезин улам көвүдеп турар.

Совет Белоруссия бодунуңнче идегелдиг базып олурар бис. Белоруссияны хостаанының 25 чыл оюн демдеглеништээн, бистиң улузувус Ада-чурттуң Улуг дайынынга амыдының берген маадырларга болгаш дайынның хөөчүнавынга, эрес-маадыр Совет Армияның дайынчыларынга, эрхерээжен партизаннарга, эрес-шүлүргү чажыт ажылдакчыларга, күш-ажыл фронтузунуң дайынчыларынга — шинг ы м ыылгалдаларның үезинде ленинчи түкка шынчы бүзүрелди диилиг болгаш чоргаар эдилеп. Улуг Октябрьның төөгүлүг чаалап алышкынынарын камгалап алган болгаш улам быжыглаан бүгү кижилерге хүндүткелди боттарының ...

ЧУРУКТА: Минск. Тиилелге шөлүү.

М. МИНКОВИЧИНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

БӨГҮН ДЕЛЕГЕЙДЕ

Даштыкы информациялар·болуушкуннар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ПОЛЬША

Освенцимде химия комбинадынга синтетиктиг каучук бүдүрерин шынгээдип алган үезинден бээр оң чыл болган.

Ол үенин дургузунда Освенцимниң химия комбинады ПУР-га 340 муң тонна чыгам үнелиг чиг-этти берген, а ооң чылда бүдүрүүшкүнү 5 муң тоннадан 40 муң ажыг тоннага чедир көвүдээн.

Бодунуң каучук бүдүрүлгези өртээ улуг ол чиг-этти дашкаартан кирерин кызырарынга элээн хире-чергези-биле дөгүм болган.

Технологияның чаартылгазы, бүдүрүлге дериниин техниктиг байдалын экижидери болгаш чаа капитал салыышкынар чоокку чылдарда синтетиктиг каучукту бүдүрерин 110 муң тонна чедир көвүдедир арганы бээр.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ

Калбак хереглелдиң барааннарын бүдүрер үлетпүр Чехословакилиниң улус ажыл-агыйында көскү черни эзлеп турар. Үлетпүрде ажылдап турар бүгү ажылчы чоннарның дөрттүн бир кезии пос-тазы, хөм-ядык, шил, керамиктиг, ыяш чазаар бүдүрүлгелерде ажылдап турар. Ол заводтарның болгаш фабрикаларның продукциязы ЧССР-ниң үүрмектеп садар садыының саарылгазында 25 хуузу болуп турар.

Чехословакия идиктерни дашкаар үндүрер талазы-биле делегейде база бир кол черни эзлеп турар. ЧССР шилди дашкаар үндүрер талазы-биле онгу улуг чурт болуп, хевеңсаазын болгаш дүк постерниң улуг хандырыкчызы боол турар.

Калбак хереглелдиң барааннарын бүдүрер бүдүрүлгелерин чаартып, дериирин 1967 чылда хүлээп алган планны ёзугаар чорудуп турар.

МАР

Моолдуң соңгу талазында чаа үлетпүр төвү—Дархан хоорай өзүп, чаагайжып турар. Чыл бүрүде үлетпүр бүдүрүлгелер ажыглалга кирип, чуртталга болгаш культура амыдырал комплексилерин, уруглар албан черлерин түдүп турар. Экономиктиг Дузаалажылга Чөвүлелиниң кежигүнү чурттар моол өнүктерге улуг дузаламчыны көргүзүп турар.

Дарханга чаа эмнелге хоорайжыгжыының дөмөөн салган, ону Совет Эвилелиниң дузаазы биле тудар.

(СЭТА).

Аныяктар-биле ужурашкан

ПРАГА. (СЭТА). ЧССР-ниң Президентизи Л. Свобода уе-дарган училищелериниң, ортумак болгаш дээди өөредилге черлериниң доозукчузары-биле ужурашкан. Ужуражылышкынга ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусак, Федералдыг чазактың Даргазы О. Черник, ЧКП-ниң болгаш чазактың өске-дээ удурткучулары олурушкан.

ЧТК агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, найырлыг беседа болган.

Социалистиг республиканга аныям, эртемниг, мергежилдиг болгаш политика талазы-биле билиглиг кижилер херек деп, Л. Свобода аныяктарга чугаалаан.

Бистиң төрээн чуртувустуң чаа чечектелиишкинин күзеп турар болгаш оңу чедип алыр-даа ужуралуг бис деп, ол медегелээн. Оңу чүгле Чехословакияның Коммунистиг партиязының удурткулгазы-биле, Национал фронтунуң политиктиг базазынга үндезилээш, социализмни тургуспушаан, боттандырып болур деп чүвени билир бис. Бодувустуң чуртувустуң келир үезин социалистиг өске-дээ чурттар-биле, хамыктың мурнунда Совет Эвилели-биле сырый кады ажылдажылганың чаңгыс эвинге үндезилеттинген турарын эки билир бис деп, Президент демдеглээн.

КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Аймык чок чорук Чөвүлели Иерусалимге хамаарыштыр Израильдиң эжелекчи үүлгедиглериниң дугайында айтырыгны Иорданияның делээн ёзугаар чугаалажып көөру-биле далаштыг хуралын чыыдырган.

«Ыдыктыг хоорайның» айтырыгы Чоокку Чөөн чүите чорудээнин тавариштыр шинтпирлээринииң инити айтырыгының иезин болуп турар. Ол айтырыг тайбыңның херээнге аймылдыг байдалын ужурутказын илергейлеп турар. Бо байдал 1967 чылдың июнь-да Чоокку Чөөн чүкке израиль агрессиязының чылдагаазында тургустунуп келген болгаш ооң дараазында эжелеп алган араб девискээрлерге быжыглаар база чөптүг тайбын тавриштыр шинтпирлээшкинин чедип алырыиче угландырган күжениишкинерин үзер дээр Тель-Авивтиң политиказының уржуунда улам чидигленген.

Бодунуң шинтпирлериниг КНО-нуң Кол Ассамблеязы Израильдиң Иерусалимни дээ суурнуң чурттакчыларын гитлержилерниң дириите-ле ортедип-хүюктап турганын, база-ла шак ындыг кортунчуг байдалга таварышкан республиканың чурттакчылыг 800 пунктуларын утпаан болгаш билир бис. Дайзын Белоруссияның 209 хоорайларын болгаш районнар төптерин, 9200 ажылчын болгаш көдээ суурларын үреп-талаан, хүа-ыйба кылып каан. Ынчаарга чурттакчылыг түс-түс пунктулар, оон иштинде Хаяынь суур олла олчаан катап тургустунмаан. Белорус черге фашизмиин кара аспаанның адаанга хилинчектенип өлген совет патриоттарга. тураскаал кылыр Белоруссияны хостаанының 25 чыл оюнга тураскаткан байырлалдың хүннеринде Хаяынь көдээ суурнуң турган черинге мемориальдыг комплексиин. Белоруссияның өске-дээ черлеринге тураскаалдар, обелискалар, мемориальдыг самбырналарны тургузар.

Белоруссияны хостаанының байырлалынга бистиң ыдыктыларда машина түдүүшкүнүнүн, электроэнергетиканың болгаш химия үлетпүрүнүң өзүлдези мурнукузуундан ийиден ажыг катап улгаткан.

Амгы беш чылда республиканың экономиказы бедик темпилиг хөгжүп турар. Полоцкиниң нефть ажылдап кылыр заводунуң, Гродноскиниң азот-тук заводунуң, Солигорскиниң калий комбинадының, Березовск грас-тиң түдүүшкүннары доозулган. Беш чылдың төнчүзүнде делегейде эң-не улуг Могилевскиниң синтетиктиг волокно заводу, Лукомольск грас-тиң баштайгы агрегаттары болгаш чиик база аъш-чем үлетпүрүнүң чамдык бүдүрүлгелери ажыглалга киирер.

Амгы үеде Белоруссия эң чугула үлетпүр кылыгларын бүдүрер талазы-биле чүгле нииити-эвилел бүдүрүлгезинге төлептиг үлүгүн киирип турар эвес, а ындыг кылыгларны ханшыкы рынокче база үндүрүп турар. Белорус бүдүрүлгелериниң марказын делегейниң улуг чарыгдалдар негеттинер ажылдарының механизасталшкыны улам дүргедээн, чүгле сеолгу сес чылда ооң энергия талазы-биле хандырылгазы ийи ажыг катап улгаткан, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери көвүдээн. Бистиң хоорайлыыстың угаан-бодал амыдыралы байлак болган хей талалыг. БССР-ниң Эртемнер академиязы эртемниң улуг төвү болу берген. 28 дээди өөредилге черлери улус ажыл-агыйынга болгаш культурага кадрларны белеткеп турар. Белорус чечен чогаалдыы, музыканың, театрларының ажылдакчылары совет улустуң уран чүүл эртинезин улам көвүдеп турар.

Совет Белоруссия бодунуңнче идегелдиг базып олурар бис. Белоруссияны хостаанының 25 чыл оюн демдеглеништээн, бистиң улузувус Ада-чурттуң Улуг дайынынга амыдының берген маадырларга болгаш дайынның хөөчүнавынга, эрес-маадыр Совет Армияның дайынчыларынга, эрхерээжен партизаннарга, эрес-шүлүргү чажыт ажылдакчыларга, күш-ажыл фронтузунуң дайынчыларынга — шинг ы м ыылгалдаларның үезинде ленинчи түкка шынчы бүзүрелди диилиг болгаш чоргаар эдилеп. Улуг Октябрьның төөгүлүг чаалап алышкынынарын камгалап алган болгаш улам быжыглаан бүгү кижилерге хүндүткелди боттарының ...

ЧУРУКТА: Минск. Тиилелге шөлүү.

М. МИНКОВИЧИНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Руанданың хамаарышпас чоруунуң хүнү

БУЖУМБУРА. (СЭТА). Руанда Республика хамаарышпас чоруунуң 7 чыл оюн демдеглеп турар. Бо чылдарның дургузунда республика улус чедишкиннерни чедип алган. Тараачыннар кооперативтерге каттыжып, оруктарны болгумпежип алгаш түдүп турар.

Чырыдышкынны хөгжүдеринге улуг кичээнгейни салып, институттарны тургузуп, школаларны түдүп турар. Бо үеде чыл бүрүде 17.000 уруглар эге школаны доозуп турар. Бо дээрге, козопиалдыг ёзу-чурумнуң үезинде бодаардаа ужур чок саннар-дыр.

Ылангыя социалистиг чурттар-биле экономиктиг харылзаалаарын ниабартырынга ниг арганар Руандада тургустунган. ЧССР-ниң чигирп, Польшаның постери, ГДР-ниң дилит материалдары Руандада ам безин кестүп келгилээн. Бо африка чурттуң чонунуң совет барааннарга хереглели улгатнап.

Делегей ареназынга Руанда Африка чаңгыс эп организациязының идепкейлиг келкигүнү болуп туржуп, колониаторларның дараалынын адаанда турар улустарның демиселин деткип, африка дыптың мурнуу талазында расисчи ёзу-чурумнарга удур демисежип турар.

Президентиниң декреди

ЗАНЗИБАР. (СЭТА). Занзибарның чазаа Занзибар болгаш Пемба орулуктарда даштыкы бүгү пароход компаниялар-ның ажыл-чорудулгазын бодунуң контролюнга алган. Ол дугайын Занзибарның президентизи Абейд Карумениң ында парлаң үндүрген декрединде чугаалаан. Бо компаниялар боттарының конторазары болгаш документациязын Занзибарның күрүне садыг корпорациязынга хүлээдип берген.

Марокконуң тугу Ифниниң кырында

РАБАТ. СЭТА-ның корреспондентизи И. Брезниковскийниң дамчытканы болза:

Испан эрге-чагыргалар Ифни девискээрни марокко администрациязынга хүлээдип берген. Сиди-Ифни хоорайның муниципалитединиң бажыңының кырынга Марокконуң күрүне тугун эң баштай кинескидип үндүрген. КНО-нуң резолюциязынга дүүштүр база бо чылдың январьда марокко-испан чугаалажышкынынарның түңнелинде Ифни районну Марокконга хүлээдип бээр дугайында керээни чарган. Ифни испан эрге-чагыргаларның тергиндээшкинининиң адаанга хей чылдарда туруп келген.

Ифни—чурттуң мурнуу талазында эриктеги улуг эвес девискээр, ында марокочулар чурттап турар. Испаннар эрткен үш чылда үк девискээрни Соңгу-Барынын Африканың өске-дээ черлери-биле кады эжелеп алган болгаш сеолзүүрлер ону база бир испан ножу кылдыр Мадриттиң салдар чедирер кавымынга киирген. Колониаторлар түс черинге чонун кулданып, тура халыкчы достаглалы шимчээшкинин кадыг-дошкуну-биле каш удаа базып келген. Ифниниң хей чурттакчылары Марокконуң кожазы районнарже үнүп чоруур ужурга таварышкан.

Ифнини Марокконуң кол девискээринге катап каттыштырган дугайында медээни ажок күзел ханышкыны-биле уткаан, «Испан Сахара» дээр өске-дээ девискээрлерден, а ол шыкаш Мадриттиң эрге-чагыргаларының шерит-далай базазалары болдуруп алган Сеута биле Мелилья районнардан (Марокконуң соңгу талазында) испан колониализмниң эрге-чагыргаларының үнүп чоруурун марокко хей-ниити негеп турар.

АКШ-ТА АЖЫЛ ЧОКТАР КӨВҮДЕП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоокку үеде ажыл чоктар элээн көвүдээр болгаш чурттуң күш-ажыл кылып шыдаар чонунуң 4—5 хуузу болган турар. Ол дугайын президент Джонсонның экономика талазы-биле чөвүлелчиги турган Уолтер Хеллер телевидение дамчыштыр чүве чугаалап турган, айыткан.

Соолгу тускай медээлерни ёзугаар алырга, ам Баттышкан Штаттарда ажыл чоктар 2,4 миллион хире кижи азы күш-ажыл кылып шыдаар американнарның 3,5 хуузу болуп турар.

КҮШ-АЖЫЛ БИЛЕ КАПИТАЛ

ИТАЛИЯ

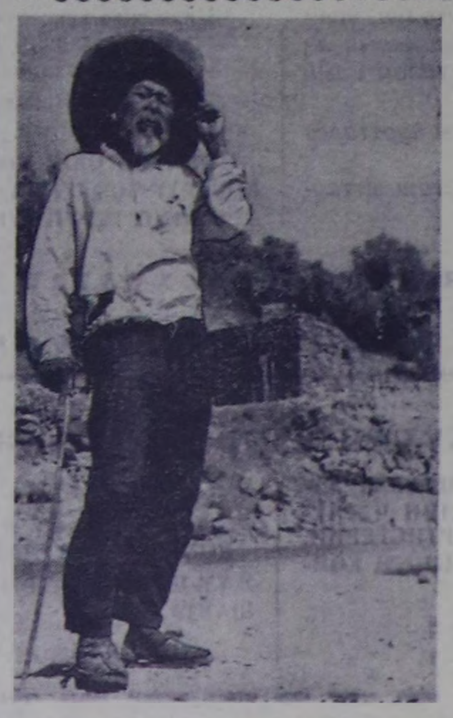
Италияның аъш-чем үлетпүрүнүң 300 муң хире ажылчыннары кадыг-дошкун ажыл соксадымышкынныг демиселдиң түңнелинде улуг чөвүшкинии чедип алган. Бүдүрүлге эзлери чаа коллективтиг керээлерге ат салыр үүрга аргажоктаа таварышкан. Ажыл төлевирии бедидерии, ажыл неделязының үргүлүүлелин кызырарын, улуг кижилериниң болгаш аныяктарның күш-ажылының төлевирinde ылгалды эвэжедирии ол керээлерде корген.

АНГЛИЯ

Профэвилелгиге удур ажылчы чоннарның ажыл соксадымышкынын кызыгаарлап турар хоойлуну хүлээп алырында керээни чарган. Ифни испан эрге-чагыргаларның тергиндээшкинининиң адаанга хей чылдарда туруп келген.

Ифни—чурттуң мурнуу талазында эриктеги улуг эвес девискээр, ында марокочулар чурттап турар. Испаннар эрткен үш чылда үк девискээрни Соңгу-Барынын Африканың өске-дээ черлери-биле кады эжелеп алган болгаш сеолзүүрлер ону база бир испан ножу кылдыр Мадриттиң салдар чедирер кавымынга киирген. Колониаторлар түс черинге чонун кулданып, тура халыкчы достаглалы шимчээшкинин кадыг-дошкуну-биле каш удаа базып келген. Ифниниң хей чурттакчылары Марокконуң кожазы районнарже үнүп чоруур ужурга таварышкан.

Ифнини Марокконуң кол девискээринге катап каттыштырган дугайында медээни ажок күзел ханышкыны-биле уткаан, «Испан Сахара» дээр өске-дээ девискээрлерден, а ол шыкаш Мадриттиң эрге-чагыргаларының шерит-далай базазалары болдуруп алган Сеута биле Мелилья районнардан (Марокконуң соңгу талазында) испан колониализмниң эрге-чагыргаларының үнүп чоруурун марокко хей-ниити негеп турар.

МЕКСИКА чурттуг таранчын. Ооң оон мидий ажылдаар пээ-даа чок. Ынчангаш орук чанында диленип алыр кижилер илдеп турары ол.

С. СЫЧЕВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ПЕРУ

Америк компаниянның «Токепала» дээр чес-хола рудниктериниң үш муң перу ажылчыннарын ажыл төлевирин бедидерии, амыдыралдың болгаш күш-ажылдың бөйдээдарын экижидерии негевишаан, ажыл соксадымышкынынын чарлаан.

Токепалаже полициянын отрядтарын чоруткан.

(СЭТА).

ИРЛАНДИЯ

Чедичимес, түрецги болгаш ажыл чок чорукка удур чыскаалдар болгаш митингилер болган. Дөрт муң ажыг кижи «Биске ажыл бериңер!», «Бистиң 24 хуузус ажыл чок-тур!» деп бижимелдиг плакаттарны тудуп алгаш, хоорайның кудумчуларын-биле эрткен.

Талантылар өссүн

Район фестивали

РАЙОН фестивалы үш хүн үргүлчүлээн соонда түнел концерт ажелей бээрге. Шагаан-Арыгның Культура бажыңының залы дыңмыттыг алыш часкаашкыннары-биле долган. Ынчанмайн канчаар: фестивальга киришкен он беш коллективтериниң программаларында оргкомитеттиң шилип алган көргүзүглери түнел концертке киргеп.

Көрүлдеге киришкен коллективтериниң иштинден Жданов аттыг колхозтуң Чодураа. Ийи-Тал, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хем, «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан, «Х Улуг хурал» колхозтуң Баян-Кол кодээ клубтарының, «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыг-Узүүнде болгаш Шагаан-Арыг хоорайның Культура бажыңнарының коллективтериниң көргүзүглери бедик үнелээшкинниг алганнар.

Ол коллективтериң киржикчи бүрүзү уран талантылыг чонуң мурнунга бедик харыысалгалыг бараалгадыр дээш ниит күзел-сонуургалдыны тодаргай көргүскен.

Чодураанның агитбригадазы фестивальдың негелделерин, ылангыя хөйүң, ийи-чангыс-тың ырларынга, уран номчулгага хандыктылдынның талазы-биле көрүлдениң дээре чердерин эалаан. «Төрээн Тывам», «Ушкаш келийн» деп ырларны хөйүң күүседкеп. «Россия», «Четтирдим» деп шүлүктер, «Хүреш» деп национал танцы бедик үнелээшкинниг алган. Бот-тывыңгыр уран чүүлүң киржикчилери колхозчу Е. Чамбал, В. Дугур-Сереп, Ч. Дугур-Сереп үгбашкылар болгаш ескелер-даа мактаткан. Коллективтиң программазының чаа, солун чүүдер-биле байыдарынга, оларның күүселдегин тазарыштыр тургузарынга Тыва АССР-ниң культураның алдарлыг ажылдакчызы С. Базыр-оол, Чаяты сес чыл школазының башкызы Э. Сотпа оларның идепкейлиг киришкенин демдеглеттингеп. Ол агитбригада ырак Хендергенниң малчыннарынга, ажыл-ишчилерине болгаш еске-даа кодээ суурларга солун концертин бараалгаткан. Ол коллективтиң агитбригадазының бирги черик район фестивалынга эалаан, оларга өртектиг шаңналды тывыскан.

Арыг-Узүүнүң Культура бажыңының коллективи солун көргүзүглери-биле көрүүчүлерин магадаткан. «Ленин — бистиң тугувус, күжүвүс болгаш чепсээнис» деп литературалыг монтаж бедик үнелелдиг алган. Арыг-Узүүлер район фестивалынга бүгү талазы-биле эки белеткенип, ылангыя сценаның культуразы сагыыр, күүседикчилериниң хевин хандырар талазы-биле еске коллективтерге үлегер-чижек болган. Культура бажыңының баянызы И. Анай-оол, «УТКА 25 чылы» совхозта комсомол комитединиң секретары Татьяна Дугар-оол оларның организакчызы, башкарыкчызы чедишкиннериниң үндезини болган. Районнуң оргкомитеди фестивальдың ниити көрүлдезинде талазы-биле ол коллективти бирги черде деп санаан.

Эйлиг-Хемчилерниң көргүзүглериниде янзы-бүрү танцылар массалыг болуп, боттарының чогладыкчы тыныштырын илереткеннер. Молдав, эвенк улустуң танцыларындан аңчыда «Кадарчы», «Дүк салыр» дээн мышкаң танцылар солуп. Ол коллективте талантылыг аныяктарның өзүп турарындан айтыпа, Маадыр-ие Шонуул-оол Сылгыма хөйүң, чаңгыстың ырларынга эки киришкен. Баян-Колда агитбригаданың хөжүмү бирги черни алган. Уран номчулгага ынакшыл-дыгзар Кок-Чыраа клубунуң, Шагаан-Арыгның Культура бажыңының коллективтеринде бар.

Фестиваль көрүлдезиниң кол-ла темазы улуг башкы В. И. Ленинге, партиге, Төрээн чуртувга тураскаадывганның оргкомитет онзалап демдеглээн. Оон-биле чергелештир кодээниң бот-тывыңгыр уран чүүлүн массалыг болдурар, ылангыя идик-хевин четчир, чараш болдурарынга Жданов аттыг колхозтуң даргазы эш Дугур-Сереп, партком секретары эш Дүмбү, «Х Улуг хурал» колхозтуң даргазы эш Шогжал олар идепкейлиг киришкенин демдеглээри чугула. Уран чүүлге салым-чанактыг кижилерниң арасында эштер Кащеева, Митина, Глазунова (Шагаан-Арыг), Байыр-оол, Кошкар-оол (Арыг-Узүү), М. Төтпес-оол, Ш. Кара-кыс (Баян-Кол), М. Кара-оол, Т. Барыйпаа (Ийи-Тал), К. Доржувай, Р. Танзын, А. Семис-кок (Хайыракан) болгаш өскелерни-даа чоргаарал-биле адап болур.

РАЙОН фестивалының ниити көрүлдезинде өзүп турар чедишкиннерни демдеглеп тура, чедир кылдыңмаан чүүдер барын айтыры чугула. Бот-тывыңгыр уран чүүлдү доктаамал болдурар, кыска уе иштинде ажылын ажыктыктеш, ооң-биле сонсай тыртып каар чоруктарны болдурбас керек. «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг, Арыскан, «Найырал» совхозтуң Үрбүн, Кара-Тал, «Улуг-Хая» совхозтуң Ак-Тал суурларында кодээ клубтарның ажылын шынаар-ла ынчаар демдеглеп болур. Оларның уран чүүл көргүзүглери район фестивалынга киришпээн. Ак-Туругнуң аныяктарының, ажылчыннарының иштинде уран чүүлге салымчаланыыт кижилер хөй, районнуң оргкомитединиң талазындан ак-туругчуларга улуг идегел-даа турган, а херек кырында фестивальга келбээн харадаңчыг болган. Оон-биле чергелештир Чаа-Хөлүүн Культура бажыңының, Кызыл-Дагның, Торгалыгның коллективтери фестивальга уткуштур бүгү таланың эки белеткелиг чорутпайн, далаш-биле белеткенгеш, идепкейлиг утканы, чаа, тывыңгыр бодалдарны уран турар кыдыг четпестерни болдургаан. Торгалыгжылларның «Моген хам» деп көргүзүү кыдыг болган.

Эйлиг-Хем кодээ клубунуң уран чүүл киржикчилери хем кежерде ол-бо талазынга чаалаг кылаптаар ужурга таварышкылаан. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң дирекция чери (эш Гакова) транспорт-биле чогуур уезинде хандыр-байн баар, ооң ужурундан эйлиг-хемчилерниң түнел концертке киргеп эки көргүзүглери бөзин көрүкчүлерге бараалгаттынмайн баргаа.

Ынчангаш чер-черде партия, совет, комсомол, профвилел органнары район фестивалының көрүлдезинден чогуур түнелдин кылып, боттарынгыр уран чүүл коллективтериниң ажылын холга ап, практиктиг дузалыг чедирип, концерттериң идейлиг утказынче кичээнгейни салып, хей кижи киржикчилиг, доктаамал ажылдыг дайынчы коллективтер болурунче сагыш салыры чугула.

Д. АРАКЧАА.

Ада-иениң кижизидикчи ролун күштелдирер

Коммунистиг ажыл-чанчылдарның бедик принциптерин совет улустуң болгаш аныяк өскенниң амыдыралында бадыткатынган. Ынчангаш аныяк кижини Төрээн чуртунга, коммунизмниң хөрээжеге бердинтеп, кижи төрелеттеннің чаагай чоруу дээш хүн бүрүде сагыш салыр кылдыр кижизидери чугула. Бистиң чуртувуста бичии чаштарны, алаады уругларны, аныяктарны кижизидиринге бүгү-ле таварымчалыг байдалдар тургустуунган. Оларга школаларның, ясли-салтарның, культура одагларының, дыштанылга бажыңнарының, пионер лагерьлериниң ажыл кезээде ажык.

Кижини кем-херек үүлгедиринче, чалгаа, шүүшең болурунче албадап турар үнделиг социал чылдагаанныр бистең чок. Ынчалза-даа бистиң аравыста чаа аныяктелдиң тургузуунга таарышпас аргыннар артыышкыннары ам-даа бар. Бай-Тайга районда назы четпес уругларның кем-херек үүлгедир чоруу болганчок-ла таваржып турар. Бо чылдың эрткен беш айларында чамдыктар кеземче харыысалгазынга онаашкан, райкүскомнуң чанында назы четпестер комиссиязынче ийи оолду шилчиткен. Бо айыттынган чижек-санныр районнуң бүгү чурттакчы чонун, албан организация черлерин, кодээ Советтерни сагыш човадып, дүвүреткен турар ужурлуг.

Төлеп чок, каржы, кем-херек үүлгедир аныяк кижилер кайын тыптып кээп турарын деп чамдык кижилер кайгап чугаалажыр. Шынап-ла кайын тыптып турарый? Ооң харыызы чаңыс: кижи кем-херек үүлгедикчиже болуп төрүттүнүп келбес. Чаш уруг төрүттүнүп келири биле, ону чаагай чаңчылдарга кижизидип эгелээр. Назы четпестерниң кем-херек үүлгедишкинин уктап көөрге, колдуундала уругларны өг-бүлеге багай кижизидип, хайгаарал чок тургусканыында болгаш оларны күш-ажылга, бажың ажылыга чаңчыктырбаанында, ада-иелериниң талазындан моральды талазы-биле багай салдарлыг ажыы-чаныы көргүскенинде болуп турар.

Тээли суурда чурттап турар Шыырап Хертектиң өг-бүлениинің херээжен ээлэп Долгар аарыт мен дээш ажылдавас, ол хирегзиде үргүлчү арагалаар. суурнуң ужуңгы, бажында ушкан, улуска чалгаа чоруур. Өг-бүледе ажылдап турар кижи чаңгыс Шыырап. Ол кадайындан база дуңмат чок. Оларның бичии оолдары ада-иезинин үлегер-чижээн эдерип, чурум үреп, харын-даа арагажө сундүүлүг эгелээн. Владимир Хертек ол өг-бүлениң бир «маадыры», Володя 7-ги класска өөренип турган, ара каггаш. Бо чылдың мартта Тээли столовая-зымдан чамдык үүлдерни сор алган. Ону назы четпес оолдар соргаан болган. Үүлгеттинген херекти баштаан кижи Владимир Хертек. Шыырапның улуг оглу Сергей база-ла ажыктыг ажыл кылбас, үргүлчү эзирик чоруур ашкан. Ада болур ат-алдарын оскуттан, Хомушку Кара-оол даарзын Тээлинин чону эки билир. Ол болу каш удаа кеземче херээн арттыргеш келген. Сөөлгү удаа келгеш, бээн бодунга түнелел үндүрбээн. Беш, алды хонгур арегалап чоруп каар, уругларының азыралын билбес турган. Ооң уламыжан оолдары Юра биле Володя өөредилгезинге ара каггаш, кем-херек үүлгедин эгелээн. Володязы оор талантылыг аныяктарның өзүп турарындан айтыпа, Маадыр-ие Шонуул-оол Сылгыма хөйүң, чаңгыстың ырларынга эки киришкен. Баян-Колда агитбригаданың хөжүмү бирги черни алган. Уран номчулгага ынакшыл-дыгзар Кок-Чыраа клубунуң, Шагаан-Арыгның Культура бажыңының коллективтеринде бар.

Фестиваль көрүлдезиниң кол-ла темазы улуг башкы В. И. Ленинге, партиге, Төрээн чуртувга тураскаадывганның оргкомитет онзалап демдеглээн. Оон-биле чергелештир кодээниң бот-тывыңгыр уран чүүлүн массалыг болдурар, ылангыя идик-хевин четчир, чараш болдурарынга Жданов аттыг колхозтуң даргазы эш Дугур-Сереп, партком секретары эш Дүмбү, «Х Улуг хурал» колхозтуң даргазы эш Шогжал олар идепкейлиг киришкенин демдеглээри чугула. Уран чүүлге салым-чанактыг кижилерниң арасында эштер Кащеева, Митина, Глазунова (Шагаан-Арыг), Байыр-оол, Кошкар-оол (Арыг-Узүү), М. Төтпес-оол, Ш. Кара-кыс (Баян-Кол), М. Кара-оол, Т. Барыйпаа (Ийи-Тал), К. Доржувай, Р. Танзын, А. Семис-кок (Хайыракан) болгаш өскелерни-даа чоргаарал-биле адап болур.

Тээли суурда чурттап турар Шыырап Хертектиң өг-бүлениинің херээжен ээлэп Долгар аарыт мен дээш ажылдавас, ол хирегзиде үргүлчү арагалаар. суурнуң ужуңгы, бажында ушкан, улуска чалгаа чоруур. Өг-бүледе ажылдап турар кижи чаңгыс Шыырап. Ол кадайындан база дуңмат чок. Оларның бичии оолдары ада-иезинин үлегер-чижээн эдерип, чурум үреп, харын-даа арагажө сундүүлүг эгелээн. Владимир Хертек ол өг-бүлениң бир «маадыры», Володя 7-ги класска өөренип турган, ара каггаш. Бо чылдың мартта Тээли столовая-зымдан чамдык үүлдерни сор алган. Ону назы четпес оолдар соргаан болган. Үүлгеттинген херекти баштаан кижи Владимир Хертек. Шыырапның улуг оглу Сергей база-ла ажыктыг ажыл кылбас, үргүлчү эзирик чоруур ашкан. Ада болур ат-алдарын оскуттан, Хомушку Кара-оол даарзын Тээлинин чону эки билир. Ол болу каш удаа кеземче херээн арттыргеш келген. Сөөлгү удаа келгеш, бээн бодунга түнелел үндүрбээн. Беш, алды хонгур арегалап чоруп каар, уругларының азыралын билбес турган. Ооң уламыжан оолдары Юра биле Володя өөредилгезинге ара каггаш, кем-херек үүлгедин эгелээн. Володязы оор херек кылгаш, кеземчеге онаашкан. Кызыл-Даг суурда Күжүгет Бугажмын үргүлчү арагалаар, кадайын аттаар бак чаңчылдыг. Ооң оглу амгы үеде кандыг-даа хайгаарал чок, улчумаа кижи апарган.

Үстүнде ады үнген ада-иелерден ангыда уругларының кижизидилгезинче сагыш салбас, оларны хайгаарабас өгбүделер база бар. Шүй суурда Иргит Дажый-оол, Донгак Шыгжыыр, Тээлиде Долгай-оол Баймр, Дагбы Седин, Салчак Коңгар олар уругларының кижизидилгезин, өөредилгезин тоон көрбес, арагаларылап, назы четпээн кижилерге багай салдарны чедирип турарлар. Биче хулиган херек үүлгеткен, оор кылган назы четпээнниер районнуң иштики херектер органының уруглар өрээлинге бо-ла келир. Оларның арасында школа назылыг уруглар база бар болгулаар.

Күш-ажылдан төлептиг хамаатылар тыптып үнер болганда, ада-иелер уругларын бичиизинден тура-ла күш-ажылга чаңчыктырары, оларны чараш ажыы-чаңга өөредири чугула. Назы четпээн уруглар ниитилелге таарымча чок чүве кылыптарга, чамдык ада-иелер уругларны эдип алыр турүжук, харын болгур таварылгалар тургулаар. Өг-бүлеге уругларны эки чаңчылга, күш-ажылга кижизидери ада-иелериниң хүлээлгези. Ада-иениң ажыы-чаны, ажылга, чуртталгага байдалы кандыг болдур уруглар база ындыг болур. Чамдык ада-иелерде уругларының өөредилге-кижизидилгезин школа, хөй-ниити харылзалай-ла дээр хөөн бар. Назы четпээн уруглариың коммунистиг кижизидилгезинге школадан, хөй-ниитиден ангыда өг-бүлеге кижизидилге улуг рольдуг. Ындыг болганда ада-иелер уругларының кижизидилгезинче доктаамал сагыш салыр, хайгааралдан хамаарлатпас хүлээлгелиг.

М. КЫРЛЫГ-КАРА,
«Шынның» штаттан дашнаар корр.

Күш-ажылдың хостуу

Кызылда культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында херээжеңнериниң уран кылыгларының делгелгези. Ында республиканың барык бүгү районнары киржип турар.

Мөңгүн-тайгажыларның делгээнде бичии уругларның национал тоннары, бөрттери, идиктери кончуут чараш. Бай-тайгажылар, эрзинчилер национал угулзаларлыг барбаларны, содактарны делгээн. Делгелгеге көргүскен чүвелер янзы-бүрү болгаш сонуурганчыг.

ЧУРУКТА: делгелгениң көрүкчүлери болгаш Бай-Тайга райондан келген кылыглар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

• • •

• • •

Бо чылдың июль 4-те Кызыл хоорайга

Москва циригининиң көргүзүүнүң

УЛУГ АЖЫДЫЫШКЫНЫ ЭГЕЛЭЭР

Ооң янзы-бүрү программалыг солун, уран көргүзүглеринге совет цирк ареназының эң дээре мастерлери боттарының талантызын көргүзүп киржир.

Оларның дыка хөйү даштыкы чурттарга каш удаа оюн көргүзүп чораан.

Программада сарлыктар болгаш ыттар-биле номерлер база бар.

Цирк анаа хүннерде кежээкиниң 7 шак 30-де эгелээр. Субботада 3, 7.30 шактарда, воскресеньеде 12, 3, 7.30 шактарда эгелээр.

Билеттерни «Найырал» кинотеатриың чанында кассада садып турар.

ЦИРКТИҢ ОЮН КӨРГҮЗЕР УЛУГ ӨРГЭЭЗИ КӨВҮРҮГ ЧООГУНДА, ЕНИСЕЙНИҢ СОЛАГАЙ ЭРИИНДЕ, ТУРУП ТУРАР.

Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

Циркти көөрүнче далажыңар!

Филармонияга хүлээп алыр конкурска киржиңер!

ТЫВАНЫҢ КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫ КҮРҮНЕНИҢ ЫР, ТАНЦЫ АНСАМБЛИН ЧЕТЧЕЛЭЭРИНГЕ КИИРЕР БАЛЕТ АРТИСТЕРИН, ЫРААЖЫЛАРНЫ ХҮЛЭЭП АЛЫРЫНЫҢ КОНКУРУЗУН ЧАРЛАП ТУР.

1. Сыгыртыр, каргыраалаар 2 кижи;
2. Ыраажылар а) эр үннүг 4 кижи;
б) херээжен үннүг 8 кижи;
3. Балет артистери — беш кижи херек.

КОНКУРС 1969 ЧЫЛДЫҢ ИЮЛЬ 8-ТЕ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА. ЭРТЕНГИНИҢ 10 ШАКТА БОЛУР.

ФИЛАРМОНИЯНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Хүлер ышкаш шыңганныглар

Спорттуң национал хевириниг Тыва АССР-ниң IX спартакиадазының үезинде шой көдүрүкчүлери ийи хүн улаштыр маргылдашкан.

Маңаа он болгаш солагай хол-биле көдүрери, ийи холдап деңге көдүрери—бо үш хевириниң талазы-биле маргылдаа болган. Эң чиик деңзиге Ак-Довуракта келген Николай Панин, ортумак деңзиге Евгений Черногрибов (Кызыл), 82 килограмм чедир деңзиге Иван Крошко (Кызыл), аар деңзиге Анатолий Кочетков (Кызыл) бирги черлерни алган.

Команда талазы-биле бирги, ийиги болгаш үшкү черлерни «Спартак», Ак-Довурак хоорай, «Динамо» командалары алган.

Л. ФЕДОРИНА.

ЧУРУКТА: Е. ЧЕРНОГРИБОВ.

СПОРТ

ВОЛЕЙБОЛ

Чемпион илерээн

★ **РЕСПУБЛИКАНЫҢ** спорт чөвүлелдериниң болгаш эки тура спорт ниитилелдериниң хол бөмбүүге бирги чер дээш үргүлчүлээн маргылдаазы июль 29-та доозулган. Түнел оюнарга эр улустарныңнан Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, «Урожай» кодээ ажыл-агый техникуму, Тес-Хем, херээжениерниңнеден «Спартак» Ак-Довурак, Эрзин, Улуг-Хемниң командалары киришкеп.

Түнел оюнвар ән-не чадыг спортчу демиселге эртпеп. Баштайгы оюнда эр улустуң командаларыңдан Барыын-Хемчик районнуң чыныды командазы-биле «Урожай» кодээ ажыл-агый техникумунуң командазы шөлге үнген.

Оюнның эгезинден барыынчылар инициативаны холга ап, боттарының халдакчыларын болгаш камгалакчыларын бөлүүт-лээ туруштарынга таарыштыр тургусканыңнан бирги оюнчу 15: 12-ге үдүп алган. Ийиги оюн. Барыынчыларның оюну бүгү талаа-биле удурланыкчыларының ажыы-чаңа өөредири чугула. Назы четпээн уруглар ниитилелге таарымча чок чүве кылыптарга, чамдык ада-иелер уругларны эдип алыр турүжук, харын болгур таварылгалар тургулаар. Өг-бүлеге уругларны эки чаңчылга, күш-ажылга кижизидери ада-иелериниң хүлээлгези. Ада-иениң ажыы-чаны, ажылга, чуртталгага байдалы кандыг болдур уруглар база ындыг болур. Чамдык ада-иелерде уругларының өөредилге-кижизидилгезин школа, хөй-ниити харылзалай-ла дээр хөөн бар. Назы четпээн уруглариың коммунистиг кижизидилгезинге школадан, хөй-ниитиден ангыда өг-бүлеге кижизидилге улуг рольдуг. Ындыг болганда ада-иелер уругларының кижизидилгезинче доктаамал сагыш салыр, хайгааралдан хамаарлатпас хүлээлгелиг.

М. КЫРЛЫГ-КАРА,
«Шынның» штаттан дашнаар корр.

Чиче 57 кг деңзиниң үстүнде ол-ла будурүгеден В. Зяблицкий биле Ак-Довурак хоорайдан келген С. Ооржак таварышкаш, баштайгынынга тиилеттиргеп.

Даравазында ортумак 63 кг деңзиниг республиканың шыырак боксёрлары: пединституттан В. Шуберт, пассажир АТБ-зинден К. Товаришгай олар таварышкан. Бо начыынар мурнуку үелерде хоорайның болгаш республиканың бокс талазы-биле маргылдааларында чаңгыс удаа эвес көрүшкүзээ болгаш кайы-кайызы-даа эки билчирлер. Товаришгай солагай талаалап колдап халдаарындан удурланыкчыларынга шоорааңчыг боксёр. Шуберт ооң шалчар, анти-ле дээштер черлерни билир болгаш камгаланып турган, тиилелгени чедип алган.

Ак-Довуракның төлээзи, эрткен чылгы республика чемпиону, бирги разрядчы Хорковяко биле бо чылгы Кызыл хоорай чемпионну, кодээ ажыл-агый техникумумнан Шогжал олар бокс шөлүнге үнүп келирге, көрүкчүлер адыш часкаан уткаан. Демиселдиң медээзин бээри биле республика чемпионну халдап киришкеп. Ынчалза-даа удурланыкчы бижыг камгаланымышаан, дүргеп халдаашкынны ооружургадыпкан. Чемпионнар ийиги-үшкү салыгларда бар-ла арганарын үндүрүп, үр көрүштүт тудушканнар. Түнелинде республика чемпионну тиилеп үнгеп.

О. ШИРИНДУУ,
маргылдааның судьязы.

Редактор К. Н. ДИҢГА.

КИНО

ИЮЛЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночымыңды 10, «Соолгу чаңчыл» (делгем экранныг) 12, 2, «Рошфордан келген уруглар» (делгем экранныг) 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Гусар балдазы» 10, 12, 2, «Чүс бирги сенатор» 4, 5.40, 7.20, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дербент» танкер» 3, «Куда хүнүлге» 5, 7, «Африканың аяны», «Куда хүнүлге» 9 шактарда.

редакцияның адреси:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда кылдазының 35-21, харылзалгалыг секретарының 23-35, партийжи аныырал кылдазының 23-51, культура кылдазының 37-13, кожээ ажыл-агый кылдазының 21-17, удеттүүр кылдазының 22-61, чагаа база совет гургузуг кылдазының 21-27, информация кылдазының 20-60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-11. Солун келбейн барганга 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында шарлалга эрилелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

АС—00193.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫШЫҢДАР!

1923 чылдан тудуспалеттингеп

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮЛЬ 4 ПЯТНИЦА №155 (8001).

Өртээ 2 көп.

САДЫГНЫ ЧАЙЛАГЛАРЖЕ

Ленинчи юбилейниң чылында Тываның чоңу Төрээн чуртка 25 муң тонна эътти, 21 муң тонна сүттү белгаш 2,7 муң тонна дүктү белетиксээр, беш чыл планынга немей мурунеге 150 муң тонна тараанны думаар хүлээглеглиг. Кодээниң аңыл-ишчилери ол серуглганы эрестиг күүседиринге бүзурелдиг, дүүнгүзүмден бөгүн, а даарта оон-даа бедик көргүзүттүүт болуур дээш улам күменишкинниг амылдап турар.

Материалдыг байлактың тургузуучулары, ылаңгыя малчыннарның, тараажыларның бүдүрүкчүлүг амылдаарынга таарымчалыг байдалды күруне улам эжиктипшаан, оларның мораль болгаш материал талазы-биле сонуургалынга хөлбээлыг чүгүлээ хемчеглерни бөттандырып турар. Бисте машинатехника чылдың-на немежип, оны башкарып билир кадрлар көвүдеп турар. Ол ышкаш хөй нүш негеттинер амылдарны механизаставышаан, аңыя төлевириниң депшиглеглиг аргазын база көлбартып турар.

Колхозтарның, совхозтарның малы ам чайгы одарже шилчип, сеңис эът, эңбек сүт белетиксээринге таарымчалыг байдал тургустунуп эгелээн. Бо амылдың чедишкинниг болуру чүгле малчыннардан эвес, оларны хандырар хүлээглеглиг садыг организацияларының амыл-үүлезинден база хамаарыпыр аззрэин үттүп болбас.

Кодээ садыг четкилериниң амгы кол сорулгазы болза хөвү шөлдерде тараажыларны, чайлагларда малчыннарны аъшчемнинг белгаш үлетпүрүңү чүгүлээ барааннары-биле үзүлгеп чок хандырары. оларның чагыгларын ой-шаанда чедирери болуур. Ол бүгү амылдарны ала-чайгаар салып болбас. Райпо, рабкооп болгаш сельпо баштаар черлери кодээ садыгның амылын хүн бүрү башкарар, ылаңгыя автолавкаларны шын хүваар, оларны чайлагнар (девискизээ) аайы-биле быжыглаар, график-маршруттуу айтыр хереи.

Райкүүсөмнар белгаш кодээ Советтер садыг амылынга удуртулганы эжиктидери онза негеттинип турар. Кодээ чөнүү, ылаңгыя малчыннарны хандырар талазы-биле үндүрген шиитпиринң, бердинген даалганың күүселдезинге хынаалданы күштелдирер, садыг амылдакчыларынга негелдеми бедидеер үүрлуг.

Республиканың элээн хөй кооператив организацияларе ленинчи юбилейге утпуштур алган социалистиг хүлээглезин чедишкинниг бөттандырып, чылдың баштайгы чартыында багай эвес көргүзүлүг болуп турар. Чижээ, Эрзин, Өвүр, Бай-Тайга райполары, Чыраа-Бажы, Элегес рабкооптар, Мөгөн-Бүрөнниң, Тере-Хөлдүң кодээ садыгларе бараан саарылгазының чартык чыл планын хуусаа бетинде амыр күүсеткен. Малчыннарга чайгы үеде үнүүшкүнүүр садыгны база организастаан.

Совет садыгның культуразы, оөң чөнгө бараан болуушкуну дээш үлегериит амылдап турарларны хөйүү айтып болур. Мөңгүн-Тайгада И. Бичии-Уруг, Эрзинде О. Сандан, Чөөн-Хемчиниң Д. Даш-оол, Бай-Тайгада И. Чылбак-оол ышкаш мергежилдиг, малчыннарга мактадыг автолавка садыгчыларе бисте хөй. Шак ындыг мурнакчыларның амылының дуржулгазын неттередири чугула.

Моөң-биле кады четпестерни база айтыр херек. Кижизидилге амылының көшкаандан, багай удуртулганың үлгамындан чамдык садыг организацияларе амгы негеттени ыракта хандырбайын турар. Ол дугайын редакцияга хээп турар чагаалардан бир чижекти айтып болур.

Арыг-Үзүү рабкооптуң Ак-Туруг магазинни (эргелекчизи Т. Мастухова) доктаамал эвес амылдап, аңаа садыг кылып келген малчыннарны үр манадып турар. Ол ышкаш ында автолавканың чөлаачы-садыгчызы Х. Конгар-оолдуң үргүлчү арагалаар, малчыннарга баар графикти үзер, көөперациянын хөреңгизин саанчыгдаар үүлгедиглериниг чөн хомудап турар.

Мындыг четпестерни биле тура, оны чайладырыгга рабкооп баштаар чери, Улуг-Хемниң Арыг-Үзүү кодээ Советтиң күүскөмү бөттуг хемчегни албайн турары канчап-даа таарышпас. Шак ындыг фактылар Бии-Хемниң Тарлаг, Барыын-Хемчиктиң Аяңгаты база оске-даа черлерде бар болуп турар.

Бир эвес партийни-организастыг болгаш масса-политиктиг амылды эжиктиткен, садыг шугумунда кижилерниң мергежилин, билинн бедиткен болза, даандырган амыл-херекке харысаалганы дыңыттынан, четпестерни ой-шаанда чайладырым мадрлардан негээн болза, көөперацияның амылынга үстүнде айтынавывыс ышкаш ындыг улуг четпестер болбас турган.

Чамдык кодээ магазинниерниң орай амыттынар, эрте хагдынар, автолавкаларның үзүктелир чөрүүн моөң сөңгаар белдурбас херек. Тараажы азы малчын бүрүзү киргеп-не магазининден, автолавкадан хереглелин садып алыр ыкдыр, бараанның ассортиментизин чер-черниң байдалынга хамаарыштыр организастаар үүрлуг.

Садыг амылын эжиктидери, оөң чөнгө бараан болур нуультуразын бедидери — совет кижилерниң материалдыг амыдыралын улам чазагайыдары дээш демисеглеге көя сорулганың бирээзи. Масса активке, депутаттарга даянгаш, партия, совет, профсөвилел организацияларе бо амыл-херекче кичээнгейни база угландырары чугула.

СЭКП обкомунда болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

АЖААП АЛЫЫШКЫНГА БҮГҮ ТАЛА-БИЛЕ БЕЛЕТКЕНИР

СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели «Тыва АССР-ниң кодээ, совхозтарынга 1969 чылда дүүнгүт ажаап алырын болгаш кодээ амыл-агый продуктуларын белетиксээрин хандырар хемчеглерниң дугайында» доктаал үндүрген. Республиканга бо чылын часкы-хөөү амылдарын организастыг, агротехниктиг кыска хуусаада, эки шынарлыг эрттирген деп, доктаалда демдеглээн. Чазын чамар культураларның тарылга планын 101,7 хуу, тараа болгаш бөбы-тараа культураларның планын 101,8, кызыл-тас тарырының планын 103,2 хуу күүсеткен. Тараан тараазын хөй-хөй амыл-агыйлар эки ажаап. чайын аңдарган черлерин болбаазырадып, дүүнгүт ажаап алырынга хынамчалыг белетеннип турар.

Оөң-биле чергелештир хөй-хөй колхоз, совхозтар дүүнгүт ажаап алырынга нөшкан белетеннип турар. Ол амылды Таңды, Каа-Хем, Бай-Тайга, Бии-Хем районнарда, «Тээли», «Сут-Хөл», «Элегес», «Россия», «Тимелеге», «Саян» болгаш «Бурунгаар» совхозтарда дыка багай чөрүүп турар. Оларда комбайннарым, матканаларын болгаш дүүнгүт ажаап алыр оске-даа машиналарын чаа-ла септеп эгелээн.

Чамдык амыл-агыйлар механизаторларының звеноларын четчелеп албаан. Таңды, Каа-Хем болгаш Бии-Хем районнарда, «Тимелеге», «Көк-Тей» совхозтарда, дүүнгүлгө станциязында комбайнерлер чедишпейн турар. Ындыг турбуше оларны белетиксээр хемчеглер алдынмайн келген.

Тараа арыглаар черлерни «Көк-Тей», «Улуг-Хая», «Межегей», «Тимелеге» совхозтарда, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунда өөнүм тудуп турар. Республиканың тараа хүлээп алыр черлериниң материал-техниктиг базазының белетиксээрин, чаа силадтарын, асфальтының оруктарын тударын багай бөттандырып турар. Колхоз, совхозтарны ынвар-чаар материалдар-биле хандырар амыды организастааны ам-даа багай.

Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарның амыл-агыйлары тарып алган тараазын амаар амылды нөшкан организастаан. Ында өдүүлүг аразын сайзырадыр культуралар тараан шөлдерни илиртиксээрин ам-даа дооспаан, чайгы чер аңдарылгазын өөнүмнадып турар, оөң шынары чаяс. Тараа культураларын организас чөн болгаш шынар чөн суггарып турар.

Тараанны кезерде, бастырарда болгаш сөөртүүде чидириг болдурарынга удур бүгү хемчеглерни амыглаап турган демисеживирнче СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели кичээнгейни үгландырган. Комбайннарның бүгү белдирлерин ыяк хынамчалыг таарыштырары, агрегатгарны тараа текчүр дыдык чөн ныдаю ныларын чугула.

Доктаалда айытканын ёзугаар алыыра, ол чугула амылче кодээ амыл-агый, мелиорация болгаш суг амыл-агыйының министерстволарының, республиканың «Сельхозтехника» каттышылышкынының, СЭКП райкомнарының, райүүсөмнарның, кодээ амыл-агыйның райөн эргелелдеринге, «Сельхозтехниканың» сайбырларынга (маттыжылышкын и а р ы н г а) даасхан, бүгү комбайннарны, дүүнгүт ажаап алыр өске-даа машиналарны, чүүк автомобильдерин, автотрактор көөнүгларын, тараа арыглаар, чүдүрер машиналарны август бирге чедир хуусаада септеп доозарын, тараа арыглаар, нүүгадыр черлерни белетиксээрин, дүүнгүт ажаап алыр агрегатгарга амыдаар бедик мергежилиг механизаторларны четчеязэрин, техниканы бедик будүрүкчүлүг амыглаарынга, тараа чидирим чайладырынга, оны бастырарын бедик шынарлыг болдурарынга оларны өөредир амылды чөрүдарын негээн. Хөөү турлагларын болгаш шаңнарны ол хуусаада белетиксээри, механизаторларның амылдаар, дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп бээри, нинтининг чөмненилгезин таарыштыр тургузары база чугула.

Амыл планнарын, графиктерин чөгүүр өйүнде төлевилээри, колхоз, совхозтарның нефть базаларынга, ынвар-чаар материалдар күдуп бээр черлеринге оларның эргежен чугула курлавырын август 1-ге чедир тургузары дүүнгүт ажаап алырынга чедишкинниг белетиксээринче болгаш чөрүдарынче үгланган хемчеглер болуур деп, доктаалда айыткан.

Артык кезектерни, материалдарны, дериглерни сөөртүп экижилдирер хемчеглерни алырын, техника септелгезинге амылдаар ынаар «Сельхозтехника» сайбырларының инженер-техниктиг амылдамчыларын мөөр автомастерсанаар-биле катай чөрүдарын СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели Кодээ амыл-агый министерствозунга, «Сельхозтехниканың» республиканың каттышылышкынынга, Кодээ амыл-агый министерствозунга даасхан.

Тараа чидиригверин чайладыр дээш, оруктар тудуумуң болгаш септелгезинниң эргелели, Кодээ амыл-агый министерствозу 1969 чылдың дүүнгүдүүнүң тараазын сөөртүп оруктарны август 10-га чедир грейдер-биле дескиглеп, бүгү көөруглгерни септээр үнүүлүг.

Тараа продуктуларының болгаш халыысаазыг мал чемни будүрер үлетпүрүңү республиканың эргелелининг тараа складтарын, нүүгадыгга черлерни, автомобильдерниң чүүгүн дүүнгүрер дериглерни, тараа арыглаар машиналарны, деңзязэшкин черлерни, лабораторния херекселдерин август 1-ниң бетинде белетиксээр, тараа хүлээп алыр черлерниң кадрларын четчеязэрни эргежен чугула. Мал чемни белетиксээринге, дүүнгүт ажаап алырынга амылдаар тараажыларны хандырар хемчеглерни төлевиязэрни респотребсөөзүүк башташаар черинге, республиканың садыг, кадык намгалалының министерстволарынга сүмеязэн.

Партия болгаш комсомол организацияларе В. И. Ленинниң төрүттүүген хүүгүнден бээр чүс чыл болуурунга аъдар ылыыр хөөү амыл-ишчилериниң алган социалистиг хүлээглелерин күүседиринге дуза болур масса-политиктиг амылды дүүнгүт ажаап алыр, мал чемни белетиксээр уеде тараажыларның өртүзүнгө көлбартырының планнарын төлевилеп тургузар сорулгалыг.

РСФСР-ниң Дээди Соведин чыылдырар дугайында

РСФСР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң ДОКТААДЫРЫ БОЛЗА:

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединин чедиги чыыжының бешки сессиязын 1969 чылдың июль 29-та Москва хоорайга чыылдырар.

РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1969 чылдың июль 2.

Тудугжулларның үлүг

«Элегес» совхозка баштай баргаң кижи ында чуртталга бажыңнарын, школаны, клубту, ясли-садты, эмнелге пунктузун, мал кажааларын, чүнар-бажыңнарын тараштыр тудуп каанын көргеш-ле, совхозта тудуг ажылынып байдалын дораан-на сонуургай бээр.

Совхозтуң тудугжуларын В. И. Ленинниң төрүттүүгениниден бээр 100 чылынга баа Совет Тывазының 25 чыл ойнуга үткүштүр боттарының мурнунда салдынган сорулгазын ам чедишкинниг күүседип турар. Тудугжулар совхоз малчыннарының кышкы үеде турар турлагларында 2 хөй кажаазын, 2 чүнар-бажыңды, Кара-Сугда 800 баш ажыг хөй кирер бир кажаазы, Чазында 750 баш хөй кирер бир кажаазы тудуп доозаннар. Ол ышкаш совхоз төвүнде дүн-хүн аштында ажылдаар малчыннар уругларын турар уруглар садывын тудуун. Кудуузун фермазының ажылдамчыларының ажылдаар чаа конторазының тудуун ам шалыкшын темп-биле чорудуп турар. Бо өйде улуг тудугнуң кайызын-даа оларр бо күзүн ажыглалга киирер сорулгалыг.

Тудугжуларның ажылын хүн бүрү удуртуп, углап башкарарынга хоочун тудугжу Ыймажап Ондар 22 чыл иштинде доктаамал ажылдап келген. Элегесчилериниң Ондарны тудугжуларның «хоочун аданы» деп адап турарында таварылга эвес. Оөң удуртулгазы-биле планда көрүлгеп бүгү тудугларны чылдың кайы-даа үезинде күүседирп чаңчыл аңартан. Тудугжуларның ажылы организастыг, күш-ажылының сагыпта-чуруму эки. Оларның аразында хөй чылдар иштинде ажылдап келген хоочун болгаш аныяк тудугжулар аъдаш эвес. Оларга Чооду Доштан-оол, Опчакскай Семен болгаш Ондар Балбар-оол олар хамаарышыр. Бо үеде ады киргеп дуржулгалыг хоочун тудугжулар аныяк тудугжуларга боттарының дуржулгазын күзедирп-биле дамчыдып берип турарлар. Хоочун тудугжуларның мергежилин өөренип турар аныяк комсомолчу тудугжулар Монгуш Кара-оол, Бегзи Каадыр-оол, Бүрбү Дунгар-оол, Шөйлаа Александр олар хоочуннардан чыдып калбайн, кызымак ажылдап турарлар.

Х. КУУЛАР.

* * *

Челябинскиниң трактор заводунда «Т-130» деп баштайгы бээ трактолларның серилиг үндүрүлгезин эгпеп чыгган. Техник-экономиктиг бедик көргүзүглери-биле ылгалыг турар «Т-130» заводтуң мурнунда үндүрүп турган «Т-100М» тракторларны бүрүн солуур.

ЧУРУКТА: баштайгы «Т-130» тракторларны чорударынга белеткеп турары.

Б. КЛИПИНИЦЕРНИН фотозы.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

* * *

Делегей Чөвүлел хуралының идеяларының дугайында пропаганда

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралынга хөлбаштыр совет парлалга черлериниң планнарын журналистер-биле парлалга ажылдакчыларының ужуражышкынынга чугаалашкан. Ужуражышкын июль 2-де ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга комитединге болган.

Парлалга комитединиң дергазы И. А. Михайлов ол Чөвүлел хуралтың документилерин болгаш материалдарын пропагандалаар кылдыр парлал үндүрер номнарның дугайын чугаалаан. 1969—1970 чылдарда төп парлалга черлер коммунистерниң делегей шуулганынга хамаарышкан 100 ажылларны парлал үндүрер. Оларның чамыктары — «Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралының документилери», «СЭКП — коммунизм тургузукчуларының райынчы авангарды», «Патриотизм болгаш интернационализм», «Ленинизм болгаш делегейниң революсчу, ажылчын шимчээшкинниг теория, практика айтырыгларының дугайында 160 хире улуг, бичге номнарны парлал үндүрер деп турар.

Журналистер бо чылын туруттуң хей-хөй хоорайларының чонунга көргүзер кылдыр делегейниң болгаш ССРЭ-ниң улустарының дылдарынга парлал үндүрген номнар делгелгезе-биле танышкан. Делегейниң коммунистериниң чаңгыс эртче болгаш сырый каттыжышкынче туттуунуң, тайбың демократия, национал хосталга, социализм дээш СЭКП-ниң, ажы-дүмүн оске-даа партияларның демисегинниң дугайында 500 номнуң дөлгөн көргүзээн.

(СЭТА-ның корр).

ТИИЛЕЛГЕНИҢ ҮНДЕЗИНИ—ЧАҢГЫС ЭПТЕ!

● ГОРЬКИЙ, июль 2. (СЭТА). Бөгүн автозаводчуларының Культура ордузунга Горький областың болгаш хоорайның партия организацияларының актив хуралы үлүг көөрүглүшкүнүг эртикен. Аңаа муң ажыг кижи киришкен.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш М. А. Суслов илеткел кылган.

Боттарының революсчу болгаш ырын-алдынчы чаагай чанчылгаларлыг-биле аддырааган партия организацияларының төлөөлөвилери коммунистерниң делегей Чөвүлел хуралының түңнелдерин ыяк солуургадыг чугаалаашкан. Антиимперналистиг күштерни улам сырый каттыжыларының программазын амылдап кылган Чөвүлел хуралдың түңнелдеринге аажок сеткил ханаашын олар илертейлээн, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс ээни быжыглаарынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының киирген үлүг-хуузун ажы-дүмүн партиязының Чөвүлел хуралының бедик-биле үнелеткени чөртөөрадыг чугаалаан.

Партия активиниң хуралының киржикчилери коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының документилерин чаңгыс эң-сеткилдии-биле чүгүдүр деп санаан. Олар СЭКП ТК-ның июнь (1969 чылда) Пленумунуң доктаалын сеткил ханаш хүлээп алган.

Областың партия активи, бүгү коммунистери партияның Теп Комитединиң июнь Пленумунуң доктаалын чайгылыг чөн удуртулга бодүүрар, күүседир кыдыыр хүлээп алган, коммунистиг тургузуучуларының планнарын чедиишкинниг бөттандырарын дээш, планетаның бүгү коммунистериниң чаңгыс ээни, социалистиг системаның бүчүү-шынаалдың быжыглаары дээш улам шудургу демисежирин боттарының мынаттыг хүлээлгезин кыыдыр санаар тур деп, хуралдың доктаалынга чугаалаан.

* * *

● КҮЙБЫШЕВ, июль 2. (СЭТА). Күйбышев областың болгаш Күйбышев хоорайның партия активиниң хуралынга бөгүн 1250 коммунист — бүгү районнарның болгаш хоорайларның партия организацияларының төлөөлекчилери киришкен. «Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының тиилелгениң аъдыр-ишчилериниң үлүг-хуузун ажы-дүмүн партиязының Чөвүлел хуралының бедик-биле үнелеткени чөртөөрадыг чугаалаан. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кажыраат ЮВ. В. Андропов илеткел кылган.

Оратөрзэр Күйбышев областың коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннарының сагыш-бодалын илерегйзевишаан, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс ээни быжыглаарынче үгланган СЭКП Теп Комитединиң политиктиг шугумун болгаш практиктиг амыл-чорудулгазын чүрээтин хамыглаан деткээн.

Партия активиниң хуралы СЭКП ТК-ның июнь (1969 чылда) Пленумунуң доктаалын чаңгыс эң-сеткилдии үзүгрээн шиитпиринге чүгүдүр деп санаан, оны чайгылыг чөн удуртулга болдуруп, күүсеглер кылдыр хүлээп алган.

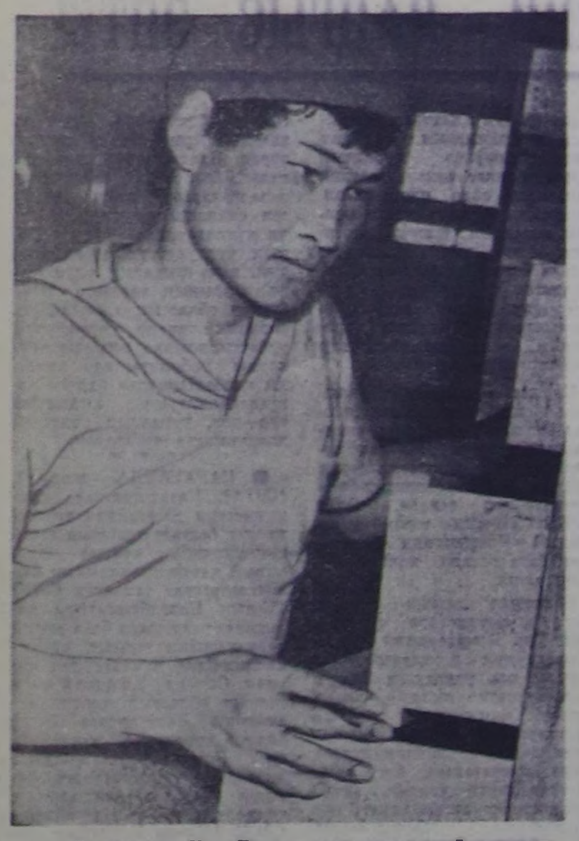
— Күйбышев областың партия организацияларының үлүг Ленин тиилелгези болгай Оөң коммунистери Чөвүлел хуралга хүлээп аъдыгаан «Владимир Ильич Ленинниң төрүттүгеп хүүгүнден бээр 100 чыл болуруунуң дугайында» кыйгырыг сорук киирери турар. Партия активиниң хуралы беш чыл планының онаалгаларын болгаш алдыгаан социалистиг хүлээглелерниң күүседириниче, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиказын, күүч-шыдалын улам быжыглаарының херээнге Күйбышев областың аъдыш-ишчилериниң киирер үлүг-хуузун улгаттырарынче аажыктың чоннарны мобилизастаар амылды калбартырынче партия организацияларын кыйгырыг тур—деп, хуралдың үндүрген доктаалынга чугаалаан.

* * *

● КАРАГАНДА, июль 2. (СЭТА). Казахстанның коммунистери делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының шимчээшкининиң чаңгыс ээни, сырый каттыжышкынның быжыглаарынче үгланган СЭКП ТК-ның Политбюрозуның политиктиг шугумун база ажыл-чорудулгазын чаңгыс эң-сеткилдии-биле чүгүдүр деп санаан. Оны ол хоорайның болгаш областың партия активиниң Карагандага бөгүн болган хуралынга чугаалашкан. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев хуралга илеткел кылган.

Санаал бөргеп оратөрзэр үе Чөвүлел хуралтың төөгүлүг үүгүр-дүжаалыын, аңаа хүлээп аъдыгаан шиитпиринин хамыы-биле өөренип көөрүнүү эргежек чугулаазын демдеглээн.

Хуралдың киржикчилери коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга СЭКП-ниң төлөөл

Бо чурукта Улуг-Хемниң мын ажыл-агый черинiң столяры Михаил Оюрмановыч Лопсанчап ажыл нормазын доктаамал 140—150 куу күүседип турар. Аныяк ажылчын бодунуң мергежилиниң талазы-биле бешки разрядтыг, ам шкафтар эптээр, аптара-хааржак кылыр болгаш ол чимектиг еске-даа парын ажыдарны күүседип турар. Ол бодунуң кызымаа ажылы хээн Хүнгүлеп бижин-биле шиңгиаткан.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

УЛУСЧУ

Чурттуң ажыл-хөрээн өртелеп башкарарынга калбак массаларны киришпиреринiң болгаш совет демократиязының хөгжүдеринiң база бир хевири болза хынаалга болуур деп В. И. Ленин айтып чоргаан. «Коммунистиг шинтизелдiң шын хөгжүрүнге учёт болгаш контроль кол ролдуг ойнаар» деп пролетариаттың улуг баштыңчызы бижээн.

В. И. Ленинниң бо айтыышкынын удуртулга болдурбушаан, СЭБП ТК-зы болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1968 чылдың декабрь 19-та «ССРЭ-де улусчу контроль органнарының дугайында Саазырыны» хүлээп алган. Ол Саазыр партиятынарны билек улусчу контроль комитеттериниң постуларын, болуктерiн быжыглаар, ажылчы чоннарның өртүзүнге контроль болгаш хынаалга дугайында айтырыгларны чайынгырлаар талазы-биле алдын ажылдар республикага чоруттунган.

Бо чылдың февраль-апрель айларында чер-черге партия организациялары-биле кады улусчу контроль постуларының болгаш болуктериниң отчёт-сөңгүдээлиг хуралдарын эрттирген. Ол ажылдың үезинде 26 болукту немей тургускан. Анчы үезе бистиң республикавыста 5314 кижиниң хаара тутказын 381 болук бар, оон ажыда 1880 кижилиг 472 постуну тургускан.

Отчёттарның болгаш сөңгүдээлиниң үезинде кол кичээнгейни улусчу контроль органнарының шынарын экижидеринче угланыпкан, ында бүдүүлгениң мурнакчылары, ак сеткилдиг болгаш хөй-ниитиниң ажылынга ядепкейлиг кижилерни сонгаан. Улусчу контроль постуларында болгаш болуктеринде 3638 колхозчу болгаш ажылчың сөңгүткен, оларның барык 2 мун кирези хөрээженнер. Улусчу контроль болуктеринде болгаш постуларында сөңгүткен кижилерниң 2570-ни коммунист, 1520-зи комсомолчу. Бүгү составтың чартыктан хөй кезии дээди болгаш дооспаан дээди өртемниг кижилер болуп турар. Моон алгаш көөрге, республиканың улусчу контроль органнарының составы мурнуку чылдарга турганывдан шынар талазы-биле экижээни тодаргай. Оон болуктериниң болгаш постуларының даргаларынга сөңгүткен 381 кижиниң 293-жү партия организациязының секретарьларының орлакчызы. Сөңгүткен даргаларның үштүң бир кезии ол ажылынга үш чылдан хөй үенин дургузунда ажылдап келген.

Отчёттар болгаш сөңгүдээлиг Эрзин (комитет даргазы аш Чамзырай), Таңды (аш Шутов), Бай-Тайга (аш Хертек), Каа-Хем (аш Савкин), Чөөн-Хемчик (аш Бавай-оол), Бии-Хем (аш Русак) районнарга бешик деннелге эрткен. Үстүнде аландынган районнарда контроль болуктерин болгаш постуларын коллектив бүргүзүнде тургускан. Кежигүннерниң саны мурнунда турганындан оскен болгаш чоннуң калбак массаларын контроль хөрээнге киришпиреп арга чеңип алдынган.

Ынчалзаакок чамдык черлерге бо чүгүлә ажылдың кулу деннелге эрткенин демдеглээр херек. Барыын-Хемчик (даргазы аш Тильба), Өвүр (аш Балдыр) районнарның улусчу контроль комитеттери отчёттарны болгаш сөңгүдээларны эрттирип турар үеде контроль массалыг болдурар дугайында партияның болгаш чаазалгың айтыышкынын чамдык таварылгада барымдаалавайн турган. Оон уламнаан Ак-Довуракта Өвүр районда улусчу контролёрларның саны мурнуку чылда турганындан эвээжээн.

«ССРЭ-де улусчу контроль органнарының дугайында Саазырны» таныштырып турган үеде болгаш отчёт-сөңгүдээлиг хуралдарга 1250 кижи санал берген. Республикада контроль органнарының ажылының сөөлгү үеде экижээнин, четпестерни узуткаарынга болгаш ажыл-агыйның бүгү адырларынга эки түнелдерни чедип алырынга контроль органнарының көскү үүлдерни кылып турарын санал берген эштер демдеглээн. Бистин бурунгаар шимчээшкинниниске мооннак ужуратырып турар четпестерни дүрген узуткалар, ажыл-агыйны экижидер дээш эрестиг ажылдап турар болуктерни, постуларны демдеглевишаан, оларның дуржулгазын нептередирин, контроль хөрээнге чаа аргаларны дилеп, тыварын сүмелээн саналдар хөй болган. Оларны өөренип көрүп турган, амыдыралга боттандырар херек.

Эки ажылдыг постуларга болгаш болуктерге Кызылдан Аптека эргелевинде (даргазы аш Межевикина), респотребсоюзта (аш Хертек), «Кызыл-Хавак» шахтазында (аш Алёшечкина) контроль болуктерин, Каа-Хем райондан «Ленинчи орук» (аш Норкина), «Октябрь 14 чылы» (аш Елисеев) колхозтарда контроль болуктерин, Таңды райондан «Межегей» совхозта (аш Кононский), «Тыва кобальт» комбинатта (аш Зверков) контроль болуктерин, Эрзин райондан Ленин аттыг болгаш «Морен» колхозтарда (аштер Эгер, Базыр) контроль болуктерин, Чөөн-Хемчик райондан Чадаананың хөмүр-даш разрезинде (аш Потехин), «Сут-Хол» совхозта (аш Хуна) контроль болуктерин, Бии-Хемниң «Өөк» совхозта (аш Моляков), Өвүрүнүң «Кызыл тук» колхозта (аш Ооржак) контроль болуктерин хамаарыштырып болур.

Ынчалзаакок чамдык контроль болуктерниң болгаш постуларының четпес ажылдаанын отчёт-сөңгүдээлиг хуралдарын демдеглээн. «Таэлин» совхозтуң Бай-Тал, Сыстыг-Хемниң анныыр-тывыш черинiң, Бии-Хемде Туран фермазының, «Сельхозтехника» каттыжышкынының болгаш бөөн-бүдүүскиниң болгаш постуларының улуртузугазында четпестерни чайладыр талазы-биле тодаргай хемчеглерни ап эгелээн. Ол органнарның дугайында Саазырны тыва дылга очулдургаш, бөө муң экземплярга парлап үлүртүрген, ол эки ажылдыгларның дуржулгазын нептередип эгелээн. Мурнакчы дуржулганы нептередирiнге республика сөлүнары болгаш радио дамчыдылга база телевидение комитедиң улуг рольду ойнап турарын демдеглээр херек.

Ажылчы чоннарның калбак массаларынга ханып, бодунуң ажыл-чорудулгазынга оларны калбаа-биле кириштирерин контроль болуктериниң болгаш постуларының ажыл-чорудулгазының кол үүлү болдурган. Чоннуң негелде, комудалның чогуур үезинде шиитпирлеп, оларның саналомалынга дыннаңгыр болуру улусчу контролёрларның үүлэлгеэн болур. 1968 чылда болгаш бо чылдың эрткен беш айларында контроль органнарының ажыл-бүрү айтырыглар талазы-биле 1,5 мун ажыг медээ келген. Оларның хөй кезии тус-тус хамаатыларның үүлү айтырыглары эвес, а ниитиниң херээнге азы ажылагыйны экижидерiнге хамаарышкан айтырыглар болганын демдеглээр херек. 587 чагааны комитетке, 62 чагааны комитет хуралынга сайгарып көрген. Сөөлгү эрткен айларда безин республика комитединиң шүгүмү-биле алдын хөй чагааны хынап көргеш, чогуур хемчеглерни алган.

Улусчу контроль органнарынга кээп турар чамдык чагаларны сайгарар болза, ажылчы чоннарның ниитининң ончуузун социалистиг ёзу-биле кадагалап, четпестер-биле эштеш чок демисежип турары тодаргай көстүп бээр. Кызыл хоорайның санитар-ветеринария станциязында болгаш Тыва АССР-ниң Сүлүт министерствозунда күргенiнiң акша-хөрөнгизiни шын эвес чарыгаан турарының, Кызыл-Мажалыктың «Сельхозтехника» каттыжышкынында техник-

Төрээн чуртувуста

● **ЧЕЛЯБИНСК.** Челябинскиниң металлургия заводунуң чаа комплекизи баштайгы кан эзидиргилгезин кылган. Мурнуу Уралга баштайгы конвертор кандыг будурүүн эгелээрде, тудугжулар, монтажчылар, эштекчилер биле металлургтар улуг хемчээлдиг ажылдарны кылган.

● **КИРИШИ** (Ленинград область). Ярославль—Кириши аразының дамчыдылга хоолайларын дургаар анаа баштайгы нефть чедип келген. Чурттуң соңгу-барыын талазында нефть болбаазырадыр ол ээн улуг заводка чиг-этти амдыгаа чедир хөй санныг демир-оруу цистерналары-биле сөөртүп эккеп турган.

● **КУРСК.** Ам областың бүгү ыяштыг девискээрлериниң ээн ажыктыг болурунче шинчидип турар. Олар хөрзүнүү, суг курлавырларын камгалаар, ангаар «арыгларар» кол сорулгалыг болуур дээни ол. Курскиниң эзим-аланчылары база бир кончуг улуг парк болу бээр.

Сөөлгү чылдарда чуртка ээн ажыктыг ыяш үнген девискээрлериң хемчээ дыка улгаткан. Курскиниң ыяштыг бүгү девискээрлери база ындыг шынарлыг болу бергени деп үүле демдеглексенчир.

● **НОВОСИБИРСК.** Рубцовка, Новосибирск болгаш өскедээ станциялардан чартык чыл планын күүсеткенiнiң киришпиргеп чүктер сөөрткен сөөлгү эшелоннар чорупкан. Алтайга будурген тракторлар, Новосибирскиниң көдээ ажыл-агый машиналарын Кемеровоның чемиштикилелерiн, көдээ черлериниң тудугларынга чедирип бээр ыяш, дүжүт ажаан азыр машиналарны ажылдаарлар кывар үүле сөөрткен коштар баар черлеринче скаалама оруктап чорушкан.

Ол коштарның улуг шуужулгазы база бир чаа аппшинчилиг—Чөөн түк талазының колхоз, совхозтарынга тараа ажаан азыр, мал чеми белеткээр үеде ажылдаар кыдыр чорудуп бээр автомобильдерин хөй станцияларда оон эшелоннарга чүдүрүп эгелей бергеп.

(СЭТА).

—●—

Сараатче «шуткулга»

Чаа савадны ажаан алгаш, анаа аммактыг суг холуп иварга, чаагай сүүзүнүүт мал чеми болуур. Ындыг азылдырыгны анаа канчаар холуп алыры? Оон аргазын Житомир областың «Сельхозтехника» каттыжышкынының түскай эртемниглери тып үндүргеп. Олар анаа ажыгаавр түский дериг чогаадып тургускан. Ону аммактыг суг сөөртүр автомобильже эштеп тургузар. Дериг бир рамадан, улуг ширигтеп тургустунган. Оон-биле кызыыр болбаазырадырга ажылы бодуүн. Аммакавоз чоланчыны сараатка чедип келгеш, пасозун ажылдадыр алыр. Оон сараатче бүдүн чартык четир ыяштан ширигп-биле «шуткулга» кылыр. Каш-даа минута эртерге, база бир, үш «шуткулганы» оон-даа ынай, сараатның бүгү узун, бедиин дургаар кылыр. Бүлүртүүшкүн кылган саныында-да бир тонна сананга онаалтыр 60-70 килограмм ийикке бир-бүдүн чартык ментнер аммактыг суг чарыгдаттынар.

Чоланчы бир шак ажылдаашкы, он сараат үнелиг мал чемин болбаазырадыр.

(СЭТА-ның корр).

Шиитпирниң күүселдезин организастаар

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хем» совхозунуң малчыннары келир кыжын 36 ажыг муң малды кыштагладып ажаалтежээр. Малды кыштан отчаменди ажырып, мал ажылынган алыр продукцияны ковудедиргiнiң кол үүлү болза, мал чеминiң курлавырын туругзары болур. Совхоз оскө чемнерден анчыда 3298 гектар шөлдөн 5 мун ажыг тонна сигенни кезии белеткээрiн планнаан. Ажыл-агыйның девискээрлеринде сигенниң үнүжү эки, ам соруга болза, мал чеминiң белеткелиниң көрер машина-техниканы дүргеп хынамчалыг септен белеткээш, чугула кампанияны организастыг өткүзөрi болур.

Бо чугула кампанияга белеткел дугайында айтырыгны Көк-Чыраа көдээ Советтиң ээлчеглиг сессиязынга тургускаш, совхозтуң салбырларының эргелекчилериниң плеткелдерiн дыннап чугаалашкан. Сигең кезилдезинге белеткелде улуг четпестер барын плеткелдерден болгаш депутаттарның саналдарындан илерген. Мал чеминiң белеткелиниге көрзе чогуур техниканың түгле 60 хуузу белеп. 32 тракторнуң 40 хуузу ам-даа септеттинмээн. трактор-биле сигең кезер 18 машинаның 10-ну, 11 дырбаштың 8-зи, 11 волокушаның 7-зи, сарыг салыр 4 машинаның чаңгызы, дөрт пресстиң ийнзи, ажт-биле сигең кезер болгаш болер машиналарның хөй кезии сөптеттинмээн.

Сигең ам-даа чаш, кезер ой кембээш дээр хөөннер совхозтуң удуртукчуларында, салбырларның эргелекчилеринде, агровомнарында, зоотехниктеринде бар болуп турарын депутаттар шүгүмчүлээн. Моон мурнунда чылдарда сигең кезиң көрбээн черлерден чаагай сигең үнген, күштүг техниканы мөөнгеп турган, ниитиниң малынга четчир сигең курлавырын тургузарынче совхозтуң ажылчыннарынымы, хөй-ниитиниң кичээнгейин сессия утландырган. Санал берген депутаттар, активтер мал чеминiң белеткелиниге кирер машина-техниканы болгаш өске-даа чепсек-хереселдерни дүргеп септеп кылгаш, сигең кезилдезин эгелээрин, масса-политиктиг болгаш культура-массалыг ажылды күштелдирiп, сигенчилер оргузунга социалистиг чарышты калбарткаш, түнелiнiң беш хонуктан үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап, мактаапа кичеерiнiң совхозтуң директизынга, партия, профсоюзтың комитеттериниге сүмелээн.

Сигең кезилдезинде машина-техниканы чөп ажылдары-биле сигең кезер участоктарны звеноларга хуваап, ажылдың шынары дээш контрольду күштелдирерiн санал берген депутаттар онзагай демдеглээн. Социалистиг чарышты калбартып тургаш, мал чеминiң белеткелиниче малчыннарны эрiлдээрiн, сигең кезиң белеткеп алыр талазы-биле кадарчыларның алган хүлээлгелерi боттанзын дээш организастыг ажылды чорудары база бир кол айтырыг даарзын сессия айыткан. Сигең кезилдезин-биле чергелештир ногаан будуун-бүрү чеменiрiн белеткээр талазы-биле ыяшлы чорударын санал берген депутаттар, активтер чугаалаш, хөй-ниитиниң күжүн киришпиреш, шеф ажылын организастаары эргежон чугула деп санаан.

Кезер участоктарны звеноларга быжыглаавайн турганын, дескi шөлдөрнiң ортузун трактор-биле кестиргеш, кыыгларын каштар, сигеннiң аңдарып кургадып тургаш, дораан болуп сараттавас, салынган сараттарны кажаавас, малга чидиртир, белеткээн сигеннiң шын эвес хемчээр, үчёдүн ылап кылбас чоруктар тургананы Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Көк-Чыраа көдээ Советтиң депутады Ховалыг Дагбаевич Дадар-оол шүгүмчүлээш, ындыг чорукту амгы кезилде эгелээрi биле болдурбайн, контрольду шыгыырадырын чугаалаан.

Совхозтуң ажылчыны болуп алгаш, хуузунда хөй мал азыраң, ниитиниң малынга чем белеткээр ажылга киришпейн келген чамдык кижилерни санал бергеннер илередiп, норма-чижектен ажыр мал тудуп турар улус-биле көдээ Советтиң күүсkомунуң ажыл чорутпайн келгенiн депутаттар болгаш активтер илереткеп. Бичe-оол, Канчыыр-оол, Самдан ышкаш, хуузунда хөй малныг кижилерниң көдээ Советте багбак массаларын контроль хөрээнге киришпиреп арга чеңип алдынган.

Отчёттар болгаш сөңгүдээлиг Эрзин (комитет даргазы аш Чамзырай), Таңды (аш Шутов), Бай-Тайга (аш Хертек), Каа-Хем (аш Савкин), Чөөн-Хемчик (аш Бавай-оол), Бии-Хем (аш Русак) районнарга бешик деннелге эрткен. Үстүнде аландынган районнарда контроль болуктерин болгаш постуларын коллектив бүргүзүнде тургускан. Кежигүннерниң саны мурнунда турганындан оскен болгаш чоннуң калбак массаларын контроль хөрээнге киришпиреп арга чеңип алдынган.

Ынчалзаакок чамдык черлерге бо чүгүлә ажылдың кулу деннелге эрткенiн демдеглээр херек. Барыын-Хемчик (даргазы аш Тильба), Өвүр (аш Балдыр) районнарның улусчу контроль комитеттери отчёттарны болгаш сөңгүдээларны эрттирип турар үеде контроль массалыг болдурар дугайында партияның болгаш чаазалгың айтыышкынын чамдык таварылгада барымдаалавайн турган. Оон уламнаан Ак-Довуракта Өвүр районда улусчу контролёрларның саны мурнуку чылда турганындан эвээжээн.

«ССРЭ-де улусчу контроль органнарының дугайында Саазырны» таныштырып турган үеде болгаш отчёт-сөңгүдээлиг хуралдарга 1250 кижи санал берген. Республикада контроль органнарының ажылының сөөлгү үеде экижээнiн, четпестерни узуткаарынга болгаш ажыл-агыйның бүгү адырларынга эки түнелдерни чедип алырынга контроль органнарының көскү үүлдерни кылып турарын санал берген эштер демдеглээн. Бистин бурунгаар шимчээшкинниниске мооннак ужуратырып турар четпестерни дүрген узуткалар, ажыл-агыйны экижидер дээш эрестиг ажылдап турар болуктерни, постуларны демдеглевишаан, оларның дуржулгазын нептередирiн, контроль хөрээнге чаа аргаларны дилеп, тыварын сүмелээн саналдар хөй болган. Оларны өөренип көрүп турган, амыдыралга боттандырар херек.

Эки ажылдыг постуларга болгаш болуктерге Кызылдан Аптека эргелевинде (даргазы аш Межевикина), респотребсоюзта (аш Хертек), «Кызыл-Хавак» шахтазында (аш Алёшечкина) контроль болуктерин, Каа-Хем райондан «Ленинчи орук» (аш Норкина), «Октябрь 14 чылы» (аш Елисеев) колхозтарда контроль болуктерин, Таңды райондан «Межегей» совхозта (аш Кононский), «Тыва кобальт» комбинатта (аш Зверков) контроль болуктерин, Эрзин райондан Ленин аттыг болгаш «Морен» колхозтарда (аштер Эгер, Базыр) контроль болуктерин, Чөөн-Хемчик райондан Чадаананың хөмүр-даш разрезинде (аш Потехин), «Сут-Хол» совхозта (аш Хуна) контроль болуктерин, Бии-Хемниң «Өөк» совхозта (аш Моляков), Өвүрүнүң «Кызыл тук» колхозта (аш Ооржак) контроль болуктерин хамаарыштырып болур.

Ынчалзаакок чамдык контроль болуктериниң болгаш постуларының четпес ажылдаанын отчёт-сөңгүдээлиг хуралдарын демдеглээн. «Таэлин» совхозтуң Бай-Тал, Сыстыг-Хемниң анныыр-тывыш черинiң, Бии-Хемде Туран фермазының, «Сельхозтехника» каттыжышкынының болгаш бөөн-бүдүүскиниң болгаш постуларының улуртузугазында четпестерни чайладыр талазы-биле тодаргай хемчеглерни ап эгелээн. Ол органнарның дугайында Саазырны тыва дылга очулдургаш, бөө муң экземплярга парлап үлүртүрген, ол эки ажылдыгларның дуржулгазын нептередип эгелээн. Мурнакчы дуржулганы нептередирiнге республика сөлүнары болгаш радио дамчыдылга база телевидение комитедиң улуг рольду ойнап турарын демдеглээр херек.

Ажылчы чоннарның калбак массаларынга ханып, бодунуң ажыл-чорудулгазынга оларны калбаа-биле кириштирерiн контроль болуктериниң болгаш постуларының ажыл-чорудулгазының кол үүлү болдурган. Чоннуң негелде, комудалның чогуур үезинде шиитпирлеп, оларның саналомалынга дыннаңгыр болуру улусчу контролёрларның үүлэлгеэн болур. 1968 чылда болгаш бо чылдың эрткен беш айларында контроль органнарының ажыл-бүрү айтырыглар талазы-биле 1,5 мун ажыг медээ келген. Оларның хөй кезии тус-тус хамаатыларның үүлү айтырыглары эвес, а ниитиниң херээнге азы ажылагыйны экижидерiнге хамаарышкан айтырыглар болганын демдеглээр херек. 587 чагааны комитетке, 62 чагааны комитет хуралынга сайгарып көрген. Сөөлгү эрткен айларда безин республика комитединiң шүгүмү-биле алдын хөй чагааны хынап көргеш, чогуур хемчеглерни алган.

Улусчу контроль органнарынга кээп турар чамдык чагаларны сайгарар болза, ажылчы чоннарның ниитининң ончуузун социалистиг ёзу-биле кадагалап, четпестер-биле эштеш чок демисежип турары тодаргай көстүп бээр. Кызыл хоорайның санитар-ветеринария станциязында болгаш Тыва АССР-ниң Сүлүт министерствозунда күргенiнiң акша-хөрөнгизiни шын эвес чарыгаан турарының, Кызыл-Мажалыктың «Сельхозтехника» каттыжышкынында техник-

Сарлык кадарчызы

Сергей Донгактың ог бүлезiн 11 чыл дургузунда ниитиниң малын кадарып келген. Олар бо аразында малды ажаап, кадарарының онзагай байдалдарын шиңгээдип алган. Сарлыктың баш санын өстүрериниче доктаамал кичээнгей салып, кададын шын таарыштырып, күш-ажылчы көргүзүлгелери чыл келген тудум-на бедиң келген. Чүс баш төрүүр сарлыкка онаалтыр чыл бүргүде 85-тен эвээш эвес бызааларны доруктургаан.

Эш Донгактың кодазында төрүүр 134 сарлык бар. Оон 123 төрээн төлүн дуржулгалыг кадарчы мендi алган. Амгы үеде сарлык кадарчызы серiнi, чаагай сүттүг тайгага чеде берген. Мал чайлагладышкынын организастыг чорудуп турар. Малчын ог-бүле бо ажыл-агый чылында 3 тонна сигенни кезии, белеткеп алырын хүлээген. Дуржулгалыг кадарчы сигең кезериге белеткенiп алган, удаяс кезии киришпер.

— Бистиң колхоз мал ажыдыг болганда биске чеже-даа сигең кызыгаар чок. Кыжы, чазы кончуг ширiин, хат шуурганныг болур чер болгай, ынчангаш сигең белеткеп, кезии алырынче улуг кичээнгей салбас болза эртекен чылдарның дуржулгазы биске билдингир. Алган хүлээлгемден ажыр кезер дээш кызып ажылдаар мен—деп, Сергей Болдаевич чугаалаар.

Оон кадайы Кара-кыс Мунзук күш-ажылга кыынмак ажыл-ишчи кежээ хөрээженнерниң бирээзи. Ол кайы хире-даа дүй тудуп шуурганнап, дээр кызаннап диңмиреп турда малын дээш соонда ону кымдаа тудуп, саададып шыдавас, ол хире кыымаан колхозчу.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының база СЭКП ТК-ниң «Июнь Пленумунуң материалдарын сарлык кадарчызы от-бүзе улус сонуургал-биле танышкын көргеш, Коммунистиг партиянның болгаш Совет чазаптың чорудуп турар даштыкы политиктиг шугумун чүүлдүт деп санаан көрүп, сагыш-сеткилиниң ханыышкынын детпин турар.

Сарлык кадарчызы Донгактың ог-бүлезiн беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир, В. И. Ленинниң төрүттүнгенiнiң бээр 100 чыл болурунга, Совет Тывазының 25 чыл ооңга төлептиг ужуражыр дээш, Көк-Чыраа көдээ Советтиң ажылчы чоннары социалистиг хүлээлгелерни алгаш, хайныышкынныг ажылдап турар. Социалистиг хүлээлгелериң негелдезинде база бир кол черни ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузары эзлеп турар. Ынчангаш Советтиң ээлчеглиг сессиязынга чугула кампанияның дүтүлүнда айтырыгны тургускаш, шиитпирни үндүргенiниң ужуру-даа ол, шиитпирниң күүселдезин организастаары Советтиң күүскомунуң, депутаттарының ном сорулгазы болур.

О. ТАВАА,

«Шынның» штаттан дашкаар корр.

ЛИТВА ССР. Ленгварның хевис фабриказының коллективи бо чылын 900 мун ажыг дөрбелчин метр кылыгларны бүдүрер. Ында амгы үениң чүүл-бүрү угуулаларлыг хевистерни бүдүрүп, анаа литва улустуң угуулаларын ажыглап турар.

ЧУРУКТА: кваставга пегинiң мастери Рамуте Райлайтенiң чаа хевистерни көрүп турары.

М. БАРАНАУСКАСТЫҢ фотозу,

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Тракторнуң дыныы тутказын...

Алеша Чооду чедиги классты дооскаш, бодунуң күзелiбиле Кызылдың профессионал-техниктиг училищезинге өөренип кирген. Ону бо чылдың чазынында доозуп алгаш, «Кара-Хаак» совхозка ажылдаары-биле чедип келген. Алеша бодунуң төрээн совхозунга «кан аттың» дыныы тутказын, башкарып орупкан.

Июньнуң 24-те сигең кезилдезинче киреп-биле бригаданың бригадири Василий Степанович Быков трактористерден айтырган:

— Сигең кезилдезинче амдыызында бир тракторну киреп-дир, күзелдiг кижи кымыл?

— Мен мен!—дээш, комсомолчу Алеша Чооду тура халып келген.

—Шыдаар ар-ле болгай сен, кезии кириит, харыы—деп, бригадир ону деткээн.

Каре-Хаак адаанда Паромнаксы. Отт-сигеннi четчир келген булуннар ыржын апарган чыткылаан. Ыракта мотор даажы улам-на чоокшулап келген соонда, үүрен трактор сигең кезер машинаны соонда соөрткеш, чаагай сигеннiг арыг булуңнуң бир кыдымындан кестирiп кирипкеп. Трактор бичии-даа тура дүшпес. Баштай булуңнуң кыдыы-биле ырадыр долганып алгаш, оон чоорту ортузунче чыырып, тырыкылап кел чораан. Кежээкиниң 9 шак. Чоодуңуң трактору ам-даа арыг кыдымында дирилеевишаан. Ижир дүшпээже ажылын доозуп деп ол шиитпирдеп алган.

Үүренiр кестирген черни хемчээп доосказ, Алёша Чоодуңуң чанынга чедип келген. Дедiглээ трактору ам кээп доктаадыпкан. Машиназындан черже дүже халаш, дерiн чоттунмушаан, могай турупкан болза-даа, омак-хогуг хүлүмзүруп чугаалаган:

— Хоомай эвес-ле кестивген боор. Норма чайлыг деп бодай-дыр мен.

— Адыр, бичии манай кавыт—деп, үүреткiр анаа харылаан.— Чеже га болган эвес, санай шаантаалы.

Ийлээ демнежип, санап үндүрген.

— Чоп кончуг хөй чүвел моң оол?—деп, Сергей трактористе чугаалаан. — Мев канчап чазыпкан болдум.

— Хөй деп чүл боор!—деп, Алёша анаа удур харылаан. —Мев дээрге сарыг хүнүг бадыр тура дүшпейн кестирiп келдим. Чаңгыс бо булуң безин он гектар чайлыг-ла болгай.

— Ынчаарга чөп-тур. Мугур чээрби гектарны кестиргеп ышкажыл сен.

— Нормадан үш-ле га ажыл турар ышкажыл —деп, Алёша арай-ла хомудаан хевирiнiр чугаалаанган. — Даравазында хүнiнерде шуудай бээр боор.

—Ынчанмайн канчаар. Баштайгы хүнде безин бо хирени кескенiң черде тас-тыр, оол. Сигеннiң чаагайын көрбес сен бе. Маңаа дыка дүргедедип болбас болгай.

Комсомолчу Чооду бодунуң ДТ-20 деп трактору-биле ам адыы хүн улаштыр сигең кестирiп турар. Сигенiң кестивген төлдер улам-на деңгемнеп бар чыдар. Комсомолчунуң санынга 100 ажыг гектар бижиттингеп.

«Кара-Хаак» совхоз чоокку хүнiнерде үш трактор агрегадың сигең кезилдезинче немей киирер деп турар. Совхозтуң девискээрiнде бо чайын сигең кончуг чаагай үнгеп. Мал чемiн четчир кылдыр белеткеп алырының бүгү аргалары бар. Ам хамык-даа үүре ол чугула кампанияның мергежилдиг организастаарындан хамаарыжыр.

Хүн Дөгээ даанын бажында олурушкан. Кара хөлеге дүжүп, серiнi апарган. Бии-Хем кыдында теректер болгаш талдар-биле күрээлеттинип алган аланкта трактор моторунуң бир дескi дирилээнiн дыннадып кээп тур. Алаактың ужундан үне халдып келiрiвиске, бичии үүрен трактор биске утказутур бо чорун олур. Бистиң чанывыска кээп, трактор доктаай бердi. Оон башкарыкчызы дозуун характарлыг, бажының дүктери чүрбээштели бергеп, ирни күнге дозуга берген бичии оол болду.

— Кайы хире кестирiп тур сен?—деп оон айтырдывыс.

— Норманы күүседип тур мен—дээш, Чооду Алёша хүлүмзүрүп олур.— Эртен 7 шакта эгелеп киргеш, кежээ 9 шакта ажыма доозуп тур мен.

— Кезилдеде каш агрегат ажылдап турарыл?

— Чүгле чаңгыс мен кестирiп турарым бо—деп, ол харылады.— Тракторлар барла чүве-дир, оларны сигең кезилдезинче киирбес. Бистиң даргалар элдеп улус бо. Тракторлар чер айдарып турар. А сигеннiң чаагайын көрүнер даан. Моон эртер болза, сөөртелип калыр.

«Кара-Хаак» совхозтуң директизының адынга трактористе Чоодуңуң кылган чемези черже чөптүг. Эрбек сигең дээрге, хөй эттиг, сүттүг, дүктүг магадыллалы ол-ле болгай Сигең белеткелiн амдыгаалтаан шалыпкын чорутпас болза, еске чүгүлә ажылдарбиле дапкырлаары баар.

А. КУЛАРОВ.

КОНТРОЛЁР

тиг контрольдуң кошкаланының дугайында болган Чазаланың саржаг заводунуң директору эш Артёмовтун. Өвүр райкүүскомнуң сан киидизиниң эргелекчизи эш Мандан-Хорлуунуң ажылында четпестерниң дугайында биске келген медээлер бүрүнү-биле бадыткаттынган. Ол айтырыгларны контроль органнарынга чугаалажып көргеш, дээштиг хемчеглерни алган.

База бир чижек. Сесерлигде уруглар бажыңының ажылында четпестериң барын болган оон директору эш Репяхтың акша-хөреңгини бодунга ажыглап турарының дугайында медээ биске келген. Бижиттинген фактылар бүрүнү-биле бадыткаттынган. Уруглар бажыңының директору болуунуң ашаан, оглун, уруун болган оглунуң кадайын ажылга киирип алган, 863 рубльди оларга артыкка төлээн. Эш Репях ниитизи-биле 6189 рубльди болунга ажыглаан. Директорну ажылындан дүжүргеш, 579 рубльди дедир төлеттирген.

Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары кошкак ажылын азы хууда четпестерин чажырар, чок болза эки ат-алдар, эрге-дужаал чедип алыр ээн соруга-биле колхозтуң председатели Ооржак Ч. Ч. Ооржак Ч. Ч. Ооржак Ч. Ч.

Чаа өөредилге чылынга

Школаларны белеткээри — ниитиниң херээ

Школа директорларының болгаш улус өөредилгезиниң өске-даа уруглуг-чуларының кичээнгейинде бо хүннерде үш айтырыг кол черни эвелеп турар: тоозарының экзаменнерин чедишкинниг эрттирери, уругларның чайгы дыштанылгазын чогумчалыг организастаары болгаш школаларны база өске-даа уруглар албан черлерин чаа өөредилге чылынга шынарлыг белеткээри.

Школаларны келир өөредилге чылынга белеткээр айтырыгнарын болгаш хөй талааларлыг деп чүвени тоон көрзе чогуур. Таңды районнуң улус өөредилгезиниң болгаш ажылагийлар уруглуг-чуларының, партия, сонет организаларының бо айтырыгны багай эвес шиитпирлеп келген. Районда багай эвес баазалыг школалар, интернаттар болгаш уруглар салгары эвээш эвес.

1969—70 өөредилге чылынга чырыдыышкын албан черлеринин белеткели В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга тураскаатказын социалистиг чаруштың түгүнүң адаа-биле база республикада чарлаттынган «Чырыдыышкын албан черлеринде бедик культуразы дээш» деп конкурстуң нетелделериниң күүседир сорулга-биле биистиң районга чоруп турар.

Февральда район Советиниң күүсекчи комитединге бадылаан план ёзугаар чаа сентелге сезонунда кылынар ажыллар хөй көрдүнген: 130 класстарны, 480 уругларга интернаттарны, столовыаларны, 78 башкылар бажыңын болгаш саликтерни белеткээр апаар. Хөй санныг сентелге материалларын белеткээри көрдүнген. Одалгага 2850 тонна хомурдашты, 2900 кубометр ыяштыг белеткээр болгаш школалар чанынга соөртүп чедирер, түүйбу 25 мун кезек, 40 кубометр брус болгаш маңзы материалдары, 20 тонна чугай, 1,7 тонна янзы-бүрү будуктар болгаш өске-даа үүрмек материалдар планнаттынган. Келир чылын өөреникчилерге ийик-хепти болгаш орун-дөжек херекселдерин 47 мун рубльге, кабинеттерниң өөредилге херекселдерин 10 мунга, парталарны болгаш столдарны 29 мун рубльге садып алыры чугула.

Сентелгеге белеткелди районнуң дыка хөй школалары чаа чылдың эгезинден эгелеп кылып келген болгаш сентелгеже өөредилге төнерн билек кирер аргалыг болган. Июнь 10-га чедир школаларга 1300 тонна хомур, 1900 кубометр ыяш соөртүнген болгаш түүйбу, будук, түүлгү материалдары садып алышкыны оожум чоруп турар. Моон чылдагаанын ийи янзы. Бирээде, школаларның уругтуктулары олче кол кичээнгей салбайн турар, ийиде, чагыгда киргей херекселдер бүрүн чедишпес. Чырыдыышкын хандырылгазының кол эргелели киргей чагыглар ёзугаар школаларны хандырар болза эки.

Капитал сентелгеден ангыда, район девискээринде өөредилге албан черлериниң чаа тудулгары чоруп турар. Байкаак суурда чаа школаның түүлгү уругулевишаан. Ажылчыннарның саны ковүдеп турар. Ажылдың кол-даа өзээ ам оларга системазын тургузарында болгаш шеверлээшкинде. Тудугжулар биле холбаштыр суурнуң албан черлериниң ажылдакчыларының, шефтээшкинниң ында организастаан. Иштики дериг-херекселдерниң соөртүүшкүнү хөжүдап турар. Бо айтырыгже районнуң партия, совет органнарының уругтуктулары киргээнгей салбас болза, школа коллективи бо улуг ажылга күш четпес. Бо хүннерде чүтле каш шкафтар, столдар келген. Хандырылга баазазында чамдык материалдар чок, а бар материалдарны уларлар соөртүр күш тывылбайн турар. Чөпкү хүннерде бо айтырыгны шиитпирлээри чугула, чүге дизе 30 мун хире рубльге янзы-бүрү херекселдерни садып алыры көрдүнген.

«Межегей» совхозтуң девискээринде өртүмек школаның немелде тудуумун чоруп турары оожум. Херектиң ужуру чүдел дээрге-де совхозтуң уругтуктулары, түүлгү инженерлери ол айтырыгны чиик киргенинден белеткели кошкак.

Бир эвес ол түүгүнүн турар 2 класс өрээлиг болгаш спорт залы ажыглалга бе сезонда кирбес болза, түүлгүнүн «стажы» ам 3 чыл четпери ол.

Бо чылдың капитал тудуг планынга киргеи, «Тиилелге» совхозта 160 олуттуг 5 класс өрээлиниң болгаш спорт залының түүлгү база бир кол тудулгарының бирээзин ол. Түүлгү шиитпирлээри чугула, чүге дизе 1-де эгелээр ужурлуг, ынчалза-даа бо хүннерге чедир чүгээ уругулевишаан.

Бүгү-ниитиниң өртүмек өөредилгезинче шилчиирде школаларның өөредилге баазазын быжыглаары кол айтырыгларның бирээзин. Ынчангаш школалар сентелгези, кабинеттерни чаа херекселдер-биле дериири чүтле улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының эвес, чер-черде партия организацияларының, советтер уруглуг-чуларының болгаш ажыл-агый уруглуг-чуларының кичээнгейинде турар ужурлуг.

В. И. Ленининиң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чыл оюнга тураскаатказын чаа өөредилге чылынга белеткел ажылдарын районнуң школалары чедишкинниг боттанырларынга чигзиниг чок.

С. МОНГУШ.

Таңды районнуң аргелекчизи.

Чадаана хоорай. № 1 школаның чанында чеде бээр болуңдарга, ында школа участогунда ажыл эртеи эрте хайныгын эгелээр. Уругларның чайгы дыштанылгазы эгелээн. Өөреникчилер участокта ажылдап турар. Биология башкызы Хомушку Долуманың удуртулгазы биле өөреникчилерниң практиказы чоруп турар. Янзы-бүрү могаларны, чечектерни ажаап, практиктиг дужулганы уруглар ханы шиңгээдип алыр.

ЧУРУКТА: Школа чанының участогунда уругларның ажылдаи турары.

Ч. СЕНДАЖИНИҢ фотозу.

Септелге доозулган

Арыг-Узуу көрээ Советиниң Иштии-Хем сее чыл школазы (директору Д. Дары-Сюрюн) 1968—1969 өөредилге чылын чедишкинниг доозкан. Өөредилге доостуру билек, школага сентелге эгелээн. Школаның 8 класзын, шаазны, сонгаларны болгаш 72 эрги партаны база 20 чаа партаны кылган болгаш бүдээн. Школаның иштии, даштыы өөгүр будуктар-биле холуп чугайлаан.

Мастерскаяның зерилгезин четчелеп кылган. Бүс-биле пайдер одалга сиётемазының бүгү херекселдерин ажылдап болзур деп хынаан көрген.

Чаа өөредилге чылында одаар 50 кубометр ыяшты белеткээш, ооң 32 кубометрин школа чанында соөртүп алган. 50 тонна хомур-даштыг соөртүүрүне белеп.

Башкызар, школа ажыл-чынары, ада-иелер бир демнинг ажылдаан сентелгеин шалыкшын доозканы өөрүнүүт. Школа чанында тарымал мяштарның, чечектериниң ажаалгазы эки. Биистиң школа чаа өөредилге чылынга мынчаар белеткенген.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Улуг-Хем район.

Чизеге амдыгааштан белеткенир

ССРЭ-наң Министрлер Чөвүлелиниң 1969 чылдың апрель 7-де доктаалын ёзугаар 1970 чылда чонуң Бүгү-эвилел чизезин чорудар. Чизени 1970 чылдың январь 15-тен 22-ге чедир чорудар, ону тускай белеткелдя эрткен чизечилер кылыр.

Ам чорудар чизе улус ажылагийның талазы-биле онаа улуг политиктиг ужур-дузалыг ажыл болур. Чизениң улуг ужур-дузазы түдел дизе, чонуң санын, кайда чурттап турарын, эр, херээжен составын, өг-бүлезиниң байдалын, национальн, дыл-домаан, эртем-биилиң тодарадыры болгаш улус ажыл-агыйында чонуң хуваалдазын, ниитилел бөлүүнүң аайы-биле оларның кошкул-хөреңгизиниң үндезиннерин билип алыры болур.

Чонуң санының болгаш составының дугайында медээ чер-черниң парти, совет, ажыл-агый болгаш культураа органнарынга эрежок чугула. Ам болур чизе В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болуруның будуузүнде эртер. Ынчангаш статистика органнары партия, совет болгаш хөй-ниитиң организацияларының, а ол шынаш ажыл-агый органнарының киржилгези чизени чөдиишкинниг эртирериниң улуг ужур-дузалыг болуп кээрдерин шын дузаарын хынаар.

Чонуң сан составының дугайында медээ чер-черниң парти, совет, ажыл-агый болгаш культура

БҮГҮ ЧҮРТТАРНЫН ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан тудуштунуп турар

ШЫН

1969 ч. ИЮЛЬ 5 СУББОТА № 156 (8002).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

САР-ның партия-күрүне төлээлери Москвада

Сирий Араб Республиказының Араб социалистиг хөгжүдүг партизамының чиргиче секретары, САР-ның күрүне башкызы болгаш премьер-министри Нуреддин Атасиге баштаткан партия-күрүне төлээлери албан ёзуулу-биле аялдаашкын кылып, июль 3-те Москвада чедип келген. Оларны СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиуму болгаш Совет Чазак чалаан.

Внуково аэродромунга аалчыларны эштер Л. И. Брежнев, А. Н. Косыгин, Н. В. Подгорный, Б. Н. Пономарёв болгаш өөн-даа өскелер уткаан.

Хүндүлел таныжылдарының начальныгы Нуреддин Атасиге айтыкалыг барааттаткан. Сирий Араб Республиказының болгаш Совет Эвилелиниң күрүне гимнериниң аялгалары ойнаан хогжум үнерең дыңналып үнген. Артиллериянын 21 даштаашкынныг салюдун кылган.

Нуреддин Атаси совет удуртукчулар-биле нады ажылгы чоннарның төлээлекчилеринге чоруткан. Совет-сирий найыралга алдар болдурган өөрээлер, «Ура» дыңналган.

Хүндүлел таныжылдары байырлалдыг маршы-биле эртикен. Аалчылар үнер орукче угланнаан. Баштайгы машинага Нуреддин Атаси, Л. И. Брежнев, А. Н. Косыгин, Н. В. Подгорный олуруушкан. Баштаан машина болгаш өске-даа автомобильдер мотоциклдерлиг хүндүлел таныжылдарынга үдеппи алгаш, хоорайже чоруушкан.

Москваның ол төлээлер турар черже баар кудумчулары САР-ның болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шиметтингеп.

Кызыл постерде мынчадыр арактап, орустап бижээн: «Сирий Араб Республиказының найыралчы улузунуң төлээлеринге байыр!», «Совет-араб найырал дептереңе!», «Моорлаңар, хүндүлүг сирий аалчылар!». (СЭТА).

ЧАҢГЫС ЭП ДЭЭШ ДЕМИСЕЛГЕ ЧУГУЛА УЕ-ЧАДА

☆ **КАЛУГА, июль 3. (СЭТА).** Ол хүн анаа Калуга областың болгаш хоорайның партия организацияларының актив хуралы болгай. Хуралга коммунистер болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдерин чугаалашкан. Актив хуралынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВЦСПС-тиң даргазы А. Н. Шелепин илеткел кылган.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдерин, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төлээлериниң ажыл-чорудулгазының СЭКП ТК-ның июнь (1969 чылда) Пленумунуң бедик-биле үнелеп, областың коммунистериниң, бүгү ажылчы чонларының чалбыышпыт деткип турарын үк илеткедип чугаалажырынга киришкен өөрээлер чугаалаан. Империализмге болгаш делегей реакциязынга удур демиселге СЭКП-ниң, Совет Эвилелиниң киирген шинчилиг салымшыкшының дугайында ажы-дүнма партияларның төлээлекчилериниң чугаалаан бодаларын коммунистер чоргаарадыг, боттарының интернационалчы хүлээлгезин биларын илергейлевишаан хүлээп алган деп, өөрээлер демдеглээн. Санал бээрингe киришкеннер коммунистиг тургузуушкунуңуң чежишкиннерин улам улгаттырар, беш чыл планның хуусаа бетинде күүседирин хандырар, В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болгурун төлептиг утпаар деп ажылчы чоннарның чайгылыш чок шинчилгилиин медеглээн.

Хуралдың киржичилери «Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында» СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаалын бүрүү-биле чүүлүүт деп санаашкыннарын чангыс эң-сеткилдиг хүлээп алган болгаш ону чайгылыш чоп удуртулга болдурду, күүседир кылдыр хүлээп алган.

☆ **ДОНЕЦК, июль 3. (СЭТА).** Донбасстың коммунистери, бүгү ажылчы чоннары коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдерин сеткил ханып уткаан. Олар делегейниң коммунистиг шимчөөшкиннериниң сырый каттыжымышкының бижыглаарынга үлегерлиг СЭКП ТК-ның политиктиг шугумун, практиктиг ажыл-чорудулгазын бүрүү-биле деткээн. Партия активиниң хуралы В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болгурунга алдар кылдыр алган хүлээлгелерин чедишкиннинг күүседиринге областың ажылчы чоннарын кыйгырган.

Областың ажыл-ишчилери беш чыл планын хуусаа бетинде күүседирин дээш чаныштың улам калбартыр, В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болгурунга алдар болдурган социалистиг хүлөлгелерин күүседирин дээш улам шудурту ажылдаар деп бүзүрелдиг сөзүн партияның Төп Комитединге бергеп.

☆ **ЛЬВОВ, июль 3. (СЭТА).** Львов областтың ажылчы чоннары коммунистерниң делегей Чөвүлел хуралының докумеңтилерин, СЭКП ТК-ның июнь (1969 чылда) Пленумунуң доктаалын улуг сорук киришкиннинг утказын. Ол чүүлэ докумеңтиже партияның, хей-иннинниң организациялары, будүрүлге, өөредиглиг черлериниң, колхоз, совхозтарның коллективтери. Прикарпатьениң шериг округунуң дайынчылары кол китээнгейин салып турар.

Ол хүн мун ажыг коммунист политехникиг институтуң залында кээп, Львов хоорайның болгаш Львов областың партия активиниң хуралынга чыглган. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның чанында партхижен контроль комитединиң даргазы А. Я. Пельше илеткел кылган.

Санал бергеп коммунистер Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ишчилери, дашпыны политиказының бедик-биле үнелээн.

Хурал доктаал үндүргеп, Москвага болгаш Чөвүлел хуралының түңнелдерин, аңаа хүлээп аллынган докумеңтилерни, СЭКП ТК-ның июнь (1969 чылда) Пленумунуң доктаалын чаныс эң-сеткилдиг-биле чүүлүүт деп санаап, делегейниң коммунистер шимчөөшкиннинниң сырый каттыжымышкының бижыглаарынче утланган СЭКП ТК-ның Политбюросунуң политиктиг шугумун, практиктиг ажыл-чорудулгазын бүрүү-биле деткээн. Партия активиниң хуралы В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болгурунга алдар кылдыр алган хүлээлгелерин чедишкиннинг күүседиринге областың ажылчы чоннарын кыйгырган.

Чартык чыл планы күүсеттинген

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КОЛХОЗТАРЫ БОЛГАШ СОВХОЗТАРЫ 1969 ЧЫЛДЫҢ БИРГИ ЧАРТЫНДА МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ПРОДУКТУЛАРЫН САДЫП АЛЫРЫНЫҢ ПЛАНЫН КҮҮСЕТКЕН. Ону хуу-биле көргүзерге мындыг:

РАЙОННАР	ДУК	СҮТ	ЭЪТ
Каа-Хем	163,8	112,3	105,2
Бии-Хем	151,7	124,5	122,8
Чөөн-Хемчик	139,2	100,4	100,4
Бай-Тайга	137,9	109,2	113,0
Танды	132,2	109,2	152,2
Эрзин	131,5	123,3	108,3
Барыын-Хемчик	130,6	106,6	150,0
Өвүр	121,9	109,7	111,0
Улуг-Хем	121,5	103,0	108,5
Мөңгүн-Тайга	120,0	—	75,8
Тес-Хем	118,2	74,7	100,5
Кызыл хоорай Совети	113,3	117,5	107,2
Тожу	112,5	126,0	103,0
РЕСПУБЛИКА	130,7	111,8	116,4

Бо санныардан көөрге, чартык чылда күрүнеге сүт садарының планын Тес-Хем район, эът планын Мөңгүн-Тайга район күүсеттээн. Күрүнеге сүт садарының планын «Тес-Хем» совхоз чүгле 24 хуу, «Торгалыг» 52,4 хуу күүсеткен. Бо совхозтарның удуртукчулары болгаш хускай артемнитлери ыштаан малынче хүр ашаан дижип турар, а черек кырында малдың продуктулуу чүүл куду болганын деп айтырыны олар харылаза чогуур.

Чартык чылда эът садар планын «Чыраа-Бажы», «Тээлеге», «Кара-Хаак», «Тес-Хем» совхозтар, дүктү база-ла «Тес-Хем», «Чыраа-Бажы» болгаш «Большевик» совхозтар күүсеттээн.

ЧАЙГЫ СУГГАРЫЛГА

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозу 1300 гектар черин суггарар планныг. Ол ажылды чорудары-биле 62 суггарыкчыларны тускайлап тургускан. Чамдык звеноолар ийиги суггарылганы доозуп турар. Ынчангаш тараанның үнүжү эки.

Хомушку Шагдырның удуртканы звено бирги суггарылгада 168 гектарны, ийиги суггарылгада 108 гектар кызыл-тас шөлүн суггарган. Звено үш кижилиг. Тараадан ажыда 200 га чангыс чылдыг сиген шөлүн база суггарган.

Коммунист Донгак Ондан-Самбуунуң звеносу 140 га тараанны болгаш 264 га чангыс чылдыг сиген шөлүн суггарган.

Колхозтуң № 1 хойжу бригадазынга сиген шөлүн эки шынарлыг кылдыр суггарып доскан.

Ю ажыг хераженнер хонуда арык-суун казып, бок үнүштер аштап, ажылдан турар. Ында Хомушку Баккыр болгаш Докпак Куулар олар улуг-нормазын 115 хуу күүседип турар.

«Большевик» колхоз бо чайын 1500 центнер ситенни белеткээр ужурлуг. Шөлдерже сигеннинг үнгени эки. Ынчангаш бо хүннерде аътты сиген кезер дөрт машиналары, ийи аът дырбаажы, бир трактор дырбаажы, 86 кадыыр белеп кылдыр септеттингеп. Ам колхоз сиген кезилдезинче көрүнүп белеп.

ЧАЙЛАГЛАРДА

«УЛУГ-ХАЯ» совхозтуң Хендерге салбырында малчыннар чайның эки үезин ажыглап, эът будүрерин көрүүдүр дээш малдың чайгы семиртилгезин организастыг агеллээн. Ам салбырының бир мун ажыг нээл. 6 мун ажыг ирттери, 300 ажыг чылгызы Баян-Тала. Өдегелдей. Хүрегеги шичаар чайгы одарларда баргылаан. Чер одарындан ангыда, немелде темнерни малга берип турар.

Май, июнь айларда инек-терге 26 тонна денаа немешкеп. Өдегелдеже. Хүрегетиже 3 кодан инектиң семиртилгези кончуг эки.

Кадарчылар Мөңгүш Девероол, Кыргыс Данзын-Хөө, Комбу Шулуу одарның бир нээде хонукта 700-тен 900 чедир грамм немелде деңгээни бергеп. Мал семиртилгезин эки организастаанының ачызы-ла, салбырының ажыл-ишчилери күрүнеге эът садарының чартык чыл планын июнь 23-тө-ле күүседип алган.

ПЛАНДАН АЖЫР

МӨҢГҮН-ТАЙГА районнуң «Мөгеп-Бүрен» колхозунуң ажыл-ишчилери мал ажылының продуктуларын будүрерин болгаш күрүнеге садарын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыкаынга киришкеш, бо чылдың бирги чартыында күрүнеге 52 тонна эът садар тургаш 64,8 тонна кылдыр, 12 тонна дук садарының планын 14,2 тонна кылдыр ажыр күүсеткен.

СИГЕН БЕЛЕТКЕЛИ ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

Темпини дүргедедир

Республикада сиген кезилдезинге, будук-бүрү чемнер белеткелинге район нарының кол шуруузу кирип, чер-черде баштайгы сараттар улам немежип турар апарган.

Таңды районнуң ажыл-агыйлары мал чемнериниң белеткелинге организастыг кирип, хүн бүрү күштү немеп, темпини дүргедедип турар. Ооң иштинде «Межегей совхозтуң беш бригадаларында мал чемнериниң белеткели түлүктеп чоруп турар. Ында № 5 бригаданың сигентилери 300 гектар чыгаа черниң сигенин кескен болгаш 142 гаяын сигенин болуп сараттаан. Ында Иванов, Пикэло, Немков болгаш оон-даа өске механизаторлар хүнде кезер нормазын дыка ажыр күүседип турарлар. Совхозтуң ажыл-ишчилери мурнунда алган хүлөлгезинден 3000 центнер сигенни ажыр белеткээр хүлөлгени немей ап, улуг сорук киришкиннинг ажылдап турарлар.

«Элегес», «УТКА 25 чылы» совхозтарда тарымал люцернаны кезип, эки дужуттуг ап турар. Ында-ла «Элегес» совхозта хөй шөлде тараан люцернаны суггарып тургаш, албек дужуттуг ап, малга чыл бүрүде эки хоолулуг чемни белеткеп нелген. Люцернаны ам кезип алгаш, улаштыр суггарар болза, августа база катап кезип алырып практика көргүскен.

Таңды районнуң ажыл-агыйлары ниитизи-биле 1600 ажыг гектар черниң сигенни кескен болгаш будук-бүрү чемнерни база белеткеп турар. Тес-Хем район 240 га хире черниң сигенни кезип, 80 тоннаны сараттаан. Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйлары 340 гаяны кескен болза, сараттап алганы 10-на тонна. Чүгле 130 ажыг нижи мал чемниң белеткелинде хаара туттунган. Июль 3-ке чедир Чөөн-Хемчик район чүгле 50 тонна, Бии-Хем 5-те тонна сиген белеткеп алган. Бо районда чүгле 46 кижи сигенде ажылдап турар. Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйлары 457 га черниң сигенни кескен болгаш сараттап алганы 51 тонна.

Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Өвүр дээш мыкаан малчын районнар мал чемнериниң белеткелинге июль 1-ге чедир кирбээн. Оларда болгаш өске-даа районнарда аътты сиген кезер машиналары-биле, хол надыырлары-биле кезер сигенниг черлер хөй.

Бо чижектерден ап көөрге, республикада ниитизиниң маанга бижыг чем-сууруу тургузарының чүгүлэ кампаниязы организастыг эвес эгеллээн болгаш ам шуудан чорбайн турар-дыр. Эрткен чылын мал чемнериниң белеткелиниң үезинде улуг күжениишкин үндүрбейн баргаш, эң эвээш чемнер белеткеп алгаш, кыптагласкыны үезинде улуг бергелерге, материалдыг богараларга таваржып, хөй муң баш малды мыкынган чоруктап колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемнитлери болгаш мал ажылдаачылары чогуур түңнел кызбайн, ам база чазыгны кылып турары ол деп демдеглезе чогуур.

Мал чемнериниң белеткелинде бир улуг четпес чүве болза хол кадымырларын ажыглавайн турары болур. Ажыл-агыйлар хову черлерже тракторлар салгаш, аргаларының ой-мактарында, чадаң үнүштер араазында, өзеннерде, чогаларда, оруктар, бугалар кыдыгларында, тараа шөлдериниң араазында болгаш трактор чоруттунмас өске-даа черлерде чаагай, шык, чымчак сигеннерни кезип алырынче сагыш салбайн турар. Бо байдалды шын эвес деп буруу шавар херек.

Ырак, чоок-даа, берт, берт эвес-даа черлерде эът-сигеннің бар курлавырын бүрүн ажаап алыр хөөн хол кадымырларын, эът машиналарын ажыглаар херек. Ажыл-агый бүрүзүнде трактор бригадаларындан ангыда, холдуң чепсек-херекселя-биле сиген кезер бригадаларны, звеноларны тургузуп, дораан ажылдадыр кижирее чогуур.

Мал ажылынын фермаларының, бригадаларының коллективтери бо үеде сиген кезилдезинге кирбейн турарлар.

Мал чемнериниң белеткелинге темпини дүргедедир еорулга-биле чер-черге тодаргай организастыг хемчеглерни ап, ажылдың фронтузун калбартыр. Партия, Совет болгаш кодээ ажыл-агый органнары бо чүгүлэ ажылды хүн бүрүнүң контролунга ап, тараа ажаап алымшкынының үези-биле бир домей, бүгү күштерни мобилизастаар ужурлуг.

КЫШКА КУРЛАВЫР

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбыры сиген кезилдезинче киришкен. Чингe-Хову бажында 15 гектар черниң сигенни ДТ-20 маркалыг трактор-биле аныяк механизатор Балчыма Хурагай-оол бүдүп чартык ажыл хүнүнүң дүргүзүүнде эки шынарлыг кестирип доскан. Ол-ла трактористе башталаа база ийи трактор агрегады ам Ооруг-дең черниң сигенни кестирип өгеллээн. Ниитизи-биле салбырның сиген белеткелинде чүгле тракторлар агрегаттары эвес, хойжулар, кадарчылар база хаара туттунган. Бо хүннерде хойжу бригада биле инек бригадазының ажыл-ишчилери мурнунда суггарып алган черлерин аът машинавы-биле кестирип өгеллээн.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Күш-ажылчы белек

Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозунуң төвүнде чаа эмнелге пунктузунуң түлүү доозулган. Ону Лазер Савельевич Макаровтуң удуртканы тос кижилиг тудуг бригадазы тутказын. Ол өрөөлиг ол даш тудугнуң иштин будүп каапкан. Суурнуң кижи эмнелгезиниң ажылдакчылары ол чаа бажынче кирип ажылдарынга белеткенип турар. Аңаа чыттырып эмнээр чер, бөжудунга болгаш ниити эмнелге салбырлары ажыллаар.

В. И. Ленининиң төрүттүнгенининиң 100 чыл болур ойнга болгаш Совет Тываның 25 чылынга утказытыр тулугжуларның ол күш-ажылчы белээн колхозчулар улуг өөрүшкү-биле хүлээп ап турар.

Таңдыда «Коммунизмниң херели» колхозтуң Онгар-Ховуда ситенчилери бо хүннерде сиген белеткелин организастыг торудуп турар. Турлагда эстыгаан көргүзүг самбырээзинде мурнакчыларның аттарын чыскаап бижээн. Ында сараат салыр машинаның башкарыкчызы Кара-оол Шаа, комсомолчу тракторист Владимир Дудурбен, механизаторлар Михаил Ондар, Маичик Таспан-оол, коммунист Василий Кошкар-оол оларның аттарын киргеп. Бригадада мурнакчыларның саны көвүдеп турары таварылга эвес. Чүге дээрге ситенниң ол ийиги бригадазы чер ажылының бедик культурагы дээш туражуп турарлар.

Ситен белеткелиниң эгезинден-не бедик көргүзүүнү Маичик Таспан-оол чедип ап келгеш, ситенчилер ортузунга калбаткан социалистиг чарыштың бирги черин эелээн. Кажы ажылдан турары өөрү аңаа (үстүнде чурукта) байыр чедирип тур. Ситен шөлүн кижилер-даа, машина-даа долган (адаанда чурукта). Ниитиниң малынга четпес чем-суур тургустунар.

Г. СИРОТИНИНИҢ фотозу.

«КОММУНИЗМНИҢ ХЕРЕЛИНИҢ» ХОВУЛАРЫНДА

ОЛАРДА ОН БИР МАСТЕР

(Репортаж)

БИЙ-ХЕМ районда «Өөң» совхозтуң мал зоотехниги Манефа Алексеевна Сметанинабизе совхозтуң кыргыда шуптузунга ужуражы бердивис. Ол холуун шагывче көрүп, бир аныяк инекиниң ажылын хайгаарап тур. Аныяк эң бир хойну кыргаш салып чоруткан соонда мал зоотехник чугаалай-дыр:

— Пунктуңуң бир булуңуда чаа кыргыкчылар өөредир сес хачылыг кезеиек бар. Ацаа соолгу неделяда өөредилип алган 8 кижи бүгү шылгалда дужаазы. Соолгуун хүлээп ап турдум.

Дук фабриказы деп адап болгу дег делгем куштуунуң, инда ажылчиларниң дугайында Манефа Алексеевнаның чугаалавыын солуну-даа ажок. — Кыргылдаңы июньуң 25-те эгелеп-кис. Хүнүң-не 45 электри хачылары доктаамал ажылдап турар — деп, ол чугаалаан, кортузут самбыразының чанынче бистиң чалап чедире бергеш, уламчылай берди: хүнүң-не муң хире хойну кыргып. дүүн ангылаш, савалаш, күрүнеге хулаарынга белетиен турар бис. Кыргыза чогуур хойнуң саны 23 муң ажыл турар. Ажылды шалыкчы чорутпас болза, чидиргиге таварлып болур. Чугула ыанаанны бедик темпилиг чорударынга бистиң 11 мастерлеривис болгаш өске-даа кыргыкчылар улуг результат ейнап турар. Оларның көргүзүүн, хүн бүрү ажыл төлевирин моонга көрүп ап болур.

Көргүзүг самбыразын кичээнгейлиг ыомчуй бергеш, Оруспай Баирның оңза шулургу ажылдап, кымга-даа аштырбайн турарын эңнерип ыагдымыс. Ол хүнде-ле ортумаа-биле 70 хойну кыргаш, 14 рубльди ажылдап ап турар болду. Ооң удаазында Шаваан Ооржак-биле Монгуш Алдын-оол олар чоруп турар. Олар хүнде-ле 55-тен 65 чедир кыргын келгенивер. Хераженнер кыргыкчылардан Роза Достай-оол, Мария Донгак, Надежда Гольцова сутлар эки ажылдап, хүнүң-не 40 баштап эвээш эвестя кыргып турар.

— Хүнде-ле ийи кодан хойну кыргымыр болзувусса бо кампанияны кыска хуусаада доозунар бис — деп, Манефа Алексеевна чугаалаш, чоонта чаа болуп эрткен кыргыкчылар конкурузунуң дугайын сонуургатты.

Бо совхозка бистиң бааргыстың бичиве мурнунда болган кыргыкчыларның конкурузунга эр улустуң пйи. хераженнериниң бир командалары киришкен. Ооң эң тергиннери он бир кижиге «Кыргыкчы мастериниң» адын болгаш шыныылгазын тыыскан. Оруспай Баир бир хойну 2 минута 19 секундада кыртаан. А. Шавлан Ооржак — 2.26, Роза Достай 3.40 секундада кыргыгызаннар.

Совхозтуң тергиин кыргыкчызы Оруспай Баирны онзалап демдеглевес аргажок. Ооң хой кыргымырын кижи магадаар. — Бичиө-даа дук артырбайн дескн болгаш дүүгеш, кесиейн кыргымыр. Хой кыргын орда ана ойнаар кижи боор—деп салбыр зоотехниги К. Сереокова чугаалай-дыр.

Пунктуңуң бир булуңында тырый бастыргаш, илазым, адрезин бижээш, савалап каан дук овааларгыыган. — Баштайгы 14 тонна дуктуг июнь 30-де чүдүрүп чоруттувус — деп, кол зоотехник чугаалады.

Пунктуда социалистиг тарыпты организастаан, тиңделекчилерин демдеглеп, материалдыг болгаш моральдыг деткимчеин көргүзүп турар. Дүктү арыглап, ацылаарындан өске бүгү ажыл механизастаттынган.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ПОЛИТИНФОРМАЦИЯНЫҢ ДЭЭШТИИ ДЭЭШ

Политиктиг ажылдың дуржулгазы

ПОЛИТИНФОРМАТОР — идеологтуг фронтунуң одуруунда партияның политиктиг дайынчызы. Оон шиитпирлерин массага могаг чок дамчыдыкчы болур. Коммунист бүрүзү, бирги ээлчеге политинформатор дайынчы партийжи туруштуг. Дайзынарның чимженишкиннеринге хамаарыштыр серемчиледдиг, марксизм-ленинизмниң, пролетарлыг интернационализмниң принциптерин шынгыы сагыыр үүрлүг деп партия негеп турар.

Ынчангаш ан-не белеткелдиг, мергежилдиг, шырак билиглиг кижилерни политинформаторларга хаара тудары партия организацияларының шуут хүлээлгези. Мында кол чүве—оларның санында эвес, харын шынарында. Политинформатор кижи эки пропагандист, лектор-биле ден болур үүрлүг. Чогум-на бо негелдерни ёзугаар бисте «Большевик» колхозтуң партия организациязы политинформаторларны шилип алган. Онда 21 политинформаторларның аразында 9 кижи башкылар, түскай эртемниглер, фермалар, бригадалар удурткучулары, мурнакчы колхозчулар, оларның он бири—даэди эртеминг. Политинформаторлар—амыдыралдың улуг школазын эрткен, теория-даа, практика-даа талазы-биле белеткелдиг кижилер-дир.

Политинформаторларның болүүн тургузары — түр кампания эвес, ол болза аас-биле политиктиг агитацияны чорударының чаа, дайынчы, оперативтиг, эптиг хевири-дир. Организация бүрүзүнүң политинформаторларында ажылдың хевирлерги тургустунгулап келген. политинформатор кижи бүгү айтырыглар талазы-биле зен мергежилдиг болур деп болбас. Мооң үүрүнде парторганизациялар оларның ажылын чогуур угланышкыннар-биле тургусса эки. Чижээ, чамдыктар ниити политиктиг болган экономиктиг айтырыгларга, оскелер—делегей байдалының, а чамдызы—культура, ажыл-агайның талазы-бирле даэн ышкаш, ынчаар специализатталтынар, оон-биле аңаа бир ниити үүрл турар—партияның политиказын чайгылыш чокка боттандырары.

Оны канчаар боттандырары? Мында СЭКП-ниң XXIII съезжизиниң айтышкыннарын эки өөренип көөр. Бисте партия организацияларының хөй нуруузунда политинформаторларның ажылы кол үш угланышкыл-биле чоруп турар. Политинформаторлар хамыктың мурнунда тодаргай чижектерни, фактыларны көргүзүп турган, партияның политиказын, оон документилерин. Совет чазактың доктаалдарын, хөйлуларны чонга доктаамал информастап турар. Ол бүгүнү түс черден чижектер-биле дүүштүрүп байдыр. Ылангыя чаа үүлдерни дуржулгалыг политинформатор дораан сегирип алыр. Чижээ, районнуң «Барлык» совхозта парткомунуң политинформатору эш Б. Монгушту көрээли. Москва хоорайның партия конференциязынга Л. И. Брежнев үүве чугаалаптар билек-ле, ол дугайында тодаргай, билдингир информацияны чонга ол кыла тыртып берген. Аңаа ол бодунуң чугаазынга бир кол теманы алган—социализм биле капитализмниң аразында идеологтуг демнелдиң чилиглепгенин тайылбырлаан.

Бо айтырыгга холбаштыр «Тыва даг-дүгү» комбинатта политинформаторларның чамык дуржулгазын айтыр керек. Ында олар экономика, күш-ажылды әртемге үндезилеп организастаарының айтырыгларынче кирип турар. Күш-ажылды әртемге үндезилеп организастаар талазы-биле чөвүлелдер, чогаадыкчы бөлүктер тургустунгулаан, хемчеглерни ажылдап кылгаш, оларны ботданыда, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чоокта чаа Москвага болуп эрткен Чөвүлел хуралының материалдарынга үндезилээш, ажылдаар апаары билдингир. Мында Аңгаты ортумак школазында политинформаторларның ажылын чижекке алыы-биле холбаштыр башкылар башкылыының ажылдарын өөренири болур. Ылангыя В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 политинформатор идеологтуг ажылда партияның мурнакчы дайынчызы-дыр. Ылангыя коллективиже социалистиг чарыштың чорудулгазын кысказы-биле дыннадып бээрингe безин улуг белеткел херек, аңаа кижилерни чүткүлдүг ажылче кыйгырып турар кылдыр чугаалаар апаар, политинформаторлар угаан-даа, ажыл-херекте талазы-биле шимчедикчи күш болурун чедип алырын кызыдар.

Политинформаторларның белүктерин тургузарын ан-не кыска хуусаада чөп шиитпирлээр, оон организастыг талазын экижидер, агитаторларның болгаш политинформаторларның хүлээлгелерин шынгызы-биле ылгалыштыр айтып бээр дугайында партия организацияларының ажылын амдаа тодаргайлап көөр, политинформаторларның өөредилгезин партком бүрүзүнге таарыштырган турар үүрлүг, а партия райкому болунуп ээлчээнде оларга практиктиг дузаламчыны көргүзер апаары чугаажок.

Чоокта чаа районга политинформаторларның хуралын эрттирип, аңаа черле агитаторларның, политинформаторларның ажылын улам экижидер талазы-биле тодаргай чугаалажып көрген, аңаа ажылдап кылдынган хемчеглерни боттанылыр. политинформацияны ан-не даэштиг болдурар даэш бүгү күжүвүстү салып ажылдаар бис.

В. ЧАДАМБА,
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

Бөгүн кооперацияның делегей хүнү

Хереглел кооперациязы

ССРЭ-ниң хереглел кооперациязы — хөй-ниити массалыг организацияларының бирээзи. Оон составында 57 млн. хуучу кежигүнерни хаара тутканы, үүрмектеп садар бараан саарылгазы чүрттүң ниити бараан саарылгазының 30 хуузун эдлеп турар. Совет Эвилелинин кооператорлары бүгү делегейниң улустар аразының кооперация хүнүн хереглел кооперацияларының хөй-ниити болгаш ажыл-агый чорудулгазында чедиишкиннерниң көрүлдези кылдыр демдеглевишаан, бегүн арткан чылда кылдынган ажылдарны түннеп, чаа-чаа сорулгаларны боттарының мурнунга салып турар.

Тываның хереглел кооперациязының организацияларыү Улустар аразының кооперация хүнүн чедиишкиннер-биле демдеглеп турар. 1967 чыл-биле дениээрге эрткен чылын бараан саарылгазы 7,1 хуу, азы 3 млн. 964 мун рубль өскен. Кеда» чонга хептерни, идиктерни, эт-херекседерни, культура-амыдырал болгаш ажыл-агый үүлдерни база өске-даа барааннарны садыгларын көвүдеткен.

Республиканың хереглел кооперациязының ажылдакчылары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуругуна, Совет Тываның 25 чыл оюнга төлептиг ужуражыр даэш социалистиг хүзээлгелерин алганнар. 1969 чылдың бараан саарылгазының планын декабрь 28-те күүседир, чонга пландан ажыр 600 мун рубль бараанарны садар, орулганың планын 102 хуу күүседир болгаш 40 мун рубльдиң пландан ажыр орулгазын алыр сорулга салынгаш.

Бо чылдың бирги чартынында Эрзин (даргазы эш Ширин), Чөөн-Хемчик (даргазы эш Попов), Бай-Тайга (даргазы эш Сарыглар) райполары, Чыраа-Бажы рабкоову, (даргазы эш Донгак), Кызылдың садыг базазы (директору эш Мамедов), универсалдыг база (директору эш Благодатных) болгаш өске-даа коллективтер алган социалистиг хүзээлгелерин чедиишкиннииг күүседип турарлар.

Республиканың шугумунда тускай эртемниг кадрларның саны чылдың-на немежип турар. Амгы үеде даэди эртемниг 46, тускай ортумак эртемниг 259 кадр хереглел кооперацияларында ажылдап турар. Республикага садыгны хөгжүдүрүнге болгаш садыглаашкынының культуразын бедидеринге эвээш эвес үлүүн киирген мурнакчыларны тазактың орден, медальдары-биле шаңнап турары кооператорларның харысалгалыг ажылын үнелеп көргениң чечилеп турар. Бисте 5 кижи тазактың орденнери, медальдары-биле шаңнаткан. 16 кижиге «Тыва АССР-ниң садыныың болгаш ниитиниң чемненилгезиниң алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты тывыскан, а 273 кижи «Совет хереглел кооперациязының тергиинии» деп көрек демдээ-биле шаңнаткан.

Улустар аразының кооперация хүнүн таварыштыр Тываның хереглел кооперациязының хоочуннарын, эки ажылдыг мурнакчыларының аттарын чоргаарал-биле алдап демдеглээри чугула. Олар кымнарыл? Чөөн-Хемчик райпозунуң белеткел конторазының склад эргелекчизи М. Мельянкова. Барыын-Хемчик райпозунуң садыгжызы З. Талганчик, Эрзин райпозунуң даргазы А. Ширин, Өвүр райпозунда пекарня эргелекчизи Т. Пензина, Монгүн-Тайга райпозунда садыгжы М. Татур, Сесерлиг сельпозунуң товароведи В. Новикова, чоланчы-садыгжылар Д. Дажымба (Эрзин), И. Чертков (Чөөн-Хемчик) болгаш оон-даа өскелер чонвуң хүндүткелин чавлап алган.

Республиканың хереглел кооперациязының бүгү ажылдакчылары В. И. Ленинниң төрүттүвгенинден бээр 100 чыл болуругуна бага Совет Тываның 25 чыл оюнга алдар болдургаи социалистиг хүзээлгелерин күүседип шыдаарлар.

Б. САВЫР,
республотребсоюзтуң оргкилдизиниң улуг инструктору.

Ажылының аайын тыпкан

Сундуй-оол Өрге-Диштиг үш чыл мурнунда Кызылдың садыг-кооператив училищезин дооскаш, «Тоора-Хем» совхозтуң төвү Адыр-Кежиг суурда аъш-чем магазинниге ажылдай берген. Өөренип алган мергежилгезинге ынакшылы, ажылынга чүткүлдүг чоруу баштайгы күш-ажылчы базымын чедиишкиннииг агелээринге дөгүм болган.

Көдээниң чурттакчы чонунуң барааннга негелде-хереглелин өөренип көөр, садыл алыкчыларның чагыгларынга кичээнгейлиг болур болгаш чон-биле чугаалажып билир дугайында училищеге башкыларның чагыг-сүмезин Өрге-Диштиг ажыл-херек кырынга боттандырып эгелээн.

Садыгжы кижиден бир дугаарында бүгү бараанналрның ассортиментизин, өртек-үнезин, ажыглаалын база садыл алыкчыларның хереглезин ыяк билири негеттинер. Суурнуң чурттакчы чонунуң үргүлчү хереглээр аъш-чем бараанары шай, таакпы, дус, от, далган болгаш янзы-бүрү үе аймаа. Ынчангаш Сундуй-оол Өрге-Диштингниң магазинниге бо бараанналрның курлавры доктаамал турар. Оларны үзүктелдирбес даэш баш удур хемчегин ап, барааннаи чоруп каар.

Магазинниң ишти корумчурумнуг. Барааннарны аайлаайы-биле шеверген делгей салган. Оларның өртээ тода бижиттинген. Магазин ажылдаар шагында ажыттынар. Чыдагаан чок хаалгыг турган дугайында хомудалдар турбаан. Чоокта чаа Адыр-Кежиг суурга чорааш бир кырганның магазин чанынга «Эки садыгжыга ам-на таварышкан бис. Ажылдаар шагын безин чаваар эвес» деп чоргаарал-биле чугаалаш олурганын дыңнаан мен.

Хүн дургузунда көдээ магазинге он-оо кижилер келир. Оларның аажы-чаңы аңгы-аңгы. Хөй кезии эп-чеп-биле чугаалажыр, а ийи, чаңгыс кылык-шугуа, турамык кижилер турар. Ынчангаш садыгжы кижи үлүг-даа, бичии-даа үлүс-биле таарыштыр чугаалажып билир ужурлуг. Өрге-Диштиг Сундуй-оол ам садыл алыкчылар-биле чугаалажырының эвин тыва берген. Бир эвес таныштары ийикпе азы эзирик кижи ээлчег мынавайн садыг кылып алырын ораздажы бээр болза, чурум ёзугаар ээлчегге турун алырын, чонну хүндүлеп көөрүн чөптүүбиле негээр. Чамдыкта магазинге келген кижилер-биле баштактанчып чугаалажыр, бирде аъш-чем бараанналрын чемге канчаар болбаазырадыл алырын сүмелей каапгар, бирде садыл алыкчыларның чагыгларын тускай дептеринге бижий шаап алыр.

Аныяк садыгжы Сундуй-оол Өрге-Диштиг бодунуң ажылынга мергежин, оон эвин тыва берген. Ажылдап эгелээ-де ам бо хүнге чедир ол ай, квартал планнарын үргүлчү ажыр күүседип, мурнакчы садыгжыга санадыр келген.

К. ДОРЖУ.

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР КҮҮСЕТТИНЕР

Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң Чозада хойжу бригадазының ажыл-ишчилери (бригадири Донгак Кызыл-оол) В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга чедиишкиннииг ужуражыр даэш калбарган социалистиг чарышка киржип, бедиткен хүзээлгелерин алган ажылдаш турарлар. Ол бригаданың 44 малчыннары коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чедип алыр сорулга-биле кыштың соогунда, чайның азыында-даа ниитиниң малын өстүрүнге бүгү күжүн берип турарлар. Ам оларның 9-у коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп бедик атты чедип алганнар.

Бо чаагай ажыл-херекке ында партболүктүң удуртучузу коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Степан Санчат-оол бодунуң хүүда үлегер чижээн коргусчуштаан, өске малчыннарның ортузунга киижиндилге ажылын хөйнээн организацияларын дамчыштыр чорудуп, оларга бот-тут дузаны чедирип турар. Эрткен ажыл-агый чылында бо бригада районда хойжу бригадаларның аразында социалистиг чарышка бирги черии ап, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчилер Кызыл тугун быжыы-биле кадагалап келген.

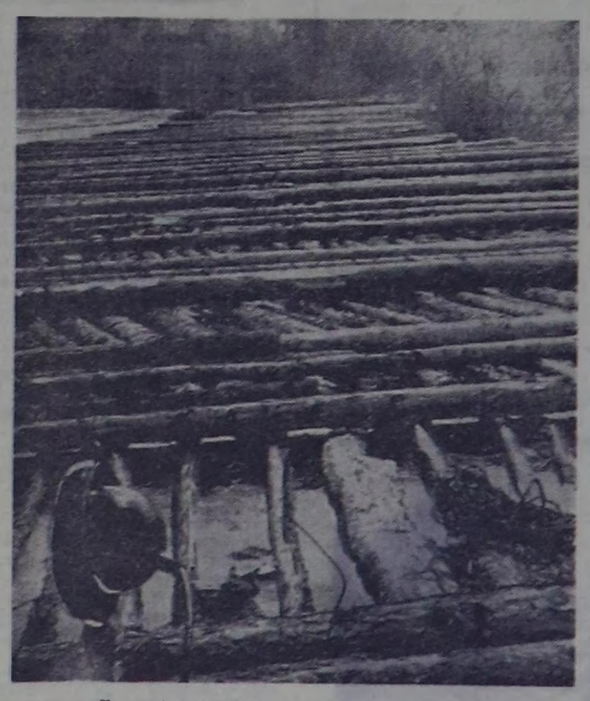
Бо чылын алган социалистиг хүзээлгезин база-ла чедиишкиннииг күүседип турар. Бригада ниитиган-биле бо хүнверде төрүүр 100 хойта оналштыр 96 хураганны мендн камгалап алган, хойдан-на ортумаа-биле 2,2 кг дүктү кыргып ап турар. Бригадада мурнакчыларның саны чылдын-на өзүп орар. Куулар Санчат-оол 100 хойга оналштыр 111 хураганны. хойданна 2,4 кг дүктү кыргып алган. Куулар Белек 105 хураганны. 2,5 кг дүктү, Байыр 104 хураганны, 2,7 кг дүктү, аныяк малчын Болат-оол 103 хураганны үүе бап хойга оналштыр камгалап алган, а он-оо малчыннар 90—100 чедир хураганны алганнар.

Партия болүүнүң удуртучузу Степан Санчат-оол 13 чыл иштинде малга ажылдап келген. Төрээн совхозунга 4368 баш хойну остүрүп берген. 1172 центнер эттн. 1131 центнер дүктү бүдүргеи. Азы ниитиган-биле совхозка 152098 рубльдиң орулгазын берген. Чоокта чаа ону Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Хүндүлүг бижии-биле шаңнаан. Партболүк малчыннарының өөредилгезин база чедиишкиннииг организастаан. Зооветөөредилгеден ангыда, В. И. Ленинниң допчу намдарын өөренип, ай санында бригада төвүнге чыглып келгеш, хуралсугаазын кылып, кичээлдерин эрттирип, лекция, беседаны кылып, бригаданың мурнунда турар сорулгаларны чугаалажып, социалистиг чарышның түннелин үндүрүп турарлар. Бригаданың хереженнер малчыннарының хүнүн база эрттирген. Бажың бүрүзү радиоприёмниктерлиг, 2—3 чедир чагылгалыг. Малчыннар шупту профэвилел кежигүннери.

Бригаданың кежигүннери малга четпир сапныг чемсуурну белеткээр, малчыннарга чурттаар бажыңнарны тудар даэш тодаргай хүзээлгелерин алган эрестиг ажылдап турарлар. Чозачылар ол бедик хүзээлгелерин чедиишкиннииг күүседиринге бүзүреллдиг.

Д. МОНГУШ,
СЭКП обкомунуң инструктору.

ЫЯШ БЕЛЕТКЕЛИ

Кыыладың тудугларынга хереглээр тудуг ыяжын белеткежип турар ишчилерниң бирээзи Уваанчы Майоол ленинчи юбилейже болгаш Совет Тываның 25 чыл оюнга төлептиг ужуражыр даэш социалистиг чарышка киржип, бедиткен хүзээлгелерни алган. Ол Тожунуң Ырбанда ыяш белеткээр пунктунуң мурнакчы ажылчыны. Хоочун ишчи Николай Даржынак Анатолий Мельниченко баштаан ыяшчылар-биле демнээрежип, ыяшты белеткеп киришкенде, ол тура дүшпестей бээр. Узун дыттар сырый үнеген арызга ол хүнзедир шалыпкын ажылдаш, чамдык хүннерде күүседир үлүүн 150 хуу чедиришкер.

Ужуруп, будуун аштаан ыяштарын трактореа чүдүрүп, машинага чүдүрер черге чедирерлер. Оон аңгыда, ыяргай иштинин орууи аштаар, будук чыыр даэш өске-даа ажылдар-ла хөй. Хемергеи чаъс чаал, хат хадын келирге чернин хоргуму элезинелчек болганындан өөренкер иштинде улуг, биче ыяштар довуурдем турулуп кээп дужуп, орукту дуй чыдыптар. Ажылчыннар оларны одура хирээлеп, орукту аштаар ужурга бага таваржыр.

Ол-ла бүгү шаптараазыннардан ушугуиган ыяш хем ярииике чедиртиисер. Эки ыяшларны тудуг ыяжы даэш демисел ынчаар үргүлчүлеп-ле турар. Ынчи кижилер күш-ажылга улам-на хандыкшыыр. Белеткээн ыяш хем ярииике даглаалыр. Оон түннелиикде Биш-Хемниң эриктериикде 70 мун кубометр ыяш салдадырынга белеп. Ам Кыыладa 30 ажыы салдар кээп, 15 мун кубометр ыяш хүлээп алдынган.

О. ОХЕМЧЫК.

ЧУРУКТАРДА: Ырбанда ыяш белеткекчилер Уваанчы Май-оол. Оон чанында Кыылаға салдаалыр бадырарынга белеткээн тудуг ыяжы.

Авторнуң фотолары.

БАШТАЙГЫ КОНКУРС

ИНЕКТЕРНИҢ сүттүг продуктулуун болгаш саанчыларның күш-ажылының будурукчулуун бедидери, а ол ышкаш машина-биле саалданы организастап турарында бар четпестерни узуткаары машина-биле инек саап турар кижилерниң мергежилиниден, сүттүг тургустунарының онза байдалдарын болгаш саалда аппарадының тургузуун эки билиринден, ону эки ажаап кадагалап турарындан хамаарыжыр.

Бистиң республикада инектерни машина-биле саарын Каа-Хем районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында эки шиитээдип ап турар. Ол районда этт угланышкынның «Бурунгаар» совхозтан өске бүгү ажыл-агайлар инектерни машина-биле саарынче шилчээн. Таңды, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш чамдык өске-даа районнарның ажыл-агайларының чамдыызында машина-биле саалданы чорудуп турар.

Республиканың колхозтарында, совхозтарында машина-биле саалданы организастап турарында улуг четпестер бар. Саанчыларның күш-ажылын чиигедир, ажылдың будурумчулуун бедидер, күрүнеге бедик шынарлыг арыг сүттү бээр төлээде, инектерни машина-биле саарын шиитээдип алыр ужурлуг. Ындыг турбуже чамдык ажыл-агайларның суду хирлиг, киелоталыы бедик болганындан сүт заводу хүлээп албайн дедир чорудар ужурга таваржып турар. Чижээ, 1968 чылда ындыг сүттүг «Межегей» совхозче 54,6 тоннаны, «Элегесче» 31,7 тоннаны, «Тинлелгеже» 41 тоннаны, «Кызыл тараачын» колхозче 76,8 тоннаны дедир чорутkан. Мындыг чорук чамдык саанчыларның болгаш сүт-бараан фермаларының машина-биле саалданың технологиязын үреп турарында болур.

СҮТ БҮДҮРЕРИНИҢ технологиязын улам индй сайзырангайжыдар, машина-биле саалданы балбаз-биле пропагандалаар, саанчыларның мергежилин болгаш сагган сүттүң шынарын бедидер соруига-биле бистиң республиканың көдээ ажыл-агый министерствозунуң коллегиязы 1969 чылдың февраль 14-те үндүрген доктаалынга фермаларга, салбырларга, ажыл-агыйларга, районнарга болгаш республиканга инектерни машина-биле саарының конкурузун чыл бүрүде чорудар деп айыткан.

Конкурсту чорудары саалда аппарадының тургузуунуң, сүттүң тургустунар физиологиязының болгаш машина-биле саалданың технологиязының талазы биле саанчылардан билигни негээр Бо бүгү билиглерни өөредилге-биле, практиктиг ажылга мергежилди бедидип турган чедип алыр. Конкурска киржириигe чедир саанчылар мындыг айтырыгларны өөренир болгаш саалданы чорударын сайзырангайжыдар: инектиң эминиң тургузуунуң анатомиязы, сүт безиниң физиологиязы, сүттүң тыптып тургустунары болгаш оон бээр ажыктыг чүүлү, эмигни ажаарыпыш чуруму. Бо айтырыглар талазы-биле кол-кол негелделерни билир ужурлуг.

Машина-биле саалданың технозогиязынга мындыг чүүлдер кирер: саанчының хууда арыг-шеверп, саалда аппарадын саалдага белеткээри, ол аппараттың ажылдаарын таарыштырары, эмигни чуурү, массаштаары, баштайгы сүттү тускай савага саай тудары, саалда аппарадын шын ажылдадып кимрери, эмиг дошпуларынга стаканнарны кедирери, саалданың чорудулгазын шын хайгаараары, эмигни массаж тавышаан, машина-биле сүттү төндүр саары, стаканнарны эмиг дошпуларындан шын уштуру болгаш аппараттың ажылын соксадып алыры.

Республиканга июльнуң 24-те бир-ле дугаарында Каа-Хем районнуң «Бүрен» совхозунга инектерни машина-биле саарының район конкурузу болуп эрткен. Ол конкурска «Бүрен», «Кызыл тук» совхозтардан, «Коммунизмче орук», «Ленинчи орук», «Октябрь 14 чылы», «Тинлелге» колхозтардан 19 саанчы киришкен. Саанчылар доктаатказ технологияны шыңгыы сагып, шынар талазы-биле бирги болукке кирер арыг сүттү сагган; саанчыларның хөй кезии аппарат-биле саалда үезинде массажты кылбышаан, сүттү арттырбайн бүрүн саап алгаш, саалданы дурген болгаш организастыг чорукан. Конкурстуң үнелиг талазы бо-дур.

РАЙОННУҢ бирги конкурузунуң тиилекчизи «Бүрен» совхозтуң саанчызы З. Опенкова болган. Ол 4 инекти 16 минута иштинде сагган, бирээни саарынга 4 минута чарыгдаан. Сүттүң арыы кончуг эки болуп, 1 болукке кирген, машина-биле сүт саарының технологиязының талазы-биле бүгү негелделерин бүрүн сагып күүсеткен. Ол саанчы ээ бедик үнелелди алган. Ол-ла совхозтуң саанчылары В. Вязкова, М. Рязанова олар база мындыг бедик көргүзүглерлиг болганнар. «Ленинчи оруқ» колхозтуң саанчызы В. Бадан дөрткү черни, «Тинлелге» колхозтуң саанчызы А. Артёмова бешки черни ээлээн.

Чарыштың тиилекчилеринге шаңнал бижиктерни болгаш ортектиг шаңналдарны тывыскан. «Кызыл тук» совхозтуң саанчызы Н. Сергеева, «Тинлелге» колхозта И. Багай-оол болгаш оон-даа өскелер машина-биле саалдага база шору коргузуглерлиг болганнар.

Машина-биле инек саарының семинарынга болгаш конкурузунга Бии-Хем, Таңды, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем районнарның көдээ ажыл-агый будурулге эргелелдериниң кол зоотехниктери, мал эмчилери болгаш механизаторлары келгеннер. Семинарны болгаш конкурсту чорутканының сорулгазы болза, өске районнарның толээлекчилери кээп киржип, көрүп алгаш, боттарынга ындыг семинарны болгаш конкурсту бедик шынарлыг эрттирериниге дуза чедирери болур.

Бо чоруткан конкурска четпестер база бар болгаш. Чамдык саанчылар машина-биле саалданың технологиязының талазы-биле доктаатказ чурумну сагмырып бодавайн барганнар. Баштай саай тутказ сүттү аңгы савага кударын, массаж кылырын, саалда доозулгаи соопда эмиг дошпуларын чодуптарын олар утканнар. Хууда арыг-шеверпи сагыыр, холлу арыг болдурар талазы-биле четпестер база бар болгаш. Сүт безиниң физиологиязының, сүттүң бээр ажыынын дугайында айтырыгларның болгаш саалда аппараттарын база тургузуглаарын өөренирининң айтырыгларының талазы-биле чамдык саанчыларның теоретиктиг билиги кошкак болган.

БҮГҮ ФЕРМАЛАРГА, ажыл-агыйларга болгаш районнарга машина-биле саалданың конкурстарын июльдуң үшкү он хонуунда дооскан турары чугула. Район конкурстарынга шилиттингеи мурнакчы саанчыларны республика конкурузунче чорудар. Амгы үеде инектерни машина-биле саап турар колхозтарга, совхозтарга саанчыларны конкурска киржириниң негелделерин ёзугаар өөредирин дораан эгелеэе чогуур. Машина-биле саалданың технологиязынче, саанчыларның билиг мергежилин бедидеринче опза кичээнгейин салыр ужурлуг. Өөредилгеин ажыл-агыйларның зоотехниктери, мал эмчилери болгаш механизаторлары эрттирер, а кичээлдерни организастаарын районнарның көдээ ажыл-агый будурулге эргелелдериниң тускай эртемниглери харылаар ужурлуг.

Инектерни машина-биле саарының республика конкурузунга чедир эвээш үе арткан. Республикага машина-биле саалданың бедик мергежилдиг мастерлери хөй турузун дээш саанчыларның теоретиктиг болгаш практиктиг белеткелин күштелдирер херек.

П. УШАКОВ,
республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң улуг зоотехниги.

Аштакчылар бригадазы

Улуг-Хемниң ыяш үлетигер ажыл-агыйының Чербиже ыяш белеткээр пунктуиу кыжын ыяш кезии турган участоктарның богун, будуктарын аштаары-биле бригаданы тускайлап тургускан. Ол бригаданың кежигүннери хар алдынга артып калган будуктарны, автомашиналарының болгаш тракторларның сый баскан ыяштарын арыглап, аштап турар.

Бригада хүнде 3 га черни аштаар тургаш, 5 га чедирип турар. Ажылчыннардан И. Идам, Н. Базыр болгаш оон-даа өскелер хүнүн нормазын 250 хуузан кудузатпайн турар.

Р. ОЧУР-ООЛ.

БОДАЛДАР, КҮЗЕЛДЕР, МӨЗҮ-ШЫНАРЛАР

Социал-психологтуг очерк

ЧАСКЫ хүнүүн чылымнга, чырымнга бойдус, бүгү дириг амытан ханыш, таалап эгелеп турган үеде түве. Арыг ыдыынга ийи өгге келдивис. Олар кыштаандан дүүн чаа көжүп келген болду. Алдың ар кижилери боттарыдаа, кадайларыдаа совхозтуң ажылын кылбайн турар. Баштарының дас кара дүгү көгөргиже дээр олар ажылдаарының магалыы-биле ажыддаан. Кайызы-даа 1926 чылдан бээр партия кежигүнү. Мынча болгуже чеже муң баш малды өстүрүп, чеже тонна дүктү ыяргаан улус түве. Кайызы-даа арбан, суму даргалап, намның ажылын кылып, кайы хире улуг үүлени бүдүрүшпээн дээр. Немец-фашистер ССРЭ-же хаадап келирге, чылыларын хавырып эккелгеш, аъттарының эң-не чүгүрүктерин, шыдалдың фронтуга дузалап, шээр-даа, бода-даа малды, ачы-хешти берген. Кайызы-даа чазактың шанналын алгылаан. Чаш-оол ашак «ТАР-ның мурнакчы малчыны» деп хөрек демдектиг. Олар боттары, кадайлары ам пенсия ап, дыштанып олурар.

Совхозтуң ажыл-агыйының. оон кижилериниң дугайында чугаа паштыг тиккеш, суун кудуп, шайын, дүзүн каашканда эгелээн түве. Бо шагда машина-техника ковүдеп, бүгүле ажылды оон күжү-биле кылыр апарганын, амгы үениң аныяк-оскенининг чыргалдыг магалыын, аас-кежиктиин чугаалажып олурган түве.

Шай-даа эстинген. Аъш-чемниң тавактарга салышкан. Шаажадиларын эптии ноччуг туткулапкан, чиң-сарыг шайны тап-биле аартап олурлар.

Чаш-оол ашак солагай холун баскактанып алган будунуң дискээвге дамнып кан, оң холунда шважадын улам дыңыдыр тутпушаан:

— Үнден дүрген ужар, түс чээрби кижи олурар чаа самолёт чогаатказ, бүдүрүп үндүргенин солунда бижээн чорду. Чүү адам хуулгазын омолёт боор ол?—деп айыырадыр.

«ТУ-144»-түң үнден дүрген улуп, бир шакта чеже километрни артырын доңчуваан чугаалап бердим. Совет артемниң болгаш техниканың сөөлгү үедеги чедиишкиннерин, кандыг чаа чүүлдерни ылыш үндүргенин. Венераже бистин ужудуушкуннарывысты «Шын» солувудан номчуп билип олурарын олардың чугаазы бадыткады.

«Торгалыг» колхозуу тургустунган соонда чартык тоннуң машиназын алганын, ону кайгамчык хуулгазының эт кылдыр санап, бүгү-ле ажылды оон-биле кылыы, чоорту оңу «Сезенге салыр Седий-оолдуң «Аза-Куузу» деп шолалап адап турганын сактып чугаалаарга, аңаа олурганнар ажок каттыржып, совуурган дыңнадывыс.

— Кылбас түвези чок «Аза-Куузу» ынчан хуулгазын кылдыр санап турган болза, ам дээрге бистиң совхозта ёзулуг-ла хуулгазын машина-техникалар ковүдээн түве ышкажыл—дээш, бистин-биле кады келген чолаачы чугаазын эгеледи. Сөөлгү үеде «Торгалыг» совхозтуң кандыг-кандыг чаа машина-техникаларны алганын чолаачы шуутла эргек базып оргаш, арай боорда санады.

ОЛУРГАН совхозтуң эр хөлэ Дадар-оол ашак шайын шөлүреди аартагылаап:

— Машина-техника ковүдээн, сайзыраан, күрүнеден оңу эңдере берип турар түве болгай—дээш, оларны кам-хаайыре чеже ажылдаар чорук бистиң совхозтуң ийи-чангыс кижилеринде бар болдур ийин. Ол дээрге канчап-даа эптежип болбас хөрек-тир—дигеш, чаңында олурган Чаш-оолче көрүнду.

— Ынчанмайн канчаар. Ол дээрге доң болбаан хөрек-ле болгай. Бистиң совхозтуң чылдын-на чаа машиналарны, тракторларны, комбайннарны дээш чамдыктарының аттарын кижи шуут-ла адап албаазы техникаларны, чепсек-херекседерни ап турары кымга билдингир эвес боор. Ынчалза-даа озарның чамдыктарын чамдык кижилерниң кам-хайыра чоока эдилээрин, ажылдаарын карак-биле көрүп, кулак-биле дыңнаап көргээр, күрүнеден оңчуүн ынчаарга кайын боор. Аастыгдылдыг турган түве болза канчаар алгырып, човуурган турарлар ыйнаан. Дириг амытан болза, харын хинчээ четкен деп чугаалап болур түведир ийин—дигеш, Чаш-оол ашак девин чаа-ла ыштинге от чалбыштаалып, дызыртайнып чаштап турган, ам ыштинде оду шимээн чок барган ниит-демирже кезе кайган алган олур.

— Четпестерни чугаалап, шүгүмчүлеп турар болганда, факт-барымдааны, чижектерни кирбеске кайын боор. Ынчангаш бадыткаптар барымдаадан, көргүзүптер чижектен чугаалай каапкыдарам — дигеш, оларның кайызы баштай чугаалап эгелээр иеги—дээш, манагзының олур мев.

— Үргүлүү эвес-даа болза, чылдың-на кандыг-бир техниканың «хор-хорамчазы» болу бээр-түве-дир ийин. Эрги түве болза элеичиин четкен дээй эртик. Совхозуунга, чонуунга ачы-дузаазын чедирбейн чорда-ла үргедээшкинге, тонаашкынга таварлажыр-дыр. Бо чылын бир машинаны ортеңдир мунуп алган. Чаа тракторну база-ла Чалаатыга ортедип кагды. Чалаанага командировкалап чорда, бир чаа машинаны оорлар апаш, Адар-Дөш артындан андырып, саадан үндүрүп кагды. Андазыннар, сиген кезер, бөлөр машиналар черде бо-ла чыткылаар-дыр. Ылаңгыя сиген бөлөр машина Ак-Чыраанын, Сарыг-Хөлдүң сиген төлдеринде кагдыгган. Демир аймыр, дырбаан деп түве мырыңай чок болган. Бир эвес сиген-ширбиттин дүжүүр багай чыл болур болза, арга-ыяш арааныдан аът машинаазы, хол кадыыры-биле кестинер, демир аймыр, дырбаан хөрек болгай.

Аъттың сиген кезер, бөлөр машиналарын, хол кадыыраарын кайын тып алырыл, черде октапкан машиналарны бөлөр апаар, олар четче эвес, тоймаглаттынып калгылаан. Ам канчаарыл? Сигенигерни бөлүүп, сараатгажып берээри дээш хөй шефчилер келирге болза, бергедээр улус бис. Чүге дизе, сигенни бөлөр, сараатгаар машиналар келирге демир аймырлар, дырбаантар ол-ла хөнүүр кагдынган, оларын складта бар эвес. Ыяш аймырлар чазаар дээш дүвүүрөөр апаар бис. «Саанын чок-даа болза, саван белеткө» деп үлегер чугааны утпас болаа эки-дир ийин.

ИЙИ-ЧАҢГЫС кижилериң талазындан хөй-ниитиниң, күрүнеңиң оңчуүн намхайыра чок аажылаар. ону камнавас чоруктар, чамдыкта шуут-ла шыдажыр аргажок үрээшкиннерге таварлаштырар үүлгедиглер хоочун коммунистер Монгуш Дембирелович Чаш-оол биле Түлүш Аргбаанович Дадар-оолдуң сеткил-сагыжкын дүвүредип чоруур.

«Бодан чоруур бодалыңны
Бо-ла оолдар кайын билир.
Бо-ла дыттың чочагайын
Бора-хөкпеш кайын төдер».

«Бир эвес ол машина оон хуузунда машинаазы болза, ынчаар кайын эдилээр: хирчам, малгаш, довурак чыгыышкы-бээрге, дораан-ла ашпан-түлүгү каапкар, оңгул-чыңгыл, хорум-даштыг оруктарга, сай кежер черлерге ынчаар кайын машинадыр; оюп, чаргы чоруур болгай аан. Кайтыгда эт-сеттиин аки болуру — аазы кижиниң адилелиндеп, сен ажаалда-кайгаралыңдан хамаарыңар-ны болгай. Аъттың бөгүн кам оон, хирик-боюнуң аки бодавайн мунарга, ушбаш чок халдырга дораан-на күжүү баксырап, ырыктар, шаг-сиңнээ төнер, оорганы ойлур, буду өскээр ышкажыгай. Аъттың мунужун шыя таарыштырып, аъттуг черге тоттур оъткарып, суггарып ап, хөөкүй хөлтемин деп сагыш човаш чоруурга канчаннаспас-даа, чамдык аъттар харын улам семирип, күш кирип чоруур ышкажыгай. Машинаның мунужун таарыштырып, ону кайгаарап, каныг эдилеп, сагыш човаш чоруур болза, септелгеге деъш кирбес, каш-каш муң километрни капитал септелге чоокка эртип, кайгамчык хөй, улуг түзе-хөректерни бүдүрүп каапкар, эдилеп ур-ле болур болгай.

Совхоз дээрге-ле сөөң бодуңнуң совхозуң-дур. Машина, оон бүгү-ле оңчуүн-хөрөңгээн сөөң бодуңнуу-дур, ону хууда адилелиң, хөрөңгиң ышкаш кадыгалаар, ажаазар сен. Күрүнең сөөң, силерниң ажыыралчурчалыңдыр аас-кежиктиг, бай-шыдалдыг чагай болууң дээш канчаар ада сагыш човаш чурбас дээрил. Күрүнеңиң оңчуүн-хөрөңгиңиң карааң оту дег камгалаар, кайгаараар сен. Ол дээрге сөөң ыдыктыг хүдээлгең-дир. Өскө өөрүүнүң, чонуңнуң үлегерин эдерип берем. Олар ынчаннар. Күрүнеңиң оңчуү-хөрөңгиниң камгалаар, камнаар дээш кайы хире сагыжы аарып чоруурдур. Күрүнеңиң хөрөңгиниң, ажылын болууның хууда хөрээнден артыкка көрүп турар миллион-миллион кижилерниң үлегерин эдерип көрүнерем».

— Бистиң совхозтуң ажыык-оскенининг ортузунда кижиландырге, суртаал-массалыг ажылдар багай чорун турарлыр ийин. Аныяктар арагадарыга хандырыр, аяска-дыска эптешпес сестер эдер, хөнинтининг корум-чурумун үрээр, хулгаттаваар, оон кедерээе аар кемниг хөректер-даа болгулай бээр-дир. Кандыг аар хөректер болгулааны бистиң совхозтуң кижилеринге билдингир-ле болгай. Мал-маган оорлаар чорук бо-ла болгулай бээр, совхозта тагдаа төлээзи, улусчу дружинник-

(Төөчүзү 4-ку арыында).

БӨГҮН ДЕЛЕГЕЙДЕ

БҮРҮН ДЕТКИИШКИН

ПРАГА. (СЭТА). «Руде право» солуп Словакияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Президиумунуң хуралы болган дугайында дыңнадыгны парлаан.

Президиум коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Москвага делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында база Чөвүлел хуралга ЧКП-ниң төлөзелериниң ажылының дугайында дыңнадыгны чугаалашкан.

Словакияның КП ТК-ның Президиумуу Чөвүлел хуралга хүлээп алган документилерин бүрүн детким турарын илерткейлээн. Партияның чорудуп турар идея-киижизидилгелиг ажылынга бо документилерни удуртулга болдурар, даштыны политикага, ылаңгыя пролетаржы интернационализминиң принциптеринге үндезилээш, коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң хөделиишкиннериниң чаңгыс эвин быжыглаарынче, делегейде антиимпериалистиг бүгү күштер-биле кады ажылдажылгаын улам ыцай хөгжүдеринче үлегидырган күжениишкиннерге ЧКП-ниң шүгүмүнүң чардынмас иевин кылдыр ол документилерни көөр ужуруг деп, Президиум санаан.

Чаңгыс эпти быжыглаарынга шиитпирлиг үе-чада

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Швейцарияның Күш-ажыл партиязының ТК-ның секретары Якоб Лехляйтерниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Москвага делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң холбаштырган үүлүлүн «Вуа увриер» солуп «Чаңгыс аай фронт-биле империализмге удур» деп улуг эге-биле парлап үндүрген.

Чөвүлел хуралзың сорулгаазы болза, империализм-биле демисеңдиң сорулгаларын тодарадыры, ол демисеңге коммунистиг болгаш ажылчын партияларының хөделиишкиннериниң чаңгыс эвин быжыглаары болуп турган деп. Я. Лехляйтер бижээн. «Чөвүлел хуралдың мурнунга турган оң сорулга бүрүү-биле чедип ажыдынган».

Чөвүлел хуралга хүлээп алган хөделиишкиннер программазының хөй миллион коммунистерге бирги чергениң ужурдузазын, а ол ышкаш империализмге удур демисеңге делегей эң-сеткил каттыштырылгазының ойнап турар чугула ролүн ШКП ТК-ның секретары айыткан.

Чүүлүнүң түңнелинде оон демдеглээни болза, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы бистиң шимчээшкининистиң чаңгыс эвин быжыглаарының оруунга шиитпирлиг үе-чада болур дээрзинге кандыг-даа чиганиг чок.

Вьетнам Демократтыг Республика. Хоабинь можуунуң даглыг районнарында рис ажаан алырының үеэш эгелээн.

Бо чуруктуң «Кий-Хау» көдээ ажыл-агыйының кооперативтиң шөлдеринге тыртыргап.
В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Хөделиишкиннерниң дайынчы программазы

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Июль 3-те МАРП ТК-ның пленуму болуп эрткен. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында МАРП ТК-ның Бирги секретары Ю. Цедевбалдың илеткелиг пленум дыңнап, чугаалашкан деп, МОНЦАМЭ агентилел дыңнаткан.

Пленумуң чаңгыс үи-биле хүлээп алган доктаалында чугаалаавы болза, Москва Чөвүлел хуралы империализмге удур демисеңди улам ыцай калбартыруның херээнге төөгүлүг улуг болуушкуң база пролетаржы интернационализмге үндезилээш коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаарының оруунга чугула үе-чада болган дээрзин моол коммунистер чаагай күзел-биле демдеглээн.

Чөвүлел хуралдың хүлээп алган документилери империалистиг реакцияның күштеринге удур революстуг шимчээшкининиң бүгү отрядтарының шаап халдаашкынынга оларның хөделиишкиннериниң дайынчы программазы болган деп, доктаалда демдеглээн.

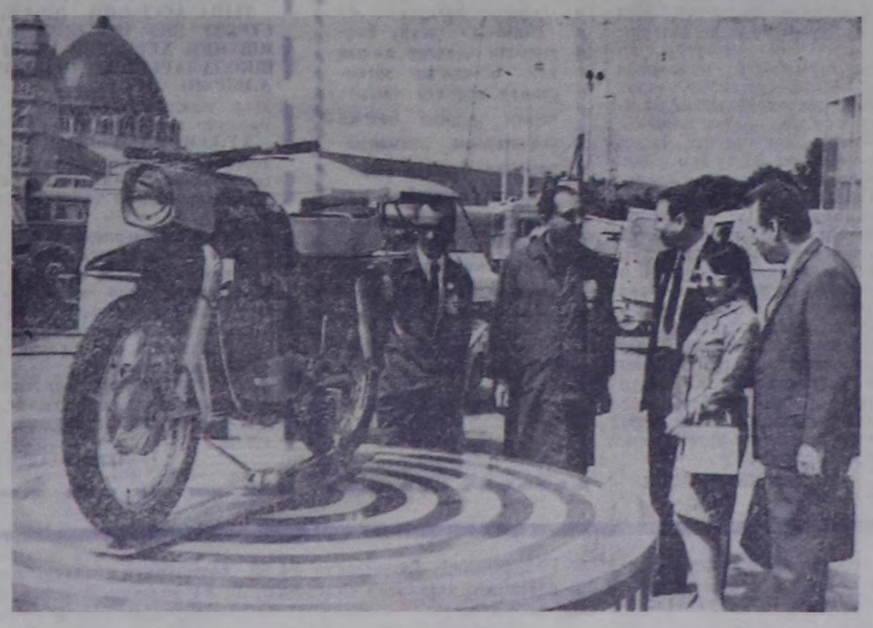
«В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүүнден бээр 100 чыл ооның дугайында» Чөвүлел хуралдың хүлээп алган Кыйгырыының онза чугула ужурдузазын МАРП ТК-ның пленуму үнелеп көрүп тур деп, доктаалда оон ыцай чугаалаан. Бо принципиалдыг документ коммунистиг болгаш ажылчын партияларының кичээнгейин ленининиң идеяларын улам хандыр пропагандалаарын калбартырынга, кандыг-даа дайынларга удур демисеңге ол интернационалчы өөредиглиг бижыы-биле камгалаарынга, массаларга политиктиг болгаш идеологтуг ажылды иштелдиреринче моокнеп турар.

Социализминиң баштайгы чурту — Совет Эвилелиниң төөгүлүг ролүн, амгы үениң революстуг шимчээшкининиң кол болгаш күчүлүг чоленгинжи болуур оон антиимпериалистиг демисеңге аажок улуг салыышкынын, ССРЭ-де коммунистиг тургузуушкунуң чедиишкиннериниң шыгаранган ролүн, марксизм-ленинизминиң принципиалдыг үндезилиңге делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының чаңгыс эвин быжыглаар дээш СЭКП-ниң салып турар күжениишкиннерин Чөвүлел хуралга чайыннаандыр үнелеп көргенинге МАРП Төп Комитедиң бүрүн каттыжып тур. Совет Эвилели-биле, оон ленинчи партиязы-биле изиг эп-сеткил каттыштырылгазы — пролетаржы интернационализминиң чардынмас кезии, бистиң демиселивистиң идеалдарыга болгаш эчис сорулгаларыга ышкы чоруктуң эң чугула кол үүлү. МАРП-ның коммунистери болгаш ажылчы чонпары аку-дүңма моол-совет найыралды бүгү хемчег-биле улам ыцай быжыглаар болгаш хөгжүдер дээш, ол найыралды чайгылдырар дээр кандыг-даа ораалдажышкынарга удур моон соңгаар-даа чайгылыш чоокка демисежир деп, доктаалда демдеглээн.

ДҮЖҮДУ ЭКИ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Бо чылын Венгрияның көдээ ажыл-агыйы чуртка тараазы хөреглединнер саның ёзугаар бээр. Харын оон туржуун республика күрүнеңиң тараа курлавырларын чүгле демеп шыдаар эвес, харын база тараазы делегей ырыогунга садар аргалыг болуп турар. Күзүн чажыт тараан тараазының өзүмүн моондактаан орай частың байдалдарында Кызыл-тастың «Безостая-1» сорту эки түңнелди берген. Бо сорттуң үрезинин Венгрияның бүгү кызыл-тас шөлүнүң 80 хуузунга чажыт тараан.

Совет Эвилели венгр күр-ажыл-агыйларның болгаш кооперативтериниң чагыттарын ёзугаар муң-муң комбайнарны ажаан алышкын эгелээринин мурнунда хуусаа бетинде чоруткаяын турган тараажылары өөрүшкү-биле демдеглеп турар.

ВДР-ниң удурланыышкыны

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республиканың түскай догуиаашкынынче болгаш айыыл чок чоруунче халдаашкынарның үүлгединиң соңгаарладыышкын чокка соксадырын ВДР-ниң Даштыкы хереглер министерствозуунуң төлээлекчизи Американың Каттышкан Штаттарындан иегээн.

ВПА агентилелдиң дамчытканы ол медеглелде чугаалааны болза, америк ужар түүл беш хүнүүн дургузунда, «июнь 29-ка чедир демилитаризастаан зонаның соңгу талазында Хуонглапче, а ол ышкаш Соңгу Вьетнамның Куаңбинь биле Нгеан можуларында чуртакчылыг алаан сүүрзарже болгаш районнарже янзы-бүрү хевирнин бомбаларын октап келген. Июнь 25 болгаш 27-де «В-52» даар стратегиг бомбалакчы самолёттар Хуонглапче халдаашкын кылган».

Бомбалаашкыннар болгаш бооланашкынар түс черлерниң чонунга даар чидиригин таварыштырган болгаш эт-хөрөңгиге когаралды чедирген.

АРГЕНТИНАДА БАЙДАЛ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинага бүгээледдиг бөндалды тургускан соонда Күш-ажылдың бүгү-ниитин конфедерациязының (чазакка удур) штаб-квартирязын болгаш оон чамдык профэвилелдериниң бажыңнарын хаттаан ааы полициязың контролюнга тургускан. Оон бүгү удуртукчуларын тудуп хоруглаан, оларның иштинде чингине секретарь Раймундо Онтаро база бар.

Аргентина хоорайларының хөй нуруузуунга полиция хөй профэвилел ажылдакчыларын, студентилерин болгаш политиктиг ажылдакчыларны база тудуп хорутдаан.

Күш-ажылдың бүгү-ниитин конференциязының (чазакка удур) чажыт тараткан медеглелиниг бодунуң негелделерин деткиңи-биле, а ол ышкаш чазактың политиказынга удурланыышкынның демдээ кылдыр ажыл соксадышкынынга киржир деп, пролетариатты кыйгырган.

Бо кыйгырыгны ёзугаар ажыл соксадышкынынг шимчээшкин Корлова болгаш Тукуман хоорайларда, Буэнос-Айрестиң үзеңгүр районнарында калбарып турар. Удуртулгазы ажыл соксадышкынын деткивээн чамдык профэвилелдерниң кежигүнү ажылчыннар ажыл соксадышкынынга киржип турар.

Ылаңгыя ажылчын кварталдарда хөй саның үүрмек садыг бүдүүлгелери хагдынган.

Конституциязында айыткан магадылалдарыны күш чок болдурганынга болгаш профэвилелдеринче чаа шаап халдаашкынга чедирген онза байдалдың үезинде бо ажыл соксадышкынны чазактың политиказынга удурланыышкынның демдээ кылдыр ажыл соксадышкынынга киржир деп, пролетариатты кыйгырган.

МОСКВА. Үлетүүрүүн «Польша Улус Республиканың 25 чылы» деп юбилейлиг делгелгеэн.

ЧУРУКТА: корукчулер Келемпе заводтуң бүдүүрүп турары мотоциклди көрүп тур.
В. БУДАНИЙҢ фотозу
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЖУРНАЛ СОҢГАЛААН

ОСЛО. (СЭТА). Норвегияның неделя санында үнер «Ориентеринг» дээр журналы Европада америк командылалдың атомнуг, бактериологтуг болгаш химиктиг чепсекти ажылгаар дугайында чаңыт планнарын сойгалап турар документилер бар дээрин дыңнаткан. Журналдың бижээни-биле алырга, «тайбың үеде боттарының девискээринге атомнуг чепсекти тургузарындан ойталаан чуртарлы бээнн» америк командылал атомнуг планнарын боттандырарынга кижи тыртар бодап турары ол документилерден билдингеп.

АКШ-тың дайынзырактары дайын болган таварылгадэ Европага химиктиг болгаш бактериологтуг чепсекти президентиниң болгаш америк конгрессти чопшоорели чокка ажылдап болуур дугайын документилер база хереглеп турар.

БОНН «КОРГУДУП ТУРАР»

БОНН. (СЭТА). Бонн чазак ГФР-ниң Мурнуу Йемен Улус Республикала алчын черин хаар болгаш алчын черинниң бүгү ажылдакчыларын Аденден кедирер дугайында шиитпирин үүлээп алган. Ол дугайын анаа болган парлалга конференциязынга ГФР-ниң чазаанның түскай төлөөлекчизи Алерс дыңнаткан. Боннуң бо базымы Мурнуу Йемен Улус Республиканың ГДР-биле дипломаттыг харылзааларны тургускавынга «харыы» болур деп, ол медеглээн. Камбоджа-биле болган таварылга ышкаш, ГФР биле Мурнуу Йеменниң арааныда дипломаттыг харылзааларны үзер апаар.

Ажыл соксадыышкыннары

★ ЛОНДОН. (СЭТА). Уругвайниың ажылчы чонпарының Национал конвентизи ажыл соксадышкынын хораан чазактың айтышкынынга удур хөделиш үнген болгаш ниити национал ажыл соксадышкынын чарлаан деп, Рейтер агентилелдиң корреспондентизи Монтевидеодан дыңнаткан.

Бо ажыл соксадышкынын, а ол ышкаш чыскаалдарны болгаш митингилерни чоокта чаа болган хөделиишкиннериниң соонда чуртка айыыл чок чоруктуң шыңгыы хемчегларын чорудуп турарынга удурланыышкынның демдээ кылдыр эптеривип турар. Ол хөлээшкининеринең түңнелинде, түскай медээлерни ёзугаар алырга, 300 ажыг кажаны тудуп хорутдаан.

• • •

★ РИМ. (СЭТА). Италияның Бари можуунуң хөлөчиктери үш хүнүүн ажыл соксадышкынын чарлаан. Улуг чер хөлөри чаа күш-ашыл керээнин чарарын хөлөчиктер көтеп турар. Можуунуң хөй суурларында ажыл соксадышкынны массалыг чыскаалдар болгаш митингилер-биле капсырганнар чоруун көргүзүп турар.

Бригадалар аъттанып кан

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моолдуң Арат тың революстуг партиязының Төп Комитеди В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур ооң-биле холбаштыр чонның оргузуунга массалыг ажылды калбартып чорудары-биле агитас-пропаганда бригадаларын республиканың бүгү аймактарынче чоруткан.

Агитбригадаларның кежигүннериниң номчуур лекцияларының, илеткелдериниң болгаш беседаларының тематиказы болза, В. И. Ленининиң амыралы болгаш ажыл-чорудулгазы, оон улам тиилеп турар өөредин, МАР-ның хөгжүлдезининиң төөгүлүг оруу, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага делегей Чөвүлел хуралының түңнелдери болуп турар.

ККП ТК-ның пленуму

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). ЦТАК агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, Пхеньянга Көрейниң Күш-ажылчы партиязының ТК-ның кадбак пленуму болуп эртикен.

Пленум «Күрүненин эт-хөрөңгиин камгалаар болгаш улуг ажыл-агыйымын бүгү адырларынга намналга дээш демисеңди күштелдирер дугайында», «Балын үлетиүрүн хөгжүдеринге чаа көдурлүүлүкүн дугайында» айтырыгларны чугаалашкан.

Пленумга ККП ТК-ның Чиңгизе секретары Ким Ир Сен түве чугаалаан.

Алжир тускай эртемниглериниң чаа отряды

АЛЖИР. (СЭТА). Алжирде база бир өөредилге чылы доозулган.

Колледжилериниң болгаш лицейлериниң аныяк доозукчуларының аттарын радиога үргүлчү дамчыдып келген. Оларның аттарын Алжириниң бүгү солуннарының арыннарындан база көрүп болур.

Алжириниң дээди өөредилге черлерин дооскан кижилерге дипломнарны тыпсыры онза байырлалдыг байдалга болгаш.

Алжириниң чоогуунда эль-Харрашта национал политехниктиг училищенин доозукчуларының кежээн болган. Революстуг төвүлелдиң даргазы Хуари Бумедьен аныяк инженерлерге дипломнарны тудускан.

Чедиң чылдың мурнунда тургускан политехниктиг училище хамаарышпас чоруктуң чылдарының дургузунда 225 инженнерлерни — химиктерни, геологтарны болгаш электриктерни белеткээн. Ам ол өөредилге черинде 500 студентилер өөренип турар.

Доозукчуларының мурнунга түве чугаалап тургаш, Революстуг төвүлелдиң даргазының медеглээни болза, Алжириниң база бир кол айтырыы национал кадрларны белеткээри болур. Улус ажыл-агыйын хөгжүдер дугайында ам ажылдап кылып турар дөрт чыл планын ёзугаар түгле Үлетиүр болгаш энергетика министерствозунга безин 10.000 тускай эртемниглер негеттинип турар.

Чазак кадрларны белеткээри-биле бүгү хемчегларын ап турар деп, Бумедьен чугаалаан. Константина хоорайга университет тудар дугайында декретке чоокта чаа ат салган. Бо өөредилге черинге 10.000 чедир студентилер өөренип болур. Оран хоорайда университетти алгыдарын, а ол ышкаш Алжир университединг чаарты дериниң шиитпирлээн.

СУЭЦ КАНАЛЫНЫҢ ЗОНАЗЫНДА АТКЫЛАЖЫЫШКЫН

КАИР. (СЭТА). Июль 2-де Суэц каналының зоназының мурнуу талазынга израиль болгаш египет шериглериниң арааныга атмылажыышкын элээн каш шактарда үргүлчүлээн.

КАР-ның Чергектиг иштериниң командылалының төлээлекчиниин медеглээни-биле алырга, Суэцтиң болгаш Порт-Тауфиктиң хамаату объектилериниге согуушкун таварыштырар дээш израильчылардың оралдажышкынарын египет артиллериязы мөөңнеттинген күчүлүг адыышкын-биле чайлаткан.

Фестивальдар чоруп тур

ЛЕНИНЧИ ИДЕЯНЫ АЛДАРЖЫТКАН

Июньдуң сөөлгү хүнеринде Чадаана хоорайга хөй санныг көрүүчүлер чонуң иштинден шылгараан салым-чаяанныг ыраажыларның, танцычыларның, хөгжүмүүлериниң, уран номчулуларның, хөөмей-сыгыттыларның бот-тывынгыр уран талантызын таалап көргеш. Ол болза В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга турасхаткан, районда бот-тывынгыр уран түүл коллективтериниң фестивалы-дыр.

Көдээ клубтарның, культура бажыңнарының бот-тывынгыр уран түүл коллективтериниң көрүүзүт программазы байлак номерлер-биле долдуртунган, көрүмчүлериниң сеткил-соруун хайыыктырып кээр. Фестивальдың киржикчилеринде колхозчулар, совхозтар ажылчыннары, механизаторлар, саамчылар, тудугжулар, малчыннар, көдээ интеллигентилер дээш кымнарны чок дээр. Оларның аразында, бирги класстың партазының артыына бо чылын бир-ле дугаар олурар Зоя Сат биле 75 харлыг пенсионер Куулар Чанзаа-оол олар боттарының талантызын база бараалгаткан.

Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Константин Дамдынга удуртқан Шеминиң бот-тывынгыр артистериниң коллективиниң көрүүзүү-биле фестиваль ажеглээн. Коллективтериң көрүүзүү бүрүүзү ленинчи юбилейте, ленинчи номналдың улуг боттанышкынынга, Коммунистиг партияга, тайбың дээш демисселге, коммунизм тургузукчузу улуг совет улуска турасхаттынган. Фестивальдың эрткенин жюри эки деп демделевишаан, коллективтериң иштинден бирги черни «Октябрь 30 чылы» колхозтуң, ийиги черни «Чыраа-Бажы», үшкү черни «Сүт-Хөл» биле «Тыва» совхозтарының уран түүл коллективтериниг тыпсып, чогуур шаналдарга киирген. Ол ышкаш хөй санныг бот-тывынгыр таланттыларга түс-түс шаңналдарны тывыскан.

Районнуң уран түүл коллективтериниң көрүүдээ бараалгаткан түүдериниден алырга, эрткен чылдарда уран түүл көрүүдээниң талазы-биле хожудан турган «Октябрь 30 чылы» колхозта улусчу талантыларының мергежилги өскен болган белеткели эки болган. Ында партия организациязы, Көдээ совет, колхоз баштаар чери уран түүл коллективин холга ап, иннаар чүгүлә кичээнгейни салып, ооң идей-политиктиг болгаш уран-чечен талазы-биле бедик деңгеелдиг болуруп партийжи ёзу-биле иеген турганы тода көзүлеп. Ол ышкаш «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл», «Тыва», СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтарда болгаш өске-даа ажыл-агыйларда партия, комсомол, совет органнар, ажыл-агыйлар удуртукчулары уран түүл коллективтерниче багай эвес кичээнгей салып турарындан ажыл-ишчилериниң иштинден бот-тывынгыр талантылыгларның саны өскен.

Коллективтериниң болгаш тус-тус бот-тывынгыр артистериниң чогаадыкчы талантылыының өзүп турары илдең. СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң «Ленин—партия» деп хорун, «Чыраа-Бажы», «Большевик» совхозтарның хөөмейжилер ансамбльдерин, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң клубунуң чаа тургусканы «Хөлдер» деп уруглар танцызын көрүкчүлер динмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. «Большевик» совхозтуң хойжуу, 57 харлыг Ондар Серенмаа «Чашпы-Хем», «Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа сүт-бараан фермазының ооң саанчызы Ондар Борбаанак «Кызыл-Чыраа» деп ырларны таалапчыг өткүт үнү-биле күүседиргө көрүкчүлерниң катап-катап дыңнаксаазы хайыыккан. «Большевик» совхозтуң ажылчыны Анатолий Монгуш бодунуң чаа чогаатканы «Ленин дугайында» деп шүлүүн боду номчаап үнелелди алган. Ада-чурттуң улуг дайынының киржикчизи Вера Байлак (СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхоз) гвардейжи дайынчы хевин кедиргеш, сценага үнүп келген. Ол «Гвардейжи мен» деп шүлүктү номчаап, дайынчы ёзу-биле ёзулаап, шеригниг базым-биле сценадан үнүүтерге, көрүкчүлерниң сонуургааны ажок. Баян-Тала клубунуң артизи Татьяна Сат, «Ак-Көк хемниң қижилери» деп ырны үш бызаанчыларга үдертингеш бадырыптарга таалапчының, катап-катап дыңнаксаачының чүү дээр. Ол-ла клубтуң херээжеңнер ансамбли «Улуг-Хемим-Енисейимнин» база баштак кожамыктарны эки күүсеткен. «Искра» колхозтуң хоруңуң күүседиглери чедиишкинниг. Хөндергей клубунуң бичии ыраажызы болгаш уран номчукчузу Зоя Сат «Самолёдум» деп ырны база «Вьетнамдан холуң ырат!» деп шүлүктү чаптанчыг үнү-биле чараш номчаан. Тыва улустуң бурунгу каргыраазын пенсионер Куулар Чанзаа-оол салыптарга солуунуң чүү дээр. Нина Ооржак («Искра») акробатиктиг көргүзүүнү күүседип турда, ооң эглигри ол анай-хаак-ла. «Большевиктиң» ыраажы дөрт кызы «Орайда» деп казах ырны чараш ырлаан. Ондар Семдерек биле Ондар Виктор боттарының чогаатканы сатириктиг куплединг бараалгаткан. Солуун, чараш ырларның, танцыларның, хөгжүмүүлериниң, уран номчукчуларның, хөөмейжилериниң кайызын ол дээр!

Хөп талазы-биле коллектив бүрүзүн мактап болдур. Ылангыя «Октябрь 30 чылы», «Искра», «Чыраа-Бажы», «Большевик», «Тыва», «Сүт-Хөл» бо ажыл-агыйларның коллективтериниң хевин чараш болгаш көрүштүт.

Ынчалаа-даа ол көрүнүүт көргүзүүлериниң аразында идейлиг деңнели куду, уран чечени чавыс, чиг номерлер бар болган. «Сүт-хөл» совхозтуң уран түүл коллективиниң чамдык танцыларының шимчээшкини ыңдыг-ла эки эвес. Даг-алдай танцыны кандай, шеверги эвес күүсеткен. Хөй талантызы: аныяктар тураа-даа, «Искрадан» келген киржикчилер бо фестивалга шала кошкак байдалын көргүскен. «Искра», Ленин аттыг колхозтарның болгаш «Сүт-Хөлдүң» уран таланттыларының чамдык номерлери чиг, чедир кылдыымаан, сцена культуразы чавыс деңнелдиг. Бо фестивалга национал хөгжүм херекселдери хөй ажыглаттынээ-даа, чамдыктарының үнүмүн өткүрүп шоолуг эвес. Хомус аймаа чок болган. Чаа мырлар, танцылар, уран номчулгалар Баян-Тала, Шеми клубтарындан өске коллективтерде чок. Кайы-даа коллективтериниң чамдык киржикчилери (ырлер) национал тоинуг хиреде, сапог азы идик чок, майыктаашты үнүп турары чараш эвес.

Ынчангаш бо фестивальдың көргүзүүн улам байдып, уран түүл бөлүүмнериниң ажылын улам бедик деңнелге тургузар, оңу партия, комсомол организацияларының удуртулгазынга тургузаары чугула.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корреспондентизи.

ТАЛАНТЫЛЫГЛАР КӨРГҮЗҮҮ

Чоокта чаа Кызыл-Мажалык суурунуң Культура бажыңынга бот-тывынгыр уран түүл коллективтериниң район фестивалы ийи хүн иштинде болуп эрткен. Оңу В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оонга болган Совет Тываның 25 чыл болур байырлалынга үе-шүлүг көргүзүүнү шыдаан. Оларның А. Чыргал-оолдуң «Өдүм чок Ленин», «Ленинчи партия» деп ырларын хор кончуг эки күүсеткеш, шаңналга четкен. Олардан дудак чок «Бардык» совхозтуң Хөнделең салбырының уран түүлүүнүң киржикчилери ап, дипломнар-биле болгаш баяннар-биле шаңнаткан. Эки, уран талантызын көргүскен 25 кижиниң граммоталар-биле, 10 кижиниң өртектиг барааннар-биле шаңнаан.

Моон мурнунда көрүүлерге бирги, ийиги черни ап турган «Большевик» колхозтуң база «Бардык» совхозтуң Аксы-Бардык салбырының уран «Кек эм» деп интермедиязы база утка-шынарлыг болган. Бөлүк уруглар чаа чогаатканы «Шаргар» деп танцыны эки ойнаан.

Ийи хүн үргүлчүлээн фестивальдың түнелин үндүрген. Бирги ийи черни районнуң Культура бажыңының коллективи болгаш «Бардык» совхозтуң Хөнделең салбырының аныяктары алган. Оларны бирги чергенниң дипломнары болгаш 132 рубль өртектиг баян-биле шаңнаан. Ийиги, үшкү черлерни «Шекпээр», «Дөн-Терезин» совхозтарның уран түүл киржикчилери ап, дипломнар-биле болгаш баяннар-биле шаңнаткан. Эки, уран талантызын көргүскен 25 кижиниң граммоталар-биле, 10 кижиниң өртектиг барааннар-биле шаңнаан.

Моон мурнунда көрүүлерге бирги, ийиги черни ап турган «Большевик» колхозтуң база «Бардык» совхозтуң Аксы-Бардык салбырының уран түүлүүнүң киржикчилери бо фестивальга кирипшейн барганы илдең. Фестиваль чоруп турда, Москвадан келген Бардыктың суттарылга системазында ажылдаар турар студентилер боттарының солуун концертин база көргүскен.

Республика фестивалынга барып киржир 60 ажыг таланттылыг аныяктарны шилип алган. Олар ам солуун программалыг концертин белеткеп эгелээн.

Чыл-чылда болуп турар мындыг көрүүлелерге, фестивальдарга бистиң аныяктарывыс сцена культуразын амдаа эки сагыш билбейн турар. Ол мышкаш идик-кеви база чангыс ай эвес, бастынмаан, шын эвес кеткинин алгаш, сценаже үнүп кээп турар. Көрүүдеге чаа чогаадыкчылар база авазы болган. Республика көрүүлезинге киржирде бо бүгүнү өөренип көөрү күзенигдир.

М. ХОЮГ-ООЛ.

Степан ШИПАЧЕВ.

Хамаан эвес, эрлер сенче кезе кайгап,
Харын черле түү-даа дижип чораайлар-ла.
Хаваан сыгыын санава-даа,
Харыңдан чыл казыва-даа.
Туман тынгаш, шала онган чечектерзиг.
Тулган чараш херээжеңнер чоргулаар-дыр.
Хүлүмзүрүүн үрек шонар
Күзээним дег, эргим-дир сен.

Очулдурган Куулар ОРГУ.

Слёттуң бүдүүзүнде

ААС-КЕЖИКТИГ ЧАШ НАЗЫН

Бистиң чуртуузутуң булуң бүрүзүнде уруглар албан черлериниң четкиин калбарып, школа назы четпээн уругларны ясли-садтарже хаара тудар, оларның өзүл дөргүлериге таарымчалыг байдалды тургузар, чаа салгалды күшеажылга болгаш эртем-биликге хандыдар хемчеглер боттанып турар. Ооң чижээнге республика төвү—Кызыл хоорайның уруглар албан черлериниң кайы-бирээзинге доктааташ, онда бичии чаштарның өөредилге-кижизидилгезин че кайы хире кичээнгей салдыганын көрүп болур бис.

Бо удаада Кызылдың Кочетов кудумчузунда № 16 ясли-сад-биле танышып көрээл. Девискээри ногаан үнүш-биле шыптынган. Ону долгандыр тарып каан ыыштарның, янаы-бүрү чечектериниң каскаражы, чаагай чыды кижиниң сагыш-сеткилин ала чайгаар сергедип кээр. Уруглар ойнаар тускай шолчүгештиң дериң кылган. Ыыштан чазаан аътчыгаштар, алдезин төккеш хааржакчыгаштар, чайгыныглар, тоолчургу бажыңнар, чүүл-бүрүү ойнаарактар уругларга бараан болган. Онда 200 уруг бар. Олар ааны-харының аайы-биле түстүг бөлүктерге хуваатынгаш. 2—3 харлыг уруглар бөлүү боттары бачым-даа болза корум-чурумга, өөредилгеге организастыг чоруу-биле үлегерлиг. Бо бөлүктү садикке киирериге белеткеп турар. Ол үе—эң-не харыысалгалыг.

Ясли-садтың бөлүк бүрүү тускай программа ёзугаар сан, чурулга, музыка болгаш чугаа сайзырадылгазының кичээлдерин эрттирип турар. Уруглар пластилиндеп дириг амытаннар, ойнаарактар, эт-херекселдер дүрүзүлерин чогаадыкчы ёзу-биле кылып өөренип турар. 2—3 харлыг уруглар бөлүү өске бөлүктербиле бир дөмей. Ильичиниң допчу вакларын кысказы-биле таныжып, ооң дугайында ырларны, шүлүктерни өөренип, тоолдарны, чечен чугааларны боттары чугаалап турар.

Ясли-садтың девискээринде огород шөлү база бар. Согунаны, чочак-тараалы, морковту одурүлгей тараан. Ооң ажаалда-хайгаралын бөлүк бүрүзүнге быжыглаан. Бир бөлүкке-ле ийи одуруг хамаржыр. Ажыл хөй эвес. Ынчалза-даа уругларны күүн-ажылга киижиндиринге, кадыкшылын быжыглаарынга огород ажаалдазы улуг ужурдузалыг.

Ийи, үш харлыг уруглар бөлүүнүң киижиндикчи башкызы Татьяна Васильевна Залаа. Ол башгайы күш-ажылчы базымын 1945 чылда-ла эгелээн. Хоочун киижиндикчи башгайы үеде уруглар ажаакчызынга 3 чыл дургузунда ажылдаан, чаштарның аажы-чанының онзагай байдалынга өөренип берген. Бичии уруглары киижиндер ажыл эң-не харыысалгалыг болгай. Ынчалза-даа Татьяна Васильевна бергелерге торуузаан. Ол ам дуржулгалыг киижиндикчилерниң бирээзи апарган.

Татьяна Васильевна шынап-за уруглаага эптиг-эвилек, сагыш човаптыр, ол уруглариның өөредилге-кижизидилгеанче улуг кичээнгейин салып турар. Ооң кичээлдерин көргүзүүт материалдары-биле байлак. Оларны педагогика кабинединден ангы-ангы темаларга хамаарыштыр таарыштыр шилип алыр, а чамдыызын болу белеткеп алыр. Хоочун киижиндикчи дыл домаа сайзырааваан уруглаага тускай кичээлдерни торутпушаан, оларның ала-белеринге уруглар-биле канчаар ажылдаарының дугайында сүмелерин берип келген.

Ясли-садтарда уруглариың хостуг дыштанылгазынга хей үени чарыглап турар. Шак бүрүзү уруглага ажыктыг болур кылдыр хүн чурумун таарыштыр тургускан. Уруглар хүн эрткенни бээн эскербейн баар, а кежээ алаңелерди уткуп алыр.

Н. СОТПА.

Редакторлуң орлакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

СОЛУН ҮҮЛ

Кибернетиканы үнүштер командылаар

Үнүштер бойдустуң чүгле даштыкыдан салдар чедирериниг таарымчалыг алыр эвес, харын оларны осмартып база шыдаар, мындыг болган. Олар суисааш, боттарын суг-биле хандырып, хуннуң авын эрттүр чыыдарынга шагзыраш, боттарынга таарымчалыг ылыр имиртиң тургузуп ап шыдаар.

Оларны мичалдыр башкартынып шыдаар кылдыр эргемек чугула «дериглер-биле» хандырар. Ленинград кибернетиктери ындыг шенээдени кылып көргөм. Үнүштериң уннарынга ийиниле бүрүлериниг радио дамчыдынчыларын эптеп каарга, олар боттарының «күзелдерин» ол дериглериниден дамчыдыл бээр. Оларның медээлерин тускай аппараттар хүлээп алгаш, бир аяк суг эккээр, оон сенсадыр туразын базыптар...

Дирис бойдустуң ол «дылында» уңуру билдиннээн чүвелер ам-даа хей. Ынчангаш эртемденнер ооң хей чамыттарын тылган болгаш үнүштериниң «командылаамын» ёзугаар ажыл-даар эң баштайгы кибернетика аппараттарын чогаадып тургускан. Ленинград кинематографистериниң «Үнүштер үнү» деп эртем-тайылбырлаа кинозун көргеш, аңаа бүзүрел болур.

Е. ПЕТРУНЯ.

Ленинград.

БОДАЛДАР, КҮЗЕЛДЕР, МӨЗҮ-ШЫНАРЛАР

(Эгези 3-ну арында).

чер багай ажылдап турар, олар боттарының ажылын чорудуп, оорларны илередип, корум-чурум урекчилерин, кем-херек үүледикчилерин илередип тыварга хөй-ниитиниг, чонуң иүжүнге даянмас, чон-биле харылзаа багай-дыр. Мал-маган оорлаан оорлар, хулгаан хереглер кылганнар ам-даа илереттинээн. Уламна харын бажы эштенип турар апарган. Бо чазын Убса-Хөлдеп сиген сөөртүп чораан. Чөөн-Хемчик чурттуг човаачы дүне суурга хонуп чыдырда, ооң машиназының хереклерин үштүп алган, үреп каапкан ышкажыгай, база бир чорумал човаачыны, ооң машиназынга олурган аныяк оолдар үштээш, акшазын хунаап аппарган, бөртеринниң халбыннарын дүй түдүп алган оолдар дүне кудумчуга чораан улуска халдаашкын кылып, акшазын хунаап ап турду. Олар ам-даа туттурбаан. Оларны илередип, тудар ажыл чорувайн турда ынчанмайн канчаар.

Шаанда аныяк кижи арага ишпес, авазы, ачазы түү дейдир, чаңгыс дыңнаар, айыылдан эртпес чүве болгай. Улут кижилерни хүндүлээр, өгге олурда мурну-биле беэин эртнес. Дыка үлгадып келгиже дээр-ле арага ишпес чордувус. Өг-бүле тутпаан шаанда ажыг чүве амзавас-даа турду. Урут-дарыглыг-даа апарган аныяк өг-бүле арага ишпес чүве болгай. Арагазы ижерда болза, ону ижип билир херек, ол дээрге хүндүткелдии чеми-дир — деп, Дадар-оол ашак чугаалаап, таапкылай берди.

Чаш-оол ашак олура:

— Чер чарар, бута казар магалыг күүү-шыдалдыг трактторлар, машина-техникалар совхозта көвүдээн-даа болза, сиген, тараа шөлдерни суггарарын ам-даа долузу-биле ажытлавайн турар-дыр бис ийин. Тракторлар-биле хонуларны чер-чери-биле кара девис кылдыр аңдарып ааптаткаш, аңаа үрезин чажын каап, хап чоруптар. Ол чажын каан хамык үрезин чай дургузунда оңгап-суксап кадып чайлаап, күзүн шоолугдаа дүжүт бербес. Шынында мынча хөй машина-техника турда, ол хонуларже суг үндүрери берге эвес чүве-дир ийин. Чүгле, чеве дишкеп, чаңгыс дем-күш-биле хөделир. Улус шупту хуу ажыл-агыйлыг, МЧАЭ турар үеде бутаны демир хүүрек-биле каскаш, сугну хонуларже, сиген шөлдерниче үндүрүп, чаагай дүжүттү ап турдувус. Кускунхаай, лом, демир-хүүрек тулуп алташ казып үндүрген Чоза, Тектирге, Ирбитей бугаларны ам шуут кагдыптаан-дыр. Ол болгаш өске-даа суггаттыг черлерден чаагай тараанны өстүрүп, сигенин кезип ап чордувус. Кандыг-даа үнүүтүн, от-сигенниң үнүжү чүгле суисуун-суггадыңдан хамаарыжыр болгай. Тараа-быдаанны, сиген шөлүн суггарып, суггаттыг черлерни долузу-биле шингээдип алырын партия, чазак кыйгырып, улуг-чаагай сорулгаларны салып турары кымга билдингир эвес боор — дей-дир.

ХООҮН коммунистер Чаш-оол биле Дадар-оол ашактарының бодалы, күзелдерн мындыг:

«Торгалыгның суу ам шуут халас агыш чыдып берген. Харын черни кооргалдай шаап, арыг кыдыын, Мозурну үреп турар апарган. Арбан, суну турар үеде демир-хүүрек, кускун-хаай-биле казып турган үндүрген Кара-Тал бугаазының дөзүн болбаазырадып кылгаш, ол буганы улам алгыткаш, Торгалыгның көктүг-шыктыг уюун, кыдыгларын үрей шаап, халас агыш чыдар суггу Калт-Хавак хонузунче, Арыг-Бажыче, Көндей хонузунче аксып үндүрүпкен болза аар. Ынчангаш часкы, чайгы пөн суггарылгазы чоруткаш, эгээртинмес дүжүттү алыр-дыр пөн. Совхозувус малчын болгай, ийал чеми культуразыны: ногаан суланы, түүл-бүрү аттарның сигеннерни суггаттыг черлерге тараап, бедик дүжүттү ажаал ап турган болзувусса. Суггу халас агыспас төлээде, белеп бугалыг болганда, Каът-Хавак хонузунче, Морту адаанда улуг хонуже чазын чавылдыр аксын бадырыптар болза, ооң от-сигенни хөлбенейнин келир. Ол дээрге база-ла малдың семиртилгезинге тергиин ажыктыг — хей от, чаг-дыр. Чоланың суун база ынчаар ажыглап болгай.

Тектирге бутазын ажылдатга киирпеш, аңаа чиңге-тараадан тарын турза. Коъш-Терек шуут-ла ногаанын ораны болгай. Шаанда Бириңдей ашак аңаа түүл-бүрү ногаалдарны тараап эки дүжүттү ап турду. Ирбитей аксының хонуларын суггарып, тараа болгаш мал чеми культураларын тарыыр болза, чаңында Убса-Хөл дег чалгып чыдар дүжүттү ап болур-дур ийин. Ирбитей аксының хонуларывга кандыг-даа ногаа кайтамчык үнер.

Торгалыг, Чоза, Ирбитей хамаан чок, кандыг-даа улуг, ташкын хемнерни боош, ооң далайны тургузуп ап турар апарган уе ышкажыл. Дус-Дагының девискээринде халас агыш чыдар суггларны хонуларже чедип үндүрпеш, чаагай үнүш-дүжүттү ап болур бүгү-де арга бар: болбаазын машина-техника, кижи күжү четчир, агрономия эртеми шыдаар-ла болгай».

Тюлюш КЫЗЫЛ-ООЛ.

КИНО

ИЮЛЬ 5-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Сөөлгү чанчыы» 10, 12, 2, «Рошфордан келген уруглар» 4, 5.45, «Бистиилээр бис», «Рошфордан келген уруглар» 7.30, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночымнды 10, «Дубровский» 12, 2, «Дан хаанында ужуражылга» 4, 5.40, 7.20, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шүүргедээр бомбардировщиктин ужурал дары» 3, «Эр болган херээжен» 5, 7, 9 шактарда.

ТЫВА АССР-НИҢ ИШТИКИ ХЕРЕКТЕР МИНИСТЕРСТВОЗУ 1969—1970 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА ССРЭ-НИҢ ИШТИКИ ХЕРЕКТЕР МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ ОРТУМАК ШКОЛАЛАРЫНГА ӨӨРЕНИР КУРСАНТЫЛАРНЫ ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН чарлаан. Школадар ИХМ органнарынга ажылдаар, юридиктиг ортумак тускай артемнигерин белеткээр. Өөренир хугсаазы 2 чыл.

ХҮЛЭЭП АЛЫРЫНЫҢ ЧУРУМУ: школага ортумак эртем дооскан, шеригниң чиигине албаның хуусаа ёзугаар эрттирген, ССРЭ-нин ИХМ-ниин кадры болуп ажылдарынга кадры таарыжыр. 30 хар чедир назылыг эр кижилерни хүлээп алыр.

Школага киирерлериниң шылгадыр артемнери: орус дыл болгаш литературага аас-биле; ССРЭ төөгүзүнге — аас-биле.

Ортумак школага киирерин күзээрлер бо чылдың июнь 10-га чедир хуусаада медицина комиссиязынга шинчидерин эртер даап Кызылга, ИХМ-нин кадр килдизинге мындыг документилерлиг келир:

1. Ортумак эртем дооскан дутайында документ болду-биле.
2. Шерит биледи.
3. Бүдүүлге черниинг партия, комсомол организациязының берген характеристиказы.
4. Беэт чоокка тыртыргап, 3×4 см хемчээлдиг үш фотокуруг.

Тыва АССР-ниң ИХМ-ниин кадр килдизи.

редакциянын адрези

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда килдизинин 35-24, харылсалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдыралга килдизинин 23-51, культура килдизинин 37-13, көдээ ажыл-агый килдизинин 21-47, үлетпир килдизинин 22-64, чагда база совет тургузуг килдизинин 21-27, информация килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун хелбейн барганга 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында нарлалга эргелеличин типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00197.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫШЫҢАР!

1925 ЧЫЛДА ТЫВА ХЕРЕКТЕРГЕ ЧЫГЫЛГАЖЫЛ

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведиин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮЛЬ 6 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 157 (8003)

Өртээ 2 көп.

СОВЕТТЕР БОЛГАШ УРУГЛАР АЛБАН ЧЕРЛЕРИ

Коммунистиг партия болгаш Совет чазап «Бүгү-ле чүвени кижиге»—деп принцип өзүгаар коммунизм тургузуучуларының дугайында ынчазыгейни кошкатпайн, үргүлчү сагыш салып келген. Ол ыяактыг биче чаштарның өзеринге болгаш кижизидилгезинге күүрне хей акша-хереңгини бюджет өзүгаар чыл бүрүде тускайлап берип, чөр-чөр Советтериниң ол хереңгилендиришкинини ажыглап, чарыгдап турарынга чедир шыңгыы контрольдап турар. Оон ачызында хей уруглардыг болгаш бөт-нелер акша дузалаачызын ап, уруглар албан черлериниң, ыяактыг школа назыны четпээн биче чаштарның ясилерин, садтарын чыл бүрүде немештир тудуп келген.

СЭКП-ниң Программазында айыткыны болза: «БИЧИИ УРУГ БҮРҮЗҮНГЕ ААС-КЕЖИКТИГ ЧАШ НАЗЫННЫ ХАНДЫРЫП БЭЗРИ—КОММУНИСТИГ НИИТИЛЕЛДИ ТУРГУЗАРЫНЫҢ ЭҢ ЧУГУЛА БОЛГАШ ЧААГАЙ СОРУЛГАЛАРЫНЫҢ БИРЗЗЗИ БОЛУР. ШКОЛА НАЗЫНЫ ЧЕТПЭЭННЕРНИҢ АЛБАН ЧЕРЛЕРИНГЕ ЧОННУҢ НЕГЕЛДЕЗИН ЧООКУ ЧЫЛДАРДА ДОЛУЗУ-БИЛЕ ХАНДЫРАР ТӨЛЭЭДЕ, БҮГҮ ЧҮҮЛДЕРНИ КЫЛЫРЫ ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА ДЕП ПАРТИЯ САНАП ТУРАР». Бо чаагай хереглер аныяк Тыва республикада боттанылгазы кандыгыя?

Бистиң республикага 1970 чылга чедир соолгу үш чылда 2620 аныг оруннуг уруглар албан черлерин тудары көрдүнген. Ол сорулганы күүсеткенинең түңнелиндө республиканың хөөрайларының болгаш райбинар төптөринең ясли-садтарга негелдезии барык-ла 70 хуу күүсеттинген. Ындыг турбушө эрткен чылга көрдүнген 620 оруннуг уруглар албан черлериниң тудуу дөвүзүү-биле ажыглалга киребээн. Бо чылдың планында тудугларның амгы ыяктының турарындан алырга 700 аныг оруннуг уруглар албан черлериниң тудуу ындыг-ла шапкынчывайн турар.

Эрткен чылын Бии-Хемниң Туран хөөрайга 140 оруннуг чаа ясли-сад ажыглаачө киргеп. Чаа төлевилел өзүгаар ыяган бө башкыга бичии чаштарны кижизидерге бүгү-ле чүвелери бар болганындан ажыыдаарга таарыпчалыг, экидир дээрзин өөң эргелекчизин А. Кицына чугаалап турар. Мындыг ажылыг таарыштырып ыяган ясли-садтар республикада эвээш эвес. Ыяаңгыя ажылчы чоннар депутаттарының Каа-Хем, Таңды, Бай-Тайга район Советтериниң күүсөөнмары болгаш Кызыл хөөрай Соведи түс черлериниң девискээрлеринде уруглар албан черлериниң ажылын эжиндерииң белүр чогуур хемчегларин ап келген. Ясли-садтарга планнаттынган тудугларны чогуур үезинде ажыглаачө киирип, ыяаңгыя будуруглг, албан черлери, колхоз, совхозтарда ажыыдап турар мөлөрниң уруглэрын хөйү-биле хаара тудары, бар турган ясли-садтарны кышпа удур чылыглап септеп, өөң даштынга уруглар ойнаары-биле чогумчалыг шаадерии тургузары, оларның девискээрлерин ногаанчыдып, чаагайныдарны чөр-чөр Советтериниң сөңгээряаттынмас соруглгазы болур.

Таңды районуң төвүнде, Хөвү-Аксында, Межегейде, Балгазында болгаш дуржулга станциязында уруглар албан черлериниң паштында уруглар ойнаарынга таарыштыр ыяган шаадерлиг, аңаа таарыштырган ойнаар хереклелдерлиг база ол чөөн ыяны девискээрлерин ногаанчыдып, чаагайныктыяны зки. Ыяаңгыя Бай-Хаак суур Соведи школа назыны четпээн уруглэрлиг школдарының, оларның ясли-садтар-биле хандырылгазының айтырыгларын удаа-дараа чугаалашып турар.

Тес-Хем районнуң Кызыл-Чыраа кодээ Соведиинең даргазы Допчун Лахов ында уруглар ясли-садының ажылынче хүн бүрүнүң кичээнгейни салып турар. Бо хүннерде өөң ышкаш удур белетиглиг чорудуп, оларны ыяпын соортуруп эгелээн. Мындыг чижектерни санаар болза кончуг хөй. Республиканың хөөрай, суурларында уруглар албан черлериниң аргадуруулгалыг ажылдакчылары Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунда Валентина Шаалы, Чадаана хөөрайда Анна Каманицина, Өөрүнүң Торгалыгда Монгуш Намчан, Тес-Хеминиң «Ак-Эримге» Саартай Балчыр болгаш Кызыл хөөрайның ясли-садтарының ажылдакчылары Лидия Забоева, Елена Филлипова, Галина Максимова болгаш өскелерге-даа чөн чоргаарланып турар.

Республика хемчээли-биле Чырыдыышкын министерствозунуң шугумунда 64, өөң 40 ажыы кодээ черлерде, а Кодээ ажыл-агый министерствозунуң шугумунда 41, өөң 19-зу колхозтарда, артыннарны совхозтарда, үзеттирүр, тудуг шугумунда 11 ясли-садтар ажыыдап, ында шупту 6500 аныг уруглар хаара туттунган. Хөөрайларда уруглэрның 30 хуузу ясли-садче хаара туттунган болза, кодээ черлерде ол кончуг муду болуп, чүгле 9 хуу болуп турары тергиин четпес.

Колхоз, совхоз төптөринге, фермаларга болгаш бригадаларга уруглар албан черлери кылырынга планнаттынган ажыл-хереңгиниң республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозунуң чыл бүрүде четче ажыглавайн келгенин бүрүү шазарымның үези келген. Ыяаңгыя Эрзин, Тес-Хем, Өөрү, Тоожу районнарда бө министерствоның шугумундан чангыс-даа ясли-сад туттунмаан болуп турар. Чүгле тудуглар эвес, ол уруглар албан черлеринде ажыглаар турар кадрларже база кошпак ничээнгей салып келген. Колхозтарда, совхозтарда ясли-садтарда эргелекчилер, нижизидинчилер ажыыдап турарларның чүгле 10 хуузу ортумак туснай эртеминиг болуп турары негелдеге канчап-даа дүүшпес. Бо бүгүнүң түнелиндө кодээ черлерге садтарга турган бирги класска киргеп уруглэрның инити белетиглиниң кудузун мурнуку чылдарның дүрүмүгээзи бадытнаам.

Моон сөңгээр школалар чаа программа ёзугаар өөренип эгелээр болгай, ынчангаш чаа нижикни кижизидериниң эге суурун салып турар бө үчастокка хамаарышкан ажылынга бердингеш туснай эртеминиг кадрлар ажыыдаан турарын чедип алыр херек. Маңаа хамыктың мурнунда чөр-чөр Советтери организастыг хемчегларни алыр үүрүлүг. Кызылдың педагогика училищезин школа назыны четпээн уруглар албан черлеринге ажылдаар туснай эртеминиглерни 1966 чылдан бээр дооскурүп турар апарган. Ынчангаш чөр-чөрде уруглар албан черлериниң чөөнкү үеде туснай эртеминиг кадрлар-биле хандыртынарының бүгү аргалары республикада бар-дыр.

Бистиң республикада төрүттүнген чаш уруглардан эгелээш 7 хар чедир назыныглар 45500 аныр турар, а оларның 33700 аныы кодээ черлерге хамаарыпп турар. Мынчангаш Төрээн чуртка эйбек тараа, эът, сүт, дүктү өстүрүп берип турар кижилерниң ажы-төлүнге таарымчалыг бүгү байдалды тургузуп, оларны ясли-садтарже калбаа-биле хаара тудар дээш чөр-чөрде партия, совет органнар, комсомол, профсоюзтар организмары, херээженнер чөвүлеңдери ышкаш өске-даа хей нииги организацияларының организастыг хемчегларни алыры чугула.

ЧУРУКТАРДА: циркти аныяк артистери (солагай талада) Зелим, Еизек, Юрий Хөвеңмей, Юрий Оскал-оол олар чиңге демир кырында нарын коргузуглер күүседип турары. Тыва цирк артистери (оң талада) өөн үезинде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

Бистиң РЕСПУБЛИКАДА

УЛУГ КОМБИНАТТА

«ТЫВА КОБАЛЬТ» комбинатының коллективи беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап келген. Ай бүрүүзүнде социалистиг хүндөлегларын ажыр күүседип келгенинең ачызында, чыл эгезинден бээр электри энергиязын ажылдап үндүрериң 108,5 хуу, чугай бүдүрериң 108,8 хуу күүсеткен болган. Эгнын капитал ажылдары 105 хуу кылдынган. Комбинатта коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин калбарган. Ам ол шимчээшкинде 300 ажыг кижи, чеди пех каттынган. 78 кижиге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызары дээш бедик атты тывыскан.

ЧАРТЫК ЧЫЛДЫЫН КҮҮСЕТКЕН

☆ **КАА-ХЕМ** районнуң «Бүрен» совхозунуң сааңчылары Светлана Сандый-оол биле Екатерина Шумихина олар беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш чарыштың мурнакчылары болуп келгеннер. Оларның кайызы-даа сүт саалдазының чартык чыл үзүндөлгезин ыракта ажыр күүсеткен. Бүгү сааңчыларның кылыскы күш-ажылының ачызында үк совхоз сүт бүдүрериниң чартык чыл планын июнь төнүүзүнде 120 хуу күүсеткен.

МАЛГА ХООЛУЛУГ ЧЕМНЕР

Ниитиниң малынга хоолулуг болгаш ватамланыг чем болур бүдүк-бүрүнү чогуур үезинде белетиглерин «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-шинилери организастыг чорудуп турар. Ажыл-агыйның салбырларында үш бригада 256 тонна бүдүк-бүрү чемни белетиглерин үндөлгеп, аралында тарыпты калбарткан.

Бүдүк-бүрү белетелинде ажыыдап турарларга школачылар база дузалажып турар. Совхозта ам 60 ажыг тонна бүдүк-бүрү белететтинген. 112 тонна бүдүк-бүрү белетиглер үндөлгеп алган Чыргаңы салбырда бригада эрестиг ажыыдап, 25 тонналы белетиглеп. Дагыр-Шемиде хойжу бригаданың малчыннары бригадир Монгуш Төмүр-оолуң удуртулгазы-биле 20 ажыг тонналы белетиглеп.

Район Соведиинең депутады Монгуш Шома Шагбановнага баштаткан 54 кижи звеноолар болуп алган. Хорум-Дагның арыгларында бир деңнег төделеп, үш бүрүде 6 тоннадан эвээш эвес бүдүк-бүрүнү биглаш, 80 тоннаны белетиглер дээш аазаапкының ажыр күүседир дээш турбуун турар.

«Большевик» совхозтуң ийи трактороолу бригадаларының сигенчилери сигеп келгилеринде үш бүрүде калбартпышаан. Сигеп кезер 6 трактор агрегаттары, а хой-жуларының 7 аът машиналары сигеп шөлдериниге таалынчыг аппыы түткалга аазап наш хонуктар эрткен. Баштайгы хүннерде кестингеп шөлдериниң дүжүүр белдүүнүң, ногаан сараатгар бедип үнгүлээп, 30 ажыг тонна сигеп сараатгаттынган.

Сигеп келгилеенинче хойжулар организастыг киржип, ылаңгыя Куулар Ондар-оол, Монгуш Борбай-оол, Доңгак Достай-оол олар үш сараатты тургускан.

Ниитиниң малынга 428 тонна сигенин Ленин аттыг колхозтуң чежигүннери белетиглер планныг. Ында 16 кижи составтыг бригада үш трактор, ийи аът машинаазы-биле болгаш холдуң херексөдлери-биле чепсегленгеш. Сесеге хөвүзүнде ажылдап киргилеп. Бригада баштайгы хүннерде 50 га черинге сигенин кескен. Кургаан сигенин болеры, сараатгаары эгелээн.

Комсомолчу-аныяктардан тургустунган ийи бригада 70 тонна бүдүк-бүрүнү белетиглери-биле сөөгүп аазаап. Хемчик арыында ажыыдап турар. Олар ам бээдэ 20 ажыг тонна чедире бергеп.

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң Дүвүреп деп черде сигенин бир трактор агрегады кестарын киргилеп.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корр.

КОМБАЙННАР СЕПТЕЛГЕЗИ

ИЮЛЬ 1-ГЕ ЧЕДИР ТАРАА БОЛГАШ СИЛОС АЖААР КОМБАЙННАРЫҢ СЕПТЕЛГЕЗИ РАЙОННАРДА МЫНЧАЛАР КҮҮСЕТТИНИП ТУРАР (хуу-биле):

РАЙОННАР	ТАРАА Комбайны	СИЛОС Комбайны
Бай-Тайга	8,9	—
Барыын-Хемчик	61,7	53,6
Өөрү	100,0	—
Чөөн-Хемчик	35,8	36,7
Улуг-Хем	30,4	28,6
Таңды	18,9	19,6
Бии-Хем	1,9	—
Тоожу	33,3	—
Каа-Хем	14,2	3,6
Тес-Хем	36,4	25,0
Эрзин	6,7	—
Кызыл хөөрай Соведи	28,9	18,7

Республикада септезе чогуур тараа комбайнары 914, ам септеттингеш 230, азы чүгле 26,4 хуу болган. Септезе чогуур силос комбайнары 235, оон септеттингеши 54, азы 23 хуу болган. Моон ап көөрге, республикада ажаап алмышкынга кол техника болур комбайнар септелгезин дыка оожум чоруп турар-дыр.

Тараа кезер машиналарының септелгези 23 хуу, чүүк автомобильдериниң — 62,9 хуу күүсеттинген.

АМГЫ ҮЕНИҢ КҮЧҮЛҮГ КҮЖУ

☆ **СВЕРДЛОВСК.** (СЭТА-ның корр.). Орта Уралдың коммунистери, бүгү ажылчы чоннары делегейниң коммунистиг шимчээшкинилиниң чаңгыс эвес быжыглаварыңче СЭКП ТК-ның болгаш ооц Политбюроузуңуң углаңдырган политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгаазын, хелелиишкиннерин чаагай күзелдиң хамыпшыныыбиле демдеглеп турар. Коммунистиг болгаш ажылчын партиларының делегей Чөвүлел хуралының документтерин, СЭКП ТК-ның июнь (1969 чыл) Пленумунуң доктаалын заводтарда болган фабрикаларда, тудугларда болган транспортта, колхозтарда болган совхозтарда, албан болган дөрт өөредилге черлеринде улуг сонуургал-биле көрөнип турар.

Июль 4-те областың болгаш хөөрайның партия организациязының активиниң хуралы болуп эрткен. СЭКП ТК-ның Политбюроузуңуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш. А. П. Кириленко коммунистиг болгаш ажылчын партиларының делегей Чөвүлел хуралының түнелдерииниң дугайында илеткелди ажаа кылган.

Илеткелдиң чугаалажылы кеөрүүге киришкеи оратолар Орта Уралдың ажылчы чоннары эрес-маадырлыг, күш-ажылды-биле, ажы-дүкүмээ чүүлтерге доктаамал практиктиг чугаалажчылы-биле боттарының интернационалчы хүлээлгезин күүседир турарын демдеглээн.

Хуралдың киржикчилериниң чаңгыс үн-биле хүлээп алган резолюциязында делегейниң коммунистиг шимчээшкинииниң сырый каттыжылышкының быжыглаварыңче СЭКП ТК-ның Политбюроузуңуң углаңдырган ажыл-чорудулгазын, Москва Чөвүлел хуралынга СЭКП-ниң талазелериниң ажылын, СЭКП ТК-ның июнь (1969 чыл) Пленумунуң доктаалын бүрүү-биле чүүлдүг деп санаазын.

Коммунистер-уралчылар Свердловск областың ажылчы чоннары боттарының Төрээн чүүлдүг күүдүнүң моон соңгаар-даа быжыглаар дээрзин СЭКП ТК-га бүдүрөткен.

☆ **САРАТОВ.** (СЭТА-ның корр.). Областың ажылчы чоннары — коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестер — коммунистиг шимчээшкинин амгы үениң эң күчүлүг политиктиг күжү болуурун база катап бадыткаан коммунистиг болгаш ажылдың партиларының делегей Чөвүлел хуралының материаллдарын улуг сонуургал-биле көрөнип турар.

Июль 4-те Саратов областың болгаш хөөрайның партия организацияларының активиниң делегей Чөвүлел хуралының түнелдерииңе таңбаштырган хуралы болган. СЭКП ТК-ның Политбюроузуңуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов изеткел кылган.

Илеткелди чугаалажылы кеөрүүге киришкеи коммунистерниң чаңгыс эң-сетиглиг бүрүзү-биле чугаалап турганы болза, делегейниң коммунистиг шимчээшкинииниң улуг чедишкинии болган делегей Чөвүлел хуралының түнелдерииниң дугайында халы болган бүгү талазыг түнелдерии СЭКП Төп Комитединиң июнь (1969 чыл) Пленумунуң доктаалында кылган. Планетаның коммунистериниң бө чайгаачыл шуулганы болза, империализмге удур демисселге марксизм-ленинизмге үнүрелээн каттыжылган күштериниң сырый каттыжылышкынының бүдүрелдиг хереглээ болур дээрзин санаал берииңер демдеглээн.

Чаңгыс үн-биле хүлээп алган шиитпирге демдеглээнде: Область болгаш хөөрай партия организацияларының активтери хуралынга киржикчилер болгаш коммунистер киришкен.

СЭКП ТК-ның Политбюроузуңуң кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. И. Воронов коммунистиг болгаш ажылчын партияларының делегей Чөвүлел хуралының түнелдериниң чаңгыс үн-биле чүүлдүг деп санаазын илеткелди ажаа кылган.

Антиимпериалистиг бүгү күштериниң чаңгыс аван быжыглаарының хереэинге чугула ужур-дузалыг болган делегей Чөвүлел хуралының түнелдерии бриишкинимни ажылчы чоннары чаагай күзелдиң хамыпшыныы-биле утказан дээрзин илеткел талазыбиле сонал бергеннер демдеглээн. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга утказытыр областың ажылчыннарының, колхозчуларының, интеллигенциязының күш-ажылчы болгаш политиктиг ажаок улуг кеөрүүшүнүүнүң дугайын, боттарының интернационалчы хүлээлгезин күүседирииге белеткиниң дугайын — эрес-маадырлыг күш-ажылы-биле Совет чуртунуң күчүзүн моон соңгаар-даа быжыглаар дугайын орациялар чугаалап турган.

Актив хуралынга хүлээп алган резолюцияга СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаалын, делегейниң коммунистиг шимчээшкинииниң сырый каттыжылышкының быжыглаварыңче СЭКП ТК-ның Политбюроузуңуң углаңдырган политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын бүрүү-биле чүүлдүг деп санаан. Брянск областың коммунистери, бүгү ажылчы чоннары Төрээн чуртунуң күчүзүн моон соңгаар-даа быжыглаарын, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин чедишкинниг боттандырарынга күштерин болгаш күжениишкиннерин харамнанмас дээрзин актив хуралы СЭКП Төп Комитединге бүдүрөткен.

★ **КАЗАНЬ.** (СЭТА-ның корр.). 4-те Татарлыстың партия активиниң хуралы улуг шиитпирлерни чорудуп, байдалынга эрткен.

СЭКП ТК-ның Политбюроузуңуң кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Д. Ф. Устинов коммунистиг болгаш ажылчын партиларының делегей Чөвүлел хуралының түнелдериниң дугайында илеткелди ажаа кылган.

Ораторлар СЭКП ТК-ның июнь (1969 чыл) Пленумунуң доктаалын бүрүү-биле дөгүлеп, Москва Чөвүлел хуралының документтериниге болгаш материаллдарынга Татарлыстың ажыл-шинилериниң улуг сонуургалдыын олар демдеглээн. Ам республиканың хөөрайларында болгаш кодээ суурларында муң-муң информаторлар делегей Чөвүлел хуралының материаллдарының, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаалының талазы-биле беседаларны чорудуп турар. Оң беседаларга хөөрайларның болгаш кодээниң ажыл-шинизеринге амгы үе-чадага империализмге удур, тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш демисселдиң тодаргай сорулгаларын айткан делегей Чөвүлел хуралынга СЭКП-ниң төлээлериниң ажыл-чорудулгазын бедик-биле үнелеп турар.

Хуралга чаңгыс үн-биле хүлээп алган резолюцияга демдеглээни: Татарлыстың коммунистери, бүгү ажылчы чоннары Төрээн чуртунуң күчүзүн быжыглаарларга күштерин харамнанмас, беш чылды хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыпка чаа-чаа чедишкиннерни чедип алыр. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл өөн төлептир утказыр.

* * *

Киргизстың, Таджикистаның, Туркменияның, а от ышкаш Дагестанның, Карелдиң, Кабардин-Балкарның болгаш Марий партил организацияларының активтери хуралдарны болгудаан.

Архангельск, Белгород, Калининград, Курган, Мурманск, Смоленск, Тамбов, Томск областарының партия организацияларында, а от ышкаш Забайкал болгаш Туркестан шерит округтарынга хуралдар база эрткелээн.

Хуралдарның киржикчилерэ коммунистиг болгаш ажылчын партиларының делегей Чөвүлел хуралының түнелдерии, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаалын чугаалажып кеөрүп, чаңгыс үн-биле үүлдүг деп санаан.

(СЭТА).

КОЛУМБИЯ КОНГРЕЗИНИҢ ТӨЛЭЭЛЕРИ КЕЛГЕН

ССРЭ-ниң Дээди Соведиинең Президиумунуң чалаакы сөөлүүр Колумбия Республиканың конгрезиниң төлээлерии сеңээ даргазы Марио С. Вивас баштадыр албан дузуунуң өлчөрүүн ыяпын, Москвада келген. (СЭТА).

„УРАН ЧҮҮЛ ЧОННУУ БОЛУР“ *(В. И. Ленин)*

Уран солун көргүзүглер улажып тур

Москваның күрүне циригиниң Тывага келгининиң, оон соонда, ол циркти Кызылда чедип келгенинин дугайы республиканың ырак-кыдыг булуңнарынга чедир солун хамчыштыр билгиже берген.

Бо хүннерде Москваның күрүне циригиниң улуг өргээзи Улуг-Хемниң ковбүргүүзү солагай талакы үжүнде, театрлер аразында туруп турар. Кызылчыларның болгаш найысылалга келгеннериң кичээнгейин ол өргээ хамыкшыдып турар.

Июль 4-түң кежээзи, 1500 кижи ажыг олуттуг өргээ шыгырт болган.

Программаның башкарымкызы режиссёр-инспектор Борис Юрин манежке үнүп келген. Эстрада оркестри биске биллиниг ырның аялгазын ойнаптарга:

Эргим четпес аърга, хөвү, хемниг,
Өскем, төрээн чуртум дег деңгем,
Эрге-шөлээ бүргеп, чаптып турар
Өске ындыг чуртту билбес мен

дээш сөөгүлер ол чугаалаакан. Чүгле бүгү ажыг, кайырланчыг турар хептиг, арыннарынга хүдүмзүруг ойнаан артистер төрээн-на үне маннажып келген. Циркти тыва болгуңуң артистери база Тыва АССР-ниң түгүн хелбеңнелмор түгүлээн үне маннажып келирге, адыш часкаанкыларны улам күштүг диңмирей берген.

Кызыл хөөрүүскомуның даргазы С. Х. Красный Москваның күрүне циригиниң Тывага келген бө артистерииге СЭКП-ниң Кызыл хөөркомуның бюрозуңуң база хөөрүүскомуңуң мурнуунан байыр чедирип үүре чугаалаан. Циркти директорлуг П. Н. Васильев харыы сөөгүлерин чугаалаан.

Циркти ажылышкынының чыскаал-эгези байырлачыг байдалга эртип, көрүкчүлер артистерге дириг чечектерни түгүлээн, эвилелдешкен республикаларның туктары хелбеңейнин түгүлээн. Шупту 65 артист, олар маңаа келириниң мурнунда Казах ССР-ниң найысылалы Алма-Ата хөөрайга барыкта бө эрткен частын дургузунда оон көргүзүп турган. Оон ангыда циркти тыва болгуңуң артистери биштиң уран чүүдүлүүштүң болгаш литературавыстың Якут АССР-ге болган декадазынга база киришкеп келген. Москваның күрүне циригиниң Тывада келген артистериниң уран чүүл удуртукчузу РСФСР-ниң улустуң артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи В. Б. Оскал-оол.

(Уланчызы 4-ну арында).

КҮҮСЕЛДЕНИҢ ХЫНАЛДАЗЫН ЧОРУДАР

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛДАН

Партияның организастыг ажылында эң-не кол черлериниң бирээзин үндурген шинтпирлериниң күүселдезин хынаары эелеп турар. СЭКП Тожу райкомунуң чоокта чаа болган пленумунга районнуң партия конференциязының доктаалының, анаа болган шүгүмчүлелдиг саналдарның күүселдезин чугаалашкан. Конференцияның доктаалын бүгү партия эге организацияларына чугаалашкан болган шүгүмчүлелдиг саналдарны күүселириниң хемчеглерин ажылдап кылган. Оларны боттандырарынче бүгү коммунистерниң күженишкиннерин мобилизастап келгени-биле районнуң мурнунга тургустунган ажылагый, культура тургузуушкунунуң сорулгаларының челиишкиннерниг боттанып келгенин пленум демдеглээн.

Малдың баш саны өзүп, оон продуктулуг чоруу эдээн бедээн. 1968 чылда район күрүнеге эът, сүт, дүк садарының планын 100—155 хүү чедир күүседип, 1967 чылга деңнээрге, 906 центнер эътти, 22 центнер дүктү хойнү саткан. 1969 чылда мал өстүрериниң планын «Тоора-Хем» совхоз чүгүн аайы-биле 102—119 хүү чедир күүсеткен. Күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының чартык чыл планын эътти 97,7 хүү, сүттү — 103,6, дүктү — 77,5 хүү күүсеткен болган оларны салары үргүлчүлеп турар.

Мал ажылынга эки түңнелдерни чедип ап турар мурнакчыларның хүрээлери өскен. Саанчылар Кол Ажымаа, Бараан Хуваска олар эрткен 5 айларда быжыглаан инектериниң бирээзинге онаалтыр 390—400 литр сүттү саап алган, инекчилер Елизавета Бендер, Бараан Алгыйбан олар 90 мынчыан 70—74 анайны камгалап алган. Хойжу Лопсан-Доржу төөүүн 100 хойнан 105 хураганны, бир хойнан 2 кг дүктү, коммунист Даваа Севен бир хойга онаалтыр 2,8 кг дүктү, Чооду Хүрбештей 100 хойга онаалтыр 101 хураганны алган. Аныяк инектер кадарчылары хой чылдарда эки ажылдап, чангыс-даа баш малды багай ажаалгадан алуруп корбээн Кол Шой-Сюрюн, Чымба Дамчат оларны чоргаарыы-биле адап болур.

Май 1 салбырга коммунист Байыр-Белек эргелекчилээн сүт-бараан фермазы бо чылын төрээн инектериниң быжаалаарын 100 хүү камгалап ап, сүт саалдазынга эки түңнелдерни чедип алган. Ырбан ыяш ажыл-агый чери эрткен чылын инити болган бараанның продукция бүдүрелиниң, ыяшты белеткээр, салдадырының планнарын ажыр күүсеткилээн, республикада мурнакчы бүдүрүлелериниң олурууна кирген.

Бо чылдың 5 айларында Ырбан ыяш ажыл-агыйы бараанныг болган инити продукция бүдүрелиниң планын кайызын-даа 117 хүү күүсеткен, 78 муң куб. метр ыяшты белеткеп, сөөрткен. Районнуң ыяш ажыл-агый чери, электростанция (удуртукчулары коммунистер эштер В. Новиков, В. Кускашев) сөөлгү ийи чылда доктаамал эки түңнелдерни чедип ап, планның сорулгаларының бүгү коргүүлерин 103—141 хүү чедир күүсеткен. Моон-биле кады партконференцияның доктаалын боттандырарында четпестерни барын пленум айыткан. Төрүүр малдың кызыраар, малдың чаш төлүнүң олур чоруунуң барындан эрткен чылын дыка хой баш малды чедир албаан.

Эрткен чайын малдың чемин четчири-биле белеткээн болза-даа, бо чылдың 5 айларында нитизи-биле 483 баш мал харысалга чок чоруктан олген, азы 42 тонна эът халас барган. Төрүүр малдың эдерилгезинге үчет сандаргай, хойларны тарып боозадыр ажылды боттандырбайн турар. Коммунал ажыл-агый комбинады, тулуг-сентеле участогу, харылзаа конторазы планның ажылдарын күүсетпейн келген.

Конференцияның сөөлүнде коммунистерниң политиктиг өөредилгезинче кичээнгейни СЭКП райкому, партия организацияларга алаан күштедирген. Эрткен өөредилге чылында 12 эге политшколаны, марксизм-ленинизминиң үлегиннерин өөренир 3 школаны, 6 теоретиктиг семинарны организастап, оларга нитизи-биле 360 дыңнакчыны хаара туткан, оон нитинде 210 коммунистер өөренип эрткен. Политшколаларның, семинарларның хой кезии эки ажылдаан, программазын күүсеткен.

Район төвүнде марксизм-ленинизминиң үлегиннерин өөренир школа (пропагандизи эш А. Загайнов), Адыр-Кежигде, Май 1 салбырның сүт-бараан фермазында ийи чылдың поли-тшколаларын (пропагандистери эштер Кара-Сал, Дамба) кичээлдерни организастыг, лекцияларны дыңнакчыларга биллингир, сонуургавчыг эртирип турган. Партия өөредилгезиниң системазынга четпестер тургузаан. Чамдык школалар программазын дооспаан.

Чонга лекция пропагандазының ажызы сөөлгү үеде өскээн. Районга «Билиг» нитилелиниң 120 кежигүннери, 50 политинформаторлар болгаш СЭКП райкомунуң штаттан дашкаар 17 лекторлары ажылдап турар. Оларның иштинде эштер Тамдын-оол, Хуурак-оол, Загайнов, Ооржак Биче-оол, Дорофеев олар лекцияларны хой номчуп, амыдырал-биле эки холбаштырып тураргар.

Район төвүнде албан организацияның черлериниң коллективтеринге политинформацияларны неделя санында чорудуп турарын чурумчуткан. Ол чорук ажылдакчыларның билиин бедидеринге, ажылга харысалганың улгаттырарынга идиглиг болган. Ынчалзаа-даа ийи малчыннарынга, Хамсыра, Сыстыг-Хем ышкаш ыракта турар чонга лекция номчулгазын эзээн организастап турар болгаш кодээ ажылагый темазынга эки белеткеттинген лекция чок болуп турары хомудаачыг.

Конференция сөөлүнде СЭКП райкому, оон чер-черде партия эге организацияларга партияның организастыг ажылын экижидеринче угланган эзээн эвес хемчегларни ап чоруткан. Районнуң партия организацияларга партийжи амыдыралдың ленинчи нормаларын сагыыр, удуртулганың коллективтиг принцивин боттандырар, коммунистерниң мурнакчы ролин бедидер, шүгүмчүлеп болгаш бот-шүгүмчүлелди деткип, боттандырарын доктаамал практикалап турар. Партия организацияларының хүрээлеги өскен. Оларның хой кезии кылып турар ажылынга, хой-ниитиниң херээнге идепкейлиг чоруун көргүзүп турар.

Партия эге организацияларының секретарьларының, оралакчыларының, бюро кежигүннериниң теоретиктиг болгаш практиктиг билиин бедидер соруга-биле партия активиниң өөредилгезин организастап, эрткен өөредилге чылында 5 хүннүң кичээлдерни эрттирген. Үк өөредилгеге 39 кижи хаара туттунган. оон-биле кады аныяк коммунистерниң түскай семинарын 4 удаа чоруткан. Ол чорук партия организацияларының ажылын экижидеринге, коммунистерниң харыысалгалын бедидеринге идиглиг болган.

Районнуң ыяш ажыл-агый черинде, Тоора-Хем ортумак школазында, Өдүген иви фермазында, Ырбанның ыяш белеткел участогунда (секретарьлары эштер Стрельцов, Дожувай, Балбыр, Казанцев) партия эге организацияларга организастыг, политмассалыг ажылдарының деңнелин бедиткен. Партия конференциязының соонда СЭКП райкому харыысалгалыг удуртур ажылзаже 10 ажыг коммунистерни дешпиткен, олар барык шүүтү ажылга кызымак төлептиг чорууп көргүзүп турар.

Партияның организастыг ажылының талазы-биле конференцияга демдеглеттингеен чамдык четпестерниң ам-даа чайлаттынмайн турарын пленум демдеглээн. Чамдык партия организацияларга, коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарының күүседезинге хынгалданы багай тургузуп, ол дугайында айтырыгны партия хуралдарынга чугаалашпайн турар.

СЭКП райкомунуң пленуму кол кичээнгейни ажылга бар четпестерни дүрген чайладып, шинтпирлеттинмээн айтырыгларны боттандырарынче, В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуп онога күш-ажылчы белектерлиг ужуражырынче угландырган доктаалды хүлээп алган.

А. ДОРЖУ,
СЭКП-ниң Тожу райкомунуң инструктору.

Федор Ефимович Лопатин Улуг-Хем үлетпүр ажыл-агый черинин мебель цегинде ажылдап турар. Дуржулгалыг чазаныкчы бүдүрүлге планын доктаамал ажыр күүседип келген. Ол—коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүнү. Эки күш-ажылы дээш каш удаа хүндүлел бижиктер, өртектиг белектер-биле шаңнаткан.

Чурукта: Ф. Лопатин диван кылып тур.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Маадыр-оол Шогду Каа-Хем районда «Октябрь 14 чылы» колхозтуң дуржулгалыг механизаторларының бирээзи. Ол часкы тарылгага идепкейлиг ажылдаан. Ам Мергенниң төп сүт-бараан фермазының инек кажаазының өдээн бульдозер-биле үндуреринде ол ажылдап турар.

ЧУРУКТА: механизатор Маадыр-оол Шогду.

Х. ОЙДАН-ООЛДУҢ фотозу.

Кызылдың сүт заводунуң эзелчег лаборантызы Валентина Столбова бодунуң онаашкан ажылын эки күүседип турар. Оон ээлчээнде кылдынган продукцияның шынары эки болур.

Чурукта: В. Столбова сүттүң үскүрүн тодарадып тур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

Экономика талазы-биле кады ажылдажылга калбарын турар

Евфрат — хемниң эриинде, Төбе суурунуң девискээринде улуг тудугнуң оттары чыгып турар. Ында плотина болган гидроэлектростанция тудуу түзүк чорун турар. Чурттуң экономиказын хөгжүдериниң херегделеринге ол хемниң энергетиктиг күр күштерин ажыглаар дугайында сириг улустуң шагдан тура бодап келген күзели боттанып турар.

Евфраттың сүт белдирги Сириянның улус ажыл-агыйның хөгжүдеринге күчүлүг пидиг бээр. Үнүп-дүжүп берип шыдаар-даа болза, ап-шыпты чок чер ам-на сүлүг апаар. Ынаар үүле бүдер хүннүң келирги тудугжулар, тараачынар, бүгү чурт маңаа-даа турар. Плотина суггаттыг шөлдериниң девискээрин ийи катап калбарлыр, оларның дүжүдүн дыка бедидер. Оон аңгыда, улуг күштүг электрга дамчыдылгазының шүгүмбарын шөйүп чедирер, ырак, чоок хоорайларны, суурларны цинк ортектиг электри күжүбиле база хандырәр. Тудуг девискээрин чурттуң эң улуг үлетпүр төптери-биле болгаш ламай өртээлери-биле тудуп турар, демир-орукгарны түдүп турар.

Ол тудуг хөгжүп эгелеп турар күргүлер-биле Совет чурттуң интернационализминиң, найырлыының хереечиин болуур. Ол күргүлериниң национал экономиказын тургузарынга болгаш быжыглаарынга Совет чурт дузалап турар. Сириянның удуртукчулары ол дузаламчыны хой улаа бедөп-биле үнелеп келген. Евфратта тудуп турар сүт белдирги база-ла Асуан дег, Совет Эвилели-биле араб улустарының сырый харылзаалдарының хереечиин болуу берген.

ССРЭ биле САР-ның аразында экономика, техника талазы-биле кады ажылдажылга он бир чыл дургузунда челиишкиннинг хөгжүп келген. Ол үеним дургузунда чүүл-бүрү ажыктарга улуг ажылаарны чорукган. Совет түскай эртемнигер ажыктыг казымал байлактарны моон сонгаар дилеп тывырының угланышкынарын айтып бээр кылдыр чурттуң геология карталын тургузуп берген. Демир рудазы, марганец тывылган. Илереп тывылган ол болгаш өске-даа чер байлактары Сириянның экономиказын, хамыкты мурнай экономика талазы-биле хамаарышпас догуннаарының үндезинин —үлетпүрүң калбак-биле хөгжүлериниң баазазы болур.

Чаа хөгжүп эгелеп турар адыр — суук кыпар чүүл тывыжын сырый дем каттыштырып ажылдап тургаш организастаан. Нефть байлактыг черлерин ажыглаарын, нефть дажыгларын болгаш сайгарарын күүлүг башкарын турар. Сирия ол адырны күүлүг хөренгиин болдургаш, даштыкының кирилгеен чоокка хөгжүдүп турар башгайгы араб чурт болгай. «Араб нефтини— арабтарга» деп лозун хереңнең кырында боттанган.

Совет Эвилелиниң дузазыбыле Хомс хоорайда азоттуг чемнячилгелер будүрер завозту тударын дозуп турар. Ол будүрүлге черн ажыглалга кирерге, ында чемнячилгелерни даштыкыдан садып алырын чурт ораичок ажаажедип шыпаар. Фронт хемээ «Ростан» деп гидроэлектростанциялыг илотинаны тудуп тургускан. Артезиан кудуктарны каскаш, кончуг хаяы чер иштинден ховуларже суг үндүргеп, кандаашкынныг хой-хой черлериниң малчыннарыы сөвет түскай эртемнигерин мактап турар.

Ю. БЕРСЕНЕВ,
(СЭТА-ның корр).

ЧУРТТУҢ ХОВУЛАРЫНДА

Сиген кезилдези

Чурттуң шыналарында сиген кезери калбарып турар. Оът-сиген быжары бо чайны арай орайтаза-даа, хой-хой деп-кээрлериниң сигени чаагай үнген.

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелекчилиниң түңнелдерин ёзугаар алырга, 1969 чылдың июнь 30-де 11 миллион 813 муң гектар — сиген кезер черлер кыдыр түскайлап берген шөлдериниң 17 хүүзүнүң сигени кестингеен. Колхоз, совхозтар 4 миллион 423 муң тонна тармал болгаш чайгаар үнгеп сигенни кескеш белеткеп алган.

Ажыл-агыйлар сиген белеткээр ажылын „кылыры-биле чергелештир кадагалаар силос салып алырын үргүлчүлеп шаан. Оон белеткеп алдынганы 263 муң тонна. Витаминниг сиген даллаңын белеткеп алыры шалыпкын темпилерниг чорун турар. Оон белеткеп алдынганы 123 муң тонна — планнаттынганының 16 хүүзү болган.

(СЭТА).

ХҮНДҮТКЕЛЛЕ

ПОЧТАЗЫНДАН 1969

Валентина Дамбар 1958 чылда ортумак школа доосказ, өөредилгезин уламчылап, Новосибирскиниң садыгкооператив техникумунуң баранныарның өртээн хынаар бухгалтерия салбырынга киргеш, техникумну кончут эки доосказ, оон бол эртемди бараанныарның хоорай биле көдээге докгаттынган өртээн хынаары.

Сургуул доосказ аныяк бухгалтер 1962 чылда Өвүр райпонуң бухгалтерия аппарадынга ажылдап киргеп. Школадан алган билиин практиканга чеп ажыглап, ийи чыл дургузунда ажылдаап бараанныарның өртөө-үнеэнинга шын докгаттынганын билдилиг хынап келген. Дуржулгалыг бухгалтерлериниң ажылдуржулгазын өөренип, олардан дузаламчыны ап тургаш, Дамбар хынаалдаңы боду чорударга бергеп.

Райпонуң бухгалтерия аппарадының, ылаңгыя Дамбарның бараанныарның өртөө-үнеэнинге хынаалдаңы докгаамал чорудун турары-биле садыгжыларда өртөө хажыдар чорук болбайн турар болгаш садыл алыычыларга хомудал чок. Валентина Дамбар чедип чыл дургузунда райпонуң складтарынга, магазиннеринге өртөө талазы-биле хынаалдаларны чорудуп, аныяк кадрларны өөредип келген. Өртөө хынаалдазының оон дуржулгавы бедээн, складтарда, магазиннерде бо-ла чорун турар. Складка ийикпе, азы магазинге бараан өртөө ажыыл бергени илерээн болза, ажылдакчыларны дораан-на сагындырып, райпонуң баштаар черинге дыңнадып турар. Садыгжылар, склад ажылдакчылары Валентина Дамбарны хүндүлээр, оон сүмезин дыңнап, боттарының частыргыларын дораан эдип ап турарлар. Дуржулгалыг хынаачы кижилер-биле ажылдажарынга мергежилди база чедип алган.

Хынаачы бухгалтер чүгле бараанныарның өртээн корүп, четпестерни илередип турар эвес, складтарда, магазиннерде саарылга чок чыдар бараанныарны сайгарар талазы-биле организастыг ажылды чорудуп келген. Дамбарның ажылдап келген үеэниде саарылгага үнмейн чыткан дыка хой түңнүг бараанныары хоорайларже, садыг баазазынче, ол бараанныарны хереглеп турар районнарже райпо баштаар черн чоруткан. Садыг четкилерин таарыштырып, эдө дериир талазы-биле чугула саналдарны Валентина Дамбар райпо баштаар черге киирип турар. Оон саналы-биле идик-хеп болгаш культура бараанныары садып турган холушкан магазинни шин ады магазин кылдыр тускайлаан. Хынаачы бухгалтериниң саал-оналы-биле организастап кылган түүлдер-ле хой.

Өвүр райпозунуң системазынга ажылдап келген үеэниде үре-түңнеддиг эки ажылды кылганы дээш респотребсоюзтуң болгаш райпонуң башгаар черлери Валентина Дамбарны каш удаа шаңнап, мантаан. Кол ажылындан аңгыда хой-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киришпишаан, садыг институдунда бот-өөредилге-биле ол өөренип турар. Ниитиниң херээ дээш күжүн, билиин харын чокка берип чоруур кижилер коллективиниң болгаш чонуң мактал хүндүткелин эдилеп чоруур.

С. УСПУНДАЙ.

КОЛХОЗТА УЛУГ КҮШ

Чөөн-Хемчик райониуң Ленин аттыг колхозунда херээженнер чөвүлеэни (дергазы О. Аязның) нуш-ажыл кылып шыдаар херээженнерни будүүлүгээге киириштирер талазы-биле чаңдыы ажылдарны кылып чоруткан. Олар колхозтуң янзы-бүрү ажыл-агый аймактарында хаара туттунган. Онаашкан херээжге кызымак, ак сетинидиг ажыыдап турар мурнакчы херээженнериниң саны колхозта көвүдээн. Ылаңгыя мал ажылында херээженнер улуг нуш болуп, малдың баш санын өстүрер, продуктулуг чоруун көвүдедир дээш салыышкынын киирип турар. Хойлуулар Опай Бегзи, Монгуш-оол, Папылыя Дүктүт Байыр-оол чүс төрүүр хойга онаалтыр 95-тен 102 хураганны мендн дорулуктурул өстүргөн. Саанчылар Мөртээшын Анай, Самнаа, Дунчуу, Түлуш Мээшка өөриниң коргузуу өскелерден дээре болуп, бирги чартын чылда тиилеечи болган.

Херээженнер чөвүлеэниниң организастаазы агитквартиралар идеологиин ажылын чорударының ядаа болу берген. Ында В. И. Ленининиң делчу намдарын өөренип, башкынының дугайында фото-монтаждарны кыгыпаан. Ол ышкаш бот-тывыңгыр уранчуул болгүннери ажыыдап, сөлуп программалыг концертти коргузуп турар. Суурну ногаанчыдып, чаагайжыдар херекке херээженнер төлептиг үлүүн киирген. Суурга 1585 янзы-бүрү ыяштарны тарып алуртаан. Бо ажылга эштер О. Хербен, М. Кара-ыяс болгаш өскелер-даа шыларап, башкынарының чанынга 15-25 чедир ыяштарны, чадаң үнүштерни алуртуп алган.

Чөөнта чаа херээженнериниң хуралын эрттирген Орта херээженнериниң колхоз будүүлүгезинде болгаш өске-даа ажылкинга киноишлигезинин дугайында чугаалашкан. Хурал сөөлүнде аргып, даараан ыяыгларның болгаш чем аймаанның делегазын организастаан. Тиилеечилерни ортемтиг белектер-биле шаңнаан.

О. АРАКЧАА.
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

БҮГҮН ДЕЛЕГЕЙДЕ

Дүнтыкъ информациялар · Болуушкуннар

УЛУГ ЮБИЛЕЙГЕ

СОФИЯ. (СЭТА). Болгариянын профэвилеледиринин Төп Чөвүлели В. И. Ленининг төруттунген үүнүнден бээр 100 чыл болуру-биле холбаштыр ажылчы чонларнын оргүүзүнга чорудар калбак масса-политиктиг ажылдың планын чүүлдүг деп саналын.

Келир чылдың алзоо каш айларын ленинчи айлар кылдыр чарлаарын планза көргеп. Ол үеде профэвилеледириниң масса-политиктиг ажылынга кол үгланышкыны болза ленинчи теоретиктиг комнальды пропагандазаарын идеялыг-кейжидери, сопиалистиг төрүүшүүшкүнга совет улустуң чедиишкиннерин, делегейниң революстуг чорудулгазын хогжудериңе болган тайбынны камгалаарыпта СЭКП-ниң болган ССРЭ-ниң салымышкынын калбак-биле тайылбырлап вентерелири болур. Ленинг хой сайнныг литература иончугларын, үрэл чүүлүг ажылдакчылары-биле уларажылышкынарны, конкурстарны болгаш өске-дээ хемчеглерни бараан болдурар. Профэвилеледиринң парлалга организаны кижи, бодалчы болгаш революсчу болур улуг пролетарны башкылчының дугайында материалдарны парлаар.

Чаңгыс эп-сеткилдиг үүлдүгзүнүүшкүн

СОФИЯ. (СЭТА). БТА агентилезидиң дыңнаткаңы-биле алырга, Болгариянын Коммунистиг партиязының ТК-ның пленуму Софияга болуп эрткен. БКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүүү, секретары Борис Ведчев коммунистиг болган ажылчын партиларының Москвага делегей Чөвүлел хуралының ажылының дугайында илеткелди пленумга кыйгаан.

Чөвүлел хуралдың ажылынга киришкен болгар партия төлөөлериниң баштыңы, БКП ТК-ның Бюрги секретары Тодор Живков пленумга чүве чугаалаан.

Саналдаал соонда пленум «Коммунистиг болгаш ажылчын партиларының делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайын» деп доктаалды бир үн-биле хүлээп алган.

БКП Төп Комитединиң пленуму Чөвүлел хуралдың ажылының түңнелдериниң бүрүн чаңгыс эп-сеткил-биле үүлдүгзүнгенден. Пленум Чөвүлел хуралга БКП-ниң төлөөлериниң ажыл-чорудулгазын үүлдүгзүнүп, ооң чедиишкинниг эртелгире БКП-ниң кирген салымышкынын күзел ханыышкыны-биле демдеглээн.

Аргентинаның Компартиязының медеглели

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинага бүзөөлездиг байдалды чарлаары болгаш политиктиг дерзии үүлгедиглер диктатураның политиказының бүгү адырларга бүүрап дүшкенин шерит чазаавын коңгаалын херечилеп турар деп, Аргентинаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң ында парлаан медеглелинде чугаалаан.

Ажылчы чонучаскыннарга, ооң үдүртүкчуларынга, депшилгелиг хой-ниитиг болгаш «хорлаачы ажыл-чорудулга херек кылдыңда бол» ындыг болза-даа ол «хорлактың ажыл-чорудулга» наликнал эрге-ажыктарга кам удаа оскерилиг кезеги үеэлээ чагыргалың эвээш шүүтүүр үүлгедиглериде илерел турар».

«Пресса» солунунга дыңнаткаңы-биле алырга, Күш-ажылдың бүгү-ниитиг конфедерациязының чоокта чаа хорудаттырган чиңгине секретары Раймундо Онтаро эрге-тагыргаларының кара туразының ажылдакшыларынга удурлалыышкынын демдээ кылдыр ашты чарлаан.

Күш-ажылдың бүгү-ниитиг конфедерациязының Кордовада организациязының секретарын база кара-бажыңга олуртаан. Чүртта түүл хорудаанчыкын массалыг болуп турар.

Чүртта байдал дүшкүүрлүг

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның Тукуман мокуругуун Тафи-Вьехо хоорайында хозяйствоның хайынкын. Ада ажылчынарның полиция-биле мөсилдөжиниктиин болган дугайын моон мурнуда дыңнаткан болгай.Ол мөсилдөжиниктиңниң үезинде хой-хой кижи балыктаткан, оларны аразында дөрт тодаргай уруг база бар болган. Бо бичии уругнуң он дөгүн балыгдан өлгени сөөлүүде билдинген. Хөлээлгинниң базары-биле полициянның немелде оттерактарын Тафи-Вьехоже халаш-биле чорудуп турар.

Чүртка бүзөөлеэнниг байдалды чарлаары-биле холбаштыр чазактың дужаалын бүүраар 500 ажыг кижиниң тудуп хорудаан. Ол хире санныг кижилер янзы-бүрү чылдагаанар-биле бүрүүдаттырган, кара-бажыңга хөрөөн арттырып турар. Чазап оларны «хорлаачы ажыл-чорудулгаңы» кылган дээш бүрүүдаткан.

Ла-Плата университединиң федерациязының медеглээни

Аргентинаның Компартиязының медеглели

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинага бүзөөлездиг байдалды чарлаары болгаш политиктиг күштериниң улуг чедиишкини кылдыр июль бирде чарлаан «ажыл соксадыышкынга чазактың өлүрүкчү, улуска, национала удур политиказынга ажылчын ажгынын, аргентин улустуң бүгү-ниитин ханы илерлизокшиниинг чаа тодаргай хереченин болган» деп, медеглелде демдеглээн.

Ажылчын шинчилекчиннери, ооң удүртүкчуларынга, депшилгелиг хой-ниитиг болгаш политиктиг күштериниң удур дерзии үүлгедиглерин, а ол ышкаш профэвилел шинчээшкиннериниң чарылдыышкыны ханыладыр дээр чазактың оралдаңыышкынарын Коммунистиг партия бүрүү шаап тур.

Медеглелиниң түңнелинде Коммунистиг партия демократтыг болгаш улусчу күштериң үүлгедиглериниң таарыштыр каттыштырарын болгаш чаңгыс эвен чилиз алыр деп ыйыгыраан.

Дипломаттар болгаш херектеннер

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың пайысылалының полиция эргелелиниң начальныгы тускай даалганы алган — Вашингтонда дашткы алчин чөрлериниң айыыл чок болур чорууның дугайында айтыгыны көрөөнү көөр болган олларны камгалаары-биле хемчеглерни алыр. Ол дугайын парлалга конференциязында АКШ-тың күрүне девартаментининг төлөөлекчиин Макклоски дыңнаткан. Сөөлгү чылдарның дургүзүнүң кем-херек үүлгедиг чорууткун сана дыка көвүдээн. Вашингтонда дашткы дипломаттар бо чорууткан амы-тыын оскунун турар деп, ол медеглээн.

Вашингтонда кем-херек үүлгедиг чорууткун «үүдегээнниң темнилери ниитизи-биле Каттышкан Штаттарныңнан эң бедик болуп турары биилиттир болтай. Ынчалдыр Президент Никсонуң бодунуң мөнгүнгээн-биле алыра, кежээ Ак Бажыңдың мырыңай чоогунга безин селгүүстээри «айыылдыг» апарган.

АКШ—Вьетнамда эжеленчи дайынга милиярд-миллиард акша-хөреңгизин чарыгдан турар күрүне хирезинде, бодунуң иштики айтыгыразыын ооң шинтпирзептер шаа чок, Дээди өөредилге черлериниң Пентагон-биле хамаарыжыышкынын үзеринде, чырдымышкынга соок-ныы малгаар дорамчылаалдың когуу үзеринде, университет амыдыралын демократтыдары дээш дайынга удур массалыг чыскаалдар, аныяктар хөделиишкиннери бүгү чүртта болуп турар.

ЧУРУКТА: Берклиде Калифорния университединиң студентилериниң удур национал гвардейжилериниң чыдаларын.

Пресс—СЭТА-ның фото камеразы.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ВУР-НУҢ КҮРҮНЕ ХУРАЛЫНЫҢ СЕССИЯЗЫ

БУДАПЕШТ. Венгр Улус Республиканың Күрүне хуралының сессиязы болунуп ажылын эгелээн. 1968 чылда күрүне бюджединиң күүседеэнинниг дугайында сан министри П. Вайнаиң өтүүдүн бир дугаарында дыңнаан. Ынеткеткин ажыл-агый реформазының баштайгы чылының сан-хөө-экономиктиг түңнелдерин тодаргай чугаалаан. Венгрияның улус ажыл-агыйының мурнуңга тургустунуп келген чаа айтыыларны ол база айыткан.

ЧЕС ХӨЙ БОЛУР

ВАРШАВА. Бо чылын «Любин» биле «Польковице» дээр ийи улуг чаа рудниктер Польша Улус Республиканың улус ажыл-агыйынга 2 миллион тонна чес руданы бээр.

Улусчу Польшаның 25 чылының дургүзүнүң чес тывыы болган ажылдан кылыры чүртта үлетпүрүнү хагжун орар чаа улуг алыры болу берген. Чес эзилдирер «Легница» дээр завод бүрүн күүгүзу-биле ажылдап, чес ажылдан кылыр талазы-биле «Глогув» дээр ийиги улуг будурулгенниң түлүү дүрген темнилер-биле чорун турар.

Чоокку ийи чылда чүрт бодунуң ада-чүрт будурулгезининг чеэн-биле бүрүн хандыртынар деп, ПАП агентилел демеглээн.

«АГРА-69»—ЧЕДИИШКИННЕРНИҢ КӨРҮЛДЕЗИ

БЕРЛИН. Лейпцигтиң Марклеберг районунга чыл бүрүзе организастаар «Агра» деп кодээ ажыл-агый делегелгезин ГДР-де «кодээ ажыл-агый университединде» дээр. Бо чылын «Агра-69» 20 чыларының дургүзүнүң көзээ ажыл-агыйга республиканың чедиш алган чедиишкиннерин көргүзүп турар.

Делегелгенин ажылгап келгенинин ийи чартык недеязының дургүзүнүң анда 300 мүң хире кижи чораан. Даштыкы алчыдар анаа база хөйү-биле кээп турар.

Делегелгенин девискээринде мүң хире делгинрлер чүртта кодээ ажыл-агый культуразының бедик деңнелинин дугайын хереченип турар.

АРАТТАР ӨӨРЕНИП ТУРАР

УЛАН-БАТОР. Ажылчыннарның болгаш малчынарның ниити биилиин бедидер дугаайында МАРН-ниң XV съездиниинг шиитпирлерин улусчу Моолда амыралга чедиишкиннигг боттандырып турар. Ажылчынвар болгаш малчынвар өөренир кежээки, а ол ышкаш сезонда ажылдаар школдарының болгаш янзы-бүрү курстарның локтаамзал ажылдаар четкинин оргинзастаан.

Эртекен өөредилге чылында оларга 18 мүң хире кижи өөренген. Мал өдарларында кодээ ажыл-ишчилер өөренир хөй школдар база ажылдаш турар, бүгү аймактарда сезонда ажылдаар школдарны организастаан.

«ВАРНА ЧАЙ-69» ФЕСТИВАЛЫ

СОФИЯ. Делегейниң «Варна чай-69» деп чаңчыл болган фестивалы Варнада эгелээн. Ооң ажыдыышкынына чүве чугаалаан Болгарияның Үран чүүл болган культура талазы-биле комитединиң даргазының орлакчызы Д. Петковтуң демеглээнин болза, бо чылын мун-мун даштыкы залчылар болгаш янзы-бүрү хогжүмнүң чедиишкиннери-биле таныжын болур.

Баштайгы концертке совет планист Я. В. Флиер киришкен.

ЗАВОДТУҢ 20 ЧЫЛ ОЮ

БЕЛГРАД. Карловац хоорайда бүс турбиналары болгаш ниэль шимчелекчилер будурер «Юготурбина» завод Югославияда сураглыг, ол завод бо чылын болунуп 20 чыл оюн демеглээр. Ийи он чыл дургүзүнүң ол будурулге барык 100 бүс турбинаны, улуг күүгүлүг 700 дизель шимчелекчилерин болгаш каш-каш чүс янзы-бүрү насостарны будурген деп. «Борба» солун бижээн.

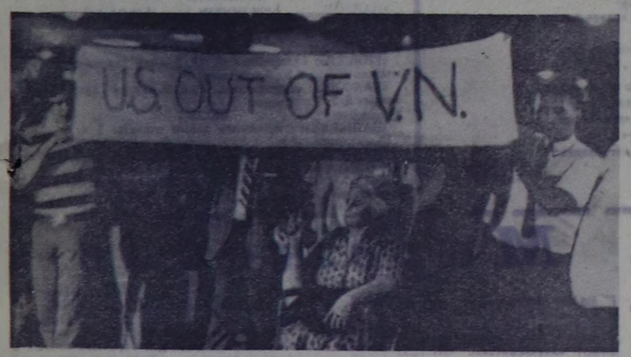
Ам завод Польшаның «Замех» будурулгези-биле кады 200.000 киловатт күүгүлүг турбинаны будурүп турар, ол турбинаны Югославияның одаар чүүл-биле ажылгаар чаа электри төвүүге тургузаар.

(СЭТА).

Чилиниң Коммунистиг партиязының хүрээлеңи өзүп турар

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң Коммунистиг партиязының хүрээлеңи өзүп турар. Бодунуң сан составын алзоо көвүдедир дугайында партияның салгап сорулгазы чедиишкинниг күүсеттинип турар. Коммунистиг партияның ТК-зының теоретиктиг органы — «Принсипиос» журналның сан-мелээлерин өзүтаар алырга, сөөлгү үш чартык чылдың дургүзүнүң коммунистерниң саны 83 хүү көвүдээн.

Партияның хүрээлеңинге хамыктың мурнунда ажылчын аңгының, а ол ышкаш тараачыннарның, интеллигенциянын болгаш студент аныктарның төлөөлекчилери кирип турар.

ВАШИНГТОН. Вьетнамда дайынга удурлаңганнарның организациязыларының чүс хире төлөөлекчизи Вьетнамга олген американнарның аттарын дайынга удурлаңгаанының илергейлери кылдыр помчун бээр доошу, июнь 17-де Пентагонга келген.

ЧУРУКТА: удурлаңыышкын илергейлекчилери Пентагонуң бажыңында.

Б. ЯРОЧЕВСКИЙНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Командылалдың дыңнадыы

ХАНОЙ. (СЭТА). Лаостуң Улусчу-хосталга армиязының Дээди командылазы 1968 чылдың ноябрьдан 1969 чылдың июнына чедир күргаг сезонның үезинде патриотчу чепсектиг күштериниң болгаш улустуң тиилелгезиниң дугайында дыңнадыгны парлап үндүрген деп, ВИА агентилел Парлалганы хосталга агентилелиниң дыңнадыын барымдаалаап, дамчыткан.

Лаоста бүгү фронтуларга камгалалче шилчиннээн, америк империалистер болган оларның чалчалары боттарының агрессчи бодалдарын боттандырарын бар-лашаа-биле ораллажып турар деп, дыңнадыгда чугаалаан. Олар АКШ-тың, Таиландының, Мурнуу Вьетнамның хөй чөвүлекчилерин, шериг албан-нытларын Лаоска немей келдирип, боо-чепсектиг болган шериг материалдарын киирген. Ынчангаш олар Лаоста боттарының оскунган инициативазын оода-чадаарда өөледелирин болгаш патриотчу-ларның шапкын шаап халдашкынының байдалдарында боттарының шериг байдалын улам ыцай дорайтадырын болдурбазын ораллажып турар.

Өске талазында Каттышкан Штаттар бодунуң агаардан дайынын чижеглээр чүве чок деңнелге чедирип, 1967 бүгү чылдым-биле деңнээрге, күргаг сезонның үезинде самолёт ужудушкунуунуң санын беш катап, а «В-52» дээр бомбалакчы самолёттуң ужудуушкунуун 10 патан көөдетпеп. Америк самолёттар хостуг зонада чүрттакчыыг хөй суурларны кадыг-доошкулу-биле бомбалап, чүс-чүс суурларны, хоорайларны болгаш кодээ черлерин хоозуратқан, школаларны, эмнелгелерни, хүрээлерин орттеткен, чүс-чүс тайбың хамаатыларны өлүргеп.

Боттарының контролюнда турар районнарга олар «кезедиринин» программазы дээр чүвезин калчаалыы-биле чорудуп, чонну албадап лагерьлеринче кирип суруп турар деп, дыңнадыгда демеглээн.

Четче эвес медээлерин ёзугаар алырга, тулчуушкуннарның 200 хүнүнүң дургүзүнда Лаостуң Улусчу-хосталга армиязы патриотчу вейтралитеттиг чепсектиг күштер-биле дем каттыштырып алган, дайынчы хемчеглерин 1.363 удаа чоруткан, дайзының барык 12 мүң солдаттарын сандап үндүрген, 103 шериг машиназын үзүткээн болгаш хүнаап алган. 284 америк самолёттуң дүжүр аткан алы чер кырында чок кылган, хөй санныг бөө-чепсектиг болгаш өске-дээ шериг материалдарын хүнаап алган аазы үзүткээн.

Американнар Вьетнамда дайынга удур

АКШ-тың хөй-ниитиг болгаш политиктиг болук ажылдакчылары президент Никсонга чагаа чорудул, Вьетнамда дайынны дүрген доозары-биле тодаргай болгаш шинтпирлиг хемчеглерин алырын президентиден иегээн. Чагаанын авторлары сайгон чалча чаактың шынгыы шүүлгүүлел, «калбак хөй-ниитиниң төлөөлеэзин болгаш политиктиг ойтавында хосталгаларны мурнуу-вьетнам улуска бербейн турар» ёзу-чүрүмүну деткиннин үргүлчүлээвес деп «тодаргай чарлаарынче» Р. Никсонну кыйгырган. «Вьетнамда дайынны «бүрүн соксадырынче угландырган» инициативаны илергейлээр деп, Никсонунуң политиказы президент Джонсонуңун политиказындан ылгашпас-тыр деп, Фулбрайт демдеглээн. Сенат кежигүнү Черч ол бодалга каттыжып, АКШ-ты муңгаш байдалга чыгаа киирген политиказа кандыг-даа боттуг «өскерилге» лерин корбедим деп демдеглээн.

Вьетнамда америк агрессия дайынга удур хоонненин америк чепсектиг күштерге хайыттырып үндүрген болгаш политиктиг чугаалажылгага солдаттарын киирштиреринге дузалаан. Дайынга удур солдаттарның «Элай» дээр солунунуң ажылдакчызы Кларк Смит бодунуң помчукчуларындан редакциянын хүнүнүң ап турар хөй санныг чагаалаарына үндезилээш мыдыг түңнелди кылган. Ооң созу-биле алырга, дайынга удур чажыт бодуктер, америк шериг албанныглар эвилелиниң черчер салбырары, дайынга удур солдаттарның бекэ-лө дөрге 1 бүр солдуну чүрүгүн иштинде базза бүрүзүнде болгаш далай ыидында хөй базаларда бар.

БОЙДУС БАЙЛААН ШИҢГЭЭДИП АЛЫРЫНЫҢ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

ЫНДЫГ-ЛА үе эвес эртикен үеде Тожунуң тывыышы аччыларының амыдыралы аяр-берге турган. Дыка хөй аччыларның бөөзу, ок-чепсээ, аъжы-чеми чок турган. Амгы үеде байдал көкүүс өөскөрилген. Ам аччыларның амыдырал хандырыгазы экижээн, оларны бөө-чепсек-биле бүрүн хандырып турар болгаш аңмыыр-тывыыш ажылдаар-болуул турар. Штаттан ажылдап хөй-ниитиг инспекторларның малбак четкизин районда түргүскен. Олар бойдустуң ан-меңин камгалап өстүрээнинин айтыыры улуг ужур-дузалдыг болуул турар. Штаттан дашкаар тудуларыга тарымчалыг байдалдарны тургускан. Тожунуң хой-хой аччызары ССРЭ-ниң Улус ажыл-ағыйының чедиишкиннериниң делгеэгеанинң кирижкичилери болган. Олардың иштинде Ак Мырлаа, Серен Баданы олар чазактың дээди шаңналы—Левин орденин алган. А Тожуның эң-не сураглыг аччызы Даржаа Шестоп Социалистиг Күш-ажылдың чазызары.

Электри чырыы, кино, радио аччыларын ачылдырылының чөрүлбе кээзэ болу берген. Тос чалырар турган черлерде им чаагайлыызы түткан бажыңнар түүлп турар. Аччылар чүрттаар 120 бажыңы, ийи аңмыыр бөөзалары аччыларның ажылдалында. Чүгле сөөлгү он чыда бөөни аңмыыр ажыл-агый болгаш биотехниктиг хемчегдерге Тожу районнуң 190 мүң рубльди чарыгдаан. Аңмыыр ажыл-агыйның дээди эртемнинг специалистер удурлуул турар.

Аңмыыр-тывыыштың районунга бойдустуң ан-меңин камгалап өстүрээнинин айтырын улуг ужур-дузалдыг болуул турар. Штаттан дашкаар кой-ниитиг инспекторларның малбак четкизин районда түргускан. Олар бойдустуң ажыктыг байлактарын хумагалыы-биле камгалап турарлар.

Ам Тожу район өлүктүн, балыктын, тооруктун республикада кол бериктилериниң бирээзи. Район чыл бүрүде-ле 200 мүң хире рубльдиң олүүн күргүзе берип турар. Ол болза республиканың дужаан турар олүүнүң 40 хуузу-дур. 400 тонна чедир тооруктү, 2000 центнер балыкты болгаш аңмыыр-тывыыштың өстүрээнин бүрүн турар. Оон иштинде олүүтүн, ыол берикчинин Тожунуң ноованмыыр ажыл-агый чери болуур.

Районнуң аңмыыр ажыл-агыйларының сөөлгээзи болза, үнелиг олүк аңмыырын бай сашын тодарадырын, оон бар черлерин эки биилип ажылдаалап, олча-тывыштың планнаарыпта болуур.

Тожу районнуң аңмыыр девискээринде дөрт ажыл-агый: ноованмыыр ажыл-агый, куранның ажыл-агый, «Тоора-Хем» совхоз болгаш аччыларның база балыкчыларының иштилери эзлеп турар. Ол чоруук аңмыыр ажыл-агыйның шын чоруударынга тааржыышкын, харын-даа шаптыктап турар. Мал ажылы ургаа-нымыкчыныг. «Тоора-Хем» совхоз 1,9 миллион га ажыгладыг черлиг, а совхоз өлүк белеткелин аңмыыр ажыл-агыйлары: ноованмыыр ажыл-агыйы биле Сыстыг-Хемниң куранның ажыл-агыйы 1,2 миллион га черни эзлеп турар. Обвхоз гектар-лер бүрүзүндеэ 3,7 копеекттиг чөлүүн ап турар болза, аңмыыр ажыл-агыйлары 8,2 копеекти ап турар. Оон алган көөрге, бодунда быжыглаттырынган аңмыыр черлерин сохоз чедир шинтээдип албайтыраа-лыг-дыр. Өске сес-биле чүгаалаарга, аңмыыр ажыл-агыйын ажыл-агыйларын ажыл-агыйларын ажыл-агыйлар

„УРАН ЧҮҮЛ ЧОННУУ БОЛУР" (В. И. Ленин)

Уран солун көргүзүглер улажып тур

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Цирк көргүзүүнүң баштайгы кезээнин номер бүргүү-де көрүкчүлериниң кичээнгейлин хаара түүп турган. Терехова бile Оюн агаарга, оргээнин дүнүүнге, гимнастыг көргүзүглерни челишкинниг кыдаан. Бо хөөрге ол-не дилим, аваалгыр чоруктуг негээр номерлер болган. Мая Лозовик-Оскал-оол чиге демир кырынга дилим, кашпагай танцылаптарга, көрүкчүлер ону диниттиг аныш часкаашкын-бile уткаан. Зоя бile Сергей Наумовтарның акробаттыг күүседиглериниң төнчү көргүүнүн мактавас аргажок: эгин кырынга, моонну долганыр мага-бот-бile дээрбектениң долганыры дээрге ол-не берге, нарын херек болур. Наумовтар ону эки күүсеткен. Станишкийлерниң музыкалыг күүседиглери базаа солун болган.

Чылын чоруп турар чиге демир кырынга эквилибристиг көргүзүглерни Кожевниковтар (адазы, уруу) багай эвес күүсеткен. Бо чылдың июль 3-те үнеген «Тувинская правда» солунда бижээнни ышкаш, бо адашкыларның көргүзүү Совет Эвилелиниң кара чаңгыс аттракцион дээниң эмин артар ажыр салыкка хөөрежиишкин деп саналар мен. Ийе, Кожевников циркти акробаттыг күүселдериниге аныктарны өөредип, бодумун таланттыгым дамчыдып берип турары улугчалгай, эки херек-тир.

Надежда Быстрова хөй санныг хава болгаш улуг ыттарны оюн көргүзүп турар кылдыр өөредир дээш улуг күжениишкинин үмүргеннин көрүкчүлер дораан-на эскерип каар. Ол артист янзы-бүрү хирик амытаннарны циркке оюн көргүзериге өөреткен. Чедиишкиннер-бile аг-сураа билдингир апарган артист Дуровтуң үлегерин эдерип, улуг оралдажышкынналры кылып турар. Шестакова стол кырынга нарын акробаттыг күүселдерни, чыпшынып турар каучук чук ышкаш көргүзүглерни кылган.

Сураглыг дрессировщик Виталий Тихоновтуң көргүзүглери программаның бирги кезээнде эң солун номерлерниң бирээзи болган. Ынчалза-даа бо артистиң сарлыктары, ооке-даа дирик амытаннары оруктa чоруп орар, оон көргүзүглери чоокку хүннерде эгелээр. Ынчангаш оон дугайын номчукчулар «Шынның» даразында үнер номерлериниң бирээзинден тодаргай билип алыр.

Цирк көргүзүглериниң ийлгя кезээ Юрий Галаганга улуктаан дөрт артистиң аргазга ужугар солуң нарын көргүзүглери-бile эгелээн. Чайганыштарның дузазы-бile оргээнин дүнүүнге дыка бедикке ужугуп тура кылыр гимнастыг көргүзүглер дидим-чүрекки чоруктуу. ол-бо талалардан үткүштүр дүрген ужугун келгеш, ийи холдарын тутуунчуптар мергежилдер таланттыны, улуг күженниишкинин негээр.

Аренага сарыг хептерлиг, чөөн чүктүң улустарынга демейлеш кылдыр кеттинишкен ийи кижи үнүп келген. Бижинин маге-шыырак шыдалдыын көргүзер акробаттыг көргүзүглерни кылырлар — Зуев бile Тертичный олардыр. Байызы-даа циркке 20 ажыг чыл ажылдап келген, байызының-даа хары бежен чоокшулаар деп барган. Ынчалза-даа олар нарын көргүзүглери, шыдал-күштүг чоруубile көрүкчүлерниң кичээнгейин хаара түзүп, сонуургадыптар. Зуев бile Тертичный моон мурнунда Тывага бааа чораан.

Бириковтарның акробаттыг эксцентировкалары бааа-да көрүкчүлерниң диниттиг аныш часкаашкынына болурган.

Цирк көргүзүглериниң чоруп турган үезинде хөктүгбейлер — П. Кукушкин бile Л. Усачев көрүкчүлерни каттыртып, хөглеткен кежээлээн. Леонид Усачев чүге хөктүгбейнин ролүн күүседириндең ажыда, солуң илби-шидиин, циркти берге, нарын көргүзүглерниң күүсеткеш, көрүкчүлерниң сонуургалын, эки үнелээшкинин чаалап алган.

Биске эң-не чоок билдингир, эргим аялгаларны эстрада оркестри ойнай берген. РСФСР-ниң улустуң артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Оскал-оолга үткүрткен тыва артистер үне маңнажып келирге, көрүкчүлер диниттиг аныш часкаашкын-бile бааа катап үткаан. Олариың көргүзүглериңде чамдык чаа түүлдериин барын көрүкчүлер дораан-на эскерип каан. Юрий Оскал-оол, Зелим Елзек, Юрий Хөвеңмей олар чиге демир кырынга нарын, берге күүседиглерни кылгылаан. Клара Данчай-оол бааа ол-ла чиге демир кырынга кашпагай, чараш танцылап турган. Юрий Оскал-оол чиге демир кырынга тура, өөрбекти буттарындан кедирилкеш, мага-болуң хос өттүрүпкен. Оны моон мурнуңаазынындан дүрген, дидим кылташ, улам мергежээнни көргүскен. Аныяк артистерниң бо-ла күүседиглери белекте хөрии каан чиге демир кырынга болгулаан.

Тыва цирк артистериниң шинчээшкин, көргүзүг бүргүзүде көрүкчүлерниң диниттиг аныш часкаашкынын болурган. Олариың уран талантыгының улам-на солун болу бергени, мергежилиниң ыракта бергени тодаргай каскы болган.

Бистиң артистеривис тыва уран түүлүү түүле Совет Эвилелиниң улуг хоорайларынга көргүзүп турар эвес, харын делегейниң элээн каш чурттарынга бараалгадып сонуургатканың, моон соңгаар-даа хөй чылдарда бараалгадыр дээрзин демдеглээри оорувуут. Аныяктар боттарының уран, солун көргүзүглерин улам байыдып, чаа номерлер-бile программазын байлакшыдаралр.

Москваның күрүне цирииниң Тывада келген бо артистериниң көргүзүглери Кызылга эдээн үр үеле үргүлүүлээр.

РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Күжүгет Хензиг-оол аңгы үеде Моол Арат Республикада Совет эстрада каттыжылгазының эң шилиидек артистер-бile кады оюн көргүзүп чоруп турар. Хензиг-оол июль айның ортан үезинде Кызылга чедип келгеш, болуңун цирк көргүзүглерин бо артистер-бile кады чонуңга бараалгалыр.

Түлүш КЫЗЫЛ-ООЛ.

Чуруктарда: үстүүде—Юрий Оскал-оолдуң чиге демир кырында танцылап турары, ортузунда — Кожевников адашкыларның көргүзүү, алдында—Шестакова каучук дээр акробаттыг күүселдээр үезинде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

ШАХТЁРЛАРНЫҢ БОТ-ТЫВЫНГЫР ТЕАТРЫ

Донецк хоорайның Калинин аттыг шахта эргелелиниң Культура бажыңынга он чыл мурнунда организастаан бот-тывынгыр оперетта театры көрүкчүлер мурнунга беш үе катап ойнаан. Ол эки турачы артистериниң концерттерин болгаш оюннарын мун-мун кижилер көрген.

Ам ол оперетталга үе ажыг ажылчыннар, инженерлер, техниктер, башкылар, эмчилер болгаш оске-даа профессияның кижилери киржип турар. Хостуг үелеринде олар бичии симфониктиг оркестрде, балет болгаш нинти ыры бөлүүмнеринде хандыкшылыг өөренип турарлар.

Исаак Дунаевскийниң «Хоглуг салгын» деп музыкалыг комедиязын көргүскеш, ол бот-тывынгыр коллектив Раух Газиевтиң «Куба — мээң ынакшылым», Юрий Табачниковтуң «Чаа огленгеннерниң аян-чоруу», Алексей Рябовтуң «Малиновкага болган куда», Мыкола Лысенконуң «Наталка-Полтавка», Мыкола Стеценконуң «Гончаровкага болган куда», Имре Кальманның «Монмартрның фиалказы», Евгений Жарковскийниң «Далай дону» деп оперетталарын тургускан.

Ам удавас ук коллектив Культура бажыңынга Юрий Милютинниң «Цирк сайгылганын кыпсып желээн» деп опереттазының чаартказан хевирии ёзугаар «Найыралдың оттары» деп аттыг музыкалыг комедияны көргүзер. Оон коп ролъларын инженер Валентина Узунова, уран чүүдүүн Москва университединиң заочник-студентизи, ажылдакчы Людмила Харжинова, шахтёрлар Александр Ведников, Владимир Турин болгаш Петр Добаев, шахта участогунуң начальнигы Олег Лукачев, металлург-прокатчик Александр Щекин олар ойнаарлар.

— Ам үеде бис Андрей Петровтуң «Чүрек күжүр соп-да турда» деп совет аныктар дугайында музыкалыг комедиязын белеткеп турар бис. Оон соонда Имре Кальманның «Цирк калыпын», Вано Мураделиниң «Ак-көк каректыг уруун», Яков Мамонтовтуң «Дугуй кырында республика» деп шизин ёзугаар композитор Андрей Филиппенконуң тургускан «Чанзаш президент» деп опереттазын көргүзер бис. Ол опереттә Украинага Совет эрге-чагырга ээдээ демиселиниң дугайын чугаалап бээр — деп, шахтёржу театрның уран чүүл удуртукчузу Георгий Стольник чугаалаан.

Алексей ШКАРБУН,
ПМА-ның корр.

Цехтерде библиотекалар

Волгоградтың «Бызыл Октябрь» заводунуң сорттуг прокат будүрер цегинге номнар... чаз бажың алган. Чүс-чүс номнар завод библиотеказының салбырында— эки дериттинген орайсавада турумчуй берген. Заводка баштайгы ындыг салбыр бюроның цегинге ажыттынган. Ам ниитилел-политиктиг, әртем-техниктиг, сураглаан кандыг-даа номну ажылчын бүргүү цехтен ап болур.

Профэвилелдиң завод комитединиң библиотека ажылдакчылары номчукчуларга ындыг байдалды тургузуп берген. Олар будүрүлге черинин цехтеринин, нинти чурттага бажыңнарының шуптузунга чораан. Олариың аңаа тургускан кожер библиотечкаларында марксизм-ленинизминиң үндезилекчилериниң хөй-хөй чогаалдарын чыгган.

(СЭТА).

Номнар байырлалы

ХАБАРОВСК. А. М. Горький аттыг төп дыштанылга болгаш культура парыгынга ленинчи номнар байырлалы болган. Хоорайның чогаалчылары биле чурукчулары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүвдең бээр 100 чыл болур оюнга тураскаал болдурган чаа чогаалдарын чуртташтарынга чугаалап берген. Парлалга черлериниң болгаш Фрунзе аттыг вом фабриказының ажылдакчылары ажылчы чонну тураскаадыр ол хүнге үткүштүр белеткеп турар чаа литература чогаалдары-бile таныштырган.

Ол хүн паркка келгеннер революция башкыларының дугайында документалдыг кино-чуруктарны көрген.

(СЭТА-ның корр.)

Агиткультбригада

Тес-Хем районуң Культура бажыңының 8 кижи киржикчилиг агиткультбригадазы «Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазынга, бирги хойжу бригадазынга, «Тес-Хем» совхозтуң Шуурмакта сүт-бараан фермазынга болгаш бирги хойжу бригадазынга, Ү. Шыпаа, О. Шыпаа салбырларынга барып «Тыва үениң белдиринде» деп кино-бile солуң программалыг концертти көргүскеп келген. Оон «Ак-Эрик» колхозка база-да аалдап чораан.

К. МААДЫ.

БАШТАЙГЫ БАЗЫМНАР

«Тере-Хөл» колхоз тургустунга-ла 20 чыл болган

ЭЭРБИ чылдың мурнунда Тере-Хөлдүң Балчырбинак деп черге ол кадымчы чонуңуң аймыралыгга уттундурбас улуг болуушкун болган. 300 хире кижи бир өгүүн болган бир майтыкның чанынга чыглып, оон тайга ортузунга колхозту тургузар деп ниити хуралга шийтиргилээн. Анаа 42 өрегелиг колхоз тургустунган, оон үстээн балыглаан чүве. Ниити хуралдан колхоз даргазынга мени соңгаан турган.

Бистиң терээн булуңдувустуң улам мыйгыы сайзыралынга ол болуушкунуң ужур-дузазын билип, бодап турган бис. Ынчалза-даа баштайгы үеде бергелер хөй болган. Ылаңгыя колхозтуң төөгү тургузар черии шилип алыр талазы-бile саналдар янзы-бүрү болган.

Баштайгы үеде колхозтуң ажыл-агыйы ындыг-ла номчуг эвес турганы биллидигир. Колхозтуң тургустунган үезинде оон хөрөнгизинге мыйыстыг бода мал 191, шээр мал 537, сиген кезер машина 2, ыяш дилер хирээ 3-ле тургузар. Ол үеде кандыг-даа машина-техника турбаан, школа, почта, культура албан черлери тутунмаан турган. Ындыг-даа болза колхозтуң акша оруглазы баштайгы чылдың тоңчүзүнде-ле 85, 180 рубль четкен (эрги акша-биле). Баштайгы чылда чурттагланың 10 башкыры, бодүүн хевиринде 17 мал нажиналарын туткан. Ол дээрге номчуг улуг ужур-дузалыг, араттарның ажыдыралын кодуреринге колленгенниг ажыл-агыйның артык күштүүн бүүреликпи-бile поргузуп турар болуушкун болган.

Ындыг-даа болза чаа түүлдү хүзээн алыры чиик эвес болгай. Хуу ажылдыг кижилер бистиң иезин алган сигенивисти малынга чиртип, чамдыкта орттедип-даа турган. Ынчангаш чон оргузунга партиниң политикжижиндилгелиг ажылын күштедирип турган бис. Колхозтуң бодуңуң ажылынга база бергелер тургап. Ылаңгыя ыяш хилер хирээлер, оруулер, тудуг материалдары дыка чедиишпес түве. Малзы чогунуң харааламдан ыяштың чолдак-чолдак кыдыр дооранын, ону балдыбile чара шаап, бажың үзээлирин, шаланы, эжиктерни ындыг улуг чарыгдалдыг материал-бile кыскы турган.

Коммунистерниң болгаш комсомолчуларның түүлүүбile, колхозтуң бүтүү кежигүнериниң күжү-бile бистиң ажыл-агыйывыс чыл бүрүде быжыглыг келген. Коммунистиг партиниң болгаш Совет чазакчың кодээ ажыл-агыйны кодурер талазы-бile чоруткан хемчегелерин, ылаңгыя совлгу чылдарда алган шинтирилиг хемчегелерин күүседип, олариың ачызыг ажык-дузалыг көрүп келген бис. Колхозтуң тургустунган күнүнден бээр амгы хүннерге чедир оон бүдүүлүшкүнге эң элдепсиг киржип, мурнакчы болуп ажылдаан чоруур эштер хөй. Олариың санынга малчыннар Чеп Дамдынмы, Сакталгай Төштүүнү, Мыдмаа Зинаиданы, тудугчулар Комбу Александрны, Моңге Коданыны, Эртине Бураттың, тывыш бригадазында Дамдын Сергейни, Хуулаан Максимни, Чигден Алексейни болгаш өскелериндээ адаа болур.

Бистиң колхозтуң баштайгы базымнарындан эгелээш, бо хүннерге чедир эртеп оруун бодап олурарга, улуг Ленинниң бодап кылганы болган партиниң туре-соруубile боттанган кооперативтиг планның кайы хире ужур-дузалыг болгаш тараачын чонуңуң салым-чолун чаартырынга иштүүт сөлдарлыын көргүзүп турар-дыр. Делегейниң ажыгчы чоннарының олуг чок баштыңчызының төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга үткүштүр бүүреликпи бастыгаан. «Тере-Хөл» колхозтуң ажыл-ишчилерге ажылчынга бурунгаар багымны кылып, төрээн черии узаа-на чаартып турар.

К. БАЙЫР,
Кызыл хоорсоветтиң «Тере-Хөл» колхозунуң баштайгы даргазы.

САЙЗЫРАЛЧЕ УТКУШТУР

ЭЛБЕКШИЛДИҢ болган сайзыралдың СЭКП Программазында айыткан ораны — коммунизминиң материал-техниктиг баазазын тургузарынче үткүштүр төрбеп чылдыг базымны кылган «Тере-Хөл» кодээ ажыл-агый артели Кызыл хоорай Советиниң Шынаа кодээ Советиниң девискээринде туруп турар. Ам үеде ук девискээрде 350 ажыг өреге бар. Колхозтан аңгыда, кодээ Советте элээн хөй кижан организация черлери хаара туттунган, олар колхозтуң амыдыралынга күштүг салгарны болгаш дузалы чедирип, оон төрбеп чылдыг сайзыралынга телектиг үлүүн кииирип келген болгаш кииирип-даа турар.

Ам үеде колхозта ажылдаан турар эң аныяк салгал — оң алды хардан өрү назылыг колхозчулар Күнгүртүг суурнуң уруглар албан черлериниге, үжен хар иштинде назылыглар школага кижизиттирген дээрэ чугаалыг чок. Ам үеде суурда 75 оруунуг ясли-сад болгаш 370 ажыг өөреникчилиг сес чыл школазы бар. Ийиг сүт-бile одаар Культура бажыңының көрүкчүлер залы 200 олуттуг болгаш делгем спорт залдыг. Ол аныяктарның дыштанылгазының болгаш культуразының одаа болу бергеи.

Партиниң болгаш чазактың ачызында чоннуң кадык камгалалының хереэзинге улуг чедиишкиннерни чедип алган. Хары үезде 20 кижиниң хүзээн алыр орунуг участок эвилеген ажылдап турар. Малчыннарның, аңчыларның, балыкчыларның, тудугчуларның кадыының камгалалында дээди эртеминг 2, ортумаа эртеминг 8 эмчи бараан болган. Оон аңгыда колхозчуларның хереглелдерин сельпо, 12 муи ажыг вом фондулуг библиотека хандырып турар.

«Тере-Хөл» кодээ ажыл-агый артелиниң экономиказы чыл келген тудум өзүп быжыглыг, оон түүле мал ажылындан алыр орулгазы безин 350 муң рубль четкен. Колхозчу чоннуң амыдыралының деңнели бедик, чагайыкшы турар. Эртекен чылын колхозка амыдырал-хандырыгга салбырын ажыткан. Чоннуң хандырып турар албан, организацияларында черлеринде сүт-биле одалганы тургузуп турар.

Чоннуң төлээлери — кодээ Советтиң 25 болгаш хоорай Советиниң 4 депутаттары сонгуттурган ажылдап турар. Олар чоннуң ак сеткилдег, шынчы аайбычылары болуп, сонгукчуларның янзы-бүрү чагыттарын күүседип, колхоз будүүлгезинге боттарының үлүүн төлептин-биле киирип, үлегерин көргүзүп турар. Колхоз даргазы Б. С. Кошкар-оол, хойжу Т. Д. Маптаагай, сарлык кадарчызы А. Д. Ак, ажылагийның бригадирлери С. Баазаа, Ф. Беган болгаш өскелерлээ боттарының депутат хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип, хамаарышкан ажылының мурнакчылары, чоннуң бодулуг нииликтерни кылдыр боттарын көргүзүп турар. Колхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи тудугчу А. К. Комбу Кызыл хоорай Советиниң депутатынга үш улай сонгуудун, эш-өөрүүнүң улуг бүүреликпи алдарлы, хөй-ниитиниң хереэзинге бүгү чурттагланы-бile бердиинни келген.

Күнгүртүг суурнуң болгаш колхозтуң хөй-ниити организациларының багай эвес ажылдап келген. Бежен хар аңнаан Алексей Доржуй бистиң суурнуң улусчу дружиназын хөй чыл улай удуртуп келген. Социалистиг хоойлу-дүрүмнү чон ортузунга таныштырар болгаш оон ийи-чанғыс үрекчилериге удур шыңгыы демиселди чорудар талазы-бile кодээ Советке улусчу дружинаның штабы дыка дузалаан келген.

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң депутазы Билчээ Бүдүевна Данзыкай суурнуң хереэжиндер, чөвүлелин эки удуртуп келген. Колхозтуң ажылагийының кайы-даа адырында хереэжен чоннуң киришпейи турар чери чок. Чөвүлел хереэжен чон ортузунга кижизиттинин янзы-бүрү хевирлерни боттандырып турар. Суурга концерттер, үс-шеверниң делегелдери, арыг-шевер дээш похоттар удаа-дараа организастаттынып турар.

Күнгүртүг сес чыл школазының чанында төрөөлер комители, кодээ Советтиң чанында эш-үүг суду хөй-хөй солуң, ажыктыг түүлдерни кылып, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге дээштиг үлүүн киирип турар.

Шынаа кодээ Совели, оон доктаамал комиссиялары колхоз будүүлгезинин тодаргай айтырыгларыче кичээнгейин үргүлчү салып, колхозтуң туснай эртеминглериниң болгаш удуртукчуларының отчёттарын болуушуң сессиялырынга дыңнап турар. Мал кыштагламышкыныңың берге үелеринде кодээ Советтиң төлээлери, депутаттар түс-түс малчыннарга чедип, боттуг дузаны чедирип келген. Ам үеде кодээ Советтиң кичээнгейинниң төөгүлге тарылгаларың чайгы ажаалдаашының болгаш мал чемининг белеткелининг дугайында айтырыг турун турар.

«Тере-Хөл» колхозтуң, кодээ Советтиң бүгү ажылчы чоннарының мурнунда улуг соруглалар салдынган. Олариың күүседезинге болдунар-ла хөй түүлдерни кылыр, ажылчы чоннарны организастаар, олариың күжүн болгаш эвергиязын моодизээр—кодээ Советтиң, оон депутаттарының болгаш активчилериниң соруглазы киитыг.

С. ЧИГЖИТ,
Шынаа кодээ Советтиң даргазы.

КЫРГАН-АВА

Кырган аваам кылыктыг-ла'
Шыкпымыр түптээш, үзүлгэлэри сиилиртей бээр.

Хырым тодуг, эвээ будуң
Ширай-нүүрлүг чоруун дитеш, ыяшты күжүр.
Үзегер сос чечен чугаа...
Олутпайны ол шаантар кымчыны-дыр.
Үнген кирген чону кайгаар:
«Ол дет чечен шуласаачы хөвар» диилир.
Каракшыда турар чаңгыс.

Дайгы-кыйгы, чагыг-сураа... узажы бээр
Кады, ыожа чону туражун,

Дагда хөйлер үнүп таваан эгини келир.
Кырган аваам кылыктыг бол,
Ажы-төлге кежик чолдуг өгбе хорааш.
Кыпсынчыг чаш өскүстерге
Аты-дуган чедирген сен, четтирилгис.

—⊙—

Б. ЧЮДЮК.

ҮЛЕГЕР СӨСТЕР

Ажылчының шынзазы
төчен,
Арагчының арны селзең.
Вертолёт чер дээдээвес.
Вемзера бистен мрааас.
Гармоннарда ногаачe кор.
Газик мунганда орууче
кор.
Заводтан эдилеп ванаарда—
Заводка металлдам чыыш.
Комбайнар — тараага
эштир,
Кожалыктар хоюу тараар.
Лаавы ожурбеске — орт.
Ланчыыны ашпаавска — дат.
Могезе ергя херек.
Моогуге чаъс херек.
Наймралзо хоп хораалыг.
Назынга ергя хораалыг.
Орук ниитизи далаштыг,
Оттуг хевек шыгыы.
Өөренгизе — бодуң чалуу.
Өжешсизге — бодуң шорун.
Пашта сүт дээ хөөрээл.
Пага ыыжаш панкылаа.
Салбыңга сан часпа.
Салыыга ужук часпа.
Терге дугуйларлыг.
Тева могенерлиг.
Хемге хемчиээш доктун.
Хемеге эзикиш доктун.
Цирктә тырмык часпас.
Цирк ишки оюнун часпас.
Часкы чечен чер кааны
Чалчык чаң — аажы баглы.
Ыраажы уну тевленчиг.
Ыымрал уну ыылаан.
Юбилейге сонгазы ыы —
Юбилейде шаңнаа-маптел.

Владимир СЕРЕН-ООЛ.

Редакторлуң орлалчызы Д. О. БЕГЗИ.

кино

НЮЛЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: Киночымыды 10, «Совлгу чаңчыл» 12, 2, «Рошфордан келген уруглар» 4, 5.45, «Бис тиилэр бис», «Рошфордан келген уругларр» 7.30, «Рошфордан келген уругларр» 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Андрейка» 10, 12, 2, «Дан хаазында ужураашкыга» 4, 5.40, 7.20, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хөлчестер» 11, 1, 3, «Сонгу адаазының башкы» 5, 7, 9 шактарда.

НЮЛЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дайынга дайын ышкаш» 2, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночымыды 10, «Совлгу чаңчыл» 12, 2, «Рошфордан келген уругларр» 4, 5.40, 7.20, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Зоя» 3, «Дан хаазында ужураашкыга» 5, 7, 9 шактарда.

Мороженое

ГРАММ мороженоеде оргуулга-биле 4 грамм белок, 4 грамм уг, 30 грамм чигир бар болур. 100 грамм мороженое организмге 170-ден 200 чедир калорийни (чылытпы), годаргалаарга 300 хире грамм сүттүг хире эки шинчээлгит калорийни бээр.

Мороженоеде кальций болгаш фосфор хөй, ында эвээш хемчеелдит бос база бар. Витаминнер-биле мороженое байлак эвес.

Мороженоениң түс-түс сорттары чүге аңдаяы-биле эвес, харын хоолулуг шыпарыбile база ылгалыр. Эң-не бедик сорттуг мороженое тымчак чаагай аңдаяныг болгаш үскүр, ону пломбир дээр. Оон үскүрүг 15 хуудан эвээш эвес болур.

Мороженоени бедик шыпарлыг продуктулардан белеткээр чүве болганда, ол коп-чуг эки хоолулуг. Мороженоеде кижиге чем болур чүүлдер организмге дораан-на шингээй бээр. Ол бүгү чоннуң ыяк чеми.

Ынчалза-даа чамдык аарыгзардан аараан кижилерге мороженое хоралыг. Ангинадан, үстүүү тымыш шүгүмнарының кадар аарымнадан, бронхиттен аараан кижилер ону чип болбас. Базры, өдү аараан кижилерни мороженое улам-на баксырадып болур, чүге дээрге коптуг соок чемни чиирге өт шүгүмнарын хуруулдуруптар. Кыжыктан аараан кижилер мороженоени чиизе чогуур, мороженое шөйүдүнүң ажылын доктаадыр болгаш кыжыкты кередиин болур.

Мороженоеде, ылаңгыя пломбирде холестерина хөй. Ынчангаш органнамнин хая чүгүрер дыралчак дамырлары аарып чоруур кижилерге олар хоралыг. Ындыг аарыг кижилер чамдыг мороженоени чиизе эки. Чигир дииведи деп аарыгдан аараан кижилер чүг-зе чигир-биле белеткээн мороженоени чип болур.

Чемге хөңүү чоктаныр азы боскунче чем ажырары бергедээн (боску ышкаш, кызыл өөжү кургаар) аарыглар-биле холбаштыр аараан, ижии шөйүдүден хая төктүр кижилерге мороженое хора болбас. Хая төктүүшкүнүн сонсадырында ол дузалаар. Оон аңгыда сүт хоюу боду-за хая доктаадыр шыпарлыг.

Чамдык таварыгага малерлердан азы тифтен аараан кижилерниң эдлининг ижии үнгатпанда озарга мороженоени чүге ажчының чөпшээрээни-биле бериир болур.

Мурнунда мороженоени холдуң аргазыбile белеткен түрда, ол кижиэ хораанаашкынын таварыштырып, ижии-шөйүдү аарыгзарын өөскүдүп болур турган.

Ам мороженое будурулгези бедик техника-биле чепсегелеттинген болгаш аарышевер чурумнуң шынгыы контролунда турар.

Мороженоени садарда урар брикетт, горт ала, шоколад саваажыгажы оңу микробтардан база камгалаар. Ынчалза-даа мороженоени кудумчуга хирлиг хол-биле тудуп чигээде олче микробтар халдап болур чүве төлээде, ону бажыңга экелеттеш чиирии сүмелеп турар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

редакциянын адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң орлалчыларының болгаш пропаганда кидизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийдиң аныдырал кидизиниң 23-54, культура кидизиниң 37-13, кодээ ажыл-агый кидизиниң 21-47, үлетпүр кидизиниң 22-64, чагаа база совет туризүү кидизиниң 21-27, информацияның кидизиниң 20-60, бухгалтериямның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче адаалар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң чанында парлалга эрелелиниң типографиязында (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00199.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫЫДАР!

1925 чылдан үнделлеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮЛЬ 8 ВТОРНИК № 158 (8004).

Өртээ 2 көп.

Бүрүн чүүлдүгзүнүүшкүн болгаш сырый каттыжыышкын

Республиканың болгаш Кызыл хоорайның партия активиниң хуралы

Дүүн, Кызылга республиканың Хөгжүм-шын театрынга партияның Тыва область болгаш Кызыл хоорай организацияларының актив хуралы болган. Анда СЭКП обкомунуң болгаш СЭКП хооркомунуң пленигүнерин, ооң пленигүнеринге кандидаттар, партияның область болгаш хоорай организацияларының ревизия комиссияларының пленигүнери, СЭКП райкомнарының, хооркомунуң секретарьлары, удурттуучу совет, профсоюзтар, комсомол ажылдакчыларының, хой-хой бүдүрүлге черлериниң, ажыл-агыйларның, республиканың алдан черлериниң партия организацияларының секретарьлары, колхоз, совхозтарның, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, транспорттуң, тудугларның удурткучулары, эртем ажылдакчылары, лекторлар, пропагандистер, үлетпүрүтүң, тудугунуң, транспорттуң, кедээ ажылагый бүдүрүлгезиниң мурнакчылары киришкен. Партия активиниң хуралын СЭКП обкомунуң бирги секретары эш С. К. ТОКА ажыткан.

Хуралга «Коммунистер болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түнелдериниң дугайында» айтырыгны чугаалаткан.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары эш С. К. ТОКА «Коммунистер болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түнелдериниң дугайында» илеткел кылган.

Пленумнуң талазы-биле СЭКП-ниң Кызыл хоорхомунуң бирги секретары П. Т. КИСЕЛЕВ, партияның Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары С. К. БУЯНДЫ, Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң директору Ю. Л. АРАНЧИН, «Кызыл-Хаан» шахтаның бригадир П. П. ЕРЕМИН, «Шенизер» совхозтың партком секретары М. Н. ХЕРТЕК, «Тыва кобальт» комбинаттың түдуунуң партком секретары В. П. СУРОВ, СЭКП-ниң Чоон Хемчик райкомунуң бирги секретары Ш. Д. КУУЛАР, «Тээли» совхозтуң хойжуу С. Н. ЧУЛДУМ-ООЛ, республиканың улусчу контроль комитединиң даргазы М. К. ШЫЫРАП, офицер К. П. РЯБЧУВ, ВЛКСМ Тыва обкомунуң секретары А. К. КАЙЗАП.

Делегейниң коммунистер болган ажылчын партияларның Москвага болган Чөвүлел хуралының түнелдерин бистиң республикамыстың ажылчы чонунары база-да бүгү совет улус дет, сеткил хамык, чалбыышыыт деткип уткаан. Делегейниң коммунистер болган ажылчын шимчээшкинниң чаңгыс эвин быжыглаарывыче утпаанган СЭКП ТК-ның, ооң Политбюрозунуң политиктиг шугуму, практиктиг ажыл-чорудулгазын, ап турар хемчегдерин Тываның бүгү коммунистери, ажылчыннары, колхозчулары, эртем, чырыдыышкынының, кадык комплексының, улус ооредилгезиниң, культура, садыг ажылдакчыларының чаңгыс эп-сеткилдиг деткээн. Коммунистер болган ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының документтерин, СЭКП ТК-ның июль (1969 чылда) Пленумунуң доктаалын заводтарның, бүдүрүлге черлериниң, колхоз, ларының, албан черлериниң совхозтарның, организацияжылы-шинчилерин улуг совуургалдыг өөренип турар.

Оң Чөвүлел хурал марксизм-ленинизмниң, пролетарлы интернационализмниң принциптерин барымдаалап, делегейниң коммунистер шимчээшкинниң сырый каттыжыышкынын быжыглаарының, бүгү делегейге империализмге удур демиселге ап кадбак улуг массаларының хөделишкиннериниң чаңгыс эптиг болзурун чедип алырынга ап чугула болуушкун болган деп чүвени партия активиниң хуралында сапаа бергенивис шуптуг сеткил хамык чугаалаан. Чөвүлел хурал бүгү делегейниң коммунистер болган ажылчын шимчээшкинниң хөделишкиннериниң программазын коллективтиг ажыыдан кызган, моон соцлагры революсчу хөгжүлдениң кадбак перспективаларын телевизион, тайбың дээш улам шинтирлиг демиселгеривче күш-ажылчы массаларды мобилизастаан, тайбыңнаң, улустарының айыл чок чоруунун, оларның национал хамаарышпас чоруунун, демократия биле социалзашкының эрге-ажыттарынга дүүштүр ажыг үеним чугула айтырыгларын шинтирилгезиниң аргаларын айыткан деп, олар чугулаазын демдеткээн.

Мао Цзе-дун бөлүүнүң ленинизмге удур туружун, Кыдаттың Коммунистер партиязының удуртуучуларының чарыдырыкчы, улуг күрүнезирек заштыны политиктиг угланышкынын Чөвүлел хуралдың киржикчилериниң ыяап шүүмүүлээвин бүгү партия организацияларының, ажылчыннар, колхозчулар, албан-хаакчылар чаңгыс эп-сеткилдиг деткип тур деп, ораторлар Тываның ажылчы чонунарының омуразының илеткээн.

Тываның ажыл-ишчилери партияның, чазактың үүн бүрүзүн улуг сагыш салып, дуза чедиргил турарының ачызында коммунистер турлаашкынының бүгү улуг планнарын боттарының киирер улуг-хуузун чылыг-на удам улгатпырын, экономиканың, культураны удам хөгжүдериниң херээже бүгү күжүн, билгилерин берип турар. Экономиканың, эртем техниканың техникчилери, бистиң Төрөл чуртувустуң камгалалыр аргалыын быжыглаары империализмге удур демиселге-даа, ССРЭ-ге коммунизм тургузарынга база ап чугула ужуртаалыг деп чүвени Тываның ажылчы чонунары хамыыш-биле медерел билип турар. Олар бүдүрүлгенин удам чогуумалын болдырарынче, күш-ажылдың бүдүрүчүлүүн удам үлгаттырарынче материалдыг курлавырларын болгаш бар турар аргаларны эң-эң ажыглаарывыче боттарының күжениишкиннерин ынчаннаң салып турар деп, активтиг хураны сеткил хамык демдеткээн.

Делегейниң коммунистер ончучошкинниң сырый каттыжыышкынын быжыглаарывыче утпаанган СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң, Совет Эвилелиниң Коммунистер партизының ленинчи Төп Комитединиң политиктиг шугуму, практиктиг ажыл-чорудулгазын, СЭКП ТК-ның Чаңгыс секретары эш Л. П. Брежневке башталган СЭКП-ниң төлевилелериниң Чөвүлел хуралга кызыган ажылдың активтиг хуралы чаңгыс эп-сеткилдиг үндүрген доктаалында бүрүнү-биле чүүлдүг деп санаан.

Активтиг хуралының киржикчилери СЭКП ТК-ның июль (1969 чылда) Пленумунуң доктаалын чүрээтинге хамыыдан чүүлдүг деп санаан, коммунистер болган ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдерин, анда СЭКП-ниң төлевилелериниң ажыл-чорудулгазын үе Пленумга бедип-биле үнелээнин ийин-биле чүүлдүг деп санаан.

Коммунистер болган ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының документтилерин, СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң доктаалын калбаа-биле пропагандалаарывыче партия организацияларының ончучошкинниң активтиг хуралы уламдыртаан. Ажыл-ишчилерниң совет патриотчамзе болган пролетарлыг интернационализмге киживилериниң эртежок чугулаазын активтиг үндүрген доктаалында онзалаан демдеткээн.

В. И. Ленинниң төрүттүргеш хүнүнден бээр 100 чыл болуру — турасхаадыг бодуушкуну төлептиг үткүүру дээш республиканың калбарган социалистиг чарын чонунар бүгү мээктерин хаара туткан болгаш чаагай түңнелдерин хүнүш-не берип турар. Партия, совет, комсомол болган профсоюзлел организацияларының ког ончучошкинниң болгаш организацчы ажылын бо чылдың күрүне планнарының, социалистиг хүлээлгелериниң чугаа чок күүсеттингеш турарынче, беш чыл планнарын 1970 чылдың ноябрь 7-ге үткүштүр хүүсаа бетинде боттандырарынче салыры эргежок чугулаа. В. И. Ленинниң төрүттүргеш хүнүнден бээр 100 чыл болурунга төлептиг белеп ол болур деп, активтиг хураны сеткил хамык демдеткээн.

Тываның коммунистери, бүгү ажылчы чонунары Коммунистер партиязын болгаш ооң ленинчи Төп Комитединиң удуртулгазы-биле коммунизмче бүдүрүлдүр чорун олурар бистиң Төрөл чуртувустуң күүш-шидилиг улам быжыглаарының херээже бүгү күжүн, билгилерин бээр деп, партия активиниң хуралының киржикчилери СЭКП ТК-га быжыг бүзүрелин илеткен.

Хуралдың киржикчилери партийга гимн «Интернационалды» улуг кодуруулуг күүнүүр ырлаан.

ҮЕНИҢ КОЛ КҮЖҮ

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ)

Кижи төрелгетеп деннелге болган реакциянның, социализм болган империализмниң күштериниң аразында демиселиниң чидириленип турары бистиң түс чылымыстың үшкү кезинче кирипкен. Делегей, чиитилел амыдыралының бүгү ход аларлары—экономика, политика, идеология, культура демиселдиң ареназы болуу берген.

Империализмге удур демиселге ап үеним үш улуг күжү—социализмниң делегей системазы, делегейниң ажылчын ажыг-ыы болган национал-хосталалыг шимчээшкин сырый каттыжыыр турар. Ков революсчу күш, антиимпериалистиг демиселдиң төлептиинин болза, социализмниң делегей системазы болур деп, коммунистер болган ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының бүгү киржикчилери демдеткээнивис.

Делегейниң социалистиг системазының тургустуунуң келгени болган ооң хөгжүлдеан, социализмниң хей-аът кипкирик салдары революстуг дешилгенин дүргедиргиге бүгү диптериниң улустарынга баштайгы белеткелдерин тургускан, бүгү делегейге социализмниң херээ быжыглаарынга чаа перспективаларны ажыттыр.

Чөвүлел хуралдың «Амгы үе-чадаза империализмге удур демиселдиң сорулгалары база коммунистиг болган ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүгү күштериниң чаңгыс эвин» деп, документтиинде империализмден хосталарының перспективазын кижи төрелгетеге социализм иергүскен деп, демдеглээн. Будүрүлгениң чепсек-херекселдериге инитиниң ончуунге болган ажылчы чонунарның эрге-чагыргазынга үндезилеттингеш чаа социал тургузуг чонуң эрге-ажыктарынга дүүштүр экономиканың кризис деп чүвеге таварышпас план бүгүлер хөгжүлдениң хандырыш, ажылчы чонунарның социал болгаш политиктиг эргелерин магадылап, бүзүлүр демократияга, инитилелди эргелеп башкарырынга кадбак улуг массаларының боттуг киржиилгезиге, кижиниң бүгү талалыг сайгыралынга, национларның дең эргелиг болуруңга болгаш оларның аразында найырлыкта бүгү-де эргежок чугула чүүлдерни туруузуп турар. Кижи төрелгетеңиң мурнунда туруу турар үндезин айтырыгларны чүгле социализм шинтирлиг дээрзин ажыл-херек бадыткаан.

Тайбыңны чайгыылын чок камгалап, деңнинің империалистиг политиказының, эмелелериниң болгаш үитхөөнниивериниң орунда ког моонзак болуп турар күш бөгүн социалистиг система, делегейниң коммунистиг шимчээшкинин дээрзин улус массаларга амыдырал бүзүредип турар. Социализм дугайында билиишкин чүе-чүе миллион кижилерниң медерелинде тайбың дээш-биле демей апарган.

Бистиң хүннеривисте антиимпериалистиг демиселдиң фронтузунда байдал социализм биле империализмниң аразында экономиктиг чарышың кайчаар чоруп турарындан база тодаргайлаттынар үжурлуг деп. Чөвүлел хуралга база катап айтыкан. Социалистиг системаның чурттары, улус ажыл-агыйының дүргеп өөүдедиин чедип албышаан, бодуның темпизиниң талазы-биле капиталистиг күрүнелериниң экономиктиг өөүдедиин мурнап турар болгаш эртем-техниктиг дешилгенің чамдык үгланымышкынарының талазы-биле мурнуну одуругже үне берген. Сөөлгү он чылдарда Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чурттары чижеглел-биле амгы үеде делегейниң үзеттүр продукциязының үштүн бир кезиин бүдүрүп үндүрүп турар.

Социализм чурттары экономиктиг кадбак ажыыдажылганы чеднишкиннииг сайгыралгайжыдып турар. Ол чорук чаа тургузугда бар болуп турар күчүлүг курлавырларны долу ажыглаар артаны берип турар. Делегейниң социалистиг системазы бодуның чайгыылын чок өөүп турар экономиктиг болгаш камгалал күүзүнге даянмышпаан, империализмге шантыктап, ооң контрреволюцияны экспорттаарын боттандырар аргалыын кымыгаарлап турар дев. Чөвүлел хуралдың хүлээп алган документтиинде чугаалап турар.

Империализм бодуның үидеяннидеп эгелээн агрессчи туржин болгаш амдыгаа чедир мичээр артышпаан. Империалистиг күштер чүгле алдан чыыдарды белеп Вьетнамче, Кубаже, Панамаже, Доминикан республикаже, араб чурттарже чепсектиг халдаашкынны организастааннар, социалистиг системаның чамдык чурттарынга удур политиктиг болгаш идеологтуг диверсиниң үүлгедин тударлар. Социалистиг күрүнелериниң камгалал күүзүнүң чайгыылын чок өөүдедиинче, политика, экономика, шериг талазы-биле оларның сырый калы ажылдажылганынче СЭКП-ниң болгаш өске-даа ак-дуржаа партияларның доктаамал сагыш салып турар үжүру-даа ында. Варшава Керээзиниң организациязы социализмниң болгаш тайбыңның камгалалының идегелдиг күүзү ол.

Антиимпериалистиг демиселге социализмниң делегей системазының шимтирлиг рольдуун демдеглеваашаан, хосталга дээш демисел ооң талазындан, халыысты мурнай Совет Эвилелиниң талазындан, чүүүп-биле-даа солуттунмас деткимчеин ап турар деп. Чөвүлел хуралдың киржиилгезилери айтыкаанар. Ол дугайын империалистиг агрессорларга удур Мурнуу Вьетнамда дайылдажын турар патриоттар, боттарының бот-тускайлаг эргезин дээш империализмге удур демиселиин турар араб улустар, Анголаның болгаш Мозамбиканың хосталга армияларының дайынчылары эки билирлер. Ол шынаап оны колониазаторларның дарлалын дүжүр ойгаан болгаш бодуның тускай хамаарышпас хөгжүлдезиниң оруунда турупкан улустар эки билир.

«Социалистиг системаның болгаш ооң сырый каттыжыышкынының улам ыыдайгы чеднишкиннериниден, чаа инитилел тургузуунда бар болуп турар бүгү аргаларны эрге-чагыргада турар партияларның кайчаар ажыглаарындан эрги делегейге удур чаа делегейниң чеднишкинниг дээрзин шинтирлиг-биле хамаарыжыр. Социализмниң делегей системазын быжыглаар дугайында сагыш салыр дээш оло» деп. СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң доктаалында демдеглеп турар.

Социализмниң камгалазары — коммунистерниң интернационалчы хүлээлгезин деп. Чөвүлел хурал шинтирлиг медеглээн. Социалистиг системаның сырый каттыжыышкынының херээже ног үгланышкын болза, социалистиг интернационализмниң принциптерин чайгыылын чок боттандырары, социалистиг күрүнелериниң национал болгаш интернационалчы сорулгаларын шын дүүштүрери болуур дээрзин Чөвүлел хурал бадыткаан.

«Совет Эвилелиниң Коммунистер партизы бодуның бүгү дашпыкы ажыл-чорудулгазын социализм делегейин бөгүн дүүштүрүүнден, а даарта—богүнгүүнден күштүг болурунче үгландырып турар. Политика, камгалал болгаш ажыл-агый талазы-биле кады ажылдажылганы улам ыыдай хөгжүдериниң сорулгаларынга өске социалистиг чурттар-биле кады бистиң күрүневистиң ап чорудун турар күжениишкиннериниде ол тодаргай боттанып турар» деп. СЭКП ТК-ның Чиигшее секретары эш Л. П. Брежнев коммунистер болган ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга бодуның чугаазынга деидеглээн.

Кижилериң үгаан-бодалын болгаш чүдү-чүрээн чаалап алыры дээш бүгү делегей демиселиниге социализм чаа чеднишкиннерни чедип алган. Бистиң үеним — капиталзиидеп социалзиивче шилчиге үениинң шынар-байдалынга марксчечеңиичи үнелелдиң шынынын сөөлгү он чылдарының болуушкуннары бадыткаан.

„Ие-хераженни алдаржыдаал"

1944 чылдың июль 8-те «Салттыг хераженнерге, хой үруглуг болган бот иезерте күрүне дузалажылгазын улгатыгар, не-чаштарны камгалаарын күштедирер дугайында, «Маадыр ие» деп хүндүлүг атты турсуар база «Ениң алдары» орденни болган «Ениң медалы» медальды бодулаар дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыы хүлээп алынган. Чурт берге, күженнииннииг ажылдавр байдалга чурттаан. Бүгү күштерни фашизмге удур демиселиниңче салган ол хүннерде 12 уругларны өстүрген хераженнер кижи Кремльге «Маадыр ие» орденни хераженге эң баштайгы алдаан. 1 дугаар ол орден Москва областың Пушкин районунуң Мамонтовский сууруңда. Ону Алексахинаның уругларынга кадгалаан турар. Ам Анна Савельевна чок. Ооң дөрт оглу тулчуушкунга дидимнериниң өлүмү-биле өлген. Алексахинаның ооң артыкаа уругларын чүгле ол орденни эмес, харын неезеде чаагай сеткилдиг, тонгуг, чөптүг болган ажыл-ишке ыяап аваазының түрекээлиин, анда хамы ынакшылын база кадгалаан чоруур. Анна Савельевнаның уругларын боттарының уругларын биле оларның ажы-төлдерин үрдеп бээр кижилердиң келген. Уругнар боттарының аваазынга болган кырган-аваазынга төлептиг болур үжүрлуг—деп, найырлыыт хой кижилиг, улуг ак-бүленниң бүгү кежигүнүнерииге ол орден сөгүлдүрүп турар.

Чарлыыты үндүргеннидеп бээр 25 чыл эрткен. Ам бистиң чуртувуста «Маадыр ие» деп хүндүлүг ат-биле 118 муң хераженни шаңнаткан, а хой уругларны кижилеткени дээш орденнер, медальдар-биле шаңнатканнар—11 миллион хире. Оларның саны үргүлүү көүдеп турар.

Хераженни чедип алыры дээш бүгү делегей демиселиниге социализм чаа чеднишкиннерни чедип алган. Бистиң үеним — капиталзиидеп социалзиивче шилчиге үениинң шынар-байдалынга марксчечеңиичи үнелелдиң шынынын сөөлгү он чылдарының болуушкуннары бадыткаан.

Ленинчи шалыпчы ээлчегде „Уралмаш"

«Уралмаштың» инженерлери үүрмек рудлар тудуштур шаадын, бедик бүдүрүкчүлүг ажыыдаар «АКМ-8-312» деп машина чогаадып тургускан. Олар В. И. Ленинниң төрүттүргеш хүнүнден бээр 100 чыл болурунга алдар кылдыр алган хүлээлгелериниң бирээзин ынчаалыр күүсеткеп.

Уралмашчылар өске-даа даалгаларны база чедиишкиннит күүсеткин турар: Барыын Сибирьниң металлургия заводунга чорудун бээр, 3000 кубометр ажыктыг шолдуг домнаның баштайгы конструкциязын демир-биле дуразуп кылган, 3200 кубометр хемчээлдиг суугунуң белдирлеринең төлевилелеп турустургаан.

Бүгү «Уралмаш»— ленинчи шалыпчы ажыл эдчээнде. Беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткерин дээш чарыш калбарып турар. Цехтерде болган салбырларда мурнакчы дуржулганың 60 школазы ажылдап турар.

СВЕРДЛОВСК.

(СЭТА).

Бо чылын ажыглалга кирер

АЛМАЛЫК, УЗБЕК ССР. Алмалыктың Аммофос заводунун баштайгы объектизи—бүдүн чартык кислотаны дүрүтүүр, хоолай шугуму ажыглалга хүлээп алдынган. Ону хуусаазындан чээрби хүн эрте тудуп тургускан.

Узбекистанның комсомолчулары ол тудугну шефке алган, заводту ажыглалга чыл дүргүлүнүң киирерин хүлээгген. Тудуг практиказынга ынакыг болуушкун кестүү көрбээн: чылдың-на түс-түс тонна чеминчиидиглелер бүдүрер үлүг бүдүрүлге черии ажыглалга ынчалдыр киирер дээш ол.

Ам Курамин дагларының мазазинде үлүг корпустар бедий бөргеп. Заводту ажыглалга киирериниге чедир дөрт ай артыкаа. Узбекистанның химия үлеттүрүнүң ол бүдүрүлге черии хөвен шөлдериниң чеминчиидиглелерин үзевес бүдүрүп бөрө бээр.

Ленинчи шалыпчы ээлчегде „Уралмаш"

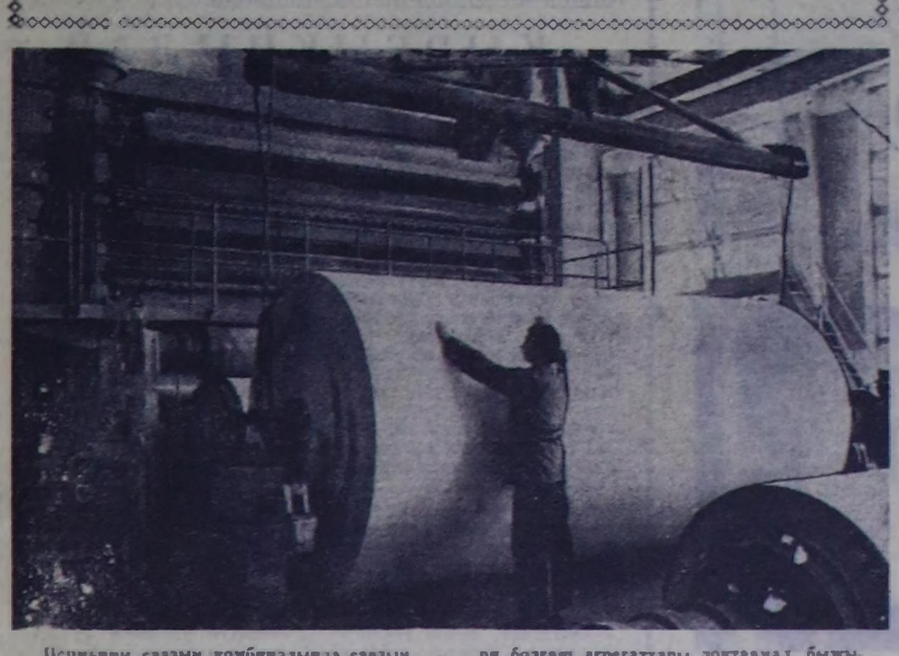
«Уралмаштың» инженерлери үүрмек рудлар тудуштур шаадын, бедик бүдүрүкчүлүг ажыыдаар «АКМ-8-312» деп машина чогаадып тургускан. Олар В. И. Ленинниң төрүттүргеш хүнүнден бээр 100 чыл болурунга алдар кылдыр алган хүлээлгелериниң бирээзин ынчаалыр күүсеткеп.

Уралмашчылар өске-даа даалгаларны база чедиишкиннит күүсеткин турар: Барыын Сибирьниң металлургия заводунга чорудун бээр, 3000 кубометр ажыктыг шолдуг домнаның баштайгы конструкциязын демир-биле дуразуп кылган, 3200 кубометр хемчээлдиг суугунуң белдирлеринең төлевилелеп турустургаан.

Бүгү «Уралмаш»— ленинчи шалыпчы ажыл эдчээнде. Беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткерин дээш чарыш калбарып турар. Цехтерде болган салбырларда мурнакчы дуржулганың 60 школазы ажылдап турар.

СВЕРДЛОВСК.

(СЭТА).

Пермьниң сазыын комбинадында сазыын кыыр Б-21 деп машина чеднишкиннииг опытколдыя алдынып турар. Ол болза Уэкуртынның «Нэтяжбуммаш» заводунуң чылда 50 муң тонна сазыын кыымырынга сазыын сайан таарыштырган баштай үндүртеп машинаазы-дыр. Ооң бүгү белдирлерн болгаш агрегаттары доктаамал, быжырымчалыг ажылдан турар.

ЧУРУКТА: чаа машинаның бүдүрүлгезин сазыының үүн тур. эвлчегде кургадымчы Анатолий Козинский.

Е. ЗАГУЛЯЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

План ажыр күүсеттинген

Мал ажылының продуктуларын бүдүрүлгенин болгаш күрүнеге садарының чартык чыл планының күүселдезин республиканың ажыл-агыйлары түүнеп көрүп турар. Таңды районнуң колхоз, совхозтары күрүнеге эът, сүт, дүк садарының чартык чыл планын дыка ажыр күүседип алган. Эътти садарының чартык чыл планын бүдүн чартык катап, сүт садары—109,3, дүктү — 132,2 хуу күүсеткен. Бо талазы-биле «Межегей» совхоз, «Революциянын чалбыжы» колхоз болгаш кедээ ажыл-агыйының дүржулга станциязы эң ээки түнелдерлиг болгулаан.

Ылангыя «Межегей» совхозтуң ажыл-ишчилери дүк садарының чартык чыл планын пийилеп ажыг катап, эътти — бүдүн чартык катап ажыр күүсеткен. Ол дээрге малчыннарның кайгамчык күжениишкиниг ажыл-ижинин түнелі болган.

* * *

Улуг-Хем районнуң малчыннары

ДЕПУТАТ ХҮЛЭЭЛГЕ

Бүрүнени удуртуп башкарагчыга киржирип-биле чоннуң мурнундан эрге-чагырга органнарынче дешпиттирген ажылчын ажыгның төлөөлекчилерин, депутаттарны чоннуң айбыгылы деп улуг чоргаарал-биле адаар бис. Ол бедик атты чоннуң оолдар. кыстары ажылынчи болгаш кижилер, төлептиг чорум-биле чаалап алган. Депутат кижиге бүдүрүлге болгаш хөй-нинти даалгаларындан ажыда бүрүнени эргелеп башкарар чаа хүлээлге база пенежир. Бистиң республиканың чер-чер Советтеринге соңгуттурган депутаттарның хөй кезии чоннуң бедик идегелин шынзыдып турар. Ажыл-агый болгаш культура туругзуушкунун удуртуругга чоннуң төлөөлекчилери улуг улуг-хүүлүн киирип, бүгү билиг-мергежилин улустуң эрге-ажыынга барган болдурган.

Советтиң ажыл-чорудулгазынга идепкейлиг киржир, бодунуң округунга үргүлүү баар, соңгукчударның ажыл-амыдыралы-биле таныжар, оларның негелде-хереглелин кичээнгейлиг өөренип көөр, ада хамаарыштыр болдунар-ла арганы ажыттап турган, практиктиг дүзүнү чедирер дээш оон-даа ооскө хүлээлге депутатка болгаш ажыктыг турар. Бинчангаш оларның хөй талалыг ажыл-чорудугазының арга-дуржулгавыл нептередир ажылы чер-чер Советтери организастап турар.

Чоокта чаа Шагаан-Арыг хоорайның культура бажыңынга хоорай Советиниң депутаттары болгаш хоочун совет ажылдакчылар депутат хүнүнге киржирип-биле чыгыып келген. Ол хүн ада «Депутат — чоннуң айбыгызы» деп тускай бүлүүнү дерип ыкпан, Советтин ажылынның дугайында номнар, журналдар болгаш солунар делгелгезин организастаан.

Шагаан-Арыг хоорай Советиниң даргазы эш А. Г. Прялин депутат хүнүн ажыктан. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң инструктору, «Билиг» нинтилединиң лектору Ф. А. Житков ангы делегей байдалынга хамаарышкан чугула айтырыгларны кыскаазы-биле тодаргай чиижектерге айтып тургаш, солун лекциягы номчаан. «Депутаттарның эрге, хүлээлгелериниң» дугайын Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң секретары К. Д. Будук-оол илеткээн.

Республиканың чер-чер Советтери чаа состав-биле ажылдап киргинээн. Соңгуу болуп эрткен соңгудазыг чер-чер Советтерниге 2938 депутат соңгуттурган. Оларның 1832-ги бир дугаарында соңгуткан. Депутат бүргүзүнге харыысалгалыг хүлээлге ойбажын турар. Келир чылын В. И. Ленининиң төрүттүгүнгенинден бээр 100 чыл болуу оюн демделеп эрттирер болгай. Коллективтиниң ленинчи ыёлбейиг алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир, ленинчи ёзу-биле чүүттаар, ажылдаар, өөренир талазы-биле чоннуң патриоттуг көдүрүүшкүнүн удуртуп балыкарары депутаттарының бир кол хүлээлгези ол. Кижилерге ленинчи сагыш човаашкынны илередирип, масса чоннуң негелде-хереглелинге, чагаа, хомудалынга кичээнгейлиг болуру, соңгукчуларның чагыгларын күүседири депутат бүргүзүнүң ажыл-чорудугазынга чүгүлә чёрни болээр.

Татьяна Константиновна Тупикина Советтер ажылынга ынак болгаш чоннуң мактадыг, а Даңай оозунга чоргаралыр, кезээде эрес шиитчилиг, хоглуг чоруур кижи.

Мурнакчы чолаачылыг кара чажыннан-на өскен-төрөөн чери Бай-Тал ок. Шаанда Хемчик-Бажы, Мешкен-Хөл ол ынчаар ажыктың чоргаараттарының бирээзи адазы Делгер ирейниң каш ошкузун кадарар бичии оолдуң ар апарганже чедир-ле байгы-ла ажылы ол. Бай-Талга колхоз тургузутпары билек ада-иезиниң чаа колхозка каш ошкулериниң хөй кезиниң салыптарга, ынчангаш хөй бригада-га ажылдаан. Ол олчаан-на трактор, машина башкарыкчызы болуксаан күзели ооң сагыжын амыраттайн чорваан. 1953 чылда эрниң нэиг күзели боттанган. Кызылга механизация школазын чедиишкинниг дооскаш, төрээн колхозунга трактористеп ажылдай берген. Каш чыл боюн чоруй комбайнер мергежилдиг база чедип алгаш. Ирги Делгерович механизаторлар ажылдап келген чылдарында бодуң техникага камныг, ук ажылга илап-ла бергилеп кижи кылдыр коргуткек. Ол часкы, күскү кампаниялар-да сезон нормазын тургузуп ажыдыр, хөй кымыр-чаар чүүлдерни эвилеп алган. Бай-Тайганың комсомол райкомунуң Хүндүлеп бижин-биле каш удаа шаңнадып келген.

1960 чылда эш Даңай база бир солун мергежилгэ чедип алган. Кызылдың чолаачылар школазынга кончүү эки дооскаш, ам төрээн черинде тос чыл ажыг чолаачылаан ажылдап турар. Эрткен кыжын ол малчыннарга сүт сөөртүп кыштаан, ам суглан хаймы чамдык малчыннарга сугну үзүктел чок чедирип берип турар.

С. ШАНЧЫ.

Бо ийи чүүлүкте кыстар — Людмила Барахтаева (адаанда) биле Галина Хайрулина (оң талада) Кызылдың алгы заводунда ажылдап турар. Олар кайыын-даа бүдүрүлге черинниң журнакчы ажылчынны боон, онаалгаын ой санында 120 гуддан ажыр күүседип турарлар. Оон-биле кады олар коллективте хей-нинтивич ажылынга үлегерлиг киржип, олче оске ажылчыннарны, ыяшкыны аныяктарны организастап турарлар. В. И. Ленининиң төрүттүгүнгенинден бээр чүс чыл болуруңга төлептиг үжүражыр дээш социалистиг чарыштың организакчылары болгаш журнакчылары боон турар. Оларның кайыы-даа ам кидис идик бүдүрүп үнүдүрериңге массалыг киритпер дээш белеткел ажылын чедишкинниг кылып турар.

Галина Хайрулина ам ыяда үеэлиг комсомолчулардың болгаш аныяктарның организастап турарлар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

РАЙКОМ ЧАНЫНДА ПАРТИЯ ЭГЕ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫ

Партия организациязының чанында партия эге организациялыкларының ажылында бодуунуң онзагай чүүдери база бар. Ындыы эге организацияларда партия ажылында ажылдап турар коммунистерни каттыштырып турар. Партия райкомнарының чанында эге организацияларның секретарьларынга энергиялыг ажылак эштер соолгу үеде соңгуткан, ынчалза-даа оларның практиктиг ажыл-чорудулгазынга чамдык бергелер болганчок-ла таварзы бөөр. Аппаратның ажылын экижидерииге, коммунист бүргүзүүң онаашкан ажылы дээш халырысалгазын бедидерииге, организазыкчыларны ажылга чаңчыктырарынга ындыг партия эге организацияларынга чеде бергеш, оларның секретарьларынга ам-даа эки дузалашпайн турганы коммунистер шүгүмчүлээн. Бо партия организациязының чанында эге организацияларның ажылынга дузалаан ыяш канчаар хөгжүдерии чугаалаан.

Совет Эвилеи бүдүргенинги ажжок улуг хемчээлдиг болуруи чедип алган. Ол бүдүргеге хемгээ хандырылгага болгаш сайгарылгага моон мурнунда ажыглаттынын турган хөй-хөй арганарлан ойталаан болуур магадылалдыг берип турар. Бо бөл чылда бүдүргелгениң чепсектерии моөңүн-биле садыгларынын чамдык дурзулгазы чедип алдынган. Ам Курпланның системазында оларны мөөнцеп садарының бире-бирге 400 магазинии ажыдап турар. Оларның сварылгаа үүрүк чок улгадып турар. Үк магазинерииң ачы-дузазын ажыглап турар бүдүргеге, албан черлери хөй. Хандырыгаанын деңшилгелиг ол аргазын моон соңгаар-даа база хөгжүдер анвар деп, илеткелги дыңнаткан.

Материал-техниктиг хандырылганы организастарынга эртем аргалэрии болгаш электрон-саналга техниказын ажыглаарын нептередирии эргежок чугула апарган деп, ССРЭ-ниң Курхандырылгазының даргазын чугулаан демдегленээн.

Чамдык бүдүргелге черлерии план болгаш күүрүне чуруумун чөрүүн үреп, чиг-этти, материалдарны четчир хемчээлдии-биле чогуур хуусазынга бербейн, ниити хандырылга талазы-биле боттарының хүлээлгелерии күүседиреин, оон уламыидан каржаждашкыннар болуу турар деп үүре черле тавырымча чок. В. Э. Дымшиң ук комитеттиң организацияларының ажылын аналиизээн, материал-техниктиг курлавырларны улам эки ажылгаларынын, оналгаларын, хүлээлгелерии күүседириигe материалдыг харыысалганы күштедириринии, керээлерии чөрүүн үүрлерге хамаарыштыр салдарыыг болуруңуң экономика хемчеглериниң ролиин бедидериниң эргежок чугулазын чугаалаан.

(СЭТА).

«Бир базым бүргүнгаар, ийи базым атнаар» деп ажылынга теоретиктиг семинарын арттирери, Шушенскоеже экскурсиялар юрдүнгеп.

Райкомнуң чанында партия эге организацияларының ажылында четпестер бүдүрүлге база бар. Отчёт-соңгуудалыг хуралга болган коммунистериң шүгүмчүлеидиг саналдарын боттандырыкчылар ажылдаар. Ам Курпланның системазында оларны мөөнцеп садарының бире-бирге 400 магазинии ажыдап турар. Оларның сварылгаа үүрүк чок улгадып турар. Үк магазинерииң ачы-дузазын ажыглап турар бүдүргеге, албан черлери хөй. Хандырыгаанын деңшилгелиг ол аргазын моон соңгаар-даа база хөгжүдер анвар деп, илеткелги дыңнаткан.

Материал-техниктиг хандырылганы организастарынга эртем аргалэрии болгаш электрон-саналга техниказын ажыглаарын нептередирии эргежок чугула апарган деп, ССРЭ-ниң Курхандырылгазының даргазын чугулаан демдегленээн.

Чамдык бүдүргелге черлерии план болгаш күүрүне чуруумун чөрүүн үреп, чиг-этти, материалдарны четчир хемчээлдии-биле чогуур хуусазынга бербейн, ниити хандырылга талазы-биле боттарының хүлээлгелерии күүседиреин, оон уламыидан каржаждашкыннар болуу турар деп үүре черле тавырымча чок. В. Э. Дымшиң ук комитеттиң организацияларының ажылын аналиизээн, материал-техниктиг курлавырларны улам эки ажылгаларынын, оналгаларын, хүлээлгелерии күүседиреин материалдыг харыысалганы күштедириринии, керээлерии чөрүүн үүрлерге хамаарыштыр салдарыыг болуруңуң экономика хемчеглериниң ролиин бедидериниң эргежок чугулазын чугаалаан.

(СЭТА).

Билиглериниң пропагандистери

Алтай крайга «Билиг» нинтилединиң организацияларының 1968 чылда болгаш бо чылдың бирги кварталында кодээ ажыл-агыйлар айтырыгларының талазы-биле 22 муң хире лекциаларны чонга номчуп бергеи. Ол түңнелдиң чугаалаанын Бүгү-эвиледдиң «Билиг» нинтилединиң баштаар черииниң президиумунуң Москвага болган хуралынга дыңнаалган. Президиум Алтай крайга кодээ ажыл-агыйлар билигларын пропагандалаарының байдалынга болгаш экижидер хемчеглериниң дугайында айтырыгны чугаалашкан. «Билиг» нинтилединиң край организациязының баштаар черииниң даргазының, орлалачының, кодээ ажыл-агыйлар эртемериниң кандидады В. Я. Метелев дыңнадыг кылган.

Пропагандаңы чорударынга крайның кодээ ажыл-агыйларының айтырыгларын илередирип, ойу келген темаларыг болган турарын нинтиан-биле барымдаалаан турар. Нинтиледиң организацияларыг лекциялар-биле чергелештир 40 муң хире беседаларны, 350 ажыг экономика, будүрүлге конференциялаарын эрттирген. Крайда кодээ ажыл-агыйлар билигларинің улусчу үш университеди болгаш чеди факультеди ажыладап турар.

Пропагандаңың оон оске хемчеглериниң аразындан боттарының чогумчалының будүрүлге конференциялары эки бүүредиң коргүскен. Анда кодээ ажыл-агыйлар районнарга болгаш түс-түс ажыл-агыйларга хогжудериниң перспективаларын, байдалын чугаалажып, эртеминиң, мурнакчы практиктиг чедиишкиннерии колхоз, совхозтарның будүрүлгеге нептередии болуур хүүлээлгелерин, аргаларын илередир. Пропаганда ажылын Алтайның кодээ ажыл-агыйлар талазы-биле эртем-шинчилел институдунуң, Алтайның кодээ ажыл-агыйлар институдунуң, Бийскиниң болгаш Горно-Алтайскиниң дуржулга-селекция станциязының коллективтериниң эртемденнери чүүл-бүрү хевирлиг, соңуурганчыг чорудуп турар.

Крайда лекторларның мергежилии бедидериниче улуг кичээнгейлии салып турар деп, ук хүрээл демдегленээн.

Кодээ ажыл-агыйлар билиглерии пропагандалаарының четпестерии хүрээ оон-биле чергелештир баба демдегленээн. Хөй-хөй колхозтарда ол пропагандаңы чорууруа турары шоолуг эвес хемчээлдиг болгаш ээзээ темаларлыг. Алтай крайның ол нинтилединиң организацияларының боттарының лекциязының ажыылыга кодээ ажыл-агыйлыың түскай эртемнилериии ээзээ ажыглаан турарын чугаалаан.

Нинтиледиң кодээ эге организацияларының ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан айтырыгларны Алтай крайның организацияларының баштаар черииниң удуртукчуларыг ук дүрүзүзүнүң өөренип көрбейн, чугаазашпайн келгеп.

Бүгү-эвиледдиң «Билиг» нинтилединиң баштаар черииниң президиумуу край организацияларының ажыл-чорудулгазын улам экижидер хемчеглерии төлевилээн доктаал үнүдүргеп.

(СЭТА-ның корр).

Аар үлетпүрүңүң тылын — чаа сорулганың дениңче

Нинтилел будүрүлгениң чогумчалыг ажыддарды бүдүрүлге черлериң чиг-эт, материалдар, дериглер-биде хандыртыларын ыанчаар организастаанындан дыка хамааржыр. Ол чүтүлга ажыдыы улам экижидериниң сорулгаларын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында материал-техниктиг хандырыгага талазы-биле Күрүне комитединиң активчилериниң чөвүлел хуралында чугаалажып турар. Чөвүлел хурал Москвага, Эвиледдер бажыңының Колонналыг залында ажыттыыган. Анда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң Даргазының оваалачызы, ССРЭ-ниң Күрхандырылгазының даргазы В. Э. Дымшиң илеткел кылган.

ССРЭ-ниң Күрхандырылгазының органнары ам чүс чээрби муң бүдүрүлге черлерии, тудугларыны, эртем-шинчилел кызыр болгаш оске-даа организацияларны хандырыгга турар. СЭКП ТК-ның сентябрь (1965 чылдагы) Пленумунуң шиитиргериң ёзугаар күрүлгениң ол ниити системазыныы тургузугдугы бо беш чылда улус ажыл-агыйның хогжудерии материалдыг күр хөрөнгээр-биле, оон дериг темиилериг болуруи хандырар ажыдды организастарның экижидерииге дузалыг болган.

Оон-биле чергелештир хандырылга, сайгарыгганың системазы ыанчаар-даа дескеи, шын ажылдаар болган түрүнү дээш кылыр ажылдар ам-даа хөй. Будүрүлге черлерии ажыл-агыйның талазы-биле дорт болган доктаамал харыысаалаарыг болурунче кадбаа-биле шиичидерии ында хамаарыштыр алыр чүгүлга хемчегзериниң бирээзи болуур.

Заводтарның, фабрикаларның болгаш тудугларның перспективтиг тудуг, будүрүлге планнары бар турза, оң талазы-биле улуг ажыддың чорудуи болуур деп демдегленээн. В. Э. Дымшиң будүрүлгелериниң ырааның дорт хырыызаны ыанчаар хогжудерии чугаалаан.

Партия хуразы — кижизидилгениң школазы. Хуралдарга чүгүлга ажыдыралтың айтырыгларны тургузар херек. СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунуң чанында партия эге организациязы (секретары М. Дуктүг-оол) СЭКП-ниң XXIII съездиниң шиитирлеринде күүседириигe аппаратның ажылынын стиилии болгаш экижидер дугайында айтырыгны хуралынга чугаалашкан. М. Бесемертымстың илеткелиниң соонда, коммунистер В. Габитов, И. Русак, М. Хавченко олар тодаргай практиктиг чиижектерге көргүзүүл тургаш, боттарының саналын бергеинер. Чамдык райком ажылдакчыларыг чер-черде партия эге организацияларыңга чеде бергеш, оларның секретарьларынга ам-даа эки дузалашпайн турганы коммунистер шүгүмчүлээн. Бо партия организациязының чанында эге организацияларның ажылынга дузалаан ыяш канчаар хөгжүдерии чугаалаан.

Совет Эвилеи бүдүрүлгениң ажжок улуг хемчээлдиг болуруи чедип алган. Ол бүдүрүлгеге хемгээ хандырылгага болгаш сайгарылгага моон мурнунда ажыглаттынын турган хөй-хөй арганарлан ойталаан болуур магадылалдыг берип турар. Бо бөл чылда бүдүрүлгениң чепсектерии моөңүн-биле садыгларынын чамдык дурзулгазы чедип алдынган. Ам Курпланның системазында оларны мөөнцеп садарының бире-бирге 400 магазинии ажыдап турар. Оларның сварылгаа үүрүк чок улгадып турар. Үк магазинерииң ачы-дузазын ажыглап турар бүдүрүлгеге, албан черлери хөй. Хандырыгаанын деңшилгелиг ол аргазын моон соңгаар-даа база хөгжүдер анвар деп, илеткелги дыңнаткан.

Материал-техниктиг хандырылганы организастарынга эртем аргалэрии болгаш электрон-саналга техниказын ажыглаарын нептередирии эргежок чугула апарган деп, ССРЭ-ниң Күрхандырылгазының даргазын чугулаан демдегленээн.

Чамдык бүдүрүлгеге черлерии план болгаш күүрүне чуруумун чөрүүн үреп, чиг-этти, материалдарны четчир хемчээлдии-биле чогуур хуусазынга бербейн, ниити хандырылга талазы-биле боттарының хүлээлгелерии күүседиреин, оон уламыидан каржаждашкыннар болуу турар деп үүре черле тавырымча чок. В. Э. Дымшиң ук комитеттиң организацияларының ажылын аналиизээн, материал-техниктиг курлавырларны улам эки ажылгаларынын, оналгаларын, хүлээлгелерии күүседиреин материалдыг харыысалганы күштедириринии, керээлерии чөрүүн үүрлерге хамаарыштыр салдарыыг болуруңуң экономика хемчеглериниң ролиин бедидериниң эргежок чугулазын чугаалаан.

(СЭТА).

Вера Игнатьевна Добрякова (адакы чурукта) Кызылдың сүт заводунуң диэта цегинде савага ряженка, кефир, сүт кудуп турар. Оон мергежилдиг болгаш шевергин холдарды цехтиң конвеердиг ажылынга бүдүрүлге планның үргүлүү ажыр күүседир арганы берип турар.

Заводтуң лабораторилизында аныяк ажылчын Валентина Каргина (оң талада) кирип турар сүттүң болгаш бүгү белен продукциязының аназизин чогуур ейүнде шевергин кылып, хей-нинтиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар. Комсомолчулар ону боттарының эге организациязының секретарынга соңгуп алганнар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ПЛАНЫН 114 ХУУ

Ленинчи кобалейге болгаш Совет Тывазының 25 чыл ооның толептиг үжүражыр дээш социалистиг чарышка киришкен Чыраа-Бажы рабкоопунуң кооператорлары чурттакчы чоннуң хереглел барааннарынга негелделерии хандырар дээш шудургу ажыдан турар.

Рабкооптуң коллективи беш чылдың дорткү чылының бирги чартыынга 815 муң рубльдиг барааның садыы сварар планыны июнь 5-те күүсеткеи, июль 1-ге чедир 120 муң рубльдиң барааның пландаан ажыр садыы сварарын немей хүлээнгеп, ону хуусаа бетинде күүседип алган. Коллектив номнар садар чартык чыл планын хуусаа бетинде 140 хуу күүседип, пландаан ажыр 400 рубльдиң литератураның садыы сайгарган. Ол мынаан хуучулар хүлээп алыр планы 102 хуу, хуучулардың акша салыышкыны планы 103 хуу күүсеттинген.

Чарышка мурнакты садыгжыларның хүрээлеңи өскен. Автолавка садыгжыны эш Д. Даш-оол совхозтуң малчыннарының коданнарын доктаамал эртип, садыгдашкынны экижидип турар. Ол сварылга планның ай санында 105—107 хуу күүседип келген. Хорум-Даг магазинииң эргеленчизи Сарыглар Сүлдүм дуржулгалыг кооператор. Сварылга планның ай санында 104—106 хуу күүседип оон доктаамал чаңчылы аларгай. Ол мынаан «Большевик» совхозта сельыат эргелекчизи Ооржак Борбаа. Чыраа-Бажы суурда аъш-чем барааннарының магазининде Монгуш Пионер ай онаалгаларын 102—105 хуу күүседип турарлар.

Кышка белеткел база организастыг чоруур турар. Бүгү садыг четкелериниг хереглеттинер 700 кубометр токпак 720 кубометр кыдыр күүсеттингеп. Оңу сөөртүп белеткээн. Шемдэ үзеттүр. Чыраа-Бажында аъш-чем, Чыргакида үзеттүр барааннарының магазинчеринде сенгелге организастыг чоруур турар.

М. СЕВЕН.

КЫРГЫКЧЫЛАР ЧАРЫЖЫ

Кыргыыры-биле бир водан хойну цунктуга эртеп эртежик зиколеп. Кадарчы Тулуш Чанзылайның сетклиг-сагыны база хөлөзөлиниг боон турган. Чүге дээрге ол бо чылын бир хойдан бүдүн чартык килограмм дүк кыргыл алыр социалистиг хүлээлгени алган. Кыргыкчыларның эрес-шудургу ажылының түңнелиинден оон алган хүлээлгелериниң күүседеери база хамаарыжыр үжүрааг. Чүге дээрге бир эвес дуржулгалыг кыргыкчылар хой кыргыыр болза, хенинг-даа дүк хойнуң бодунга артпас болгаш чам-биле-даа борашпас.

Хоочуң кадарчы Тулуш Чанзылай бо чылын 470 ажыг хой кыргыдар.

Электрилиг хачылар, хол хачылары мыт-шинзээнии-биле хөделип үнген. Кыргылда цунктуазында шупту 110 кыргыкчылар ажылдан эгелээн. Оларның аразында хоочуң, туружулгалыг-даа, чаа-ла хой кыргыы эгелээн аныяктар-даа бар.

— Бөгүн кым-ла мурааар ирга?

— Черле маргылдаа чок. Чыдын-на хой кыргымырыга кымга-даа аштырып коргон Мария Сергиикей үүбаевыс-ла мыйаан—дигилээр-даа кижилер бар.

Туваагай нэиг, бачым чымыштыг хой кыргылдазының бир хүнү ынчаар эртеен. Кежээ дорвай-на ажылдың түңелии үндүрүпкеп. Бир дугаар черии цымаа-ла Мария Сергиикей үүбаи алган. Оң 58 хойну кыргаан. Оон соңгаа Анна Дешкина белган. Оң 56 хойну кыргаан.

Четтиктиг-ле аанаа турган кадарчыыстың күзели базаа-ла боттанган. Ол цымаа-ла бодунуң алган хүлээлгезиниң чедиишкиннинг күүсеткеп болган.

Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозунда кыргыылда мынчаар чоруп турар.

Х. МОНГУШ.

БӨГҮН ДЕЛЕГЕЙДЕ

Дүнтыкы информациялар·болуушкунар

КҮШТҮГ ӨӨРЕДИГ

САНТЬЯГО. (СЭТА). В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн байырлап эрттирер деп турары-биле хелбаштыр Чилиниң Коммунистиг партиязының ТК-ның Политиктиг комиссиязының кежигүнү Виктор Диастың медеглээни болза, бүгүлерден күштүг ленинчи өөредиг Чилиде амыйчын шимчээшкинниниң хогшүлдезинге аажок улуг салдарны чедирген. СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга оон чугаалаана: бистиң партиявыс ленинизмниң салдары-биле тургустунган. Партия чоон болгаш барыын оппортунизмге удур демиселге бышыкпан; ленинчи идеяларга шынчы чорук оон хүрээлекин сырый каттыштырып, өстүреринге дузалаан.

Чилиниң Коммунистиг партиязының программазы, оон стратегтиг шугуму болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазы ленинчи принциптерге, хамыктың мурнунда пролетарлы интернационализмниң принцивинге. Чилиниң боттуг байдалдарынга оларны чогаадыкчы амыглаарынга үндезилеттинген дээрзин Диас демдеглээн.

Ленинизмниң тугунуң адаа-биле бис империализмниң болгаш олигархияның төргиндээшкинин узуткаар дээш демисежип турар бис деп Диас медеглээн. Чилиниң амыйчын аңгызы, бүгү улузу демиселдиң янзы-бүрү хевирлерии амыглавышаан, бодунуң сорулгаларын чедип ап шыдаарынга бүзүреидиг бис деп, Диас түңнелиндэ чугаалаан.

Бүгү делегейге төөгүлүг болуушкун

БЕРЛИН. (СЭТА). «Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Москвага болган Чөвүлел хуралы коммунистиг шимчээшкинниң ходелиишкиннериниң чаңгыс эптиг болуруңуң программазын төлевилээн. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының аразында карышкак бодалдар империализмге удур каттышкан демиселди чорудар дээш делегейниң коммунистиг шимчээшкинин сырый каттыштырарыңга шаптык болган турбас ужурлуг деп, Германияның социалистиг Чаңгыс аай партиязы СЭКП-биле, акы-дүңна оске-даа партиялар-биле дөмей санап келген. Ол бодалды Москвага болган Чөвүлел хурал бадыткаан. Делегейниң ол Чөвүлел хуралының түңнелинде коммунистиг шимчээшкин улам сырый каттыжышкынныг апарган, быжыган болган политика талазы-биле улам шырак чепсегленген деп чугаалаар бүрүн ярглиг бис. Делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң ходелиишкиннериниң чаңгыс эптиг болуруңуң программазын төлевилээн. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының аразында карышкак бодалдар империализмге удур каттышкан демиселди чорудар дээш делегейниң коммунистиг шимчээшкинин сырый каттыштырарыңга шаптык болган турбас ужурлуг деп,— деп, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат болгаш секретары Герман Аксен ол партияның Котбус округунуң актив хуралынга сес алгаш, чугаалаан.

Бүгү делегейниң антиимпериалистиг күштериниң демиселиниң орук айтыкчызы болгаш тайбыңны, Европаның айыыл чок чорууң кампаланарынче угланган ГДР-ниң дашпыкы политиказының шынныының бадыткалы кылдыр Москвага болган Чөвүлел хуралдың түңнелдериң ГДР-ниң Улус Палатазының депутады Рудольф Агстен дашпыкы херектер комиссиязының хурадынга тайылбырлаан.

«Комиссия ол Чөвүлел хуралдың әртем ёзугаар кылган ханы анализин болгаш ходелиишкиннериниң оңу барымдаалаан программазын болуушуң ажылынга эң үнелиг үндезин кылдыр көрген»— деп, Р. Агстен демдеглээн.

ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Хостуг немец профэвилелдериниң каттыжышкынының төп баштаар черииниң даргазы Герберт Варнке Москвага болган Чөвүлел хуралды бүгү делегейге төөгүлүг ужурлуг деп, ол каттыжышкынның төп баштаар черииниң хуралынга үнелээн. «Ук Чөвүлел хурал тайбың, демократия болгаш социализм дээш каттышкан антиимпериалистиг демиселдиң оруун ур үеле барымдаалаар кылдыр улустарга айтып берген»— деп, Г. Варнке чугаалаан.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының делегей Чөвүлел хуралының түңнелдерин чугаалажыры ГДР-де чер болганда үргүлчүдеп турар.

Социализм чурттарында

ПОЛЬШАНЫҢ АВТОМОБИЛЬДЕРИ

ВАРШАВА. Варшаваның орттувунда улуг шелде конучуг бодик бир бажың бар. Оон кырында чүүл-бүрүү өңдерлиг кыдыр «Полмот» деп бижээн чарлал сөзүг чырып турар. Оң шелге хей автомашиналар чыскалдынган. Польшаның автомобиль бүдүрүлгезиниң чаа машиналары ол.

Дайын мурнунда Польша автомобильдер бүдүрбейн турган. Улусчу Польша Совет Эвилелиниң ачызында амгы үениң автомобиль бүдүрүлгезин үндезилээш, тургузуп алган. Ам Польшаның автозаводтарының шуулуттурулгазынга «Варшава», «Сирена» маркалыг чиик автомашиналар, чүк сеөртүр «Стар» болган «Ельч» автомобильдер, «Нисе» микробустар, «Жук» фуртонвар, «Сан» болгаш «Ельч» автобустар, самосвалдар, өрт өжүрер машиналар, кожуглар, мотоциклдер бүдүп үнүп турар.

«Польшага бүдүргеи» маркаларлыг автомашиналарны делегейниң он-он чурттарынче, оон иштинде Совет Эвилелиниче садыл үндүрүп келген каш-каш чылдарның дургузунда олар ажыын сураглаан.

Польшаның автомобиль бүдүрүлгези болуунуң бүдүрүкчү күчүг-шыдалын чылдың-на улам улгаттырып турар. Келир беш чылда (1971—75 чылларда) улусчу Польша 1 миллионн 220 мун чиик болгаш чүк автомашиналарын база автобустарны, кожугларны бүдүрер кылдыр төлевилээн.

ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

ПХЕНЬЯН. ССРЭ биле КУДР-ниң аразынга найырал, ынак ажылдажынга дүтээнде керээниң сес чыл оюнга тааржыткыр ССРЭ-ниң КУДР-де элчизи Н. Г. Сударников Пхеньянга хүлээп алышкын кылган. Чыылгаларга ол изиг байыр чедиргеи. Совет улус Мурнуу Корейден америк шериглерни үндүрер дугайында корей улустуң төөгүзүнде, төрээн чурттуң даштыныңың кандыг-даа холгаарлаашкыны чокка, демократтыг ёзу-биле боду шаттыштырар дээш корей улустуң демиселиниң чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турар хөп. Н. Г. Сударников чугаалаан.

Корей-совет найырал ийи чурттуң улусунуң эрге-элиитарынга бүрүн дүжүп, социалистиг лагерьниң чаңгыс эвинге болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкинниң сырый каттыштырарынга дузалаар чедирип турар деп, боду-нуң чугаазынга Пак Сён Чер чугаалаан. Империализмге удур демиселге социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының сырый каттыжышкынының быжыглаарының эргежок чугулазыны ол онаалап демдеглээн.

Хүлээп алышкын чүрелтин ханызындан найырадыг арткен.

Болгарияның садыг флоду

СОФИЯ. Болгарияның садыг флоду Улусчу Болгария-биле дениге тургустунган. Бо чылын сентябрьда чурт социалистиг тургузуушкуннуң 25 чыл оюн демдеглээр. Оны Болгария никитизи-биле 1 миллион тонна хире чүк сайгарып сеөртүр садыгы флоттуг уткуп турар.

Болгарияның судноларының далай дамчыштыр чүктер сеөртүп чедирер черлери база көвүдеп турар. Мында чаа Болгарияның далай ортаөлдерии Пакистан, Индия, Сингапур-биле тудуштуруп турар чаа аргыжылга оруу ажыттынган.

«Барааннар ораны» делгелге

ПРАГА. Чехословакияның Ябловец хоорайында делегейниң «Барааннар ораны» деп делгелгеи ажыттынган. Ында чиик үлетпурнуң 1000 ажыг кылгыларын көргүскен.

Европа чурттарының, чехословак бүдүрүлге черлериниң болгаш бүдүрүлге каттыжышкыннарының шилдеп, тааржадан бүдүргеи кылгыларын, керамиказын, башкын эт-хереглелдерин, чымыткыларын ында делгеген.

(СЭТА).

ХИМИКТИГ БОЛГАШ БАКТЕРИОЛОГТУГ ЧЕПСЕКТИ ХОРУГДААР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Делегейниң 14 эксперттери КНО-ның чыылгыр секретары У Таннын дилээ ёзугаар чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле 18 күрүнелерниң комитединге. Кол Ассамблеяга болгаш Айыыл чок чорук Чөвүлелиниге илеткелди киирип, химиктиг болгаш бактериологтуг чепсекти боттарының чепсегленишкинниинден казып үндүрер деп бүгү күрүнелерни кыйгырган. Илеткелдиң авторлары химиктиг болгаш бактериологтуг чепсекти ажылдап кылыр, бүдүрер болгаш курлавырларын моңгөзөрин сонсадыр дугайында дуруждулганы чарарын саналдап, хорай газтарны болгаш бактериологтуг чепсекти ажыглаарын хоруур дугайында 1925 чылдың Женева конвенциязынга каттыжар деп, бүгү чурттарны база катап кыйгырган. Женева протоколунуң кол үүлдерин карак чажы төгүлдүрер газты киирип-тыбыскаан, химиктиг болгаш бактериологтуг чепсектиң бүгү новирлеринге мырыңай шуут хамаарышкан турар ужурлуг дээрии илеткелде демдеглээн.

Американың Каттыжкан Штаттары Женева конвенциязының мынчага чедир бадылаваан. Олүм чедирер химиктиг болгаш биологтуг чепсекти сайзырадгайжыдар болгаш моңгөзөр талазы-биле ажыл АКШ-та калбак фронт-биле үргүлчүлеп турар. Делегейниң хей-иниитиви Женева конвенциязының кол үүлдерин америк агрессорларның Вьетнамга үрээн дугайын чаңгыс эвес улаа дыннаан болгаш херечилээн болгаш.

Эксперттериң илеткелиниге киирилде үүлүгге КНО-ның чыылгыр секретары У Таннын дилээ ёзугаар болза, бактериологтуг болгаш химиктиг чепсекти ажылдап кылырын, бүдүрерии болгаш моңгөзөрии чугаа чокка хоруур болза, бо чепсекти бүгү чурттарның шериг арсеналдарындан чайладыр болза, чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрериниң перспективалары эң таарымчалыг болу бээр деп, илеткелдиң авторларының чаңгыс аай кылган түңнели мөнге онаа бодавидрды.

Агрессорларны буруу шапкан

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи Э. Баскановтуң дамчыткаиы болза:

Июль 3-те КНО-ның Айыыл чок чорук Чөвүлели Чоокку Чөөн чүкте байдал дугайында айтырыгның талазы-биле резолюцияны бир үн-биле хүлээп алган. Иерусалимниң араб кезээзинге болуушуң тергиидээшкинин быжыглаарын оралдажын турар Израильдиң дүрүм чок үүлгедиин ында шинтпирлиг буруу шапкан.

Тыелевилиин Пакистан, Сенегал, Замбия киирген резолюциязынга Чөвүлел Иерусалимниң ёзу-чурумун оскертир сорулга-биле израиль эжелел эрге-чагыргаларының хемчеглерин дүрүм чок чылдыр көрүп, ынаыг ынаылыг дүрүм чок хемчегледеи ойталаар деп, Израильди кыйгырган.

Чөвүлелге бадылаашкының түңнелдери болгаш чугаалажылганың чорудулгазы болза Тель-Авивтиң делегей ареназынга мораль-политика талазы-биле башкылаттырганын, а ол шиинээ израиль дерии идеоттерниң чоңгөлиг үүлгединшкиннериниң тайбың хирииде тыныгны аймакчының КНО-да эң калбак болуктериниң биинн турарын көргүскен. Чүгле АКШ-тың төлээлекчизи резолюцияның төлевилелгенин үүлдериниң аайы-биле, илаңгыя Иерусалимниң ёзу-чурумун оскертиринге чедирип болур хемчеглерин күш чок болдурарын болгаш моон соңгаар ынаыг ынаылыг хемчеглерни албаан деп Израильдиң чазаан кыйгырып турар үүлүн бадылаар үеинде дадгалаваан.

Бадылаашкын соонда чүве чугаалаан ССРЭ-ниң төлээлекчизи А. В. Захаровтуң медеглээни болза, Израиль Иерусалимде дүрүм чок кара турааында аажылаашкының доңдораан соксадыр, ажелетиген бүгү араб девискээрлерден, оон иштинде Иерусалимниң араб кезииниден болдуңуң шериглерни үүлдүрер ужурлуг дээрии Совет Эвилели сапаң келген болгаш санаң-даа турар. Иерусалимде болгаш Чоокку Чөөн чүкте ниитизи-биле тургустунуп турар байдал араб күрүнелерге удур Израильдиң агрессиязының уржуктарын дүрген үзуткаарының болгаш Айыыл чок чорун Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-де резолюциязын күүседиринге үндезилээп, тайбың политиктиг таарыштыр шинтпирлээткинии чедип алырының эргежок чугулазы иеген турар деп, ол демдеглээн.

ТЕЛЬ-АВИВ МОРАЛЬ-ПОЛИТИКА ТАЛАЗЫ- БИЛЕ · ТУСКАЙЛАТКАН

Израильдиң Иерусалимде ажык эжелекчи үүлгедиглериниң дугайында айтырыгны чугаалажып көөру-биле дениге тургузуну ёзугаар чыылдырганы Айыыл чок Чорук Чөвүлелиниң хуралы июль 3-те Нью-Йоркка доозулган. Бо арте-бурунгу хоорайның корган кезиии Израиль араб күрүнелерге удур 1967 чылдың июньда агрессиязының үезинде эжелеп алган. Бодуңуп шинтпирлеринге КНО-ның Кол Ассамблеязы оны күш-биле эжелээн дүрүм ёзугаар күштүг эвес дээрзин наш удаа демдеглеп, Иерусалимниң ёзу-чурумун оскертип болгу дег хандыг-даа ходелиишкиннерии болдурбас деп Израильди кыйгырып турган.

Тель-Авивтиң чагырыкчы болуктери делегей эргеэниниң бүгү норма-чижектерин калчаалыг тоол көрбес чоруу-биле ол кыйгырыгга харылаан. Эжелел эрге-чагыргалары Иерусалимниң эжелеткен кезиии израиль хоорай болдурарынче углавдырган хемчеглериниң программазын боттандырарын дораан эгелээн. Эрткен чылдың августа израиль кнессет ол сорулга-биле туска хоойлуну хүлээп алган болгаш ону бо чылдың майдан эгелеп боттандырга бергеи.

Аймыл чок чорук Чөвүлелиниге Иорданияның төлээлекчизиниң медеглээни болза, бо хоойлуну Иерусалимниң араб бүдүмүн узуткаарынче болгаш араб экономиктиг хамаарышпас чоруктуң бүгү истерин арыдырарынче углавдырган. Хоорайда бүдүп араб кварталдарны узуткап, үндезин чүрттакчыларны үндүр сывырып турар, оон соонда израиль суурларны тургузуп турар. Сөөлгү мынаыг таварылга июнь 25-те болган, шинчаарга израиль эрге-чагыргалар хоочун хоорайның база бир болук араб өг-бүлелерии күш-биле шөлүп үндүрер дугайын чарлаан, шинчаган оларның ээн артган бажыңнарынга израиль солдаттарны чыттырар дээн.

Июнь 30-да Израильдин премьер-министри Голда Мейр дайынзыраг чаа медеглелдиг ыглыг, дайын чорудулгаларын хажартарыы-биле араб чүрттарга ажыы-биле кыжанган. Ол хереэжеп премьер-министриниң бодуңуң кыжаавынын индирп кылдыр миллионнерлериниң съездизи дээр чүвеин ажыглаанын характерлиг. Делегейниң янзы-бүрү чүрттарында еврей чонуң бай хоперегитеннериниң киржилгеан-биле ол съездии Тель-Авивке үш чыл улаштыр эртирип турары ол. Чогум-на харын бо хоперегитеннериң сан-хөө болгаш политиктиг ажык деткимчезиниң өчызында Израиль бодуңуң агрессин углавышкынын чорударынга шырбайып турар.

Аймыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралының киржикчилериниң хей нуруузу Израильдиң ходелиишкиннерии делегейниң хей-иниитизинге калчаалыг чөпээ кылдыр үнелеп көргеи. Венгрияның, КАРның, Мароккоиуң, Замбияның, Непалдың, Финляндияның, Малайзияның, Ливанның, Сирияның, Иракның, Иорданияның, Индонезияның болгаш оске-даа чүрттарның төлээлекчилери агрессиязының үре-түңнелдерии бодунга быжыглап алыр дээр израиль чазактың чүткүлүн шыгыы шүгүмчүлээп. Июль 3-те Айыыл чок чорук Чөвүлели Израильдиң дүрүм чок ходелиишкиннерии шинтпирлиг буруу шапкан резолюцияны чаңгыс үн-биле хүлээп алган. Бадылаашкын соонда үүле чугаалап турган. ССРЭ-ниң төлээлекчизи А. В. Захаровтуң медеглээни: израиль агрессорларның боттарының контролюнга дүрүм чок ёзубиле тудуп турар Иерусалимниң ёзу-чурумун оскертирбиле Израильдиң алган хемчеглерии бо резолюция эң шинтпирлии-биле буруу шаап турар. Ол буруу шавышкын Израильдиң чагырыкчы белүктериниң эң шыгыы сагындырыг-дыр. Бир эвес Израиль улустарның күзел-соруун болгаш негелдерии база катап тоол көрбейн баар болза, Чөвүлел бо айтырыгның талазы-биле моон соңгаар алаа чогуур хемчеглерни чугаалажып көөру-биле соңгаарладымшкын чокка база катап чыглыр ужурлуг.

АРГЕНТИНА БҮЗЭЭЛЕЛДИГ БАЙДАЛДА

Эрткен неделяда Аргентинада байдал дыка чидиглеигеи. Латын Америкаииың немеөлелиниң талазы-биле кижиги чурт экономиктиг, политиктиг болгаш социал хады кризистиг шагда көрүө эртирии турар. Ийиги айда чүртту чазакка удур, антиамерикаичы хөделиишкиннер хаара тутиан. Ажылчы чонвар амыдыралдың шыдажыр аргалбас байдалын экижиндерии шинтпирлии-биле негеп, чүрттун экономиктиг амыдыралынче америк монополиларның шуруулашкынуна шыгыы удурланып турар.

Латин Американың оске-даа чүрттарынга ышкаш, Аргентинага антиамерикаичы хөлээшкиннер АКШ-тың чазааның түсжай төлөөлекчиин милиардер Рокфеллериии бо чүрттарга аян-чорүү-биле холбаштыр онза чидилеигеи. Чамдык хоорайларта Рокфеллериниң келиринииң мурнуу чарынга америк компаниялардың бүдүрүлгелериниче халдаашкыннар болган. Рокфеллерлериниң өг-бүлелериниң хамаарышкан 14 бот хандырылга магазиннерии өрттеткеи.

Ында доводээн чазак аяның чөнгээни үүлгедирии шинтпирлээн. Июль 1-де иниити-национал ажыл соксадыкшыкының эгелээриниң чедир бир шак бурунгаар барыын профэвилелдериниң удурлуучуларының бирээзи Аугусто Валдорну биндинмес кижилериии өлүргеиии чылдак ыыдыр ажыглавышаан, чазак чүртка бүзээлелдиг байдалды чарлаан. Ажыл соксадыкшыкыларын болгаш чыскаалдарны хоорап. Информациияның чепсекторииге шыгыы кадыг-доңмаң контролдуу тургусиан. А полицияга болгаш судтарга онза бүрүн эртелерии тывыскап.

Полицейжи дерии үүлгедиглерии бирги ээлчегде депшилгелиг профэвилелдериниге үзүүр углавидиргеи. Иүш-ииниң бүгү-ниити конфедерациязының штаб-квартирazын болгаш ында биитаакан хей профэвилелдериниң бажыңнарын хаггап. Оон чингиие секретары Раймундо Онгарону болгаш оске-даа чүс ажыг профэвилел удуртукчуларын ол дораан тудуп хорүгдаан.

Ындыг болза-даа аргентиниа пролетариат дүүнүн бербээн. Күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязының чаңгыс эптиг болуруңуң программазын төлевилээн. Июль 1-де иниити-национал ажыл соксадыкшыкының эгелээриниге чедир бир шак бурунгаар барыын профэвилелдериниң удурлуучуларының бирээзи Аугусто Валдорну биндинмес кижилериии өлүргеиии чылдак ыыдыр ажыглавышаан, чазак чүртка бүзээлелдиг байдалды чарлаан. Ажыл соксадыкшыкыларын болгаш чыскаалдарны хоорап. Информациияның чепсекторииге шыгыы кадыг-доңмаң контролдуу тургусиан. А полицияга болгаш судтарга онза бүрүн эртелерии тывыскап.

Полицейжи дерии үүлгедиглерии бирги ээлчегде депшилгелиг профэвилелдериниге үзүүр углавидиргеи. Иүш-ииниң бүгү-ниити конфедерациязының штаб-квартирazын болгаш ында биитаакан хей профэвилелдериниң бажыңнарын хаггап. Оон чингиие секретары Раймундо Онгарону болгаш оске-даа чүс ажыг профэвилел удуртукчуларын ол дораан тудуп хорүгдаан.

НАЦИСЧИ ХЕРЕКТЕННЕРИ КАМГАЛАП ТУРАР

Делегейниң хей-иниитизиниң ыйымшкынынга таварышкаш, бармын-гериин бүүдүстагы нацисчи болгаш дайын херектеннериие хуусаазы эргижирээни дээр чүвейии хамаарышпас дугайында айтырыгны адаптың сөөлүнде чугаалажып көргеи. Бодуңуң үеинде гитлержи херектеннериниң бо камгалакчылары нацисчи кемниг херектерии ихуусаазы эргижирээн дээш суд истелгезинге киирерии 1969 чылдың декабрь 31-де соксадыр дугайын чарлаанын-биле холбаштыр бо айтырыг турүстунуп келгеи.

Бүгү делегей бо чөпээлиг шинтпирлээ. Июль 1-де иниити-национал ажыл соксадыкшыкының эгелээриниге чедир бир шак бурунгаар барыын профэвилелдериниң удурлуучуларының бирээзи Аугусто Валдорну биндинмес кижилериии өлүргеиии чылдак ыыдыр ажыглавышаан, чазак чүртка бүзээлелдиг байдалды чарлаан. Ажыл соксадыкшыкыларын болгаш чыскаалдарны хоорап. Информациияның чепсекторииге шыгыы кадыг-доңмаң контролдуу турүстунуп келгеи.

Бүгү делегей бо чөпээлиг шинтпирлээ. Июль 1-де иниити-национал ажыл соксадыкшыкының эгелээриниге чедир бир шак бурунгаар барыын профэвилелдериниң удурлуучуларының бирээзи Аугусто Валдорну биндинмес кижилериии өлүргеиии чылдак ыыдыр ажыглавышаан, чазак чүртка бүзээлелдиг байдалды чарлаан. Ажыл соксадыкшыкыларын болгаш чыскаалдарны хоорап. Информациияның чепсекторииге шыгыы кадыг-доңмаң контролдуу турүстунуп келгеи.

Бо ындыр, хүндүлүг шинтпирии кандыг-бир хире-черге-ан-биле хүлээп көөр үжүрга таварышкан боон хоойлуну үндүрүкчүлерии гевоидид көөрии кеминг үүлгедиглери дээш хуусаазы эргижирээнии 20 чылдан 30 чылга чедир көвүдедир дугайында хоойлуну хүлээп ап, оогуг кажыралашкынын кылган. Мурнуудагы эргижирээн хуусаазы хевээр арттырар дээр орилдажышкыны делегейниң хей-иниитизиниң мурнуунга чедимче чок болу бөөрииден чайлаары-биле олар оон-биле кадыг КНОның конвенциязының иеген турарын ёзугаар ол хуусаазы шуут болгаш чугаа чокка күш чок болдурарындан ойталаавидр.

Ынчаарга чазакта ийи буржуа партияларның барыын чалгынының төлөөлекчилери будестагта нацисчи лозунгларны ажыы-биле саныл, КНОның конвенциязынга ат салбас деп, ГФР-ниң чазаандан иеген турганнар.

ГФР-ге хүлээп алган «чаа» хоойлу нацисчи кемниг идеоттерии суд истелгезинге киирерии шуут узуткаарынче херек кырында углавган дугайын бо бүгү үүлге херечилеп турар-дыр. Эрткен чылда кезиичe подсенсаанче киирип, хүлээп алган эдилгелер базала ол сорулгага бараан болуп турар. Ол эдилгелер нацисчи өлүрүкчү чорукка «киришкен» дээш харымсалганы чиигеткеи. Ол эдилгелерии херек кырынга шүүседири дээрге, маселыг болган өлүрүүшкүнге болгаш өлүрүкчү чорукка боттарының күзел-соруун эвес, а дужаал баатаар киришкеи дээр фашисчи кемниг идеоттерии бүгү категориязын суд истелгезинден чайладып болур дээш ол.

Чогум-на харын ындыг чорук Бармын Германияда барык хүн бүрүдө болуп турар. Чижеэ, 1939 чылда полиция хамаатыларны массалыы-биле боолап өлүргеиинге киришкеии боду безин мииигеи нацисчи кемниг идеоттерии Карл Штраусту «идеэлединг бадытнай, херечи-бирмизилар чепес дээш» агартып салган.

Г. ТАШКИН.
(СЭТА).

Дайынга удурланганнарның конференциязы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттыжкан Штаттарның дайынга удур шимчээшкинииииң активчилери хамаарышпас чорук хүнү—национал байырлалды Вьетнамга тайбың дээш демиселии турар болуктериии, организациялариың национал конференциязының байырлыг ажыттынышкыны-биле демглеээн.

Бүгү америк шериглерии Мурнуу Вьетнамдан доп-доразы үндүрерии болгаш вьетнам улустуң иитики херектериив АКШ-тың холгаарлап турарын сокеннырын чедип алыр дээ боттарының шинтпирлээ ылергейлеп көргүзер дээш, хей-иниитизиниң он-он организациялариың сес чүс ажыг төлөөлекчилери Огайо штаттың Кливленд хоорайында чыылган. Конференцияга чүртте дайынга удур шимчээшкинии калбартырының болгаш каттыштырарының оруктарының, аргаларының дугайында айтырыгны база чугаалашкан.

Куангниньң—Вьетнамның Демократтыг Республиказының антрацит тымыжының төвү. Бассейниниң шахталарында талантылыг хей-хей тускай эртемниглер ажыдап турар. Сөөлгү каш-даа айның дургузунда безин рационализаторларының саналдарын боттандырып ажыглаанының болгаш техникалың чогумчалыг ажыглаанының түңнелиниде тыпкан хөмүр-даш планнаттынганындан хей болган.

Совет Эвилелин, оон кай гамчыктыг техниказын болгаш дериглерии, совет тускай эртемниглерии ВДР-де шудургу ажыдап турарын вьетнам шахтёрлар үргүлчү мактап чугаалаар. ССРЭ-ниң шахталарынга практика эрттирген болгаш өөренип турган казымчылар биле инженерлер совет шахтёрларның найырадыг дузаламчызыны, оларның улуг дуржулгалыын бедии-биле үнелеп турар.

Эң улуг шахталарның бирээзи Вангзаньда вьетнам болгаш совет казымчылар бир деминг ажыдап турар. Оларның ыыдыр күженишкинии-ри шахтага хөмүр-даш тывыжын чоокку чылдарда төлевилеттинген күчү-шыдалдың хемчеглиниге дүүшүүр—чылда 1 миллион 800 мун тонна болурунга чедирер, берге сорулганы күүседиринче утпаан.

Куангниньиң болгаш Донбасстың аныяк шахтёрлары ыыдаа чаа социалистиг чарыш дугайында керээ чарыя алган. Ол керээни В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл, Вьетнамның Ажылчы чонвар партиязының тургустунганындан бээр 40 чыл болурунга, ВДР-ниң 25 чыл оюнга тураскаатпан.

ВДР. Вангзаньң шахтада. Кузбасстан барган совет дагжы Иван Васильевич Кочетков-биле (ортузунда) вьетнам шахтёрларның чинээр үезинде чугаалажып турары.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникazы).

В. И. Ленинниң чогаалдары малаялам дылда

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның «Прабхат бух хауз» деп парказа чери В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга туранскаал кылдыр В. И. Ленинниң шилиидеи чогаалдарының чымында номун Мурнуу Индияда иштерелгей малаялам дылга очуддургаш, парлап үндүрериие белеткеп турар.

Неделя санында үнер «Нью вйдж» журналдың дыцаадың турарын ёзугаар алырга, Ленинниң чогаалдарын үш томнуг кылдыр парлап үндүрер. Ол томнар 1970 чылдың апрель 22-ге уткуштур садыга кирер.

ГЕРМАН ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКА. Наумбург хоорайда (Галле округ) В. И. Ленинге тураскаал ажыттынган. АДН—СЭТА-ның фотозу.

Н.К.КРУПСКАЯ Ленин дугайында САКТЫЫШКЫННАР

Брест тайбыңы

ИЛЬПЧ ТАЙБЫҢНЫ чарары дээш туржуп келгеш. Ону Свердлов биле Сталин шуут деткээн, ооң сооңдан Смилга биле Сокольников чайгылып будуза аарак чоруп турган. Ынчалзажок ТК-чыларының аажок хөй нуруузу, ТК-ның чоогунга сырый катгышкан, Октябрь революциязын кады-ла чорудуп турган эштер Ленинге удур бир баг боон алгаш, ооң бодалынга удур демисежип, комитеттерни демиселче кирер тыртып турган. ПК болган Москва область комитединиң база-ла Ильичиге удур турганнар. «Чөөн үелдиг коммунистер» фракциязы Питерге бодунуң хүн бүрүдеги солуунун үндүрүп, аңаа бүжар-чуттуг тайбыңны чарарының орнуна Совет эрге-чагырга дээш өлгенин дээре сут-сут дээн шыкаш чүвени чулчуруп, күш-шыдалды көнгүс өөренип көрбейн чыда-ла революстуг демисел дутайын тайылбырлап турган. Олар болза империалистиг герман чазак-биле тайбыңны чарары дээрге боттуң бүгү-ле революсчу туруштарын дүжүп бээри делеген пролетариадының херээнге өскерликчи болуру ол кылдыр бодап турганнар. Хол-холдан туттунчуп алгаш, чыл-чылыбиле кады ажылдап, демисединиң аң берге үелериниде деткимчеңи берип чораан ээлээн хөй эштер «Чөөн үеэдиг коммунистерге» хамааржып турган. Ильичиниң чоогу кандыгла бир ээн куруг шыкаш сагындырар апарган. Ону олар чүве-ле болганга бүрүүдадып турдулар! Оңзагай турушту Троцкий эзлеп турган. Чеҥерген сөглээринге, аянчыл мөңгер 48 шак шиитиинде боттарының негелделеринге харыылаарынче албадап, ооң-биле кады шиитиргилиг шаап халдап, хоорайларны улайулай эжелеп ап туруп берген үеде, күштерини леңгиттүрүп ам өскерилген. Ленин, бир эвес кувиксаалтың чулчуруруның политиказы мынчаар уламчылап туруп бээр чүве болза, ТК-дан болгаш чазактан үнериниң дугайын медеглээн. Немецтерниң салган негелдезин хүлээп алыр бе аазы хүлээвес бе дээш бадылаашкынга 7 кижи хүлээр, 4 кижи хүлээвес деп бадылаан. 4 кижи, ооң иштинде Троцкий, ындыг ан чугула үеде ындыг ан чугула айтырыг талазыбиле харыысалганы ботка алыксаваан Троцкий, бадылавайн, дадагалап олуруп калган. Немец негелделерин хандырарынга безин үндезилээп тайбыңны чарар деп бадылаан кол беш кижиге (Ленин, Свердлов, Сталин, Смилга, Сокольников оларга) Зиновьев биле Стасова каттыжа берген. Удурланыкчыларның сурталал салырын хостуг кылыр арттырып каан.

Ынчанмыже немецтерниң шавар халдаашкынды кижилерни үзээлап бозанырынче, туттунарынче албадапкан, партияның VII съездиниҥ үезинге чедир ленинчи үзелбодал деңнээр аргажок хөй нуруунуң чаалап апкан. Партияның VII съездиниң 12 кижи удур бадылап, 4 кижи дадагалаан турда 30 бадылаашкын-биле март 8-те Брест-Литовскиге ат салдынган тайбың керээнин бадыкаары эргежок чугула дээш резолюцияны хүлээп алган. Март 16-да Советтерниң Москвага чыыллган IV съездиниң Брест керээнин 285 удур бадылаашкын, 115 дадагалзаанныр турда 704 бадылаашкын-биле ратификастап бадылаан.

БРЕСТ ТАЙБЫҢЫ дээш демиселдиң үелериндеп мээң сагыжымда ийи чүүл чедре уттундурбас боон артып калган. 1918 чылдың январь 21-де ТК-ның калбак хуралы боон турган чүве. Ильич түнел сөзүн доозупкан, иштериниң сооксумаар каракгары олче угланы бергеп. Ильич ында олуржуп турарларны бүзүредиптериге кандыг-даа ынаныжын оскунупкаш, бодунуң бодалдарын чегиништикти-биле чугаалаан. Үлеткелин дооскаш ооң мееэ «Че канчаар дээр, чоруулам» деп чугаалаанының ажаок шагыргай болган халдаазын хевирлиг шиитизи мееэ ам безин экспертизиишаан ыпкаш сагындырар ийин. Бир эвес бистиң арнывыс шаап халдап шыдаар турган азы дайынны соксадыптар хире революция Германияга кыптып үнүп келген чүве болза, Ильич аңаа чүүдеп-даа артык өөрээн турар ийик, бир эвес ооң ол-ла чугаалап турган чүүлдерин хенертен ыын эвес болу берген турган болза, ол өөрүүр ийик. Ынчанмыже эштерни улам хоглуг сөрүктүг болгаш дудуу-на, Ильич улам оваарымчалыг сезиктиг турген. Өске бир чүүлдү база санктың тур мен. Январь биле февральдың арезинда берге үеде бис Ильич биле ийиләэ Смольныйны долгандыр базын чоруп турдувус. Бодунга берге турган үелерде ол бодунуң ижин-хөрээн өске чоок кижизинге ыыктыр кылдыр чугаалаксаар кижи, ооң чогум чүү чугаалаанын үттупкан мен. Ынчалза-даа ынчан ооң чугаазы партияның VII съездиниг үелеп-биле кончуг дөмей болганын сактып чоруур мен. Ооң ол чугаазын ам безин сеткил хайгыгыышкын чокка номчуп шыдавас мен. Ильичиниң үнү дыңналып турган шыкаш апаар, чугаанның аяны безин ол-ла хевээр сагындырып келир: «Бир эвес немец пролетариат хөделиш үнүп кээп шыдаар турган болза, кончуг-ла эки ийик. А силер немец революциянын шак-ла ынчаның хүнүнде төрүттүнерни тодарадыптар херекселдя тып алган силер бе мынчам? Чок, силер ону билбес силер, бис база-ла билбес бис. Кезер түлүп төлгелеп турар шыкажыңар чүл. Бир эвес революция-ла төрүттүнер болза, бүгү чүвелиин айгыыашкыны ол. Ынчанмайн канчаар! Ынчаарга бир эвес ол бистиң күзээнивис-биле бүдүп бербес, өөскүвес, даарта дораан тиилевес болза,—канчаарын? Ынчаар кээп киришкен. Ук школада 24 отряд «Ленинчи күзелдин оруу-биле» деп походка киржип турар. Уругларның кылган ажылы хөй. Школада музей, ленинчи өрээл, пионер өрээли база бар. Музейде ховар экспонаттар чыдыынган. Интернационалдыг кижизидилгеге талазы-биле солун ажылдарны ынында чорудуп турар. Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймактың «Бадрал» колхозунуң база Якутск хоорайның школачылары-биле харылзааны түзүп турар.

Уругларның шериг-патриоттуг кижизидилгезинче улуг сагыш салдынган. Кызыгааржылаарының аныяк өөнүктери бо школада бар. Уруглар дагларжо, арыгже дүнеки походтарны чорудуп, шеригниң мөгөйүр демдектерин таныш алыры-биле кызыгааржыларның беседаазын бо-ла дыңнаар.

Ильичиге хамаарышкан темага туристер хөй ажылдарны чоруткан. Дыка хөй альбомнарны чыгтаң. «Ленин тыва чогаалда» деп альбом солуп. Аас чогаалыңга хамаарышкан солуп ажылдар чоруп турар. Сураглыг тоолчулар-биле ужуражыгларыны, көжээлерни организастаан. Бүгү район төөгүзүн, партия болгаш арева организациязының төөгүзүн чыып бижээн. Чаа школазының дутайынга солуп альбомну кылган.

Моңгуш-Тайганың школачылары малчыннарга дузалажыры-на ынак улус. Чайгы дыштанырга үезинде хөй уруглар аалдарында ада-иезиниг дузалажып турарлар.

Е. МЫНДРИМА.

Турисчи чай

КАЗЫЛГАНГА БОЛГАН СЛЁТ

Тываның ең аныяк районнарының бирээзи Моңгуш-Тайганың школачылары район слёдуя солуп эрттиргеп. Мугур-Аксы суурдан 4 км черде Карғы хемниң кыдыы болуг Казылганга слёттү организастаан. Чайның аяс чаагай хүнүнүң туразында, бо чоок кайының бойдус чурумалының кыштың сагындырып келир үүлдер бар: тайгаларның харының кыштың сагындырып, эвчектели берген чыдар. Өске районнарның слёттары чечек чимис аразынга артыкпаанын билир бис.

Бүдүн чыл дургузунда кылып келген туристи болгаш чурт-шинчилел ажылдарының түлеелин уруглар бирге слёдуңга үндүргеннер. Аргар, те-чүүмә, сарлыктар чурту Моңгуш-Тайганың уруглары кадыр берттердең, кешке хорумнардан-даа торулбас улус. Оларның кашпагайы, эрес-шоваазы черле онаагай. Хөй этаптыг туристи эстафета, туралааны-биле айыткан черлерниң ут-шинче тывар спортчу маргылдаа, чер чуруу чуруур, туристи амыдырал, аянчорукчу чурт-шинчилели бо мындыг түүлдерге маргышканнар. Ооң ангыда хүрешке, майгын катырынга маргылдаалар база болгулаан.

Уругларның слёдуңга геологтар база келген. Оларның удуртукчузу Л. Б. Широков беседе кылган. Районуң байлыктарын, черинин тургузууп тода чугаалап берген. Легендаларны чыып бижип, геологтарга дузалажырын сүмелээн.

Районуң бирги слёдуңга Мугур-Аксы школазының № 2 командазы тиилээн. Олар республика слёдуңга бир-ле дугаар кээп киришкен. Ук школада 24 отряд «Ленинчи күзелдин оруу-биле» деп походка киржип турар. Уруглардың кылган ажылы хөй. Школада музей, ленинчи өрээл, пионер өрээли база бар. Музейде ховар экспонаттар чыдыынган. Интернационалдыг кижизидилгеге талазы-биле солун ажылдарны ынында чорудуп турар. Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймактың «Бадрал» колхозунуң база Якутск хоорайның школачылары-биле харылзааны түзүп турар.

Уруглардың шериг-патриоттуг кижизидилгезинче улуг сагыш салдынган. Кызыгааржылаарының аныяк өөнүктери бо школада бар. Уруглар дагларжо, арыгже дүнеки походтарны чорудуп, шеригниң мөгөйүр демдектерин таныш алыры-биле кызыгааржыларның беседаазын бо-ла дыңнаар.

Ильичиге хамаарышкан темага туристер хөй ажылдарны чоруткан. Дыка хөй альбомнарны чыгтаң. «Ленин тыва чогаалда» деп альбом солуп. Аас чогаалыңга хамаарышкан солуп ажылдар чоруп турар. Сураглыг тоолчулар-биле ужуражыгларыны, көжээлерни организастаан. Бүгү район төөгүзүн, партия болгаш арева организациязының төөгүзүн чыып бижип. Чаа школазының дутайынга солуп альбомну кылган.

Моңгуш-Тайганың школачылары малчыннарга дузалажырына ынак улус. Чайгы дыштанырга үезинде хөй уруглар аалдарында ада-иезиниг дузалажып турарлар.

Е. МЫНДРИМА.

БАШКЫ

«Башкы...» Башкы деп сес кижи бүрүзүнүң чүрээнге ярим. Ооң-биле чеже аныяк өскениниң амыдыралче хайныыкая күзел-түткүлү, чырыткылыг идегели холбашпаан дээр! Ооң соонда, хөй чылдар эрткенде эртем-билигин чедип ап, школачы чылдарында күзелдери амыдыралга боттанган, амыдыралдың шын оруунче кирген хөй-хөй совет кижилер башкыларының аттарын өөрүшкү-биле адап, оларга өөрүп четтиргенин илередип турар.

Тываның хоочун башкыларының бирээзи Клара Тыртыновна Нурсат ам бежен харлаан, а башкылал ажылынга стажы үзеп бир чыл четкен.

Ол хөй чылдарының иштинде Клара Тыртыновнаның эртем-билиглиг өөредип каан хөй өөреникчилериниң санын санаваан, а ооң ажылдан чораан чылларында Тывага башкылал ажылының Канчаар хөгжүп келгенин сонуургап көөр болза база солуп. Ынчалза-даа бо нарын ажылдың, амыдырал-биле кады соксаш чок бурунгаар хөгжүп орар эртемниң чаартылгаларын сөс-биле илередип берге, амыдырал, боттуг ажыл-херек-биле ол мындыг ханы харылзаалыг.

Амыдыралдың шапкын хөгжүп орары дег, кайы-бир чонуң төрээн дылының хөгжүлдези база мындыг. Клара Тыртыновна тыва дыл башкызы. Ону башкылап келгенинин луржулгазындан мындыг чамдык түүлдерни чугаалады. Өөреникчилериниң шын бижиринден чедип алырда, чаа материалды эки тайылбырлаарында, оларга эки билдингир чижектер көргүзеринде, чаа теманы быжыглаарда, оюннар хереглеп, узадыр, кыскаладыр адаар ажык үнерни алдың өөредири, көргүзүг материалдарын ажыглап тургаш, тус черинин амыдыралынган чижектер көргүзеринде киржилер, черлериң иити болгаш хуу аттарын алдыры чугула. Москва, Крым, Кавказ болгаш өске-даа хоорайлар, черлерни көргүскен өөнүг туруктарны ажыглаары өөреникчилериниң географтыг билиин байыдар. Төрээн чуртуна ынакшылын күштелдирер.

Номчаан түүлдүң доңчуузун өөреникчилерге чугааладың өөредири, чүгле шүлүктерни эвес, база ол ышкаш кыска чугааларны доктаадыры чүгле өөреникчилериниң чугаазын сайзырадыр эвес, а база ол ажыңнарлыг, алаэн каш бүдүрүлге черлерлиг хоорай.

Баян-Тала чурттуг ядыы тыва араттың уруу ол эге школаны дооскаш, өөредилгезин Кызылдың № 2 школазында уламчылап, аңаа башкы техникумуң 1938 чылда дооскаш, чонну үжүк-бижикке өөредир булянныг башкы ажылын Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалык эге школазынга эгелээн.

Кышкы айларда школага өөредилге, а чайын чайлаг школазынга ажыл аныяк башкының күш-ажылчы чылдары мынчаар эгелеп, чонуңун улуг чаартыкчы ажыл-херээнге боюунун үлүгүн киирип турган. Билигже чүткүлдүг, ажылынга изиг хандыкшылдыг башкы Каа-Хем районнуң Сарыг-Сеп школазынга каш чыл ажылдаан соонда, 1942 чылдан эгелеп Кызылдың № 2 ортумак школазынга хөй чыл иштинде ажылдаан.

Бежен чылдарның эгезинде Тыва республикага школа четкизи улам калбарып, улус өөредилгезиниң мурнунга чаа соруглалар салдынган. Ынчангаш Клара Тыртыновна билиг-иергежилиг улам бедидип, 1952 чылда Кызылга чаа ажыттынган башкы институдунга өөренип киргеш, ону чедишкининиг дооскан.

Ол эскерт чок бөдүүн, эш-өөрүнге ылдек-ээлдек, ажыл-ижинге ынак, ол-ла Троцкий, Советтериниң чуртун даймындан канчап адырып алыр, күштү быжыглаарда, массаларны көдүрерде дыш алмышкының канчап чедип алыр дутайын бодаарының орнунга быктын даянып коя-ргап алгаш: дайын чоруттайн, дорамчылалдыг тайбыңче кирип тур бис — сут-сут дингилеп алгырарынга өй турган. Ильич ону ямбыргак, кожайзыг деп адап, ооң лозунун эрге-чагырганы пролетариат тудуп, улуг тудуг эгелеп турар чуртту халапче болгаш үптедишкинче мындап турар куурмак халымак чорук деп бак сөглеп турган.

ТК-ГА БООП ТУРГАН БАДЫЛААШКЫННАРЫҢ хөй нуруузу баштайгы үеде Ленинге удур боон турган... Чүгле байдал өскерилген, немецтер Троцкий, Советтериниң чуртун даймындан канчап адырып алыр, күштү быжыглаарда, массаларны көдүрерде дыш алмышкының канчап чедип алыр дутайын бодаарының орнунга быктын даянып коя-ргап алгаш: дайын чоруттайн, дорамчылалдыг тайбыңче кирип тур бис — сут-сут дингилеп алгырарынга өй турган. Ильич ону ямбыргак, кожайзыг деп адап, ооң лозунун эрге-чагырганы пролетариат тудуп, улуг тудуг эгелеп турар чуртту халапче болгаш үптедишкинче мындап турар куурмак халымак чорук деп бак сөглеп турган.

ТК-ГА БООП ТУРГАН БАДЫЛААШКЫННАРЫҢ хөй нуруузу баштайгы үеде Ленинге удур боон турган... Чүгле байдал өскерилген, немецтер 48 шак шиитиинде боттарының негелделеринге харыылаарынче албадап, ооң-биле кады шиитиргилиг шаап халдап, хоорайларны улайулай эжелеп ап туруп берген үеде, күштерини леңгиттүрүп ам өскерилген. Ленин, бир эвес кувиксаалтың чулчуруруның политиказы мынчаар уламчылап туруп бээр чүве болза, ТК-дан болгаш чазактан үнериниң дугайын медеглээн. Немецтерниң салган негелделеринге хүлээп алыр бе аазы хүлээвес бе дээш бадылаашкынга 7 кижи хүлээр, 4 кижи хүлээвес деп бадылаан. 4 кижи, ооң иштинде Троцкий, ындыг ан чугула үеде ындыг ан чугула айтырыг талазыбиле харыысалганы ботка алыксаваан Троцкий, бадылавайн, дадагалап олуруп калган. Немец негелделерин хандырарынга безин үндезилээп тайбыңны чарар деп бадылаан кол беш кижиге (Ленин, Свердлов, Сталин, Смилга, Сокольников оларга) Зиновьев биле Стасова каттыжа берген. Удурланыкчыларның сурталал салырын хостуг кылыр арттырып каан.

Ынчанмыже немецтерниң шавар халдаашкынды кижилерни үзээлап бозанырынче, туттунарынче албадапкан, партияның VII съездиниҥ үезинге чедир ленинчи үзелбодал деңнээр аргажок хөй нуруунуң чаалап апкан. Партияның VII съездиниң 12 кижи удур бадылап, 4 кижи дадагалаан турда 30 бадылаашкын-биле март 8-те Брест-Литовскиге ат салдынган тайбың керээнин бадыкаары эргежок чугула дээш резолюцияны хүлээп алган. Март 16-да Советтерниң Москвага чыыллган IV съездиниң Брест керээнин 285 удур бадылаашкын, 115 дадагалзаанныр турда 704 бадылаашкын-биле ратификастап бадылаан.

БРЕСТ ТАЙБЫҢЫ дээш демиселдиң үелериндеп мээң сагыжымда ийи чүүл чедре уттундурбас боон артып калган. 1918 чылдың январь 21-де ТК-ның калбак хуралы боон турган чүве. Ильич түнел сөзүн доозупкан, иштериниң сооксумаар каракгары олче угланы бергеп. Ильич ында олуржуп турарларны бүзүредиптериге кандыг-даа ынаныжын оскунупкаш, бодунуң бодалдарын чегиништикти-биле чугаалаан. Үлеткелин дооскаш ооң мееэ «Че канчаар дээр, чоруулам» деп чугаалаанының ажаок шагыргай болган халдаазын хевирлиг шиитизи мееэ ам безин экспертизиишаан ыпкаш сагындырар ийин. Бир эвес бистиң арнывыс шаап халдап шыдаар турган азы дайынны соксадыптар хире революция Германияга кыптып үнүп келген чүве болза, Ильич аңаа чүүдеп-даа артык өөрээн турар ийик, бир эвес ооң ол-ла чугаалап турган чүүлдерин хенертен ыын эвес болу берген турган болза, ол өөрүүр ийик. Ынчанмыже эштерни улам хоглуг сөрүктүг болгаш дудуу-на, Ильич улам оваарымчалыг сезиктиг турген. Өске бир чүүлдү база санктың тур мен. Январь биле февральдың арезинда берге үеде бис Ильич биле ийиләэ Смольныйны долгандыр базын чоруп турдувус. Бодунга берге турган үелерде ол бодунуң ижин-хөрээн өске чоок кижизинге ыыктыр кылдыр чугаалаксаар кижи, ооң чогум чүү чугаалаанын үттупкан мен. Ынчалза-даа ынчан ооң чугаазы партияның VII съездиниг үелеп-биле кончуг дөмей болганын сактып чоруур мен. Ооң ол чугаазын ам безин сеткил хайгыгыышкын чокка номчуп шыдавас мен. Ильичиниң үнү дыңналып турган шыкаш апаар, чугаанның аяны безин ол-ла хевээр сагындырып келир: «Бир эвес немец пролетариат хөделиш үнүп кээп шыдаар турган болза, кончуг-ла эки ийик. А силер немец революциянын шак-ла ынчаның хүнүнде төрүттүнерни тодарадыптар херекселдя тып алган силер бе мынчам? Чок, силер ону билбес силер, бис база-ла билбес бис. Кезер түлүп төлгелеп турар шыкажыңар чүл. Бир эвес революция-ла төрүттүнер болза, бүгү чүвелиин айгыыашкыны ол. Ынчанмайн канчаар! Ынчаарга бир эвес ол бистиң күзээнивис-биле бүдүп бербес, өөскүвес, даарта дораан тиилевес болза,—канчаарын? Ынчаар кээп киришкен. Ук школада 24 отряд «Ленинчи күзелдин оруу-биле» деп походка киржип турар. Уругларның кылган ажылы хөй. Школада музей, ленинчи өрээл, пионер өрээли база бар. Музейде ховар экспонаттар чыдыынган. Интернационалдыг кижизидилгеге талазы-биле солун ажылдарны ынында чорудуп турар. Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймактың «Бадрал» колхозунуң база Якутск хоорайның школачылары-биле харылзааны түзүп турар.

Уругларның шериг-патриоттуг кижизидилгезинче улуг сагыш салдынган. Кызыгааржылаарының аныяк өөнүктери бо школада бар. Уруглар дагларжо, арыгже дүнеки походтарны чорудуп, шеригниң мөгөйүр демдектерин таныш алыры-биле кызыгааржыларның беседаазын бо-ла дыңнаар.

Ильичиге хамаарышкан темага туристер хөй ажылдарны чоруткан. Дыка хөй альбомнарны чыгтаң. «Ленин тыва чогаалда» деп альбом солуп. Аас чогаалыңга хамаарышкан солуп ажылдар чоруп турар. Сураглыг тоолчулар-биле ужуражыгларыны, көжээлерни организастаан. Бүгү район төөгүзүн, партия болгаш арева организациязының төөгүзүн чыып бижип. Чаа школазының дутайынга солуп альбомну кылган.

Моңгуш-Тайганың школачылары малчыннарга дузалажырына ынак улус. Чайгы дыштанырга үезинде хөй уруглар аалдарында ада-иезиниг дузалажып турарлар.

Е. МЫНДРИМА.

МОСКВА Останкинода (амгы Метростроевская кудумчу) № 16 бажың. Аңаа 1906 чылда РСДРП-ниң IV съездиниңге большевиктерниң тактиктиг платформазын чугаалажып көөрүнүң чөпүлеп хүрээн В. И. Ленинниң удуртулгазы-биле болуп эрткен.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Школа септелгези

Бай-Тайга районнуң Кызыл-Даг сес чыл школазының септелгезин бо чылын эрте эгелээн болгаш ам улуг ажылдар колдуунда доозулган. Школада болган башкылар бажыңнарында планда көрдүнген 16 печкаларны түдүп дооскан. Школаның үш бажыңнарының үүрмек септелгезин, чугайлашкынын бүрүн дооскан. Парталар болгаш стол, сандайлар септелгезин күш-ажыл башкызы Борис Соднамович удуртулгазы-биле дооскан.

Септелгеге школаның хоочун ажылчыннары повар Салчак Очур-оол, Моңгуш Таңчымай, Анна Хертек болгаш аныяк ажылчыннар Шөмбүл Сесенмаа олар ең кызымак ажылдап турар.

Школа септелгезин июль 15-те бүрүү-биле доозар бис деп школаның ажыл-агый эртелекчизи бш Хертек Достай бүүреддиг чугаалаан.

Б. ИРГИТ.

Ак-Туруг ортумак школазының септелгезин июль 15-те доозар дээш, ажылчыннар болгаш башкылар кызыман ажылдап турар. Интернаттың болгаш бир школаның септелгези бүрүн доозулган. Ам бир школаны, столоваяны доозулаары арткан. Школа бажыңнарының база башкыларның печкаларын септеттинген.

Септелгени директор Адыг-оол эки удуртказн. Башкылар Дадар-оол, Өлчей, ажылчыннар Кунгаа, Долума, Дартан-оол Серенмаа база печниктер Дырыскын-оол биле Даспай-оол кызымаккай ажылдаан.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

Редакторнуң орлакчызы
Л. О. БЕГЗИ.

КИНО

ИЮЛЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дайынга дайын мшкаш» 2, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Сөөлгү чамчыы» 10, 12, 2, «Рошфордан келген уруглар» 4, 5.45, 7.30, 9.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кырган черепахаңың» капитаны» 3, «Дең халазында ужуражылга» 5, 7, 9 шактарда.

КРАСНОЯРСКИНИҢ АВТООРУК ТЕХНИКУМУ

1969—1970 өөредилге чылында

СУРГУУЛДАР ХҮЛЭЭП АЛЫР

Орук ажыл-агыйынга ажылдаар тускай ортумак эртемниглерни белеткеп турар. Онгу классты дооскан 30 харга чедир эр, херээжен тываларны хүлээп алыр. Өөренир хуусаазы—2 чыл 6 ай. Чурттаар чер, стипендия-биле хандырар.

Техникумга кирер санаарынга орук ажылынга 2 чыл чедир стажтыг ийикпе шериг албанындан халашканнар чиигелделиг негелде-биле кирер.

Кирерде дараазында экзаменнерни Кызылдың политехниктиг техникумунга июль 5-тен 10-га чедир дужаар: орус дыл болгаш литература (бижимел-биле), математика (аас-биле).

Өөренирин күзээннер билдиришкинин директорнуң адынга бижээш, аңаа школа дооскан аттестадын (боду), биографиязын, эмчи шынзылгазын (№ 286), үш фото-чуруун (3×4) кошкаш, Кызыл, Интернациональная, 60 деп адресче Тыва автоорук эргелелинче чорудар.

ТЫВА АВТООРУК ЭРГЕЛЕЛИ.

Дустуг эътти болгаш балыкты сугга канчаар тургузарыл?

Дустуг продуктуларга микробтар өлбес болур, а чүгле оларның үрежип көвүдээри соксаар. Продуктуларның дузуп арылдырыптарга микробтар катап-ла дүргеп өөрүп эгелээрлер. Ынчангаш сугга суйкап эът болгаш балык белеш-биле үрелип болур. Ооң үжурундан дустуг продуктуларны чылыг эвес, а соок сугга суйкаш, оларның дузуп дүргеп ырыдары чугула.

Дустуг балыкты азы эътти хем сууга сугтарга улам эки болур. Бир эвес ол болдунмас болза сугну үргүлчү солуп турар херек, минчаар солуурга дус сугже дүргеп шилчий бээр. Сугну баштайгы удаазы бир шак, ийиги-зинде — ийи шак, үшкүзүзинде — үш шак, ооң мынай 6 шак болганда-ла солуурун сүмелеп турар.

Чылдың чылыг үезинде дустуг продуктуларны сугга сугтарда баштай үш шак болганда-ла бирдең эки-ээн эвес катап солуп турар херек.

Кончуг хөй дустуг балыкты болгаш эътти-даа 24-тен хөй эвес шак иштинде сугга тургузар. Сугга суп, дузуп ырыдып каан балыкты болгаш эътти шыгжап болбас, чүге дээн олар кончуг дүргеп үрелип калыр. Сугга тургускан соонда оларны дораан хаймыдыргап азы хоорганып чемге хереглээри чугула.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

редакциянын адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киндизинин 35-21, чырысаалдыг секретарының 23-35, партийдиг аны дыраа киндизинин 23-54, культура киндизинин 37-13, колзо ажыл-агый киндизинин 21-47, үлетпур киндизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг киндизинин 21-27, информация киндизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн берганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында пархалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00579

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, БІРЛЕШІҢЕР!

1925 чылда үдезилеттингеден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮЛЬ 9 СРЕДА № 159 (8005).

Өртээ 2 көп.

Парторганизацияларның чугула сорулгазы

Малдың бижыг чем-суурун тургузары мал ажылын хөгжүдүнүң бир кол түүлү болур деп СЭКП-ниң XXIII съездиниге болгаш партиниң Төп Комитединиң оон даравында болган Пленумнарында онаалап айтыкан. Эртиен чылын мал чемин чогуур үезинде четчири-биле белетиген албан ажыл-агыйлар ыштаглаашкын үезинде берге байдалга тавармышкан. Ынчангаш моон түңнелдиг кылып, бо ажыл-агый чылында ол чугула кампанияже чогуур кичээнгейни салыр ужурлуг бис. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары сиген кезер делгем шөлдерлиг одарлыг. Тарылга шөлүнүң дыка хөйүн мал чеми культуралар эзлеп турар. Ажыл-агый бүрүзү ниитиниң малынга четчир санныг чемни тургузуп ап болур аргазы бар, агаар-бойдустуң байдалы таварымчалыг болуп, оът-сиген эки үнген.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары сиген невилеевиче киришкен. Бо чылын олар 126,9 муң тонна сигенин, 367,7 муң тонна силосту белеткээр хүзээлгелиглер. Ону күүседирип-биле 29 муң гектар силос культуразын, 49,3 муң га тараан сигенин, 87 муң гектар аңаа сигенин кезер. Бо сорулганы күүседирип кужениишкинниг ажыл-ишти, бижыг организастыг чорукту негеп турар. Таңды, Каа-Хем районнарының ажыл-агыйлары сиген кезилдезинче организастыг киргеп. Мал чеми белеткээр түскай бригадаларны, звеноларны тургускулаан. Республикада 122 звено, 11 механизастаттынган бригада ажылдап турар. Партия организациялары мал чемниң белеткелиниң ажылын шалыпкын чорудар дугайында айтырыгны коммунистерниң хуралынга чугаалажып көргеш, годаргай шиитпирни түзүп алган. Партия, комсомол бөлүктерни сиген белеткээр черлерде тургузуп, коммунистерни чугула участоктарда бижыглаан. Социалистиг чарыштың негезделерни, сигенчилер ортузунга чорудар политмассалыг ажылдыг планын чогаалып тургускан.

Бо хүннерде көдээ ажыл-агый дуржулга станциназы сиген чезилдезин организастыг чорудуп, 100 тонна сигенин болуп сараттаан. Партия организациязы (секретары эш С. Петенев) сиген белеткеп турар ажылчыннарның ортузунга агитмассалыг ажылды эки чорудуп, лекциня, беседаларны план ёзугаар номчуп, көргүзүг самбыраларын, агитхүүдүстү доктаамал үндүрүп, социалистиг чарыштың тиилекчилерин чүвердип, шаңнап турар.

Тее-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозу мал чемин белеткээринге улуг кичээнгейни салган. Ажыл-ишчилер 84 тонна сигенин сараттаан. Намырай Седен-оолга удуртқан сигенчилер бригадазы Агар-Ховузунда ажылдап, хүн келген түдүм-на ниитиниң малынга бижыг чем-суурну тургузарының темпизин дүргедиптир, ажылды организастаарын эжиждип турар. Бригадада Ховалыг Кара-оол, Соян Тимра, Өлө-Хуна Балдан олар хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, мактадып келгеннер. Партия организациязы (секретары эш Д. Салчак) сиген белеткекчилериниң ортузунда агитмассалыг ажылды эки чорудун турар. СЭКП-ниң Тее-Хем районунуң бюрозу чоокта чад сиген белеткелиниң чорун турарының дугайында чугаалашкан, колхозтарга, совхозка четчир санныг мал чеми белеткээринге дузалажыры-биле район төвүнүң албан организациялarының ажылдавчылары 200 гектар черниң сигенин кескеп, болуп сараттаан базарын шиитпирээн. Ону амыдыралда боттандырып эгелей бергеп. Шак ынчыг эгелээшкинни детиктир ужурлуг. Таңды районнуң «Межегей» совхоз, «Коммунизмниң херези», «Революцияның чалбыжы», Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы», «Тиилелге» колхозтар сиген кезилдезиниң ажылын шалыпкын чорудар берген. Сиген кезилдези-биле чергелештир будун-бүрүнү белеткеп, люцернаны аңаа кирипкеп.

Мал чеми белеткелиниң баштайгы хүннеринде четпестер тургулаан. Күш-ажылды организастаарын четпес, сиген ажаап алыр техниканың септелгезин бүрүнү-биле эки шыпарлыг чорутпаан ажыл-агыйлар база бар. Ылаңгыя хол кадыгы-биле сиген кезилдезин чорутпайн турары четпес. Мөңгүн-Тайга, Бии-Хем, Овур районнарның ажыл-агыйлары сиген кезилдезин организае чок, оожум чорудуп турар.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары мал чеми белеткээр ажылга бодунуң бар аргаларын долулу-биле ажыглавайн турарын айтыр херек. Сорулга болза, сиген кезилдезиниң баштайгы үезинде турган четпестерни чайлатпаш, үе-шак бүрүзүн чөп ажытсап, ниитиниң малынга четчир бедик шыпарлыг хоолулуг чемнерни белеткеп алырыңче партия, совет органнары, ажыл-агый удуртунчулары ол кичээнгейни салыры болур.

Мал чеми белеткээринің чугула кампаниязын чедишкинниг чорударын кижилер шиитпирээр. Ынчангаш олардың ажылдаарынга, чүртталарынга бүгү-ле тавармычалыг байдалды тургузар. Агитмассалыг ажылды калбартыр, кино, концерт көргүзүглерин организастаар. Садыг, кадык хамгалал организары бодунуң ажылын хөнү-шөлдерде сигенчилерже утландырар ужурлуг. Ол шынаш социалистиг чарыштың түңнелин удаа-дараа үндүрүп, мурнакчыларны, шаңнап, мактаарын доктаамал чорудар. Күш-ажылды организастаарын экижидер, колхозчуларга, совхоз ажылчыннарынга күш-ажыл төлевириниң депшилгелиг хевири материалдыг болгаш моральдыг ыдыг берипкинин калбаа-биле ажыглаар.

Удавас силостуң массалыг салымшкыны эгелээр. Ынчалза-даа орта белеткеп кошкак, ылаңгыя силос салыр траншеялар аштаглазын, силос ажаар комбайннар септелгезин оожум чорудуп турар. Районнарның партия, совет органнары мал чеми культураларының чайгы ажаалдазынче, силос салып эгелээринің баштайгы хүннеринден эгелээш, оон шыпарынче, үүдүнче, камаалгазынче бригадирлер, зоотехниктер код кичээнгейни салып, харымсалгазын бедидер.

Мал чеми белеткелии бедик будурукчулуг ажылдап турган, дүжүт ажаалдазының бетинде кысна хуусавда доозары хүнүнүң чугула айтырым болур. Партия, совет, ажыл-агый организацияларының, көдээ коммунистериниң, көдээ ажыл-агыйның бүгү ниитилериниң кичээнгейи олче углангаш турар ужурлуг. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш алган социалистиг хүзээлгелерни күүседирип бо ажылды чедишкинниг чорутпанындан улуг хамаарыжыр.

РСФСР-ге үзбек чечен чогаал болгаш уран чүүл декадазы

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели Россия Федерациязынга бо чылдың июль 22-ден 31-ге чедир «Үзбек чечен чогаал болгаш уран чүүл декадазын» эртирер деп доктаатқан.

Декадага киржир дээш Үзбекистанның уран чүүл коллективтери, уран чүүлдүң улуг-улуг мастерлери база Үзбек ССР-ниң культура ажылдакчыларының төлээлери Россия Федерациязынга келир.

Үзбек чечен чогаал болгаш уран чүүл декадазы Горький хоорайга ажыттынар.

Декаданың киржикчилери Татар АССР-ниң, Горький болгаш Ульяновск областтарның хөй-хөй хоорайларынга, районнарынга көргүзүглер кылыр. Россияның үлетпүр будурулгелеринге, колхоз, совхозтарынга, өөредилге черлеринге баар.

Декада Москвага Үзбекистанның уран чүүл мастерлериниң улут концерти-биле доостур.

Ам Россия Федерациязында үзбек культураның төлээлекчилерин уткуп алырынга акы-дунма үзбек улустуң оюма сонуургавчы болгаш чаңнанчак уран чүүлүн чон-га калбаа-биле көргүзеринге белеткел чорун турар.

СОВЕТ ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ ДАЙЫНЧЫ ПРОГРАММАЗЫ

ВЦСПС-тиң пленуму

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралының үндүрген документилери делегейниң профэвилел шимчээшкинниниң амгы үе-чадала сорулга, бодалдары-биле дүжүп турар. Ону ВЦСПС-тиң Москвага июль 7-де болган пленумунуң киржикчилери чугаалаан.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ВЦСПС-тиң даргазы А. Н. Шелепин пленумга илеткел кылган.

Илеткедиг чугаалажырынга Иваново хоорайның Баланов аттыг фабриказының пос. аргыгчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры З. П. Пухова, Хабаровск крайның профэвүлел даргазы Б. А. Попов, Калуга областың «Ворсино» совхозунуң хаван фермазының бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. В. Розмахова, Профэвилелдериниң украин республика Чөвүлелиниң даргазы В. К. Клименко, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының изаг күүжүнүң физика институдунуң киржикчилеринден А. А. Жирнов, Профэвилелдериниң казах республика Чөвүлелиниң даргазы К. А. Егизбаев болгаш оон-даа өскелер киришкеп.

Пленум коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ниң июнь (1969 чылда) Пленумунуң үнелелдерин, СЭКП-ниң эш Л. И. Брежневке баштаткан төлээлериниң ажыл-чорудулгазын бүрүнү-биле чүүлгүг деп санаан доктаал үндүрген. Пленум СЭКП ТК-ниң июнь Пленумунуң доктаалын болгаш Чөвүлел хуралдың документилерин бодунуң дайынчы программазы кылдыр санаа тур деп, хүлээп алдынган шиитпирде чугаалаан.

Бистиң чүртүвүстүң ажылчын ангызы болгаш бүгү ажылчы төннары партияның XXIII съездиниң шиитпирлерин амыдырала боттандырар дээш, беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир болгаш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүндеи бээр 100 чыл болуруң төөнгүг үткүүр дээш улам идепкейлиг демисежир деп бижыг бүүрелии пленумнуң киржикчилоря СЭКП-ниң Төп Комитединге илергейлээн.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫГ ААЛДААШКЫН

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуунуң болгаш Совет чазактың чалбаанын өзүгаар июль 7-де Москвага ГСЧП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Вилли Штофка баштатқан ГДР-ниң партия-чазак төлээлери чедип келгеп.

Внуково аэродромунга немец өөнүктерни эштер Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ю. В. Андропов, К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары болгаш оске-даа алдан кижилери хүндүлел ёзугу-биле уткаан.

Хүндүлел таңмылдары чыскаалынкан. ГДР биле ССРЭ-ниң күрүне гимнилерни күүсеткеп.

Аалчылар автомашиналарже чоруткан. Мотоциклдиг хүндүлел таңмылдарынга үдеткеш шуукан автомобильдер Москваже үлешкеп. Акы-дунма социалистиг ийи чүртүүн күрүне туктары-биле, байыр чедирген транспарантылар-биле шиметтингеп наймылал кудумчуларын дургаар төлээлер турар черинче чоруткан. Акы-дунма чүртүүн төлээлеринге москвачылар чүректиң ханызындан байыр чедирген.

(СЭТА).

КРЕМЛЬГЕ БОЛГАН УЖУРАЖЫЫШКЫН

ГСЧП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Штоф, ГСЧП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ГСЧП ТК-ниң секретары Э. Хонеккер, ГСЧП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ГСЧП ТК-ниң секретары Г. Миттаг болгаш ГДР-ден Совет Эвилелиниң келген партия-чазак төлээлериниң оске-даа кежигүннери, СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев-биле, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин-биле июль 7-де ужурашкан.

Кремльге оон соонда Герман Демократтыг Республиканың партия-чазак төлээлерибиле чугаалажымышкыннар эгелээн.

Чугаалажымышкынналрга совет талаадан СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ниң секретары А. П. Кириленко, СЭКП ТК-ниң секретары К. Ф. Катушев болгаш оон-даа өскелер киржип турар.

Чугаалажымышкынналрга ГДР-ниң талаазындан ГСЧП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Штоф, ГСЧП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ГСЧП ТК-ниң секретары Э. Хонеккер, ГСЧП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ГСЧП ТК-ниң секретары Г. Миттаг, ГДР-ниң Улус Палатазының Даргазы, Христиан-демократтыг эвилелдиң даргазы Г. Геттинг болгаш оон-даа өскелер киржип турар.

Чугаалажымышкынналр чаңгыс аан сагыш-бодалгыг, чүректиң ханызындан акы-дунма найыралдыг эрткеп. Аңаа ийи чүртүүн социализм, коммунизм тургузуушкунунуң айтырыгларын база ийи таланың сонуургап турар деделгей айтырыгларын, оон-биле кадыг Европаның айтырыгларын чугаалашкан.

(СЭТА).

ГДР-НИҢ ПАРТИЯ-ЧАЗАК ТӨЛЭЭЛЕРИНГЕ АЛДАР КЫЛДЫР

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуунуң болгаш ССРЭ-ниң чазаа Герман Демократтыг Республиканың партия-чазак төлээлерине алдар кылдыр Кремльдиң Улуг ордуузунга июль 7-де дүште шайлалга тургускан.

Шайлалга үезинде СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев болгаш ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Штоф байыр чедирип чүве чугаалаан.

Шайлалга үректиң ханызындан акы-дунма найыралдыг эрткеп.

(СЭТА).

Тайбыңның болгаш найыралдың кино экраны

Июль 7-де Кремльдиң съездилер ордуузунга делегейниң алдыгы Москва кинофестивалы ажыттынган. Азияның, Африканың болгаш Латин Американың аныяк киномэтография уран чүүлүнүң хей төлээлекчилерин киришкээринге үе кинофестивальдың кол ава-шимчээн болган.

Делегейниң алдыгы кинофестивалы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга үткүштүр ортан турар. Ленинниң алы делегейге аас-кежии болган тайбың дээш улустарның демиселиниң түү болу бергеп. Бүгү кижи төрелгенинге политиктиг болган социал амыдыралынга ленинизм идеяларының салдары кайгамык улуг. Фестивальдың киржикчилери болгаш аалчылары Ленинниң дугайында арткеп үе киноларын фестиваль үезинде көргүзеринге ынчангаш аажок сонуургап турар. Бистин кино тыртырар уран чүүлүүстүн тергиин чогаалдары — «Октябрь», «Ленин Польшада», «Ленин Октябрьдаа», «Ленин чүрээ» болгаш оске-даа киноларны олар көөр. Олар Эйзенштейнниң, Александровтуң, Роммуң, Юткевичиниң, Донскойдуң болгаш совет кинематография уран чүүлүнүң оске-даа мастерлериниң эң эки ажылдары-биле таныжыр. Дзига Вертовтуң чогаадыкчы ажылының эң эки түңнели—«Ленин дугайынга үш ыр» кино экранга катаа үнер.

Бо хүннерде революция башкыларының амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының, оон өлүм чок идеяларының амыдыралга боттанып турарының дугайында оске-даа киноларны база көргүзер.

Фестивальды ажылларынга оон оргкомитединиң даргазы А. В. Романов эге сөзүн чугаалаан. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгиниң байыр чедирген чагаазын А. Романов номчуп дыңнадырга, төлээлер болгаш аалчылар дикпиитиг адыш часкаа үткаан.

Кино ураң чүүлүнүң бүгү делегей көрүүдезиниң агелээнинге таварышкыр ССРЭ-ниң кинематографистер эвилелиниң баштаар черинин бирга секретары Л. А. Кулиджанов фестивальдың киржикчилеринге изиг байыр чедирген.

Конкурстар журналының даргалары ССРЭ-ниң улустуң артизи С. А. Герасимов (чечен киноларга талазы-биле), ССРЭ-ниң улустуң артизи Р. Л. Кармен (кыска метраждыг киноларга талазы-биле), ССРЭ-ниң педагогика эртемнериниң академиязының корреспондент-кежигүнү, чогаалчы С. В. Михалков (уругларга киноларының талазы-биле) чыыштаннарны фестиваль конкурстарының арбитрлери-биле таныштыртаан.

Делегейниң алдыгы Москва кинофестивалы ажыттынган деп чарлаттынган. Кремльдиң Хуралдар ордуузунга Совет Эвилелиниң Гимнизиниң аялгазы дыңнадыгы үнген.

(СЭТА).

Делегейниң VI Москва кинофестивалының киржикчилеринге, аалчыларынга

Делегейниң VI Москва кинофестивалының киржикчилери биле аалчыларынга Совет Социалистиг Республикалардың Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң өөнүүзүнден изиг байыр чедирип тур мен.

Делегейниң Москвага болур кинофестивальдары амты үеним кинизиниң угаан-бодал мөзүзүнүң тургустунарынга улуг күштүү-биле салдарыглг, депшилгелиг кино ураң чүүлүнүң чаңчылчаан көрүдээлери болу берген.

VI Москва кинофестивалы бүгү чүрттарның амылчы чоннарының хөстелгезі биле аас-кежии дээш демиселге болдуның амыдыралын болгаш амыр-чорудулгазын барааллатпам, делегейниң социалистиг эң баштайгы күрүнезиниң үндезиленчизи, улуртунчузу Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгеп хүнүнден бээр 100 чыл болуру — өндүр улуг хүнге утпуштур эртип турар деп чүве найгамчык боол турар.

Амыдыралды хамы, шынчы көргүснеп, амыдыкал бадыткаар идеялары күштүг, сайзырагай ураң мергежилдиг кино ураң чүүлүнүң чогаалдарын совет улус бедии-биле үнелеп турар.

Бистиң хүннеривисте кинематография дег, күчүлүг ураң чүүлдүң ниитилеп депшилгезинге, бижыг тайбың болгаш улустарның айыыл чон чоруу дээш демиселге кижилерни каттыштырарынга бараан болган турары онза чугула. Фестивальдың «ураң чүүл гуманизми дээш, тайбың болгаш улустарның аразынга найырал дээш!» деп ная ыйгырыы ол чазагай сорулгаларга чогум-на дүгжүп турар.

Бистиң Төрээн чүртүвүстүң найысылалы — Москвага делегейниң кино ураң чүүлүнүң база бир көрүдезиниң эгелээзинге таварыштыр Сибирге изиг байыр чедиргеш, оон киржикчилери биле аалчыларының чегаазыкчы чедишкинниерин болурун мүзедим.

А. КОСЫГИН,
ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы

Ленинчи юбилейни төлептиг уткуур

Дүүн, Кызылга күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң V пленуму болуп эртиен. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга алдар кылдыр алган социалистиг хүзээлгелерни Тыва АССР-ниң культура министерствозу, кинофикация эргелези, Тывадың ном үндүрер черн кажчаар күүседип турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Бо талазы-биле культура министрининң оралакчызы М. Попованың, кинофикация эргелезиниң начальнигы А. Аранчаның, ном үндүрер черниң директору Б. Болдур-оолдуң шеглелгелерни дыңнаан.

Илеткелчилер болгаш сайгарбаан эштер ленинчи юбилейге төлептиг ужуражыр дээш алган хүзээлгелериниң амыдырала чедишкинниг боттандырып турарын демделдеп. Ылаңгыя В. И. Ленинниң чогаалдарын, баштынчының дугайында номнарны парлап үндүрериже, Ильичниң оюм чок ажыл-чорудулгазын, оон идеяларының амыдырала тиилеп, чүртээн турарын көргүскен кино-чүрүттарны чон ортузунга пептередириже улуг кичээнгей салдыгаан. Ол ышкаш ураң чүүл болгаш литератураның ажылдакчызары культураның үш чыл планын күүседир дээш биче эвес ажылды кылып чорукан. Ажылда бар болуп турар чаңдык четпестерни чайладырымын хемчеглерни илеткел айтыкан.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле пленум доктаал хүлээп алган.

Бистиң корр.

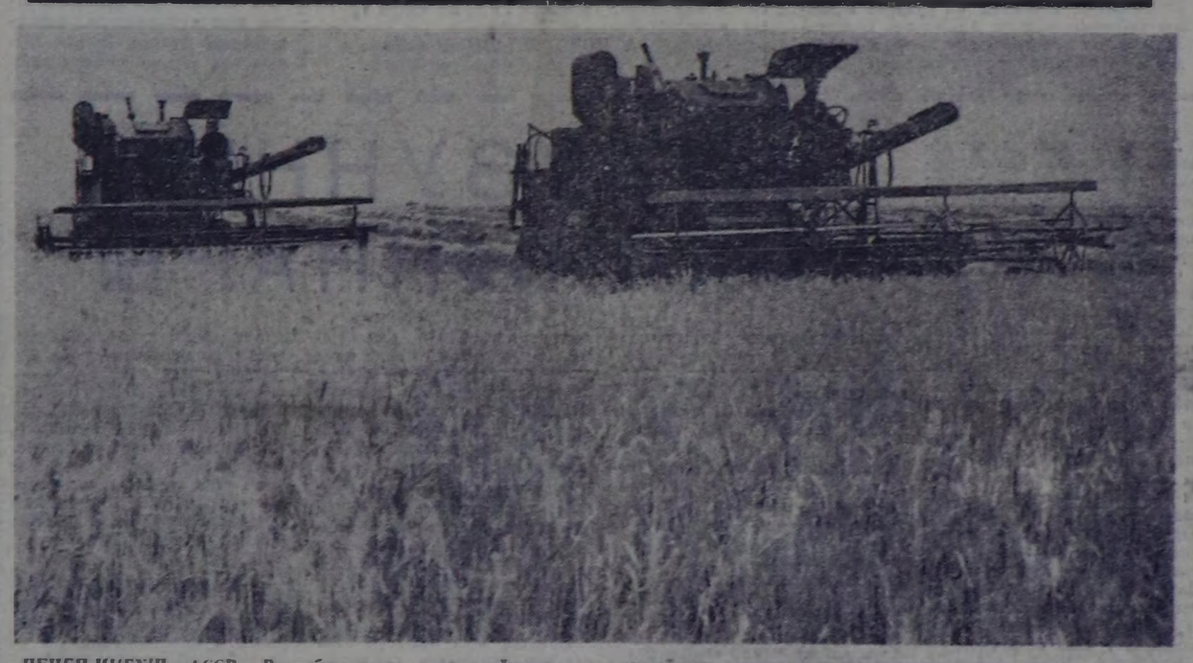
Дус-Хөл чоогунда

Дус-Хөлден Хадык чедир айлер, оргулаштар, тейлер, бичии оорлалар аралажып чорүй барган. Ол мичээр бо чылын кезер сиген эки үнген. Дүжүдү шоолуг авес-даа болза, эки хоолулуг сигении «Межегей» совхозтуң бирги салбырының ийи бригадазы кезип турар.

Неделя хире үениң ниитизинде 430 ажыг гектар черниң сигени кестинген. Оон 440 ажыг центнер сиген болдуген. Хову черниң сигенин курган кадырының бетинде кезип, ажаан алыр дээш, механизаторлар улуг күжениишкин-биле ажылдап турарлар. Сиген кезер ийи-үш машина кошкак «Беларусьтарэ эртеден кежээге чедир ажылдап турар. Иван Дерягин хүнде 16 ганы кезер норманы 25 га чедирип турар. Ол ышкаш Андрей Ненков, Анатолий Орешков, Александр Андреевтер олар түн нормазын доктаамал ажыр күүседип турарлар.

ЧЕЧЕН-ИНГУШ АССР. Республиканың ажыл-агыйлары дүжүт ажаал алышкынының дулук үезин удаа-дараа эгелеп турар. Тараа ажаал алышкынында ийи муң хире комбайнар болгаш жатказар ажылдап турар

Грозный районнуң Май 1 аттыг колхозунда механизатор-

ТУРУКТА: Май 1 аттыг колхозтуң шөлдеринде күзүн ча жыш тараан кызыл-тас ажаал алышкынны.

Р. ДИКАНЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧАРТЫК ЧЫЛДЫҢ ТҮННЕЛИ

ТӨРЭЭН ТЫВАВЫСТА

ИЙИ МУҢНУ АРТЫККА

Кызылдың алгы заводу Тыванның хоочун будурүзүгелериниң бирээзи. Оон коллективиниң Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга төлептиг ужуражыр дээш боттарынга алган социалистиг хүзээлгелерин чедишкинниг күүседип, сөзүгге шынчы ээ болуп турар.

Заводта партия, профэвилел организацияларының болгаш дирекция черн бо чылдың баштайгы чартыының түңнелдерин чоокта чаа үндүрүп көргеп. Баштайгы чартык чылда ол коллективиниң шудургу ажылдаанын түңнелдер бадыткаан. Чүл даргы, 1969 чылдың эртиен алгы айларының дургузунда алгы заводунуң ажылчыннары планнаан ажыр 56 муң рубльдиниң продукциязын будурүп планның даалгазын 104 хуу күүсеткеп.

Бедик түңнелдерни ылаңгыя кидис ниик кылыр цехтиң коллективи чедип алган. Бо чылдың баштайгы чартыында 26 муң ажеш кирпичтикти кылыр планнаан 28 муң кылдыр күүсеттингеп. Бо даарга көргүзүглерни чедип алырынга заводтуң хоочун кижилериниң бирээзи эш Хүүреккен болуның төлептиг үүлүн киргеп. Ол Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында—1942 чылдың кыжынында заводка ажылдап киргеп. Оон бээр ам чээрби чеди чыл эрткеп. Кертик-оол Каадыр-оолович ам мастер чедир депшээп. Коллективтиң бүгү кежигүннери, ылаңгыя алыяк ажылчыннар ону хүндүлээр болгаш оон байлак дуржулгазын шиитээдип ап турар.

Ленинчи юбилейге чедишкинниг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбартқан түңнелинде мурнакчыларның хүрээлели алгы заводунда оскеп. Маңаа хамыктың мурнунда мастер эш Сундуйну демделээри чугула. Ол база-ла аныяада заводка ажылдап киргеп болгаш ам мастер болган. Алгы заводунуң конторазында «Бистиң хоочун кижилеривис» деп алдын ужуктер-биле бижип каан улуг стендиде фото-чурукталарының аразында эш Сундуйнуң чуруу база бар.

Мурнакчы ажылчыннар эштер Увак, Лимицкий, Сержи олдар бо чылдың баштайгы чартыының планын 140 хуу күүсеткеп болгаш коллективте калбарган чарыштың мурнуку одурүүзүнге чоруп турар.

Хоочун будурүлгениң коллективи чылдың ийиги чартыында планныг даалгаларын ажыр күүседиргеге, күш-ажылдың будурүкчулүүн улам-на бедидерингеге, продукциянын ынчарын экижидерингеге бүрүн шиитпирлиг болгаш Кызылдың даараныла комбинадының коллективин социалистиг чарышка кыйгырган.

Д. АЛЕКСЕЕВ.

—⊙—

«Саянның» сигенчилери

Чаа организастаттынган «Салян» совхозтуң № 3 салбырының сигенчилери Сушь деп черде сиген белеткелин ам 8 хүн үргүлчүлеп турар. 27 кижи составтыг сигенчи бригада сөөлгү хүннерге чедир 222 гектарның сигенин кестиргеш, 319 центнер сигенна сараттаан. Иван Иванович Бенягинге улуртқан ол сигенчи бригада ол кавыда совхозтуң 618 гектар шөлдүң сигенин ол беш ажыл хүннеринде кестирип доозкаш. Могай үнүнүң сигенин кестирерлер.

Совхоз ниитизи-биле бо сезонда 861 тонна сигенин белеткеп алыр планныг. Планның сорулганы долдур болгаш ажыр күүседип алыр дээш совхозтуң директорлыгы Могайда будук-бүрү белеткелин база организастаан. Бо ажылда школачылар, ар, херээжен ажылчыннар хаара туттунган. Ам уеде будук-бүрү белеткелин организастыг үргүлчүлеп турар.

М. ЧЕНПЕ.

Тонна-тонна сиген

☆ ТАҢДЫ районда «Межегей» совхозтуң сиген шөлдеринде сиген кезер 12 агрегаттыг 6 звено ажылдап турар. Малга бижыг чем-суурну тургузарының чаагай херээнде 70 ажыг кижи хаара туттунган. Олар сөөлгү хүннерге чедир 2300 гектар хову сигенин кескеп оон 203 тонна ногаан сигенин бөлүп, сараттаан.

☆ ТЕС-ХЕМ районнуң «Ак-Эрик» колхозунда мал чемниң белеткелин кидиг-не үлүгүлеп бергеп. Аныяк коммунист Намырай Седен-оолдуң удуртқан сигенчилер бригадазы Агар-Даазының сигенин кестирип турар. Колхозтуң шөлдеринде ам баштайгы 20 сараттаар тургузуунган пёнкке аны 53 тонна сиген белеткеттингеп.

АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ СЫРЫЙ ХОЛБАШТЫРАР

Чон ортузунга партийжи-политиктиг информацияны болур-чогууру-биле калбартыр, дээштинин бедидер талазы-биле СЭКП Бай-Тайга райкому чамдык ажылдарны чорудуп турар. Ажыл-агыйларның парткомнарында, салбырларда, ферма, бригадаларда, албан организация черлеринде партия эге организацияларының политинформаторларының 18 бөлүүн тургускулаан, оларда 73 политинформаторлуг партком уны, партия эге организацияларының хуралдарынга бадылаан.

Олар иштилел-политиктиг, экономиктиг болгаш оске-даа темаларга информацияны кылып турар. «Кара-Хөл», «Мурнакчы» колхозтарга, «Тээли» совхозтуң Бай-Тал, Кызыл-Даг, Найырал салбырларынга, район төвүнге политинформаторларның, агитаторларның семинарлыг хуралдарын кылгылаан. Оларның школаларынга, семинарларынга СЭКП райкомунуң секретарьлары, райкүүскомуң даргалары, килдистер эргелекчилери илеткелдерни, лекцияларны кылгылаанга солуң болган. Политинформаторларның дуржулга солчулгавын-даа чоруткулаан, оларга практиктиг дузаны көргүзүп, консультацияларны кылырынга районнуң улуртур ажылдакчыларының идепкейлиг киржип турганын айтыр херек.

Дуржулганы өөренирингө хамаарыштыр политинформацияны «Мурнакчы» колхозта чорудуп турарын көрээли. Унда ол ажылды Шүй ортумак школазының башкылары, колхоз даргазы, партком секретары болгаш оон оралакчызы, колхозтуң бухгалтери. Культура бажыңының директору колхоз төвүнге, хойжу 2 бригадага, фермага, тудуг бригадазынга доктаамал чорудуп турар. Ылангыя хойжу бригадаларга колхоз даргазы Х. Будуруккай, Культура бажыңының директору О. Чедер-оол, фермага— оон эргелекчизи О. Өлзей-оол олар үзүктел чок кылып турар, бо талазы-биле ажыл агитквартиралар ажыл-биле база калбарган.

Сезоннуг үелерде политинформацияларны хову турлаанга, МТМ-ге, кыргылда черинге-даа кылып турар. Политинформацияны чорударының графигин парткомнуң бюрозунга бадылаан. Бо талазы-биле ажыл районуң партия организациязында багай эвес тургустунган, ону эки удуртуп турар. Санитар эмчизи Межекей хөрээженнер эмчизи А. Лисичкина, бухгалтер О. Арбай-оол олар информацияларны ханы идейлиг, эки белеткелдиг эртирип, дыңнакчыларның сонуургалын хаара тудуп турар. СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи, көлээ ажыл-агый будурулге эргелели-биле олар доктаамал харылзаалыг. Межегейнин политинформациязы июнь 6-да мынчаар эртикен: дыңнакчыларның составы — эмчи сестралары, санитаркалар, эмчилер. Тема — 1970 чылда Тыва. Бир-тээ оон мурнунда хүн Москвага коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралы ажыттынган чүве болганда, ол дугайында политинформатор кыска дыңнадыгны кылган. Оон соонза кол темазын районнуң амыдыралы-биле холбап тургаш, солуп, чедингир кылдыр чугаалап берген. Кызыл — Тээли аразының оруунуң дугайын, Тээлиге 50 орунгуг эмнелге тудар дугайын чугаалаарга, дыңнакчылар ону аажок сонуургаан. Олар кижилерниң амыдыралынга холбашкан чамдык айтырыгларны салган. Чижээ, сүт, эът белеткелиниң база аарыг кижилерни ол продуктулар-биле хандырып турарының дугайын. Улуг эмчи Ш. Бичө-оол оларга харыны берип, тайылбырлаан. Анаа салдынган айтырыглар талазы-биле хемчеглерни ол-ла хүн ап, оларның чамдыктарын шинтпирлеп алганнар. Амыдырал-биле холбаштырарының бир чижээ бо-дур.

Сөөлгү үеде политинформацияларның, лекция, беседаларның темазы колдуунда коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болган Чөвүлел хуралының материалдарынга хамаарыжып турар. Ынчангаш политинформациялар амыдырал-биле холбаалыг болуп, В. И. Лениннин төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга алдар кылдыр алдынган социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге чонну мобилизастаарынче шүүт угланган деп дидимя-биле чугаалап болур.

Политинформациялар кылырының талазы-биле ажыл районнуң бүгү партия организацияларында бир дөмей эки чоруп турар деп чугаалап база болбас. Бисте политинформацияның ужур-дузазын чедир үнелевейн баар, ону чорударының аргаларын четче сайгарып көрбес, политинформаторларга хамаарыштыр негелделер салбас түүлдер бар. Чонга оон хаара тудукчу шынары кандыг болуп турарын контрольдавайн турар. Чижээ, совхозтуң Найырал салбырында партия эге организациязының секретары эш М. Норбу политинформациялар, лекциялар, беседалар кылырын ылгаштырбайн, холуп турар чүүлү бар. Бай-Тал салбырда байдал оон дээредевес. Ынчангаш «Тээли» совхозта партком секретары эш О. Шивит-оол моон чогуур түңнелдерни кылып, боттуг хемчеглерни алыр ужурлуг.

Районнуң чамдык ырак черлеринде чурттап турар ажылчыларынга, ылангыя малчыннарга политинформаторлар ховар чедип, бо талазы-биле бийдал шоолуг эвес болуп турарын барыындаалап көргеш, партияның райкому политинформаторларның ажылының планын чайын таарыштыр эде кылып эгелээн.

Политинформация талазы-биле ажылды улам экижидер, политинформаторларның бөтларынга деткимчени көргүзер дугайында кызымак ажылдап турган, политинформацияга бедик деңнелди чедип алыры — бистин чүгүле сорулгавыс.

В. ДОЛМАЖАП,
СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

Хой чазын эрте терээнибиле база хураганнарның аннадын, хайгааралының эки болганындан олар семне шыырак, келеринге деңнешпир чоокшулай берген. Эш Делгер-оолдуң үстүнде чугаалаанындан-да хой дукту хураган бүрүзүнден-ни ыяргып ап болур арга бар. Чаш хураганнарны доруитуруп остүреринге ат-бүленің херээжем ээзи Иргит Айызаңның киирген үлүү улуг. Дуржулгалыг эштерниң сүмези-биле мал ажаап остүреринниң эвээ шэвес аргаларын ол шиңгээдип алган. Чаш хураганның биче-ле нөшкап, аарыксай бергенин Иргит эндевес. Чогуур хемчеглерни дораан алыр.

Аныяк малчыннар амгы үеде Мөгөн-Бүренниң серии тайгазынче хоюн чайлагладыр үнүпкен. Чайын, нүзүн семиртилгени эки чорударының амыйтыын малчын бүрүзү эки билир. Ынчангаш Делгер-оол Хүлер-оол оон одарын, дыштанылгазын, суггарылгазын шын таарыштырып кадарып турар. Чаш хураганынга чидиртир 3 тонна сигенни незер хүлээлгени алган. Оон незилдезин эгелей берген. Ажыл-ишчи аныяк хоймуларны артельдиң баштаар чери мактаар. Ындыг болбас аргамон, олэр ёзулуг ада-өгбезин салгаан, мал ажылынга бердинген улус.

Онаашкан ажылынга харыысалгалыг болгаш хөйниитиниң херээнге идепкейлиг киржип турары дээш Делгер-оол Хүлер-оолга Мөгөн-Бүренниң малчыннары улуг идегелди көргүзүп, эрткен черчер Советтериниң соңгулдазының үезинде Мөңгүн-Тайга район Совединиң депутадынга соңгаан. Эш-өөрүнүң көргүскен идегелин ажыл-ижи, амыдыралга төлептии-биле Делгер-оол бадыткап турар. Бодунуң округунуң соңгукчулары-биле ушуражылгаларны арттырып, ажыл-агыйның мурнунда тургустунган эзлчеглиг сорулгаларны, кылган ажылдарының дугайын чугаалап берип турар.

Беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир, В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл юбилейинге төлептиг умуражыр дээш, аныяк хоймулар улам соруктуг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: хоймуу Х. ДЕЛГЕР-ООЛ.

Сөзү болгаш фотозу Т. ХЕРТЕКТИЙ.

ДОКТААМАЛ КОМИССИЯ

ЧӨӨН-ХЕМЧИК районнуң Ишкин көдээ Совединиң депутаттардан болгаш активтерден тургустунган доктаамал комиссиялары Советтиң масса-биле харылзаазын ханылдып, организас-массалыг ажылды сайзырааңгайжыдарынга улуг рольду ойнап келген. Доктаамал комиссиялар улус ажыл-агыйының адырларынга хыналдаларны чорудуп, сессияларга болгаш күүсконом хуралдарынга тургузар айтырыгларны, хүлээп алыр доктаалдарны белеткээр талазы-биле ажылдарны чорудуп турар.

Депутат эш Т. Ондар даргалаан көдээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссия үре-түңнелдиг ажылды кылган. «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының ажыл-агыйынга хыналдаларны чорудуп, түңнелдерин Советтиң сессияларынга, күүсконом хуралдарынга тургузуп, үндүрген шиитпирлеримиң күүселдезин организастап келген. Комиссияның кежигүннери сүт-бараан фермаларынга хынанда чорударга, Ак-Талда сүт-бараан фермазының ажылында улуг четпестер бар болган. Сүт саалдазы нудулаан, хүнде бир инектен чүгле 4 литр сүт сагдынып турган. Саалданың нудулап турганының чыдаггаанын саар инектериң кададын болгаш чемгерилгезин багай организастаанында деп комиссия көрген. Күүсконга киирип келген комиссияның саналын ёзугаар ферманың ажылының дугайында учётчик эш Ч. Ондарның илетилин сессияга дыңнаваш, чогуур шиитпирни хүлээп алган, ферманың ажыяы көсүзүү-биле эжишип турар апарган.

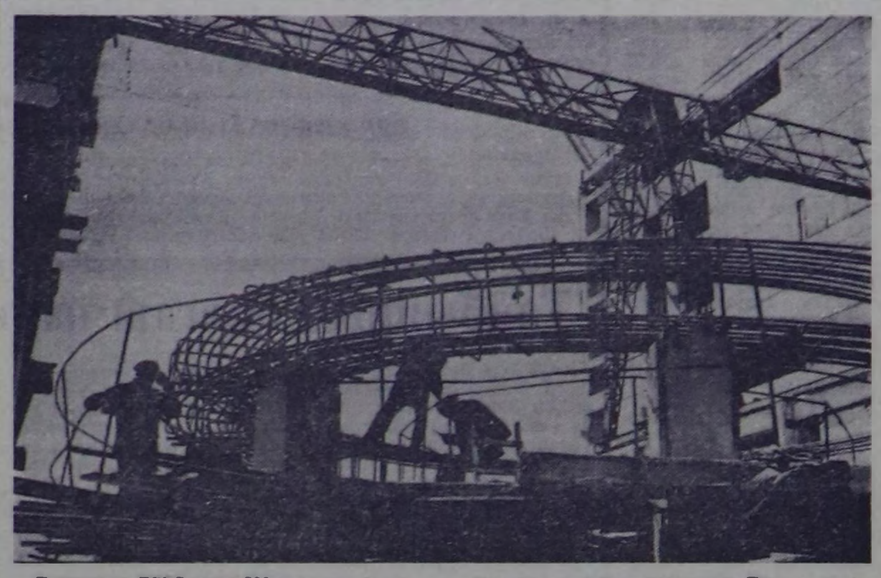
Советтиң көдээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиязы амгы үеде мал чеминиң, дүмүт ажаар, машина-техниканың белеткелинче, ниитининг малының чайгаглаашкыынынче коя кичээнгейни угландырган, комиссияның кежигүннерин участок бүрүзүнде быжыглаан. В. И. Лениниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга турасказаткан социалистиг чарышка салбырның ажыл-ишчилериниң алган хүлээгелерни амыдыралга боттанзын дээш, комиссияның кежигүннери организастыг ажылдарны чорудуп турарын демдеглээри чугула.

УЛУС ӨӨРЕДИЛГЕ, культура, кадык камгалал болгаш туду-чаагаймыдылга талазы-биле доктаамал комиссиялар улуг ажылдарны чорудуп келген. Улус өөредилгезиниң талазы-биле доктаамал комиссия Хөр-Тайгада, Кызыл-Тайгада школаларның өөредилге-кижизидилге ажылынга хынанда чорутказ, Советтиң ээлчеглиг сессиязынга тургускан. Өөредилге чорун турар үеде Кызыл-Тайга школазынга четпестер тургуланаан. Ырак коданнарда надарчыларның уругларын чангаш келбейн баар, ничээл үзер чорунтар тургулаан. Школа өөредилге чылынга четпес белеткенгени-биле кымын оттулар чүүл үстүп, бергедээшкинге таварымын турган. 1969—1970 өөредилге чылынга белеткелде четпестерни комиссия болгаш санал берген депутаттар илередип, өөредилге эгелээр бетинде бүгү ажылды доозарын Советтиң күүсконмунга, школа коллективинге сүмелээн. Школаның директору аныям башкы эш С. Шалгы эртикен өөредилге чылында болгулаан четпестерни катаптавайн, келир өөредилге чылынга белеткелди хынамчалыг чорутказ, өөредилге-кижизидилге ажылының шынарын бедидерин сессияга бүзүреткен.

Көдээ Советтиң дараазында сессиязынга аныяктарның моральдыг кижизидилгезиниң дугайында айтырыгны көөр дээш, күүсконм болгаш доктаамал комиссия белеткелди чорудуп турар. Бо айтырыг-биле хоябаштыр школа назылыг уругларның өөредилге-кижизидилгезин нүштелдиринге база чугаалажып көөр апаар. Моөң мурнунда өөредилге чылдарында Советке хамаарыжып турар школаларның өөредилге-кижизидилге ажылынга улуг четпестер турган, ону катаптаазының хемчеглерин сессия дугайында кылып. Үстүнде айтырыгларны чугаалажып көөр, сессияга активчилерни, школаларның директорларын, хөй-ниити организацияларының улуртукчуларын чалап киириштирерин планнаан.

Сессияларга чугаалажып көрген айтырыглар талазы-биле хүлээп алдынган шиитпирлерниң күүселдезин организастаарынга Советтиң депутаттары, активтери болгаш доктаамал комиссияларының кежигүннери күүскомга улуг дузаны көргүзүп турар. Советтиң күүскомунуң практиктиг ажыл-чорудулгазында кылып ажылдар хөй, оларны депутаттарның, доктаамал комиссияларның, бүгү-ниитининг күмү-биле боттандырар дээш, күүсконм организастыг хемчеглерни ап турар.

Л. САТ,
Ишкин көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы.

Трипольск ГРЭС-ииң 300 мүң киловатт күчүдүг баштайгы энергия блогун ажыглалга киирерине чедир каш-ла ай арткан. ГРЭС-ти Киев чоогунда тудуп турар. Комсомолчу, шалыпчы ол тудугда ажылыш хайнышкыыныг. Аныяктар бригадалары В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун толептиг утмуру дээш чарышка киришкеш, Трипольениң энергия бээр бирги, пйнги-даа кол күчүзүн база ажылдадып эгелээр дээш, болдунар бүгү түүлдерни кылып турар.

ЧУРУКТА: Триполье ГРЭС-ни тудуп турары.

А. ПОДДУБНЫЙНЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

СОРУКТУГ ХОЙЖУЛАР

— Партия организациязы болгаш колхоз баштаар чери комсомолчу-аныяктарны мал ажылынче чорударын сөөлгү үеде кичээнгейге ап, дыка хөй кижини ынаар чорутнан — деп, Мөңгүн-Тайга районнуң «Мөгөн-Бүрен» колхозта парторг эш Очур-оол чугаалаар.

Мал ажылынче күш-ажылга кызымак, бергелерге торулбас эрестиг, хөй-ниитичи төлептиг кижилерни чорутканы билдингир. Оларның чамдыктары наш чыл эрткен сөөлүнде даандырган ажылынга мергежип, баштайгы чедишкиннери дээш майталды алган. Ындыгларның бирээзинге колхозтуң аныяк хоймузу Делгер-оол Хүлер-оол хамааржыр. Ол мал кадарып эгелээнинден бээр чаа-ла беш чыл четкен. Бо аразында багай эвес күш-ажылчы көргүзүглиг болган. Эрткен чылын чүс төрүүр хойга онааштыр 94 хураганны, хой бүрүзүнден 1 кг 600 грамм дүктү кыргып ап, 2 тонна эки шынарлыг көк сигенни белеткээш, кыштаанга чедирип алган.

Бо чылын Мөңгүн-Тайгага кыш ширийн соок, хат-шуурганныг болган. Чамдыкта хой кажаадан безин үнмейн баар таварылгалар тургулаан. Эш Делгер-оолдуң Кужурлуг-Ховуда кыштаа шээр малга таарымчалыг чер. Одарларын таарыштырып, хаттыг үеде ыяык черлерге хойларны кадарып турган бергелерни аныяк малчын өг-бүле шыдажып эрткен. Ол бүгүге кадарчының мергежили, тывынгыр, ажыл-ишчи чоруу дузалаан. Күш-ажылчы көргүзүглер эки болган. Чүс төрүүр хойга онааштыр 95 хураганны доруктуруп өстүрген. Хой бүрүзүнден 1 кг 500 грамм дүктү кыргып алган.

— Хураган доруктуруп өстүрер хүлээлгем күүсеттинген, ону харын-даа ажырап арга бар. Хураганнарны кыргыптарга чеде бээр деп санап турар бис—деп, кадарчы чугаалаар.

КУЛУЗУННУҢ МАЛЧЫННАРЫ

Дунаргай изиг хүнде арнында быыргын дер кылаңнаан хүрең шырайлыг, калбак бөрттүг эрте бөлүк хойну кыры серилиг кажаадан үндүр хай дээш, кедээр дөңче үндүрүп турда ужуражы бердивис.

Ол болза «Межегей» совхозтуң төп суурунуң арты дужунда арыг кыдында кыртылда пунктузу болган. Пункт чанында делгемзинмээр кидис майгын көлегезинде кезек кижи шайлаан. Удатпаанда баштай ужурашканывыс аныяк эр бо келди.

— Бөгүн хөй кезиин кыргыдып апканывыс база эки болду — дээш, демги малчын «север» папиросуун салаларынга борбаңнадып чоруй одуп шаңкаш, уламчылай-дыр: — хой дүгү хөөрзөрде изиг хүн эки-дир. Даарта үш чүс ажыг хой эртежик доосту бээрге кежээни сервинде Кулузунче чоруй оларладып чапа бээр бис.

Чугаакыр, хүрең шырайлыг хойжуну Ооржак Серен-Очур дээр болду. Хүн ынаар Өзегес дагларының артынче чаштына берген. Хүн өттүр Межегейниң делгем шыктарының үнүн дүргаар көөрге ийи-ийи өгзер ол-бо эртпектерде көзүлгүлээр, а кедээр ховуларда хөлбең көк тараа чалгып чыдар. Совхозтуң кыргылда пунктузунда электрилиг үжеп ажыг хачы бар. Ажыл доосту бергенде чеде берген бис. Соонда деспизинде шоодайларлыг дүк сөөрткен ак-көк беларусь суур төвүнчө картыраалап кире берген. Ол дээрге Ооржак Серен-Очурнуң ол хүн кыргаан 300 ажыг хоюнуң дүгү болган. Серев-Очур Солаан-ооловичхой кадарарының эки дуржулгазын ажыл-агый черинің сураглыг малчыны Сюрюңчапка дузалакчы кадарчы болуп тургаш шиңгээдип алган. Ам ону назы-хар талазы-биле аныяк болгаш дуржулгалыг, кажараан деп чугаалап болур. Чүге дээрге ол 1964 чылдан бээр тускай бөлүк хойну хүлээп алгаш, менди ажаап келген. Оон үлүүнде ам 620 ажыг хой бар.

— Эрткен кыш түгле хойжуларга эвес, бүгү мал ажылдакчыларынга даржыктыг кыш болган деп бодаар мен— деп, малчын чугаалаан. Бистиң тараалаң Тандыга ындыг берге кыш бо чоокку чылдарда болбаан. Ынчаарга серемчиледе хорамча чок чүве дээн. Бот дугайты мал чемнин эвээш-биче шаа-биле белеткээн мен. Ынчангаш бүгү бар дугайында маркшевчи-ленинчи өөредигин практиктиг боттандырарының үлегери болган.

Бодунуң алдарлыг төөгүзүнүң чартык чүс чылының дүргузунда ССРЭ быжыынның талазы-биле көзүлбээн хостуг болгаш дең эргелиг республикаларның социал-политиктиг болгаш күрүне эвилели болуп, кижи төрелтетенниң мурнунга туруп турар, ССРЭ делегей империализминиң шериг, политиктиг болгаш экономиктиг бүгү хоралакчы чоруктарын чеднишкинниг ойтур шапкан, делегейде баштайгы социалистиг ниитилелдиң тургузан болгаш ам коммунизмни тургузарының оруу-биле бүүреткиг кел чоруур.

Совет Эвилели пролетаржы интернационализминиң дең-дүш дивес принциптеринге үндезилеттинген ленинчи национал политиканың улуг амыдыралчы күштүүн болгаш ханы мергенин бодунуң үлегер-чижээ-биле көргускен.

Социализмниң делегей системазының тургустунганы пролетаржы интернационализминиң теориязының болгаш практиказының хөгжүдезинге чаа үе-чаданы ажыткан. Найырал, дең эрге, ниитн херек дээш интернационалчы харылсалга мурнелер арасында харылзааларга база бадыткаттының тургустунуп келген. Социалистиг чурттарның улустары бот-боттарын ажылчын аңгының революстуг идеаздары дээш демиселге аку-дүмалар кылдыр көржүп, чаа ниитилелди тургузарынга социалистиг дем каттыштырылгазының кайы-бир күрүнеэнинң чедип алган чедишкиннерин боттарының база чедишкиннерге кылдыр көрүп труар.

Социализмниң делегей системазының тургустунганы идеологиязының ниитичизинге болгаш бот-боттарынга бүрүн бүзүрежир чорукка үндезилеттинген улустарның ёзулуг делегей аку-дүмалыкы чоруунга эгенн салган.

Ындыг болза-даа социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазы дээрге, кандыг-даа төрүлдээлер болгаш бергелер чок бөдүүн болган бир дески чорудулга эвес дээрзин барыындаалап көөр ужурлуг. Бүдүрүкчү күштерниң, социал хөгжүлдениң, делегей байдалының деңнелиниде шаандагы шагдан үктелиш келген болгаш олырның национал онаагай түүлдери-биле холбашкан ылгалдар экономиктиг харылзааларның, специализациянның, коопераставшкынының болгаш өске-даа ол ышкаш түүлдерниң айтырыгларын яңы-бүрү көөрүн база болдуруп болур. Ындыг болза-даа бо айтырыгларны национал болгаш интернационалчы эрге-ажыктарны барымдаалап, аку-дүмаа дуалажылгага үндезилээш шиитпирлеп турар.

ИДЕОЛОГТУГ ДЕМИСЕЛ

ОКТЯБРЬНЫҢ социалистиг Улуг революциязы эгезин салганы амгы үе болза, удурланышкан ийи социал-экономиктиг системаларның кадыг-дошкун идеологтуг демиселиниң үези. Капиталистиг система бүгү делегейниң эрткен төөгүзүнүң нүүрү-биле, социалистиг система кижи төрелгетенниң келир үезиниң нүүрү-биле чорун турар. Ийи системаның аразында демисел ниити шынарлыг болуп, дожтаашкыынды-даа, үе-үеии-даа билбес.

Бистиң хүннеривисте делегейниң революстуг чорудулгазы улам-на эң яңзы-бүрү болгаш нарын болуп бар чоруур. Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттарында улам чаа-чаа социал болуктерин империализм-биле идепкейлиг демиселче хандыткан.

Национал айтырыы, нацияларның болгаш күрүнелериниң аразында харылзаалардың айтырыглары идеологтуг демиселде онза черни эзлеп турар.

В. И. Ленин национал айтырыы болза, аңгыларының ниити идеологиязының болгаш чарлынмас кезии болур бодунуң идеологиязы болгаш политиказы бар болуп турар дугайында идеяны марксизмниң төөгүзүнде эң-не баштай айткан. Ленин бүгү делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң программазы болу бергеи ыңдыг тезисти хевирлээн: «Буржуаз национализм болгаш пролетаржы интернационализм— бүгү капиталистиг делегейниң ийи улуг аңгылаг лагерьлеринге дүүшкен болгаш национал айтырыында ийи политиканы (харын оон туржук ийи мировоззрениеин) илергейлээн эптеш чок ожээшнешкек ийи лозуңнар бо-дур» (В. И. Ленин. Чогаалдарының бүрүн чыылдазы, т. 24, арын 123).

Империалистер делегей пролетариадының эң-сеткил каттыштырылгазының улуг күштүүн эки билир болгаш антиимпериалистиг күштерниң быжыглып турар эң-сеткил каттыштырылгазын кошкадыр, делегейниң ажылчын аңгызының революстуг отрядтарын сандарадып быдарадыр, социализм чурттарының аку-дүмаа харылзааларын баксырадыр дээр оралдажышкынныларынга каңзыг-даа аргаларны ажыглаарындан чалданмайн турар. Ол сорулгаларын чедип алыры-биле империализм национализмге болгаш шовинизмге кордал салып турар.

Утказы-биле алырга, пролетаржы интернационализминиң тыптып келгенинең болгаш хөгжүлдезининң бүгү төөгүзүү ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкинде национализчи агымнар-биле демиселдиң төөгүзү, шовинизмниң болгаш национал кызыгаарланчак чоруктуң идеологиязы-биле демиселдиң төөгүзү-дүр.

ОКТЯБРЬНЫЙ социалистиг революциязы бүрүзээ национализмге баштайгы олурмуг согуушкунну таварыштырган болгаш нацилар биле улустарның аразында чаа харылзаалаарга эгенн салган. Аку-дүмаа өг-бүлеге 130 ажыг нацияларны каттыштырган хөй националдыг улуг Совет күрүнеинің тургустунганы пролетаржы интернационализминиң дугайында марксизчи-ленинчи өөредигин практиктиг боттандырарының үлегери болган.

Бодунуң алдарлыг төөгүзүнүң чартык чүс чылының дүргузунда ССРЭ быжыынның талазы-биле көзүлбээн хостуг болгаш дең эргелиг республикаларның социал-политиктиг болгаш күрүне эвилели болуп, кижи төрелтетенниң мурнунга туруп турар, ССРЭ делегей империализминиң шериг, политиктиг болгаш экономиктиг бүгү хоралакчы чоруктарын чеднишкинниг ойтур шапкан, делегейде баштайгы социалистиг ниитилелдиң тургузан болгаш ам коммунизмни тургузарының оруу-биле бүүреткиг кел чоруур.

Совет Эвилели пролетаржы интернационализминиң дең-дүш дивес принциптеринге үндезилеттинген ленинчи национал политиканың улуг амыдыралчы күштүүн болгаш ханы мергенин бодунуң үлегер-чижээ-биле көргускен.

Социализмниң делегей системазының тургустунганы пролетаржы интернационализминиң теориязының болгаш практиказының хөгжүдезинге чаа үе-чаданы ажыткан. Найырал, дең эрге, ниитн херек дээш интернационалчы харылсалга мурнелер арасында харылзааларга база бадыткаттының тургустунуп келген. Социалистиг чурттарның улустары бот-боттарын ажылчын аңгының революстуг идеаздары дээш демиселге аку-дүмаалар кылдыр көржүп, чаа ниитилелди тургузарынга социалистиг дем каттыштырылгазының кайы-бир күрүнеэнинң чедип алган чедишкиннерин боттарының база чедишкиннерге кылдыр көрүп труар.

Социализмниң делегей системазының тургустунганы идеологиязының ниитичизинге болгаш бот-боттарынга бүрүн бүзүрежир чорукка үндезилеттинген улустарның ёзулуг делегей аку-дүмалыкы чоруунга эгенн салган.

Ындыг болза-даа социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазы дээрге, кандыг-даа төрүлдээлер болгаш бергелер чок бөдүүн болган бир дески чорудулга эвес дээрзин барыындаалап көөр ужурлуг. Бүдүрүкчү күштерниң, социал хөгжүлдениң, делегей байдалының деңнелиниде шаандагы шагдан үктелиш келген болгаш олырның национал онаагай түүлдери-биле холбашкан ылгалдар экономиктиг харылзааларның, специализациянның, коопераставшкынының болгаш өске-даа ол ышкаш түүлдерниң айтырыгларын яңзыбүрү көөрүн база болдуруп болур. Ындыг болза-даа бо айтырыгларны национал болгаш интернационалчы эрге-ажыктарны барымдаалап, аку-дүмаа дуалажылгага үндезилээш шиитпирлеп турар.

СОЦИАЛИСТИГ чурттарның аразында харылзааларга үндезин айтырыглар талазы-биле улам улуг чөрүлдээлерниң тыптып келирин, ол чөрүлдээлер национал экономиниң болгаш дуалажышкынның төрүттүнерипге дуалаан турарынга империализмниң идеологтары ажаок күзеп турар болбайн аан.

Күзээнин боттуг түүл кылдыр көргүспүшаан, буржуаз философтар болгаш социалогтар нацияларның аразында өжээнешкек харылзаалар ажыл эртинмес, нацияларниң бот-боттарының аразында оскеленчек чорук долгун алыс будужүнден болдунган деэр чүвени көргүзерин орадаштышаан, болдунар-да бүгү «теорияларны» ажылдап кылып турар. Хүү өнүү, буржуазаниямың эрге-чагыргаазы маңаа буруу чок дижирлер: нацияларның аразында харылзааларны өскерилбес болгаш чайлаттынмас институттар, өске национаддың кижизин көөр хөөн чок чоруктун болгаш өжээниң сеткил-сагыжының башкарары болза, бодунуң национал хамаарылгазын кижиниң медереп биларинин түңнели-дир.

Ындыг яңзылыг чугааларның политиктиг утка-бодалы черле билдингир: молчүкчү аңгылаг национал өжээннешкек чоруктуң эгелекчилери эвес, хүү өнүү системазындан төрүттүнген эвес, ону «үстүнден» хайырлаан деэр чүвеге бүзүрээрипче улус массаларны албадаар.

Национализм болгаш шовинизм дээрге, молчүкчү ниитилелге тургустунган национал эрги харылзааларның бужарчүдек артышкынынары-дыр. Тус-тус чурттарның ниитингедаа база делегей ареназынга-даа национализмге болгаш шовинизмге удур демисел хамыктың мурнунда аңгы демиселди болуп турар.

Дозугдан, артындан согуушкунну хаал эвес таварыштырыы турар буржуаз национализм болза империалистиг идеологиянның бүгү хевирлериниң эң оптуг авыяастыг, эң кара сагыштыг хевири болуп турар. Оон кол айыылы болээ, бодунуң антисоциалистиг утказын национал эрге-ажыктар дутайында хоозун сагыш салыышкыны-биле оптуг чажырып, чаап турарында болур.

АМГЫ РЕВИЗИОНИЗМ бодунуң дүүн берикчи чорууна национализмниң таварымчалыг чылдак кылдыр ажыглап турар. Национализм болгаш шовинизм эртемнег коммунизмниң принциптеринден кажыыр чорукче канчаар чөнүрип бар чоруурунуң эң хоралыг илерели болза маопзм болуп турар. КУР-да үндезин чонну автономнуг районнарже албадаар[illegible]-биле көжүрүп шолуп турар. Нехань националдерниң (озар 43 миллион хире кижиге санат-

Элбек дүк

Тес-Хем районнуң малчынарында дүк кыргыш алышкыны тудуктевишаан. «Ак-Эрик» колхозтуң хойжулары элбек дүктү кыргыш ап турарлар.

Оларның арасында хойжу Дүвемдей Шимет бо чылын ниитизи-биле 904 килограмм дүктү бээр тургаш, 1276 килограмм дүктү дужаап, планын 141 хуу күүсеткен. Оон хой санындан кыргын алган дүгү ортумаа-биле 3870 грамм болган. Ынчангаш хойнуң чаш төлүн өстүрүп алырының болгаш дүк кыргыырывыш чыл онаалдазын ол ажыр күүсеткен. Чүс хойга онааштыр 106 хураганны алган.

Аныяк малчын Мацаа Сезиг-оол 770 килограммны дужаар тургаш, ону 975 кг кылдыр күүсеткен. Оон бир хойга онааштыр алган дүгү 3170 грамм болуп турар. Ынчангаш ол бодунуң социалистиг хүлээлгезинв база-да чедишкининг күүсеткен.

Колхозтуң хойжулары ниитизи-биле күрүнеге дүк салдырының чартык чыл планын ажыр күүсеткеш, ам чыл планын күүседир чоокшулай берген.

Районнуң «Чодураа» колховунда хөй кыргыллааы доостур чоокшулаан. Төп кыргылда пунктузунда ажылын ам-даа үргүлчүлевишаан.

РОССИЯНЫҢ ОРУКТАРЫ

Россия Федерациязында Автомобиль оруктарының тудуушуң болгаш ажыглазының министерствозу тургустунган. Ол министерствону организаставарының түге эргежок чүгүлә болу бергенин, ооң кандыг сорулгаларлыын чүгаалап бээрин министр А. А. Николаевтен СЭТА-ның корреспондентизи дилээн.

— Россияның орук ажыл-агыйы сөөлгү чылдарның дургузунда улуг өскерлиишкиннерге тавары-шкан болгай—дээш, аш Николаев ооң ынай чүгаалаан.— Ол оруктарның узун дурту барык 750 муң километр. Оларны чогуур ойүнде болгаш мергежилдиг эки септээрде, чаа оруктарны тударда, ажыл-ишти организаставарының база бир янзы, моон мурнундазында оранчок бедик деңнели негеттинер.

Автотранспортуң сан, шынар талазы-биле өскерилгенин база барымдаалаар херек. Чүүн автомобильдериниң, автобустар биле таксилерниң саны, пассажирлер дажыглаарының хемчээ ажок дүрген көвдеп турар. Автотранспортуң мурнунга ковчуг нарын айтырыглар тургустунуп келген. Ол айтырыгларны каш-ла чыл мурнунда бээрин чүгаалажып-даа турбаан болгай. Чижээлээрге, район, хоорай, область хемчээнге дүүштүр сөөртүлегер организаставарын планнаарыш-га электрон-саналга техникалы-биле катай математика арга-ларын ажыглаар сорулга шиитпирлээр ужуруглуг айтырыг апартан. Ол бүгү нарын талааларлыг, олче үргүлүг кичээнгей салыры, контрольдаары негеттинер. РСФСР-ниң чоокка чедир тургай Автомобиль транспортунуң болгаш чазаглыг оруктарының министерствозунуң орунга тус-тус — бистиң болгаш автомобиль транспортунуң ийи республика министерствозун тургузары ынчангаш негеттинип келген.

— Оруктар тударынга болгаш ажыглаарынга хамаарышкан, төп албан черлериниң ажылын таварыштыр уштап-баштаар, чер-черниң курлавырларын дилеп тывар болгаш ажыглалга киирер сорулга бистиң мурнувуска тургустунган. Амгы үениң негелдеринге дүүштүр оруктарны болгаш көвүүтлерни төлевилээрни организастаарны эртежок чүгүлә. Россияның аңгы-аңгы девискээрлериниң байдалын барыдаалаан тургаш, эртем, экономика талазы-биле аазап эвес шинчилеериниң база боттандырар херек.

Республиканың чазагайжыдыг туттунган оруктары ам-даа ваажок. Кадыг шывыглыг, ийи түс муң километр хире дурттуг чаа оруктарны чылдың-на тудуп, хой-хой көвүүтлерни тургузуп турар-даа болза, чүүтүүн Европа иезээзинде Астрахань, Саранск, Сыктывкар, Киров шыкаш чамдык хоорайларның шинти эвилел оруктарының четкизинче үнер аргыжыгга оруктары безин чок. Ол четпестиг чайладырда, хой ажылдарны ылыр апаар.

Оруктар тударының шынарын экижидери болгаш бот-үнеин чиигедирер, амгы үениң орук-тудуг машиналарын, материалдарын бүдүрер ажылды калбартыры, тудугуңуң индустриалдыг аргаларын төлевилээри, ажыглалга иептередири — бо бүгү айтырыгларны база бистиң министерствовуе шиитпирлээр.

1980 чылда чүртке түгле чиик автомобильдериниң саны бешин 13—15 миллион болур, аар чүк машиналарының, улуг түктер сөөртүр автопоездилериниң саны дыка көвүдээр. Ук чаа министерство автотранспорттуң күүлүг шуужулгазын артыштырарыга республиканың оруктарын белеткээр инити сорулгалыг— деп, министр улаштылап чугаалаан.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Москва Чөвүлел хуралының чедиишкини

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). Данияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Күүсекчи комитеди бодунуң хуралынга Москва Чөвүлел хуралдың ажылының түңнелдерин чугаалашып нерген. Коммунистиг болгаш ажыкчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдери делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң улуг чедиишкини болган деп, Күүсекчи комитеттиң хүлээп алган резолюциязында чугаалаан.

«Ланд ог Фольк» солунга парлаан резолюцияда демдеглээнзи болза, ДКП ТК-ның Күүсекчи Чөвүлел хуралга Данияның Компартиязының төлээлериниң ажыл-чодуулгазын чүүлдүг деп санап тур.

«Делегейниң коммунистиг шимчээшкини бистиң үениң политиктиг шиитпирлиг күшү, политиктиг улуг шимчээшкини болуп артып турар деп чүвени делегей Чөвүлел хуралы херечилээн. Чөвүлел хурал чаа, шиитпирлиг демиселге коммунистерни «орук киирер» деп, резолюцияда демдеглээн.

Данияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Күүсекчи комитеди коммунистиг болгаш ажыкчын партияларның Москва Чөвүлел хуралының материалдарын өөренир болгаш калбаа-биле танымар деп, ээни коммунистерни ыйгырып турар.

Империализм кижи төрелгетенниң кол дайзыны

ВИННИПЕГ. (СЭТА). Амгы үеде кижи төрелгетенниң салгын-сеткилин доолдуруп турар чүгүлә бүгү айтырыгларның талазы-биле бүрүн дугуржуглуг болуру делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Москвага болган Чөвүлел хуралынга чедип алдынган. Ук Чөвүлел хуралдың демдеглексенчиг база бир талазы ол болган деп, Канаданың Коммунистиг партиязының чиигине секретары Уильям Каштан мелеглээн. У. Каштан Канаданың Компартиязының ол Чөвүлел хуралдың ажылынга киржип чораан төлээлериниң чыылдырган парлалга конференциязынга сөс алган.

У. Каштан Чөвүлел хуралдың ажылын болгаш аңаа үнүдүрген чүүлдүг чугула шиитпирлерни журналистерге чугаалап берген. Кижи төрелгетенниң кол дайзыны — империализм деп санаарынга бүгү партиялар чаңгыс эп-сеткилдиг болган. Улустарның чогаалыкчы күштеринин депшилгезинге болгаш чечектелиринге, эртеминиң чедиишкиннерин кижи төрелгетенге бараан болур кылдыр ажыглаарынга империализм шаптык таварыштырып турар деп, Канаданың коммунистерининиң удуртукчузу чугаалаан.

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛДЫҢ ДОКУМЕНТИЛЕРИ ЧИЛИДЕ

САНТЬЯГО. (СЭТА). Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага делегей Чөвүлел хуралының «Амгы үе-чадада империализмге удур демиселдиң сорулгалары база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүгү күштериниң хөделишкиннериниң чаңгыс эвээ» деп документизин Чилиде парлап үнүдүрген. Чилиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң органы «Сигло» солун документиниң тексгиниң түскай капсырылга-биле парлаан. Ночуң картында — В. И. Ленининиң чуруу, агезин —«Москва Чөвүлел хуралы— империализмге удур демиселге чаңгыс эп» деп бижээн.

Ажыл соксадыышкынныг демисел

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк парламентиниң мегелээлерин ёзугаар алырга, АКШ-та ажыл соксадыышкыннарының саны дайын сөөлүндеги бүгү чыдарыышындан ам эң хөй болуп турар. Дайын сөөлүндеги беш чыдарда чүртке ажыл соксадыышкыны чылда ортумаа-биле 4091 тургаш болза, артыкаа чылда 4.700 болган, улам көвүдээри үргүлүлевишаан.

Ажылдарының соксавайн турар тулчуушкуннары АКШ-тың иштики политиктиг байдалының чарыннаас кеэни болу бергеш, Ол тулчуушкуннар ажылчы чоннарның улам чаа-чаа болүүтерин хаара тудуп турар.

Күш-ажыл айтырыгларының талазы-биле эртем-шинчилел ассоциациязының мингена-биле алырга, АКШ-та ажыл соксадыышкынныг демиселдиң улам көвүдеп турарының кол чылдагаавы амыдыралдың өртем-үнезиниң соксаал чок өзүүдээн болуп турар. Америк ажылчын шимчээшкининиң экономиктиг негелделерден капиталистиг тургузуутта удур демиселче чоорту шилчилге кылдыр шинчилеериилер база көрүп турар. Элиптри болгаш радио үлетпүр ажылчыларының каттышкан профсоюзилеринин база бир удуртукчузу Джейме Мэтастиң айтыканы-биле алырга, америк ажылчын эңгы, ылаңгыя аныяктар өтуруп турар системаның бодунга чөпшээлеп турар».

Сенат кежигүнү Макартинии чугаазы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сенат кежигүнү, демократ Юджин Макарти АКШ-тың чаа чазааның Вьетнамда политиказын чонга шүүмүүлээриндеп баштай дажаглаап турган. Ынчалзажок президент Никсонуун «Вьетнамда дайынны соксадыр шиитпирлиг хемчеглер алырынга четчир үези бар» деп, Ю. Макарти радио дамчыштыр мелеглээн.

Мурнуу Вьетнамга коллектиг чазак тургузарының идеязын деткиринге белеими илертейлевээн, харын түнеунуң ёзу-чурумун деткирин үргүлчүлеп турар ужурунда Макарти чөгенгенин чугаалаан. Ол ёзу-чурумну солуурү Парижте болуп турар чугаалажылышкынарының чедиишкинниг болурунун кол негелделеринин бирээзи болур деп, сенат кежигүнү демдеглээн.

Дайынчы чорудулгалар

БЕЙРУТ. (СЭТА). Палестина каттышкан командылардың ыяда пардан үндүрген дыылдазында чугаалааны болза, Палестинаның «национал хөсталга» организациязының партизаннары Иордан хемниң шыналазында аш-Шуэйр биле Умм ас-Сидир районда израиль шеригтериниң ажеэзин девискээринде оруктарны миналар талазы-биле хемчеглерин июль 4 болгаш 5-те чоруткан. Миналарга израиль шериг транспортёру болгаш солдаттар чорааи дөрт автомашина буза тевиштирген.

Ол организациянның ооң ээке отрядының партизаннары Иордан хем шыналазында Туризмия районда израиль эшелончилериниң танымал черлериниче халдаан.

—●—

„Хальштейнниң" доктриназынга» удур

БОНН. (СЭТА). Хой-никтиниң санал-оналыг өөренип көөр институттуң медээлерин ёзугаар алырга, Барыын Германияның савазын берген чурттакчыларының 73 хуузу буурап үшкен «Хальштейнниң доктриназынга» удурланган. Үүгле 12 хуузу «сөөк дайынның» политиказын уламчылаар дээш мурнуку хеваар саналдан турар. Бо санмедээлерни «Бильд-цайтунг» солунга бижээн.

—●—

Империализмниң планнарын үзе шавар

НИКОЗИЯ. (СЭТА). НАТО-нуң америк империализмге деткиткен бодуктери кипр улуска болгаш ооң чазанга удур планнарны чугаалажып турар. Ортулукту Греция биле Турцияның аразынга чарарынче ол планны утландырган. Империалистер ортулукту боттарының контролюнга тургузарын ораалажып турар. Ол дугайын Кипрниң Күш-ажылчы улузунуң депшилгелиг партиязының Чиигине секретары Э. Папаписаннуу мелеглээн. «Харавги» солуунуң бижээнин-биле алырга, Э. Папаписанну Кипрниң Дала дээр суурунга болган хитингиге үүве чугаалаан. Кипрниң улузу империализминиң ол планнарын үзе шавар ыңгыр бүгү тайбың болгаш демократтыг ёзу-биле шиитпирлээр үе келир дээрзинге бүзүрелдиг бээр.

—●—

АТКЫЛАЖЫЫШКЫН

АММАН. (СЭТА). Июль 7-де ол черинн-биле эртенгинин 7 шак турда Дамья көвүрүг районунга (Иордан хем шыналазының төө кезии) израиль болгаш иордан шеригларниң аразынга баа бир аткылажыышкын болган. Ол дугайын Иорданиянын Чепсектиг күштериниң төлөлекчизи дыынаткан.

Куш-ажыл биле капитал

ТОКИО

Пөс аргыыр үлетпүрүн ажылдаачыларының 520 муң кежигүнүт профавиледдер федерациязы ажыл төлевирин улгаттырары дээш демиселге тиилеп үнген. Федерацияның июль 9-та 24 шак дургузунда ажыл соксадырын төлевилээнинии дугайында дыынадыгдан сезингеш, бүдүрүлге ээлери дужуп берииишкиннер кылыр ужурга таварышкан: пөс аргыыр үлетпүрүнүң хөй-хөй адырларының ажылчыннарының ажыл төлевирин улгаттырып берген.

ЛОНДОН

Англияның ажылчы чоннарының эрткен неделяда эң улуг ажыл соксадыышкынары тиилелгелиг доозулган.

«Лейланд» компаниянын заводтарынга автомобиль бүдүрер тос муң хире ишчилер ажыл төлевирин улгаттырар дугайында боттарының негелделерин бүрүн хандырып алырын чедип алган. Ажылчылерниң ажылдаар байдалын экижидер негелделин хандырарын хүлээнирииче бүдүрүлге ээлерин үш хүн дургузунда ажыл соксатканнын түңнелинде албадаашкап, Лливерпульдун, Беркенхедтин далай ортээлдериниң 10000 ажылчыннары улуг тиилелгенин чедип алган.

САНТЬЯГО

Чалиниң мурнуу талазында Каутин можунуң чурттакчылыг Вилья-Арика болгаш Кильхота деп черлериниң чурттакчылары аргажоктуң кырында берге байдалга тавары-шкаш улуг хөреңгитеннериниң холгаарлаан черлерин былаап аңкан. Можунуң чагыргага черлери тараачыннарга удур боолуг шериглерин чорударга, олар 26 кижини тудуп хорутлаан. Колумбо можунуң помещиктер холгаарлаан оң сес девискээринин түс-түс тараачыннары болгаш көдээ ажыл-агый ажылчыннары чер, амыдыраар, ажылдаарының байдалын экижидери дээш демисел чорудуп турар.

САН-ХОСЕ

Коста-Риканың далай өртээлэ Лимонуун 400 ажыыт ажылчыны 24 шак дургузунда ажыл соксадыр бис деп чарлаап, америк «Стандарт фрут» компаниянын судноларына чимис чүдүрүп бербестей берген. Ажыл соксатканнар ажылдавайн турар ужурга таварышкан үеэнинн шалының төлөзүн негээн.

(СЭТА).

Коста-Риканың ажылчы чоннары боттарының эргелери дээш шудургу демиселди чорудуп турар. Чоокта чаа Лимон хоорайга ангаи «Норэгэри Рейлуэй компани» компаниянын далай өртээлинин 800 ажылчыны төлеттинмээн шалының төледип алырын негээш, ажыл соксатканын чарлаан.

Ажыл соксадын турарлар-биле чаңгыс сеткилдиин илередип, ол-ла компаниянын демир-оруктулары, дээдэ өөредилге черлериниң студентилери биле школачылар ажыл соксадышкынынга каттышкан. Ажылчы чоннар үш хүн дургузунда демиселди чорудуп келген соонда төлеп үнген.

ЧУРУКТА: ажыл соксадышкынынын үеэнинде. Ажылчыннарга удур чөпшээлиг картые шагдааларны ыдаан чорутпин тургаи.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ИТАЛИЯНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ КРИЗИЗИ

РИМДЕН СЭТА-ның корреспондентизи Ю. ЛОПАТИН мынчалдыр дамчыткан:

Италияның социалистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму онза дүшкүүрлүг байдалга эрткен. Пленум ажын кризиске доозулган. Пленумнуң киржикчилери ИСП-ниң П. Неннине болган М. Танассиге баштаткан, барынын үзелдиг удуртукчуларының санаалдаан доктаалын деткиринден ойталаан.

Неннин-Танассининг талалакчылары ол пленумнуң доозулганының соонда дораан аңгылавып алган хуралдаан. «Партияның амгы хемчээнге дүүштүр социалистерниң чаңгыс эптиг болурунуң үндезинин» пленумга бадылаашкын чок кылган деп, чарлап үндүргеи дыынадыгда чугаалаан. Ол ужуражышкынга киришкен амгы чазак кежигүннерни министрлер Танасси, Прети, Лупис база ораалакчы министр социалистер албан-хүлээлгезинден чайлап бээр деп шиитпирлээн.

П. Неннн ИСП-ниң дарганы хүлээлгезинден дүжүп берген деп чүве билдинген.

Байдал ажок дүрген өскерлип турар. Социалистиг партияның эвининг бүстүп дүжери индиң түлүк» болгаш мооң мурнунда хөй нуруу болуп турганнар тускай партия тургузуп алыр. «Каттышкан социалистиг партия» деп ооң ады безин тыптып келген. Неннин-Танассининг бөлүүнүң төлөлекчилериниң бирээзи, парламент кежигүнү Николацци мынчалдыр мелеглээн.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының делегей Чөвүлел хуралынга бодунуң чугаазынга СЭКП ТК-ның чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң демдеглээнин-биле алырга, Мао Цзэ-дунуң бөлүү компартиялар биле маргылдажырындан чарылдырыкчы, хоралакчы ажыл-чорудулгаже, амгы үениң революстуг күштерин бот-боттарынга удур тургузар дээр идепкейлиг ораалдажышкынарже шилчээн. КУР-нуң удуртукчулары социалистиг чурттар-биле харылзааларны кызырарындан оларга удур өжээнинг хөделишкиннерже, тайбың догуиналашкынны шүүмүүлээриндеп чепсектиг мелелдежишкиннерни организастаарынче, тайбыңнын херээн кошкадып турар политиказже шилчээн. Экономиканы милитаризастаарынче утланышкынны, дайын белетчелдерин шовинисчи хөөнверии өөскүдериниң бәйдазынга чорудуп турар.

Социалистиг күүнелериниң чаңгыс аай фронтузун, антиимпериалистиг фронтунуң күштерин, делегейниң масселыг организацияларын, аныяктар, хереэженнер, эртем, тайбың талалакчыларының шимчээшкининн, профэвиледдерииң чаңгыс эвин чарылдырарын ораалдажып турар делегей реакциязынга Пекининң амгы даштыкы политиказы боттуу-биле дузалап турар.

Социалистиг тургузуунуң тургустунары-биле буржуаз национализм боду ала-чайгаар-да чиде бербес деп чүвени практика көргүзүп турар. Харын ооң түрүкүк чамдык байдалдарда буржуаз национализм дораан тыптып келир. Национализминиң дазылдары дүрген көвүдеп болур, мынаарда национализчи калчааралашкын дээр аарыг тыпты бээр. Ол социал аарыгга алыскаи кижилер ниитилел амыдыралының чорудулгазын болгаш болуушкуннарын тыл үнелеп көөр аргазын оскунар. Оларның медерели политика талазы-биле ундаргай апаар. Ындыг кижилерге пролетаржы интернационализм социализм чүүлдарында нациялар болгаш күүнелер аразында харылзаалаарының башкарыкчы хүлээлгезин күүсетпес апаар.

Национальчы калчааралашкын ук нацияның онза ылгалдыының дугайында, улустарның өг бүлезинге ооң онза туружуунуң болгаш эргезиниң дугайында хоозуи идеяларның тыптып келири-биле капсырлажып турары чүрүм болган. Национализминиң калчааралашкынын чайладып болур туружук, опу эге чадаларында чайладып арыглаары хамыктың мурнунда белеп. Эрте-даа азы орай-даа боз кыдат ажылчын ажы, бүгү кыдат улус мвонамининн улуг күрүнезирек политиказын үзүтпээр болгаш социалистиг чурттар-биле найырааның ыдыктыг харылзааларын, кижи төрелгетенниң иниги дайзыны — империализмге удур демиселге бүгү делегейниң ажылчы чоннары-биле пролетаржы эп-сеткил катгыштырылгазының харылзааларын катап тургузар күштерин тып алыры чугаа чок.

Улустарның наирааны болгаш аңы-дунмазышкы чорууу социализминиң алыс бүдүш, мөзүүнде «ишчиккеп. Марксизм-ленинчи партиялар, олардың политиказы, пролетаржы интернационализминиң херээнге ол партияларның ышкыы чорууу ажок улуг, шиитпирлиг рольду ойнап турар.

Пролетаржы интернационализминиң политиктиг болгаш мораль негелделериниг хамаарылгазы коммунистиг болгаш ажылчын партия бүрүзүнүң, социалистиг күүнее бүрүзүнүң политиктиг шүүмүнүң шынныгының кол темчээкчизи болуп турар.

Социализм чурттарының аразында аңы-дунма харылзааларны болгаш найырааны бижиттаварыга коммунистиг болгаш ажылчын партияларның марксизчи-ленинчи интернационалчы политиказы, интернационализминиң патриотизм биле дүүштүрүнүн ёзугаар бүгү ажылчы чоннарны кижилерни, буржуаз национализминиң болгаш шовинизминиң артыышкыннарын ажып эртер дээш шиитпирлиг демиселди чорудары эргежок чугула. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң төөгүзүнге кайгамчык болуушкуун болганы, Москвага делегей Чөвүлел хуралынга чыылганы коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлөлекчилери бо идеяларны чугаалап турганнар.

Социалистиг чурттарга буржуаз национализминиң тыптып келирин иледе аймылдыг болуушкун кылдыр көрбүүзээн, марксизчилер-ленинчилер ооң-биле кады бо реакциялыг национализм-биле дарлаткан болгаш хөгжүп орар чурттарның демократтыг элементилер болгаш антиимпериалистиг үгланышкын бар национализминиң аразында ылгалды ылаптыы-биле чорудуп турар.

Буржуаз национализм оптут, авыяастыг-даа боза, ол төөгү талазы-биле буурааашкынга таварышкан. Социалистиг чурттарны болгаш демисселиг турар улустарны сандаралыр, бадарадырының чепсээ кылдыр национализмни өөскүзер дээр империалистерниң кордалы шуут ойтур шаптырар. Ким-даа төөгүнү дедир тыртып шыдавас.

Мактул ДЖУНУСОВ,
профессор, философия эртемнериниң доктору.

(ПМА).

ҮЛЕТПҮР— КӨДЭЭГЕ

ХООРЗА СЕЯЛКАЗЫ

★ ПЕНЗА облаотың «Белинскосельмаш» заводу тараа чаштырар «СЗС» деп сеялка бүдүрүп эгелээн. Ол сеялка хоорзага үрезин чаштырар, шакта 7,2 километр чоруур кыдыыр дүрген ажылдан шыдаар.

Бүдүрүлге чөрү бо чылын түс-түс ыяшт сеялкаларны бүдүрүп үнүгрер. Оларны баштай Алтайже, Казахстанче болгаш Поволжьеже чорудуп бээр.

(СЭТА-ның корр).

«РЯЗСЕЛЬМАШ» МАРКАЛЫГ

★ «РЯЗСЕЛЬМАШ» завод иогаан чочак-тараа чалдарын болдурүп бастырар болгаш ону автомашиналарга чүдүрүп бээр «ППГ-1» машиналар — бир моөн чаа продукциязы Рязань областың «Чимисчи» болгаш «Ряжский» совхозтарынга чорудуп берген. Ол агрегаттарны ховуларга ажыглаарта, тараажылардың ажылдаары дыка чиигээр: «ППГ-1» машина хүнде он гектар черниң дужундун ажаан алыр.

Завод бо чылын ийи түс ыяшт машиналарны белеткээр. Оларның чамдыызын Ставрополь крайның болгаш Молдавияның колхоз, совхозтарынга чорудуп бээр.

(СЭТА-ның корр).

ЧЕМ ҮЛЭЭР ЭЛЕКТРИ ДЕРИИ

★ ЫНДЫГ ДЕРИГНИ Киевтиң көдээ ажыл-агый техниказының конструктор бюрозунуң ажылдакчылары чогаадып тургускан. Ол дерит дамчыдылга кылып бээр механизмнит бүннерден, электрохеделдирикчиден, холуксаа кылыр, чем үлеп бээр механизмнерден тургустунган. Азырал куштарга курлаг болгаш шыгыткан чемнер үлеп бээр. Чем үлеп бээри бөдүүн. Эстекада дургаар шимчеп чоруур тергежитеп чемни кормушкаларның ийи талазында саваларынга хемчээп тургап хуваап бээр. Тергежитеп минутада үжеп метр баар, бункерниң ишкини — 0,6 кубометр электрохеделдирикчиниң күчү — 2,8 киловатт.

(СЭТА-ның корр).

ТАҢДЫНЫҢ БИБЛИОТЕКАЛАРЫ

АМГЫ ҮЕДЕ Таңды районунда 16 библиотека бар. Олар шупту В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур үеэнга холбаштыр чарлаттынган библиотекаларның бүгү ниити көрүзделинче хаара туттунган.

Алдарлыг юбилейге чеднишкинниг ужуражырының социалистиг хүлээлгеэин библиотека бүрүзү алган, хүлээлгелерин плакаттар хевирлиг кылган кескү черлеркиде ыскылаан. «Ленин дугайында номчу — номчукчу бүрүзүнге чедирээлиңер!» диген девиз-биле ажылдаары социалистиг хүлээлгелериниде айттынган. В. И. Ленин дугайында. Тыва дугайында делгелгелер библиотекаларда доктаамал турар кылдыр делгеттинген. Чижээ, «Ильичиниң чырыы Тываның кырында», «Төрээн черивис чечектел-ле!», «Ленинниң ады өлүм чок», «Бистиң Ильичивис» болгаш оон-даа өске делгелгелер бар.

Ленин дугайында номнарның талазы-биле беседаларны номчукчуларга кылып берип, баштыңчыга тураскаткан массалыг хемчегларни чорудуп турар.

Бай-Хаак школазының өөреникчилери В. И. Ленин дугайында номнарны район библиотеказындан улуг күзел-соруктуг номчуп турар. Чижээ, баштыңчының «Аныяктар эвилелиниң сорулгалары» деп чугаазын үстүкү класстарның өөреникчилери аажок хандыкшып номчаан. Ынчалза-даа баштыңчы дугайында номнар номчулгазы арткан чылдазындан деңээрге шоолуг өзүлде чок. Ынчангаш район библиотеказының ажылдакчылары (эргелекчизи В. Ф. Романенко) бо талазы-биле хемчегларни ап чорудары негеттинип турар.

Район библиотеказының номчукчуларының саны бо чылдың июль 13-ке чедир 600 кижи болган. Номчукчуларга берген номнар (номчукчулар залыы санаваска) 7900, оон иштинде Ленин дугайында номнар 380, Тыва дугайында номнар 127. «Ильичиниң чырыы Тываның кырында», «Улуг болгаш бөдүүн кижи» деп делгелгелерни ол библиотекада кылып тургускан. Ленинчи идеяның Тывага бот-танывышкынының дугайында солуннарга парлаттынган материалдарны, баштыңчы дугайында альбомну делгелге-биле кады аскан. «Ленин диригдерден артык дириг» деп картотеканы кончуг озал тургузуп турар, шынында ону кылырын биче-даа саадаткас, чугула ужур-дузалыг картотека болур. Алдарлыг юбилейге тураскаткан массалыг хемчегларден «В. И. Ленинниң овур-хевирги совет поэзияда», «Ленин дугайында чогаал-хөгжүмнүг композиция болгаш өске-даа үүлдер кылдынган. Номнар дугайында тайылбыр ажылдарын колдуунда-ла школага, номчукчулар залыына, оон аңгыда район төвүнде радио дамчыдылгазын өзүгаар чорудуп турар. Ном бээр кылдыске В. И. Ленинниң номнарының талазы-биле 5 беседа кылдынган.

Тус-тус номчукчулар-биле массалыг ажыл чорудары район библиотеказында кошкак тургустунган. Тускай эртемнигер-биле ажыл чорударын планда кончуг делгереңгей, хөй черни эзлээр кылдыр киирээ-дээ, шынында оон күүселдезин кошкак. Библиотекарь эш Вторушина оларның эртемниң талазы-биле кандыг номнар келгенин тускай эртемнитлерге телефон-биле дыңнадып-даа турза, оон түнелги багай. Ажылды телефон дамчыштыр ынчаар чоруттайн, оларның боттарынга барып, библиотекага чалап экиен алгаш, организаторчу ёзу-биле кылыр болза эки-дир ийин.

Тыва дыл кырында болгаш Тыва дугайында номнарны номчукчуларга бээр, оларга таныштырар, нептереңнер ажыл Таңдының район библиотеказында кончуг багай тургустунган. Номнар тайылбыры, беседалар чоруттунмайн турар, делгелге база тургустунмаан.

Район библиотеказы көдээ библиотекаларга методиктиг дуза чедирер хүлээлгезин четпес боттандырып келген. Районда библиотекаларның кандыг янзылыг байдалының дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүн райкүүскомнуң хуралынга болгаш партия райкомунуң бирозунга культура кылдыын тургуспаан.

ДУРГЕН библиотеказының четпес ажылының (эргелекчизи В. И. Лось) дугайыл ажылчын комитединге болгаш комсомол хуралынга тургускан. Оон чыдын-на багай ажыллыг болуп турарының дугайында шынгыы-ла чугаалажымышкын болган. Номчукчуларның санын көвүдедир, оларның-биле янзы-бүрү массалыг хемчегнер чорудар, ном бээрин көвүдедир, В. И. Ленин база Тыва дугайында номнар номчуурун көвүдедирин чедип алыр дээн социалистиг хүлээлгелерни күүсеттинмээн. Библиотека 339 номчукчулуг, ном бериишкинин — 3621, оон иштинде Ленин дугайында номнар—115, Тыва дугайында номнар —133 деп медээ киирип, бижип турган болза, ону херек кырында ынап көөрге ыңдыг эвес болган. Номчукчуларның саны 146, оларның 80-ни бичии уруглар, Ленин дугайында 18, Тыва дугайында 23 ном номчуттунган болуп турар. Социалистиг хүлээлгелериниң күүсеттинмейн турары, номчукчулар-биле ажылды чоруттапстаавы билдингир ышкажыл.

Номчукчулар картотеказы чүрүм-чыскаал чок. 1965 чылдан бээр амга чедир номнарын дужаавааи номчукчулар бар. Чыл планы тургустунмаан, ону чүгле бо чылдың июнь 17-де тургускан аттыг болган. Эш Лосьтуң багай ажылының дугайы райкүүскомнуң культура киллизинге, республика библиотеказынга билдингир болуп, ажылын экижидер дугайын аңаа чугаалап, арга-сүмени-даа берип келген. Ынчалза-даа оон чогуур түнелги үндурбээн, ажылы багай болбушаан.

«КОММУНИЗМНИҢ ХЕРЕЛИ» колхозтуң төвү Кочетов суурнуң библиотеказының ажылын бо чылдың апрельде көдээ Советтиң күүскомунга чугаалашкан. Библиотека эргелекчизи эш Р. Ивониманың номчукчулар оргузунга чорудуп турар эки ажылын мактаан. Сезонныг ажылдар үезинде хову турлагларынче үргүлчү чоруп, аңаа агитхуудустарны үндүрүп, плакаттарны азып, Ленинниң чогаалдарының дугайында беседаларны чорудуп турар. Чижээ, «В. И. Ленинниң амыдыралындан», «Ленин — эш болгаш кижи» деп номнарга солуп беседаларны кылган.

Кочетов суурнуң библиотеказы элээн кап конференцияларны арттырган: ленинчи юбилейге холбаштыр «Ленинниң чагыглары болгаш аныяктар» деп номга база Совет Тываның 25 чыл оюн таварлаштыр тыва чогаалчыларының чогаалдарынга кылган. «Коммунизмниң херели» колхозтуң баштаар чери чаа номнар садарынга 150 рубльдя үндүргеи, чаа бажыны тудуп берген. Номчукчуларны библиотекаже хандыкшыдар талазы-биле оон эргелекчизи эки ажылдарны кылган, школа-биле быжыг харылзааны тургускан, школачыларны санаваска 616 номчукчулуг. Ном бериишкинин, оон иштинде Ленин болгаш Тыва дугайында номнарны номчуурун көвүдээн.

Районнуң уруглар библиотеказының ажылдакчылары (эргелекчизи В. В. Никитина) «Ленин дугайында номну номчукчу бүрүзүнге» деп девиз-биле ажылдап турар. Иштики деригеэн көрүштүт кыздынган. Номнарны көргүзүп пропагандалаарынче онзагай кичээнгей салдынган. «Ленинчи булунчугаш» көрүштүт шиметтинген, янзы-бүрү чүрүк каасталгалыг. Ол ышкаш В. И. Ленинниң ажыл, амыдыралының дугайында номиллюстрациялыг «Бистиң Ильичивис» деп делгелгени кылып тургускан, ону чаа литературалар-биле доктаамал солуп турар. Баштыңчы дугайында альбом чуруктар бичии номчукчуларның кичээнгейин хаара тудуптар. Ленинчи тематиканга хамаарыштыр кандыг-кандыг номнарны номчуурунуң сүме-дөңзүзүн кылганы кичээнгейни база-ла хаара тудуптар. «Ленин Разливте» деп макетти ленинчи булунчугашта кылып тургусканы черле онзагай көргүштүг. Ленинчи тематиканга аңгыда Тыва дугайында литература пропагандазынче улуг кичээнгейни салган. Чижээ, «Чечектел, төрээн черим», «Бодуң черинге ынакшы, ону эки билип ал» деп делгелгелерни доктаамал турар кылдыр тургускан. Тыва дугайында республика болгаш төп солуннарга парлаттынган чугула материалдарны кескеш шыгжап турар папка база бар.

Районнуң уруглар библиотеказы бо чылын элээн кап массалыг хемчегларни ап чорутка. «Ленинниң ады өлүм чок» деп темалыг номчулганы 6 классха кылган, ол ышкаш «В. И. Ленинниң чаш болган аныяк чорээн чылдары», «В. И. Ленинниң револючу ажыл-чорудулгазы», «В. И. Ленинниң соратниктери» деп темаларга номчулгаларны чоруткапы солуп болган. Бичии назылыг школачылар ортузунга баштыңчы дугайында номчулгаларны, беседаларны кылган.

ЫНЧАЛЗА-ДАА бо библиотеканың ажылында четпестер база бар. Көдээ библиотекаларга методиктиг дуза кадар талазы-биле социалистиг хүлээлгезинде алган үүлү күүсеттинмейн турар, районнуң уруглар библиотеказы көдээ черлерде бичии номчукчулар-биле ажылды чорудар талазы-биле библиотекаларга методиктиг дуза чедиргенинге төөгү болган турар ужурлуг болгай.

Номну өг-бүле бүрүзүнге чедирип база ону ажылчы чонуң коммунистиг кижизиилгезинге улуг салдарны чедирер четпес болдурар дугайында бистиң партиябыстың болгаш чазаавыстың ап чорудун турар хемчегларин, культура ажылдакчыларының мурнунда салган улуг-чаагай сорулгаларын күүседир дээш, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга челнишкинниг ужуражыр дээш ажылдаары — Таңды районнуң библиотекаларының ажылдакчыларының мурнунда хүндүлүг болгаш харыысалгалыг хүлээлге болуп салдынган.

Н. КЫЗЫЛ-ООЛ,
республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының ажылдакчызы.

КАРГЫРААНЫҢ СЫНЫНДАН, УБСА-ХӨЛДҮҢ КЫДЫНДАН

Июль 7-ниң кежээн, Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг паркыныңа Ногаан театрынче кижилерниң агымы үзүктел чокка шуужуп турган. Кижи бүрүзү-ле байыр-наадымга баар дээн ышкаш шевергин кеттинипкен, арынарында өөрүшкүнүн хүлүмзүрүү кыптыкан.

Ногаан театр байырлыг шинчи кирип, көрүштүт шиметтинген. «Социализмни түзүп тургузуп, турар моол улуска байыр!» диген лозуунну тыва, моол дылдарга бижээн, ырактан-на тода көстүп турган.

Ногаан театрның олуттары шыгырт долган. СӨКП Кызыл хоорюмунуң бирги секретары П. Т. Киселев сценага үнүп келгеш, моолга улусчу революциянның тайлеп, улусчу чазактың тургустунгандан бээр 48 чыл оюнга тураскаатка-кан, моол-совет найыралдың кежээнин ажыдарын чарлапкан. Республиканың болгаш найысылал Кызылдың партия, совет органнарының удуртур ажылдакчылары, хөй-ниитиниң төлээлекчилери, акы-дүпма моолдан келген аалчылар президиум столунга олурупкан.

Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбырының даргазы Х. А. Анчима совет болгаш моол улустуң найыралының дугайында доңчу үдеткел кылган. Ийи чурттуң улустарының акы-дүнма найыралының, оларның культурлуг харылзаазының уламна быжыгып, улам-на сырый холбаалыг болуп турарын үдеткелчи чугаалаан. Моол Арат Республиканың Тыва АССР-биле кожа-хелбээ турар аймактарының харылзаазының, найыралының канчаардаа аажок быжыканының дугайын, сөөлгү чылдарда бот-боттарының араазында төлээлер солчуп харылзаажып турарын, хөжа аймактардан Тывага башкылар, артистер, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемнигерлери, инженер-техниктиг ажылдакчылар, көдээ ажыл-агый каттыжылгазының кежигүннери, ажылчыннар, могелер, күш-культурчулар, партия, совет болгаш культура ажылдакчылары дээш өске-даа чүүл-бүрү тускай мергежилдиг моол өөнүктерниң чорааның эш Анчима үдеткелинге кирген.

Моол-совет найыралдың Моол ниитилелиниң Убса-Нур салбырының даргазы, аймактың партия комитединиң секретары эш Сэрэн-Натпит сес

чугаалаан. Моол Арат Республиканың 48 чыл оюн Тывада демделген артырып турарынга четтиришкинниг илереткеш, моол улус В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн чедиишкинниг уткуур дээш белеткенип турарын чугаалаан.

Совет Эвилели биле быжыг найыралдыг болганывыска чоргаарланып турар бис, совет кижилерни улуг акывыс деп адап турар бис, силерниң чедиишкиннер биске улуг үлегер болур. Моон сонгаарлыгда кайгамчык улуг чедиишкиннерлиг болурунарга бүзүрээр бис дээрзин эш Сэрэн-Натпит чугаазынга киирген.

• • •

Моол-совет найыралдың кежээнниң сөөлүнде Убса-Нур аймактың бот-тывынгыр үрэя чүүл коллективиниң улуг концерти улаштыр болган.

«Экии, эргим акы-дүнмалар» деп ырыны хөйдеп күүсеткеш, Моолдуң Убса-Нур аймазындан келген төлээлерни, бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң артистерин кайгамчык найыралчы, хүндүткелдиг ёзу-биле уткуп-хүлээп алганынга чүрөктин хавыымдаа өөрүп четтиргенин илереткеннээн. Тыва биле Убса-Нур аймактың улустарының ханы өөнүктер болуп найыралдыын. моол болгаш совет улустуң найыралының канчаардаа аажок быжыканын ян-биле концерт эгелээн. Оон ыяштагын Цорэн чогаатка, сөзүүн автору Бадамдорж. Бо ыр моол болгаш совет улустуң найыралынга турасказытынган. Дараазында, бот-тывынгыр тыва композиторларның ырлары арбын киргеп. Саая Бюрбеевиң «Айлан кушкаш» ырын Жар-Солаан Базыр-ооллуң «Ыа кызы» деп ырын аныраажы, оол Сухбаатар ...ын ырлаан, көрүкчүн сонуургалын хайыыкаан.

Аныяк кыс Цэгэгсүрэн ёзулуг профессионал ыраажы талантызы-биле көрүкчүлерни кайгаткан. Ол кыс «Чаа чыл» база эки аът дугайында «Завдан Шоо» деп ырларны күүседирге алыш часкаашкыны-ле динмирел, ушкү ырны ырлаарын көрүкчүлер дилеп эккан. Бодуун адыга кончуг таарышкан (пальто дээрге чегек) Цэгэг-Сүрэн күүселде үеэнээ ёзулуг артисчы хевир байталдыын—чараш хүлүмзүргүн, шимчээшкинни көргүскен.

Моол өөнүктер боттарының догатканы «Гэсэр-Хан» деп таныпны күүсеткеп, оон музыказымна тыва улустуң «Гэсэр-Хаяа» болгаш өске-даа ырларының аалгаларын хирген, чараш дынналып турган. Виктор Кеж-оолдуң «Байлак чуртум» деп ырын Оролаев оркестрнин үдеглеэн-биле базала чараш ырлаан.

Аныяк оол Сухбаатор бодтынын ыраажы талазы-биле көрүкчүлерни кайгаткан. Ол моол ырдан аңгыда тыва улустуң бүгүдеге билдингир «Тооруктуг тайгазын» кайгамчык ырлаан болган, ооллар ырны катап ырлаарын сөөлүнде көрүкчүлер база дилеп апкан. Моол Арат Республиканың алдарлыг артизи Түмэнжаргал база аныяк оол Гацал олар композиторларның ырлары арбын киргеп. Саая Бюрбеевиң «Айлан кушкаш» ырын Жар-Солаан Базыр-ооллуң «Ыа кызы» деп ырын аныраажы, оол Сухбаатор ...ын ырлаан, көрүкчүн сонуургалын хайыыкаан.

Аныяк кыс Цэгэгсүрэн ёзулуг профессионал ыраажы талантызы-биле көрүкчүлерни кайгаткан. Ол кыс «Чаа чыл» база эки аът дугайында «Завдан Шоо» деп ырларны күүседирге алыш часкаашкыны-ле динмирел, ушкү ырны көрүкчүлер дилеп эккан. Бодуун адыга кончуг таарышкан (пальто дээрге чегек) Цэгэг-Сүрэн күүселде үеэнээ ёзулуг артисчы хевир байталдыын—чараш хүлүмзүргүн, шимчээшкинни көргүскен.

Моол өөнүктер боттарының догатканы «Гэсэр-Хан» деп таныпны күүсеткеп, оон музыказымна тыва улустуң «Гэсэр-Хаяа» болгаш өске-даа ырларының аалгаларын хирген, чараш дынналып турган. Виктор Кеж-оолдуң «Байлак чуртум» деп ырын Оролаев оркестрнин үдеглеэн-биле базала чараш ырлаан.

Аныяк оол Сухбаатор бодтынын ыраажы талазы-биле көрүкчүлерни кайгаткан. Ол моол ырдан аңгыда тыва улустуң бүгүдеге билдингир «Тооруктуг тайгазын» кайгамчык ырлаан болган, ооллар ырны катап ырлаарын сөөлүнде көрүкчүлер база дилеп апкан. Моол Арат Республиканың алдарлыг артизи Түмэнжаргал база аныяк оол Гацал олар

композиторларның ырлары арбын киргеп. Саая Бюрбеевиң «Айлан кушкаш» ырын Жар-Солаан Базыр-ооллуң «Ыа кызы» деп ырын аныраажы, оол Сухбаатор ...ын ырлаан, көрүкчүн сонуургалын хайыыкаан.

Аныяк кыс Цэгэгсүрэн ёзулуг профессионал ыраажы талантызы-биле көрүкчүлерни кайгаткан. Ол кыс «Чаа чыл» база эки аът дугайында «Завдан Шоо» деп ырларны күүседирге алыш часкаашкыны-ле динмирел, ушкү ырны көрүкчүлер дилеп эккан. Бодуун адыга кончуг таарышкан (пальто дээрге чегек) Цэгэг-Сүрэн күүселде үеэнээ ёзулуг артисчы хевир байталдыын—чараш хүлүмзүргүн, шимчээшкинни көргүскен.

Моол өөнүктер боттарының догатканы «Гэсэр-Хан» деп таныпны күүсеткеп, оон музыказымна тыва улустуң «Гэсэр-Хаяа» болгаш өске-даа ырларының аалгаларын хирген, чараш дынналып турган. Виктор Кеж-оолдуң «Байлак чуртум» деп ырын Оролаев оркестрнин үдеглеэн-биле базала чараш ырлаан.

Аныяк оол Сухбаатор бодтынын ыраажы талазы-биле көрүкчүлерни кайгаткан. Ол моол ырдан аңгыда тыва улустуң бүгүдеге билдингир «Тооруктуг тайгазын» кайгамчык ырлаан болган, ооллар ырны катап ырлаарын сөөлүнде көрүкчүлер база дилеп апкан. Моол Арат Республиканың алдарлыг артизи Түмэнжаргал база аныяк оол Гацал олар композиторларның ырлары арбын киргеп. Саая Бюрбеевиң «Айлан кушкаш» ырын Жар-Солаан Базыр-ооллуң «Ыа кызы» деп ырын аныраажы, оол Сухбаатор ...ын ырлаан, көрүкчүн сонуургалын хайыыкаан.

Аныяк кыс Цэгэгсүрэн ёзулуг профессионал ыраажы талантызы-биле көрүкчүлерни кайгаткан. Ол кыс «Чаа чыл» база эки аът дугайында «Завдан Шоо» деп ырларны күүседирге алыш часкаашкыны-ле динмирел, ушкү ырны көрүкчүлер дилеп эккан. Бодуун адыга кончуг таарышкан (пальто дээрге чегек) Цэгэг-Сүрэн күүселде үеэнээ ёзулуг артисчы хевир байталдыын—чараш хүлүмзүргүн, шимчээшкинни көргүскен.

Моол өөнүктер боттарының догатканы «Гэсэр-Хан» деп таныпны күүсеткеп, оон музыказымна тыва улустуң «Гэсэр-Хаяа» болгаш өске-даа ырларының аалгаларын хирген, чараш дынналып турган. Виктор Кеж-оолдуң «Байлак чуртум» деп ырын Оролаев оркестрнин үдеглеэн-биле базала чараш ырлаан.

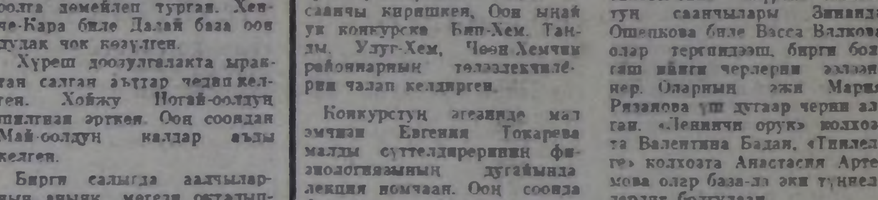
Аныяк оол Сухбаатор бодтынын ыраажы талазы-биле көрүкчүлерни кайгаткан. Ол моол ырдан аңгыда тыва улустуң бүгүдеге билдингир «Тооруктуг тайгазын» кайгамчык ырлаан болган, ооллар ырны катап ырлаарын сөөлүнде көрүкчүлер база дилеп апкан. Моол Арат Республиканың алдарлыг артизи Түмэнжаргал база аныяк оол Гацал олар

БАЙЫРЛАЛ СООНДА...

Өрткен субботада, июль 5-те, Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунга 1969 чылдың бирги чартымының ажыл-агый түнелдерин үндүргени-биле холбаштыр байырлал болган. Ол хүнну хөлбеп ногаан шыктарлыг, оргу, дески ховулут Чаа-Суурнуң чавынга эрттиргеп. Чайты каан хүнүң эртенинден-не, боже, серии арыг кыдында суурже, аътгарлыг, машиналарлыг, мотоциклдерлиг, чадаг-тергелиг кижилер ол-бо түктерден, серии салгынга үлеттиринкен ыр-шоорлуг сөктүп кээп тургулаан. Үк суурнуң дугайында сурагжаан ырның аялгазы база чаңгыланып турган. Торгалыгжылларның найыралдыг кожазы — аңы-дүнма Моолдуң Убса-Нур аймаанын Давыс (Дус) сумузунуң «Алдар» көдээ ажыл-агый каттыжышкынының төлээлекчилериниң оон иштинде хүндүткелдиг хүнериниде хүрежи бээр мөгелериниң төлээлекчилери—дөрт шүүдек мөгениң келгенинин уламыидаа байырлал ниидым шинчилиг болу берген.

Байырладның тускай кезээ эгелей берген. Хуралга совхозтуң 40 мурнакчыларын акшо болгаш өртектиг белектер-биле шаннаан. Районга чартык чылда бедик көргүзүлүг болуп, бирги черни эзлээн. совхозтуң Ирбитейде хойжу бригадазына СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң шилчилир Кызыл тугун; ийиги черни эзлээн Човада хойжу бригадага СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң хүндүлел бижиин тывыскан.

Оон соонда спорт мартылдаалары: 64 мөгениң хүрежи, 54 аъттың (улус, аныяк чарыш аъттары, челер аъттар) чарыжы, хол бомбүүнүң ний командазының оюну эгелээн. Бир дугаар-да моол мөгелер киришкен хүрештиң көрүүлер онза улус сонуургал-биле көрген. Аалчыларның дөрт мөгезиниң бирээзин аныяк (Сэрэн-Доржу), бирээзин — сумунуң улуг назылыг хоочун мөгези Далай, үшкүзү—сумунуң шүүн турар мөгези Хенче-Кара, дөрткүзү—Улаңкомдан келген моге—Майдар болган

Спорт

Бүренчилер тиилээн

Чоокта чаа Бүрэн-Бай-Хаак Каа-Хем районунуң саанчыларының бир дугаар конкурсу болуп арткан. Аңаа 13 саанчы киришкен, Оон ыңай ук конкурсче Бии-Хем, Таңды, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарының төлээлекчилери чалап келдирген.

Конкурстуң эгезинде мал эмчизи Евгения Токарева малды суттелдиреринин физиологиязының дугайында лекция номчаан. Оон соонда фермага техниктиг хандырылга дугайында кино-чуруктуг болгаш уран чүүл бөлүмүнүң концертин көрүкчүлер магадап сонуургаан.

Конкурс солуун болуп арткан. Оон киржикчи бүрүзү дөрт иштин саар, шичээрге иштен бүрүзүн 4-тен хөй эвес минута иштинде саар ужурлуг. Оон-биле кады саанныын шынарын база көөр.

Ол негелдезерни күүседир талазы-биле «Бүрэн» совхозтуң саанчылары Зинаида Ошепкова биле Васса Валкова олар тергиндээш, бирги болгаш ийиги черлерни эзлээнер. Оларның эжи Мария Рязанова үш дугаар черни алган. «Ленинчи оруқ» колхозта Валентина Бадан, «Тинилелге» колхозта Анастасия Артемова олар база-да эки түнелдерлиг болгулаан.

Конкурстуң баштайгы үш черлерин эзлээн Ошепкова, Артемова, Бадан оларны ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чедиишкинериниң Москвада делгелгезинге баар путёвкалар-биле шаннаан. Чамдык киживер шаннал бижиктерин болгаш тураскаадыг белектерин алган.

Редакторлуң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

кино

ИЮЛЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Дайынга дайын мынаш» 2, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Сөөлгү чанчым» 10, 12, 2, 4, «Рошфордан келген уруглар» 4, 5.45, «Бис тиилер бис» 7.30, «Рошфордан келген уруглар» 9.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чингиштүк — Улуг чылан» 3, 5, «Чапагаш Маха» 7, 9 шактарда.

СУГГА ДҮШКЕН КИЖИГЕ БАШТАЙГЫ ДУЗА

СУГГА дүшкенде аас иштинге, дымчукка, өкпеге суг дола бээр. Ол чорук болза тыныш оруктарынче агаар баарын соксадыр, оон түнелиинде тыныш үстүр болгаш асфиксия дээр чүве тыптып тыныш мунгаштаныр эгелээр.

Тыныш мунгаштаанган соонда 2—3 минута болганда, кижи медерелин чедирер, чүге дээрге мээниң кислород-биле хандырылгазы соксаар. Ындыг болза-даа чүрек 10—15 минута иштинде мун-не ажылдап турар, ынчангаш бир эвес кижиге чогуур ейүнде, шын дузаламчыны чедирер болза, кижиниң тынын ап болур.

Сугга дүжүп бар чыткан кижиниң эриктен көргеш, ээзи тынынды дораан алыр бис деп авазаашкыннар-биле алгырбылап, ону сергедир болгаш оон тынын алыр талазы-биле хемчегларни ол дораан алыр.

Бир эвес чоокта тын алыр тускай резина дугуйчуктар (пробкалар) бар болза, ону ол дораан сугга дүжүп бар чыткан кижиге октап бээр, өске-даа сугга дүшпес үүлдерни (мяш хүүректер, самбыралар, сыралар болгаш өске-даа) оларже база октаптылар, сугга дүжүп бар чыткан кижи оларның дузазы-биле, олардан туттунуп, эриксе үнүп кээп болур. Бажында мяш шарып каан хендирии-даа октап берип болур.

Сугга дүшкен кижиниң тынын алыр дизе, хамыктың мурнунда чанагаштанып алыр азы иштин ушкуп алыр, а бир эвес далашпаш, хевш-биле халдыр дей берген болза, ону иштинче хөй суг сиңмес кылдыр таарыштырып алыр ужурлуг.

Сугга дүжүп бар чыткан кижиниң соонда аңаа чоокшулап чедер, оон башка тынын алыр дээн кижиниң холумдаа, азы мойнундан сегирип ап болур, а ол чорук тынын алыр дээн кижиниң шимчээшкинниге саадал болдуруп болур. Тынын алыр дээн кижизиниге аштап чеде бергеш, дүжүп бар чыткан кижиниң арны сугже кирбес кылдыр оон мөөндүрүүндан азы бажының дүктеринден тудар, а оон соонда колдуундан куспактаап, оон арны өрү болур кылдыр андарарын ораладжып, боду оргазынга чыдып алгаш, ындыг байдал-биле буттарын дыңзыды тепкиленип аштап эгелээр. Сугга дүжүп бар чыткан кижиниң кулактар чанында чушкуузундан яйн хол-биле туткаш, оон думчуу, аксы сугга кирбес кылдыр тудуп алгаш, эриксе эжиндирип база болур.

Кижиниң сугдан ушкуп алгаш, ону дириидирер дээш бүгү хемчегларын алыр, оон башка ол кижи медерел кирбейн өлүп болур.

Сугдан ушкуп аккелген кижи хептиг болза, ону дораан ушкур, а ушкунмас болза, ора тыртып, кезии тургаш ушкур.

Баштайгы дузаламчыны көргүзүп эгелээрде, бирги ээлчегде качыгдаан кижиниң тынын органнарын сугдан, элезинден болгаш өске-даа үүлдерден арыглаар.

Кижиниң өкпезинден болгаш иштинден суглу үндүрер төлээде, ону доңгайтыр, иштин аажок дүрүп каан хепке, чудукка азы бодуунуң дискээште оон бажы өкпезинден болгаш иштинден куду чыдар кылдыр салгаш, бажын ийиче эргилдирип алыр.

Дуза көргүзүп турар кижи оң холу-биле хөрек сөөгүнүн чарыннар болгаш быгыннар араазынче дыңзыы-биле баскылзаар. Ындыг арга-биле сугдан тынын органнарын болгаш хырынны чиигн-биле хостаар, ынчангаш суг кижиниң аксындан баштай сыңайындыр, а оон соонда ковүктелдир ушта агып үнер.

Оон соонда эргектерни думчук аржыылы-биле азы марла-биле ораап алгаш, аас иштин, өөкүү болгаш өөк таалайын шарадан, кире берген элезинден, өске-даа таварылга болуп кире берген боктан аштап арыглаар.

Бир эвес сугга дүшкен кижиниң алдыы чаактары адырылбас болза, эргекти диштер артында делгемче суп, үстүү чаак биле сөөлгү дак диштерниң араазынга биргаш, алдыы чаактар база кыстына бербес кылдыр адыра тырткылаар, ынчангаш үстүү, алдыы чаактарның араазы адырлы бээрге, думчук аржыылы-биле азы пөсчүтеш-биле ораап каан шопулак, серээ сыптарын азы өске-даа чүүлдерни аңаа суккулап ковар.

Аасты шаралардан, өске-даа доора чүүлдерден аштап арыглаап, бир эвес ол кижи адырып-суп турар кылымал диштерлиг болза, оларны ужулгаш, тыңдырарының хемчегларын (кылымал тынымышкыны) кылырынче ол дораан киирер, чүге дээрге тынымышкынны бичии-зе саадалдыр чорук амы-тынга айыылдыг.

Ындыг кылымал тынымышкынны чүткүлдүү-биле, ол кижиниң боду аңаа тыныш эгелээже чедир кылыр. Оон-биле кады кагыгдаан кижиге нашатырлыг спиртти чыткарар болгаш хан эргилдезин күштелдирери-биле шекпен азы дүктен кылган пөс-биле кежиң дүрбүп чоткулаар, база ол кижиниң тынын алыр.

Сугга бүдүп шак иштинде-даа чыткаш, хемчегларын алган соонда, ол кижи дирлип кээп турган таварылгалар бар, оон ужурунда кылымал тынын кылырын үр-даа, чамдыкта 1,5—2 шак дургузунда-даа, ол кижи дирлип келип болур дээш, уламчылаар херек.

Сугга дүшкен кижи таарымчалыы-биле тынын эгелей бергенде, ону чылыгладыр шугдап, орунга чыттырган, грелкада азы домгада чылыг суг-биле чидиргеш, иэнг кофеин, шайны ижиртеш, ол дораан эмчиин чалаар.

Сугга дүшкен кижиниң суун төгер дээш, силлиир чоруктуг кылдырын болбас, оорган дуза чок болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

редакцияның адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң оралакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-51, культура киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа база совет туристер киллизинин 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаш.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында харыысалга эргелекчилер (типография «Кызыл Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00581

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылда үдезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮЛЬ 10 ЧЕТВЕРГ № 160 (8006).

Өртээ 2 көп

Кремльде чугаалажыышкыннар

Совет Эвилелиниң албан ёзуу-биле найыралыг салгалашкын кылып келген, Герман Демократтыг Республиканың партия-чаагай төлээлери-биле чугаалажыышкыннар июль 8-те Кремльге үргүлчүлээн.

Чугаалажыышкыннарга совет талазын СЭКП ТК-ниң Чиргине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев болгаш оон-даа өскелер киржип турар.

Үк чугаалажыышкыннарга ГДР-ниң талазынган ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Штоф, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГСЧП ТК-ниң секретары Э. Хонеккер, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГСЧП ТК-ның секретары Г. Маттаг, ГДР-ниң Күрүнге Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ГДР-ниң Улус Паласазының Даргазы, Христиан-демократтыг эвилелдиң даргазы Г. Геттинг болгаш оон-даа өскелер киржип турар.

Чугаалажыышкыннарның үезинде ийи чуртуң үе үе хуралдажыышкынының болгаш кады ажылдажыышкынының ийи келген айтырыгларын база амгы үеде делегей байдалының эң чугула айтырыгларын чугаалажыры үргүлчүлээн. Чугаалажыышкыннар чаңгыс эп-сеткилиг, ак-дүмга найыралыг, бүдүрежиктелиг болгаш бүрүн билчиишкиннар артқан.

(СЭТА).

Сиген белеткелиниң шалыпчы **фронтузу** *чоруп тур*

НИИТИНИҢ МАЛЫНГА ЧЕТЧИР ЧЕМНЕРНИ БЕЛЕТКЕП АЛЫЫЛ!

УЕНИ ЧӨП АЖЫГЛААР, ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР

Бо чылын республиканың колхозтарының, совхозтарының мурнунда 126,9 муң тонна сигенин, 368 муң тонна силосту ниитининң мал чеминге белеткээр улуг сорулга туруп турар. Мал чемнериниң белеткелиниң планының мууселдезин хандырарынга республиканың ажыл-агыйларында чамдык ажылдар чоруттунган. Мал чемнери нультуралларның тарылгазы эрткен чазын чогуур агротехниктиг хуусаларда күүсеттинген. Тәрылга мурнунуң суггарылгазын ажыглаан түңнелинде шөлдерде чаңгыс чылдыг сигеннерниң үнгени эки. Ол ышкаш ажыл-агыйларның сиген шөлдеринде чайгаар үнгем сигеннерниң дүшүүү эртнен чылдыындан ыракта азырга боол турар.

Июль 8-не чедир республиканың ажыл-агыйлары 12524 гектар сиген шөлүнүң чайгаар үнгем сигенин кезип белеткээн. Оон иштинде Таңды районнуң ажыл-агыйлары 5059. Каа-Хемниң—2040. Бии-Хемниң—1562, Улуг-Хемниң — 1139, Барыын-Хемчиктиң — 358, Чөөн-Хемчиктиң — 477 база Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары 620 гектар шөлдүң сигенин кестиирип ажаажан.

Ынчалза-даа сигенни кестирери-биле ону болуп алырының аразында улуг саадашкын болуп турарын айтыр хөрек. Республиканда ниитизи-биле кестинген шөлдүң 7014 гектарының сигени болдүнген. Оон иштинде Таңдыда 3343. Каа-Хемде—1000. Улуг-Хемде—522, а Бии-Хемде түгле 377, Барыын-Хемчиктө—105 гектар чемнин сигени болдунгем.

Сиген кезиидезиниң массалыг эгелээнни июль 1—2 болза-даа республикада белеткеттингем сигенниң хемчээли чүгле 2445 тонна болуп турар. Ол планга удур 0.5 хуу-дур.

Республикада ниитизи-биле сиген белеткелинде 403 трактор, 1603 кижи хаара туттунган. Сигенчилерден 477 кижи хөл машыры-биле кезип турар. Оон аңгыда ниитизи-биле 555 тонна будук-бүрүү белеткеттингем болгаш баштайгы 150 тонна силостуң кезээн массазы ыракка Тоора районнуң ажыл-агыйларында салдынган.

Амгы шинтпирлиг өйде сиген белеткелиин «Мажегей», «Элегес», «Саян», «УТКА 25 чылы» совхозтар организастыг чөрүдүп турар. Бо ажыл-агыйлар хамыкты мурнаң, сиген кезиидезинче июнь 22—25 хүннеринде-ле киргеш, бо чугула ажыкче бүгү техниканы, четчир санныг кижи күүнүн мөөңнээн.

Бисне мал кыштагазыышкынынга эртнен кыжын улуг бергелер турганы ажыл-агый бүрүзүн кичээндирер турбуне, амгы бо шинтпирлиг өйде чамдык районнар мал чемнериниң белеткелинче дыка орайтан кирип, ук ажылды организас чөк чөрүдүп турар. Сиген кестирер чамдык агрегаттарын техника чөрүп шыдавас, чүгле хөл-биле кезип ап болуп черлерже кирип турар. Барыын-Хемчик районнуң чамдык ажыл-агыйларында кезилдениң темпизи оожум, шынары куду, харын-даа чамдык шөлдериң сигенин 10—15 см оруледир кестирип турар чөрүк бар. Мындыг четчестерниң уржуундан район 8 ажыл хүннериниң дургузунда чүгле 36 тонна сиген белетизээн. Моон дээре эвес байдалды Бай-Тайга, Бии-Хем, Эрзин, Тес-Хем районнарның ажыл-агыйларындан көрүп болур. Өөрү, Монгун-Тайга районнарның ажыл-агыйлары сиген кезиидезинче мынчага чедир кирбээн.

Чылдың бо үезин мал чемнери белеткээримге чөп ажыглавайн, чамдык черлерде ону организас чөк байдалда чөрүдүп турар чөрүк недээ ажыл-агый эргелеткенинден тускай эртемнигленириниң, ажыл-агый удуртукчуларының сула ажыпы деп демдеглээр хөрек. Берге буруулуглары бүгү талазыле шыгжы көөрү чугула.

Бо хүннерде республиканың чер болганында сигенни кезип алыр үези келген. Ынчангаш күруне улуг дузалыг бо чугула ажыкче бүгү күштү мөөңнээр хөрек. Агаар-бойдустуң кандыг-даа байдалында сиген белеткелни организастыг чөрүдүп тургаш, ниитининг малынга чылдың берге үезинде четчир чемни белеткеп алыры ажыл-агыйларның мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге сазар планның сорулгаларын чедиишкинниг үүлзындырган.

Арысканның сигенчилери

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының сигенчилери сиген кезиидезинче болгаш будук-бүрүү белеткеткинче июнь 29-та киргеп. Салбыр бо сезонда 820 тонна сигенни, 80 тонна будук-бүрүүнү белеткээр планныг. Ажылдың баштайгы беш хонуктарында Аландгыыл, Оялым бо черлерниң чайгаар үнген сигенин кестиргеш, 3 улуг сараатты тургускан, ниитизи-биле 18 тонна эки шынарлыг сиген ажаан алдынган.

Бо хүннерде сигеачилер Улуг-Алаактың делгем шыңаа, шөлдеринде сигенни кестирип киргипкен. Ында 60 гектарның сигенин трактористер Михаил Самбу, Бичө-оол Хураган-оол, Шивитей Чечек-оол олар хүнде-ле нормазын 110—115 хуу күүседип турган эки шынарлыг кестиргеннер. Сиген кезиидези эгелээн хүндеп бээр сиген болдуруктулери трактористер Сат Шериг-оол, Кыргыс Бичө-оол, сараат салыкчылары Сарыкай Дадар-оол, Монгун Казак-оол олардың ыяшманкай ажылдан келгенин сигенчи бригаданың кежигүннери мактап тургаалажып турар.

Мал чемни белеткээр бо чугула ажылда бир онзагай чүве будук-бүрүү белеткелиниде школачыларның, херээженнериниң, чамдык пенсионерлериниң киржип турары болур. Олар бо хүннерге чедир 158 центнер будук-бүрүүнү белеткээннер. Тускай бооңдактар кылдыр бөле баглап каан будук-бүрүүнү салбырының ажылагый эргелекчизи эш Шикпер-оол хүлээп алган, ону хүнге белен курган катпас, хөлегелиг черде ажааган.

№ 2 трактор-хову бригадазының быжыглаан поварлары турган Александра Бичө-оол, Маяқшы-оол Дадар олар сигенни бригаданың кежигүннеринге амзаның чемни белеткеп берип келген, а бригада чоогунган ыяш ажылдан туроларга чемни изиг олчаан аппарып берип турардар. Бригаданың учётчиги Бичө-оол Хураганай ажыл-ишчилериниң кылган ажылын чогуур үеде түңнеп, кымның канчаар ажылдан турарын хүннүң үнүп турар агитхуудуска чырыдып келген.

Арыскан салбырының баштаар чери, ында партия организациязы сигенчилер ортузунга социалистиг чарышты организастап тургускан, оон негелдезин кижи бүрүзүнге чедирген. Чарыштың түңнезин он хонуктан үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап, мактап эгелей берген.

— Бистиң сигенчилер чүгле бо эвес, июль 15-тен соңгаар хөл хадыры-биле сиген кезип, ийи звено кирипттер. Бо хүннерде олардың четчеэшкини дооруглан—деп, трактор-хову бригадазының бригадири коммунист А. Чомуужук чугаалады.

Т. ОҢУР-ООЛ.

Улуг-Хем район

«Элегес» совхозта сиген кезиидези түлүктеп турар. Шынаварда сиген кезиидези-биле чергелештир куртадылга, болүүшүн болгаш сараатташкын организастыг чоруп турар.

Бо чурукта механизатор Доңгак Сендий-оол ДТ-20 трактору-биле сиген кестирип, хүн бүрүнүң нормазын 120—150 хуу күүседип турар.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Баштай эгелээннерде

«Элегес» совхоз Таңды районда мал ажылдыг бир улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Совхоз бо чылын ниитизи-биле 2719 тонна мал чемни белеткээр планныг. Сорулга улуг. Ынчатташ ажыл-агый ук кампаниязы июнь 23-те хамыкты мурнай эгелээн. Эрткен чылдың үржүүн өөренип көргеш, бо сезонда ниитизиң малынга кыжыы үеде четчир хемчээлдүг сигенни белеткээр, ук ажылды чогуур үеде эгелээр дээш орта ажыктаттынар техниканы шынарлыг септеп, ында ажылдаар кижилерни четчеткээш, амгы үеде үш кезек черде сигенчи бригадаларны организастап тургускан.

Ажыл-ишчи хайыыжооруктуг 15 хүннеринде дургузунда Кулуғзуда сигенчи бригаданың ажыл-ишчилерин мурнуку одургуда чөрүп турар. Олар Кужур-Бажында 30 гектар шөлде хөй-тараадан бир улуг сараатты, а Кулуғзуп-Аксының сиген шөлүндеги ийи улуг сараатты тургусканнар. Ол ышкаш совхоз товуунуң чоогунда 41,5 тонна медени кестирип ажаатаннар. Оон бөге хонуктар совхозтуң шүүлге сигенчи бригадалары ниитизи-биле 400 гектарның сигенин кестиргеш, 54 тонна чымчак сигенни сараатты белеткээнивер. Совхозтуң директининг сигенчилер ортузунда социалистиг чарышты организастаан, оон негелдезин кижи бүрүзүнде чедиргеп. Ам шөлдерде ногаан сиген сараатты хүннүң-не немежип турар.

К. ХӨӨГ-ООЛ.

САРААТТАР НЕМЕЖИП ТУРАР

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының сигенчилери Чинге-Хөвүда 8 тонна сигенни кестирип сараатташ. Трактористер Дамбу Кызыл-оол, Күдер Владимир сиген кестирер МТЗ-50-нери-биле хүн нормазын ажыр күүседип турарлар. Салбырның ол утаттогунда сиген кестирер 5 кижи составтыг звено 5 ажыл хүнүнде 30 ажыг гектар черниң сигенин эки шынарлыг кестиргеп. Шөлде ажыл организастыг үргүлчүлеп, сараатар хүннүң немежин турар.

К. КОМБУ.

БҮРҮН ДЕТКИИШКИН

Партия активиниң район хуралдары

ХАНДАГАЙТЫ. Дүүн Өөрү районнуң партия активиниң хуралы болуп эрткен. Коммунистиг болгаш ажыкчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының болгаш СЭКП ТК-ниң июнь Пленумунуң түңнелдериниң дугайында үлегкелди СЭКП обкомунуң кежигүнү А. П. БЫЧКОВ ацаа кылган.

Өөрүнүң коммунистери болгаш бүгү ажыкчы чоннары коммунистерниң Москвага болгаш делегей шүүлгелиниң ажылын, делегейниң коммунистиг шимчээшкинниинiң чаңгыс эвин быжыглаарыынче үлаптан СЭКП ТК-ниң болгаш оон Политбюровуунуң шүтүлгүн база практиктиг ажыл-чорудулгазын бүрүн чүүлдүзүнүп, чаагай сеткил-ханыышкыны-биле деткип турарын хуралга сананал-онаал берген эштер онзагай демдеглээн. Оон-биле кады олар үе Чөвүлел хуралдың төөгүлүг ужур-дузалгын, аңаа хүлээп алдынган документилерин ханызы-биле өөренип танывакарыыны эртежок чугулазын айтыкап, бо чугула ажыл-херекче партия организацияларының кичээнгейин үлгандырган.

Актив хуралы ажыл-агый, культура тургузуушкунуунуң талазы-биле районнуң мурнунда тургустуг-ган сорулгаларны чедиишкинниг күүседир дээш ажыкчы чоннар үлам күжениишкинниг ажыкчаар доорлаш СЭКП Төп Комитединге бүзүреткен.

БАЙ-ХААК. Таңды районнуң партия активиниң хуралынга коммунистиг болгаш ажыкчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында үлегкелди СЭКП обкомунуң секретары эш В. И. ПОПОВ кылган.

Хуралдың киржикчилериниң чаңгыс үн-биле хүлээп алган доктаалында делегейниң коммунистиг шимчээшкинниинiң үлам сырый каттыжымышкынын быжыглаарынче үлаптан СЭКП ТК-ниң Политбюровуунуң ажыл-чорудулгазын, Москва Чөвүлел хуралынга СЭКП-ниң төлээлериниң ажызын, СЭКП ТК-ниң июнь (1969) Пленумунуң доктаалын бүрүнү-биле чүүлдүг деп санаан.

Районнуң партия, совет профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының ол кичээнгейин, организаччы ажылын, күруне планнарын болгаш В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооңга үткүштүр алган хүлээлгелерин чедиишкиннинг күүседирынче, бет чыл планын хүүеа бетинде күүсеткен турарынче үлаптырарының чугулазын хуралдың доктаалында айытқан.

• • •

Акы-дунма найырал быжыгар

Москва — Сортировочная депога митинг

Совет Эвилели биле ГДР-ниң улустарының аразында найыралдың хөй кижилиг митингиге июль 8-те Москва—Сортировочнаяның локомотив депозунга болган.

Чыылгааннар эртнем аалчыларын—ГСЧП ТК-ниң Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң бирги секретары В. В. Гришин, ГСЧП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ГСЧП ТК-ның секретары Э. Хонеккер олар сөс алган.

(СЭТА)

КУР-нуң Москвада элчин черинге ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң нотазы

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Даштыкы херектер министерствозу Кыдат Улус Республиканың элчин черинге мынчаар медегледи кылган.

Бо чылдың июль 8-те 10 шак 30 минутада чепсектиг бөлүк кыдаттар ССРЭ-ниң күруне кызыгаарынче шургуп киргеш, Амур хемде Гольдин ортулукка чаштынып алган, совет сугжу-оруқчуларны автоматтар-биле боолаан. Ол совет сугжу-оруқчулар ук ортулукка ажиндиришкин демдектерин моон мурнунда-даа, аңаа-ла септеп турганын ёзуругаар ону кылыр дээш чедип келген. Халдап келгеннер гранатомёттарны болгаш хөл гранаталарын база ажыглаан.

Гольдин ортулукка совет сугжу-оруқчулар кызыгаарда Амур, Уссури, Аргунь, Сунгача хейнер биле Ханка хөлге ажиндиришкин кылырының чурумунун дугайында болгаш оң суг оруктарынга судноолар аргыжылгазын тургузарының дугайында 1951 чылдың совет-кыдат дугуржулгазын шынгыы барымдаалаан ажылдап турган. Ол ортулукка ажиндиришкин демдектерин совет тала тургускан болгаш оларны хайгаарзарының ажылдарын черле совет тала кылып турган деп чүвени кыдат тала билир болгай.

Совет сугжуларга бо чылын июль 8-те чепсектиг дээрбетки ёзу-биле халдаашкын кылган үүлгедиг ССРЭ биле КУР-нуң аразында кызыгаар хемнериниң участоктарында байдалды чидигленирериинче үелаган. Ооң-ниң чөмге болган Судноолар аргыжылгазының холушкан совет-кыдат комиссиязының 15-ки чөвүлел хуралының ажылы Хабаровск хоорайда үргүлчүдеп турар үеде ол дуржок үүлгедиглерни кыдат эрге-чагырга чергелери кылган. Кыдат тала ол чаңгаалдерни кылбышаан, ук комиссияның Амурга болгаш кызыгаар девискээрлеринде ескелдээ хемнерге судноолар аргыжылгазын айыыл чок болдурарын барымдаалаан, дугуржулгалыг шинтпирлер үндүрериң чедип алыр ажылынга шаптык таварыштырар деп ажеэр оралдажып турар.

Бо чылдың июль 8-те кыдат эрге-чагырга чергелериниң совет сугжуларга удур чепсектиг халдаашкын кылырын организастаны ССРЭ биле КУР-нуң аразында кызыгаарга кыдат таланың кара сагыштыг үүлгедии болгаш чаңгаалдыг үүлгедиглер кылырын үзамчылаанны болган. Оон ужуртанда харыысалга бүрүнү-биле кыдат чазакка онаажыр.

ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозу кыдат эрге-чагырга чергелериниң Гольдин ортулукка чепсектиг чаңгаалдер кылганынга холбаштыр шинтпирлиг удурланыышкынын медегледи, бурууглуглардың кезеедирин, мындыг үүлгедиглерни катташтаттынмас болдурган турарынче үгланган хемчеглерни доп-дораан алырын КУР-нуң чазаандан негеп турар.

Бодунуң хөөлүү ёзугаар эргелерин кангалаар соруганы барымдаалаан, совет тала ССРЭ-ниң күруне кызыгаарын кыдат эрге-чагырга чергелериниң чөрүп үрээринче үгланыырган болгаш совет хамаатыларның амы-тыныының айыыл чок чоруунга кыжаныышкын болдурган үүлгедиглериге удур хемчеглерни немей алыр ужурга таварышкан.

МОСКВА 1969 чылдың июль 8.

Бистиң моол аалчыларывыс чуртунче чаныптар

Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймагының бот-тывынгыр артистери Кызыл хоорайга келгеш, найысылалдың үлетпүр бүдүүлгелерин Азияның төвүн болгаш оскелда черлерни экскурсиялаар көргеннер. Хосталга, аас-кежик дээш демиселге амы-тынындан чарыгган кызыл партизаннарның хөөрүнде тураскаадга чечектер салган.

Июль 8-тин кежээзинде өөнуктер Кызыл телевидениезин дамчыштыр телекөрүкчүлерге боттарының концертин көргүскен.

Бот-тывынгыр моол артистер дүүн Улуг-Хем районуң чоорай солуң программалыг концерт көргүскен. Талантылыг өөнуктерни баянколчулар өөрүшкүлүг үткүп-хүлээп алган, концертин сөңүүргеан.

Дүүн кежээ Убса-Нур аймактың бот-тывынгыр артистери район төвү Шагаан-Арыг хоорайның чонунга концерт көргүскен. Бөгүн чуртунче чаңгыстар.

«Чечек» ансамбль Убса-Нур аймакче чорупкан

Ырнып болган танцының «Чечек» ансамблиниң артистери Убса-Нур аймактың чонунга концерттер көргүзеринбиле дүүн Кызылдан үүп чорупкан.

Улуг сураглы болгаш кадагалы чылап алган ол ансамбль Якут АССР-ге көргүзүп чоорай солуң программалыг көргүзүүлерни Моол өөнуктерге бараалгалыг.

Тыва уран чүүлдүң төлээлекчилерин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Х. А. Анчима баштап чорупкан.

„УТКА 25 чылы" совхозта

★ Бо совхозтуң Ак-Туруг салбырының механизаторлары бо чылдың дүжүт ажаан алышкынының чогуур үеде хөөзар сорулга-биле ацаа белеткел ажылдарын амыгаштан эгелей берген. Салбыр амгы септелге сезонунда 8 хөвү кораблин септээр планныг. Чылдың-на септелгеге идепкейлиг ажылдап келген мурнакчы механизаторлар Хөлчүк Бардна, Күдер Шир-оол, Алексей Севен-оол олар үк ажылды июнь 15-те эгелей берген болгаш беш комбайнны холдан үндүрген. Септелге организастыг үргүлчүлеп турар.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Ленинчи номналды калбаа-биле пропагандалаар

«...Чонунуң бүтү кезектериниң ортузунга пропаганданы болгаш масса-политиктиг ажылды калбартыр... Ленинчи чагыгларга болгаш коммунистиг бүзүрелге шынчы, капитализмге, буржуаз идеологияга эптеш чок кылдыр совет кижилерни кижизидериниң, совет улустуң хой-нинтичи, күшажылчы идепкейин улам хөгжүдеринче, патриотизмге болгаш интернационализмге кижизидеринче, бистиң Төрээн чуртувустуң экономика, камгалал күүзүн бүтү тала-биле быжыглаарынче политиктиг ажылды угландырар» деп, В. И. Ленининиң төрүттүнгенин хүнүнден бээр 100 чыл болур оонга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның докталыында айыткан.

Бо чугула соруглаарны чедиишкинниг күүседири дээш Каа-Хем районнуң партия организациязы чон ортузунга политиктиг ажылды улам калбартып, ылангыя ленинчи номналды пропагандалаарынче кол кичээнгейни салып турар. СЭКП райкому болгаш районнуң «Билиг» нинтилелиниң организациязы ленинчи үбилейге үткүштүр чорудар тодаргай хемчегларни ажылдап кылган болгаш ону ажылчерек кырынга боттандырар дээш ажылдап турар.

Районнуң партия организациялары ленинчи теорияны пропагандалаарынга кадрларны шын шилип, ооредиринче улуг кичээнгейни салып, оларны партия организацияларының бюроларынга бадылап, ойлаанда ажылының түннелин үндүрүп, эки, багай талалаарын демдеглеп келген. Ам бисте 192 лектор, 152 политинформатор, 114 пропагандист болган 380 ажыг агитатор күжениишкиниг ажылдап, боттарының мергежилин хүн бүрү бедидип турар. СЭКП райкомунуң чанынга 17 кижи составтыг илеткелчилер болүүн болгаш 7 кижи составтыг партийжи-политиктиг информациянын штаттан дашкаар кылдызын бүрога бадылаан болгаш оларның ажылын экижиттеп.

Эрткен ооредилге чылы элээн онзагай болган. Оон кол-на үүлү болза дыңнакчыларның ленинчи теориямы шингээдир талазы-биле сонуургалының база оларның идей-политиктиг деңнелиниң дыка бедээни болур. СЭКП райкомунуң чанында партия активиниң школазынга 37, түс-түс чергелерге марксизм-ленинизминиң үндезиниерин ооренир школаларга 196, В. И. Ленининиң допчу намдарын ооренир болүүмнерге 234, эге политшколаларга 157 дыңнакчы ооренип, дараазының курстарынче шилчээнер.

Политиктиг ооредилгени болгаш «Билиг» нинтилелиниң эге организацияларының ажылын удуртур, ленинчи номналды пропагандалаарынга боттуг дуза чедирер талазы-биле «Октябрь 30 чылы», «Тиилелге» колхозтарда, «Бүрен», «Кызыл тук» совхозтарда болгаш райкүүском чанында, Сарыг-Септиң № 1 ортумак школазында партия эге организацияларының (секретарьлары Д. Яровиков, П. Фунтиков, Е. Катцина, С. Якименко, В. Гайтер Н. Мутолапова, В. Дзава, В. Иванова) ында пропагандистер-биле кады эки ажылларны чорудуп турарлар. Районнуң лекторлары, пропагандистери бирги чартык чылдың дүргүзүнда 634 лекцияны, оон иштинде ленинчи темага 103 лекцияны чөнга номчаанмар. Эштер: С. Танаа, С. Якименко, Н. Федоров, И. Шантырев, К. Кореневская, К. Бондаренко, С. Одонов болгаш оскелер-даа «ССРЭ-ниң ленинчи даштыкы политиказы», «Ленинизм болгаш национал айтырыг», «Партияның ленинчи принцибиз», «Улуг Октябрьның салгакчылары», «В. И. Ленинни ажыл-амыдыралының дугайында», «Социалистиг күрүне, пролетариат диктатуразының дугайында В. И. Ленининиң ооредии» дээш оон-даа оске лекцияларны бедик утка-шынарлыг номчуп турарлар.

Ай бүрүзүнүң четверг санында районнуң удуртукчу ажылдакчылары колхозтарга совхозтарга, фермалар, бригаларга, бүдүрүлге черлеринге, албан организацияларга барып илеткелерни кылып, чон-биле бесеялажып, ажылагайның дугайын информастап берип, чонның негелделерин ооренип көөр хемчегларни ап келген. Ол четверг хүнүнде ортумаа-биле 23 лекция илеткел чер-черге болуп эртип турар. Номчуттунуп турар лекцияларның утка-шынарынче, идей-политиктиг деңнелиниче, партийжи ораторларның ленинчи номналды массага чедингир, биилингир болгаш тодаргай пропагандалаарынче СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдыын, «Билиг» нинтилелиниң район организациязы кол кичээнгейни салып турар. Чижээ, лекторлар И. Шантыревтиң, В. Хангаевтиң, С. Одоновтуң, С. Якименконуң лекцияларынга олуржуп, оларга боттуг сүмелерни берген. Ол шыкаш А. Дмитриевтиң, В. Алексеевтиң бижээн лекцияларын районнуң «Билиг» нинтилелиниң организациязының превидиумунуң хуралынга, лекцияларга чугаалажып көргеш, массага номчууру-биле партия организацияларынче чоруткан.

Районнуң радио дамчыдылгазы неделяның пятница хүнүн ленинчи темаларга дамчыдылга хүнү кылдыр доктаадып тургускан болгаш анаа районнуң харыысалгалыг удуртукчу ажылдакчыларын киириштирип турарлар.

Ленинизмни аныяктар ортузунга пропагандалаар талазыбиле комсомол организациязы, улус чыры дыышкынның ажылдакчылары соолгу үеде элээн ажылдарны чоруткан. Бүтү школалар класстар аайыбиле ленинчи номчулгаларны чорудуп, оларның дыка хөй тускай ленинчи неделины чарлаар хемчегларни алган. Партия, совет ажылдакчылар-биле, хамаатыг болгаш Ада-чурт дайынналарының киржикчилери, күш-ажылдың сураглыг кижилери-биле ужуражышкынналарны организастааннар. Ленинчи комнаталарны чамдык школаларда ажытkан, анда база улуг ажылдарны чорудуп турар.

Культура ажылдакчылары бо талазы-биле олон ажылдарны кылып турар. В. И. Ленининиң революстуг ажыл-чорудулгазының дугайында эртем-теоретиктиг конференцияларны болгаш тематиктиг кежээлерни клубтарга, кызыл-булуннарга организастап. Владимир Ильичиниң чогаалдарының делгелгелерин библиотекалар организастаан. «Ленинчи ёзу-биле ооренир, чурттаар болгаш ажылдаар» деп лозун-биле бот-тывынгыр уран үүл коллективтериниң көрүлдези чоокта чаа район төвүнге болуп эрткен. Түңнелинде бирги черни Кундустуттуң, ийигизиин — Сут-Бажының, үшкүзүн Бүрен-Байхаактың колхоз клубтарының коллективтери алган.

Оон-биле чергелештир амда чедир кыдынмайн турар ажылдарны, ленинчи номналды пропагандалаар талазыбиле кошкак ажылдал турар партия организацияларын айтыры чугула. Эрткен ооредилге чылынга «Коммунизмче орук», «Октябрь 14 чылы» колхозтарда «Бурунгаар» совхозта партия организацияларының (секретарьлары Д. Мурыгин, С. Кумажик, А. Есипов) четпес ажылдаанындан ол черлерде тургустунган школалар ооредилге программазын дооспаан. Коммунистер, комсомолчулар ортузунга ооредилгени ёзу барымдаалап тургускананындан, партийжи негелделени кошкатканындан школалар чугле 3—4 кичээлдерин эртиргеш, ажылын соксаткан.

«Ленинчи орук», «Коммунизмче орук» колхозтарда «Билиг» нинтилелиниң эге организацияларының ленинчи номналды пропагандалаарынче кошкак кичээнгей салып, ында лекторларны, агитаторларны, политинформаторларны шын хуваавайн, номчуттунгаш лекция, беседаларның идей-политиктиг деңнелин безидеринче шоолуг сагыш салбайн келген.

Районнуң бүтү колхозтарында, совхозтарында көскү агитацияны чаартып, ону тема ёзугаар шимээр, хүн бүрүнүң соруглаарынга дүүштүр тургузар айтырыг биске ам-даа долузу-биле чедип алыныйн турар. Районнуң суд, прокуратура, милиция черлериниң удуртукчулары, көдээ ажылагай эргелелиниң болгаш ажыл-агыйларның чамдык специалистери илеткелдерни ховар кылыр ийикпе, ырынай кылбайн турар.

Амгы үеде районнуң партия организацияларының ленинчи номналды пропагандалаарында четпестерни дарый удуткаар талазы-биле хемчегларни ап турар. Көдээ клубтарның чанынга ленинчи лекторийлерни тургузуп, Сарыг-Септиң культура университединиң ажылын эжиктериниче утланган ажылдарны чорудуп турар. Келир чаа ооредилге чылынга четчелээшкинниң кичээнгейлиг чоруткан. Партия чырыдышкынының школаларынга 1800 ажыг кижи ооренир. В. И. Ленининиң допчу намдарын ооренир болүүмнер эрткен ооредилге чылында 17 турган болза, ам 75 чедер. Ол шыкаш СЭКП райкомунуң чанынга удуртукчу кадрлар ооренир школазы ажыглаттынган.

Ленинчи номналды пропагандалаарының талазы-биле тускай айтырыгны сентябрь айда районнуң бүтү пропагандистериң сиңдүнге база катап чугаалажып, чогуур хемчегларни ап чорудар. А июнь айда бо айтырыгны «Билиг» нинтилелиниң район организациязының хуралынга чугаалажып көргеш, ленинизмни калбаа-биле пропагандалаарывче угланган хемчегларни ажылдап кылган.

Соруга чүл даярге, мөөнеттинген эки дүргүзүлгени байдыш түңнээринде болгаш улам-на байлакшыдарында болур. В. И. Ленининиң ооредии, оон чырык чазагай овур-хевири киижи бүрүзүнүң амыдыралчуртталгазынга болгаш ажылхеректеринге хей-аът киирикчи үлегер-чижек болган турар кылдыр партия организациялары идеология ажылын бедик деңнелге тургузары болур.

Ш. СЕРЭЭДАР,
СЭКП Каа-Хем райкомунуң агитация болгаш пропаганда кылдазының эргелекчизиниң оралакчызы.

Активтиң ооредилгези

Партия райкомунуң чанынга партия эге организацияларының, партком нарның секретарьларының, оларның орналынчыларының болгаш партбюролар, партком нер шигүннериниң чыл хуусаавыг школазын организастап тургускан чөрүп, оларның политиктиг билиин бедидеринге, ажылагайны мергежилдиг удуртурунга улуг деткимчелиг болур деп чүвени эртиген чылдарның практиказы көргүскен. 1968—69 ооредилге чылында СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң чанынга ажыткан ындыг школаның ажылын план ёзугаар организастыг чөрүдар талазы-биле аазын хемчегларни ап чорутканындан ооредилге чылы чедиишкинниг доозуулган.

1968 чылдың ноябрьда партия райкомунуң бюрозунга чыл хуусаалыг школаның директорун, ооредилге эргелекчизин болгаш башкылар составын бадылаан. Ол шыкаш школаның ооредилге программазын тургузуп, дыңнакчыларның даңзызын чөтчелээн. Школаның директизазы ооредилге программазынга дүүштүр ай санында болур кичээлдерниң темалар айны-биле лекцияларын тус-тус кижилерге хувааган. Ооредилге чылының дүргүзүнда шупту 56 шак ооренип эрттирген. Оон иштинде лекциялар 41 шак, теоретиктиг кичээлдер 4, дүрштүлге соонуушкуну 6, экскурсия 3, түңнел кичээл 2 шак болган. Школаны 53 дыңнакчы доозкан.

Болуп эрткен кичээлдерге СЭКП-ниң XXIII съездизиниң материалдарын, съездиниң материалдарының амыдырала боттаныышкынын, партийжи-идеологтуг болгаш организастыг ажылдарны сайзырангайгыдарының ёруктарын, хой-нинти организацияларынга партийжи удуртулганың хевирлерин, ажылчы чонунуң коммунистиг кижизидилгезиниң дугайында база ажылагай, культура тургузуушкунунуң амгы үеде сорулгаларын, будүрүлгениң экономиказын хөгүдериниң дугайында болгаш оске-даа темаларга лекциялар номчуттунган. Ол шыкаш СЭКП ТК-ның, Совет казактың иштинги, дашкы политиказының, коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң айтырыгларының дугайын, В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга белеткелдерге хөвбаштыр партия организацияларының сорулгаларын ооренип турган. Лекторларның хой кезии кичээлдерге шынарлыг белеткенип, дыңнакчыларга хаңы билиглерни берип, лекция бүрүзүн амыдырал, ажыл-иш-биле холбап, тодаргай анализтиг чижектерни киирип келген. Оларга партия райкомунуң кийдис эргелекчизи В. Долмамап, районнуң удусчу контроль комитединиң даргазы Д. Хертен, райкүүском даргазы Р. Хунай-оол болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

«Партия болгаш күүрүне ажылынга ленинчи стиль» деп теоретиктиг кичээл, «Хүнээп алган шинтирлерниң күүселедезин хынаары» деп дуржулга солчуушкуну ыңнанчыларның улуг сонуургалын көдүрүп, партия амыдыралының чугула айтырыгларынга хамаарышкан ажыктыг чугаа болган. Партия организацияларының ажыл-чорудулгазынга дайынчы арганы ол семинарлар берген. Школаның кичээлдеринге болган санал-онаалдарны ооренип көргеш, «Хүнээп алган шинтирлерниң күүселедезин амыдырагга боттандырар» дугайында айтырыгны СЭКП райкомунуң бюрозунга болгаш пленумунга чугаалашкан.

Чыл хуусаалыг школаның ажылынга партия организацияларының секретарьлары эштер О. Шивит-оол, Д. Хертен, М. Домган, И. Сендек, Б. Биичей идепкейлиг киржип, боттарының арга-дурумулгазын өскелерге чугаалап берип турганнар.

Школаның ажылынга СЭКП өскомунуң болгаш республиканың чамдык албан организация черлериниң харыысалгалыг ажылдакчылары киржип, лекцияларны номчуп, оон ажылын экижидер талазы-биле практиктиг дузаны чедирип турган. Бо чылдың эгезинде эрткен эзячеглиг кичээлге эштер Г. Ч. Ширшин, С. Д. Киров, Н. К. Бегзи киржип, тус-тус солун ажыктыг лекцияларны номчаан.

Школаның ажылынга чамдык четпестер тургулаан. Кичээлдерге өзалдап келир азы кандыг-бир чылдагаан-биле шуут келбейн баар чоруктарның түңнелинде дыңнакчыларның саны доктаамал эвес болуп турган. Түңнел кичээлге 53 дыңнакчыларның дөртен үшү школаның программазын бүрүн доозкан.

1969—70 ооредилге чылында школаның ажылын уламчылаарын чугаалашкаш, оон программазын ам-даа янзы-бүрү болдуруп, сайзырангайгыдарын дыңнанчылар сүмелээн. Ылангыя практиктиг кичээлдерниң, дуржулга солчулгазының кичээлдерин кайбаа-биле кииргеш, ниити ооредилге программазын 56 шактан ковудетпейн тургаш, марксичи-ленинчи теориямы, политэкономияның, философияның болгаш эртеминг коммунизминиң үндезиннериниң дугайында шактарны киирерин шиитпирлээн. Ону ынчаар чорударын амдан эгелеп төлевилеп эгелээн.

К. СЕВЕК,
СЭКП райкомунуң оргкилдизиниң эргелекчизи.

План күүсеттинген

Тываның аар үлетүрүүнүң баштайгыларының бирээзи — «Тыва кобальт» комбинаттың тудуунда чүс-чүс оодлар, кыстар ажылдап, бүгү-эвилел ужур-дузалыг чаагай хереглерни будүрүп турарлар. Красноярскиниң политехниктиг техникумун дооскан Татьяна Кожухова Тывага чедип келгеш Хову-Аксыныче чорупкан. Аныяк тудугжунуң күш-ажылчы амыдыралы маңаа эгелээн.

Татьяна Кожухова тудугжу коллективтен хоочун тудугжуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының сагыш човаңгыр дузалаамчызыбизе техникумга алган билиглерин практиканга ажыглап турган, тудуг херээн чедиишкинниг шингээдир ажыын. Комсомолчу кыстың ажылга кызыгаар, мергежилиниң бедип турарын көргеш, комбинаттың тудуг эргелели автоматтыг механизмнерниң дерилгезин бишкарарын чөпшээрээп. Автоматтыг механизмнер цеги чүс-чүс кижилер хол-биле кылыр ажылын солуп, күш-ажылдың будүрүлгүнүн бедидип, бот-үнези чинчедип турар. Автоматтыг механизмнер цегинде комсомолчу-аныяктар ажылдап, ажылдың харыысалгалыын ханызы-биле билип турарлар. Мында белдир будүрүүнүң канчелгазы, тудуштурулгазы инженерлерниң баш бурунгаар шиимээ санаа килганыбиле чоруттунуп турар. Бир өөрө автоматтыг механизмнерниң ажылдаары соксаар болза, тудуг ажылы үзүктелип турупгар, ажылдың доостур хуусаары уламар.

Автоматтыг механизмнерниң цегинин коллективи тускай эртеминг аныяк кыс Татьяна Кожухованың башталгазы-биле нарын сорулгаларны боттандырып, улуг тудугга боттарының төлептиг күш-ажылчы үүгүн киирип турарынга «Тыва кобальт» комбинаттың тудуг эргелелиниң коллективи чоргаараныр. Кол корпустуң тудуг цегиниң коллективи чартык чылдың будүрүлге планын чедиишкинниг боттандырган. Комсомолчу кыс Татьяна Кожухова 1969 чылдың ийиги чартыында бердинген онаалданы ажыр күүседир дээш күжениишкиниит ажылдап турар.

Д. ИРГИТ.

Мактал галыг

Кызылдың Сесерлиг сельпозунуң Чербиде эш Костеловскаяның эргелекчилээни хлеб быжырар черниң ажылын чон мактап турар. Анаа быжырган хлебти Кара-Хаак, Черби суурларының чону садып алыр. Соолгу үеде ында хереглекчилерниң саны уламна оскен. Чербиниң школа-интернады, санатор-кадышылга школазы, ыяш ажыл-агый участогу хлебти база-ла моон ап турар.

Ынчангаш хлеб быжырар черниң ажылдакчылары эш Костеловскаяның удуртулгазы-биле хүнде мун килограмм хлебти быжырар нормаңы 1800 кг. кылдыр күүседип турарлар. Дүн-хүнде хлебти 4 удаа быжырар тургаш, ам 6 катап быжырып турар апарган.

Хлеб бажырар черниң ажылчыннары Татьяна Ермолаева, Вера Капустина, Елена Тонких оларның эң-не кызымаккай болгаш эки ажылын коллектив мактап, демдеглеп турар.

«Бурунгаар» совхозтуң паромунга Сергей Азарекович Болдаш беш чыл улай ажылдап турар. Оон ажылы эскет чок болза-даа нарын. Хем суу улгадып, боранныг бергенде хой чүктү кежиирери белең эвес-ле болгай. Часкы, күскү хову ажылдарының үезинде оон дыштанып үези беәни барык чок апаар. Ах сеткилдиг хоочун паромчу дыжыы бодаавайн, улуг үүзени будүрериниг бодунуң салышкынын киирип турар.

Хем эриинге чоокшулап келгенивисте:

— Удавас тараа кезилдези эгелээр, ынчан ажылым чай чок апаар. Дүжүт ажаан алышкынынга хууда база белеткеним, паромну ыяк септээн мен. Күскээр соок апаар чүве болгай, маңаа бичии бажыңчыгаштан кыдырып бээр үлүг болза — деп Сергей Азарекович сеткилин биске чугаалады.

...Бүрүлаан одаг кыдынга ыяш шайны чаа-ла аартап эгелеп олурувуста, ол чарыкта үгектиг машина кестүп келди.

— Кино машинаазы-дыр — деп чугаламышаан, хоочун паромчувус эриктиг куду базыпты.

ЧУРУКТА: С. А. Болдаш.

А. КРИВОНОШКИН.

Хадың-Аксын утпанар

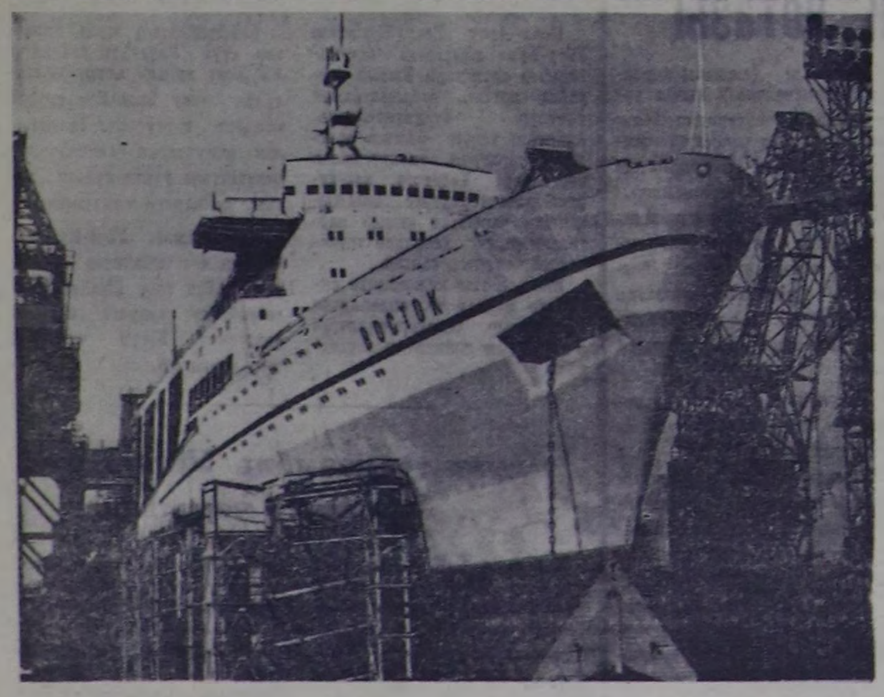
Таңды районда Тываның көдээ ажыл-агый дүржүлгэ станциязының Хадың-Аксы фермазында хөй ажылчыннар ажылдап, ниитиниң малын кадарып, малдың баш санын өстүрер, оон продуктулуг чорүүн улам-на бедидери дээш бирлиин, күүн салып турарлар. Совхозтуң дирекциязы, партия, профзвилел организациялары болгаш район организациялары ажыл-ишчилерниң хандырылгазынче сагыш салбайн турары хомудавчыг.

Фермага моон мурнунда магазин болгаш медицина пунктузу турган, соолгу үеде магазин хагдыган, ажылчыннар хереглеринден чорук кылып тургаш, өске суурлардан садып ап турар апарган. Медицина пунктузу база ажылдавастаан. Ажылчы чонунуң хандырылгазының талазы-биле чугула черлер ажылдавайн турда, чогуур организациялар, ылангыя көдээ Совет, совхозта партия, профзвилел комитеттери хемчег албайн келген.

Ферманың ажылчыннары Бай-Хаак болгаш Дүрген баарда транспортка база бергелеп турар, садыгга болгаш эмнелгеге баары албан апаар болгай. Ажылчыннар машина келирин манап, үнелиг үе-шакты чаңдыкта халаска эрттирип каар таварылгалар кайы хой. Моон мурнунда Бай-Хаак — Дүрген — Хадың-Аксы мынчаалдыр тускай машина — такси үргүлчү чорүп турган болза, ам шуут келбестээн. Хандырылганы чугула азыралары магазинниң, медицинна пунктузуң болгаш таксини ажылдадырын Хадың-Аксының ажыл-ишчилери күзеп турарлар.

Чер-чер Советтерниге болуп эрткен соңгулда үезинде депутаттарынга соңгукчулар амыдыралчы чагыгларны берген болгай. Хадың-Аксынга хамаарыжып турар район болгаш көдээ Советерге соңгулда талазы-биле округундан соңгуттурган депутаттар ферманың ажылчыннарының негелделе-хомудаларын ооренип көрүп, магазинниң, медицина пунктузуң ажылдадыры күзенчиг. Депутаттар боттарының санал-онаалдарын чогуур организацияларга киирип, шинтирлиг хемчегни алыр болза, шинтирлеттинмейн баар айтырыг турбас болгай. Совхозта улус-чу контроль болуу база-ла үзеттиг хемчег албайн келгенин Хадың-Аксы ферманың ажыл-ишчилери чугаалап турааллар. Ажылчы чонунуң амыдырал хандырылгазын экижидер талазы-биле соңгукчуларның депутаттарга берген чагыглары амыдырагга боттанган турары биилингир болгай. Ындыг болганда ферманың ажылчыннарының хандырылгазынга четпестерни чайгалыр хемчегларни алыры. Хадың-Аксын утпазы депутаттардан негеттинип турар апарган.

К. ХҮҮРЕКПЕН.
Кызылдың ангы заводунуң ажылчыны.

• • •

ЛЕНИНГРАД. Адмиралдейство заводунуң корабльдериниң дерип турар делегейде эң улуг «Восток» дээр балыкчы базазы. Ийи түс ажыг метр узун судно бодунуң кырынга 14 суднодан тургустунган бүдүн балыкчы флотилиязы тургузуптар.

Заводтуң цехтери хонукта үш түс тонна балыкты болбаазырадып шыдаар. Анда янгы-бүрү ассортиментилиг продукцияны бүдүрер. Цехтериниң бирээзинге консерва лаазаларын кылыр. Судно портче ээп келбейн, 125 хонук иштинде далайга эжиндирип чоруп болур. Балыкчылар эргезинде кинозал, клуб, диштаныпга салоннары болгаш эштир бассейнниг спорт комплекезин ажылдаар.

ЧУРУКТА: балык тудар «Восток» базаа сугже эжиндирип киреринниң мурнуунда.

И. БАРАНОВТУҢ фотозу

(«ТАСС» ның фотохроникизи).

• • •

Бедик культура школазы

Хайыракан сес чыл школазының коллективи эрткен ооредилге чылын багай эвес түңнелдиг доозкан. Ооредилгенин болгаш кижизидилгезиниң шынарын бедидеринче улуг сагыш салдынган. 1 «а», 2 «а», 3 «а», классларда ооредилгениң деңнели эң бедик болган. Башкылар Г. Монгуш, С. Торлушпан идепкейлиг ажылдап турарлар.

Бо школаның амыдыралында бир эки чүүл болза, ооренирлерниң эт-херекселге камнаг чоруу болур. Уруглар корум-чурумнуг, күш-ажылды хүндүлеп, үнелеп билирин. Ооредилге чылының соолгу конгазы эдип турда көөрге, школаның классгары чыл эгезинде дег арыг болуру чаңчыл апарган. Парталарда, стол, сандайларда шиймээр чок. Будук-даа төгүлбээн болду. Класстарны түгле чуп, чугайлаан.

— Силерниң школада тургустунган эки чаңчылдың чажыды чүдел?—деп, ооредилге эргелекчизи С. Даштан айтырган мен. Ол мынчаар чугаалады:

— Кандыг-даа ажылдың эки түңнелдиг болуру бир деңниг ажылда. Ол эки чаңчылдарны тургузар дээш школада хөй-ниити организациялары, аларелер комитеди кады хөделгеп. Уругларның чурумунга хайгаараадды бедиттивис. Оон уламында харыысалга бедээн. Күш-ажылды хүндүлеп көөрти чедип алган бис. Уругларның күш-ажылга кижиндилгези мынчангаш экижээн.

Өскээр чугаалаарга, школачыларның эстетиктиг кижизидилгезиниң талазы-биле элээн ажылдар кыдынган. Школазының девискээрни көрүштүг тургузар дээш ооренирлерниң түңнүлү бедээн. Школаның иштн-даштында янзы-бүрү тууштерни олуртаан, уруглар боттары кичээнгейлиг ажаан турарлар.

Кандыг-бир эт-херексел гуружундан өскерип берген ийикке азы шыйыг шыйбактыг апарган болза, ооренирлер оны дораан-на эскерип, эде кылып чаңчыга бергенер, чурум үрээр фактыларны школада хөй-ниити организациялары, ада-не комитеди ол дораан хемчээп алыр.

— Күзүн школа ажыттынып турда бистиң школаның чанын көөр болза, оң-баазын чечектер-биле каастанылкан, арыг-сидиг чаражы кончут болур — деп, ооредилге эргелекчизи бадыткап чугаалай-дыр. Ол-даа кончут чөптүт. Шынап-даа уруглар туржук, улуг кижи ооренирээр школээ-ле болгай.

Уругларның чайгы дыштанылгазынче кичээнгей салган. Ук айтырыгны ада-не хуралынга, башкылар чөвүлелинге чугаалашкан. Владимир Ильич Ленининиң төлүзүг үезинде турган чери Шушенскоеже 36 ооренирлиг, Ак-Довурак хоорайже 30 кижи экскурсиялап чораан. Пионер лагеринде 25 ооренирлиг дыштанып турар. район иштинге турыстээрзинге 20 кижи киришкен. Олар районнуң Ленин орденниг мурнакчыларыбиле ушуранган.

О. СИЯРИН-ООЛ.
Чөөн-Хемчик район.

☆ ☆ ☆

«Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа салбыры бо айның эгевинде сигеин кезилдеининче киргеи. Июль 7-ге чедир 60 тонна сигеинни пресстээн, кыштагларже чедиргеи.

Элезин-Адаа деп черинң элбек сигеинни чүгле ажылчынар эвес, малчыннар боттары база кезип турар. Сүт-барлаң фермазының эргелекчизи Ширин-оол Бүдүп 15 кижини баштаап, сигеинни хол кадыры-биле кезип киргикеп. Олар 15 га черинң сигеинни кескеп.

Сигеи кезикчилерни техника-биле долу хандырган. С. И. Маковкин (үстүнден бирги чурукта) бир хүн дургузунда 12 га черинң сигеинни кезер тургаш, ол планын 15-20 га чедирип турар. Прессовщик Кызыл-оол Кандан (ийиги чурукта) база тергиин эки ажыдап, мурнакчыларның санында киргеи. Салбыр эргелекчизи Я. С. Доржу (үшкү чурукта) сигеи кезикчилерине эглчеглиг даалганы берип турда, бистиң штаттан дашкаар корр. Оюп Кодур-оол чурукка тырттырган.

☆ ☆ ☆

Ажыл-ишчи санал-онал

Эрзин районунуң Мөрен кожа Советиниң күүскому соңгукчулар-биле депутаттарның ужуражыышкынналарын округтарда агитквартираларга эртирерин практикалап турар. Мөрен соңгудга округундан район Советиниң депутады эш Александра Намдак, Мөрен кожа Советтиң депутады эш Саяна Күдер олар боттарының округтарында № 6 болган № 7 агитквартираларга соңгукчулары-биле ужуражыр, отчёттаар кылганнар.

Партия, комсомол организацияларының, херээженнер човуделиниң, агитаторларның база депутаттарның киржилгези-биле организестап тургускаан агитквартираларга масса-политиктиг болган культура-массалыг ажылдарны чорударынга, ол шынаш кожа Советтиң масса-биле харылзаазын быжыглаарынга, организэс-массалыг ажылын сайзырангайжыдарынга идиг-ин берип турар. Мөрен суурнуң чуртакчылары боттарының хостуг шактарын агитквартираларга эрттирип, массалыг хемчеглерни организастап турарын демдеглээри чугле.

В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр үе чыл болуурунга турасказаткан социалистиг хүлээлгелерни районнуң ажылчы чону болган «Мөрен» колхозтуң ажыл-ишчилери бөш чылдың дөртки чылының бирги чартында канчаар күүсеткенин болгаш моон соңгаарны сорулгаларны депутаттар соңгукчуларга тугаланып берген. Чартык чылда күрүнеге эът, сүт, дүк салар планнарын район ажыр күүсеткеп. «Мөрен» кожа ажылагый артелиниң волкочугулары чартык чылда күрүнеге 98 тонна эътти сатканын, часкы кыргымдала дүн планын 97 хуу күүсеткенин болгаш сүт дужаар планын күүсетпээнин, бир инектен-не 548 кг сүт сагдынганын депутат эш Күдер бодуунуң отчёдунга бот-шүгүмүдел-биле тугаалаан.

Малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле районнуң колхозтарының малчынары чамдык көргүзүглерни чедип алганын район Советиниң депутады эш Намдак чугаалаан, мал ажылынга улуг четпестер барын, ону чайладыр талазы-биле шинчилиг хемчеглерниң кошкак аллының турарын демдеглээн. «Мөрен» колхозтуң шээр мал кадарчылары 1969 чылда түс баш хой, ээшкүге онээштыр 85 хураган, 80 анай алыр хүлээлге алган, алды айларның түнелинде 97 хураганны, 108 анайны өстүрүп алган. Теveниң инектиң, бенин чаш төлүн чидириг чокка алдынган. Колхозтуң коданнарында ол-дашкын улам-чылап турар. Инитининиң малын организастыг чайлаглаткаш, эки деңгилгени чедип алырынче соңгукчуларның кичээнгейин депутаттар угландырган. Мал чемнинiң белеткелин организастыг чоруткаш, курлавырны тургузар, кышкы турлагларны кышка үткүштүр белеткээр дугайында санал-онаддар болгулаан.

Отчёт кылган депутаттар болгаш санал берген соңгукчулар чагыгларынга күүсеттинип турарынга доктаалаан. Мөрен суурда бир кудукту казып ажыглавда киирген, автобус турар гаражтың кол тулуу доозулгаш, дериглезин кылып турар. Суурнуң төп кудумчуузунда тәштерни олурткан болгаш чуртакчылар бажыңнарының чанында ыяштарны, чечектерни тарып олурткан, ажаалдазын эки чорудуп турар. Чер-чер Советтеринге болуп эртеп соңгукчулар Мөрен школазының интернадының тудуун бо чылын доозуп, ажыглалга киирер дугайында чагыгны соңгукчулар депутаттарга берген. Материал белен бар-даа болза, тулуг оожум чоруттунуп турар, чагыгны күүседир хүлээлгелиг колхоз баштаар черн чүгле үш бызаңчы тургузуп каап, күш немзэрни болбайн турарын санаал берген соңгукчулар шүгүмчүлээн, район организацияларынга дыңнадып, дуза көргүзерни депутаттардан дилээн.

Соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле хамаарышкан организацияларга айтырыгны тургузуп, организастыг ажыдарны чорударын депутаттар эштер Намдак, Күдер олар соңгукчуларга бүдүрер-кеп. Депутаттар-биле соңгукчуларның ужуражыышкынылары организастыг болгаш ажыл-ишчи санал-онаддар-биле эртеп.

Б.-У. КЫРГЫС.

делегей бо хүннерде

ӨҢНҮКТЕРНИҢ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

БЕРЛИН. (СЭТА). «Өңнүктерниң ажы-дүнма хуспактанышкынында», «Совет Эвилели келир үеже орукту ыаеп бар чоруур», «Бистиң найырлывыс — төөгүдүг чаалап алышкыны» — ындыг эгелер-биле түс черниң солуннары ГДР-ниң партия-чазак төлээлериниң ССРЭ-де найырлыг аяа-чоруунуң дүтаймында отчёттарны бирги ариннарынга парлап турар.

«Нойес дойчланд», «Берлинер цайтунг», «Трибюне» болгаш өске-даа солуннар Кремльге тургускан дүштеки шайлаллага СЭКП ТК-ның Чаргынне секретары Л. И. Брежневтиң болгаш ГДР-ниң төлээлериниң удуртукчузу ГСЧП ТК-ның Политбюрозуунуң кежигүзү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Даргазы Вилли Штофтуң чугааларының бүрүн текстинин азы тодартай допчуладып бирги ариннарынга парлаан. ССРЭ биле ГДР-ниң арасында ажы-дүнма найырааашкы болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылга-биле бижыглаттынган, бистиң чурттарывыстың сырый чаңгыс аяа чоруунуң үндезининге ол бижыы-биле туруп турар».

Белградта консультативтиг ужуражыышкын

БЕЛГРАД. (СЭТА). Канада-даа каттышпаан чурттарның төлээлекчилериниң консультативтиг ужуражыышкыны июль 8-те Белградта эгелээн. 51 чурттарның төлээлекчилери унда киржип турар.

Югославиа парлаалганың дыңнатканы-биле алырга, ужуражыышкынының киржикчилери амгы үеде каяа-даа каттышпастың политиказының ролюн болгаш ужур-дузаазын, тайбыңның, хамаарышпас чорупту-ның база каяа-даа каттышпаан чурттарның янзы-бүрү адырларга ажыл-чорудулгазын калбартырының айтырыгларын чугаалажып турар.

Мурнуу-вьетнам патриоттарның халдаашкыны

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң отрядтары америк-сайгон шеригээрге удур чедишкинниг дайынчы чорудулгаларын үргүлүлеп турар. ВНА агентиледиң дыңнатканы-биле алырга, Зядинь можуда дайындажып чоруп турар патриоттар июнь 19, 23, 28 болгаш июль 3-те болган тулчуушкуннар үезинде 377 америк солдаттарны сандан үндүрген, 84 танкыны болгаш бронетранспортёрну узуткаан, 3 самолёттү дүжүр аткан. Июнь 24-те Лонгкхань можута патриоттар 44 танкыны болгаш бронетранспортёрну, беш артиллерия бооларын узуткаан.

Чедимче чок шенелде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Биос-3» дээр спутник-биле космоска ужудуп турган үш харлыг Боонн деп аттыг сарбашкын Оожум океанда Гавай ортулуктарының районунга сугга хонуткан соонда он ийи шак болганда өлген деп, АП агентилелдиң корреспондентиан Гонолулудан дыңнаткан.

Космоска үжен хонукта ужудар дээн сарбашкының космоска ужудуушкуун тос хонганда соксаткан, чүге дээрге, оон кадының байдалы дыка баксыраан болган.

ХАЛГИН-ГОЛГА ЭРЕС-МААДЫРЛЫГ ЧОРУК

Моол Арат Республиканың Улустуң Улуг хуралының Президиумуу «Халхин-Гол тиилелгезиниң 30 чылы» деп юбилейниг медальды тургускан.

...Халхин-Голга болган тулчуушкунга идепкейлиг киришкен болук совет хөөчүн кижилер бо хүннерде Моолда малчылар болуп чоруп турар. Аяа-дүнма чурттуң ажылчы чоннары оларны чер болганга чүректиң ханызындан үткүп ап турар. Улуг чон совет болган моол дайынчыларның эрес-маадырлыг чоруктарын кажан-даа утпас болгаш туранскаан чоруур.

«Сактышкыннар болгаш бодалдар» деп бодунуң номунга Совет Эвилелиниң Маршалы Г. К. Жуков Халхин-Голга тулчуушкунну «чарлаттынмаан дайын» дээн.

...1939 чылдың майда япон милитаристер Моол Арат Республиканың девискезинче Халхин-Гол хемниң районунга шургун киргеп. Олар мраи уткалыг сорулгаларны салган: моол черни эжелеп алгаш, Совет Эвилелиниче халдварының белеткелинге быжыглаал черни тургузар. Бодунуң эвилелчи хүлээлгелеринге болган интернационалчы хүлээлгезинге шынчы бистин чуртувус аяа-дүнма моол улуска дузалаан.

Аяа-дүнма Моолче халдаашкынга япон император армиязының шилиидек кезектери киришкеп. Майдың августа айга чедир ажок дезгеп ховуларга болган агаарга тулчуушкуннар соксавайн келген. Совет болган моол шеригээр эрес-маадырлыг болган дидиминнге дайындашкан. 1939 чылдың августа олар бүгү фронтуга шаап халдаашкынче шилчээн. Дайның бүрүнү-биле бүдээлеттирген болгаш кыеттырткан. Он хонукта үргүлчүлээн кадыг-дошкун тулчуушкуннарның соонда Моол Арат Республиканың девискезерни япон эжелекчилерден бүрүнүбиле арыглаан аштаан. Ол болза совет-моол шеригнерниң чайынналчак чедишкини болган.

...Бодунуң ярыг сугларын Буир-Нур холче агыскан Халхин-Гол хемниң эриктериде тайбың амыдырал чечектелип турар. Ол черлерде недүү ажыл-агый каттыжышкынарының хойжуулары оор-кодан хойларын одаралдың чоруур; ишкы-бүрү недүү ажылагый культураларың, чимис мыштарны тарып өстүрер талазы-биле шенелделерни дуржузга станциязында чорудуп турар. А 30 чылдың мурнунда маадырлыг болуушкуннар дугайын хой санныг туранскаалдар сагындырып турар. Бир туранскаалда оруе болгаш моол дыядар-биле бижээн: «Тайбыңга ынакшылдыг моол улустуң хостаагазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш, империалистиг агрессорларга удур, улустарның тайбыңы болгаш аймак чок чоруу дээш Халхин-Гол хемниң районунга япон эжелекчилер-биле тулчуушкуннарга амы-тынызындан когарааны Совет Арминың маадырлыг дайынчыларынга болгаш Моолдуң Улустуң-революстуг арминазының эрес-дидим киришкиннерине монге алдар».

1966 чылдың январьда Улан-Баторга болган моол-совет найырал митингизинге үүре чугаалаан тургаш, эш Л. И. Брежневтиң демдеглээни болза, Халхин-Голга япон эжелекчилерни чылча шапкан чорук бистиң улустарывыстың дайынчы аяа-дүнмалыны чоруунуң ёзулуг символу болу берген.

Халхин-Голга совет болган моол дайынчыларының эрес-маадырлыг чоруу—Совет Эвилелиниң болгаш Моолдуң улустарының бүзүлбас найырлының чыл демдеглелиниде чайынналчак арны.

А. ДЕНИСОВИЧ.
(СЭТА-ның корреспондентизи).

СУЭЦ КАНАЛЫНДА БАЙДАЛ

КАИР. СЭТА-ның корреспондентизи А. Кисловтуң дамчыткаяы болза:

Суэц каналының кавызында байдал дүшкүүргүг болуп артпышаан, КАР-ның Чепсектиг күштериниң командылал черинiң төлээлекчизиниң медегээнин ёзугаар алырга июль 6-дан 7-же дүне база июль 7-де хүннүң бирги чартында каналга египет болгаш израиль шеригээриниң аразынга аткылажышкын болган. Египет артиллериязы параль от точкаларын баскан соонда, 15 шак 30 минута турда, аткылажышкын соксаан.

Түс черниң-биле 21 шак турда египет рота каналдың чөөн эриинде Тимсах районче кешкеш, Исмаилия хоорайның боолап турган израильчилерниң туружунче халдаан. 30 хире израиль солдаттар болган офицерлер олуртпеп, элээн каш танкыларны болган ийи бронетранспортёрну сандан үндүрген, ажелекчилериниң бижыглаал черлерин узуткаан. Оон дараазында египет десант чоогунда израиль ракета базазынче халдаан болган шында ракеталарны узуткаан. Июль 7-де болук израиль самолёттар Суэц мугулдурнуң барын талакы эриинде Хургада хоорайның агаарынга база катап кеступ келген. Египет шүүргедекчи самолёттар оларны дораан дога шапкан. Агаарга болган тулчуушкун үезинде бир израиль самолёту дүжүр аткан, оон экилери аткаардаар ужурга таварышкан.

Агаар тулчуушкунунга киришпеп бүгү египет самолёттар базазынга онча-менди эп келген.

Рокфеллерниң аян-чоруу буурап дүшкен

АКШ-тың президентизиниң түскай төлээзи Нельсон Рокфеллер Латин Американың чурттарынга бодунуң аян-чоруун доозган. Май 11-ден июль 8-га чедир үеже ол 20 чурттарга чораан. Үш чурт—Перу, Венесуэла, Чили оны боттарынга хүлээп алырынган ойтаваан.

1961 чылдың апрельже Кубага удур америк хөлеазылекчилерниң интервенцизының үезинден бээр Каттышкан Штаттар Рокфеллерниң аян-чоруунуң хүннеридегизин ышкаш, датин америкканнарның талазындан ол хире көөр хөөн чок чоруукка таварышпайн келген. Бүгү дээрге антиамериканчы масслыг чыскаалдар үзээ-дараа болгулаан. Чыскаалдарның хой мидилеп киржикчилери Рокфеллерни болгаш ооң ишүү-биле АКШ-тың империалистиг мангыстарын Латин Американың улустарының хораллыг дайзыны кылдыр көрген. «Рокфеллер, үшүп чор!» деп чер болгаиға дыңналып турган дозуп Латин Американың чурттарынга АКШ-тың монополиларының үштекчи политиказынга, оларның иштики херектеринге Вашингтонның каржы холгаарлашкынынга төөчүүр сөдыргага ол улустарның чаңгыс эп-сеткилдиг негелдеининиң илереи болган.

Вашингтонуң төлээзин улустуң киледиээшкининден камгалаары-биле латин америка республикаларның чазактары чижеглээр үүре чок хемчеглерни алыр ужурга аргажоктаа таварышкан. Истелгенниң федералдыг бюрозунуң үүе-үүе агентилери, хой мүн латин америк солдаттар болган полицейжилер Рокфеллерниң аймак чок чоруун хандырарам-биле ону үдеп чораан. Бразилия, Парагвай, Доминикан Республика, Гаити болгаш өске-даа чамдык чурттарга Рокфеллерниң келиринин мурнунда массалыг түзүл хоруглаашкынны чоруткан. Парагвайның диктатору Стресснер антиамериканчы хөделиишкиннерни болдутбазы-биле танкыларны болгаш самолёттарны ажыттаан. Аргентина эрге-чагыргалар Рокфеллерниң аян-чоруунуң үезинде «хорум-чуруму хандырары-биле» Буэнос-Айрестиң 15 муң полицейжилерлиг полиция корпузун бүт кырынга тургускан. Рокфеллер Уругвайга айтыкан хуусаазынналар бир хонук бурунгаар чажыдыбиле чеде берген. Гаитиниң диктатору Дювалье камгалал агентилериниден, диктаторнуң бодундан болгаш ооң чоок киживилеринден аңгыда чурттуң чаңгыс-даа чурттакчызы хөрек кырында ону көрбее кылдыр америк аалчызын уткаан.

Рокфеллерниң чораан-на черинге ханныг истер артган: антиамериканчы чыскаалдарның киржикчилери биле дерии күштериң арказында болган кадыг-дошкун сегиржии алышкыннар үезинде хой латин американнар олуртпеп болгаш балыглаткан.

Бодунуң аян-чоруунуң үезинде Вашингтонның төлээзи чүгле америк империализмиин Латин Американың улустарының көөр хөөн чок чоруунуң ажыл эртикмес күштүүн эвес, харын база диптин ажылчы чоннарының аңгы демиселиниң күүгүлүг көдүрүлгүнүн бүзүрел көөр аргалыг болган. Аргентинага, Уругвайга болган өске-даа чамдык чурттарга Рокфеллерниң аян-чоруунуң хүннеринде ажыл сөсөдымышкинниг тулчуушкуннарның чалгыы кылбарган болгаш ам-даа сөсөвайн турар.

Вашингтонуң бадытканыбиле алырга, Рокфеллерниң аян-чоруунуң кол сорулгазы болза, бирыын бөөбүүреттиң чурттарынга хамаарыштыр «чөө политиктиг үгланмышкынынны ажыддан хындырыгга» АКШ-тың чазаа бажеткенир аргалыг болур төлээзе, «Латин Америкада херек ыыргында байдалды болгаш ооң хереглелдерни тодарадып алырында» болуп турган.

Мындыг айтырыг сеткилсагыныты дүвүредип келир: Вашингтон Латин Американың чурттарының «байдалын болгаш хереглелдерни» билбее апаргаанынга ынчан бүүдүүр боор. Ынчаргга АКШ-тың эдчин черлери болгаш эң янзы-бүрү америк төлээлекчи черлери, ооң иштинде ол чурттарга дектамал хой санныг шериг төлээзери чүүл кылып турарыл? Рокфеллерниң аян-чоруунуң сорулгазының дугаймында ол хоозун бодалга бүүдүүр-даа чүве болза, латин америка чурттарының ёзулуг хереглелдерине хамаарыштыр бичии-даа чигинтиишкин ам АКШ-тың чазаанга артпас ужурлуг. Чилиниң ашпыкы херектер министри Вальдестиң чугаалааны-биле алырга, АКШ Латин Американы дүвүртпес, тодаргайлаарга, бо дишке бодунуң неокаленизаторшу политиказын сөсөдыр ужурлуг.

Ынчалза-даа АКШ-тың оны кылыптарын маналары чаржыныг болгаш төгенчиг. «Латин Америкага АКШ-тың чаа үгланмышкынын ажыддан кылыр» дугаймында америк пропаганда шүүгээзинге болгаш Рокфеллерниң аян-чоруу Вашингтонуңун эглчеглиг кажарлашкыны-дыр. Ооң кол сорулгазы — диптө антиамериканчы хөөнерни кошкадыр. АКШ-тың империалистиг дээрбечи чоруунга удур чүгле улустарның эвес, харын база латин америка чурттарының хой чазактарының улам шиитпирлиг хөделиишкиннерин тускайлаар, АКШ бодунуң политиказын херек кырынга эде көөр дээр болдалы тургузарында болуур. Вашингтон латин америка чурттарының өскен удурланмышкынын сый шиварр, бодунуң мурнундагы үгланмышкынын үргүлчүлээри-биле чаа хевирлерни болгаш арганарны ажыддан кылыры-биле шаг-үеня ажыглаарын ыледе орайдажып турар.

Ындыг болза-даа Рокфеллерниң аян-чоруу бодунуң мурнуну салган сорулгаларын чүгле күүсетпээн эвес, харын база оларны улам нарыядаткан деп чүве биилдингир-дир. АКШ-тың Латин Америка-биле харылзаазарынга улам хамыхап турар кризисти америк парлалганың хүлээп көөр ужурга таварышканы таварылга эвес.

Ол кризисти үзүткээрниң каре чаңгыс оруу болза, ону болдуруп турар чылдагаанарны чайладыры, тодаргайларга. Латин Америкага америк монополистиг капиталдың кара туразында элээшкинни нөөнгежидер дээн АКШ-тың империалистиг негелделерин сөсөдыры болур.

Н. ЧИГИРЬ,
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

ШКОЛАЛАР ТУДУУ

Чеже соңгаарладырыл?

Эрзин районнуң школаларында элээн хой тудугларны ылыры планда юрдунгеп. Мөреп сес чыл школазында 60 кижи чурттаар интернатның тудуун ылыры-биле «Мөрен» колхозтуң башкылар бажыңы чери бо чылдың февраль мезинде районнуң улус соведчиге киллизи-биле керээни чартаа болгаш бо чылдың сентябрьда ук тудугну ажыглалга киирерни хүлээптеп.

Ам унда байдал кандыгыл дээрге, безин чаваарда, тудуг материалдары ыынчаге дээр сөөртүнмээн. Интернат тудуунга ажылдаар тускай тудугжу бригаланы эккеп бээрге оларны машина-техника-биле хандырбайн, ажылдаар ужурлуг объектиге-даа ажылдатпаан чылдагаанны чүдүл? Төре-Хөл хөөнүүнга янек кажаазы база Мөренге хой кажаазы тударынга ол тудугжуларны ажыглаан. Ол-ла колхозта ийи аал ишти чурттаар башкылар бажыңының тудуун тудуп бээри-биле кежээни база чарган болгаш июнь 1-де ажыглалга киирер болган. Тудугларны кылырынга чарыгдаар акша-хөреңгини колхозтуң агар салыынга шагла-ла шилчидип берген. Ындыг турбуже бо хүннерге чедир кандыг-даа материал белеткеттинмээн.

«Мөрен» колхоз (даргазы В. Кунгаа), унда кожа Совет (даргазы К. Доржу) школа болгаш уруглар алдан черлериниң тудуун ийиги чергенинг айтырыны кыдыыр ыорун турарын чүүн-биле таймыбырлаарыл?

Улус өөредилгезинге хамаарышкан тудугларже сагыш салбас чорук районнуң өскедаа ажыл-агыйларында бар. Бай-Дэг сес чыл школазынга ийи аал ишти чурттаар башкылар бажыңы тудуп бээрибиле «Чаа орук» колхоз февральда-ла керээ чарган. Чогуур акшаландырымышкынны район чоруткан турда ук объектинiң тудар черни бериин планнаваан. «Чаа орук» колхозтуң даргазы эш Сактыы-Сюрюн, кожа Совет даргазы эш Чумбуртай дээш өске-даа удурутукчулар школа херээн чугулага көрбейн турары кончуг шын эвес.

Ленин аттыг колхозтуң башкылар черн Кызыл сылдыс сес чыл школазынга 160 кижи өөреннир школа тудуун 1967 чылда керээ чарып тудар болгаш, амга чедир оон ханазын безин доозаваа.

Школа тудуун дүргедедирин негээрге колхоз даргазы эш Найдың база кожа Совет даргазы эш Дүгер «материал сөөртүр транспорт чок» азы «ажылчым ыыпу чок» дээш тудут ажылдарын чорударындан айтаваа турар.

Х. УРЖУК,
Эрзин районнуң тудуг мастери.

БОНН—ПЕКИН

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүдел хуралынга Л. И. Брежнев ЮУР-нуң амгы удурутулгаашының ажыл-чорудулгаашының дугайын чугаалавышаан. Кыдаттың даштыкы политиказы аңгы талазы-биле социалистиг ортказын чидирген болгаш пролетаржы интернационализмниң тоож көрбес болган деп демдеглээн. Ээ улуг капиталистиг державалар, ылаңгыя Германияның Федеративтиг республиказы-биле чоокшулажышкын ооң политиказында кежүлеп анаргаи деп, эш Л. И. Брежнев онаалаи айыткан.

Социал-экономиктиг тургузуунуң болгаш идеологиязының талазы-биле домейлешпес бо ийи чурттуң — Барыын Германия биле Кыдаттың аразында сөөлгү каш чылдардан бээр быжыг харылзаалараның тургустуна бергенин даштыкы парлалганың төлээлери кайгап чугаалажып, Боон биле Пекинниң аразында «чылыг харылзаа», «чаа өзек» тургустувду деп бижип турарлар.

Бо медеглелдер аяа тыптып келбээн. ГФР биле КУР-нуң аразында быжыг харылзаалар сөөлгү чылдарда тургустунган. 1963 чылда бо ийи чурттуң аразынга баралаи саарылгазының хемчээли 200 миллион марка турган болза, ам миллиард марка ажып турар. Оон түүнелинде Кыдаттың садыглажып турар чурттарында кол черни Япония биле ГФР эзлей бергеи.

Империалистиг чурттар-биле Кыдаттың садыг харылзаазы оскен тудум, социалистиг чурттар-биле экономиктиг харылзаалары чоорту кудулап турар. Япон специалистериниң кылган санаашкынындан алырга, 1967 чылда империалистиг чурттар-биле Кыдаттың садыг харылзаазының хемчээли бүгү саарылганың 75 хуузу болган.

Барыын Европа чурттарының садыгжылары Пекинде ковүдээн, ынчалзажок кол рольду барыын герман фирмаларның төлээлери ойнаан турар дээ, «Нихон кейдзай» япон солуун бижээн.

Пекин удурутукчуларының Боонуң ревашинистери-биле бо хире доцнажы бергеининг чылдагааны чүдел? Даштыкы парлалганың хереченлеп турары-биле алырга, Барыын Германиядан Кыдатче сөөртүп турар түүдерниң хой кезии «стратегиктиг бараанар» болуп турар. Капиталистиг чурттардан мындыг бараанны социалистиг чурттарга садарын НАТО хоруудаан болгай. «Кыдатче Боонуң сөөртүп турар бараанарының 70 хуузу боо-чепсек болгаш шериг материаддары болуп турар» деп «Уутсимет» фин солуи бижээн. Ол солуннуң ооң мнай медеглээни болза, Барыын Европада Кыдат садыг организацияларының аттары янзы-бүрү-даа болза, олар шуптузу ядролуг үлетпүрге хереглээр чиг-этти, ракета кылыр материалдарны сураглап турар.

Ол дугаймы индий солуннар база-ла бижип турар. «Мейн стрим» солуннуң бижээнинден алырга, Кыдатка ракета тудуушкунунга хереглээр болгаш ооң-даа өске шериг материалдарын Боон садып турар. Ол материалдарны будурулгего шингээдип алыры-биле кыдат тала немец тускай артемингирлерни хөйүү-биле чалап келген болгаш чалап-даа турар. Чижээхээрге, 1966 чылда ракета тудуушкунунуң талазы-биле биилдингир немец артемденер Б. Зелингер болгаш профессор В. Цильц Пекинге үр хуусаалыг чораннар.

Кыдат биле бо хевирлиг бады ажылдажылга Боонга база-ла ажыктыг. Бети дээрге безин ракета-ядролуг чергескти шинчилеп кылырын бүгү делегей эргезин ёзугаар ГФР-ге хорааи байдалды ооп эртер арганы Боон алган. «Вельт ам зонтаг» солуннуң бижип турары-биле алырга, Кыдаттың шериг үлетпүрүн Боон чүгле тургускан эвес, сайзырангайжыткан.

Кыдаттың Барыын Германияже сөөртүп турар бараанарының хөй кезии янзы-бүрү рудалар, үзүш үзү, саржак, дүк болгаш ооп-даа өске кедее ажыл-агый продуктулары болур. Оларның ортаа Боондан кээп турар бараанарның ортазинда чартыын безин дугаан ыыдаваан турар. Ынчалзажок артаан ореин Боонуң ревашинистери политиктиг айтырыглар талазы-биле боттарынга херек үүлдерби-ле төлеттирип аа турар.

Даштыкы политика талазыбиле ГФР-ниң болгаш КУР-нуң соңуургалдарының дүгжүр турарының дугайын барыын таланың парлалгазы каш удаа бижип келген. «Дойче национал цайтунг» солуннуң «Кыдат—бистиң салымчолувус» деп элдеп эгелиг үүлүнге дараазында одуртларны киирген: «Барыын Германияга ышкаш, Кыдатка амыдырадын девискезери чедишпейн турар». Ынчангаш Боонуң ревашинистери Совет Эвилелиниң чурт девискезерин эжелеп алырынче кыдат эргечагырганы ажыы-биле күтүүп турар.

Моочулар Барыын Германияның ревашинистерин даштыкы политика талазы-биле боттарының шинелечилерин кылдыр санап турар. Аргентинаның «Экономиста» солуннуң бижиин-биле алырга, «Делегейниң ийиги даймынчының солуунда тургустунган кыыгааралдга Боонуң чаңсуимес политиказын Пекин деткип турар. Харын-даа Пекин—Боон харылзаалар ооапр үеде бижыг өзек кылдыр чаа-маттынар чадавас.

Ол өскелин тургустувуп эгелээнн бо хүннерде-ле илдеп, Барыын Германия биле Кыдат делегей байдалын дүшкүүрлендирер, амгы ыыгаарларны тоож көрбес чаңгыс ааи политиканы боттандырып турарлар. «Ол политиканың эге-чадазын сайгын чүүл болза, баштайгы удээда делегейниң кайы-бир районунга тергиндээр, ооң соонда бүгү делегейге тергиндээр дээн даймынмак политиканы боттандырып турары болуур» деп, болгар солун «Погледе бижээн.

Бо чылдың чазынында болган болуушкуннар таварыга эвес. Март 5-те ГФР-ге хамаарышпас Барыын Берлиниг герман ревашинистер президент соңгудазын эрттирип, социалистиг лагерьге дорт чөнгээни кылган. Ол болуушкунуң эгезинде кыдат чарыдырыкчылар Совет Эвилелиниң кызыгаарынче халдаашкыны кылган.

Бо ийи чөнгээниң тудуш харылзаалыг болганын даштыкы парлалганың төлээлекчилери безин балыткаар ужурга таварышкан. Маочуларның даштыкы политиказы империалистиг чурттарга кончуг ла таварымчалыг болуп турар. Империализмге удур хоозун чулчуруушкуннарга чагдыып алган, бүгү делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шинчээшкинниң чарыдырып турарын империалистиг күрүзөзерге ажыктыг болбайн канчаар. Ийи чыл бурунгаар АКШ-тың ТОСНА деп информация агентилелиң болдунга хамаарышкан организарынга «Маочун талалакчылларының туружун бүгү талазыбиле бижыглаар» дугаймында айтышкынны берген. Бо чылдың чазынында АКШ-тың чаза Боон—Пекин харылзаалары түүдүгүнүнүн медеглээн.

Империалистиг күрүзөзерниң талазынган Кыдатты боочепсек-биле хандырып, ооң шериг үлетпүрүн хөгжүдүп турарын таварылга эвес. Мында хамаарыштыр «Канзан үүтисете» фин солуннуң бижээни болза, «Делегейниң бирги даймынының соонда барыын күрүзөзер Германияны чепсегээн Советтер чуртунче ыыдаваа. Олар ам Барыын Германияны, Азияның төөнүде Кыдатты чепсегээн эгезээнзер».

Делегейдо эң баштайгы социалистиг күрүне Совет Эвилелиниг удур буяар-чүдек күүгүдү непередип турар кыдат арге-чагырганың ёзулуг ариннүүр мыдыр.

А. РАЧКОВ.
(СЭТА).

КҮШ-АЖЫЛ ХООЙЛУЗУН САГЫЫР

«Кижи бүрүзүнде — шыдаар шаа-биле, кижи бүрүзүнге — ажылдаан шаа-биле» деп социализмниң принцибин бистиң чуртувуста бодтанып турар. ССРЭ-ниң хамаалы бүрүзү ажылдаар эргелиг. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерингге, ооң сагылга чурумун быжыглаарынга, чоннуң кадыкшылын болгаш амыдырал байдалын экижидерингге, ажылчы чоннуң материалдыг чазагай чоруун бедидерингге күш-ажыл кылыр эрге улуг деткимчени бээр. Ынчангаш совет хамаатылары ажылдаар болгаш дыштаныр база өөредир, назылап кыраанда, араажы күш-ажыл кылыш шыдаваска апарганда материалдыг дузаламчы алыр эртелиг.

Бистин чуртувуста күш-ажыл төлевирин ооң кылдыгаш хемчээлин болгаш шынарын бырмидаалаш бээр. Кижи бүрүзүнүң күш-ажылдың чаңгыс ай дүрүмүнге чатыргып турар. Үлетпүр бүдүрүлгелериниң, албан организацияларының удуртукчуларының кымбир кижиниң ажылга хүлээп алыр дугайында шиитпирин үндүрген.

Күш-ажыл хоойлуукүн дүрүмүн өзүгаар администрацияның ажылчып кижиден ооң ол мергежилгине таарыпсаа ажыл кылырын албадаар эргелиг чок. Үлетпүр бүдүрүлге болгаш албан, организацияга черинге ажылдап турган кижини оң-ла черге өске ажылче шилчидерде ооң боду-биле дугуржуп сүмележир ужуруглуг. Ынчалза-даа күш-ажыл хоойлузунга дүүштүр хорудар. Мында өске кандыг-даа хажыдымышкынар турбас ужуруглуг. Бүдүрүлге, албан организацияларының удуртукчулары кижини ажылдан үндүрер дугайында дужаалды бижиир мурнунда, тус черниң профбилел комитединиң баш удур чепшээрелин алыр. Кажан администрация ажылдан үндүрүп шиитпирни хүлээп алгаш, ол дугайында дужаалды бижээш, адак соонда профбилел комитединге херекти сайгарып көөрүн сүмелээн таварылгада ынчан профбилел комитеди Күш-ажыл хоойлузун хажытканын айтыр болгаш үндүртken кижиниң катаа ажылдадырын иегээр. «Межегей» совхозтуң директорунуң бухгалтерлеп турган К-ны ажылдан үндүрер дугайында айтырыгны түгле техниктиг чевүзелге чугаалашкан, профбилел комитединиң дараазының аас-биле чепшээрелин барымдаалаш, ажылдан хостаан. Бухгалтер К. ону чөптүг эвес деп санаваш, ажылчын комитединге хомудал биздирипшинин киирген. Ынчалза-даа ооң деткимче албаан, ол айтырыг түгле улус судун дамчыштыр шиитпирлеттинген.

Корум-чурум үрээли, прогулдааны дээш кижилерни ажылдан шын эвес үндүрер, ажыл шагы үзер чорукту тыптып келген чылдагаанарын өй-шаапа тода илередип тывар хемчеглерин албайн, херекти түгле кыры-биле коор, ажылдан үндүрерде профбилел комитедиң албан дугуржулбас, Күш-ажыл хоойлузун үрээр чоруктар чамдык албан организацияларның, бүдүрүлгелериниң удуртулгазында ам-даа бар. Ындыг хажыдымышкынар Чырыдышкын министерствозунга, Кызылторгка, Коммувал ажыл-агый министерствозунуң АТБ-зинге, «Тыва автоуруктрапс» каттыжышкынының болгаш өскелээ организацияларга тургулаан.

Ажылчыны, албан хаакчыттыг ажылдан үндүрер мурнунда хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээп, арагалаш прогулдаан дээш база өскеээ күш-ажылдың хоойлузунга таарыпсас үүлгедиглер кылган дээш бир-ле дугаарында кижизидилгелиг сөлдәр чедирер хемчегин онаар.

Кижини ажылдан үндүрери шынгыы кеземче. Улусту ажылдан үндүрерде ооң чылдагааннарын бүгү тала-биле өөренип көөр.

Н. ЦЫГАНКОВА,
Тыва АССР-ниң прокурорунуң улуг дузалакчызы.

К. ЮМБУ,
Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң кежигүнү.

ЧУРУКТА: Моол Арат Республиканың алдарлыг артизи, Убса-Нур аймактың бот-тывынгыр ураң чүүл коллективиниң талантылыг артизи Тумэндэмбрэл моол улустуң «Аалар дугайында» деп ырын ырлап турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Амыдырал хандырылгазының база бир бүдүрүлгези

«Элегесс» совхозтуң төп суурунда амыдырал-хандырылга мастерскаязын ажыткан. Ында ар, херээжен кижилерниң хевин бижиир, таараар салбырлар бар. Мастерская мергежилдиг мастерлер-биле бүрүн хандыртынган. Үе төгүлген болгаш хирлиг хептерни Кызылдың химиктиг ашталга пегниге чүп, аштадыры-биле хүлээп алыр пункт база ажыттынган.

Моон соңгаар маңаа илик септөөр, чүрүк тыртырар пектерни немей ажыларын совхозтуң дирекция чери планнап турар.

К. ХОЮГ-ООЛ.

«Шынның» материалдарын ёзугаар

ЧАЙЛАГЖЕ КӨЖҮРГЕН

Ак-Чыраада библиотека бо чылдың апрельдеи бээр ажыттынмаан. Ооң эргелекчизи комсомолчу Б. Шончалай багай ажылдап, септелге, арыгшевер талазы-биле кандыг-даа хемчег албайн турар.

«Чүге ындыгыл?» деп эгелиг материал «Шынның» мурнуку бир номеринге парлаатынган. СЭКП Өвүр райкомунуң секретары эш В. Очур-оолдуң редакцияга дыңнатманы болза:

— Көдээ бижикчилерниң илередикен четпестерин хынаала бүрүн бадыткаан. «Торгалыг» совхозтуң ол салбырында комсомол хуралынга уй айтырыгны чугаалашкан. Библиотеканы чайлагже—малчынарже көжүрген, ооң тургам бажыңын септеп кыяырын белеткеп турар.

* * *

ХЕМЧЕГ АП ЭГЕЛЭЭН

Өвүр районнуң Бора-Шай библиотеказынга номчукчулар кезээде үзүлбес, ону эргелекчилеп турган Клара Билчир-оолду чон мактап турган. Ам ында Светлана Дагба киоген соонда, библиотеканың хаалгазындан кара шоона дүшпестээн.

«Коммунизмче орук» колхозтуң ол салбырында библиотеканың соңгалары бузук, иштими байдалы шевергин эвес, девискээри бөктүг болуп турарын «Шынның» мурнуку бир номеринге парлаан.

Номчукчуларның бижээнин хынаала шуптузун шынзыткан. Солчур көдээ Совет ол библиотеканы еске бажыңче көжүрерин шиитпирээн, а Өвүр район библиотеказы методиктиг дузаны көргүзер хемчегин ап эгелээн.

Таарыкчы

Моон мурнуда чылдарда «Элегесс» совхозтуң суурунга баш таарар чер болгаш өскеээ мастерскаялар чок турган. Хову-Аксының амыдырал-хандырылга комбинадының мастерлери биске кээп, чоннуң чагыгларын хүлээп ап турган.

Эрткен чылдың соолгу үеинде биске баш таарар тускай черни тургускан. Ооң мастери Мария Дмитриевна Корнякова хүлээнген ажылын ак сеткилдиг күүседип турар. Баш таарар чер арыг-силиг, ында солуннарны, журналдарны делгээн тускай стол база бар.

Мастер М. Корнякова Чал-Кежиг, Хаак болгаш өске-даа чурттакчылыг суурларже үнүүшкүннерни кылып турар.

ФУТБОЛ

СОЛУН БОЛГАН

Бут бөмбүүнге республиканың бирги чери дээш эрткен суббота, воскресеньеде дөрт команданың эдлечилгир ужуражылгазы болган. Баштайгы хүн эрткен чылда республика чемпионнары «Динамо» биле «Луч» маргылдашкан. Динамочулар оюнуң эгезинден сөөлгү минуталарынга чедир артык күштүүн көргүзүп, удурланыкчылын 7:1 санга удуп алган.

Дараазында хүн «Хүреш» стадионнуң көрүүчүлер олуттарын ажылчы чон база смималаштыр олурушкан. Шөлдө оон эзлери «Саян» биле Ак-Довурак хоорайның командазы «Асбест». Оюн эгелээ-ле конгуг душкүүрлүг болган. Баштайгы 10 минутала-ла аалчылар «Саянның» хаалгазынче бомбүктү киир тепкен. Оюнның баштайгы чартыы хоозулугже сан өскерилбээн.

Чапсар соонда чидиг демисел эгелээн. «Саяндан» Владимир Наумов санны 1:1 кылдыр деннештирипкен. Шөлдүң эзлери улам сорук кирип, аалчыларның хаалгазынга удаа-дараа шүргедеп турганнар. Мындыг чидиг сегиргеш алышшынның үезинде ак-Довуракчыларның камгалакчызы оюн чүрүмү үрээнинден 11 метр чергелеп хаалгазынга кирип тептирер кылдыр шиитпирген. «Саян» командазындан ол тевингин Владимир Тадар-оол ойкур, мерген күүседип, санны 2:1 кылдыр өскерткен.

Бут бөмбүкчүлериниң аразында демисел улам чидиглеп турган. Удаваанда аалчылар санны деннештирген. Оюнның төнчүүзүнде база бирээни немеп, 3:2 санга шөлдүң эзлерин удуп алган. Ынчалза-да бо маргылдаага «Асбест» командазының кежигүнерин оюнның чүрүмүн үреп, багай чүрүмнүг ойнаанын демдеглээр херек.

М. ГАМПДОВ.

Редакторнуң орлакчызы Д. О. БЕГЗИ.

КИНО

ПЮЛЬ 10 ДА

«НАЙЫРАЛ»: Киночымнды 10, «Ас-кежиктиг ажилдиргө» 12, 2, «Сароян алышкылар» 4, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Валерий Чкалов» 10, 12, 2, «Дайынга дайын ышкаш» 4, 5.45, 7.30, 9.25 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Соолгу чайчын» 3, «Рошфордан келген уруглар» 5, 7, «Бис тиилээр бис», «Рошфордан келген уруглар» 9 шактарда.

Бистиң календарывыс

УЛУГ ОРУС ШҮЛҮКЧҮ

Н. А. Асеевтиң төрүттүнгенинден бээр 80 чыл болганынга

Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында ынактарның ынак шүлүкчүлериниң бирээзи Николай Асеевтиң революсчу лириказынга чоннуң сөзүглеп күштүг ынакшыл тодаргай илереттингени. Ол бодунуң чогаадыкчы ажылын мурнунда турганындан шуутла эскерткеш, өзүп орар шүлүкчү таланттыын чаа төрүттүнген Октябрь революциязының херээже, чаа ынытилелге бараан болдурарын шиитпирлеп алган.

Асеев хамаатты дайынының эрес-дидим тинлекчилерин алдаржыдып, оларга тураскаал кылдыр «Будённыйның марыжын» чогааткан. Баштайгы совет ырларының бирээзи ол болган.

Булут чок дээрден
Халап шинг келбе-даа,
Будённыйның аъттыг шерии
Калбак шөлде чаттыды.
Бажыңынга оскеи
Байлар төлү эвес бис.
Чалынга—дары ыжынга
Чадыттып, оскеи бис.

Чоннуң маадыр торуунга, күжүнге шүлүкчү бодунуң бүзүрелии илередип—эрткен оруктү дедир кым-даа хунаап албазын», дамчыдып шыдаан.

Асеев улуг баштыңчының овур-хевиринии, ооң кижизитпеп кижилериниң дугайында ханы лирикалыг шүлүктерин бижээн. Владимир Ильичиниң мөңгээ чылында бодунуң «Реквием» азы «Чарлыышкыны ыры» дээр шүлүүн бижээн. Ооң ол кажыдал марыжы кижилерни оожургалче эвес, а демиселче, эптеп ток чоругче, тура халыышкынче, амыдыралга хоралыг болуп турар карацгы күштерни ойтур шаварынче кыйгырып турар. Ленинниң чагыларын, ооң амыдыралга боттанышкының шүлүкчү бойдусталган шүлүктелп болур. Ында революциялың аңаа дайынчызы, Ыракны Чөөн чүктүң партизаны Семен Проскаковтун, дag заводунуң ажылчыныының овур-хевирии социал символга чедир көргүскен.

Асеевтиң база бир ынак маадырлары—ооң «Маяковский эгелеп туре» деп тоожугга бижээн шүлүү болур. Асеевтиң литературжу салым-чаламынга Маяковский улуг рольду ойнаан, ооң бодунче оруктү Асеевже ажыткан, аңаа революция дирижаын бижиирииниң хүлээлгезин сеткил-сагыжын болгаш медерелии оттурган.

Асеевтиң амыдыралының совлуг чылдарында бижээн шүлүктериң ном кылдыр чыгаш, эрги орус сөс-биле «Лад» деп адаан. Лад—тайбың, ынжилер аразында эп-сеткил каттыштырылгазы, ыяйырал, чаа делегейниң тургузукчуларының эптежилгези. «Ынам оларның күш-ажылын болгаш хүлер лазаавының ырызын үреп турар болдур оларга удур «ажылчыпарының» дайынчы аңы-дуңмалышкы демисели-дир. Ол бодунуң бир шүлүүн кайгамчык ыспан шүлүкчү Гарсиа Доржага тураскаткан.

Улуг орус шүлүкчү Николай Асеев бодунуң чурттаазының сөөлгү хүннеринге чедир (ол 1963 чылда мөңгээ) түзүлдүг чогаадыкчы чорууң болгаш мергежилин оскүмайн келген. Бүгү-ле талантылыг амыдыралың революциялың маадырларын алгаһеераринге ол бүрүн бергеи. Олче Асеев бодунуң өнүктерин — хоочуун салгалдың шүлүкчүзерин болгаш бүгү-ле чүве мурнунда аныяк шүлүкчүлерни ынам-биле кыйгырып чораан.

О. СУВАКПИТ.

Дыштаныр хүнде

Дыштанылга хүнүүн эртеан магалыг аяс болган. Хүнүүк чиргилчиннээн чидиг хереллери соңга өттүр хереп келгеш, шөлә кырынга дожелип чоруй, чаңгыс черге чыды бергеш, улам ишкеп чиптдашкаар үүнүп көрден, ында магалыг-ла экә-дир дээнамг, сагышты дестүндүрбестей берди. А соңга баарында хүнүүн чырык, чылыг, хүннээрек, магалыын кандыг дээрвл! Дораан-на үнүксээн келир. Ындыг үеде кижи бажында оргаш канчаар боор.

Долгандыр көрден: дирлип келген вогаан үнүш-бойдус кижиниң чайгаар магададып, өөртүп келир. Өң-баазын чечек-бүрү хөлбеңнээн вогаан шөлдер, шынаалар, арга-зээмнер кижиниң сеткилин тааладып, куштарның хөглүг ыр-шоорун мага хандыр дыңнап, арыг агаарга селгүүстеп чоруурунче чалай бээр.

Ындыг хүннээрек, чылыг чайгы хүн рюкзакты түктешкеш, хоорай дашпынче үнүп, талыгыр көк делгемнерже үглай базып чоруплаксаазы келир. Ынчалзажок кижи бүрүзү ынак чүвелиг болгай. Чер кыры шара-хере чырып орадала, эрес балыкчылар сыырткыштарын октай бергилээр... Оон бичии болганда чинге көк маштар ыяштар баштарындан бедип, ак-көк дээрже ыйлаңнадып шөйлүп эгелээр. Аңаанның балык мүнү хайыыр-да боор.

Чуруктү В. ВОЛЧЕНКОНУН сөзү болгаш чуруктары.

СИЛЕРНИ ЦИРКЧЕ ЧАЛАП ТУР БИС

МОСКВАНЫҢ КҮРҮНЕ ЦИРИГИНИҢ ГАСТРОЛЮ *совет аренаның эң эки мастерлериниң киржилгези-биле Кызылда эгелээн.*

ЦИРКТИҢ ПРОГРАММАЗЫН В. И. ЛЕНИННИҢ ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮНДЕН БЭЭР 100 ЧЫЛ, СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 25 ЧЫЛ ОЮНГА БАРААЛГАТКАН.

Агаарга ужугар номерлер, акробаттыг янзы-бүрү көргүзүүлер, музыкалыг эксцентриялар, жонглёрлар болур.

РСФСР-ниң улустуң артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир ОСКАЛ-ООЛДУҢ УДУРТУЛГАЗЫ-БИЛЕ ТЫВА ЦИРК АРТИСТЕРИНИҢ КӨРГҮЗҮҮЛЕРИ бар.

Программада тускай өөреткен алыглар, ыттар, ясне-даа амытаннар бар. Июль 10-дан эгелээш цирктиң талантылыг артизи Виталий ТИХОНОВ тускай өөреткен тыва сарлыктарның көргүзүглерин кылыр.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бадылаан графигин ёзугаар цирк район районнар аайы-биле келириниң, база будурулге, хөй-ниити организацияларының коллективтиг келириниң чагыгларын чогуур өйүнде баш бурумгаар бээрин циркти дирекциязы дилеп тур.

Көргүзүглер хүнүүк-не 19 шак 30 минута, субботада—15, 19 шак 30 минута, воскресеньеде — 12, 15 шак болгаш 19 шак 30 минута турда эгелээр.

ПОНЕДЕЛЬНИКТЕ көргүзүг болбас.— ЦИРКТИҢ ДЫШТАНЫР ХҮНҮ.

ЦИРКТИҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

редакцияның адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда кылдызының 35-24, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 23-54, культура кылдызының 37-13, көдээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа база совет тургузугкылдызының 21-27, информация кылдызының 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларның 27-11. Солун келбейн барганза 32-75 телефончe дозгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлаага эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00584

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чыдаа үдээлиттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮЛЬ 11 ПЯТНИЦА № 161 (8007).

Өртээ 2 көп

УЛУГ ЧЕДИИШКИН

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делегатсызының девискээринде Польша Улус Республика биле Совет Эвилелиниң курлуг туктары ийи неделя дургузунда кижиден келген. Шында тургускан делегацияларның бирээзинде болгаш оон чаңы девискээрде үлеткүрүүн юбилейжи «Польша Улус Республиканың 25 чылы» делегацияга ажыттынган. Москвачыларның болгаш найысылалдың аалчыларынга ол делгелге аажок сонуургаачыг болган. Ажы-дүшкү польша улустуң социалистиг тургузарынга чедиишкиннерээ-биле 750 мүң кижи танышкан.

ПКАП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ПУР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Циранкевичиге баштаткан. Польша Улус Республиканың Москвага чедип келген төлээлерге июль 9-та ол делгелгеге чораан.

ПУР-ниң төлээзериниң кежигүнери-биле кады делгелгеге эштер Г. И. Воронов, А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, А. И. Шелепин, В. В. Гришин, Д. А. Кунаев, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, Ф. Д. Кулаков, Б. Н. Пономарёв болгаш оон-даа өскелер чораан.

Делгелгеге көрүүде соовда эртенги шайлалтаны тургускан. Шайлалга чүректиң ханызындан эш-хүүдүнде найыралдыг эртиген. Эштер Ю. Циранкевич биле А. Н. Косыгин байыр чедирип, чүве чугаалаан.

(СЭТА).

СССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ СЕССИЯЗЫ

Июль 10-да эртенгиниң 10 шакта Москвага Кремльдиң Улуг ордузунга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң хуралы эгелээн. Оон киржикчилери мөчээн депутаттар Л. Р. Корниец биле В. А. Пеньковскийниң тураскаалын хүндүткээриниң ёзулалын кылган.

Хуралга сессияның чугаалажыр айтырыгларын бадылаан:

1. Совет Эвилелиниң делегей байдалының болгаш даштыкы политиказының айтырыглары.

2. ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның эдип-чазаар күш-ажыл хоойлужудулгазының Үндезиннери: Баштайгы хоруглалдың дугайында дүрүм—Хоойлулар төлевилелдериниң дугайы: ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның кеземче хоойлужудулгазының Үндезиннеринге немелделер, өскертилгелер киирер дугайы.

3. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуунуң Чарлыктарын бадылаар дугайы.

Национадлар Совединиң хуралы оон-биле доозулган.

• • •

Июль 10-да эртенгиниң 11 шакта Москвага Кремльдиң Улуг ордузунга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национадлар Совединиң хуралы эгелээн. Оон киржикчилери мөчээн депутаттар Д. С. Коротченконуң, Б. Ф. Упревичиниң болгаш А. А. Посконовтуң тураскаалын хүндүткээриниң ёзулалын кылган. Оон соонда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национадлар Совединиң чаа сонгуткан депутаттарының эргезин хынаан дугайында Мандат комиссиязының илеткелин дыннаан.

Хуралга сессияның чугаалажыр айтырыгларын бадылаан:

1. Совет Эвилелиниң делегей байдалының болгаш даштыкы политиказының айтырыглары.

2. ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның эдип-чазаар күш-ажыл хоойлужудулгазының Үндезиннери: Баштайгы хоруглалдың дугайында дүрүм — Хоойлулар төлевилелдериниң дугайы: ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның кеземче хоойлужудулгазының үндезиннеринге немелде, өскерталгелер киирер дугайы.

3. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуунуң Чарлыктарын бадылаар дугайы.

Национадлар Совединиң хуралы оон-биле доозулган.

Июль 10-да хүндүскүнүң 12 шакта Москвага Кремльдиң Улуг ордузунга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги чыыжының алдыгы сессиязынга Эвилелдиң Соведи биле Национадлар Совединиң Каттышкан хуралы болган.

Залга хөй санныг аалчылар — найысылалдың болгаш областың ажылчы чоннарының төлээлекчилери чыылган. Ложаларда —даштыкы чурттарның дипломаттары, совет болгаш даштыкы чурттарның корреспондентилери.

Президиумга эштер **Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Е. Шелест, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, Д. А. Кунаев, П. М. Машеров, В. П. Мжаванадзе, Ш. Р. Рашидов, Д. Ф. Устинов, В. В. Щербицкий, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, Ф. Д. Кулаков, Б. Н. Пономарёв, М. С. Соломенцев** оларның кеступ келгенин чыылганнар диктиттинг адыш часкап уткаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национадлар Совединиң Даргазы **Ю. И. Палецкис** даргалаан.

Сессияның киржикчилери ССРЭ-нин Дээди Совединиң ух хуралда олурар аалчыларынга — Камерун Федеративтиг Республиканың Федералдыг Национал хуралының Даргазы Марсель Мариго Мбуага баштаткан ол хуралдың төлээлеринге болгаш Колумбия Республиканың сенадының даргазы Марио С. Виеаска баштаткан конгресс төлээлеринге байыр чедирген.

Депутат **П. Е. Шелестин** саналын ёзугаар Украин ССР-ден ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызынга УССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы депутат **А. П. Ляшко** чангыс үн-биле сонгуткан.

ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министри депутат **А. А. Громыко** «Совет Эвилелиниң делегей байдалының болгаш даштыкы политиказының айтырыглары» деп илеткелди кылган. (СЭТА).

АНЫЯКТАРНЫҢ идейлиг кижизидилгези

Коммунистиг партия аныяк салгалдың политиктиг өредилгезиниң, оон идейлиг кижизидилгезиниң дугайында иргай чон сагыш салышкынын илередип турар. «Бистиң чуртувус улегерлеп чугаалаарга — аныяктар чурту, оон чонунуң чартык кезии — 26 хар чедир назылыг кижилер аазырын барымдаалаавайн барып болбас. Ынчангаш партивның, комсомолдуң болгаш өске-даа бүгү организацияларның аныяктарны кижизидиргиниң күштелдирери эргежок чугула. Аныяктар ортузунга идей-кижизидилгелиг ажыдың өөренилии бедидери, утка-шынарын болгаш хевирлерин байыдары партия база комсомол организацияларының эң чугула сорулгазы болуур» деп, СЭКП-ниң XXIII съездивиинге өнза чугуланып айткан.

Аныяк өскенниң идейлиг наңналыышкынынга, оларның угаан-бодаа талазы-биле будуш-шынары хевирлеттинип кижизиттиргенге ноя чүүл болза марксизчи-ленинчи өредилге болуур. Ынчангаш партия болза комсомолдуң политиктиг чыыдыышкынының системазын улам ыңай сайзырадыр-ганнарын, революсчу теорияны, ленинчи коммунистиг болгаш аныяктар хаңзы-биле шиңгээдип алырының дугайында улуг сагыш салып турар. Бисте комсомол чыыдыышкынының системазы элээн наш чылдар муриунда тургананыга бодаарга улам сайзырадыр-ганнарын, аныяктарның күзел-чүтүлүнге дүүшкен, сөлүн хевирлерлиг апаргаш. В. И. Ленинниң долчу намдарын өөренир эге болгүмнерге, «Партия дугайында беседалар», «Бистиң ленинчи комсомолуувус», «Кругозор», «Прометей», «Глобус», «Төрээн чурт» деп өртүмнар чаданың политиканубтарынга база болгүмнеринге. «Аныяк марксистерниң университединиң», «Аныяктар болгаш инитилелдиң депшилгези» деп база Владимир Ильичиниң амыдырын өөренир теоретиктиг семинарларга бистиң аныяктарывыс политиктиг билигни чедип ап турар.

Комсомолдуң политиктиг өредилгезиниң партияның негелдезинге дүүштүр организастаар, ынче аныяк өскенниң улам хөй кылдыр хаара турар талазы-биле эртекен өредилге чылында Тываның комсомол организацияларының хөй чүүлдерин кылган. Янзы-бүрү политиктиг клубтарга, болгүмнерге болгаш теоретиктиг семинарларга 9 мүң аныяктар база партия чырыдыышкынының системазынга 2 мүң аныяк кижи өөренип, немээзин школаларга, улусчу университеттерге чүс-чүс аныяктар хаара туттунганын маңаа чижек кылдыр чугаалазарга-ла четчир. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарга, Кызыл хөөрайга аныяктарның политиктиг чыыдыышкынының ничээлдери элээн бедик деңнелге двозуланган.

В. И. Ленинниң аныл-амыдыралын, оон теоретиктиг амыдырын танывыл, өөрениринче аныяк өскенниң чүткүлү аажок улгатнан. Улуг-Хем, Каа-Хем болгаш өске-даа чамдык районнарның комсомол организацияларының ленинчи зачёттарны чедиишкинниг чоруткан. Чижээ, Улуг-Хемниң школаларында ындыг зачёттуу 412 комсомолчу дужаазаан. Каа-Хемниң школаларында класстар аайы-биле ленинчи комчугаарны чорудуп, ленинчи комнаталарны тургускулаан.

СЭКП-ниң элээн хөй райкомнары болгаш чөр-черде партия организацияларының аныяктарның политиктиг чыыдыышкынын удуртур, ону коммунист-пропагандистер-биле бижыглаар талазы-биле комсомол организацияларынга улуг дузаны чедирип турар. Бо дугайында айтырыгларны СЭКП-ниң Кызыл хөөрэкомунуң, Бай-Тайга, Улуг-Хем болгаш өске-даа районнарының бюроларынга удаа-дараа чугаалажып турганы, ол амылда четпестерни чайладырынга, анда тодаргай угланышкынынны бээринге таарымчалыг болганы чугаажок.

Оон-биле наңы чамдык партия, комсомол организацияларны аныяк өскенниң идейлиг наңналыышкынынче, оларның политиктиг өредилгезинче кошкан кичээнгей салып турар фактылар база бар. Таңды. Тожу. Чөөн-Хемчик районнарга комсомол чырыдыышкынының чамдык бүгүмнеринге дыңнакчылары-биле түңнел кичээлдер, беседаларны бээрин эрттирбээн. Ол ышкаш Таңдының «Россия» совхозунга, Каа-Хемниң «Бурулгаар» совхозунга, «Октябрь 14 чылы» колхозунга кичээлдер үстүп, чамдыктарынга өредилге чылының дургузунда чүгле 3—4 кичээл эрттиргеш ара сөөлээн болгаш программазын дөөслаан чорук ол черлерде партия организацияларының комсомол чырыдыышкынынга багай хамаарылгазын тереечилеп турар-дыр.

Бистиң алдарлыг аныяктарывыс дээрге идей талазы-биле бедик бүзүрелдиг болгаш амыл-ишке, өредилгеге ынаан, шудургу база боттарының эмергиязын, талантызын, мүнүн партияның болгаш улустуң херээнге харам чокка берип турар найгамчын чаагай салгал-дыр. Ынчангаш оларның кижизидилгезиниң, өредилгезиниң дугайында партия болгаш өске-даа бүгү хөй-ниитти организацияларының талазындан дентаамал сагыш салыр умурлуг. Аныяктар-биле кижизидилге амылы нарын болгаш хөй талалыг чүве төлээде, ону чорударда оларның амыл-мергежилиниң, билиниң, назы-харының онзагай байдалын барымдаалап өөрү эргежок чугула.

Кол чүве чүл дизе, аныяк кижилер революсчу теория, ленинчи номнал-биле хандыр чепсегленирингге, билигзерин чедип алырынга дузалаары болуур. Ынчангаш политчыдыышкынның эртекен өредилге чылындан чогуур түңнелди кылыр, эки дүрүмнүгнаны нептередип байыдар, келир өредилге чылынга четчелээшкинни чогуур өйүнде, кичээнгейлиг чорудар, аңаа пропагандистээр надыраарны шын шилип алыр, өредип белетиксер херек.

Төөгүлүг улуг болуушкун—В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга бистиң аныяктарывыс күземнишкинниг белетиккенишаан, революсчу теорияны, ленинчи номнайды ханызы-биле шиңгээдип алырынга аажок улуг сонуургалын илергейлеп турар. Бо талазы-биле аныяктарга дузалап, оларның ортузунга идейлиг кижизидилге амылын улам күштелдирери—партия, комсомол организацияларының бир эң чугула сорулгазы болуур.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН БҮРҮН ДЕТКИИШКИН

Партия активтериниң хуралдары

ЧАДААНА

Дүүн Чөөн-Хемчик районнуң партия активиниң хуралы улуг идерээлиг чоруктун байдалында эртекеп. СЭКП райкомунуң секретары А. Я. Стрельников коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүдел хуралының дугайында илеткелди кылган.

Ораторлар СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаалын бүрүн деткеп болгаш Москва Чөвүдел хуралының документтеринге районнуң ажылчы чоннарының улуг сонуургалдыын олар демдеглээн. Ам районнуң суурларында делегей Чөвүдел хуралының материалдарының, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаалының талазы-биле лекцияларны, беседаларны чорудуп турар.

Районнуң коммунистери, бүгү ажылчы чоннары делегейниң коммунистиг шинчилеишкининиң чаңыс эвин бижыглаарынче угланган СЭКП Төп Комитединиң политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудузгазын чөректиң ханызындан бүрүнбиле деткип турарын саналоалга киришкеннер чугаалаан.

Беш чыл планының онаалгаларын болгаш алдынган социалистиг үлеөдгелерин күүседириңге районнуң ажылчыннарының улуг сонуургалдыын олар демдеглээн. Ам районнуң суурларында делегей Чөвүдел хуралының материалдарының, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаалының талазы-биле лекцияларны, беседаларны чорудуп турар.

ТООРА-ХЕМ

Тожу районнуң партия активиниң хуралы улуг кедергүүшкинүүр байдалга эртекеп. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүдел хуралының түңнелдериниң дугайында илеткелди СЭКП обкомунуң чиик, ажыттем «Летгүрүүнүң болгаш садыг кылдыынын эргелекчиниң В. Б. Чымдан кылган.

Партия активиниң хуралының киржикчилери коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүдел хуралының документтеринге, СЭКП ТК-ның июнь (1969 чыл) Пленумунуң доктаалын бүрүн деткеп, сетил ханыы үүлээп алган.

Районнуң бүгү коммунистери болгаш ажылчы чоннары партия Төп Комитединиң июнь Пленумунуң доктаалын чайгылыш чок үдуртулга болдурар, күүгелер кыдыр хүлээп алган, ажыл-агыйн, культура тургузуушкынуун планнарын чедиишкинниг боттандырары дээш улам шудургу ажылдарын боттарының ыдыктыг хүлээлгээ кылыр санаан.

«Тоора-Хем» совхозтуң Ырбаның мыш ажыл-агыйн пунктузунуң, аңыдыраа хандырылга комбинадының болгаш районнуң өске-даа будуртелерлериниң ажыл-шинчилери бирге чартык чылда чедиишкиннерин улам быжыглаар, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуурунга аддаш болдурган социалистиг хүлөөлгелерин күүседири дээш улам түңнелдир ажылдаар деп бүзүрелин партияның Төп Комитединге илергейлээн.

ЭРЗИН

Эрзин районнуң ажылчы чоннары коммунистериниң делегей Чөвүдел хуралының документтерин, СЭКП ТК-ның июнь (1969 чыл) Пленумунуң доктаалын улуг сорук ишчинниккинге утказын. Ол чугула документтерже, партияның «Өөренип көрүүде соовда эртенги шайлалтаны тургускан. Шайлалга чүректиң ханызындан эш-хүүдүнде найыралдыг эртиген. Эштер Ю. Циранкевич биле А. Н. Косыгин байыр чедирип, чүве чугаалаан.

(СЭТА).

ТАҢДЫНЫҢ СИГЕН ШӨЛДЕРИНДЕ

Люцерна — малга хоолулуг чем

«ЭЛЕГЕС» совхоз люцернаны тарып, чыл бүрүде малга хоолулуг албек чемни белеткеп ап келген. Люцернаның ниити шөлү муң ажыг гектар. Оон 100 гектары үреэлин улустогу болуур. Шүүтү шөл суггарыдгалыг. Совхозтуң төп Кулуузун салбырынга үреэлин участогу-биле кады 650 гектар люцерна опаажып турар.

Салбырның хову ажылының бригадазы кол шуруузунда мал чемнерин белеткээр хүлээлгелиг. Механизастаттынган авеноиу тургускан болгаш чогуур техника-биле хандырган. Июньүн 27-де люцернаны кезип эгелээн бис. Июль 8-тиң түңнели-биле алырга, 222 гектар люцернаны, 200 гектар чайгаар үнген сигеннин бистин авено өскеи болгаш 105 сараатты тургускан.

Люцернаның бир гектарындан ортумак дүүжүт 8 центнер, чамдык черлерниң 10, 12 центнер чедип турар. Баштай ажаап алдынган черлерни тускай звено суггарып эгелей берген. Шүүтү шөлдү ийи удаа суггарар болгаш ийиги кезилдеии августүн төнчүүзүнде чорудар. Ынчан база гектардан 8—10 центнер дүүжүтү алыр. Бо ийи кезилдеиин дүүжүү каттышкан гектардан 17 центнер чедер деп бодап турар бис.

Люцернаның баштайгы иезилдезии дооскаш, 450 гектар тарымал пырей оттуу кезер, оон чаагайы эки үнген кыамыа-тас-биле демей-де, оон соонда чаңгыс чылдыг тарымал үүштерни кезер болгаш люцернаның ийиги келилдезии чорудар.

Бистиң бригадаиың планы үлүт — 1730 тонна мал чемни белеткээр. Люцернаның гектар бүрүзүидеи 20 ажыг центнерни алыр болза, план күүседтинер деп санаап турар бис. Ол хире дүүжүт алдынмас, ам ап турарывысты безин эки деп санаап турар бис. Планны күүседир төлөөде, өске тарымал үүштерни эки ажаап алыр болгаш чайгаар үнген сигеннерни бар-ла черлерииден дамдыктап кезер арганы ажыглаарын ораидажыр бис.

Оът-сигеннин кезер өйүн эрттиритгер болза, хоолулуг шынары кулуулай бээр. Кезер черниис хөй болган үүрүнде ажылды бичии-зе кошкадыр болза, күш четтеимейн баар. Моиу барымдаалаап, эртенгиниң 7 шактан кежээкиниң 9 шакка чедир ажыл үргүлүүлеп турар. Аныяк механизаторлар хүн нормазын үргүлүү ажыр күүседип турарлар. Чижээ, Доңгак Сембий-оол, Оңдар Суге-Маадыр. Тюлюш Ооллак олар хүнде 5 гаиын орнунга 7 га чедир кестирип турарлар. Улуг ажык шөл чок, буталар кыдыы, талдар араазы болганы-биле хүнде кезер норма авеэии болган үүрүру ол. Сес машинаның кескен сигеннии чаңгыс сараат салыкчызы сарааттан нүүп чеп-пейн турар. Ынчалза-даа ында ажылдап турар механизатор жи Оюя Кочук-оол дыка шудургу ажылдап, хөй сарааттарны тургускан. Совхоз сараат салыр чаа техниканы алган. Оиу бистиң авено алыр. Ынчангаш моон соңгаар сигеннн сарааттаарры элээн шүүдээр апаар.

Тараа кезилдезии эгелезеэдаа, бо авено мал чемнериинң белеткелин уламчылап чорудар. Механизастаттынган авеноиу мынчаар доктаамал тургускан чорук ниитиниң малынга эдек чемнин тургузарын хандырар. Ылангнын люцернаны өй-шаанда ажаап алыры, сигеннн ажаап алган шөлдү ол дораан суггарары чугула. Августүн төнчүүзүндө ийи дугаар кескен люцерна чаш малга чымчак иогаан, эң хоолулуг чем ол болур.

В. ОЮН,
«Элегес» совхозтуң
Кулуузун салбырының ыол агроному.

Хүн бүрүде чаа сарааттар

ЭРТКЕН чылын бистиң «Межегей» совхоз ниитиниң малынга эвээш сигеи белеткээн болгаш тараанын базаа мал чемн культураларын дүүжүү багай болган. Оон түнелиидеи эртекеи кыжын мал ажылынга улуг бергедээшкин таваржып турган.

Бо байдалды өөренип көргеш, келир кыштаглаашкыга удур четчир хемчеалиг мал чемнин белеткээр сорулга-биле совхозтуң лирекциязы, ээртии, профвиилел организацияларыи хову-трактор ажылының бөш бригадаларынга тодаргай онаалгаларны бергеи. Бистиң № 5 хову-трактор бригадазынга 450 тонна мал чемнн белеткээр планны бергеи. Бо планны чайгаар үнген сигенбиле болгаш чаңгыс чылдыг тарымал үүштер-биле күүседир бис.

Бригадага июнь 18-тен өгелеп сигеи кезилдезиие киргеи. Бригадаиың девискээринде сигеи кезер шык шынаа черлер чок. Тейлер ийдери, ыйгылдар, кезек-кезек оргу шөлдер бар. Эртекеи чылдынга бодаарга хову черлерииң оътсигеии бо чылын эки үнгеи. Эртекеи чылын ийи, үш сараат тургускан черлериистеи бо чылын чеди сес сараатты тургузуп тур бис. Сигеннин пымары база эки. Июль 8-ке чедир 110 тонна сигеннн сарааттадывыс, азы 20 ажыг сараат тургустунган. Хову черинин сигеии амгы каан үеде күргаг болганда, дүүи кескеи черинин сигеиин бегүн болзер ол-ла. Ынчангаш бистс кезээшаштар, тавичаларны сараатгаар черже болер сигеи болдүрүүчүлери ийи, ол болүп эккелген сигеиии сараат кылдыр тургузар бир сараат салыкчызы бар.

Бригада июнь 18-тен өгелеп сигеи кезилдезиие киргеи. Бригадаиың девискээринде сигеи кезер шык шынаа черлер чок. Тейлер ийдери, ыйгылдар, кезек-кезек оргу шөлдер бар. Эртекеи чылдынга бодаарга хову черлерииң оътсигеии бо чылын эки үнгеи. Эртекеи чылын ийи, үш сараат тургускан черлериистеи бо чылын чеди сес сараатты тургузуп тур бис. Сигеннин пымары база эки. Июль 8-ке чедир 110 тонна сигеннн сарааттадывыс, азы 20 ажыг сараат тургустунган. Хову черинин сигеии амгы каан үеде күргаг болганда, дүүи кескеи черинин сигеиин бегүн болзер ол-ла. Ынчангаш бистс кедооскаш, мал чемнине тараан чаңгыс чылдыг үүштерии кезер болгаш оон соонда нукуруза даап ышкаш силос культураларын кезер.

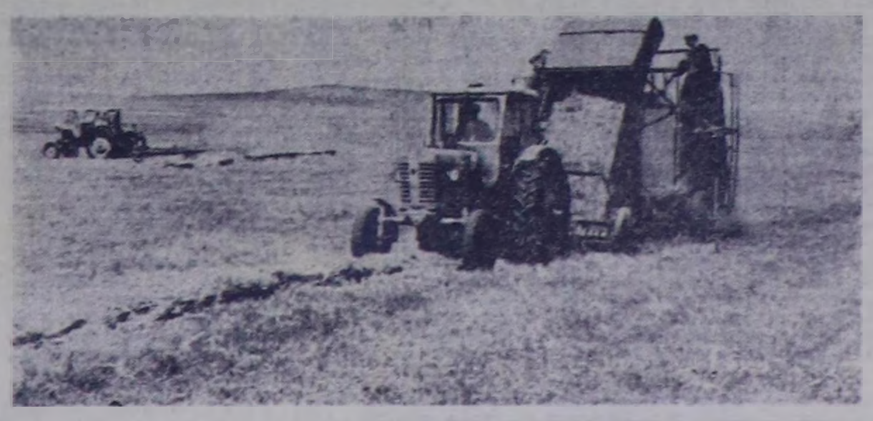
Ажылдың хемчээи бо хире улут болганда, биске бичии-даа сударааишкын турбас үүрлүүр. Биске опаашкан планны өске бригадаларга мурнай доозар даап демиглежир бис.

С. ТЮЛЕНЕВ,
«Межегей» совхозтуң № 5 бригадазының бригадири.

ЧУРУКТАРДА: механизатор Василий Смирновтуң (олзагай талазында) сигеи белер агрегадының сарааттар черже белдүрүп турары.

Сараат салыр механизмни механизатор Анатолий Захарьев (оң талазында) башкарып турар. Белүп эккеи кааи сигеиии Беларусь трактормуиуида кошкан механизмбиле кодурүп үидүрүп, сараатгай салыпра, ол сигеиии Владимир Терентьев эймырбиле кырлайтыр дескилеп турар. Олар ийиде сигеи кезилдеии эгезээидеи бээр үргүлүү сараат салып келгеннер.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ
фотолары.

КАДРЛАР-БИЛЕ АЖЫЛДЫ ЭКИЖИДЕР

Райкомнуң пленумундан

Кадрларны шын шилип алыр, таарыштыр тургузар болгаш кижизидер айтырыг партияның Чөен-Хемчик райкомунуң бюрозунуң, парторганизацияларның кичээнгейиниң төвүнге туруп, бо талазы-биле өлөөн ажылдар кылдынган.

СЭКП райкомунуң бюрозу партия организацияларының секретарьларын шилиринче улуг кичээнгейни салган. Ынчангаш колдуунда шыырак билиглиг, организакчы коммунистер ында ажыллап турар. 26 партия организацияларының секретарьларының оны дээди, сези ортумак эртемниг. Колхозтар, совхозтарның 8 парторганизацияларының секретарьларының үжү дээди эртемниг, бежи дээди өөредилге черлеринде бот-өөредизге-биле өөренип турар. Улуг партия организацияларының секретарьларынга аныяк специалистер, ылаңгыя «Сүт-Хөл» совхозтуң парткомунга Сарыглар Токпак-оол, «Октябрь 30 чылы» колхоз биле «Большевик» совхозтуң парторганизацияларынга Монгуш Хожуроол, Александр Монгуш соңгуттурган.

Иштики херектер министерствозунуң район салбырының начальнигиниң оралакчызынга аныяк коммунист Монгуш Достай-оол томуйлаттырган. «Чыраа-Бажы» совхозтуң директорунга, АТБ начальнигинге, «Чыраа-Бажының» Чыргакы, Чыраа-Бажы салбырларының эргелекчилеринге специалистер эштер В. Куулар, А. Сонычев, Олзей-оол, Чимит-оол олар деп-шиттирген. Ол специалистер ыаңдырган ажыл-херекти билдилии-биле башкарып турар. Районда улуг ажыл-агыйларның бирээзи — «Чыраа-Бажы» совхозтуң директорунуң хүлээлгезин күүседип өгелээш, ам В. Куулар баштайгы хүндеи эгелээш инициативчи, бодунга болгаш улуртуп турары ажылдакчыларынга негелделиг болурун көргүзе берген.

СЭКП райкомунуң бюрозу кадрларны шилиирде оларның чүгле әртем-билиин өөренип көруп турар эвес, ажыл-херекти улуртуп башкарарынга практиктиг арга-дуржулгалыын, кижилерни улуртурунга мергежилиин база барымдаалал турар. «Октябрь 30 чылы» колхозта партия организациязы ажыл-агыйның мурнунда салдынган планныг онаалгаларны күүседиринче ажыл-ишчилерни мобилизастаар талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар.

Чадаананың хөмүр-даш разрезиниң коллективи (начальниги эш Ю. Евдокимов, партия организациязының секретары эш А. Ирга) планныг онаалгаларын күүседир талазы-биле эки түңнелдиг. Партийжи-политиктиг ажылдың ында эки тургустунганы, даг-жыларның амыдыралынче чугула кичээнгей салынганы партия организациязы биле администрация черинии шудургу ажылының түңнели. Ында чунар-бажың, столовая, магазин, кызыл-булун доктаамал ажылдап турар. Кадрларның мергежилин бедидеринче доктаамал сагыш салдынган. Чүрттүп даг-руда төптеринче чылдың-на 3—4 кижини бижиг бедидериниң курстарынче чорудуп турар. Бодунда экскаваторжуларның, бурильщиктерниң, электрослесарьларның курстарын организастаан. Цехтер, бригадалар, салбырлар аразында калбарган социалистиг чарыштың түңнели доктаамал үнүп турар. Даг-транспорт цеги коммунистиг күш-ажылдың бедик адын чаалап алган. Бүгү коллектив ол бедик ат дээш демисежип турар. Күш-ажылды әртемге үндезилеп организастап, хөй-нииттичи эгелээшкиннии экономиктиг анализ бюрозу доктаамал ажылдап, будүрүлге планның ай, квартал санында ажыр күүседип турар.

Тыва АССР-нин алдарлыг механизатору К. Чавыдак, «Сүт-Хөл» совхозтуң, Ленин аттыг колхозтуң кол агрономнары эштер И. Иванов, Б. Комбу, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң кол зоотехниги эш Д. Биче-оол, «Сельхозтехника» салбырының садыг баазазының эргелекчизи эш П. Иванов, «Чыраа-Бажы» совхозтуң медфельшери эш О. Чылбак болгаш оон-даа өске ак сеткилдиг түскай әртемниглер районда хөй. Көдээ ажыл-агыйның ортумак звенозунуң ажылдакчыларының политиктиг билиин бедидер чыл хуусаалыг семинары СЭКП райкомунуң чанында ажылдап турар.

Кадрларны шилиир, ажылдарга таарыштыр тургузар болгаш кижизидер дугайында районнуң партия организациязының ажылында кылдынган чүүлдерден ангыда улуг четпестер бар. Аныяк специалистерниң ажылынче, амыдыралынче ам-даа кошкак кичээнгей салдынган. Эрткен үш чылдарда «Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарга дээди болгаш ортумак әртемниг 66 специалист келген. Ол-ла үеде ажы-биле эки түңнелдиг. Партийжи-политиктиг ажылдың ында эки тургустунганы, даг-жыларның амыдыралынче чугула кичээнгей салынганы партия организациязы биле администрация черинии шудургу ажылының түңнели. Ында чунар-бажың, столовая, магазин, кызыл-булун доктаамал ажылдап турар. Кадрларның мергежилин бедидеринче доктаамал сагыш салдынган. Чүрттүп даг-руда төптеринче чылдың-на 3—4 кижини бижиг бедидериниң курстарынче чорудуп турар. Бодунда экскаваторжуларның, бурильщиктерниң, электрослесарьларның курстарын организастаан. Цехтер, бригадалар, салбырлар аразында калбарган социалистиг чарыштың түңнели доктаамал үнүп турар. Даг-транспорт цеги коммунистиг күш-ажылдың бедик адын чаалап алган. Бүгү коллектив ол бедик ат дээш демисежип турар. Күш-ажылды әртемге үндезилеп организастап, хөй-нииттичи эгелээшкиннии экономиктиг анализ бюрозу доктаамал ажылдап, будүрүлге планның ай, квартал санында ажыр күүседип турар.

Кадрларны шилиир, ажылдарга таарыштыр тургузар болгаш кижизидер дугайында районнуң партия организациязының ажылында кылдынган чүүлдерден ангыда улуг четпестер бар. Аныяк специалистерниң ажылынче, амыдыралынче ам-даа кошкак кичээнгей салдынган. Эрткен үш чылдарда «Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарга дээди болгаш ортумак әртемниг 66 специалист келген. Ол-ла үеде янзы-бүрү чылдагаан-биле 69 специалист халашкан. Ылаңгыя «Чыраа-Бажы» совхозтуң директициязының, партномунуң кадрлар-биле ажылды ажыктырааны-биле, оларның амыдырал-чурттал газынче сагыш салбаанындан үш-ле чыл иштинде кол тускай әртемниг 10 кижи солушкан, 1968 чылда совхозтуң төп салбырының дөрт эргелекчизи халашкан. Кадрлар-биле ажыяның багай тургустунган уржуундан совхоз июнь 1-ге чедир төрүүр 100 баш малдан-на чүгле 21 бызаа, 58 хураган алган.

«Тыва» совхозтуң Хөндергей салбырына кыска үе иштинде үш эргелекчи солушкан. 1967 чылда республиканың Амыдырал хандырылга министерствозу районче ийи аныяк специалисти чоруткан. Оларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдал тургуспаан, ынчангаш олар удаваанда өскээр ажылдаар ужурга таварышкан. Ам ында специалист кадрлар чок. Сүт-Хөл, Чыраа-Бажы рабкооптарында, райпода мергежилдиг садыгжы кадрлар чедишпес, кадрлар-биле ажылды райпо баштаар чери (даргазы эш И. Попов, партия организациязының секретары эш Потапова), харылзаа бедидири (начальниги эш Пауэр, парторганизация секретары эш М. Гитров) багай тургускан. Харылзаа белдиринде телефонизация, радиофикация башкарып турар специалистер барык чок. Оон хараазы-биле радио, телефон харылзаазы кончуг четпес байдалда турар.

Партийжи чүрүмну хажыып, ажылга толеп чок, арагалаарынга сундукчан дээш эрткен чылын чамдык эштер партия талазы-биле хемчег алыртказ. Оларның иштинде милицияның оперативтиг төлээзи турган М. Очур-оол, ДОСААФ-тың район комитединиң даргазы турган Бакун. Чадаананың № 2 школазының өөредилге эргелекчизи турган Вахрушев, райплан даргазы турган Түметей болгаш оонда өскелер бар. Комсомол организацияларының секретарьларын коммунистер-биле бижыглаар ажыл четпес тургустунган. 64 комсомол организацияларының секретарьларындан 11-ле кижи коммунист.

Бо айтырыгны СЭКП райкомунуң чоокта чаа болган пленумунга чугаалашкан болгаш кадрларны шилиир, ажылга таарыштыр тургузар, кижизидер талазы-биле ажылда четпестерни чайладып, ону экижидерниге утланган доктаалды хүлээп алган.

М. СЕВЕН,
«Шынның» түскай корр.

ШЫНААЛАРНЫҢ, ОДАРЛАРНЫҢ ДҮЖҮТКҮРҮ УЛАМ БЕДИИР

Бойдустуң мал чеми бәәр, чайгаар бүткен байлактыг черлери мал чемин бүдүрерин көнүдеидир болур кончуг хөй аргалыг. Оларның 312 миллион гектары чурттуң колхоз, совхозтарының девискээринде. Оон 41 миллион гектары — сигеи кезер шөлдер, 271 миллион гектары — одарлар.

Колхоз, совхозтарга шынааларны болгаш одарларны үндезинин-биле экижидериниң беш чыл планын күүседип турарын ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Националдар Советиниң кодээ ажыл-агый комиссиязы июль 8-те болган хуралынга чугаалашкан.

Илеткелчидер — белеткел кылыр бөлүк депутаттарның удуртукчузу Л. А. Боддин, ССРЭ-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министри Е. Е. Алексеевский, ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агый министриниң оралакчызы П. И. Морозов, Бүгү-эвилелдиң «Сельхозтехника» каттыжымышкынының даргазының оралакчызы Н. А. Давиденко база саналдар берген. Депутаттар А. Г. Данковцев (Хакас автономнуг область), В. П. Новиков (Марий АССР), З. Г. Тынурист (Эстон ССР), Л. Я. Флоренгьев (РСФСР) шынааларны, одарларны экижидериниң беш чыл планының онаалгаларын чедиишкиниг күүседир дээш ап турар хемчегларни дыңнаткан, ол талазы-биле хөй-хөй четпестерни илереткен.

Чиик өртектиг болгаш долу үнелиг мал чемнерни бүдүрерин көнүдеидирииге бойдустуң мал чемнери бәәр, чайгаар бүткен байлактыг черлериниң чугула ужур-дузалыын барымдаалааш, СЭКП ТК-ниң май (1966 чылдагы) Пленуму шынааларны болгаш одарларны үндезинин-биле экижидериниң программазын толевилээн. Бо беш чылда ындыг ажылдарны 9 миллион гектар шолге чорудар база элезининг, элезининг-зимээр болгаш бедик даг девискээрлериниң 50 миллион гектар шөлдериниге шинчээдип алыр, суггаттыг болдурар деп айыткан.

Агротехниканың болгаш технологиянын бүгү негелделерин барымдаалап, мелиорация, культура-техниктиг ажылдарны кылып турар черлерде олар ажок чогумчалыг түңнелдерни берип турар — ол шөлдерден ажаап алыр мал чеми 5—6 болгаш оон-даа хөй катап көнүдеп, оон бот-үнезин оранчок чинчеп турар.

Марий АССР-ниң «Семёновский» совхозу сөөлгү чылдарның дургузунда 1000 гектар черге сигеи кезер шөлдерни үндезинин-биле экижиткеш, гектар бүргүзүнден чылдың-на 25—30 центнер бедик шынарлыг сигении ап турар. Тюмень областа мелиорация ажылдарын чорутканының түңнелинде чайгаар бүткеп сигеи шөлдериниң гектар бүргүзүнден бәәр дужүду «Ленинши турасказы», «Журавлёвский» болгаш «Пеньяновский» совхозтарга 35—40 хуу бедээн, аңаа үндүрген чарыгдалдар 1—2 чыл дургузунда эгиттинген.

Хөй продукт бәәр культурлуг одарларны тургузары мал чемининг суурун ылап тургузуп алырынга чугула ужур-дузалыг деп, депутаттар демдеглээн. Ол ажылдарны Прибалтика республикаларында, УССР-ниң Львов, Иван-Франко, Закарпатье, Ровно, Житомир областарында, Москва, Ленинград областарда, Ставрополь крайда болгаш Белорусе ССР-де улуг хемчээлдин-биле чорудуп турар.

Элезининг болгаш элезининигзимээр ховуларның, даглыг черлериниң зоназында 290 миллион ажыг гектарны одарларлыг мал ажылының селовнуг одарлары кылдыр ажыглап турар. Ол одарларга чылды оттуур дыка хөй санныг баш малды одарладып, хөй эттиг, дүктүг, бедик шынарлыг каракульду чиик өртектиг кылдыр ап болур.

Ындыг болза-даа шынааларны, одарларны экижидер онаалгаларны чурттуң хөй-хөй районнары багай күүседип турар деп, комиссия кежигүннери демдеглээн. Эмин эрттир ол-шыктыг девискээрлерде, Казах ССР-де, Ортаа Азияның болгаш Закавказьеның республикаларында ол ажылдарның темпизи чавыс. Эвилелдешкеп хөй-хөй республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министерствозу, Бүгү-эвилелдиң «Сельхозтехника» каттыжымышкыны болгаш оларның чер-черде органнары чайгаар бүткеп шынааларны, одарларны экижидер онаалгаларны чугаа чок күүседирии хандырарынга четчир хемчегларни азбаан, олче чогуур шудургу чүткүлдү салбаан деп, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Националдар Советиниң кодээ ажыл-агый комиссиязының кежигүннери демдеглээн. Хөй чылда үнер болгаш шынаа-одар сигеннериниң үрезиннерии бүдүрериниче мырыңай четпес кичээнгей салдынып турар. Оларны бүдүрер кылдыр тургускан, тускайжыттынган ажыл-агыйларга техника, чеминшчидилгелер-биле четчир дуглаамчы көргүстүнмээн, олар үрезии арыглаан, кургаазыр черлер-биле хандыртынмаан деп, депутаттар демдеглээн. Депутаттарның бодап турарын ёзугаар алырга, амгы үеиин мелиорация техниказы чедишпес. Мелиорация ажылдарының программазын боттандырарынга ол ажок шаптыктыг. Бойдустуң чайгаар бүткеп мал чеми бәәр ажыглал черлерии үндезинин-биле экижидер ажылдарның бүгү комплексиниге ажыглаар машиналар системазы амдыгаа чедир чок. Машина тудуушкунунуң чогуур министерстволары шынааларны, одарларны экижидер техника бүдүрерин дыка оожум шинчээдип ап турар. ССРЭ-ниң Тудуг, орук болгаш коммунал машиналар тудуушкунунуң министерствозу кодээ ажыл-агыйга хөй чүүлдерии чедир бербээн. Депутаттар ону оноза чидии-биле шүүмүүлээн.

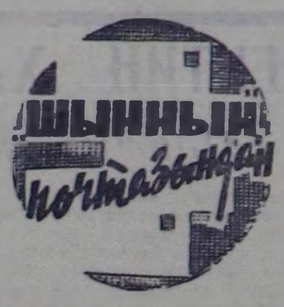
Шынааларга болгаш одарларга чеминшчидилгелерии улам калбаа-биле ажыглаарының, мал чеми бәәр кылдыр чайгаар бүткеп байлак черлерии ажыглаар, сигеннер селекциязының, үрезиннер өстүрериниң болгаш өске-даа ажылдарының айтырыгларының талазы-биле эртем шинчилелериин улам хогжудериниң эргежок чугулазын депутаттар боттарының чугааларынга онзалап демдеглээн.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Националдар Советиниң кодээ ажыл-агый комиссиязы мал чеми бәәр кылдыр чайгаар бүткеп байлактыг черлерии ажыглаарын үндезинин-биле экижидер талазы-биле беш чыл планның чедиишкиниг боттандырарынче, оларның продуктулуун бедидер болгаш культурлуг одарларны калбартыр талазы-биле беш чыл планын чедиишкиниг боттандырарынче утланган санал-сүмелерии хүлээп алган.

Комиссия 1969 чылдың планын болгаш бюджедин чугаалажып турда план-бюджет, адырлар комиссияларының берген сүмелерин ёзугаар ССРЭ-ниң министерстволарының, төп албан черлериниң, эвилелдешкеп республикаларның Министрлер Чөвүзелдериниң алган хемчегларининг дугайында депутат Л. Я. Флоренгьевтиң информациязын, ССР Эвилелиниң, эвилелдешкеп республикаларның суг хоойлуулуудугазының үндезиннерин төлевилеп белеткээр ажылдың чорун турарының дугайында информацияны база чугаалашкан.

Депутат П. Я. Страутманис ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкеп республикаларның ыяш ажыл-агыйының хоойлуулуудугазының үндезиннерин төлевилеп белеткээр ажылдың чорун турарын комиссияга дыңнаткан.

Б. БАЖАНОВ.
(СЭТА-ның корр).

☆ УЛУГ-ХЕМ районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң № 2 трактор хову бригадазы 550 га черниң чайгы аңдарылгазын дооскан. Трактористер бо хүннерде аңдартынган баштайгы шөлдериниң бокүнүштерин арыглап, катап аңдарылганы чорудуп турарлар.

Н. Бавуу, Ш. Хөвең-оол олар бедик коргүзүглүг ажылдап, чарыштың мурнуку одуруунда кирип турар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

—●—

Нйнги суггарылганы чоруткан

Гараа шөлдеринде суггатчылар звенолары ажыл-ижии соксатпайн турарлар. «Барлык» совхозта Сарыг-оол Дүдүй-ооллуң удуртканы суггарыкчылар авеноzу 250 га черниң бирги болгаш нйнги суггарылгазын чоруткан. Монгуш Чылбаккайның удуртканы звеноzу 545 га черни, ооң иштинде 230 га сигеи шөлүн суггарган.

«Большевик» колхозтуң Хомушку Шагдырга баштаткан суггатчылары 40 га черниң суггарылгазын нйн катап чоруткан, чарыштың бирги черинде чоруп турар.

К. МААДЫ.

«Кызыл тараачын» колхозтуң Ээрбек участогунда хөй кыргыдазы кидин түлүктеп турар. Ында кыргыкчыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Ажылдап турар кижилерни дүште болгаш кежээ столованган чемгерип турар. Ажылдың чапсар үезинде лекция, беседаны болгаш солун номчулгазын чорудуп турар.

ЧУРУКТА: дүштеки чапсар үезинде кыргыкчыларның лекция дыңнап олурары.

М. ЛОПАТИННИҢ фотозу.

Башкы, пропагандист, лектор

Өрге Сагаановнч Салчак — Мөген-Бүрен сес чыл школазының директору. Орта ажылдаа-ла үш чыл ашкан. Бо арагында ырак черде, чаа тургустунган школаның материалдыг базазын бижыглаар, өөредилге-кижизидилге ажылын экижидер талазы-биле өлөөн хемчегларни ап чоруткан. Эрткен өөредилге чылында башкылар коллективиниң ажылын шын, салдынган сорулганы шинтпирээзиринче утландырган ачызында школа Мөңгүн-Тайга районда дээре түңнелдиг школа болган.

— Аныяк салгакчыларны өөредип, кижизидери бүгү иштиниң херээ. Ынчангаш школаның директициязы партия, хөй-нииттн организацияларынга даянып, оларның-биле демниг ажылдап турар. Башкылар ада-иелер-биле доктаамал харылзаалыг. Ажылывыстың чедиишкиниинің кол үндезини ында — деп, директор чугаалаар. Шынап-ла, Өрге Сагаанович кандыг-даа ажылды кылыр азы шинтпирээр дээнде партия организациязы, көдээ Совет, колхоз башташар чери-биле дүгүржүп сүмележип алыр. Ынчан ажыл бүдүүлүр, бүгү иштн детюимчеи алыр. Школа сентелгези колдуу доозулган. Аар-саар кылыр ажылдар арткан. Ону чоокку хүннерде доозар сорулганы салган.

Эш Салчак школада ажыл-херээ хөй-даа болза хөй-нииттиниң даалгаларын күзелдин-биле кылыр кижи. Ийи чыл бурунгаар колхоз төвүнде марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир политшколаның пропагандизинге томуйлаан. Ол кичээлдериниң материалдарын солуп, утка-шынарын улуска билдингир кылдыр тайылбырлаар дээш көргүзүглерии, туе черииң чижектерии ажыглап турар. Ынчангаш дыңнакчыларның билии шыырак, ону түңнел кичээлдер көргүскен.

Өрге Сагаанович колхозта «Биликг» нннтилелиниң кежигүнү, эге организацияның планын ёзугаар лекция, беседаларны колхозчулар ортузунга номчуп келген. Амгы үеде коммунистиг болгаш ажылчыя партияларның Москва Чөвүлел хуралының материалдарын мачыныарда таныштырып чоруп турар.

Эш Салчак бодунуң ажыл-ижинге кызымаа база амыдыралга төлептин-биле Мөген-Бүренде мактадыг кижизиринің бирээзи.

ЧУРУКТА: башкы Ө. С. САЛЧАК.

Сөзүү болгаш фотозу Т. ХЕРТЕКТИИ.

Алдынган хүлээлгелер түңнеттинген

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң ажыл-ишчилери ленинчи юбилейге база Совет Тывания 25 чылынга утку-тур 1969 ажыл-агый чылының эгезинде бедиткен социалистиг хүлээлгелерии алган. Эрткен алды айларда ол алдынган хүлээлгелер канчаар күүсеттингенил?

Совхоз мал ажылының продуктуларындан чартык чылда азытти күрүнеге садарын 103, сүттү 100, дүктү 107, шээр малдың баш санын өстүрериниң планын 115, бода малдың 97 хуу күүсеткен.

Ажыл-агый ниитизи-биле төрүүр 100 баш малга онаалтыр 93 хураганны, 92 кулуну камгалап алган. Ол болза совхозтуң будүрүлге планында көрдүнгенииден хөй көргүзүгнү чедип алган малчынар база бар. Дуржулгалыг хойжулар С. Сарчат-оол, Т. Калзан-оол, Д. Байыр-Белек, М. Сюрюн-оол олар чүс хойдан-на 106-дан 113 чедир хураганны менди камгалап алганнар. Ажыл-агыйның мурнакчы малчынарының саны чылдың-на немежип турар. Ажылынга ак сеткилдиг, чүткүлдүг кижилер турда кандыг-даа ажыл-агыйның профвилел организациязы бодунуң хүрээлеңинде 145 кежигүнүү каттыштырып турар. Местком ай, квартал планын тодаргай тургузуп, оон күүселдезин чедип алыр дээш организакчы ажылды чорудуп турар. Оон түңнелинде комбинаттың тус-тус цехтери чартык чылдың будүрүлге планын чедиишкиниг күүсеткен.

КОМБИНАТТА мурнакчы кижилерниң саны көвүдээн, социалистиг хүлээлгезин күүседир дээш оларның шалыпкын ажылдап турарын даразында чижектерден илдеп. Тайгадан чүдүктар сөөртүп турар Михаил Патягин эң-не кыымак, шалыпчы күш-ажылы дээш мактадып турар. Ыяш кезикчилери Түгүш Борбак-Кулча, «Хүндүлелдиң демдээ» орденниң адилекчизи Иван Шомбул дээш өскелерии-даа чоргаарал-биле адап болур. Олар боттарының кадры ажылдап турар эш-өөрүге канчаар ажылдаарының, күш-ажылдың бедик көргүзүүнүң түңнелинде чедип алдынарыл деп чүвеин көргүзүп турарлар.

— Местком хурал-суглааны канчаар эрттирип, аңаа кандыг айтырыгларны чугаалажып турарыл? — деп Болдашкын Кара-ооловичиден эйтырдым.

Ол бодунуң бодалын мынчаар чугаалады.

— Комбинаттың удуртукчулары ол айтырыгже улуг кичээнгейни салып, боттарының эргежок чугула дузазын биске көргүзүп турар. Ай саныида нииги хуралга будүрүлге планының күүселдезин, чедишкиниерии демдеглеп, четпестерни илередип ол дугайын чугаалажып турар бис.

Ажылчыннарның будүрүлге куралынга социалистиг чагыыты улам калбартырының медпунктуларның, клубтарның, библиотекаларның, уруглар албан черлериниң кыжын одаар ыяжын ук черлериниң хереглелиниге четчир кылдыр белеткеттирген. Чаа-Суур, Торгалыг бо черлериниң школаларының сентелгези орту эртип турар.

Амгы үениң бир чугула кампаниязы — хөй кыргыдазы совхозта организастыг алактырган. Ам өске бир кампания — сиген белеткели чоруп турар. Сиген белеткелиниде ниитизи-биле механизастаттыганийи бригада ажылдап турар. Сиген кестирер 5 агрегатган тургустунган бир бригада Үспа-Хөл кыдыын, Куу-Дөң деп черде кестнрип киргикен. Баштайгы хүнде 30 гектар черниң сигении эки шынарлыг кестирген.

«Торгалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери алган социалистиг хүлээлгелерии чыл төнчүзүнге чедир ыяап-ла күүседир сорулгалыг ажылдап турарлар. Ажыл-агыйның бүгү участоктарында кижилер оргузунда политмассалыг ажыл улам күштелии турар.

О. ДУДЕРАА.

АЖЫЛЧЫН КИЖИ

...Амыдырал хандырылга комбинадының дилилге-чазанылга цеги. Пизорамманың даашпимээнии бир дескн шиг-шиг кыныып, узун чоон чудуктар маскаларлыг улуг хирээлериң аразындан чоорту чылып үнүп, бир дескн маңзылар боол дилдиип туру.

— Хирээлер аразынче сугдан кудуңар, оолдар, шаиг болгаш чуктаныл, ыяш хирээлерии кызып тур — деп, мөгезимээр, күдер улуг сыннын бир әр чугаалай-дыр.

— Ам келген чудуктарны пилорамманың хирээ чоогуинче дүжүрүп алыр-дыр Болдашкын Кара-ооловнч — деп, база бир диликчи, демир хуунда сугну чудуктуң дилиндээнче күтүштаап чугаалады.

Мында бүгү кижилер чаңгыс кижи дег демниг ажылдап турар. Оларның дилдиргеи маңзыларындан чүпү чазап кылбас дээр. Диликчилер кайы хире маңзы дилер болдур, ооң шынары кайы хире экил, чазап кылыр эт-херекседдерииң шынары оон хамаарыжыр.

— Тайгадан келген чудуктарны дораан-на дилдиргеш, кургадып турар бис. — деп Болдашкын Кара-ооловнч чугаалады. — Чүге дээрге янзыбүрү эт-херексел кылыр материалдар шуут кургаг болза эки. Ынчан ол хажып шыгыыр болур. Оон ында чазанылга цеги бистиң маңзылар дилеривисти маиаар ужурга таварышпас ужурлуг.

Хоочуи бызаңчы-диликчиниң бо сөзүү төптүт. Болдашкын Кара-ооловнч бо коллективте местком даргазы, ынчангаш ол күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче, ажылчыннарның кызып турар ажылының бүдүрүкчулуун улам бедидеринче улуг кичээнгейни салып турар.

Шагаан-Арыгның амыдырал хандырылга комбинадының профвилел организациязы бодунуң хүрээлеңинде 145 кежигүнүү каттыштырып турар. Местком ай, квартал планын тодаргай тургузуп, оон күүселдезин чедип алыр дээш организакчы ажылды чорудуп турар. Оон түңнелинде комбинаттың тус-тус цехтери чартык чылдың будүрүлге планын чедиишкиниг күүсеткен.

КОМБИНАТТА мурнакчы кижилерниң саны көвүдээн, социалистиг хүлээлгезин күүседир дээш оларның шалыпкын ажылдап турарын даразында чижектерден илдеп. Тайгадан чүдүктар сөөртүп турар Михаил Патягин эң-не кыымак, шалыпчы күш-ажылы дээш мактадып турар. Ыяш кезикчилери Түгүш Борбак-Кулча, «Хүндүлелдиң демдээ» орденниң адилекчизи Иван Шомбул дээш өскелерии-даа чоргаарал-биле адап болур. Олар боттарының кадры ажылдап турар эш-өөрүге канчаар ажылдаарының, күш-ажылдың бедик көргүзүүнүң түңнелинде чедип алдынарыл деп чүвеин көргүзүп турарлар.

— Местком хурал-суглааны канчаар эрттирип, аңаа кандыг айтырыгларны чугаалажып турарыл? — деп Болдашкын Кара-ооловнчиден эйтырдым.

Ол бодунуң бодалын мынчаар чугаалады.

— Комбинаттың удуртукчулары ол айтырыгже улуг кичээнгейни салып, боттарының эргежок чугула дузазын биске көргүзүп турар. Ай саныида нииги хуралга будүрүлге планының күүселдезин, чедишкиниерии демдеглеп, четпестерни илередип ол дугайын чугаалажып турар бис.

Ажылчыннарның будүрүлге куралынга социалистиг чагыыты улам калбартырының медпунктуларның, клубтарның, библиотекаларның, уруглар албан черлериниң кыжын одаар ыяжын ук черлериниң хереглелиниге четчир кылдыр белеткеттирген. Чаа-Суур, Торгалыг бо черлериниң школаларының сентелгези орту эртип турар.

Амгы үениң бир чугула кампаниязы — хөй кыргыдазы совхозта организастыг алактырган. Ам өске бир кампания — сиген белеткели чоруп турар. Сиген белеткелиниде ниитизи-биле механизастаттыганийи бригада ажылдап турар. Сиген кестирер 5 агрегатган тургустунган бир бригада Үспа-Хөл кыдыын, Куу-Дөң деп черде кестнрип киргикен. Баштайгы хүнде 30 гектар черниң сигении эки шынарлыг кестирген.

«Торгалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери алган социалистиг хүлээлгелерии чыл төнчүзүнге чедир ыяап-ла күүседир сорулгалыг ажылдап турарлар. Ажыл-агыйның бүгү участоктарында кижилер оргузунда политмассалыг ажыл улам күштелии турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Мооддуң аймак төптеринде ус-тывыш иооперациязының артелдерин ажыдаан, олар калбак херегледдиң чүүлдерин бүдүрүп турар. Чурукта (оң талдан)—мурнакы ажылчылар: Күрүне шаңналының лауреады Д. Пуровдам биле бүдүрүлгениң мурнакчызы Н. Лхамрагчаа олар-дыр.

Мооддан келген чурук.

БУЗУЛБАС НАЙЫРАЛ

Х. АНЧИМА,

Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбырының баштаар черинин даргазы, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы.

Бо чылдың июль 11-де акыдунма моол улустуң улуг национал бадыразы — Мооддуң улусчу революциязының тергиинниң 48 чыл ою болур. 1921 чылда мооддуң ажылчы чонкары совет ажылчыларының болгаш тараачыннарының акы-дунма дузалаачылыгына даянып алган, национал хамаарышпас чоруктуң чедиш ап, чуртунга улусчу эрге-чагыргазы тургускан болгаш тиилеп пролетарыаттың чүүрү ССРЭ-ниң дузазы-биле, В. И. Ленинниң ажыктаан оруун ёзугаар капиталистиг эвес оруктан хоюуглуушаан, Совет Эвилелиниң улустарының үлегер-чижээ-биле, колония чораан чурттарының иштинден бир-ле дугаар хоюглуденип капиталистиг уе-чадазын ою эртеш, феодализмден социализмже шилчилгеин кылган.

Совет болгаш моол улустар бүзүзбас найырадыр. Ол найырал аддарлыг төөгүлүг, ону улуг Ленин болгаш моол улустуң алдарлыг өгүлү Сүхэ-Батор тудевилеп тургускан. «Силерниң чүүрүңарниң ажылчы чонкарынга кара чаңгыс шын орук болза Совет Россияның ажылчыннары-биле болгаш тараачыннары-биле авилежежин алгаш, күрүне талазы-биле хамаарышпас чоруун дээш демисежиин болуур» деп, В. И. Ленин 1920 чылда Сүхэ-Баторга болгаш оон өөрүге чугаалаан.

Моол улус амгы үеде ол ленинчи орук-биле чайгылыын чокка чоруу, шыгаранрагай, кайгамчыктыг тиилелгелерни чедип алганынга өөрүп турар бис. Бистиң чүүрткарывыстың төөгүзүнде Россияның болгаш Мооддуң револючуу дайынчыларының бирээ Үнгерниин-гвардейски дээрбеңнедериниң чылча шапкаңы, Халхин-Голга япон дайынзыраткарга удуур кады тулчуушкуннар, 1945 чылда квантун черинге болгаш япон империалистерни чылча шапкаңы шынаш, мындыг улуг болгулуктуңар бистиң улустарывыстың хан-дамырыдыгын тудуп найырыын балыткаш турар.

Шаанда Азияга эң-не хожудангай чүүрткарың бирээзи чораан Мооддуң ам чечектеяп турар социалистиг чурт болу бергенин улуг өөрүшкү, чоргаарал-биле иөрүп турар бис. Моол Арат Республика ам — социалистиг түрүгүүшкүнну дооза-рыынын чаазында кирген болгаш оон экономика талазы-биле кол сорулгазы — социализмниң материал-техниктиг базазын түргүзарыл дооза-рыы болгур.

Мооддуң экономиказының болгаш ыкылтуразының чедишкинниг хогжүүрүгүне оон делегей талазы-биле алдарлыының бижыгыл, бедзии улуг идигни берген. ССРЭ-ниң болган МАР-ның аразында 1966 чылда тарылган найырал, кады ажылдажылга болган бот-боттарыңга дузалажылга дугайында Керээ бистиң чүүрткарың амыдыралының бүгүде-зе эдыларының амыл-хереечи кады ажылдажылганың бүгүде бижыгыл үнзезиниң болуп турар. Моол күрүне делегей политиказының бүгү айтыларының талазы-биле Совет Эвилели-биле чаңгыс аай болуп, бүгү делегейге тайбаңнын бижыгзаары дээш демисежиин турарының хамыыы-биле сеткил ханыш турар бис.

СЭКП болган Мооддуң Араттың революктуг партиязы коммунистиг болган ажылчыл шимчээшкинниңиниң чаңгыс эви дээш, амгы үениң революционнеринге, чарыдмырыычыларның удур хол-холуңдан туттуунчуң алган демисежиин турар. Оң чаңгыс эң болза коммунистиг болган ажылчыл партиязының Москвага чоокта чаа болуп эртиеи Чөвүлел хуралынга, аңаа Мооддуң Араттың революктуг партиязының ТК-зының бирги селретарыы эң Ю. Цеденбалдың чугаазынга оңза чайынналчаа-биле илерээн.

Совет Эвилелиниң болган Моол Арат Республиканың буянныг хогжүдериңе Советмоол найырадың болган Моол-совет найырадың ниитилелдеря идешкейлин-биле иижин турар. Бистиң улустарывыстың ажы-дунмалыкы харылзаалардың улам быжыглаарынга Совет-моол найырал ниитилелдиң Тыва салбыры база бодунуң салыышкынын киирип турар. Тыва АССР-биле болгаш бистиң кожаларывыс Убса-Нуур, Баян-Ульгий, Завхан аймактар-биле аразында дозазары болур.

Совет-моол найырадың айларын чыл саныкка чорудуп турары чаңчыл болган. Быдыг айлар үезинде Тываның ажылы чонвары МАР-да социалистиг тургузуушкунуңуп чедишкиннери-биле таныжып, совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбырының байырладыг хуралдарын Кызылга, район төптеринге кылылап, республиканың бүдүрүлгелериниге, өөредилге черлериниге, колхозтарынга болгаш совхозтарынга илеткелдерни, лекцияларны, бесседаларны кылылап турар.

Сөөлгү чылдарда МАР-ның Тыва-биле кожа турар аймактарынче бистиң республиканың ажылчы чонкарының хөй төлээлери — башкылар, эмчилер, ажылчыннар, колхозчулар, артистер, куш-культурмегузар, партия, совет, профсоювилел, комсомол ажылдакчылары, кадзо ажыл-агыйның тускай эртемниглери, инженер-технологтит ажылдакчылар, янзы-бүрү мергежилдиг кижилери чоруп, моол өөнүкчерге олар боттарының билгилеринге, дуржулгазын дамчыштыпаан, боттарының эдлүзинде моол өөнүктерни ажылында, амыдыралында эки чүүлдерни база көрүп ап турралар.

Моол өөнүктер биске база хөй-биле кээ турган болгаш кээ-даа турар. Чамдык чижек: 1964 чылда Мооддун Завхан аймаанын бот-тывыглар артистери бистиң республиканга кээп, 16 черге 10 муң кижиге концерт көргүскенин, Баян-Ульгий аймактың хөгжүм-шин театрынын 30 кижи составтыг чогаадыкчы коллективиниң биске база кээп, 19 концертти 20 муң ажыг кижиге бараалгатканын уттаан бис. Мооддун ажыл-агыйының бүгүде-зе адырларындан биске кээп чорааш төлөөлерни адаар, санаар болза, аажок хей болгай...

Бистерден база-даа ажы-дунма Мооддун черинге хей төлээлер барып чораан. Эрткен чылын безин 40 кижи составтыг «Чечек» ансамбльдиң артистери июль 3-тен 12-ге чедир Баян-Ульгий аймакка баргаш, хей концерттерни көргүскен. Бо чылдың февральда Убса-Нуур аймакка совет кино-фильмнериниң фестивальын организастаанга чедишкиннигиг артистер. Бистиң республиканга эмнелгениң 48 албан черлери МАР-ның бистин-биле кожа аймактарының ажылчы чонкарынга эмнелге дузаламчызын көргүзүп турар.

Аддарлыг Бешки армиянын актарга удур дайындакчын чораан черлери-биле Тыва АССР-нии, Дағ-Алтай областтың, МАР-да Убса-Нур болгаш Баян-Ульгий аймактарның аныктарының кады кылган походу солуи эртнеп. Бо таазал-биле хей чижектерни маңаа чугаалап болур.

Мырыңай чоокта чаа МАР-ның Убса-Нур, Баян-Ульгий болгаш Завхан аймактарының херожениериниң төлөөлерин республиканың херожениер хуралынга чораашын баймырладыры-биле хүлээп ап, оларны бистиң республиканың кээрээнинден эргелеек чүгүлаашын айыткан бистиң партиязының XXIII съездиниң шиитпирин амыдыралга чайгылыы чокка боттавзырар дээш ажылдаарынга бүүрү шиитпирлиг бис.

Совет Эвилелиниң болгаш Моол Арат Республиканың улустарының арасында меңге болгаш бүзүзбас найыралы делгерезин!

ЭКИ ТУРАЧЫ

Очерк

— Авай, сээң уруг-дарыңның төөрби ийи кижи чораан болгай бис, ам он ийи арткандыр, мен база сени кайгап чоруур дей бердим.

Чарлырының ырышкылының аразы төлептиг сактып кээп, ол чугаанны дыннаап, чүгле мынча дээн:

— Аваңга ыяап-ла ээп келир сен, оглум.

Иезинии ол чагыг сестеринбиле Компан ооңнеп чоруткан. Удаппаанда Хубсугуль аймакта Компанның ада-иезиниң артып калганы Ханк сумуга өөрүнчүг чагаа чедип келген:

— Оглуң шеригге хүлээп апкан.

Компандан чагаалар удаадараа кээп турган. Мени биче командилал составының школазында киирип кагды деп ооң бижин турган.

Бир-ле катап Компандан дувуренчиг дыңнадыг чедип келген:

— Халхин-Гол хемниң районунче япониар бистиң дивискээриивисче шуурун киирип келген-дир — деп, ол бижээн.

— Бисти фронтувже чорудуп турар-дыр, ынчалза-даа мен школага түр артар-дыр мен. Тулчуушкунвар кадыг-дошкун хире-дир. Балыглаттыргаанар хей кээп тур. Мен база фронтувже чоруп, оңнүктер-биле кады дайынга удур тулчукчап тур мен.

Бо 1939 чылда болган. Кезек болганда, Хэнтейдиң дивизия штабынче болүк солдаттар чедирер деп дужаалды Компан алган. Солдаттарны аңаа чедирге ёзугаре, дивизияның начальнигиниң дүне када хайгыылта баарын аңаа дужааган. Ол дээрге Компанга берген бирги даймычы оналага турган.

Дүне хайгыылчыларны штаб даргазы Дашдорж боду баштаан. Олар шуптузу чээрби кижилер.

Карангыда хайгыылчылар хемге чеде бергеп. Оңу чүгле чалгыглар даажы-биле, ооң ыны чыды-биле билип ап болхур. Ынчаарга ол хемниң чүге оортан кежер дээш, ынчангаш ядык-лепти ужулгулаашаан, аттарлыг кежерин дужаагаан. Аттар улаштыр сугже киргилеткен. Соок суг, шапкы агыы аттарны бергедедип турган. Компан аъдының кудурүүлдан туттуунуп алган, дөө эриче арай боорда кеже бергеп. Ооң ийи эжи хемниң шапкын суурга амы-тыныи оскыган. А хемде ам улуг шимээи чок.

Хайгыылчылар сугга өткен деттерин кургалып, биче дыштаныи алгаш, улам ыдай чорушканнар. Чөөн чүкке хун халазы эскет чогу-биле чырыи эгелей бергенде, хайгыылчылар эриктө чадап ыыштардан үнүпкеннер.

Алырыыр ийи үстүп алырыя командир дужаагаан, Компанны чаасканы чорууур сеи дээн.

— Компан, бурунгаар чаасканы чоруп, ыыштар үнген дөө ол дөнүү ойгаш, ында дайзынныр бар-дыр бе дээрзин хынаар сеи, оон дорааи ээп келир, билдиңи бе?

— Билдим! — деп, солдат харыылаан, дөнүе чорупкан.

Мурнуида кандыг-даа караданчыг чүве эскербейн, кижии дөнүү долгаиы бээрии ыыштырлээн. Хенертен бөө даажы үнгеп, Компанның аъды ойгуну аажок халый бергеи, ында дайзынның солдаттары ыыштейиниө турганын Компан аңаа көре тыртып каан. Япон солдаттар боолаашындан оттуп келгилээш, оларныи баштары-биле аттыг кижиниг ажа халый бергеиин көре тыртып каагра-даа, ол аттыг кижи шагда ырай бергеи болган. База каш боолаашкынныр болган. Ам-на Компан боттарывыныига маңнадып чедип келген.

— Эр-хей-дир сеи, дурапбиле сени көрүп турдум. Сеи бээр ээптейн, ооцуну дургеиибиле ажа халыда бериі, дөнүң ыңдыы талазывыга берганың кончуг ыыш болду. Хайгыылчы кижи, сеи ыыштап, ынчаар дүргеи, ыыштырлыг хөделир үжүрлүг — деп, Компанны командир мактап каан.

Бир-ле катап, хайгыылчап чораан, Компан ийи өөрү-биле кады дайзынныц үш солдадын тудуп алган. Оларныи ийизи баргуттар болган. Үш солдаттыг бир-бир ыыдыы суруи алганнар, Компанга япон сержант таваржы берген. Ийи солдатты Компан мурнуже чорудупкан, япон солдат мунган аътты чедип алган, соонга чоруи орган. Ийи баргуттар сүрген өөрү мурнап чорупкан, олар көзүбестей бергеи, бир көөрге соонда япоинар сүрүп кел чыткылаан. Боо-чепсектиг он ажыг япоинар аңаа чедип кел чораан.

Түттургаи солдат япоинарның чоокшулап орарын көрүп каагы, бүгү арга-биле моол хайгыылчыны саададыр дээш, аъдыидан айдарлы берген.

Дайзыныар Компанга четкилеп кел чораан. А хайгыылчы демги дайзынны боттарыныыкта дириите чедире бээр арга чок болу бергеи, фронтута келгеннииң үезиизе бирле ду-тавар боозуи дайзынче утпап, мажызын базыпкан.

Өөүрткеи дайзынны үжеи көөрге, дайзыныың чүгүла планнарывыц дугайында үнелиг документилер бар болган.

— Ам дүргеи-биле-ле штабка чедер—деп ол шиитпирээш, дайзыныың хайгыылчылары соксаза чоокка боолап турда, аъдын дыңзыыбиле тепсеиглээш, доңнүү артыыче ажыттаны берген.

Ол ойде маадырлыг үүле бүдүрүп каанын Компан бодавааи-даа хевирлиг. Ол, хайгыылчы кижи болганда, ооң хүлээгеи—дайзыныың күштеринииң дугайында хөреигиг медээлерии тывары болгай.

Ынчангаш дайзыиы ыыларалы дээш, ону Кызыл Туң орден-биле шаңнаары оон бодунга мырыиай-ла маиавааны чүүл болган. Бо дөөрге солдат, хайгыылчы Компанның демиселиинң болгаш тулчуушкуииарының бистийгы айыыда болган.

Бодунуи дайзыиы оруун Холхин-Голдуң соонда ол база уламчылаан. 1945 чылда биеоги-ле дайзын-биле — империалистиг Япония-бииле Компан база таваржыр үжүрга тавырышкан, а ол дөөрге Холхин-Голга эвес, а Үзуг кыдат хаиага болган.

Ол үеде Компан хайгыылчы улуг болүктү командилай берген.

Бир-ле катап, эртеи командир Компан бодуиуи эзии-биле кээ биигии сууржугашка кире берген.

Долгандыр шыпшыы, ынчалза-даа олар бир бажыига кире бергеи, япон солдат керуп кааннар. Япон солдат бистии хеиертеи аскерии каап, аажок алгыра бергеи. ооң ооиуи дыиааш, ножка базыыпкаи солдаттер, япон офицерлер тура халыыи эгелээи.

Сөөлгү шаика чедир тулчуп, амы-тыныи халаска бергеи. Компан шиитпирдээи, ынчалза-даа ол ойде япон офицер чедип кээп, карамыидан ак тужуттаи ушта тыртып келген. Мичаар орта Компан тургаи:

— Силерден кым моол дыл билирии? — деп, алгырар орта, япоииарыи араазыидан офицер уне халыы келген.

— Бээ-чепсээңер хураагаи, кудумчуже үнүүер — деп, аиаа Компан кыска дүзаа-гаан.

Компаига болгаи ооң эжииге япон чүс дерген солдат орта дүжүп бергеи. Ол ойде аътты эллээи каш кижилер көзүлгүлеи келген, оларныи араазында ооик командирии Дарамжаа болгаи совет офицер бар болган. Оларны долгандыр бүүзелеи алгаи кыдыр бодаап, япоииар аиаа дүжүп бергилеикеи дээраии Компаига соолүүде өөрү чугаалаан.

Хубсугул чурттуг, шеригже эжи тура-биле кирип, ийи дайынга хайгыылчы болуи киришкеи ол оол амгы үеде Улаи-Баторуур төлөвөөтэр депоозиида машиииистиг дүжаачыларны болуп ажыдаап турар.

Б. ШАРАВНЯМБУ.

(«Амгы Моол» журналдан).

ЭРТЕН

М. ДЕМЧИГЖАВ, моол чогаалчы

Хаттыг шуурган соксавайн
Харыы борай шаап турду.
Дерзии булут арыыбайн
Дээрии дутпаи, бүргеи турду.

Ынчалза-даа сонгу үүктеп
Эртенги хат хадыы келгеш.
Ыш-дег кара булуттарны
Эстеди шаап, ойладымкаи.

Ак-көк дээрии шил дег араан,
Аяс хүнүүи херели даа
Мооддуң кырыы шыва аглаш,
Могаан черии амыраткаи.

Эргим чанчыл Сухэ-Батор
Кызыыы бистиг селемезии
Эртеиги хүи хереливе
Кылаңнздыр көдүрүпкеи.

Хүнче үткүй холуи суиган
Хүреи аътты маадыр богун
Бурунгаарлаар оруубусту
Мурнуиуста айтып туру.

Очуулурган Б. ХӨВЕЦМЕЙ.

Мооддуң наймысылында «Улаи-Батор» деп гостиница.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Өөнүктерге күзеливис

Өөүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң аҗыл-ишчилери кожаазы Моол Арат Республиканың Давыс сумузунда «Алдар» көдөө аҗыл-агый каттыжымышкынының чону-биле пайырадлыг харылзааны түдүп, ону хүн бүрү бызыглаан, оларбиле дуржулганы солчуп турар.

Эрткен чылдың декабрьда ол сумудан школаның бөлүк башкылары бистиң өртүмаа школавыска кээп, 2 хүн дургузунда дуржулга солушканар.

Бо чылдың март айда Торгалыг школазының бөлүк башкылары МАР-ның Давыс сумузунуң школазынга чораш, моол өөнүктер-биле чугаалажып, олардың канчаар ажылдап турарын сонуурган, боттарының ажылының дугайында чугаалап бергеиивер, а апрельде бистиң совхозтуң ийи хөйжузу ол-ла сумузуң көдөө аҗыл-агый каттыжымышкынының малчыинарынга чедип, база дуржулга солушкан. Ооң мурнуу чарымда совхозтуң инженери эш Монгуш Тамов, механик эш Бозжинсол көдөө аҗыл-агыйның «Алдар» каттыжымышкынынга чораш, оларга чаа эдектростанцияны тургузуп бергеп.

1969 чылдың майда Мооддун Сухэ-Батор аттыг пионер организациязының төрүттүгеи дүнүн демдеглеп, Торгалыг ортумаа школазының пионерлери моол пионерлер-биле каттышкан пайырал одаан организастаны ёзугур болган.

Июньда ол-ла «Алдар» каттыжымышкынның ийи малчыны биске база пайырадлыг аиа-көрүү-биле келгеи бергаинар.

Бистиң совхозтуң аҗылчыларының болгаш инженер-техниктиг аҗылдакчылары, албан хаалкчылары МАР-да «Алдар» каттыжымышкынның арат чону-биле аҗыл-агыйның база культурузут харылзаалары моон соңгаар-да бызыглаар дээш кыймаак аҗылдап турар. Ол ээш-көрлерге Мооддуң национал байырлалын тавазыштыр социалистиг түрүгүүшкүнга улам улуг чедишкиннерлиг болуруи күзеи чүү бис.

С. СЕДЕН,
«Торгалыг» совхозтуң директору.

делегей бо хүннерде

Ильич дугайында шүлүктер

РАВАЛПИНДИ СЭТА-ның корреспондентиэ С. Соловьеэтиң дамчытканы болза:

Пакистан шүлүкчүлериҥ В. И. Ленин дугайында урду дылга шүлүктериҥиҥ чыындызы Карачиге парлалгадан үнген. Аллам Игкальдың ийи поэмалары ук чыындыҥ эгеэинде парлаттынган. Бо поэмаларыҥа калбаабиле сураглыг пакистан философ делегей пролетариадыҥың баштыцчызыҥа бодуҥуң ханы хүндүткелиниҥ ёзуулаашкыныҥ бараалгатканы. Аллам Игбаль В. И. Ленинниҥ улустарыҥ хостакчызы, улуг демократ дээн. В. И. Ленин дугайында шүлүктериҥиҥ чыындызыҥа шүлүкчүлер Фаиз, Касми, Раис Амрохви, Захур Назар, Фарих Бокхари, Анвар Ахсан Сиддики. Сахарансари болган оске-даа хой шүлүкчүлериҥиҥ чогаалдарын база кинрген.

Ол болуушкуныҥ дугайын дыҥнатпышаан, «Доон» солуннуҥ бижээчин болза, «Ленининиҥ идеязы делегейниҥ политиктиг чуруун бүрүҥ-биле оскерткен улуг кижи, философия үзелбодалдарны боттуг чүүл кылдыр боттандырган кижи болуп келген болган болуп артар-даа».

«ЛЕНИНЧИ ИДЕЯЛАР УЛУСЧУ ПОЛЬШАДА» ДЕП ДЕЛГЕЛГЕ БОЛДУРГАН

ВАРШАВА. (СЭТА). Амгы Польшаның графиказының болган плакаттың делгелгезиэ «Ленинчи идеялар улусчу Польшада» деп адаан. Делгелгени В. И. Ленинниҥ Варшавада музейинде ажыткан. Владимир Ильичиҥе тураскаал болдурган чуруктарыҥ, плакаттарыҥ болган графикавы делгелгеде чыткан, ол бүгү ленинчи идеяларны амыдыралга боттандырар дээш польша ажылчыҥ аҥгыныҥ демиселиниҥ тоогузу-биле холбашкан. Чурттуҥ социал болган национал хосталгазы дээш, улусчу Польшаныҥ хөгжүлдезиэ дээш ажылчы чоннарныҥ демиселиниҥ дугайын делгелге тооҗуп турар.

В. И. ЛЕНИНГЕ ТУРАСКААЛ БОЛДУРГАН КОНКУРСТАР

ПРАГА. (СЭТА). В. И. Ленининиҥ төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оонга холбаштыр Тайбыныҥ чехословак комитединиҥ Президиумму «Ленин болган тайбың» деп темага литература чогаалдарыныҥ конкурузун база «Ленин болган улустар арасында найырал» деп темага чогаадылга уран чүүлүнүҥ чогаалдарыныҥ көпкурузун организастаарын шиитпирлээн.

ЧТК агентилелдиҥ дыҥнатканы-биле алырга, бо шиитпирни хүлээп алган Президиумуҥ хураалынга демделгээни болза, чаа шиитилел тургузуг Ленининиҥ алы-биле шүүт холбалдыг, социализм болган күзел-соруктуҥ аас-кежиктиг, аарушкулуг келир үеэн бүгү ажылчы чоннарга хандырып бээр. В. И. Ленин марксизмни чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдезиниҥ символу болу берген.

Социализм чурттарында

БОЛГАРИЯ

СОФИЯ. Коммунистиг болган ажылчыҥ партияларыныҥ делегей Чөвүлел хураалыныҥ база ВКП ГК-ныҥ пленумуҥуң түңнелдеринге холбаштыр округтарыныҥ партия организацияларыныҥ активтери хуралдары Болгарияда эгелээн. Коммунистиг болган ажылчыҥ партияларыныҥ делегей Чөвүлел хураалыныҥ тоогулуг ужур-дузазыҥ активтери хуралыныга санал бергеннер демделеп турар. Чөвүлел хурал делегейниҥ коммунистиг шимчээшкиниҥиҥ чаҥгыс эвин быжыглаар дээш демиселге чугула үе-чадаа болур деп, активтиҥ шиитпирлериниҥ чугаалап турар. Акы-дүнма партияларыныҥ санал-онаадарыныҥ болган ажылыныҥ дуржулгазыныҥ солчулгазы марксизм-ленининизминиҥ, революстуг шимчээшкиниҥиҥ стратегиязы болган тактиказыҥ хөгжүдеринге чаа салыышкыны болган.

Партия активиниҥ хуралдары Москва Чөвүлел хуралыныа ВКП-ниҥ төлээлериниҥ ажыл-чорудулгазыҥ чаҥгыс үи-биле үүлдүтээҥүп турар.

• • •

СОФИЯ. ССРЭ биле Болгарияныҥ аразында агаар харылзаазыныҥ дугайында дугуржулгага ат салыышкыны Софияга болган. Чаа дугуржулга ийи чурттуҥ аразында агаар харылзаазыҥ калбартырынга улуг аргаларны ажыдыш, оларныҥ аразында турисчи харылзааларны улам ынай хөгжүдеринге дузалаар.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ

ПРАГА. Остров хоорайда (Барыын Чехия) «Шкода» заводтуҥ продукциязын Крымга бодуиуҥ шөлээҥин эрттирген кижи бүрүлү барык шуптузу билир. «Шкода-Остров» маркалыг троллейбустар Симферополь — Крымныҥ Мурнуу эриин шугумга пассажирлерин шагдан бээр сөөртүп турар.

Бо хүннерде Острова завод баштайгы троллейбусту бүдүрген хүнүҥден бээр он чыл оюн демделээн. Ам бо дүрген чоруктуг болган таарымчалыг элээн каш муҥ машиналар Чехословакияныҥ болган делегейниҥ оске-даа чурттарыныҥ оруктарында пассажирлерни сөөртүп турар. ССРЭ, Болгария, ГДР чех троллейбустарны эҥ хөйүү садыҥ ап турар.

• • •

ПРАГА. Чехословак найысылалдыҥ чоогунда Модржани хоорайда «Хирана» заводтуҥ продукциязын чер бөмбүрээниҥ барык бүгү диштеринде билир. Дөртеэн ажыг чылдарныҥ дургузуунда завод янзы-бүрү рентген аппараттарын бүдүрүп турар.

Социалистиг тургузуушкуннуҥ чылдарында ЧССР-ге заводтуҥ продукция бүдүрери барык он ийи катап көвүдээн. Ам «Хирайа» үүлгэ медицина сорулгаларыҥа хереглээр рентген аппараттарны эвес, харын база кылыгларныҥ шынарын хынаар рентген приборларны, изотоптарны ажыглаар медицина приборларны бүдүрүп турар. Продукцияныҥ элээп кезиин даштыкы чурттарже чорулуп турар. «Хираныаның» эҥ улуг хереглекчизи Совет Эвилели болуп турар.

ГДР

БЕРЛИН. ГДР-ниҥ көдээ ажыл-агыйыныҥ ажыл-ишчилери чайгы ажылдарныҥ түүлк үеэниҥ эгелээр деп турар. Олар 2,2 миллион гектар ажыг шөлдүҥ тарга культураларын ажаап алыр ужурлуг, ол болза чурттуҥ бүгү тарылга шөлүнүҥ чартык кезии хирези-дир. Бо чылын дүжүт ажаап алышкыны эрткен чылдардагызынга бодаарга, элээп берге байдалдарда эртер. Кыштыҥ берге байдалы болган частыҥ озалдааны бүгү көдээ ажыл-агый ажылдарын парыдаткан.

Социалистиг ада-чурттуҥ 20 чыл оюн төлептиг утмуурувга белетженнишаан, ГДР-ниҥ тараачыннары дүжүт ажаап алыр кампанияны кыска хуусаада чидириг чокка чорудар дээш, продукцияныҥ бот-үнезин чигедир дээш чарышты калбартып турар.

Ам ГДР-де көдээ ажыл-агыйныҥ 400 муҥ ажыг трускай эртемниглери бар, ол болза 1960 чылдыыдан дөрт ажыг катап хөй. Чурттуҥ ховуларында 130 муҥ ажыг тракторлар ажылдап турар. Бо чылын дүжүт ажаап алышкычын 19 муҥ комбайннар-биле чорудар, ооҥ иштинде «Е-512» дээр комбайннар база бар.

Көдээ ажыл-агыйныҥ рационализаторларыныҥ болган чаартыкчыларыныҥ шимчээшкини калбарып турар. Республиканыҥ догуунаа келгенинде 20 чылдарыныҥ дургузуунда көдээ ажыл-агый бүдүрүлге кооперативтериниҥ 200 муҥ кежигүннериниҥ, улусчу инженерлериниҥ, мыш ажыл-агыйыныҥ болган аҥы-чем үлетпүрүҥүн ажылчыннарыныҥ киирген чаартыкчы саналдарыныҥ түңнелинде 750 миллион марка түүнүг үнелиг чүүлдерни тургускан.

ПОЛЬША

ВАРШАВА. Польша металлургтар бирги чартык чылды улуг чедиишкиннер-биле дооскан. Улусчу Польшаныҥ 25 чыл оюнга алдар болдурган чарышка идепкейлиг киришпишаан, олар кан бүдүрериниҥ планын 35 муҥ тоннага, прокаттыҥ — 38 муҥ тоннага, янзы-бүрү хемчээлдиг хоорайларны бүдүрерин 1.400 метрге ажыр күүсеткен.

Бо чыл — польша металлургиныҥ хөгжүлдезиниҥде база көбилейлиг чыл. Металлургияныҥ төөгузу хосталган үеден херек кырынга эгелээн. 25 чылдарныҥ дургузуунда чуртка хөй сынныг мартен суугуларын, кокс батареяларын, домна суугуларын, вальцовка кылыгларын болгаш хоорайлар бүдүрер талазы-биле элээп каш заводтарны туткан.

Бөгүн үүле Нова-Гутада металлургияа күүтеиа безин дайын мурнуида бүгү Польшага бүдүрүп үндүрүп турганындаа үш катап хөй кажыы бүдүрүп турар. 1968 чылда Польшага кан аалдырери эҥ баштай 11 миллион тонна ашкен турган.

МАР

УЛАН-БАТОР. Моолдуҥ көдээ ажыл-ишчилерп бүдүрүлгениҥ материал баазазы — чурттуҥ улус ажыл-агыйыныҥ кол адырын быжыглаарынга улуг чедиишкиннерни чедип ап турар. МАР-ныҥ Төп статистика эргелелиниҥ дыҥнатканы-биле алырга, чыл эгезинден бээр республикага 1,8 миллион баш мал кирер 4.400 кажааларны туткан. Ол болза бо чылын тударын-биле планнаан бүгү мал кажааларыныҥ 60 ажыг хуузу болур.

ЮГОСЛАВИЯ

БЕЛГРАД. Югославияда кызыл-тас ажаап алышкыны эгелээн. Чурттуҥ улуг тараалан чери — Воеводинаныҥ шөлдеринде байлак дүжүт оскен. Югославияныҥ Социалистиг Федеративтиг Республиказыныҥ бо автономнуг крайыныҥ тараажылары бо чылын 1,7 миллион тонна кызыл-тасты, тодартайларга Югославияда кызыл-тастыҥ бүгү бүдүрүлгезиниҥ үштүҥ бир кезиниҥден ажыын ажаап алыр болдап турар. (СЭТА).

Хөгжүп орар чурттарныҥ эрге-ажыктарынга

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Украин ССР-ниҥ КНО-да Доктаамал төлээлекчи черииҥ КНО-ныҥ чиигиие секретарынга киирген саналдарында демделээни болза, хогжүп орар чурттарныҥ национал хамаарышпас чоруун быжыглаар, колониализминиҥ болган неоколониализминиҥ экономика талазы-биле уржуктарын дүрген ажыл эртер эрге-ажыктарын барымдаалааш, оларныҥ экономика, социал болган культура деиишилгезиниге дузаалаар хемчеглерни боттандырары КНО-ныҥ хөгжүдезиниҥ ийиги он чылыныҥ кол сорулгазы болган турар ужурлуг.

КНО-ныҥ хогжүлдезиниҥ ийиги он чылыныҥ программазын боттандырары делегей байдалын чогумчударыныҥ, чепсегленишкиниҥ бүгү-нииги болгаш бүрүн дүжүрер дээш чайгылыш чок демиселдиҥ, делегейниҥ экономиктиг харылзааларыныҥ бүгү деиишилгениг принциптерин болгаш норма-чижектерин күүседиринииҥ, хогжүп орар чурттарныҥ боттарыныҥ бойдус курлавырларына бүрүн эртезин быжыглаарыныҥ байдалдарында чүгле чедип алдыган туруп болур деп, чагаада ооҥ ыиай айытканы.

Чагаада айытканын ёзугаар алырга, КНО-нуҥ хогжүлдезиниҥ ийиги он чыл программазында чугула черии социал айтырыгларны шиитпирлээри ээлээп турар ужурлуг.

Хөгжүп орар аныяк чурттар колониалдыг хамаарылгалыг чоруктуҥ үеэнде болгаш оларныҥ кижи база бойдус курлавырларын капиталистиг сайзырангай чурттарныҥ ампы дараалыидан оларныҥ экономиказына чедирген когаралдын орнуи бүрүнү-биле эгидии алыр эргелиг дээрзии чагаада демделээн.

Каттышкан Нацнялар Организациязыныҥ системазының бүтүү чурттары болгаш бүгү албан черлери КНО-нуҥ хогжүлдезиниҥ ийиги он чыл программазын ажыллап кылырынга киржир ужурлуг деп, чагаалыҥ түңнелинде чугаалаан.

КОЛОНИАЛИЗМНИ УЗУТКААР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). УССР-ниҥ КНО-да Доктаамал төлээлекчи черн колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында Декларацияны чарлаан хүнүнден бээр он чыл оюн демделээри-биле хемчеглерниҥ дугайында бодунуҥ саналдарын КНО-нуҥ чиигиие секретарынга киирген.

Украин ССР-ниҥ бодалы-биле алырга, колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында Декларацияны чарлаан хүнүнден бээр он чыл оюн төлептиг деидегээри дээрге, дарлаттырган бүгү улустарны деткиири-биле делегейниҥ шиитпирлиг хемчеглерин алган турар ужурлуг дээш ол деп, саналдарда чугаалаан. Колониализминиҥ бужар-чүдек чоруунан бистиҥ планетавыс туюлунга чедир арылатсын, ооҥ сөөлгү одаглары узуткатсын, чаз, чажыртынган хевир-биле ооҥ катап тургустунуп келирии болдурбазын деп, бистиҥ үениҥ негелдезп декларацияныҥ ооҥ чылында чер бөмбүрээниҥ бүгү черлеринге үлам күштүүбиле дыҥналазын.

Даарта улуг маргылдаа эгелээр

Сибирь болгаш Ыраккы Чоон чүк улустарыныҥ чыл бүрүде спорттуҥ национал хевирлериниге эрттирер чаҥчыл болган спартакиадазы июль 12, 13-те Тыва АССР-ниҥ наймыслалыига болур. Спартакиадага Бурят, Тыва, Якут АССР-лериҥ, Агшек, Усть-Ордынск национал округтарыныҥ болгаш Хакас автономнуг областтыҥ чыындыр командалары киржир.

Спорттуҥ национал хевирлерии тыва, бурят хүрештерге, чи адарынга, шой көдүрериниге база якут халыгга үстүнде черлериҥ болгаш бистиҥ шилиидектериивге көржүрлер. Эрткен чылдыҥ түңнелдериидеи алырга, бистиҥ командавыс бирги черии эелээп Якутия командазынга чаҥгыс-ла сан четпейп ийиги черии алган. А тыва болгаш бурят хүрештериҥиҥ мөгелери команда талазы-биле бирги черлерге үүп, улуг чедиишкиниг болганын демделээри өөрүнчүг.

Маргылдааныҥ түңнелинде хүреш талазы-биле авааш эвес чемпионнар илереэп. Ылаҥгыя Александр Чульдук, Ооржак Кара-Кат, Хомушку Киров, Ооржак Дапыл тыва хүрешке, Донгак Кончай, Василий Базыр-Тараа бурят хүрешке тиилелгелиг үнгеш РСФСР-ниҥ Сибирь болгаш Ыраккы Чоон чүк улустарыныҥ чемпионнары деп алдарлыг атты алганнар.

Улуг башкы В. И. Ленининиҥ төрүттүгенинден бээр 100 чылыныҥ база Совет Тываныҥ 25 чылыныҥ байырлаадарынга төлептиг ужуражырда хамыктыҥ мурнунда бо болуп эртер зона маргылдаазынга эҥ эки түңнел дээш тутчурувус болур дээрзии бистиҥ мөгелер чаҥгыс удаа эвес чугаалашкан. Чедиишкин аиаа болу чедип келбес, ол дээш хөй белетженир, арга, күштүг катап-катап шенеттиилер апаар болгай.

Зона маргылдаазынга уткуштур бистиҥ мөгелерии кайы-даа хүрешке багай эвес белетхеген деп болур.

Даартадан аттыр-датчыр сегирижип алышкын эгелээр. Хүрештер аайы-биле командаларныҥ составын помчукчуга сонуургадыйн. Бурят хүрешке: А. Чульдук, О. Кара-Кат, В. Базыр-Тараа, О. Дапыл; тывалыига: Д. Кончай, В. Суге-Маадыр, Б. Монгул-оол, Д. Найдан-оол олар болуп турар.

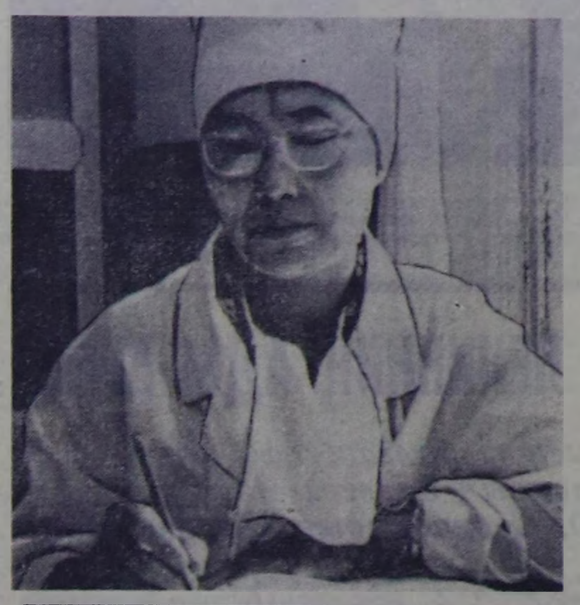
Бо болур маргылдаага бистиҥ мөгелериивиске болгаш маргылдааныҥ оске-даа хевирлериниҥ киржикчилериниге бирги черии чедип алырын күзеп каалыҥар.

О. ӨРГЕЛЭЭР,
ССРЭ-ниҥ спорт мастери, мөгелериниҥ тренери.

Буянныг мергежилдиҥ кижилери

БАЖЫҢЫВЫСТА БИС

Бистиҥ хоорай, суурларывыста ие, чаштыҥ кадыкшылын камгалаар медицина албан черлериниҥ четкизи калбарып, чурттакчы чонга өйшаанда медицина дузазын чедирип турарынга кижи чоргаарланмас аргажок. Чер-черде тургустунган бөжүдүр бажыңнар, хереэженнер консультациялары ие, чаштыҥ кадыкшылын хайгааралга алган. Совет эмчилер хенертен

ааранаа азы аймылга таварышкан кижилерге кандыгдаа үеде дуза чедирериҥе кезээде белен.

Эрткен чазын Чадаанада район эмнелгезиниге ийи ай иштинде эмнедир ужурга таварышкан мен. Кадыкшылым баксыраш, бөжүүр хуусаа четпээнде, элекке оол бөжүдүм. Оглумиуҥ-даа, бодумиуҥдаа кадыкшыл байдалывыс дыка кошкак турган. Эмнелгениҥ бөжүдер салбырыныҥ эмчилери, сестралары, ажаакчылары бистя бүрүн хайгааралга алган. Чогуур эмнээшкиниҥ чоруткан. Эмнелге ажылдакчыларыныҥ бистя сагыш човап, ажаар каактап келгешиниге, аарыг улуска кичээнгейлиг, ээлдек чоруунга кыыгаар чок өөрүүр, чоргаарланыр-дыр мен. Эмчилериҥ күженишкиниҥ эмнээии-биле ишкилер сегип үндүвүс. Ам кадывыс экижээп, бажыңывыста чавып келгеи бис.

Ие, чаштыҥ кадыкшылын камгалаар дээш дүн-хүн дивейн, могат-шылаг чок ажылдап турар эмчилер Лидия Кек-оолга, Анчымаа Кавааларга неперр өөрүп четтиргенин плередип, оларныҥ ажылгамыдыралыига моон соңгаар улам-на чедиишкиниг болуруи күзээрлер.

Кадыкшылывысты катап агитткен бөжүдер салбырыныҥ эмчилери Лидия Кек-оол, Анчымаа Каваалай болгаш салбырыныҥ сестралары, ажаакчылары, санитаркалары силерге солуи дамчыштыр улуу-биле четтиргенивисти плереттивис.

М. САНАА,
хөй уруглуг ие.

ЧУРУКТА: гинеколог Л. М. КӨК-ООЛ.

Зинаида Николаевна Кошелева Кызылдыҥ стоматология поликлиниказында диш эмчизи. Медицина шугумунга 9 чыл ажылдаан. Ол үеииҥ дургузуида диш эмнээриниҥ талазы-биле ооҥ арга-дурмулгазы улуг апарган.

Зинаида Николаевна коллективте авторитеттиг кижилериҥ бирээзи, хөй-ниитиниҥ ажылынга идепкейлиг киржип турар. Ол пропагандистеп чеди чыл иштинде ажылдап келген.

ЧУРУКТА: эмчи З. Кошелева биле сестра А. Блиининова хүлээп алышкыны үезинде.

П. ГОЛЬЦОВТУҢ фотозу

СОНУУРГАП НОМЧУҢАР

Алдын чуур деспи болгаш алдын

Алдын чуур деспи — алдынчыларныҥ бүрүнгү хереселдериниҥ бирээзи. Шинчилээ-даа ол деспи бо шагныҥ даш чуурар кайгамчык улуг шүүрекчилериниҥ, суг күжү-биле ажылдаар элеваторларныҥ болгаш алдын тударын электриллиг хереселдериниҥ үезинде безин чугула хереселдоон артпышаан.

Шинчилээ геологтар, алдын уургайларыныа ажылдакчылары ол эрги деспизинден чарлы албас. Чүге дээрге, ону эки ажылдаар илередип кижилер каракка көстүр, көзүлбес чөгенчиг алдыины безин тып алыр. Шинчилээжок ол деспиниҥ бир-ле четпес чүвээ бар: ыяштан кылган болгаш өде бергенде аартай бээр, а күргай бергеш, чарлып тигленн бээр.

Шидыг чүве болганда, Бүгүавилелдиҥ Магадан хоорайда алдын болгаш ховар металлар институду ону ыяштан кылбайын, стеклопластик дээр түскай материалдан кылыр деп шиитпирлээннер. Оон баштайгы хевирии кылгаш. Колыма биле Чукотканыҥ алдыл уургайларында шенеп киргенкер. Шенелде чедиишкиниг эрткен: чаа деспи арги ыяш деспиден чиик, эдилээр хуусады-даа оон үш-дөрт катап узун, соок-чар, пэиг-халыыидаа тоовас, алдын тударында аки чеспек болган.

Ону ам алдын бүзүүрүлгелериниге үлавас хөйү-биле үндүрүп ягелээр.

Федор РЕДЛИХ,
ПМА-ныҥ корр.

Плюшань девискээри

Чай келирге, кемгалалдыг улуг авес девискээрлиг Плюшань деп чер туристериниҥ сонуургап барыксаар база бир «ыдыктыг» чери болу бээр. Ооҥ бойдуиу кончуг чараш. Шаапда орус чуртуиуҥ ортаа оргузажыиче дургелеп дотталышкын Дон биле Чараш-Хемниҥ бездириидеи бедий бергеи турар Плюшань деп даглы эртии ыыдаваан. Миллион-миллион чылдар мурнунда үүп турган ховар бүдүштүг чечектер, оът-сиген бистиҥ үүнеривиске чедир мында артып калган.

Плюшаньны болгаш ооҥ чоогун Тургенев кончуг магадаап, а чогаалчыныҥ ону чарапсыигаиын «Чараш-Хем чурттуг Касьян» деп чечея чугаазыныҥ маадыры оои сөөлзүреидир мынча деп чугаалаан дээр: «Бистиҥ Чараш-Хем деп черивисте бир кожагар бар. Ооҥ бажыиче үне бергеш көөрүҥге дээрге, чүү дээр боор оиу? Чүү дээр ийик он?.. Хем-даа, шынаалар, алаактар-даа... Талыйтыр-ла көстүр, талыя-ла бээр... Көруп-көруп турарыҥга, сүлде-ле бо, ыидыг чараш оран-даа кайда боор!»

Ол черииҥ каас-чараш бойдузунга ам яблоко, груша, вишня үнер ыяштар тарааи шөлдер база немешкен. Мичурин аттыг совхозтуҥ вишня шөлдери Плюшаиь дагныҥ эдектерииге чедир калбара берген. Олардан ырак эвесте бурунгуиуҥ кончуг улуг алаадгыныҥ хөлегезиивде виноград дөстери хүиче чүткээпзиг үиүп турар.

Ол черииҥ кудай-дээри безии оиза деп көрбээии чок туристер болза хөөрээҥ тургулаар. Хүидус оорган чер оңнерии көрүнчүктелдир көстүр, дүне чечектери безии сыядыстар дег апаар...

ЛИПЕЦК.

М. ГОЛАЧЕВ.

кино

ПЮЛЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бичии Червец, Боцман болгаш Мозес» 10, 12, 2, «Сарыын алышкылар» 4, 5.30, 7.40, 9.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дайынга дайын ышкаш» 10, 12, 2, 4, 5.45, 7.30, 9.25 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночымыпды 10, «Сөөлгү чаҥчыл» 3, «Рошфордан келген уруглар» 5, 7, 9 шактарда.

Редакциияныҥ адреэи: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, баҗыҥ № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуҥ 24-63, редакторнуҥ ораалакчызарыныҥ болгаш пропаганда кылдазының 35-24, харыысалгалыг секретарыныҥ 23-35, партийди амыдырал кылдазының 23-54, культура кылдазының 37-13, көдээ ажыл-агый кылдазының 21-47, үлегүүр кылдазының 22-64, чагаа база совет тургузуу кылдазының 21-27, информация кылдазының 20-60, бухгалтериязыныҥ 31-75, корректорларныҥ 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефоиче долгаар.

Тыва АССР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ чанында парлалга эргелелиниҥ типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ГС—00588

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮЛЬ 12 СУББОТА № 162 (8006).

Өртээ 2 көп.

Бистиң Коммунистиг партиявыстың болгаш Совет чазактың даштыкы политиказын бүгү совет улус чаңгыс эп-сеткилдиг болгаш бүрүн деткип турар, ооң күжү болгаш ажыктыг чоруу шак ында.

СССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ СЕССИЯЗЫ

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ДЕЛЕГЕЙ БАЙДАЛЫНЫҢ БОЛГАШ ДАШТЫКЫ ПОЛИТИКАЗЫНЫҢ АЙТЫРЫГЛАРЫ

СССР-ниң Даштыкы херектер министри депутат А. А. ГРОМЫКОНУҢ илеткелиниң допчулалы

Бистиң партиявыс, Совет чазак болгаш ССРЭ-ниң Дээди Соведи делегей байдалыга болгаш даштыкы политика айтырыгларынга келээде улуг кичээнгейни салыы келген деп, А. А. Громыко чугаалаан. Бистиң чүртүвуска коммунистиг инитилел түргүзуушкунуңуң улуг сорулгаларын шинитпирлээринге даштыкы байдалдар шуут-ла салдарлыг болуп турар төлээде, ол черле билдингир.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның арткен айда Москвага болган делегей Чөвүлел хуралынга СЭКП ТК-ның Чиргиче секретары эп Л. И. Брежневтиң чугаазында делегейниң амгы байдалынга, ооң-биле чергелештир совет даштыкы политиказының мурнунда туруп турар сорулгаларга ханы анализти берген. Чөвүлел хуралдың түңнелдери, аңаа хүлээп алган документилер хосталга дээш, хамаарышпас чорук дээш, тайбың дээш улустарның демиселиниг чаа үе-чада болуп турар чүве болганда, чүгле коммунистиг болгаш ажылчын шинчээшкининиң чыл демдеглиглиг эвес, харын база черле төөгүге чайынаачак арын болуп кирер.

Чөвүлел хуралга СЭКП-ниң делегациязының ажыл-чоруулгазын СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң докладалында, партия активтериге болгаш ажылчы чоннарның хуралдарынга бедик-биле үнелеп көргеш чорук Совет күрүнениң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазында сиңиккеш В. И. Ленниниң чагыы чорааны пролетаржы интернационализминиң болгаш улустарның найыралының принциптери бистиң улуузувустуң калбак деткимчеаңа ап турарының хереҗизи болур. Амгы үеде бистиң даштыкы политикавыстың кол угланышкынынар болгаш сорулгалары СЭКП-ниң XXIII съездиниң шинитпирлериниң тодаргайлаттынган.

ССРЭ-ниң даштыкы политиказы болза, өске социалистиг чүрттар-биле кады, бүгү делегей байдалын социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга тааржымалыг кылдыр тургузар сорулгалыг деп, илеткелчи уламчылзаан. Ол политика социалистиг чүрттарның чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжышкынын, оларның найыралын бижыглаарын болдуңуң сорулгазы кылдыр көрүп турар. Ол национал-хосталгалыг шинчээшкиниринең болгаш хөгжүп турар аныяк күрүнелер-биле бүгү талалыг кады ажылдажылганы деткиннирүе уланган. Совет даштыкы политиказының принциптерин бөттандырар дээш чайгылыш чокка өөрү турар деп чугаалаан болур. Совет Эвилели болза акыдуңма социалистиг чүрттар-биле чаңгыс олурутла чоруп олурар, ол чүрттарның даштыкы политиказы бистиң даштыкы политикавыс ышкаш шак ында будуттуг болгаш шак ында сорулгалыг. Күрүнелериң кайгамчык күчүгүр дем каттыштырылгазы делегей ареназында хөделип турар. Салдарлыг болгаш күштүг ол күчүгүр организминиң хенаиг безин шимчээшкинин, дайын болгаш тайбың айтырыгдарының талазы-биле ооң чугаазы безин калбак үнелээшкинин дораан-на өөскүдүп турар.

Делегейниң чаа дайынын кыспырынга күчүгүр моондакты социалистиг дем каттыштырылганың чүрттары тургузуп турар. Улуг болган бичии улустарның — бүгү-ле улустарның эргелерин камгалаарынче, оларның хамаарышпас чоруун камгалаарынче угланган ажыл-чорудулгалыг күчүгүр социалистиг күрүнелер эвес болза, Азияда, Африкада болган делегейниң өскелээ кезектеринде хөй чүрттар империалистиг кара туразында күчүлөөшкинин чижи болуу берген турар ийик деп, ол чүрттарның боттарының хөй нуруузу бадыткан турар.

Дем каттыштырылга күрүнелериниң боттарының арасында харылзаалары дээрге ук күрүнелерниң пинтилел тургузуунуң бүдүжүнден хамаарышкан харылзааларның онзагай хевири болур.

Социалистиг чүрттарның интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазы, сырый Эвилели дээрге, тайбың болган социализм дээш демиселге кайтамчык улуг күш-тур. Бистиң партиявыстың болгаш чүртүвустуң удуртулгазының база ажы-дүнма өске-даа партияларның болгаш чүрттарның удуртулгазының доктаамал харылзаазының түңнелинде тыптып турар коллективтиг дуржулга ол күштүң үнер дээрелериниң бирээзи болур.

Дем каттыштырылгаашнга Варшава Керээзининиң күрүнелери онзагай рольдуг деп илеткелчи демдеглээн. Варшава Керээзининиң организациязы барының чүктүң улуг күрүнелериниң шериг бөлүглежиишкиннерин тургускаанынга, хамыкты мурнай агрессчи Соңгу-атлантика блогун тургусканынга бистиң харыывыс болган деп, ол чугаалаан. Варшава Керээзининиң киржикчилери күрүнелер ажыл-чорудулгазын улам сайзырадгайжыдып турар болдуңуң камгалал организациязын тургусканы чопгүт болган дээрзин дуржуп турар. Совет Эвилели, Варшава Керээзининиң киржикчилери күрүнелериниң камгалал шериг механизмин быжыглаарынга бо чылдың март айда Будапештиге Политиктиг Консультативтиг Комитеттиң түлээп алган шинитпирин чугула уе-чада болган Варшава Керээзининиң организациязының улгатказа күүсүүр дээш СЭКП болган Совет чазак моон соңгаар-даа бүгү чүүлдерни кылыр.

Бистиң партиявыс болгаш чазаавыс Польша Улус Республиканың Чехословак Социалистиг Республиканың, Германия Демократтыг Республиканың, Болгария Улус Республиканың, Венгр Улус Республиканың, Румыния Социалистиг Республиканың, Моол Арат Республиканың, Корей Улус Демократтыг Республиканың, Вьетнам Демократтыг Республиканың-биле харылзааларны болгаш аку-дүнма кадың ажылдажылганы бижыглаар дээш бүгү чүвени кылыр.

Ол социалистиг чүрттарның ог-бүлезиниде ырак, ынчалзаадаа оон-биле кады чоок чүрт —Куба туруп турар. Совет Эвилели ыйышкынга болган чөнгээлерге удур туржуп шыдазын дээш Куба Республиканга, оон улузуңга дузалаарыбиле бүгү чүвени кылып турар.

Совет Эвилели социалистиг Югославия-биле харылзаалары, ол харылзаалар чамдыкта бир дескн тургустунмайн турзажок, улуг ужур-дузалыг деп үнелеп көрүп турар дээрзин илеткелчи демдеглээн. Социализминиң идеал дарынга ССРЭ-ниң болгаш Югославияның улустарының хандыкшылдыы, харылзааларны болгаш холбаларны калбартырынга оларның кайдыныңдаа соңуургалы совет-югослав харылзааларны улам ынай хөгжүдеринге баштайгы белеткелдерни тургугар дээрзинге бүзүреллиг бис, ынчангаш ол дээш бүрүңү-биле туржуп турар бис.

Тайбың дээш демисешпиишаан, Совет Эвилели делегейниң чаа дайынының өөскүп үнүп келир айылынче өскедээ күрүнелериниң кичээнгейни доктаамал салып турар деп, эш Громыко ооң ынай чугаалаан. Ол айылга удур демиселдиң, делегейниң айыл чок чоруу дээш демиселдиң, оруглазы улам чидинбиле тургустунуп турар.

Агрессчи эжелекчи дайынчарга Совет Эвилели кезээде удур туруп келген болгаш туржуп артып-даа турар. Агрессияның айыылнына тевархыкан чүрттар ооң талазыдан деткимчеин кезээде ап келген болгаш ап-даа турар.

АКШ Мурнуу Вьетнамче чартык миллион армиязы-биле шүргүп киргеш, вьетнам улуска удур дайынны беш чыл дургузунда чорудуп турар. Вьетнам талазы-биле Женева делегей дугуржулгаларының каржызы-биле үрээш, АКШ агрессор болуп ходелип турар. Вьетнамда дайын дээрге, Американың Каттыкан Штаттарының талазындан эжелекчи сорулгаларны салган дайын-дыр. Хостуг чүрттаарын болгаш иштики хөректорин бодуңуң көргенн-биле тургузуп алырын күзеп турар улуска удур дайынны ол чорудуп турар.

Вьетнам Демократтыг Республика болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузу — ам Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаа—вьетнам айтырыын политика талазы-биле тааржыштыр шинитпирлээринге боттарының белеңнин каш-даа удаа көргүзүп, ол сорулга-биле тодаргай саналдарны киирип келген. Ам олар чогуур саналдарны Парижте чугаалажмышкынынар чоруп турда киирген. АКШ чогуур түңнелдерни эрте дээре кылып, Вьетнамда дайынны соксадырының, оон девискээринден бүгү америк шерилгерни үндүрериниң эргежок чугулазын хүлээп көргеш тудум-на, АКШ-тың бодунгадаа улам дээре болур.

Совет Эвилели аку-дүнма вьетнам улуска оон чөптүг демиселиниге дузаламчының көргүзүп келген болгаш көргүзүп-даа турар. Совет Эвилели оны шак ынчаар кылырда, пролетаржы интернационализминиң ленинчи принциптерин удуртулга болдуруп турар.

Вьетнамда дайынны соксадыры болгаш вьетнам айтырыын политика талазы-биле тааржыштыр шинитпирлээри делегей байдалын пинтилел-биле лыка эквжидер ийик, а ол дээрге бүгү улустарның, бүгү күрүнелериниң эрге-ажыктарынга бараан болур чүүл-дүр деп, илеткелчи демдеглээн.

Чоокку Чөөн чүктүң районунда байдалдың дутайын чугаалаан тура, оон айтканы болза, ында кол ийыл араб күрүнелериниң—КАР-ның, Сирияның, Иорданияның девискээринден эжелеп алган черлерни Израильдиң ам-даа хоставаанында-дыр. Эжелеткен девискээрни израиль шеригдерден хостаарынга, оон-биле кады хамаарышпас национал догуниаашкынга Чоокку Чөөн чүктүң бүгү күрүнелериниң, оон иштинде Израильдиң эргезин хүлээп көрүнге, ол чугула районга быжыг тайбыдны тургузарынга үндезилээш, айтырыгны шинитпирлээри идегелдиг арга ол болган турар ийик, кара чаңгыс Араб күрүнелер ол дээш туржуп турар. Совет Эвилели, Варшава Керээзининиң талазы-биле бистиң эвилелчилериниң ол дээш туржуп турар. Делегейниң өске-даа хөй күрүнелери ол дээш туржуп турар.

Чоокку Чөөн чүкте байдалды чогумчалыг кылдыр тааржыштырар талазы-биле оруктарның дугайында саналдарның солчуушкуну хамаарышкан чазактарның, оон иштинде улуг күрүнелериниң—Айыыл чок чорук Чөвүделиниң доктаамал кежигүннериниң—ССРЭ-ниң, АКШ-тың, Францияның, Англияның чазактарының аразында амгы үеде болуп турар. Чоокку Чөөн чүкте хевээр арткан амгы байдал дыка улуг айыылбиле холбаалыг дээрээн саналоналдарны солчуушкунуңуң бүгү киржикчилери хүлээп көрүп турар. Чөрүлээре дорт кижи тырттырган ийи талаларның бирээзи — араб тала делегейниң бо районунга тайбыны хандырар боттуг үнделиниң ёзугаар байдалды чогумчалыг кылдыр тааржыштыр шинитпирлээрииго белеңнин илергейлеп турар. Өске тала —Израиль тааржыштырылгаже утланган кандыг-даа саналдарны хүлээп көрбейн турар.

Чоокку Чөөн чүкте байдалды чогумчалыг кылдыр тааржыштырарын үзамдыктырар чорук чүгле политиктиг эвес, харын-даа экономиктиг когаралды чедирип турар, чүге дээрге хамыктын мурнуңда делегей үжүр-дузалыг суг оруу, КАР-ның бүрүн эргезинде Суэц каналы ажылдавайн турар деп, илеткелчи айытkан.

Айтырыгның принциналдыг база бир талазы бар: күш дөгээнинин түңнелинде өске чүрттарның девискээрин эжелеп алган күрүне КНО-ның Уставын болгаш Айыыл чок чорук Чөвүделиниң чогуур шинитпирин тоол көрбейн, ук эжелээшкинин үргүлчүлээрин болдуруп болбас.

Совет чазак чугула инициативаны илергейлээн болгаш Чоокку Чөөн чүкке политиктиг тааржыштырылгага пдир бээрнче угланган саналдарны ажылдап кылган. Ол саналдар, оон иштинде мырынай сөөлгү үеде киирген саналдар, делегейниң ол районунга тайбыны тургузарынче оруктарны дилеп тывырынга бодуңуң ролюн ам-даа ойнавышаан турар.

АКШ-тың чазаа өөдежок шолук бодалларны эвес, а үр үениң эрге-ажыктарын удуртулга болдургаш, бо бүгү айтырыгның талазы-биле алээп боттуг турушту эалээп болза деп күзээр ийик бис, ынчаарга АКШ-тың чазаанның политиказынга Израиль даянып турар болгай.

Европаның херектери Совет Эвилелиниң даштыкы политиказында улуг болгаш чугула черни эзлеп турар деп, эш Громыко уламчылап чугаалаан.

Совет даштыкы политиказының бо районга кол сорулгалары чүл? Совет Эвилелиниң даштыкы политиктиг ажылчорудулгазының өске участоктарында ышкаш, ол сорулгаларны СЭКП-ниң XXIII съездиниң шинитпирлери чигези-биле тодаргайлап айытkан: ол дээрге, дүшкүүрлүг чорукту чавырыдырар дээш демисел, агрессчи, реваншисчи, империалистиг болуктерниң дайынзырак политиказынга удур шинитпирлиг хөделирн. Европаның айыыл чок чорун бижыглаары, Европаның бүгү күрүнелериниң бот-боттарынга ажыктыг тайбың кады ажылдажылгазы дээш демисел-дир.

Европаның политиктиг болгаш социал байдалын делегейниң ийиги дайынчы үндезинин-биле өскертken. Немец ажылчы чоннарның төөгүде бирги социалистиг күрүнезинин—Германия Демократтыг Республиканың төрүттүнгенин төөгүүр ужур-дузалыг болуушкун болган, ынчаарга Потсдамның болгаш эвилелчи өске-даа дуржулгаларының эң чугула чүүлдерин база принциптерин ГДР-де бүрүн боттандырган, ол чүүлдерниң болгаш принциптерниң үткааш чүдел дээ, герман милитаризмни болгаш нацизмни кезээде когуй үзе уаттыкаарында, германя агрессиянның кыжанышкынының катап төрүттүнерни болдурбазында болур.

Социалистиг тургузуушкуна ГДР-ниң чедип алган улуг чедишкиннерин бистиң улузувус ханы сеткил ханышкын-биле демдеглеп турар. ГДР-ниң бүгү делегейге аттарны чайгылыш чокка белип турар. Бүгү немецтерни чааскаан төлээлээр дээр Бонның үндезин чок негезделерин бууруу шаппышаан, аларын каш чаа күрүнелер Германия Демократтыг Республика-биле дипломаттыг харылзааларны сөөлгү үеде тургускан. Германия Демократтыг Республиканың партия-чазак төлээлери бо хүннерде Совет Эвилелиниде пайыралдыг тускай аянчоруун кылып турар. Бистиң улузувус немец аалчыларны аку-дүңманың өзуулу-биле байырлап үткаан. ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң аразында пайыралды болгаш бүзүлбас эвилелдя улам ынай быжыглаарыга бо аян-чорук чугула идигни бээр дээрээнге бижыг бүзүреллиг бис.

Делегейниң ийиги дайынының түңнелинде Европаның элээн каш күрүнелери дайын муринудаазындан бир өске кызыгаарларда чүрттап турар дээрзин Европа чүрттуг кижи бүрүзү ам билир деп, илеткелчи чугаалаан. Бо чөптүг кызыгаарлар, оон иштинде Одер-Нейсеин тавартыр кызыгаар болгаш ийи герман күрүнелериниң аразында кызыгаар Европага айыыл чок чорукту чугула магадылалы болуп турар. Европа күрүнелериниң ам туруп турар кызыгаарлары өскерилип чок, ол кызыгаарлар дайынындан эң-не улуг дайынның одунга тургустунган болгаш будуңбүдүн күрүнелерин база улустарны узутказарып бодуңун кол сорулгазы кылдыр салып алган турган агрессорларга удур демиселдиң түңнели болган.

Амгы туруп турар кызыгаарларга дээш болбас чорук дээрге Европада айтырыгларның кол айтырыы-дыр. Күрүнелер, ылангыя улуг күрүнелер ол айтырыгга кандыг харыыны бээрнден тайбың азы дайын оортан хамааржыр апаар. Ол айтырыгга бистиң чүртүвус эң тодаргай харыыны берип турар: Европа дииктиң Чөөн азы барыын чүгүнде, соңгу азы мурнуу чүгүнде күрүнелериниң кызыгаарларынга дээш болбас болгаш кандыг-даа күш амгы байдалды өскертип шылавас. Варшава Керээзининиң талазы-биле бистиң эвилелчилериниз Европа кызыгаарларының дугайында айтырыгга база-ла шак ында будуттуг туруштуу эалээп турар.

Герман милитаризмни болгаш нацизмни катап төрүттүндүрер дээр оралдажышкыннарны совет улус дайын соолуңдеги баштайгы чылларда-даа, бөгүн-даа кичээнгейлиг хайгаарап көрүп турар. Нацизм-биле болгаш милитаризм-биле демисел — бистиң чүртүвустуң даштыкы политиктиг күүженишкиннерин чугула угланышкынының бирээзи, ынчаарга нацизмни болгаш милитаризмни когуй үзе уаттыкаарын Потсдам дугуржулгазы негеп турар.

Дайын мурнуудагы Германияның болгаш амгы Федеративтиг Республиканың аразында ниити чүүлдү херекке албас болгаш оларның политиказында база идейлиг байдалында чамдык төрел чүүлдерин эскербес болзувусса, чүвениң шынын хажыткаңывыс ол болур ийик деп, эш Громыко оон ынай чугаалаан. Нацистерниң удаа-дараа чыштары, кайгамчык хөй тиражтыг кылдыр парлап турар литература, школаның өөредилге номнары — бо бүгү болза кижилерниң салгакчыларын реваншизмниң идеяларынга төөредир эртекен үеде милиион-милиион немецтерге чергеэн-биле олар политиктиг кадың ажылдажылганың база үндезини болуп шыдаар болгаш болган турар-даа ужурлуг.

Европада бистиң туруштарывыс шинтиин-биле бүзүреллиг деп, эш Громыко медеглээн. Социализминиң чаалал алышкынынары, Совет Эвилелин биле оон эвилелчилериниң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу хандыртынган.

Бис амгы үеде, база-ла моон мурнуудаазында дег, Европага, оон девискээринден даштаар кымнарга-даа кижаанмайн келгеп болгаш кижаанмайн турар бис. Бистиң арнивавыс фашистиг халдамчыларны чылча шапкаш, Европаның ортузунга дайын болдуруп эвес, харын тайбың турарын хандырып бергеп.

Европаның, Африка даптың, Чоокку Болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң-даа айыыл чок турарынга ракета-ядролуг чепсек чок зонаны Чер ортузу далайның девискээринге тургузары чүгүлга үжүр-дузалыг болур ийик деп. Совет Эвилели моон мурнуудаазы дег база санап турар.

Илеткелчи оон ынай советкыдат харылзааларны тодаргайлап чугаалаан.

Улусчу Кыдаттың революциязының болгаш тургустувганының баштайгы чылдарында бистиң чүрттарывыстың аразынга тургустуган харылзааларны үрен бүзүр бүгү үүлгедиглерни КУР-нуң удуртукчулары кылган. Совет Эвилелиниң, социалистиг дем каттыштырылгазының өскедээ чүрттарының ажыл-чорудулгазын, оларның тайбыгга ынак даштыкы политиказын бужартадып бактаар дээш, ам кыдат удуртукчуларын ажыктап турары дег, важок казбак хемчээлдерлиг болгаш өөдежок аргаларны бистиң ээ дерээн дайынчарывыс безин кажан-даа ажыглавайн чораан деп, эш Громыко демдеглээн.

Күрүнелериниң чепсегленишкинин дүжүрериче болгаш ядролуг чепсекти узуткаарынче угланган бистиң политикавыска империализм удурланып турар болгай. Бистиң ол политикавысты КУР-нуң удуртукчулары хөй чылларның дургузунда кочулаан бактаан келген. Чепсегленишкинни, ылангыя ядролуг чепсекти дүжүрер дугайында кандыг-даа дугуржулга мегелээшкин болур, ынчангаш Кыдат оон аайынга черле кирбес болгаш ол айтырыгларның талазы-биле чугаалажышкыннарга киришпес деп, олар медеглеп турар. КУР-нуң удуртукчулары бистиң политикавысты болгаш коммунистиг инитилел тургузар программавысты шүүлдеп турар.

Кыдаттың Коммунистиг партиязының чоокта чаа болган IX съездиниң социалистиг дем каттыштырылгазыгга карa сагыштыг ол угланышкынны бадыткап тургускаш, күштүг болдурган. Ам Кыдаттың кол дайзыны империализм эвес, а социалистиг чүрттар болгаш хамыкты мурнай делегейниң империализмге үүр оң күчүлүг шивээзи — Совет Эвилели дээр апарган.

Кыдаттың даштыкы политиказы пролетаржы интернационализм-биле холбаазын үскен, аңгы талазы-биле социалистиг утказын оскүргеп. Ынчыг болганда, делегей херектерииге КУР-нуң улуг күрүнезинек, антиленинчи шугуму социалистиг күрүнелериниң чаңгыс эвин суларадыр, империализмге удур фронтунуң эвин бузар деп орадажыл турарларга каттыжып, империалистиг дерзин реакциязга каттыжып турар. Ында кижи элдепсинер чүве-дээ чок. Ол кара сагыштыг үүлгедиглериниң ужуруң коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының киржикчилерге чаптаа чугаалашкан болгай.

Ол Чөвүлел хуралдың түңнеддерин Кремль ордузунга улуг сорук киришкининиг болгаш кедүрүлүшкүнүүг, революсчу гимнин ырлажырыбиле чергелештир үндүрүп турда, коммунистерниң бүгү делегей армиязының удуртукчулары марксизм-ленинизмге шынчызын бадыткаан. Оларга удур демиселдиң оруунга турушканнарны мингаддыр буруу шашкан.

Кыдат Улус Республикага хамаарыштыр бистиң чүртүвустуң, бистиң партиявыстың болгаш ССРЭ-ниң чазаанын чайгылыш чок туружун ол Чөвүлел хуралга эш Л. И. Брежневтиң чугаазында, Совет чазактың бо чыдыңы март 29-та болгаш июнь 13-те медеглелиниде тодаргай тайылырлаан. Кандыг-даа чөнгээлерге шинтпирлиг ойтур шаныышкынны черле бээри-биле чергелештир ССРЭ биле КУР-нуң аразында найыралды каттап тургузары, кезиг үеде хөгжүдери Кыдатка хамаарыштыр бистиң политикавыстың үндезини болуп келген болгаш болуп артар-даа. Совет Эвилелин соксаал чок каргап, бактап турар үүгедиглерге удурланыштыр ийи чүрттуң улустарының үр үеде эргежыктарын барымдаалаан, чөгүмчалыг политиканы Совет Эвилели тургузуп турар.

Кыдаттың удуртукчулары чырак эвес арткен үеде боттарының эзлеп турган үзел-туруштарынга удур девискээр бындашкан негелделерни Совет Эвилелиниг база салып турар. Совет Эвилелиниң кызыгаарларының бүгү дургу, оон иштинде Ортаа Азия биле Ыраккы Чөөн чүкте кызыгаарлары халдаашкынга таварышкан туруп болбаз мыктыг. Ол кызыгаарларны камгалаарынга бистиң улузувустуң чайгылыш чок туружур тура-соруктуу Дзиан ортулукка солдат, офицер бүрүзүүнүң шылгаралындан илерээн.

Совет чазак совет-кыдат кызыгаарда байдалды чогумчалыг болдурарынга, кызыгыя хан төгүүшкүнүнге чедирип болур кандыг-даа үүлгедиглерни болдурбазынга эргежок чугула хемчеглерни алырын КУР-нуң чазаанга саналлаан. Чамдык участоктарга КУР биле ССРЭ-ниң аразында күрүне кызыгаарының эртер шугумун илавылаар сорулгаларны барымдаалаан, ийи таланың бүрүн эргелиг төлээлекчилериниң аразында 1964 чылда болган сумележишкиннерин катап эгелээрин Совет чазак саналлаан. Чөрүлээлерни тайбың, чугаалажышкыннар кылыр арга-биле шинтпирлээри—бистиң политикавыс-биле Совет чазактың ол туружу бүрүн дүжүп турар.

Чөнгээлиг үүлгедиглер кылырын шуут соксадырының, күрүнелер аразында харылзааларга кара сагыштыг, күш дөгээр чугаа кылырын—таарышпас чугаа кылдыр саналарының кара чаңгыс ышн түңнелин Кыдаттың удуртукчулары кылыр боор деп бодаан күзелдиг бис деп, эш Громыко чугаалаан. Ам чамдык кызыгаар девискээрлериниг хем судволарының аргыжарын чүрүмчүдер дутайында айтырыгның талазы-биле ийи таланың төлээлекчилериниң ужуражышкынынарын Хабаровск хоорайда эртип турар. Совет тала ында ужуражышкынның фактызын чөгүмчалыг деп санап турар. Ында болза-да ол эгелиишен тура болгаш ооң соңгаргы-даа кыдат төлээлекчилериниң кылган чамдык медеглелдерин, Амур хемге кыдат таланың чаа база бир чөнгээ кылганын барымдаалаан, ол чугаалажышкынынарның кандыг түңнелдиг болуруи чугаалаарын берге. ССРЭ биле Кыдаттың аразында харылзааларның хөй-хөй айтырыгларының талазы-биле баш бүрүнгаар шаптык таварыштырар негелделер чок чугаалажышкынар чорударынга бистиң белеңнивисти КУР-нуң удуртукчуларының канчаар үнелээри кезиг үеде көстү бээр.

Эш Громыко ээдерге чепсегленирин соксадырының болгаш чепсегленишкинин дүжүрериниң айтырымынче — ниижи төрелгетениң мурнуга тургустунган, ол чидит айтырыгларның бирээзинче улуг кичээнгей салыы чугаалаан.

Чепсегленишкинин дүжүрериниг удурланыкчылар дээрге, мурнуңгызы ышкаш база-ла боттарының тамчыктыг чоруун азы боттарының Политиктиг чүткүлүн дайынга белеткел-биле болгаш бооцепсекти будуруу үндүрериге холбаштырган ол-ла киижилер болуп артканнар деп, илеткелчи уламчылаан. Аңаа удурланыкчы болза, чагырыкчы аңгы—буржуазия, шеригүлетүүр каттыжышкынны болгаш оларның күрүне органнарында чагчаалары болур. Ээдерге Чепсегленишкинин

(Төнчүзү 2-ги арынга).

СССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ СЕССИЯЗЫ

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ДЕЛЕГЕЙ БАЙДАЛЫНЫҢ БОЛГАШ ДАШТЫКЫ ПОЛИТИКАЗЫНЫҢ АЙТЫРЫГЛАРЫ

(Төнчүүр. Эгези 1-ги арыда).

өзээ ам бо хүндээзи ышкаш теогүге кажан-даа ындыг шыңгыы боон турбаан. Делегейниң күрүнелери чүгле эрткен чылын безин шериг чаргыдалдарынга барых 200 миллиард долларны чарыгдаан. Ол сав-түк ам-даа сонсаал чокка өспүшаан.

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа күрүнелериң чайгылыш чок чорудуп турары тайбыңга ынакшылдыг политиказы чепсегленишкинни өндере бүдүрериниң сорук кирииччилериниң политиказынга удур туруп турар.

Делегейниң чаа дайынының үнүп болурунуң айылын өөзүжедириңче уланган эң-не таарымчалыг базым болза күрүнелериниң чепсегленишкинин бүгү-ниитиң болгаш бүрүн дүжүрери болур деп үүвенип бистиң чуртувус барымдаалап көрүп келген болгаш ону ам-даа барымдаалап турар. Амгы үеде күрүне ажылдакчыларының, өртемденнериниң уламаан-бодалы, НАТО-нуң шериг штабтарында кижилериниң ыяаар күзеп, бодап турары ышкаш, чепсектиң чаа-чаа хевирлерин ажыглаар байдалын тодарадырыңче эвес, а чепсегленишкинни өндере бүдүрери шагда-ла уламаан-сарыыл чок үүл апаргын болганда, чепсегленишкинни дүжүреринче уланган турар ужуглуг.

Чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле соңгаарладыышкын чокка шинтирлээр айтырыгларның аразындан илеткелчи стратегиг чепсек деп адаар айтырыгны дүгайын кол үүл кылдыр тодаратказ.

Совет чазак бо айтырыг талазы-биле АКШ-биле саналонал солчуп кириптеринге бодунуң белеңиниң дүгайын Дээди Советке мурнунда-ла айтыкаан болгай. АКШ-тың чазаа саналонал солчуушкунунга белеткенип турар деп медегләэп. Совет чазак аңаа база-ла белең. Ийи талалар ол айтырыгны чугаалажырда, оон улуг ужур-дүзазын барымдаалап көөр боор деп идегелдиилередиир бодаан ийик мен.

Совет Эвилели ядролуг чепсектиң тыптып келгенинден эгелээш-ле атомнуң энергиязын чүгле тайбың соруглаларга ажыглаарының өргежок чугулазының демдеглеп, ону ботгандырарынга улустар аразының чогуур дугуржулгазының чедип алыры чугула деп санап келген. Ол ыңдыг бодалды чайгылыш чокка барымдаалап келгеп болгаш ам-даа ынчаар шинтирлээри дээш туржуп турар.

Ядролуг чепсектиң бүрүнүбүле дүжүреринге, ядролуг чепсектиң узуткаарынга, өске сес-биле чугаалаарга—ядролуг чепсектиң бүдүрүн үндүреринге атомнуг энергияны ажыглаарын болдурбазынга хамаарышкан бүгү кол айтырыларны бүгү-ле ядролуг чепсектиг, чогум-на ыңдыг күрүнелериң киржилгеп-биле ёзулуг шинтирлээн туруп болур. Ядролуг чепсектиг өске күрүнелер-биле кадыкаанчаргда ажок чугула айтырыгны чугаалажып көөрүнге Совет чазак мурнундагызы ышкаш ам база белең.

Ядролуг чепсектиң нептерээрин болдурбазының айтырыы аңаа база холбажып турар. Совет Эвилели өске чурттар-биле чергелештир ядролуг чепсекти нептерептес дугайында Керээни күштүг кылдыр бадылаарынче эгелеп киргеп болгаш аңаа ам безин 90 хире күрүнелер ат салганвар. Керээге каттыжарының дугайында айтырыгны чугаалажып турар чурттар аңаа ат салгаш, ону күштүг болдуруп бадылаарының эргежок чугулазының дугайында кара чаңгыс шын түнелдя кылырынга идегелдиилередиир күзээр ийик бис.

Ядролуг чепсектиң шенээрин бүрүн соксадыр дугайында айтырыгның ужур-дүзазының Совет Эвилели кезээде үнелеп келген. Ыңдыг шенелделеринге агаарга, космос делегеминге болгаш сут адаанга кылырын соксадыр дугайында 1963 чылда Москва Керээзи бо талазы-биле улуг базым болган. Ынчалзажок, ядролуг чепсектиң чер адаанга шенелде чазылдырышкыннарны амдаа хоруглаттырымаан хевээр арткан болуп турар. Совет чазак бо-даа айтырыг талазы-биле дугуржулга кылырынга белең. Ыңдыг хоруглаашкынны кынналганың национал херекселдерин ажыглаан тургаш чедип аң болур, ынчангаш аңаа үндезилээш, дугуржуп алыры эргежок чугула.

Далайларның болгаш океаннарның дүвүн дайын соруглаларынга ажыглаарын хоруур дугайында, дайынның химиктиг болгаш биологтуг чепсектерин хоруур дугайында бар дүрүммерден артык күштүг хоруглаашкынның дугайында саналды Совет Эвилели кирген.

Чепсегленишкинни өндере будүрериң соксадырыңче болгаш чепсегленишкинни дүжүреринче уланган Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының үзүктери ажыл-чорудулгазы чуртталгазының бүгү талазын хамаарыштыр экижилеринге дуза көргүзериниң база чаңгыс ажыл-чорудулгазында тодаргайы-биле ылаңгыя турар дээрзин ооранчылар демдеглеп турган. ССРЭ-нин чазаанның делегей харылзааларының талазы-биле даштыкы политиказын болгаш практиктиг хемчегларин депутаттар боттарының санаалдарынга бир үе-биле үүлдүг деп көрүп турган.

Делегей байдалының болгаш Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының дугайында ССРЭ-нин Дээди Советиниң сессиязынга чугаалажып көөрү-биле тургускан айтырыг улуг чугула болгаш ойу келген болуп турар-дыр деп, РСФСР-нин Министрлер Чөвүзелиниң даргазының бирги орлаакчызы депутат А. М. Школьников медегләэн. Совет чазактың даштыкы политика талазы-биле ажыл-чорудулгазын СЭКП ТК-ның пленумнарынга, ССРЭ-нин Дээди Советиниң сессияларынга чугаалажып көөрү бистең ажы чаңчыл болу берген. Совет күрүнениң даштыкы политиказын чорударынга болгаш боттандырарынга чурттуң ажылчы чоннарының шуут киржип турары аңаа бүгү улусчу шынарны сиңирип турар деп, оратор демдеглээн.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүзел хуралынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазында делегейниң социалистиг системазын хөгжүдериниң болгаш оон чаңгыс эвин быжыглаарының айтырыгларынче онаа кичээнгейни салган турган деп, депутат чугаалаан.

Совет Эвилелиниң болгаш Кыдат Улус Республиканың аразында харылзаалар дүгейында айтырыгга А. М. Школьников тодаргайы-биле доктаазаан. кыдат удуртулганың антисоветтиг политиказын бистиң чурттуң ажылчы чоннары шинтирлээри-биле буруу шаап турар дээрзин демдеглээн.

Совет чазактың бистиң күрүнениң эргө-ажыктарынга болгаш улустар аразында тайбыңны быжыглаарынга тааржып турар даштыкы политиказын чүүлдүг деп көөр деп саналды оратор киргеп.

Украинаның Коммунистиг партиязының ТК-зының секретары Ф. Д. Овчаренко бодунуң чугаазының эдээн нуруузун Европага аймак чок чоруктуң айтырынга холбаштырган.

Совет чазактың даштыкы политиказын болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын чүүлдүг деп көөр дээр дугайында саналды оратор түнелиңде киргеп.

Совет чазактың даштыкы политиказын эртемденнер ишиг-биле чүүлдүг деп көрүп турар дээрзин ССРЭ-нин Эртемнер академиязының президентиниң депутат М. В. Келдыш чугаалаан. Совет Эвилелиниң бүгү делегейге тайбың дээш демиселиниң, империалистиг агрессияга удур демисежип турар чурттарга оон дуаламчызын дешпилелиг күштер калбаа-биле чүүлдүг деп хүндээп көрүп турар. Совет эртемденнер боттарының кол сорулгазын коммунистиг шинтиледдиң тургузуушкунунга идепкейлиг киржири, бойдустуң улам-на хөй чаа күштерин чагырып алыры, материал база угаан-бодаа талазы-биле үнелиг чүүлдерни тургузарынга чаа-чаа аргаларны ажыдары, чурттуң техниктиг дешпилгеезинге бүгү хемчеглер-биле идигни бээри кылдыр көрүп турар. Олар болза агрессия кайын-даа таваржып келзе, ону чогуур өйүнде өйтүр шавар арганы бээр, камгалалдың ыңдыг чепсектер-биле чепсектиг күштерни чепсегленээрге дуза көргүзеринге боттарының патриоттуг хүзээлгезин кылдыр сапаап турар. Техниктиг дешпилгеен улам хөгжүдер, эртем шинчиледдериниң боттуг болуруң бедиидер, өртемниң чедишкиннерин улус ажылагийларга ажыглаарын дүргедедир талазы-биле ССРЭ-нин Эртемнер академиязының ап турар хемчегларының дугайында ол дыңнаткан. Бистиң даштыкы политиказывыс болза Владимир Ильичиниң бисиң чагааны соруглаларга болгаш принциптерге шынчы болурунуң чижээ болуп кезээде артып келген болгаш артып-даа турар дээрзин кайтамчыктыг байырлалдың—В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнуң мурнуу чарыында демдеглээрзи онза күзенчиг-дир деп, СЭКП Ленинград хооркомунуң бирги секретары депутат Г. И. Попов чугаалаан. Бистиң даштыкы политиказывыс пролетаржы интернационализмниң идеялары кезээде сорук кирип турар, чүге дээрге ында болза Совет күрүнениң социал мөзүг-шынары боду хамыктал мурнунда ниелээн. Вьетнамның хосталгазының болгаш хамаарышпас чоруунуң ёзулуг камгалакчызы ким болуп турарыл дээрзин Вьетнамның чижээнге делегей база катап көргеп. Бистиң күрүневис социалистиг өске-даа чурттар-биле кады Вьетнамда америк агрессияның баштайгы хүнериниң эгелээш-ле Вьетнамның камгалаарының талазынга турупкан болгаш аңаа бүгү хемчегниң дузаламчызын көргүзүп турар.

Тайбыңның, демократияның болгаш социализмниң өргежыктарына шуут өскерлиг, империализмниң ажык дузалакчылары болу бергеп кыдат удуртукчуларның политиказын оратор шыңгыы буруу шапкан.

Эвилеадың Советиниң болгаш Национаддар Советиниң даштыкы хереқтер талазы-биле комиссияларының даскакының ёзугаар Г. И. Попов ССРЭ-нин даштыкы хереқтер министри депутат эш А. А. Громыконуң илеткелиниң талазы-биле ССРЭ-нин Дээди Советиниң доктаалының төлевилелиниң депутаттарга көрдүрери-биле киргеп. Делегей харылзааларының талазы-биле ССРЭ-нин чазаанның даштыкы политиказын болгаш практиктиг ажыл-чорудулгаларын доктаалдың төлевилелинде бүрүн чүүлдүгүнгеп. Депутаттар бо саналды үргүлчүледдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүзел хуралы бүгү улустарының амыдыралының аажок улуг болуушкун болур дээрзин Тайбың камгалалының Совет комитединиң дергазы, чогаалчы депутат Н. С. Тихонов медегләэн. Чөвүзел хуралга хүлээп алган документилерде улуг бүвүрел, пролетаржы интернационализмниң улам тиилеп турар күзүү илерээн. Бо төөгүлүг документилер улустарның хосталгазының, тайбыңның болгаш аас-кежиинин херээ дээш демисеезе каттыжар деп, чер кырында бар бүгү ак сеткилдиг болгаш дешпилелиг күштерге кыйгырыг болгаш.

Маадырлыг вьетнам улустуң оолдарының болгаш кыстарының дайынчы эрес-маадырлыг чоруктарын совет кижилер сеткил-сагжының хамыдыраан эң-сеткил каттыштырылгазы болгаш магадаштыкының канчаар илередиг турарын демдеглээш, Н. С. Тихонов демисежип турар Вьетнамга тайбың фондузуун дамчыштыр көргүзүп турар дузаламчының дугайын чугаалаан.

Бодунуң саналынга чогаалчы араб чурттарда дешпилгелиг ёзу-чурумнарны Израильдиң агрессчи күштериниң дузазы-биле дужүрер дээр империалистерниң орландажыышкынын буруу шапкан.

Оон даразында бо чылдың июньда ГДР-ниң найысылалы —Берлинге болган Тайбыңның бүгү-делегей ассамблеязының дугайын чугаалаан. Оон даразында Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүзелиниң тайбың дээш демиселдиң 20 чыл оюнга тураскаал болдурган сессиязы болуп эрткен. Амгы ассамблея киржикчилериниң хөй-биле ылгадыг болган.

Москваның «Кадыыр болган маска» металлургия заводунуң кан шуткучузу депутат В. В Клюев бодунуң саналынга СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың ленинчи даштыкы политиказын ишки-биле деткип турарын ынаныскыланы

ЛЕНИНИЗМГЕ ШЫНЧЫ ЧОРУК

Республиканың партия организацияларында коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдерин чугаалажыры үргүлчүлеп турар

САРЫГ-СЕП

Делегей Чөвүлел хуралының түңнелдеринге холбаштырган Кал-Хем районнуң партия актывиниң хуралы болган. СЭКП обкомунуң төлээзи Н. К. КУРБАТСКИЙ анаа илеткел кылган.

Илеткелди чугаалажып көвүнге киришкен коммунистер делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң улуг чедишкини болган делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында халы болгаш бүгү талалыг түңнелдерни СЭКП Төп Комитединиң июнь (1969 чыл) Пленумунуң доктаалывыла кылган дээрзин чаңгыс эстеткилдиг чугаалап турган.

Районнуң ажыл-ишчилери бирги чартык чылдың планныг онаалгаларын ажыр күүседип, «Бүрен» совхоз бүгү көргүзүглер талазы-биле бирги черде чорун турар. Амгы үеде сиген кезилдеви бүгү ажыл-агыйларда түлүктеп турар.

Районнуң коммунистериниң болгаш бүгү ажылчы чонналарының өөрүшээлиниң аянын хуралының киржикчилери делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыжыышкынын быжыглаарынче улаштырган СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын бүрүнү-биле деткилеп, ынаар-биле деткен турарын ук илеткелди чугаалажырынга киришкен ораторлар демдеглээн.

Коммунистиг тургузуушкунаун чедишкиннерин улам улгаттырар, беш чыл планын хуусаа бетинде түүседиринден хандырар, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуруң төлептиг утказар дээш ажылчы чонналарның бүрүн шаптырлыын саналга бээрииге киришкеннер илергейлээн.

Хуралдың киржикчилери Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаалын бүрүнү-биле үүлүдүг деп саналга, удуртулга болдуруп, ажыл-херекке күүседирибиле хүлээп алган.

ТУРАН

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының делегей Чөвүлел хуралының түңнелдерин, аңаа СЭКП-ниң төлээлериниң ажыл-чорудулгазын, СЭКП ТК-ның июнь (1969 чыл) Пленумунуң доктаалын районнуң коммунистериниң, бүгү ажылчы чонналарының бедин-биле үнелеп, ынаар-биле деткен турарын ук илеткелди чугаалажырынга киришкен ораторлар демдеглээн.

Коммунистиг тургузуушкунаун чедишкиннерин улам улгаттырар, беш чыл планын хуусаа бетинде түүседиринден хандырар, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуруң төлептиг утказар дээш ажылчы чонналарның бүрүн шаптырлыын саналга бээрииге киришкеннер илергейлээн.

Хуралдың киржикчилери Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаалын бүрүнү-биле үүлүдүг деп саналга, удуртулга болдуруп, ажыл-херекке күүседирибиле хүлээп алган.

ТУРАН

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ның июнь (1969 чыл) Пленумунуң доктаалын районнуң коммунистериниң, бүгү ажылчы чонналарының бедин-биле үнелеп, ынаар-биле деткен турарын ук илеткелди чугаалажырынга киришкен ораторлар демдеглээн.

Коммунистиг тургузуушкунаун чедишкиннерин улам улгаттырар, беш чыл планын хуусаа бетинде түүседиринден хандырар, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуруң төлептиг утказар дээш ажылчы чонналарның бүрүн шаптырлыын саналга бээрииге киришкеннер илергейлээн.

Хуралдың киржикчилери Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаалын бүрүнү-биле үүлүдүг деп саналга, удуртулга болдуруп, ажыл-херекке күүседирибиле хүлээп алган.

ТУРАН

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ның июнь (1969 чыл) Пленумунуң доктаалын районнуң коммунистериниң, бүгү ажылчы чонналарының бедин-биле үнелеп, ынаар-биле деткен турарын ук илеткелди чугаалажырынга киришкен ораторлар демдеглээн.

Коммунистиг тургузуушкунаун чедишкиннерин улам улгаттырар, беш чыл планын хуусаа бетинде түүседиринден хандырар, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуруң төлептиг утказар дээш ажылчы чонналарның бүрүн шаптырлыын саналга бээрииге киришкеннер илергейлээн.

Хуралдың киржикчилери

Участок начальниги

„Шынның" конкурузунга рассказ

1

Эргижирел берген чайты куу калбак берттүт, кара савыналыг, кираовый ядыктыг, даштындан коергe 90—100 килограмм чеде баар хире, чоон, кудугур сыныгыг улуг кижи контора коридорунга кежээликтей кирип келгеш, шаланы сыйырадыр бастыышаан, кайы эжикче киреп чоор деп бодаандан доктаай каапкан. Оң талазында ерээлде—бригадирлер. Ында кижи чок, ол хүнгү планнаашкыны эрте берген. «Кол инженер» деп бижиктиг ажикти ажыда пиштерге, стол чадыы ышкаш калбак чертёж-шыйыгның бир талазында — заводтүн кол инженери Иван Петрович Николаев шала үзеишкен турган. Ол—костюмунүн өнүнге таарымзыган галстуктүт, дээди эртем доозан ромбиглиг үргүлчү кадаа алган чоруур аныяк кижи. Николаев логарифмиктиг шугум-биле бир-ле чүве санап, боданып каап, столдуң салаалары-биле токкуладыр сокпагылаан.

— Экии, Иван Петрович! — деп, демги карa савыналыг, чоон, кудугур кижи—завод түдүнүн участок начальниги Борис Дүмен-оол будуп алганзыг терен кара кирбиктерлиг, хавааңга чедир бадырыкан куу бөргүнүн адаандан улуг кара характары-биле шагзыргай көргүлээн.

— Экии, экии-ии, Борис! — деп, кол инженер харылаалп, галстугун эде тутукулаап, каттырымаан каан (ол, бо-ла каттырымаан, бир-ле өөрүшкүге хаара туттурупкан) костүр.

Дүмен-оол кол инженерге коңгуг таажыр: ооң ажылыдаа, амыдырал-чурттал газыдаа хөй-хөй тудугжуларга эки үлегер. Иван Петрович аныкдаа бол, ажылга неголделиг, улустүн мерген чугаазында дег, мурнүн хынаап, соон истээш салыр кижи. Дүмен-оол айтырган:

— Чүнү кылып, чайжок тур силер, Иван Петрович?

— Гараж, дузаалаар будурүлге турар черлер төлевилеп тур мен.

— Ындыг-ындыг, оларны база дүргедерге чугула,— деп, Дүмен-оол бажын согаңнадып каттышкаш, табельшик кыстың экелгенин саазында ат салып бээр дээш, ында хостуг столга олуруп алган. Ооң соңга караан оттүр, адаапда ажкек оттар-биле ышыттынып-кан дөрбелчин улуг оңгарже доңгайып көрген. Оңгар ажыл-ижи-биле тынмышаан чыткан... Ында огнеёттар чарышкан. Өрт өжүрер херексел дег хоорааларыя аңаа дүүн экжелген, оларны чыыпыр каңнаап турары ол. Черинң ол бичии кежиң Дүмен-оолдүң сеткилинге сергек сагындырган: ооң боду демир, хоорза каңнаш, арматура эштеп, фундамент бижыглап, сооктүң соогун-даа, паигиның нанин-даа ыыдажып эртүп келген-не болгай. Бо эртеңден бээр каңнакчылар-биле кады хаттыг, соок черге шаа төңгүже ажыл-даашқ, конторага кирип келгени бо.

«Сагышты ыры-биле ажылдар, чаяанны ажыл-биле ажыдарэ. Бо үлегер домакта дег, Дүмен-оол тудугүнүң участок начальниги болгүже чедир хөй ажылды бүдүргеи, хөй эш-өөрүң билгеи. Кыжын чаңдыкта мындыг болгулаар. Керосин лампалары бүдүртүп чырыткан азы ыыттанган оңгарже киргеш, фундамент бижыглаашкыныары—демир болгаи бетон өзектерии хол-биле эштеп тудуп көөр. Соок демир холду хаарарга, чилиг ажыш дээр (хол хавын ужулгаш тудар таварылга-даа тургулаар). Ооң ынай, кыры доңуп дошталган сай-даштыг черии чылдыр тургаш казары, аңаа каңнаашкып, эптештирилге кылыры, аар арматураны бедидир үндүрери, демир-бетон, даш, ыяш материал четчелеп алыры канчап-даа чиик эвес. Маңаа хол дашты-биле хенгингийне-даа бүү-хаа кылыр ажыл турбас. Соруига ыыдыг. Шыиың алырга, чижээ, бетоину доока чыпшыр салып ыыдавас сеи, ол дээрге сабаиы шилге чыпшыр хырбалаар дээш-биле дөмей болдунмас ышкажыл.

Кыжын кырындан соок атжалап ээрге, чер кас-каш, чылыглаар хоорааларлар тудуштырары база белен буде бербес. Доң чер даазылдовураандан туттуигаш чыдыптар. Ынчалаа-даа Дүмен-оолдуң удуртказ участогунүң ажылчыннары, далай дүүнде водолазтар дег, чер хаяызынга ыыдамыкай ажылдавышаан турар.

Чыдынга чыргал чок деп сестерии ол эки билир. Кажан хөй-хөй кижилер ажылдап, чемненип, удуп, дыштаныш—соксаал чок амыдыралга турда, олар ышкаш, кандыг-даа ажылды будүмчелиг эки кылырын ол күзеп чораан. Эктинде ыыдыг чүтүлә ажыл-шп турда, чажам дивес-ле болгай сеп. Борис кол инженериң кабинединге ора, хаварып кадыгламын калган калбак адыштарын суйбагылап көргеп. Ажыл-ишп аңаа улуг школа болган, ынчангаш холдарының мөчекмачак шынганнарынга чоргаарлаиып-даа орду ыйнаан. Аңаа эң-не чугула ажылды дагыыр турган. Дүмен-оол ону удур сөс, улуургак сеткил чок хүлээп алыр. Канчап-даа турза, Дүмен-оол демир дег эгинииг, как дег холдуг болуп артышаан. Ооң мурнунда чылын Тывага септелге заводунүң кол тудуг ажылдары ыыдын түлүк эгелеп турда, Дүмен-оол демир каңнаарының, слесарьның мергежилии шинээдип алганы халас барбаан. Ажылчын ангының одуруунче улуг базымны эгелээни ол.

2.

Эрпп чыдар харлыг оруктап машиналар чуупкая доскаарлар дег шуужүп чоруп турган. Дүмен-оол ол оруктап бодунүң участогунче далажып бээр чораан. А участок—кежээжи ээлчегде. Ында белеп бетон дүүнгүзүнден хөй. Оларны эптей салыр, быжыглаар. Ажыл парын болгаш берге. Начальник: улам дүргедеикен. Эртип бар чыткан машиналарвың чамдыкзын бодунүң бригадазының чанында доктаатказш, бетонларын дүжүртүп алган. Ооң участогу ам заводтуң бир улуг коргузунүң дежээн эптеп тургузуп турар чүве болганда, ол ажыл эң тугула, эң далаштыг.

Дүмен-оол чүгле бүгү завод тудуунда эки ажылдыг участок начальниги эвес, харын ажылынга дүргеи мергежкш орар удуртукчу апарган. Өске бир участоктүң начальнигп Попов бодунүң дээштиг, бүзүрелдиг сөзү-биле, «чүүгүт сиген сый баспас» томаанныгдаа бол, ажылга тудугжуларны улам хөй-аът киирип шыдаар. Дүмен-оолдуң бир онзагай талазы бар: кижиниң ажыл-ишчи шынарын «балды кагарындан» үнелеп билир. Каичаар-даа бодап кээрге, Попов ол онзагай талазы-биле Дүмен-оолду ашкаш турар болган. Дүмен-оол ол дугайын шала-бүла биле-даа, коллектив ол ийи начальнигти денеп турганындан ам бүзүрээн. Чүгле кандыг-бир моральдыг мөзү-шынары азы хөй-ниитичиэн дээш эвес, а кылыр-тудар дээш чоп көрүп турда-ла, хүлээнгенин ажыр ажылдаан салыптары дээш Поповка Борис ынак турган. Шынында, Дүмен-оол база ыыдыг. Оон чөржегер, чоон-чоон салаалардыг улуг холдары, моге-шыырак улуг боду кадыг даш, бетон тудар ажылга чаңчыгып калган. Ынчаарга ыыдыг холдуң бүдүргени куб болгаш погон метрлеп дугайын, демир сеткалар болгаш өске-даа ажыл-агыйжы херектер дугайын билир херек.

Домаанарны дыкпап чордум,
Аранарга өргелеидим.
Акы-дүңма сагыжы дег,
Доктаап дивес чырык чок дээш,
Аранарга өргелеидим.
Соңгу чүктүң мөңгө дожу
Хөарып турда эргиаиптер,
Хая көрнүп кашкан кижи
Чоокшулап эглип келир
Халыың чалбыш, чылыг кайдал?

Адын-оол ДАРЖАА.

ТАЙЫЛБЫРЛАР:

1. Якуттар боттарын «саха» деп адаар. Улустүң аас чогаалында «саха-урианхай» (кыдыг черииң ивн малдыг кижизи) болгаш «саха-тыва» (кыдыг черииң тыва кижизи) деп адап турар чогаалдар бар.

2. Якуттар Лена хемии «Өлүөне» деп адап турар.

3. Якутск хоорайның туруп турары Туймаада шынаазының соңгу болгаш мурнуу талазында ийи чалымның эдыи Ыдык-Хая деп турар. Якуттар боттары ону «Ытык-Хая» деп бижиир.

3

Иван Петрович логарифмиктиг шугумуи салып каап, дужунда столда чүве бижип орган Дүмен-оолче будуу көрүп каап, боданып орган. Инженер кижи болгаш Николаев нарын ажыл кылып турар. Ынчангаш ооң далаш чок бүзүреллиг ажылдап, шын санап билирин, соруглазын чедип албаанда ооң салдыпгазын Борис билир болгаи ону өттүнүксээр.

— Улуг оңгарга демир сеткалар кайы хире шын салдыиды?—деп, Николаев Дүмен-оолдан айтырган.

— Сеткилерии каңнаалы чамдык черлерииде таарышпас болду—дээш, Борис холун чангаан.— Эде кылзын дээш дедир чорудуптум. Хүлээп алдылар.

Начальник бүзүредип орда, чүге-ле ийик, кол инженер үрей кылдыгаан ол ажыл дээш арай эпчоксуна берген.

— Мындаа бирги участокка ыыдыг таварылга база болгаи чүве — дээш, Иван Петрович, чүү деп бодап ор силер дээиаар, Дүмен-оолдан харыы маиаан.

Дүмен-оол столдан ковайып келген:

— Хамык ужур—инженерлерииң четпээи-дир, Иван Петрович. Кылып турда хынап көрээ...

— Чүгле бистерже чүүй каарга кайын боор!... — деп, кол инженериың чугаазы дыңзыл ора соксап каап.

— Инженерлер ыяк айтыр, шын тодарадыр херек, Иван Петрович.

Николаев чертёж-шыйыын дүргеш, адыгга чөлеп каап, галстугуи эде тутукулаап. «Борис Сереновичиин чугаазы черле шынныг...» деп, ол бодунга бурузуиган.

Борис Дүмен-оол аар турган, малага кыйырадыр бастыпгаап, конторадан үнүшкеп. Часкы хат ам-даа соксаваан, кезек-кезек сылдыгытарга, карак чажы-төктү бээр. Завод девискээринге чаа эптээн конструкцияларының чаны-биле Борис далаштыг баазыжап. Орук оон ыиай кудулап бады барган.

Оңгарның бир талакы эриинде краннарның улуг ызырар хымыштары, сугже чүткээн балыкчы куш дег, өрү-куду доңганаап, а адаанда— огнеёттар. Ийи каңнакчы кок оттарын чарыштырган. Хайыныг ап соксаал чок.

— Биске дузаалаар кижи чок-тур, Борис Сереновнч, — деп кожазында слесарьларның бирээзи Бористи куу бөргүнден-не таныи каап, хомудап чугаалаан.— Ийилээ каичаар бис? Кылыр чүве хөйдур.

— Ындыг-дыр, билдим! — дээш, Дүмен-оолдуң арны бодамчалыг апарган. Оон оңгарның өске талазынче далажыпган. Ында, бульдозер чанында, бежен хар чеде берген, арны шыңгыы апарган кижиже холуп чайгылаан. Улуг прораб Антон Серый ол болган. Ол дээрге мурнунда номенклатурага турган мергежилдиг инженер-сметчик-ле болгай, ынчалза-даа бо чаа прораб ажылынга арай таарзымас хире кижи.

— Өөрүүер кайда чүвел?— деп Борис доктаай дүшкеш, айтыртан.

— Дөө ында чаа будка кылып турлар — кижилер киреп чер база херек-ле болгай, Борис Серенович.

Дүмен-оол кайгай берген. Чугаалажып турар кижизии ылап биллип алыксаан дег, оон арпынче кезе көрген.

— Наряд ёзугаар ажылдап турар улус ийик силер чоп! Антон Сергеевич, моон соңгаар бодувусту мегелеп турбаал. Улусту ажылга шын хуваар херек. Шүшпеи чоруктү таилээр үевис келген. Силерни, улуг прорабты, сургап турган херек чок боор.

Серый ыыт чок. Слесарьларга дузалажыр ийи кижини чорудар болган.

Каяа-даа хөлүи часпайн чорууру эки болгай. Завод девискээринде ол-бо ажылын хынап көрүп чоруп турган. Борис Серенович демдеглел бижип ап турган. Ол аныяидан тура-ла ажылдың хынын тып билир, бодуиуң энергизы-биле кижилерни хайыктырып шыдаар. Участок начальниги четкени аиаа чиик эвес. Чамдыкта ол кандыг-бир ажылды даартагы хүнче чылзыптар, ынчалза-даа будурулге оон качыгдавас. Өске чүүлдер-биле чардыгары, чижээ, техниктиг номнар номчуурУ, оон дугайын тускай артемиигпер-биле сүмележири, ажылчыннарга ажыл технологизызының дугайында беседа кылыры, партийжи кандыг-бир даалганы күүседири база бар болгай. А Дүмен-оол ол бүгүнү билбишаан, үүрмек бичии айтырыгны бээни даартелеп чылзырынга хөнүү чок.

...Партия комитединиң секретары дүштеки чем соонда участокка чедип келген. Ында ажыл-херектиң дугайын биллип ап, участок начальнигии Борис Дүмен-оол кандыг эр эвес деп бодал-биле секретарь шылап көргеи. Коммунист Дүмен-оолдуң завод директорунга билдиришкиии партком стол кырында чыдарып секретарь ол дүшта бодап турган. «Заводтуң шанчылел ажылыиче мени шилгедиринп диледим...» деп бижээн болган. Билдиришкиииің бир аазында заводтуң техкилдизиниң начальнигиниң мындыг резолюциязы бар: «Мээң оралакчымга эш Дүмен-оолду киирерии таарыштырып көрүкер». Ук начальниктиң ажылы дээрге колдуунда техпиктиг ажыл-ла болгай, чүгүлә-даа, ындыг болганда, ол килдиске кирип алгаи ажылга улаи мергежип болур арга база бар. Борис Серенович ону база бодаан.

Дүмен-оолдуң билдиришкиниң партбюрога чугаалашкаш, аиаа шуут удурланзиаан. Оон орнунга тааржыр эш тывылза солуп болур дээп. Чүгле кырган бригадир — дөстүниес болгаш хөлээчел Огнев — хавааи кадырартыр дүтбүшаан. Дүмен-оолга удурланыр үевеп: «Сээңбиле үр-ле кады ажылдап келдим, эш. Ам канчап өскерли бердиң? Шинчилеп каап чүвеии катап шинчилээр дээш бе? Ады чартык чыл хиредө эртемден-шинчээчи аттыг болур дээш бе? Ооң соонда дөмей-ле маңаа кээр сеп, Борис. Чошуидан чарлып шыдавас сеп!» Борис Серенович ындыг кадыг харыы алырын маиаваи болгаш, Огневче дидим көрүп диттикпээп, харын ыыт чок доңгайгаи, улуг чөржегер салаалардың үүштаи орган...

4.

Чаа маңзалар-биле чаяаи тейбек будмада стол артында оң хире кижи. Завод директору, кол инженер база келгеи. Ыракта участоктан кылаштаи келген кыргаи бригадир Огнев ында авыгда бүшкүе берген олургаи. Ооң арнындан-на илдең Дүмен-оолче кыйыртаи каап, ооң-биле бүүү чаржырын бодап, ооң «шинчилел ажылын» буруу шаап удурлаигаи.

Директор олурганнарны эргилдир көргеш, оларны денеп, ол-бо кижизе чайгылыи орган. Дүмен-оол улуг болгаш чангай көзүлген.

— Дүмен-оолдуң чугаазын дыңнаптар бис бе, эштер?

Дүмен-оол дидим, шинтпирлиг чугаалаан:

— Бистиң участокта озалдап турар ажылды шуудадып болур арга бар, эш директор... Мээң технологтуг схемам бодур. Инженер ёзугаар-биле кылдыиган бөдүүи схема. Ону кол инженер база көрген чүве. Арматура четчир. Ыяш материал арай чедишпес-тир.

— Ындыг-дыр,— деп, директор дорт чөпшээрешкеи.— Огнеёттар херек бе? Кайи херегил?

— Терентьев!— дээш, завод директору арматурщиктер бригадирин улус арааныидан дилеп көрген.— Бо дүне бөги дээрге он хире огнеёт кылыр силер. Шыдаар силер бе?

— Кызып көргей бис аза.

— Тодартай харыылаар.

— Эртеи белеи болур, директор.

— Дайынчы ёзу-биле кылыр херек, эштер!— деп, Николаев база сагындырган.— Ыиш сөөртүүр машиналарны көөрдедир.

Бригадир Огнёв Дүмен-оолче көргеш «шинчилел ажылың буурап дүштү бе, эш?!» деп чоргарланган. Дүмен-оол планнаашкыиның сөөлүи маиавайи далажы бертеи: куу бөргүи ййлендир салгаш, савыязын өөктеиип алган.

— Мээң ам херээм чок бе? Чоруптайи дээш (эртеи оңгарның кол эптештирилге черинге элээи каш огнеёттар херек — ол ээрге шоодут эвес-ле болгай, аиаа белеткеиир херек» деп ол шинтпирлээи).

• • •

Сөөлгү рейстиң бир автобуу эрте бертеи. Дүмен-оол карангыда чүгүржүп бар чыткан ийи кызыл отчугаштың соонче көрүп туруп калган. Ында, хавак кырында чиңгежек ховуда, тудугжулар хоорайжыгажы чаптылган. Дүмен-оолдуң кадайы база-ла тудугжу. Оон оглу, кызы— «тудугжу болур бисэ» дээр. Олары ачазын маиап орар. Өске автобус кээп доктаапкаи. Борис Серенович сандайга аар олурупкаш, соңгаже талазынче хыйыжа бергеи...

А. НУГУУРАК.

СПАРТАКИАДА БӨГҮН ЭГЕЛЭЭН

Бистиң командавыс

Спартакиаданың байырлыг ажыдыышкыны бөгүн эртевиинің 10 шакта эгелээн.

Хүрештериин денээи аайы-биле маргылдааларында бистиң республикадан бурат хүрешке Д. Кончай, В. Базыр-Тарва, М. Бичс-оол, Д. Найдан-оол, тыва хүрешке А. Чульдүк, В. Сүге-Маадыр, О. Кара-Кат, О. Дапыл, якут халыгларга Василий Баклыков, Владимир Утев (ииһлээзи педагогика институду), Алексей Михайлов (Таңды район), ча адарында Виктор Маиаиников (Кедээ ажылагый министерствозунүн ажылдакчызы), Михаил Баяуу, Надежда Тулина (ИХМ), Николай Бушуев (хоорга), Александр Неделин (ГПТУ-35), Владимир Гурков (Кызылдың № 3 школазы), шой көдүрериие Виктор Поркин (ИХМ), Евгеиий Черногривов (Кызыл), Иван Крошко (Ак-Довурак), Анатолий Кочетков (Кызыл) олар киржип турар.

ЧУРУКТА: маргылдаада киржип турар тыва мөгелер.

О. ОНДАРНЫҢ фотозу.

Аныяк якут мөгелер

Бо чылын республиканың спортчу амыдырал кайгамчык хөй солуи болуушкунарлыг болган. Март айда хостуг хүрешке зона маргылдаазы Кызылга болуп эрткеи. А ам июль 12—13 хүиеринде Сибирь болгаш Ыраккы Чөөи-чүк улустарының спортунүн национал хевирлериие зона маргылдаазы болуп эртер.

Совет эрге-чагырганың чылдарында чаа амыдыралче кирген Совет Эвилелиниң хөй национал улустарының материалыг-чаагай салым-чолу ышкаш, ук маргылдааның киржикчилериниң ортумак назыны 25-26 хар иштинде.

Якут халыгларга чедишкиниит киржип турар якут студеит Иван Горохов ам 20 харлыг. Ол спорттуң бо солуи хевириие Якут АССР-иің спорт мастери, ам Якутск хоорайның күрүне университединде өөреиип турар.

Бо улуг маргылдаага киржир эш-өөрү-биле бир дөмей, Горохов кызымак белеткеиип, бо хевириің үш халымның түңелиилде сөолгү белеткелдерде 117 метр чедир халыи турар апарган.

Бо маргылдаага киржип турар спортчулардан сиаерииің эң-не айылдыг удурланыкчыларынар кымнарыл? деп айтырарымга, ол мынча дээн.

— Кызылдың педагогика институдунуң башкызы Василий Баклыков. Ол, спорттуң бо хевириие моол мурнунда болгулаан зона маргылдаазарынга-даа чедишкиниие киржип, шаңналдыг черлерии удаа-дараа аң келген. Чедер дээн эчис сорулгазынга шыиы болгаш ону ыиап-ла чодип алыр дээш кыымак белеткеиип турар спортчу. Эш-өөрүнүң үнелелиидеи алган көөрге, ол сөолгү үеде спорттуң бо хевириниң үш хевириие 120 метр чедир халыи турар апарган кижи. Ынчаза-даа бис ам мурнунда көргүүп турган түңелдеривисти улам экижидип, чедишкиниие киржир сорулганы салгаи бис.

Ооң ийи эжи идегелиди берип турар база аныяк, мергежилдиг спортчулар Иннокеидий Сивцев 115, Владимир Степанов 113 метр чедир халыи турар. Оларның идегелиидеи база чөптүг үидезин бар, чүге дээрге эки белеткелдиг спортчу сөолгү шпитпирлиг демиселге эки түңелдерии көргүзер таварылгаларны спорт амыдыралы хөйиу билир.

Якут спортчуларыи бурят хүрешке киржир спортчулары база мергежилдиг аныяк мегелер: бирги разрядчы Егор Борисов (60 кг), ССРЭ-иин спорт мастери Иннокеидий Халдеев (70 кг), хапсагайга Якут АССР-иин тулган чемпиону Лука Иванов (82 кг), бирги разрядчы Афанасий Соловьёв (аар денээге) олар.

Шой көдүрериие маргылдаага Александр Хворов (60 кг), Василий Скрябин (70 кг), Юрий Шишигин (82 кг), Александр Гирс (аар денээге) олар киржир. Ча адарыига 5 кижи составтыг команданың дээрелери бирги разрядчылар Татьина Сидорова биле ССРЭ-иің спорт мастери Павел Стасов олар болуп турар.

Сибирь болгаш Ыраккы Чөөи-чүк улустарының спортунүң национал хевирлериие эрткеи чылын болган зона спартакиадазынга Якут АССР-иин командазы спортчун ияы-бүрү хевирлериите 7, а Тыва АССР-иің комаидазы 4 чемпионнуг болган, бирги база ийиги черлерии дараалаштыр алгылаан. Ынчангаш якут болгаш тыва спортчулар боттарынга төлептиг удурланыкчылар.

Д. АНАЙ-ООЛ.

Редакторнуң орааиакчызы Д. О. БЕГЗИ.

Москваның күрүне циригиниң

ГАСТРОЛЮ

Совет аренаның эң эки мастерлериниң киржилгези-биле

КЫЗЫЛДА ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР:

Цирктиң ПРОГРАММАЗЫНДА:

Агааргa ужугарының номерлери, акробаттыг яизы-бүрү көргүзүглер, музыкалыг эксцентриялар, жонглёрлар.

РСФСР-ниң улустуң артизи болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир ОСКАЛ-ООЛДУҢ удуртулгазы-биле цирктиң тыва артистериниң көргүзүглери.

Цирктиң талантылыг артизи Виталий ТИХОНОВТУҢ тускай өөреткени тыва сарлыктарның көргүзүглери, а ол ышкаш тускай өөреткен адыгларның, ыттарның болгаш өске-даа амытаннарның көргүзүглери.

Циркке районнар аайы-биле тускай доктаатгынган график ёзугаар келириниң база будурулге, албан черлериниң, хөй-ниити организацияларының коллективтериниң ниити чагыгларын баш бурунгаар чогуур өйүнде кылырын цирктиң администрациязы дилеп тур.

Көргүзүглериин эгелээри хүнүн-не 19 шак 30 минута; субботада—15, 19 шак 30 минута; Воскресеньеде—12, 15 болгаш 19 шак 30 минута. Понедельник—цирктин дыштаныр хүнү.

ЦИРКЧЕ ДАЛАЖЫҢАР, ЭРГИМ ЭШТЕР!

Якут черден бөлүк шүлүктер

САХА ХӨӨНҮҮ

ӨЛҮӨНЕ

Ырак черден сунуп келдим,
Улуг Лена, Өлүөне.
Ылгын маңныг теплоходка
Үнүүң дургаар киискиттим,
Улуг Лена, Өлүөне.
Солаңгылыг делгемиңге
Согунналдыр сыыладып,
Өрү-куду чоруп турда,
Соңгу, башкы Ыдык-Хаян
Өртээл чыгам ырак-лайын.
Шинии ногаан эриктерии
Кылаң сугга чуруп алгаш,
Шипжек куш кежир ушпас
Кыдыг-уш чок далай ышкаш,
Кырлаң чалгыың чайып
чыттың,
Зэрем дег тереңинге
Эжиндирип ханмас-ла-дыр!
Хөлге бажы кадыг шагда
Хөөкүй саха чүзү-биле
Эриктериң аргаан ирги?
Чокпак-чокпак,— өөр куш
дег,—
Чочагайлыг чоон хады
Хөңнүи сөглээр турган болза,
Хөөкүй чоп эртеп өйүи
Чоовуур-биле төөгүүр ийик.
Соңгу, башкы Ыдык-Хая
Өртээл чыгам чыдыртсын-на.
Солаңгылыг делгемиерии
Сорук-күштүг чоргаар кижи
Өртээ кылдыр чурттап чору.
Оглуң ышкаш оглуң болдум,
Улуг Лена, Өлүөне.
Октябрьның ачызында
Оран-чуртум кезии болдуң,
Улуг Лена, Өлүөне.

ПОЭТ ӨӨНҮКТЕРГЕ

Ай, хүн адаан эргий кезии,
Айтырып-даа көрүңерден:
Адаан-мөөрей, мартыжыгдан
Артык чүве турар деп бе?
Айтырып-даа көрүңерден.
Чиңдиг хылыш бизии орта
Салым-чолду шиишии алгаш,
Чижириичe кыйгырайын,
Сахаларның поэттери,
Салым-чолдуг ыраажылар!
Хөлеге деп чүве билбес,
Өңгүр эвес өң-даа билбес,
Көрүнчүк дег чайнап чоруур,
Өртемчейде эң-не чырык
Өлүм турбас чырык кайдал?
Домаанарны дыкпап чордум,
Аранарга өргелеидим.
Акы-дүңма сагыжы дег,
Доктаап дивес чырык чок
дээш,
Аранарга өргелеидим.
Соңгу чүктүң мөңгө дожу
Хөарып турда эргиаиптер,
Хая көрнүп кашкан кижи
Чоокшулап эглип келир
Халыың чалбыш, чылыг
кайдал?

Адын-оол ДАРЖАА.

ТАЙЫЛБЫРЛАР:

1. Якуттар боттарын «саха» деп адаар. Улустүң аас чогаалында «саха-урианхай» (кыдыг черииң ивн малдыг кижизи) болгаш «саха-тыва» (кыдыг черииң тыва кижизи) деп адап турар чогаалдар бар.

2. Якуттар Лена хемии «Өлүөне» деп адап турар.

3. Якутск хоорайның туруп турары Туймаада шынаазының соңгу болгаш мурнуу талазында ийи чалымның эдии Ыдык-Хая деп турар. Якуттар боттары ону «Ытык-Хая» деп бижиир.

КИНО

ИЮЛЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дубровский» 10, 12, 2. «Суг чанынга нагыышкын» (делгем экранныг) 4, 5.45, «Братск ГЭС. «Суг чанынга нагыышкын» 7.30, «Суг чанынга нагыышкын» 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Кимочыынды ыыдыраап 10, «Ак-кон ыыдыраап» 11.15, 1.15 «Сараян алышкылар» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: «Дайынга ажыл ышкаш» 3, 5, 6.45, 8.30 шактарда.

редакцияның адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, балык № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орааиакчыларының болгаш пропаганза киллизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи ажыдырал киллизиниң 23-54, культура киллизиниң 37-13, көзээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизиниң 21-27, информация киллизиниң 20-60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефоииче долгаар.

Тыва АССР-иин Министрлер Чөвүлелиниң чанында парзалга өргелелиин типографизы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00588

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнелеп таттырган

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-виң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮЛЬ 13 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 163 (8009).

Өртээ 2 көп.

Ленинчи аттың 45 чыл ою

1924 чылдың июль 12-де комсомолдуң VI съездиниң алдык коммунистер эвилелиниң ленинчи эвилел деп адаар шиитпир үндүрген. «ССРЭ-де чурттап турар бүгү улустарның бүгү ажылчы аныяктары боттарының мурнакчы отряды — Аныяктарның коммунистиг эвилели-биле кады ленинчи ёзу-биле чурттаар, ажылдаар, демнежир, биске ЛЕНИННИҢ бергеи чагыгларын боттандырар деп чаңгыс аай түра-соруктут, шын шиитпирлиг болгун» дээш, ол эвилелди ыяалдыр адаан деп, съездиниң бүгү комсомолчуларга бүгү ажылчын-тарааччын аныяктарга үндүргеи угуулгазында чугаалаан.

Ол дангыраткы боттарның турарын комсомолдуң иваадыр төөгүзүнүң бүгү чыл демдеглели, ооң аазаалыг бүгү ажыл-херектери чаңчылдыр коргуун турар. Ам Советтер чуртунуң комсомолчуларының чартыктан хой иезин улус ажыл-агыйында ажылдап турар. Эвилелдиң инженер болгаш техник дипломнарлыг барык миллион кожугүүр коммунизмниң материал-техниктиг бааларын тургузарының херээже билиглерин, күжүн берип турар. Бистиң ажыл-агыйбыстың аныяктар ажылдап турар ол адыры тудуг болу бергеи: совет тудугжуларының чартыктан хой иезин—комсомолчу аныяларыг киижилер.

Аныяк ленинчилериниң эң идепкейлиг киржилгези-биле чүгле Сибирьде болгаш Ыракка Чөөн чүкке безин 22 чыл хоорайны, хоорай байдалдыг 140 суурну тудуп тургускан. Ленинчи ибилей чылында чурттуң эң улуг 788 чыл тудугларында бүгү-эвилелдиң шалычы комсомолчу тудугларының түгү киижизи турар.

Июль 12-де муң-муң овалар, кыстар Москвавиң Кызыл шөлүнге эртеп келгеш, В. И. Ленинниң мавзолейинге чечектер салган.

СССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ СЕССИЯЗЫ

ССР ЭВИЛЕЛИНИҢ БОЛГАШ ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ ЭДИП-ЧАЗААР КҮШ-АЖЫЛ ХООЙЛУЖУДУЛГАЗЫНЫҢ ҮНДЕЗИННЕРИ, БАШТАЙГЫ ХОРУГДАЛДЫҢ ДУГАЙЫНДА ДҮРҮМ

ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның кеземче хоойлужудулгазының Үндезиннеринге немелделер болгаш өскерилгелер киирер дугайында

ССРЭ-ниң ХООЙЛУЛАРЫНЫҢ ТӨЛЕВИЛЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң хоойлу-дүрүм саналдап киирер комиссиязының даргазы Р. НИШАНОВТУҢ илеткели

Бо хоойлу төлевилелдериң социалистиг хоойлу-дүрүмнү болгаш иитиниң корум-чурумун улам ыяал быжыглаарынче, совет хамаатыларының эргелерин болгаш дүрүм ёзугаар эрге-аажыктарын камгалаарынче, кем-херек үүлгедир чоруктар-биле, ылаңгыя кем-херектиг дагыл үүлгедир чоруктар-биле демисселдиң күштелдиреринче, кем-херек үүлгедиишкиннерин болдурун турар чыдагааннарны улуттаарлы дээрге, ээн нарын социал айтырыгларның бирээзи болур дээрзин илеткелчи чугаалаан. Бо хоойлу төлевилелдерни бистиң чуртувуста кем-херек үүлгедир чоруктар-биле демисселдиң айтырыгларының талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездиниң шиитпирлериниң, партилвың Программазының негелделериниң болгаш СЭКП ТК-ның доктаалдарының дүгжүп турар. Бо демисселге прокуратураның, милицияның, судтарның организациялының, эдип-чазаар, күш-ажыл албан чергелеринге хамаарыштыр шиитпирлер кылдырып турар. Ооң-биле кадыг-даа ажыл-агыйында чаңчылдыг ажыл-херек, ылаңгыя кем-херектиг дагыл үүлгедир чоруктар-биле демисселдиң күштелдиреринче, кем-херек үүлгедир чоруктар-биле демисселдиң күштелдиреринче, кем-херек үүлгедиишкиннериниң ооң-биле кадыг-даа ажыл-агыйында чаңчылдыг ажыл-херек, ылаңгыя кем-херектиг дагыл

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги чыыжының алдыгы сессиязында

(Төнчүү. Өтөн 1-ги арыада).

Маңаа депутат Громыконуң болган ёско-даа эштериниң чугаалап турганы Азия чурттарының коллективтиг аймыл чок чоруунуң идезы боттуг үнделгиниг болуп турар деп санап турар бис деп. С. Н. Усманов чугаалаан. Күрүне тургузуунда, национал болган шажын онзагай түүлдерде мыгалдар тайбыңнын кампаларының херезинге шаптык болбас дээрээ ленинчи дашты политиканың чартык чүс чыл ажыг дүржулгазы бадыткап турар.

— Империализминиң чимээнишкиниериниң делегейниң улустары шынгыы дүвүреп турар болган тайбыңнын база демократияны кампаларынга идепкейлиг туржуп турарлар деп, Арменияның КП ТК-ының ниити секретары депутат Г. А. Газарянц медеглээн.— Совет күрүнениң делегей байдалының болган дашты политиказының айтырыгларын чугаалажып көрүп турар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бо сессиязының ажыы хосталга болган хамаарышпас чорук дээш демисежип турар чүс-чүс миллион кижилериниң кичээнгейин бодунга кааре тудары чугаажок.

Империализминиң күштери, хамыктың мурнунда Американың Каттышкан Штаттарының монополистиг бөлүктери делегей политиказынга боттарының саддарын чидирериниг чөпшээреишир күзел чок болуп турарлар. Олар «түс чөрлер» дайынарының одагларын кыпсын, боттарының божаннай берген туруштарын хензөр тударынга идегээш, идеологтуг хоралашкыннарны организастап турар. Империалистиг бөлүктериниң деткин турары Тель-Авивтиң чагырыкчыларының буруузу-биле ам ийи чылдың дургузунда уян төктүп, араб чурттарының бүрүн эргелерин ажыы-биле дорамчылап турар Чоокку Чөөн чүктө байдалга бодунуң чугаазын Г. А. Гаварини хозбаштырган.

Бодунуң чугаазын доозуп турган, Совет казактың делегей харылзааларының талазы-биле даштыкы политиказының практиктиг ажыл-чорудулгазын Совет Арменияның ажылчы чоннары нанын-биле деткип турар дээрээн Г. А. Газарянц медеглээн.

Даргалакчы — Национаддар Совединиң даргазы депутат Ю. И. Пахомкиң саналдар боорга соксадыр дутайында санаа киргеп-дир дээрээ дыңнаткан. Илеткелчи депутат А. А. Громыко допчу харыы кылбаан.

Диңмиттиг адыш часкап турда, дараазында докладты хүлээп алган.

«Совет Социалистиг Республикаларның Дээди Соведи ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри депутат А. А. Громыконуң «Совет Эвилелиниң делегей байдалының болган даштыкы политиказының айтырыгларының» деп илеткелин дыңнап чугаалашкан, доктаадыры болза:

ССРЭ-ниң чазаанның даштыкы политиказын болган делегей харылзааларының талазы-биле практиктиг ажыл-чорудулгаын бүрүү-биле чүүлдүү деп көөр».

Хүн айтырымның ийиги айтырыын чугаалажып көрүнче сессия шилчээн. «ССР Эвилелиниң болган эвилелдешкен республикаларның адыл-чазаар күш-ажыл хоойлужудулгазының Үндезиниерин. Баштайгы хоруудал дугайында дүрүм—Хоойлулар төлевилелдериниң дугайы, ССР Эвилелиниң болган эвилелдешкен республикаларның кеземче хоойлужудулгазының үндезиниерине немелделер, өскерилгелерни киирер дугайы» деп илеткелди Национаддар Совединиң хоойлу-дүрүм сонаадан киирер комиссиязының даргазы депутат Р. Нишанов кылган.

Оон соонда сессияның ийиги айтырымның талазы-биле санаа берипшкиниери өгелээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиг чугаалажып көрүү-биле кииргизеэн хоойлу төлевилелдерни күрүве болган политика талазы-биле улуг ужур-дузалыг болуп турар деп, Украинаның КП ТК-ының Винницин обласының бирги секретары депутат П. П. Козырь чугаалаан. Оларда совет эрге-хүлээлге ортемниң чедишкиниерин, совет күрүнениң социалистиг эрге-чурумуун кампаалыкка турар ужурлуг органнарының практиктиг ажыы-чорудулгазын барымдаалап көрген.

Чугаалажып көрүп турарывыс хоойлулар төлевилелдерни болза хоойлу-дүрүмүү шынгыызы-биле сагыырын, эргечуруун үрээр чоруктуу үнделгин-биле узуткаарын хандырарының чүгле эргежок чугулазының дугайында эвес, харын бива кем бууу ыылыр чоруктуу узуткаарының, оларны болдурүп турар бүгү чылдагаанларны чайладырының эргежок чугулавының дугайында партияның Программазының негелделерин барымдаалап турар.

Илеткелчи чаа хоойлуларның юл түүлдерин сайгарып, херектеннерин эде киженидеринге хей-ниитининң ролюнүн дугайында чугаалаан. Сессияга чугаалажып көөрү-биле киирген хоойлулар төлевилелин бадымаар деп саналды П. П. Козырь киирген.

Сессияга чугаалажып ыыдыр киирген хоойлу төлевилелдери бөлүүр социалистиг гуманизмниң барымдаалаан. Эдил-чазаар совет политиказының ниити принциптерин, эрге-чуруун үрээннерин эде киженидеринең боттуг арга, хемирлерин-даа база оларда түйыыдырлаан деп, Таджик ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. Холов демдеглээн.

Партия, совет, администрация органнарының болган хей-ниитининң сөөлгү чылдар дургузунда чоруткан организакчы улуг ажылының түүнелинде хей-ниитининң корумчуруму быыскаан, кеминг херектер үүлгедир чоруктар эвээжээр ужурлуг апаргаан. Хамаатыларның материалдыг кежиктер-биле хандыртынганының, культурлуг деңгелдининң, медеөелдининң өскенин кеминг херектер үүлгедир чоруктарны улам эвээжеткеш, оон соонда бүрүнү-биле когуп үзериниң бүгү үнделгиниерин тургузуп берип турар деп. Сегээтиң целлюлозо-саазын комбинадының хайындырыгга кылыр улуг ажылчының В. Ф. Петряков чугаалаан.

— Шиитиргенниерниң күшажылчы кижилериниң төлевилелде айытынган түүлдериниче сессияның киржикчилериниң кичээнгейин ажылчын кижи мен хамыктың мурнунда утпаңдырар болдаан мен—деп, депутат чугаалаан. Күш-ажыл—кижилделгиниң чугула адырларының бирээзи. Ол дээрге, профессионал-техниктиг өөредилге болуур.

Депутаттың бодалын ёзугаар алырга, хүлээп алырыбиле чугаалажып көрүп турар хоойлу биктиң чуртуузутун социалистиг хоойлу-дүрүмүн улам ыңай быыскыларынга, а ол ышкаш чуртта кем-херек үүлгедир чоруктуу когуп үзе узуткаарынга идилгиг болур.

Хоойлу төлевилелдериниң оңаа чугула ужур-дузалының ССРЭ-ниң чиңгине прокурору депутат Р. А. Руденко бодунуң саналынга демдеглээн. Социалистиг хоойлу-дүрүм болза, ниитилелге удур. Совет эрге-чагыргага өжээтен идегеттериниң үүлгедиин моондактаар улуг күш-түр деп Совет күрүнениң улуг үнделилекчиин В. И. Ленин санап чораан.

Эдил-чазаар күш-ажыл хоойлужудулгазының Үндезиниериң чугаалажып көрүп турарывыс төлевилел болза сопиалистиг гуманизмниң принциптеринең улам ыңайгы сайзыралы болур деп, Молдав ССР-де ажылчын аныыктерниң орус-молдав ортумак школазының директору депутат Е. Г. Белеуца сессияның видиринден медеглээн. Ынчалажок, шиитиргенниерни чагай сеткил-биле көөр чорук левемчени эрттиреринің бүгү-зе корум-чурумнарын оларның чайгылыш чонга күүседиринің негелдези-биле дүүшкен турар ужурлуг деп, оратор сөөлдаан. Шиитиргенниерниң ортузунга политик-кижилделгиг ажыл, оларны ниитининг ажыктыг күш-ажылынга киириштирери, а ол ышкаш шиитиргенниерниң ниити база профессионал-техниктиг өөредилгези херектеннери эдил-чазаарының болгаш ще кижилериниң чугула аргалары болуп турар деп, Е. Г. Белеуца онзагап демдеглээн.

Кеземчеден хостатканнарны ажылга киирер талазы-биле анга чедир бар турган чамдык четпестерни оратор демдеглевишаан, бо сорулганы шын шиитиргээр чорук биктиң чуртуузутун кем-херек үүлгедиин болгаш ону тыныдырып турар ыылдагаанларны когуп үе узуткаарынга чугула ужур-дузалыг болур деп, оратор демдеглээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чугаалажып көрүүшүнүү киирген чаа хоойлу төлевилелдери болза, чүгле эрге-дүрүм эвес, харын-даа ниитилел политиктиг улуг ужур-дузалыг документилер болуп турар деп, Белоруссияның ВЛКСМ ТК-ының бирги секретары депутат Г. Н. Жабицкий медеглээн. Биктиң күрүнеевис экономиктиг, культурлуг болган идей-кижилделгиг үүлгедерге далыыш, бүзүредилгени ногладыр ажыглавышаан, кем-херек үүлгедин-биле демисеглээ албадаашкындан амдыгыыка ойталап шыдавас. Бо дээрге, иезы четпээниерниң кем-херек үүлгедилкиниерниңбиле демисеглээ база хамаарыжыр.

Биктиң кайгамчык жи, адарлыг аныяктарывыска дүрүм ёзугаар чоргаарланып турар бис деп, Г. Н. Жабицкий үзамчылап чугаалаан. Биктиң өзүп олурар аныяк салгачыларывыс партияның, күрүнениң, бүгү чонуун сагыш салдыкшыны-биле бүрүгеткен. Ынчалажок, кымга ниитилелдең хөйүү берген болдур, ол кижиден негелде база улуг болуур. Ынчангаш, кеминг херек үүлгеткен аныяк кижи дүрүм ёзугаар Хоойлуунуң мурнунга бодунуң үүлгедин дээш харылаар ужурлуг. Аңаа хамаарыштыр хемчег ону эдил-чазаарынга болгаш эде кижиниерниге дүүшкен турары чугула.

Чугаалажып көрүп турар хоойлу төлевилелдерни хүлээп алыры биктиң чуртуузутка кем-херек үүлгедиилерни болгаш ворум-чурум үрээшкиниерни кыыырар база иогун үе узуткаар талазы-биле партияның салган сорулгазын күүседиринге чугула боттуг чаа салыышкын болур деп, оратор чугаалаан.

Кем-херек үүлгедин-биле демисеглээ чорудуун турар күрүне органнарының системазында чугула черни эдил-чазаар күш-ажыл албан черлериң эзлеп, кем-херек үүлгеткен кижилерни эдил-чазаарының база эде кижиниерининң сорулгазын херек кырында боттандырып турар деп, Киргизияның Коммунистиг партизының ТК-ының ийиги секретары депутат А. П. Чубаров медеглээн. Кем-херек үүлгедин-биле демисеглээ бүгү хемчегленнинң чедишкининг болуру адил-чазаар күш-ажыл албан черлериниң ажыл-чорудулгазын шын ор-

ганизастаарыкдан дыка хамаарыжыр.

Хорутдаттырганнарны эдил-чазаарының болгаш ede кижиндеринің үндезиин болза шын организастаттынган күшажыл болуп турар. Бо дугайын төлевиледе онзагап демдеглээн. Политик-кижилделгиг ажыл-биле, ниити база профессионал-техниктиг өөредилге-биле сыры холбаштыр, хорутдаттырганнарны ниитилелге ажыктыг күш-ажылга киирштирер чорук оларны эдил-чазаарын база ede кижиндерин хандырар сорулгалыг. Ынчаарга, күш-ажылды ак сеткилдиг көөрүүн бәзүүрга, хоойлу-дүрүмнерни мындыг сагыыр, сопиалистиг ниити чурттаалгының дүрүмнерин хүндүлөөр кыдыр шиитиргенниерни ede кижиндери онза чугула ужур-дузалыг болуп турар.

Эдил-чазаар күш-ажыл хоойлужудулгазының Үндезиниериниң төлевилелин оратор чүүдүг деп санаа көрбүшаан, ол хоойлуну хүлээп алыр чорук сопиалистиг хоойлу-дүрүмнү улам ыңай быыскыларынга, кем-херек үүлгедин биктиң чуртуузука когуп үе узуткаарынга, кеземчениң хемчегленнин кедизиндө берип хей-ниитининң саддар чедирер хемчегленнер-биле солуурунга улуг ужур-дузалыг болуур деп, оратор демдеглээн.

Хүн айтырымының ийиги пунктузун чугаалажып көрүү ооң-биле доозулган. Дээди Соведиң адыш часпашкыны-биле дараазында хоойлуларны хүлээп алган: ССРЭ Конституциязының (Кол хоойлузунуң) 14-ку үүлүзүнге немелде дугайында, ССР Эвилелиниң болган эвилелдешкен республикаларның адил-чазаар күш-ажыл хоойлужудулгазының Үндезиниерин бадылаар дугайында, баштайгы хорутдаадың дугайында дүрүмнү бадылаар дугайында, ССР Эвилелиниң болган эвилелдешкен республикаларның кеземче хоойлужудулгазының Үндезиниерине немелделер болгаш өскертилгелер киирер дугайында.

Сессияның хүн айтырыының үшкү пунктузун чугаалажып көөрүнче эгелеп киирипкен. ССРЭ-ниң Дээди Совединиге бадылаары-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуунуң хиирип хөлеп Чарлыктарының дугайында үеде ССРЭ-ниң Дээди Соведиң Президиумуунуң секретары депутат М. П. Георгадзе илеткел кылган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң эрткен чылдың декабрьда болган бешки сессиязының соонда үеде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу өлүзээ каш Чарлыктарны хүлээп алган болгаш ССРЭ Конституциязының негелделеринге дүүштүр ук Чарлыктарны ССРЭ-ниң Дээди Совединиге бадылаарыбиле киирип тур деп, илеткелчи чугаалаан.

Чарлыктарны бадылаар дугайында чогуур доктаалдарның төлевилелдерин ССРЭниң Дээди Совединиге бадылаарыры-биле М. П. Георгадзе ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуунуң өмүнээзинден киирген.

ССРЭ-ниң Дээди Соведи Чарлыктарны бадылаан болгаш чогуур хоойлуларны база доктаалларны хүлээп алган.

Хүн айтырыы доозулган. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги чыыжының алдыгы сессияны бодунуң ажылын доозкан.

(СЭТА).

МОСКВА. Маңаа, Кремльдин Улуг ордузунга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң алдыгы сессиязы эрткен.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Сиген шөлүнден репортаж

Механизастаттынган звено

Чал-Кежиг суурнуң адаа талазында кыдыгларын чокпак-чокпак талдар хаажылаан суттарыла бугаларының арывында дески сиген шөлү. Шөлдүң алдыы талазында үш улуг сарват. Сараттаары-биле бөлүп каан бөлүк-бөлүк сигеннер. Оларның чанында «Беларусь» тракторларда кошкан янзы-бүрү чепсек-техника. Шөлдүң бүгү сигенин чыттыр кезип каан, ам алдыы талазындан өрү бөлүп, сараттап олурары ол деп чүве билдингир.

Эртенги хүн өрүлеп олур. Артыы буганың кедээнинде дат баарында хойжуларның кадарган хойлары хурагаанары-биле кады суг ижери-биле чиниейнип батты. Иштин талада хектиг эртенги аян тутқан үнү-даа дыңналыр. Суг ишкеп хойлар дедир одарынче үнүп, чаптылып оттап бар чорлар. Сигенчилерни мааныышаан, эртенгинің бо бүгү чурумалын магадап көрүп тур бис.

Сес шак ажа дүжүп чорда, тележкалыг «Беларусь» Чал-Кежиг суурдан бадыпты, кырында кижилер-ле хөй. Удатпаанда-ла бистиң маңап турган черивиске чедип келди. Механизаторлардан аңгыда школачылар-даа бар. Олар ажылдап турар агрегаттарын ажылга үнериниге белеткеп хөделдирө бердилер.

Сараат салыр механизмнин кожуп каан тракторну хөделдирип турган аныяк механизаторга чеде бердинис. Таныжып көөрүүскеге, алды чыштинде трактор башкарып келген Оюн Кара-оол болду. Ооң чанында ийиир тутқан, элээп үлгады берген, ийи кижи база-ла ажылдаарынга белеткенин турлар. Ол аразында беседа эгелээн.

— Улуг үүле бүдүрүп турар улус-тур силер. Кажан эгелединер, кайы хире ажылдай бердинер?

— «Элегес» совхозтуң № 3 салбырының мал чөмө белеткээр механизастаттынган звенозу-дур бо. Июнь 25-те бодуүнеги сигенин кезип эгелединис. 135 га черни кескеш, бөлүп сараттадывыс — дээш, Элегес хемниң он талазында язым адаанда ийлерже Оюн Кенденович айытпышаан, уламчылады.—Бо төлде чеден ийи гектар тарымал люцернаны кезип дооскаш, бөлүп, сараттап эгелединис. Бо төлдү «Чедеи гаа» деп адаар улус бис. Мону сараттап дооскаш, иштин бугада люцернаны кезер бис.

— Сараат салыр чепсек моон ыңай чок бе?

— Чок, чаңгыс бо.

— Күш четтигер-дир бе, кандыг-дыр?—деп, айтыыртта, механизатор харылзаар деп чорда-ла, ооң дузалакчызы Оюн Бады үзе кире берди.

— Бо дээрге шыдаар эр-ле болгай. Бо кыжын малчынарже мал чөмө сөөртикеш, база шыдап үнду. Сигең сараттап турушканда, боду-даа тура дүшпес, бо техниканыдаа үрелбес. Бөлүп эккелген сигенин удур-ла сараттап каптар. Моон бо шын баштыыт айыырларының чаңгыс үүдө кодүрүп үндүрген сигенин он хире кижиниң хол-биле ийиргээн сигени-биле дөмей-дир. Кирынга туруп алгаш, ол сигенни эптей, кырлайты салыр дээш бис ийи баштайгы үеде четтикпес турдувус. Ам өөрени бердинис.

— Дыка шыдамныкай ажылдап турар-дыр силер. Түүнелиңер кандыгыл? Учётчикте бар-ла ийиңаан?

— Түүнел эки. Июль 8-ке чедир 110 тоннаны сараттадывыс. Социалистиг чарыштың баштайгы түүнелинде бирги черни эзлээн дээш, совхозтуң директизязы бистиң звенону бир хой, 20 рубльлиг шаңнаан. Ам ийиги түүнелде база бирги черни алыр дээш ажылдап тур бис. Моон эрте ажылга кээр турган бис. Бо школачы оолдарывыс эртен эртир удуй бээрлер ишкажыл, каңчаар боорлан боларны, ажылдап турда, кежээн ноңчуг болдурлар ийин—деп, механизатор чугаалаан, ажылынче далажы берди.

Оюн Кенденович Кара-оол совхозтуң шыырак механизаторларының бирээзи. Амгы үеде мал чөмө белеткээр чугула участокта ажылдап, сигенчилерниң ортазында көскү черни эзлеп турар. Ол, СЭКП-ниң кежигүүнүге кандидат. Партияның мурнунга бодунуң соругласын күүсединь, күш-ажылга бедик кергүзүгүү чедип ап, хүн нормазын үргүлчү ажыр күүсединь турар.

— Бо шөлдү сараттаң дооскан дораан суттарыл эгелээр. Август айда база катап кезер. Ынчан кескен сигең чап хураган чемгереринге чогум чүве ол-ла болгай—деп, холунда ийиир тутқан Оюн Лавок, мен чоонган мен дээнзиг, чугаалай каапты.

Ыя ол аразында бүгү техника тус-тус кылыр ажылдарын күүседил киринкен, ана диңмиттиг чүве болду. Дыртаан сөөртken ийи трактор черде чада кескен сигенни бөле тыртып турар. Сигең бөлөр херекселдиг тракторлар тавычаларны сараттаар черже бөлүп экээр, сараат салыкчылыг трактор шиш айырлары-биле ол сигенни көдүрүп салыр. Бүгү ажыл шак мынчаар хала чок чоруун турда, магалыг чүве. Удатпаанда улуг сараат бүдер чеде берди. Сигең бөлөр агрегаттар сигенни ам ооскө черде бөле бердилер. Аңаа база улуг сараат тургустулар.

Амгы үениң сайыраңгай техниказы амыр чүве-дир, бо оолдарның моңу башкарын өөренгенин деп, сонуургап көрүп турдувус. Механизастаттынган звеноңуң кылган ажылын дыңнап, ажылдап турарын мынчаар көрдүвүс.

М. ЛЮНДУП.

ЧУРУКТА: Оюн Кара-оолдуң сараат салыр агрегадының ажылдап турары. Сарааттап турар сигең кырында ооң дузалакчылары Оюн Бады биле Оюн Лавок.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

Чугула кампанияга бүгү талалыг белеткенир

(ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫНГА БАРГАН КИЖИЛЕРНИҢ АЖЫЛ ТӨЛЕВИРИ КАНДЫГ БОЛУРУЛ?)

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң «Дүжүт ажаап алыышкын болгаш 1969 чылда кедээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрин хандырар хемчегленнің дугайында» доктаалынга үндезилээш, СЭКП обкомунуң бюрозу база Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели чоокта чаа дүжүт ажаап алыышкынынга белеткеддиг болгаш ону шалыпкын эрттиреринің дугайында айтырыгны чугаалажып көргеш, бо талазы-биле тодаргай хемчегленни ажылдап кылган.

Колхозтарның болгаш совхозтарының чепсек-керекселдерни белеткээринден аңгыда дүжүт ажаап алыышкынга республиканың үлетпүр будүрүлгелериниң, транспорт болгаш еске-даа организацияларының техниказын, кижи күжүн мобилизастаары, оларның ажыл төлевири дээш оон-даа өске тодаргай хемчегленни ажылдап кылган.

Дүжүт ажаап алыышкынынга хамаарышкан бүгү айтырыгларны чугаалажып көргеш, хүлээп алдынган доктаалдың капсырыгаларында дараазында түүлдерни киирген.

Бо чылдың дүжүдүн ажаап алырынга автотранспорт будүрүлгелериниден, айбан ортанизация черлериниден 675 автомашинаны кедээже мобилизастаар. Ол машиналарны тус-тус районнарга, харын-даа ажыл-агыйларга хувааган. Чижээлээрге, тараалаң Таңды районга Кедээ ажыл-агый министерствозунуң АТХ-зындан, Таңдының «Сельхозтехника» АТБ-зинден болгаш № 2 АТБден 240 автомашина баар, оон иштинде «Тинлелге» совхозка 80 автомобиль ажылдаар.

Чөөн-Хемчикке — 90, Кавхемге— 105, Улуг-Хемге —70, артхан районнарга 50—45 автомашина баар.

Оон аңгыда тараа ажаап алыышкынынга баар кижилериниң, оон иштинде механизаторларының хуваалдазын база кылган. Кызылдан болгаш район төптериниден бо хүннерде 225 механизатор аътханып үнер ужурлуг. Олар техника септелгезинге, ажаап алыышкынга киржирлер. Тараа хүлээп алыр пунктуларже 300 хире кижини мобилизастаар.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында айытканын ёзугаар дүжүт ажаап алыышкынында баргаш бүгү кижилериниң аймыралхандырылгазын эжикидер, ажыл төлевирин бедидер болгаш оон-даа өске айтырыгларны тодаратқан.

Совхозтарының ажаап алыышкын үезинде комбайнга ажылдаан тракторист-машинистерине, комбайнерлериге ажыл-агыйда доктаатынган эзлчег нормазын эки шынарлыг күүсеткени дээш 4 центнер тараанын халас бээрин чөпшээреэн. Тараанын бодун албас кижилер оон өртээн акша-биле ап болур.

Комбайн агрегаттарының ажылдакчыларынга: трактористке—3,2 центнер, комбайнериниң дузалакчызынга болгаш чолаачыга—2,8 центнер, көпээннекчиге—2 центнер тараанын халас бээр.

Тараанын тавычалай кезер жатқага ажылдаан трактористмашинистерге ажаап алыышкынының массалыг эгелээнинің баштайгы чедиг хонуунда эки шынарлыг кескенге бүрүзүнге онаштыр 1,5 кг тараанын халаска бээр.

Бедитиген төлевирни бээринің хуусаазы тараа культураларынга—15 хүн, картофель, ногаа болгаш мал чөмөнің культураларынга 20 хүн болур. Тараа, картофель ажаап, силос кестирип турар тракторист-машинистерге эзлчегнин нормазын эки шынарлыг күүсеткени дээш ажылдың массалыг эгелээнинің баштайгы 10 хүнүнде ажыл төлевирин 100 хуу, мал чөмө болгаш өске культураларны ажаап турар тракторист-машинистерге 60 хуу өстүрер. Оон соонда тараа культураларынга 5 хүн, картофельге 10 хүн дургузунда ажыл төлевирин эзлчег нормазының күүселдезин барымдаалавайн ажыл төлевирин 50 хуу өстүрер.

Кол культураларга хамаарыштырган Хуусаанның дургузунда дүжүт ажаап алыышкында болгаш сагеп кезиндеевинде ажылдап турар ажылчыннарга эзлчег нормазының күүселдезин барымдаалавайн, 30 хуу немелде төлевирин доктаадыр.

1969 чылда картофель болгаш ногаа культураларының дүжүдүнүң 10 хуузун планда көрдүнген бот-үне ёзугаар, ынчалажок түрметкеп садар өртектеп утпаттырбайн, ажылчыннарның болгаш өскээртен келген кижилериниң ажыл төлевириниге киирштирер садарын совхозтарның болгаш күрүнениң өске-даа кедээ ажылагый будүрүлгелериниң директорларынга чөпшээреэн. Өске черлерден келген комбайнерлерге, оларның дузалакчылары ажыл нормазын ажыр күүсединь келген болза, ажыл төлевирининң 10 хуузунга тарааны күрүнениң садыл алыр өртээ-биле садар, а норма күүсетпейн турганнарга директорларының аазы колхоз баштаар черлериниң көргенин ёзугаар эвээш нормага шиитиирээр.

Тараа болгаш кедээ ажылагыйның өске-даа продуктуларын, а ол ышкаш силос массазы дажыглаарынче чоруткан чолаачыларның, септекчилериниң, механиктериниң, автополовна начальниктериниң болгаш дисметчерлериниң айда ортуман шалыңының 75 хуузу, мынчалза-даа оларның тарифтиг шалыңындан эвээш эвезин ког ажылдап турар черивден бүгү командировказының дургузунда алыр кылдыр хевээр арттырар. Айыттынган түүнү ол ажылдакчыларның ког ажылдап турар черлерь боттарының акшахөреңгизиниден төлеп бээр. Ажаалгаже чоруткан кижилерге орук шүүделин төлевес.

Комбайнерлериң, механикомбайнерлериниң, трактористтың айыырларының чаңгыс үүдө кодүрүп үндүрген сигенин он хире кижиниң хол-биле ийиргээн сигени-биле дөмей-дир. Кирынга туруп алгаш, ол сигенни эптей, кырлайты салыр дээш бис ийи баштайгы үеде четтикпес турдувус. Ам өөрени бердинис.

— Дыка шыдамныкай ажылдап турар-дыр силер. Түүнелиңер кандыгыл? Учётчикте бар-ла ийиңаан?

— Түүнел эки. Июль 8-ке чедир 110 тоннаны сараттадывыс. Социалистиг чарыштың баштайгы түүнелинде бирги черни эзлээн дээш, совхозтуң директизязы бистиң звенону бир хой, 20 рубльлиг шаңнаан. Ам ийиги түүнелде база бирги черни алыр дээш ажылдап тур бис. Моон эрте ажылга кээр турган бис. Бо школачы оолдарывыс эртен эртир удуй бээрлер ишкажыл, каңчаар боорлан боларны, ажылдап турда, кежээн ноңчуг болдурлар ийин—деп, механизатор чугаалаан, ажылынче далажы берди.

Оюн Кенденович Кара-оол совхозтуң шыырак механизаторларының бирээзи. Амгы үеде мал чөмө белеткээр чугула участокта ажылдап, сигенчилерниң ортазында көскү черни эзлеп турар. Ол, СЭКП-ниң кежигүүнүге кандидат. Партияның мурнунга бодунуң соругласын күүсединь, күш-ажылга бедик кергүзүгүү чедип ап, хүн нормазын үргүлчү ажыр күүсединь турар.

— Бо шөлдү сараттаң дооскан дораан суттарыл эгелээр. Август айда база катап кезер. Ынчан кескен сигең чап хураган чемгереринге чогум чүве ол-ла болгай—деп, холунда ийиир тутқан Оюн Лавок, мен чоонган мен дээнзиг, чугаалай каапты.

Ыя ол аразында бүгү техника тус-тус кылыр ажылдарын күүседил киринкен, ана диңмиттиг чүве болду. Дыртаан сөөртken ийи трактор черде чада кескен сигенни бөле тыртып турар. Сигең бөлөр херекселдиг тракторлар тавычаларны сараттаар черже бөлүп экээр, сараат салыкчылыг трактор шиш айырлары-биле ол сигенни көдүрүп салыр. Бүгү ажыл шак мынчаар хала чок чоруун турда, магалыг чүве. Удатпаанда улуг сараат бүдер чеде берди. Сигең бөлөр агрегаттар сигенни ам ооскө черде бөле бердилер. Аңаа база улуг сараат тургустулар.

Амгы үениң сайыраңгай техниказы амыр чүве-дир, бо оолдарның моңу башкарын өөренгенин деп, сонуургап көрүп турдувус. Механизастаттынган звеноңуң кылган ажылын дыңнап, ажылдап турарын мынчаар көрдүвүс.

М. ЛЮНДУП.

ЧУРУКТА: Оюн Кара-оолдуң сараат салыр агрегадының ажылдап турары. Сарааттап турар сигең кырында ооң дузалакчылары Оюн Бады биле Оюн Лавок.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

УЛУС ӨӨРЕДИЛГЕЗИНГЕ ЛЕНИНЧИ ЧАГЫГЛАРНЫҢ БОТТАНЫЛГАЗЫ

В. И. ЛЕНИНИҢ ТӨРУТТУНГЕНИНДЕН бээр чүс чыл болур оон байырлап эртиреринге белеткенип турган, совет улус коммунизм тургузуушкунунуң хөрөнгө чедип алган чедишкинперин, коммунистиг иннилеелди тудуп тургузарының талазы-биле баштыңчылың чагыглары амыдралда канчаар боттанып турарын түңнеп көрүп турар.

Совет улус өөредилгезиниң системазын В. И. Ленин ажылдап кылган. Ол, бир дугаарында, ажылчыннарның болган тараачыннарының школа назылыг болгаш элээди уругларны өөренир ужурлуг деп айыткан. 1910 чылда хаан чазааның чыл бүрүде үндүрүп турган албан бижиинге аналител көрүп турган, школа назылыг болгаш элээди уругларның бештиң дөрт кезииниң өөренир аргазы чок, масса чон өөредилге талазы-биле ынчаар кызыгаарлаттырган черлик чурт Россиядан аңгыда Европада чаңгыс-даа артпаан деп бижээн. Эртем-билиглиг өөренир эрге чүгле капиталистерде, помещиктерде турган.

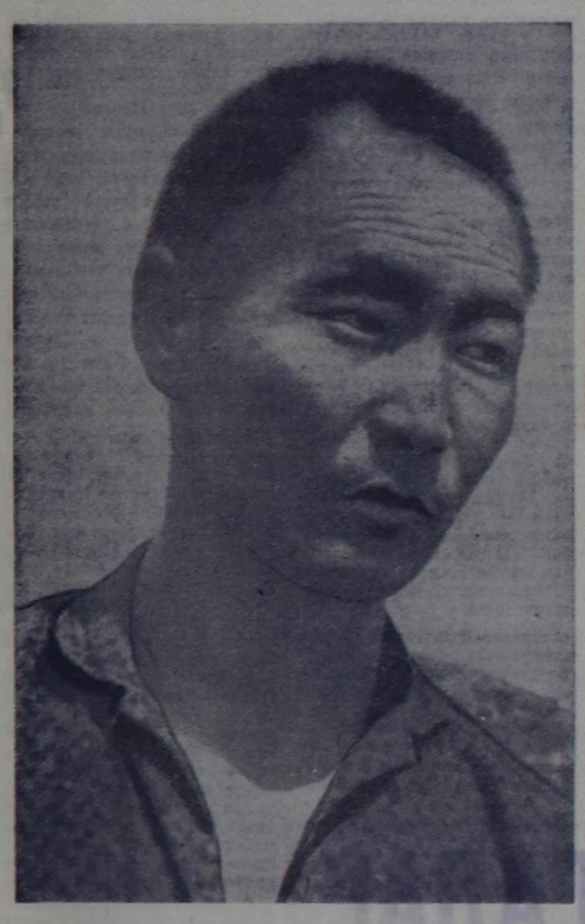
Совет эрге-чагырганың баштайгы хүнеринден эгелээш, В. И. Ленин масса чонну бижикке өөредир ажылды удуртқан. Бистиң чуртувус амгы үеде бүгү-ниитиниң оргтумак өөредилгезиниң сорулгаларын шинтирлеп турар. Өөредилгениң бүгү-ниити харакгеринниң дугайында ленинчи принцип совет школаның амыдыралынга моок соңгаардаа кол чериш ээлээп турар.

Совет школаның мурнунга В. И. Ленин чугула сорулганы салган. Школа чүгле коммунизм принциптерни кижилерге өөредир эвес, а ол пролетариаттың идейлиг, организастыг кижизидикчи салдарын чартык пролетарижы, пролетарижы эвес масса чонуң оргтузуга шептередир, коммунистиг шинтилелдиң тургузукчуларын кижилидер сорулгалыг. Бо чагыгны улус өөредилге ажылдакчылары чедишкинниг күүседип келген, муң-муң бүдүрүлге черлерни, колхозтарны, совхозтарны тудуп тургусхан кижилер совет школаны дамчыштыр кижизидилгени алган. Ада-чурттуң Улуг дайынынга немец-фашистерни чылча шапканнар база-ла школага өөренип турган болгаш аңаа кижизидилгени алган болгай.

В. И. Ленин маанадыкы школаның эң болгаш багай талаларын ылгап билири чугула деп айтып чораан. Совет школаның өөредилге программазы амгы үениң эртем-техникада чедишкинниериниң үндезилеттинген турар ужурлуг деп ол айыткан. В. И. Ленинниң ол айтыышкыны школа политиказында база бир кол черни эзлеп турар. Амгы үеде өөредилге программазын эде көрүп, чаа программаже чоорту шилчиири-биле улус амыдарыны школаларда чорудуп турар.

Кижиниң мерген угланы микроделегейже, дириг организмниңиң тыптып иелгенииң дугайын билип алырыңче улам-на хаанылап бар чыдар. Оон уламындан кижиниң биилиниң байлакшылыг чоруу канчаар-даа аажок дүрген өөрүп турар. Бир эвес улус өөредилгезинге эртемде, техникада болуушкуннарыны, оон чаа-чаа ажыдыыышкыннарын аңмигнаваас, эртемнериң өөредириниң программазын оларның хөгжүдеениге дүүштүр пербес болза, улус өөредилгезиниң талазы-биле Ленинниң чагыгларын хажыкканы ол болур ийик. Ынчангаш программаны эде көрүп, чаа программаже чоорту шилчиири-биле улус амыдарыны школаларда чорудуп турар.

Кижиниң мерген угланы микроделегейже, дириг организмниңиң тыптып иелгенииң дугайын билип алырыңче улам-на хаанылап бар чыдар. Оон уламындан кижиниң биилиниң байлакшылыг чоруу

Сат Кыргысович Кызыл-оол «Кызыл тараачын» колхозтуң Зәрбек участогунда дузалакчы кадарчы болуп турар. Ол 1965 чылдан бээр электрилиг хачы-биле хой кыргызырынга ажылдап келген. Ам Кызыл-оол ол ажылынга мастер болган. Кежээ, кызымак ол кижиниң кыргылда ажылынга чедишкиннерин колхозчулар мактап турар.

Бо чылдың кыргылда кампаниязын Зәрбек участогу июнь 10-да эгелээн. Сат Кызыл-оол өөренген чаңы-биле база-ла хой кыргып эгелээн. Бо хүннерде ол нормазын 120—130 хуу ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: Сат Кызыл-оол.

М. ЛОПАТИННИҢ фотозу.

Чээрби чыл

Бай-Тайга районнуң Кызыл-Даг школазының интернатының столоваязынга өөредилге чылы санында күрүне хандырылгазы-биле 80—90 уруглар чемненип, өөренип келген. Повар Очур-оол Ак-оолович Салчак чээрби чыл дургузунда өөреникчилерниң чемин белеткеп, школаның коллективиниң макталын ап, өөреникчилерниң четтирдинис дээн сосгерин дыңнап келген.

Столоваяда белеткеп турар чемниң ассортиментизи албак, шынары бедик. Очур-оол Ак-оолович чем кылырынга аажок мергежээн. Далгандан, эттеп, крупалардан, нотаа аймаандан янзы-бүрү чемнерни амданныг кылдыр белеткеп турар. Оон дузалакчылары өөреникчилер ээлчег-биле дежурныйлап, хой чүүл чем белеткээринге оларны повар өөредип турар.

— Школага поварлап, өөреникчилерге чем белеткеп, оларны чемгерип келген үемде дыка хөй оолдар, кыстар школаны доозуп үнгеш, дээди болгаш оргтумак тускай өөредилге черлерин дооскан, ажылдап турарлар хөй, олар школазын утпаан, меңээ чагааларны бижип, ажылга, амыдыралга чедишкинниг болуп, өөреникчилерге эки шынарлыг чемнерни белеткээримни күзеп турарлар — деп, Очур-оол Ак-оолович өөрүшкү-биле чугаалап олурар. Ажылга чүткүлдүг, ак сеткилдиг поварның үлегер-чижээ-биле өөреникчилер күш-ажылга эки чанчылдарны чедип ап турарын демдеглээри чугула.

Очур-оол Ак-оолович чүгле дуржулгалыг повар эвес, ургларының өөредилге-кижизидилгези дээш ораалажып чоруур кижилерниң бирээзи. Улуг уруу 7 класста, оон бичези 3 класста эки өөренип турар. Салчактың өг-бүлези культурлуг чурттап турар. Янзы-бүрү үнүштерни тарып өстүрүп алган, оон бажыңы сад иштинде. Күш-ажылчы кижиниң хуузунда амыдыралчуртталгазы ниитиниң ажылы-биле дүгжүп, ажылдап турар коллективинге болгаш чонунга мактаныр чоруурга аажык болур. Очур-оол Ак-оолович Салчактың ажылынган, чуртталгазындан чон үлегер-чижекти ап турар.

Б. ШАКТАР-ООЛ.

Чайлагларда автолавкалар

Таңды районнуң «Элегес» совхозунуң малчыннарының хөй иезии өдөр-бөлүүнүрүг серимн чайлагларже номе берген. Совхозтуң төп чайлагларының Кара-Суг, Оңгача, Өштен, Улуг-Хем, Кулузун деп чөрлөр суурдан 70-80 километр ыраа. Күрүнеге элбек суттуг, дүктүг, эттиг будүрүл бээр дээш чай дургузунда нызымакай чүткүл-биле амыдаар харыысалгалыг үүле малчыннарга онаашкан.

Районнуң садыг организациялары чайлагда малчыннарны аъш-чем болгаш үлетпүр бараазынары-биле үзүктеп чем хандырар сорулганы салган. Элегес рабковоу совхоз девиз-иезиниде 100 хире малчыннар чайлагларын эргип, иезинирибиле ийи автолавканы быжыглаам. Чалаачы садыгчылар Ефим Бочкарёв, Николай Мухачев малчыннарга ыяшты, чайгы идик-хеп болгаш пес аймаан, дваранып машинаны, кастюшкерни, сапыктарны, шай, таакпыны, отту, бирги, ийиги сорттарның даланыын, үнүш үзүн, хлебти доктаамал чедирип садыглап турар.

Чалаачы-садыгчылар онаашкан үлүүнге ыызыман болуп, бараан саарылгазының планын амыр күүседип келген. Ефим Бочкарёв ийиги квартала 10 муң рубльдиң бараанын садар планныг. Сөөлгү үндүрген түңнел-биле алырга, ол планын 11 муң рубльге күүсеткен, чүгле июнь айда 4 муң рубльдиң орулгазын тыпкан, а Николай Мухачев квартал планын база амыр күүсеткен.

К. ХОЮГ-ООЛ.

Чарыштың түңнелдери

Партияның Эрзин райкому болгаш ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң күүсекчи комитеди мал ажылдакчыларының социалистиг чарыжының район түңнелин үндүрген. Малдың баш санын өстүрер, мал ажылының продуктуларын будүрерин көвүдедир, ону күрүнеге садар талазы-биле бедик көргүзүглерлиг болганы дээш «Коммунизмче орук» колхозка (даргазы Чыпсынак Бады) партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң ажыл-агыйлар аразынга шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Хойжу бригадалар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи «Чаа орук» колхозта Соян Алдын-ооллуң бригадирлээни бирги бригада болган. Ынчангаш ол бригадага алдар кылдыр күш-ажылчы алдарның тугун район төвүнде колдуп үндүрген.

Ленин аттыг колхозтуң Сайыр-Аксында сүт-бараан фермазы фермалар аразында чарыштың тиилекчизи болуп, оон иезинде тузуп турганы Кызыл тугун салбаан.

Малчын бригадалар аразында чарышка «Чаа орук» колхозтуң Бинаа Бады-Хөөге баштаткан ийиги хойжу бригадазы тиилээш, райкомнуң болгаш райкүүскомнуң шилчип чоруур вымпелин алган.

«Сельхозтехниканың» Шагаан-Арыг салбырының септелге мастерскаязы будүрүлге планын ниити продукция талазы-биле 121 хуу күүсеткен. Ук мастерская бир эвес 81 муң рубльдиң септелгелерин кылыр турган болза, ам 98 муң рубль түңнүг кылдыр, азы чартык чыл планын 121 хуу күүсеткен.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оонга алдар болдурган социалистиг чарышка киришкеш, Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыг хөөрайның автобудүрүлге чери чүк сөөртүлгезиниң чартык чыл планын тонна талазы-биле 112,5 хуу, тонна-километр талазы-биле 101,7 хуу күүсеткен. Будүрүлгениң ниити планын 101,9 хуу күүседип алган.

Студентилерниң ажыл-ижи

Өөредилге чылы дооступ, чайгы дыштанылга хүннери эгелээри биле бистиң чурттуувустуң улуг хоорайларында дээди болгаш тускай өөредилге черлериниң студентилери улуг тудугларже аъттанчыптар эки чаңчылдыг. Оларның дугайын «Шынның» номчукчуларынга кысказы-биле чугаалап бээрин бистиң корреспондентивис республиканың киттынган студентилер отрядының командири эге В. Окопенкодан дилээн. Ол даравазында дыннадыгны кылган.

Студентилериң тудуг организацияларының тургустуунуң келген төөгүзүн кысказы-биле чугаалап көрейн. 1959 чылда Москваның Ломоносов аттыг күрүне университединиң физика факультединиң 320 студентизи Сонгу-Казахстан областка баргаш, ийи ай дургузунда 12 чуртталга бажыңын, бызаа, дагаа болгаш бора-тоолай азыраар черлерни кылып берген. Оон эгелээш-ле студентилериң тудуг организациялары тургустуунуң эгелээн. Бо чылын улуг хоорайлардан чурттуң чүк бүрү булуңнарынче 300 муң хире сургууллар аъттанган.

Тывада Москва болгаш Пенза хоорайлардан 1200 студент келген. Оларның хөй кезии Москваның дедегей харыысаалыларының, автоорук, аъш-чем үлетпүрүүн, физика-техника институттарының, Пензаның политехника институдунуң сургууллары болур. Олар ам Кызылда, Ак-Довуракта, Хову-Аксында, Чадаанада, Эрзинде, Самагалдайда болгаш оон-даа өске черлерде ажылдап турарлар.

Студентилер отрядтары күш-ажыл талазы-биле алзон мергежилдиг. Үүл дээрге аналарын үүрмек тудугларны санаваска бээни, алзон хөй отрядтарның кежигүннери Красноярск ГЭС-тиң, Норильскиниң металлургия комбинадының, Саян-Шушенск ГЭС-тиң, Ак-Довурак—Абаза оруунуң, Шушенскоеде ленинчи турасказадыг комплекстиң тудуунга болгаш оон-даа өске черлерге ажылдап турган, тускай мергежилди чедип алган.

ЧУРУКТА: Москваның автоорук институдунуң студентизи Цветков. Ол бодунуң өөрү-биле Кызылдан мурнуу районнарже тудар чаваглыг орук тудуунда ажылдап турар.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Студентилериң аразында кандыг мергежилдиг кижилери чок дээрзи? Ону балыткаары-биле чоокта болган бир таварылганың дугайын чугаалап көрейн. Улуг-Хем районда ажылдап турар сургууллардың бүдүзөзер керек апарган. Район иштинден артыкшылдыг бульдозер тывылбаска Владимир Мешков ПМК-ниң үрезген бульдозерин бир неделя дургузунда сеткен алган.

Районнарда барган отрядтарның канчаар ажылдап турарын сонуургап көрээлиңер. Тос-Хемде барган «Даманск» аттыг 75 кижи составтыг тудуг отряды Культура бажының, партия райкомунуң баштаан ажылдаан. Ынчангаш ол бригадага алдар кылдыр күш-ажылчы алдарның тугун район төвүнде колдуп үндүрген.

Районнарда барган отрядтарның канчаар ажылдап турарын сонуургап көрээлиңер. Тос-Хемде барган «Даманск» аттыг 75 кижи составтыг тудуг отряды Культура бажының, партия райкомунуң баштаан ажылдаан. Ынчангаш ол бригадага алдар кылдыр күш-ажылчы алдарның тугун район төвүнде колдуп үндүрген.

Республикада келген отрядтарның кежигүннери чүгле ажылдаар эвес, культура-массалыг болгаш политкижизидилгелиг ажылдарны иештередир хүнзөлгелиг улус. Черле комсомол, хөй-ниитиг организацияларын-биле кады лекция, бесседаларны кылыры, бот-тывыгыр уран чүүл бөлгүмнерин организастаан. «Мениң үнүм» деп хана солун, хөрөөженнерге булуң доктаамал үнүп келген.

Эрзин суурда хөрөөженнер чөвүлелиниң (даргазы эш Саяа) чорудуп турар ажылы солун. Ында 19 агитквартира бар. Янзы-бүрү темаларга кежээлерни организастап турар. Суурга адаар кежээзи, «Бистиң төлүвүс», «Ынанышыл дугайында» темалыг кежээлерни эрттиргилээн. Орта хой кижи киржип, төлептиг, чараш аажы-чаң, кижизидилге, ынакшылга шынчы чорук дугайында ажыктыг саналдарын берген. Агитквартиралар аразында амданныг чем белгелгелерни организастап турар.

Хөрөөженнер чөвүлелдерә хой-ниитиниң эгелээшкинибиле тургуступтан эң-не масса-лыг организация. Бо ажылга үе-шагын, дыкыыл барымдаалаашаа идепкейлиг, кирлиг турарлар көвүдээн. Оларга Сагаазидай Чавычы, Александра Шагаа-оол, Анна Хертек, Рая Долумаажай, Монгуш Левиндиза болгаш өске-даа чай-хай ветеринчилер хамаарлыр.

Үстүнде ыыдыыгнан чедишкинниниг ажылдар-биле чергелештир хөрөөженнер чөвүлелдериниң ажылынга четпестерни демдеглээр үжуруг. Күш-ажылы ыяшкы шыдаар хөрөөженнерни будүрүлгеде долузубиле хаара тутпаан. Малчыннар оргтузуга культурлуг аъмдыралы, эмнелге хандырылгазы негелдезинге четпес. Политмассалыг ажылдың кошкаандан күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, арагалаар чоруктар хөрөөженнериниң оргтузунга бар.

Ажылда четпестерни чайгаткаш, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оонга төлептиг үжуражыр дээш алган хүлээлгезин Эрзиниң хөрөөженнери күүседип шыдаарынга бузурелдиг.

С. БАЙЫР-ООЛ.

СЭКП райкомунуң хөрөөженнер оргтузунга ажыл чорудар инидиниңниң эргелекчизи.

Доктаамал деткимчениң ачызында

Эрзин районнуң хөрөөженнери В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оонга алдар болдурган социалистиг хүлээлгезин күүседир талазы-биле бо чылдың башгайгы чартыында чедишкиннерниг болган. Районнуң көжээ-аймаанының шинчилери күрүнеге эът, сүт, дүк садарының чартык чыл планын ыракта ажыр күүсеткен. Мында хөрөөженнериң төлептиг күш-ажылчы үлүг киргеи. 913 хөрөөженнер кадарчылап, саанчылап, бызаа ажаанчылап турарын чугаалаарга орта тодаргай чижек болур. Мал ажылында мурнакчыларның саны чыл келген тудумда көвүдеп орар. Ындыгларга «Чаа орук» колхозта Ч. Саанчымаа, Д. Бады-Хөө, «Коммунизмче орук» колхозта Ч. Нордуп болган өскелер-даа хамааржыр. Үстүнде ады киргеи малчыннар үүс баш төрүүр хойга онааштыр 105-115 хураганны доруктуруп өстүргеи.

Улус өөредилгезиниң кадык камгалалы, культура албан черлеринде, садыгда болгаш өске-даа черлерде хөрөөженнер хөйү-биле ажылдап, өскелерге үлегериг чоруун көргүзүп турар. Ылаңгыя районнуң хереглекчилер ниитилелиниң ажылдакчылары малчыннарны чугула хереглелдиң бараанары-биле хандырар, ону чогуур үеинде үзүктеп чок чедирер дээш чүткүлдүг ажылдап иештеп. Райпо квартал санында бараан саарылгазының, ниитиниң чемненилгезиниң бердинген планын амыр күүсеткеи. республикада дээре ыяшлыг черниң бирээзинге саналдыг турар. Мында бүгү ажылдакчыларның 44-түү хөрөөженнер.

Районда 8 хөрөөженнер чөвүлелдери ажылдап турар. Оларның ажылын эзимнер дээш боттуг хемчегзериг партия райкому чорудуп иештеп. Чөвүлелдер даргаларының семинарын, дүржүлгә солчугаанын ыяш удаа эрттирген. Партия организациялары, иезээ Советтер оларга кандыг дүүнны чедирип, канчаар удуртуп турарының дугайында СЭКП райкомуунуң бюрозуна ыяш удаа чугаалашкаш, боттуг хемчегзерин ап турар. Чөвүлелдерге партийжи удуртуғаны эжиндиринче углаган ажылдарының сөөлүнде чөвүлелдериң ажылының утказымаары ханы, солун апарган.

Ленин аттыг колхозтә хөрөөженнер чөвүлези (даргазы эш А. Чавычак) өскелерден дээре ажыктыг. Колхоз төвүнде беш агитквартираны тургускан. Оларның аразында эки ажыл дээш социалистиг чарышты организастаан. Тиилекчизинге шилчип чоруур вымпелди, хөй чүүр машинаны тыпсыр. Ол шаңдалга сөөлгү түңнелде № 5 агитквартира төлептиг болган. Агитквартираларда улуг башгыңы В. И. Ленинниң доңчу

Чолдак-оол Салчакович Лакпа Өвүрүүн район эмнелгезинде терапевт. Ажылдаала чаа ийи чыл четкен. Ынчалза-даа кижилерниң ыдыкшылын камгалаар хереке ол бодунуң ак сеткилдиг, кызымак чоруун көргүзүп, чон ортузунга эмнелге-профилактиктиг хемчегзерин боттандырып, медицина темаларынга лекцияларны номчуп турар.

Аныяк эмчиниң ког ажылындан аңгыда оон хөй-ниитиг даалгалары база бар. Районнуң «Кызыл крест» пиитилелиниң даргазы, эмнелге коллективинде профсоюзлел комитединиң болгаш эш-хуузунуң суудунуң кежигүнү, культура бажыңында бот-тывыгыр уран чүүл бөлгүмүнүң идепкейлиг киржикчизи. Чолдак-оол Лакпа СЭКП кежигүнүнге кандидат.

ЧУРУКТА: терапевт Ч. С. Лакпа.

С. МОНГАЛДЫҢ фотозу.

УЕ БОЛГАШ УЕМ-ЧЕРГЕМ ДУГАЙЫНДА

(ШҮЛҮГЛЕЛДЕН ҮЗҮНДҮ)

Сергей ПЮРБЮ.

IV-зее

Төвөлөнүмэ,
бак-дах шаазда
аралажыр
«Чону—
чоорган,
хевү—
хөйлеңэ
бодуун кердүм.
Чогун,
барын
ишиэ чарып,
деңээ коржур
Чондэн ээкэ,
чоргааралныр чүвэм-дэа чок.
Чажмыыстан
кожа чурттап,
кады өскен
Сарыгбай деп
эрес,
кайгал
өңнүктүгэ жен.
Дзер,
досхаар,
үлүүүр чоллар,—
кымбаам чок
Эрлекпен деп быладчыннын олзу чүүл.
Дэжин дээрге
белең-сөмөн үндараагас,—
Өрээл эвес,
бергээ өскен,
шмырак үрөң.
Ажыл дээнде —
карак-кыыл
балдараагас,
Аштаар ымрыын,
дөнар ааһын үттү калаттар,
Балаттарның ооллары туралында —
Бламчалаат,
таварып кээр.
Бычалза-дэа
Биле-демнии өөрүгүс чымп алаш,
Биленгерни смемрымнаш,
удур баар бис.
Ядыы-дэа бол,
байлардыва карнуп орбайн,
Чайлаажа-дэа,
кыштаажа-дэа
кожуржур бис.
Часкы,
куску
ажылымэс эмележир,
Чаңгыс өөнүң улуу дег,
коштунчак бис.
Бламчадан,
кулданмэдан адырлар дээш,
Партизаннар одуруунда чыскаалаан бис.
Кадыа-дошкун
соөүшкүннар үүнкеринде
Кады туячун,
кожа бамп,
чарылбаан бис.
Идер-чалым үелиете
сорук киирип,
Лекин башкы
демиселче
бистн кый дээн.
Өңдн кастип,
сөөкке чедир
дарала баскан
Эктиешти эде-дере кужөнзен бис,
Хостуя заттың сырыынна шыбаа киргэн
Халдарымэс
ғылыы тутказ,
ғарбаш кыкаан,
Дөнүү,
саахты,
кинчи-бекти
чуура шапкаш,
Төвөлүкүн тамамынче октаакан бис.
Чалбаа жазрең,
Биличэ чазы—
дужуметтер
Чагырганы,
хөөйлүүүн оскунаа-дэа,
Дужаалы чог,
чиргеи чок дээрден башка
«Дуралакчы»,
өтергишкичиз болу бергеи,
Кожуун, сумү албанынче шуруун киргеи,
Кодан сымнас эди-малы көөзэр арткан.
Аяты мын дээш,
сөөкүлүшкен баймчынын
Ажы-тыны оскундургап ужуру чүл?
Хөйнүң күжүн
сарымаар дег,
чалый баймар
Көңүүс галас
чежээе дээр сымырамы?
Чаһаабыстан айтырамп дээш,
Кымылдиев
Сарыгбайны
сургап-сургап ааҥкаргап бис.
Ишкээр кежүп киргеелекте,
кижиэис бо,
Лекин башкы
комнал чарлыын
сөөлеп келди:
«Этти-малды
өөн болур
ядыы чокаа
Эгидип бээр ужуруун деп, мыкдыа болду.
Феодал,
баймар,
ачаа,
таабын дүжүп бээр ба?—
Мөзи арнып,
тыыза халдап,
халып келген.
Партизаннар
шыгжаан боонун,
тайга оюун
Бала хатап хогаа алыр уе келеп.
Дээрбечиин томаартыр дээш,
ажыл-биле
Демиседдүн чоруун кылып аҥгаамаан бис.
Чаһаалаага,
Хөндерөйгө,
Бора-Шайга
Чайга чедир дайзын-биле сөөүшкаа бис.
Дайзын дээрге
араатан дег,
хөңнү кара.
Дамдыкталдыр сөктүрээ-дээ,
өжүк салбас:
Каш кижи дүжүп бербейн
деге бергеп.
Кашпаа хемге ишин истеп, суруп чор бис.
Кевин тыртказы,
коклаа салаан ол ышкаш,
Хенертен-не
кедээвисте боолар атты.
Тиилелеевис
галас келбаан:
өнчалаага
Дириилерниң аразында
Сарыгбай чок.
Ыңдыа ажыг
аяын соонда
көрбээн боор мен.
Сактырымга,
чаасхаан калаан ышкаш болдум.
Ынчалза-дээ
сырый турган өөрүм мени
Чаңыстаттайн,
кузел-сорүүн үндаратпаан.
Арат чон дээш
тыныы бергеп
ажым сөөүүн
Акы-дүмпа гөөрүнге чалап каан бис.
Улуг,
чаагай
салыы-чолдуун
шапгаралдыз
Улуг оруун уланчыдап, чоруткан бис.
Малдамчыга келир ей дээш
мадзыр ишче
Башкы Лекин
сорук киирип,
бистн кый дээн.
Аас-кежии,
хостала дээш
демин каткан
Арат чонга бырашкы бер күчү бар бе?
Бижэттинии аткан оюу биске дыммаан,
Өөүүн-чидии,
элегделее
бистн-бистерээн бис.
Кайгамчыктыг
бөөүлгү
бо
чурттаагымҥ
Халлаалыы
дидим чоргаар ажыткан бис.

Культурада чаа чүүлдер

СЦЕНАГА 34 ЧЫЛДА

Виктор Кок-оолдуң «Хайыраң-бот» деп шинээн ам 34 чылдың шүүрүнде сценага туруп турар.

Хогжум-шин театрының кол режиссёру Оюн Сия-оолдуң ол шинээн катап тургускаанын ёзугаар, театрның аныяк артистериниң ойнаазы-биле ажы-дүнэа якут чонга көргүзүп чораан. «Хайыраң-бот» якут өөнүктериниң улуг сонүргалын хайыктырган. Якут театрның сценазынга ону ойнап доозуптары билек, чамдык көрүкчүлер сценага үне маңнажып келгеш, каракгарының чаштарын-даа чолуп албайн, шинииҥ кол маадзыры Караның ролюн ойнаан Мария Солуп-оолдуң катап-катап ошкап турганы тыва артистерге утгундурбае болуп артып калган.

Тыва АССР-ниң улустуң артизи Николай Өлзей-оол биле Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Александр Тавакайдан есези шупту аныяк артистер ында ойнап турар.

«Хайыраң-ботту» республикаңың барымын таланы районнарының чонунга сонүргадырмы-биле артистер чорупкан. Баштайгы көргүзүглер Улуг-Хем районунда чедишкинниг эртип турар.

З. НАМЗЫРАП.

Янзы-бүрү хевирлерге

Чоокта чаа Туран хоорайга бот-тывынгыр уран чүүлүң янзы-бүрү хевирлериниң талазы-биле район фестивалы болуп эрткен.

Оргкомитеттиң планын ёзугаар район фестивалын баштай районда бар агиткультбригадаларның конкурузу-биле эгелээн. Анаа «Саян» совхозтуң чоокта чаа тургустунган агиткультбригадазының типлекчи болган. Оон соонда уран вокчукчуларның конкурузун чорупкан.

Фестивальдың түңнелии үндүрерде хоорайның болгаш нодзиниң бот-тывынгыр коллективтерин ийи аҥы көргеп. Хоорайның албан организация, будүрүзүге чедиреңниң бот-тывынгыр артистериниң бирги черии— кижи эмележиниң коллективи алган, ийиги черии—райпо биле харылзаа конторазының коллективтери үлешкеп.

Кодзоның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң бирги черии — «Саян» совхозтуң бот-тывынгыр артистери чаалап алган. Олар өртектиг белек болгаш бирги чергенниг диплому-биле шаңнаткан. Ийиги черии «Кызыл тараачын» колхозтуң Билезиг фермазының сааҥчылары чаалап алган.

Хой сааның бот-тывынгыр артистерге өртектиг белектерии болгаш мактал шаңналдарны тывысхан. Уран талантылыг чаа кижилер хөбү-биле илереттинген.

М. ОЮН.

СОЛУН-НА-ДЫР

Ыраккы Хендергешиң хөлбең погаан чайлагларынга Жданов аттыг колхозтуң агитбригадазының талантылыг артистери бо-ла келир аалчылар болу бергеп.

Аяыын башкы Б. Түгүр-Сереңге баштаткан агиткультбригада боттарының солуп көңгерти-биле «Улуг-Хая» совхозтуң Хендерге салбырының Ак-Таа «ууруңүн чурттакчыларын болгаш чайлагларда малчыларны сонуургаткан баргаа.

Б. СЕРЕҢ.

АЛДЫН ЧАЙЫМ!

Алдын чайым эрес иштаар:
Айдыңда-даа тура халаап,
Малга оъттү чуулуп, болуп,
Магаданчыг үүжелеп бээр.

Делгем шөлге кызыл-тасты
Дезим чалгаан далай кылгаш,
Тоолга эвес, карааткыска
Тодуг бооруң дарганнап бээр.

Малчыныарыың өөнге киргеш,
Малдар кыштаап
бакылаапташ,
Күстү—өңнүүн сагынгылаан,
Күзел-чагыын бодаптылаар.

Кыштың соогун
хымыргаштыр,
Кызыл күжүн
шымчайтыпкаш,
«Шыдаар шаап бар эвес» дээнзиг
Шымчак Чайым кылчаш
ыманыр.

Чайым-ажыы салгаан чагыым
Чалап алдым, көрдүм бе
дээш,
Күзү сынын чазагылаапп.
— Күзеанде: — Келем. Кыш!
— дээр.

* * *

Чайның, Күстүң эртинезин
Часпас аарга—ындыг чоргаар!

С. САМБА-ЛЮНДУП.

СУРАГЛЫГ ОПЕРАНЫҢ ТУРГУСТУНГАНЫ

Мооллуң амгы литературазының үндезилекчилериниң бирээзи Дапшоржайны Нацагдоржының «Ужуралдыг үш тей» деп сүвегзыг операзының хогжум күүседелзеин эртеп чыдын Тывадың радиозу дыңнаакчыларга таныштырганы билир бис.

Эрткен күзүн ук операны Москва Арат Республикаанын күрүшениң опера болгаан балет театрынга көөр аргалыг болгаан мен. Сентябрь 21-ниң кежээзинде театрның олуттарын улуг чыыш долуу алурупкан. Моол көрүкчүлериниң чүгаазы-биле алыпта, од театрның сезонуун үргүлүг-де «Ужуралдыг үш тей»-биле өгелеп турар дээр болду. Эрткен күзүн оъна-биле ыңдыг болган. Од кежээ «Ужуралдыг үш тей» сценага 1579 удаа үнүп турганы ол.

Операның кол маадырлары — Юндэнниң ролюнда ук театрның ыраажы солзан Ж. Ламиран, Нансалмаанның ролюн МАР-ның алдарлыг артизи Д. Түрэвсүрэн ойнады. Балганың ролюнда театрның солзан Б. Баатар, Хоролмаанның ролюнда МАР-ның алдарлыг артизи В. Сүрэнхорлоо, ук роълоу ынчап оон 21 удаа ойнап турары ол болду. Операның хогжум үүделезин күрүшениң симфониктиг оркестри күүсеткен. Ук операның пиэти ойнакчыларының талантызын дыка бедик деп көрдүм. Оон ангыда, сценаның каасталга-дериглезин, хогжум күүселдезин шупту ыаппонал колорит-биле дүүштүр тургустунган, көрүүчүнүң сеткил-сагзажын хайыктырып кээр. Чаныыра олургаи 60 ажыг харлыг ашактан, бо операны каш удаа көрүп турарын айтырдым. 20 ажыг катап көрген болду Оң киреэнде. Даарта оны 1580 удаа ойнаарын база катап көөрүп чүтаалады.

Сураглыг операның канчан тургустунган дүтайында МАР-ның күрүне шаңналыының лауреады, доочуң чогаалчы Д. Намлактың 1966 чылда «Ноғ» сеткүүлге пырлаттырган сактыышкынарынга уе-дыынаа олура, чаа чогаал бижии бээрин аазаап.

Уе чогаалды кандыг темага, канчаар бижиирин Нацагдорж оон мурнунда-ла бодап чораан болган. Шаандакы автономнуут чазак чезинде чонуун ертүзүнга мөге кирип алдаржаан, кайгамчык эрес-шоовалар Юнденниң амыдыралынга херек кырында тавырышкан үүүлдүр дүтайын чүтаалаан.

Чаа чогаал бижии бээрибиле хүзээле алгаш, ийи хонгаида Д. Нацагдорж ук чогаалының баштайгы кежегезин бижип каан болган. Театр улузу оңу алгаш, бижиттингеп хирээ-биле дораан-на белеткеп эгелээн. Ук чогаалдың хогжумун улустуң мраларымын аялгаларынга тавырыштырып алган, национал хогжум керегелеринге ойнаар турган. Индик-хеп талазы-биле бергедээшкинге тавырышпаан, феодалдан хамыыран аалган каас-шинии индик-хеп театрының сиилдинда долу турганың Намдаг сактып бижээн. Сценаның каастална шимеделээн мичаан театрның кол чүрүкчүзү Бехчеева дээр орус кижи тавырыштыр чүрээп, чогаалдың кол үткээнии, болуушкуннарыын, ядыа, канчаар болуп турарын аңаа чогаалчы Д. Нацагдорж боду таныштырып берген.

Чогаалдың ийиги кежегезин кап-ла ковукта бижип доозкан. Оон соонда чогаалчы ажыл-албанынга чардыкпаан, үшкү кежээн бижиирин элээп саадаткан. Баштайгы бижиттингеп белүүтериң ап алгаш, баш үзүү белеткелин кызыпшаан турган. Бир-ле катап чогаалчы боду театрга чедип келгеш, «ажылыымны кызыл алдым, бөгүн чартыы улугүүк. Даарта улуг-кууседе олурур көрөйүн, улуг-ун эрте бээрге үш дүтаарын ап алыр силер»— дээн. Чогаалчы соглээн сөзүүге эз болган. Дөрткү кезиниң бижиири база-ла элээп үзаамдыга бергеп. Ынчалза-даа талантылыг чогаалчы үш хонук иштинде дөрткү кежегезин бижип доозкан, театрга болу эмгелеп.

Ук чогаалды кичээнгейлиг-биле дыңнап олура, чаа чогаал бижии бээрин аазаап.

Уе чогаалды кандыг темага, канчаар бижиирин Нацагдорж оон мурнунда-ла бодап чораан болган. Шаандакы автономнуут чазак чезинде чонуун ертүзүнга мөге кирип алдаржаан, кайгамчык эрес-шоовалар Юнденниң амыдыралынга херек кырында тавырышкан үүүлдүр дүтайын чүтаалаан.

Чаа чогаал бижии бээрибиле хүзээле алгаш, ийи хонгаида Д. Нацагдорж ук чогаалының баштайгы кежегезин бижип каан болган. Театр улузу оңу алгаш, бижиттингеп хирээ-биле дораан-на белеткеп эгелээн. Ук чогаалдың хогжумун улустуң мраларымын аялгаларынга тавырыштырып алган, национал хогжум керегелеринге ойнаар турган. Индик-хеп талазы-биле бергедээшкинге тавырышпаан, феодалдан хамыыран аалган каас-шинии индик-хеп театрының сиилдинда долу турганың Намдаг сактып бижээн. Сценаның каастална шимеделээн мичаан театрның кол чүрүкчүзү Бехчеева дээр орус кижи тавырыштыр чүрээп, чогаалдың кол үткээнии, болуушкуннарыын, ядыа, канчаар болуп турарын аңаа чогаалчы Д. Нацагдорж боду таныштырып берген.

Чогаалдың ийиги кежегезин кап-ла ковукта бижип доозкан. Оон соонда чогаалчы ажыл-албанынга чардыкпаан, үшкү кежээн бижиирин элээп саадаткан. Баштайгы бижиттингеп белүүтериң ап алгаш, баш үзүү белеткелин кызыпшаан турган. Бир-ле катап чогаалчы боду театрга чедип келгеш, «ажылыымны кызыл алдым, бөгүн чартыы улугүүк. Даарта улуг-кууседе олурур көрөйүн, улуг-ун эрте бээрге үш дүтаарын ап алыр силер»— дээн. Чогаалчы соглээн сөзүүге эз болган. Дөрткү кезиниң бижиири база-ла элээп үзаамдыга бергеп. Ынчалза-даа талантылыг чогаалчы үш хонук иштинде дөрткү кежегезин бижип доозкан, театрга болу эмгелеп.

а чүрүкчү Бехчеева кочалда хоюткан будук тудуп алган, көк халаттыг ажыылап чорупп турган. Моол алгаш көөрге, олуп чок чогаалды театр сценазынга тургузарынга совет түскай артемингилер улуг дузаны чедиргени илдеп-дир.

Удаваазда артистер театр сценазынга будуп чогаалды эгезинден тонгузуүге чедир беш хонук дургузукда белеткээн-кээп, алдыы хонгуда инээн белеткеедээ дооскан. «Ужуралдыг үш тей» инээнин-биле будуп чартып ай иштинде бижиттинип, театр сценазынга долгуу-биле ойнаарыга белеп болу бергеп. Оон бээр-бо хүнгерде ук чогаал чыыдар эртсе-даа чаа хевээр болуп, театр сценазындан дүшпейн турар. Оң болза, бистиң тывааларга «Хайыраң-бот» шинээн моон көргүүлериниң эң ыяш чогаалы болу бергеп.

1943 чылда ук чогаалдың кол үткээнии болгаш тургузуун хажыттайн, чогаалчы Д. Дамдинсүрэн аңаа чамдык эдилеедиргеи киирген. Баштайгы редакцияда чогаал эвээш кижи кирмейн-чилиг дөрт кежегелиг бижиттирген турган. Соолгу редакцияда аңы-чы демисеелин чүгле эвээш кижилер аразынын эвес, ынтинниң хөрээ кыдыыр дөргүүн, ук чогаалдың маадырларыың Юндэн биле Нансалмаа хөөраттар-биле кады мынуурган байлаары үзүр аңы демиселии күүтелдирип, адак соолуде «селемелекин дайыласпашкынынын» түнелелиде Балган баштаан кезек мынгуртаннар деэш чорупкан, ыңчылган хой араттарның кирижилеп-биле тиилээн маадырлар — Юндэн биле Нансалмаанын куда-пайыры эгелээр. Чаа редакцияда мынчаар дооступ, бешки кежеге немешкен.

Баштайгы редакцияда ук опера коргузукчу хөй-халаптыг-биле тонер турган. Тодаргайлаарга, мынгуртан Нозиялың оглу Балган ядыыларының маадырлыы: төлөөлекчилии Юндэнии «алур бижектешкеш баар, а Шолбан Юндэнниң ыяш дүштүү Нансалмаа Юндэнниң хөрөөнче кадалгаш, спринайнын турган ала-мыйыс сымтыг бижэктэ ушта тыртказ, бодуун бижектешпишкеш, өлүг чыыдан Юндэнии сыртаңгаш, олу бээр турган. Тоолгуун чаартканы ук чогаалдың идейлиг утказышпаарын дыка бедиткен. Оон эңгыла: баштайгы редакцияда хоюун эртпер уруун шулуглелдерии кызырган, хөйүүн мырларын аймаалдыр киирерии база ап. Оннээ баштайгы удаала элээп каш чылдар дургузугнуң улустуң аялгаларынга үнделеилээн, национал хогжум керегелеп-биле үлелии тургаи болза, ам анаа тускай аялга бижиттингеп болгаш оңу бүүдүү симфониктиг оркестр үлеп турар.

Г. САНЧАА.

Редакторлуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

Якут чон бисти үр уеде көрүшпээни чоок төрелиниң чеэнии келгени мынаан магалыг үткүп-хүлээп алгаш, ажыл-чемин делгеп салып, хүндүлээринии магалыы-биле хүндүлеп, хөөрежии-даа шаг болдувус.

«Чонның ажиин ажыл, чоннбиле аралажыры дээрге, белең эвес болгаш эас-кежиктиг ла сактып кээр турдум. Шынап-ла аваанның чүгаалаан сөзүвте таварлажып, оон чагыын күүседир дээш, бодумну шупту-даа чоргум.

Тывааның чүрүкчүларының болгаш улусчу ураң шеверлериниң кыпган ажылдарының делгеглеэн июнь 20-ле Якутск хоорайның чайгы садында ажыттынган. Делгелеге шупту 211 ажыл көргүстүнген. Од дээрге 24 чүрүкчүвүл, улусчу шеверлериниң чогаатканы кыпкылары-дыр. Анаа хоочун болгаан аныяк чүрүкчүлар, ураң шеверлериң эштер боттарының сөлүн көңгертпе-биле «Улуг-Хая» совхозтуң Хендерге салбырының Ак-Таа «ууруңүн чурттакчыларын болгаш чайлагларда малчыларны сонуургаткан баргаа.

Аяыын башкы Б. Түгүр-Сереңге баштаткан агиткультбригада боттарының солуп көңгерти-биле «Улуг-Хая» совхозтуң Хендерге салбырының Ак-Таа «ууруңүн чурттакчыларын болгаш чайлагларда малчыларны сонуургаткан баргаа.

Б. СЕРЕҢ.

УТТУНДУРБАС УЖУРАЖЫЛГАЛАР

«Ийи дагның бажы чоок-даа болза, дөөшпес,
Ийи кижиниң аразы мрак-даа болза, ужуражыр».

(Улустуң үлегер чугаазы).

Тыва ураң чүүлдүң болгаш литератураның Якут АССР-ге болган декадазынга киржир аас-кежик меңээ таварышкан чүве. Каш хүннериин лургузунда аңаа болгаан ужуражылгалар ам-даа сагыштан ыраваан, ол ужуражылгаларны кижи кайын утпуур.

Якут чон бисти үр уеде көрүшпээни чоок төрелиниң чеэнии келгени мынаан магалыг үткүп-хүлээп алгаш, ажыл-чемин делгеп салып, хүндүлээринии магалыы-биле хүндүлеп, хөөрежии-даа шаг болдувус.

«Чонның ажиин ажыл, чоннбиле аралажыры дээрге, белең эвес болгаш эас-кежиктиг ла сактып кээр турдум. Шынап-ла аваанның чүгаалаан сөзүвте таварлажып, оон чагыын күүседир дээш, бодумну шупту-даа чоргум.

Тываның чүрүкчүларының болгаш улусчу ураң шеверлериниң кыпган ажылдарының делгеглеэн июнь 20-ле Якутск хоорайның чайгы садында ажыттынган. Делгелеге шупту 211 ажыл көргүстүнген. Од дээрге 24 чүрүкчүвүл, улусчу шеверлериниң чогаатканы кыпкылары-дыр. Анаа хоочун болгаан аныяк чүрүкчүлар, ураң шеверлериң эштер боттарының сөлүн көңгертпе-биле «Улуг-Хая» совхозтуң Хендерге салбырының Ак-Таа «ууруңүн чурттакчыларын болгаш чайлагларда малчыларны сонуургаткан баргаа.

Аяыын башкы Б. Түгүр-Сереңге баштаткан агиткультбригада боттарының солуп көңгерти-биле «Улуг-Хая» совхозтуң Хендерге салбырының Ак-Таа «ууруңүн чурттакчыларын болгаш чайлагларда малчыларны сонуургаткан баргаа.

Көрүкчүлер боттарының үнелээшкинии, делгелеген калыг ямыыпт көрүп турарын сангал-оналдар биижир дептерге хөйнү биижэн. Якут телевидениениң режиссёру ол дептериң бирги арнында мынчаар биижэн болду: «Аңы-дүмпа тыва чүрүкчүларның ажылдары якуттар бистерии хейаът кирип тур». Ол-ла дептерде Якут АССР-ниң улустуң чүрүкчүзү Турасқылов мынчаар биижэн: «Аңы-дүмпа тыва чүрүкчүларының, улусчу шеверлериниң ажылдарын көрдүм. Чеднишкиниг-ле кылдынган ажылдар-дыр. Эки делгелеген тургускаанынга байыр чедирип, четтиргениимни илередип, моон соңгээр улуг чеднишкиннерии силерге күзедээн».

Соңгу чүктеөңүктериниң ишке чоруп турган, якут чонның амыдыралы-биле эки таныштыывыс. Лениниск районнуң «Мархинский», «Нюрбинский» дээр совхозтарыңга база Сунтар районнуң Ленин орденниг «Эльгай» совхозунга база оон ийи салбырынга чордувус. Ол чоруп турган, якут улустуң «Ысех» деп национал надзымынга киришкеннивис мырынай кайгамчык. Шаг шаандан бээр туруп келген чонунуң бо ыаадымы бодунуң национал хевирлерии, чаңчылыы, утка-шынарын оскунмаан, ону байырлап эртиргении бистиң сеткил-сагзыбысска уттундурбас болуп эртып калган. «Эльгай» совхозтуң этнографтыг болгаш бөлгээшкинии музейлериниң дыка сонуургап көрдүвүс. Ында чонның шаанда эдилеп чораан эткеени, эдилеллери болгаш чүрттүүн байлаа көргүстүнген. Ук музейниң Якут АССР-ниң школаларының аллдарлыг башкызы Николай Иннокентьевич Иванов организастаан тургускан.

Районнардан келгеш, Якутск хоорайның тоогулуг болгаш тураскаадыг черлери, оон байлалы-биле танышпывыс. Ол экскурсиниы Якут АССР-ниң чүрүлга музейиндең өгелеливис. Ында РСФСР-ниң алдарлыг чүрүкчүзү, скульптор П. Р. Добрынинниң кылган ажылдары делгеттинген. Бо мастериң билбес кижи Совет Эвилелиниң ховар-даң чүгаалап болур. Чүге дизе, ол Москвада, ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чеднишкиниериниң делгелеглезинде «Каменный цветок» деп фонтанның автору болгай. Ураң сиилбякчы бодунуң ажылдарын якут чонның амыдыралын шынныг болгаш национал аажы-чаң, хевир байдалдыг кылдыр кайгамчык шевер кылган. Оон соонда Якут АССР-ниң улус ажыл-агый чеднишкиниериниң делгелгезии көрдүвүс. Ол делгелгениң турар базынын амгы үениң архитектуразын ёзугаар кылдынганы кайгамчык чараш, шил бажын болду. Оон иштинде Якут АССР-ниң бүтүүле үлегер будурузе, кодээ ажыл-агый болгаш культура, ураң чүүлүнүң чеднишкиниерин делгеп көргүскен.

Ол-ла делгелеглерии көргенивис соонда, якут чүрүкчүлар бисти эдертип алгаш, боттарының чогаалыкчы ажыл кылыр мастерскаяларын көргүзери-биле чорупкан. Якут чүрүкчулар Э. С. Сивцев, В. С. Карамзин, А. П. Собакин, А. П. Мунхайлов, С. Н. Петров, Т. В. Аммосов, А. И. Осипов олардың мастерскаяларына кирии, сонуургадывыс.

Бистин делгелгевис Якутск хоорайга бир недели дургузукда туруп келгеш, ону 10 мун ажыг кижи көргеп. Делгелеии байырлыы-биле хагдыныс. Оон хаалыкшынга республикаанын Культура министерствозунуң удуртукчулары, Якут АССР-ниң болгаш РСФСР-ниң ураң чүүлүнүң алдарлыг ажылакчылары, чүрүкчүлары, хой сааның чүрүкчү эштер, музейлер директорлары дээш культураның, ураң чүүлүнүң ажылдакчылары кирипкен. Кёлген эштер боттарының күзээн саналдарын чугаалап, ажы-чеңнелди бергеии чогаадыкчы ажылче бисти удам-на сорук киирипкен.

Делгелеғиин хагдыныышкынына бистин тыва чүрүкчуларын, ураң шеверлериниң мурнуулап өөрүп четтиргенивисти илереттинеп чугаалаан. Якут АССР-ниң Культура министерствозунга бодуумүн чүгаалыын «Сибирьниң байлаа» деп чүрүүмну белек кылдыр сунуум.

Июнь 28-те Якутскиниң стадионунга тыва ураң чүүлдүң болгаш литератураның декадазының байырлыы хаалдазы болган. Оң дээрге, Россия Федерациязының хөй национал улустарының кайгамчык байырлалы болду.

Ынчан эрткен митингиниң, найырадың чыскаалын сактырымга хөй-хөй кижилерниң кайгамчык байырлалы болган. Самолёттар дириилериир ужуп келгеш, ажыы-бүрү өңнүг плакаттарны көрүкчүлер кырынче октап турган. Оларның — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын алган-йөрээзен, улустарының найырадын алдарлыктайн, В. И. Ленинниң төрүттүүнен хүнүнден бээр 100 чыл оон чедишкинниг үткүүрүнче чоннуу кыйырган ленуннар, шлакаттар болган. «Якут болгаш тыва улустуң найыралы кезээде чоннге бызыг делгереп турууң» дигеи сөстерлиг плакаттар стадионну шыва алы бергеи, чүүл-бүрү өңнүг ракеталар агаарже ужуруп үнгеш, частыл, кайгамчык чараш чырын турду. Ыр-шоор хөвүр сымнас апарган. Композитор Лебедев-Кумачының «Төрээн чурт дүтайында ырлыын» ырлаадың түрүүстатчашкын-те каап келгеп, ынчалза-даа артистер болгаш бүүсү-ле чыыларга чон бүт кырыынга туруп алгаш, ол ырны чиртиледир, ужам күүгүлүг ырлажып турган, улустуң моңге кайыралын чүү-даа түбе доктаадыл күүн четпеенинчи база бир демисе ынчан көөрүгеп.

Сергей ЛАНЗЫ,
РСФСР-ниң алдарлыг чүрүкчүзү.

Чурүктарда: Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлыы Якут АССР-ниң Дээди Совединиң депутады М. И. Алексеева. Солагай талаамында А. П. Мунхалов-тун «Найырга баар» деп линогравюразы. Бо чурүктарны якут чүрүкчүлери белек кылдыр бергеп.

КИНО

ИЮЛЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночыыдың 10. «Валерий Чкалов» 12. 2. «Сут чанында кагыылгаш» 4. 5.45. «Братск ГЭС, Сут чанында кагыылгаш» 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыыдың 10. «Байырлыг, коге-бугалар» 11.15. 1.15. «Сарыын алышкылар» 3.15. 5.15. 7.15. 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дайынга дайын шыкаан» 10. 12. 2. 3.45. 5.30. 7.15. 9 шактарда.

ИЮЛЬ 14-ТЕ

НАЙЫРАЛ»: «Байырлыг, коге-бугалар» 2. «Серафим Фролович ынакшылы» 4. 5.45. 7.30. 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Константин Заслонов» 3. «Сарыын алышкылар» 5. 6.50. 8.40 шактарда.

редакцияның адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажыңы № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң оралакчыларының болгаш пропаганда кылдазының 35-24, хөлүмүүлелгелиг секретарының 23-35, партийзи аймыырал кылдазының 23-54, культура кылдазының 37-13, кодээ ажыл-агый кылдазының 21-47, үлегтүр кылдазының 22-64, чагаа база совет түрүлгүзү кылдазының 21-27, информасия кылдазының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бергээ 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында сарыалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС — 00390

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫН ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан чыдаа чедип турган

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Соединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮЛЬ 15 ВТОРНИК № 164 (8010).

Өртээ 2 көп.

„Луна-15" автоматтыг станция—космоста

Космос делгемин шинчилээр программаны ёзугаар 1969 чылдың июль 13-те Москвалыг-биле 5 шак 55 минута турда «Луна-15» автоматтыг станция-биле тедиргичи ракетаны салып үнүрериг Совет Эвилелиниг бөттандырган. Айзы станцияның салып үндүрүшкүнүн Чериин кызымал спутаниның орбитазының аразындан чоруткан. Үндүрүшкүнүн соруглары болза, автоматтыг станцияның шиитиир системаларын хынаар болгаш Айзы база оон кавыралдыг космос делгемин эртем тадаргы-биле шинчилээрин үргүлүлээри болур.

Траектория-биле станцияның шинчээшкинин санал кылырга чоок.

Станция-биле быжыг радио харылзаалыг тудуп турар. Телеметриктиг информацияның иезазерин ёзугаар алырга, станцияның шиитиир системалар болгаш эртем аппаратуразы ай-тавыжа ажыглап чоруур.

«Луна-15» станцияның үндүрүшкүнүн башкарарын, оон траекториалының параметрлерин тодаргылыг болгаш информацияны тудуп алырын Черде команда-телемехшкн комплексиниң черекселери-биле бөттандырып турар.

Тааржыгырыла-санадга төвү каап турар информацияны ажыглап кылырын чоруткан турар.

Ажаап алыышкын чоокшулаан

Беш чылдың дөртүү чылының дүмүдүн ажаап алыр. Төрээн чурттуң шыгжамырынга тараа үрер үе ам ыяан эвес. Ол дугайын чер-черде тараа культуразының үнүшү хереченип турар. Чаңдын черлерде кызыл-тастар шуут четчип туруткан болгаш ам чүгле быжары арткан. Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң күзүн чашкан хөн-тараазын уязвас кезер апарган.

Республиканың колхозтарының, совхозтарының шелдевинде тараа болгаш өскө-даа культураларның үнүшү эрткен чылдың бо үезинде турганыңдан дээре белүп турары тараазывларның часны тарылганы бедик агротехниктиг деңнелге чоруткаының түңнели болуур.

Ынчалза-даа тараажыларның дүмүт дээш демисеяның шуут үре-түңнелин ажаап алыышкын шиитпирлээр болгай. Ажаап алыышкынга ей-шаанда болгаш бүгү талазыг белетиел негеттинер.

Республиканың элээн хөй ажыл-агыйлары тарылгаларның чайгы ажаалдазын чоруткушаан, дүмүт ажаап алыышкынынга хынамчалыг белеткенип турар. Таңдыда «Межегей» совхоз, «Революцияның чайбыының» колхоз ажаап алыышкын техниказының септелгезин чоругарын багай эвес организастаан. Ынаңгыя бо совхозта септелгеним бригадалар айзы-биле чоруруп, комбайның септеп алган механизаторлар өөрүнге дузалажып турар. Улуг-Хемде «Найырал», «УТКА 25 чылы» совхозтарда техниканы септелгези ослелеодан база дээре чоруп турар.

Оон-биле кады республикада ниитизи-биле дүмүт ажаап алыышкынынга белеткен дыка четпес чоруп, чаңдын черлерде ону хүнүүң айтырыы ыыдыр көрбейн, тавзарлап турар. СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында чаңдын колхозтар, совхозтар болгаш харын районнар бо чугула кампанияга белеткелди багай чоруруп турар дээш демдеглээн. Бай-Тайга, Бии-Хем, Каа-Хем, Эрзин районнарның ажыл-агыйларында техника септелгези өөза өөнүң болгаш организастыг эвес байдалда чоруп турар.

Республикада тараа ажаар комбайннарның чүгле 30 хуу хирези септелгеден үнүп турары бо ай иүшеннишкинниг, сезоннуг ажылга колхозтарның, совхозтарның харыысалга чем белеткенип турарының хереченизи болуур. Силос комбайнарының, тараа кезер машиналарның, транспорт чепсентериниң септелгези өөн-даа дора байдалда.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында тараа ажаап алыышкынынга белеткелди август бүрүн чедир бүрүн доозар дээш. Бо дээрге колхозтың ажыл-ишчилериниң мурнунда эң харыысалгаяыг соруглга. Комбайнарның септелгезин чоругары-биле маны тараажы ажгылай кезеринге, кийлеп чыдыпкан болгаш чавыс сыптыг тараалгарны ажаап алырынга оларны таарыштыр деримр херек.

Автомашиналарның, трактерларның септелгезин, шаңнарны, силадтарны, тараа нургадыр черлерни, денгилерни болгаш ажаап алыышкынга хамаарышкан өскө-даа чүүлдерни белетиээрни катай хаара чоруур. Дөпчүзээрге дүмүт ажаап алыышкынынга бүгү белеткелдерни калбаа-биле чоругарының үези келген-дир.

Ажаап алыышкынны чедиишкиниг чоругарын механизатор кадрлар шиитпирлээр. Ам херек кырында колхозтарда, совхозтарда, маңгыя кол тараажак район болуур Таңдының ажыл-агыйларында комбайнерлер, чөлзачылар дыка четпейн турар. Хөөрайлардан болгаш районнар төптеринден кижилер келирийге идегел олурбайн, ажыл-агыйларның баттарынга кадрлар белетиээрининг нуустарын дораан организастаза чогуур.

Хөөрайларның, районнар төптеринің талазындан ажаап алыышкынга, нүрүнеге тараа белетиелинге чүүң-биле, машаар дузалажырының хемчегларин, онаалдаларын үстүнде доктаалда тодаргай айыткан. СЭКП райкомнары болгаш хөөркомнары, райнүүскомнар болгаш хөөрнүүскомнар, кодээ ажыл-агый будурүлге эргелелдери транспортту, ажаап алыышкынче чоруудар кижилерни ажыгаштан четчелээр болза чогуур. Оон-биле кады чаа чингелделер болгаш мактап детикир хемчегпер дугайында бо чылдың июньда чазаптың доктаалын, база ол доктаалды бистиң республиканың иштинге баттандырар талазы-биле ажыдап ыылган хемчегларни чамга кылбаа-биле тайыбырлап таныштырары чугула.

Ажыл-агыйларга ыыыар-чаар материалдарның чогуур нурлавырын тургузары, ажаап алыышкын үезинде тренспорт шинчээшининге хамаарыыр бүгү оруктарны, көөрүглерни септеп белеткээри чугула. Бүгү тараа хүлээп алыр черлерниң белеткелин августка чедир доозар турар ужуруг.

Хөөү турлагларының часны тарылга үезинде турган байдалыбыле ол-ла хевээр турбушаан. Бар тудугларның септелгезин, немээр тудугларның тудуун дөөзар, чугайлаар, будуур, девисиээрни аштап арыглаар, орун-дөмекти четчелээр ажыларны ам соңгаарлаттас хереп. Турлаг бүрүзү механизаторларны болгаш ажаап алыышкынга ажылдаар кижилер хүлээп алырынга белеп турар ужуруг.

Партия, Совет болгаш кодээ ажыл-агый органнарының талазындан дүмүт ажаап алыышкынынга, нүрүнеге тараа хүлээп алырынга белеткелдиг чоруп турарын ылыгыы контрольга ап, кылдыынаан чүүлдерни артыкан хөмүктарда графин ёзугаар күүседир хемчегларни чоруудар. Маңаа кол чүве ажылдың, ылаңгыя техника септелгезининг шыңары болур.

Ажаап алыышкын чөөшүлээн. Бо улуг кампанияны бүгү талазы-биле белеткелдиг утказаш, ой-шаанда, бадын шыңарлыг чорудары В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышка Тываның тараажыларының алган хүлээлгелерин күүседирин хамдырар.

Москвада ээп келген

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, ГДР-нин Министрлер Чөвүлелиниң даргазы В. Штоф баштаан, ГДР-нин партия-чазак төлээлери чурттуң кезии аян-чорук кылып чорааш, июль 13-те Москвада ээп келген. Герман Демократтыг Республиканың төлээлерин ленинградчылар болгаш киевчилер чүректин ханызындан, аңы-дүңмалышкы ёзу-биле хүлээп ап турганнар.

(СЭТА.)

УЛУГ ЧЕДИИШКИННЕР

Пландан ажыр 51 мун рубльдин бараяны

Кызылдың даараныга комбиналының коллективин деңнинчи юбилейге уткуштур күш-ажылчы чедиишкиннерин үлам-на арбыдып турар. Продукция бүдүрүп үнүрериниң чартык чыл планын 106,5 хуу күүседткен, пландан ажыр 51 мун рубльдин бараяның Төрээн чуртка берген. Продукция сайгарылгазының талазы-биле социалистиг хүлээлгени 6,4 хуу ажыр күүселип алган. Чурттакчы чонга планнаан ажыр 50 мун рубльдин даараглыг кылыгларын салып тараткан.

В. И. Ленининиң төрүттүнгенининиң 100 чыл болуур ойнга уткуштур бригадалар болгаш түе-түе ажылчынар аразында чарыштың мурнакчылары хүн келген тудум-на көөдеп турар. Мастер Елисееваның удуртқан бригадазы үрүтлар платьелерин даараарының чартык чыл планын 104 хуу күүседткен.

Эки түңнел

Кодээ ажыл-агый продукгуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарыының талазы-биле чартык чыл планын Бай-Тайга районнуң ажыл-ишчилери чедиишкиннинг күүседткеннер. Районнуң ажыл-агыйлары ниитизи-биле белеткел черлериге 648 центнер дүүтү дужаагаш, чартык чыл планын 138 хуу күүседип алган. Эътти— 113, сүттү — 109,3 хуу күүседткен.

«Мурнакчы» кодээ ажыл-агый бо талазы-биле социалистиг чарыштың тиилекчиин болуп, дүк садарының чыл планын күүседир чоокшулай бергеп, а чартык чылдың план-чагыы 173 хуу күүседтингеп.

Фермалар аразында чарыштың мурнуку одуруунда «Тээли» совхозтуң Эзр-Хавак сүтбараан фермазы чоруп турар. Ол ферма күрүнеге 193 тонна сүттү дужаагаш, чартык чыл планын 148 хуу күүседткен.

Саанчыларның чарыжынга Сагды Карын тиилеп, инек сааныга оналаштыр 850 килограмм сүттү эрткен айларда саап алган. Оон дараазында Роза Биичей чоруп, бир инектен-не 812 килограмм сүттү саптаан.

Коллективтиң күжү-биле

Улуг-Хем районнуң Хендерге сес чыл школазының коллективи өөредилге чылын чедиишкиннинг дооскаш, чаа өөредилге чылынга тыныамчалыг белеткенин киргеп. Башгай оттуглар ыяштың план ёзугаар кылып алырын шиитпирлээн. Башкылар, школа ажылчыннары, үстүкү класстарның өөренчиктери шудуруу ажыыдан тургаш 237 кубометр одаар ыяшты белеткээш, школа чанында сөөртүп чедирип алган.

Чаа өөредилге чылында уруглариың өөренирине школага бүгү-ле тааржымалыг байдалды тургузары-биле септелгени чедиишкиннинг чорудуп турар. Печкаларның капитал септелгезин кылган, школаның класстарын, интернатты чүгайлаан, будаан. Столовояның складтың крышазын дооскан. Столдарны, парталарны септеп, будаан.

ШИЛЧИИР ТУКТУ АЛГАН

Тайбының болгаш делегейниң коммунистиг шинчээшкининиң быжыглаарының айтырыын Каа-Хемниң ажыл-ишчилери боттарының практиктиг ажыл-ижи-биле, күш-ажылчы чедиишкиннери-биле деткиир деп сөөүп бергеннер. Оларның ол сөөү-биле херек кырында ажыл-ижи карышпайн турар. Район бо чылдың бирги чартыында күрүнеге ат садарының планын 102,8 хуу, сүттү—118 хуу, дүктү 158,2 хуу күүседткен. Ол талазы-биле «Бүрен» совхоз бирги черге эглээш, партия райкомунуң болгаш райүүскомнуң шилчии чоруур Кызыл тутуп чаазап алган.

Амыдырал хаңдырылга албанының айтырыглары

ПЕНЗА. (СЭГА). РСФСР-нин чонунуң амыдырал хаңдырылга ажыддакчыларының беш хонуктуг семинары Пензага доозулган. 52 областарның, крайларның болгаш автономнуг республикаларның төлөлекчилери чоннуң, маңгыя көдээниң ажыл-ишчилериниң амыдырал хаңдырылгазын улам ынай хогаглеринии болгаш экижилеринии өөң келген айтырыгларын чугаалажып көргеп.

РСФСР-нин амыдырал хаңдырылга министри А. Н. Гаврилиниң доктуунуң изетселинге чугаалаанын ёзугаар алыр-га, чүгле 1966—1968 чылдарда бүдүрүлгелериниң капитал тудугларынга, оларның техника талазы-биле чаа чепсегелеяишкинниг 360 миллион рубльди чарыгдаан. Бо чылын ол-ла сорулгага база 160 миллион рубльди чарыгдаан турар. Амгы үезе Россия Федерациязында амыдырал хаңдырылгазының албаны хөй адырлыг нарын ажыл-агый болуп турар, ында миллион ажыр ажылчыннар болгаш түскай эртемнигер ажылдаан турарлар.

Москваның, Пенза, Горький, областарның, Сибирьниң, Уралдың, Мордовияның, Башкирияның төлөлекчилери көдээге амыдырал хаңдырылгазын сайгарыштайжыдар дугаында боттарының дуржугазын анда чугаалап бергеннер.

СИГЕН ШӨЛДЕРИНДЕ

ТАҢДЫ

Сөөлгү хүннерде Таңды районда мал чемниң белеткелиниң темпизи дүргеп-даа. Районнуң бүгү-ле ажыл-агыйларында сигеп кезилдээ чоруп турар. Хөөү-шөлдерде 144 трактор, 96 ат машиналары, сигеп сараттар 20 механизмнер бар. Колхоз, совхозтарның үш үе ажыг кижизин сигеп белеткелинге киргеп.

Июль 11-ге чедир районда ниитизи-биле 1637 тонна сигеннии келир кыштың айызында үзүр белеткээн. Бо талазы-биле бирги черге «Межегей» совхоз чоруп, 400 ажыг тонна сигеннии белеткеп алган. «Революцияның чайбыының» колхозтуң сигенчилери мал чемниң белеткелинче оске ажыл-агыйларзын хожуда кирип-даа, ам бетик темпилиг ажылдай бергеп. Петр Бажинниң удуртқаны беш дүгаар бригада баштайгы алдыг хүн ниитизиде 140 тонна сигеннии сараттаан.

ТОЖУ

Бо хүннерде Тожу районда мал чемниң белеткээр 19 бригадалар ажылдап турар. Ол ажылга 170 кижини хаара туткан. Беш трактор, 40 ат машиналары ажылче киргеп. Баштайгы хүннерде 380 га черниң сигеннии кестингеп болгаш 266 тонна сигеннии сараттап алган. Оон шиңай 392 тонна силос салдынган.

Районнуң ыалчыннары чартык чылда күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын садарының планын ажыр — эътти — 100,1, сүттү 137 болгаш дүктү 112 хуу күүседткен. 170 тонна сигеннии сараттаан.

Партия организациялары бо хүннерде масса-политиктиг ажылын сигенчилер өртүзүнде калбартып, социалистиг тазрыгты организастап турарлар.

Малга чем белеткели—ам шалыпчы фронт ол

Репортаж

Сарааттар улажып тур

«УТКА 25 ЧЫЛЫ» совхозтуң төп турлаа Арыг-Үзүү суурнуң мырыңай чанындан эглээш-ле сигеп шөлдери чатчылып чоруткан. Ында хөй чылдыг болгаш чаңгыс чылдыг сигеннерни тарып өстүрүп турар. Сигеп шөлдерин суттарын турар болганда, оон дужүүр аажок чаагай.

Чайгы хүн чаа-ла дүүш чедип, ээки киткеп турда, совхозтуң сигеп шөлүнче чоруттувус. Ынаар-ла дүдүскектиг ховуда улуг-улуг сарааттарның бараяны көстүп турар. Доозуп-даа бурулаар.

Элээн хаң келгенивисте, хамык чүве тода апаарды: ийи «Беларусь» кургаг сигеннии беле идип эжеп, а сигеп сараттаар бир машина сигеннии бедик сараат кырынче көдүрүп үндүрүп, оңу бир кижи дескилей салып тур.

— Сигеп ажаарынга магалыг-ла хүннер болуп тур эвес бе! —деп, меңи ынаар ашнар чораан чолаачы оол чугаалайдыр. — Бо бригада ам сараатгаш киришкен-дир, көрбес бе.

Сараатгар ажыдын берип-тир.

Иван Мартынович Туганаевке удуртқан, механизастатынган № 3 хову-трактор бригадазы ында сигеп безеткелин чорудуп турар. Бригадада техника бүрүн четчир: дөрт трактор агрегады сигеннии доктаамал кестирип турар, ийи трактор волокуша-биле соорүн, бир сараат салыр машина сигеннии көдүрүп берип турар. Кургаян сигеннии бөзе тыртыгын турар ийи трактор ырбаажы бар. Ажыл шуудуушкун аргазы-биле чоруп турар. Кестирер агрегатгар чоруткан соонда, оларның орнунга бөлдүрер кижилер келир, оон дараазында сараатгакчылар туруптар.

— Сигеннии кестирериниче июль 1-де кирдивис — деп, бригадир Иван Мартынович биске чугаалады. — Бистиң бригаданың денискизинде 200 га хире тарымал сигеп бар. Ону частан эгелеп суттарын турган, үнүүр чаагай болган. Бир дугаарында ону кестирдивис. Дүүжүү гектардан 28—30 центнер чедип турар. Боду бүткен сигеп шөлдериниң чамдык черлеринде сигеп үнүүр база-ла чаагай. Бо чылын мал чемниң планын ажыр күүседип болдуруун бүгү арганы бисте бар. Эрткен кыштың пыңгыны сагындырыындак чогуур түнелдин кылган бис. Бистин механизаторларывыс сигеп белеткелин тараа ажаарының бетинде дүрген дөөзар дээш, бо хүннерде үйгу-чыдын чок ажыыдап турлар.

— Чеже тонналы белеткээр планныг силер? — деп, оон айтырдывыс.

— Чүгле сигеннии безин 1500 тонналы белеткээр бис. Оң дээрге безеп эвес херек. Кезии кааткан бо шөлүүстүг сигеннии белүп, сараатгаан соонда, дораан суттарын эгелээр. Ынчааташ күүгүн моон ийнги дүүгүүр база алыр бис. Сигеп кезилдээнии августа 20-де доозар деп планнап турар бис.

Иван Мартынович оон ыңай бригаданың түс-түс механизаторларының ажыл-херээн биеке таныштырды. Бригада ниитизи-биле бо хүннерге чедир 300 тонна хире сигеннии белеткээн, сараатган алган. Сигеннии машина-биле кезери берго черлерде хол кадыырлыг кижилерни тургускан.

САРААТ салыр машинаны башкарып турар Оңдар Коля хүн бүрүде 18—25 тонна сигеннии сараатган, үзүү-нормазын ажыр күүседип турар. Оон ыңай трактористер Анатолий Хыртыңмай, Владимир Бирбүү, Доржу Далаажык болгаш оскелер-даа сигеп кезилдээнде мурнакчы ажылдап, чарыштың бирги олурутунда чоруп турарлар.

— Ийи трактор волокуша-биле сигеннии оон-моон бөзе үстүрүп экжеп-ле турлар. Удаазында сигеп доңгелээ берди.

— Чеве, Коля, бээр кадыыр! — деп, сигеп кырынга турган ор алтырган соонда, Оңдар машиназын ажыладыпкаш, алээп дедирлеңип чоруй, бөлдүүчек сигеннии тырый иттирип, ору кедыртүрге, хары үүда эзээн каш көөзээ сигеп дораан-на сараат кырында барды.

— Ажыддан турда амыр ёлер болдур ийин! — деп, Иван Мартынович демгилерни көрүп тура, мактап чугаалады. — Бир сараатты аяк-макдаа чедирер эвес. Бо эртеңден эгелээш, үш сараатты салып доозуптулар. Сараатгаонын үзүүн көрүнер ааш.

ИЗИГ ХҮН караа- от дет шоюун турда-ла, ёлер оңу көңгүс тоомаан чүве дег, тура дүүшейн ажыддан турлар. Элээн үе эртеңде, дөртүү сараат база белеп болган.

— Че, ам дээ ол буга шалыпча барып салыр-дыр, оолдар — деп, бригадир механизаторларга чоманда берди. Трактордар ынаар-ла доозуунун буруладыр, дирижёрнии чоруп кагдылар.

Бистер оон ыңай хаптыныс. Эрги ангыс чер, оон тараа болгаш сигеп холуктур, аажок чаагай үнген. Ында хүрең «Беларусь» сигеп кезер дөрт машиназын сөөртүп алган, соястап чоруп тур. Оон соонга кестингеп сигеп бир ужаан хуулаанга ыңаңы кара

ЧАРТЫК ЧЫЛДА ТҮҢНЕЛ

В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга үткүштүр алган социалистиг хүзээлгелериниң бирги чартык чылда түңнелин өөвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң дирекциязы, партком болгаш ажылчын комитедиң түңнеп көрген. Чартык чылда мал бажы өстүрериниң планын, мал продуктуларын хүжаарының чагыг-планы күүсеттинген.

Совхозта партия организациязының эрткен чылгы отчёт-соңгулдалыг хуралынга мал ажылынга удуртулганы кошкатканын коммунистер шынгыы шүгүмчүзээн. Ам мал ажылынга удуртулганы шүгүмчүлелдерге үндехилээш, өжүүлеринче угланган тодаргай хемчеглерни партком ап чоруткан.

Мал ажылының тускай эртемнигленирлеринден болгаш малчынарындан негелдени улгаттырган. Түгле мал ажылында 49 коммунист ам ажылдап турар. 100 хойга оналаштыр 93 хураганны бо чылын совхоз алган. Мал бажы өстүрериниң планын түзүн аайы-биле алырга хойну 132, өшкүнү 111, чыгыны 105, инекти 92 хуу күүсеткен. Мурнакчы малчыннар К. Доржу 116, М. Сүрүн-оол 113, Н. Натпит-оол 112, Санчат-оол 111, Б. Белек 105, Д. Байыр 105, Далар-оол 102, М. Болат-оол 100, Т. Калзын-оол, Өчүр-оол 106 хураганны түске оналаштыр кампалап алганнар.

Эътти план бүзүгаар 155 тоннаны салар тургаш 161 тоннаны, 54 тонна дүктүн орнунга 66,4 тоннаны дужаагаан. Дүк садарының чыл планын ажыр күүседиринин бүгү аргалыры бар. Кара-Талга хойжу бригада ам бээнин үзе санажыр чеде берген. Малдың өлүп хораары дыка кызырыган.

Моөң-биле кады чамдык бригадаларның, малчынарның түңнели кончуг куду болган. Сарыг-Хол салбырның төрүзе чогуур бүгү инээнин 52-ле хуузу төрээн, шынд хой баш мал өлүп когараан.

Амгы үеде ажылда четпестерни чайладырынче, малга быжыг чем-суурну белеткеп алырынче бүгү күштү моөнмеп турар бис.

В. БЮРБЮ,
совхозта партком семзретары.

ТАРААНЫ ХҮЛЭЭП АЛЫРЫНГА БЕЛЕТКЕНИР

Республиканың тараа хүлээп алыр пунктуларының бөлгаш хлеб продукт эргелелиниң ажылдаачыларының мурнунда улуг харыысаалгалыг соруулга аңгы үеде салдынган. Тараа ажаап алыышкынынга бөлгаш ону күрүмеге дужаарынга чедир аазаш үе арткан.

Беш чылдың дөртүү чылының дүшүдүн хүлээп ап, кургадып, ажылдап кылгаш, моөң долу кадагалалын хандырар ушуруг бис. Ол соруулганы чедимишкинниг күүседирде тараа хүлээп алыр пунктуларның материал-техниктиг баазазын сөңгаарлаттайын белетизээр херек. Тараа шыгжаар чөрлерниң кәпиталдыг бөлгаш чиик септелгезин чөрудар, тараа кургадыр, арыгларр машиналарның, деңзилериниң, электри күштериниң бөлгаш лабораториянның үзүктел чөп ажылдаарын тараа хүлээп алыр пунктуларның ажылдаачылары амдыгаастан белеткээдер.

Бо талазы-биле эртикен чылын чамдык ажылдарны чорутканын. 25600 тонна тарва кирер механизастаттынган складтарны тудуп, 6400 кв. метр шөндерни асфальт-биле шыпкан. 1969 чылда тараа хүлээп алыр пунктуларның материал-техниктиг базазазын калбартырынга 366 муң рубльди үндүрүп, 9600 тонна тараа кирер складтарны тудар бөлгаш машиналарның чүгүн дүжүрер тургузугларны кылырын көргеп.

Моөң күүседезиниң июль 1-де байдалын алгаш көөрге мынды: складтарны 90,3, асфальтылаарын 83, тараа арыглаар машиналарны, автомобиль деңзилерин 80, чүүк дүжүрүкчүлерин 83, лаборатор хереклелдерин 88 хууларга чедир белетизээн. Туранның тараа хүлээп алыр пунктузунда, Кызылдың сайгарылга баазазында элээн ажылдар кылынган.

Ынчалза-даа Бай-Хаактың, Кызыл-Мажалыктың пунктуларында (директорлары эштер Максимов биле Араптан) белетиел ажылдары көнчуг шүлпең чөруп турар. Чамдык пунктуларда дүжүттүү хүлээп алырының белетиел ажылдары четпес чөруп турарын СЭКП өбөмү, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели демдеглээш, эргелелге бөлгаш пунктуларга чаа дүжүттүү тараазын органисастыг хүлээп алыр талазы-биле тодаргай хемчеглерни алырын дааскан. Бүгү белетиел ажылын август бирде дөөскан турарын чедип алыр херек.

Моөң-биле чергелештир тараа хүлээп алыр пунктуларны мергежилдиг кадрлар-биле четчелеп, тараа кургадыкчыларының, лабореитыларның, пунктуларның харыысаалгалыг ажылдаачыларының семинарын арттирер. Тараа шыгжаарларын дезинфекциязыр, тарва хоралаачылардың хээнчилерин узуткаар ажылдарны база чөрудары чугула.

Үзүктел чөп ажылды хандырар соруулга-биле кывар, чаар чүүлдерниң ийи ай нурлавырын тургузар. Пункт бүрүзү тараазы серттар аайы-биле складтаарын планнап, өртке удуп хемчеглерни алыр, санитар байдалды экижидер бөлгаш ажылдаачыларның культурлуг бөлгаш амыдырал хандырылгазын эжижидериниң хемчегларин алыр ушуруг.

Бүгү белетиел ажылдарын участкалар, бригадалар, цехтер бөлгаш пунктулар аразынга социалистиг чарыштыг калбартып тургаш чөрударын чедип алыр бөлгаш аңаа алган хүлээзгелериниң күүседезиин хандырар дээш бүгү хемчегларын удуртукчу ажылдаачылар, партия бөлгаш хөй-ниити организациялары алыр ушуруг. Ол ленинчи юбилейге төлептиг белээвис болур.

Ч. ДОСПАН,
республиканың хлеб продуктулар эргелелиниң кол инженери.

Репортаж

КЫЗЫЛДЫҢ САЙГАРЫЛГА БААЗАЗЫНДА

РЕСПУБЛИКАНЫҢ бүгү колхозтарында, совхозтарында ышкаш Кызылдың сайгарылга баазазының коллективи 1969 чылдың дүжүдүнүң тараазын хүлээп алырынга белетиел ажылдарын бо хүнде чорудуп турар. Эртенгиниң сес шак четкелек турда, баазаның улуг демир херимниң аксыиче комбинизоп кеткен ор, херээжен кижилер шуужуп-ла турган. Эзлечглиг ажыл хүнүнүң мелээзин ол. Уурук--сууруктан келгилээн улус эртенги мендизин солуштунаан, аразында катык-хөглүг чугаалажып, шынаар, асфальтылыг делгем шөлдүң ол-бо талазында тараа складтарының аразынче тарап чоруп-ла турлар. Кезек болганда бүгү девискээрге нүш-ажылчы шимээн дойлу бердин.

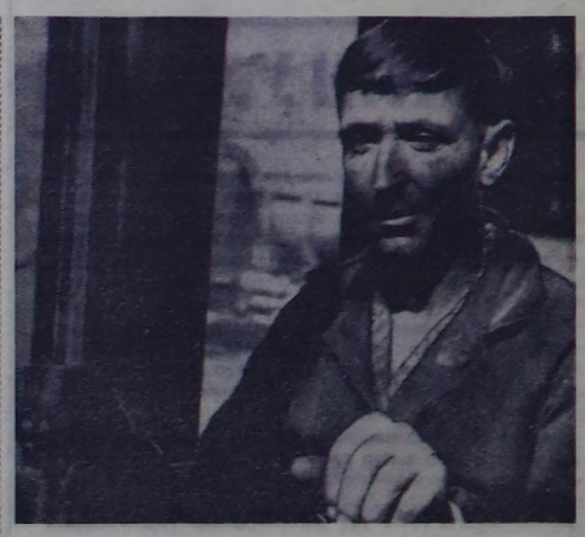
Баазаның тараа хынаар лабораториязы эргелекчизи, коллективте местком даргазы Нина Романовна Резникова мени № 16 складка чедире берди. Чыскаалдыг турупкан, узун демир кузовтарлыг дөрт машинаның баштайгызынче транспортёр-биле тараа чүдүргөн кезек ажылчыннарже ол айыткаш, тайылбырлап чугаазай-дыр:

— Түгле мындыг ажылга бисте ам үш чыл ажыг ажылдап турар Тамара Игнатьевна Стрижнёвага удуртқан звено бо тарааны Абаканче чүдүрүп турары ол-дур. Моөң орнунга оон бистиң республика тыртырыш каап далган ап турар. Ооң-биле чергелештир тараа хүлээп алыр пунктуларны мергежилдиг кадрлар-биле четчелеп, тараа кургадыкчыларының, лабореитыларның, пунктуларның харыысаалгалыг ажылдаачыларының семинарын арттирер. Тараа шыгжаарларын дезинфекциязыр, тарва хоралаачыларының хээнчилерин узуткаар ажылдарны база чөрудары чугула.

Үзүктел чөп ажылды хандырар соруулга-биле кывар, чаар чүүлдерниң ийи ай нурлавырын тургузар. Пункт бүрүзү тараазы серттар аайы-биле складтаарын планнап, өртке удуп хемчеглерни алыр, санитар байдалды экижидер бөлгаш ажылдаачыларның культурлуг бөлгаш амыдырал хандырылгазын эжижидериниң хемчеглерин алыр ушуруг.

Бүгү белетиел ажылдарын участкалар, бригадалар, цехтер бөлгаш пунктулар аразынга социалистиг чарыштыг калбартып тургаш чөрударын чедип алыр бөлгаш аңаа алган хүлээзгелериниң күүседезиин хандырар дээш бүгү хемчеглерин удуртукчу ажылдаачылар, партия бөлгаш хөй-ниити организациялары алыр ушуруг. Ол ленинчи юбилейге төлептиг белээвис болур.

Ч. ДОСПАН,
республиканың хлеб продуктулар эргелелиниң кол инженери.

Чадаананның хөмүр-даш разрезиниң коллективи В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болур оюнга алдар кылдыр алган социалистиг хүзээлгелерин эрестир күүседип турар. Коллектив июнь айның 25-те бо чылдың сес айларының бүдүрүлге планын ажыр күүсеткен. Бо хүнүнде Чадаананың дагжылары сентябрь айның үлүүнге кирип-тир ажылдап турарлар.

Республиканың улус ажыл-агыйынга 100 муң ажыг тонна хөмүр-дашты берген. Коллектив чартык чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүүрүн бедидер талазы-биле планын 124 хуу күүсеткен болгаш барык тозан муң рубльдиң арыг орулгазын алган.

Коллективтиң бүдүрүлге участоктарының кайы-даа планныг оналадарын эки күүседип турар. Ылаңгыя мастер В. Изосимовтуң участогу, Н. Гудаенкога удуртқан чолаачылар бригадазы ең бедик көргүзүглүг ажылдап турар. Экскаваторшиктер Г. Житняков, Д. Муравин оларның план күүседезинге салышкынны база-за улуг.

ЧУРУКТА: экскаваторщик Дмитрий Михайлович Муравин.

Н. ВАНЬКОВ.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ХОЙЛУГ КИЖИ КААС

ХӨГЖҮҮМ-ШИИ театрының фойязы (республиканың херээженнер хуралы чоруп турган). Чапсар үезинде ыңай-бээр шуушкан чонну көөрүмге чалгыг-биле дөмей болду. Бөлүк-бөлүк аайы-биле үнген-кирген турлар. Хайныкан хөл аразында бир кезек кижи садыгда оочурлаан. Хүрен торгу тоннуг аныяк херээжен кижиниң аазчаа чедип келген:

— Шаригтиг демир-ужуктен 7—8 хиредеп, өзектеринден арбыдады берип көрүңер, белен чер чедер эвес бис—деп чугаалаңган тур. Садыл алган бараанын улуг сумкага савалаш, залче углай бапып үнүп келзе-ле, школачы чыддардан бээр танышарым чаңгыс чер чурттуум болду.

Амыр-менди солчуп, ажыл, амыдырал дугайында чугаасоот-даа мынаң эгелээн. Кожамның херээнде «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль чайнаан. Ол ам Тес-Хемниң «Ак-Эрик» колхозта чурттап, ажылдап чоруур болду. Ийе, билир мен, «Ак-Эриктиң» дээре малчынарының одуруунда ооң ады кирип турар. Аныяк малчын өг-бүлезинден ажыл-ижи хөйге мактадыы чедип алган.

Севилбаавың ада-иези Тес үнү, Агар арам, Шара-Нур ол мынчаар чурттаң чораан, чамдыкта Дыттыг-Хемге, Арт-Кырынга-даа чайлаар. Чоокка чедир-ле колхоз сүрүү малдан—ниитиниң малын ажаап өстүрөр дээш амыр-дыжын харавайн чораннар. Малчынар уруглары, черле мынаң көдээже өзүп дорукаан улус мал-маганга өөренген, кара бичезинден хой бажы дозар, ооң өссе-өссе—хөй хойну безин часкаан-даа кадарар болгай. Хоочун малчын Даваалар-ның улуг уруу Севилбаазы база-ла мынаар өскен. Школага өөренип турда кышкы, часкы дыштанылгазын ынап-ла аалынга барып эрттирер. Хойлар кидин түлүк оолдап турда, ава, ачазынга дузалажыр, анай, хураган эмнержир дээш хүннер эрткенин безин эскербес. Дыштанылгазының хүннери билдирбейн эрте бээр, арын-шырайы часкы хүнге хүрерип додуккан бичии «малчын» школазынга база катап чедип келир.

Чоон кара чаштарлыг, өөрүнден ыракта-ла сөөккүр, мага-боттуг, орлан-шоваазы иле ол уругну кады өөренип чораан школачы өөрү черле утпаан. Музыка ойнаан, таңцылаан, ырлап турда кымга-даа белен-селеп алыспас. Давва Севилбаа гитаразын туткаш, таалапчыг ырларын узун хоюг кыдыр бадыра бээрге, өрээлде уруглар шыпшың бээр. Интернатка бистиң өрээлинге солуп «концерттер» удаадараа болгулаар чүве.

«Чок-ла болза артист азы культура ажылдакчызы болур боор» деп башкылары мынаарда чугаалажып турган-даа боор. Амыдыралда оруктар хөй. Чамдык кижилер чүвениң беленин хараар. А өскө бир кижилер мындыг эвес, харын эң берге участокту шилип алгаш, бүгү бодуң аңаа бердинип-тер. Шынап-ла мынаң кижиниң ажыл-амыдыралы долу үвелиг, ёзулуг дорт орук-биле чоруй баар.

СЕВИЛБАА Далай-Хөөевна Давва Самагалдай ортумак школазының чедиги класын доосхан. 1958 чылдала мал кадарар деп чүрээнин айыткыны күштүг күзелин ажыл-херээ-биле бадыткаан. Өг-бүлезинин ээзи Хөвендей Шимет-биле колхозунуң кодан хөөн ол чылдың чазында ышында хүлээп алганнар.

«Ниитиниң малын хүлээнип алгаш, сула ажылдаан дидиртирге атка багай» дээрзин өг-бүленің аныяк эзлери ынк билип турганнар. Кайызында-даа ада-иези малчынар болгаш, аныяк-даа болза, Севилбаа, Шимет сугнуң малга эптиин улус дораан-на эскерип каан. Чайгы хүннерде малга чугула чүвө ооң денгилдези. Оттукарыга, суттарыганы таарыштырып тургаш, хойларының семиртирилгезинче ол чайны өттүр сагыш салып чайлааннар. Өдек-кыштагны кыпта удур белеткээри базы кол айтырыг. Мал чеми сигенин база белеткээн. Келир чылдың кыжынында чаш төл ырымсалгалыг ажылын кылыры-биле кады чаш оглуун база азыраары иеге онаашкан. Ажыл-ишти чымыштыг-ла турган. «Кижи өөрү кидис шойлуг» дижир болгай. Баштайгы оглу ам 5-ки классче шилчээн. Дунында божаан Раиза чедиги класска бо күзүн өөренир.

Малчынның ажыл-ижи

ХҮЛЭЭП алырынга белеткенирин аныяк малчынар база утпааннар.

Алызындан малчын уктуг болгаш баштайгы кышка чамдык эвээш, биче бергелер турза-даа, ону ажып эрткен. Чаш төл талазы-биле колхозтуң инити көргүзүүнден чавыс эвес түңнелди Севилбаа сут чедип алган. Ажылга сонуургалдан мергежил тыптып, аныяктар хөй кадарып, малдаарынга мынаар чаңчыл боон бар чыдар. Ындыг аныяктар Эрзинниң кайы-даа колхозтарында бар. Бай-Даг кежээки школазынга өөренири-биле Нина Чумбуртай, Николай Салчак, Арапчын Сержикаа дээн аныяктар өөредилге эгелей бергенде, 10—11 классчарга өөренири-биле биздиргишкин бижээн соонда биздингени болза, олар Эрзин ортумак школазының 9 классынга кирип бижип каар чоруктар бар. 6—8 класс доосканнар 10—11 класстарга олурушкан болгулаар. Чамдык аныяктар ортумак школаны доосканының документизин канчаар-чооп алыр деп хөөнге алыскаш, доозар класстарга эскет чок олуруптар. Ындыг таварылга чүгле Эрзинниң Бай-Дагга эвес, Тестиң Ак-Эрикке база турган.

Колхозтуң комсомол комитеди аныяктарның тура-соруун айтырбас, «сен ол класска өөренир ужурлуг сең» дээри-биле кызыгаарлаттынып каар. Күзел-сонуургалы чок кижилер бир, ийи ай өөренип чораап, школаны ара кааптар чоруктар хөй таваржыр.

Колхоз төптеринге сес чыл школазы доосканнар өөредилгезин оон-ныңай уламчылавайн турары

АНЫЯК КООПЕРАТОРЛАР ЧЫЫЖЫ

Респотребсоюзтуң садыг баазазының клуву. Чоокта чаа манда Тываның хереглекчилер кооперациязының янзы-бүрү мергежилдиг аныяк ажылдакчылары: садыгжылар, поварлар, пекарлар, склад ажылдакчылары, белеткелчилер, чолаачы-садыгжылар, саналга ажылдакчылары, товароведтер, технологтар болгаш кооперативтиң бүдүрүлгелериниң удуртукчулары чыылган. Ол үеде анаа республиканың аныяк кооператорларының үшкү слёду болуп эрткен. «В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга база Совет Тываның 25 чыл оюнга алдар болдурган хереглекчилер кооперациязының ажылдакчыларының социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң чоруп турарының болгаш чүрттакчы чоннуң садыг хандырылгазын өкижидер талазы-биле аныяк кооператорларның сорулгаларының дугайында» илеткелди респотребсоюзтуң баштаар черинин даргазы эш Ю. С. Катков кылган.

Тываның кооператорлары ленинчи юбилейге болгаш Тываның 25 чыл оюнга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Бо чылдың бирги чартынга республиканың планын 101, белеткел планын 138 хуу күүсеткен. Ол-ла үениң дургузунда Чөөн-Хемчик, Эрзин, Монгун-Тайга райполары, «Чыраа-Бажы», «УТКА 25 чылы» рабкооптар планныг онаалгаларын чедирипкининг күүсеткен.

Социалистиг хүлээлгелериниң күүселдези аныяктарның киржилгезинден база кол хамааржыр. Тываның хереглел кооперациязында 1300 комсомолчулар болгаш аныяктар ажылдап турар. Оларның хөй кезии чоннуң садыг хандырылгазын өкижидер, садыглаашкынның культуразын бедидер дээш кызымак, ак сеткилдиг чоруун көргүзүп турарлар. Монгун-Тайга райпозунуң коллективи колдуунда аныяктар. Ында кижи бүрүзү онаашкан хүлээлгезинге харысалгалыг. Садыгжы өг-бүле Хертек Холугу, Иргит Бичии-Үруг чон ортузунга авторитетти, хүндүткелди чаалап ап, садып алыкчыларның негелде-хереглелин хандырып турар. Олар кооперация хөреңгизин камныг ажаап, хайгаарап, самчыгдалдудагдал болдурбайн турар. Садыгжы өг-бүле өөренип алган эртеминге хандыкшыллыг, боттарының хүлээлгезинге бедик харысалгалыг, онаашкан ажылынга кызымак чоруубиле өскелерге үлегерлиг ажылдакчылар апарган. Хертек Холугу «Совет кооперативтиң садыының тергиини» деп хөрек демдектиг. Олар үгле онаашкан үлүүнге эвес, хөй-ниитиниң ажылынга база идепкейлиглер. Хертек улусчу дружинаның командири, а Иргит хереэженнер чөвүлелиниң даргазы.

Садыгжылар З. Бады-Белек (Чөөн-Хемчик), А. Сундуй-оол, пекарь Л. Тазмина (Тожу), белеткелчи А. Өшкү-Саар (Бай-Тайга), повар С. Дадар (Улуг-Хем), чолаачы-садыгжы Д. Дажымба (Эрзин) дээш оон-даа өске аныяк кооператорлар социалистиг хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседип турарлар.

Тываның хереглел кооперациязының ажылында ам-даа шиитпирлеттинмээн айтырыглар хөй. Чамдык хереглекчилер ниитилелдеринде садыг хандырылгазының культуразын бедидер хемчеглер алдынмайн турар. Магазиннерде, столоваяларда, пекарняларда аъш-чем болгаш үлетпүр барааннарының кадагалалы багай. Бараанны кем чок кадагалап турарылган садып алыкчыларга четпейн чыткап-ла элекке үрелип баксыраар, хереглелден үнер чоруктар таварыжып турар. Балгазын сельпозунуң санаторийде магазинининиң ишти, даштыхир, бок-биле долдунган.

Хөй-ниитиниң чемненилгезинде четпеетер база өөрөт өвес. Аъш-чемни белеткеп турарының шынары куду, ассортиментизи кызыы, арыг-шеверни сагывас чоруктар ам-даа бар.

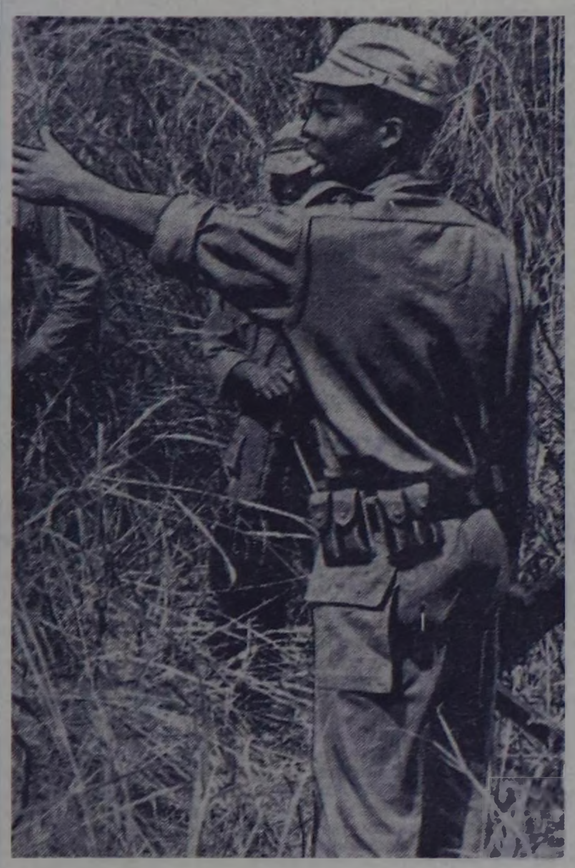
Кооперативтиг өнчү-хөреңгини камгалаары ан чугула айтырыгларның бирээзи. Материалдыг харысалга ажылынга кадрлар хүлээп алырда харысалга, контроль чок чоруктан ийи, чаңгыс төлеп чок кижилер кооперацияга болгаш күрүнеге улуг когаралды чедирип, самчыгралды болуруп турар. Чамдык аныяк ажылдакчылар кооператив хөреңгизин боттарыныы дег аажылап, самчыгдап төтчеглээр, көргүлтөрелдеринге чөэлиге бээр, оон түңнелинде удагдал болзурары өөрөөш өвес. Садып алыкчыларга бараанны чедир хемчөвес болгаш чедир денгилевес, бараан өртээн улгатырар, кооперация хөреңгизин карак ажыттар чорук-биле аныяктар эптеш чок деминселди чорудар хүлээлгелиг. Садыг хандырылгазын улам өкижидер, садыглаашкынның культуразын бедидер хемчеглерни ажыл-херек кырынга боттандырары кооператорларның ленинчи юбилейге, Тываның 25 чылынга белээ ол болур.

Слёттүң киржикчилери ленинчи юбилейге турааскаткан социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезинниң талазы-биле боттарының арга-дүржүлгазын солчуп, санал-оналын бергилээн. Бай-Тайга райпозунуң садыг талазы-биле инструктору Сарыглар Саян алдынган социалистиг хүлээлгелериниң күүсеттинип турарын демдеглеп чугаалаан. Бай-Тайга райпозу чартык чылда бараан саарылгазының планныг онаалгазын 101 хуу, хөй-ниитиниң чемненилгезин 113 хуу күүсеткен болгаш 124 кижини хуучу кежигүннерге хүлээп алган. Садыгжылар Чылбак-оол, Севильбаа олар алган хүлээлгелерин күүседир дээш садыг хандырылгазының мурнакчы аргаларын ажыглап, садып алыкчыга бараанны чагыг өзугаар чедирип бээрин херек кырынга боттандырып турарын демдеглээн.

Сүт-Хол рабкоовунуң магазиннериниң аразынга юбилейге алдар болдурган социалистиг чарыш калбарган. Оон негелделериниң челиишкинниг күүселдези бир-ле дугаарында ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургусканындан, бараанның ассортиментизинден кол хамааржыр деп Сүт-Аксында көдээ магазин эргелекчизи З. Ондар болупун саналынга чугаалаан.

— Бисте чоннуң чугула хереглээр барааннары: часкы, күскү тоннар, трикотаж кылыглары, чиик ортектиг торгулар, ситецтер эвээш. Бо барааннарны респотребсоюзтуң садыг баазазындан алыр дээш келирге чок болуру хомудаанчыг-дыр. Райпо баштаар черн бистиң магазинни септээр дугайында шиитпирни шагда-ла үндүргеп, ынчалза-даа мынчага дээр септелге эгелевээн. Бо чылдың ийиги кварталында саарылга планын 109 хуугa күүсеттивис—деп, ол бүзүреткен.

Кызыллың садыг-кооперативтиң училищезиниң директору эш Курченко, ВЛКСМ Тыва өбкомунуң секретары эш Бакулин, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының орлакчызы эш Антышев, хоочун кооператор эш Юневич, Эрзин райпозунуң кол бухгалтери эш Манылак болгаш оон-даа өскелер саналоналын берген. **Г. МОНГУШ.**

делегей бо хүннерде

Тайбыңның салым-чолунче сагыш салыышкын

Даштыкы парлалга, информас агентилелдери, радио болгаш телевидение Совет Эвилелиниң делегей байдалының болгаш даштыкы политиказының айтырыгларының талазыбиле ССРЭ-ниң даштыкы хереқтер министри А. А. Громыконуң илеткелинге улуг кичээнгейин салып турар. Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының илеткелде айытқан кол чүүлдери тайбыңның болгаш деппилгенин херээнге бараан болур дээрзин демдеглеп турар.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк телевидение станцияларының, радио болгаш телеграф агентилелдериниң А. А. Громыконуң илеткелин политиктиг чугула улуг болуушкун кылдыр дыңнаткан. Совет Эвилелиниң Каттышкан Штаттар-биле эки харылзааларлыңы хөгжүдер дээш туружуп турар дугайында ССРЭ-ниң даштыкы хереқтер министрининиң медеглелиниң Ассошиэйтед Пресс агентилелиниң онаалап демдеглээн. «Совет министрининиң даштыкы политиктиг чугула чугаазында ийи таланың арге-ажыктарын барымдаалаан, делегейниң ийи улуг күрүнелериниң аразынга месилдежиишкинниң болдурбазын болгаш оларның аразынга харылзааларны эжиидерин айытқан» деп, АП агентилел демдеглээн.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Азияга коллективтиг айыл чок чоруктуң системазын тургузарын саналдааның сагындырыпшаан. АП агентилел ындыг системаны тургузарының идеязын делегейге, ылаңгыя Азияның чурттарынга калбаа-биле үүлдүтаүнген дугайында ССРЭ-ниң даштыкы хереқтер министрининиң соотерин түзээйлап айытқан.

«Нэшнл бродкастинг компаниянын» тайылбырлакчызы илеткелде мынча деп кичээндиргже оюа кичээнгейни салган: «Варшава Керээзининиң организациязы оон киржикчилериниң айыл чок чоруунче, ол чурттарда социализмниң чаалап алышкынындарынче халдаар арганы кажан-даа, кымга-даа бербес.

Хөй америка солуннар А. А. Громыконуң илеткелин бирги ариннарынга улуг өгелер-биле тайылбырлаан. «Нью-Йорк таймс» солун илеткелде Вьетнамга, Чоокку Чөөн чүкке, Варшава Керээзинге хамаарышкан чүүлдерни, а ол ышкаш Каттышкан Штаттарга хамаарышкан политиканың болгаш совет-кыдат харылзааларның айтырыгларының дугайында медеглелди парлаан. «ССРЭ нараиль шериглерин ажелеткен бүгү девискээлдерден үндүрерин Чоокку Чөөн чүкке тайбың таарыштыр шиитпирлээшкинниң эргежок чугула чүүлү кылдыр мурнуку хевээр көрүп турарын совет даштыкы хереқтер министри тодаргай медеглээн» деп, ЮПИ агентилелдиң Москвада корреспендонтизи дамчыткан.

Илеткелде Вьетнамда америк агрессияның дугайында болгаш вьетнам айтырыын таарыштыр шиитпирлээринин аргаларының дугайында чугаалаан чүүлдерге хөй америк тайылбырлакчылар хичээнгейни салган. Агрессияга удур чөптүг демиселинге акыдыңма вьетнам улуска дуза-ламчыны Совет Эвилелиниң көргүзүп келгенин болгаш көргүзерин үргүлчүлеп турарын моон-биле кады база демдеглээн.

ССРЭ-ниң даштыкы хереқтео министрининиң илеткелиниң кыска дончулалын парлавышаан, «Нью-Йорк дейли ньюс» солун редакция чүүдүнге база бир антисоветтиг нүүлдээшкинин чулчураан. Солун совет-америк харылзааларны эжиидерингe калчаалы-биле удурлаган

● **ПАРИЖ.** (СЭТА). Француз парлалга ССРЭ-ниң Дээди Соведжиниң сессиязынга ССРЭниң даштыкы хереқтер министрининиң илеткелин улуг сонуургал-биле уткаан. Франс Пресс агентилел А. А. Громыконуң илеткелининиң толаргай дончулалын тарадып, Европаның айтырыглары Совет Эвилелиниң даштыкы политиказында улуг болгаш чугула черни эдеп туровын онаалап демдеглээн.

Делегейниң ийиги дайынының түңнелинде тургустунган кызыгаарларны бүгү чазактарның хүлээп көөру Европага айыл чок чоруктуң база бир чугула чүүлү болур дугайында А. А. Громыконуң сестерин агентилел онаалап демдеглээн. ССРЭ биле Францияның аразында харылзааларның хөгжүлдезинге күзел ханышкынын илергейлээн даштыкы хереқтер министрининиң сестерин бүгү француз солуннар агеэнинге киирген.

Илеткелди тайылбырлавышаан, «Монд» солун Варшава Керээзининиң организациязының ролюнга, Европаның айыл чок чоруунуң айтырыынга. Чоокку Чөөн чүкте байдалга, а ол ышкаш советфранцуз харылзааларга онаалап докталаан. Совет даштыкы хереқтер министри АКШ-биле парламент төлээлерин солужарыы дээш сапаллаан дээрзин «Нувo журналь» демдеглээн. Ракета-ядролуг чепсектен хосту зонаны Чер ортузу далайның районунга тургузар дугайында улуг кичээнгейни илеткелде салган болгаш оон чугула ужур-дүзээзин айытқан деп, журнал демдеглээн. А. А. Громыконуң илеткели тайбыңның салым-чолу дээш ханы харысалганы хүлээген улуг чүүлге төлептиг-дир деп, «Фигаро» солун бижээн.

● **БЕРЛИН.** (СЭТА). ССРЭниң Дээди Соведжиниң сессиязынга ССРЭ-ниң даштыкы хереқтер министри А. А. Громыконуң «Совет Эвилелиниң делегей байдалының болгаш даштыкы политиказының айтырыглары» деп илеткели ГДР-ниң парлалгазының кичээнгейиниң төвүнде тургустунган.

«Нойес дойчланд» солун илеткелди «совет даштыкы политиканың принциптериниң «программныг таймылбыры» дээн. Ол принциптер болза социализмниң болгаш коммунизмниң тургузарынга таарымчалыг байдалдарны хандырары, социалистиг чурттарның чаңгыс эвин болгаш пайдалыы бижыглаары, национал-хосталгалыг шимчээшкиннерге дузаламчыны көргүзери, аныяк национал күрүнелер-биле кады ажылдажылга, тайбың догуннаашкынның принциптерни чайгылыш чокка боттандырары, делегейниң чаа дайынының айыылын болдурбазы болур деп, солун демдеглээн. ССРЭ-ниң даштыкы хереқтер министрининиң илеткелинде «Европаның айыл чок чоруунун хамыктың мурнунда негеп турар чүүлү болза дайынның түңнелдерин бүгү күрүнелериниң хүлээп көөру, анаа үндезилээш Европаның чурттарының боттарының аразынга-даа база дезегейниң өске районнарыының чурттары-биле европа күрүнелерниң харылзааларын тургузары болур» дээн сестерни «Нойес дойчланд» айытқан. «Совет Эвилелиниң делегей байдалы быжыг болуп турар» дугайында А. А. Громыконуң медеглелин солун онаалап демдеглээн.

● **ЛОНДОН.** (СЭТА). ССРЭниң Дээди Соведжиниң сессиязынга ССРЭ-ниң даштыкы хереқтер министри А. А. Громыконуң илеткели англи парлалганың кичээнгейинин төвүнде тургустунган. Солуннар илеткелдиң дончулалын болгаш боттарының тайылбырларын парлаан. Чижээ, «Таймс» солунуң редакция чүүлүнге санап турары болза, совет-америк харылзааларны эжиидеринче чүткүлдү совет даштыкы хереқтер министрининиң илеткелиниден көрүп болур. Совет парламентиге даштыкы хереқтер министрининиң даштыкы политиктиг чугула чугаазында Каттышкан Штаттар-биле харылзааларны хөгжүдеринге эки перспективаларны көрбейн барып болбас деп, «Дейли телеграф» солун айытқан. Илеткелде Израильдиң тоңгээлиг үүлгедиглериниң дугайында чугаалаан чүүлдү «Морнинг стар» солун «Израильдиң делегей политиказы» деп эге-биле парлаан.

Совет-моол дугуржулга

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Совет түдүг организациязының күжү-биле школаларны, эмнелгелерни болгаш алаэн хөй культура-амыдырал объектилерни моол улуска белек кылдыр тудуп бээрни, ону эргежок чугула дериг-биле хандырарын, а ол ышкаш калбак хереглелдиң барааннары-биле хандырарын көрүп турар совет-моол дугуржулгага ат салган.

Объектилериниң тудуун болгаш барааннар-биле хандырарын 1971 чылдың бирги чартынында дооза дээ, МОНЦАМЭ агентилел дыңнаткан.

Маңаа холбаштыр парлап үндүрген дыңнадыгда демдеглээни болза, дугуржулга Моол Арат Республика биле Совет Эвилелиниң аразында сырый кады ажылдажылганы болгаш дузалажыганы быжыглаарынга чаа салыышкын болур.

—●—

У. Роджерстиң медеглели

ВАШИНГТОН. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Соведжиниң сессиязынга ССРЭ-ниң даштыкы хереқтер министри А. А. Громыконуң илеткели-биле холбаштыр АКШ-тың күрүне секретары У. Роджерс медеглел кылган.

Күрүне департаментиннге болган парлалга конференциязынга номчаан медеглелинге Роджерс А. А. Громыконуң илеткелинде Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттарның аразында харылзааларның дугайында айытқан чүүлдүң түңнелдиин демдеглээн. «Тайбыңны деткиринниң айтырыгларынга ССРЭ биле АКШ ниити дылды тып ап болур» деп, дээргн Громыконуң медеглелинге харылаар бис» дээрзин Роджерс медеглээн.

Стратеттиг чепсектиг чамдык кызыгаарлаашкынның дугайында айтырыга хамаарыштыр күрүне секретарының чугаалааны болза, бо чугаалажышкынвар «Совет Эвилели-биле бистиң харылзаларывыска бурунгаар боттуг базым» болган турар ийик.

Бодупун эвилелчилерп-биле сүмележилгени чорудар үеэниде АКШ А. А. Громыконуң илеткелиниң оон өске айтырыгларын өөренип көөрүн үргүлчүлээр апаар деп, Роджерс медеглээн.

—●—

ИНДИЯ-КЫДАТ КЫЗЫГААРГА ЧОҢГЭЭ

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның ПТИ информас агентилелиниң дыңнатканы болза, июль 10-да кыдат шериглер Уттар Прадеш штат биле Тибеттиң аразында Липулеях дээр одуңу дамчыштыр Индияның девискээриинче шургүп киргеи болгаш индий солдаттарны боолаан.

Липулеях районга кыдат шериглер бөлүк индий хайгыылчыларны боолаан дээрзин Индий камгалал министерствозу бадыткаан.

Тывага социалистиг демократияның хөгжүлдези

ТЫВА АРАТ Республиканы Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниге хүлээп алган ол төөгүлүг хүндөн бээр 25 чыл 1969 чылдың октябрьда болур. Ынчаарга ССР Эвилелиниң хөй националдыг аңы-дунма өг-бүлезинге каттыжып киреринің мурнунда тыва улус бодунуң хөгжүлдезинге аар болгаш нарын берге узун орукту эрткен.

Хөй чүс чылдарның дургузунда тыва улустуң өг-бүлелери даштыкы эжелекчилерниң талазындан дарлалга таваржып чораан. Бир эжелекчилерни өскезп солуп, оларның таварыштырган когаралдарының болгаш хоозураашкынларының изи артып каап турган. XIII чүс чылдың эгезинде Чингисхаанның аг-шериглери Тываның девискээринче шургүп киргеи.

XVIII чүс чылдың ийиги чартынында маньчжурлар Тываның девискээрин эжелеп алган болгаш ону Кыдат империяга каттыштырган. 150 ажыг чылда тыва улус Кыдаттың кадыг-дошкун дарлалының адаанга туруп келген. Тываның ажылчы чоннары маньчжур-кыдат кулданыкчыларының болгаш түс черниң феодалдарының дарлалының—ийи дакпыр дарлалга чораан.

Тывага 1818 чылдан 1911 чыл эргижирээже чедир турган кыдат кеземче хоойлулары күш-ажылчы араттарга дендин дерзин байдалдыг турган. Арат кижиниң ноян өлүрүп каар болза, оон чылдагааның-даа барымдаалавайн, өлүрүкчүүр ол хоойлулар мал-биле торгаар кылдыр шиидер. Ол малдың хөй кезиин өлүрткен араттың сумузунуң феодалынга бээр. Ындыг турбуже арат кижи өске кижиниң амызынга чедип каар болза, оон чылдагааны кандыг-даа түрза, өлүрүп шаажылаар дерзин шииткелди ацаа онаар.

Хөй чүс чылдыг дарлал тыва улусту бүрүн хоозурадып, ядараарынга, экономика, политика болгаш культура талазыбиле хожудангай чорукка чедиргеп, оон бодунуң национал бижин чок чораан. Чоннуң ийи хуу хирези—колдуунда феодалдар, дүжүметтер, ламалар моол бижик билир. Кошкүн аар амыдырал, аш, соок, хөй санныг халдавырлыг аарыглар, медицина дузаламчызы шуут чок чорук тыва улусту чоорту өлүп кырлырынга чедирген. Тыва улустуң чоорту кырлып бар чоруурү чайгаар эвес болгаш дүрүм ёзугаар болур чүүл-дүр деп, Тывага чораан чамдык буржуаз шинчилекчилерниң кылган түңнелдери оон үжурунда таварылга эвес.

Боттарының дарлакчыларынга удур демиселге күш-ажылчы араттар удурланыышкынның янзы-бүрү хевирлерин ажыглап турган. Чамдык таварылгаларда ол демисел чепсектиг хөделиишкиннерге чедип турган. Кошкүн чон делгем девискээрге тарамык чүрттап чораан үжурунда араттарның хөделиишкиннери быдаргай хевирлиг турган, ынчангаш феодалдар болгаш эжелекчилер оларны кадыг-дошкуну-биле базып чораан.

1914 чылдың апрельде Тываның Росспяга каттышканы тыва улустуң амыдыралынга депшилгелиг болуушкун болган. Россия империязының составынга тургаш тыва улус хаанныг ёзуу-чурумга, феодалдыг болгаш империалистиг дарлалга удур Россияның улустарының демиселинге киришкен. Ынчаарда тыва улустуң хөгжүлдези улуг орус улустуң төөгүүзү болгаш хөгжүлдези-биле, Россияның ажылчын аңгызының, оон авангарды — Коммунистиг партияның демисели-биле холбашкан.

ОКТЯБРЬНЫҢ социалистиг Улуг революциязы тыва улуска чугула төөгүлүг үе болган. Октябрь революциязы тыва улусту политиктиг болгаш национал хосталгага чедирген, күш-ажылчы арат массаларның политиктиг медерелин өстүрүп, оларның идепкейин көдүрген болгаш хосталга, хамаарышпас чорук дээш демиселче сорук киирген.

Тывага ажылчыннар болгаш тараачыннар депутаттарының Советтерин тургузар дугайында айтырыг ээ баштай 1917 чылдың төнчүүнде тургустунуп келген. 1918 чылдың эгезинде база тургустунуп турган. Россияның топ районнарындан Тываның хоорук чорууп, быжыг харылзаа чогун, чоннуң экономика болгаш культура талазы-биле хожудангай байдалын ажыглаан контрреволюстуг идегеттер Тывага ижээп, Советтерни тургузарынга бар-ла,шаа-биле удурланып турган.

1918 чылдың июльда контрреволюстуг феодалдар болгаш кулак идегеттер колчакчы болгаш өске-даа ак дээрбечилер-биле эвилелдежип алгаш, Совет эрге-чагырганың орус сүүрларга тургускан органнарынга, тыва улустуң эгелээн национал-хосталгалыг революциязынга удур хөделип үнген, ынчангаш Тыва үш ажыг чылда үргүлчүлээн ханныг хамааты дайынының ареназы болу бергеп.

1921 чылдың бирги чартынында ак-гвардейжилерни болгаш интервентилерни чылча шаап, Тывадан сывырып үндүрген соонда тыва улустуң күрүне талазы-биле бот шиитпирлеттинер дугайында айтырыгны шиитпирлеп, дүрүмчүдеринге боттуг арга бар апарган.

Ол чылдың августа болган Бүгү-тываның тургузуучу хуралы Тываны бот тускайлан Улус Республиказы кылдыр чарлаан болгаш оон баштайгы конституциязын бадылаан. Конституцияда Тыва Арат Республика «бодунуң иштики херектериниң талазы-биле кымга-даа хамаарышпас хостуг Ташу-Тыва күрүне болур, бүгү чоннуң чөпшээрелин ёзугаар үндүрер хөөйлунун мурнунга бүгү хамаатылар бир демей эргелиг, республика бодунуң күрүне хөреңгилерин тургузар болгаш чүрттүн экономиктиг байдалын көдүрөр дугайында, улус чырыдыышкынын, культуразы, кадык камгалалын организастаар болгаш хөгжүдер дугайында сагыш салыр, делегей хереқтеринге ол, өске-даа республикалар-биле кады ажылдажылганың политиказын чорударын айытқан.

Конституция феодалдарның шиитпел системазын, эрин-шаагай кеземчени күш чок болдурган. Конституция чүгле 22 чүүлден тургустунган болгаш улус республиказының шиитилел, күрүне тургузуунун бүгү айтырыгларын хаара тутпаан. Оон-биле кады ол антиимпериалистиг, антиколониалдыг утка-шынарлыг болган. Чүртка хамаатыларның дең эргезин, дүжаалдыг кижилерниң сонгулдалыг болгаш харысалгалыг болурун докталаткан. күрүне эрге-чагырганың эргелелининиң чаа органнарын тургускан түңнелинде Тывага улус-демократтыг тургузуунун үндезининнери салдынган.

В. И. Ленинге баштаткан Совет Россиянын чаза чаа улус-демократтыг күрүнениң тургустунганынга байыр чедиргеп. 1921 чылдың сентябрьда Тыва улуска Даштыкы хереқтер талазы-биле Улус комиссариадының чоруткан Кыйгырыынга Совет чазак Таңну-Тыва (Урянхай) улусту бодунуң дерзин эргелеп башкарылгазынга алган хаан чазактың эжелекчи политиказын хүлээп көрбейн турарын медеглээн. Ол кыйгырыгда чугаалааны болза, Совет Россияның ажылчын-тараачын чазаа Таңну-Тыва (Урянхай) крайны бодунуң девискээри кылдыр көрбейн турарын байырлалдыы-биле медеглеп тур.

ТАР-ның күрүне эрге-чагырганының болгаш күрүне эргелелининиң органнарының хөгжүлдези экономика болгаш политика талазы-биле нарын байдалдарда болуп турган. Чүртка национал үлетпүр, ажылчын ангының национал кадрлары чок турган. Экономиканың үндезинин арттарның хуу кошкун мал ажыл-агыйы болуп турган. Улус республиказының тургустунганының баштайгы чылдарында чүртту демократчылдар талазы-биле хемчеглер Араттың революстуг партиязының болгаш ТАР-ның чазаның органнарынга шургүп киргеи феодал-теократ идегеттерниң талазындан күштүг удурланыышкынга таваржып турган.

Төөгү талазы-биле номектелип тургустунган ол бергелер тураажок, чүрттүн демократтыг хөгжүлдези чайгылыш чокка бурунгаарлап, ажыл-агый, күрүне болгаш ниитилел амыдыралынга күш-ажылчы чоннарны улам хөёү-биле хандыдып турган. Тываның Араттың революстуг намы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының дүржүлгазынга даянып, Тываның тодаргай байдалдарынга тарыштыр марксизм-ленинчи теорияны чогаадыкчы ажыглавышаан, национал-хосталгалыг революцияның чаалап алышкынпарын калбартыр болгаш быжыглаар талазы-биле хемчеглерни чорудуп. Совет социалистиг күрүнениң аңы-дунма дузаламчызы-биле Тываның социализмче капиталистиг эвес хөгжүлдезининиң оруун пзеп турган.

Тываның Араттың революстуг намы болгаш ТАР-ның чазаа экономиканы хөгжүдериниң болгаш улустуң чаагай амыдыралың экижидериниң чугула, шиитпиряиг факторлары болза, улус ажыл-агыйынга күрүне сектогун тургузаары, үлетпүр бүдүрүлгелериниң тудуу, оон-биле холбаштыр ажылчын ангының өстүрери, республиканың күрүне, ажыл-агый, культура болгаш ниитилел хөгжүлдезинге оон удурутукчу ролюн хандырары, ажыл-агыйның бүгү адырларынга ниитилел күш-ажылының будурүкчүүрүн тургулту бедидери, ниитилел байлаан көвүдедири болур дээрзин барымдаалап турган. Улустуң чаагай чоруунун дугайында, ажылчы чоннарның материал болгаш культурлуг хереглелдерин хандырар дугайынга сагыш салыышкын Араттың революстуг намының болгаш ТАР-ның чазаның кол сорулгазы боон турган.

Совет Эвилелиниң эртемденнериниң дүзээы-биле тыва национал бижикти чогаадып, опу 1930 чылда амыдырапга боттандырып эгелээнін Тыва Арат Республиканың политика талазы-биле улуг хемчеглери болган. Оон соонда улус чырыдыышкыны, культура, эртем, литература, уран чүүл дүргеп хөгжүп эгелээн.

ТАР-ның күрүне эрге-чагырганының органнары — ажылчы чоннарның Хуралдары ажылчы чоннарга демократияны, улуска удур идегеттерге хамаарыштыр диктатурзны хандырбышаан, ажыл-агый-организакты болгаш культура-киндиглелиг ажылдың сорулгаларын күүседип турган. Совет күрүнениң дүржүлгазын ажыглавышаан, ТАР-ның күрүне органнары чүрттүн ажыл-агый болгаш культура амыдыралын планныг удуртурун боттандырып турган.

ТАР-ның күрүне эрге-чагырганының органнарының организас тургузуу болгаш ажыл-чорудулгазы ажылчы чоннарның Хуралдарының соңгулдалыг болгаш соңгукчуларының мурнунга оларның харысалгалыг болуп чоруунга, ажылчы чоннарның Хуралдарының мурнунга күүсекчи болгаш башкарар органнарының отчёттуг болурунга, эрге-чагырганың чер-чер органнары төп органнарга чагыртырынга, күш-ажылчы арат массаларның бот-тывынгыр чоруун калбаабиле хөгжүдеринге, оларның хөй-ниитп ажыктыг ниитилативазынга үндезилеттинген турган.

Фашистиг Германияга удур ССРЭ-ниң Ада-чүрттүн Улуг дайынының чылдарында тыва улус совет улустар-биле холхолулдап түттүнчүп алгаш, бодунуң эң эки оолдар, кыстарын Совет Армилже чорудуп, ниитининн болгаш хуунуң ажыл-агыйын ниити дайынны ажаар тиилелгеенін эргеажыктарынга чагырткан.

Догуннаап келгенининң 23 чылдарының дургузунда Тыва Арат Республика Совет күрүнениң бүгү талалыг дузаламчызы-биле ажыл-агый болгаш культура хөгжүлдезинге улуг базымны кылган. Чурт, аъш-чем болгаш ажылдап кылыр үлетпүрүнүң будурүлгелерин, улуг эвес электростанцияларны тургузарын эгелээн, транспорт өзүп, көдээ ажыл-агый калбарып, күш-ажылчы арат чонну кооперастаары эгелээн. Школаларның, өөренликчилерниң, башкыларының саны көвүдээн, эмнелгелерни, медпунктуларны, культура-чырыдыышкын албан черлериниң четкиинн тудуп турган.

Ындыг болза-даа ТАР-ның кызыгаарлаттынган аргалары улус ажыл-агыйжы улуг хемчегелерни амыдыралга боттандырарынга, аар үлетпүрүнүң будүрүлгелериң болгаш өскеда ол ышкаш чүүлдерни тургузарынга эргежок чугула байдалдарны кылып эгелээр.

ТАР-ның Бичe хуралының VII оназа сессиязы ССРЭ-ниң составынга ТАР-ны хүлээп алырын дилеп, 1944 чылдың августа 17-де хүлээп алган Декларациязынга медеглээни болза, Күүүдүг Совет күрүне социалистиг чаңгыс аай өг-бүлеге улуг болгаш бичe улустарының материал болгаш угаан-бодал күштериниң чечектелишкинин хандырган, «ол өг-бүлеге чүрттаар болгаш ажылдаары — тыва улустуң алыс күзели. Совет Эвилелиниң оруундан өске орук тыва улуста чок».

ССР ЭВИЛЕЛИНИҢ составынга 1944 чылдың октябрьда Тыва Арат Республиканы РСФСР-ниң автономнуг область эргелиг кылдыр хүлээп алганы тыва улустуң политика, ажыл-агый болгаш культура хөгжүлдезинге чаа үе-чада болган. Тыва улус Совет социалистиг күрүнениң улустарының хөй националдыг аңы-дунма өг-бүлезининиң дең эргелиг кежигүнү болган. Тыва улустуң оон ынай бурунгаар хөгжүлдези тиилээн социализмниң Совет улус конституциязының, «улуг социалистиг демократияның хүүүнүң адаа-биле боттаныш турган.

(Уланчызы 4-кү арыында).

СИБИРЬ БОЛГАШ ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮК УЛУСТАРЫНЫҢ СПАРТАКИАДАЗЫ

1. Тыва хүреш

Тыва хүреш түгле республиканың иштинге эвес, харын Сибирьиин болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының национал спорт талазы-биле чаңчыл болган спартакиадазынга кол черни эвелеп, көрүкчүлерниң сонуургалы хаара тудар апарган. Кызылдың Хүреш стадионунга чаа болуп эрткен IX спартакиадага денгеи аайы-биле болган тыва хүрештиң көрүкчүлер дыка сонуургап көргеи. Мөгелериниң девиирии, хүрежин турарының арга-мергежилин көрүкчүлер ийи хүн иштинде түгле хайгаарап көргеи эвес, харын-даа бо талазы-биле чогуур демдетледи кылып тургай.

Якут АССР-ниң болгаш Усть-Ордынск национал округтуң мөгелери тыва хүрештиң девиирииге амдыызында иергежии өөренмээн болгаш, тыва мөгелериниң канчаар девиирии көрүп ап тургай. Ол келген аалчылар шупту хып дээн аныяк мөгелер, ынчалза-даа оларның аразында сула хүреш талазы-биле спорт мастерлери база бар. Оларның күш-шыдалы, белеткели улуг. Бо талазы-биле бистиң мөгелерден дудавас. Эът-хын талазы-биле азыг-даа мөгелер бар. Ынчалза-даа тыва хүрештиң аргазынга кошкак, удурлаңыкчызының канчаар хеделирии, чүнү канчаптарын эскербейн баар болду.

Баштай чиик денгелиг (56 кг) мөгелериниң хүрежи эгелээн. А. Чульдук биле С. Марфунов (Якут АССР) хүрешкен. Чульдук буттааш октаан. Ынчалза-даа Чульдук дараазында хүнде Усть-Ордынск национал округтуң мөгези М. Хаҳаевке октаттырыпкан. Ыпланган ол үшкү черни эвелеп. М. Хаҳаев бирги черни эвелеп, келген аалчыларның аразында тыва хүрешке чиик денгеи таваетти (Усть-Ордынск) октаааш, бо денгеи талазы-биле спартакиаданың чемпиону болган.

72 кг денгеиге О. Кара-Кат (Тыва АССР) Якутск АССР-ниң мөгези С. Алексеев-биле хүрешкен. Алексеевтиң күжү-даа, денгеизи-даа улуг. Ынчалза-даа артык байдалын ол ажыглаи шыдаваан. Чогуур минутазын ажыр хүрешкеш, октажыш чадажып каапнар. Кара-Каттың денгеизи удурлаңыкчызындан чиик болганын барымдаалааш, судыялар ону тиилээн деп шиитиирлээн. Ынчаташ ол база спартакиаданың чемпионуну болган.

Ам аар денгеииң мөгелери канчаар хүрешкенин ап көрээлиивер. О. Дапыл (Тыва) биле С. Утинов (Якут) хүрешкеп. Дапыл буттааш, саадавайн октаан. С. Утинов Усть-Ордынскиниң мөгези Н. Николаевти иштинден дегээлеш октаан. Дараазында хүнде Дапыл Н. Николаевке таварышкаш, буттааш, тепиштаан чиик октаан. Бо дээрге амгы хүрешке Дапылдың эки белеткенгенин көргүзүп турар. Аар денгеиге Дапыл спартакиаданың чемпиону болган.

Түнелиниде тыва хүрештиң дөрт чүл денгеи аайы-биле хүрежиниң үжү тыва мөгелериң тиилелгези болган. Бо дээрге тываларның национал хүрежиниң арга-мергежилин келген аалчыларныыдан артык болганын көргүскеп. Бистиң мөгелериивис кол нууруундан артыкаа аргаиы ажыглаан. Ынчалза-даа эгии содаандан туспайн тургаш, хол башка буттаан кижи чок болган. Тываның хоочун мөгелериниң чедимчелиг ажыглап чорааи ескс аргалары ажыглаттынмайн барганын четпес деп демдеглезе чогуур.

Якутияның болгаш Усть-Ордыяскиниң аныяк мөгелери тыва хүрештиң аргаларын биле баар болза, оларның күжү, спортчу белеткели четчяр, моон соңгаар бисти ажып бодурунуң аргазы бар. Ындыг болганда, тыва мөгелериниң хүрежин эки сайзырадыр, белеткелин улам күштелдирер болза чогуур деп сагындырары артык эвес.

Июль 13-те спартакиаданың тыва хүреш талазы-биле тулган чемпионун тыварының хүрежи болган. Анаа Якутияның, Усть-Ордыяскиниң мөгелери база кирипкеп. Шупту 32 мөге. Бистиң шыырак мөгелериивис боттарының онаалаарын чиик октап турган. Оон-биле кады Якутияның мөгези, сула хүреш талазы-биле спорт мастери И. Хаҳдеевтиң чедишкинииниг хүрешкенин демдеглезе чогуур. Ол буттаар болгаш бут-биле ылгеп, чаа тудар аргалыг. Дөрт мөге артыкаа турда, ол О. Апыш-солду бут даштындан теве чоруй илгеш, чаа тудуп октаан. М. Биче-оол биле И. Хаҳдеев үр хүрежиң келгенииң түнелиниде Биче-оол октаааш, спартакиаданың тыва хүреш талазы-биле 1969 чылда тулган чемпионну болган. Якутияның мөгези ийиги черни эвелээн, үшкү, дөртку черлерни О. Дапыл биле О. Апыш-оол үлешкеннер.

М. ЛЮНДУП.

2. Бурят хүреш

Кандыг-даа спортчу маргылдаа хөй команда киржикчилиг болган тудум улам солуп чыдыг, тараш демиселге эртер. Ынчалза-даа бо чылын Тываға эрттирген бо ийи дүтаар зона маргылдаазы — Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының спорттуң национал хевирлериниг спартакиадазы — баш бурунгаар көрдүнгени киржикчи алды командалыг эвес, а үш-ле команда киржикчилиг болганы маргылдаанын организаторлары (маргылдаанын кол судыязы аш Коичев, РСФСР-ниң күш-күлүүра болгаш спорт комитединиң төлээзи аш Терептин) четпес ажылдаанын көргүзүп турар. Бурят АССР-ниң, Агин национал округтуң, Хакас Автономнуг областың командалары келбээн. Анаа чүгле Якут, Тыва АССР-лерниң, Усть-Ордынск национал округтуң командалары кирипкеп.

Якут АССР-ниң командазы бүрүн составтыг, организастыг киришкенин демдеглээри чүгүза. Көрүкчүлериниң идеген маиап турганы ышкаш, якут спортчулар спартакиаданың бүтүү беш (тыва, бурят хүрештерге, якут халыгга, чаа адырыга, шой көдүрииге) хевирлериниг эң дээре техниктиг түнелдерии чедип ап, бедик мергежилдиин ылап-ла көргүскеп. Ол дээрге, Якут АССР-ниң күш-күлүүра болгаш спорт комитединиң удурткучуларының спорттуң бо национал хевирлерии чугуладап көрүп, ону бүтүү талазыг сайзырадыр, хөй кижи киржикчилиг болдурар ажылды эки кылып турарының база бир тодаргай хереченаи-дир.

Бурят хүрешке хүрешкеп якут мөгелер Егор Борисов, Иннокентий Хаҳдеев, Лука Иванов, Афанасий Соловьев олар шанналдыг черлерии, а команда аайы-биле ийиги черни чедип алган. Ылангыя бо маргылдаага хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери И. Хаҳдеев чедишкинииниг киржип, тыва хүрешке спартакиаданың тулган чемпионуи илередир эң шилиидек 32 мөгеиин хүрежиниге О. Апыш-оол болгаш өскө-даа шыырак мөгелери октап. Моиғул-оол Биче-оол-биле үжүрешкеш, аргага удур арга-биле, кашпагай тутчур дижии хүрежи-биле көрүкчүлерии магадаткан.

Бо хүрешке хүрешкеп бистиң эиыяк мөгелериивис Донбаеви (Усть-Ордынск) октаааш, бо денгеи талазы-биле спартакиаданың чемпионуну болган.

72 кг денгеиге О. Кара-Кат (Тыва АССР) Якутск АССР-ниң мөгези С. Алексеев-биле хүрешкеп. Алексеевтиң күжү-даа, денгеизи-даа улуг. Ынчалза-даа артык байдалын ол ажыглаи шыдаваан. Чогуур минутазын ажыр хүрешкеш, октажыш чадажып каапнар. Кара-Каттың денгеизи удурлаңыкчызындан чиик болганын барымдаалааш, судыялар ону тиилээн деп шиитиирлээн. Ынчаташ ол база спартакиаданың чемпионуну болган.

3. Шой көдүрери

Спартакиаданың база бир кончуг солуи, көрүштүг спорт хевири шой көдүреги болган. Анаа көрүкчүлериниң бедик чүелелии бо хевирге ССРЭ-ниң спорт мастерлери Юрий Шишигин (чартык аар денгеи, Якут АССР) биле Анатолий Кочетков (аар денгеи, Тыва АССР) олар чаалаи ап, шой көдүрииге чайыннанчак бедик мергежилди хөргүскеннер. Ынчаташ оларның техниктиг түнелдерии чедип ап, бедик мергежилдиин ылап-ла көргүскеп. Ол дээрге, Якут АССР-ниң күш-күлүүра болгаш спорт комитединиң удурткучуларының спорттуң бо национал хевирлерии чугуладап көрүп, ону бүтүү талазыг сайзырадыр, хөй кижи киржикчилиг болдурар ажылды эки кылып турарының база бир тодаргай хереченаи-дир.

Бурят хүрешке хүрешкеп якут мөгелер Егор Борисов, Иннокентий Хаҳдеев, Лука Иванов, Афанасий Соловьев олар шанналдыг черлерии, а команда аайы-биле ийиги черни чедип алган. Ылангыя бо маргылдаанын организаторлары (маргылдаанын кол судыязы аш Коичев, РСФСР-ниң күш-күлүүра болгаш спорт комитединиң төлээзи аш Терептин) четпес ажылдаанын көргүзүп турар. Бурят АССР-ниң, Агин национал округтуң, Хакас Автономнуг областың командалары келбээн. Анаа чүгле Якут, Тыва АССР-лерниң, Усть-Ордынск национал округтуң командалары кирипкеп.

Якут АССР-ниң командазы бүрүн составтыг, организастыг киришкенин демдеглээри чүгүза. Көрүкчүлериниң идеген маиап турганы ышкаш, якут спортчулар спартакиаданың бүтүү беш (тыва, бурят хүрештерге, якут халыгга, чаа адырыга, шой көдүрииге) хевирлериниг эң дээре техниктиг түнелдерии чедип ап, бедик мергежилдиин ылап-ла көргүскеп. Ол дээрге, Якут АССР-ниң күш-күлүүра болгаш спорт комитединиң удурткучуларының спорттуң бо национал хевирлерии чугуладап көрүп, ону бүтүү талазыг сайзырадыр, хөй кижи киржикчилиг болдурар ажылды эки кылып турарының база бир тодаргай хереченаи-дир.

Чаңгыс шойну ийи хол-биле элиг-селиг көдүрер шимчээшкиие Шишигин он холу-биле 30, солагай холу-биле 21, шупту 51 катап көдүргеи, бодунуң денгеизиниң атлеттеринден барык ийи катап ажыры-п, оларга күш чедишпес кылдыр ырай берген. И. Чижов түгле 21-ге, А. Асохин 18-ке дөңгүп-ле чедиргеи.

Бо шимчээшкиие аар денгеилиглерден А. Кочетков (Тыва АССР) 46 чедирип, удурлаңыкчыларыиан мурнай берген. М. Иваненко (Усть-Орда) 34, А. Гирс (Якут АССР) 33 катап көдүргеи.

Күш-дамыр талазы-биле эки ладыгылганы, бедик мергежилди иегээр ийи дүтаар шимчээшкиии эгелей баарге, көрүкчүлериниң сонуургалы улам киткээн. Ортумак сыныг, дээки шилиидек эът-хаанныг Юрий Шишигин ийи чарыында ол кайгамчык ийиу демдеглеп турда, журналист Вадим Синявский, «Динамонуң» хоочун ойнакчызы Алексей Хөмич Л. Яшиие байыр чедиргеи.

Л. Яшин ВЛКСМ Төп Комитединиң байырлыг телеграммазын болгаи ортектиг хөй белектерии алган. Аиза хөй моовдак чечектерии тудускан.

(СЭТА).

4. Чаадары

Чаадарыига Якут АССР-ниң спорт мастери П. Стасов спорттуң бо хевириниң бүтү мергежилдерии кайгамчык чиик болгаш кончуг эки түнелдериг күтседии дооскаш, спартакиаданың тулган чемпиону болган.

Павел Михайлович силерниң мындыг кайгамчык чедишкиниңерииң чамыды чүдел? деп айтырарымга ол мынча диди:

— Белеткел, база катап белеткел. Чамдык чаадарыкчылары үр-ле шыгаан чымын бээр боор-дур. Ында аажок аваэш, чүге дээрге ынчаарда холлар сарилеп эгелээр болгаш жаратар туруттар болгай. Согун ыраккыда болгаш дээш чок болур. Чаадарыига жаратканы дорт, карак чивеш дээр арааынла шын шыгаай каапкан, согунну чоорту, дүрген, дыңыг салыттар ыыдыр чаңчыгыш алыры кончуг чүгүза. Мен 3—4 секундтаан үр шыгаавас мен.

Оон соонда Павел Михайлович Якутияда бо национал спорт калбак деткимчеии алгаи, өөредилге черлериинде, школдаларда, ажыл-агый, будуруулге албан черлериинде тургускан чаадар секциларны дуржулгалыг, бедик мергежилдиг чаадыгжылары башкылаи турар деп чугаалады. Якут АССР-де хоочун чаадыгжылары кончуг хей болгаш бир эвес бистиң республиканың күш-күлүүра болгаш спорт комитеди чүгүза деп санаар болза, бөлүк якут чаадыгжылары Тывага изоп, кезек үеде тренерлер ажылдап болгур деп чугаалады.

Оон өөренижчиии, Якутскиниң күрүне университединиң студентии, бирги разрядчы Ульяна Сидорова база чедишкиниг киришкеп. Хөрөөженнер аразында маргылдаага ол база чемпион болган. Ульяна эрткен чылын бо спартакиадага база тиилээн.

Якут команда иитиин-биле 2576 санны чедип ап, спартакиаданың чемпионну болган. Ийиги, үшкү черлерии дараалаштыр эвелээн Усть-Ордынск национал округтуң командазы 1258, Тыва АССР-ниң командазы 1236 санны алган.

Спартакиаданың беш спорт хевирлериниг команда аайы-биле иитиг бирги, ийиги, үшкү черлерии Якут, Тыва АССР-лериң, Усть-Ордынск национал округтуң командалары дараалаштыр алган. Якут АССР-ниң спортчулары эрткен чылын база чемпионнар болган, олар шыырак спортчулар адын бо үзүүлэ база катап бүзүрелдиг бадыткап шыдаан.

Д. АНАЙ-ООЛ.

ЧУРУКТА: Спартакиаданың бүрят хүрешке бодунуң денгеизиниге чемпиону, эң шилиидек 32 мөге киришкеп тыва хүрешке шүүлгеи. Сибирьиин болгаш Ыраккы Чөөн-чүк улустарының спорттуң национал хевирлериниге тулган чемпионну болган М. Биче-оод, денгеи аайы-биле тыва хүрешке чемпион О. Кара-Кат, бүрят хүрешке чемпион В. Базыр-Тараа, якут халыгларга тулган чемпион, Якут АССР-ниң спорт мастери И. Горохов (Якут АССР).

Алаавда чурутта: Чаадарыига чемпион ССРЭ-ниң спорт мастери П. Стасов (бетинде).

Авторлуң фотолары.

Тывага социалистиг демократияның хөгжүлдези

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арыида).

Нациаларның хостуг бот-шиитиирлеттавер принциптеринге дүүштүр, тыва улустуң улам ыыдыгы национал-күрүне хөгжүлдээниге таарымчалыг байдалдарыны хандырар соруза-биле 1961 чылдың октябрьда ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумуу Тыва автономнуг областы Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республика кылдыр эде тургускан. Ол болган, бистиң Совет күрүневистө коммунистиг тургузуушкуниың чорудулгазында национал харылзааларның бүтүү айтырыгларын пролетарҗы интернационализмге, ленинчи национал политиканы чайгылыш чокка боттандырарынга үдезилээш шиитиирлеп турарының түнелии болгаи.

ССРЭ-ниң составынга ТАР-ның киргеииниң соонда Совет Тываның ажыл-агый болгаш культуразы дүрген темпилер-биле хөгжүп эгелээн. «Тыва даг-дүгү» комбинады ам бээвв продукциияны берип турар, бо беш чылда «Тывакобальт» комбинат ажыглалга кирер, тудуг индустриязының, хөмүрдаш, ыяш ажылдап кылыр, эът-сүт, аъш-чем болгаш чүрт үлетпүр будурүлгелери ажылдап хөгжүп турар. Үлетпүр будурүлгениң хемчээли 1945 чылдың-биле деңнээрге барык 30 катап көвүдээн. Республиканың энергетиктиг күчүзү улам дүрген өзүп турар. 1969 чылда электроэнергияны ажылдап үндүрери 1945 чылдың-биле деңнээрге 125 катап ажыг болган.

Совет Тывада бедик мал болгаш чер ажызы улам сайзыраи турар. Сөөлүг 20 чылдарның дүргүзүнда тарыга шөлүг 6 катап ажыг көвүдээн. Тараа культураларның иишти чылдазы 16 катап өскеи. 1945 чылда Тываның көдээ ажылагыйынга 98 тракторлар ажылдап турган болза, 1969 чылда оларның саны 3 муң болган. Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында муң-муң комбайннар, автомашиналар, өске-даа көдээ ажыл-агый техниказы ажылдап турар. Колхозчу тургузуг күш-ажылчы арат массаларның амыдырал деңнелии зажок бедидерин хандырган.

Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый будурүлгезиниң шилкып хөгжүлдээниге ажылчы чоннарның материал болгаи культурлуг деңнелиниң өзүлдези дуза-лап турар. Ырак эвес эртпеи үеде-ле тываларның кол чурттаар черн болуп турган өглерни болгаш чадырларны чаагайжыды тутқан базылыктар-биле солаан. Кошкүн чон сууржуң амыдырал-чуртталгаже шилчээн. Ажылчын аңгының национал кадрлары, улус ажыл-агыйының, культураның, эртемниң, литератураның болгаш ураи түүдүң түскай эртемниглери көвүдеп турар.

ССРЭ-ниң составынга Тываның киргеи хүнүнден бээр 20 чыл болганынга хөлбаштыр, база экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге чедип алган челишкиниери дээш Тыва АССР чазактың бедик шаңналы — Ленин ордени-биле шаңналган.

ИИТИЛЕЛДИҢ ажыл-херектерии эртелеп башкарарынга массаларны калбаа-биле киришпиреп, күрүнениң ажыл-чорудулгазынга улустуң хандыкшыдары, совет демократияны чайгылыш чокка хавыладып, оны күрүнениң болгаш хөй-шиитиниң эгелээшкини-биле дүүштүрери ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң ажыл-чорудулгазында эң долузу-биле илереп турар.

Коммунистиг партияның болгаш улустуң эрге-ажыктарынга бердингеи, ажылчы чоннарның иеге-лде, хереглелдерии эки билир эң дээре кижилерии Советтерге сөңгүп турар. Чоннуң бүзүрелии чедип алган кижилер күрүнени эртелеп башкарар ажылга кирип, ол ажылдың практиказын чоорту шиңгээдип ап, күрүне, ажыл-агый, хөй-иитии организацияларының алдар, хүндүлүг удурткучулары болуп, өзүп, дадыгып турар.

ССРЭ-ниң составынга ТАР-ның киргеииниң соонда эрткен үениң дүргүзүнда Тывага чоннуң социал структуразынга үндезин чаартылгалар болгулаан, оон культурлуг деңнелиг хемчээл чокка өскеи, массаларның политиктиг медерели, оларның организастыг чоруу бедүзи, амыдыралдың материалдыг байдалдары ажыжээн. Бо бүгү чер-чер Советтериниң депутаттарының составында болгаи ажыл-чорудулгазында илереп. Тывага чер-чер Советтериие сөңгүлда болган 1947 чылдан чоннуң саны өскеиниин түнелелиде чер-чер Советтериниң депутаттарының баштай 1816 кижи турганындан 1969 чылда 2928 кижиге чедир азы 1,6 катап көвүдээн.

1947 чылда чер-чер Советтериниң депутаттарының иишти саиында ажылчынар, колхозчулар түгле 32,2 хуу турган. 1969 чылда ажылчынар болгаш колхозчулар 61 хуу болган. Бо үеде чер-чер Советтериниң депутаттарының үштүң барык иийи кезии материалдыг бүдүрүлгениң адырларында ажылдап турар. Интеллигенция — улус ажыл-агыйының болгаш культураның түскай эртемниглери Советтерде калбаа-биле төлээлээн.

Социалистиг демократияның база бир чугула чедишкиии болза, чоннуң культура өзүлдези, бистиң чүртүвүстүң бүгү хамаатыларынга өөренир эргеии бир дөмей хандырып бергеи болур. Бо талазы-биле улуг бурунгаарлаашкыннарның дүгайын Тыва АССР-ниң чер-чер Советтериниң депутаттарының эртем талазы-биле составы чугаалап турар. 1947 чылда чер-чер Советтериниң депутаттарының 82,3 хуузу эге билиниг, чүгле 17 хуузу дээди болгаш ортумак эртемниг турган. А 1969 чылда депутаттарның 65 хуузу дээди болгаш ортумак эртемниг азы 1947 чылдың-биле деңнээрге, ол сан барык 4 катап бедзеи.

Совет демократтыг күрүне тургузуу интернационалчы шынарлыг болуп турар. 1969 чылда Тываның чер-чер Советтериниң депутаттарынга 25 ажыг нациларның төлээлекчилери соңгуткан. Советтериниң составы деминчи национал политиканың херек кырынга боттанышкынының үлегерчижэ болур.

1947 чылда чер-чер Советтериие херөженнер 31 хуу болган. Ам херөжен депутаттарның саны 40 хуу чедир көвүдээн. Чер-чер Советтериниң составында СЭКП-ниң кежигүннери болгаш кежигүпге кандидаттары 48,3 хуу болуп турар.

Тыва АССР-ниң чер-чер Советтериниң составының дугайында бо сашпар коммунистерниң болгаи партил кежигүнү Советтерииң бүзүлбес блогунуң күштүүнүң дугайын, бистиң чүртүвүстүң улустарының эки-дуңма найыралының дугайын, Тывага Совет эрге-чагыргавың чылдарында СЭКП-ниң удуртулгазы-биле боттандырган үндезин чаартылгаларның дугайын хереченеп турар-дыр.

Тыва АССР-де Советтериң, күрүне эргелеп органнарының ажылын организастаарының демократтыг принциптери улам ыыдай хөгжүп, хөй-иитии организацияларның ролүи бедидип турар, соңгукчуларның чагыгларын Советтериң күүседирииге улуг кичээнгейин салып турар. Коллективтиг удуртулганың чугула хевири — сессияларның ажылын экижидип турар. Чоннуң материалдыг болгаш культурлуг хереглелдерии чайгылыш чокка экижидериие хамаарыжып турар айтырыгларны сессияларга чугаалажып база шиитиирлеп турар. Чоннуң мурнуига депутаттарның, күүсекомнарның киидястер эргелекчилериниң, эргелелдер начальниктериниң, Советтериниң удуртулгазында будурүлге, азбан черлериниң удуртукчуларының доктаамал отчеттуг болуруи чуруумчуткан.

Советтериниң ажылын экижидериие оларның адырлар аайы-биле доктаамал комиссиялары улуг ужур-дүзелиг болуп турар. Оларның үлетпүрү, көдээ ажыл-агыйыиы хөгжүдериниң практиктиг айтырыгларын шиитиирээриие, культура, коммунал-амыдырал, садыг будурүлгелериниң болгаш азбан черлериниң ажылын экижидериие идепкейлиг киржип турар.

Республиканың амыдыралынга улуг рольду он-он муң кижини каттыштырган хөй-иитии организациялары ойнап турар. Ындыг организацияларга эки-туранның улусчу дружиналары, эш-хуулаунуң судтары, хераженнер чөвүлелдери, тереллер, кудумчу, квартал комитеттери болгаш чоннуң өске-даа бот-тывыштыр организациялары хамааржыр. Хөй-иитииниң ажылында кижилериниң иитии санын ап көөр болза, республикада дөрт кижиниң бирээзи-ле күрүне болгаш хөй-иитииниң ажыл-херектерии эргелеп башкарарынга кандыг-бир хевир-биле киржип турар.

Совет Тываның 25 чыл ооига белеткел болгаш оны демдеглеп эрттирери В. И. Ленииниың төрүттүнген хүүндеи бээр 100 чыл болур ооиуң бүдүүзүиде чоруп турар. Тыва улустуң төөгүлүг хөгжүлдезиниде бүгү эң эки, бүгү чырыткыыг түүлдер Октябрьның социалистиг Улуг революциязы-биле, В. И. Ленииниң адын-биле холбашкан. Ленииниң өлүи чок идеяларны удуртулга болдурбушаан, тыва улус төөгү талазы-биле кыска хуусаада капиталлажыи дамчывайн, социалламче шилчилгени боттандырган. Улуг Ленииниң түгүпүң адаа-биле Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары ажылагый болгаш культура тургузуушкуиунга улуг чедишкиннерии чедип албышаан, бистиң Совет чуртувуска коммунизмниң тургузарының херөөиге боттарының салымшкыныиа киирип турар.

В. НЕЗУНТОВ,
төөгү артемниериниң кандидады.

5. Якут халыш

Якуттап черииң узуиуи халырыныың үш хевириие спартакиаданың бирги черн дээш демиселе чидиг болган. Ийи хүн үргүлчүлээн маргылдаанын түнелиниде команда талазы-биле Якут АССР-ниң спортчулары бедик мергежилдиин көргүзүп тиилеичи болган. Олар аскаигырлап, бүтүү алий-солуй базып, ийи бүтүү кожа баскаш халырыига иитиин-биле 343 м. 26 см. санны алган. Хөй түииу чедип алырыига Якут АССР-ниң спорт мастери Иван Горохов, Иннокентий Сивцев, Владимир Степанов олар саазыишкын киирип, черииң узуиуи якуттаи халырыының талазы-биле мергежилдиин, күштүүн көргүскеп.

Тыва АССР-ге бо чоохта чаа сайзырап эгелээн спорт. Ынчалза-даа мергежилдиг чер халыкчылары бар болуп сурагжый бергеиин биляр бис. Бо спартакиадага бистиң спортчуларывыс кылымак белеткеигеп. Маргылдаага бедик мергежилдиин көргүзүп, якуттаи черииң узуиуи халырыының үш хевириие 324 м. 36 см. санныг болуп йиги черни алган. Ушкузуи Усть-Ордыиың төлээлекчилери алган.

Якут АССР-ниң төлээзи, бо спорт талазы-биле мастер Иван Горохов якуттаи черииң узуиуи халырыының үш хевириие, спартакиаданың бо чылгы чемпиону болган. Тыва АССР-ниң спортчузу, педагогика институдунуң башкызы Весилай Бакпыков ийиги черни алган. Аскангырлап, бүтүү алий-солуй базып, ийи бүтүү кожа баскаш халырыига ол 115 метр 14 см. санныг болуп, спорттуң бо хевириие Якут АССР-ниң спорт мастери деп аттың нормазын дужааган.

Лев Яшинниң үш чүскү оюну

«Арарат» (Ереван) биле «Динамо» (Москва) командаларның ужуражылгазынга динамочулар тиилээш, чүртүүн футболга чемпионадының түүнел оюннарынга киржир эргеии чедип алган.

«Динамонуң» хаалгазының шылгарангай камгалакчызы Лев Яшин ол хүн чүртүүн бирги черн даазы маргылдаага 300 дүтаар киришкеп. Маргылдаа эгелеринии мурнуу чарыында ол кайгамчык ойиу демдеглеп турда, журналист Вадим Синявский, «Динамонуң» хоочун ойнакчызы Алексей Хөмич Л. Яшиие байыр чедиргеи.

Л. Яшин ВЛКСМ Төп Комитединиң байырлыг телеграммазын болгаи ортектиг хөй белектерии алган. Аиза хөй моовдак чечектерии тудускан.

(СЭТА).

Бооцалга маргылдаазы

Күш-ажыл курлавырларының эки-турга спорт иитилелиниң Красноярск Чөвүлелиниң бөө адар талазы-биле бирги черн дээш маргылдаазы Кызыл хоорайга ийи хүн үргүлчүлээн.

Красноярск хоорайның он тос дүгаар профессионал-техниктиг училищезиниң адыгжылары бо маргылдаага эки белеткелдиг хелгении көргүзүп, бирги черни эвелээн. Ол команданы ССРЭ-ниң спорт мастери Алексей Тетерин удуртуп чорааи. Минусинск хоорайның көдээ ажыл-агый профтехучилищезиниң командазы йиги черни алган. Кызыл хоорайның көдээ ажыл-агый профтехучилищези үшкү черни эвелээнер.

Хүүда бирги чер дээш маргылдаага Красноярскиден келген эш Иванов тиилээн.

Аныяк мөге шүүлген

«Чыраа-Бажы» совхозтуң төвүнге дыштаныр хүнде болган 32 шилиидек мөгеиин хүрежинге аныяк мөге Макар Чигжит шүүлген, башкы Тойбу-Хаа үжүүрлешкеп. Совхозта спорт чөвүлелиниң даргазы эш Мээдыр-оол үшкү черни эвелээн.

Тилекчилерни өртектиг белектер-биле шаңналаи.

Дыштаныр хүнеерде спортчу маргылдааларны чоруларга чоигга совүурганчыг, оларның дыштаныглазының ажыктыг өртеринге улуг салдарлыгдыр.

М. ЧАШ-ООЛ.

Өөренирин күзээрлерге

КЫЗЫЛДЫҢ МЕДИЦИНА УЧИЛИЩЕЗИ 1969—1970 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА ӨӨРЕНИКЧИЛЕР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР.

Училище 10 класс дооскаиларны фельдшер салбырынга хүлээп алыр.

Өөренир хуусазы 2 чыл 6 ай.

Училищеге киреерде биллириишкин, автобиография, сөөлгү ажылдап турган черинден характеристика, биличиин дугайында документ, № 368 медицина шынызылгазы, дөрт чокка 3×4 хемчээлге тыртырган 3 фото-чурук, күш-ажыл дептериниң хоолгазы, чүртүп турар черииң, ажыл телеивр дугайында шынызылга, төрүттүнген дугайында хереченеп хоолгазы, шерии биледи азы шеригге баарының биижин—бо чүүлдерни өөренир кижи болу чедирип келир.

Документилерни июль 1-ден эгелеп хүлээп ап эгелээр.

КИРЕРИНИҢ ЭКЗАМЕННЕРИН ЛИТЕРАТУРАГА (СОЧИНЕНИЕ) болгаш ХИМИЯГА (ААС-БИЛЕ) тулар.

Адрес: Кызыл, Ленин кудумчузу № 4.

ДИРЕКЦИЯ.

Редакторлуң орлакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

КИНО

ИЮЛЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хуулгазыың халаг» 10, 12, 2, «Серафим Фролевтуң ынаишылыы» 4, 5.45, 7.30, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Вертикаль» 3, «Дамырак чанынга халыыгаа» 5, 7, 9 шактарда

редакциянын адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң орлакчыларының болгаи проозанга киидизиниң 35-24, карыысалгалыг секретарының 23-35, партийзи ачыдырал киидизиниң 22-54, культура киидизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый киидизиниң 21-47, үдетпүр киидизиниң 22-64, чагга база совет турузуу киидизиниң 21-27 информация киидизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75 корректорларының 27-41. Солун келбейи барганга 32-75 телефоннче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында нарадага эргелеминиң типографиязы. (Кызыл — Щетинкин — Кравченко кудумчузу 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС-00754.

БҮТҮ ЧУРТТАРЫҢ ПРОЛЕТАРЛЫДЫЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1923 чылда тиктелеттингеден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелининиң органы

1969 ч. ИЮЛЬ 16 СРЕДА № 165 (8011).

Өртээ 2 көп.

АЛЫЗЫНДАН АКЫ-ДУҢМА БАЙДАЛГА

Совет Эвилелинге ГДР-ниң партия-чазак төлээлериниң аалдап чораанының түңнелдериниң дугайында

КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң болгаш Совет Эвилелиниң чазаанын чалаанын ёзугаар 1969 чылдың июль 7-деп 14-ке чедир Совет Эвилелинге ГДР-ниң партия-чазак төлөөлери албан ёзугу-биле кайыраалдыг аалдаашкын кылып чоруп турган.

Аалдаашкын чүректиң ханыышкыдан аку-дуңма кайыралга эртикен. Ийи курунеиниң удурлуунуң партия болгаш күүсе-биле ажылдакчыларны ук аалдаашкынының үезинде ССРЭ-де, ГДР-де коммунистиг, социалистиг тургузуушкынүүн, оларның арагазында бүгү талаалыг харылзааларны улам хамыладырыны болгаш хөгжүдүнүң база делегей политиказының эң чугула айтырыгларының талазы-биле санал-ойаалы калбаа-биле, уре-түледелдиг чугаалажыпкан.

Чугаалажкан бүгү айтырыгларны талазы-биле СЭКП-ниң, ГСЧП-ниң, Совет Эвилелиниң болгаш ГДР-ниң чазактарының сагыыш-бодалдарының, ап турар практиктиг хемчегларының бүрүнү-биле чаңгыс аттының ук чугаалажымышкынар бедыктаан деп, кады кыптан медегледе чугаалаан.

Совет Эвилели биле Герман Демократтыг Республиканың улустарының арагазында, Совет күүсе биле Социалистиг герман күрүнениң арагазында, СЭКП биле ГСЧП-ниң арагазында аку-дуңма найыралда, кады ажылдажылга чылдың-на улам сырый каттыжым, хөй талаалыг, уре-түледелдиг болуп турар. Олар маркснси-ленинчи ооредилиң социализм, коммунизм тургузуушкынүүнүң херээже боттандырар сорулгаларывыс-биле ажылдажып, үнделеп национал, интернационалчы эргелиг-ажыттыңның дүүшкүүнүнге үнделеттингенин, Ийи күрүнениң улустарының төөгүзүүр дуржулгазы, боттарынга болгаш Европанаың бүгү чүүттарынга тайбаалыг, аймак чок чоруктуң хандырар деп оларның чайгылыш чок тура-соруктуг ССРЭ биле ГДР-ниң арагазында найыралда болуп болгаан.

Герман Демократтыг Республиканың 1949 чылдың октябрь 7-де тургустунгаш Германияның болгаш Европаның төөгүзүнге чаа уе-чаданы ажыктаан. ГДР-ниң догуинаан келген 20 чылы — немец дерге демократия, социализм дээш, Германияның дайынзырак, империалистиг эртикен үезинден чаңгыс дээш, немец улустуң сазым-чолугуг шылгыскын эргилде болзур уе-чада дээш ажылчын-тараачыл немец күрүненин чөөрөп чыл дургузунда демисежин келгенин оо. Бүгү дыңнериң улустары, чүүттары-биле тайбыңнып, бүзүрөкчелер, найыралды тогжукпаанның ыяштарын чөөрбе чыл дургузунда боттандырып келгенин оо.

Совет Эвилели биле Герман Демократтыг Республиканың арагазында сырый найыралда болгаш кады ажылдажылга социалистиг интернационализмниң принциптерин, дең эргелиг болзурун, бүрүн эргелерин, национал хамаарыңнаас чоруун үүдүлежирин, аку-дуңма ёзу-биле дузалажылгалыг болзурун, эң-сеткил каттыштырылгазын барымдаалаан тургустунуп турар деп, кады кылган медегелеге демдеглээн. Ийи күрүнениң партиялары биле чазактарының арагазына үргүлүү сүмележирин, информациялар солчуруу од принциптерин хүн бүрүүнүң практиказынга улам четче боттандырарыгга дуза чедирер.

Совет Эвилели биле Герман Демократтыг Республика боттарының харылзаалараның кол принциптери болуу берген кады ажылдажылга биле дузалажылганы социалистиг чоруктарының ийи талазыг, коллективтиг хүзээлелерин барымдаалаан аймак чок чорукчуң кежиг, чугаа эвенеет кылдыр ажыра турар. Олар Балшаа Нарогазының каттыжкан социалистиг чоруктарының, аку-дуңма эвилелин бүгү чөмчеглер-биле бижыглаар болгаш оон камгалалын организастаарынга дуза чедирер.

Беш чыл мурнунга чартан Найыралы болгаш кады ажылдажылга дугайында Керээ ийи күрүнениң арагазында аку-дуңма харылзааларны кадартыңнып болгаш ханыладырының үр уе перспективазарын тодаргайлап берип турар деп, СЭКП ТК, ГСЧП ТК, Совет чазак, ГДР-ниң чазаа саанаан. Ол Керээ ийи күрүнениң кандыг-даа кыжыныышкынын аймыл чок туударының идегелдиг магадылалын берип турар.

Совет Эвилели болгаш Герман Демократтыг Республика боттарының фашистиг политиктиг аку-ярдыллазыңга чаңгыс аай, дуургушкан устелышкыныг болзурун боттандырып турар. Күрүненерниң ийи талазында тургустунган хамаарыңнарга ооскен оларның тайбың кожа-хелбээ догуинаарының принципин делегейниң дең эргелиг кады ажылдажылганың ниитизи-биле хүзээн көрдүнгеи үнделеки болган турарын чедип алырыңче Совет Эвилели биле Герман Демократтыг Республика чүткүүлүг салып турар. Олар агрессиянып болган дайынның империалистиг политиказының удур, дайын аймылының одагларын чок кылыры дээш демисежин турар.

Улуг күрүнелиреек, антилениячи чүткүүлерни барымдаалап, делегейниң социалистиг системазын чарыдырарынче, делегейниң революсчу шимчээшкинининиң чаңгыс эвен бүзээрыңче үзүлгеп кылдат удурткулуларының шугуумун Совет Эвилели, Герман Демократтыг Республиканы бүрүү шаап турар.

Олар ССРЭ-те, ГДР-те болгаш социалистиг өске-даа чүүттарга удур кылдат пропаганданың шүүлээшкиннерни, амгы кылдат удурткулуларның чорудуун турар шүүлү, чөнгээлер кылдыр политиказын бүрүү шаап турар.

Совет Эвилелиниң болгаш ГДР-ниң Кыдатка хамаарыштыр чайгылыш чок бөрүмдээлээр шугуму кылдат улус-биле найыралды кампаалап, дедиктиг болуп келген, болуп турардаа. Кылдат улустуң эрге-ажыктары социалистиг чүүттары-биле бүгү кожа-хелбээ ажылдажылгалыг, чаңгыс эптиг болдуруп иеткен турар деп, медегледе чугаалаан.

Талаалар Европаның аймыл чок чоруунуң айтырыгларын улуг кичөөнгейлиг чугаалажкан. Варшава Керээзиниң киргижикчилери күрүнелер Европага тайбыңны болгаш аймыл чок чоруктуң быжыглаарының кадбак, бөттүг программазын санаалаан үндүрген деп, олар демдеглээн.

Аймыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле Европаның ниити төөгүзүл хураажыгы чыыдырар дугайында социалистиг күрүнелериң сайыын Европаның хөй-кой чүүттары үнелеп харагаан. Совет Эвилели болгаш ГДР аңаа боттарының сеткил ханжаның уе медегледе илергейлээн. Ийи таланың бодап турарын ёзугаар алырга, балчыышкынче, бүзүрөкзигеже болгаш чазаг ножа-хелбээ догуинаарыңче орукка улуг ачезээнниң Европаның улустарының конгрезин чыыдырары болур. Ону чыыдырарын Европа динтиң социалистиг күрүнелери, тайбыңны ыяап бүгү хөй-ниитизин түүдүг деп көрүп турар.

Европада дүшкүүрлиг байдалдың тыптып турар кол чыгдаашнарының бирээзи ГФР-ниң политиказының дайынзыраң-өжөзөнирек үгланыышкынының болдуушаан турар.

Совет Эвилели болгаш Герман Демократтыг Республика Европаның чаа дайын аймылының кампалаар. Европаның улус, биче бүгү күрүнелериниң ниитилел тургузуудан хамаарыжыг болгаш олардың арагазына бүгү талаалыг тайбың кежды ажылдажылганың дегген оруун ажыдып бээр дээш бот-тарындаа хамаарыжыг бүгү чүүлдерни социалистиг ооп өске күрүнелер-биле кады ыыл-ышкыра ыяап шиитпирлиг деп, медегледе бадыткаан.

Талаалар экономиктиг, эртем-техниктиг кады ажылдажылганы улам быжыглаарының болгаш хөгжүдүнүң айтырыгларын кичөөнгейлиг чугаалажкан. Ийи чүүттуң арагазында бот-болгузга ажыктыг садыгаашкынының хемчээ соксаат чок утпаадын турар. Бедик будуруктуг ажылдаар машиналарны, дераглерни, чиг-оттун болгаш чаңгыс фабрикаттарны база улустуң хереглел бараанныгын бот-болгузга ажыктыг кылдыр бержирин кадбарып турган, бараан саарылгазын дыка улгаттырары төлевилеттингенин деп, олар демдеглээн.

ССРЭ-биле ГДР-де эртем, культуранын, болгаш уреа чүүдүң шаанын хөгжүп турарын, ол ядыртарының талазы-биле кады ажылдажылга чорудуу болур аргаларны улам кадбарып турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы биле Германияның социалистиг Чаңгыс аай партиязы ийи чүүттуң арагазында аку-дуңма харылзаалараның төөгүлүг хөгжүдээлээниң соруун кирипкичи, углажчы болгаш организмны күүжү болуп турар деп, медегледе чугаалаан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы биле Германияның социалистиг Чаңгыс аай партиязының арагазында социалистиг, коммунистиг тургузуушкынүүн теориа, практиказының, делегейниң коммунистиг, ажылчын шимчээшкинининиң хөгжүдээлээнин бүгү айтырыгларының талазы-биле сагыш-бодалдар бүрүү-биле чаңгыс эптиг деп, талаалар сеткил ханыш демдеглээн.

Коммунистиг болгаш ажылчын партиялардың делегей Чөвүлел улусун коммунистиг, ажылчын болгаш бүгү хөстажы шимчээшкинининг улуг чедишкинин, марксизм-ленинизмнин, пролетарлы интернационализмнин, пониндиктиг барымдаалаш, бүгү делегейниң коммунистеринин сырый каттыжымышкынын быжыглаарының орунуга чугула үе-чада болгаан деп, талаалар чаңгыс ээ-сетилдин-биле сананл.

ССРЭ биле ГДР-ниң партия-назын төлээри В. И. Ленинниң төрүттүлге хүнүлдин бээр 100 чыл болгуунга боттарының чүткүүлерин болгаш ажылын чорудуу туружымын дугайын бот-боттарынга мындаттаа.

ГСЧП ТК-ның Бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы В. Ульбрихтиң кадымның экижээшинге холбаштыр сеткил ханышпышкынар чугаалажымышкынар биле ужуражымышкынарның үезинде илергейлеттингеп. Эң Вальтер Ульбрихтиң чүректиң ханыышкыдан байыр чедиргенин болгаш ооң чогаадыкчы күштеринин дүрген катап түргүстустуларын күзээнин дамчыларын совет удурткулуларын дилээн.

ГСЧП Төп Комитединиң, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Социалистиг герман күрүненин 20 чыл ооның байырлалынга келгинине Совет Эвилелиниң партия-чазак төлээлерин чалаан. Чалаалгага өөрүп четтиргеи саглыш-сеткилдин илергейлеттингеин-биле хүлээп алдынган.

КОМСОМОЛ КАДРЛАРЫ

Комсомолдуң бүгү амыл-чорудулгазынга ооң удуртуо кадрлары шиитпирлиг рольдуг. СЭКП ТК-ның ВЛКСМ-ниң 50 чылы болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң соруулгаларының дугайында доктаалында комсомолдуң кадрларын шилиирингге, тавыыштыр тургузарынга болгаш кижизидилгезинге, оларның марксисчи-ленинчи каанналыышкынынга, комсомол организацияларында партийжи өзекти бызыглаарынга чогуур кичөзнгейни салган турарын айыткан.

Бисте кадрлар-биле ажылдың ленинчи принцивин удуртулга болдуруглар, комсомолдуң кадрларын шилиирин, кижизидерин знижиктен болгаш амыл-агый, культура тургузуушкунүүнүң херектерин шиитпирлээрине оларның бедик хорыышсалгалыг чоруу чедип алдыргаш. Райкомнарның, хооркомнуң бюро хуралдарында, пленумнарында комсомол кадрлары-биле амыдың дугайын үргүлүү чугаалажып турар. Райкомнарның, хооркомнуң болгаш комсомол эге организацияларының удуртулгазында мергежилдиг кадрлар депшиттиргеп.

Амгы үеде республиканың комсомол организацияларында 277 комсомол белүктериниң удуртунчулары, 484 эге организациялар секретарылары, комсомолдуң хостаттыгран 106 амыдакчылары амыдап турарлар. Комсомолда партийкин өзек быжыглыг турар. Ам 420 СЭКП кежигүннери болгаш анда кандидаттар комсомол эге организацияларының секретарьларында ийикпе комсомол белүктериниң удуртунчуларында амыдап турар. Дыка хөй коммунистер ВЛКСМ-ниң область, район, хоорай комитеттеринииң составында соңгуттурган.

Комсомолга партийжи өзекти бызыглаар талазы-биле Өвүр, Каа-Хем, Эрзин районнарда ээлээн ажылдар чоруттунган. Өвүрде 24 комсомол эге организацияларының секретарьларының 9-зу коммунистер. Комсомолдуң удуртур организацияларын билдиилин-биле баштап, омаашкан амыдынга харыысаалгазын бедидип турар аныяк коммунистер бисте хөй. Бай-Тайга районнуң «Тээлэ» совхозунда комсомол комитединиң секретары аныяк коммунист Серекей Хертен. Чөөн-Хемчиктө «Искра» колхозта Саая Таспай, Улуг-Хемниң «УТНА 25 чылы» совхозта Татьяна Тугар-оол, Эрзинде «Мерен» колхозта Александра Намдан ышкаш комсомол амыдын мергежилдиг удуртуп, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинииң айтырыгларын чогаадыкчы ёзу-биле көрүп турар амыыдакчыларны хөйнү ээлп белүр. Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунга комсомол комитединиң секретары турган Михаил Сымчак эм ВЛКСМ-ниң район комитединиң бирги секретарынга депшээн.

Комсомол организацияларының секретарьларында ээлээ эртеминг инженерлер, зоочилер, башкылар, өөдээ амыдагыйның специалистери хөй. Комсомол организацияларының удуртур составын знижиктер амыдаар Барыын-Хемчиктиң, Улуг-Хем районнарда ээлээн чоруттунган. Ынчалза-даа комсомолдуң Таңды, Төмү, Мөңгүн-Тайга райкомнары комсомол организацияларының удуртур кадрларын шилиирингге, оларга партийжи өзектн бызыглаарынче ээлээш кичөзнгейни салып турар. Таңды районда 39 эге организациялар секретарьларының чүгле үжү коммунистер болуп турдар.

ВЛКСМ-ниң XV съездизин өзуп орар салгалдың коммунистиг кижизидилгезин чедиишкинниг чоруурда оон удуртуо кадрлары-биле амыдыг организацияларының секретарьларына амыл-ишчи болгаш политиктиг шынары шылгаттынмаан кижилер сөңгүттүруун тургананың фактылары бар. Чыл иштинде ийиден хөй секретарьлар солчуп турар эге организациялар база турган.

Комсомол активинииң шкоолалары чамдык районнарда тургустунган болза-даа, комсомол кадрларының өөредилгезин организастап турары чогуур негелдеге ам-даа четпейн турар. Комсомол амыдының теоретиктиг болгаш практиктиг айтырыларына семинарларны доктаамал чыылдырбайн, аңда бүгү активти четчези-биле хаара түппайн турар. ВЛКСМ сайкомнары, хооркому комсомол амыдалгачызы бүрүзү бөдүүнү ниити болгаш политиктиг билиин доктаамал бедиктеп турарын чедип алыр ужурлуг.

Комсомолдуң райкомнарының, хооркомунуң кадрларын шилиир, амыдыга тавыыштыр тургузуп быжыглаар база көжүмүндер хереике чогуур кичөзнгейни салыры чугула. Комсомолдуң эртикен район конференцияларыдаан дарт бирги секретарь, сес чийи секретарь солуушан, а ВЛКСМ-ниң Бии-Хем райкомунуң ийиги секретарын үш катап сөлээн. Тес-Хем, Каа-Хем, Таңды районнарга райком аппаратының амыдакчыларын үргүлүү солуп турган.

Райкомнарның, хооркомнуң, комсомол комитеттериниң штаттан дашкаар амыдап турар активтеринден комсомолдуң хостаттыгран амыыдынче депшидип болгаш аныяктар хөй. Ынчалза-даа чамдык райкомнар штаттан дашкаар амыдакчыларны ам-даа тургусталп турар.

Кадрларны амыл-херечин чорукка дадыктырарының чугула хевири комсомол комитеттериниң үндүрген шиитпирларының күүселдези дээш харыысалгалыг болурунга оларны кижизидери болур. Комсомолдуң эге организацияларының удуртулгазына эки белетнелдиг организакчылар турарын, комсомол кадрларының өөредилгезин, оларның омаашкан амыдынга бедик харыысалгалыг чоруун, шугуумчулел болгаш бот-шугуумчулелди калбартырын ВЛКСМ райкомнары болгаш хоорком чедип алыр ужурлуг.

Удазаг комсомол организацияларынга отчёт-соңгулдаашы хуралдар эгелээр. Ол чугула кампанияга белетнел амыыдарын амдан эгелеп чорудар херек. Ол хуралдарга В. И. Ленинниң төрүттүүнүн хүнүнден бээр 100 чылынга алдар кылдыр алган социалистиг хүзээлелериниң күүселдезиниң калбаа-биле чугаалажыр, комсомол организацияларының амыыдын улам сайзырадгайжыдарының, кадрлар-биле амыыдаы эжиилериниң оруктарын айтыр.

Партия организацилары комсомолду удуртуруун эжиилер, комсомол кадрларын кичөзнгейлиг кижизидер, политиктиг болгаш организакчы амыыдың дуржулгазын оларга дамчыдып бээр ужурлуг.

БЕДИК ШАҢНАЛДАРНЫ ХҮЛЭЭП АП ТУРА...

Совет цирк уран чүүлүнге өчы-хавыязы дээш РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумуу бо чылдың январь 9-тагы Чарлыы-биле тыва цирк болзуунуң удуртукчузу РСФСР-ниң алдарлыг болгаш Тыва АССР-ниң уаустуң артизи Владимир Базыр-ооловичи Оскал-оолга РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ УЛУСТУҢ АРТИЗИ деп атты тывысканы-ның дугайын мичээ солуунарга парлаан болгай.

Дүүн РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумуунуң даргазының оралакчызы Б. Ш. Долчаңмаа ол үүдүлүг атты тывысканының дугайында Грамотаны сүрегаш цирк артизи ээ В. Б. Оскал-оолга байырлыг байдал-биле тывыскан. Чоокта чаа Якут АССР-ге эрткен тыва уран чүүдүлүн болгаш литератураның недеглаанга киришкеп шылгарадгай чедишкиннерлиг болганы дээш ол республиканың Дээди Соведининиң Президиумуунуң ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-биле тыва цирк болзуун шаңнаан.

Ону база дүүн ээ В. Б. Оскал-оолга тывысып бергеп.

Шаңналдарны тывысып турган ээ Б. Ш. Долчаңмаа тыва цирк болзуунуң удуртукчузунга болгаш оон артистерниге улам-на улуг чедишкиннерлиг болзуруун күзээн.

Болүктүң удуртукчузу В. Б. Оскал-оол бедик шаңналдар дээш өөрүп четтиргенин илереттиишаан моон соңгаар-даа чонга төлептиг бараан болзуруп, улам ыяш ажылдарын хүлээнгеп.

Аймыырлыг ховузунда

Чер аңдарыкчыларының үшкү республика конкурузу

Июль 11-де Улуг-Хем районнуң «Найыралы» совхозунуң Булун-Терек салбырының дезискээринге чер аңдарыкчылавының үшкү республика конкурузу болуп эртикен. Анаа Тываның тос районнарының 40 чер аңдарыкчылары киришкен. Чүгле Өвүр биле Тожу районнар боттарының төлөөлерни чорутпаан.

Чер аңдарыкчылары үш хемирге маргышкан: аңдарарынга, трактортуу ээн башкарарынга болгаш викторина тыварынга. 15 аймыг кижиден тургустунган судыя коллегиязының составынга Тыва АССР-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозунуң, областтың кедээ ажыл-агый профсоюзунуң, ВЛКСМ обкомунуң болгаш ССРЭ-ниң Кыдат тутуун Эрзин районга тыпсыр (СЭКП райкомунуң секретары ээш **Дарган**, райкүүсөкомнуң харгазы ээш **Мөңгүш**, көдээ ажыл-агый будурузите эргелелиниң начальныгы ээш **Сандаа-Хөө**). Район мал ажылының продуктуларын будурериң болгаш күргүнее садарын, малдың чаш төлүн камгалап алырын болгаш бүгү малдың баш санын остуруун бедяглипшаан, күргүнее сүт, эът, дук садарының планын чедиишкинниг күүсеткен болгаш малдың өлүп хоразыя эвээжеткен.

СЭКП райкомнарынга, райкүүсөкомнарга, будурулге эргелелдеринге, партия организацияларының болгаш ажылагый үлүртүкчуларына дараазында үүдүлерни даскан: областтың партия активинин хуралына хүлээп алдынган 1969-70 чылларда мал ажылынын продуктуларын будурериниң талазы-биле хүлээп алынган хемчеглерниң чедиишкинниг күүселдезиниң хандыраринче бүгү колхозчуларынын болгаш совхозтар ажылчынарының күжениишкинин үгландырар, кол кичөзнгейни колаан малды остуруп көвүдеринче, тарын боозалыгланын организастыг талазынче болгаш инекчерниң сулаа өдерижигезинче, хой ажылынга өдерижиге кампаниязынче, а ол ышкаш чайгы озарларга малдың семиртилгезинче үгландырар. Чайгы семиртилгеге малды дүне-хүндүсүү кадатка тургуспушаан, ыяштыг күргүнее садар малдарны немелде чемнер-биле азыраарын организастаар.

В. И. Ленинниң 100 чылынга алдар кылдыр көдээ ажыл-агыйны хегжүдер талазы-биле алдынган социалистиг хүзээлелерни хүүсеа бетинде күүсеп-дир дээш социалистиг чарыштыг улам кадбартыр.

Ооң-биле кады республикада ниитизи-биле арткен чылдың дениелиндеп сүт будурери 2690 тонна, хук — 42 тонна эвээжээн деп, СЭКП обкомунуң бюрозу, Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел демдеглээн.

Таңды, Бии-Хем, Барыын-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйлары бирги чартык чылда сүтүг будурер база садыл алыр талазы-биле боттарының болдунар арталарыңнан кулу деннедиг ажылдап, сүтүг будурерин болгаш садыл алырын эвээжедип, бир инекке оналаштыр сүт саалдатын кудуздатканнар.

Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга районнар малдан чаш төл алырын дыка эвээжедип, 1968 чылдыы-биле деннээрге, бүгү чүүлүн малдарның баш санын кызырган болгаш малдың хорамчазын көвүдеткеннер.

Күргүнее сүт садарының планын Тес-Хем район, ээттии Маңгун-Тайга район күүсеткээн.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң **доктаатканы болза:**

1969 чылдың бирги чартыының түңнелдери-биле мал ажылының продуктуларын будурериң болгаш күргүнее сөлээрни көвүдеткенни дээш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тутуун Эрзин районга тыпсыр (СЭКП райкомунуң секретары ээш **Дарган**, райкүүсөкомнуң харгазы ээш **Мөңгүш**, көдээ ажыл-агый будурузите эргелелиниң начальныгы ээш **Сандаа-Хөө**). Район мал ажылының продуктуларын будурериң болгаш күргүнее садарын, малдың чаш төлүн камгалап алырын болгаш бүгү малдың баш санын остуруун бедяглипшаан, күргүнее сүт, эът, дук садарының планын чедиишкинниг күүсеткен болгаш малдың өлүп хоразыя эвээжеткен.

СЭКП райкомнарынга, райкүүсөкомнарга, будурулге эргелелдеринге, партия организацияларының болгаш ажылагый үлүртүкчуларына дараазында үүдүлерни даскан: областтың партия активинин хуралына хүлээп алдынган 1969-70 чылларда мал ажылынын продуктуларын будурериниң талазы-биле хүлээп алынган хемчеглерниң чедиишкинниг күүселдезиниң хандыраринче бүгү колхозчуларының болгаш совхозтар ажылчынарының күжениишкинин үгландырар, кол кичөзнгейни колаан малды остуруп көвүдеринче, тарын боозалыгланын организастыг талазынче болгаш инекчерниң сулаа өдерижигезинче, хой ажылынга өдерижиге кампаниязынче, а ол ышкаш чайгы озарларга малдың семиртилгезинче үгландырар. Чайгы семиртилгеге малды дүне-хүндүсүү кадатка тургуспушаан, ыяштыг күргүнее садар малдарны немелде чемнер-биле азыраарын организастаар.

В. И. Ленинниң 100 чылынга алдар кылдыр көдээ ажыл-агыйны хегжүдер талазы-биле алдынган социалистиг хүзээлелерни хүүсеа бетинде күүсеп-дир дээш социалистиг чарыштыг улам кадбартыр.

ГДР-ниң партия-чазак төлээлери Москвадан чаныпкан

МОСКВА. (СЭТА). ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүүн, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Штофка баштаткан ГДР-ниң партия-чазак төлээлери июль 14-те Москвадан төрөөн чуртунга чаныпкан. Оларга СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалаанын ёзугаар бистиң чуртувуска алдан ёзугу-биле найыралдыг аалдаашкынга кылып чоруп турган.

ГДР-ниң болгаш ССРЭ-ниң кирүне үүктары-биле шимет-ингген Внуково аэродромунга немец өнүүктерни эштер Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Ф. Катушев болгаш өске-даа алдан кижилерни удаан.

3 килограммдан куду эвес

Республикада унсаажыдылгалыг хой аныдыг аныл-агый болуp «Элегес» совхозтуң теп Кулузун салбырының төвүнде хой кыргыдазы чөруп турар. Совхозта 26 мың баш аныг чартык нарын болгаш нарын дүмтүг хойлар бар.

Ындыг хойларга кускуу ягаорааашкын чоруптаc болгаш чаңгыс чорудар кыргылданы арай орайтап эгелээр. Амгы үеде кыргылда пунктузунда аныл-иш хайныышкыныг. Кыргылда чаа орту кирген.

Республиканың ескe аныл-агыйларынга бодаарга, мында дүмтүң дүжүдү элээн бедик. Баштай кыргаан хөйларның дүгү ортумаа-биле 3 килограммдан кудулаваан. Хөйму М. Нордуп-оол төрүүр хой бурузунден 4 кг 342 грамм дүмтү алгаш, аззре көргүзүлүг болган. Оң дараазында О. Бавуун-оолдуң төрүүр хойларының ортумаа кыргыдазы 3 кг 878 грамм, С. Керииң-оолдуң—3 кг 454 грамм, О. Оранбайдың — 3 кг 360 грамм болгаи. Кошкаларны болгаш ирттерни кыргыыр болза, дүк өөн-даа хой болур. Совхоз бо чыл ын хой бурузунден 3 кг 400 грамм дүк алыр деп планнаан. Бо план аныр күүсеттинер деп санап турар.

Күрүнеге 86 тонна дүк садар хүлээллгенинң дең кезии ам күүсеттинген.

Кыргылда пунктузунда электри кыргылданың ийи аггрегады аныылдап турар. Оларның бирээзи хойну хүлүвейн кыргыыр арганы, өскези хүлүп алгаш кыргыыр бөдүүн арганы аныылап турар. Хүнде 29 хой кыргыыр турган, 45 хой чедир кыргып, нөрмаңы бүдүн чартык катаптан аныыр күүседип турар кыргынчылар хөй. Дүктү деңзилээр, арыглап сорттаар, пресстеп савалаш, Кызыыне чорудуп турар.

Кыргылда пунктузунуң чанында дүштеки чемни белеткээр тускай столованың аныткан, ынчангаш кыргынчылар дүүште бажыңнарынче тарап чорбас болгаш артык үе чарыгдавас.

ЧУРУКТА: мурнаичы кыргыкчы Светлана Монгуштуң хой кыргын турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Бүрүн белеткелдиг ужураар

Партийжи өөредилге

Бистиң партиябыстың политиказы, ооң соруузларыны болгаш аазы үеде делегейде болуп турар нарын болуушкуннарны үгле марксизм-ленинчи теория-биле эки чеп-сегленген шыырак билиглиг кижилер шын сайгарып, чоп-га хаңы таайызырап берип болур.

СЭКП-ниң Тожу райкому болгаш шында партия организациялары бо чугула партийжи негелдени күүсеттишпаан. коммунистерниң идей-политиктиг билиин бедидериниче улуг кичээнгейни салып келген. Коммунистерниң кол нуруузу политшколаларның аныл-бүрү хевиринде өөренип турарлар. Бо өөредилге чылында районта политиктиг 11 эге, марксизм-ленинизминиң үндезинперин өөренир 3 школаны, теоретиктиг 6 семинарны тургускан турган.

Оларга 370 кижи хаара тутту-нган, 71 коммунистер марксизм-ленинизминиң теориязын бот-өөредилге-биле өөренип эрткен. 39 коммунистер партия активиниң школазынга, 16 коммунистер чүрттүң дээди болгаш ортумак өөредилге черлерине заочно өөренип турган. Өөредилгениң бүгү хевирлеринге бүгү комму-нистерниң 80 ажыг хуузу хаара тутунган.

«Тоора-Хем» совхозтуң төвүнде, ооң Май бирги салбырының төп сүт-бараан ферма-ында, Ырбан суурда, хандырыла конференция эге политшколаларр (пропагандистерни эштер Я. Дамба, К. Кара-Сал, В. Ачбан, Н. Кулакова), район төвүнде марксизм-ленинизминиң үндезинперин өөренир школа (эш А. Загайнов), Азас ортумак, Ий сес чыл школаларында, район эмелегзинде семинарларга (эштер Г. Кол, Е. Бады, В. Куденов) кичээлдер бедик идей-теоретиктиг денелеге ортин турган, оларга өөредилге программазын чедиишкинниг доозан.

Кичээлдерге кирипкеннер аиза-ла дыңнакчылар болуп олурбайн, харын өөренип турар материаддарны сайгарарынга идепкейлиг кирижи, боттарының бодаддарын, оң-бо темага хамаарыштыр канчаар билип алганын чугаалалаал турганы кончуг солуп.

Партия школаларының программазының

делегей бо хүннерде

Партия хүрээлениниң өзүлдези

ПАРИЖ. (СЭТА). Партияның департамент федерацияларының чаңчыл болдуруп чорудуп эгелээни байырлалдар үезинде Франциянның Коммунистиг партиязының хүрээленинге ийи муң ажыг кижи кирген.

«Юманите» солуунуң дыңнатканы-биле алырга, Иор биле Па-де-Кале департаментилерге ең улуг чедишкинивер чедип алдынган, аңаа 482 кижи ФКП-ниң хүрээленинге кирген. Партияга кирген чаа кежигүнерниң хөй хуруузу ажылчыннар болуп турар.

Франциянның Коммунистиг партиязы Франциянга демократтыг чаартылгаларны чорударынга эргежок чугула шинитпирлиг күш болуп турар деп чүвени улам хөй санныг франсузтар биле турар дээрин «Юманите» солуун демдеглээн.

РИМ. (СЭТА). Италиянын Коммунистиг партиязында кежигүн биледин солуур болган чаа кежигүнер киирип аныр талазы-биле чыл бүрүде чорудар кампания үргүлүүлеп турар. «Унита» солуунуң дыңнатканы-биле алырга, 1.463 муң кижи 1969 чылдың биледин ам бээнин алган. Бо чылын ИКП-ге 88 муң хире кижи кирген.

Ленинчи бодал дириг

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң коммунистиг партиязы чуртка Ленинниң өөредилин пропагандалаарын улуг ужур-дүзалыг деп үнелеп турар. Компартияның ТК-зының «Аустраль» парлалга черге ам «Ленинчи бодал дириг» деп номну парлап үндүрер кылдыр белеткеп турар. Пролетариат диктатуразының ролюүн, аграр реформазының, империализм, социалистиг революция дугайында, ооң-дээ оске үүлдерниң дугайында В. И. Ленинниң чугаалаан бодалдарының башкыларының төрүттүнген хүнүнээ бээр 100 чыл болуруңга үткүштүр парлап үндүрер дээш болза-даа, аңаа парлаттынар үүлдер-биле ам бээнин муң-муң чилилер хүнүн-не танывын турар: Чилиниң коммунистериниң органы «Сигло» солуун ол номдан алган үзүндүлерни парлап турар.

СЭТА-ның корреспондентизи-биле чугаалажыкаш, ол парлалга черинниң директору Из Толедонуң демдеглээнин ёзугаар алырга, Чилиге Владимир Ильичиниң чогаалдары моон мурнунда база парлаттынып үнүп турган. «Аустраль» парлалга черя Ленинниң «Коммунизмге «чөөнчээринин» үүглар аарыы», «Демократтыг революцияга социал-демократияның ийи тактиказы», «Капитализмниң тулган чадазы болур империализм», «Күүрүне болган революция» чогаалдарын парлап үндүрген. Чилиниң Коммунистиг партиязы В. И. Ленинниң Латин Американың оске чуруттарынга парлаттынып үнүген чогаалларын база чедишкининг тараныр турар.

Вьетнам талазы-биле Париж чөвүлел хуралында

ПАРИЖ. (СЭТА). Вьетнам дугайында дөрт таланың чөвүлел хуралының эвлеглиг. 25-ки, пленарлыг хуралы Делегей конференцияларының бажыңынга болган.

Хуралга чүве чугаалаан Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның төлээлериниң баштыңы Нгуен Тхи Бинь чөвүлел хуралга Революстуг түр чазак ойталаашкынының болган удурланышкынның туружун эвлээп дээр чүвениң дугайында АКШ-тың болган сайгон администрациянын чулчуруушкунун шинитпирлиг буруу шапкан.

«Париж чөвүлел хуралдың бурунгаарлап шыдаар азы шыдавазы Американың Каттышкан Штаттарындан хамааржыр аңаар деп, Нгуен Тхи Бинь саналының түңнелинде чугаалаан.

«Дөрт таланың чөвүлел хуралының ам-дээ чаңгыс черде таптавышаан турары болза, шиңдиг байдалдың нара чаңгыс чылдагааны, вьетнам айтырының тайбың таарыштыр шинитпирлээриниң херээнге Никсонуңу администрациязының ам дээрезинде күзел чогуның фактызы болур» деп, ВДР-ниң төлээлериниң удурткузуу Суан Тхюн медеглээн.

Чөвүлел хуралда чугаалажып турар айтырыгларны Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузуунуң саналдан кирген он үүлдең тургустунган нияти шинитпирлээшкинге үндезилээш шинитпирлээр дугайын өске талалар-биле дугуржурунга. Вьетнамда дайынны узуткаар болгаш Вьетнамның черинге тайбыңны катап тургузарынга дугаалаар дугуржулгага ат салырынга белен бис» деп, Суан Тхюн ооң шаа чугаалаан.

АКШ-тың төлээлериниң баштыңы Г. К. Лодж «дайынны соксадыр дугайында чаңгыс аай шинитпирии үндүрериниң херээнге Каттышкан Штаттарның күзелдиниин» дугайын база катап чугаалаан. Ындыг болза-даа Г. К. Лодж Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузуунуң он үүлүнде тайызырлаан вьетнам айтырының нияти шинитпирлээриниң программазын политиктиг таарыштыр шинитпирлээшкинниң үндезинин кылдыр хүлээп алырындан ойталаан.

Сайгон администрациязының төлээлекчизиниң чугаазы база-да ынчат уткалыг.

Консультативтиг ужуражыышкын

БЕЛГРАД. (СЭТА). Болүүлежилгелерге каттышпаан чурттарның төлээлекчилериниң консультативтиг ужуражыышкынны Белградга доозулган.

Ужуражыышкынның кирикчилери амгы үеде каяда-даа каттышпастың ролюн болгаш ужур-дузазын, тайбынын, айыыл чок чоруктуң, каяда-даа каттышпаан чурттарның ажыл-чорудулгазын калбартырының айтырыгларын чугаалажып көргеш.

Ужуражыышкынга түңнел документти хүлээп алган. Ужуражыышкынның кирикчилери каяда-даа каттышпастың ролюн болгаш ужур-дузазын, тайбынын, айыыл чок чоруктуң, каяда-даа каттышпаан чурттарның ажыл-чорудулгазын калбартырының айтырыгларын чугаалажып көргеш.

Ужуражыышкынга түңнел документти хүлээп алган. Ужуражыышкынның кирикчилерни амгы үеде каяда-даа каттышпастың ролюн болгаш ужур-дузазын, тайбынын, айыыл чок чоруктуң, каяда-даа каттышпаан чурттарның ажыл-чорудулгазын калбартырының айтырыгларын чугаалажып көргеш.

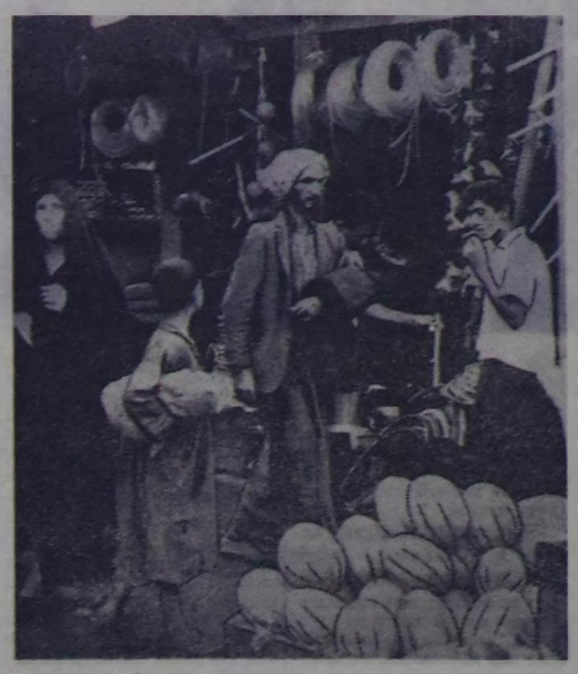
Химиктиг чепсээн шенеп турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Пентагон бодунуң АКШ-та үш шенелде шөлүнде медереле халдаар газ болгаш өске-дээ ыыт-хоран бүдүмелдерни шенеп турар.

«Нью-Йорк таймс» солуунуң Вашингтонда корреспондентизи Хантер ынчалдыр дыңнаткан. Ол барымдаалар төлээлекчилер палатазының бойдус курлавырларының айтырыгларының талазы-биле комиссия төлээлериниң даргазы Реустуң негээнии ёзугаар камгалал министерстволуунуң киирген информациязындан билдингеп. Дагуйдеп аңгыда база ийи шеберде шөлүнге өлүмүг газты ажык агаарга шенээн. Аңаа медерелге халдаар газ шенелдезин кылганының түңнелинде, ынчат чылын алды муң хире хөй кырыган. Балтморден 25 километр ырак Эджвуд болгаш Алабама штатта Маклеллан деп далай өртээлиг ыыдыг шенелде черлерде болуп турар деп, Пентагон мининиң дыңнаткан.

Аңаа киирген документтиң ёзугаар алырга, армия бо чылдың апрельден июньга чедир Дагуйге өлүмүг газтың чүүл-бүрү 67 болгаш Маклеллан деп далай өртээлиге 47 хевирин шенээн. Эджвудга бо чылдың октябрьга чедир хораннаар газтың база 239 хевирин шенээр болгаш Дагуйге 358 янзы ооң өске ыыт-хоран будумелдерин шенээн турар деп база дыңнаткан.

ДАШТЫКЫДА чаа 1969 ЧҮҮЛДЕР

ИРАК. Багдад базазары (арабтыы-биле сук дээр). Бо болза, хоорайда хөй санныг чиңге кудумчуганнарлыг болгаш кайтамчык ланғымыжыгантарлыг чарап хоорай-дыр. Багдад базазары Чөөн чүкке таарышкан будумуң аян-шинчизи-биле дашпытпыс кижилерни магадады бээр. Базаардан шеден эгелээш белен хепке чедир, чее-биле кылган аар-саар чүвелерден алдын, моңгүн-биле кылган улуг ортектиг чүвелерге чедир «бүгү чүвениң» садып ап болур.

ПАФ—СЭТА-ның фотозу.

Аныяк туристер слёду

Республиканың аныяк туристеринең чаңчыл болган слёдуның XVI-гызы июль 2-ден 6-га чедир Кызыл биле Нара-Хаак суур аразынга, Енисейниң оң талазынга Вавилин ортулукка болуп эртикен. Аңаа Тоолу биле Моңгун-Тайгадан осма рабөнниарының бүгү-не 28 тиилевичи отрядтары киришиннер. Бо чылын слёттуң бүгү маргылдаалары берге болгаш ажылы эң-не долу болуп эртикен.

Слёт 2-де немеэ ажыттынган. Аңаа Чырыдыышкын министерстволуунуң министрииниң орлалчызы эш П. Ф. Паршунова, СЭКП тыва обкомунуң школа кылдызының эргелекчизи эш Б. Л. Ондар, ВЛКСМ тыва обкомунуң школа кылдызының эргелекчизи Л. Д. Пала байыр чедирип чүве чугаалааннар.

Слёттка шериг кезээ аалдап барып, «Зарница» деп шериг оюнну эрттирген. Эрзин ортумак, Өвүрнүң Төргалыг ортуман, Чааты 8 чыл, Кызылдың № 10 школалары шыгараан. Республиканың ДОСААФ чери берт черлерге мотоциклистерниң уран чорул билирин туристерге магадаткан. Туристер «Мин Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен» деп Днепр маңаврунуң дугайында документалдыг кинону сонуургап көргеннер.

Слёттуң түңнелинде бирги черни Туран хоорайның № 1 школазының туристери аваан. Оларга күбеи болгаш бирги чергениг дипломну биле шаңнаткан. Дараазында черни Кызылдың № 14 школазы ап, ийиги чергениг дипломну болгаш вымпел-биле шаңнаткан.

Слёттуң 10 чыынды киржикчилерин, чамдык башкыларны Ленинградче баар халас путёвкалар-биле шаңнаан.

Слёттка эстафета, чыда чурт-шинчилели. аян-чоруучу похедтар, черниң уг-шинин тыварынга топографияга болгаш туристи амыдыралга маргылдаалар болган. Оон аңгыда майгын тигеринге, бөө аларынга, тыва хүрешке маргылдаалар солуун болуп эрткен.

Июль 5-те туристи ырларның байырлал немээзи солуун эрткен. Чүн-чүктен келген таалынчыг ырлар олар чырынга, ракеталар олунуң, бенгаль оттарның чырынга чаңгыланып турган. Дараазында хүн республиканың XVI слёду байырлалдыы-биле хаглыынган.

Е. МЫНДРЫМАА,
Кызыл,
туристер станциязы.

Хабаровскиде чугаалажыышкыннар

Амур девискээриниң кызыгаар хемнеринге судноларга аргыжылгазының талазы-биле холушкан совет-кыдат комиссиязының 15-ки чөвүлел хуралы кыдат тала-биле чугаалашканы ёзугаар бо чылдың июнь 18-те Хабаровскиге эгелээн деп, мооң мурнунда-ла дыңнаткан болгай.

Кызыгаарның Амур, Уссури, Аргунь, Сунгача хемнеринге болгаш Ханко хөлүмге эжиндиришкин чурумунуң дугайында база оң суг оруктарынга судноларга аргыжар байдалды тургузар дугайында 1951 чылдың совет-кыдат дугуржулгазының ёзугаар ук комиссия ССРЭ биле КҮР-ның аразында кызыгаар хемнерининг девискээринге 1969 чылдың эжиндиришкин үезинде судноларга эжиндиришкинниге таарымчалыг байдалды тургузарын хандырарын-биле холбашкан практиктиг айтырыгларны чугаалажыр ужуруут.

Совет төлээлер комиссиязының мурнуга тургустунган айтырыгларны таарымчалыг шинитпирлээримге түңнүл салырын удуртулга болдурбушаан, 1969 чылда кылыр орук ажылдарының планын, ийи таланың судноларга артыжылгазының чурумун таарымчалыг дугуржур база 1967—1968 чылдарның эжиндиришкин үезинде кылган ажылдың дугайында талаларның илеткелдерин чөвүлел хуралга чугаалажыр деп санал киргеш.

Кыдат төлээлер комиссиязының чугаалажыр эргелиг айтырыгларын чугаалажыр-даа дижейн, харын ССРЭ биле КҮР-нуң аразында кызыгаар хемнериниң айы-биле кызыгаар шугумунуң эртери-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажырыынче албадаашкын кылыр, 1951 чылдың совет-кыдат дугуржулгазын хынаар дээш, Хабаровскиге келген деп чүве ажылдың оң эгезинден тура-ла билдингир апарган.

Комиссиянның ажылдап турган үезинде «ден эргелиг авес» нерээлер дээр чүвениң дугайында кыдат төлээлер айтырыг көдүрген, түүл-бүрү шүүдүүр медеглелдер кылган, кыжаныышкыннарын болгаш өске-дээ негелделерин чугаалаан. Совет төлээлер кыдат шүүлдээшкиннерге чогуур ойтур шавыышкынны бербишаан, чөвүлел хуралдың судноларга аргыжылгазы-биле холбашкан практиктиг айтырыгларны чугаалажырындаи өскээр чайгылбазынче болгаш 1969 чылда кызыгаар хемнеринге эжиндиришкинге таарымчалыг байдалды тургузарын хандырарынче үглангап салган. Тодаргайлап чугаалаарга, бодунуң чедип алыр дээш тургустунган сорулгазы болган ажыл-херектерни кылырынче комиссияны ыыгырган.

Кыдат эрте-чагырга черлерни ук комиссияның ажылын ара соксаттырар дээш илдең сорулгазы-биле июль 8-те Гольдин ортулукка турган совет сугжулларже чепсектиг халдаашкын кылган. Ол сугжулар 1951 чылдың совет-кыдат дугуржулгазын шыңгыы барымдаалап, ук ортулукка эжиндиришкин демдектерин сеңгээр-биле холбашкан хүлээлгелерин күүседип турган.

Ооң соон дарый чөвүлел хуралдың ажылынга ооң ынай киржириниден ойталаанын кыдат төлээлериниң баштыңы июль 12-де медеглээн.

* * *

Июль 13-те кыдат делегация бодунуң июль 12-де үзер дээш чугаалажышкынынарын ам катап эгелээр дугайын медеглээн. Совет төлээ ол саналды хүлээп алган болгаш чугаалажышцыннарны катап чорударынга белеңнин бадыткаан.

(СЭТА).

Сальвадор-гондурас месилдежиишкин

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Сальвадор-гондурас месилдежиишкинин тайылбырлавышаан, Коста-Рика парлалгазының демдеглээни болза, чоокку келир үеде кандыг-даа өскерилгелер болбас боор. «Кризис улам-на чидирленип бар чоруур».

Солуннарның дыңнатканы-биле алырга, гондурас самолёттар болгаш чадат шериг кезектери Сальвадорнуң кызыгаарынга ойтур шавыышкынга таварышкан. Сальвадорнуң президентизи Фидель Санчес Эрнандес дүвүревес болгаш туттунар. Гондурастың талазындан чөңгээге алыспас деп, шериглерин ыыгырган.

Ынчаарга Гондурастың чазак радиостанциязы Гондурастың девискээринче Сальвадорнуң шургуп киирер бодап турар дугайында дыңнадыгны дамчыткан. Радионуң дыңнатканы-биле алырга, гондурас хамаатыларны массевазы-биле шөлүүн үндүрүп турар. Сальвадорнуң чуртта бүгү ажылдап кылыр черни эжелеп алган 14 улуг чер эелел ергүүлелери месилдежиишкинниң организаакчылары болгаш ыдалакчылары болур деп, радиостанция бадыткаан.

Сальвадор биле Гондурастың аразында тургустунган байдалдың алыс чыдагаанын болза, топ-америк нияти рывокта байдал болгаш ол чуртта-да даштыкы, хамыктың мурнунда америк монополияларның тергиидээшкини болуп турар деп, Коста-Риканың сан министри Оскар Бараона Стребер медеглээн.

Чуруттуң мурнунга тургустунган айтырыгларны шинитпирлээри-биле боттуг хемчегларын алырын кезээде негеп турар Сальвадорнуң Коммунистиг партиязы чөүлүдээнин тайбың таарыштыр шинитпирлээри даэш туржуп турар.

«Жэньминь жибао», Цзефанцзюнь» солуннар болгаш «Хунци» журнал Кыдаттың Коммунистиг партиязының 48 чыл болуур юбилейга капсырлаштыр директивтиг үүлдү парлап үндүрген. Апрельде ККПниң IX съездиниге чүве чугаалап турган, Мао Цзе-дунуң бергеи ийи «эң чаа айтымышкынарын» түүлде тайылбырлаан. Ол айтымышкынарның үтказы болза, «культура революциязының сорулгалары ам-дээ доозулбаан» болгаш «партияның үүр бүрүүзүн чуруумчудары» үзүрлүг. Маочулар «демиселди — шүгүмүүлелди болгаш чаартылгаларны» үргүлүүлеп негеп турар. Ол дээрге, «чаа ёзуруумга» таарынымас кижилерге үзүр апталганы чорудар болгаш дерзин үүлгедиглерни ам-дээ үүлгедир дээни ол. «Партияның үүр бүрүүзүн чуруумчудары» дээрге, ажыын чоктарны чайладыр болгаш чаа кижилерни алдыңга алыр» дээни ол деп, түүлде тайылбырлаан. IX съездиниң соонда ККП-ге чагдыныл алган, маочуларның тургузуу турар чаа политиктиг организациязынга түгле Маонуң хуулгазының чорууна мелегей ёзу-биле бүүрелии көргүскеч кижилерни киирип алыр дээнин ол бүгү херек кырынга көргүзүп турар. Ооң өске бүгү кижилерге «партияга киирерин чөпшээрел болбас» деп, түүлде демдеглээн.

Ийи ай бурунгаар чулчуруаан бо чулчуруушкуннарын парлавышаан, маочулар амгы пекин удуртулгага шуут баараан болган чаа политиктиг организацияларны съезд соонда Кыдатка тургузарының бергелерин канчап-даа ажып артып шыдавайн турар деп үүлүүн херек кырынга база катап бадыткааннар.

«Чер-черде чартык центризм болгаш болүүлеп пенгерээн», «культура революциязының шугумнарының каттышкынынга эвес, шынчы, револючу тактиказы, ыны шугумда. Бистер меньшевиктер-биле каттыжары кидаи ойталаавайн турар бис. Шынчала-даа шынчаар каттыжарының негелдези болза, бир эвес меньшевиктер бистиң тактиказывысты хүлээп алыр болгаш бистиң доктаалдарывыска чагыртыры болур... Шак ындыг «бардам» чүве чугаалай бээр деп бистиң удурланышчылырывыс бодавайн турганнар. «Силерлер харысалга чок аныяддакчылар силер, чүнү чугаалап турарыңарны билбейин тур силер! Ленин кайдаа? Ол кажан келирил? Интернационалдың мурнунга бурууланышкынны ол ам дыңнаар ужурлуг» дижин, ооң-моон чыр-шоң дүжүп үнгеннер...

Ленин ажылдап турар, конференцияга кээп шыдавас деп большевик делегаттар эскет чок чугаалаарга, II Интернационалдан дээргилерни арын-шырайын көргеш болзуңаза ат чүве боор. Большевик делегаттар большевиктер-биле Төп Комитединиң мурнундан чугаалап турганнары ол.

Большевиктер биле меньшевиктерниң аразында колкол чөрүүлээлерни чаап-чажырган болгаш ол арга-биле Россияның ажылчыннарын мегелээрин оралдашкан резолюциины олар киргеннер. Ындыг резолюциины бадылаарынга кирипшес бис деп большевик делегация медеглээн.

II Интернационалдың «башкыларын» Вандервельде большевик партияның бижыг турушкуут төлээлекчилерни коргударын оралдажып, мынча деп чугаалаан:

...Бо киргеп резолюциины бадылаарынга киржирилеп ойталап турар ол кижилер боттарының ол буруулуг чүүлүн мининп турарлар бе? Резолюцияда онза кандыг-даа чүве чок. Ооң моральдыг ужур-дузазы болза каттыжарының күзелин илередип турар. Чүнү кылып турарын ТК-ның төлээлекчилери мининп турарлар бе? Оларны ийи шинткекчи шиидер апаар: Вена конгреэи[1] болгаш орус пролетариат. Кандыг шинткел болуруп олар биилп турарлар бе? Резолюция дээш, ады аңаа удур бадылап болур. Ынчаарга бадылаашкынындан дадагалаазар чоруқ болза дорамчылаашкын-дыр...» Вандервельдениң чугаазында шынап-ла бир шын чүве бар болган: оппортунистерниң ол тыныган бүгү кампаниязын кочулап-шоодарындан большевик төлээлер ойталаавас турганнар. «Бадытынчыныр» кыжаныындан кым-даа кортпаан, большевикчи ТК-ның төлээлери туруулуга чедир туруштуг боон артканнар. Ол болза большевиктерниң II Интернационал-биле сөөлгү ужуражыышкыны болган. Удаваанда дайын эгелээн. Ол хүндүлүг аяпан черниң бүгү ирнишкинин болгаш оскерликчи бужар үүлгедин шынчы бүгү революсчуларга тодаргай кестү берген.

[1] *1914 чылда Венага Дээрээйнин социалистиг конгреэи чыылар ужурлуг турган.*

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

«культура революциязындан чилчик үстүр чоруктуң хөөннерни» илереп, «дыш алышкынын баарын» негеп турар деп, түүлде мининген. КУРның найысылалыында байдалдың чогумчуп турумчаанын ол чорук канчап-даа хереченилеевейн турар.

Пекининиң кудумчуларында шериг кижилер таныжыдап чоруп турар. Бажыңнарынын ханаларынга чөпшээрел чок бижимелдерни бижирин болдурбазын олар хайгаарап турар. Канчаарга-даа ындыг бижимелдер бо-ла иестүп келгилээр. Аныяктарны «доктаамал чурттаар» кылдыр шөлүүн чорудуп турары недээдеп деэнин келген кижилерни аглап, сүрер, тудар талазы-биле шериг кижилериниң кара туразында важылзашкынының дугайын меге аттыг авторлар сөөлгү үеде бижип турар апарган. Хол-биле бижээн дозунаар кудумчуларда, бажыңнар ханаларында эңдерилген. ооң үзүрүнда оларны бүрүн дүжүрерин безин четтикпейн турар, а 75 харлыг Маога «тоңчү чок узун наазын назылаарын» күзээн плакаттарны ол лозуңнарның кырынга чыпшырып турар.

Кедээже аныяктарны шөлүүн үндүрер дугайында Маонуң директивазынга мурнуку хезээр шынгыы удурланыш турарын кыдат парлалга мининр үзүрга таварышкан. Найысылалдың «Бэйцзин гунжэнь» солуунуның чоокта чаа дыңнатканы болза, Пекинге кара туразы-биле ээп келген студент чоразаннар «чорум-чурум чок чорукту тургузуп турар».

Солуннуң бижээни: «Пекинге келген болүк аныяктар арминиң төлээлекчилерни дозыргап болгаш ол арга-биле Россияның ажылчыннарын мегелээрин оралдашкан резолюциины олар киргеннер. Ындыг резолюциины бадылаарынга кирипшес бис деп большевик делегация медеглээн.

II Интернационалдың «башкыларын» Вандервельде большевик партияның бижыг турушкуут төлээлекчилерни коргударын оралдажып, мынча деп чугаалаан:

...Бо киргеп резолюциины бадылаарынга киржирилеп ойталап турар ол кижилер боттарының ол буруулуг чүүлүн мининп турарлар бе? Резолюцияда онза кандыг-даа чүве чок. Ооң моральдыг ужур-дузазы болза каттыжарының күзелин илередип турар. Чүнү кылып турарын ТК-ның төлээлекчилери мининп турарлар бе? Оларны ийи шинткекчи шиидер апаар: Вена конгреэи[1] болгаш орус пролетариат. Кандыг шинткел болуруп олар биилп турарлар бе? Резолюция дээш, ады аңаа удур бадылап болур. Ынчаарга бадылаашкынындан дадагалаазар чоруқ болза дорамчылаашкын-дыр...» Вандервельдениң чугаазында шынап-ла бир шын чүве бар болган: оппортунистерниң ол тыныган бүгү кампаниязын кочулап-шоодарындан большевик төлээлер ойталаавас турганнар. «Бадытынчыныр» кыжаныындан кым-даа кортпаан, большевикчи ТК-ның төлээлери туруулуга чедир туруштуг боон артканнар. Ол болза большевиктерниң II Интернационал-биле сөөлгү ужуражыышкыны болган. Удаваанда дайын эгелээн. Ол хүндүлүг аяпан черниң бүгү ирнишкинин болгаш оскерликчи бужар үүлгедин шынчы бүгү революсчуларга тодаргай кестү берген.

[1] *1914 чылда Венага Дээрээйнин социалистиг конгреэи чыылар ужурлуг турган.*

РЕВОЛЮСЧУ ТАКТИКАЗЫ

Ильич хөлчок хорадаан. Ооң ажылы кедергей хөй турда-ла, ындыг ээе-херек чок чүве кылдыр ужурга таварышкан. Ол конференция кандыг-даа түңнел берип шыдавас деп чүвеге ол шуут бүзүреп турган. Большевиктер бодунуң революсчу тактиказындан кандыг-даа таварылгада ойталавастар, ынчаарга меньшевиктер болгаш дээрги Вандервельде болаа харын-на большевиктерни ол тактиказындан ойталаарын чедип алыр дээш кыыдын турганнар.

Делегацияны чорудар. Ындыг болза-даа ол делегация меньшевиктерге дүжүп бээр дээш эвес, харын оларга бөөд бир политиктиг согуушкунну бээр дээш баар. Ильич делегацияны чорудар, ынчаала-даа кандыг-даа таварылгада бодунаар барбас деп шинитпирлеп алган. Конференцияга бодунар-биле киржип корүүер деп сүзелеп турганымны утпаан мен: ооң авторитедиг улуг ужур-дузалыг болгай, тактиказын өскертир талазы-биле меньшевиктерге салдар чедирерин магат чок деп бодап турган мен. Ынчаала-даа мээн ындыг кенеп бодаарымны дыңнаш, Ильич каттырган. «Бир эвес меньшевиктер бистиң эдерер деп бодааннар болза конференцияны чыыр турганнарынын херээ чок-ла болгай. Интернационалга аппарып алган мени кончуурун олар күзеп турарлар. Ындыг өөрүшкүнү оларга бербес мен. Шак үени ынчаар чидирерив база харааданчыг-дыр, хөй чүве шуугап турарынга көөрде ажыл кылза дээре ийин ваю» деп Ильич чугаалаан.

Ленинниң кончуг шын кылганынга мен удатпаанда бүзүрээн мен. Делегаттар чыглып кээп турганнар. Удатпаанда эштер большевиктер Инесса Арманд, Владимирский, Попов сугнар чедип келген болгаш ээ чөөн талазын эзлеп олурун алганнар. Олар барык-ла чаасказынырыттына бергеп турганнар, ынчаала-даа оларның сагыш-сеткили көдүрүүшкүнүүт эки болган. Мен Польшаның «роламовчулар» делегациязының составында кирип, аңаа барган турган мен.

Интернационалдың «сыдыстары» Вандервельде, Гюисманс, Каутский олар кеэтүп келдилер. Инда Плеханов-даа, Роза Люксембург олар-даа база бар болдулар. Олар шуптузу-ла большевиктерниң олурган талазынче хыйыртап көрүп олурлар: Ленин ам-даа келбээн, чок, ээалаан боор, даарта кеэтүп келир боор... Вандервельде Россияның революсчу пролетариадының алдары дээш «наиг» чугаазын чугаалап, шинитпирлиг үе чоокшулап орарын айытпышаан, чаңгыс аай эң-сеткилдиг болурунче кыйгырды. Күш—чаңгыс эң-сеткилде... Меньшевиктер ону деткээш, большевиктерниң чурум чогун чугаалап, каттыжар дугайында Интернационалдың негелдезинге чагыртырынга белеңнин байырлымыбиле илереткеннер. Өскелер шуптузу база-ла ындыг аянныг кылдыр чугаалааннар... Өөрүнчүг сагыш-сеткилдя большевиктер үреп турарлар. Большевиктер Вандервельдебиле маргыжарын «диттигин» турарлар. Күш — аңгы-аңгы удурланышкын шугумнарының каттышкынынга эвес, шынчы, револючу тактиказы, ыны шугумда. Бистер меньшевиктер-биле каттыжарыкыдаи ойталаавайн турар бис. Шынчала-даа шынчаар каттыжарының негелдези болза, бир эвес меньшевиктер бистиң тактиказывысты хүлээп алыр болгаш бистиң доктаалдарывыска чагыртыры болур... Шак ындыг «бардам» чүве чугаалай бээр деп бистиң удурланышчылырывыс бодавайн турганнар. «Силерлер харысалга чок аныяддакчылар силер, чүнү чугаалап турарыңарны билбейин тур силер! Ленин кайдаа? Ол кажан келирил? Интернационалдың мурнунга бурууланышкынны ол ам дыңнаар ужурлуг» дижин, ооң-моон чыр-шоң дүжүп үнгеннер...

Ленин ажылдап турар, конференцияга кээп шыдавас деп большевик делегаттар эскет чок чугаалаарга, II Интернационалдан дээргилерни арын-шырайын көргеш болзуңаза ат чүве боор. Большевик делегаттар большевиктер-биле Төп Комитединиң мурнундан чугаалап турганнары ол.

Большевиктер биле меньшевиктерниң аразында колкол чөрүүлээлерни чаап-чажырган болгаш ол арга-биле Россияның ажылчыннарын мегелээрин оралдашкан резолюциины олар киргеннер. Ындыг резолюциины бадылаарынга кирипшес бис деп большевик делегация медеглээн.

II Интернационалдың «башкыларын» Вандервельде большевик партияның бижыг турушкуут төлээлекчилерни коргударын оралдажып, мынча деп чугаалаан:

...Бо киргеп резолюциины бадылаарынга киржирилеп ойталап турар ол кижилер боттарының ол буруулуг чүүлүн мининп турарлар бе? Резолюцияда онза кандыг-даа чүве чок. Ооң моральдыг ужур-дузазы болза каттыжарының күзелин илередип турар. Чүнү кылып турарын ТК-ның төлээлекчилери мининп турарлар бе? Оларны ийи шинткекчи шиидер апаар: Вена конгреэи[1] болгаш орус пролетариат. Кандыг шинткел болуруп олар биилп турарлар бе? Резолюция дээш, ады аңаа удур бадылап болур. Ынчаарга бадылаашкынындан дадагалаазар чоруқ болза дорамчылаашкын-дыр...» Вандервельдениң чугаазында шынап-ла бир шын чүве бар болган: оппортунистерниң ол тыныган бүгү кампаниязын кочулап-шоодарындан большевик төлээлер ойталаавас турганнар. «Бадытынчыныр» кыжаныындан кым-даа кортпаан, большевикчи ТК-ның төлээлери туруулуга чедир туруштуг боон артканнар. Ол болза большевиктерниң II Интернационал-биле сөөлгү ужуражыышкыны болган. Удаваанда дайын эгелээн. Ол хүндүлүг аяпан черниң бүгү ирнишкинин болгаш оскерликчи бужар үүлгедин шынчы бүгү революсчуларга тодаргай кестү берген.

[1] *1914 чылда Венага Дээрээйнин социалистиг конгреэи чыылар ужурлуг турган.*

Интернационалдың «сыдыстары» Вандервельде, Гюисманс, Каутский олар кеэтүп келдилер. Инда Плеханов-даа, Роза Люксембург олар-даа база бар болдулар. Олар шуптузу-ла большевиктерниң олурган талазынче хыйыртап көрүп олурлар: Ленин ам-даа келбээн, чок, ээалаан боор, даарта кеэтүп келир боор... Вандервельде Россияның революсчу пролетариадының алдары дээш «наиг» чугаазын чугаалап, шинитпирлиг үе чоокшулап орарын айытпышаан, чаңгыс аай эң-сеткилдиг болурунче кыйгырды. Күш—чаңгыс эң-сеткилде... Меньшевиктер ону деткээш, большевиктерниң чурум чогун чугаалап, каттыжар дугайында Интернационалдың негелдезинге чагыртырынга белеңнин байырлымыбиле илереткеннер. Өскелер шуптузу база-ла ындыг аянныг кылдыр чугаалааннар... Өөрүнчүг сагыш-сеткилдя большевиктер үреп турарлар. Большевиктер Вандервельдебиле маргыжарын «диттигин» турарлар. Күш — аңгы-аңгы удурланышкын шугумнарының каттышкынынга эвес, шынчы, револючу тактиказы, ыны шугумда. Бистер меньшевиктер-биле каттыжары кидаи ойталаавайн турар бис. Шынчала-даа шынчаар каттыжарының негелдези болза, бир эвес меньшевиктер бистиң тактиказывысты хүлээп алыр болгаш бистиң доктаалдарывыска чагыртыры болур... Шак ындыг «бардам» чүве чугаалай бээр деп бистиң удурланышчылырывыс бодавайн турганнар. «Силерлер харысалга чок аныяддакчылар силер, чүнү чугаалап турарыңарны билбейин тур силер! Ленин кайдаа? Ол кажан келирил? Интернационалдың мурнунга бурууланышкынны ол ам дыңнаар ужурлуг» дижин, ооң-моон чыр-шоң дүжүп үнгеннер...

Ленин ажылдап турар, конференцияга кээп шыдавас деп большевик делегаттар эскет чок чугаалаарга, II Интернационалдан дээргилерни арын-шырайын көргеш болзуңаза ат чүве боор. Большевик делегаттар большевиктер-биле Төп Комитединиң мурнундан чугаалап турганнары ол.

Большевиктер биле меньшевиктерниң аразында колкол чөрүүлээлерни чаап-чажырган болгаш ол арга-биле Россияның ажылчыннарын мегелээрин оралдашкан резолюциины олар киргеннер. Ындыг резолюциины бадылаарынга кирипшес бис деп большевик делегация медеглээн.

II Интернационалдың «башкыларын» Вандервельде большевик партияның бижыг турушкуут төлээлекчилерни коргударын оралдажып, мынча деп чугаалаан:

...Бо киргеп резолюциины бадылаарынга киржирилеп ойталап турар ол кижилер боттарының ол буруулуг чүүлүн мининп турарлар бе? Резолюцияда онза кандыг-даа чүве чок. Ооң моральдыг ужур-дузазы болза каттыжарының күзелин илередип турар. Чүнү кылып турарын ТК-ның төлээлекчилери мининп турарлар бе? Оларны ийи шинткекчи шиидер апаар: Вена конгреэи[1] болгаш орус пролетариат. Кандыг шинткел болуруп олар биилп турарлар бе? Резолюция дээш, ады аңаа удур бадылап болур. Ынчаарга бадылаашкынындан дадагалаазар чоруқ болза дорамчылаашкын-дыр...» Вандервельдениң чугаазында шынап-ла бир шын чүве бар болган: оппортунистерниң ол тыныган бүгү кампаниязын кочулап-шоодарындан большевик төлээлер ойталаавас турганнар. «Бадытынчыныр» кыжаныындан кым-даа кортпаан, большевикчи ТК-ның төлээлери туруулуга чедир туруштуг боон артканнар. Ол болза большевиктерниң II Интернационал-биле сөөлгү ужуражыышкыны болган. Удаваанда дайын эгелээн. Ол хүндүлүг аяпан черниң бүгү ирнишкинин болгаш оскерликчи бужар үүлгедин шынчы бүгү революсчуларга тодаргай кестү берген.

[1] *1914 чылда Венага Дээрээйнин социалистиг конгреэи чыылар ужурлуг турган.*

Интернационалдың «сыдыстары» Вандервельде, Гюисманс, Каутский олар кеэтүп келдилер. Инда Плеханов-даа, Роза Люксембург олар-даа база бар болдулар. Олар шуптузу-ла большевиктерниң олурган талазынче хыйыртап көрүп олурлар: Ленин ам-даа келбээн, чок, ээалаан боор, даарта кеэтүп келир боор... Вандервельде Россияның революсчу пролетариадының алдары дээш «наиг» чугаазын чугаалап, шинитпирлиг үе чоокшулап орарын айытпышаан, чаңгыс аай эң-сеткилдиг болурунче кыйгырды. Күш—чаңгыс эң-сеткилде... Меньшевиктер ону деткээш, большевиктерниң чурум чогун чугаалап, каттыжар дугайында Интернационалдың негелдезинге чагыртырынга белеңнин байырлымыбиле илереткеннер. Өскелер шуптузу база-ла ындыг аянныг кылдыр чугаалааннар... Өөрүнчүг сагыш-сеткилдя большевиктер үреп турарлар. Большевиктер Вандервельдебиле маргыжарын «диттигин» турарлар. Күш — аңгы-аңгы удурланышкын шугумнарының каттышкынынга эвес, шынчы, револючу тактиказы, ыны шугумда. Бистер меньшевиктер-биле каттыжары кидаи ойталаавайн турар бис. Шынчала-даа шынчаар каттыжарының негелдези болза, бир эвес меньшевиктер бистиң тактиказывысты хүлээп алыр болгаш бистиң доктаалдарывыска чагыртыры болур... Шак ындыг «бардам» чүве чугаалай бээр деп бистиң удурланышчылырывыс бод

Үш-Белдир курорт чүгле бистиң республикавыста эмес, харын бүгү чүртте калбак сураглыг. Даглардан баткан шашкын хемнер, эзимнер болгаш хемнер кадыр эриктериниң чалым туруглары, чүзүнбаазын кат-чимистер, ан-мөң, балык-байлап—бойдустуң бо бүгү чурумалдыг бүдүштери, байлактары кижилериниң сагыш-сеткилин чайгаар-ла хандыкшыдып келир.

Үш-Белдир курортка сезон санында ортумаа-биле 160 хире кижи эмненишт, дыштанып. Ол кижилериң кадыын бызыглап алырынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны ышкаш турускан. Бо чылдың бирги сезонунда ол курортта бистиң республикавыстың бүгү черлеринден аңгыда, Красноярск, Норильск, Канск, Новосибирск, Черногорск хоорайлардан болгаш Хакас областан хөй-хөй кижилер эмненишт келген.

Улуг эмчи В. И. Пудов, эмчи Р. А. Астафьева, сестра Н. Ф. Толстова болгаш курорт столованыының ажылдакчылары келген кижилер дутайында онаа сагыш салып, олар эки дыштанып. сегип алзын дээш бүгү күжүн салып турарлар.

— Бистиң курорттуң алдарадыш сыкпас, курорттуларга бүгү талазы-биле таварымчалыг байдалды тургузар дээш боттарывыстан хамаарышкан бүгү-ле чүүлдерни кылыр бис —деп, курорт директору Виктор Иванович Савчук чугаалап орар болду.

Авыралдыг аржаан суглуг Үш-Белдириниң ады-сураа улам-на алгып, кижилериниң кадыкшылыгын эгидип алырынга ооң ачы-дузазы чылдың-на улам дээштиг болуп бар чыдар. Ам ында ийиги сезонунуң эмнедикчилерин, дыштанакчыларын маңап, оларны өөрүшкүлүг уткуп алырынга белеткеп турар.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧУРУКТА: Үш-Белдир курорттуң бирги сезонунуң дыштанакчылары — солагай талазындан оң талазынче Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы, хоочун чолаачы ООРЖАК КАРААШАК, Социалистиг Күшажылдың Маадыры МОНГУШ ЧОЛА, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи пенсионер МАКСИМ ШУМОВ, «Красноярскмаш» заводтуң мурнакчы ажылчыны термист ЮРИЙ КРУШИНСКИЙ.

И. ЦЕЛИЩЕВТИҢ фотозу.

Ачылыг-ла оран-дыр сен

Белим, Шишкит, Буус хемнер
Белдирлешкен ыйгылзанда
Үш-Белдир аржааннарыы
Үш-дүтен сураглаан чер

Эртиген шагда апаа барып
Эмненишт берге чораан.
Аъттыг, чадаг эвээш кижи
Арай бооза четсе чедер.

Чаартынган бистиң ойде
Чалгынналган совет кижи
Самолётка олурупкаш,
Чаңгыс шакта ужуп чедер.

Эмнеңгеннер, дыштанганнар
Эки сеткил күзелиниз:
Эртиделиг аржаан байлаан
Эриин ажып дажыш чыдыын.

Василий ТАМДЫҢ-ООЛ.

Кыжа болгаш аңаа удур демисел

Малдың ижин-шөйүүдүлерниге лента азы хендир хевирлиг курттар чамдыкта чоргулаар. Ол—малдың кыжалаар аарыы-дыр. Оон-биле чергелептир кыжа аарыглары кижиниң кадыынга хораны база чедирип турар.

Кыжа аарыгларыа тывылдырар гельминтлериң чүс алдан хире янзы-бүрү хевири бар. Тургузуг, хевир авыы-биле болгаш халдавырлыг хораанының талазы-биле олар каапаң лента азы хендир хевирлиг маңгыс курттар болгаш сорар «маңгыстар» деп ылгаар. Оларның чуургажыгаштары хей иеруузунда довуракка, хирлиг сутта чүгдүмаан, ногаа, кат-чимис аймаанга, балык, хаван болгаш мал аъдипге, аарыг кижиниң чүгбаан холунга, ыттың, моортайның дүктеринге чоргулаар.

Оларны кижи аңаа көрүп шыдавас, чүге дизе чуурга чадазының үезинде олар азарганнар, чүгле микроскоп-биле улгаттыргаш, эскерип каап болур. Ол чуургажыгаштар чамдык байдалдарда кижиниң аксыңче, оон улуг хырын. шөйүүдүрже чем-биле кады кирип турумчуп, оъун чедишкен улуг кыжа курттарже шилчээш, тускай кедалыр диштери-биле шөйүүдүлерге ызырыып, кижи организимниге чем бүдүмелдерин, ханын соруп чивишаан, хоралыг ылгалыр бүдүмелдерин тарадып турар. Чамдык хевирлери хан дамчыштыр баарже, төп мээже, өкпеже кирип, орта улгадып өспүшаан, органнарны кемдедип, кижилерни ажыл кылыш шыдавас инвалид болдуруп турар таварылгалар ховар эвес. Оон аңгыда ол маңгыс кыжа курттар аарыг кижиниң иштинге чурттавышаан, салгакчы чуургаларын муң-муңу-биле ылгап турар. Олар шөйүүдүден хан-биле кады таварымчалыг чымчак органнар: баар, өкпе, төп мээже ханылап кирер. Хан дамырын дамчыштыр ол органнарның мырыңай иштин орта турумчааш, чоорту улгадып, хораның ылгап, маңгыс хевир-биле соруп чурттавышаан, ахнококк ыйлангызы болу бээр. Ол улам-на улгадып, тус органнарны кемдедип, организмни ниитизи-биле аартыр болгаш хомудавчыг түңнелге чедирип турар таварылга ховар эвес болгулаар.

Чоокта чад республиканың кезер эмнелге салбырынга бир райондан шинчилерии-биле ийи адалышкы чедип келген. Уруу ам он бир харлыг. Мурнунда калык турган. Ийи чыл бурунгаар чемге хөөн чок, шагымраар, чем соонда хөөн булганыр, күстурар апарган. Чоорту оң талакы сакпак дужу аарыыр болу берген болгаш баар чоорту улгадып одурарын эскерип каапнаар. Район эмнелгези бичии уругнуң баарында ахнококк барын нараалып, ылап тодарадыры-биле төп эмнелгеже чорутқан турган. Бүгү талазы-биле хынамчалыг, долу шинчилгеин эрттиргенинең түңнелинде, баарының кыжа аарыы—ахнококкоз тодараттынган. Кезип эмнээриниң тускай аргалары-биле баардан кыжаны ап каапкан болза, ынчан кадык боон болур. Хынамчалыг, чогуур хемчеглерни баш удур чорудуп турган болза, аарыйын барып болур турган ийик. Аарыгларыны баш удур болдурбазы — ону эмнээринден белен болгаш кончуг ажыктыг.

Чинге шөйүүдүге тыптыр пепень болгаш лента ышкаш кыжаларның чуургаларындан ижинге бир, ийи метр болгаш оон-даа узун кыжалар тыптыр. Оон түңнелинде, олар ижинин диштери-биле кемдедириндеп аңгыда, шөйүүдүге тырлып болур. Ыңдыг таварылгада ижинге кезиишкин кылгаш, оларны ушпуп каапкан болур. Кыжалар кижи организминде аарыгларга удур камгалал күштерин кошкадып, аарыычал болдуруп турар. Чижээлээрге, кадык кижилерге деңнээрге, гельминтозтуг кижилер согур шөйүүдүнүң ыжар аарыы — апепендиттеи болгаш от-халының, ижин-шөйүүдүнүң халдавырлыг аарыгларындан болганчок-ла аарыыр.

Лямблиоз, описторхоз деп кыжа аарыглары чедир дузаттынмаан балыктарны чемге ажыглаарындан пептерен тараар. Күскү дүжүт үезинде чемге хөй кат, ногаа ажыглаттынары-биле ходбаштыр ижин-шөйүүдүнүң халдавырлыг аарыглары-биле чергелептир кыжалаар аарыг база көвүдээр. Чылдагааны—ногааны чугбайн чиприивдо. Бо бүгүнү эскерип, баш удур болдурбазының аргалары бар болгаш ол чүгле кижилерден хамаарыжыр.

Бичии уругларның база улуг-даа кижилериниң кадыг албаныыга бичии курттар, лента хевирлиг калбак кыжа кезектери чоруурун эскерип болур. Мындыг таварылгаларда эмчиге ыяап-ла көргүзүп шинчидер болгаш эрте эмнедир ужурлуг. Кыжадан аараан кижи арыптар, дүне үйгу ханы эвес, харын-даа аастан караалымаар сут төктүр, диштерин кыжырадып, кегжээр таварылгалар бар. Чамдык таварылгаларда арын база хавашпан болур. Караашчыг таварылгаларда эмчи хынаалаын эртип турар болза ажыктыг болгаш гельминтлерни тодарадыры берге эвес. Кыжалаан кижилерни эмнээринге эки шынарлыг, күштүг эмнер бар болгаш чедишкинниг эмнеп турар.

Кыжа аарыы колдуунда бичии чаш назыда тыптыр. Ынчангаш ону болдурбазы-биле бичии уругларны арыг-силиг чорукка кижизидип, чемненир мурнунда чунар, ногаа, кат-чимисти хири-биле чивес, ыт, моортай-биле ойнавас кылдыр чанчыктырар херек. Ол ышкаш өг-булеге, чуртталга черлеринге арыг-шеверни үргүлчү тургузар. Кыжалаан кижилерни эмнээриниң курстарын эрттирип, тускай диспансер үчүдунга бүрүткеп, өйлаанда эмчи хынаалдаын эрттирип турар. Ону ынап-ла сагып, эмчиниң чагыг сүмезин күүседир херек. Ниитилиг сут, аъш-чем хандырылгазын, кижилерниң боттарының, аалкодаанының арыг-шеверин ышкыны сагымы—кыжалаар аарыгны болдурбазының болгаш узутказарының эң чугула аргазы болур.

О. МАРТАН-ООЛ,
терапевт.

Бүтпээн үдээшкин

(АТЕИСТИҢ ДЕМДЕГЛЕЛИ)

Сарыг шажының номналы дээр чүве-биле алырга, кижи өлгениниң соонда ооң сүнезинии 49 хонук иштинде аалын тегерип чоруур дижир. А ол сүнезинии чүгле хамнар көөр, аңаа кижиге козулбес дижир, тиң 49 хонгада, сүнезиин сөөлгү үдеттирери-биле чедип келир. Ынчангаш ооң дөргүл-төрелдери ону шайладыы үдээрге, чүгле ынчан сүнезиин кажаа-даа катап эргивес кылдыр, онаашкан оранынче мөңгеш-биле чоруптар. Бир эвес ол хүнүнде үдевес болза, сүнезиин дөргүл-төрелдериге эртиниң чоруп тура-тура, бир чоок төрелип эдертип апаар, шуут чугаалаарга ол кижи өлүр дээрлер. Ооң корткаш шажынга чүдүлгелиг улус «49 хонуктуг» албан эртгирип турган.

Ол сагылганы барымдаалаан кижилер ам бөгүнге чедир бөзин «49 хонуктуг» эртгирии уламчылавышаан. А ону соксадыр дугайында демисежири ындыг-ла белен эвес, чүге дээрге оларга ону тайылбырлаары нарын, өске талазында, ындыг сагылганы үр үеде сагып эртгирип келген болганда, сургаалды ындыг белен билип алтар хире эвес, улгады берген төрелдер ону сагып тургулаар. Ынчангаш ындыг меге хуурмак чоруккa удур сургаалды ол хүнде эвес, харын доктаамал чорудары бистиң — атеистериниң кол сорулгаазы.

Республиканың кайы-даа булуннарында тыва улустуң иштинде амга чедир үргүлчүлеп турар «49 хонуктуг» соксадырынга бичии-даа болза, домек болур ирги бе деп бодаап, атеистер ажыглаар моон алаанда бир таварылганы бижидим. Тывага революцияның биче мурнуу чарыында ол херек кырынга болган.

...Тываның ынчаардагы Баян кожуунга дүжүметтериниң эң бай болгаш эргелиг Дамба-Хаа деп кижи ол черниң Буян Бадыргы дээр ноянның дүмээзи Байырты-Белекти улуг оглу Санчайга кудалаан. Байырты-Белек ынавайн барган. Чүге дээрге Санчайга ол ынак эвес-тир. А уругну албадаарын Буян-Бадыргы ноянга сүмелээрге. «ынавас кижини албадап шыдавас мен» дээш, тоовазын.

Ооң соонда кандыг-бир албан үмурунда Дамба-Хааны ноян кыйгыртырга, ол базып тоовазын—барбаан. Үш удаа кыйгыртқан — чок. Элчилер дамчыштыр ноянга ооң соглеткенин: «хереэженнер чагырып шыдавас ноян канчап төрө тудар чүвел, моон сонгаар Буян-Бадыргыны ноян деп хүлээп албас мен дидир деп чугаалаңар».

Буян-Бадыргы эргезин ынаавыла келирин баш чаар дорамчылаанынга хорадаш, кымга-да үдеттирбейн, Дамба-Хааның аалынга халдып чеде бергеш, ону өөнден үндүр кыйгырып ап, хой кажаазының ыяжы-биле ылбырады эттеп каапкан.

Ооң уламыдан Дамба-Хаа медерелинге кирбейн, каш-ла хонгаш өлген. Феодализмниң үеин ындыг турган-дыр...

Чайның бир ниит хүнү. Өлген чагырыкчыны сөөлгү үдээр «дертен тос хонук» келген турган. Чагырыкчының сүнезиин-биле чугаалаштырар дээш, тулган дээн хампы хоол эккелген. Чагырыкчыны хөөржүдерде, хааржакпаан, чер кырынга салып каан турган. Ол үеде бай улустарны ынчаар хөөржүдер. Чагырыкчының чоок дөргүл-төрелдери арага-хымызын, аъш-чемнин оваазы-биле белеткеп алгаш четкилеп келген. Черге дүжүп, одагланганнар. Аъш-чемни делгээн, хам хадакты туткаш, чагырыкчының ооң чүгле бодунуң көөрү дээр сүнезиниин чемненирииче кый деп, алганын эгелээн. «Чаа чагырыкчы, ажы-төлүң бүрүн сол менди-дир. Сөөлгү катап аъштанып, чемненип ал». Чүгле хамның караанга көстүр дижир, а өскелерге бөзүлбес сүнезиинден улус коргуп, сүртеп, хамдан өөскержилге дилеп, ооң артынче сыннып, хоргадап турганнар.

Сүлде бо! Ынчап турда, чагырыкчыны хөөржүткен хааржактың артындан сарыг торгу-биле ораактынып алган кижи бо-ла келген. Улус шуптуг боттарының көргенинге бүзүревейн, мөңгеш, алгы-кышкызы-биле тура халчып келгенинер. Дектиң мурнунда хам, тутқан хадазы октапкаш, аъдында барган. Хараганда баглап каан аъттың тыныш чежип четтикпейн, ону бижээ-биле үзе кескеш, мунгаш ынай-ла болган. Кортқан бир кижи болуунуң аъдынга-даа барбайн, ынай болган хампың соонга авазынгы-биле ушкажыпкан.

Хам кортканындан кургамзыды алгырыпкаш, Бора-Хөл кайы сеп дээш, бурт-ла дээш, өске улустар аъттарының тыннарын үзе кезерип кезип, сывыра согарып сывыра соккаш, ушкаштыы — ушкаштыг, чадаа—чадаг, алгы-кышкызы-биле, ыы-сыыы-биле хамның соонче калбартыпканнар. Улус орта кут чок-ла болган дижир, а хам кымдан-даа артык кортқан, чүге дээрге ооң эзерииниң көвүнүүр көк сүг болган дээр чүве.

Сөөлүнде дыңнаарга чүү болган деп? Чагырыкчының чылгычызы чораан кайгал Көк-оол дээрэн «49 хонукка» улустуң ыяавыла келирин баш үдур билгеш, шагда-ла аъдыы «Ак-хая» аргазынга чажырыт баглап каапкаш, хөөр хааржалның артынга чаштының чыткаңы ол чүве-дир. Келген улустуң аңаа кижиң ынчаар коргудуп чорудупкан, а хамык арага-хымызын, эът, быштаан ийи аътка чүдүргеп. Хөр-Тайганың Оргу кырынга чайлагларда аалдарга чедирип, ынаар ажа бергеш сураа дыңналган деп, ында чугаалажыр.

Ол үеде чылгычы Көк-оол бөзин хамнарның улус мегеләәр, хуурмак, эртем талазы-биле билир чүвеэш чок чоруун билир турганы илдең. Болган ол чорукту билзе-даа, Көк-оолга яла, кеземче хүлээпээн дээр, чүге дээрге хамның хуурмак чоруу чонга шоодут болу бээр дээш, ол бүгүнү бүдүү баашп каан. Ынчангаш кандыг-даа сүнезиин деп чүве чок болгаш, хамнарның кара көрнүр дээр чүвези тонну төөретken шүүлдүр...

Ф. СЕГЛЕҢМЕП.

Республиканың культура амыдыралы

ЧАА НОГААН ТЕАТР

Районнуң Культура бажыңының чанында ногаан театрның түзүү доозулган. Ногаан театрның сценазы делгем, харыгуда 60 кижи турup болур. Оон аңгыда, концертчилерге оңаа таарымчалыг, хеп кедер өрээл база бар.

Ногаан театр харыгуда 500 ажыг кижи кирер олуртарлыг. Чаа ногаан театрны түзүп тургузарынга Чадаананың сентелге-түзүг участогунуң ажылчыннары Д. Сарыглар, Н. Дёмин, М. Хемер-ооп болгаш оларның араазында 53 харлыг Ховалыг Дукур-ооп ирей ак сеткилдиг ажылдаанын демдеглээр апаар.

Ногаан театрга баштайгы концерт чоокта чаа эрткен. Ак-дунма Моол Арат Республиканың Убса-нур аймаанның концерт көргүзүүн чадаанажылар улуг сонуургал-биле көрген. Өөнүктерниң талантыын көрүкчүлерни магалаткан.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

Чадаана.

Изиг хүнде сиген кезилдезинге бачым ажылдың соонда сугну ижип турда чүү дээр оңу?

Г. СИРОТИННИҢ фотозуу

Балыкчылар маргылдаазы

Эртиен воскресеньеде Балыкчының хүнүнге тураскаатқан спининг октакчыларының маргылдаазын Чагытай хөлге эрттирген. Балыкчы-спортчуларга ол хүн кончуг таарымчалыг болган. Дан хаяазындан эгелээш дээр аас, каап болган. Хөлде мыжым, чүгле чымчак салгын сугну бырлаңнадып турган. Ындыг хүн албек тывыштыг болур деп балыкчылар чугаалашкылаан.

Спининингистер маргылдаазын эртен эрте, дан хаяазында эгелээри чугула. Шортан мышкаш балыктарны тударда, эртежиң, олар ап турда, спининг октаары чугула. Ынчан дүн дургузунда тывыш, чемпиже таварыштаан шортаннар кылаңнаап демирни балык деп бодаап, бо-ла сыырткышпыты пактаптарлар.

Ынчангаш хүн үнмээнде-ле спортчуларның турлаа хөлде хемелеринче чоруурунга белеткеңип эгелей бергеп.

Командаларны чыскаагап, маргылдааның түгү киискин үнгеп. Хемелиг кижилер маргылдаа эрттирер девискээрже тарап чорупканнар. 27 хемеден эриктеп ырааны-даа, ол кавыдаазы-даа бар.

Эрикте көрүкчүлер база хөй чымлган. Оларның деткимчезин база спортчуга чугула.

Маргылдаа эгелээн соонда, бир шак болгаш судьялар спортчуларның чедишкинин хайгаарап кооруп-биле чоруп кал. Чамдык кижилер чөгел төтпен, курут болду дээнин айтып хол чаймп, аас-кежиктиглер тутқан балыкның санын айтып, салааларын көргүзүп тургашнар.

Транспортчулар командазының кежигүнү Михаил Бөөнин маргылдааның эки эгелээн, Шынап-ла, маргылдааның төнчүзүнге чедир ол тиилекчи болуп артқан-даа. Эң Бөөнин моөң мурнуда-дыр балыкчыларның спорт маргылдааларында эвээш эвес катап тиилеп келген.

Маргылдааның баштайгы чадазында тутқан балыктарны деңнээлээн: Михаил Бөөнин 16 шортанны түзүп, дөйлелекпеп, командазынга 60 баллды берген. Политехникум командазының кежигүнү К. Королев биле республиканың кедэ ажыл-агый министерствозунуң ажылдакчызы П. Зуев 25 баллдарны алгылааннар.

Ийиги үе-чадада Константин биле Николай Зуев алышкылар спортчу мергежилин көргүскеннер. Кылаңнаштыг ырадыр октаарынга оларга ыым-даа четпээн. Кылаңнаштар 80 метр ыракка четкен.

Беш шак эрткенде түңнелди үндүрген. Автотранспортчуларның В. Казанцев, Н. Константинов, М. Бөөнин составтыг командазы 91,1 баллды ап, бирги черни эзлээн. Ийиги черде — кедэ ажыл-агый министерствозунуң (84,1 балл), үшкүзүүде — политехникумунуң (75,6 балл) командалары болгулаан.

О. ГАВРИЛОВ

ИДЕПКЕЙЖЭЭН

Чоокта чаа Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң ажылчын, комсомол комитедиң совхоз төвүнге спорттуң янзыбүрү хевирлериниг маргылдаазарыны организастап эрттирген. Ийи хүн үргүлчүлээн спортчу маргылдааларга аныяктар хөй-биле киришкен. Ону сонуургаан көрүкчүлер-даа хөй болган.

Оюнуң баштайгы хүнүнде маргылдаа хол бөмбүгүнүң шөлүнге эгелээн. Борта тудугжуларның, чолаачыларның, школаның, контора ажылдакчыларының 4 командазы киришкен. Чидиг демиселиниң түңнелинде бирги черни тудугжуларның командазы, ийиги черни чолаачыларның командазы алган. Дараазында баскетболга маргылдашкан. Маңаа база-ла тудугжуларның командазы өскелерни тиилеп, бирги черни алган.

Черниң узун, бедиин халырынга Сержи Шомуң-ооп биле Виктор Севекпит эки кергүзүглерни чедип алган. Уруглардан черниң узунунга Зоя Сарыглар, а бедиинге Сарыглар Шевермаа өскелерден эки түңнелди чедип ап, тиилекчи болганнар.

Хол-шыдыраага совхозтуң 12 шыдыраачылары ойнаан. Орта бирги, ийиги, үшкү черлерни Седен-Хуурак Бин-ооп, Монгуш Мынчаа, Чамыш Чаныш-ооп олар үлешкеннер.

Маргылдааның түңнелинде 16 аныяк моөгелерниң хүрежи болган. Орта совхозтуң механиги Сарыглар Дадар-ооп шүүлген, үжүүрүн чолаачы Монгуш Борбак-ооп алган.

Маргылдаага тиилекчи болган командаларга болгаш идепкейлиг киришкен спортчуларга дипломнарны, грамоталарны болгаш акша шаңналын тывысқан. Спортчу маргылдаа совхозта өзүп турар аныяк спортчуларның идепкейин, бо ажылдың сөөлгү үеде алаан сайзыраң турарын көргүскен. Олар район иштинге маргылдааларга дээре черлерин сөөлгү чылдарда улай ап келген болгаш разрядтыг спортчуларның саны өзүп турар.

Х. МОНГУШ.

267 ХАРЛЫГ ШОРТАН

1497 чылда Германияга 267 харлыг бир шортан туттурган. «Фридрих II хаанның 1230 чылдың октябрь 5-те демдеглээн, бо хөлче салыпкан баштайгы балыы мен» деп бижип каан дээрбектиг болган.

1792 чылда эртемден Зельванд бир кижиден белек ылдыр иэзир алган. Оон холунга «Англияның хаан хайыраатызы Яков. 1610 чыл» деп бижип каан демдеглелдиг дээрбек чоразын.

Лондонуңу зоология салынга Галапагос ортулуктардан келген черепаха 175 чыл чурттаан.

Амытаннарның узун назылаанының сонуурганчыг ол данзызын сураглыг геронтолог, профессор Г. Пицхелаури «Узун назылааларының болгаш кырырының айтырыгларын шинчилээринге И. Тарханишвилиниң киирген улуг-хуузуу» деп шинчилел ажылын бижээн номунга киирген. Ук ном мындаа чаа парлаттынып үнген.

Ол эртемден уңуштернин узун назылаарының дугайында сонуурганчыг барымдааларны база дыңнаткан. Оларның амытаннардан узун назылаары хаая эвес болгулаар. Чижээлээрге, Франциянга 2000 харлыг дуб үнүп турган. Крымга, Балаклава чоогунга, муң чыл пазылыг пош турган. Шивилерниң 700, кипаристериниң 1500, пештериниң 2000 чыл хире чедир назылап турганы билиниген.

Ыяштарның эң улуг назылыы — баобаб. Оон узун назылаары — 5000 чыл. Африканың Гран-Газартвес сууруун чоогунда өзүп турар бир баобабтың конгулуи 200 хире кижи чыглып кирер аал кылдыр дерип кадм.

Ю. ГОЛЬДМАН.
ТБИЛИСИ.

ДЫҢНАДЫГ

Бо чылдың июль 17-де кежекинин 19 шакта культураның болгаш дыштанмылганың Гастелло аттыг парктыңга «К. Симоновтуң болгаш Эм. Казакевичиниң дайынчылар дугайында тоожулары болгаш романнары» деп лекция болур. Лекцияны Педагогика эртемперинин академиязының башкызы, филология эртемперинин кандидады эш Ф. С. Мальцев номчуур.

Лекция сөөлүнде кино болур.

Редакторлуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

КИНО

ИЮЛЬ 16-ДА

«НАПЫРАЛ»: «Гренада, Гренада, моөң Гренадам» 10, 12, 2, «Серафим Фроловтуң ынакшылы» 4, 5.45, 7.30, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Гераклдың маадыр чоруу» 3, 7, «Стамбул казначейниң салгалы» 5 шактарда.

редакциянын адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң оралакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийн ажы-ырал киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа база совет турлаачыл киллизинин 21-27 информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 22-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парталга эргелезинин типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00756.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чыхха үндөөлеттингеп

ШЫН

1969 ч. ИЮЛЬ 17 ЧЕТВЕРГ № 138 (8012).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

ЧОГААДЫЛГАНЫҢ БЕДИК ИДЕЙЛИИ ДЭЭШ

Литература болгаш уран чүүл коммунизм дээш демиселге ниитилелди чаартып турар улуг күш болу берген деп, партия санап, ыңдыг чаагай үнелелди берип турар. Литератураның болгаш уран чүүлдүң партийжи, улусчу чоруунуң дугайын В. И. Ленин бодунуң «Партия организациязы болгаш партийжи литература» деп чүүлүнге тодаргай айыткан. Бистиң партиявыс литература болгаш уран чүүл дугайында ленинчи чагыгларга үндезилээш, чогаадылгаһың идейлиг утказын бедидер, ону ажылчы чонның коммунистиг кижизидилгезинге, бистиң чуртка коммунистиг ниитилелдиң тургузар демиселге күштүг чепсек болдурарын доктаамал айтып, чогаадыкчы ажылдакчыларның мурнунга бо талазы-биле улуг соруглаларны салып келген. Ынчангаш чогаадыкчы ажылдакчылар ленинчи чагыгларны, партияның ап чорудуп турар хемчегларын, соруглаларын боттарының ажылынга удуртулга болдуртап.

Тыва литература болгаш уран чүүл хөй национал совет литератураның, уран чүүлдүң эң-не хеймери болбушаан, ленинчи чагыглар, партияның салган соруглаларын ёзугаар чаа бедиктерге үнүп, шапкын хөгжүдениң орүү-биле бурунгаарлап бар чоруур. Совет Тыванның чогаалчылары, композиторлары, чурукчулары, уран чүүлдүң янзы-бүрү хевирлериниң чогаадыкчы ажылдакчылары чогаадып, тургузуп турар чогаалдарының идейлиг деңнелиң бедидерин боттарының чогаадылгазынга база бир кол чүүл, чугула соруулга кылдыр салып алган ажылдап турар.

Тыва литературада болгаш уран чүүлде Ленин, партия, Төрээн чурт, тайбың дээш демисел, күш-ажыл, пайырал. Тывада болуп турар социалистиг чаартылгалар дугайында бедик идейлиг чогаалдар тургустунган. Ылаңгыя бо темаларга шүлүктер, ырлар, рассказтар, очерктер хөй санныг бижиттингеп. Күрүне шаңналының лауреады Салчак Токаның «Араттың сөзү», «Чаа Тыва», «Күпү-ажылдың маадыры» деп чогаалдарында Тыванның кижилериниң шаандагы эрткен аар-берге оруктары, аас-кежик дээш демисели чаа социалистиг чаартылгалары, бо хүннердеги арын-шырайы бедик идейлиг кылдыр бижиттингеп. Степан Сарыг-оол, Сергей Шюрбю, Олег Сагаа-оол, Юрий Кюпсегеш болгаш өске-даа хөөчүн, аныяк чогаалчылар идейлиг деңнели бедик чогаалдарны чоңга бараалгаткан. Алексей Чыргал-оол, Ростислав Кенденбильдиң болгаш өске-даа композиторларның патриотчу утказыг, бедик идея сиңиккен ырлары откүт чидиг, делгем чаагай хүндүткелдии-биле дыңналып, сагыш-сеткилди хайныктырып келир.

Бистиң чурукчуларывыс Тыванның социалистиг чаартылгаларының, Тывага хөсталга, аас-кежик дээш демисежин турган кызыл партизаннарның, экономиканың, культурамның мурнакчыларының портреттерин, кижилериниң өөрүшкүүнүн, пайыралын чуруп көргүзеринче боттарының чогаадыкчы ажылын угландырган. Сергей Ланзын Хову-Аксының, Ак-Довуракның улус тудугларының дугайында бедик идейлиг чуруктарны чураан, ол ам В. И. Ленининиң төрүттүнгенниңден бээр 100 чыл оюнга холбаштыр чаа, солуун чогаалдарны тургузуп турар. Василий Дёмин тыва араттарның чаа амыдыралының, оларның өөрүшкүүнүн дугайында чуруктарны чураан. «Социалистиг Сибирь» деп делгелгенин комитединиң чоокта чаа бистиң республикага чораан. Саая Сарыг-оол, Георгий Суздальцев, Татьяна Левертовская, Иван Салчак болгаш өскелериниң-даа чураан чуруктарынга эки үнелелди бергеп. Хертек болгаш Допдук Тойбу-Хаа адашкыларының. Монгуш Черзинин, Бригад Дүпчүрүнүң, Хертек Хунаның дээш өскелериниң-даа чонар-даштаң сиңдирээн ажылдарны бедик үнелелди алгаш.

Бистиң амгы уран шеверлеривис чонар-даштаң, мыштаң сиңдирип чогаадылгазын чонның каш-каш салгалды дамчаан сиңдирге кылыгларының национал чаңчылын хажыттайын сагып, уран мергежилин улам бедидип, идейлиг утказынче ынчэнгейин улгаттырган. Чонар-даштаң, мыштаң кылган ажылдары чүгле Совет Эвилелинде эвес, даштыкы чурттарда билдингир апарган.

Тыва литературага болгаш уран чүүлге идейлиг деңнели чавыс чогаалдар тыптып — парлалгага үнүп, чоңга көстүп, ыңналып келген тургулаар чоруктар чамдыкта болгулап турган. Ол дугайында шүүмчүлездиг материалдар республика солунналарынга парлаттынып, чогаадыкчы ажылдакчыларның хуралдарынга шүүмчүлездер болуп турган.

Театрның болгаш бот-тывынгыр уран чүүл коллективтеринiң репертуары ажылчы чонның коммунистиг кижизидилгезинге улуг салдарны чедирер чогаалдар-биле долдуган турар үжүрлүг турда, идейлиг деңнели чавыс, уран-чечен мергежилги четпес чогаалдар чамдыкта бистиң репертуарывысна кире берген тургулаар. Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтеринiң репертуарын оон киржикчилеринiң азы туе черде чурттап турар авторларның ырлары, шүлүктери, чаңгыс новелле пьесалери, миниатюр көргүзүлтлери. тургускан таңцылары-биле байып турары эки херек-тир. Ынчалза-даа оларның чамдыктары чогаалдар хүлээп алырының комиссиязын, хыналда көргүшкүнүң эртээнинден идейлиг деңнели чавыс, четпестерлиг, харын-даа частырыгларлыг болу бээри таварылга эвес. Каяа-даа хүлээп алышкынны эртпээн, түкэй кордунмээн, чугаалажымышкын эртпээн чогаалдарны репертуарга киперинi болдурбас херек. Бо херекке чер-черде партия организацияларының роли улуг болуп — партийжи контрольга алыр, удуртулганы бээр үжүрлүг.

Ажылчын аңгы дугайында улуг хемчээлдиг чогаалдар тыва литературада ам-даа тургустунмаан. Ынчангаш бистиң чогаалчыларывыс Тываның аныяк ажылчын аңгызының, баштайгы улуг тудугларының, аар үлетпүрүнүң тургузукчуларының дугайында бедик идейлиг чогаалдарны бижиири нететтинип турар.

В. И. Ленининиң төрүттүнгеп хүнүнден бээр 100 чыл оюнга холбаштыр литератураның болгаш уран чүүлдүң эң дээре. бедик идейлиг чогаалдарын чогаадырының республика конкурузу чарлаттынган. Оон соолгу хуусазынга чедир шоолуг-даа узун эвес уе арткан, ынчалза-даа конкурстуң жюрииниге кирген чогаалдар коичуг эвээш. Конкурска идепкейлиг киржири бистиң чогаадыкчы интеллигентивистиң хүндүлүг болгаш ыдыктыг хүлээлгеан болуруун утпас болза эки-дир.

Литератураның болгаш уран чүүлдүң бедик идейлиг чоруу дээш демисежири чогаадыкчы ажылдакчыларның сагыыр ыдыктыг лозуңу болу берген.

ВЛКСМ ТК-ның пленуму

МОСКВА. (СЭТА). Июль 15-те найысылалга ВЛКСМ ТК-ның VII пленуму ажылдап эгелээн. Оон чугаалажыр айтырыглары: Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдери; В. И. Ленининиң төрүттүнгеп хүнүнден бээр 100 чыл болурунга комсомол организацияларыныңң белеткели.

Пленумну ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников ажыткан.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында аныяктарга СЭКП ТК-ның Политбюро кежиндү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов илеткел кылган.

Оон соонда санал бээрп эгелээн.

Ораторлар коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниге сеткил ханган-ын, төрээн Коммунистиг партиязынга өөрүп четтирген сагыш-сеткилин чугаалаан. Делегейниң социалистиг системазының быжыглап, хогжүдеринге, бүгү антиимпериалистиг күштериниң сырый каттыштырарынга оон ролюн коммунистеринiң делегей шүүлгени бедин-биле үнелээн.

Чөвүлел хуралдың үндүрген документилериниң бүгү аныяктар чуректиң ханызындан деткип үнелээн. Ук документилер социалистиг Төрээн чурт дээш улам эки ажылдаарынче түткүл салыр кылдыр чонну сорук киирип турар деп, сөс алганнар шупту демдеглээн.

ВЛКСМ ТК-ның пленуму СЭКП ТК-ның июнь (1969 чылда) Пленумунуң доктаалын, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдерин оон үнелээнин чаңгыс эп-сеткилдии-биле түүлдүг деп санаан шиитпир үндүрген.

ВЛКСМ ТК-ның пленумунуң доктаалында улустарның сырый каттыжыңкыныңга кыдат удуртукчуларның шаптык таварышпырып турар дүржок үүлгедиглерин бүрүү шапкан.

Совет Эвилелиниң экономиктиг, эртем-техниктиг чедиишкиннери, оон камгалаңыр аргалыың быжыглаары делегейниң ниитилел хогжүдезин революсчудар улуг салдарлыг. Ону барымдаалаан. пленум бистиң чуртувуска коммунистиг тургузуушкунуң чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун хандырарынче улам улуг күжениишкиннерни салырынче бүгү совет ооллар, кыстарны кыйгырган. Улуг Октябрь чуртунуң аныяк кижизи Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле коммунизм идеяларының тиилелгеан дээш чаа-чаа чаагай үүле бүдүрериңе белен деп, ВЛКСМ ТК-ның пленумунуң доктаалында оон ынай чугаалаан.

Июль 16-да пленум ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

Чөвүлел хуралдың документилерин хандыр өөренип турар

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болгаш делегей Чөвүлел хуралының документилерин билe өөренип көөрүү организастаарывыче бо хүннерде чуруттун партия организапиялларының күжениишкиннери үглаңган. Чөвүлел хуралдың түңнелдериниң дугайында калбак тайылбыр ажылын чер-черде муң-муң пропагандистер чорудуп турар.

Чөвүлел хуралдың түңнелдериңе холбаштыр эң чугула соруулга идеология ажылын күштелдирери болур деп демдеглээн СЭКП ТК-ның июнь (1969 чылда) Пленумунуң доктаалын күүсетпишаан, чуруттун партия организациялары хоорайларже, суурларже эң эки илеткелчилерни, лекторларны,пропагандистерни чорудуп турар. Оларның 100 ажыы Казахстаның Компартиязының ТК-зының даскаанын ёзугаар уе Чөвүлел хуралдың материалдарын республиканың бүгү 16 областының ажыл-ишчилериниң өөренириңе дузалажып турар. Казахстаның областарының партия комитетери партия организапияларыңа дузалажыр кылдыр дүржүлгалыг болук-болук лекторларын база чорудуп берген.

Пропагандистер болуктери хоорайларже, район нарже Ульяновскиден, Орёлдан, Якутскиден, Туладан, Липецкиден болгаш өске-даа улуг-улуг төптерден чорупкан.

«Билиг» ниитилелдиң организастаан лекциялары чер болганда эртип турар. Таджикстаның колхоз, совхозтарында калбак тайылбыр ажылын хөй-хөй лектор болуктери чорудуп турар. «Коммунистиг шимчээшкиниң империализмге удур демиселге авангардчы роль», «Пролетарлыг интернационализмниң ленинчи принциптери», «Ленинизм — делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкиниң тиилелтирбес тугу» база оон-даа өске темаларлыг лекцияларны сураглыг эртемденнер, доктор өөредилге черлериниң башкылары хөөрү турлагларында, мал фермаларында, тайга одарларында чоңга номчуп берип турар.

Москвага болган Чөвүлел хуралдың материалдарын тайылбырлаар ажылды Одесса областың хоорайларында болгаш суурларында «Билиг» ниитилелдиң 200 ажыг кежигүү чорудуп турар. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болган Чөвүлел хуралының түңнелдериниге холбаштыр Одесса областың лекторларының семинарлары чер-черге эртипгеп. Анаа 1800 ажыг пропагандист киришкеп. Олар ам лекция ажылын чоп орту-зунда илешкейлиг чорудуп турар.

Делегейниң Москвага болган Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында темалыг кежээдер клубтарда, культура байыңпарында, культура дыштанылга парктарында, библиотекаларда эртип турар. Кежээдерге совет кижилериниң бүгү салгакчыларының талаалекчилери сес алгаш, боттарының партиязынга, чуруттуна чоргааралдыг сагыш-сеткилин чугаалап. Төрээн чуруттуң күүш-шыдалын шалыпчы ажыл-ижи-биле быжыглаарынга белеңнии илергейлеп турар.

(СЭТА).

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДА

«Кара-Хөл» колхозка...

ТЭЭЛИ. (Телефон-биле). Эрткен айда Москвага болган коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының болгаш СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлериниң дугайында түңнел хуралдар Бай-Тайга районнуң партия организациялаарында эртип турар. Бир дугаарында ыңдыг хуралды ыраккы «Кара-Хөл» колхозунуң партия организациязы арттырген. Анаа СЭКП Тыва обкомунуң секретары **К. С. Шойгу** олуржуп, тодаргай чуве чугаалаан.

34400 комбайн дүжүт ажаап алырынга белен

Чуруттун ховуларында чигир свёклазының лазыл чемиштери өзүп турар. Час орай түшсе-даа, тараажыларның чаагай дүжүт үнүжүн чедир алырынга шаптык болбаан. Колхоз, совхозтар тараан шөлдерин киминтулук ажаап турар. Хөрзүнүү хөй улаа үлдүрертир, үнүштерге чемиштидилгелер чаштырып бээр ажылдарны кылган.

Механизаторларның түлүктүг ажылдаар үези база келген. Свёкла ажаап алырының чүс-чүс белен комбайннары септелгеден үнгеш, чыскаалгылаапкан. ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнатканын ёзугаар алырга, чуруттун колхоз, совхозтарының оларны белен кылдыр септеп алганы 34,4 мүң болган. Оларның саны эрткен чылдаазыңнан оранчок хөй. Машиналарыя Россия Федерациязының, Украинаның, Молдавияның тараажылары шалыпкын болгаш шынарлыг септеп турар.

(СЭТА).

Ажыл шапкынчаан

Дүжүт ажаап алышкыны хүн келген түдүм-на чоокшулап орар. Орта бүгү талазы-биле белеткелдиг үжүражыр дээш ажыл-агыйның механизаторлары бо хүннерде күжениишкинниг ажылдап турар. Ылаңгыя Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозунуң механизаторлары тарап ажаап алышкынынга киржир техниканың септелгезин дүргелеткен. 10 комбайнның септелгезин торуткан, арткан техниканың чоокку хүннерде доозар.

Техника септелгезин дүргеп, эки шынарлыг чорудар талазы-биле механизаторлар ортузунда калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуругунда Леонид Бивин, Янчат Ян-оол, Федор Меньков, Коожан Хүрбештей олар чоруп турар.

Японияның губернаторлары Хабаровскинiң аалчылары

ХАБАРОВСК. (СЭТА-ның корр). Ыраккы Чөөн чүк биле Чөөн Сибирьнiң ажылчы чоннар депутаттарының край болгаш область Советтериниң күүсекомарыының даргалары Японияның губернаторларының национал чөвүлелиниң төлээлерин Совет Эвилелинге чалап келдирген. Төлээлер июль 15-те Хабаровск хоорайга чедип келген. Төлээлерни Японияның губернаторларының национал чөвүлелиниң президентизи, Айзи префектураның губернатору Минин» Кувахара баштап келген.

Япониядан келген аалчыларны Хабаровск крайкүүскомунуң даргазы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады А. К. Черных, Россия Федерациязының Курпланының даргазының оралакчызы П. И. Абрoскин, хооркүүскомунуң даргазы Ю. В. Домнин, совет органнарының өске-даа удуртукчулары, дзиптыкы садыг организацияларының, хөй-шиитинiң төлээлекчилери уткаан.

Хооркүүскомунуң даргазы Ю. В. Домнин болгаш Японияның губернаторларының национал чөвүлелиниң төлээлерiнiң Совет Эвилелинге чалап келдиргеп бис. Совет Эвилели биле Японияның улустарының аразында найыралды улам быжыглаар — кол соруулгалыг — деп. Минин» Кувахара чугаалаан.

Япониядан келген аалчылар Хабаровскиге элээн хөй хүннер дургузунда аалдап турар. Олар хоорайның тураскаалдыг черлери-биле таныжар, үлегтер бүдүрүлгелериге, тудугларга, албан черлеринге баар.

Ыяшчылар сигенде

Сиген белеткелин чүгле колхозчулар, совхозтар ажылчыннары чорудар эвес, өске черлер, ылаңгыя ыяш ажылагый черлери база чорудар. Улуг-Хем районнуң ыяш ажыл-агый черинiң Ак-Тургуда, Арыг-Узүңде болгаш Хайыраканда салбырлары бо чылын 90 тонна сиген кезер планныг. Белеткээн сигенiниң чартыын чоогунда, совхозка база колхозка баар.

Салбыр бүрүзү 30 тонна сигенни белеткээр. Арыг-Узүңде ыяш ажыл-агый салбыры ам 20 тонна чыгам сигенни белеткеп алган. Ыяшчылар Железкин, Опай, Аракчаа олар сиген белеткелиниг ам иженкейлиг ажылдан турарлар. Өске салбырларда сиген белеткели база чоруп турар.

К. КОМБУ.

ТЕМПИНИ ДУРГЕДЕДИР

«УТКА 25 чылы» совхозтуң кол угланыышкыны мал ажылы болуп турар. Оон-биле чергелештир чер ажылы базала чугула черни эдлеп турар. Бисте 41 мүң ажыг хой, 3200 баш ыйыстыг бода мал, 450 хире чылгы бар. Ынчангаш малга быжыг чем-суурну белеткээринге совхоз улуг кичээшейин салып турар. 1968 чылдың чайы кандаашкынның болганы-биле совхоз мал чеми белеткээриниң планын түгле 70 хуу хире күүсеткеп турган. Оон түңнелинде эрткен кыш малчыннарга дыка берге болган. Ынчалза-даа мал ажылында кижилериниң кызымак, шудургу күш-ажылының база ниитинин малын кыштан камгалап алырының бар-ла болдунар аргаларын алганының ачызында, малдың улуг болу-даа, чаш төлү-даа чидиргиге чокка, мендиг алдынган. Ону барымдаалаан. совхоз бо чайын сиген белеткээринге бар бүгү техниканы чогуур үезинде ыяк септеп белеткээн. Салбырлар бүрүзүнде мал чеми белеткээр механизастаттынган тускай звеноларны тургускан. Суггаттыг сиген шөлдериниче сугну частап эгелеп-ла өгыскан.

Бо чылын ниитинiң малынга 4684 тонна сигенни, 18 мүң тонна силосту белеткээр планныг бис.

Ол планны күүседирп чаяк эвес дээрзин бистиң механизаторларывыс баш удур билгеш, бүгү арга-хемчегларын частап эгелеп ап чоруткан. Хөй чылдыг сигеннерни 634 гектарга, чаңгыс чылдыг сигеннерни 1600 гектарга, кукурузаны 1550 гектарга тараан. Оон ангыда, сиген кезип болур 2900 га боду бүткен шөлдерни ажыглаары-биле белеткээн.

Тарымал сигенниң дүжүт черле багай эвес болуп турар. Ол ышкаш кукуруза база эки үнүп турар. Чамдык суггаттыг участоктарда тараан сигеннерни ийи катап кезип болурукун болдунар аргазы бар. Ийи кезиишкинни чедип алыры-биле бистиң механизаторларывыс ыңдыг черлерни суггарарын сигенниң бирги кезилдезин чорутткан дораан эгелей берген. Бо бүгүнүң түңелинде малга чем белеткээриниң планын ажыр күүсеп болурунун аргалары бистe бар.

Совхозтуң механизаторлары бир дугаарында тараан сиген шөлдериниден кезилдени эгелээн.

Ам бо хүннерде совхозтуң сиген шөлдеринде 42 трактор агрегаттары, он трактор дырбааштары, сараат салыр 5 машиналар болгаш элээн кап пресстеп-шарыыр машиналар үзүктел чок ажылдап турар.

Кезилдежө колдуунда-ла бо айның 5-тен соңгаар шуудан кирген болза-даа, ажыллы шын таарыштыр организастаанының түңелинде, арткен хүннерде 600 ажыг га черниң сигенин кескен, азы 400 тонна ажыг сиген сараатта салдынган.

Мал чемп белеткээри-биле ажылды Арыг-Узүү салбырның механизастаттынган звеноу эки чорудуп турар. Оны дүржүлгалыг бригадир Иван Туганвев удуртуп турар. Ында дөрт трактор агрегады сиген кестирип турар. Ол механизастаттынган звено 1800 тонна сиген белеткээр планныг. Амгы үеде совхозта белеткеттинген бүгү сигенниң дең кезиң ол звенога хамааржып турар. Бо каан, аяс хүннерни ажыглап алгаш, Туганаевтиң механизаторлары ажылды эртен дең карангыдан эгелээш, кежээ дүште чедир чорудуп, сиген кезилдезиниң темпизин хүн бүрү улам-на бедидип турар.

Ол ышкаш сиген кезилдезин совхозтуң Иштин-Хем салбырының механизастаттынган звеноу база багай эвес чорудуп турар. Ында 150 тонна сиген белеткеттинген. Кезилдебиле белүүшкүнүүр болгаш сараатташкынның аразында уяктелишкин чок.

Иштиниң малынга чем белеткээр ажылды Ак-Туруг салбырда кошкак чорудуп турарын демдеглээр херек. Ында техника-даа, кижилер-даа бүрүн четчир. отл-сигеп эки үнген, кезип болур черлер-даа бар. Ол хиреде салбырның удуртукчулары чугула кампанияга кичээнгей салбайн турганының түңелинде, анаа кезилде эгелээнден бээр 30 хирелe тонна сиген белеткеттингеп. Салбырның эргелекчизи Чигжит Чараш-оол сиген кезилдезин четпес организастаан. Сигенни шоолуг үнмээн, кандаш калган Сесегеже чүгле чаңгыс трактор агрегады чорударга четчир турдала, ол черниң сиген үнүжүн хынаш албайн, ынаар бүгү звенону чорутткан. Техниканы болгаш кижилерни катап өске черже чорудар ужур тавarышкан. Бо дээрге ажылды бодамча чок организастаанының түңнели-дир.

Малга чем белеткээриниң планын чүгле машина-биле сигенни кестирип болур черлерин кестирип тургаш, күүседип ап болур дээр болза, шын эвес болур. Хову черлерниң сигенн кандаш, шоолуг үнмээн болгаш ара кадыкалган дээрэк билдингир болгай. Моңу барымдаалаап көргеш, совхозтуң дирекциязы болгаш партком сигенге эки үнген тулаа черлерни, аргаяыш иштин кезерин организастаар деп шиитпирлээн. Ам совхозта ниитизи-биле 46 кижи хол кадыры-биле коаңгүүшаар, бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга четчир санныг чемни белеткеп шыдаар дээрзинге чиганнар турбас.

И. ЛАВРИНЕНКО.

«УТКА 25 чылы» совхозтуң директору.

Бо чуруктa комсомолчу трактористер (солагай таладан) Май-оол Майынды, Орус-оол Сарыг-Хуурак, Көшкен-оол Сотпа «Элегес» совхозтуң сиген кезилдезинде шалыпчы ёзу-биле ажылдап, хүн бүрүнүң ажыл нормазын 140 хуудан куду эвес күүседип турарлар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ШИИТПИРНИ МАССАГА

Чоокта чаа Өвүр районнуң төвүнге районнуң партия организацияларының агитаторларының болгаш политинформаторларының семинары болуп эрткен. Анаа делегейнин коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралының ажылының база бо талазы-биле СЭКП ТК-ның Пленумунуң дугайында партил Төп комитединiң даштыкы херектер кылдызынын инструктору Г. И. Маморыкин делгереңгей чүве чугаалаан. Бүгү делегей ужур-дузалыг бо улуг хуралдың ажылынга бистин таланың төлээлериниң составынга боду-биле олурушкан Георгий Иваповичиниң чугаазын чыыгланнар улуг сонуургаан.

ЧЕДИИШКИННИГ ЭЭП КЕЛГЕН

Республиканың хөгжүм-шин театрының чамдык артистериниң болгаш «Чечек» ансамблиниң талантылыг тапшыларының Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймагже концерт көргүзүп чорупканының «Шыныыр» чоокта чаа үнген номерлериниң бирээзинге биилээн болгаш.

Июль 15-те тыва уран чүүлдүң Моолга чорлаң төлээлекчилери эки келген.

Олар баштайгы концертин аймактың төвү Улан-Гом хоорайның чонунга сонуургаткан. Оон соонда концерттерин Малтың болгаш Чөөн-Хову суумуларының ажылчы чонунга бараалгаткан.

Моол улусчу революциянын болгаш Моолдуң чазаадының тургустунганындан бээр 49 чыл болганының улуг байырлалы эрткен воскресеньеде Улан-Гом хоорайның стадионунга болгаш. Анаа бистиң артистеривис аймактың бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң артистери-биле кады каттышпаан улуг концертти көргүзеп.

Тыва артистериниң концертин чер болгаштарда улуг сонуургал биле көрүп турган. «Чечек» ансамбliниң «Аътты киилер», «Ээлдек шыңгыраан», «Аччылар» деп танылары улуг сонуургалды болдурган. РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артистери Кара-кыс болгаш Маяскын Мунзуктарның ырлаарын база-ла кайгамчык сонуургап, катап-катап спонаже үнерип дилеп турган. «Чечектиң» ыраажызы Валентина Монгуш «Енисейим—Улуг-хемимни» ырлаапы, дөрт ыраажы оолдуң кады ыраткаңы А. Салчактың хомустааны болгаш өске-даа номерлерни өңнүктер сонуургаан.

КАА-ХЕМЧИЛЕР БИРГИ ЧАРТЫК ЧЫЛДА

СЭКП-ниң XXIII съездиниң болгаш партияның Теп Комитединиң ооң соонгадагы Пленумнарының ниитилелерин амыдыралга боттандырар, В. И. Ленинниң төрүттүнген күнүнден бээр үүс чылын төлептиг уткуур талазы-биле социалистиг чарыштыг кадбартыш тургаш, беш чылдың дөртүү чылының бирги чартыныда бистиң Каа-Хем районнуң коммунистери, бүгү ажыл-ишчилери багай эвес түңнелдерни чедип алганнар. Районнуң колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге сүт сапарының чартык чыл планын 118, эттиниң 102,8 болгаш шүүтүүн 158,2 хуу күүсеткен.

Сүт-бараан фермаларының ортаында социалистиг чарыштың тиилекчиин «Тиилелге» колхозтуң теп сүт-бараан фермазы болуп турар. Бо ферманың коллективи күрүнеге сүт садар планын хуусаа бетинде күүсеткен, бир инекке оналаштыр 1044 кг сүттүг саап алган. Ийиги черни ол-ла колхозтуң Петровавловка фермазының коллективи эзелеп турар. Ол чорук колхозтуң күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын 121,7 хуу күүседиптиг хандырган.

Онаашкан ажылынга ак сетиилдиг, ажыл-херекти коммунистиг ёзу-биле көрүп турар кижилериниң саны үш бүрүүде ковудеп турары чер-черде партия, совет болгаш еске-дээ хөй-ниитти организациялардың организажы ажылының бир жил талазы болуп турар. Районнуң партия организациязы хөй-хөй мурнакчыларны өстүрүп шыкталткенинге чоргаарланып турар. Чартык чылда районнуң 19 саанчылары бир инекке оналаштыр 900-тен 1200 кг чедир сүттүг саап алган, а саанчылар эштер А. Артемихина, К. Радовская, Ф. Вершинина («Тиилелге» колхоз) олар бир инектен-ле 1150—1200 кг чедир сүттүг саап алганнар, ол шыкаш бо талазы-биле багай эвес түңнелдиг саанчылар К. Невохина («Бүрен» совхоз), Н. Сергеева («Кызыл туң» совхоз), С. Долучай («Октябрь 14 чылы» колхоз) чедип алганнар.

Чартык чылда ниитиниң малының бий санын көвүдедиртиге багай эвес көргүзүлгелерни «Коммунизмче оруң», «Октябрь 14 чылы», «Тиилелге» колхозтар болгаш «Бурунгаар» совхоз чедип ап, планын ажыр күүсеткен болгаш мал ажылының продуктуузун өзүлеп бедиткен. «Бүрен» совхоз (директору эш А. Беленков, партия организациязының секретары эш Е. Катцина) чартык чылда мал продукциязын көвүдедир болгаш ону күрүнеге садарының планын база ниитиниң малының баш санын өстүрүнниң планнуг онаалгаларын эзелеп ажыр күүсеткен, социалистиг чарыштың тиилекчиин болган. СЭКП райкомунуң база райүүкомнуң шилчиин чоруур Кызыл туң-биле шаңнаткан.

Районнуң колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге планнаан ажыр 24 тонна дүктүг сатпаа, бо талазы-биле бедик көргүзүглерни «Октябрь 14 чылы», «Тиилелге» колхозтар болгаш «Кызыл туң», «Бүрен» совхозтар чедип алган. Хой ажылын хөгжүдер дээш боттарының күжүн харам чок берип, бо ажылга үр үеде ажыддап, чыл келген тудумна ак көргүзүглерни чедип ап турар хойжулар районда хөй. «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хоочун хойжуу эш Салчак Каваа бо чартык чылда чүс хойга оналаштыр 119 хураганны, бир хойдан 3 кг дүктү ап, районнуң хойжуларының бирги черинде чоруп турар. Валерий Бадин («Ленинчи оруң» колхоз) өрткен чылын чүс хойга оналаштыр 91 хураганны алган турган болза, ам 111 хураганны камгалап алган. Хойжулар Аскак Бичө-оол, Чөртек Лоржу («Бүрен» совхоз), Санча Салчак («Коммунизмче оруң» колхоз), Николай Чимба («Тиилелге» колхоз) үүс ажыг хураганны үүс хойга оналаштыр камгалап, мурнакчыларның одуругунда санаттырып, оналашкан ажылынга кызымакай чоруун көргүзүп турарлар.

Ховунуң ажыл-ишчилери часкы хову ажыдарын чогуур өйүнде бедик агротехниктиг байдалдарга эртиргеш, чедишкинниг доозакан. Ылангы кол культура—кызыл-тасты чажыл тарымырының планы ажыр күүсеттинген. Бо ажылдар «Тиилелге», «Коммунизмче оруң», «Октябрь 14 чылы» колхозтарга, «Бурунгаар», «Бүрен» совхозтарга организастыг эртиген болгаш хову ажылынга ажыдаан турганнарга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны ол ажыл-агыйларга тургускан. Районнуң ховуларында тарааның дүжүгү багай эвес. Ажыл-агый удуртукчулары тарааның бедик дүжүдүн алыр дээш, үнүштериниң хоралакчыларын болгаш аарыгжары-биле, бок үнүштер-биле демиселдиң бүгү хевирлерни ажыглаан, тодаргай ажылдарны кызыы келген. Одуругаар арагының нимитрээшкинин чоруткан, бок үнүштерге удур гербицидтерни ажыглаан, самолёт-биле химиктиг чаштырыгларны бок үнүштерге удур чоруткан. Район бо чылын күрүнеге 24000 тонна тараа дужаар хүлөөлгелиг, бо улуг сорулганы күүседирикче бүгү күштү көдээ ажыл-агыйның специалистери, колхоз, совхозтарының удуртукчулары, хову ажылының бригадирлери угландырып турар.

Районнуң мурнуунда салдының турар бир кол сорулга болза чайгы мал семиртилгезин шын организастап тургаш, ооң немелде деңнээниң бедиидери, күрүнеге эът садарын хуусаа бетинде күүседир болуур. Малдың чайгы семиртилгезин «Тиилелге», «Ленинчи оруң» колхозтарда, «Бүрен», «Бурунгаар» совхозтарда ак организастаан. «Ленинчи оруң» колхозта 900 хире бода болгаш шээр малды чайгы семиртилгеде тургускан. Хүн бүрүде семиртилгеде малдарга чемнерни норма ёзугаар берип, дүн-хүнүң кадарылгазын шын организастаан. Кадарчы А. Воронов чүгле май айда бир малга 771 грамм немелде деңнээни бир хүндө-ле берип келген. Ол шыкаш олда колхозтуң кадарчылары С. Дондуп, хаван ажаакчызы А. Лебедева, бода мал кадарчызы Я. Борисенко семиртилгезин улуг кичээнгейин салып, ажылга чүткүүдүүн көргүзүп турарлар. Ол колхозтуң баштаар чери, партия организациязы бо талазы-биле планнаан хемчегларын херек кызырга боттандырып турар. Семиртилгеге ики түңнелдерни кадарчылар М. Микрюкова («Коммунизмче оруң»), Базыр Анай («Бурунгаар» совхоз), Е. Троякова («Октябрь 14 чылы» колхоз) олар база чедип алганнар.

Амгы үеде районнуң ажыл-агыйлары нииттиниң малынга четчир санныг, бедик шынарлыг мал чемин белеткеп алыры-биле алган бөлүг хемчегларин ап турар. Ап чорудуп келген ажылдарның түңнелинде колхоз, совхозтар июнь 20-де сиген белеткелиниче хире-ген. Ажыл-агыйларда сиген ажаап алыр техниканы, сиген белеткээр түскай механизастеттынган бригадаларны, авеноларны бо ажылче бүрүнбиле хөөра тутканнар. Ам бо хүнперде сиген белеткелинде 400 хире кижи, 93 тракторнуң сиген кезер машинадары, 9 аътбиле сиген кезер машиналар, 39 сиген белер машиналар ажылдап турар, ооң саны амдаа өзер. Сиген белеткелиниң мурнуку одуругунда «Октябрь 14 чылы» колхозтуң бригадазы чоруп турар. Ында мурнакчы механизатор эш Харчиниң сиген кезер звеновзу ажылга шудургу чоруун көргүзүп, хүн нормазын 120—130 хуу күүседип турар. Ооң авеновзунда Сарыг-Септиң ортумак школазының чедиги классчылары Коля Бондаренко, Коля Полев, Саша Танза, Миша Бычков олар эки ажылдап турарлар. Сиген белеткелиниң ажылы «Коммунизмче оруң» колхозта, «Бурунгаар» совхозта багай эвес тургускан.

Ынчалза-даа четпестер хөй, ол четпестерже, шинтирлеттинмээн айтырыгларже кичээнгейни салып, ону чогуур үезинде эдип алыры бүгү ажыл-агый удуртукчуларының, көдээ ажыл-агыйның специалистериниң бир соонгаарладып болбас сорулгазы болуп турар. Боттарынга азыраан чимдик хүлөөлгелерни «Совет Тыва» совхоз күүсеттейн барган, бо совхоз күрүнеге 80 тонна немелде деңги бээр хүлөөлгелиг турнаш, чүгле 7 тоннаны берген. Совхозтуң директору эш О. Түгер, партия организациязының секретары эш Д. Саая олар район организацияларынга планныг онаалгаларывысты күүседир бүгү-ле аргаларывыс бар деп аазаан сөзүнге ээ болуп шыдавайн барганнар. Бо бүгү чүден болганыл дээрге, совхозтуң директору эш Түгер, партия организациязының ишкиниң, часкы, чайгы үеде мал семиртилгезин багай организастаанында, малга четчир санныг чем-суурлуу тургускаанында болгаш азыралда малдарга концентратты, минералдыг чемнерни нормазынга чедир бербейн турганында. Оо шыкаш малчыннар ортуузунга политмөөсалыг ажыдарны четпее чорудуп, оларның культура хандырылгазынче, амыдырал-чурттал-газынче чоруур сагыштыг салбайн келгенин партия организациязының кошкаа ажылын херечилеп турар. Бо бүгү четпестерни дээш совхозтуң директору эш Түгерге, партия организациязының секретары эш Сааяга партия талазы-биле шыңгыы хемчегни хүлөөткен. Шын түңнелди үндүрүп, ажылында бар четпестерни дарый эдери ол эштердең негеттинип турар.

Күрүнеге сүт садар планын «Октябрь 14 чылы» колхоз (даргазы эш С. Калекулин, партия организациязының секретары эш Д. Ярошков) чедир күүсетпээн. «Кызыл туң» совхоз, «Тиилелге» колхоз эрткен чылдың деңнелинге бодаарга, бо чылын сүт бүдүрелин нииттии-биле кудулаткан, а «Коммунизмче оруң» колхозтуң күрүнеге дужаап турар малдарының деңзиин бичe.

Районнуң ажыл-агыйлары сиген кезилдеанинче калбаа-биле кирпикен-даа бодза, бо ажылда улуг четпестер бар. Сиген ажаар техниканың септелгези амга чедир доозубаан, чартык чылдың медээзи-биле районда трактор-биле сиген кезер 42 машина, 28 трактор дырбаштары, 9 сепарат салынчызы ам-даа септелиимээн. Ынчангаш бо четпестерни чайладыр дээш бүгү хемчегларни алыры, чернин байдалын көрүп, холбиле сиген кезерине чоонуу организастарынче кичээнгейни салыры чугула. Сиген белеткелиниң ажылы «Кызыл туң» совхозта, «Тиилелге» колхозта арай куду деңнелдө тургустуунган.

Районнуң будурулге, сайыт болгаш кадык камгалал хандырылгазының черлери чамдык чедишкиннерни база чедип алган. Районнуң хереглекчилер нииттилери бараан саарылгазының планын 100 хуу күүсеткен. Ынчалза-даа чартык чыл планын хөй-ниитиниң чемненилге чери күүседип шыпаваан. Райпо бараан саарылгазының планын күүседип алза-даа, ооң ажылында улуг четпестер ам-даа бар. Ылангыя ырак-узак одарларда, фермаларда ажылдап, чурттап турар малчыннарны чугула хереглелдиң бараанналары-биле чедир хандырбайн, оларның негелделерин, чагыттарын күүседип бербейн келген, автолавкалар оларга четпейн турарын малчыннар чопшуу-биле шүүлгемүлеп турар.

Районнуң партия, хөй-ниити организацияларының сорулгазы — планныг онаалгаларны хуусаа бетинде чедишкиннинг күүседиринче бүгү чонну мобилизастап, массаполитиктиг ажыдарны бедик деңнелге чорударын чедип алыры болур.

Ажылда бар четпестерни дарый чок кылып, чылдың ийиги чартыныда көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларынга база садыг, бүдүрүлге, кадык камгалал болгаш улус өөредилгезиниң ажылдарынга чедишкиннерни быжыглап, Совет Тываның 25 чыл ойнга төлептиг үжүражыр, беш чылдың дөртүү чылын эки көргүзүглер-биле доозарынга, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга чедишкиннинг үжүражырынга каа-хемчилер бүүдүлдиглер.

С. ТАНАА,
СЭКП-ниң Каа-Хем райкомунуң секретары.

„ЭЛЕГЕС“ ДЕЛГЕЦ, КӨРГҮЗҮП ТУР

Таңды районнуң «Элегес» совхозу республикада уксаалыг хой ажыдыг улуг ажыл-агыйларының бирээзи. Совхозтуң үглавныишкининг кыдыр аде организастаттынганнан бээр 10 чыл болган ооң таварыштыр июль 11-де аңаа шээр мал делгелгезин организастап чоруткан. Делгелгеге «Элегес», «Өөк» ийи ажыл-агый киришкен. Оларга шээр малды бедик продуктулуг кыдыр уксаажыдың өстүрер талазы-биле кандыг чедишкиннерни чедип алганын ук делгелгеге көргүскен.

«Элегес» совхоз колдуунда шээр болган бода малды өстүрүп турар. Оларның волу—шээр мал ажылы болур. Ажыл-агый бедик продуктулуг, уксаалыг шээр малды өстүргеш, ону республиканың ажыл-агыйларынга нептередип садар сорулгалыг. Совхозтуң ажыл-ишчилери ол бедик сорулганы чедишкиннинг күүседип, шээр малдан хөй орулганы ап келген. Он чыл мурнуда ажыл-агыйның шээр малының баш саны 17347 баш турганындан ам 28525 баш чедир өскен, шынарлыг составы жижээн, бүгү шээр малдың 71,6 хуузу азы 19580 баш хөй нарын дүктүг боон турар. Дүн-даа, дириг деңзи-даа талазы-биле ең дээре дээн хойларын совхоз делгелгеге көргүскен.

Суур артыы чарыында Кулузун деп хемчиргеш улусче делгелге болуп эртиен. Бирээзинге-ле чаңгыс хой турар кыдыр кыдынган клеткаларда «Красноярский» уксаалыг кошкарларны, ол-ла кошкарлардан алдынган төрүүр аныяк хойларны база Учумскиниң уксаажыдылга совхозундан садып алганы чедишкин кыс хойларны совхоз делгелгеге киирген.

Көдээ ажыл-агый министрстваның оразакчызы Д. Д. Лассоол делгелгени ажыдып, чүве чугаалаан соонда, хойлар делгээн черже киирер улуг херим аксын доора шөйдүнген лентаны совхозтуң зоотехник-селекционэри Чаш-оол Самбижапович Хертек үзе кезиишкеш, чыыштан хөй чонну баштайгы клеткада кошкарны көөру-биле чалавышаан, тэйыдырын эгеледи.

— Бо эртиен кыргыздага 10,6 кг дүн берген, 79 кг дириг деңзиниг, биргн класстыг будурукчуу-дур. Чаа-ла ийи хар чедип турар аныяк болзажок, ол ботқур, дүнқур. А дараазында клеткада дүгүнүп, арбынының, десяткының талазы-биле тулган ики (элита) дээн класстың үш харлыг будурукчу кошкары-дыр. Оон дириг деңзиин 78, дүгү 13 кг. «Бо ийистер кандыг уксаанын кошкарларының оолдарыл?» деп хойнуң арааимдан бир-де кижи айтырыг салды.

— Түскай үстүнген ийистээр хойлар иодаңмыдан үстүнген «Красноярский» уксаанын бо чылын төрүттүнген хураганнары-дыр — деп, Чаш-оол Самбижапович, билбес кижи болза улуг хойлар ышкажыл деп болур. селбегер дүктүг хураганнарже айытпышаан, тэйыдырын уламчылаан.

Нииттиң көрүдде дооступ турар өйде болуп улустан «Өөк» совхозтуң ол делгелгеге киирген хойларын мактап-даа, бактап-даа турарлар бар болган. Херек кырында түңнел бо: «Элегес» совхозтуң делгелгеге киирииттирген шээр малының 6 баш бирги чергенинң, 2 баш ийиги чергенинң аттестадык шынарлары, чижээ, судалының узуну, оон аргыгыг кылыглар белеткээринге таарымчалыг. «БНИИпроектасбест» дээр эртем-шинчилел институту тыва даг-дүгүнүң шынарын өөренип турар.

Бараанның даг-дүгүнүң шынарын өске черлериниң продукциязы-биле деңнээрге, Ак-Довуракпын даг-дүгүнүң бирги болган ийиги сорттарының шынары Канаданың даг-дүгүнүң үшкү болүүнге домей болган. Канаданың продукциязы делегейде сураглыг болгай.

Тываның даг-дүгүнүң шынары бедик болуп, экижиткен чаа стандарттан безин ажып турар. Ону бадыткаары-биле чамдык чижектерден көрээлп.

Бо чылдың баштайгы дөрт айларында бүдүрген даг-дүгүнүң шынарын хынаарга мынчыг болган. Ж-1-38 марканың даг-дүгүнүң удазыны 9,6 милиметр четкен, а стандартта 9 милиметр болуруун көрүп турар. Удазыны 5 милиметр четпес даг-дүгү 30 хуу болуруун стандарт көргүзүп турар, а Ак-Довуракпын даг-дүгүнде мынчыг продукция 20,5 хуу болган. База бир марканың продукциязын алыпсыл. ПРЖ-2-30 марканың даг-дүгүнүң удазының өртүмак узуну 9,2 милиметр, а стандарт 8,5 милиметр чедирин көрүп турар. Аңаа 5 милиметр четпее удазыныыт кежектер 40 хуу болуруның орнунга чүгле 26 хуу болган. Ол даэрге дыка эки көргүзүглер-дир.

Үшкү, дөртку, бешки сорттарның даг-дүгүнде довурак-доозунну база өөскедип, ону арыглаар тургузулгаларны чогаадып турар. Бараанныг продукцияның шынарын экижидер дээш чүгле доозунну өөскөткенинден безин комбинат 130 мун рубльдин орулгазын алган.

Ынчангаш күрүне аттестациязының негелделериниң бирээзин — чүрттүн болгаш делегейниң продукциязының деңнелинге чедерин ак-довуракчылар чедишкиниг шинтирлеп турар-дыр.

„ШЫНАРНЫҢ ДЕМДЭЭ“ ДЭЭШ

Үлетпүр будурүлгелериниң ажыктыын бедидип, ажыл-агый реформазын чедишкинниг боттандырарынга будурүп үндүрүп турар продукцияның шынарын экижидери чугула черни өөскөөр билдингир. Продукцияның шынарын соксаал чок бедидериниң хемчегларын будурүлге черлери ап чорудуп, ол талазы-биле хөй ажылларны кылып турар. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели үлетпүр продукциязының шынарының күрүне аттестациязын чорударының чүрүмүн докталткан. Шынарны аттестастаарының күрүне системазын бадылаарының мурнуунда янзы-бүрү министерстволарның чамдык будурүлгелериниң продукцияларының кезиин хынап көрген. Эки шынарлыг деп үнелелди алган кылыгларны аттестастаан.

Ийи чартык чыл дургузунда 700 хире кылыгларны аттестастаан. Бо хемчег продукцияның эки, быжыг, таарымчалыг болган көргүзүг болурун хандырар дээштиг хемчег дээрзин практика бадыткаан.

Чамдык будурүлгелериниң дуржулгазын барымдаалаан, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бо чылын июнь 2-де «Үлетпүр продукцияның шынарының күрүне аттестациязын чорударының чүрүмүнүң дугайында» докталды хүлээп алган. Чүрттүн бүгү министерстволарынга болган ведомстволарынга будүрүп турар продукцияны хынаан, аттестация комиссиязынга киирериин ында дээскан. Моон алырга, аттестация чугула хемчег апарган-дыр. Ону чорударынга будурүлге коллективтери баш удур белеткенир ужурлуг.

Аттестация чорударының принциптери кандыгыл?

Үлетпүр продукцияның шынарын бедидип, ең дээре дээн кылыгларны (ол будурүлгениң код продукциязы болуру ап-даан) аттестастадыр. Ол болза улус ажыл-агыйынга хереглээр код кылыгдыр, чөнгө салдар хереглел барааннары болгаш дамтыкмыже үндүрер продукция болур.

Аттестацияже киирер продукция ең бедик деңнелге дүгжүр ужуруг. Ол янзылыг продукцияны будүрүп турар Совет Эвилелинде болгаш даштыкыда заводтарның деңнелинге дүүштүүрери чугула. Ук кылыгны будүрининиң технологтуг чүрүмү ыяк болур, ынчангаш ең дээре шынарны ой-ойлеп чедип алыр өвес, а ол докталмал болу бергенде продукцияны аттестастаар. Бүгү талазы-биле бедик үнелелди ап, аттестастаан продукцияга «Шынарның демдээн» тыпсыр. Ол дээрге делегей стандартынга дүүшкен, түлган ханы бараан болур. Оон өртек-үнезин база өске артканнарындан аартай бээр. Ынчангаш ону саткан будүрүлгениң орулгазы улгадыр. А быжыг, идегелдиг этти үр болгаш ең ажыктыы-биле адылаарын кым күзевезил!

Шынарны күрүне аттестациязынга киирериниге бистиң республиканың будүрүлгелери база белеткенип эгелээн. Ол ажыл-херекте кескү черни «Тыва даг-дүгү» комбинат эзелеп турар. Ол коллектив аттестация комиссиязынче чамдык сорттуң даг-дүгүн киирген.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың продукциязын хөй-хөй будүрүлгелер хереглеп турар. Бистин ол продукциязыстың чамзын — чүрттүн болгаш делегейниң продукциязының деңнелинге чедерин ак-довуракчылар чедишкиниг шинтирлеп турар-дыр.

Ам коллективтиң мурнуунда база бир чугула сорулга тургустунган. Ол дээрге даг-дүгүнүн шынары үргүлчү эки, турум болурун чедип алыры болур. Бо берге болгаш нарын ажыл. Маңаа технологтуг чорудулганы сайзыраңгайжыдары, инженержи чугула саналдарны өөренип, шиңгээдири негеттинер. Оон башка амдыызында докталмал шынар чедип алдынмаан. Чижээ ПРЖ-2-15 марканың даг-дүгүнүн удазының узуну чылдың баштайгы дөрт айларында 7,9 милиметрден 9,6 милиметр чедир чайгылып келген. Ону чайладырының хемчеглерин комбинат коллективи ап эгелээн.

Технологтуг документацияны чаартып, даг-дүгү арыглаарының технологтуг картазынга немелдерни киирип, таарыштырылганы кылган. Чүрттүн ең шыырак институттарының сумелерин өөренип, эртемниң чедишкиннерин калбаа-биле ажыглап турар. Бо чылын сайзырангай деригдерни тургузуп, техниктиг чогаадылга ажылын идепкейжидери көрдүнгеп. Доозун тыртып үндүрер, руданы эки шишкинр механизмнерни чаартып, аңаа хөй хөреңгинни үндүрери көрдүнгеп. Оон хөй нуруузун чартык чылда кылып доозкан-даа. Бо бүгү хемчеглериниң ачызында докталмал эки шынарлыг даг-дүгүн арыглаар арга тургустунарынга бүзүрел бар.

Продукцияны аттестастаары бүзүрелгее-даа, күрүнеге-даа ажыктыг. Аттестастаан кылыгларның мөөнөөн садар өртээн улгаттырып, немелде чарыгдалдарны дуглаар арганы тургуекан. Ол кылыгларны сайгарганындан алган орулганын чартыын материалыг шаннал фондузунче киирип, эки ажыллаан кижилерниң сонуургалын хандырып турар.

Республиканың будүрүлгелери продукциязының шынарын экижидип, аттестацияже киирер хемчеглерни ап, идепкейлиг ажылдаар уе келген. Ынчан биске «Шынар демдээн» адылаан кылыгларны тыптып келири чугаажок.

Г. ГРЕШНЫХ,
стандартизация килдизиниң начальныгы.

„Ленинчи чүс чылды коммунист болуп уткуур мен“

Череповецтиң нак-прокат будурер заводунуң ажылчыны Н. И. Младов демир удазыннар кылыр цехтиң партия организациязында киирген билдиримишкининге ынчаидыр бижээн. Николай Ивановичиниң партия кежигүнүнге кандидат кылдыр киргенинге партиом секретары Ф. И. Трофимов чүректиң ханызындан изиг байырын чөвүт чаа чедирген.

Дескелчок сагыш-сеткилдиг ол кижини партиом секретары эки билир. Младов чугаалажыр, билбейн турар айтырыын харыылаадып алыр ийикпе завод амыдыралының чаа-чаа болуушкуннарын билип алыр дээш партиомга бө-ла келир. Оон-биле чугаалажыры сонуурганчыг. Будурүлгениң ол мурнакчы ажылчыны Вологда область Советиниң депутадынга саңгуткан. Оон бээр ол ушуражыышкыннар үргүлчү болуп апарган. Нак-прокатчыларның чагыгдары канчаар күүсеттинип, завод девисизэри, чурттаалга районга канчаар чаагайыттынып турарыл — деэн чижектиг болгаш еске-дээ хөй-хөй айтырыгларны депутат үргүлчү сонуургаар.

Нак прокат кылыр цехке тус-тус ажылчыннарының хуузда беш чыл планының онаалгаларын хуусаа бетинде күүседири дээш чарыш эгелей бергенде, Н. И. Младов база баштай-ла хүлээлгелер аяган. Бодумнуң беш чыл планымны дөрт чыл дургузунда күүседир мен деп сөзүн берген. Ол сорулгазын ам безин чедип алыр чыгай берген. Прокат шөйүкчүзүнүң беш чыл планы — ооңчуң эвес. Ооң станының беш чыл дургузунда будүрүп бээр, ооңчуг эки шыкарлыг демир удазыны чер бомбурээзин экватор дургаар үш чартык катап курмалы бээр хемчээлдиг!

Николай Ивановичиниң ажылдап турарын, минута бүрүзүн чогумчалыг ажыглап билирин сонуургап көөр дээш аныяк ажылчыннар үргүлчү келиз. Оларга ол дуза чедирер — бодунуң ажылдаар аргазынга он кижини мурнакчы дуржулга школазын дамчыштыр өөретикен. Ондак чок ажылдаарының штаттан дашкаар инспектору Н. И. Младов биле цех мастери бүгү станнарны айза ийи-үш катап эргип чораап, оларны хынаар, чаа ажылчыннарга сумелерин бээр.

Николай Иванович чаартыкчы ажылга сонуургалдыг. Болуунуң баштайгы саналдарын ооң кииргенинден бээр алды чыл эрткен. Ынчан цехке чаа дериглер тургузуп эгелеп турган.

Ол могаг чок кижи металлургия техникумунга бот-өөредилге-биле өөренимшаан довзуп турар. Ынча хөй ажыл кылырынга канчап четтигер ирги деп, магадаар кижилерде хөй.

— Өөренип турар кижиниң ажылдаары бүзүрелдиг, нужу неменнир. Ажылдаар, чурттаары бодунга сонуурганчыг болуп — деп, Младов чугаалаар.

...Ленинчи партия кежигүнүнүң ол чаа кандидадынга партиом секретары ынчангаш онза өөруп, изиг байыр чедирген.

О. ТИХОМИРОВ.
(СЭТА-ның корр).
ЧЕРЕПОВЕЦ.

«Көк-Тей» совхоз дүжүт ажаарынга белеткенип эгелээн

Бо хүннерде республиканың ажыл-агыйларында дүжүт ажаап алышкынынга белетиея ажылдары чоруп турар. Чамдык колхозтар, совхозтар аңаа хереглээр чаа техниканы амдыгаштан садып ап эгелээн. «Көк-Тей» совхоз Красноярскиниң комбайн заводунуң продукциязы «Сибиряк» деп чаа дөрт комбайнны алган. (Үстүкү чуруукта). Кол инженер эш Полянский чаа комбайнны көрүп турары.

ЦЭС-тиң бульдозеризи Михаил Кукаринни дүжүт ажаап алышкынында «Көк-Тей» совхозка ажылдаар кылдыр чоруткан. Ол ам ажылдаар комбайнының септелгезин эки чорудуп турар. (Адаанда чуруктa) М. Кукарин септелге үезинде.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ПОЧТАЗЫНДАН 1969

ОРУК ЭКИЖИИР

Хендерге дээрге кезээн шагдан тура улуг чайлаг, Тываның черже кайгамчык чараш черлериниң бирээзи. Бо үеде база-ла Улуг-Хем районнуң колхоз, совхозтарының малының чайлаа. Ында Ждановтуг аттыг колхозтуң база «Улуг-Хем», «Куш-ажылдың хостуу» совхозтарның чүс-чүс кодан малы семиртилгеде, каладында турар. Ук ажыл-агыйлар-биле Хендерге арасынга аргыжары ойнчуг берге. Чүге дээрге ийи чүс чыгаа километр оруктуг долганыры база ындыг-ла белен эвес.

Ынчангаш Шагаан-Арыгның орук организациязы болгаш ажыл-агыйларының удуртукчулары тодаргай шинтирни үндүртеп. Хендергеге чедир дөрт оруктуг ажылчыннар септеп шеверлеп киришпеп. Моон мурнуунда чиидиңнээштерлиг черлерни сайлап, онгул-чиңгил черлерни десяткилеп, хемнерни кежиидир көөруглерни кылын киришпеп. Нииттиң-биле 45 ажылчын. 3 илчирбелиг трактор доктаамал быжыглаттынган, ажыл-ниң хайыныкан. Орук тулгужуларындан Моңге, Сундуй, Допчаа, Кызыл-оол хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар. Оларның сорулгазы Арыг-Бажы — Ак-Таз арасының оруун август 15-те күрүне комиссиязынга хүлээдирп боон турар. Ук оруктуң кылган соонда Хендергеге Арыг-Бажыдан чедип болур.

Х. ЧАМЗЫ.

Өзүлдеде

Республиканың үлетпүр будурүлгелериниң ишчилери ленинчи күш-ажылдың эдлээнге киржип, бо чылдың бирги чартыында планныг сорулгаларны ажыр күүседкен.

Будурген продукцияны сайгарарының планы 110 хуу күүсеттинген. Үлетпүр бараанларын будурериниң өзүлдези эрткен чылдың баштайгы чартыынган 12 хуу узатқан. Электри энергиязы, хомурбаш, даг-дүгү, дилит материалдары болгаш хлеб аймаа планнаан ажыр будурүп үндүрген.

М. НОРБУ.

БҮГҮН ДЕЛЕГЕЙДЕ

Дүйнөлүк информациялар • Болуушкуннар

Чугула инициатива

★ ГАВАНА. (СЭТА). Кубанын радиосу болгон парлалгалы ССРЭ-нин Дээди Советинин алдыгы сессиясынын ажылын тодаргай тырытхан. «Гранма» биле «Хувентуд ребельде» тоо солуннар сессияның ажылынын дүмүгүлгэн дүтайын, ССРЭ-нин дашгыкы херектер министри А. А. Громыковуп кылганы Совет Эвилелинин делегей байдалынын болгаш дашгыкы политиказының дүтайында шеткелдя, ССР Эвилелинин болгаш эвилелдешкен республикаларнын эдин-чаваар күш-ажыл хөөйлүшүдүлгэлынын Үндезинниерин депутаттарынын чугаалажыгы корун, чаңгыс үн-биле чүүлдүг деп санаан дүтайын дыңнаттан.

Ыраа-даа бол, оюң-биле кады чоок чурт — Куба социалистиг чурттарнын ог-бүленизде турар деп шеткелде айытхан чүүлдерни солуннар онгалап дедиргээн. Ынчалыкшыгга болган чөпүзөге удур турушкун дээш Куба Республикага болган оюң улузувуга дузалаарын-биле бүгү чүвени Совет Эвилели кылып турар. Совет Эвилели Куба-биле найыралды болгаш кады ажылдажылгачы узун цай быжыглаарынын улуг ужур-дузазын үнелээнин солуннар база дедиргээн.

★ НИКОЗИЯ. (СЭТА). ССРЭ-нин дашгыкы херектер министри А. А. Громыковуп шеткелин таймылбырлавышаан, «Харавги» деп кипр солуннуң бижээни «Совет Эвилели тайбыңны кангалаарының, тайбың доңгушаашкынының, күрүнелер аразында кандыг-даа маргылдааларны күүледдин болгаш дайынның чепсектери-биле эвес, а чугаламчыларның аргазы-биле тавармытыр шинтпирлээринин политиказын быжыы-биле чорударын үргүлүдел турар».

Ракета-ядролуг чепсектен хостуг зонаны Чер ортузу дээлейның районунга тургузар дүтайында Совет Эвилелинин боттуг саналынга онза ынчаргейин солуп салган. «Ол саналды боттандырары британ базаларда турар ядролуг чепсектиң халавындан Кипрнин хостаттаны, ол базаларны узуткаарыңче үре-түңнедиг чугула базым болган турар ийик» деп, «Харавги» солуп айытхан.

★ ВАРШАВА. (СЭТА). Польша парлалга, радио болгаш телевидение ССРЭ-нин Дээди Советинин сессиязынга ССРЭ-нин дашгыкы херектер министри А. А. Громыковуп шеткелин калбаа-биле таймылбырлаарын үргүлүдел турар. «Европа совет политикада» деп редакция үүлүнге «Колпеж вольностю» солуннуң бижээни болза, делегейде байдалдың дүтайында шеткелде кирген үнелээнинин аналдагы анализтиң хемчеливиден ашкан, чүге дээрге, бистиң үениң есңгаарлаттынмае айтырыгларын тавармытыр шинтпирлээрине хамаарышкан саналдарның бүрүн комплексизин ол үнелээнинде тайылбырлаан.

Документилерни чүүлдүгзүнген

ГУАЯКИЛЬ. (СЭТА). Эквадорнуң Коммунистиг партизының ТК-ның пленумунуң киржикчилери коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага делегей Чөвүлел хуралынга хүлээп алган документилерни чаңгыс үн-биле чүүлдүг деп санаан. Эквадорнуң Коммунистиг партизының Чөвүлел хуралга төлээлериниң политиктиг шугуумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын, а ол ышкаш Чөвүлел хуралга эквадор коммунистерниң төлээлерин баштаан ЭКП ТК-ның Чингише секретары Педро Саадтың пленумга кылган отчёт илеткелин пленум база чүүлдүгзүнген.

Чөвүлел хуралдың документилерин улус массаларның ортузунга идепкейлиг пропагандалаар болгаш партия организация бүрүзүнге өөренир ужурзын пленумуңуп резолюциязында чугаалаан.

—⊙—

КАР БИЛЕ ГДР-НИҢ АРАЗЫНДА ДИПЛОМАТТЫГ ХАРЫЛЗААЛАР ТУРГУСТУНГАН

КАИР. (СЭТА). Каттышкан Араб Республиканың чазаа болгаш Герман Демократтыг Республиканың чазаа ийи чурттуң аразынга дипломаттыг харылзаалаарны элчин черлериниң деңнелинге тургузарын шинтпирлээн деп, КАР-ның Дашгыкы херектер министерствозунуң медеглелинде чугаалаан.

ГДР биле КАР-ның аразынга элчиннер солчуру удавас болуруп медеглелде база демдеглээн.

ГДР-ниң КАР-да төлээ черииниң баштыңы Мартин Бирбах ГДР-ниң дашгыкы херектер министри Отто Винцерниң чагаазын КАР-ның дашгыкы херектер министри Махмуд Риадка дамчыткан деп, МЕН агентилел дыңнаткан. Ийи чурттуң аразынга дипломаттыг харылзааларны элчин черлериниң деңнелинге тургускан чорук тайбыңның болгаш дешпилгенің эрге-ажыктарынга ГДР биле КАР-ның аразында найыралды харылзааларны хөгжүдериге чаа үе-чада болуруп ол база демдеглээн.

Көскү черлеринге

ПАРИЖ. (СЭТА). Парижтиң бүгү солуннары «Луна-15» автоматтыг станцияны Совет Эвилелинге салып үндүрген дугайында дыңнаттыгны улуг эгелер-биле көскү черлеринге парлаан. «Луна-15» Айны болгаш оюң навыгының космос делегемин шинчилээр сорулгалыг дээ, француз коммунистериниң «Юманите» солуну демдеглээн. «Луна-15» Ай кырының эргежок чугула шинчилелин чорудуп шыдаар арталыг станция болуур дээрзин солуп айытхан.

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Совет Эвилелинге «Луна-15» автоматтыг станцияны салып үндүрген дугайын дыңнатпышаан, тегеран солуннарының демдеглээнин болза, ССРЭ космос кораблин салып үндүрген дугайында чүгле ниити информацияны мурнундагызы шыкаш, шуутаазын болгаш чарлал чокка дыңнаткан, бо салып үндүрүүшкүн совет эртемденнериниң чаа шылгарангай чедишкинии-ле болгай.

Совет эртемденнер Айны шинчилээриниң барык бүгү үе-чадаларында баштайгылар болган деп, «Кейхан интернэшнл» солуп айытхан.

Вьетнамның агаарынга дүжүр аткан

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң агаар делгемнче шургүн кирген ужудукчузу чок америк самолёттуг Хайфон хоорайның агаарынга дүжүр аткан. Мынчангаш ВДР-ниң девискээриниң агаарынга дүжүр аткан америк самолёттарның ниити саны 3.306 болган.

Космостуң совет автоматтыг аппараттарының программазын айытхан шинчилелдерни күүседип шыдаар арталыг станция болуур дээрзин солуп айытхан.

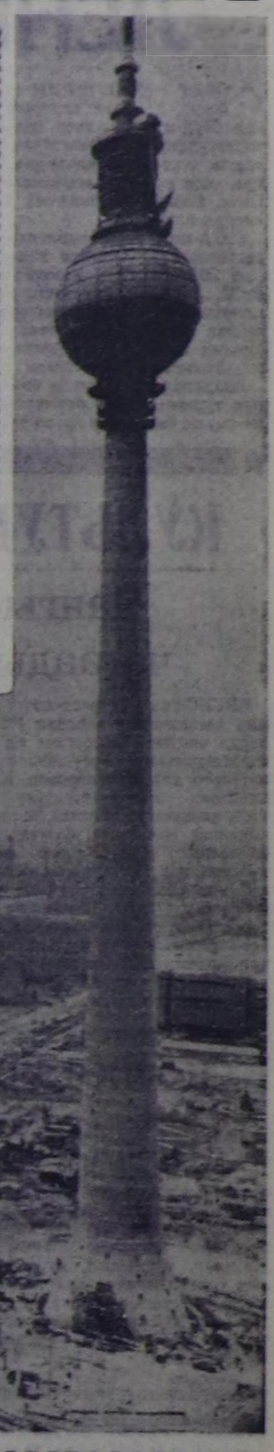
ТОКИО. (СЭТА). Совет Эвилелинге «Луна-15» автоматтыг станцияны Ай талазынче салып үндүргени япон парлалганың кол медээзи болган «Асахи» солуннуң улуг эгелиге бижээни: «Орбитада «Луна-15» автоматтыг станция».

Солуннар «Луна-15» станцияны салып үндүргени-биле холбаштыр япон эртемденнериниң медеглелдерин бирги аргыннарынга парлаан. Ужудукчузу чок автоматтыг станцияларны Айже салып үндүрери эң күзенчиг. Ынчалыг ужудуушкуннар улуг чарыгдалдарны негевес болзуп кижиниң амыдыгга аймыл чоп деп, Токионуң күрүне университединиң профессору Хитоси Такэути чугаалаан дээрзин «Асахи» солуп дыңнаткан.

АЛЖИР. (СЭТА). Совет Эвилелинге «Луна-15» станцияны салып үндүргени дугайында медээни Алжирге улуг совуургал-биле уткаан.

«Эль-Мужахид» солуп эртемниң чаа шинчилелиниң дугайында СЭТА-ның дыңнадыгын «Совет Эвилели ужудукчузу чок корабльди Ай талазынче салып үндүргени» деп улуг эге-биле бирги аргыннарынга парлаан.

«Луна-15» станцияның ужудуушкунуның сорулгазы болза, Черниң чоок спутнигин болгаш Ай кавыгының космос делгемин улам ынай шинчилээри болуур деп, солуп демдеглээн.

Берлин телевидение суургазы болгаш ГДР-ниң пайгамалыңда чаа тудугаар.

Телевидение суургазын тудар талазы-биле ажыл доостур чоокшулаан. Телевидение төвү республиканың 20 чыл оюнга белен болуур.

АДН — СЭТА-ның фотозу.

Революстуг түр чазакты Ирак хүлээп көрген

БАГДАД. Иракның Революстуг командывал чөвүзели Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазазын империалистиг шургуушкуннуңдан хосталырынча, национал хамаарышпас чорукту болгаш национал чаңгыс элди чедип алырынче Мурнуу Вьетнамның улузунуң чүтүлүүн илергейлээн оюң ылаптыг төлээлекчизи кылдыр хүлээп көрген. Ол дугайын Иракның дашгыкы херектер министри Абдель Керим Шейхли ИНА агентилелдиң корреспондентизинге берген харылзынга медеглээн.

Иракның чазаа бодунуң дүрүм ёзугаар эргелери дээш вьетнам улубтуң мазырлыг дешпилгенин бодни-биле үнелеп, Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң чорудуп турар угланыышкынын чүүлдүгзүнүп турар, ол угланыышкынны бүгү делегейниң улустары дегнип турар болгай деп, Абдель Керим Шейхли чугаалаан.

(СЭТА).

ЯПОНИЯ. Окинава ортулукта АКШ-тың шериг базаларында ажылдап турар 20 муң ажыг ажылчыннар ажыл соксадыышкынын чарлаан. Олар ажыл төлевирин бедидерин негээн. Америк шериг полицейжилерин чыскаалчыларга удур чорутпаан.

ЧУРУКТА: АКШ-тың Наха хоорайда шериг базазының чанында.

АП — СЭТА-ның телфотозу.

Шииткелди күш чок болдурган

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи Г. Фрименниң дамчыткаы болза:

АКШ-тың хомудал хынап көөр суду доктор Бенджамин Спокка удур буруушу болгаш Бостон судтуң шииткелии шуут күш чок болдурган.

Уругларның калбак сурагдыг эмчиги болгаш тайбың дээш деменелчи доктор Бенджамин Спокту база оюң үш эштерин Вьетнамда дайынче чорудар армияга америк аныяктары келдиргенге удур хөделир сорулга-биле «сулчээни» организастаан дээш Бостонда суд эрткен чылын буруудаткан. Ам 65 харлыг Спокту ийи чыл хуусавда кара-бажыңга олуртур болгаш 5 муң доллар штрафты онаары-биле шииткекен турган.

Хомудал хынап көөр суд Споктуң талалакчызы студент Майкл Ферберге онаагаш буруушу база күш чок болдурган. Оюң оюң есие ийи эштери — чогаалчы Митчелл Гудман биле лама Уильям Коффин оларның хөреөниң талазы-биле суд истолгезин катап чорудар дээш.

Бостонда тайбың талалакчыларын истеп сүрер чорук бүгү чуртка болгаш дашгыкы инспекциязынынын болгаш удурланыышкынын калбаа-биле хайыктырган.

Чарылдырыкчы ажыл-чорудулганы буруу шапкан

САНТЬЯГО. (СЭТА). Кыдатның Коммунистиг партизының 9-ку съездиниң документилери кыдат удурлулганың теория болгаш политика талазы-биле дедир төрүттүнгенинің эң тодаргай херечизи болгаш. Чүрт-девискээр талазы-биле негелделер, совет кыдыгаржылардже чепсектиг халдаашкын — бо бүгү болза, недоргей национализмниң, интернационализмдең шуут чайлавының тодаргай илерели. Кыдатның дашгыкы политиказының характерлиг онзагай чүүлдери болуп турар деп, Чилиниң Коммунистиг партизының ТК-ның органы — «Сигло» солуннуң мурнуку чүүлүнге демдеглээн.

Реваншизмни, чарылдырыкчы политиказы болгаш антисоветизмни дээш кыдат удурлулганы буруу шапкынаан, солуннуң демдеглээнин болза, мындыг политика чүгле империализмниң эрге-ажыктарынга барааи болуп, антиимпериалистиг демисеглелдериниң хөделиишкинингерининг чаңгыс эвиге когаралды чедирип турар.

Маонун бөлүү Совет Эвилелинге өжөнниг турушту ажелээн деп, чүүлде айытхан. Ол бөлүк бүгү делегейниң коммунистиг партияларының каттыжарынга удур демисежип турар.

ПУР-нуң элчин черинге парлалга конференциязы

Польша Улус Республиканың 25 чыл оюнга тураскаатган

СОВЕТ болган дашгыкы журналистерге парлалга конференциязы ПУР-нуң ССРЭ-де элчин черинге июль 15-те болган. Парлалга конференциязынга Польша Улус Республиканың ССРЭ-де элчини Ян Птасиньскийниң медеглээни болза, Польшаның келир үези, оюң хамаарышпас болгаш аймыл чок чоруу Совет Эвилели-биле эвилелде болгаш акы-дүңмалыкы чорукта. Бо парлалга конференциязын улусчу Польшаның 25 чыл юбилейинге тураскаал болдурган.

Баштайгы, ёзулуг демократтыг, ажылчы-тараачын чазакты тургусканын чарлаан үезинден бээр эрткен 25 чыл үе талазы-биле алырга, барык-ла эскертинмес, ындыг болза-даа ол үеге күрүненің муң чылдыг төөгүзүнде деннежир чүве чок деп, элчин демдеглээн. Гитлержи эжелекчилерниң хаштыг өлүрүкчү чоруунче кирип чыгаттырган Польша катап дирлип, күрүне талазы-биле хамаарышпас чоруун этиндеп алган болгаш муң чылла польша күрүненің үнелезинин болуп келген черлерде төөгү талазыбиле эрги кызыгаарларынга катап тургустунган.

Польшаның ажылчы чоннары чүгле фашизм-биле демисеглге кол күштү эвес, харын-даа боттарының аңгы талазы-биле эвилелчизин Совет Армиядан көрген деп, Я. Птасиньский чугаалаан. Польшаның улусчу шерии Совет Армия-биле хол-холунаан тутунчуп алгаш, ниити дайынга удур дайылдашкан. Польша шеригниң сорук кириикчилери болгаш тургузукчулары польша коммунистер болган.

Хосталган польша черге ажылчы чоннарының эрге-чагыргазының тургустунганы чурттуң хөгжүдезинге болгаш чечектелиишкининге таарымчалыг байдалдарны тургускан дээрзин элчин демдеглээн.

— Бөгүн, чээрби беш чыл эрткенде, үлетпүр бүдүрүлге 14 катап, көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлгези 65 хуу, национал орулга дөрт катап көвүдээнин чугаалап болур бис. Ам Польша делегейниң үлетпүр бүдүрүлгезинде он бөргү черни ээлеп турар.

Бо үеде улусчу Польшаның үш чурттакчызының бирээзине ортумак азы дээди эртеминиг, ол чорук бодунуң ээлчээнде культураны хөгжүдүп, нептередиринге дузалап турар.

Баштайгы социалистиг күрүне — Совет Эвилелинин акы-дүңма дузаламчызы улусчу Польшаның хөгжүдезинге аажок улуг рольду ойнаан. Совет демир рудазы Шлепскинин металлургия суугуларын, совет ховей ажылчын Лодзьның аргыг болгаш пос фабрикаларын ажыллаткан, совет тараа дайынга чилчии үстүп, хоозураан Варшавага аштың үзүттээн. ССРЭ-нин чээли ёзугаар берген машиналары болгаш черии чурттуң социалистиг индустриализациязынга дузалаан. Совет дузаламчының ачызында бөгүн улусчу Польша ССРЭ-нин улуг садыг эвилелчизи болуп турар. Бо ыйлейлиг чылда ССРЭ-биле садыг саарылгазы Польшаның ниити саарылгазының 40 хуузундан ажып турар. Өске сөсбиле чугаалаарга, Совет Эвилелинин акы-дүңма дузаламчызы болгаш оон-биле кады ажылдажылга улусчу Польшаның чедишкиннериниң кол үнер дестериниң бирээзи-дир.

Социалистиг дем каттыштырылгазының системазының тургустунганы польша черге социалистиг күрүненин хөгжүдезин дүргезеткен чугула факторларның бирээзи болган дээрзин элчин оон ынай чугаалаан. Социалистиг чурттарның акы-дүңма дузаламчызы болгаш экономиктиг кады ажылдажылгазы Польшаны барыын талакы күрүнелериниң ылгай коруушкуңуңдеп болгаш бүзээлээшкининден камгалап алган. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүзелинге киржилге чурттуң хөгжүдезинге дыка улуг рольду ойнап турар. ПУР-нуң бүгү садыг саарылгазының 65 хуузу Экономиктиг Дузалажылга Чөвүзелинин чурттары-биле саарылга болуп турарын чугаалаарга-ла четчир.

Бодунуп күрүнезининг дашгыкы политиказынга доктаагаш, элчининг демдеглээнге болза, Совет Эвилелинин улустары-биле эвилелдиң болгаш акы-дүңма найыралдың ачызында Польша бодунуп байдалын быжыглаан. ССРЭ бистиң чуртувустуң ажылчын-тараачын чазаан бир дугаарында хүлээп көрүп, найырал, ботбодунга дузалажыр болгаш дайын соолгуже кады ажылдажылга дугайында Керээни 1945 чылдың апрельже чарган деп, ол чугаалаан.

УЛУСЧУ ПОЛЬША В. И. Ленининиң төрүттүнгенин хүнүнден бээр 100 чыл оюн калбаа-биле демдеглеп эрттирер дээш белеткенип турар. Бо үеде Варшавада, Краковта болгаш Пороминода ленинчи музейлерни чаартып турар. Юбилейге холбаштыр элээн хей номнарны үндүрерибиле белеткеп турар. Владимир Ильичиниң ажылгарымын болгаш оон улуг идезиларининг ужур-дузазынга бираан болдурган ленинчи номчулгалар болур.

Чээрби беш чыл дургузунда бистиң чуртувус базым бүрүзүнде Совет Эвилели-биле кады чоруп келген. Бис бо орук-биле моон соңгаар-даа чоруур бис.

Нарыыдаашкындан шериг хөделиишкинингe четкен

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Төп Американың улуг эвес чурттары — Гондурас биле Сальвадорнуң аразында харылзаларга дүшкүүрлүг байдал ажык чепсектиг несилдежиишкинге четкен. Гондурастың найысылалы Тегусигальпаның Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң дыңнатканы-биле алырга, июль 14-түн кежээзинде сальвадор шериглер Гондурастың левискээринче киргеп, а Сальвадор ужар күүлдүг шериг самолёттары Гондурастың Пуэрто-Октепеке, Санта-Роса-де-Копан, Грасиас болгаш Чолутека хоорайларын бомбалаан.

Тегусигальпаның «Тонконтин» дээр делегей аэродромунуп чоогунда шериг дериишкиннеринче октаан бомбалар самолёт ужудар болгаш хонар шолдуг үрегдээн. Гондурас удур шаап халдаашкынны доңдораан эгелээр дүтайында лукжаалды берген. Гондурас самолёттар шериг аэродромундан агаарже көдүрүүп үнген. Ийи-даа талазындан чедиргилер дүтайында медээ чок.

Бут бомбүүнүп талазы-биле делегейге бирги чер дээш эртнен айза ойнакчыларны шилип алыр талазы-биле оюн үезинде сальвадор болгаш Гондурас корукчуларнын аразынга болган хаммыг несилдежиишкин шериг несилдежиишкинниге чедирген. Ол чорук ийи чурттуң аразында дипломаттыг харылзааларны үзеринге чедирген. Сооңу хүннерниң дүргүзүнде кыыгаларга тавариыга болгаш аткылажыышкын доктаамал болуп келген.

Ийи чурттуң чагырыкчы белуктери амыдыраа байдалдарны экижидер дээш демисеглеп ажылчы чоннарны чарлыктырарын ораласпышаан, улус массаларның ортузунга национализчи хөөннерни сагыштыы-биле өөскүдүп турар.

ТУРИСЧИ ЧАЙ ЭГЕЛЭЭН

ЛЕНИНЧИ ЧЕРЛЕР-БИЛЕ

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ туризи картазын тургузар чүс болза, ленинчи черлер-биле 500 ажыг маршрутту көөр бис. Муң-муң кижилер самолёттарга, поездилерге, теплоходтарга, катерлерге, автобустарга олуруп-даа алгаш, рюкзактарын чүтепкеш чадаг-даа олар-биле чоруп-ла турар. Чоннуң чоон оруу Ульяновскиже, Казаньче, Ленинградче, Москвaже, Ригаже, Вильнюсче, Красноярскиже болгаш Шушенскоеже алгаан.

СЭТА-ның корреспондентилери оларның чаңдыктарының дугайында дараазында медээлерин дамчыткан.

★ ЛЕНИНГРАД. Дүвүрээнниң 1917 чылдың чаймынында В. И. Ленинниң чурттап, ажылдап турганы Дибуна станциязының чанында Разлив ортулуктуң эриинде сураглыг чадырже маршрутту ажыткан. Металлургия заводунуң, Балтийниң корабль верфиниинің, Киров заводунуң түе-чүе ажылчыннары анаа чораан.

Владимир Ильичиниң болгаш ооң шынчы эштериниң чоруп турганы кодээ орукчугаш, хем кежер, тулаа сүзер көпажыгаш-биле олар эртип турар.

Александр, Ольга, Анна Ульяновтарының болгаш Надежда Константиновна Крупскаяның революсчу ажыл чорудуп турганы черлер-биле баар «Ульяновтарның өг-бүлезин Невада хоорайда» деп чаа маршрутту база ажыткан.

Ильичиниң төрээн хоорайы Ульяновскиже самолёт-биле баргаш көөр маршрут ажылдап эгелээн. Ол дээрге ленинградчылардың чоруп турары 150 маршруттуң бирээзи-дир.

★ КУЙБЫШЕВ. Аныяк В. И. Ленинниң Самарага турган маркснечи болуктуң кежигүннери-биле кады 1890 чылда хемелиг селгүүстеп чораан черлери-биле баар «Жигулёвту долгандыр» деп маршруттан болуп туристер чоокта чаа эвээ келгеп. Ол ажы-чоруктуң үезинде туристер областтың ленинчи черлерин көрүп, Волга хем-биле Жигули даглары долганып келир.

★ ГОРЬКИЙ. Казань, Ульяновск, Куйбышев таварыыр солуп маршрут-биле туристер хүнүүн чыгыы чоруп. В. И. Ленинниң дугайын көргүзүп турар солуп черлерни көөр.

КУЛЬТУРАДА ЧАА ҮҮЛДЕР

Чаңгыс көжегелиг шиилер чогаадырының конкурузу

ВЦСПС-тиң секретариады биле ССРЭ-ниң чогаалчылар эвилели 1969—1970 чылдарда чаңгыс көжегелиг эң эки шиилер чогаадырымның бүгү-эвилел конкурузун эртирер деп шийтпирээн. Конкурс совет кижиниң маадыр-шудургу күш-ажылының, ажылчын ангымың, бистиң үевис кижиниң мөзүзүнүң болгаш угаан-бодал байлаанының, улустарның наймаалының, пролетарлыг интернационализминиң дугайында онаа сонуургаачыг шиилер тургузар сорулгалыг. Шиилерни профэвилелдерниң улусчу шин театрларынга болгаш бот-тывынгыр ураа чүүл коллективтеринге көргүзүүлер кылдыр ажыглаар.

Конкурска чогаалчылар, бот-тывынгыр авторлар-даа киржир. Олар каяа-даа парлаттынмаан, көргүзүг кылдыр үндүрбээн, чаңгыс көжегелиг шиилерни киирер.

Конкурсту Москвага үш аалчылаг эртирер. Эң эки шиилер дээш тыпсыр бирге, ийиги, үшкү болгаш мактал-шаңналдарын тургускан.

Ооң-биле чергелештир үевиң байдалынга таварышкан темалыг, чаңгыс көжегелиг 15 шиини чогаадып тургузарының чагыг-конкурузун база организастаар деп шийтпирээн. Ол шиилерни профэвилелдерниң улусчу бот-тывынгыр театрларынга үндүрер. Конкурска хоочун кол драматургтарны киириштирер. Эң эки шиилерге шаңналдар тыпсыр.

(СЭТА-ның корр.)

КОЛХОЗЧУЛАРНЫҢ ТАЛАНТЫЗЫ

Чөөн-Хемчик районуң Баян-Талада көдээ клуб чоннуң дыштанылгазының сулуг төвү апарган. Клуб төвүлелиниң ажылы ооң. Төвүлелде 13 кижи кирип турар. Бот-тывынгыр ураа чүүлдүң бөлүмнери ажылдап турар. Ырының, таңдының, музыкавиң бөлүминериниң хөй кижи хаара түттүнган. Чыл эгезинден бээр 20 ажыг концертерни бригада, ферма, суурга көргүскенвер.

Клуб эргелекчизи Моңгуш Доржу бодунуң ажылынга хамчы-лыгалаглыг, онаашкан ажылын ак сеткилдиг күүседир дээш чүткүлдүг. Клуб төвүлелиниң кежигүннерин дамчыштыр улуг ажылды ол чорудуп турар. Кыымнак чүткүл халас бөрбаан, бо чылгы район фестивалынга баян-талажылар бирги черни эзэлээннер. Моон мурнунда көрүлдерге көскү черни эзэлевейн турган болза, ам байдал сыр өске.

Бот-тывынгыр ураа чүүлге талантылыглар бистө хөй. Массовик Моңгуш Моңге-Байыр, ыраажылар Сат Хүрешоол, Татьяна Сат, Калчан-оол Аюмаа дээш өске-даа аныяктарны адап болур.

Колхозтуң аныяктары ам боттарының концертерни сиген шөлдеринге, фермаларга көргүзүп эгелээр.

О. САПЫН.

АЯН-ЧОРУКТАР

Бо эртиен өөредилге чылы Арыг-Бажы 8 чыл школазының өөреникчилериниң ортузунга эң эки өөредилге, чурум, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржилгези дээш социалистиг чарыштың чыл боор эрткен. Бүгү совет кижилер-биле бир дөмей В. И. Ленинниң 100 чылын чедиштиниинің уткуур хүнү. Бүгү өөредилге кижизидилгелиг ажылды ынаар углаан. Социалистиг чарыш өөреникчилериниң эки өөрешкинин, чурумнуг болуруп, хөй-ниитиг ажылынга идепкейлиг болурунга хей-аът киирип турган.

Чарыштың түңнелиг неделя сайында үндүрүп, мурнакчыларны илередип турган. Социалистиг чарышка школаның 3 «б» классы башкызы И. Оюн, 6 класс башкызы А. Серен үргүлүг мурнуку черлерге киргеп, мактаның келгеннер. Өөредилге чылының төнчүзүнде үшкү классчылар башкылар-биле республика наймылалы Кызылче тускай автобус-биле экскурсиялап чораанар. Олар Кызылга баргаш телецентрге, музейлерге, паркка барып, наймылады дыка сонуургаан келгеннер. Үшкү классчыларның дыка хөйү Кызылга бир дугаарында барып чораанар.

Үстүнү классстардан тиилекчи 6-гы классчылар пролетариаттың баштыңчызы Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң шөлүлгеге турганы Шушенскоеже шонь айның сөөлгү хүннеринде тускай автобус-биле туристи аян-чоруктуу кылган келгеннер. Шушенское суурга баргаш В. И. Ленинниң чурттап, ажылдап турганы Зыряновтуң болгаш Петрованың бажыңнары-биле танышкан. В. И. Ленинниң чурттап турган бажыңнарында эшилеп турган эт-севин уруглар көргеш улуг баштыңчы дыка-ла бодуун болгаш күш-ажылга, селгүүстеп агаар-аарларынга ынак хоорай-дыр, бодуунуң чаяан коңчуг шын тарыдан билир чораан-дыр деп түвээн биле алганнар. В. И. Ленинниң аңнап, дыштанып турганы Перово хөлдүң чанында чадырынга база чорааннар. Чадырда Шушенское суурга чедир 12 км черни улуг башкылаштал, бодуунуң эки болгаш чоок дуза-лакчызы Н. К. Крупскаяга биле селгүүстеп чоруп турганнар-дыр деп чүвени билип алганнар. Шушенское ам чаа гудуунуң төвү апарган, келир үеде 20 муң кижи чурттакчылыг хоорай болур, анаа дыка хей будуулуг черлерни ажыттынар — деп, экскурсоводтуң чугаазын коңчуг сонуургааннар. Ол шилеп В. И. Ленинниң 100 чылын таварыштыр Крупская-биле чурттап турган бажыңнарының чанында шаанда кандыг турганыл, шак мындыг тураскаалдыг зонаның түдүүн дыка-ла сонуургааннар. Шушенскоеже чоруп турган бистиң өөреникчилеривис Новосибирскиден, Татарыстан, Красноярскиден болгаш өске-даа улут-улуг хоорайлардан келген өөреникчилерге ужуражып танышканнар.

Өөреникчилерни Шагаан-Арыгның автоазымы-агый черинің чолбаачызы Сергей Кылы коңчуг эки сөөртүп чораанынга өөрүп четтиргенин илередикпеннер.

Я. ОЮН,
турисчи походтуң удуртукчузу.

МОСКВА. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының чедиштиниринің делегезиниң чанында тургускан В. И. Мухинаның «Ажылчын болган колхозчу» деп скульптурazы.

Н. ГРАНОВСКИЙНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникazы).

ЫНДЫГ БАЗА

БОЛГУЛААР

Хуулгаазын ГЭС

Чурттуң эргиледеликаралыг ажылдаар эң баштайгы ГЭС-иниң дөртүү агрегады ажылдап эгелей берген. Ол хевар ГЭС-ти Черкасскиниң сөөгү талазында, Кубань—Калаус араазының суггарылда системазының улуг эзремниң мугулдурунда тудуп турар. Ооң бамык-балгады барык шупту суг иштинде. Баштайгы үш гидрогенераторун эрткен чыл декаврул турда ажыглалга киирген. Оон... олар шупту насостар болуп ажылдай берген. Кубаньның сыыгай бээр үезинде олар суггарылга каналынче эмгежок-даа сугну үндүр бышкан, ыяачангаш 50 дербелчин километр шөлдүг хөлдүк девнели үш метр чавызай берген.

Ам оон сыр аскыс: чаъстап, даглардың меңгилеринден эрээн суг үередир чайыннап келген. Сугнуң эвин эрттир ковудээнин ам хөөлайлар дамчыштыр каналдан насостар-биле хөлче үндүр чайдыргаш, ГЭС-тиң генераторлары электри ишүүн ажылдап үндүрүп турар.

Оң эдептиг ГЭС-тиң сөөлгү ийи агрегады ба эйнеш сөөлзүредир ажыглалга киирер. Кыжын алды гидротурбина хоп ууун маңаачe семуңдаа 60 кубометр агар кылдыр үндүр чайгаш, оон кудуларын тургустунган Кубань ГЭС биле Невинный Мыс ГРЭС-иниң соксаал чок ажылдаарын база хамдырып бээр.

СЭТА-ның корр.

СТАВРОПОЛЬ.

КИЖИ БОЛУРУ ЧАЖЫНДАН

Кижизидилге темазынга

Амгы үеде, ылаңгыя коммунизмни тудуп турганыл турар үеде бистиң чонувус ак сеткилдиг болгаш шынчы чорукту бедин-биле үнелээр. Шынчы чорукту база ак сеткилдиг түңнелинде улам көскүүлбиле чедип алыр. Кижи болуру чажындан дижир бис. Бо бүгүнү чедип алырынга өг-бүленин, кижизидилгениң дузазын ада-не билген турар ужурлуг.

Чамдык ада-иелер садыгже колдуунда уругларын чорудар, а чеже түңнүг түве сагырганын хынавас болгулаар. Ооң ужурунда чамдык уруглар боттарынга кино көөр көпеектин, ооң соонда чоорту бодунуң туразы-биле чарыыр акшаны арттырып алтар апаар. Шак мындыг байдалдың түңнелинде бистиң школада чамдык өөреникчилер мелчүжер оюнпарны чажыгыбиле ойнап турганын илередикен бис. Ада-иелер-биле дарый чугаалажып, беседалашканывыстың түңнелинде ол чорук соксаан.

Шынчы чорукка кижизидилгеге дүшпес түүлдерни чамдык ада-иелериниң кылыгзаары канчап-даа болбас. Чүә дээрге кандыг-бир караажа болуп, бир-ле кижи черге актаның азы үнелиг эдин каапкан болза, уруглары ону тып алырга, ада-иелер ону чажырыптары тергиин багай.

Ажы-төлдү түгле өг-бүленинге шынчы кылдыр кижизидери-биле кымгавраланмайн, еске кижилерге, эш-өөрүгге, башкыларынга шынчы болуруи негээри чугула. Мындыг чижек. Алдыгы классчы оол мантанырынга ынак турган. Ада-иези оолдуң шын эвес талаазын чедир билбейн, харыында деткимир сагыштыг болган. Боттарының чазымнга ава, ача сөөлүнде бүгүрээн. Ол дээрге башкыларын-даа, ада-иезин-даа мегелептер апарган. Школага кичээлге барбайн, «аарыг адамга ам салыы чорудум» деп, а бажынынга келгеш, «онаалга чок» деп каапа чоруп каар. Өөреникчиниң эде кижилер хаяа ада-иезин хөй күштү үндүргеннер.

Шынчы чорукка кижизидилге дугайында дуржулга солчулгазын ада-иелер чорудуп болур. Ук темага кежээлер-даа эрттирер болза ажыктыг. Бешки класска ол темага кежээни мынчаар эрттирген бис. Кежээни эрттиргенин баш бурунгаар дыңнадып каан. Өөреникчилерни база организастап белеткээн. Өөреникчилер чугаалаар түүлүн эш-өөрү болгаш башкыларын-биле сүмелешкеп, багай эвес белеткенген. Бот-боттарының аразында кандыг четпестер барын уруглар ыяк чугаалажыпканнар. Чамдык ада-иелер болгаш уруглар аразында мегележиттер шын эвес түүл барын база илередикен. Шынчы чоруктуң ужур-дузазын башкыларынга шынчы болуруи негээри чугула. Мындыг чижек. Алдыгы классчы оол мантанырынга ынак турган. Ада-иези оолдуң шын эвес талаазын чедир билбейн, харыында деткимир сагыштыг болган. Боттарының чазымнга ава, ача сөөлүнде бүгүрээн. Ол дээрге башкыларын-даа, ада-иезин-даа мегелептер апарган. Школага кичээлге барбайн, «аарыг адамга ам салыы чорудум» деп, а бажынынга келгеш, «онаалга чок» деп каапа чоруп каар. Өөреникчиниң эде кижилер хаяа ада-иезин хөй күштү үндүргеннер.

Шынчы чорукка кижизидилге дугайында дуржулга солчулгазын ада-иелер чорудуп болур. Ук темага кежээлер-даа эрттирер болза ажыктыг. Бешки класска ол темага кежээни мынчаар эрттиргеп бис. Кежээни эрттиргенин баш бурунгаар дыңнадып каан. Өөреникчилерни база организастап белеткээн. Өөреникчилер чугаалаар түүлүн эш-өөрү болгаш башкыларын-биле сүмелешкеп, багай эвес белеткенген. Бот-боттарының аразында кандыг четпестер барын уруглар ыяк чугаалажыпканнар. Чамдык ада-иелер болгаш уруглар аразында мегележиттер шын эвес түүл барын база илередикен. Шынчы чоруктуң ужур-дузазын башкыларынга шынчы болуруи негээри чугула. Мындыг чижек. Алдыгы классчы оол мантанырынга ынак турган. Ада-иези оолдуң шын эвес талаазын чедир билбейн, харыында деткимир сагыштыг болган. Боттарының чазымнга ава, ача сөөлүнде бүгүрээн. Ол дээрге башкыларын-даа, ада-иезин-даа мегелептер апарган. Школага кичээлге барбайн, «аарыг адамга ам салыы чорудум» деп, а бажынынга келгеш, «онаалга чок» деп каапа чоруп каар. Өөреникчиниң эде кижилер хаяа ада-иезин хөй күштү үндүргеннер.

Бир чамдык ада-иелер уруглар күш-биле кижизидер дээр хөөннер бар. Ийи-чаңгыс төрелдер ындыг кижизидилгениң ажыктынын шинзидарын орадажыш, «бистиң эттеп коргудуу турган кижизидиң каан, ыяачангаш уруглары база күш-биле кижизидери артык эвес» дишкеннер. Маңаа мындыг чижектен көрээлиг. Мээң класымга Серёжа Д. бир-ле хүн кичээлге келбээн. Ооң бажынынга чеде бээримге: авазы «бо хүн тайгага ажыл хей болгаш чаңгыс хүн дузалаштырыптым, башкы» дээр болду. Дыңнадып чөпшээрежиктин чугаалаарымга, оолдуң адазы моон сонгаар чылдагаан чок черге кичээл үстүрбезин аазаан. Оолдуң канчаар кичээлден турарын доктаамал хайгаарап келдим. Чүге дээрге ооң өөредилгези дыка кошкак болган. Кожаларының база черле улустуң чугаазындан алырга, кичээлден келгеш, байгы-ла ажылды ол оол кылыр болган. Ыяачангаш кичээлдээр шагы бирмык чок деп сөглеп болур. Оолдуң иезинге чүвениң ужурун чугаалап, оолдуң өөредилгези дээш оларның харысаалгазының чугаалаан мен. Ыяачаар дутуруштыныывыс соонда оглу багай демдек алырга, ону эттээр болу берген.

Төлептиг кижизидилгеге кандыг-даа түскай хемчеглер хөрек чок. Коз-ла түве өг-бүленің эки үлегери болур.

Шынчы болгаш ак сеткилдиг чорукту бистиң чамдык аныяктарывыс чедир билбейн чоруур. Оларның бодалы мындыг. Оор кылбас, мегелевес, өскенің түвээнин чөпшээрел чокка албас кижи-ле болза шынчы кижи деп санап турар. Шынчы чорук оон-биле кыыгаарланмас. Ажылынга ак сеткилдиг, бодуунуң база эш-өөрүнүң частырыын черле чажырбас кижиниң шынчы дээр бис.

Д. ДЫРТЫК.
Эрги-Барлык школазының башкызы.

Барыын-Хемчик район.

ДЫҢНАДЫГ

Бо чылдың июль 13-те поэзияның 19 шкаф Гастелло аттыг паркта иогаан театрга «Совет Эвилелиниң делегей байдалының дугайында» лекция болур. Лекцияны ССРЭ-киң даштыкы харекет министерствозунуң ажылдакчызы М. Н. Жилкин кожуур.

Билетти «Билиг» киитилеликтен садып ап болур.

АДРЕЗИ: Кочетов кудумчузу 4, телефон № 21-35.

Редакциюн оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН

БАЖЫҢЫ СҮМЕЛЕП ТУР

Ижин-шөйүндүнүң халдавырлыг аарыгларынга удур демисел

Ижин-шөйүндүнүң эң-не нептерээчел халдавырлыг аарыглары болза: ижин тивви, дизентерия болгаш уруглардың кыжык аарыы болур. Ижин-шөйүндүң аарыглары ылаңгыя ийи харга чедир уруглarга дыка айыылдыг. Халдавырлыг ижин-шөйүндүң аарыгларының микробтары болза, кижиниң организминиге түгле аас дамчыштыр, хирлиг аъш-чемден аазы сугдан тыптыр. Ижин-шөйүндүнүң халдавырлыг аарыгларының микробтары аарыг кижиниң албанынга туруп турар.

Халдавырлыг ижин-шөйүндү аарыгларын таратпас дээш баш бурунгаар чорудар хемчеглер болза, аарыг кижини дургени-биле эмнелге черинге чыттырар болгаш ооң чурттап турган оран-бөжыңынга дезинфекцияны чорудары чугуза.

Медицина дузалакчызы чогуур үезинде көргүстүгген турар болза, аарының нарыындаашкынарының тыптырын баш бурунгаар болдурбас. Ынчангаш кузуп, куду олурупту азы, аарып турган үеде эмчиниң доп-дораан келдирер херек. Ижин тивви болгаш дизентерияны хирлиг халдарының аарыы дээр. Ынчангаш хамыктың мурнунда халдарны үргүлүг арыг-шевер болдурар дээш мичээнгей салыр. Чеменнириниң мурнунда болгаш албанныаар бажыңга барганыңың сөөлүнде халдарынарны үргүлүг савак-биле чүгээр.

Аъш-чемниң артыын стол кырынга арттырбанар, саактерни бүгү-де аргалар-биле чок кылынар. Чиг суг болгаш хайындырбаан суг ишпеңер. Ногаалдарны, каттарны болгаш чимистерни хайындырган суг-биле чуп арыглаап чиңер. Чуртталга бажыңының, кажаа-херимниң болгаш ниити ажыглал черининиң арыг-шеверни сагыңар. Ижин тивинге болгаш дизентерияга удур мамгалаттырарының тарыынкыныя кылыңар.

Ижин тивви-биле болгаш дизентерия-биле демиселдиң чурумун сагывышаан, силер болза, бот-боттарыңарны уруглarынарны болгаш делгаидыр турар кижилерни ооң камгалаар ужурлуг силер.

Чаңнык дүжүүшкүнүнден, электри тогунуң согуушкунундан камгаланыры, баштайгы дуза

Кижиге чаңнык дүшкенде азы электри тогунуң согуушкуну детенде ооң эът-бодунга өртең черлер тыпты бээр, медерелин оскунуптар; аар таварылгаларда тымайн баар болгаш өлүп-даа болур.

Электри тогунуң согуушкунунга таварышкан кижиге баштайгы дузаламчы болза электри удазынындан ону доп-дораан адырары болур. Ону адырар кижи токтуң соптуп болур аймылындан боду база кичээнир херек. Согуушкунга таварышкан кижиниң адыштапканы удазының кызыл хол-биле тудуп болбэе. Бир эвес ук кижиниң хевя кургаг болза оортан тутпаш, удазынындан адыра тырттар херек.

Электри тогунга таварышкан кижи медерелин оскунупканда аңаа нашатырлыг спиртиг чыткарар. Тыныжы доктааганда түскай тындырылганы кылыр болгаш эмчиниң доп-дораан келдирер. Өрттенген черлерни марганцевокислый кальцийниң эдилдирии-биле оттургеп өл пос-биле шарырыр болгаш ук кижиниң эмнелгеге чедирер.

Чаңнытан камгаланырда дараазында түүлдерни сагыза чогуур, чүл дээ дииңмирээшкиниң үезинде бедик чүвелер чаныңга чоокшулаваас, көдээ ажыл-агый хереселдериниң кадымыр, аймыр болгаш өске-лериниң-даа бистиг талазыны өрү кылдыр түппас болза чогуур.

Хлебти канчаар кадагалаарыл?

Аъш-чем кылдыр ажыглап турарывыс продуктуларывыстың хөй кезиин быжырар, тодаргайлаарга — оларны хайындырар, хаарар, хоорар болгай. Ооң түңнелинде чем продуктуларынга чыштынган микробтар өлүп каар.

Чигге-ле чиир продуктуларны — редисканы, согунаны, огурецтерни, салатты, помидорларны столга салырының мурнунда эки чуур.

Хлебти аң көөргө оон шуут өскө. Хлебти арыглаа, чугбас болгай. Ону чылыг суг-биле аштарас. Ону садыдан экжелтен хевюр-ле ыяачаар чиир.

Хлеб—аъш-чемниң эң нептерелгей продуктузу. Хлеб будүрелин, дажыглаарын болгаш садыгларын санитар хайгаарал ы хынап турар. Хлеб заводтарында ажылчыннар, а ол ышкаш хлеб садыл, дажыглап турар кижилер үргүлүг эмчиге шинчидип турарлар. Бо бүгү хемчеглерни хереглекчите чедип турар хлеб продуктулары — эки шынарлыг болуун дээш кылып турар.

Бажыңның хереэжен аазы магазинге келгеш, хлеб садыл алган дижик. Ам бажыңга чедир хлебти хир-чамга боравааы оон хамаарыжыр апаар. Ол болуун аргалыг. Чүгдүнүүчал, чиик шестен кыпган тускай хаптыг болуру дээре. Ол пос хирлеии бээрге көскү болур, төлөдө өңгүр болур ужурлуг. Ындыг хапты арыг-силиг эдилээринге таарымчалыг. Хапчыгап орунга тускай хлеб ораап алыр чүвени азы чуурга арычал клеёнкалыг сумкаңы база ажыглап болур. Хлебти ораап албайн, аңаа-ле холга тудуп алгаш чоруп черде болбас. Аңаа доозуң-довурак чыпшынып, ону оскунуп-даа болгай. Ол ышкаш таар дег шаараш хендир (сетки) сава хлебти доозуңнаа база камталап шыпаавас. Өске продуктулар-биле, чимээлеерге, картофель, могаалар-биле кады хлебти сумкаже суп база болбас. Хир-чам оон-биле кады микробтар, кыжаларның (маңгыс куртарының) чуургаларын-даа хлебке чыпшына берии болур болгай, а ону олла олчаан чиир апаар.

Бажыңда хлебти буфетке азы тускай арыг-силиг хааржакка кадагалап ажаар херек. Тускай хааржакчыгаш агаар кирер уттелиг болур. Бир эвес хлебти чиирининг мурнунда от кырынга каш-ла минутада аңдара-дүндере тутпаар болза улам ажанныг апаар. Оон-биле кады хлебке чыпшынган микробтарны база хоро чок болдурар.

ЧААГАЙ ЧЫТТЫГ, ЭМ БОЛУР ХООЛУЛУГ СУКСУНДАН ЧООГЛАҢАР

Шай аажок амданныг болгаш чаагай чыттыг. Улус ону ыяачангаш үнелээр. Шайның эки-ээн ооң түгле амданында эвес. Ооң эм болгаш чем болур хоолулуу база бар.

Шайның будүүзүнде ажыглы тыымдыраар будүмелдер, эфир устери, алколоидтер, кофеин, белок будүмелдерл, сугга эстир витаминнериниң барык шупгузу, өске-даа хей-хей витаминнер бар.

Ылаңгыя сарыг шай ооң адында, хей-хөө микробтарга өлүмнүг салдар чедирер будүмелдерлиг. Ижин аарыг кижилерни ол шай-биле пин-үш хүн эмнээрге, дизентерия микробтары чиде бээр, а 5—10 хондур эмнеп көөрге, аарыг кижи шуут эксирип деп чүвени совет эмчи С. И. Бердиева сарыг шай-биле ижин аарыг кижилер эмнеп турган билгеп.

Шай төп медерел системазының, бүүректериниң ажылдаарынга идиг бээр, мага-боттуң дер үндүрер шаараштарын быжыглаар, оларның суг түтпастай бээрин чайладыр, ыяачангаш шитики органнарга хамзырашкынар болу бээр чылдагаанларны эвээжедир.

Ижининг чем хайындырары кошкай бээрге, шай аңаа база эки салдарлыг болур.

Дузаан сарыг шай изиг хүнде мага-боттуң дер-биле катай үнүп эвээжээр дустарының орнуна дуо четчезеп бээр, кижиниң суксаанын база хандырар.

Шайны ижерге ажыктыг, чемнег болдурарда, ону ажыглап билир болза чогуур. Шай чаагай чыттыг болган тудуумда-удам ажыктыг. Ыяачангаш шайны аңгы савага хандылап алгаш, шаажаң ийикпе фаянс ыяачын хөнекке дораан кудуп алыр, өске продуктулардан аңгы кадагалаар. Суун аңгы хайындырар. Сут удаваас хайнар дей бергеш, «кыры агартыр көвүктели» бергенде, шай хандыгаын ол сугже кудуп алыр.

КИНО

ИЮЛЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ». Киночымнды 10, «Акицепна» 12. «Киев углаңышкынында» д. э. 2, 4, 8, 10 шкатарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дубровский» 3, «Серафим Фролович шинчылыы» 5, 7, 9 шкатарда.

редакциянын адрези

Кызыл, Шетинкип—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш проозаның кылдызының 35-24, аарымсалгалыг секретарының 23-35, партийн ажы-ыяа кылдызының 37-13, культура кылдызының 21-17, үлетөр кылдызының 22-64, чагда база совет туризмузу кылдызының 21-27, информация кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-11. Солун келбейн баргаш 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында издательство эвилелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкип—Кравченко кудумчузу 1).

ТС—00654

Солун неделяда алды катап үнер

БУГУ ЧУРТТАРНЫН ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылда үнелеттингеден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Советининг болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1969 ч. ИЮЛЬ 18 ПЯТНИЦА № 167 (8013).

Өртээ 2 көп.

ТЫВАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМНАРЫ

Республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планын 1969 чылдың бирги чартыында күүседкенининг дугайында Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң дыңнадыы

В. И. Ленининиң төрүттүгенниден бээр 100 чыл болуруп болгаш Совет Тываның 25 чыл оюн төлептиг үткүүр деэш Тываның ажылы чону социалистиг чарыштыг калбартып, улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле элээн чедишкиннерлиг болган.

I.

ҮЛЕТПҮР

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары ленинчи юбилейин төлептиг үткүүрүнүң социалистиг чарыжын калбарткаш, чартык чылдың планын ажыр күүседкен. 1968 чылдың ол үезинге деңнээрге, үлетпүр продукциязын бүдүрери 12 хуу оскен.

1968 чылдың баштайгы чартынга деңнээрге, үлетпүрүнүң кол-кол адырларынга продукция бүдүрериниң өзүлдези мынаар:

Электроэнергетика	27 хуу
Хөмүр-даш	23 —»—
Металл болбаазырадылгазы	18 —»—
Ыяш болгаш ыяш болбаазырадылгазы	18 —»—
Аъш-чем үлетпүрү	16 —»—

Үлетпүр бүдүрүлгелери сайгарган продукциянның хемчээлиниң планын 110 хуу, а ийиги кварталда 109 хуу күүседкен. Эвилел чагыргазының бүдүрүлгелери продукция сайгарарының чартык чыл планын 106, республика чагыргазыны—111 хуу күүседкен.

Республиканың 63 үлетпүр бүдүрүлгезиниң дөртен дөрт продукция сайгарарының хемчээлиниң чартык чыл планын күүседкен. Ол бүдүрүлгелерниң пландан ажыр сайгарган продукциязының хемчээли 3 млн. рубль болган.

Тус-тус бүдүрүлгелериниң аайы-биле алырга, продукция сайгарарының планын күүседкени мындыг болган:

	1969 чылдың бирги чартынында план күүседелиниң хуузу	1968 чыла деңнээрге 1969 чылда хуу-биле
Эвилел чагыргазының үлетпүрү	106	105
Оон иштинде:		
«Тыва даг-дүгү» комбинат	103	96
«Кызыл-Хавак» шахта	140	128
Чадаананың хөмүр-даш разреэ	147	117
«Тыва тудуг» трестиң үлетпүр бүдүрүлгелери		
«Тыва даг-дүгү тудугнуң» (УБК)	100,0	118
«Тыва даг-дүгү тудугнуң» УБК	74	77
Республика чагыргазының үлетпүрү	111	114
Оон иштинде:		
Эът комбинады	122	105
Сүт комбинады	131	108
Аъш-чем үлетпүрүвүн эргелели	100,0	126
Кызылдың хлеб заводу	97	101
Чадаананың » —»—	117	130
Ак-Довурактың » —»—	105	112
Хову-Аксының » —»—	105	106
Пиво заводу	97	2,3 катап
Тараа продуктулар эргелели	124	161
Кызылдың тараа сайгарар баазазы	126	155
Чадаананың тараа хуулаар аъыр пүүмтүзү	153	139
Типография	94	84
Даараныла комбинады	106	105
Алгы заводу	111	110
Тудуг материалдарының үлетпүрүнүң эргелели	113	97
Кызылдың түүйбу заводу	106	99,7
Кызыл-Мажалыктың —»—	132	92
«Тыва сүт тудуг» трест —»—	71	—
«Тыва кодаа тудуг» трест —»—	121	131
Ыяш ажыл-агый эргелели	103	109
«Тыва септелге тудуг» трест	80	—
Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы	107	110
Автосептелге заводу	86	103
«Сельхозтехниканың республика каттыжылышкыны»	105	93
Амыдырал хандырылга министерствозу	103	106
Шагаан-Арыгның амыдырал хандырылга комбинады	104	95
Туранның амыдырал хандырылга комбинады	97	93
Сарыг-Септи —»—	93	100,0
Чадаананың —»—	107	92
Тожунуң —»—	115	150
Септелге-тудуг участоту	107	112
Кызылдың даараныла фабриказы	108	119
Кызылдың амыдырал хандырылга комбинады	107	120
Бай-Хаактың —»—	65	85
Ак-Довуракты —»—	122	167
Хову-Аксының —»—	115	163
Самагалдайның —»—	100,0	118
Эрзинниң —»—	86	120
Өвүрүнүң —»—	127	175
Бай-Тайганың —»—	109	109

1969 чылдың бирги чартынында республиканың районнарының айы-биле алырга сайгарган продукциязының хемчээлиниң планын күүседкени:

Районнар	1969 чылдың бирги чартынында план күүседелиниң хуузу	1968 чыла деңнээрге 1969 чылда хуу-биле
Бай-Тайга	109	109
Барыын-Хемчик	102	96
Өвүр	127	175
Чөөн-Хемчик	135	122
Улуг-Хем	115	91
Таңды	107	121
Бии-Хем	88	112
Тожу	129	129
Каа-Хем	81	87
Тес-Хем	118	132
Эрзин	86	120
Кызыл хоорай Совединг	110	115

Бирги чартык чылда продукция бүдүрүүшкүнүн натуралап көргүзерге болгаш эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, байдал мындыг:

	Бо чартык чылда бүдүрген продукция	План күүседелиниң 1969 чылда хуузу	1968 чыла деңнээрге 1969 чылда хуу-биле
Электроэнергия — млн. квт-шак	66,4	107	119
Хөмүр-даш — муң тонна	209,5	131	123
Тудуг түүйбузу—млн. кезек	10,7	95	94
Тудуг чугайы — муң тонна	1,4	32	3,1 катап
Демир-бетон конструкциялар болгаш кезектер—муң кубометр	6,5	94	102
Даг-дүгү (тывыжы) — муң тонна	13,1	106	113
Тудуг болгаш оттуглар ыяштыг үндүр сөөртүрү — муң кубометр	136,5	92	98
Оон иштинде:			
Тудуг ыяжы—муң кубометр	116,0	103	101
Дилиг материалдары —»—	51,5	106	112
Мебель — муң рубль	350,4	85	101
Хем идик — муң эжеш	28,7	110	117
Кидис идик —»—	32	100,3	101
Даараныла кылыгларын — муң рубль	405	102	107
Бирги категориянның өкпе, баар-биле катай эът — тонна	1996	105	115
Колбаса кылыгзары —тонна	459	109	109
Саржат —»—	135	150	59
Чалаң сүт продукциязы	5754	107	117
Долган —»—	6569	115	133
Хлеб болгаш хлеб-булка аймаа —»—	7806	99,1	100,2
Кондитер аймаа —»—	372	102	109
Пиво — муң дкл	95	100,0	106
Водка —»—	110	110	—
Эмиртпес суксуннар —»—	40	68	54
Дүс (тывыжы) — тонна	2830	102	97

Бо чылдың бирги чартынында эрткен чылдың ол үезинге бодаарга дараазында продукцияны хөйүү бүдүрген:

Электроэнергияны	10,5 млн. квт.-шак
Хөмүр-даштыг	39,1 муң тонналыг
Тудуг чугайын	0,9 муң тонналыг
Даг-дүгүн	1496 тонналыг
Дилиг материалдарын	5,3 муң кубометрлиг
Хем идиктиг	4,1 муң эжештиг
Даараныла кылыгларын	26 муң рубльдиг
Эътти	265 тонналыг
Колбаса кылыгларын	38 тонналыг
Чалаң сүт продукциязын	849 тонналыг
Долганы	1607 тонналыг
Кондитер кылыгларын	30 тонналыг

Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг берүшкининиң чаа системазын ёзулаар 13 бүдүрүлге ажылдап турар. Ол болза «Тыва даг-дүгү» комбинат, Кызылдың электри станциязы, аъш-чем үлетпүрүнүң эргелелиниң бүдүрүлгелери, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы, эът комбинады, типография, автосептелге заводу, «Тыва септелге-тудут» трестиң үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, алдын тывыжыныш участоту-дур. Ол бүдүрүлгелер продукция сайгарарының планын 107 хуу, бүдүрүлгени өстүрериниң темпизин 108 хуу күүседкен. Барык бир миллион рубльдиг продукциязын планнадан ажыр сайгарган. Ишти продукция бүдүрериниң хемчээли эрткен чылдың бо үезининиден 13 хуу үлгаткан. Планныг сорулгаларны кол-кол бүдүрүлгелер аайы-биле эът комбинады, Чадаананың болгаш Ак-довуракты хлеб заводтары чедимчелиг боттандырган.

Чартык чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын үлетпүр бүдүрүлгелери 110 хуу күүседкен. Эрткен чылдың баштайгы чартынындан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 5 хуу

(Төнчүзү 2-ги арныда).

Мал чеми белеткээринин темпизин бедидер!

Таңды эдектеринде

Таңды районнуң ажыл-агыйларында мал чеминиң белеткели кидин үдүктээн. Иштизи-биле район бо 1969 чылга 19676 тонна сиген белеткээр планныг. Оон бо хүннерге чедир 3000 тоннаны белеткеп алган.

Сезонныг ажылга кижи болгаш машина-техниканың күжүн бедик деннелге организастаан тулум чедишкинниг болур. Колхозтарның, совхозтарның ховуларында 140 трактор, 84 сиген кезер машина, 50 дырбаач, 20 сараат салыкчызы болгаш 300 ажыг кижи турүшкүн чок ажылдап турар.

Бо кампанияның эгезинден ажыл-агыйлардан «Межегей» совхозтуң дирекциязы, ында партия, ажылчын комитеттери ажылды билдилиг үдүртүп, бедик көргүзүглүг ажылдап эгелээн. Совхоз 3400 ажыг тонна сиген белеткээр планныг, бо хүннерге чедир 700 тоннаны кылып алган. Бо дээрге сиген тайыс үнген ховуларлан, ыяш аразындан белеткээн сиген-дир. Совхозтуң мал чеминиң белеткелинде бригадалары ёзулуг сиген үнген шынааларынче ам-на эгелеп киргеп. Үстүнде көрдүнген планны күүседип алырының бүгү аргалары оларда бар.

Малга быжыг чем-суурну тургузарының херээнге «Элегес» совхозтуң дирекциязы, ында партия, хөй-ниити организациялары ажылды бедик деннелге организастап, эки түннелиг болуп турар.

—●—

Мурнап турар колхоз

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы» көдээ ажыл-агый артели сиген белеткелиниң талазы-биле районда бирги черде чоруп турар. Колхозта сиген белеткээр бригада ажылдап турар. Бригадада механизастаттынган бир звено, аътты болгаш холдуң чепсээ-биле ажылдаар база бир звено бар. Шупту 50 ажыг кижи сиген белеткелинде хаара туттунган.

Колхоз июль 15-те сиген белеткээр планын 37 хуу күүседкен. Сөөлгү үеде ажылдың организастыы болгаш темпизи улам өскүжээн.

ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Республиканың колхозтары, совхозтары мал чемперинин белеткелинге ажылдың темпизин элээн дүргедеди турар. 1969 чылдың июль 15-ке чедир республиканың ажыл-агыйлары 26,1 муң гектар черниң сигенин кескен, оортан 17,8 муң гаңы болуп алган болгаш белеткээн сиген 7800 тонна ажыг болган.

Таңды районнуң ажыл-агыйлары ниитиниң малынга чемпер белеткээрин элээн организастыг чорудуп турар. Бир эвес ниити республикада белеткээн сиген 6,1 хуу болза, бо районда ол 13 хуу хире болган. Каа-Хем район оон хожудавайн, сиген белеткелиниң база 13 хуу чедирген. Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларында сиген белеткели 8 хуу чедип, сөөлгү үеде элээн шуудап бар чыдар.

Республикада ниитизи-биле сиген белеткелинде 532 трактор, 3296 кижи ажылдап турар. Оон иштинде 989 кижи холдуң чепсээ-биле ажылдап турар. Оларда хол кадыырлары 462, аътты сиген кестирер машиналары 93.

Мал чемнери белеткээр ажыл «Межегей» совхозта эки тургустунган. Ында 1000 тонна сигенни ам белеткеп апкан, а план 3000 тонна. Совхозтуң бүгү механизминери ажылдап турар болгаш хол кадыры-биле сиген кезилдезин калбаа-биле ажыглап турар. Ол-ла районнуң «Революцияның чалбыыжы», «Коммунизминиң херели» колхозтарында база «Элегес», «УТКА 25 чылы», «Улуг-Хая» совхозтарда малга бөдүүн чемнер белеткелин эки чорудуп турар.

Оон-биле кады республиканың чамдык районнарында мал чемперинің белеткели кончуг багай чоруп турар. Чиижээ, Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйлары июль 1-ден бээр чүгле 50 тонна сиген белеткээн, ол дээрге районнуң планының чаңгыс-ла хуузу болур. Районда чүгле 6 трактор, трактор-нуң сиген кестирер 12 машиназы, аъттың сиген кестирер бир машиназы ажылдап турар. Кезилде-биле бөлүүшкүүпүң аразы дыка үзүктелиишкинниг. Бир эвес районда 291 га черниң сигенин кескен болза, белгени чүгле 140 га.

Барыын-Хемчик районда сиген кезилдезин база кончуг багай организастаан, ында бүгү ажыл-агыйлар 15 ажыл хүнүнүң дургузунда чүгле 584 гектар черниң сигенин кескен. Ол болза сиген кезер бир машинага чүгле 2 хире гектар онаажыр, а норма 5,6 гектар болгай. Районда сиген белеткелиниң планы чүгле 2,2 хуу күүседтиниң турар. Өвүр районда байдал оон-даа дора болуп, чүгле 21 тонна сиген белеткээн, азы планның 0,2 хуузу күүседтинген.

Бо чылын сиген белеткелиниң планын күүседиринің бүгү арталары бар. Боду үнген-даа, хөй чылдыг тарымал-даа сигенниң үнүжү багай эвес. «Элегес», «Пайрал», «УТКА 25 чылы» совхозтарның хөй чылдыг тарымал сигенперинин чамдык участоктарының бир газынган 20—22 центнер эки шынарлыг сигенни ап турар. Кезиг алдынган хөй чылдыг сиген шөлдерни сентябрьда ийиги кезилдени чорудары-биле ам-даа сугтарары хову ажылдакчыларының хүлээлгези болур.

Будук-бүрү чемперни белеткээриниң чугула ужур-дузазын үнелеп коргеш, Каа-Хем районнуң ажыл-агыйлары ону ам 946 тоннага белеткеп алган, Ынчалаа-даа хөй ажыл-агыйлар бо ажылче ам-даа кирбээн. Чиижээ, Таңды, Бии-Хем, Өвүр районнарының ажыл-агыйлары чүгле 8—14 тонна будук-бүрү чемни белеткээннер.

Ажыл-агыйларының болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелдериниң удуртукчулары будук-бүрү чемнерни үнелеп корбее чорук-биле эптежип болбас. Бо талазы-биле планныг онаажаны күүседир дээш бүгү черлерге оон белеткелни организастап чорудар херек.

Бо чылын республикада 18 муң гектар сугтарылгалыг черлерге мал чемнерни тараан. Ол дээрге мал чемнерни остуруп алырынга улуг курлавыр болур. Ындыг турбуже элээн хөй районнар амга чедир бо культураларның сугтарылгазын чорутпайн турар. Чиижээ, Өвүр район сугтарылгалыг черлериниң чүгле 12 хуузун, Улуг-Хем — 48, Чөөн-Хемчик — 52, Барыын-Хемчик — 57 хуузун сугтарган. Каа-Хем, Тес-Хем районнар мал чеми-даа, тараа-даа культураларының сугтарылгазын чорутпайн турарлар.

Партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый организлары мал чемнериниң белеткелиниче бар күштерин шынгыы мобилизаставайн турарын үстүнде чижектер айтып турар-дыр. Бо чылын малга четчир чемнерни белеткеп алырының аргазы бүрүн бар. Маңаа чүгле ажыл-агыйларның удуртукчуларының, районнарның партия, совет организацияларының талазындан бо чугула ажылды кайчаар организастап чорударындан, ажылды харылзар кижилер хүүда харылсалгазын кайчаар көргенинден хамаарыжыр. Дүжүт ажаап алышкызы ырак эвес. Сиген белеткелни оон бетинде доозарыпче көдээниң бүгү ажыл-ишчилери көдүрлүп үпер ужурлуг.

«МЕЖЕГЕЙ» СОВХОЗ. Сиген кезилдези түлүктеп турар. Сигенчилерге агитаторлар доктаамал кээп, сөөлгү медээлерни болгаш солун чүүлдерни чугаалап берип турарлар. Агитатор Г. В. Бондаренконун (бо чуруктун оң талакы кыдыында) эвилеглиг беседаны № 5 бригадага кылып турганының үезинде С. ФЕОКТИСТОВ чурумка тыртыпган.

СИГЕНЧИЛЕР

Таңдыда «Коммунизминиң херели» колхозтуң Оюн Дадар-оолга баштаткан сигенчилер бригадазы 40 ажыг кижиден тургустунган.

Оларның аразында трактористер Оюн Доспан-оолдуң, Оюн Чөрлик-оолдуң кайызыда хүндө 16 га черниң сигенин кестирерин 25 га чедир кестирип, мурнакчыларның одуругунда киргеп.

Трактор дырбаактары-биле сиген балдүрүп турар Оюн Эзир-оол, Владимир Оюн ажыл нормазын бүдүн чартык катап ажыр күүседиринге ханчыга бергеп. Сараат салыкчызы Оюн Кара-оол хүндө 25 тонна сигенни сараатгаарын 35 тонна чедирип турар апарган.

Звенолор аразында чарышка Оюн Кара-оолдуң удуртказа сөөртүкчүлери шылгарап турар. Сигенчилериниң аъш-чем хандырылгазы эки.

ЧАЙГЫ ЧЕР АҢДАРЫЛГАЗЫ

Республикада чайгы чер аңдарылгазының чорун турарын июль 15-тиң медээзи-биле алырга мындыг:

РАЙОННАР	КҮҮСЕТКЕН ХУУЗУ
Каа-Хем	98,7
Таңды	95,5
Бии-Хем	94,1
Улуг-Хем	79,0
Кызыл хоорай Совединг	76,5
Барыын-Хемчик	66,4
Бай-Тайга	54,5
Эрзин	50,1
Тес-Хем	38,6
Чөөн-Хемчик	37,0
Республика	77,9
Эрткен чылдың бо үезинде турганы	62,2

—⊙—

Ажаалга, аңдарылга

Таңды районнуң ажыл-агыйларында кукуруза болгаш картофельдиң чайгы ажаалгазын мал чемниң белеткелибиле капсырлаштыр чорун келген. Район иштизи-биле 4500 гектар кукурузаның, а 350 гектар картофель шөлүнүң бок үнүштерин аштап, бирги арыгаашкыныш чорутканл.

Чайгы чер аңдарылгазының байдалы районда иштизи-биле 70 хуу ашкан. «Типилегге» совхозтуң, «Коммунизминиң херели» колхозтуң механизаторлары черниң чайгы аңдарылгазын бедик агротехниктиг байдалга шылыпкын чорутканындан, планын еске ажыл-агыйларны мурнап күүседкеннер.

—●—

ТҮЛҮКТЕЛДЕ

Дүжүт чидириг чокка ажаап алырынга ажыл-иш эмгы үеде кидин түлүк. «Өөке» совхозтуң төп пунктузунга хөй көдээ айы-биле график ёзугаар үүктел чок кээп турар.

Малчыннарның олчазы өөрүвүүг. Кыргылданы эрткен баштайгы көдээнарның чиижээден ап көөрге. Дамчат-оолдуң, Шаптаның көдээ хою планда көрдүвегининден 500—500 кг дүжүт. Мукур-оолдуу 400 кг дүжүт хөөнү берген. Үйнүк-оол, Домдуй оларның көргүзүү база эки.

Төп пунктунуң чанында хоюн чаа кыргылып дооскан, дараазының кыргылда ээлчээнде маңаа малчыннарла тай. Оон ыңай пунктунуң бодунда ажыл-ишке хөй чонну база айтыр херек. Ол бүгү улуг үүле будуруккүлерни хандырып турары тодарымчок.

Ниити чемненилгелиг организаставаан, малчыннарга чем кылыр черни белеткээн.

М. МААҢЫК.

КӨКТҮГ ЧАЙЛАГЛАРДА

Бо хүннерде чугула хүлээлгези. Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң малчыннары чайгы одарбайчыларлерни болур-чогуурубиле ажыгзаарының планын баш удур тургузуп алган.

Чайлаглаашкын дугайында айтырыгны совхозтуң партком-унуң хуралыпка чугаалаш-кан. Бүгү малды июньның 20-де июльдуң 3-не чедир чайлагларже үндүрген. 51 кодан шөөр мал Час-Адыр, Тепе-Адар, Мунгаш-Ак, Баян-Коз деп черлерниң чүм оттуг черлеринде. эъткир угланымшкынныг бода мал Час-Адырда. Бичө-Алыгатының Сукпак. Актың Баян-Кол Мунгаш-Ак ол мынаар семир тилгеде турар.

Чоокта чаа Бичө-Тей, Алыгаты салбырларның малчыларының боттарының ниити хураазынга чыызган. ниитиниң малынга быжыг чем-суурну белеткээриниң, мал кажааларының үүрмек септелгелерин чорударының, келир кыжын оттуглар ыяжын белеткеп алырының айтырыгларын мяк дүгүржүп алган.

Малчыннарның аразында Ооржак Очур, Ооржак Биянбоол, Монгуш Сарыг-оол, Монгуш Каас, Михаил Хомушку оларның кижи бүрүзү бо хүннерде кыштагларда 1-ден бүдүн чартык тонна чедир будук-бүрүнү белеткеп алгызаан.

РОСТОВ ОБЛАСТЬ. «Комсомолчу» совхоз күзүн тарымыр кызыл-тастың чаагай дүжүдүн остуруп үндүрген. Ол кызыл-тасты агротехникага оң тааржымчалыг хуусавда тарымырга, кыштың соогун шыдамык эрттиртеш, ам кончуг эки үнүп турар.

Күзүн тарыткынган кызыл тас бо чылын бир гектардан-на 40 центнерден эвээш эвес тарал дүжүдүн бээр деп, тускай эртемнигнер сапап турар. Механизаторлар тараазын кезеринге белеп.

ЧУРУКТА (солагай талададан оң талаже) совхозтуң партия организациязының секретары Юрий Хоршев, звеник комбайнер Анатолий Пухляков биле совхоз директору Федор Титов күзүн тарган кызыл тастыг шелде.

В. ТУРБИНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Бистиң Төрээн чуртувуста

Тараа кезериниң башкарыкчызы

● КУБАНЬ КЫЗЫЛ-ТАЗЫН долдур чүдүрген муңмуң автомашиналар Кубаньның чазагыг болгаш иодээ оруктарында дүн-хүн чок шуужуп турар. Чаа дүжүт тараазын крайның бүгү элеваторлары дүн, хүнүң бүгү дургузунда хүлээп ап турар. Тимашевск районнуң ажылагшылары шыгжамырга 10 муң тонна тараану уруп берген. Каневск районнуң колхозтары күрүшеннің кадагалал чөрлерияге хүнүң-не 500-600 тонна тараану хүлээдип берип турар.

Тараа соорттүрүн дүргедедир чаңгыс аай башкарылда ажылы тургустунган. Оон ажылдакчылары тараа белеткелинде ажылдап турар автотранспортту удуртур. Колээ район бүрүзүнде шалыпкын ходелир бөлүктер ажылдап турар. Оларның составында автомобильчи комсомолчулар бактаап киргеп. Тимашевск районда элеватор чанында төп башкарылда чеги ажылдап турар. Ол чер радио, телефоя дамчыштыр чолаачылар, ажыл-агыйлар-биле харылаашкаш, автотранспорттуң шын ажылдаарын хандырар.

Башкарылда чөрлериниң ажылдакчылары элеваторларга чүктүг машиналар сыралы берген туларын чайладыр, машиналарның техниктиг байдалын хынаар, чолаачыларның таарымчалыг дыштанырын организастаар.

(СЭТА-ның корр).
КРАСНОДАР.

Фермаларга — уксаалыг малдар

● УССУРИЙСКИГЕ симменталь болгаш кара-шокар уксаалыг 500 кааралаарны, шарыжыктарны, улуг ак, кемероочу уксаалыг 100 хевиинү, аар чүүк соорттүр, челер аъттарны садыглаарының Ыракку Чөөн чүк зоналының делгелгези болган. Анда Приморьениң эң ажы ажыл-агыйлары—уксаалыг мал өстүрериниң Хороль, Григорьевск, Партизан, Артемовск ажыл-агыйлары, совхозтары болгаш оон-даа өскелер киришкен.

Приамурьеге арыг уксаалыг мал саны сөөлгү беш чыл дургузунда үш катап көвүдээн. Край бүгү Ыракку Чөөн чүкке симменталь уксаалыг шнек. буга өстүрүп бээр кол девискээр болу берген.

УССУРИЙСК.
(СЭТА-ның корр).

Комсомолчу колонна

Кадмык АССР-ниң Приютво районунуң «Найырал» көдээ ажыл-агый артелиниң оолдар, кыстары машиналарның техниктиг ажаалдаашн кылырынга камнап алган акша-хөрецгизи-биле В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуруңга уткуштур боттарының комсомолчу трактор колонназын тургузар деп шиитпирлээн.

Аныяктар артык кезектерни болгаш кывар чүүлдү камның чарыгдалары, машиналарның септелгелер аразында ажылдаар хуусаазын уладыры дээш бурундаа чылын поход чарлаан болгаш камнап алыр хөрецгизи-биле беш чаа трактор бүдүрүп алырының фондузун тургузар дээн. Көдээ ажылагый техниказын камниг ажыглаары дээш демиселди колхозтуң ВЛКСМ комитези баштаан.

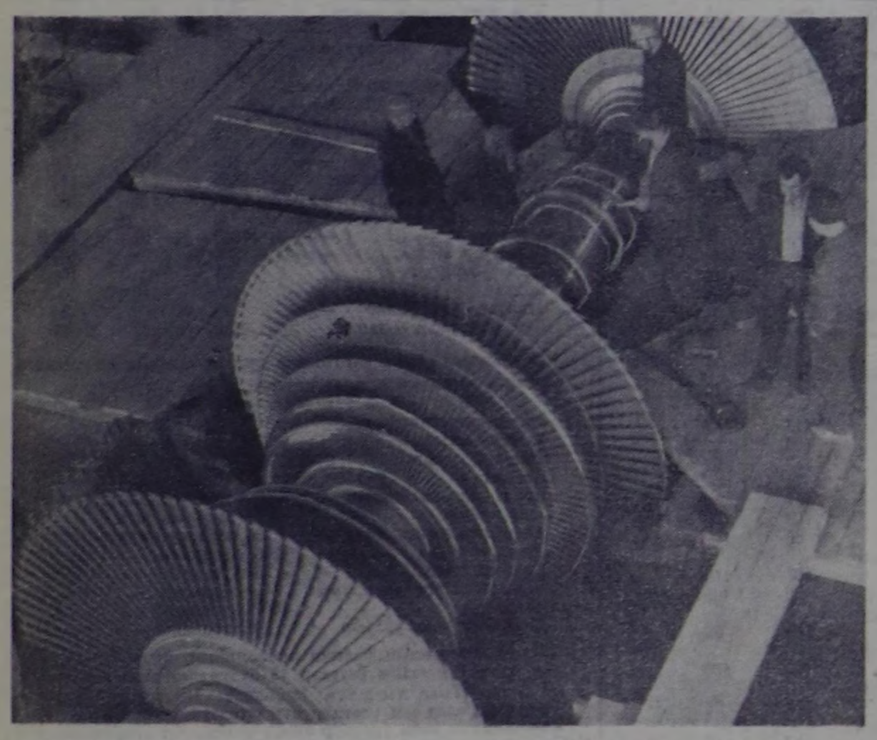
«Найырал» көдээ ажыл-агый артелиниң комсомолчуларының эгелээшкинин республиканың бүгү көдээ аныяктары калбаа-биле деткээн. Трактор колонназын «Калмыкияның комсомолу» деп адаар дугайында шиитпир үндүрген.

(СЭТА-ның корр.).

Плазма-биле ажылдаар кески

Газ оду-биле демир үзе чыртыр чаа машина эң кадыг, дадарбас каннардан бир метр хемчээлдиг, кандыг-даа хевирлиг майыктарны кезип шыдаар. Оны Одессаның «Автогенмаш» заводунуң конструкторлары чогаадып тургускан. Агрегат газ-кислород оду-биле ажылдаар кескилерлиг болгаш хары угда үш манык ёзугаар кезинде кылып шыдаар. Херек апарганда плазма-биле ажылдаар кески дериин аңаа база ажыглап болур. Ынчан «кескинниң» изин 20 муң градус апаар. Ол машина өңнүг болгаш кара кандыг-даа металлдарны эң күүлүг автоген аппараттарындан беш-алды катап дүрген кезер.

Одесса.
(СЭТА-ның корр.).

Белоруе ССР. Лукомль ГРЭС 300 муң киловатт күүлүг баштайгы турбинаның ротору таарыштыр тургузуп турары.

ЧУРУКТА: баштайгы турбинаның ротору таарыштыр тургузуп турары.
М. МИНКОВИЧИЙНИҢ фотозуу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Тываның күш-ажылчы базымнары

Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң дыңнадыының төнчүзү

(Эгези 1-ги арында).

бедээн. Чаа системаже шилчээн бүдүрүлгелер планын 103 хуу күүседип, өзүлдениң темпизин 106 хуу чедирген. Бараанның продукциялың бот-үнезин чигедип, планын күүседип, оон ачызында 200 муң хире рубльдиң камналгазын тургускан.

II.
КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ

1969 чылдың часкы тарылгазын республиканың колхозтары, совхозтары чедишкининг эрттирген. Колхозтар, совхозтар чазын чажып тарыыр культураларның тарилга планын 102, тараа культураларын база 102, а көл культура болур кызыл-тас тарылгазының планын 103 хуу күүсеткен. 1968 чыл-биле дениээрге колхозтарда болгаш совхозтарда бо чылын картофельдиң, ногааның, кукурузаның, чаңгыс чылдыг сигеннериниң тарылга шөлдери аларын улгаткан. Эрткен чылга дениээрге бо чылын чайгы чер 7,8 муң гектар хөй аңдартынган.

1969 чылдың июль 1-ге чедир байдал-биле алырга, республиканың ажыл-агыйлары тракторлар септелгезиниң чыл планын күүседипкен. Ам ажыл-агыйлар чаа дүмүт аңаан алышкынышка белеткел ажылдарын чорудуп турар. Сөөлгү хүннерге чедир тараа кестирер бүгү комбайннарның 26 хуузу септеттингеп.

Мал ажылын хөгжүдер талазы-биле чамдык чедишкиннер чедип алдынган. Эрткен чылдың баштайгы чартыы-биле дениээрге, бо чылдың алды айларында колхозтар, совхозтар эт будүрерин 30 хуу, чуургавыын—46 хуу көвүдеткен. Төрүүр бир дагаага онаалтыр чуурга алыры ортумаа-биле 28 хуу өскен.

Мал ажылының продуктуларын садып алырының планы чедишкинниг күүсеттинип турар. Ажыл-агыйларның бүгү категорнялары мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чартык чыл планын: сүттү—12, малды—16, дүктү — 31 хуу ажыр күүсеткен.

Эрткен чыл-биле дениээрге садып алышкын дараазында саннар-биле көргүстүнер: эрткен чылдың июль 1-ге чедир мал болгаш куш дириг дениээрге 6,7 муң тонна саттынган болза, бо чылдың эрткен үезинде 6,9 муң тонна саттынган. Дүк—1140 тонна саттынган болза, эрткен алды айларда 1152 тонна болган.

Эрткен чылдың бо үеэн-биле дениээрге, бо чылдың алды айларында хойнуң болгаш өшкүнүң баш саны 13,4 чылы—0,6 муң баш, теве — 6 хуу немешкен. Мыйыстыг бода малдың, хавааныарның болгаш иви малдың баш саны эрткен чылдыындан бо чылын алаэп кызырылган.

III.
ТРАНСПОРТ

Бирги чартык чылда автомобиль транспорту-биле чүүн соортүрүүн планы 91 хуу күүсеттинген. А тонна-километрнии-биле 83 хуу болган. Эрткен чылдың бирги чартык чылдаазы-биле дениээрге, чүүк соортүрүүнүң хемчээли тонна-биле санаарга 12 хуу, тонна-километрже шилчилдерге 21 хуу кызырылган. Пассажирлер соортүрүүнүң чартык чылда кордунган планы 105 хуу, пассажир-километрнии 93 хуу, пассажирлер соортүрүүнүң темпизиниң өзүлдези 110 хуу, а пассажир-километрнии 102 хуу күүсеттинген. Ынчангаш 1968 чылдың бирги чартык чылында күүселдезиниге дениээрге, бо чылдың алды айларында 972 пассажирни хөйнү соорткен.

IV.
КАПИТАЛ ТУДУГ

Бирги чартык чылда республиканың хоорайларынга, суурларынга будүрүлгенниң, чурттаалганың болгаш культура-амыдыраадың тудугларын кылып турган.

Күрүне планында көрдүнген хөрецгиниң күсели-биле туткаш ажыглалга кирген, будүрүлге болгаш будүрүлге эвесдаа хевирлиг кол фондулар 3,1 миллион рубль хемчээлдиг болган, а оон иштинде будүрүлге хевирлиг тудугну 2,5 миллион рубльге кылган. Планда көрдүнген хөрецгилериниң күсели-биле боттандырган капитал салыышкынарының хемчээли 18,6 миллион рубль четкен. Ол дээрге эрткен чылдың ол үезинге дениээрге 1,2 хуу өскени ол. Тудуг-монтаж ажылдарын 13,8 миллион рубльге күүсеткен ийикпе, эрткен чылдың ол үезинден 11 хуу хойнү кылган.

Чурттаалга тудуунга капитал салыышкыннары 5,6 миллион рубль болган. Эрткен чылдың баштайгы чартыындан 17 хуу көвүдээн.

Күрүне планын ёзугаар будүрүлгелерге болгаш организацияларга үндүрүп берген хөрецгиниң күсели-биле республикага 16,3 муң дорбелчин метр чурттаалга шөлүн ажыглалга киргеп. Культура-амыдырал тудуунга капитал салыышкыны 1,2 миллион рубль болган. 1969 чылдың бирги чартыында күрүненің капитал салыышкыныпың күсели-биле 140 орунлуг уруглар садыг ажыглалга киргеп.

Республиканың тудуг организацияллары керээлиг ажылдарны 16,8 миллион рубль хемчээлдиг кылып чоруткан. Ол дээрге чартык чыл планының 79 хуузу. «Тыва тудуг» трест 5,1 миллион рубльдиг ажылдарын, азы планның 72 хуузун. «Тыва көдээ тудуг» трест—4,3 миллион рубльдиг, азы ажылдарын кылып, планны 100,1 хуу күүсеткен.

Капитал салыышкыннарының болгаш тудуг-монтаж ажылдарының планы күүсеттинмээн. тудугнуң бот-үнезин авртаан болгаш карылгалыг болган.

V.
САДЫГ

1969 чылдың бирги чартыында республиканың комиссионнуг (ортээн чигетккен барааннар) садыын сананаска күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазының иштин хемчээли 58,8 миллион рубль болган. 1968 чыл-биле дениээрге 4,7 миллион рубльге көвүдээн, азы 9 хуу өскен.

Республиканың кол садыг организацияларының талазыбиле 1969 чылдың бирги чартыында үүрмектеп садар бараан саарылгазының план күүседелиниң дараазында семинар коргүүлүп турар:

	Хорек нарында күүсеткенин (млн. рубль-биле)	Планын күүсеткенин (хуу-биле)
Республика иштинде-биле бөө иштинде:	58,8	102
Республиканың Потребсоюзу	30,8	102
Кызылторг	17,8	101
Столоваялар болгаш рестораннар треэ	2,0	103
Тываның садыг конторазы	2,9	106
«Тыва даг-дүгү» комбинатта ОРС	3,7	100,2
Аптека эргелели	0,4	109
Союзпечать	0,4	102

Эът комбинады, нефть сайгарар чер, совхозтар болгаш «Мал семиртир» трест бирги чартык чылда планын күүсеттээн.

Түс черниң чагыргазында турар үлетүүр будүрүлгелер республиканың садыг организацияларынга калбаа херегледдиң барааннарын чедирер талазы-биле планын чүгле 88 хуу, оон иштинде Амыдырал хандырылга министерствозу—79 хуу, одаага үлетүүрүүнүң эргелели—88 хуу күүсеткен.

VI.
ЧӨННҮҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

Чөннүң амыдырал хандырылгазының айтырыын боттандырары алаэп аныяаан. Амыдырал хандырылга будүрүлгелериниң четкизи калбарган, оларның ылгаан ажылының хемчээли өскен. Эрткен чылдың бирги чартыынга 15 амыдырал хандырылга мастерскаялары немешкен. Будүрген ажылдың хемчээли 188,8 муң рубльге азы 25 хуу өскен.

Амыдырал хандырылгазының планының күүселдезини көргүзерге мындыг:

(Муң рубль-биле)

	1969 чылдың бирги чартыының планы	1969 чылдың бирги чартыында күүсеткен	1968 чылга анаатыр (хуу-биле)
Тыва республика иштизи-биле	1020,1	927,5	91
Хоорай черлери	764,0	698,7	92
Көдээ черлериниң будүрүлгелери	256,1	228,8	89
Оон иштинде:			
Амыдырал хандырылга министерствозу	735,4	648,7	88
Хоорай черлери	528,5	465,7	88
Көдээ черлер	206,9	181,0	87
Коммунал-ажыл-агый министерствозу	169,3	164,4	97
Хоорай черлериниң	150,7	148,1	98
Көдээ черлериниң	18,6	16,3	88

VII.
УЛУС ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Республиканың ажыыны чөнүнүң мультурдут дениелиниң өзүлдээн уламчылаан. Иштин билиг школаларынга бүгү-ле хевирниң өөредилгезинче 55,1 муң кижи хаара туттунган.

Бо чылын дээди болгаш ортумак тускай өөредилге чөрлери 1038 тускай эртемниглерни доостуруп үндүрер. Оларның иштинден 680 кижи будүрүлгеге ажылдавышаан турган, дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлерин доозуп үнер. Чөннүң медицина хандырылгазы ажыыаан. амнолелерде орунналарның саны эрткен чылдың бирги чартыынга бодаарга 5,3 хуу өскен.

Түңнел болгаш белеткел

Республиканың тараа аймаа болгаш малга холуксаалыг чемнер белеткээр эргелелиниң ажыл-агый чөрлери база үлетүүр будүрүлгелери 1969 чылдың бирги чартыының планнарын ажыр күүсеткен.

Эргелел иштизи-биле продукция сайгарар планын 122 хуу күүсеткен. Соорттуг далган будүрер планын 124 хуу, бодүүн далган будүрерин 104 хуу күүсеттингеп. Эрткен чылдың бо үезинде турганы-биле дениээрге 1500 тонна далган аймаан хөйнү будүргеп. Планнан ажыр будүргеп продукция 700 тонна.

Үлетүүр чөрлери чартык чылда малга холуксаалыг чемнер будүрериниң планын 120 хуу күүсеткен. Соорттуг далган кылыр талазы-биле Чадаананың тараа хүлээп алыр чери (директору эш С. Ревнюк, цех механиги эш К. Сарыглар) онза эки ажылдаан. Ол коллектив чартык чылда 1500 тонна далган будүрер планын 2200 тонна чедирген. Эрткен чылдың бо үези-биле дениээрге, 600 тонна хөй продукцияны берген. Кызылдың сайгарыга базазы малга холуксаалыг чемнер белеткээр хүлээлгезин эки күүседип, планнан ажыр 1000 тонна продукцияны берген.

Ам тараа хүлээп алыр чөрлер бо чылдың дүжүдүн хүлээп алырынга кол белеткелдерни доозуп турар. Июльдуң 10-да байдал-биле алырга, 100 муң тонна тараа кирер складтар, шакта 500 тонна тараанын ол-шыгын кургадыр, бокхолумаан аштап арыглаар машиналар, дениз болгаш лаборатория хереклелдерн бүрүн белеткеттинген.

Кандыг-даа ажыл-херектиг үре-түңнелдиг болуру ажылчын болгаш инженер-техниктиг кадрларның билиинден, ажылга дуржулгазындан дорт хамаржыр. Чаа дүжүттүң тараавын хүлээп алырын, складтарга киргеп тараану үреливишкин болдурбайн, чидириг чокка ажаан кадагалаар ажылды башкарып шыдаар кадрларны белеткээринче онза кичээнгей салдынган. Июль 1-ден эгелеп эргелелдиң тускай эртемниглериниң ажыу-биле, тараа шынары хынаар лабораторин ажылдакчыларын, тараа кургадыр агрегаттар мастерлерин, механизаторларны бир ай хуусаалыг куретарга тускай программа-биле өөредип турар.

Август 1-де чаа дүжүттүң тараавын хүлээп алырынга бүгү белеткелдер доостур. Эргелелдиң ажыл-агый чөрлери ленинчи юбилейге болгаш Совет Тываның 25 чылынга алдар кылдыр алган хүлээлгелерин төлептиг күүседип дээш шинг чүткүл-биле ажылдап турарлар.

Ч. ДОСПАН,
тараа аймаа болгаш малга холуксаалыг чемнер белеткээр эргелелдиң кол инженери.

Теориянық айтырыглары

ЛЕНИНИЗМНИҢ

ЛЕНИНИЗМ бистиң үеэнин идейлиг амыдыралының төвүнде турар. «Ленинниң социал хевир-шинчилээн үндезинни-биле өскерткен. Социализмче болгаш коммунизмче кижи төрелгетеининң эргилдезин бадыткаан Улуг Октябрьның тиилелгезинниң эң улуг революстуг ёзугаар көөрүнүн база ону боттандырарынче утпаанган практиктиг демиселдин көрүлгаларын бодунун мурнунга дидимп-биле салып турар чогум-на ол чорук кылдыр көрүп турган.

Ленинизмниң чогаадыкчы алыс утказы марксисчи теорияның хөгжүлдезизиндээ, ол теорияны ажылчын шинчээшкинин-биле каттыштырарынга үндезилеттинген чаартыкчы ажыл-чорудулгадаа влереп турар.

Ленин эртемге революсчу болгаш революцияның эң ханы теоретиги турган. Ол ийи чүс чылдарның арамнында бойдус эртеминге эгелээн революстуг эргилдениң философчу анализин база кылган. Ол капиталисминиң дээди болгаш сөөлгү чадазы болур империализмниң иштики утказын ажыдып илереткен. Ленин чаа хевирниң партизазының, пролетариат диктатурязының болгаш оон янзы-бүрү хевирлериниң, социалистиг иштилелдиң тудуп тургузарының орунтарының дугайында айтырыгларны ажылдап кылган.

Ленинниң революстуг гениён оон бүгү амыдыралынын херээ боон турган чүүлге — социалистиг революцияның болгаш социалистиг чаартылгаларның теориязынга база практиказынга чүүдеп-даа артык илергейлеттинин турганы чадавас боор. Молчүгелдиң болгаш дарлалдың бүгү делегейниге-даа II Интернационалдың прин чандирээн догмаларынга-даа шиитпирлиг адаан чарлаан. Ленин революсиязы эге баштай чаңгыс, түскайлаан алдынган чуртка тиилээринче чигелел углаашыкшынны берген. Ленинчи идеялар элээп каш чурттарда социалистиг чаартылгаларның практиказын иштилештир түңнээн коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүдел хуралының материалдарында калбаа-биле илереэн.

Социализмниң бодун Ленин улус массаларның иштилел харылзааларының чаа хевирни төрүттүүдүрүп турар доктаамал чогаадыкчы чоруу кылдыр көрүп чораан. Ынчалаа-даа ол чорук ала-чайгаар боду чедип алдынар дээр бодал аңаа шуут тавышпас турган. Ленин социалистиг хөгжүлдениң кол принциптериниң ужур-дуваллыг болуруп чайгылыш чоока камгалап, оон-биле кады аңгыаңгы чурттарга-даа, чаңгыс чурттуң хөгжүлдезиниң аңгыаңгы үе чадаларынга-даа оларның тодаргай боттанырының хөй янзы болурун баш бурунгаар көрүп турган. «...Бүрүн коммунизм чедип алдынмаан шаанда, кандыгдаа хевир түзүлүнге четкен болбасө—деп, Ленин онзалап демдеглээн. (ЧДЧ., 37 том, 223 арын).

Коммунизминиң материал-техниктиг базазын тургузар, иштилел харылзааларын сайыргайгайыдыр, бистиң чурт-тувуста улусту коммунистиг ёзуга киижинидер талазы-биле партияның Программазында болгаш СЭКП-ниң XXII съездиниң шиитпирлеринде салдынган сорулгалар-биле холбаштыр марксисчи-ленинчи бодалдың мурнунга чаа-чаа чогаадыкчы айтырыглар тыптып келген. Оларның чамдыктарын демдеглеп каалы.

ССРЭ-де коммунизм тургузуушкуну бүгү делегейде калбарган өртем-техниктиг революциянын байдалдарында боттанып турар. Социалистиг чурттарда марксисчи-ленинчи бодал ол революцияның болдунуп болур социал түңнелдерин чүгле баш удур көөр эвес, харын база оон дүргедээшкининг байдалдарын социализминиң эрге-ажыктарынга таарыштыр өөренип көөр, өртем-техниктиг дөпшилгенин боттуг хевирлерин болгаш будүрүлгеге, иштилел амыдыралының бүгү кавыларына оон үре-түңнелдерин иештередириниң оруктарын тодарадыр үүлэдилгелиг. Ол чорук чаа иштилелди тургузарынга-даа, капиталисм-биле чарыштыг утказынга-даа чугула, түгеэргө өртем-техниктиг революциянын чорудулгазы болгаш түңнеддери делегей ареназында политиктиг демиселге улам-на эң чугула фактор боон бар чыдар болгай.

Бистиң иштилеливис ам боду кара чааскаан эвес, харын социалистиг дем каттыштырылгазының системазында хөгжүп турар. Улустар аразының харылзааларының, социалистиг күрүнелерниң аразында харылзааларның чаа хевирниң бадыткаттынып тургустунганы — түүл-бүрү бергелерге таварыштыр турар төөгүдүр. Ол бергелер социализминиң делегей системазында кирип турар чурттарның социал-экономиктиг тургузуунун, үндезини эрге-ажыктарының болгаш эвес сорулгаларының чаңгыс аай иштии чоруунга ажып эртиптип турар. Ол чорудулганың чедишкининг хөгжүлдези болза социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының кады ажылдажылга принциптерин, а ол ышкаш ук принциптерни ажыглаарының тодаргай аргаларын болгаш хевирлерин доктаамал дилеп тывар чорукту шынгыы сагыырын негеп турар. Ынчангаш 1968 чылдың бирги чартыында 91 хуу күүсеттинген. А тонна-километрнии-биле 83 хуу болган. Эрткен чылдың бирги чартык чылдаазы-биле дениээрге, чүүк соортүрүүнүң хемчээли тонна-биле санаарга 12 хуу, тонна-километрже шилчилдерге 21 хуу кызырылган. Пассажирлер соортүрүүнүң чартык чылда кордунган планы 105 хуу, пассажир-километрнии 93 хуу, пассажирлер соортүрүүнүң темпизиниң өзүлдези 110 хуу, а пассажир-километрнии 102 хуу күүсеттинген. Ынчангаш 1968 чылдың бирги чартык чылында күүселдезиниге дениээрге, бо чылдың алды айларында 972 пассажирни хөйнү соорткен.

Бистиң чуртувуста социалистиг иштилелдиң бижиң чедишкен чоруу болза ол иштилелдиң ам капиталисмден салгаттының келген үндезин базында эвес, харын боду-ёуң хуузунда үндезинниде хөгжүп турары-биле тодаратының турар. Амгы үе-чадазы делегей социализминиң онзагай чоруктарын тодаратышаан, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүдел хуралы болза социалистиг делегей ам чаа тургузугда таварыш бактаараан күчүлүг курлавырларны улам-на долузу-биле ажыглаан болур артанның тыптып келе турары, хөгжүлдениг ыдыг үезинче киргеп деп түңнээп кылган. Бижиң чедишкен социалистиг иштилелдиң хереглелдеринге дүгжүп турар улам сайыраңгай экономиктиг болгаш политиктиг хевирлерни ажылдап кылыры болгаш ажыглаан иештередири аңаа дөгүм боон турар. Ындыг хевирлер өртемнең дуржулгазындан белеп кылдыр алдынмае. Иштилел будүрүлгевиниң ажыыпыг чоруун бедидеринин чаа орук тары болгаш методтары социализминиң экономиктиг дүүлэриниң кады ажыддан кылганы экономиктиг болгаш политиктиг кады ажылдажылга принциптерин, а ол ышкаш ук принциптерни ажыглаарының тодаргай аргаларын болгаш хевирлерни доктаамал дилеп тывар чорукту шынгыы сагыырын негеп турар. Ындыг дилеп тывышкын калбаа-биле боттанып турар.

2

ИШТИЛЕЛ АМЫДЫРАЛЫНЫҢ чаа-чаа болуушкуларын аналиэтээринче болгаш иштилештиреринге угланган бүгү-ле ленинчи ажылдар рүмнерни болгаш оларның ходелир механизмнин удам ханы болгаш бүгү талалыг биилеп алырынга база ажыглаарынга үндезилеэп тывылган туруп болдур. Социалистиг иштилел харылзааларын сайыраңгайжыдарының, социалистиг демократияны хөгжүдеринин талазынга бава-ла ол хире улуг болгаш хөй талалыг теоретиктиг айтырыглар тыптып келе турар.

Марксизм-ленинизм иштилел эртемниг хөгжүүрүнге методологтуг үндезин суурлу берип, оон-биле кады боттуг бар чүүлдү биилеп алырынга чорудулгазын канмаавышаан, иштилел эртемнерниң хөгжүлдезинде бүгү-ле үнелиг түүлдерни чаңгыс аай кылдыр демейлештирип турар. Марксизм-ленинизм бодалдың шак ол доктаамал байыщкыны — иштилелдиң Коммунистиг партияның талазындан эртемге үндезилеп удуртуруп хандыраринын эң чугула чүүлү болур. «Теорияны чогаадыкчы ёзу-биле көөрү социализм болгаш коммунизм тургузуучуларынга, бүгү-ле чөрлерде ажылдап келелип турар бүгү коммунистерге күштү болгаш бүөүрелди берип турар-дыр» деп, Чөвүдел хуралга бодунуң чугаавызына СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Марксизмниң принциптеринге чайгылыш чок шынчы чоруктуг-биле сындыкнеп.

Ёзулуг чогаадыкчы чорукту Ленин революстуг демиселдин болгаш социализм тургузуушкунунуң эртемге ажыттырган база практиказынга бадыткаттырган дүрүм ёзугаар болур иштин чоруктарын тоол көрбезинден эвес, харын иштилел хөгжүлдезиниң чаа үе-чадазы бүрүзүнүң чаа үүлдерин база тодаргай байдалдарза оларның илерип үнер тускай хевирлерни аналиэтээп сайгарарындан, аңгылар күштериниң сайгара тургустунганында шынар талазы-биле бурунгаларлаашкынмарга тыптып келир иштилелдиң дүрүм ёзугаар болур чаа үүлдерин материалистиг диалектиканың методунга үндезилеп аналиэтээринден көрүп турган. Ленинчи бодал революсчу ажылчын шинчээшкининиң өскерлиг чок өчүс сорулгалын чедип алырының эрге-ажыктарынга иштидаа, национал-онзагай-даа, бүгү чанчыыкан эрги-даа, онзагай чаа-даа бүгү социал факторларын эң долуу-биле ажыглаарынче күштүг угланган.

Бир талазында, марксизм-ленинизм била, еске талазында, оон ревизионисчи, а ол ышкаш догматиктиг аткаарлашкынарның аразында теоретиктиг демиселдиң кол кавызы болза иштилел амыдыралында чаа болуушкуннарны үнелеп көөрүнүң талазы-биле боон турар. Марксизмден ре-

БҮГҮН ДЕЛЕГЕЙДЕ

Дүнъя информациялар

ПАТРИОТТАРЫҢ СОГУУШКУННАРЫ

ХАНОЙ (СЭТА). Мурнуувьетнам патриоттар америк агрессорларга болгаш оларның чалчаларынга согуушкуннарны таварыштырарын үргүлүлеп турар. ВИА агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, июль 9 дүнезинде хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң пөвестери Митхо мөңгүнүң алды районнарында дайзынның турушталарынче халдаан. Ооң түнелиинде дайзын 240 хире кижизин өлүрүп база балыгладып когараан.

№ 4 стратегтиг оруктуң чоогунда Балам районга америк терилгелиниң 50 ажыг солдаттарын болгаш офицерлерни чок кылган. 19 төрээт машинаазын сандан үндүрген, бир вертолётту дужур аткан.

ИНК-НИҢ БҮТҮН-ИНДИЙ КОМИТЕДИНИҢ СЕССИЯЗЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Индий национал конгресстиң (ИНКвиң) Бүгү-индий комитединиң сессиязы болдунуң ажылын дөрт хүн үргүлүүлээш, доозган.

ИНК-ниң даргазы Индиравигашпаның албан ёзугу-биле сессияга чарлавы болза, Индияның парламентиниң улус палатазының даргазы Сандживва Реддини ам болур сонгулдага Индияның президентизиниң албан-дужаалынга кандидат кылдыр партияның өмүүзээнилел сонгаан.

Реддиниң кандидатуразын депшидер дугайында шиитпирээн ИНК партияның парламент болүүнүң удуртукчу органының хуралынга хүлээп алган деп, конгресске чоок бөлүктер дыңнаткан. Индияның премьер-министри Индира Гандя ол кандидатурага удур бадылаан дээрзи база билдирне берген.

КОММУНИСТИГ ПАРЛАЛГАНЫҢ ФОНДУЗУНГА

РИМ. (СЭТА). Бо чылдың эрезиндеп баар Италияның коммунистиг парлалгазының фондузунга 630 миллион ажыг лир акша чыгыпкан. Ол дугайын «Унита» солун ынналкан.

Совет артистериҢ чедиишкини

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республикада болуп совет артистериниң оюн көргүзүү улуг чедиишкиниг чоруп турар.

Артистер ракетчиктериниң туруштарынга, конперт залдарынга, заводтар пехтеринге, студентилер клубтарынга оюн көргүзүп турар.

ВДР-ге келириниң мурнунда болуп совет артистер Нео Лао Хак Саттың ТК-ниң чалаанын ёзугаар Лаостуң хосталган районнарынга оюн көргүскен. Артисчи бедик мергежилү дээш ол болук Хосталга орденниң биргн чергези-биле шаннаткан.

«Аполлон-11»-ни салып үндүрген

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Космонавтар Н. Армстронг, Э. Олдрин болге М. Коллинз башкаргаш «Аполлон-11» дээр космос кораблин июль 16-да Москванаы-биле 16 шак 32 минута турда Кеннеди мүсүлдурда (Флорида штат) салып үндүрүүшкүн шелүүдеп салып үндүрген. Салып үндүрүүшкүнүң сорулгазы—космонавтар Армстронг биле Олдрин Айга хонар болгаш бүгү экипаж Черге ээп келири болуп турар.

Коммунистиг идеяларның амыдыралчы күжү

БЕРЛИН. (СЭТА). Герман Демократтыг Республиканың чону коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага делегей Чөвүлел хуралынга хүлээп алган шиитпирлерин хөлбаа-биле чугаалажып турар. Бо күннерде политиктиг партияларның болгаш ажылчы чоннарның хөй-ниити организацияларының активи, хуралдары республикада артып турар.

Лейпцигте округ профавиелел активинге чүве чугаалап тургаш, ГСЧП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү П. Фрелихтиң медегләэни болза, Москвага делегей Чөвүлел хуралынга коммунистиг болгаш ажылчын партияларның хөй муруузунуң чаңгыс үн-биле хүлээп алган документилери империалистиг күштерге таварыштырган аштырышкынны айтып турар. Москва Чөвүзел хуралының шиитпирлерин барымдаалаш, 20 чыл юбилейи-биле хомбаштыр ГДР-де калбарган социалистиг чарыштың херээже профавителдериниң сорулгаларын ол тодаргай чугаалаан.

Гера хоорайга Национал фронтунуң округ активиниң киржикчилериниң мурнунга чүве чугаалап тургаш, ГСЧП ТК-ның секретары, Национал фронтунуң Национал чөвүлелиниң Президиумунуң кежигүнү В. Ламберц немец республиканың бүгү хамаатыларынга Москва Чөвүлел хуралының түңнелдериниң аажок улуг ужур-дузазының дугайын демдеглээн. Делегейниң коммунистиг шимчээшкинин бүгү ниитилел хөгжүлдээшпиң шимчедикчи фактору болур деп чүвени Чөвүлел хуралдың түңнелдери бүрүн бадыткаан лээрзин ол чугаалаан.

Германияның Демократтыг тараачымнар партиязының Президиуму коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң байыр чедирил, «бо түңнелдер бүгү кижи төрелгетениң салым-чолунга аажок улуг ужур-дузалыг болуры» деп, парлал үндүргеи медеглелиниг демдеглээн.

«Нойес дойчланд» солунуң бижээнинде «Ажылчын ангы болгаш ооң революстуг партиялары империалистиг дайыннарга удур, дараалга болгаш түрегделге удур улустарның демисолинге идеяларлыг удуртучу күш болур деп чүвени коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москва делегей Чөвүлел хуралы коргүскен. Ангы делегей байдалын болгаш ооң уламыдаш хөгжүлдениң ооп турар чаа түңнүлдерин марксизм-ленинчи ёзу-биле апаратээрин барымдаалаан. Москвага делегей Чөвүлел хуралынга коммунистиг болгаш ажылчын партиялар демиселдиң эчис сорулгаларын тодарадып, бүгү делегейниң улустары боттарының амыдыралының чогаадыкчылары болган турар төлээде, оларның баар оруун айтып берген».

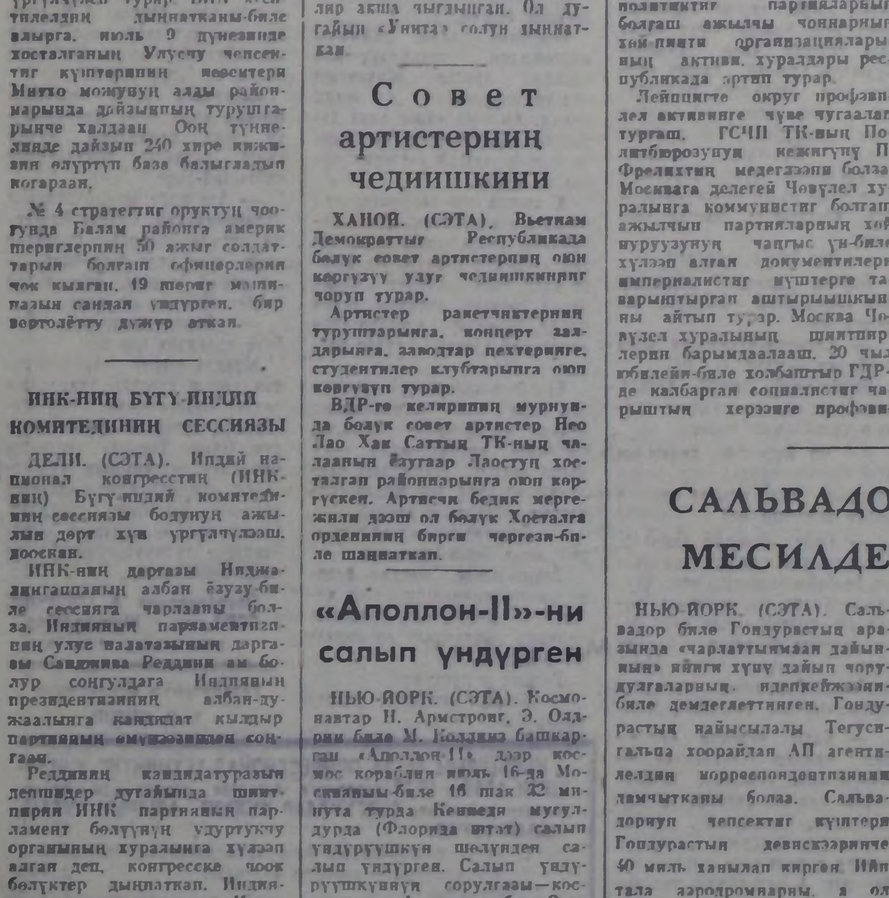
САЛЬВАДОР-ГОНДУРАС МЕСИЛДЕЖИИШКИН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сальвадор биле Гондурастың аразында «чарлаттымнаан дайынның» ийнги хүүү дайын чорудулгаларның идепкейжээнибиле демдеглеттинген. Гондурастың наймылалы Тегусигальпа хоорайдан АП агентилелдиң корреспондентиниң ламчыткаңы болаа. Сальвадорнуң чепсектиг күштери Гондурастың девискээринче 40 миль ханылап киргеп. Ийи тала аэродромнарны, а ол ышкаш дайзының девискээринде шериг болгаш стратегтиг өске-даа объектилерни бомбалаарын үргүлүлеп турган.

Гондурастың түскай дыңнадыында медээлерин ёзугаар алырга. Тегусигальпаның агаарынга болгаш тулчуушкунга бир сальвадор самолёттуң дүжүр аткан. Гондурастың шериг-агаар күштери дөрт самолёдуп оскунган деп, Сальвадорнуң шериг эрге-чагыргалары медеглээн. Сальвадор шериглер Гондурастың девискээринде чурттакчылыг ийи суурну эжелеп алган дээрзин Сальвадорнуң радиозу база дыңнаткан. Гондурас армияның кезиктери Сальвадорнуң девискээринде Чалатенанго хоорайны эзлеп алган. Кызыгаар районнарда эң шыңгыы тулчуушкуннар чоруп турар.

Сальвадорнуң Национал ассамблеязы чуртка 30 хонукта бүүзээлдиг байдалды чарааан деп, Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң корреспондентиниң дыңнаткан. Бүгү школаларда кичээлдерин соксаткан.

Бичээргә Америк күрүнелер организациязы (АКО) бо месилдежиишкинин тайбың арга-биле таварыштыр шиитпирлээриниң оралдажышкынын ылып турар. АКОнуң төлээлекчилери Сальвадорнуң пайысылалы Сан-Сальвадорда келген болгаш чурттуң президентизи Фидель Санчес Эрнандес-биле чугаалажышкыннарны эгелээн. Ол төлээлекчилериниң келгенинге холбаштыр сальвадор чаазак Гондурастың девискээрин бомбалаарын соксадыр дугайын национал радиону дамчыштыр чарлаан. Гондурас атылажышкынынны тодаргай эвес хуусаала соксадырынга болувун чөнчээрежип турар дугайын дипломаттыг шугум-биле база дыңнаткан.

Мергуи—Бирманың мурнуу талазында (Тенассарим можу) чурумалдыг хоорайларының бирээзи. Бо болза ужур-дузазының талазы-биле алырга чурттуң алдыгы далай порту болгаш далай продуктулары — чаа тутқан янзы-бүрү балыктар-биле хандырар эң улуг хоорай болуп турар.

Чурукта: балыкчыларның чурттар черлери.

П. Новиковтуң фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Агрессорларның кемниг үүлгедиглери

ХАНОЙ. (СЭТА). «Дүрген мөзедир программа» дээр чүвезин 1969 чылдың январь 20-ден июнь төмчүзүнге чедир боттандырар үезинде АКШ-тың болгаш ооң чалчаларының шериглериниң вьетнам черге кемниг үүлгедиглериниң чаа фактыларын америк империалистериниң болгаш оларның чалчаларының Мурнуу Вьетнамда шериг кемниг үүлгедиглерин бүрүү шаңар таваазы-биле Комитеттиң дыңнадыында айыткан деп, ВИА агентилел дамчыткан.

Февральдан июньга чедир Куангнам мөңгүге америк шериглер болгаш АКШ-тың мурнуу-корей хөлөзиленнигчилери чурттанчыгыг райониарже дерзин халдаашкынынны каш удаа кылган деп, дыңнадыгда чугаалаан. Тханбинь, Тиенфуон болгаш өске-даа элээн районнарга орттендирер болгаш бомбаларны, артиллерияны, бронетранспортёрларны нөлбаабиле амыглаан. Ооң түңнелиинде ян-сы кедээ суурлар хоозураан, муң-муң чурттанчылар эт-хөреңги чок артыган.

Дананг биле Тамки хөөрайларны долгандыр сырый чурттанчыгыг районнарже америк самолёттарның болгаш вертолёттарының май 15-те халдаан үезинде чүс-чүс тайбың чурттанчылар өлүртиен болгаш балыгланган.

Митхо биле Бенче мөңгүларга америк 9-чу чазаг шерик дивизиязының солдаттары эртиин чылдың декабрьдам бо чылдың апрельге чедир чоруткан шаажылап хемчеглериниң үезинде 3.000 ажыг тайбың чурттанчыларны, колдуунда кыргыннарны, херээженнерни болгаш бичии уругларны өлүргеп. Элээн каш муң чурттакга бажыңнарын орттеткен, нашкаш муң гектар таранга нөлдерин болгаш чимис садыгларын узуткаан деп, дыңнадыгда чугаалаан.

ФИНЛЯНДИЯ. Хельсинкиде аэропорттуң чаа бажыңы.

Лехтикув—СЭТА-ның фотозу.

ЛОНДОН. СЭТА-ның корреспондентизи А. Дрязловтуң замчыткаңы болза:

Соңгу Ирландияның хемчээлиниң талазы-биле ийиги хоорайы — Лондондерриниң күштүг хөлөзешкин база матап хаара туткан. Аныктарның чайгаар эгелээн чыскаалдары бүгү хүнүүн дургузунда үргүлүүлээн болгаш полициябиле чыскаалчыларның месилдежиишкини болган. Ооң түңнелиинде 40 кижиниң түдүң хорүгдаан.

Кодумчуларга болган месилдежиишкининиң соонда Лондондерри бүзээлеттирген шивээ ишкаш сагындырар кудумчуларда полициейжилер таңнылылдан чоруп турар. Хөй бажыңнарының болгаш магазиннерниң соңгаларының шилдерин буза шаан каан. полиция биле чыскаалчыларның месилдежиишкини болган черлериниң аддарлын дүшкен чүүк машиналары, полициейжилерниң ортезиген машиналарының сектери чыткылаар.

Соңгу Ирландияда хөлзэээшкин

Кудумчуларга болган бо тулчуушкуннар Соңгу Ирландияда эрткен чылдың октябрьдан бээр дүшкүүрүүг ниитики политиктиг байдалдың хевээр артканының чылдагаанында болганы чугаажок. Түрелгә байдалга болгаш ажыл чокталыр чорукка удур хемчеглерни алырыпкан, чонуң улуг кезиктеге хамааты эргеазын тыпсырыпкан эргө-чагырталарының өйталавыпкан чидыг дүшкүүрүүг байдал болдунган. Чонуң хөй кезиң мынчага чедир хамааты эргеаш чок бооп турар.

Реформаларны чорудар деп хөй санныг назавшкыннарны берип турзажок, англи чаазакдаа, Соңгу Ирландияның эргечагыргалары-даа тургустунган байдалды чайладыры-биле боттуг хемчеглерни албаан.

Соңгу Ирландияга хамааты эргелер дээш шимчээшкининиң талавакчыларының чыскаалы Лондонга база болган. Муң хире кижи Гайд-парктан Трафальгар шөлге чедир эрткен болгаш аңаа массалыг митинг болган. Митингиге чүве чугаалаан ораторлар Соңгу Ирландияның чонунуң ядыы болүктерин илгай көөр политиканы соксадырын болгаш соңгу-ирланд бүгү чурттанчыларга хамаатыг дең эргелерни тыпсырын негээн.

Чаңгыс үн-биле хүлээп алган резолюциязынга митингиниң киржикчилери хамаатыг эргелер дээш демиселчилерни бүрүн деткин турарын илергейлеп, оларга бүгү хемчегинин дузаламчызын көргүзеринче чурттуң деңнилгелиг күштерин кыйгырган.

Эжелекчилерниң кара туразында аажылалы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Автоматтар-биле чепсегленген чүс-чүс израиль солдаттар Наблусче (Иорданияның Израильге ажелеткен девискээри) халдап киргеп болгаш чурттанчыларның бажыңнарының эжинге үреп, күш-биле чаза таварып киргеп турган. Эжелекчилер чүс-чүс кижилерни түдүп алгаш, оларны чанагаштазып, изиг хүнге каш шактарның дургузунда тургускан. Чамдык медээлерден ал көөргө, 80 шуң кижи чурттанчы чонунуг чүгле ол хоорайда безин хоргудаттырганнарының сазы 5 муң кижи четкен деп, корреспондент айыткан. Хоорай биле Иорданияның ажелеткен районнарының аразында харылзажыгланган бүгү оруктарын бүзээлээн. Наблустаа үнүп чоруурун болгаш олче келирин хорааан.

Иордан хеминиң барыын талазы эриинде Хеброн хоорайга израиль эрге-чагыргалар араб чурттанчыларының үш бажыңын үрегээн. Партизаннар-биле шуут тазы дооратан харылзаалыг боор деп сезиглеттирген бүгү кижилерге хамаарыштыр ажелеп эрге-чагыргаларның доктаамал ап турарын демдеглеп, үүлгелиглерин ол-дур.

ЧОГААДЫКЧЫ УТКА-ШЫНАРЫ

волюстуг утка-шынарны куругладыр ап каарының аргазы-биле ону «чаартыр» дээп оралдажышкынарны камхайыра чокка сөйгалап чораан. Барыын-даа, «чоон»-даа үзеллиг костур ревизионизм чаартычы болур деп бодунуң семзөшкиннерииге бүгү-ле үе дээнги чок чоруун шагда-ла илередип көргүскен, чүге дээрге ооң хамык күжениишкиннери херек кырында шиитпел бодаалыга марксизм-ленинизмниң кылган эң чугула чаалап алышкынарынга ханы-биле ону «чаартыр» дээш оралдажышкынарны камхайыра чокка сөйгалап чораан. Барыын-даа, «чоон»-даа үзеллиг костур ревизионизм чаартычы болур деп бодунуң семзөшкиннерииге бүгү-ле үе дээнги чок чоруун шагда-ла илередип көргүскен, чүге дээрге ооң хамык күжениишкиннери херек кырында шиитпел бодаалыга марксизм-ленинизмниң кылган эң чугула чаалап алышкынарынга ханы-биле ооң түңнелдери бүрүү бадыткаан лээрзин ол чугаалаан.

Германияның Демократтыг тараачымнар партиязының Президиуму коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң байыр чедирил, «бо түңнелдер бүгү кижи төрелгетениң салым-чолунга аажок улуг ужур-дузалыг болуры» деп, парлал үндүргеи медеглелиниг демдеглээн.

«Нойес дойчланд» солунуң бижээнинде «Ажылчын ангы болгаш ооң революстуг партиялары империалистиг дайыннарга удур, дараалга болгаш түрегделге удур улустарның демисолинге идеяларлыг удуртучу күш болур деп чүвени коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москва делегей Чөвүлел хуралы коргүскен. Ангы делегей байдалын болгаш ооң уламыдаш хөгжүлдениң ооп турар чаа түңнүлдерин марксизм-ленинчи ёзу-биле апаратээрин барымдаалаан. Москвага делегей Чөвүлел хуралынга коммунистиг болгаш ажылчын партиялар демиселдиң эчис сорулгаларын тодарадып, бүгү делегейниң улустары боттарының амыдыралының чогаадыкчылары болган турар төлээде, оларның баар оруун айтып берген».

Совет артистериҢ чедиишкини

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республикада болуп совет артистериниң оюн көргүзүү улуг чедиишкиниг чоруп турар.

Артистер ракетчиктериниң туруштарынга, конперт залдарынга, заводтар пехтеринге, студентилер клубтарынга оюн көргүзүп турар.

ВДР-ге келириниң мурнунда болуп совет артистер Нео Лао Хак Саттың ТК-ниң чалаанын ёзугаар Лаостуң хосталган районнарынга оюн көргүскен. Артисчи бедик мергежилү дээш ол болук Хосталга орденниң биргн чергези-биле шаннаткан.

«Аполлон-11»-ни салып үндүрген

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Космонавтар Н. Армстронг, Э. Олдрин болге М. Коллинз башкаргаш «Аполлон-11» дээр космос кораблин июль 16-да Москванаы-биле 16 шак 32 минута турда Кеннеди мүсүлдурда (Флорида штат) салып үндүрүүшкүн шелүүдеп салып үндүрген. Салып үндүрүүшкүнүң сорулгазы—космонавтар Армстронг биле Олдрин Айга хонар болгаш бүгү экипаж Черге ээп келири болуп турар.

САЛЬВАДОР-ГОНДУРАС МЕСИЛДЕЖИИШКИН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сальвадор биле Гондурастың аразында «чарлаттымнаан дайынның» ийнги хүүү дайын чорудулгаларның идепкейжээнибиле демдеглеттинген. Гондурастың наймылалы Тегусигальпа хоорайдан АП агентилелдиң корреспондентиниң ламчыткаңы болаа. Сальвадорнуң чепсектиг күштери Гондурастың девискээринче 40 миль ханылап киргеп. Ийи тала аэродромнарны, а ол ышкаш дайзының девискээринде шериг болгаш стратегтиг өске-даа объектилерни бомбалаарын үргүлүлеп турган.

Гондурастың түскай дыңнадыында медээлерин ёзугаар алырга. Тегусигальпаның агаарынга болгаш тулчуушкунга бир сальвадор самолёттуң дүжүр аткан. Гондурастың шериг-агаар күштери дөрт самолёдуп оскунган деп, Сальвадорнуң шериг эрге-чагыргалары медеглээн. Сальвадор шериглер Гондурастың девискээринде чурттанчылыг ийи суурну эжелеп алган дээрзин Сальвадорнуң радиозу база дыңнаткан. Гондурас армияның кезиктери Сальвадорнуң девискээринде Чалатенанго хоорайны эзлеп алган. Кызыгаар районнарда эң шыңгыы тулчуушкуннар чоруп турар.

Сальвадорнуң Национал ассамблеязы чуртка 30 хонукта бүүзээлдиг байдалды чарааан деп, Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң корреспондентиниң дыңнаткан. Бүгү школаларда кичээлдерин соксаткан.

Бичээргә Америк күрүнелер организациязы (АКО) бо месилдежиишкининиң тайбың арга-биле таварыштыр шиитпирлээриниң оралдажышкынын ылып турар. АКОнуң төлээлекчилери Сальвадорнуң пайысылалы Сан-Сальвадорда келген болгаш чурттуң президентизи Фидель Санчес Эрнандес-биле чугаалажышкыннарны эгелээн. Ол төлээлекчилериниң келгенинге холбаштыр сальвадор чаазак Гондурастың девискээрин бомбалаарын соксадыр дугайын национал радиону дамчыштыр чарлаан. Гондурас атылажышкынынны тодаргай эвес хуусаала соксадырынга болувун чөнчээрежип турар дугайын дипломаттыг шугум-биле база дыңнаткан.

Агрессорларның кемниг үүлгедиглери

ХАНОЙ. (СЭТА). «Дүрген мөзедир программа» дээр чүвезин 1969 чылдың январь 20-ден июнь төмчүзүнге чедир боттандырар үезинде АКШ-тың болгаш ооң чалчаларының шериглериниң вьетнам черге кемниг үүлгедиглериниң чаа фактыларын америк империалистериниң болгаш оларның чалчаларының Мурнуу Вьетнамда шериг кемниг үүлгедиглерин бүрүү шаңар таваазы-биле Комитеттиң дыңнадыында айыткан деп, ВИА агентилел дамчыткан.

Февральдан июньга чедир Куангнам мөңгүге америк шериглер болгаш АКШ-тың мурнуу-корей хөлөзиленнигчилери чурттанчыгыг райониарже дерзин халдаашкынынны каш удаа кылган деп, дыңнадыгда чугаалаан. Тханбинь, Тиенфуон болгаш өске-даа элээн районнарга орттендирер болгаш бомбаларны, артиллерияны, бронетранспортёрларны нөлбаабиле амыглаан. Ооң түңнелиинде ян-сы кедээ суурлар хоозураан, муң-муң чурттанчылар эт-хөреңги чок артыган.

Дананг биле Тамки хөөрайларны долгандыр сырый чурттанчыгыг районнарже америк самолёттарның болгаш вертолёттарының май 15-те халдаан үезинде чүс-чүс тайбың чурттанчылар өлүртиен болгаш балыгланган.

Митхо биле Бенче мөңгүларга америк 9-чу чазаг шерик дивизиязының солдаттары эртиин чылдың декабрьдам бо чылдың апрельге чедир чоруткан шаажылап хемчеглериниң үезинде 3.000 ажыг тайбың чурттанчыларны, колдуунда кыргыннарны, херээженнерни болгаш бичии уругларны өлүргеп. Элээн каш муң чурттакга бажыңнарын орттеткен, нашкаш муң гектар таранга нөлдерин болгаш чимис садыгларын узуткаан деп, дыңнадыгда чугаалаан.

Бо болза революстуг өөредигиниң ниити принциптерин национал онзагай үүлгелерге чоруштырес, харын ол онзагай үүлгелерин ээ-не шевергинибиле барымдаалаанда боттанып дээни ол-дур. Ооң-биле кады марксизм-ленинизмниң принциптерин ажыглаары — баш бурунгаар бердингеп схема-маймыкты национал «материале-биле аңаа-ла долдурарының механикчи чорудулгазы эвес, харын коммунистиг национал-даа, ниити интернационал-даа сорулгаларын шиитпирээринге ээ-не шын орукту тыварда даянып утланышкының чүткүлдерин, күштерин болгаш аргаларны национал боттуг үүлгелериниң нарын капсырлажышкынынарындан тодарадып ап билири болур. Чөвүлел хуралга акыдүкпа хөй-хөй партияларның удуртукчуларының чугааларында марксизм-ленинчи өөредигни делегейниң янзы-бүрү районнарында болгаш чурттарында демиселдиң онзагай байдалдарынга тодаргай ажыглаарының дуржулгазы илереп турар.

Марксизм теориядан чүүл бүрү байдал-биле чайгылып ойтаалаар чоруктарны ленинчи ёзу-биле шүүмүүлээнн боүенин идеологтуг тулчуушкунарынга ээ чидиг чепсек болур чүгүлә ужур-дузалыг.

Ленинизмниң идейлиг болгаш политиктиг тиилелгелерн, бүгү антиимпериалистиг демиселге ооң идеяларының чайлаш чок салдары ооң талазынче ооң дайзыннарының киче-энгейин күштелдиргеп, ооң озуп турар салдарынга доктар чедиреринин ээ-не оптуг кажар аргалар ажылдаарынче оларны албадаан. Ол чорук илаңгыя ленинизмни марксизмден адыра тыртар болгаш оларны бот-бодунга удурланыштыр тургузар: ленинизмниң утказын нуругладып хоозурадыр болгаш ону чүгле чаңгыс чурттуң революстуг шимчээшкининге таарышкан национал-онзагай болуушкун ыылдыр кыымгаарлаар: адактың сөөлүнде, чаа болуктукиларны барымдаалап көөр деп экиргек чылдактарга түттүнгаш, ленинизмни ревизиялаар даан орааджышкынында илереп турар.

Ол орааджышкынар бодунуң политиктиг формулаларының чыындызын революстуг теорияның «шыпшык бажы» кылдыр көргүзер деп, Маонуң чүткүлдеринде-даа, ленинизмни ажылчын шимчээшкининиң амгы болгаш келир үезиниден кызып үндүрер дээш чогум-на шак ындыг кордал-биле ону ол шимчээшкининиң эрткен үезиниң өөредин кылдыр демдектевишаан, ленинизмни алаэн «эвилең» хевир-биле «ажыл эртер» дээш чүткүлдерде-даа ацыылгы хевирлерге, мичаныыже таңгыс утланышкынга илереп турар-дыр.

Ындыг орааджышкынар теория талазы биле үре-түнел чок, политика талазы-биле хоозун болур. Бодунуң ылаш шынарын дээш үнелел барымдаазы практика боон, бодунуң шиитпир утказы-биле ол-ду-ла ёзугаар ап каарының аргазы-биле ону «чаартыр» дээш оралдажышкынарны камхайыра чокка сөйгалап чораан. Барыын-даа, «чоон»-даа үзеллиг костур ревизионизм чаартычы болур деп бодунуң семзөшкиннерииге бүгү-ле үе дээнги чок чоруун шагда-ла илередип көргүскен, чүге дээрге ооң хамык күжениишкиннери херек кырында шиитпел бодаалыга марксизм-ленинизмниң кылган эң чугула чаалап алышкынарынга ханы-биле ооң түңнелдери бүрүү бадыткаан лээрзин ол чугаалаан.

Германияның Демократтыг тараачымнар партиязының Президиуму коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң байыр чедирил, «бо түңнелдер бүгү кижи төрелгетениң салым-чолунга аажок улуг ужур-дузалыг болуры» деп, парлал үндүргеи медеглелиниг демдеглээн.

«Нойес дойчланд» солунуң бижээнинде «Ажылчын ангы болгаш ооң революстуг партиялары империалистиг дайыннарга удур, дараалга болгаш түрегделге удур улустарның демисолинге идеяларлыг удуртучу күш болур деп чүвени коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москва делегей Чөвүлел хуралы коргүскен. Ангы делегей байдалын болгаш ооң уламыдаш хөгжүлдениң ооп турар чаа түңнүлдерин марксизм-ленинчи ёзу-биле апаратээрин барымдаалаан. Москвага делегей Чөвүлел хуралынга коммунистиг болгаш ажылчын партиялар демиселдиң эчис сорулгаларын тодарадып, бүгү делегейниң улустары боттарының амыдыралының чогаадыкчылары болган турар төлээде, оларның баар оруун айтып берген».

Совет артистериҢ чедиишкини

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республикада болуп совет артистериниң оюн көргүзүү улуг чедиишкиниг чоруп турар.

Артистер ракетчиктериниң туруштарынга, конперт залдарынга, заводтар пехтеринге, студентилер клубтарынга оюн көргүзүп турар.

ВДР-ге келириниң мурнунда болуп совет артистер Нео Лао Хак Саттың ТК-ниң чалаанын ёзугаар Лаостуң хосталган районнарынга оюн көргүскен. Артисчи бедик мергежилү дээш ол болук Хосталга орденниң биргн чергези-биле шаннаткан.

«Аполлон-11»-ни салып үндүрген

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Космонавтар Н. Армстронг, Э. Олдрин болге М. Коллинз башкаргаш «Аполлон-11» дээр космос кораблин июль 16-да Москванаы-биле 16 шак 32 минута турда Кеннеди мүсүлдурда (Флорида штат) салып үндүрүүшкүн шелүүдеп салып үндүрген. Салып үндүрүүшкүнүң сорулгазы—космонавтар Армстронг биле Олдрин Айга хонар болгаш бүгү экипаж Черге ээп келири болуп турар.

САЛЬВАДОР-ГОНДУРАС МЕСИЛДЕЖИИШКИН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сальвадор биле Гондурастың аразында «чарлаттымнаан дайынның» ийнги хүүү дайын чорудулгаларның идепкейжээнибиле демдеглеттинген. Гондурастың наймылалы Тегусигальпа хоорайдан АП агентилелдиң корреспондентиниң ламчыткаңы болаа. Сальвадорнуң чепсектиг күштери Гондурастың девискээринче 40 миль ханылап киргеп. Ийи тала аэродромнарны, а ол ышкаш дайзының девискээринде шериг болгаш стратегтиг өске-даа объектилерни бомбалаарын үргүлүлеп турган.

Гондурастың түскай дыңнадыында медээлерин ёзугаар алырга. Тегусигальпаның агаарынга болгаш тулчуушкунга бир сальвадор самолёттуң дүжүр аткан. Гондурастың шериг-агаар күштери дөрт самолёдуп оскунган деп, Сальвадорнуң шериг эрге-чагыргалары медеглээн. Сальвадор шериглер Гондурастың девискээринде чурттанчылыг ийи суурну эжелеп алган дээрзин Сальвадорнуң радиозу база дыңнаткан. Гондурас армияның кезиктери Сальвадорнуң девискээринде Чалатенанго хоорайны эзлеп алган. Кызыгаар районнарда эң шыңгыы тулчуушкуннар чоруп турар.

Сальвадорнуң Национал ассамблеязы чуртка 30 хонукта бүүзээлдиг байдалды чарааан деп, Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң корреспондентиниң дыңнаткан. Бүгү школаларда кичээлдерин соксаткан.

Бичээргә Америк күрүнелер организациязы (АКО) бо месилдежиишкининиң тайбың арга-биле таварыштыр шиитпирлээриниң оралдажышкынын ылып турар. АКОнуң төлээлекчилери Сальвадорнуң пайысылалы Сан-Сальвадорда келген болгаш чурттуң президентизи Фидель Санчес Эрнандес-биле чугаалажышкыннарны эгелээн. Ол төлээлекчилериниң келгенинге холбаштыр сальвадор чаазак Гондурастың девискээрин бомбалаарын соксадыр дугайын национал радиону дамчыштыр чарлаан. Гондурас атылажышкынынны тодаргай эвес хуусаала соксадырынга болувун чөнчээрежип турар дугайын дипломаттыг шугум-биле база дыңнаткан.

Агрессорларның кемниг үүлгедиглери

ХАНОЙ. (СЭТА). «Дүрген мөзедир программа» дээр чүвезин 1969 чылдың январь 20-ден июнь төмчүзүнге чедир боттандырар үезинде АКШ-тың болгаш ооң чалчаларының шериглериниң вьетнам черге кемниг үүлгедиглериниң чаа фактыларын америк империалистериниң болгаш оларның чалчаларының Мурнуу Вьетнамда шериг кемниг үүлгедиглерин бүрүү шаңар таваазы-биле Комитеттиң дыңнадыында айыткан деп, ВИА агентилел дамчыткан.

Февральдан июньга чедир Куангнам мөңгүге америк шериглер болгаш АКШ-тың мурнуу-корей хөлөзиленнигчилери чурттанчыгыг райониарже дерзин халдаашкынынны каш удаа кылган деп, дыңнадыгда чугаалаан. Тханбинь, Тиенфуон болгаш өске-даа элээн районнарга орттендирер болгаш бомбаларны, артиллерияны, бронетранспортёрларны нөлбаабиле амыглаан. Ооң түңнелиинде ян-сы кедээ суурлар хоозураан, муң-муң чурттанчылар эт-хөреңги чок артыган.

Дананг биле Тамки хөөрайларны долгандыр сырый чурттанчыгыг районнарже америк самолёттарның болгаш вертолёттарының май 15-те халдаан үезинде чүс-чүс тайбың чурттанчылар өлүртиен болгаш балыгланган.

Митхо биле Бенче мөңгүларга америк 9-чу чазаг шерик дивизиязының солдаттары эртиин чылдың декабрьдам бо чылдың апрельге чедир чоруткан шаажылап хемчеглериниң үезинде 3.000 ажыг тайбың чурттанчыларны, колдуунда кыргыннарны, херээженнерни болгаш бичии уругларны өлүргеп. Элээн каш муң чурттакга бажыңнарын орттеткен, нашкаш муң гектар таранга нөлдерин болгаш чимис садыгларын узуткаан деп, дыңнадыгда чугаалаан.

Ленинчи бодалдарның оруктары-биле

Төрээн Тываның аныяк туристериниң «Ленинчи бодалдарның оруктары» деп девизтиг слёту чоокта чаа ажылын доозкан. Кызылдан ырак авес Вавилин ортулукка аныяк туристериниң 400 ажыг киржикчилериниң майгын хоорайының шәйлу бергенин республика солуннарының мурнуку номерлеринден номчаан силер, ергим номчукчулар. Маңаа оон киржикчилери чүгле эртеен походтарның түннелин үнүрер дээш авес, а туризмниң янзы-бүрү хевирлеринге маргылдажырын базып планнааннар.

Сес чыл школаларының аразынаң Кызылдың № 10 школазының туристери слёттүң тиилекчизи болган. Ол школаның өөреникчилери кончуг хөй походтарга үнген. Аныяк исчилер хөй-хөй иштәшкиннерни чорудуп, ажы-дыышкыннарны кылган. Тываның революстуг намының чиңгине секретары Оюн Күрсединиң ажыл-амыдыралын улам тодаратчырынга школаның 16 отрядтары киришкен. Ол школаның өөреникчилериниң, оларның ада-иелериниң дүлээн өзугаар ук школаның туразы кудумчузу Оюн Күрсединиң ады-биле адаттынган. Ол школаның өөреникчилериниң девизи: ленинчи өзу-биле өөренир, чүрттаар, ажылдаар.

Бирги чурукта № 10 школаның туристери дыштанылга үезинде.

Слётка шүүтү 26 отряд киришкен. Отряд бүрүзү «Дурыажыгаш», «Факел» дээн ышкаш тускай аттарлыг. Бай-Тайга районунуң Шүйда уругларның казыкшылга школазының туристериниң отряды «Робинзоннарның» маргылдаазы солун болган. Олар мындыг слётка бир-ле дугаар киржип турааннар. Олар черниң уг-шинин тывариның маргылдаазынга эки көргүзүүлерлиг болгулаан. **Ийиги чурукта** Сарыг-Сеп ортумак школазының өөреникчилери Суслопаров болгаш Башмаков Михаилдерниң орук хемчээли тываришың маргылдаазының үезинде. Олар спортчу үшкү разрядты чедип алганнар.

О. САЛЬНИКОВА,
туристер станциязының методизи. Авторлуң фотолары.

Аргыжып чаңчыккан

Чоокта чаа Мөңгүн-Тайга районунуң төвү Мугур-Аксы суурга шында «Малчын» көдээ ажыл-агый артелиниң чартык чыл түннелин үнүрген байырлалы болуп арткен. Байырлал чүгле чаңгыс колхозтуң авес, район төвүнүң ажылчы чону-биле катай хаара конгуг массалыг болган.

Чаа районнуң ажылчы чонуларының бир дугаарты чайгы байырлалынга кожазы Өвүр районнуң 30 ажыг кижи составтыг бот-тывыңгыр артистери (удуртукчузу ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары Ховалыг Орус-оол) аалдап чоруан. Өвүрүңүлерниң бай, солун программалыг ийи удаа конгускеш концертин 800 ажыг көрүкчү катап-катап адыш часкаашкыны-биле үдеп, улуг сонуургаан. Концерттиң программазында Тулуш Опар-оол удурткан оркестриниң таалаңчыг үнүн көрүүчүлер дыка сонуургаан ыллыкааннар. Ол ышкаш СЭКП Өвүр райкомунуң бирги секретары К. Шулуунуң ийи моол ырларны күүсеткенин улут үнелээн.

Байырлал үезинде хүреш болган. Мөңгүн-Тайга болгаш Өвүр районнарының бот-тывыңгыр артистери, спортчулары аразында мындыг аалдажылганы удаа-дараа кылып турарлар.

Суг дамчыдылгазы — 5000 километр дурттуг

Казахстанның сонгу талазында кадар оттуг, андырган ховулар суггат чыларының ажыл-ижи хайныккан девиске-әәри болуу берген. Анаа бо беш чылдың эгезинден бээр бир миллиард кубометр уер сугларын дозуп алган улут әремнер тургустунган. Суг дамчыдылгазының беш муң километр хире ниити дурттуг болук-болук шугумнарының туруп тургускан.

Арыг суу эвээш, күр ховуу девиске-әәрлиг черлерде сууларының чартык миллион турт-тавчыларын ижер суг-биле хандырар арганы ол берген. Чүгле Ишимниң суг дамчы-дар шугуму бээш барык 200 көдээ суурларның турттакчыларының ижер суг «дөргүвүү» болуу берген. Ийи муң километр хире дурттуг ол кылымал «темир» автоматтыг дюпетчер черинден каш-ла кижи башкарар. Казах ховуларга көдээ черлериниң суг дамчы-дылгазының болук-болук шугумнарының узун дурту бо беш чылды соолгуредир база үштүң бири хемчээлдиг үзаар.

Казахстанның сонгу талазында суггат тудуу кылыр күүндүг үлетпүр комплекстерин тудуп эгелээн. Оларны ажыглалга киперге, шингээдип алдынган күр черниң чаа суг тудугларынга ажыктыг демир-бетон конструкциялар-ны ажыглаары ийи катап ке-вүдээр.

Владимир ОСТРОВСКИЙ (ПМА).

Мөңгүн суу казар черниң тывызыгы

Киргизияның даглармында хөй мөңгүн суу казып турган черлериниң изи артып калган. Оларның чажыдыг кыргыс геолог В. Сургай илередип тыпкан. Мөңгүн суун улустуң оңнуг металлургиязынга баштай ажылдап турганындан бээр ийи муң тыл эрткен деп чүвени ол илереткем.

В. Сургаймы бодап турарын өзугаар алырга, бурунгуның мастерлери мөңгүн суунга алдын, мөңгүн, олово эвилдиргеш, тутқан далган шинчилиг амалыгама будурүп, оортан шүткүлга кылып, чүүл-бүрү дүрүлер тудуп ап турган.

Изиндиптерге мөңгүн суу соглу бээр, а кызыгының хевири олчаан артып каар. Од черден тывыгган хөй эттиин шаарай металлдан будургеш турганының үжурун эртемден мичалдыр тайылбырлаан.

(СЭТА-ның корр).

Запорожчулар Уралда

ХАНТЫ-МАНСИЙСК. Соңгу таланы Тюмень девискээри кайгамчык хөй байлаттыг. Ынчангаш Ханты-Мансий напионал округ бүтүү-эвилелдин шалыычы комсомолчу тудуу болуу берген. Чаа тудуглада чаңчылчаанын өзугаар бешки сеседтиин Москвадан, Казаньдан, Харьковтан болгаш чурттуң еске-даа хоорайларындан келген муң-муң студентилер эртирип турар.

Оолдар, кыстарны хоорай, суурларның, нефтичилер суурунуң, Мегионнуң, Нефтеюганскиниң, Нижневертовскиниң чону чүректиң ханызындан өөрүп утпаан. Аңаа Запорожье студентилериниң тудугчулар отряды ам үшкү удаазында келген. Бо чылын оон тудугчулары ийи катап көвүдээн. Студентилер Урайга пионер лагерин, ногаа өстүрер чылыктырылга черни тудуп берген. Ол чер баштайгы ногаа дужүдүн берген.

Запорожчулар ам сентелгемеханика мастерекээзии болгаш еске-даа объектилерни-тудар.

Бажыңнарда газ келген

АГИНСК. Бурят напионал Агинск округтуң наймысталының чурттакчылар бажыңнарында газ чедип келген. Суурнуң хөй-хөй ажылыпчиларының бажыңнарында ак-көк оттар кыва бергеп. Округту газчыдары ынчалдыр боттанып эгелээн.

Дериглер эптеп тургузарын «Уралгазтудуг» трестиң мастерлери боттандырып турар. Бо чыл эргижыраже чедир Агинск суурнуң ийи бажыңының ва бирээзи газтыг болур.

АНАА ДАЙЫНЧЫ

— Шериг албанынга келгенимден бээр чемелеп көрбээн, эки солдат дугайында бижиксеп тур мен.

Рота командири меня кичээнгейлиг дыңнаап, демдеглел дептерин ашкылап, мотоадыгжы дайынчыларның аттарын чүгүртү көргүлеп олур.

— Силерге кымны саналдарындан бергедеп олур мен. Ындыг кижилер бисте хөй. Шупту төлептиглер, мергежил дээш кызымактар. Берге сорулга-дыр...

— Ротаның комсомол организациязының секретары-биле сүмележип керейн.

Хөну сынныг дайынчы чедип келгеш, таныжа-дыр:

— Гвардейжи сержант Гущиенко чедип келди!

— Корреспондент келгендир, ам дээре солдат дугайында чүве бижирер дээн-дир.

— Ындыглар бисте хөй болгай — деп, Гущиенко чүшкүүзүн дырбагылаан. — Чижээ, Михаил Кожукарь дижик. Азы Валерий Потоцкий. Комсомолчу өнер-оол Бүдегечи-даа болза ажырбас. Орус сесту кошкак билир хирезинде безин, тергиннер-биле денге чоруп турар кижи.

— Ол-ла, оон дугайында бижиийн — дидим.

Ортумак сынныг солдат. Күдер әр. Арны хатка долуга берген. Холларында хаварыктарлыг. Бүдегечи өөзүн чажырбас-даа:

— Такиктиг кичээлдерге ынчап бәрган чүве. Хөй инженер ажылдар кылып турдуувус — дээр.

— Шагзырап тур сен бе?

— Чо-ок. Бергелерден кортпас дээн кижи мен.

Чугаалажы бериивис. Шоолуг чүве чугаалавас, болуунуң өөредилгезинин дугайында шоолуг сес ыыттавас.

— Өскелер-биле дөмей бараан болуп тур мен. Багайлаа, дора-даа эвес.

— Бүдегечи, Бүдегечи! Сенээ чагаа келди — дээш, аңаа солдаттар чүгүржүп келип, чагаанны автоматчикке тудуспу. Солдат оны көргеш, характеры дораан чырын келди.

— Оон келген-дир!

— Дүштүүнден бе?

— Чок, кадайымдан. Өлгеймаамдан.

Чагаазын чазып, оон иштинче көрүп, чүнү бижээнин үр номчуп олур.

— Оглумнуң чүрүүн чорудар болган чүве, амдыызында чок-тур. Көрбээн кижи мен. Менээ ажок дөмей. ол-ла ол-чаан дээн-дир.

Солдаттың арныңда чергаарал. Ырак Тывадан өөрүнүүт медээ оон түрээн чылдыынкаызыг. Кижиң сорук кирип, мээн-биле ажок чугаажы берзи.

Шеригге келиринiң мурнуунда, Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозка ажылдап турган. Ам шеригге келгенин бо. Чорупturда, адазы Бүлүкей Демүроолович чугаалаан:

— Төрээн чуртувустуң төлептиг оглу болур сен дээрзинге бүзүрээр мен.

А авазы, черде бүгү аваалар дег, оглунуң эктинче төлени берип, караанын чажын чоткулаан:

— Чедиишкиннииг бол, оглум — дээн.

Шериг албанының баштайгы хүннеринде-ле аныяк солдатка шериг херээн өөренирикчиик эвес болган. Орус сеске база кошкак. Аңаа дайынчы Бүдегечи баштай харын салдына-даа бергилээн. Политиктиг кичээлдерин солдаттар улуг сонуургал-биле дыңнап турда, Бүдегечи чамдыкта кайы-бир чүве көргүлеп, өске чүве бодап олургулаар. А оон айтырарга, чаңгыс сеглээр:

— Эки билбес-тир мен.

Бир-ле катап командир оон чемелээнзиг айтырыг салырга, ол:

— Сагылга-чурум-даа треп көрбедим — дээн.

Эптиг үени шилип алгаш, оон-биле офицер ажок хамыр чугаалажып көрген.

— Эш Бүдегечи, делегейде азы бистиң чуртта чүү болуп турарын билип алыры силерге солун эвес-тир бе?

— Солун болбайн канчаар. Ынчалза-даа чамдык түүлдерни билбейн баар-дыр мен. Чамдыкта билип-даа турумза, чугаалап шылавас-тыр мен. Өске өөрүмге бодаарга, билиим четпес — чүгле чеди класс дооскан. Өөрүмүнүң чурнунга ыяшынчыг-даа болгулаар-дыр.

— Кады өөренир бис — деп, офицер чугаалаан. — Өөрүң база дузаалаар. Эпчогун көрбес сен бе: автоматтан часпас адар, чыскаалга тергиин чуруминг, онгуну кым-даа сенден дүрген каза тырпып албас-тыр. А политбилиг талазыбиле арай кошкак-тыр сен. Шеригге тергиин албан эртирип турары дээш, сени төрүттүнген черинче кыска хуусаала шөлээлеп чорудупкан биижик. Төрелдериңер, таныштарыңар: «Вьетнамда дайын кайчап тур азы Индонезияда азы Бырагта чүү болуп турар-дыр, тайылбырлап берем» дизе канчаар сен?

— Ол шын-дыр, эш офицер.

Ам солдат номнар номчаан турушкан. Чечен чогаал номнары. Орус дыл кырынга солуннар, журналдар... Билдинмес чүүлдер таварыжып келиргеш, өөрүүдеп, офицерлерден айтырыглап алыр. Тывадан ыяш чеде берген, чаңгыс чер турттуг эжи аңаа дайынчы Бөрүүней база аңаа шулургу дузалаан.

Бир-ле катап, салбыр командири биче сержант Ильиныхка солдат чеде бергеш, чугаалаан:

— Ленинниң чогаалдарын номчуксап тур мен. Сүмелеп көрүңер.

Командир түмбочкадан В. И. Ленинниң номнарын үштүп экелген.

— Бо бүгүнү шуптузуң номчуп, конспектилеп алырың сүмелээйн. Политажылдакчылар сеңээ дузалаар. «Америк ажылчыларга чагаа», «Шупту-зу Деникинге улур демиселче», өске-даа...

Улуг башкынчының чогаалдарын автоматчик өөренирин-че кирип, бүгү аргаларыны, хостуг үелерин ажыглап эгелээн. Чоорту аңаа чанчыгып, шуудай берген.

Оон-биле кады дайынчы мергежилин чүткүдүү-биле бедидип турган. Ынчангаш салган сорулгазын ол чедип ашкан. Ам гвардейжи аңаа дайынчы Бүдегечиниң дугайында ротада чаагай сестерин чугаалап турар.

А чоокта чаа тактиктиг кичээлдерге кириштим. Демги автоматчы солдадымны аңаа херек кырында көрүүм. Ол дээрге адар дээн чүүлүн чазыг чоокка боолаар, атакаже дилим кирер, бодунуң үлегери-биле өскелерни әдертип турар болуу.

Кежээ өскелериң аразынаң аңаа база командирин байыр чедиргенин чарлады. Ол болза автоматчикке онгу катап ыыдыг шаңналлыг чарлааны ол чүве деп мөңээ солдаттар чугаалап турдулар.

— Эрестит-де солдат-тыр — деп, аңаа бодап каан мен.

Даартазында бистиң фотокорреспондентивисти тып алгаш, — Петро, бир солдатты чурукка тыырлырын ап көрээли — дидим.

Ротаже чоруптувус.

— Кандыг солдатты тырттырар бис?

— Гвардейжи Бүдегечини.

Петр Рудаков хаваан арай дүүн келип, бир-ле чүве сактып алыр ээлзиг болуу берзи.

— Дөштүг сугже баштай кире халый бергеш, ажыынын тыныи ап турган солдат ол эвес ирги бе? Оңу өнер-оол дээр ышкаш ийик.

— Пәет, ийет, ол-ол.

А ол таварылга ыыдыг болган. Мотоадыгжылар шавар халлаашкын үезинде хемге чеде бергеннер. Харылаачылар аңаа шагда чеде берген турган. Оларның бирээзи демир удазының хемни тургаар шөйүп тура, тал бергеш, сугже дүжүп кире берген. А Бүдегечи аңаа дузалаар дээш ыыдыг кире халый берген. Ол эвес болза, ат болдур турган...

Казармага кире бериивис. Бистиң аңаа чеде бергенивисти рота командири билип каан, холларын хомудаанзыг чайгылай-дыр:

— Үш хире шак бурунгаар келириңей кай. Солдат Бүдегечи чугула онаалга күүсеавр дээш, дүне кады өөрү-биле кады чоруй ааарды. Дүрген ээп келбес. Чартык ай болур...

— Харааданчыг-тыр. Бис база халажып чор бис.

Ыраакта шериг гарнизонунда чоруп турган, гвардейжи солдат Бүдегечиниң оон ашөөрүүнүң дугайын бодап турдум. Олар Төрээн чуртунуң мурнуунга боттарының дузаалгезин эки күүседнп, албанын тергиин эрттирип турарлар. Ындыгларга оорганнын болур: ёзулуг тулчуушкуннарга-даа олар төлептиглер.

Подполковник А. ГОРЯЧИЙ,
ССРЗ-ниң Журналистер звиленнинiң кежигүнү.

Редакторлуң орлакчызы
Л. О. БЕГЗИ.

КЫЗЫЛДЫҢ № 35 ПРОФЕССИОНАЛ-ТЕХНИКТИГ УЧИЛИЩЕЗИ 1969—1970 өөредилге чылының дараазында мергежилдер аайы-биле СУРГУУЛДАР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН УЛАМЧЫЛАП ТУРАР:

1. Тулуг машиналарын база механизмнерни септөөриниң слесарелары — өөренир хуусаалы — 2 чыл
2. Дашчылар — 1 чыл
3. Штукатурлар — 1 чыл
4. Штукатур-будукчулар — 2 чыл
5. Чазаныкчы-быжыдчылар — өөренир хуусаалы — 2 чыл

Училищеге 15—16 хар нарылыг оолдар, кыстарны хүлээп алыр. Дашчы болгаш штукатур мергежилгелерге 7—8 класстар дооскан, оон ангыларынга 8 класстан куду эвес билиглиг кижилерни хүлээп алыр.

Өөренирин-биле училищеге хүлээп алдыкган сургуулар тускай мергежилдиң шинчээлиг албышаан, училищеге ниити билигниң ортумак школазының база доозулар.

Сургуулар өөренип турган үезинде-ле үш катап дараа чемненир, оларны ажылчын болгаш аңаа келер хел, ниити чурттарга бажыңы-биле хандырар.

Училищени тергиин эки дооскаларны мергежилгиниң аайы-биле билиин бедитеин дээш тускай техникумнарже болгаш институттарже чорудар.

№ 35 училище өөредилге кабинеттерин дерип белеткээн. Техника талазы-биле чогаадылгага сүмдүлүг кижилер тускай болгумнерге киржип болуур.

Сургуулдар хостуг шагны Культура бажыңында болгаш спортзалга арттырелер. Культура бажыңында бот-тывыңгыр уран чүүлдүң: ырнын, ниити ырның, улустуң танцыларының, үрер болгаш улустуң хөгжүмүнүң, шинчин, базынстерниң болгумнери ажылдап турар. Бот-тывыңгыр уран чүүлдүң киржикчилери хоорайның болгаш республиканың районнарының организацияларынга конперт көргүзүп, тускай көрүүлерге киржип турарлар.

Училищеге киргеннер өөредилге херекселдерин: кыдыраашатарны, демир-ужуктерни, карандаштарны, готовальняны, шугумну, тускай болгаш ниити билиг талазы-биле номнарны, спорт хевин алгаш келир.

Өөренирин күзээнner директорнуң алынга бижээн биидиришкинниге дараазында документилерни кожар:

1. Школа дооскаының дугайында херечилел (бодун).
2. Төрүттүнгенниң дугайында херечилел азы паспорт.
3. Шеригже келиртириниң шынзылгазы.
4. Кызылдың № 1 поликлиниказындан эмчи шынзылгазын.
5. ВЛКСМ райкомундан шынамага.
6. Школазындан характеристика.
7. Ада-иезинден хүлээле.
8. 3х4 хемчээлдиг 4 фото-чурук.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: Кызыл, «Нефть базазы» деп, автобус доктаар чер, телефон — 21-09.

Цирктиң түннел көргүзүглери

Москваның күрүне циригинин эң дээре артистеринин киржилгези-биле Кызылда

ЦИРК КӨРГҮЗҮҮНҮҢ ДООСТУРУНГА ЧЕДИР КАШ-ЛА ХОНУК АРТКАН СӨӨЛГҮ КӨРГҮЗҮГЛЕР ЧОРУП ТУРАР

Виталий **ТИХОНОВТУҢ** удуртулгазы-биле сарлыктар, адыг, ыттар болгаш өске-даа дириг амытаннар-биле цирк оюннарын көргүзеринин. **ГАЛАГАНГА** баштаткан артистернин агаарга ужугуушкуннарының Кызылда эң баштай болуп турары бо.

Хөктүгбейлер **Петр КУКУШКИН** биле **Лев УСАЧЕВ** манежке көрүкчүлерни каттыртып, сонуургадып, хөгледип турар.

Цирк көргүзүглери кежээкинин 7 шак 30-де эгелээр. Субботада 3, 7.30-де, воскресеньеде 12, 3, 7.30-де эгелээр.

КИНО

ИЮЛЬ 18-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Хөгүүт оолдар» 10, 12. «Киев угланыышкынынче» 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Богун чаа оюннар» 3. «Серафим Фроловтуң инакшылы» 5, 7. «Кадыкшылче болгаш чараш-чаагай болурунче орук». «Моортайларлыг болгаш далай арамдацмарлыг черде». «Серафим Фроловтуң инакшылы» 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: кинотеатр сентелгеде турар.

редакциянын адрези

Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң орлакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа база совет тургузуу киллизинин 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 21-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-76 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында чаңгыс эргелеринин типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00656.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылдан гидовыдеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮЛЬ 19 СУББОТА № 168 (8014).

Өртээ 2 көп.

Л. И. Брежнев биле Н. В. Подгорный ПУР-га баар

Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный улусчу Польшаның 25 чыл оюнуң байырлалынга киржир дээш Польша Улус Республикага баар.

Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитедиги биле ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң чалаачын ёзугаар СЭКП ТК-ның Чиргинө секретары Л. И. Брежнев болгаш ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный улусчу Польшаның 25 чыл оюнуң байырлалынга киржир дээш Польша Улус Республикага баар.

ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри эш А. А. Громыкога Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты тывысканы

Коммунистиг партиянып болгаш Совет күрүнениң мурнунга улуг ачы-хавыяалыг болганы, даштыкы политика талазы-биле хөй чылдар дургузунда ажылдап келгени дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр алдан харлаанынга холбаштыр ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри эш Андрей Андреевич Громыкога ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты Ленин орденн-биле, «Кадыыр болгаш Маска» алдын медаль-биле катай тывыскан.

(СЭТА).

Россияның ном үндүрүкчүлериниң чөвүлел хуралы

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга комитединиң чөвүлел хурал чыылдыргаан. Хуралга ном үндүрер ажылды улам хөгжүдүрүнүң айтырыгларын чугаалашкан. Ол чөвүлел хурал июль 16-да Москвага ажыттынган. Оон ажылынга парлалга эргелеллериниң төлөлекчилери, ном үндүрер черлериниң, парлалга үлеттуруунуң, ном садыының ажылдакчылары, өөредилге черлериниң үдуртукчулары киржип турар.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга комитединиң даргазы И. С. Смирнов илеткел кылган. Россия Федерациязының ном үндүрер черлери болгаш парлакчылары бөш чыл дургузунда 25 мүң янзы аттыг, улуг, бичe вомнарлы бүдүн чартык миллион кезек ниити тираждыг кылдыр парлап үндүргенин. Ол чылдарның дургузунда парлалганын бүдүрүлге черлериниң саны көвүдөп, шыналары экижээн. Ол үениң дургузунда ном садыгларының үүрмектеп салар бараан саарылгазы дыка өскен, а үлөндан ажыр алган арыг орулгазы барык 36 миллион рубль болган. Чүс-чүс чаа ном магазинниери, магазин-клубтар болган кижилер ажыттынган деп, илеткелчи демдеглээн.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга үткүштүр алдынган социалистиг хүлөөлгелер чедишкинниг күүсеттинип турар. Ам республиканың ном үндүрер черлериниң, парлалгазының, ном садыының ажылдакчылары бөш чыл планын 1970 чылдың ноябрь 7-те үткүштүр күүселдирип хүлөөнгөн. Олар баштынгының юбилейинге тураскаадыкан номнар парлал үндүрериниң айтырыгларынче пол киржээригийн салып турар деп, оратор чугаалаан.

(СЭТА).

Федерацияның национал округтарында

● **НАРЬЯН-МАР.** Июль 15-те Ненец национал округ 40 чыл оюн байырлап арттырген. Округтуң найысылалы хоорай байырлалга үлүштүр шиметтинген. Инвжилерниң, балыкчыларның, аңчылар биле тудугжуларның чедишкинниерин көргүзүп турар делгелелер бар. Нарьян-Марга туруптун бүгү национал округтарындан аалчылар аңаа чедип келгилээн.

Чоонта чаа ажылгы чоннар депутаттарының округ Совединиң сессиязы болган. Ненец округтуң инвжилери артмен чылын чүртке эң бедик түңнелдерлиг болган деп, депутаттар чугаалаан. Индиа совхозунда коммунист С. Н. Выучейскийниң бригадазы улуг инвлерин бүрүн камгалап алган болгаш төрүүр 100 инви бүрүзүнден 92 аңайны алган.

Печораның дожу аңаадаазындан он беш хонук орай эрип баткан. Ам Печорада суднолар аргыжылгазы кижин түлүк. Чылдың өттүр ажыглаар курлавыр болур аъш-чем, дериглер болгаш материалдар сөөртикен коштарлыг тыртыглар чүртактылыг черлериниң колхоз, совхозтарынче тундра хемчигешкерин дургаар чорупкан.

● **МАГАДАН.** Магаданның ном үндүрер черн В. И. Ленининиң дугайында очерктер, рассказтар чыындызының чүкот дылга парлап үндүргени. Кыдыкы Соңгу чүктүң ол бичии улузунуң төлөлекчилери М. Горькийниң, С. Серафимовичиниң, К. Паустовскийниң болгаш өске-даа чогаалчыларының чогаалдары-биле танышкан. Ол ном хөй чүруктарлыг, олар баштынчының амыдыралын, революсту ажыл-чорудулгазын көргүскен.

Чогаалдарны орус дылдан төрээн дылче очулдурарыл баштайгы чүктүп-журналистерниң бирээзи Лина Тынель белеткээн.

● **УСТЬ-ОРДЫНСКИЙ.** Бурят национал Усть-Ордынски округтуң суурларының болгаш хоорайларының ажы-чинчизи улам таарымныг турар. Хөй-ниитиниң албан черлериниң чаа, делгем болгаш чырык оран-савалары, квас-тараш бажыңнар, улус ажыл-агыйының тудуг-суурлары түүтүнүп турар. Округка түгле бо беш чылдың эгезинден бээр бешпи 35 клубту, культура бажыңнарын, 30 школаны, чаа амнелге черлерни, магазинерни тутқан.

Ярославльдың чүртактакчыларының үлегерин ёзугаар округтуң ажыктың чоннары В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга үткүштүр чүртактакчылыг бүгү черлерни үлегержи корум-чурумнуг болдурар, оларны ногаанчыдар болгаш чаагайжыдар деп шиитпирлээн. Ярославльларның кыгырының баштай-ла Тургеневка суурнуң чүртактакчылары каттышкан, ында Чапаев аттыг колхозтуң төп суург бар. Колхоз бо чылын чаагайжыдыга тудуунга 70 мүң рубльди үндүрүп берген.

Ажылчы чоннар депутаттарының округ Совединиң ээлдептиг сессиязы Усть-Ордынский суурга болган, аңаа округтуң чүртактакчылыг черлериниң туружулдар дугайында айтырыгны түүкий чугаалашкан. Чапаев аттыг колхозтуң ажыл-шинчилериниң суурнуң культуразынче сагыш салыышкынын сессия чаңгыс үн-биле тускайт деп санаан.

Тюменьниң камволь-сукно комбинады—Сибирьниң пос аргыыр улуг болгаш эң аныяк бүдүрүлге черлериниң бирээзи. Комбинат туттунуп турар хирее, продукциязын бүдүрүп турар. Бо чылды совлуг-редиир баштайгы эрлчегиниң пехтери бедик шынарлыг дүк болгаш холуман дүк бүдүүтүг 3 мүң тонна хире үдазыныы бүдүргеш, чүртүүк хеп аргыыр фабрикаларынга чорудуп бээр.

ЧУРУКТА: комбинаттың дыралга-дымлга пегинде. Ында ГДР-ден экелген, шалыпкын ажылдаар «Текстима» машиналар ажылдап турар.

Н. САПОЖКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Уругларның күш-ажылчы кижизидилгези

«Ортумак школа ниити билигниң күш-ажылчы, политехниктиг» болуп моон соңгаар-даа хөгжүүр деп СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1966 чылда үндүрген ортумак школа дугайында доктаалында айыткан. Өөреникчилер эртемнериниң үндезиннерин шиңгээдиря-биле чергелештир, политехниктиг болгаш күш-ажылчы белеткелдп артер.

Школачыларны мергежил шилип алырынче углаар болгаш оларны көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге күш-ажылга белеткээри чугула айтырыгларның бирээзи боон турар. Көдээ ажыл-агыйга бедик мергежилдиг специалистерни белеткээринге школалар боттарының үлүүн киирер ужурлуг.

Көдээ ажыл-агыйның узам ыдал хөгжүдүринче бистиң партиябыс, ыланғыыл сөөлгү чылдарда, онза сагыш салып турар. Келир үениң аныяк салгалын кижизидип турар ниити билиг школазынга көдээ ажыл-агыйның хөгжүдүрүнүң улуг планнары база дорт хамаарылгалыг. Түе-түе школа коллективтери күш-ажылга кижизидилге айтырыын канчаар шиитпирлеп, боттарының доозукчуларын амыдралга канчаар белеткеп турарындан оларның келир үеэн хамаарыжыр.

Бүгү талазы-биле болбаазыраңгай чаа кижини кижизидер сорулга совет школаның мурнунда салдынган. Бистиң уругларывыс эртем-билиглиг болуру-биле чергелештир бот-тускайлаң амыдралга белеп, күш-ажылды хүндүлеп көөр кылдыр кижизиттингеп болуру чугула.

Көдээ школаның амыдралынга бүдүрүлге бригадаларының ролю канчаар-даа ажоок улуг. Чүгле Россия Федерациязында бедик 2 млн. ажыг школачылар колхозтарга, совхозтарга, мяш ажыл-агыйларынга, эртем-шинчилел институттарынга ажыктыг ажыл-иш-биле дузалап турарзар. Күш-ажылды болгаш социалистиг өнчү-хөрээнгин коммунистиг ёзу-биле көөр талазы-биле кижизидериге өөреникчилер бригадалары улуг рольдуг. Ол шынаа хөй-ниитиин идепкейим, инициативаны сайгарадырынга, көдээ ажыл-агый профессияларынга доозукчуларын хандыкшыдарынга ол база дузалыг. Школага өөренип тура теория талазы-биле чедип алган билиглерин практикага ажыглап чаңчылгар. Биология, химия болгаш күш-ажыл шинчээдиринге, көдээ ажыл-агый болгаш техника талазы-биле тускай кичээлдериниге чедип алган билиглерин уруглар практикага ажыглап өөренир.

Школачыларның күш-ажылчы кижизидилгезин организастаарының эң таарымчалыг хевири бүдүрүлге бригадалары болуур дээрзин амыдырал бадытканы. Беш чыл мурнунда бистиң ортумак школаларывыска бүдүрүлге бригадалары ажыыдап турган. Өөредилгенин бүдүрүкчү күш-ажыл-биле холбап, дуржулга ажылын база чоруткан. Өөредилге мастерскаяларының, машиноведение кабинеттериниң саны хөй, трактор, машина даап өске-даа дериг-херекселдер четчир саанныг турган. Дыка хөй доозукчулар ортумак школаны доосканывың аттестады-биле кады квалификация экзаменнерин дужаганының шынылгаларын алгылаан.

Бүдүрүлге өөредилгезинче кичээлгейни сөөлгү чылдарда кошкаткан чорук бүдүрүлге бригадаларын тарадырыгга чедирген. Бүдүрүлге өөредилгезиниң материалдыг базазы кошкаан. Бистиң республиканың школаларынга тургулаан бүдүрүлге бригадаларындан чүгле Туранның № 1 школазында (директору РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Н. В. Селина) өөреникчилер бригадазы артып калган. Өөредилгенин күш-ажыл-биле чедишкинниг хозбап турарының чижээн бо школадан көрүп болуур. Республиканың эки школаларының бирээзи боон турар № 1 школада ук бригада тургустунгавдан бээр 10 чыл чедип турер. Бо күзүн болур юбилейинге уруглар шагда-ла белеткенип эгелээн.

Бүдүрүлге бригадазы «Кызыл тараачын» колхозтуң базазында ажылдап турар. Түе гектар черге янзы-бүрү культураларны тарып, дуржулга ажылдарын калбарткан. Школаның өөредилге-дуржулга участогунга аңгы-аңгы дуржулгаларны баштай хынаан соонда, оон түңнелин колхоз шөлдериниге өөреникчилер шеңээр. Эки агротехниктиг аргаларлыг, чаа сорттарны колхоз бүдүрүлгезинде ажыглап турар. Бо школа сөөлгү каш чылдарда бөш түе чыгам өөреникчиге трактористиң чоланчыының, лаборантының, учётчиктиң болгаш электриктиң шынылгаларын тывыскан. Элээн хөй доозукчулар төрээн колхозунуң бүдүрүлгезинде ажылдап турар. Бо эки үлегерни эдерип, өске-даа школалар шак мынчаар ажылдаарын чедип алыр херек.

Дуржулга, шенелде чергелиг мындыг ажылдарны өске-даа бүдүрүлге бригадалары чедишкинниг чорудуп болурунуң бүгү-ле аргаларын чедип эп болур. Маңаа чугула рольду колхозтар, совхозтар ойнаары чугаажок. Кайы-бир ортумак школаның бүдүрүлге бригадазынга быжыглаан черниге школачыларның чедишкинниг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарын чедип алыр херек. Ажыл-агыйларның специалистери уругларга дузалап, ажылды башкаржыр болза эки. Оларның деткимчези чокка чедишкинниг ажылдаары берге.

Республиканың 53 ортумак школазындан 38 школада өөреникчилер бригадазы катап тургустунган. Оон аңгыда сес чыл школаларында звеноларны организастаан. Сорулга чул дээрге, бирээде, школалар удуртукчулары болгаш бүдүрүлге өөредилгезин харылап турар кижилер ук ажылды эки башкарарындан аңгыда, школачыларны профессия шилип алырынче углаары чугула. Райкуспомнар хамааржып турар ажыл-агыйларның школа-биле харылаазын быжыглаарын чедип алыры база бир чугула сорулга. Ажыл-агыйлар боттарының талагындан бүгү талалыг дузаны бүдүрүлге бригадаларына көргүзер ужурлуг. 1969—70 өөредилге чылында үстүнү классчыларны кандыг мергежилдерге белеткээрин районолар, бүдүрүлге эргелелдери амдан өөренип көөр.

Улус өөредилге ажылданчыларының, школалар коллективтери өөреникчилериниң коммунистиг нажизидилгезиниң чугула хевири күш-ажылчы кижизидилгеге иөскү чедишкинниерлиг болур дээш партия, совет органнар-биле кады бир демнит ажылдаарлар.

„ЧЫМЧАК АЛДЫН“ ТЫВЫЖЫ

„Искра“ колхоз түлүктээшкинде

Бажын-Алаак суурнуң кыдыында Чөөн-Хемчик районуң «Искра» колхозунуң хөй кыргыыр пунктузу бар. Ында кижилериниң омак-хөлүг катыычугаазы, мотор, хачының даажы кижини күш-ажылче чайгаар-ла сорук киирер бээр.

Ол колхоз Чөөн-Хемчик районда күрүнеге хөй дүк дужаар ажыл-агыйларның бирээзи. Бо чылын 18 мүң хойну кыргаан, 25 тонна дүктуг дужаар ужурлуг. Артель ам чаңгыс чылда садар дүгүнүң планын ыракта-ла ажыр күүселип алган. Хөй кыргылдазы болгаш чүүлдазы дооступ турар.

Дүк кыргылдазынга ниитизи-биле 60 кижи киришкен. Оларның аразында Виктор Монгуш, Монгуш Чечек, Ховалыг Чечек олар хүн бүрүнүң ажыл нормазын доктаамал 150-170 хүү күүселип, бирээзи-ле хүнде 65-тен 80 чедир хойну кыргып келгилээн.

Кыргылда пунктузунга лекция номчулгалары, бесеедалар үргүлүү болуп келген болгаш агитхүүдүүчү үнүүрүп турган.

Ол-ла колхозтуң девискээринде бо чылын өзүт-сиген чаагай үнген. Артельдиң комсомол организациязы аныяктардан механизастаттынган сигенчи бригаданы организастап тургускан.

Үк бригада коммунист Ондар Көшкар-оолдуң удуртулгазы-биле келир кыштың айылынга үзүр 250 тонна сигенин мал чеминге белеткээр деп хүлөөлгени алган. Бригазаның кежигүннери ам 30 кижи чеде берген. Оларның аразында трактор-биле сиген кестирикчизи Ооржак Угуй-оол, сарааг салыкчызы Ховалыг Базыр-оол, хепээнекчилер Сергей Саая, Ховалыг Экер-оол, Сергей Монгуш олар күш-ажылга онза шылгаран турарлар. Бригада ам 4 улуг сараатты тургузуп алган. Социалистиг чарыштың түңнелинде он хонук санында үндүрүп турар.

—●—

Сут садып алыышкыны

(1969 чылдың июль 16-га чедир)

Районнар	Күүсеткен хуулу
Бии-Хем	65,5
Кызыл хоорсовет	65,3
Каа-Хем	50,5
Таңды	50,3
Өвүр	48,0
Чөөн-Хемчик	47,3
Бай-Тайга	46,4
Барыын-Хемчик	43,6
Улуг-Хем	43,1
Тожу	42,7
Эрзин	41,3
Тес-Хем	34,9
Монгун-Тайга	—
Республика ниитизи-биле	51,5
Эртken чылын ыяшкан турганы	61,1

АК-ТУРУГНУҢ «АЛДЫНЧЫЛАРЫ»

Хой дүгүн алдынга дөмейдеп, ону «чымчак алдын» деп үнелеп турар. Ол дээш демисел бистиң «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырында хайнымышкынныг чорун турар. Кыргылда этээзинден бээр он бир кодан хойдан 9734 кг дүк кыргып алдынган.

Салбырның мурнакчы хойжулзары Кара-Сал Дойнот 295 баш хойдан 667 кг. Сувак Серенмаа 283 хойдан 627 кг дүктү кыргып алганнар. Хойларын баштай кыргыдып, чүгдурүп алган малчыннар сеңгин чайлагларда малын одарладып турар. Олар чайлаладымышкын-биле чергелештир сиген белеткелин органнаастыг чорудуп эгелээн.

М. ЛАМА.

СУГЛУГ-ХЕМДЕН ЧАЙЛАГЛАРЖЕ

Бии-Хем районнуң «Хадың» көдээ ажыл-агый артелиниң Суглуг-Хемде хойжу бригадазының хойжулары хой кыргыладын он пий ажыл хүнеринде чедишкинниг дооскан. Электрингге 26, чедиг хол хачылыг кыргылда агрегадынга ниитизи-биле 920 баш хой кыргыттынган. Кыргылда-биле чергелештир хойнун чүүлдазы база доозулган.

Бригада амгы кыргыдазын күрүнеге 10 тонна эки пынарлыг дүктү дужаар планныг тургаш, херек кырында 11 тонналы дужаган. Хойжу коллективтиң кежигүннериндеп Доңгак Доржу бир хойдан-на 3 кг дүктү бирээзи-ле 4,2 кг кыыдыр күүсеткен. Ол ышкаш хойжулар Күржепей Апай-оол, Оюн Бичө-оол, Ховалыг Базыр-оол олар дүк дазазы-биле бо чылгы социалистиг хүлөөлгелерин ажыргаккыр. Бригаданың малчыннары кыргылда үезинде турган черинден чайлагларынче көшкүзеп берген.

С. ДАҢГАА.

КАЙЫЗЫ-ДААА ДЕҢГЕ

Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» көдээ ажылагый артели бо сезонда хой кыртылдазын кажаңгыаныңдаа организастыг дооскаш, кыргылда-биле деңге бүгү хойнуң чүүлдазын ам дооэуп турар. Хой чүүлдазын мал эмчизи эш Сарыг-оол удуртуп келген. Чүүкчүлер хүнүң-не 1000—1200 баш хойну чуп турарлар. Хойларын кыргыткаш, ийп удаа чүгдурүп алган малчыннар көктүг-шыктыг чайлагларында барып хонгулаашкан. Ам олар боттарының күжү-биле сиген белеткелин чорудуп берген.

В. ОММУН.

Владимир Чаш-оол Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» колхозунуң Коштү хемде сигеи бригадазында ажылдап турар. Ол «Беларусь» трактор-биле сигенин белеринге болгаш сараатгаларынга хүн нормазын 120—135 хүү күүсеткип турар.

Механизаторларның аразынга шилчип чоруур Кызыл тускаштаты ол сигеи кезилдеанның эгезинде-ле чаалап алган, ол хевээр салбаан.

ЧУРУКТА: трактористер В. Чаш-оол.

Ш. СЕРЭЭДАРНЫҢ фотозу.

ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДА

Изии-биле деткип турар

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болган делегей Чөвүлел хуралының түңнелдерин Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхозта коммунистер боттарының хуралынга чугаалаамын көргеш, делегейниң коммунистиг шимчээшкинииниң сырый каттыжыышкынын быжыглаарыыче углаңдырган СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын бүрүнү-биле деткээн.

Ол хуралга СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң төлээзи эш Ч. Ш. Ооржак илеткел кылган. Илеткелди чугаалажырынга киришкен ораторлар коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдерин, аңаа СЭКП-ниң төлээлериниң ажыл-чорудулгазын, СЭКП ТК-ның июнь (1969 ч.) Пленумунуң дөмтаалын «Искра» колхозтуң коммунистери, бүгү ажылчы чоннары бедик-биле үнелеп, изии-биле деткип турарын демдеглээннер.

Коммунистиг тургузуушкунның чедишкиннерин улам улгаттырар, В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун база Совет Тываның 25 чыл оюн төлептиг үткүүр дээш күш-ажылчы бедик көргүзүүлерни чедип алыр дээш шуудургу ажылдаарының чугулазын коммунистер чугаалап турганнар.

Бирги чартык чылда колхоз күрүнеге зът садар планын 103,5 хүү, суттүүн — 112,4 хүү, дүктүүн—123,3 хүү күүсеткен. Зрткен ыыш мал амылынга кадыг-берге болган боляжок, колхозта төрүүр 100 хойга онаштыр 80—97 чедир хураганны өстүрүп алган хөйжулларның саны элбэй. Чартык чылда бир иненнге онаштыр сүт саалдазын өстүрген саанчылар база-ла арбын.

Делегей чөвүлел хуралының материалларын амыдыраа чомга маабаа-биле таныштырар дээш партийжи-политиктиг ажылды улам күштелдирериниче углаган шиитпирни коммунистер хүлээп алган.

К. СҮТТҮГ-ООЛ.

—●—

Чаңгыс эп-сеткилдиг деткиишкин

Улуг-Хем районнуң партия эге организацияларында коммунистерниң ниити хуралдары болуп эртилеп турар. Олар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң июнь Пленумунуң дөмтаалын танышып, чугаалажып, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москва Чөвүлел хуралынга бистиң партиябыстың Төп Комитединиң төлээлериниң ажыл-чорудулгазын база Төп Комитеттиң июнь (1969 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин Улуг-Хемниң коммунистери чаңгыс эп-сеткилдиг үн-биле деткип турарлар.

Делегей коммунистерииниң ол улуг шуулганының түңнелин изии-биле деткивишаан, бистиң Коммунистиг партиябыстың үндезилелчизи В. И. Ленининиң төрүттүнгенининиң 100 чыл оюн күш-ажылчы чедишкиннер-биле төлептиг үткүүрүнче ажылчы чоннарны эвилелдээрин партия хуралдары шиитпирлээн.

Кежээ кижи макталдыг

Кызылдың № 2 ортумак школазының 9-ку классын Светлана Ензук арткен өөредилге чылында чедишкинниг доосканы, шиитпирлиг сөөлгү классче шилчээн. Ол хоорай девискээринде «Көк-Тей» совхозта ада-иениниң аалынга тыштанып баргаш бир бөлүк 17 инекти саарыг-биле хүдээнип ап, дурзулгалыг саанчылардан чыдып калбайн экп ажылдап турар.

Бо аныяк саанчыга ферманың хоогун саанчызы Сат Хурутай арга-дуржулгазын дамчыдып, күзелдин-биле дузалажып турар. Светлананың ажыл-ишке кызымаккайын ферманың найыралдыг коллективи мактап, келир үеге үткүштүр кежээ кижиниң ёзуп олурарынга чоргаарлаанын турарлар.

Д. АРАКЧАА, кадарчы.

МАЛДЫҢ БАШ САНЫН ӨСТҮРЕР

Мыйыстыг бода малдың, хой биле өшкүнүң болгаш өске-даа малдарның баш санын докгаамал өстүрери элээн хой чүүлдерден хамааржыр.

Бирээде, төрүүр малдың баш санын чүгле төл алырыбиле шын ажаап тургузар, кызыраар чорукту узуктаар, малдың өлүп хораарын эвээжедир, бүгү малдың структуразынга төрүүр малдың баш санын негелде ёзугаар тургузар:

ийинде, эдержилгени болгаш тарып боозадылганы ой-шаанда шын организастаар. Тарып боозадылганы чорудар мергежилдиг кадрларны белеткээр, төрүүр болгаш бүдүрүкчүүлүг малларны шын ажыглаары дээш контрольду докгаамал организастаар.

Сөөлгү чылдарда колхозтарда, совхозтарда малдың баш саны кончуг оожум өөрү турар. Чижээ, 1968 чылда мыйыстыг бода малдың баш саны 1967 чылдыы-биле денгээрге чүгле 3.1 хуу, хойнуң — 3 хуу өскен, а хаванның баш саны 36,3 хуу кудуланган. 1969 чылдың январь бирээде байдал-биле алырга, колхозтарда, совхозтарда мыйыстыг бода малдың баш саны бет чыл планынга 12,8 мун баш, хой— 104,8 мун баш четпес.

Бо байдалдың кол чылдагаанарының бирээзи төрүүр малдарның чыл бүрүде хой кызыраашкыны болур. Чижээ, эрткен чылын инектерниң 30,6 хуузу кызыраан, бешь чылдың эрткен үш чылдарында 38183 инек болгаш кыс кунаннар төл бербээн. Ол-ла үеде кызыраашкының үржүүлүнүң 295,4 мун баш хой база төл чок болган. Ол дээрге колхозтарга, совхозтарга болгаш күрүнеге улуг материалдыг когарал болган база малдың баш санының өлүдээнин сааттакан.

Малдың хорамчазы чыл бүрүде уламчылаавышаан. Үш чыл иштинде 219,9 мун баш шөөр мал, 20,8 мун баш мыйыстыг бода мал, 12,3 муң баш хаван өлүп хораан. Оон аңгыда чыл бүрүде хой санныг мал харылаан турар кижилерден дудаар, чидирер, оорлаар чоруктар бар.

Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында төрүүр малды, ылаңгыя инектерни кайы хамаан чок чыгыдаар чүүл база бар. Бракталашкын-биле инектерни чыгыдаарының нормазы 8—10 хуу турда, 15—27 хуу чедир турар. Үш чыл иштинде сатканнарын, эътке хереглеп өлүргеннин чидиргени болгаш өске-даа чылдагаан-биле 26—27 мун баш инек чок болган.

Малды немей өстүрер болгаш бар малдың баш санын кэмгаавар талазы-биле бо бүгү четпестер болаа мал ажыл-ыдыының продуктуларын бүдүрериниң бот-үнезиин дыка алгадып турар. Ылаңгыя Тес-Хем, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем районнарының ажыл-агыйларында үстүнде айтыкан четпестер хой черин эзлеп турар. «Тинелеге», «Чыраа-Бажы», «УТКА 25 чылы» совхозтарга, «Тээ-Хөлэ» колхозка 1968 чылда инектерниң 40—45 хуузу, а «Сүт-Хөлэ» совхозка — 55,7 хуузу кыыраан. Бо чорук малдың өзерин, ээт бүдүрерин көвүдедирип, продукциязының бот-үнезиин чинчидирин шаптыктап турар.

Бистиң республикада малды немей өстүрер, ээт бүдүрерин көвүдедир талазы-биле бар четпестерни үзүткаан болуруунуң бүгү байдалдары бар. Бүдүрүкчү малдарның төрүүр малдарның баш санынга онаажып турарының айтырыын ап көрээлиңер. Бо чылын 51160 баш инекти эдериштирериниң болгаш тарып боозадырынга ажыл-агыйлар 1378 баш бүдүрүкчү бугаларлыг болуп турар. Тарып боозадылганы санаваска бир бугага 37 инек, а тарып боозадылганы катай алырга 24 инек онаажыр. Бо дээрге ой-тавыда норма-дыр, бир эвес чаңгыс тарып боозадылганы алыр болаа, норма харын-даа эвээш болуур.

Колхозтарда, совхозтарда бүдүрүкчү бугалар четчир болгаш тарып боозадылганың 71 пунктулары ажылдап турда, кызыраашкын хой болуп турарының чылдагааны чүдел? деп айтырыгны салаа чогуур. Инектерниң үре-төлүүр чоруунуң куду болуп турарының кол чылдагаанын бугаларны ажаап тудар болгаш ажыглаар талазы-биле чогуур негелделерин ажыл-агыйларның үдуртукчуларының болгаш зооветажылдарның үрет турары болур. Ажыл-агыйларның хой нуруузунда уксалыг бүдүрүкчүдерин чемгереринге, ажаарын багай организастаавышаан. Тудуп ыдерништирериниң орнунга суда эдержилгени чорудуп, бугаларны кодан инектерниң арасынга суда салыпкан чоруткаар. Эдержилгениң ой-шаанда чоруп турарын болгаш малдың боозаа, боозавазының хинаа көөр чорук ажыл-агыйларда организастаттынмаан. Тарып боозадылга пунктуларын ажаап турары багай болгаш олар орта ажыглаттынмайн турар. Чижээ, Каа-Хем районунуң ажыл-агыйларында 1968 чылда инектерни тарып боозадырының планын чүгле 68,1 хуу, хойларның — 47 хуу күүсеткен, а Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозунга ол саннар ооң-даа куду болган.

Колхозтарда, совхозтарда кыс казыраларны эдержилгеге болгаш тарып боозадылгага киирер айтырыгже шоолуг кичээнгей салдынмайн турар. 1968 чылда республикага ийи хардээн өрү назылыг үш муң ажыг кыс казыралар эдержилгеге кирбейн барган.

Эрткен чылдарның четпестерин болгаш чазыгларын чамдык чердер ам база катаптап турар. 1969 чылдың июль 1-ге чедир инектерни эдериштирилгеге киирериниң болгаш тарып боозадырының планын «Тээли» совхоз чүгле 18,8 хуу, Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозу 22,7 хуу, Таңдының «Коммунизмниң херели» колхозу 19,2 хуу, «Элегесө», «Кызыл туң» совхозтар 16,5 болгаш 17 хуу күүсеткеннер. Республиканың планын-биле бо ажыл 33,3 хуу күүсеттинген.

Шак мынчаар байдал болаа, малдың баш санын өстүрер болгаш мал ажылынның продуктуларын бүдүрер төлөзүбиле беш чыл планын күүседирип бергедедип келген-дир. Колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары болгаш тускай артемниглерни эдержилгени, тарып боозадылганы организастаарынче боттарының амгы байдалын тыңгыы эдекөрээ чогуурлар. Бо талазы-биле колхоз, совхоз бүрүзүнге элээн каш тодаргай хемчеглерни ап чорудары чугула.

Бирээде, эдержилгеге болгаш тарып боозадылганы, кыыраашкын-биле демисеядя организастаарының технологизазын, чаш малды доруктурарының методтарын шинчээдип алыр талазы-биле билиг бедидериниң семинарлыг өөредилгеени бүгү малчыннарга чорудары ёк чугула. Эътикер мал ажылынга бызаалларны доруктурарының мурнавчы арганнарын өөренириңче, одарладыр семиртилгени, чемгерилгени, ажаалданы шын организастаарының айтырыынче онаа кичээнгейни салыр.

Колхозтарның, совхозтарның зооветажылдакчыларыбо ажыларды чоокку хүннерде организастап чорудар ужурлуг, а кодээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелдериниң кол зоотехниктери болгаш мал эмчилери ол семинарлыг өөредилгелерни организастаар, контрольдаар хүүлээлгелиглер. Инектиң кызыраашкының дыка кызырар төлөзүбиле, ферма бүрүзүнге тарып боозадылга пунктуларын четчир кылдыр тургузар, оларның ажылын эжиживлер, эки уксаалыг бугаларның үрезин хой ажыглаар айтырыгларже онаа кичээнгейни салыр. Оон ыдай инектерге тудуп болгаш үзүп эдериштирер арганы чорудар, а суда эдержилгени чорутпас, ындыг эдержилгени хойга, хаванга болгаш өске малдарга чорудар.

Бүгү уксаалыг бүдүрүкчүлерни чыл дургузунда эки чемгерилгере тургузар. Оларны ажыглап турарының байдалын, оон соңгаар мал өстүрериниң херээнге ажыктыын, ажыктыг эвээнин илередириңбиле квартал саныңда бирээден эвээш эвес катап зооветеринарлыг хыналданы чорудары чугула. Инектериниң болгаш эдержилгеге киргеи кааыраларның кызыр, боозун ветеринария талазы-биле үргүлчү хынаан турары база чугула.

Мал ажылынга удур демисеп чорудар талазы-биле район станциязы бүрүзүнде тускай мал эмчизи бар. Малдың кызырааар чоруун кудуладыры ол мал эмчилериниң ажылынга дыка хамааржыр болганда, оларның харылсаалгазы база үлүг.

Эдержилгеге киирер үеи четкен казыраларны аваа тудуп турбас төлээде, оларның шуптузуун тускай кодан кылдыр үзүп тургузар.

Чайгы-күскү сезон үезинде колхозтарга, совхозтарга инектерни тарып боозадырының көжүрүп ап чорудур пунктуларын белеткеп, ажыглаары чугула.

Үлүг-даа, биче-даа малдың хорамчазын эвээжедири малдың баш санын өстүрериңге база бир кол чүүл. Ветеринария ажылдакчылары боттарының ажылын чогуур негелдеэнинге чедир тургузуп, мал аарын ой-шаанда эмнеп, оон жогун үзериниң хемчеглерин алыр ужурлуг.

Малдың баш санын камгалап алырынга болгаш немей өстүрериңге учёттуу шын организастаары улуг ужур-дүүлүг. Учёттуу ферма, хойжу бригада бүрүзүңге, кодан мал бүрүзүңге шын тургузаар херек.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрериң көвүдеткени дээш, чаш малды планнан ажыр алганы, өстүрүп доруктурганы, малдың баш санын камгалап алганы дээш мал ажылдакчыларының материалдыг сонуургалын бедидериңбиле оларны шаңнал-манталга киирер төлээде, ам үеде ол дугайында чогуур сүмелээшкинни колхозтарга, совхозтарга чедирген. Бо ажылды кыры-биле эвес, эки бодамчалыг чорутса чогуур.

П. УШАКОВ.
республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң үлүг зоотехниги.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооң төлептиг утказуур дээш Эрзин районда Ленин аттыг колхозтуң ажыл-ишчилери бедитпеен социалистиг хүүлээлгелерни алган. Колхозта партия организациязы ол үлүг эгелээшкинни дотпкип, политмассалыг болгаш организастыг ажылдарны күштелдирип келген. Бо чорук багай эвес түңнелге чедирген. Бирги чартык чылда колхоз мал бажы өстүрериниң планын чүзүн аайы-биле ыракта ажыр күүсетмен. А нуруузе мал продуктуларын садар планын бүгү көргүзүүлерге база-на чедимишкинниг күүсетмен.

Д. Дагба удурткан бирги хойжу бригада чүс хойга онааштыр 80 хураганны камгалап ап, хойдан-на 2,5 кг дүктү кыргып алган. Мурнанчы малчын коммунист А. Сенди чүстен-не 108 хураганны ап, 2,5 кг дүктү бир хойга онааштыр кыргаан. Ол ышкаш хойжулар Б. Долзат, Ю. Дүгер, саанчылар Ч. Ханды, Ф. Хайдың, механизатөрлер Д. Норбу, Б. Минчээ, чөлаачылар В. Седип, И. Санчий олар бедик көргүзүүлерлиг.

Хойнуң дөрт, инектиң бир кажаалары, ийи чунар-бажыңны, хову турлаанга столовайны тудуп доозкан. Ынчангаш ажыл-ишчилериниң ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп бээриниң чамдык хемчеглерин боттандырганы ол. Оон-биле мады малчыннарны чурттаага бажыңнары-биле канчырары, эрги мал кажааларын чаартыры ооңум чоруп турар. Бо талазы-биле колхозтар аразының тудуг организациязы кандыг-даа дуза көргүспейн турар. Сес чылдың школазы тудуг материалдары чедишпезинден чедир туттунмаан.

Чамдык кылдыыган чүүлдер-биле чергелештир мал ажылында четпестер барын чугаалаваайн барып болбас. Малдың өлүп хораар чоруу хой. Ниитиниң малын азыраарын, ажаарын харыысаанга чок кылып, ону эртемге үндезилеп чорутпайн турарындан четпестер тыптып турар. Ооң тодаргай хереечизи чыл эгезинден бээр 289 малдың, оон иштинде 80 малдың чүгле харыысалга чоктуң үмурүнден когарааны болур. Мал ажылының тускай эртемниглери, ферма эргелекчилери, бригадирлерден негелде кошнак. Малдың аарыынга удур профилактиктиг ажыларды чорударын, аарыг малдарны аңгылап эмнээрин мал эмчилери кылбайн турган.

Эрткен чылын малдың тарып боозадылгазын чогуур үезинде ыыбаанындан база сула эдержилгени ала-чайгаарлатканындан бо чылын чүс баш малга онааштыр хураганны 77-ни, бызааны 59-ту, кулунну—74-түү колхоз алган. Дыка хой төрүзе чогуур малдар кызыыр болган. Нуруунге садар малдарның дириг деңзизи куду. Үстүнде айыттынган четпестер, ажыл-агыйны эвес чоруктар колхозтуң экономиказын быжыглаарынга шаптыктап, мал ажылының продуктулуг чоруун бедитпейн турар.

Чамдык чедишкиннерни улам быжыглаар, четпестерни дарый чайлаарыр соруглга-биле масса ортузунга партийжи-организастыг ажыларды нүүтелдирип, доминчи юбилейге утказуур алган социалистиг хүүлээлгелерни чедишкинниг күүседиринче колхозтуң ажыл-ишчилерин мобилизастаары — партиомнуң, бүгү коммунистерниң чугула хүүлээлгези болур.

С. ОНДАР.
колхозта парткомның секретары.

ЧУРУКТА: Тоому районнуң Сыстыг-Хемде эмнелге пунктузунуң эргелекчизи Раиса Танаа ыраак суурнуң чонунга эмчи дузаламчызын чедирериниң херээнге төлептиг үлүүн киирип турар.

Ол суурда чаагаймыдыыга бөлгаш арыг-шевер ажылын экимнидер хемчеглерни боттандырарынче сагыш салбышаан, хой-ниитин ажылдарынга идепкейлиг киржип турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ПОЧТАЗЫНДАН 1969

ХОЙЖУЛАР ЧАРТЫК ЧЫЛДА

Июльдуң аяс-каяк хүнү Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчыны» көдээ ажыл-агый артелиниң Каргы бажының Борбак-Арыгда кыргылда пунктузунга бир бөлгаш үш дугаар хойжу бригадаларның бүгү хойжулары чартык чылдың ажыл-агый түңнелдерин чугаалашкан.

Малчын черниң эң чугула дүжүдү—хой кыргылдазын организастыг доосканын малчыннарның ол чыжыынга земдеглээн.

Чылдың баштайгы чартыынын түңнели-биле алырга, № 1 хойжу бригаданың хойжулары Доңгак Бичеоол чүс хойга онааштыр 100 хураганны, Салчак Бады биле Александр Серен олар кайыы-даа 98 хураганны, а № 3 бригадада Куулар Көк 93 хураганны алган.

Кыргылданы эки организастап, дүргеи эрттирери түс черниң байдалынга шыңгыы айтырыг болур. Кыргылда пунктузунга 24 электрилиг хачы, 50 хол хачызы ажылдап, кыргыкчылар аяс хүнеринге чоп ажыглап тургаш, 13 мун ажыг хойну үш неделя иштинде кыргып дооскандыр. Кыргылда үезинде пенсионер Д. Сайын-Маадыр, хойжулар С. Сыйбың-Кара, И. Шивилей, школачылар Д. Салчак, Р. Иргит хол хачызы-биле хүнүң-не 25—30 хойну кыргып, кыргылданың мурнакчылары болуп турганнар. Электрилиг хачылар-биле Д. Орус-оол, А. Хертек, В. Одай-оол хүнде 40-45 хойну кыргып, кыргылданың мурнакчылары болуп турганнар.

Бо ийи хойжу бригадаларның малчыннары чартык чылдың ажылының чедер, четпестерни чугаалажып, чылдың ийиги чартыында чедип алыр соруглгаларны, ылаңгыя чайгы үеде кодан-кодан хойларны эки семиртип кадрарын, мал чемнинин белеткелин организастыг чорударын, кыштаглаашкынга ой-шаанда белеткеннирин чугаалашканнар.

Түңнелинде челер, маңнаар аъттарның чарыжы, мөгелерниң хүрээн болган 8 километр чарышка хойжу Д. Чочак-оолдуң бора аъды, челеринге хойжу С. Одай-оолдуң кадзар аъды эрткен. Тыва хүрешке тудугжу С. Хүлер-оол шүүлген.

А. БЕГЗИ.

Номчукчулар экини мактап, четпести шүгүмчүлеп тур

Мал чемнериниң, дүжүт ажаап алышкынынга, кышка уткуштур өдек-кыштагларның белеткелиниң, ниитиниң малының чайлагаашкынының үезинде көдээниң ажыл-ишчилериниң садыг хандырылгазынче ажылчын болган көдээ корреспонденглер кичээнгейни салып, садыгда эки талаларны база четпестерни илередип, редакциягa чагааларны үргүлчү бижип, мурнакчы дүржүлганы иептередир, четпестерни чайладыр талазы-биле арга-сүмеени берип турарлар. Сөөлгү почта-биле келген чагаалардан үш авторнуң чагаазарындан допчулалды мооң адаанда киирдивис.

УЛУГ-ХЕМ районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Арыг-Бажы салбырында Владимир Тараевич Димиттиң бижээни-биле алырга, Арыг-Бажы суурда көдээ магазинниң садыгжылары Байыр-оол Шивит биле Марта Шивит олар салбырның ажылчыннарының чагыларын ёзугаар барааннарны өкпеп, бригадаларже, кадарчыларже үндүрүп, садыглап турар. Салбырның ажылчынпарының кол чагып турар барааннары күскү, кышкы тоннар, хеп болгаш аяк-сава шкафтары, мотоциклдер, оон артык кежектери, стол, сандай, хевис, радиоприёмниктер болгаш өске-даа ээдилел чүүлдер болуп турарын автор овалап демдеглээн.

Арыг-Бажының садыгжылары план күүселдезиниң талазы-биле районнуң мурнакчы садыгжыларының одуруунда киргеннин Димит база айыткан. Бирги кварталдың планныг онаалдаавын ажыр күүсеткеш, ийиги кварталда Шивиттер бедик көргүзүүнү чедип алган. Апрельде 22 муң рубльдиң бараанын ажылчы чонга садар тургаш, 25 муң рубль, майда 16 муң рубльдиң бараанын садар планнан 19 муң рубль, июнь айда 16 муң рубль планныг тургаш, 20 муң рубль кылдыр күүсеткен. Ынчангаш чартык чылдың бараан саварылгазының планын ажыр күүсеткен.

Шивиттер садыгның культуразы, арыг-шеверя дээш үргүлчү сагыш салып турары авторнуң чагаазында база демдеглеттингеп. Барааннарны делгаш, өртээн шеверген, носку кылдыр бижип каан, садыг алыкчызар өртек айтырып турбас, дораан билип алыр. Магазинниң иштп, дошты арыг-силиг, эмге-сескелиг, кышка уткуштур белеткелдерни чорудун турар. Мурнакчы садыгжылар садып алыкчыларны эвээн үүлээп алгаш, хереглээн бараанарын дораан-на көргүзүп, өртек-үнезин санай каапгар.— Арыг-Бажының ажылчы чоңу Байыр-оол Шивитти, Марта Шивитти мактаар, хүндүлээр, мурнакчы садыгжыларывыс дээрдер — деп, Димит чагаазын түңнеп каан.

«Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырында көдээ магазинниң садыгжызы Екатерина Төмүр-оолдуң кизимнек ажылдап, Хайыракан суурнуң чурттакчыларын, мал чеминиң белеткелинде ажылчынпарны, ырак-узак чердерде кадарчыларны хандырып турарын Тамара Тюлюш бижээн. Авторнуң бижээни-биле алырга, хүн бүрүнүң хереглел бараанарын райпонуң складындан үзүктелдирбейн үндүрүп алгаш, коданнарда малчынаарже, сиген кезилдезинде бригадаларже чорудун, оларның чагыларын хүүлээп алгаш, күүседип турар.

Төмүр-оол райпода база бир эки ажылдыг садыгжы, магазинин доктаатгынган шактарында ажыдып, садып алыкчыларны маазтпас, келген кижи-ле хереглеэин садып алгаш чорупгар. Беш чылдың дөртүү чылында бараан саварылгазының планын ажыр күүсеткеп, ажылчы чонларның садыг хандырылгазын улам-на экижидер талазы-биле алган хүүлээлгеэин боттандырарының барымдазы садыгжыда барын автор бижээн.

— ӨВҮР РАЙОННУҢ «Коммунизмче орук» колхозунда көдээ магазинниң орта ажылдаавышындан бээр үр болу берген—деп, Кара-оол Монгушович Саңга чагаазын эгелеп бижээн. Авторнуң бижээни-биле алырга, садыгжылар магазинни эртен айыткан шагындаэн озаадап ажытказ, дүъште эрте хаантар, а чамдык хүннерде дүъш сөөлүнде ажытпайн баргылаар. Садыгжыларның дыштанып хүнү понедельник деп бижээш үзүп каан болаа-даа, чамдык воскресеньелерде ажылдавайн, понедельникте база дыштанып хүнээр.

Кара-оол Саңганың уламчылап бижээни болаа, магазин доктаатгынган шакта ажылдавайн баары-биле колхозчузар чорук кылып, райпо төвү Хандагайты суурдан хереглелдерин садып ап турар. Одарларда малчыннар хереглелдерин садып азыр дээш колхоз төвүнде магазинге чедип келирге чамдыкта хазгыыт болур, маңап-маңап чоруй баарлар. Садыгжылар боттарының тавын бодап ажылдап, магазинни чогуур шагында, түнүнде ажытпайн турары райпо баштаар черинге билдингир болаа-даа, дээштиг хемчег албайн келгенин Саңга хомудап бижээн.

Курск областтың көдээ ажыл-агый дүржүлгазының станциязы, оргулаштарның эвээш үнүш-дүжүттүг черлерин ажыглалга киирип азыр ажылдарны кылып турар. Мооң мурнунда аңаа чашпан, бее-оът, хендир үнүп турган. Ам неде, эспарцет болгаш өске-даа сигеннер холуштур тарыттынгаш, кулузун дег чагаай үнүп турар.

Кандай бээр оргулаштарни ажыглалга киирип алырының ажылы үргүлчүленишаан.

ЧУРУКТА: дүржүлге станциязының оргулаштарда холумак үнген сигеп кивелдези.

О. СИЗОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Ажылдың методиказы

(Атеистиг пропаганда)

1921 чылда-ла: «Шажынга удур демисеядя өртем ёзугуубиле тургувар» деп В. И. Ленин чугаалап турган. Ынчаарга атеистиг (шажынга удур) кижизидилгениң өртем талазы-биле принциптери кандыгыл?

Шажын —«чонга кара-таакны-дыр», ол —«угаанның төредикчиил-дир» дээр дугайында маргылдаа чок чугааларны барымдаалап көргеш, шажынны аңаа-ла мүгулай кижилерни мегелеп, нүүлдеп чоруур дээн чүве-дир деп, ону ынчаар кыры-биле көөр болаа, шын эвес болур. Бир эвес шажын ындыг-ла аңаа бир мегеэзшкин турган болаа, ону сойгаларын аажок чиик болур ийик: мегечилериң мегезин тудуп каапп, олар бистиң мегелеп нүүлдээн-дир деп, чонга көргүзүп каар, ол-ла-дыр! А херек кырында шажын талазы-биле ол ындыг эвес. Шажын — чүгле мегелээшкин эвес. Ол — ниитилел харылзаалариның үржүү-дүр. Ол болаа хажыдып каан, хоозуи болгаш кижилерниң ниитилел амыдыралын, оларның кандыг бир «дээрде» эвес, черде амыдыралын, практиказын көрүнүктелдирип турар ниитилел медерели-дир. Ынчангаш шажын — чүгле мегелээшкинниң, бүдүүлүк чорутуун үржүү-дүр дээр шын эвес түңнелден частырыглыг түңнел база үнүп келир: шажынны тинилээринге чүгле пропаганда, чүгле чырыдышкын четчир дигилээр чүүлдер бар. Ынчаарга шажын дээрге социал продукт-тур дээр дугайында шын, диалектиктиг-материалистиг түңнелди кылыр болаа, ам кара чаңгыс эртемге үндезилээн шын түңнел үнүп келир: шажынны тинилээр дээр болаа, оон социал дазылын үзүткаары, ниитилел харылзааларын чаартыры эргежок чугула.

Шажын-чүдүлге чүгле чырыдышкынның, харын-даа албадашкынның үржүү-биле үзүткаттынар эвес, харын ниитилел харылзааларын чаартканының түңнелинде үзүткаттынар дээр дугайында марксизм-ленинчи түңнелди Совет Эвилелиниң чартык чүс ажыг чыл иштинде туруп келгенинин төөгүзү бадыткап турар. Чогум-на бистиң Төрээн чуртувустуң револючу практиктиг ажыл-чорудулгазының үезинде ниитилел амыдыралының үндезини-биле чаартынганының ачызында бистиң чуртувус массалыг атеизминиң чурту болу берген.

Ам удавас Тыва АССР бодунуң 25 чыл ооң байырлаар. Бо аразында республиканың овур-хевири, ооң кижилери улуг өскерилген. Бүгү-эвилел ужур-дүүлүг үлетүр бүдүүлгелери тургустунган, кодээ ажыл-агый кайгамчыктыг хогжээн. Чон бижик-билигниг болу берген, тускай эртемниглер — эртемденнер, башкылар, эмчилер, агрономнар, зоотехниктер, чогаалчылар, уран чүүлдүң ажылдакчылары чүс-чүүлү-биле көвүдеп өскен.

Шажынның аңгы талазы-биле дазылдары үзүткаттынган социализмниң-даа үезинде ооң артыышкыннары база чыдып каап турар дээрзин демделээр херек. Ооң читпезинге ышкындырыгларның хараазында социализмниң дүрүм ёзугаар чүүлдериниң принциптерин үреп, ажылагыйны четпес чоруткулай бээри, хоорай биле кодээниң, угаан болгаш күш-ажылының аразында ылгалы, эрги амыдыраалдың артыышкыннары дээн ышкаш чүүлдер база чылдак болуп тургулаар.

Чижээ, кодээде хоорайныынга бодаарга, эртиниң артыышкыны, шажын чүдүлгезиниң салдары аажок улуг болгулаар. Ажыл-агыйларның ниити ажылын бижыглаар, колхозчуларның материалдыг, моральдыг идиг берилгиннеринин талазы-биле сонуургалын бедидер дугайында четче сагыш салбайн, культура-амыдырал тудугларынче кичээнгейни четче утлавайн, колхозчуларның өөредилге киижизидилгезинче тоомча чокка көрүп турган черлерде шажынның артыышкыннары илдең бар болуп турар. Чамдык черлерде шажынчы идеологиянын чок болу бээр ейү келген дижип тургулаар. Ындыг үзел-болал кончуг шын эвес. Сарыг шажынның-даа талазы-биле алырга, хүрээ-хинт чок чүве болганда, шажынга чүдүүр хөөн база чок болу бер чыдыр дээр чамдык хөөннер бар.

Ол дээрге чазыг-дыр. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарда аалдар кезип, дунжаа лавалап, хамнап, эмнээривис ол дээш, чамдык биливис четпес кижилерни төөредип чоруп турар төлөбүлер барының чижектерин моож мурнунда солуннардан номчаан бис. Чижээ, Чөөн-Хемчиктиң Манчуректе Хам-Отүк хам болаа кижилер мончүй бээрге, оларның чедиң, дөртеп тос хонуктарын арттырер деп чылдак-биле мегелеп, кижилерден акша-мөңгүн, этхөреңгини ап турар. Ол артында-ла төрүттүнген черивге, таныш улузунуң аразынга барбас, чүге дээрге ында оны ажыл кылбас, тоңаачы кижи кылдыр биливр болгай. Барыын-Хемчик болгаш өскеда районнарда ындыг таварылгалар база бар. Ында хамнап чоруп турар М. Байладның өөнүң чанындан сеогу үеде эзерлиг аъттар ыравастаан, ол дээрге ында хамнаар «ажылын бүдүрүп» турары ол-дур. А боду ол «Барлык» совхозтуң ажылчызы мен деп негелеп чоруур.

Маңаа хөй-ниити организациялары улуг буруулуг. Олар шажынга удур пропагандазын четпес чорудуп турар. Совет эрге-чагырганың органнары чүнү кылып турарыл?—дел айтырар херек. Бисте болаа шажынга чүдүүр болуп кижилерни Советке дамылап каан болаа, чүгле олар чүдүлге кылып болур деп чуруп база бар болгай, ындыг дөңмалашкын чой болаа, ону кылыры совет хөөлүлүү үезинге ол болур.

Шажынчы кижилер дээрге кижилерниң таварышкан бергелерин, оларның хуу амыдыралында таарымча чок таварылгаларны, бүдүүлүк байдалын аажок ажыглаар. Чамдык черлерде шажынның янзы-бүрү бөлүктери-даа бар. Бистиң республикада шажынга удур пропаганданың кошкак ажыглаан алгаш, шажынчы үеедерин орус, тыва хамалар, чижээ, сектантылар дээр улустар нептередип турар таварылгалар бар. Шажынга чүдүүрлериниң хөй нуруузу олче бичии уруг-дарыын хаара тудар оралдажыылкынар бар. Чамдык кошкак кижилер ажылдап турар коллективтеринден хоорлуп, оларның кижизидилгелиг салдарынга кирбейн баргаш, шажынның төөредиинге алыптар болгулаар.

Херээжен кижилериң ортузунда шажынга чүдүүрлериң хуузу хөй болуп турарын айтыр ужурлуг. Чүге ындыгыл? Ол болаа оларның амыдыралындан хамааржыр. Бажың эмчилер, сектантылар дээр улустарның хамаарыштыр уруглар ясли-ериниң, садтарының четкиний көвүдедири, столоваларны, хеп чүүр черлерни калбартыры, черле ынчаш амыдыраа хандырылга албан черлериниң ажылын бедик деңнелгө тургузары суг-суг дээш, хөй хемчеглерни алыры хүнүң чүгүле айтырыы.

Херээжеңнериниң мергежинин бедидер, хөй-ниити ажылдарынче оларны хаара тудар, оларның культурлуг өзүлдезин бедидер — кол чүүлдер бо-дур. «Бүгү херээжен кижилерни ниитиниң ажылынга телдирери» херээжеңнериниң культурлуг хотхулдазының болгаш шажын салдарындан оларны хостарының эң чугула негелдеэн болур деп, Энгельс чугаалап турган.

Атеистер болза шажын организациялары чаа социал байдалга таарыштыр чагыынып ап турарын барымдаалап көөр херек. Шажынчы ламалар кижилерниң угаан-болалында, үзелинде өскерилишкиннерни көрүп, аңаа таарыштыр кажарлаашкыннарын

БӨГҮН ДЕЛЕГЕЙДЕ

Даштыкы информациялар·болуушкуннар

Улуг ужур-дузалыг болуушкун

ВАРШАВА. (СЭТА). «Чаңгыс демиселге бижыгар» деп эгелиг түүлүнге «Трибуна люду» солунуң айытканы болза, Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы амылчы шимчээшкинниң сырый каттышкыны дүргедедирияге бодунуң түгле идеология-политиктиг улуг салыышкыны-биле эвес, харын база шинги орукту болгаш шинги шинтпирлерни диледп тыварының ыңы арга-методтарын ажылдап кылган үлегери-биле салдарны чедирер.

Чаңгыс эпти улам ыңай бижыглаар талазы-биле ходеанишкинниң принципиалдыг платформаларын эң Брежневтиң чугаазында делегереңгейн-биле апаллатаан дээрзин солун бижээн.

Бистиң шимчээшкинниивистиң чаңгыс эви дээрге, демиселге хевирлеттинер чорудулга, марксизм-ленинчи бүгү партияларның керээ-дир, ооң ужурунда Москва Чөвүлел хуралы бо демиселге аажок улуг ужур-дузалыг болуушкун болур деп, «Трибуна люду» солун уламчылаан.

Бир партияның кызыы эрге-ажыктарын антиимпериалистиг демиселдиң баштайгы ниити белеткелдеринге, коммунистиг шимчээшкинниң эрге-ажыктарынга болгаш түүкүлдеринге удур тургузар түүкүлдер-биле холбашкан аймылга хамаарыштыр солуунуң демдеглээни: ындыг янзылыг түүкүлдериң тодаргай чижээ ККП-ниң удуртукчуларының чарылдырыкчы политиказы болуп турар. Антисоветтиг кампанияның калчаарап барганы, өске-даа партияларже халдаашкының күштелгени, «культура революциязынга» партийжи кадрларның элээп кезиин чылча шапканы, марксизм-ленинизмниң маонам-биле солааны, Мао Цзэ-дунга чүдүүр чоруттуң хөөнүн бодалын дедиелге чедиргенин-биле холбаштыр Кытаттың бүгү амыдыралының болгаш политиказының хандыр сандарааны — бо бүгү ажылчын шимчээшкинниге болгаш социализминиң херээнге аажок улуг когарадыг чедирип турар деп, түүлде демдеглээн.

Москва Чөвүлел хуралга ПКАП-ниң төлээлериниң ажылчорудугазының Төп Комитединиң чаңгыс үн-биле бүрүн түүлдүгүнгени ПКАП-ниң туружун бүгү партияның, ажылчын аңгының болгаш хөй-ниитининиң деткээнин илергейлел турар дээрзин «Трибуна люду» айытkан. ПКАП-ниң ажылын польша улустуң болгаш күрүмениң эрге-ажыктарынга чагырткан, ооң-биле кады коммунистиг шимчээшкинниң болгаш социализминиң делегей күштеринең чаңгыс эвинең херээнге бараан болдурган. Бо бүгү болза, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязы Чөвүлел хуралдың бүгү документилеринге адын салган, бодунга алган хүлээлгелерин бүрүн күүседиринең магадыллалы болур.

Чугула айтырыгларны чугаалажып турар

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның хоорайларында партия активиниң хуралдары үргүлчүлеп турар. Хуралга коммунистер Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң май пленумунуң шинтпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле тодаргай хемчеглерни чугаалажып турар.

Прагага партия активиниң хөй-кижи киржикчилиг хуралы болган. Анаа ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү болгаш ЧКП ТК-ның чех областарда партия ажылын удуртур талазы-биле Бюрозунуң даргазы Л. Штроугал, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү болгаш секретары В. Биляк чүве чугаалаан. Хүлээп алган резолюциязынга хуралдың киржикчилери ЧКП ТК-ның апрель болгаш май пленумнарының ажылдап кылган политиктиг шугумун боттарының бүрүн деткип турарын илергелеп, национализмниң болгаш антисоветизмниң, барыын оппортунизмниң бүгү илередиишкиннеринге удур, социализмге өжээнниг өске-даа күштерге удур демисежиринге прага коммунистеринің быжыг шинтпирлинин демдеглээн.

Брно хоорайга болган хуралга ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү болгаш секретары В. Биляк коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага делегей Чөвүлел хуралының түңнелдеринің дугайында илеткел кылган. Хуралдың киржикчилери медеглелди хүлээп ап, национализмниң болгаш антисоветизмниң, барыын оппортунизмниң кандыг-даа илередиишкиннеринге удур, социализмге өжээнниг күштерге удур демиселди чорударынга Брноның партия организациязының коммунистеринің бүрүн шинтпирлинин ында чугаалаан. Партияның бүгү эге организациялары ТК-ның апрель болгаш май пленумнарының шинтпирлеринде илергейлээни ЧКП-ниң политиказын деткип турарын биствн Төп Комитединиске бүзүредип тур бис.

Залга дыңматтыг адыш часкап турза Брноның коммунистери Оломоуцта турар совет шерээ кезектериниң адресинге чагааны хүлээп алган. ЧССР-ге контрреволюстуг эргилдениң аймылын узуткаар талазы-биле дузаламчыны чехословак коммунистерге көргүскени дээш Совет Армияга түүктиң ханызындан өөрүп четтиришкинин чугаада илергейлээн.

Карвинде Май бирэи аттыг шахтаның коммунистеринің хуралынга ЧКП ТК-ның секретары И. Ленарт олурушкан. ЧКП ТК-ның сөөлгү пленумнарының шинтпирлерин ёзугаар партияның мурнунга тургустунган чугула сорулгаларының дугайын ол чугаалаан. Хүлээп алган резолюциязынга шахтёр коммунистер боттарының мурнунга тургустунган сорулгаларны алдарлыы-биле күүседир дээш бүгү чүвени кылырынга белеңнин ЧКП Төп Комитединиң болгаш чехословак чазакка бүзүреткен.

Партия обкомнарының болгаш райкомнарының идеологтуг ажылды харылаар секретарларының ийи хүнде чөвүлел хуралы Братиславага болган. Словакияның КП ТК-ның секретары Б. Граха марксизм-ленинизмниң принципиалдыг үндезинниерине идепкейжидерин болгаш партияны каттыштырарының айтырыгларының дугайында, ажыл-агый тургузуушкунуң болгаш ниитилел амыдыралының бүгү адырларынга партияның удуртукчу ролюн улам ыңай быжыглаарының аргаларының дугайында, күрүне болгаш хөй-ниити организацияларында ажылдап турар коммунистерниң оның харыысалгазының дугайында илеткелдя кылган.

Партия активиниң хуралдары-биле кады ЧКП-ниң областар болгаш хоорайлар комитеттериниң хуралдары база артып турар. Партияның Пльзень хооркомунуң шинтпиринде чугаалааны болза, хоорайның коммунистери партияда болгаш ниитилелде бүгү утаазылалдыг күштерни

В. И. Ленинниң допчу намдарын моол дылда үндүрген

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң парлап үндүргенин В. И. Ленинниң допчу памдарын Улан-Баторда моол дылга үндүрген деп, МОНЦАМЭ агентилел дыннаткан. МАРП ТК-ның Идеологтуг кылдызы «Моол улус — Ленинниң айыткан оруу-биле» чаа бөлүктү номда киирген.

В. И. Ленинниң «Даштыкыдан чагааларын» моол дылга база массалыг тиражтыг кылыр парлап үндүрген.

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПУР-нуң 25 чыл оюнга турасиваа болдурган баймаңыг хурал Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединге болган. Хуралга ПКАП ТК-ның Бирги секретары В. Гомулка, партия удуртулгазының кежигүннери, ПКАП ТК-ның чанында Төп партшколаның ажылдакчылары олурушкан. ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, ТК-ның секретары Я. Шидляк илеткел кылган.

ПАП агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, ПУР-нуң Күрүне чөвүлели партияның алдарлыг болган хоочун ажылдачыларын маңнаар деп доктаатkан. Баймаңыг хуралга Гомулка ол маңналдарны тывыскан.

ДЕТКИИШКИН

КАМПАЛА. (СЭТА). Аң Уганданың кофезин ажылдап кылырын чүрттүң чүгле кооперативтери боттандырар. Чазактың бо шинтпириниң дугайын сайгарылга болгаш кооперативтер министри Э. Бабкмба парламентиге дыңнаткан.

Уганданың чааза кофени ажылдап кылырынга чөпшээрелди хуу бүдүрүлге эзлеринге тыспырын хораан, ооң мурнунда индыг бүдүрүлге эзлерин үлетпүрүнүң бо адырын кооперативтиң контролюнга шилчидер талазы-биле күүсенин күжениишкиннеринге шаптыктап турган деп, министр медеглээн. Күрүне кофени ажылдап кылыр дугайында бүдүрүлге күчүлерни сайгырангайгыдар болгаш калбартыр, а ол ышкаш тускай эртемниглерни белеткээр талазы-биле дузаламчыны кооперативтерге көргүзер.

КУЛЬТУРЛУГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА ПЛАНЫНГА АТ САЛГАН

ХАНОЙ. (СЭТА). 1969 чылда ССРЭ-биле ВДР-ниң аразында культурлуг кады ажылдажылганың планынга ат салган. Ийи чүрттүң студентилерин, аспирантыларын, эртем ажылдакчыларын, чечен чогаал коллективтерин, кинематографистерин болгаш чугаалчыларны солужарын улам ыңай көвүдедирин, а ол ышкаш культурлуг кады ажылдажылганың оске-даа хевирлерин калбартырын планда көрген.

Ленинчи фестиваль Индияга болур

ДЕЛИ. (СЭТА). Культурлуг харылзааларны хөгжүдер талазы-биле Индий-совет ниитилелдиң Национал чөвүлели В. И. Ленинниң төрүттүнгенин хүнүнден бээр 100 чылынга тураскаал болдурган фестивальды 1970 чылдың январь—февральда Делиге эртгерерин доктаатkан.

Чөвүлел байырлалдарны организастаар талазы-биле түскай бүгү-индий комитетти тургускан. Ооң составында ниитилелдиң активчилери, хөй-ниити ажылдакчылары, Индияның чонунуң янзы-бүрү болуктериниң төлээлекчилери кирген. Индияның пайысылалынга эртгирер ленинчи фестиваль симпозиумнарны, семинарларны, делегелгелерни, совет болгаш индий артистерниң оюн көргүзүүн, делегей пролетариадының баштыңчызының амыдыралынга болгаш ажыл-чорудулгазынга тураскаал болдурган кинофильмнерни организастаарын көрген.

Кампания эгелээн

ГАВАНА. (СЭТА). 1970 чылда 10 миллион тонна чигирин бүдүрер дээш кампания Кубада эгелээн. Маңаа холбаштыр Гавананың чоогунда суурларның 30 мун ажыг чүрттакчылары Орьенте можуда «Антонио Гитербес» дээр чигир заводунуң девискээринге болган митингиге чыылган.

Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары, Кубаның Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастро митингиге делгереңгей чүве чугаалаан. 1970 чылдың сафразынга аажок улуг белеткел ажылын чүрттүң чигир заводтарынга болгаш плантацияларынга кылган дугайын Фидель Кастро тодаргай чугаалап, бүгү сафраның дургузунда шудургу болгаш организастыг ажылдаарынче куба ажылчы чоннарны кыйгырган. Кодээ ажыл-агыйның оске-даа культураларының, бирги эдлегде ристиң чыылдазын көвүдедирииниң, мал ажылын чайгылыш чок хөгжүдериниң эргежок түгулазын Премьер-Министр база демдеглээн.

Алжирниң чаа колледжилери

АЛЖИР. (СЭТА). Алжирниң школаларында болгаш дээди өөредилге черлеринде өөредилге чылы доозулган. Эрткен чылын 1,6 миллион ажыг алжир уруглар эге школаларга өөренген, өртумак школаларда болгаш институттарда өөренирчилериниң, башкыларының саны көвүдээн, чаа класс өрээлдерин тутkан. Ам безин чуртта 4.862 эге болгаш 500 ажыг өртумак школалар бар.

Тускай медээлерни ёзугаар алырга, келир өөредилге чылында эге школалардан хөй өөренирчилер өртумак өөредилге черлеринге барып өөренир. Ооң ужурунда колледжилерни болгаш лицейлерни немей тудары эргежок түгула апарган. Чуртка өөредилгениң бүгү системазын эде тургузары пегеттиниң келген, түүге дээрге, республиканың национал кадрларын белеткээниниң өйү келген негелделерииге ол системе дүүшпейн турар.

Алжир пайысылалдың чоогунда аль-Харрат хоорайга колледжиниң тудуунун башгайы дажыы байырлалдыг байдалга салган. Октябрьга чедир ниитизи-биле индыг 24 колледжилерни ажыглалга киирер ужурлуг.

Кем-херек үүлгедиишкини

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың пайысылалында кем-херек үүлгедиишкини улам денген бар чоруур. Түгле бо чылдың майда безин 22 кижини олургеп, херээженнерни күүлээр чоруктун таварылгазы 25 удаа, дээрбечи халдаашкыннар 373 удаа болган, 925 автомашинаны оорлаан. Бо бүгү саннар эртken чылдың ол-ла үеининден дыка көвүдээн деп, АП агентилел дыңнаткан.

Вашингтонда кем-херек үүлгедир чоруктун көвүдээни-биле холбаштыр январь төнчүзүнде чазак «кем-херек үүлгедиишкини-биле дайынның» планын чарлаан.

Чазактың саналдан киирген хемчегларинде полицияның санын 25 хуу көвүдедир, телефон дамчыштыр чугаалы дозуп дыцпаар болгаш үжээшкинни хенертен чорудар, судтуң эң ыңгызы шинткелдерин боттандырар болгаш чаа кара бижыңнарны тудар дээн.

Ынчалаа-даа бо бүгү алган болгаш планнаан хемчеглер база-ла чедимче чоп. Социал талазы-биле чөптүг эвес чорук шеттерээн ниитилелде кем-херек үүлгедиишкининиң когуи үзе үзуткаары болдунмас. «АКШ-та күүлээшкин национал чем—виплядан ыңгыыр хуужуур ышкаш, мөвүлешкен» деп, АКШ-та негрлер шимчээшкинниң сураглыг ажыллакчызы Рэп Браун чугаалаан.

Канада фермерлерниң берге байдалы

ОТТАВА. СЭТА-ның корреспонденизи В. Никитининиң дамчытканы болза:

Саскачевая можунуң ийи мун хире фермерлери боттарынга таварышкаиы берге байдалга удурланыышкынның чыскаалын организастаан. Можунуң 40 пунктуларында фермерлер тракторлар-биле чазаглыг оруктарже чоруткан болгаш автомобиль шимчээшкинниге мооидактыг тургускан. Саскачевая можунуң фермерлер профэвилелдериниң салбырлары ол чыскаалды организастаан.

Канада фермерлер көдээ ажыл-агый продукциязын сайгарар талазы-биле улуг бергелерге таварышкан. Бо чылдың эгезинде Канадада саттынмаан 1.024.300 мун бушель (1 бушель—36,3 литрге деп) кызыл-тас моодиелген. Саскачеван, Манитоба болгаш Альберта можуларының хөй фермерлеринде 1967 чылдың дүжүдүнүң саттынмаан тараазы амбарларда ыңгыгга чедир сайгарылга чок чыдар.

Тараанның делегей рыногунда адаан-демиселдиң чидирлеигени-биле холбаштыр фермерлериң байдалы дорайтаи турар. АКШ, Австралия болгаш оске-даа чамдык чурттар кызыл-тас талазы-биле делегей дугуржулгазын үреишаан, тарааны чиик ортек-биле садып, делегей рыногуига баисырадып турар. Ооң түңнелинде 1967—1968 чылдарда кызыл-тастың делегей садымында Канаданың үлүү 1966—1967 чылдарда 27,5 хуу тургаиы-биле деңнээрге 11 хуу чедир кызырылган.

Бүдүрүлге чарыгдалдары соксаал чокка көвүдеп турар. Көдээ ажыл-агый машиналарының ортээ болгаш септелгезиниң шүүдели улам аарташаи, банк үзелиниң тивыскаиы дээш тыртып алыр хуу өскеи, амыдыран-чүрттаарының ниити ортек-үнезин аартап бар чоруур. Бо бүгү канада фермерлериин байдалын доктаамал дорайтадырынга чедирип турар. Хаанның көдээ ажыл-агый талазы-биле комиссиязының парлап үндүрген илеткелинде медээлерии ёзугаар алырга 120—140 мун фермерлер недергей түрецин байдалда чүрттап турар болгаш хоозураар чыгаан.

ОТТАВА (СЭТА). Чүрттуң кол көдээ ажыл-агыйлыг районнарында тургустунган берге байдалга холбаштыр Канаданың премьер-министри Тедо Манитоба, Саскачевая болгаш Альберта можуларының чамдык районнарынче аъттаныпкан.

Боттарынга таварышкан берге байдалга удурланган фермерлериин чыскаалы Саскачеван можунуң чазаглыг оруктарында үргүлчүлеп турар. Чыскаалда беш мун хире фермерлер киржип, автомобиль оруктарында тракторларны моондактар кылдыр тургузуп каан.

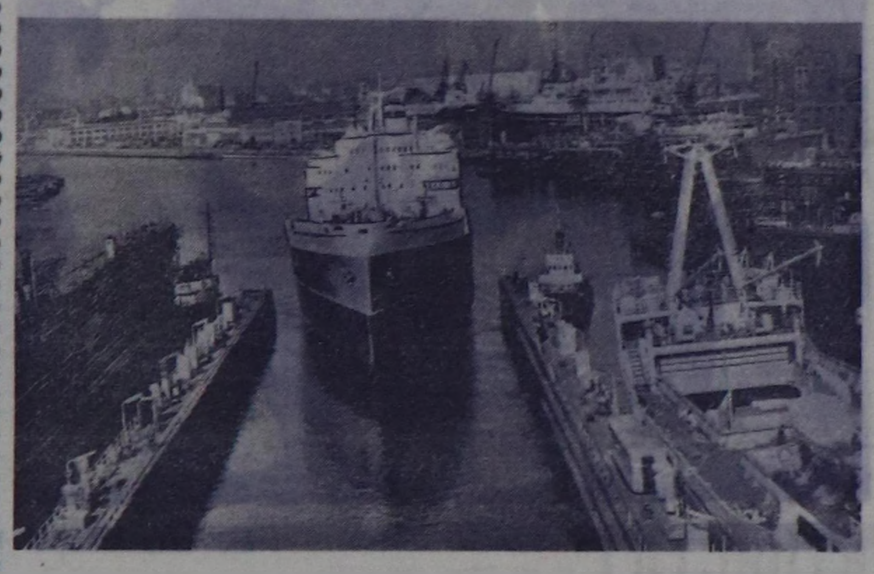
Премьер-министр-биле ужуражыышкын үезинде фермерлер чазактың көдээ ажыл-агый политиказын ыңгыы шүүмүүлеп турар. Чазактың индыг политиказының түңнелинде фермерлериң орулгалары дыка эвээжээн. Хөй фермерлер хоозураар четкиң. Виниипегке ажыл сөксаткан фермерлер премьер-министр Теодону «Чепсекти эвес, а кызыл-тасты дашкаар үндүр!» деп бижимелдиг плакаттар-биле утпаан.

Томпсонга (Манитоба можу) үүе чугаалап тургаш, Тедо делегей рыногунга кызыл-тасны хереглелдиң улууубиле кызырылганынга холбаштыр кызыл-тас тарыгаын кызырарынче фермерлерни кыйгырган. Индыг болгаидаа көдээ ажыл-агый продукциязының оске хевирлерин бүдүрериниче шилчиир чорук хөй капитал салымшыкыннарны иегеп турар.

ӨДНҮКТЕРНИҢ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Даштыкы чурттар-биле найыралдың болгаш культурлуг харылзааларның Совет ниитилелдер эвилелиниң база Совет-моол найырал ниитилелиниң төлээлери-биле ужуражыышкынга моол найысылалдың хөй-ниитиниң турасиваал болдурган митингизин Улан-Баторга болган деп, МОНЦАМЭ агентилел дыңнаткан. МАРП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат болгаш секретары, Моолсовет найырал ниитилелиниң Төп чөвүлелиниң Президиумунуң даргазы Б. Лхамсүрэн сыылганнарга байыр чедирип, үүе чугаалаан. МАР-ның эң массалыг организациязының бирээзи Моол-совет найырал ниитилелиниң кол сорулгазы болза, В. И. Ленинниң төрүттүнгенин хүнүнден бээр 100 чыл оюнга белеткел болгаш коммунизм тургузуушкунунга совет улустуң чедиишкиннерин пропагандалаары болур деп, ол чугаалаан.

Совет төлээлериниң баштыңы, Совет-моол найырал ниитилелиниң Төп баштаар черииин даргазының оралакчызы С. С. Курдюков митингиге үүе чугаалаан. В. И. Ленинниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалап турар кинофильмнерни, фотодокументилерни, улуг баштыңчының чугаазын бижээн пластинкаларны Моол-совет найырал ниитилелиниге белек кылдыр дамчыткан.

ПОЛЬША Улус Республиказынга—сайзырагай судно тудуушкунунуң чурту. Дайын соолундеги чылдарда ада-чурт судно тудуушкун заводтары 940 садыг болгаш балыктаар судноларны тудуп, польша болгаш даштыкы чагыкчыларга берген. Польшаның бирги чергелиниң техниказы-биле дээрээн далай порттары 50 чурттарның элээн наш муң мөрабльдерин чыл дургузумда хандырып турар.

ЧУРУКТА: септеттингеи суднолар Гдань домтан чоруп тур.

ПАФ—СЭТА-ның фотозу.

ИЗРАИЛЬ ЧОҢГЭЭ

АММАН. (СЭТА). Аткылажыышкынны соксаткан иордан-израиль шугумга израиль интервентилер дайын чорудулгаларын калбартып турар.

Иордан командылалдың төлээлекчизиниң дыңнатканы болза, 60 кижи составтыг чепсегленген израиль отряд Иордан хем шынаазының сонгу талазында аль-Маджамия райондан иордан девискээрже шугуп кирерии орааддашкан. Оон-биле кады израиль артиллерия иордан кезектериниң турыштарын бооланн.

Иордан армия идепкейлиг ходелиишкиннери-биле дайынны аткаар сывырган. Оон дараазында израильчилер иордан туруштарны база матап бооланн.

Палестинавың каттышкан командылалының ында парлап үндүрген медеглелинде демдеглээнге болза, июль 15-те араб партизаннарның чорткан хемчегларининиң түңнелинде беш израиль солдатты олургеп. Шериг машиназын сандап үндүрген болгаш аль-Махтас районда израиль армияның таңнылыл черии узуткаан.

ФАШИСТИГ ЧАА ПАРТИЯ

БОНН. (СЭТА). «Германияның социал-либерал партиязы» дээр база бир барыын партияны Барыын Германияда тургускан. Оон тургузулга съездиин Эссенингенге болган. Партияның даргазынга Мартин Папер сонгуткан. Бо неонацистиг партия бундестагка ам болур сонгулдага бодунун кандидаттарын депшиидер болап турар. НАТО-ну быжыглаар дээш ол туружуп турар.

ЧАДАГАННЫҢ АЯНЫ-ЛА

Сериин арыг иштинден соолдар, кыстар хөгжүм ойнаш, ыры-шоорну күүтүлүп үнүп келдиг. Оларга долгандыр шын бүргээн сериин аянга концерт белетеп, ырлап, хөглеп кежээлээни ол. Тожуунуң аргазы: сериин, салгын аайы-биле артып, шаанактың магалыг чагай чыды келир. Ымыраажок-даа чок. Ажыл-ишчи хүнүүн соолуңде Ырбан суурнуң аныяктары ана чыдып келири чаңчыл апарган. Олар бо удазда районуңуң бот-тывыышыг уран түүл көрүүдээнге киржиргенин сөөлгү хүннериниң бирээн турда белететкен турган.

Ырбаанның клубуң көрүүтүг болгаш шынарын кыдыг тутхан. Оон өрээлдеги дептем, чараштыр деритүүлгеп. Ында бот-тывыышыг уран түүл көлдекчилер ажыктап ажыдаан турар. Оон идепкейлиг киржикчилери бо клубтуң барык кежээниң келир эглери апаргай. Аныяктарның чогаадыкчы талантылырын өстүрүп хөгжүдүнге улуг үдүүн киргиг келген хөгжүмүч Вячеслав Иванович Скатков мында каш чыл улаштыр ажылдап, клубтуң бүгү-дле ажылын удуртуп, холга алган. Оон иштин, даштын сеңгээрин оң чамдыкта часкаан ыыгтаан турушкан.

Ол мында ажылдап келген үезинде дерит-керексел-даа, хөгжүм аймаа-даа чок турган. Район организацияларыбле харылзааны тудуп, каш үеде булганган. Амыр түүе кайда боор. Ырбаанның түүгү ыяш белетеп, пунктуузуун удуртукчуларыбле сүмелешкен. Хөгжүм айтыыга садыг алыр аксаны удуртуп алырын ол чедип алган. Красноярск хоорайже чоруткаш, үрер хөгжүмүнүң бүдүн комплектилиг керексилээ садыг алган, өөрүшкү-маңнайлыг оол келген. Оон үрер хөгжүмүнүң белүүн түргүзуп алыр изиг күзели чоорту боттарының эгелээн.

Хөгжүм бүрүүн тутхаш сагыш дег ойнай бээр кижилер кайда боор. Эш Скатков хөгжүмге хандыкшыдыышыны ачызында музыкага биилиян бодуу бот-өөредилге-биле чедип алган. Бодуунуң биилиг шаа-биле оолдар, кыстарны аңчы-аңчы хөгжүм аймаанга өөредип киргиккеш. Оларда төөрби шаа кижиге нота ёзугаар адлагаарының ойнап биилиг аарган. Үрер хөгжүм бүлүү-даа тургустуган. Оларның күжү-биле тургустуган концерттерии суурнуң чурттакчы чонуурга көргүзүп, көрүкчүлерииң магадалыи ап келген.

Чедишкинниг базыынар улаштаан. 1968 чылда болган район көрүдээнгө коллектив ийи дугаар черии алган. Бо чылдың бот-тывыышыг үрээ түүл көрүдээнгө база-да ниитии черде болган. Үран түүлүе аныяктарны подруун үндүртеениинг түлөлиинде бодуун ажыл-ишчилерден сеңмаже чаңгыс-даа катап үнүп мраан, ааы түүе чугаалап көрбээн кижилер олче хаара тутпаган. Ында гаражта дуңзаалакчы Владимир Бабушкин, өрт өжүүкчүзүү Виктор Бакаков, чолаачы Вазерии Бородин үрер хөгжүмүнүң идепкейлиг киржикчилери болган мраажылар апарган. Ында белетээр пунктуун аажылчылары Валентин Савин бо чылын сценага бир дугаарында ырлаан. Чугаакыр эвес, кыдыычал. оолдуң дидим ырлай бергении улус магадаан, харын-даа катап-катап дилеп турган.

Ырбаанның ортумак школазының башкызы Любовь Беночко лирактыг болган Төрээн чурт дугайында ырларны ырлап, сетки.ииниң хамыыдаан ыядыныылдыр бадырыптарга көрүкчүүнүң сагыыт-сеткили дойлуу, олче хаара тутпаган. Оон башкы үрээ түүлүе ажылчы оолдар, кыстарны хандыкшыдарыиче угланган ажылды чорудуу, ортаниалкчы талантыкчыл база көргүүзүп келген. Ырбаанчы-лариың көргүүзүлериинң бир яан талазы темажыттыганы, ажыл-ишчилерии лениичи юбилейге талеитиг үжүрлежыыриче кыйгырып турары болуур.

Районуңуң көрүдээнинге танцылап ойнажарыынаң, ырлаарыынаң, кэттырыычы болгаш шоодуулуг көргүүтүлериң күүседириңге үран-мергежилдиин Тоора-Хемдег Культура бажыңыынаң коллективиин көргүскен. Мында үран-түүл кижи-жилчилериинең, каны хөй. Оларның хөй кезии чараш, солуун көргүүзүлериинң күүседиичилери. Кижи бүрүүзү үран түүлүч аяның биле берген. Сцена культуразын шын сагып билир апарган. Оларның концертке кедер хевээ шупту бир ай, шевергии болгаш көрүштүг.

Беш чыл планның кыска хуусада ажыр күүседип, алдарлыг лениичи юбилейге төлептиг үжүрлежыыриче ажылчы чонуңу ыыгтырган көргүзүүлериң, шулуктериң, ырларыны Чодураа Байыр-оол, Лиза Түмен-оол, Светлана Биддың-маа, Светлана Байыр-оол өткүт чараш үнү-биле күүсеидип турган. Бөдүүн ажылчын Людмила Самуиленконуң талантызы Тожу районда сураглыг бар чоруур. Оон мрзаарны тергиин-не! Ырлаанда ол күжениишкин үндүрбес. Хоюг, өткүт үнү дыңнаксанчыг-даа, магадачыг-даа. Ол ажылдаашаан, өөреним турар. Бо чылын кежээки школаның он бир класын бот-өөредилге-биле дооскан.

Район төвүнде бот-тывыышыг артыстериин концертиниң программазын тыва черде лениичи идеяларын боттанып сайзыраанын кол өзек кылып албыпсаан, аңы-аңгы темаларны хаара тудуп турар. Чижээ, амыдыралда четпес таладарзын арагачы, чалгаа ийи-чаңгыс кижилерии шоотканы информацияларны, кыска көргүүзүлериин Ак-оол Базыжык, Чодураа Байыр-оол теманың аайы-биле тывыышыг шимээшкиннерлиг көргүүзүп турар.

Оон аңгыда боттарының чогаатакан интермедиялары, ырлары, шулуктери үран-чечен хаяы уткалыы-биле чедимчелиг. Ол түүлдерии чогаадырыга болган хөгжүм каазталгазын кылырынга ураи түүл улустуң түүлүе көргүүзүп, Чодураа Байыр-оолдуң чогаадыкчы, эгелекчи үдүүн айтыры чугула. Район көрүдээнинге бир дугаар чериин алган коллективтиң чедишкинниг болуурына өөрү-биле оол тывыышыг демнежилгеен улуг идиг-ин берген. Оларның мурнуку одурткее. Ындыны-биле үеринге Тоора-Хем сурага кырганнарның концертин белеткеп ап, көрүлдеге киришкени болуур. Пенсионерлердеп 15 хире кижи шаанданы ревюлоючу, дайынчы ырларны ырлаал, танцылаал, ыыдыг хөгжүмге, баянга ойнаар мергежилдиин көргүскеннер.

«Тоора-Хем» совхозтуң салбырларының бот-тывыышыг ураи түүл коллективтериниң доктаамзал ажылдан турар апарганын солуун, чараш болган хаяы утка-шынарлыг көргүзүүлер бадыткаан. Башкылардан Кара-Сал Күмзеноол, Любовь Хуна олар интермедияларны, шулуктеглердеп удуидуларын чугаалай бергеи-де, чаа келген эвчилер Голубцова, Яковлева «Чодураа» деп ырыны орус, тыва дылдарга улаштыр ырлай бергенде көрүкүүлериң сонуургалы кыстыгын келир. Ий суурда кадыкшылга школаалының шовары Марина Бирюпей ырлаарыта ынаж. Оон шедирге чок ырыг үнү чадаганнынң аяны дег хостуг өткүт индынналып келирге, көрүкчүлериң таладап дыңнаанындан зал ышкыш-на баар. Хейнүң ырының күүседикчилери «Орденииг Тыва», «Ленин — партия», «Алдым» деп ырларны база-да көдүрүүшкинчүг, чараш ырлаан.

Совхозтуң салбыры Аазс суурда Николай болган Чимеки Бузураш ырлаарыта салым-чаяанныг аалыпкылар дээрен маңаа идеэрээн. Олар ырлактыг ырлардан «Черемшина». «Роза», «Кады чораа» болгаш өске-даа ырларны тергиин ажы күүсеткеп. Ол ышкаш Севек Бавуу, Серен Эртине ырлаарыта олардан дуңдан чок. Аазс, Ий суурларның коллективтериниң концертиринде күүседеларииң чедишкинниг болганы киржикчилериң хогаадыкчы идепкейиниң өскении илергейлеп турар.

Тожуунуң удыпар бүдүүлүг болгаш аалбан организация, ажыл-агый чөрлериие партия, комсомол организацияларының бот-тывыышыг ураи түүл коллективтериң удуртуун доктаамал хоора алгаландыган ленинчи юбилейниң өскении илергейлеп турар.

Оюдар ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТАРДА: Тоора-Хем суурда районнуң Культура бажыңының ыраажызары С. Байыр-оол биле Л. Түмен-оол болгаш «Балыкчы» дээр шоодуглуг көргүзүүге аныяктар.

Авторнуң фотолары.

Делегейниң VI кинофестивалы

УЖУРАЖЫЫШКЫННАР, БЕСЕДАЛАР

«Россия» гостиницага журналистер-биле ужураажыкшылар болган. Ында ужураажыышкыннар болуур чаңчылчаан. Ужураажыышкынны АКШ-тың кинематографистери ажыктаан.

Парлалга төвүнүң удуртукчузу А. Е. Новогрудский АКШ-тың кинематографистер ассоциязиязиниң башкызы Джек Валентинге сес берген. Америк авлачының бодап турарын ёзугаар ырлаарга, «делегейниң Москвада эртип турар кинофестивалы боттарының чогаадыкчы ажыл-ишкинин түңнелдерин шыңгыы негеделдиг болган чаагай кузел-сеткилдиг үнелекчилерге сонуургадып көргүзер арганы кино уран түүлүнүң ажылдакчыларына бергеп. Боттарының чогаадыкчы ажыл-ин харызааларын чаартып, уран түүз дүржүлгелээн чугаалажыр. Оттуг уран түүлдериң эң бай-динигри—кино уран түүлүнде национал культураларының илергейлеттингеп чайыннаалымышкынының хевирин чаартып болур арганы кинематографистер маңаа, совет паныселлага келгеп база катап алган деп, Валенти саяан турар.

Оон соонда Индияның кинематографистери-биле ужураажыышкын болган. Анаа Индияның Информация болгаш радиодамчыдылга министерствозунуң каттыышкан секретары С. К. Гхош Москва фестивалынга бодуңуң чүрүүлеп келген эң үлүг мастерлерии чыылганнарга тайылбырлап таныштырган. Оларның аразында конкурста киргеп «Хүн биле чайык» киноуң режиссёру Херэжжен дээргы Арундхати Дэви, кино артистери Бижайантимала, Б. Саройа Дэви, кинооператор Ашок Мехтаның бүгү-ниидий ассоциязиязының президентиин И. С. Жокар болган оон-даа өскелер бар.

Бистиң үндүрүп турар чечен киноларывыс 350. Оларның хой-хойу дашпыкы чүрттарда, ылаңгыя Совет Эвилеңде үнүп турар. Совет киноларын Индияда база үргүлүү чедишкинниг үнүп турар. Олардан бистиң өөренип алган чүүлдеривис хөй, силерниң улуусуңарның амыдыралды-биле улам эки танывыар арганы биске берген деп, С. К. Гхош чугаалаан.

С. К. Гхош кино талазы-биле совет-иидий кады ажылдажылганың чедишкинниг хөгжүп турарын демдеглээн.

Парлалга ээрелеелиниң чаңында парлалга ээрелеелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчуу, 1.).

СЫЙЫК КУЛАКТЫГ АЪТ

Уругларга булуң

Чечен чугаа

Кертик-оол акый терек ловутказынден хөл-шыдыраа бодалары чазаап алган. Оолдарны көөрүнге, чыдый-чыдый аныктер, артында кудуүүлүкен болгулаар, ыяшаарга кара таланың аныктери кудуруун мунгуланган, чаңгыс черде тутклуланып тургулаар.

Ой та ойнаар кижи чок болган, ой та бодуңун салдакчылын белеткеп каар дээнги ол, Кертик-оол акый менги шыдыраа ойнунга өөредип каан. Аът шаазы дуглаттымнас деп оон башгай айтып берген кежеу ол чүве. Мен бир күзе эзугаа халдыышкыл бергеи мен. Мээң ооңну Кертик-оол акый биилеп каапканы ол ыйнаан, чүгле агы-биле ойнаарын сүмеледи. Ноян баарында оолдуң ийи карак ажыр идипкеш, маңнап орар мен. Кертик-оол акый чүгле тутхан бодаазын кежер, оон ыңай оон адын адап, күүгүүн деннеп варак тайылбырлап база кандыг таварылгада хереглеп кежерии чугаалаанын,— мен оон ол эртемии шору биилип апкан мен. Ох, ол акыйның мени шыдыраага амдыжыдып турганын ыңчан биилеп болуур кай! Кертик-оол акый аът-биле чаңгыс шаалаптар черге бир-те бодазын хондурупкаш, таарыштыр бажын чайып, дыка хомудап олурар, ол хиреде чүгле көш чаңмас чаңчыл кижи чоруан. Кара тергеии сут халаска чара шаалап аар апарган мен. Бир катап аъдымны сегирип алгаш, хондурар чер тыпшайн, хөлдүк кырыага эртпиндир чаң бергеи мен.

— Аа халак! Мерзем тутпура бериң-тир!— деп. Кертик-оол акый хөлдүже чиге көруп олур.

— Мен бо аътты былдай хондурарымга, соң мерзен тутпура бээр чорук!—деп бай-бан аас ядиилеп, акыымның сезимзиреп олургаи черинден-ве сыныс кулактыг аъдымны бүү-хаа хондурупкан мен. Шынап-ла, кара мерзее тутпура бергеиии сөөлүүредир биилип каан мен де.

— Бо удук сээңня-дир!—деген, Кертик-оол акый кара ноянын үжүр солуугу. Оон соонда мээң-биле ойнай бергеш, чаңгыс сес безин этпейн барды. Сыныс кулактыг аъдымны адыштап алгаш, үне хазып бар чыткан мен.

— Эр кижи үттурукпаш, ыглавас чоор. Даарта кежээ база катап ыыдыраалаар бис. Ма, бо ыыдыраавы, бо холду ап ал, сеңээ бээр белээм-дир. Чаңгыс чагыым — көш чаңмас сен. Дүне ашаргай-дыр, аза бээр сен. Сеңи өөрүг чедиргеи каайн—дээш, Кертик-оол акый хаш хапка бодаларны сукпулаашаш, түгсуп берди. Боду бир холугга холду тутказ, мени мойнунга олуртуп алды. Кырыыста сылдыстар түгүрүжүп тургулаар болган.

Кертик-оол акый мени өөмге чүктеп чедирип хаапаш, кулаамдан аяар шыңчый каапкаап, ол олчаан чоруй баргаи. Ол дүне үттурукпан багымны дүжеп, уламаан хонган мен. Бир чамдыкта сыныс кулактыг аъдым чара шалап аар чериң мени мурнай көруп каапш, холуи эктим кыныга салгылап турар, өттүп ааримге—кууруг болур. Харлаап, ол эртеп эрттир удуп калган, чораан мен.

— Удуум чегзар мен, Кертик-оол акый кайдал? — деп чугаалаапы бергеи мен.

— Акыңг фронт чоруй баргаи, чүгүрүк кулаапын мунуулаан кижи, ам та кайда сар чор ыяпаан. Аңаа ону көжүүп тевүүге чедир үдеп чөй баарлы. Аалдан үнгеп кижи келирии үттыас чоор. Акыш чедип кээрге, ыяпаан таптыг шыдыраалаап тургай сеп аан, чүүүр алгаш чемнеп, оглуум — деп, аңам хуваа долдур быштаг хоюда берди.

Кажан-даа чүлээ баарда — балыктаарда, хүрежирде — мени кагбайн чораан ажымның мени удуп чыпырымда фронтудува аъттавыпкаашы, оон ол оглаан сураг барганың кус дүжерге-ле сактып каар апаргаи мен. Кертик-оол акый аалдан үнгеидеи баар чаърби алды катап-кус дүжүп турар. Меи оон дайын шолуүге каеч-ла олуртуп кааның кады чораан бир эниидеи айтыарымга, орта чугаалаар бербес чораан. Бир катап тыва оки турачылараның архивии чиидип турган. «Держава сууруу мемеп-фашистерден хостажыы турган. Сат Кертик-оол олуртуу каан...» деп домаи номчаан мен, оон уламчыы тенидур бижиттиимээи чораан. Хиреени бодаарга, ол демдеглелда шала-бижээи кижи база олуртуп каан болгу дег.

Мен карааи аараап, шоолуг шыдыраалай албас апаргаи мен. Ында-даа ойнаар мен. Улуг-хүреге бир ишбиле ойнаарым. Оон адын Достак-Хавак дээр. Оп мени үш удаа үтү. Хорааныг чүве—ол нооп кежерде хамык бодаиы одуртуур сүбээр, тутказ чүвезии салдыг бар чыткаш, оозу чиш аскыышпаа киреп болаа, дораан дедир-кежер эш болдуу. Ол дүштэ Кертик-оол ажыммыи коиш чаңмас кыыдыр ооредип каанын база сыныс кулактыг аъдымны сактып келгеи мен. Кеш чаңмас дээ дугуруушкаш, улаштыр ойнай бергеи бис. Достак-Хавактың бир оглу мерзе үнгеш, мээң ноянымны шалаабы, оозу мээи аълым караандада болгаи, чүү боор кара мергеии дарс кылгаш. Удур ио-руп ор мен. Достак-Хавак дедии чоттуунуп, соон сут ижип-аар дээп чыыбыртып чорупкаш, сураг барды. Мен оиу бир шак хире маиаап, дашкаар үндүрүп каан стол, савдай, шыдыраанны, шыдыраа шагыи чаасиаан дажыглаар тургаш, ортаадыве кирип, дежирнийга дужаап берген мен. Ажымның сураа—чүнгуруу теп турар болду. Үттургаш, дезиптер шыдыраанчы—корпук болгаш бардым кижи ол-ла ыйнаан.

Күс дужуп чорда. Кертик-оол акыйның фронтуга тулчуп чораан черииден дуңналар ужуп келгеазэр. Озар өгдерии шагда-ла келгеп кэт барыылаан чайлаг чүттуу, харын ол акыйның фронтуже баар дуне чүгүрүк кулаазын багаап турганы күү багланаттыг эяртинии, бир-ле чүвеии чоктап, кудараичыг эдип тураралар. Ёзулуг кижиниң ырак чер баар муруиуда мени шыдыраага өөредип каанын, белек кыдыыр терек чөвүрээзиден чаазаи берген боданарын база сыныс кулактыг аъдымны сактып кээримге, Кертик-оол акый чаңымда каттырымаап, дөиггур бажыыны мөге холуу-биле суйбап турганын апаар пиир.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

ФУТБОЛ

СПОРТ

«Хүреш» стадионга республиканың бирги чери дээш «Саян» биле «Луч» командаларның бүт бомбүүнүң талазы-биле ужураажылгазы эртикеи соонда «Саян» командаиың он талазы халдакчызы Александр Тадар-оол «Лучтуң» четкизиниге бомбукту киир тепкеи. Бирги тайминиң түнелеии 1:0 болуун тенгеи.

Кыска дыштың соонда «Луч» команда 4 минута эргеи чорда, саииы деиисептиргеи.

Оң-ла дүн Чадаана хоорайга «Восток» (Чадаана) биле «Асбест» (Ак-Довурак) командалар ужураашкаш, ийи-лелге чадаанныкылардың бо-луп. 2:0 санга тенгеи. Туран тоорайга эртикеи чылгы чемпион «Динамо» шоолдуң ээзи «Урожай» командазы 13:1 санга чүла уткан.

М. ГАМИДОВ.

Редакторнуң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

КӨРҮКЧҮЛЕРНИҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Циркти түңнел көргүзүглери

Москваның күрүне циригиниң эң дээре артистериниң киржилгези-биле Кызылда

ЦИРК КӨРГҮЗҮҮНҮҢ ДООСТУРУНГА ЧЕДИР КАШ-ЛА ХОНУК АРТКАН

СӨӨЛГҮ КӨРГҮЗҮГЛЕР ЧОРУП ТУРАР

Виталий **ТИХОНОВТУҢ** удуртулгазы-биле сарлыктар, адыг, ыттар болгаш өске-даа дириг амытаннар-биле цирк оюннарын көргүзериниң, **ГАЛАГАНГА** баштаткан артистериин ажарга үжүгүүшкүннарыиың Кызылда эң баштай болуп турары бо. Хөктүгбейлер **Петр КУКУШКИН** биле **Лев УСАЧЕВ** манежке көрүкчүлерии каттыртып, сонуургадып, хөгледип турар.

Цирк көргүзүглери кежээкиинин 7 шак 30-де эгелээр. Субботага 3, 7.30-де, воскресеньеде 12, 3, 7.30-де эгелээр.

ӨӨРЕНИП КЕЛИҢЕР!

КЫЗЫЛДЫҢ № 35 ПРОФЕССИОНАЛ-ТЕХНИКТИГ УЧИЛИЩЕЗИ 1969—1970 өөредилгэ чылында дараазында мергежилдер аайы-биле СУРГУУЛДАР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН УЛАМЧЫЛАП ТУРАР:

1. Тудуг машиналарын база механизмнерин сеңгээринии слесарелары — өөренир хуусалы 2 чыл
2. Дажчылар — 1 чыл
3. Штукатурлар — 1 чыл
4. Штукатур-будукчулар — 2 чыл
5. Чазанныкчы-быяаныкчылар — өөренир хуусалы 2 чыл

Училищеге 15—16 хар наалыг оолдар, кыстарны хүлээп алыр. Дажчы болгаш штукатур мергежилдерге 7—8 классчар дооскан, оон аңгыларыига 8 класстан кууза эвес билигиг кижилерни хүлээп алыр.

Өөренирии-биле училищеге хүлээп аллыган сургуулдар тускай мергежилдии шиңгээдии албыпаан, училищеге ниити билигиин ортумак школаын база доозарлар.

Сургуулдар өөренип турган үезиие түүле-зе үш катап халас чемненир, олярны ажылчын болгаш анаа кезер хеп, ниити чурттагга бажыыны-биле хандырар.

Училищеии тергиин ики дооскаиларны мергежилдиир задыы-биле билиин бедиргеи дээш тускай техникумнарже болгаш институттарже чөрүдар.

№ 35 училище өөредилге кабинеттерии дериң белеткээн. Техника талазы-биле чогаадылгага сунлуулуг кижилер тускай белгүмнерге киржип болуур.

Сургуулдар хостуг шагтыг Культура бажыңыига болгаш спортзалга эртпелерлер. Культура бажыңында бот-тывыышыг ураи чүүдүнүң: ырыын, ниити ырыын, улустуң танцыларының, урер болгаш улустуң хөгжүмүүнүң, шиинии, баянистериниң болгумнери ажылдап турар. Бот-тывыышыг ураи чүүлүүн кирдикчилерии хөөрөйнии болгаш республиканың райониарыиың организацияларынга концерт көргүзүп, тускай көрүдээлерге киржип турарлар.

Училищеге киргеннер өөредилге херекседелерии: кыыраалстарны, демир-ужуктерии, карандаштарны, готовальииы, шугуумну, тускай болгаш ниити билиг талазы-биле номнарны, спорт хевии алгаш кедир.

Өөренирии күзээиивер директорнуң аныига бижээи билдиринишкиннге дараазында документилерии көжар:

1. Школа дооскаиының дугайында херечилеа (бодуу).
2. Төрүттүнгеиниң дугайында херечилеп алы паспорт.
3. Шеригже кедиргеиниң шынзылгазы.
4. Кызылдың № 1 поликлиниказының өчүи шынзылгазы.
5. ВЛКСМ райкомунуң шынзылга.
6. Школазындан характеристика.
7. Ада-иезиидеи хүлээдге.
8. 3х4 хемчээлиг 4 фото-чурук.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: Кызыл, «Нефть базазы» деп, автобус доктаар чер, телефон—21-09.

Чарлал

Мал семиртир «Сукпак» совхоз хууда мал эдилекчилериие дыннадыры болза: бедиткен өртекбиле бүгү чүзүм малдарны хүлээп алырының хуусаазы 1969 чылдың июль 25-те доостур. Малды эът комбинадының баазазынга, неделяның пятницазубботадап өске хүннериие хүлээп алыр.

Хуузунда малдыг хамаатылар

Садып алыышкыныың улгаттырган артеитери чүгле июль 31-ге чедир барымдаалаттынар. Ынчангаш артык малынарны күргеге садарынын ажыктыг үезии эрттирбелер. Малды семиртиглге совхоотары болгаи оларның хүлээп алыышкын черлери үзүт-хүндеп ангыда бүгү ажыл хүннериие база Кызылдың эът комбиназы воскресеньеге биле понедельниките хүлээп алыр.

КРАСНОЯРСКИНИҢ пединститудуның даштыкы (англи дыл) факультединге күрүне хандырылгазынга база Абаканның пединститудуның даштыкы (немец дыл) факультединге күрүне хандырылгазы чокка тыва студеитилерни хүлээп алырын Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозу чарлап тур.

Киреринң күзээиивер чогуур документилерии бо чылдың июль 25-ке чедир Чырыдыышкын министерствозуиуң кадрлар килдизиигге киирген турар ужурлуг.

ТЫВА АССР-НИҢ ЧЫРЫДЫЫШКЫН МИНИСТЕРСТВОЗУ.

КИНО

ИЮЛЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Махтумкулиң» (делгем экраииыг) 10, 12, 2, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шакгарда.

«КАА-ХЕМ»: «Революциияның адыы-биле» 3, «Киев угбаимышкыныың» 5, 7, «Кадыкшылыг болгаш чараш-чазгай болуруиче оруг», «Моортайлардыг болгаш залай парлалдыг черде», «Кадыкшылыг болгаш чараш-чазгай болуруиче оруг» 9 шакгарда.

«ЕНИСЕЙ» кинотеатр септелгеде.

редакциянын адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчуу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийлэ амыдырал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-13, кежээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет түргүүлүг килдизиниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солуи келбейн барганда 32-75 телефоннар долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң чанында парлалга ээрелеелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчуу, 1.).

ТС—00658.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧҮРТТАРЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 тылда тӧзӧлгӨттүнгӨн

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮЛЬ 20 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 169 (8015).

Өртээ 2 көп.

БӨГҮН МЕТАЛЛУРГТУҢ ХҮНҮ

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ЭШТЕР А. П. БУЛДАКОВТУ, В. П. МАРТЫНЕНКОНУ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Будурулгеге бедик коргузуглерни чедип ап келгени дээш «Тыва кобальт» комбинаттың даг чегинин мастери **Александр Павлович Булдаковту**, «Тыва кобальт» комбинаттың транспорт-белеткел чегинин ажылчыны **Владимир Петрович Мартыненкону** Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары
К. БУДУН-ООЛ.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ЭШ С. К. ЧАНЗАН-ООЛДУ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия-совет органнарга хой чыл дургузунда ишепкейлиг ажыдаан келгени дээш «Тыва кобальт» комбинаттың кадрлар кылдыныңы эш **Салчан Кээдыр-солович Чанзан-оолду** Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары
К. БУДУН-ООЛ.

Кызыл хоорай.
1969 чылдың июль 19.

БӨгүн «Тыва кобальт» комбинаттың металлургтары боттарының байырлалын— Металлургтуң хүнүн улуг еврушку-биле демдеглеп турарлар. Маңаа үр чениң дургузунда ак сеткилдиг ажыдаан келген кижилерни республиканың удуртур органнарындан шаңнап, мактааны металлургтарның бүгү коллектививи улам сорук киирген.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан ажылчыннар: даг мастери А. П. Булдаков (үстүнде чурууда) база бульдозерист В. П. Мартыненко (адаанда) олар моон соңгаар-даа улам соруктуг ажылдаарын шаңналды ап тура, эш-еврүнүң мурнунга айытканнар.

С. МААДЫҢЫҢ фотолары.

ХОВУ ШӨЛДЕРДЕ АЖЫЛДАП ТУРАРЛАРГА

Республиканың районнарда муң-муң кедээ ажыл-ишчилери ховуларже үнген—олар мал чемнери белеткээринде, чайгы чер андырылгазында ажыладып турар. А дүжүт ажаан алышкынны эгелей бээрге, олар улам ковудээр. Механизаторлар эртенден орайга чедир шөлдерге ажылдаар. Ынчангаш хову турлагларын эки дериир, механизаторларның ажылынга, амыдырал-чурттагазынга бүгү таарымчалыг байдалды тургузарындан аңгыда, политзмассалыг, культура-чырыдыышкын ажылдарын организастаарынга дугайында мында чугаа чоруп турар.

Кол чүүл — ооң дээштин. Бо ажылга чедиишкиннерни чедип алганы-биле республиканың хой ажыл-агыйлары часкы хову ажылдарын кыска хүүлээр эрттирген. Ол болза «Межегей», «Буругзаар», «Найырал» совхозтарга, Кара-Хемниң «Тээлегге», Таңдының «Коммунизмниң херели» колхозтарынга болгаш оске-даа ажыл-агыйларга хамааражыр.

Ынчаарга политмассалыг, культура-чырыдыышкын ажылдарының талазы-биле хову турлагларында амгы байдалды алырга, кызыл чүүлдер ам-даа хой. «УТКА 25 чылы» (партком секретары эш Кылын-ооз), «Межегей» (эш Дардаш), «Доң-Терезин» (эш Даржаа) совхозтарның хову турлагларында маңаа холбаштыр элээн бурунгаарлаашкыннар бардаа бол, олар чүүлде эге чүүлдер болуп турар. Ажаан алышкың эгелей бээрге хамыышкынны дыңзыдар бис деп, маңаа өлүрганзыг хөөннер бар.

Ынчангаш кедээ ажыл-ишчилер ортузунга политмассалыг, культура-чырыдмышкын ажылын калбартырынче, хову турлагларга, ооң төптеги болган турарынче партия организациялары кол кичээнгейни салыр. Агитаторларның, лекторларның, политинформаторларның ажылын эң-не чугула айтырыгларны механизаторларның шиитпирлээрине дузалаар кылдыр организастаар херек. Партияның болгаш чабакның шиитпирлеринин, хүн бүрүде кылыр ажылдарның дугайында лекцияларны, беседаларны, информацияларны кылып тургаш, оларны ажыл-ишчилерниң аймдыралы-биле, ажылы-биле сырый холбаштырары чугүлә.

Бо харыысалгалыг хүннерде партийни агитаторларның, политинформаторларның мурнунда кандыг сорулгалар туруп турарыл? Хамыктың мурнунда бо чылгы ажаан алышкынны чедиишкиннииг чорудар дугайында СЭКП ТК-ның төөкта чаа хүлээп алган доктаалын, аңаа холбаштыр СЭКП Тыва обкомунуң доктаалын ажыл-ишчилер ортузунга таймылбырлаарынче улуг кичээнгейни салыр. Техниканы, үе-шактыны бүрүнү-биле ажыглаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүүрүн бедик дециелге тургузар, материалдыг болгаш моральдыг идиг берииишкиннериниң принциптерни чоп ажыглаар — бо айтырыгларже агитаторлар, политинформаторлар, лекторлар кол кичээнгейни салыр.

Хову турлагларынга хана солуунарын, агитхуудустарны, коргузуг самбыларын ой-шаалда үндүрери, оларга мурааскыларын коргузуглерни хүннеп, беш хоонукта хөйге көргүзери, социалистиг чарыштың түңнелдерни механизатор бүрүүнге адыштаа чүве дет кылдыр таймылбырлап бээри ажыл-ишчилерниң идепкейин кедүрериңе улуг идиглиг. Ховуу ажылдарынга үчеттү, отчеттуу үелерлиг чоруткан турарынче партияларның ол дайынчылары сагыш салыышкыны кошкаткас, илереп келген четпестерни биле тыртып алгаш, ол дораан хемчеглерни алырынга дузалаар, маңаа агитаторлар, политинформаторлар карактакчылар болуур ужурлуг.

Кожуун чоруур киноларны, библиотекаларны хову турлагларынче чоруткуларынче партия организацияларының чүткүлү кошкаяс ужурлуг. Бо чылдың часкы ажылдарында бо херек Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунуң хову турлагларында эки организастаттынган —хостуг шактарында механизаторлар помнарны, солуннарны улуг күзел-биле номчуур, мыктыг номчугларны хандыкпылдыг дыңнаар турган. Оларга аптечкалар чедирип бээрге ажоок көрүүр, кижи бүрүүнү «бис дээш сагышты салып турар-дыр» кылдыр бодап келип, ажылче соруу кирер турган.

Турлагларга дозуцнарны, плакаттарны, хуудустарны, альбомнарны, фотодателгелерни, хүндүлел самбыраларын коруштуг кылдыр делгеглеп казыра, олар механизаторларны чүткүлүг ажылче кыйынын турар, маңаа хамаарышкан активчилерни партия организациялары долузу-биле ажыглаары чугула. Бот-тывынгыр чүрүкчулары, бо талазы-биле мергежилдиглерни эптиг организастап турган, «Крокодилдерни», «Тевнерни», комсомол прожекторларын бүгү аргалы-биле ажыглаар, оларга ажыл кылбас маңгыстальчактарны, чалгаалларны, арагачыларны, хулиганнарны, ажылга дузжуметсегларни сойгаган плереднр. «Ажыл кылбас кижи чем чивес» деп принципти барымдаалаар, бүгү ажылды агитаторлар, политинформаторлар калбартыр ужурлуг. Партийжи Кескү агитацияның бо күштерни бүрүн ажыглаар.

Барыын-Хемчик районда болгаш оске-даа чамдык черлерде чорудун турары мыкаш, агитжуттбригадаларны организастап тургаш, оларны дамчыштыр кодээ ажыл-ишчилерге концертгерни көргүзер, хана солуннарын, агитхуудустарны, шүгүмчүлездиг көргүзүглерни организастаар талазы-биле түс черлерниң агитаторларына, политинформаторларына дуза көргүзериниң практиказын пентередир. Бо дугайында байдал илаштыг ол районнуң «Большевик» колхозунда эки. Ынчаарга Кызылдың, район төптериниң, улуг будурузге черлериниң агитколлектиптери хову шөлдерже үнүп, кодээ агитаторларга боттарының мергежилдиг кижилери-биле деткимче көргүзери болгаш херек, соолгу үеде бо талазы-биле байдал кошкак болуп турарын демдеглээр ужурлуг.

Мынчангаш партия организациялары боттарының хой сайын агитаторларын, политинформаторларын дамчыштыр кодээ ажыл-ишчилерни В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 болгаш Совет Тывазың 25 чыл ойлары-биле холбаштыр алдынган социалистиг хүлээлелерни алдарлыг күүседириче мобилизастаары — кол сорулга, маңаа инициативалыг болуур улус рольду ойнаар.

Бо чылдың июль 18-те медээ-биле алырга, республикада комбайнвар септелгезин 43,4 хуу болган-дыр, ол болза эртекен чылдың бо-ла үезинге бодаарга, биче куду. Бо херекче партия организацияларны кичээнгейин база мөөнүүр херек.

Партия организацияларының бүгү политмассалыг, культура-чырыдыышкынныг ажылын хову шөлдерде ажылдап тураргаже!

МӨҢГҮН-ТАЙГАГА...

Мөңгүн-Тайга районунуң «Малчын» колхозунга чартык чылдың түңнелинге холбаштырган малчынварның байырлалы болгаш.

Чылдың баштайгы чартыында колхозтуң малчыныры бага эвес коргузуглерни чедип алган. Ол дугайын мыныг саннар иеречилеп турар. Сарлык өстүрериниң планын 104 хуу, ойлуу—121 хуу, өшкүүу—100 хуу күүсеткен. Колхозта малдың баш саны дыка өскен. Чартык чылда 18 төлээ дүк садарынын планын 105 хуу ажыр күүсеткен.

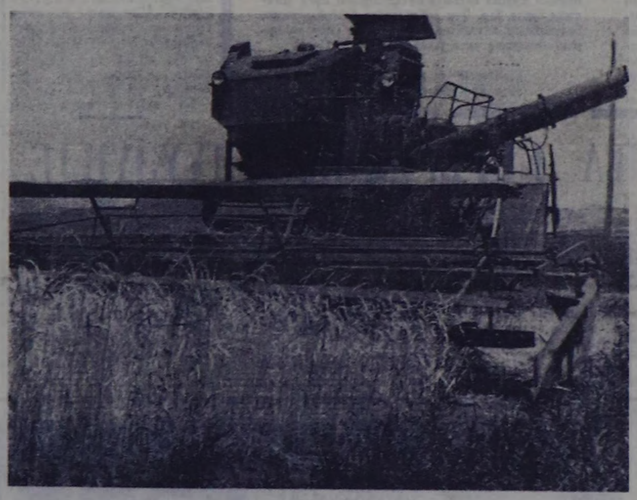
Ингтининг малын өстүрер талазы-биле кымнам ажылдаан малчыныларны оо хүн демдеглээн. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Довгак Биче-оол төрүүр 100 хойга онаштыр 101 хураганын, Салчак Харлыг-оол 100 хураганны. Тоолайлыгда өшкү бригадазының кадартылары Довгак Норбу, Хомушку Ооллак олар төрүүр 100 өшкүге онаштыр 105 аңайны тус-тус алтылаан. Мал ажылында мурнакчыларның саны өзүп турар.

Ынчан колхоз будурулгеалының бөлүк муниакчыларын колхоз баштаар чери 690 рубль түңүүр эртектиг түүлдер-биле шаңнаан.

Ооң соонда маңнаар, чезер аътгарны чарыштырып, мөге хүрештиргеп, оске-даа спорттуг оруннар болгулаан. Малчыннар өөрү районнуң боттывынгыр артистериниң ковертин база көргеп.

А. БЕГЗИЛ.

„УЛУГ-ХАЯ“ СОВХОЗ КӨК-ТАРААЗЫН КЕЗИП ЭГЕЛЭЭН

Комбайннар септелгези

РЕСПУБЛИКАДА КОМБАЙННАР СЕПТЕЛГЕЗИНИҢ ЧӨРУП ТУРАРЫН ИЮЛЬ 18-ТЕ МЕДЭЗЗИ-БИЛЕ АЛЫРГА МЫНДЫГ:

Районнар	Күүсетиен хуузу
Бай-Тайга	20,7
Барыын-Хемчик	76,6
Өвүр	33,3
Чөөн-Хемчик	60,3
Улуг-Хем	61,8
Таңды	21,0
Бии-Хем	32,0
Тожу	100,0
Каа-Хем	19,1
Тес-Хем	36,4
Эрзин	6,7
Кызыл хоорай Соведи	48,9
Республика	43,4
Эртиен чылдың бо үезинде турганы	43,3

Мал чемнеринин белеткели Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң шөлдеринде түлүктээн. Ооң-биле чергелештир көк-тараанын кезеринге белен апаргаи черлерни шилип ап, ажыларынче киришкенден бээр кыш хүннер эрткен. Баштайгы хүнзе Бай-Даг аймаанын тараазын чыттыр кестиперинче совхозтуң хоочун комбайнери Седип Анай-оол киргеп. Ол бо хүнге чедир чүс ажыг га черниң тараазын кескен. Дараазында хүннерде ол-ла ажыл-агыйда сургалыг тараажы Оюн Чорбаа баштаан 6 кижи составтыг механизаторлар ажаалдаже улаштыр киришкеп.

Бай-Дагның делгемнеринзе үнген көк-тараанын үнүжү болгаш ооң чемнижи чамдык черлерде бичии-даа болза, ойгар-болгаш шык черлерде эки үнген. Ол-да шөлдерде муң чээрби га черде тараан тараанны механизаторлар 5 үни иштинде кестирип, доозуптаар деп дайынчы хүлээлгени алгаш, черге чангыс-даа мажак арттырбас дээш кыымакгай ажылдап эгелээни бо-дур.

Ажаан алышкынның баштайгы хүнүнден-не Седип Анай-оол, Оюн Чорбаа база Тулуш Даш-оол база оске-даа механизаторлар ажаан алышкынга идепкейлиг киржири-биле септел алган комбайннарын үрелиишкин чокка ажылап, хүнде кылыр улугун ажыр күүсеиип турардар. Көк-тараанны ажаан алгаш, оон алдынган түүжүтү шуптуун катап үрезинге ажыглаар. Оны тарыырда тарылга шөлдүүң хөрзүнүн хат алгаш бар черлеринин кыдыларынга тарыыр сорулга салып турар. Минчаар тарыырга чоокку шөлдерниң кырынга хат бичии даап, хөрзүнүү камгалаарынга дузалаар. Ол ажыл доозулган соонда олар чаңгыс чылдыг сигении кезип эгелээрлер. Бышкан хире-чергезин барымдаалап тургаш, бо чылдың чаа дужүүнүн ажаан алырынче база шуудап кириптер.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) үс ажыл-агыйда ам сес чыл ажылдап турар комбайнер Ховалыг Биче-оолдуң тараа ажаалдаашынче эгелеп кирип турары. Сураглыг тараажылар (адаанда) Седип Анай-оол биле Оюн Чорбаа олар.

О. ОХЕМЧИК.
Фотолары автормуу.

ЧУГУЛА СЕМИНАР

Эрткен пятницада СЭКП Кызыл хоорай коммунуң хуралдаар залынга хоорайның пропагандистериниң политинформаторларының семинары болуп эрткен. Чоокта чаа Москвага болуп эрткен делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралының болгаш СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының талазы-биле бистия республикада чоруп турар СЭКП ТК-ның пропаганда киидизининг лектор болүүнүң кежигүннери тодаргай чүве чугаалалгылаанар. Ылаңгыя ССРЭ-ниң Даштыкы хереглер министерствозунуң ажылдакчызы А. Н. Жилкин бо делегей ужур-дузалыг хуралга хамаарыштыр Азия, Африка чурттарында байдалды, В. С. Якушин делегейниң коммунистиг шимчээшкинниге ам шаптыктап турар чүүлдерни, Г. А. Кудоржевский чамдык теоретиктиг айтыыглар дугайын, а Г. И. Маморыкин чөвүлел хуралдың түңнелдериниң дугайында делгереңгей чүве чугаалаанар.

Партия Төп Комитединден келген бо эштер чүгле Кызыл хоорайга авес, республиканың чер-черде оске-даа партия организацияларынга чедип, танылыганы кылганнар. Семинарның түңнелинде пропагандистерниң ажылынга улуг чедиишкиннерни күзеп, Чөвүлел хуралдың болгаш Пленумунуң материалдарын ажылчы чонның ортузунга таныштырар талазы-биле республиканың партия организацияларының калбак, массалыг ажылдарны чорудуп турарын болуктуң киржикчилери эки деп демдеглээннер.

ВЬЕТНАМНЫҢ ШЫННЫГ ХЕРЭЭ ТИИЛЭЭР!

Бөгүн — Вьетнам-биле эдеткил каттыштырылгазының делегей хүнү. Америк агрессияны сөкседир дээш демдеглеп хүнү. Бо хүн Женева дугуржулгаларынга ат салган хүнден бээр 15 чыл ою-биле капсырлажып турар. Женева дугуржулгалары 8 чыл-да үргүлүлел келген колониалдыг даймына төнүүнү 1954 чылдың чайында салган. Женева дугуржулгалары вьетнам улустуң национал эргелерин—тамырышпас чорууун, төскей догуиналшкынын, чаңгыс эвин болгаш чүрт-девискээр талазы-биле бүрүн бүдүш турарын хүлээп көөрүнге үе-деглеттингеп. Делегейниң бо дугуржулгаларын ылаатыг күүсеткеп чүве болза, Вьетнамга, Мурнуу-Чөөн Аанга тайбыңны хандырган турары чигааниг чок ийик.

Эрткен 15 чыл дээрге, Вьетнамда агрессор болуп хөделип турар Каттышкан Штаттарның Женева дугуржулгаларын каржызы-биле үреп келген чылдары болган. Штаттар болдурган киленден сайгон чалча аъу-чүруумну камгалап алыр дээш АКШ Мурнуу Вьетнамче чартык миллион армиязын киирип, Вьетнам Демократыг Республикага удур агрессия үүлгедилгерин үзүп-ангыдып эгелээн. Вьетнамда америк интервентилерниң ораалганзыг үүлгедилгери бүгү делегейге киледиваммаанның хөөнныктырган.

Вьетнам улустуң шудургу, туруштуг, маадырлыг чорууу, бодунуң шынныг херээнин тиилээринге ооң бүзүрели агрессорунуң күүлүг шериг машинказындан артык күштүг болган. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының делегей Чөвүлел хуралының демдеглээни-биле ылырга, империализмге удур, тоталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселеп турар Совет Эвилелинге, социалистиг бүгү чурттарга болгаш тайбыңга ынакшылыг күштерге деткиткен улус—мындыг улус тиилеттирбес дээ чүвеин вьетнам патриоттарының чедиишкинниг демисели коргускен.

Мурнуу Вьетнамны хостаарывын Улусну чепсектир күштериниң эрткен чылдың эгезинде казбарган бүгү-нинге шаап халдаашкыны агрессияга удур, төрээн чуртту камгалап алыр дээш демиселдин национал фронтузунуң улам ынай калбарып, быжыгары-биле капсырлажып турар.

Тулчуушкун шөлүнге аар аштырыышкынар, политика талазы-биле тускайлаттыр чоруктуң күштелгени, АКШ-тың будувла дайынга удур шимчээшкинниң калбарган чоруу ВДР-ниң девискээрин бомбалаарын сокседырыне болгаш Парижке дөрт таланың чүтаалажыышкыларын чорударында чөпшээрежиргенче Вашингтонну албадаан. Бүгү делегей оны демиселеп турар Вьетнамның улуг тиилелеңгени кыдыгы үнелеп көрген. Бо чылдың июль эгезинде Мурнуу Вьетнамның улус төлөлөкчүлериниң эртиен конгреси ажаок улуг чугула ужур дузалыг болуушкун болган. Конгресс Мурнуу Вьетнам Республикаының Революстуг тур чазаан тургускан. Ам бөзин хой чурттар хүлээп көргеп

Партийжи амыдыралдың дуржулгазы

БҮДҮРҮЛГЕГЕ ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГА

ДААРАНЫЛГА комбинадының партия организациязы планнаашкының болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң системазынче будурүлгениң кирип турары-биле чергелештир организас-массалыг ажылын сайзырагайыдып турар. Шымал-ла, баш удур планнаашкын, оон күүселдезим хандырары, будурүлгениң материал-техниктиг хандырылгазы, кадрларны шын тургузары, будурүлгени эртемге үндезилеп организастаары—улуг организачы ажылды негеп келген.

Эрткен чылдың эгезинде будурүлгениң нурлавыларын доңгуу-биле илередиринниң морундезин партия организациязы комбинаттың дирекциязы-биле кады эрттирген болгаш күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының тодаргай хемчеглерин ажылдап кылган. Ап чоруткан хемчеглер эки түңнелге чедирген болгаш никти продукция будурери эртнен чылын 20,7 хуу оскан, хой акша түңнүг материалды камнап алган.

Партия организациязының ниччэнгейиниң төвүнде кижилер-биле ажыл кол чорни эзилеп турар. Комбинаттың ажылчымнарының хой кезии аныяктар. Ынчангаш будурүлгениң хоочуннары-биле оларның ушуражыгазын, дыштанылга кежээлерин эрттирип турар. Будурүлгеге 10—15—20 чыл ажыдаан эштерни байырлыг байдалга демдеглээрин моон соңгаар практиканаар.

Күш-ажылдың азы техникаглының чурумун үрээн таварыгларны анаа эрттирбейн, ушурун тып, чогуур хемчээн ап турар. Бо талазы-биле профзиилел комитеди база улуг ажылдарны чорудуп турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылым, Совет Тыванның 25 чылын төлептиг үткүүр, беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыш болгаш коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин коллективте массалыг-биле кайбарган. Бригада бүрүзү, кижи бүрүзү аңаа киришип турар. Бригадалар аразында социалистиг чарыштың түңнелин ай санында үндүрүп, тиилеңчилерни тодарадып, шаңнап турар. Кижи бүрүзүнүң бот-хүлээлгелери база бар. Эштер Гамова, Королева, Семенова, Мусаева, Богатова, Рясик, Сысоева, Горина, Шиляева, Ерчукова, Карачевцева, Филиппова, Данковцева боттарының беш чыл планын ленинчи юбилейде күүседирлер.

Материалдыг идиг бериишкинниң системазын тургускан. Даараныкчыларга, инженер-техниктиг ажылдакчыларга айда ажылдап алганынга немештир 20—40 хуу чедир шаңнап төлевирни бээрин кергеп. Оон аңгыда байырлалдарда будурүлгениң мурнанчыларын материал-даа, мораль-даа талазы-биле деткип, акша, ортектиг баразнарбиле, хүндүлел бижиктер-биле шаңнап, хүндүлел самбыразынга киирип, күш-ажыл дептеринге мактаалы киир бижип турар. Сөөлгү үеде шаңкал-мактаалы бригада аайы-биле тыпсып турар апарган. Чарыштың түңнелинде тиилээн бригадага акша шаңналын тыпсып, будурүлгениң кусели-биле коллективтиг дыштанылганы эрттирип турар.

Бистиң будурүлгевисте планнаашкының болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынче киреринниң белетиел ажылдары чоруп турар. Эрткен чылын инженер-техниктиг ажылдакчылардың экономиктиг ооредилгезин организастаан. Экономиктиг анализтиң биорозу бо чылын будурүлгениң кол болгаш саарылга фондуларын ажыглап турарының анализин кылып, рентабельдиг (ажыктыг) ажылын санап илереткен.

Продукцияның бедик шынары дээш домисолды партия, профзиилел болгаш комсомол организациялары, улусчу контролёрлар шудургу чорудуп турар. Продукцияны дефект чокка белетиззиниң саратов системазын ажыглап эгелээнин улуг идигни берген. Сөөлгү үеде садыг организацияларындан хөмүдэл биске кирбээн. Чаартыкчы саналдар кирип турар. Сөөлгү ындыг саналдар шынарны эниидеринче, ажылдаарынга эки байдалды тургузарынче, экономика ажылын эниидеринче углаанган.

Комбинатта профзиилел, комсомол организациязы болгаш херээженнер чөвүлели ажылдап турар. Комсомол организациязының ажылы сөөлгү үеде экижип орар. Оон секретарынга СЭКП кежигүнүнге кандидат Т. Скрылева сөңгүткен. Комсомол хуралдарынга коммунистер олуржуп, саналга-ондаын берип турар. Күш-ажылдың сагыш-чурумунуң байдалын партия-комсомол хуралынга апрель айда чугаалашкан. Комсомолчулар Баженская, Грановская, Варочкина, Каблукова, Нанай, Доңгак олар ай планын 120—130 хуу күүседип турарлар. Дыка хөй аныяктар бот-ооредилге-биле янзы-бүрү черлеринде ооренип турарлар. Комсомол организациязын остүрериниң базазы турбуже, бо чылын түңнө үш кижини киирип алган. Хөй-ниити организацияларынга удуртулганы улам экижидип, олар-биле сырый харылзаалыг ажыдаап турар бис.

Будурүлгеде 14 коммунист бар. Олар шиитпиргиг участоктарда быжыглаттынган. Коммунистер эштер Монастыршина, Васильева, Макарова олар бригада мастерлери, а Хавратова. Фунтиков дериг-херекселдерниң үзүнтея чон ажылын хандырып турар. Ажыл-агыйның чугула айтырыгларын партия хуралдарынга, бюрога үргүлчү чугаалажып келген болгаш аңаа хүлээп алган шиитпирлериниң күүседезин доктаамал хынап турар. Ындыг болза-даа чамдык планнаан хемчеглер үстүп, ылаңгыя партийни даалгаларны күүседип турарын партбюро четче хынавайн келген. Хана солунну ой-шаанда үндүрүп, аңаа чырыдар ноя-ноя темаларны партбюро бадылап турар.

Аныяк кадрларның шергежилин бедидеринче эвээш кичээнгейни салып турарын миннир апаар. Ооредилгени чорудар түскай орээл чон-даа болза, бүгү аргаларны ажыглап, теоретиктиг, билигни практиктиг ажыл-биле хөлбаарынче угландырган ажылды чорудар үмүрлүг бис. Кадрлар-биле ажылывыста оон-даа өске улуг четпестер бар. Оларның коллективке доктаамал бышыглаттынган турарын чедип албайн турар. Чүгле бо чылдың эрткен 6 айларында 65 кижини ажылга хүлээп алган, 94 кижини үндүрген. Бо талазыбиле анализтен алгаш коорге үнүп, кирип турарларның хөй кезии-ле аныяктар болган. Олар никти чуртталга чери чок, ясли-садка уругларын тургуспаан, оорекип чоруур, цехтерге чайгы үеде ажылдаары берге дээн ышкаш чылдагааннар-биле үнүп турарлар.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының чөвүлели чамдык ажылдарны кылган. Бирги чартык чылда будурүлгеге диспетчер (бүгү ажыл-чорудулганы ажыктыр) албанын киирген. Учётта, материалдар шимчээшкинниңде, чиг-эттиг хувааидазында элээп четпестер барын илереткен.

Политмассаның ажылды партбюро элээп эжиттиккен. Дөрт чылдың школазы, В. И. Ленинниң биографиязын оореним болгум ажыдаап турган болгаш келир ооредилге чылында ажылын үргүлчүлээр. Чоокку үеде В. И. Ленинниң ажыл-амыдыралының, делегей байдалының, Тыванның перспективтиг хөгжүдезиниң дугайында, медицина темазынга лекцияларны коллективке дыңнаан. Ынчалза-даа чамдык политинформатөрлөр иштинки, даштыкыда болуп турар болуушкуннарны ханызы-биле анализтевейн турар. Партбюро политинформаторларның ооредилгезин организастап, оларга чогуур дузаны чедирбейн турар. 300 ажыг ажылчымнарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның иштинден чүгле 14 кижи коммунист болуп турары СЭКП нөмүгүнүнге телептиглерни белетиззиринче партия организациязы шөөлүг ниччэнгей салбайн турарын коргузуп турар.

Бирги чартык чылда багай эвес түңнелди коллектив чедип ап, саарылга хемчээлиниң планын 103,3, ниити продукция будурерин 102,8, күш-ажылдың будурукчүлүүн бедидерин 101,5 хуу кыдыр тус-туста күүсеткен.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга база Совет Тыванның 25 чылынга утказытур алган социалистиг хүлээлгелерни чедимишинниг боттандырарының болгаш беш чыл планын хуусаа бетинде күүседириниң бүгү аргалары бисте бар. Оны амыдырапга боттандырарда, будурүлгеге партийни удуртулганы улам сайзыраңгайыдары улуг ушур-дузалыг.

А. МАЙОРОВА.
Кызылдың даараныкта комбинадында партбюро секретарының оралакчызы.

Бо чурукта чугай даңы казар карьерде бригаданың мурнакчы ажылчыннарының бирээзи Кадыргы Доңгүр-ооловович Куулар хоочун механизатор кижи. Ол мооң мурнунда Чадаананың хөмүр-даш разрезинге сес чыл дургузунда ажылдап келген. Эш Куулар эрткен чылын Хову-Аксыга келгеш, дагжыларның найыралдыг коллективинге киргеи.

Күш-ажылга кызымак, бичезеткилдиг ажылчын удаткан чок кады ажылдап турган эш-оорүнүн иниг хүндүткелин чедип алган. Хөөчүн трактерист-машина ажылдап келген уезимин дургузунда машинист-компрессержүнүн түскай мергежилин шиидээдип алган.

— Бистин Куулариың ажылга кончуг кызымак кижи. Үреликомпрессорну болуседиээш, оон-биле частан эгелээш бо хүнеерге чедир үзүктел чок ажылдап келген. Хүнүн нормазын ол 120 хуудан кудулатпайн турар — деп оон кады ажылдап турар оору чугаалаар.

ЧУРУКТА: машинист К. Д. Куулар.

С. МААДЫНЫҢ фотозу.

Маңаа артар бис

Бистер маңаа Ак-Довуракган келген бис. Тываның онүт металлургиязының баштайгызы—кобальт комбинадының тудуу шулуудан, ону ажыттаалга күнирер хуусаазы чоокшулаан тудум, ында шеверлекчилерниң кылыр ажызы көвүзээн. Ону барымдаалаш, бисти бо черже чоруткан. Хову-Аксынче шеверлекчилер чорулар, ынаар чоруур күзелиг кижилер чыш эгелээн деп чугаа үнерге, бистин бригадавыска база-ла хөй чугаа турган. Күш-ажылчы башымын эгелээн коллективинден, эш-оорүнден чарлып чоруур кыпга-даа харааданчыг. Чаа черге баарга бисти кандыг янзылыг хүлээп алырыл дээш оон-даа өске айтырыглар кижи бүрүзүн дүвүредип турган.

Ынчалзажок дескелчок аныяктарның чаа черлерге барыксаар күзели улуг-ла болгай. Ынчангаш 8 кижи составтыг комсомолчу-аныяктарның бригадазы улуг дизеле ийи ай иштинде Хову-Аксынга ажылдаар деп сүмелешкеш, чаа тудугче халкан.

Бо тудугну колдуунда-ла аныяктар кылып турар. Хову-Аксының чурумалдыг бойдузу, аныяктарның бир демнеиг ажылы бистиң магадаткан. Өскелер-биле кады ажылдап эгелээш, күш-ажылчы ниити агымга алыскаш, частың эрткенин безин билбедивис.

Бирги чартык чылда тудугмонтаж ажылдарының түңнелин үндүргеш, мурнакчы бригадаларны тодарадып каарге, бистиң бригадавыс багай эвес ажылдаан болган. Харын-даа штукатурщу бригаларның бирги одуруунга кирген. Ниитиайның планы 171 хуу күүсеткинген. Күш-ажылчы чеднишкин бисти улам сорук кирген. Бистиң чамдыктарывыс Нина Мухина, Валя Никулина болгаш өскелер-даа маңаа артып каарын саналдап эгеледилер.

Металлург хүнүнүн бүдүүзүнде ыяк дургушкаш, Хову-Аксы комбинатка шуут ажылдаар деп шиитпирледивис. Бо чугула тудугну хуусаа бетинде тудуп доозарынга боттарывыстың салыышкынывысты кирер аас-кежик биске мыңыг янзылыг таварыштыг. Коммунизмниң улуг тудугларынга ажылдап, Төрээн чуртка хөй үүлени бүдүрүп баарга аныяк кижиге хүндүүт алдар деп саналар бис.

В. МАРЬЯСОВ,
бригадир.

Студентичи ажыл-ишчи чай

Хову-Аксы суурнүң чанында арга-арыг долганган көктүт-шыктыг черде майгыннардан бүткен хоорайжыгаш чоокта чаа турупкан. Ында Москванын Күш-ажылдың Кызыл тугу орденниг физика-техниктиг институдунуң тудуг отрядының студентилери чурттай бергени ол. Олар 149 кижи.

Хүннүң-не эртенгининң 6 шакта: «Турунар!»—дээн команда үнер. Удатпазында «Ийиги, дөртүү, бешки бригадалар —машиналарже! — дээн үн дыңналыр. Студентилерниң ажыл хүнү ынчаар эгелээр.

Бригадалар тус-тус ажылдаар черлеринче тарап үнүптерлер. Кыжыр-ла чүве хөй: чурттаалга бажыңнары, складтар болгаш оон-даа өске. Аныяктар оваашкан ажылын эки күүседип турарлар. Ол хире ырак черден келгеш, чалгаараар болза канчап-даа таарыпшас. Физика-техниктиг институттуң комсомолчулары боттарының төлептиг үдуртхуузун бо чугула тудугга киирер дээрээнге бижиг бүдүреддиглер. Оны олар эм боттарының кылып турар ажылдары-биле бадыткап турар.

Ындыг болза-даа тудуг материалдары чедишпээнинден, ажылга аргежок чугула чүүлдерни белетеевээнинден анаа турар үжүрга болганчок-да таваржы баэр бис. Өртектиг үе ажык чок эртни турары дыка хомудавчыг.

Отряд он хонук бурунгаар келзе-даа, суурга ийи катап концертти көргүзүп четтиргикен. Суурнүң ортумак школазының чанында дазди ооредилге черлеринче киирерин күзээнериниң күрүүзү ажылдап турар, ону студентилер удуртүп турар. Август—киреринниң экзаменнеринин айы. Оларның ажылывыш түңнели ынчаарда кестү бээр.

Лекторлар болуу база-ла ажыл-чорудулгазын эгелээр. «Тыва кобальт» комбинатта партком-биле чоокку ийи неделяда номчуур лекцияларны планнаан. Ында аныяктар-биле харылзаавис база быжыглып орар. Кежээ бүрүүнде-ле бут, хол бөмбүүнүң маргылаалары эртнп турар. Отрядтың чанында пионер лагери бар. Студентилер пионер вожатыйлары болуп, ында ажылдап турарлар. Лагерьде уруглар эки дыштанып, күш кирип, хөйнү билип алыннар дээш олар чүткүлүүт ажылдап турарлар.

Хову-Аксының кыдында майгыннардан тургустунган хоорайжыгаштың амгы амыдыралын кыскаазы-биле чугаалаарга мынчыг. Совет Тываның хүндүлээчел ажылчы чонунуң ажыл-херээнге боттарывыстың үлүг-хуувусту киприштирери—бистиң кол соругавыс ол деп саналар бис.

М. БЛОХ.
Москванын физика-техниктиг институдунуң студентилериниң тудуг отрядының комиссары.

Бөгүн металлургтуң

ХҮНҮ

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң директивазында «Тыва кобальт» комбинаттың тудуун онзалап айыткаш, бо беш чылда ажыглалга киирерин тодаргайлаан. Комбинаттың тудугжулары — «Тыва кобальт» комбинаттың чагыкчызы — «Тыва кобальт» комбинат бүгү күштү бир демниг ажылдаарынче угландырып, хамыктың мурнунда коммунистериниң болгаш комсомолчуларының күжүн харылсаалгалыг участоктарда тургускан.

Беш чылдың дөртүү чылының бирги чартында болуунүң күжү-биле тудуг-монтаж ажылдары кылырының планын тудуг эргелеп 100,8 хуу күүсеткен. Бөгүн, металлургтуң хүнүн тавариштыр Кара-Хаянның базарында үлеп-түрлүг шөлде кайгамчык улуг ажылдар бүткенин, баштайгы чедиишкиннерни чаалап алганын улуг оорушкү-биле чугаалаар, чонга дыңнадыр ужурлуг бис.

Бо чылын комбинаттың тудугжулары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары онза күжениишкиннииг ажылдап, эрткен чылдың бо үезинбиле деңнээрге ийи катап хөй ажылды кылган. Ажылдың хемчээли улгатканы-биле чергелештир, шынары элээп экижээн. Тудуг ажылдары барык доостур четкен. Кол чүве монтаж ажылдары болур.

Комбинаттың удуртулгазы болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары будурүлгенин 1969 чылда ажыглалга хүлээп алырының белетиел ажылдарын калбаа-биле чорудуп турар. Гидрометаллургияның кол корпуста тудуг-монтаж ажылдары кидиң түлүктеп, ап-не хайнышкынныг чоруп турар. Нарын гидрометаллургия цехиниң тудуг-монтаж ажылдары түс-түс белдирлер аайы-биле хүлээп алдынып турар. Кобальт будурүлгезиниң харыысаалгалыг участогу — автоклавтар боттарының туруштарында турупкан. Автоклавщиктер (рудә эзилдиргичилери) бригадазы дериг-херекселдерниң эдиктиргезин кылып, ажылдаарынга белетиел турар. План дүүгаар бо шенелдерни июль-сентябрь айларда доозуп турар. Оон-биле чергелештир ховар концентрат ажылдап будурер объектиниң Совет Тываның 25 чыл юбилейин хөлбаатыр ажылгалга белетиээр бис.

Комбинаттың чугай ортедир цехи тудугга хереглээр чугайны берип эгелээн. Ол-ла цех орук тудуунга үүрмектээн сай-даштыны берип турар. Бо цехтиң бараанның продукциязы берип эгелээни тудуг ажылдарын дүргедедирзиге улуг рольду ойнаан.

Бүгү-эвилел үжүр-дузалыг бистиң комбинатты ажыглалга чогуур хуусаазында киирер дээш инженер-техниктиг болгаш организас-массалыг хөй айтырыгларны шиитпирлеп турар бис.

Комбинаттың тудуу барык дооступ турар. Хүннүң чугула айтырыы комбинаттың ажыглалынга ажылдаар кадрлар болур. Сөөлгү чылдарда бо айтырыгны каш удаа чугаалажып келдивис. Дагжылдар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар четчелеттинген. Даг цеги белен продукцияны берип эгелээн.

Чаа тургустунуп эгелээн коллективтиң бодунуң күжүбиле эвээш эвес ажылдарны боттандырып эгелээнинин демдеглээр херек. Тудугжулардан хүлээп алган 17 объектиниң хөй кезиин ажыглап эгелээн болгаш чамдыктарында адиктирилге ажылдарын чорудуп турар. Кылыр ажылдар амдаа хөй. Ылаңгыя бо чылын бус болгаш суг дамчыдар четкинии, 500 муң рубльдин орук ажылдарын дээш оон-даа өске түүлдерни кылыр ужурлуг.

Нарын аппаратуралларга ажылдаар кижилерни баш удур четчелеп, ооредир, оларны чурттаалга бажыңнары-биле хандырар талазы-биле хөй ажылды кылыр ужурлуг бис.

Ортумак школа дооскан оолларны металлургтуң түскай мергежилиниге ооредип алыры үениң соругазы болур. Кобальт үлетпүрүүн шулуудан ажылдаарынга бедик мергежилдиг ажылчымнар хөйү-биле негеттинер. Ажылдаар кижилерни Совет Эвилелиниң бистиң-биле домейлешкен газынче улуг ниченгейни салып, алды ооредилгеге чурттаар 12 бажыңны тутқан бис. Бо чылын иниитиин-биле 22 ындыг бажыңны ажыглалга немей киирер. Келир чылдан эгелээш, дөрт кат даш бажыңнарны тудуп эгелээр.

Бо хүнеерде амыдырал-хандырылга комбинадының будурүлгеге дузалаар ажылагыйның өске-даа тудуглары кылдынып турар. «Тыва кобальт» комбинаттың амгы байдалы болгаш келир үеэниң чамдык түүлдерни чугаалаарга мындыг.

1969 чыл комбинаттың тудуунда эң-не шиитпирлиг, эң-не харыысаалгалыг чыл болур. Ховар эртине — кобальтының Төрээн чуртка айыткан хуусаазында сөңнээри бүгү тудугжулариың болгаш комбинат ажылчымнарының хүндүүт хүлээлгези болур.

Д. МОҢГУШ,
кол инженер.

Кобальт комбинады туттунуп эгелээри билек, оон-даа нарын тургузуглуглары көргүскен макетти Ленинградтың эртемденнери тудугжуларга кылып берген. Тудуг-монтаж ажылдарын чорударынга болгаш технологтуг айтырыгларны шиитпирээриниге ол макетти ажыглаар турар.

ЧУРУКТА: макет тургускан залда комбинаттың инженерлери Д. Бузыр-оол (солагай талазында), Б. Шимит.

АЖЫГЛАЛГА КИРЕРИНИҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

ОРУЛГАЛЫГ ЭГЕЛЕДИВИС

Рудник — комбинаттың кол салбыры болгаш будурүлге технологиязының эгезин салган чер болур. Ында ажылдап турар дагжыларның каскан рудазы комбинаттың өске салбырларын дамчып эрткеш, белен продукция болуп хуузар. Ындыг болганда комбинаттың иниитиажыл-чорудулгазы дагжыларның кайчаар ажылдавыныидан хамаарыжыр апаар. Руда хөй кастынган, оон курлавыры арбын болган тудум, будурүлгениң үзүктел чок ажылдаары хандырытынар.

Комбинаттың удуртулгазы будурүлге черии ажыглалга киирериниге чедир руданы четчир хемчээлдиг кавын үндүрерии бистиң коллективке дааскан. Бо чылдың төнчүзүнге чедир 100 муң тонна руданыи курлавырын тургузар ужурлуг бис. Бо соругга эки күүсеттиниин турар. Шиичилел ажылдарының үезинде геологтарның белетиел ажылдарын ажыглап, оларны быжыглаар дээш оон-даа өске ажылдарны кылбышаан, руда тывыжын база калбарткан бис.

Шахталарны ажылдап кылырының ажыглаазрының талазы-биле кордуглеп чүүлдер будурүлге технологиязында айытканын өзугаар чоруттунуп турар.

Чер иштинге ажылдаары берге ажыл. Анаа белдик мергежилдиг болгаш дуржулгалыг кижилер негеттинер. Рудникке кадрлар четчелээр айтырыг база-ла чогумчалыг шиитпирлеттинген. Бистеиниитиин-биле 120 хире дагжы бар. Оларның чамдыкызы Уралдан, Хакасиядан келген улус. Оон аңгыда шиичилел ажылдарының үезинде геологтар-биле кады ажылдап турган хоочун дагжылармыидан рудник коллективи тургустунган. Хакасиянын Сэралда алдын уургайындан келген Мирослав Васильевич Вирт, бо чер чурттуг Александр Павлович Булдаков болган оон-даа өскелер дуржулгалыг дагжы ядын бадыткап турарлар. Оларның арга дуржулгазынга өскелерни ооредирии, чаа тургустунуп турар коллективке келген ажылчын бүрүзүн дагжының варын мергежилинге кижизидерии бистиң мурнувуста кол соругга болур.

Даг ажылдарын чорударының бүгү инструкция, негелделерии шыңгыы сагыырындан аңгыда, ажылчыннарының бедик бүдүрүкчүлүг ажылдарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар элээн хемчеглерни алган. Арыг болгаш хирлиг хеп үштүр өрээлдер, чунар черлер, өл хеп кургадыр херекселдер болгаш өске чүүлдер ажыглалда киргеи. Дээлгедеи келген дагжылар душпа чунган, арыг хевии кедип алган, чаныя турар. Оон аңгыда ажылчын хеп чуур чер база ажыглалда киргеи. Бедик будурукчүлүг аппараттарны тургускан бо бичии цех чүгле дагжыларның хевии эвес, тудуг эртелелиниң ажылчыпларының, амыдырал-хандырылга, эмнелге болгаш урутлар албан черлериниң чагыларын күүсеии турар.

Рудникке чугай даңы казар карьер база хамааржыр. Бо коллективтиң чыл эгезиниден бээр будурүлге планын үргүлчү ажыр күүсеии келген. Ынчалзажок сөөлгү үеде автотранспорт чедишпеэнидеи карьерде ажыл үзүктелий турар. Комбинаттың чугай ортедир цеги чиг-эт чогундан база-ла ажылын шулуудатпайн турар. Чер эриг, чылыг үеде чугай дажының курлавырын тургузуп алыры чугула айтырыг. Ынчангаш комбинаттың удуртулга чери карьерии автотранспорт-биле хандырар дээш хемчет алыр ужурлуг.

Чер ажылдарын кылып эгелээнден бээр каш айлар эрткен-даа болза, дагжыларның коллективи орулгалыг ажылдап турарын бөгүн Металлург хүнүн тавариштыр демдеглээри өөрүнчүг.

Н. ТАРАКАНОВ,
рудник начальниги.

ИНЖЕНЕРНИҢ ӨРЭЭЛИНГЕ...

Капитал тудугларының мырынай доостурунуң кырында келген «Тыва кобальт» комбинаттың кол инженери, баштайгы тыва металлург Тадар-оол Саңгыр-ооловичМоңгуштуң кабинединге ажыл аайы-биле киргилээр мен. Кол инженер шиитпирлээри эргежок чугула айтырыглар-биле чай-шөлээн чок олурза-даа, келген кижилерни хүнүүткелдин-биле хүлээп ап, эзлчег ёзугаар кижи бүрүзүн кичээнгейлиг дыңнаар. Тудуг эргелелиниң удуртукчузу орук септелгезиниң талазы-биле хөй-ле айтырыгларны салгаш, чогуур харыыны алды. Орук асфальтылаарынга хереглээр түрмек сай-даш база грейдерни бөэр дугайын инженер бадыткалы. Аныяк инженерниң айтырыг шиитпирлээрде дыңнаан-даа, ажылга негелделин-даа ажок болду. Мээң эзлчээм келди.

— Суук бүдүмелдерни дамчыдарының бодуунчүткен схемазы деп чаартыкчы саналды эш Бузыр-оол-биле кады чогаатқан болгай силер?—деп биезги эрткен 1965 чылды сактып келгеш, оон айтырдым.

— Чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдар хөй-ле кылдынган — дээш Тадар-оол Саңгыр-оолович бодаиы берди:— Кайызын ынчап олур силер?

— Чеди муң рубльдин каналгазын берген—деп чорумда дораан сактып келдим.

— Оон каналгазы 75—80 муң четкен. Кол үндезинии ам-даа ажыглалда хевээр — дээш, бир-ле документиге ат салып олур.

Телефон каңгырт дээш, эш Моңгушту парткомнуң хуралынче чалай берди. Бистиң чугаавис орукка машина иштинге уламчылаан.

...Тадар-оол Саңгыя-оолович химия бүдүрүлгезиниң тудугларын ыка эки билир. Металлургтуң түскай эртемин чедип алган, Тывага келгеш, баштай орук тудуунга мастерлеп турган. Оон соонда Свердловск хоорайда химия үлетпүрүнүн тудуунга бөлүүн ажылчын болуп киргеш, химиянын нарын мергежилин хол-биле кылып ооренген. Ажыдаан турда оон соруктуун улус магадаар турган. Алыста-ла дээди эртеиниг кижини анаа ажылчынга тударга ажыы биче болурга, ийи-ле ай эрткенде мастерже шилчиткеш, нарын херекселдерни тургузар фундаментилерни, шөлдерни кылырын дааскан.

Бир чыл болганда, эш Моңгушту эзлчег инженериниге томуйлаан. Ам-на металлургияның нарын херээн практикага улам шингээдип ап, бо талазы-биле мергежилдиин маиаа көргүскен.

Ол үеде «Тыва кобальт» комбинаттың улуг тудугларын удуртулгага түскай эртемниг кижилер негеттинге бергени-биле холбаштыр республиканың удуртур органнары аныяк металлург эш Моңгушту кыйгыртып экелген. Комбинаттың тудуунда нарын ажылдар оон актинге чүдүрүг берген.

Чылдар эртип-ле турган: Бүгү-эвилел үжүр-дузалыг улуг тудуг—«Тыва кобальт» комбинатты ажыглалга кииреринге чедир санныг хонуктар арткан. Бо чаагай ажыл-ишке эш Моңгуштуң киирген салыышкыны улуг. Бурунгу Тыва черге Совет металлургтарның хүнүн бир-ле дугаар демдеглеп эртип турда, баштайгы тыва инженер-металлург Тадар-оол Саңгыр-ооловичиге күш-ажылчы чеднишкиннерни күзээри ооруичүг-дүр.

К. ОЮН.
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫН ЭКИЖИДЕРДЕ...

БҮГҮ ЧҮВЕНИ КИЖИГЕ

Республиканың үлетшүр, көдээ ажыл-агый, тудуг, транспорт, амыдырал хандырылга, культура, улус өөредилге ажылдакчылары 60 чылын ленинчи юбилейин уткуурунуң шалыпчы эелчээнде киржип, бирги чартык чылды чедиишкинниг дооскан. Сөөлгү үеде амыдырал хандырылгазын улам сайырангайжыдып, чонга дузэ чедирериниң хевирлерин көвүдеткен.

Чоннуң Амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлгелеря чартык чылда эрткен чылдың ол үевинден дээре ажылдаан. Чонга чедирген ачы-дузаның хемчээли 27 хуу көвүдээн. Хову-Аксының, Ак-Довуракты, Шагаан-Арыгның амыдырал хандырылга комбинаттары деңдески ажылдап, ол чоок кавының чурттакчыларының амыдыралын экижидер, кижилериниң сагыш-сеткилин көдүрер талазы-биле чедиишкиннерлиг болганын эрткен чартык чылдың түңнелдериниң болгаш моон соңгаргы сорулгалар дугайында чугаалашкан партия ажыл-агый активиниң хуралынга министр эш Х. Даржаа чугаалаан.

Кол-кол көргүзүглер аайы-биле министерство нииттизи-биле планныг сорулгаларны күүсеткен-даа болза, амыдырал хандырылгазында четпестер хой. Хуралдың киржикчилери олче кол кичээнгейни утландырып, иштики курлавырларның ажыглалын экижидерниче сагыш салган.

Амыдырал хандырылгазында чагыкчының сеткилин өөртүп, ажылын чогаадыкчы ёзу-биле көрүп чоруур, коллективинде мактадыг, үндүткелдиг кижилер эвээш эвес. Ак-Довуракта аргыкчы Н. Стяжкина, даараныкчы Е. Даваакай, Кызылда радио, телевизор септээрииниң мастери М. Мокшин, идик кылыкчызы А. Русман, Эрзинде даараныкчы Н. Сотпа болгаш өскелер-даа социалистиг чарыштың типлекчилери болган.

Мурнакчы ажылдакчыларның болгаш бүдүн-бүдүн коллективтериниң дуржулгазындан алырга, ажыглаттынмаан курлавырлар комбинат бүрүзүнде бар-дыр. Республиканың 15 бүдүрүлгеэниң үгле дөртү продукция сайгарарының планын күүсеткен. Бай-Хаактың, Сарыг-Септиң, Бай-Тайганың, Самагалдайның амыдырал хандырылга комбинаттары тоң багай ажылдаанын актив демдеглээн.

КИЧЭЭНГЕЙНИ СЕПТЕЛГЕЖЕ

Хоорайларда-даа, районнарда-даа амыдырал хандырылга комбинаттарының ажылында көскү черни даараныла цехтери эелеп турар болгулаар. Ынчалза-даа олар хой вуруузунда чаа хеп даараары-биле кызыгаарланырын ким билбеэнл Амыдыралды экижидер, кижиге таарымчалыг үүлдерин тургузар сорулгалыг болганда, бистиң комбинаттарывыс эргижирээн, септээр ужурлуг идик-хепти чаартып, оон-биле чагыкчының сеткил-сагыжын өөртүр ужурлуг эвес бе?

Идик, демир-дес кылыглар, бажың иштиниң хереклеерин, ток күжү-биле ажылдаар нарын хереклер септедип алыр дээш бергедээшкинге таварышпаан кижилер барык чок деп болур. Бо талазы-биле ам иланган көдээниң чурттакчыларына таарымча чогун хуралдың киржикчилери демдеглеп турганнар. Септелгеге хереглээр артык кезектер чогундан, ол ышкаш мастерлер чедиишпезинден ачы-дузаа чедиреринге ол чугула адыры амдыызында чогуур деннелге четпейн турар. База бир чугула үүл болза септелгени индустриалдыг арга-биле чорудары болур. Оон башка бистиң мастерскайларывыста бар дериг-хереклерни беэин ажыглавайн, ажылды хол-биле кылыр чаңчылдар нептерээн. Ол дээрге механизмниң ажылды дүрген, чиге кылырындан ойталаавы ышкажыл! Чижээ. Кызылдың амыдырал хандырылга комбинадынга идикти дүрген септээр комплексилиг дериглени эрткен чылдың тоңчүүвүде бергеи. Ол хереклерди мынчага дээр ажылдатпаан, а мастерлер маска, мызырар кыскаш-биле ажылдавышаан. Комбинаттың инженер-техниктиг кадрлары техниктиг депшилгени кичээнгейге алыр үеэи келген.

КӨДЭЭНИҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИНГЕ

Амыдырал хандырылгазы улус ажыл-агыйларының өске адырлары-биле деңге шапкын хөгжүүр ужурлуг. Көдээни хоорай амыдыралының деңнеливе чоокшулаштырар социал айтырыгны чогумчалыг шиитпирлээринге бо адыр боттуг рольду ойнаары билдингир.

Шагаан-Арыгда комбинаттың партия организациязының секретары эш Береговой көдээниң чурттакчыларынга бараалгаарының айтырыгларына доктааган. Совхозтарның салбырларынче, чурттакчылыг суурларже комплексилиг бригадаларны доктаамал чорудуп болурунуң аргазы бар. Чамдык черлерге комбинаттың салбырларын-даа ажыдып болур. Хамык ужур ажылдаар черден, тускайлаан бажыңчыгаштан хамаарыжыр. Х Улуг хурал колхоз-даа, районда улуг ажылагый «Найырал» совхоз-даа амыдырал хандырылгазын чугуллап көрбейн, мастерлер ажылдаар өрээлдерин бербейн турарын ол шүгүмчүлээн.

Түс-түс черлерде ажыл-агыйлар удуртукчулары амыдырал хандырылга ажылдакчыларынга дузаалажыр ужурлуг. Салбырлар ажыттынган черлерге оны одаар, ток-биле хандырар, таңнылдаар чижектиг чарыгдалдарыны ук ажыл-агыйлар үндүрериң республиканың чогуур органнары докталаткан. Ындыг турбуже бо талазы-биле маргылдаалар бо-ла тургустунуп келирин Турандан келген эш Кудря, Чадаанада директор эш Глухов, Бай-Хаакта директор эш Ванаг чугаалааннар.

ПЛАННААШКЫННЫ ЧОГУУР ДЕҢНЕЛГЕ

Артык кезектер, материалдар-биле хандырылга кошкак болуп артпышаан. Фонд хуваалдазын ам-даа четпес организастаан. Министерство комбинаттың чагыгларын хуусаазында күүседир дээш хандырылга органнары-биле харылзааны экижидериниң чугулазы Кызылдың амыдырал хандырылга комбинадында парторг эш Зайцев болгаш өскелериң-даа саналындан илерээн. Идик кылыр савыяа, шак болгаш электрохереклер септээриниң кезекгерин чогуур үеэинде бербейн, чыл төңүп орда хары угда хандырар тавариглалар найы хөй. Планнакчыларның, экономистериниң четпес ажылын ол херечилеп турар.

ЧАМДЫК ТҮҢНЕЛДЕР

Амыдырал хандырылгазында четпестерни чайладыр дээш ам-даа ажылдаар апаар. Чонга бараалгаарының культуразын бедидип, ажылдың шынарын экижидер, комбинаттарда партия, комсомол профзивилел организацияларының ажылын улам идепкейжидери чугула. Социалистиг чарыштың дээштинин бедидип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң айтырыглары кол черни эелеэн турарын чедип алырда курлавырларны тывар, чогаадыкчы хоорэзу көдүрер апаар. Чүгле ынчаарда кижиге бараалгаар буянныг сорулга чогуур деннелге тургустунар. Ол дугайында активтиң хуралынга чугаалашкан.

М. ДҮЛҮШ.

Чонга бараан болукчу

Үйнук Кара-Хуваевна Марта үгле Арыг-Үзүү суурда эвес. Улуг-Хем районда беэин сураглыг, чонга мактадыг почтачылыңарын бирэээн. Кижилериин парлалга чагыдылгазын, албаанын болгаш хуунун чагаа бижиктерин ойшаанда тарадырынга мергежээн. Оон харылап турары квартадарында чоннуң талазындан кандыг-даа хомудал болбаан.

Почта тарадылгазын чоруттушаан, эш Марта парлалга чагыдылгазыны база организастаан, ким чүнү бижидип алырып сүмелеп турар. Бо чылдың чагыдылгазынга 200 ажыг журнал, 346 кезек солун бижиттирген, а чылдың ийиги чартыынга 150 ажыг кезек чагыдылганы узаттырган.

«УТКА 25 чылы» совхозтуң төвүнде харылзаа салбырының почтачызы Үйнук Кара-Хуваевна Мартаның моон соңгаргы ажыл-ижинге улам чедиишкинин, амыдыралга аас-кежиктиң күзедивис.

Т. ОЧУР-ООЛ.

делегей бо хүннерде

НЕПАЛДА ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛ

КАТМАНДУ. (СЭТА). В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур ооңга турасхаал болдурган байырлалдар непал найысылалдың хөй-ниитизининң төлээлекчилериниң хуралы болгаш «Ленинң чүрээ» деп кинофильмин көргүзери-биле эгелээн. В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооң байырлаар талазы-биле бүгү-непал комитединиң даргазы КхаргаМан Сингх ажылчы чоннарның улуг башты-чызының дугайын хуралга чугаалаан.

«Ленин бүгү кижи төрелгенге хамааржыр, чүге дээрге, реакцияга, мөлчүгделге болгаш дарлалга удур. Чер кырынга тайбың болгаш аас-кежик дээш ол демисеэнин чораан» деп, КхаргаМан Сингх чугаалаан.

Чуртка юбилейлиг чылды эрттиреринин ленинчи программазын хуралга чарлаан. Ай бүрүзүндө чурттуң хоорайларынга болгаш районнарынга ленинчи темаларга симпозиумнарны болгаш илеткелдерни, ленинчи фильминериң фестивалын, фото-чурук болгаш ном делгелгелерин организастаарын, В. И. Ленининиң аамдарын болгаш ленинчи чогаалдарны непал дылга очулдуруп, парлап үндүрериң программада көргеи.

Катмандуга ленинчи чылдың кол хемчеглерин Непал-совет найыралдың ассоциазизының бажыңынга чорудар. «Кинода, уран чурулгада болгаш скульптурада Ленинин овуруу» деп темага доктаамал ажылдаар фото делгелгенин ында ажыктаан.

УЛУГ ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

● НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк коммунистериниң «Политика аффереc» деп теоретиктиг журналы В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур ооңга турасхаал болдурган материалдарны парлаарын эгелээн. Журналдың июль номеринге парлаан чүүлде чугаалааны болза, Ленининиң идеялары ниитилел хөгжүлдезининиң чаа үе-чадазынче — мөлчүгделден болгаш дарлалдан хостуг делегейже оруктуу кижи төрелгетенге чыгыдып берген. Чогум-на харын ооң идеязы—чаа хевирииң партиязын тургускан. Ленин ол дээш демисежип, ындыг партияны—Россияның ажылчын ангызын эрге-чагыргага чедиргеи революстуг, большевиктиг партияны баштаан.

Бөгүн улам чаа-чаа чурттар социализмниң оруунче кирип турээр, а ленинчи идеяларның салгары бүгү делегейде нептерээн. Теорияның болгаш практиканың чаңгыс аай болурунуң ужур-дузазын чүгле Ленининиң ажылдарындан билип ап болур. Ооң теоретиктиг ажылдары политиктиг демисеэдиң ёйу келген айтырыгларын болгаш практиктиг айтырыгларны кезээде хаара тутнан деп, чүүлде ооң ында чугаалаан.

Экваторуң паймызалары Кито хоорайда фотоделгелге ажыттынган. Делгелгениң В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга турасхаткан. Ону Экваторуң Коммунистиг партизының ортаниазазы.

Делегейниң ажылчын шинчилекчилериниң баштынчызының амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының ыол-ыол үе-чадазылары-биле көргүчүлерин 60 хире фотографиалар танытыптырар.

ЧУРУКТА: делгелгениң көрүүде үеэи.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Патриоттарның халдаашкыны

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улустуң чепсектиг күштеринниң дайынчылары дайынчы чорудулгаларын чедиишкинниг калбартып турар. Патриоттар америк болгаш сайгон шериглерге чаа-чаа согуушкуннарны таварыштырбышаан, чоокта чаа Мурнуу Вьетнамның төп кезиинде № 14 чазагдыг оруккаамерик шериг кезектеринче халдаан. Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улустуң чепсектиг күштеринниң дайынчылары дайзынның ийи чүс ажыт солдаттарын сандан үндүрген, 34 танкыны болгаш бронетранспортёрну узуткаан, бир самолёттуң дүжүр аткан. Ол дугайын ВИА агентилел дыннаткан.

Вьетнам улус тиилээр!

Июль 18-те Вьетнам Демократтыг Республиканың Москвада элчин черинге болган парлалга конференциязын Вьетнам талазы-биле 1954 чылдың Женева дугуржулгаларынга ат салган хүнден бээр 15 чыл болганынга бараан болдурган.

ВДР-ниң Совет Эвилелинде элчизи Нгуен Тхо Тин бо чылдың июль 12-де Вьетнам Демократтыг Республиканың Даштыкы хереглер министерствозунуң меморандумун тодаргай аналиазээн. Женева дугуржулгаларынга чөрүүтүр АКШ-тың империалистериниң өөскүдүп үндүрген агрессиязынга удур вьетнам улустуң 15 чылдыг демисеэлин ол меморандум чырыткан.

15 чылда вьетнам улус болуунуң национал эргелерин камгалап турар, а АКШ ол эргелерни кандыг-даа арга-биле дорамчылаарын оралдажып турар деп. Нгуен Тхо Тин чугаалаан. Вьетнамга берге, ынчалза-даа типлелгелиг демисел 15 чылда чоруп турар.

Вьетнам айтырыын политика талазы-биле шын шиитпирлээр чорук вьетнам улустуң национал үнелгезин эргелерин — хамаарышпас чорукту, тускай догуннааткынны, чаңгыс эптн болгаш Вьетнамның чурт-девискээр талазы-биле бүрүн четче турарын хандырып бээр ужурлуг. Вьетнам айтырыын политика талазы-биле таарыштыр шиитпирлээр арганы тывар күзелдя улуртулга болдурбушаан. Национал фронт 10 чүүлден тургустунган саналды киргеи. Бо чүүлдер болза, Мурнуу Вьетнам Республиканың чазаанын хөделиишкиннериниң база программазы болуп турар.

Түңнелинде Нгуен Тхо Тяның демдеглээни болза, женева дугуржулгаларын үреэр дээр боттарының оралзажышкынарынга америк империалистер буураашкынга таваржыр. Вьетнам улустуң чөптүг туружу болгаш чаагай күзел-сорулу тинилээр.

(СЭТА).

Париж чөвүлел хуралында

ПАРИЖ. (СЭТА). Вьетнам дугайында дөрт таланың чөвүлел хуралының ээлчеглиг 26-гы пленарлыг хуралы июль 17-де Парижке болган.

Вьетнам Демократтыг Республиканың төлөелериниң баштыңы Суан Тхюниң медеглээни болза: «Америк шериглер Мурнуу Вьетнамны эжелээрин үргүлчүлеп турда, ооң чону даштыкының холгаарлаашкыны чокка ёзулуг хостуг болгаш демократтыг соңгудланы чорудуп шыдавасе».

Женева дугуржулгаларынга ат салган хүнден бээр 15 чыл ою июль 20-де болуру-биле холбаштыр Суан Тхюн бодунуң саналынга кол кичээнгейни АКШ-тың каржызыбиле үреп турары ол дугуржулгаларның кол үүлдериниге салган.

АКШ бодунуң 25 муң солдаттарын Мурнуу Вьетнамдан үндүрер дээш шиитпирнив деп медеглээн. Вьетнамга тайбынны тургузар төлээде, АКШ-тың болгаш ооң чалчаларының шериглерин Мурнуу Вьетнамдан чугаа чокка үндүрери. Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң программазында тайылбырлаан принциптеринге үндезилээп херек кырынга хостуг болгаш демократтыг соңгудланы организастаары болур деп, ол айыткан.

АКШ-тың төлөелериниң баштыңы Г. К. Лодж, сайгон администрациязының төлөелериниң баштыңы Фам Данг Лам хуралга боттарының саналдарынга вьетнам айтырыын шиитпирлээринге дузалагы дег кандыг-даа чаа боттуг саналдарны киирбээн.

УЛАН-БАТОР. Моолдуң хоорайларынга болгаш суурларынга кежээнии-пе муң-муң телевизорларның ин-нээн эриннары чырыыр. Найысылалда Октябрьның 50 чылы аттыг телевидение төвү 1967 чылдың сентябрьда доктаамал дамчыдылгаларын эгелээн. Ону Совет Эвилелиниң дузазы-биле тудуп тургусекан.

ЧУРУКТА: Улан-Баторуңун телевидение төвүнүң дамчыдылга кылып турарын.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.

АКШ кымга дузалап турарыл?

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың чазаа даштыкы күүнелерге шериг дузаламчызының көргүзер программага 375 миллион долларны үндүрүп бээрин конгресстен дилээн.

АКШ-тың чазаанын ол дилээн көөр болгаш хандырар деп, сенаттың даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының кежигүннерин кыйгырбышаан, АКШ-тың камгалал министри М.Лэйрдтиң медеглээнин: шериг дузаламчызының программазы «АКШ-тың өнүктериниге болгаш эвилелчилериниге боо-чепсектн бээр политиказының» чардынмас иезин болур. Америк министр Грецияның, Тайваньның болгаш Мурнуу Көрейниң улуска удур реаксылыг ёзу-чуруминарын АКШ-тың «өнүктерин» ол дээн. Министриң сөзү-биле алырга, бо ёзу-чуруминар чазактың дилеп киирген түңүнүң «барык 90 хуузун» алыр. Лэйрд бо чурттарны «АКШ-тың камгалалының мурнуку шугумунда кол чөленгиштер» деп адаан.

Америк чазак шериг дузаламчызын реаксылыг болгаш ирик ёзу-чуруминарны деткиринге херек кырында ажыглап турар.

ҮНДҮРҮГ ААРТААН

БОНН. (СЭТА). Барыын Германияда үндүрүг соксаал чокка көвүзеп турар. Оон кол үүргези ажылчы чоннарның эктинге чүктелген. «Кельнер штадт-анцайгер» солуунун дыннатканы-биле алырга, бо чылдың баштайгы алды айларының дургузунда чүгле Сонгу Рейн-Вестфалия деп черге беэин үндүрүг арткен чылдың ол-ла үеэи-биле деннээргe 18,3 хуу көвүдээн.

Расистерниң дерзии үүлгедии

ДАР-эс-САЛАМ. (СЭТА). Мурнуу-Африка Республиканың расисчи чазаа деппшелиг үзел-бодалдыг патриоттарны истеп сүрер кампанияны үргүлчүлеп турар. Иоганнесбуртан ыңнатканы-биле алырга, Нобель шанналлың лауреады мөчээн Лутулмнуң төрели доктор Паскаль Нгакане расисчи кара туразында ажылалдың айылынга таварышкан. «Коммунистиг ажыл-чорулулганы базар дугайында хоойлу» дээр хоойлуну ёзугаар Мурнуу-Африка Республиканың эрге-чагыргалары беш чыл дургузунда Паскаль Лутулмнуң политиктиг кандыг-даа хуралдарга олуржурун хораан.

КИЛЕҢНЭЭШКИН КҮШТЕЛГЕН

Телеграф хаапты медээни дамчыткан: Мурнуу Көрейде Революстуг чаңгыс аай партияның Сеул организациязының даргазы Ким Чжон Гхэни шаажылап өлүргеп. Мурнуу Көрейде америк шургуушкунга удур, Пак Чжон Хиниң диктаторжу ёзу-чуруминга удур, чурттуң айтырыын тайбың тааржыптыр шиитпирлээр дээш ол эрес-маадырлыы-биле демисежип турган.

Мурнуу-көрей чалчалар араатанзыг кадыг-дошкун үүлгедии-биле патриоттарның хостагдыг шимчээшкинин базарын, улусчу хөделиишкиннериниң чалгыын доза шаварын оралдажып турар. Ынчалза-даа оларның ындыг оралдажышкыннары чедимче чок. Мурнуу Көрейде килеңнээшкинниң шуулганы калбарып турар.

Бо чылдың июль эгезинде Сеулдуң кудумчулары кадыгдошкун месилдежиишкиннің база катап арепазы болу берген. ындыг месилдежишкин Тэгу, Чхончжин болгаш өскедээ хоорайларга база болгулаан. «Үймээнчилерни базар талазы-биле полициниң» тускай отрядтары колледжилериниң болгаш университеттериниң студентилери-биле ёзулуг тулчуушкунну чоруткан. Хан тегүүшкүннүг сегиржип алышкынга 500 ажыг полицейжилер балыглаткан, муң хире студентилерни тудуп хоругдаан. Студентилериниң хөделиишкинин чоннуң калбак болуктери деткээн. Сеул университединиң студентилериниң демиселче кодурүп үндүрген факели массалыг демиселдиң күүлүг чалбыжы болу берген деп. «Нодон Синмун» солуи бижээн.

Президент дүжүлгезинге Пак Чжон Хинии үшкү хуусаада улаптыр база катап олуртуру-биле арге-чагырганың сеул хунтазының «конституциягa» адилгелер киирер дээн бодалы студентилериниң хөделиишкиннериниге шуут чыдаан болган. Мурнуу Көрейниң амгы «конституциязын» ёзугаар алырга, президент ийи хуусаадан ажыр ол албан-дужаалга улаптыр артып болбас. Ындыг болзадаа мурнуу-көрей улустуң соксавайн турар демиселиниң эң ханы чылдагааннары болза, Вашингтоннуң албадаашкыны-биле мурнуу-корей чалчаларның хөй чылдар дургузунда чорудуп турар антинационалчы бүгү политиказы болур.

Сеул хунтазың иштики болгаш даштыкы политиказының кол угланышкыны антикоммунизм болуп турар. Пак Чжон Хиниң диктатурязының туруп келгениниң чедип чылдарының дургузунда антидемократтыг хой хоойлуларны болгаш докталдарны үндүрген. Кара бажыңнар болгаш албадал лагерьлери, бүгү-иитп полицейжи истеп сүрүүшкүнүнүң болгаш медээламчыдарының системазы, массалыг тудуп хоругдаашкын, демократтыг ажылдакчыларга болгаш революсчуларга удур кара туразында суд ажылавашкыны, патриоттарны шаажылап өлүрери — сеул ёзу-чуруминуң бүжар-чүдек үүлгедиглериниң фактылары ол-дур. Пак болгаш ооң чалчалары чурттуң хамаарыпшас чоруу дээш демисежип турар оппозициязы болгаш ооң каттыжышкынын чылча шаварын-биле жандармерилиңи, тускай шериг кезектерин, «айыыл чок чорукчуда» отрядтарын чорулуп турар. Пактың болүүнүүр «өөредилээ башкарылгазының» ындыг арга-методтарын америк эжелекчилер өмөэржип, бүрүнү-биле деткип турар. А америк эжелекчилер мурнуу-көрей черде эвээш эвес. Көрейге дайының доозулган соонда безин 15 ажыг чыл эртсе-даа ол чурттуң мурнуу талазында америк дайызыпрактарының 56 муң кижилиг корпузу ам-даа артпышаан. «Хосталганың болгаш демократияның камгалакчылары» бис диижир америк эжелекчилериң Мурнуу Көрейде кемниг үүлгедиглериниң дугайында медээлер хүн бүрүде кээп турар. Сеул эрге-чагыргаларының боттарының албан ёзугуунуң медээлерин барымдаалаш алырга безин, үүлге сөөлгү ийи чылдарының дургузунда Мурнуу Көрейде америк шериг албаннылары үш чартык муң ажыг кара туразында ажылаашкынны, үптеп дээрбеэээр болгаш өлүрүкчү чорукту үүлгеткен.

Пентагонуң негеэдезин ёзугаар Мурнуу Көрейин АКШ-тың стратегтиг шериг пландармазы болдурган. Мурнуу Көрейде шеригниң чаа дериишкиннерин, аэродромнарны, шериг оруктарын туруп турар. Шериг өөредилгезин үргүлчү чорудуп турар. Ол өөредилгеге киржир шериглерин Оожум океанда болгаш Каттышкан Штаттарда америк шериг базаларындан самолёттар-биле экеп турар.

Бо чылдың июньда АКШтың камгалал министриниң оралакчызы Д. Паккардтың Мурнуу Көрейиңиң «камгалал министри» Им Чу Сип-биле чугаалажышкыннары болган. Вашингтон Ыраккы Чөөн чүкке дүшкүүрүүт чорумту чидиглендирер талазы-биле бодунуң планнарынга Мурнуу Көрейниң ёзу-чурумун чугуллалап турарын ол чугаалажыштыкынар база катап көргүскен. АКШ сеул армияны чепсеглээринге 100 миллион долларны немей үндүрүп берген болгаш ону аар чепсекбиле, «Ф-4» дээр шүүргелекчи-бомбалакчы самолёттар-биле хандырарын даазаан. Ам америк автоматтыг винтовкаларны болгаш ок-чемзекти бүдүрер талазы-биле заводту Мурнуу Көрейге тудар дугайында айтырыгны көрүп турар. Бо завод мурнуу-корей армияны болгаш чыл мурнуунда тургускан «иштики курлавыр күштерни» чаарты чепсеглээрии дүргедедир ужурлуг. Мурнуу-корей армияны болгаш «иштики курлавыр күштериниң» саны ам 2 500 муң хире кижи болуп турар. Сеулга чугаалажышкынар болган соонда, Паккардтың медеглээни болза, Пентагон сеул армияны чепсеглээриниң чаа программазынга «бирги чергениң кичээнгейин» салып турар.

Болунуң эелеринге бараан болурун кандыг-даа янзы-биле оралдашпышаан, Пак Чжон Хи чурттуң девискээрииин улам чаа-чаа районнарын Каттышкан Штаттарның эргеэинге берип турар. Америк парлалганың дыннатканы-биле алырга, бир эвес Пентагон япон улустуң негелдезин ёзугаар Окинава ортулуктан үүп чоруур ужурга таваржы бээр болза, америк улус ужар үүл базазын Мурнуу Көрейниң улуг ортулуу — Чеччүдога тулар дугайында айтырыгны Сеулга Паккардының чугаалажышкыннарының үезинде көрген.

Сеул хунтазың баштынчызы Вьетнамга тайбынны тааржыптыр шиитпирлээшкинниң ажыы дайзыны болуп сураг-жаан. Ам Мурнуу Вьетнамда 50 муң мурнуу-корей солдаттар көрей улуска үүлдепшеэ эрге-ажыктар дээш чаалажып турар. «Нью-Йорк таймс» солуның бижээни-биле алырга, Пак Чжон Хи Мурнуу Вьетнамга коалисия тазакты тургузарына болгаш «эвилелчилериниң шериглериниң келиин безин» ооң үндүрериге шуут удурлавып турар. Сеулдуң чагырыкчылары Вьетнамда дайыныы хуттага ажок хей кончаалыг деп санап турар. Мурнуу Вьетнамда авантюрага хелезиленикчилерни чоруткан. Мурнуу Көрейниң чалча болуу ам безин 400 миллион доллар ажыг кончаалы алган деп, Хабтоп тхописи агентилел дыннаткан. Бо чылын Пак Чжон Хи болгаш ооң болуу ындыг арга-биле база 160 миллион долларны «ажылдап алырын» планнап турар.

Америк шериглер болгаш мурнуу-корей чалча армия Корей Улус-Демократтыг Республиканга удур чөптээни үргүлчү организастап турар. Үүлге эртken чылда безин ындыг чөптээни каш-каш муң катап организастаан. Сеулдуң чөптээчилери демилитаризастаан зонада соңгу-корей хайгыылдарны соксаал чокка боолап, хораакчыларны ол зонаны дамчыштыр эрттиреринге оралдажышкынны кылып, самолёттарның болгаш «Пуэбло» хевирииң кораблиниң шпион үүлгедиштикиннерин кылып турар. КУДР-го удур чепсектиг чөптээ, а ол ышкаш Пентагонуң Мурнуу Көрейде чепсектиг күштерни ковудедип турарын ол көрей улустуң айыыл чок чорууруна болгаш Ыраккы Чөөн чүкте тайбынның херээнге шыңгыы айылдыг болуп турар.

Совет улус америк империалистерниң болгаш оларның сеул чалчаларының чимээннишкиниериниге удур КУДР-ниң болгаш бүгү көрей улустуң демисели-биле делегей хөй-ниитизиниң аа-сеткил каттыштырылгазын илеткейжидер деп, коммунистиг болгаш ажылчын партияларының делегей Чөвүлел хуралының кыйгырыын нзии-биле чүүлдүгүнүп турар. Совет кижилер Мурнуу Көрейден америк шериглерни үндүрер дугайында көрей улустуң чөптүг негелдезининг аа-сеткилин каттыштырын турар. Америк шериглерни үндүрер чорук демократтыг үндезиниге чүрттүң тайбың каттыжарын чедип алырының кол үүлү болур.

Мурнуу Көрейде массалыг демократтыг шимчээшкинни улам күштелип бар чоруур. Ынчангаш эжелекчилериниң деткимчези-даа, полицейжи чыдалар-даа, массалыг дерзии үүлгедиишкиннер-даа Чжон Пак Хиниң чалча ёзу-чурумунга бижыг чөленгиштэ хандырып шыдавас.

А. ПЕЛЕВИН.
(СЭТА).

МОСКВА. Делегейниң VI кинофестивалы. Кино бажыңында В. И. Ленинниң дугайында эң эки кинолар керүлдези эгелээн.

Кино бажыңында белгаш найысылалдың шелеринде Ленин дугайында кино чарлалдарының делгелгези калбарган.

ЧУРУКТА: Совет шляде делгелге.

Л. ПОРТЕРНИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Делегейниң VI кинофестивалында

Ленин, партия дугайында

В. И. Ленинниң амыдыралының чаа биллинген факт бүрү ӱ — онза чугула болушкун. Ильичиниң, ооң шынчы аштерин, делегейниң коммунистиг шинчээшкининиң ажылдакчыларын тыртырган, документалдыг эвээш эвес кино көргүзүглерин киноираматург З. Зенин биле А. Новогрудский артистерден тыпкан. Олар режиссёр Мажач-биле кады делегейниң ажылчын шинчээшкининге Октябрь революциязының салдарының дугайында «Делегейге киискээн тук» деп совуургаш-чыг кинтоожудалды тургускан.

Кино бажыңына көрүкчүлер арткан үеге хамагарышкан «Ленин дугайында кинолар» көргүзүгле кирген ол кино-биле танышкан. Авторлар боттарының ол кинозунуң утка-шынарын ооң «Ленин болгаш III Интернационал» деп эгезинге илергейлээн. Баштыңчыны Коминтерниниң I конгрезинге тыртырган, моон мурнунда билдингейн чораан кино көргүзүглерин ында кирген. Ильич-биле кожа ажгы-ажгы чурттарның сураглыг коммунистери көстүр.

«Делегейге киискээн тук» революциянын сорук кижилекчи хун демделели кылдыр үнеледип турар.

Эрткен үеним киноларының көрүлде экранынга документалдыг ол кинону үнүрген соонда «Июль бо» киноиун тайылбырлалдары көстүп келген.

В. И. Ленинниң дугайында эрткен үеним эң эки киноларының көрүлдезин фестивальдың залчылары чүреткин ханызындан үнелеп турар.

— В. И. Ленинниң Стокгольмта чоруп турганының дугайында кино тургузар деп турар бис — дээш, Шведияның кино тургузукчузу Стен Карлберг чугаалаан.

Суданның кинематография болгаш телевиденне эргелелиниң директору Мухаммед Махджуб Ленинниң дугайында совет кино көргүзүглерин «Кайгамчык солун-дур!» деп допчу үнелээн.

(СЭТА-ның корр).

УРУГЛАРЫНДАРГА НОМЧУП БЕРИНЕР

„Өртедикчи“ чаан оглу

Баттырынзыы кончуг бичии чаан оглу ойнаарак... ӧрт үндүрүп-даа болур, ондактыг апарган. Ынаыг ойнаарактарны чеже миллион дивес боор. Оларның чаңгызы-да ындыг ужуралга таварышкан деп. тускай артемниглер бадыткап турар. Ойнаарак чаан оглун каректап каан шил хун херелин оттуг-шил дег моонкептерде, чаан оглу ойнаарактың бажыңга тырып каан пес ӧртенип берген. Ойнаарак ынчан ооңга караанга чыткан. Ӧрт шеригилерин келзирер ужур харын-даа таварышпаан: ол бажыңның ээзи, демир-орук ваганнарының улаачызы Николай Васюта ӧртенип чыткан ойнааракты көре тыртып каан.

Үүлелиг ол ойнаарактың Хабаровскинин ӧртке улуг уругчуу ажылдаар делгелгезинге салып каан. Ону аңаа делгеп көргүскенинге ужур-да бар. Амур эриктериниң чылды ӧттүр каан турар- хүннери Кара далай эриктериниң ындыг хүннери-биле демей, 250 болур. Соңгага турган сугдуг шилдем ийикпе чечектериг саңдан кайтыккан хун херели өткүт хереллиг лазер болу боор. Делгелгеде салып каан демги чаан оглу ойнаарактың чартыы ӧртенип калган бажында тайнап турар шил каректары «ону уг-панар!» деп сагындырып турар.

П. РЯБОВ.

ХАБАРОВСК.

АЛДАРЛЫГ ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

Алакаевкада Ленинниң парыгы

АЛАКАЕВКА. Куйбышевтиң ужар чүүл институдунуң студентилер отряды хүндүлүг онаалганы алган. Чүл дээрге ол отряд В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга алдар болдурган тураскаалдыг парктыг тургускур болганнар.

Алакаевка суурнуң чоогунда хуторга Ульяновтарның чуртап турган бажыныың чанынга эрги улуг сад турган деп чүве билдингир болгай. Ол бүлүңчугашка Владимир Ильич болгаш Ульяновтарның бүгү ог-бүлези шупту кончуг таажыр турганнар. Соолгүле ол садтың ыяжын кезип каапкан. Ооң эң баштайгы хевирин катап тургузар деп специалистер ыка үр ажылдан келгеннер. Оларның улуг ажылы чедишкининг доозулган. Ам үеле шаандагы аллеяларның орнунга 15—20 чайгы хазынарны болгаш линаларны, а оларның аразынга аныяк яблок сыптарын олуртулаан. Кезир чылын олар баштайгы бүгү. чимистерин бээрлер.

Студентилерниң түүгү отрядының үлүүнге Петербург университединиң экзаменнерин хары-уттa хуажар дээш аныяк Ленинниң часкаан барып белеткенип турган «иогаан кабинединиң» хевирин катап тургузар алдарлыг онаалга таварышкан.

(СЭТА-ның корр.)

„Ленин болгаш Чувашия“ деп делгелге

ЧЕБОКСАРЫ. «Ленин болгаш Чувашия» — түс чернии чурт шинчилел музейинде ажыттынган көрүп чоруур делгелгенин ады ындыг. Ында чуваш улустуң салым-чолунга Ульяновтарның ог-бүленинин дорт киржилгезинин дугайын чугаалап турар экспонаттарны делгээн. Владимир Ильичиниң адазы Илья Николаевич Ульянов чуваштарга ыка хай эки түүлдерни кылган деп чүве билдингир болгай. Ленининң адазы Илья Николаевич Ульянов сураглыг хой-нинти ажылдакчызы, чуваш соок И. Я. Яковлевтиң ажыттыг чырыдыышкын кижиларын калбаа-биле деткип турган. Ынчаарга революциия соонда Яковлевтиң дугайында Владимир Ильич базала онза сагыш човап келген.

«Ленин болгаш Чувашия» деп делгелге совет эрге-чагырганың чылдарында чуваш улустуң чедип алган улуг чедишкининерин калбаа-биле көргүзүп турар. Ол делгелгениң чоокку үеде Чуваш республикизиниң эске хоорайларына база көргүзер.

(СЭТА-ның корр.)

Ленинниң ачызында

ЧЕРНОВЦЫ. «Советтиг Буковина Ленининиң идеяларының чырык хүнүнүң алдында чечектелип тур» — В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур ооңга турасказтакан агиткультбригадаларның область керүлдези ындыг лозунгун адаа-биле эрткен. Анаа беш муң бот тыныгыр артистерниң ийи ай үргүлчүлээн чогаадыкчы чарыжының түнелдерин үнүргеп.

Орта Сакирян районуң Кобылчина суурунуң болгаш Хотинск районуң Бочковцы суурунуң агиткультбригадалары бедик күүседикчи мергежилди болгаш ханы уткалыг программаны көргүскеш, бир дугаар черни үлешкеннер. Эки ойнаан агиткультбригадаларның аразында Черновицкының Трембита аттыг даражыкка каттыжыышкынының база Застановск районнуң культура Бажыңының коллективтери база бар.

„Эш Ленин“ деп адаан

ГОРЬКИЙ. Волгоградтың ном үнүрер черинден үнүргеп В. И. Ленининиң дугайында нижегородчуларның сактыышкынларының чындызын «Эш Ленин» деп адаан. Эрткен үектин 90 чылдарында Ильичиниң биле каш үеде ужурашкын келген революционер марксистерниң сактыышкынын ук номда кол черни эелеп турар. Ол ышкаш чыныыда Улуг Октябрьның соонда баштайгы чылдарда Нижегородск губерниязының ажылчынарының болгаш тараачыннарының баштынчы-биле ужуражыышкынынарының болгаш бесселдарының дугайын чугаалап турар материалларны база парлаан.

ВИТАЛИЙ ТИХОНОВ БОЛГАШ ТЫВА САРЛЫКТАР

ЦИРК

Ооң бээр каш чыл эрткен. Виталий Тихонов циркке ынчан чаа-ла ажылдан эгелээн. Адазынга дузалажып турган чүве-дир.

Бир-ле кежээ адазы телевизор көрүп олурган.

— Виталий! Бээр келем, моңу көрем!—деп кыйгырыпкан.

Экранда сарлыктар маңнажып эртип тургулаан. Хөйүдээ аажок. Чогдурларын халбаңнадыр, эгилериниң, быгыннарының дүктерин селбеңнедир, алгы-шимээн-даа чок маңнажып бар чораавнар.

Ол дириг амытаннарны — сарлыктарны циркке ооң көргүзүп турар кыдыыр өөредип алза дээш бодал Совет Эвилелинде сураглыг дрессировщиктерниң бирээзи Виктор Петрович Тихоновка ооң мурнунда-ла тывылган турган.

Шоолуг-даа үр үе эртиээде, Виктор Петрович бодунуң ол күзел-соруун чедип алыр дээш. Тывага чедип келген. Барыын-Хемчиктиң малчыннары өөр сарлыктарын аалга сыырып киирип келгеш, туралааның шилип алырын сүмелээн. Москвадан келген цирк артизи дөрт ковчуг улуг-чаагай сарлыкты шилип алган. Ынчан 1960 чылдың чаңгыы турган.

Оларны Москвага чедирип алыры безин ындыг амыр эвес болган. Ковчуг улуг күш, дидим, шыдамыкчай чорук негеттинген. Сарлыктарны эккелген дораан-на, оглу Виталий-биле кады өөредип киришкен. Тывадан эккелген ол сарлыктарын Барыын, Чалаана, Туран, Хам деп алап алгылаан.

Бо үүлдүң автору Тывадан барган сарлыктарны цирк манежинге 1964 чылдың кыжынында көргеп. Ынчан Москваның күрүне циригинге «Кубада байырлал» деп чаа программалыг улуг көргүзүг болган. Концерт соонда В. П. Тихоновка ужуражы бергеш, сонуургаан айтырыгларымны салгылаан мен. Тыва өөнүктеринден алган сарлыктарын цирк көргүзүүнге бүдүш чартык чыл дургузунда күженишкининг өөредип келгенин чугаалаан. Совет Эвилелинин алдын каш улуг хоорайларын кезип каапканын, ол чоруп турда дескел чок сарлыктарның чамдыкта кылып турган «үүлгедиглерин», оларның-биле солуп ужуралдарны, бергелерге таварлажып турганын Тихонов хоорей бергеш.

Москваның күрүне циригининиң улуг өргээн июль айның эгезинде-ле найысылал Кызылда турупкаа. Бо хүннерге чедир цирк артистериниң ураи көргүзүглерин, талантызын каш-каш муң кижилер көрүп турар.

Циркиң талантыглыг аныяк артизи Виталий Викторович Тихонов өөредип алган тыва сарлыктары. Шттары, ядыы, алтыгени болгаш ооң-даа дириг амытаннары-биле кады спорт мастери.

Виталий Тихонов бо сарлыктарның чамдыызын үш чыл бурунгаар Барыын-Хемчик районуң «Шекпээр» совхозундан шилип алган. Москваже аппарган. Ол дугайын ол мынчаар чугаалады:

— Баштайгы сарлыктарны ачам эккелген. Бо сарлыктарны алыр дээш «Шекпээр» совхозовка чеде бээримге, совхозтуң дирекциязы чери, тыва эштер мени өөрүшкүлүг хүлээп алган. сарлыктарны шилип, тудуп алырын дузалашкан. Тыва малчыннар оларны аалга сүрүп эккелгеш, мээң шилип алган сарлыктарымны сыдым-биле малбадып, түүнүп бергеш, ол-ла совхозтуң улуг мал эмчизи Говодин оларны шинчип, өске-даа эштер меңээ үттүнүрбес улуг дузаны чедирген. Чамдык сарлыктар боттарының цирк «артизи» болуп шыдаарын көргүзер номерлеринге белеткенир. кежээзин-не циркке ооң көргүзүглерин болур. ынчангаш ол дүне бодунуң «чаа артистерин» өөредип турган, сарлыктарның баштайгы көрүкчүлери циркиң таңнымалдары, дүне ажылдаар ажылчынары болган.

Сарлыктарга үстүргеш, амчиге ийи удаа эмнедип чыдар ужурга таварлашкан мен. Чүгле үзер эвес, соңгу даванарыы-биле аткаар, бүрүүлгер теверинге, катаарынга ковчуг аванныр, күштүг-ле амытан. Футболистиң бомбүкту бүрүүлгаар тепкенинден артык тевер күштүг. Бугалар өске кижини чаныыче чагдатпас — деп, ол чугаалады.

Ооң адазы Виктор Петрович Тихонов ажыы үеле аубр дээр бугалар болган арзыланнар-биле цирк көргүзүп чоруп турар. Ол дээрге, делегейниң ындыг номер чок. Виталий Викторовичиниң ооңу делегейниң цирк ураи чүүлүнде чаа чүүл болур. Аныяк артистиң ол көргүзүглери, ооң ат-сураа кайын бээр билдингир, улуг мактанды чаалап алган. Ол дугайында төп соолуннар болгаш сарлыктары-биле ооң көргүзүп чораан улут хоорайларның, областарның солуннары мактанды чүүлдерни бижээн. «Советская культура» солуп 1968 чылдың тиварыла 25-те үнеген номеринде бирги арнынга Виталий Тихоновтуң чуруун болгаш профессор Ю. Дмитриевтиң «Циркте эң-не баштай» деп чүүлүн парлаан. Ында мынча дээн: «Бистиң цирк ураи чүүлүнге чаа чүүлдү тып үндүрүп келири кеззээде-ле онаагайланып келген. Эрткен чылга көргүзүглериниң болгаш чаа чүүлдериниң аразында Виталий Тихоновтуң белеткеп турган номери цирк төөгүзүнте кажаа-даа көзүлбээн номер болу бергеш».

Кыстың дээр кара хуна ам үш харлыг, ооң дүгеймээ мынча диди:

— Барыын-Хемчикке бо сарлыктарымны ап чораш, бир малчыннын аалынга турган инектерни улаштыр ажа халып тургаштың акробатика көргүзүптеримге, мээң ооңну сонуургаш, өгүүр эелеп эр кара анайны белекке берген чүве. Ол аалга тура-ла кара анайның өрү шуган, дешкилээп турганы менээ дыка содуң болган. Кыстың ам чедишкен хуна болган, мээң-биле бо сарлыктар-биле аазап хой хоорайларны кезип, бодунуң цирк көргүзүүн кашкаш мун кижилерге сонуурганган.

— Силерниң келир үедеги планыңар, күзел бодалдарыңар кандыгыл. Виталий Викторович?— дээримге ол мынча диди:

— Барыын-Хемчиктен ам-даа сес сарлык алыр мен. Чөпшээрей, дугуржулга үзе шинитпирлеттиниген. Ынчангаш бо сарлыктарым кырынга чаа сарлыктар немежар. Оларны болгаш Кыстымны, тыва чер чурттуг чүүмаңы дээш өске-даа дириг амытаннарны уламна солуп номерлерни көргүзүп турар кылдыр белеткээш, бүгү-ле каастала-шимелдезинге, музыкалыг тыважыткаш, Владимир Базыр-оолович-тиниң удуртканы тыва цирк белүүнге дамчыдып бээр мен. Ооң соонда бодум парлаар болгаш өске-даа дириг амытаннарны цирк оюнларга өөредип, оларның-биле ажылдаар мен.

Виталий Тихоновтуң ол чаагай күзел бодалынга бистер баймак чедирип, өөрүүр бис. Чүге дизе, ол тыва ураи чүүлдүн хөгжүлдезинге, моон соңгаргы перспективазынга улуг-чаагай улуг-хуулуг киирери бодап, күзел чоруурдур.

Тюлюш КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧУРУКТА: Виталий Тихонов Тожу деп сарлыын ооң үезинде манежте моондакту аажа халыдып турарын.

П. ГОЛЬЦОВТУҢ фотозу.

Чемпион — „Шуурган“

Аныяк футболистериниң «Хем мичиниң» шаңналы дээш маргылдаазы наймыдалга үш хүн үргүлчүлээн. доозулган.

Маргылдаанын соолгу хүнүнүң бүлүүзүнде хүн «Шуурган» (Кызыл) биле «Метеор» (Таңды) командалар шелге баштай үнүп келген. Оларның наймызының-даа шүүг деп, мынчангаш демисел ковчуг дүүкүүрлүг. чараш болуп. 3:2 сан-биле кызылчылар тиилээн.

Оларның соонда шелге «Чайка» (Барыын-Хемчик) биле «Челээш» (Туран) командалар ужуражкан. Эрткен чылын бо шаңналды алган Барыын-Хем районнуң командазы «Чайка» чиик уткан.

Бо республика маргылдаазынга дөрт команда кирипкен.

Баштайгы хүн «Шуурган» Барыын-Хемчик районнуң ооглар команда-зы-биле хаймык ойнаан. Ол хүн болган тандыжылар биле бии-чемчилерниң ужуражылгазынга баштайгылары тиилээн.

Соолгу хүн тиилекчи команданы илереткен. Ол Кызылдың ооглар командазы «Шуурган» болган. Ол 5 сан-ны ойнап алган. Барыын-Хемчик районнуң ооглар команда-зы ооң-биле дең санныг болза-да, ол команданы бодунуң составынга өске ойнакчыларны чөпшээрел чокка киирип алган ойнаанны дээш маргылдаадан үндүрген. Ийиги, үшкү черлерни Таңды, Каа-Хем районнарының ооглар командалары дараалаштыр келгеплээн.

«Шуурган» командага ВЛКСМ обкомунуң кубогун болгаш бирги чергенин дипломун, а ийиги, үшкү черлерни эелээн командаларга республиканың күн-культура болган спорт комитединиң чогуур чергенин дипломнарын тывыскан болгаш шаңналдыг черлерни эелээн команда бүргүзүп хем мичи-биле шаңналаан.

Л. ФЕДОРИНА,
М. ГАМИДОВ.

Редакторлуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

КИНО

ИЮЛЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночымыды 10, «Махтумкули» (делгем экраныыг) 12, 2, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночымыды 11, «Ак-кок согун» 1, 3, «Арыг ынакшыл дугайында тоожу» 5, 7, 9 шактарда.

ИЮЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Доктор Абстың шенелдези» 10, 12, 2, 4, 5.45, 7.30, 9, 15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Махтумкули» (делгем экраныыг) 3, 5, 7, 9 шактарда

Циркти көөрүнче далажыңар!

Июль 24-те Москваның күрүне циригиниң артистериниң **түңнел көргүзүглери** *болур.*

Кежээкиниң 7.30-де эгелээр.

Хүн болгаш изиг адыышкыны

АГААР-бойдус изиг, хат чок турда, хүн болгаш изиг адыышкыны изиг, хат чок хүнде изиге риядашпас база чылыг кылдыр кеттиниң алган болгаш берт чок чоруур кижилерге таварҗы берип болур. Хүн адыышкыны кижиниң бажын хүнүүн изиди дегей бээринден болур. Чанагаш баш аажок изий берип, мээге хан ёола бээр, а онза аар байдалдарда мээге хан агыышкыны болуп, хумчук ханзыраар, мээниң бүүмелдери хавактаар.

Хүн адыышкынының болу бээрине изиг хүнде хей шак иштинде шылап чоруург. хүнге үлүүру. бойдус хат чок турда агаарның аажок шыгы идигни бээр.

Чылыг адыышкыны болза долганып турар агаарга температураның үлүү-биле изий бээриндеп болгаш организмниң чылыг талазы-биле таарыштырылтазының үрелиишкининдеп болур. Чылыг ковуреп турда, чылыгның үнерге четпестей берип болур. Чиижа аар күшажылы чылыгның ковуазарин 4—5 катап үлгаттырып болур, а бир эвес кеткен хеп кылын болза, чылыгның үнерине ол моонзак болур. Шын хей болгаш агаар хүртүлээшкини чок турда, ол чорук организмниң дүрген эрттир изиринге чедирер.

Үлүг изиге чанчыкпаан, үр кылаштап, шаа бакырган, азы аңзы-бүүр хоочун аарыгларга кошкаам кижилерге хүн болгаш чылыг адыышкынарны бо-ла болгулай бээр. Ажок семиригирги. ижин-хыриннын эртир хола бээрги, арагалаары хүн. чылыг адыышкынарының болурунга идигни бээр.

Чүге, ак өөнүг хептер хүн керелии болуңаан чыгчырыктандырып иде бээр, а кылын, кара, өөнүг хептер харын-на чылыгның керелии болувче сиңирип, иззээш, агаарны киирбейн бээр иззээш билдингир болгай. Ооң хеп дер-биле сиңни бергеш, организмдеп шыктын үнерин сааладып, маңа-боттуг долганган агаарны организмниң артпас шыктыг болдуруп турар.

Организмниң артпас пзий бергенинин баштайгы демдектерин билип алыры чиик: кижиниң кежи куурара бээр, баш лескинер, уйгу кээр, сус чокталыр, тендиргилээр, шаг чок чугаалагылаар. Ооң тыныш бачыдзар. Сүзалы дүргедээр. Бир эвес ол кижи хелегеге 30—40 минута дыштанып алыр болза, катган ажылын катап кыла берип болур.

Д бир эвес ол бүгүнү чогуур өйүнде кылбас болза, демги демдектер өзүп эгелээр. Баш аарыры күштелир, баш дескинер, кулактарга шимээннер дыннаалыр, карантар чивенеэр, сагыш карангылаар, изиргээр, суксаар, шагзыраар. Кижиниң кургаг, маңгежки чамдыкта өл дерлиг болгулай бээр, арын кызаар, ыжыксымаар апаар. Температуразы эдээн белиир, судалы дүргедээр, тыныжы кошкаар. Чамдык дүн адыышкыны мырынай хенертен таварҗыр, ынчаарга кижи ол дораан мезерелии өскүүп, барып ужар.

Анаа эмчиниң мурнуу чарыныз баштайгы дузалымчыны кабсыаар көргүзерин? Ынчап барган кижиниң серини черге аппаргаш, хелегеге хөрээн, бажын өрү кылдыр чыттырар. Мойнунда ораараң хептерин үштүп хостаар, кижини бергү-биле, думчук аржыылыбиле азы хөйлеп-биле силгип агаарладыр.

Тыныжын дүргедиири-биле соок сугга былгап каан үзүгдээ, бичии-даа аржыылдар-биле ооң арнынче шаптагылаар, нашатырлыг спиртке суккан хевенни чыттадыр, мага-болуп аажок өгээр, кежин спиртпит, чаагай чыттарлыг сууқ чүүлдер — одеколон, коньяк-биле өгегилээр.

Чүректин ажыл-чорудулгазын экижидери-биле ол аарааң кижиге чемин дыныыткан шай азы кофе күдүп бээр.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАРЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ!

редакцияның адрези

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң оралакчыларының болгаш пропаганда кылдызының 35-24, харылсалгалыг секретарының 23-35, партияжы амыдырал кылдызының 23-54, культура кылдызының 37-13, көзээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа база совет тургузуг кылдызының 21-27, информация кылдызының 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефоннар болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—00659.

Солун неделяда алды катап үне

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан тывазылаттынган

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮЛЬ 22 ВТОРНИК № 170 (5016).

Өртээ 2 көп.

Улуг-Хем районунуң «Улуг-Хая» совхозтуң шөлдеринде тараан көк-тарааның бышкан черлерин чыттыр кестирери үргүлчүлеп турар. Ол совхозтуң сураглыг тараажызы Оюн Чорбаанын звеновозу мун ажыг гектар шөлдүң тараазының 400 ажыг газын кезип доозкан. Бо чурукта дүжүт ажаалдазында киржип турар аныяк механизатор Түлүш Даш-оолдуң комбайны-дыр. Ол хүнде чыттыр кестирер үлүүн 125—130 хуу чедир күүседип турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

АЖЫГЛАЛГА КИИРЕР ТУДУГЛАР

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурун тоолептиг утказуруунуң шинчилиг үезинниң чартык чыл ажыг үези эртикен. Улуг ажыл-агыйының кайы-даа адырының ишчилери ленинчи заавчигже туруп, чыл агезинде-ле социалистиг хүлээлгелерин алгызаан. Республиканың тудуг организацияларының алган хүлээлгелери улуг болгаш оларны күүседири амыдыралга эргежок чугула болуп турар.

Чөөвүкү хүнерде Тыва АССР-ниң статистика эргелелиниң чартык чылда ажылдаанывысты түңнээн дыңнадыры солуунар парлаан. Үлетпүр, көдээ ажыл-агый, транспорт организацияларының хей бөлүк планның онаалгаларны күүседип, социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг боттандырган. Эрткен чылдың баштайгы чартыныга деңнээрге, бистиң тудугжуларывыстың ажылында бурунгаралаашкын бар. «Тыва көдээ тудуг» трест чартык чыл планын 100,1 хуу күүсет-«ниң ооруңгут факт болур. Ук трест чурттарга тудуун шалыпкын чорудун, планнаанынга немей 840 дөрбелчин метр шөлдү ажыглалга киирген.

Ынчалза-даа пай-чаңгыс коллективтериниң чедиишкинин чартык чыл планының күүседевиинге шинчилиг салдарны чедирип шыдаавас. Чартык чылдың капитал тудуг планы кандыг-даа кергүзүг талазы-биле күүсеттинмээн. Эрткен алды айларда 8,4 миллион рубльдүң капитал салымшыкмираг шингээттинмээн, оон барык 5 миллиону тудуг-монтаж ажылдарынга оналаавыр. Үлетпүр комплектерни тудуп турар черлерде чурттарга тудуун база калбарткан. Ынчалза-даа ук объектилерни ажыглалга киирерин узамдыгар түүлдер чаңчыл болган. Оон хараазы-биле чурттарга шөлүн ажыглалга киирериниң планы түгле 57,2 хуу күүсеттингген. Ол дээрге республиканың ажылчы чону барык 9,5 муң дөрбелчин метр шөлдү чедир албааны ол. Тес-Хем, Барыын-Хемчик, Эрзин районнарның болгаш Кызыл хоорайның ажылчы чоннарыкың бо чылын чаа бажың алыр хуусаазы узамдыгын келген. Харын бо черлерде чурттарга тудуу эң оожум темпилиг чорун турар.

Эрткен айда СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели капитал тудугну планнарын сайыргандайындарының болгаш аңаа экономиктиг идик берилгинниң күштелдиринниң дугайында доктаал хүлээп алган болгай. Оны амыдыралга боттандырар дээш, бистиң тудугжуларывыс ажылын үндезинин-биле эде тургузар үзүрлүг.

Партиниң XXIII съездиниң шинчилиринге чедиишкинниг боттандырарынга капитал тудуг чугула рольдуг. Улуг ажыл-агыйының бүгү адырларының хөгжүдезин тудуг планнарының күүседелиинден хамаарыкшыны айыткан, капитал салымшыкмираның ажыглалын эжиндин, оон эгитиишер хуусаазын кыскарыр СЭКП ТК болгаш Министрлер Чөвүлели чугулаган денглээн.

Тудуг организацияларының ажылын түңнээрде, ажыглалга киирген объектилерни барымдаалаары чугула. Түгле мичаарда материалдыг, кижи курлавырларны объект бүрүзүнче быдаратизийн, коз, ажыглалга киирер тудугга моөнниин, жи түңнелди чедип ап болурун чурттуң мурнакчы коллективтериниң дуржулгазы бадыткан турар. Бо айтырыгны тудуг организацияларының удурткучулары, инженер-техниктиг кадрлар аки биле хирезинде-ле амыдыралга имнечага дээр боттандырбайн турар.

Бүгү күштү кандыг-бир тудугга моөнүзүп, ону дүрген дөвүп, ажыглалга киирери бистиң республиканың байдалынга эң тааржылгалыг. Бистеге тудуг материалдары, механизмнер болгаш чон чедиишпейн турар. Ону тоо быдаарлыр чаңчавайн, чогумчалыг ажыттаар херек.

«Тыва тудуг», «Тыва көдээ тудуг», «Тыва сентелге тудуг» трестериниң кайы-даа организациязында тудуг чорударының хүүсээзин үзаамдыктырар чорукчар чайлаттынмаан. Таңды районда «Тандезелге» совхозтуң төөгүде клубту, инек кажаазын болгаш беш чурттарга бажыңдың № 585 механизованың тудугжулары кылып турар. Клубтуң тудуу үзаамдыкпан, а чурттарга бажыңнарында ажыл база оожум темпилиг. Материалдар чедиишпес, хол-биле кылыр ажылдар көвей болуп турар. Тудугну төлевиилел ёзугаар чорудуп, оон шынарын хайгаараар, күш-ажылды бедик бүдүрүкчүлүг организастаар ужурлуг прораб ол хамык объектилерге тудуг материалын тывырынга (ол шынарыг-ла чедиичелиг эвес болуп артышпаан) ейлешкен. Көдээ тудугжулар оон орунга 2—3 тудутта күжүн моөнүзүп болза, түңнел түгээр болуур ийин.

Беш чылдың онаа чугула тудуу «Тыва кобальт» комбинаттың объектилеринде байдал база негелдеге дүшпес. Социалистиг хүлээлге ёзугаар бо чылын гидрометаллургия цехин хуусаа бетинде ажыглалга киирерин көрдүвүвел. Ында сентелге мастерскаазының тудуун шагда-ла доозар ужурлуг турган, Ынчалза-даа ол тудуг үзаамдыгын, электри дериглерин быжыглаары соңгаарлаттынып келген. «Тыва кобальтының» тудуунда хей янзы организациялар керээлиг ажылдан турар. Оларның ажыл-херээн таарымчалыг башкарыры чедип алыр дээш ында түскай штабты база тургузаан. Партия, тудуг комитеттериниң база тудуг организацияларының сырый харылзаалыг болгаш бот-бодунуң мурнунга харысаалгалыг ажылдаарын хайгаарап, күштү таарыштыр хүвааржыга штаб дузалаачыл турар. Оң хирезинде бөлүн план, график үстүн турар. Оон кол чылдагааны күш-ажылды ам-даа четпес организастаашкынга. Чижээ, турнуктуруулга салбырынга улуг хемчээлдиг бетоннашкын ажылдарын чорудуп турган П. Монгеннің удуртканы бригаазы кодургур ыяш чок, хей күштү, үеин чарыгдаан. Тудуг эргелели үе ыяшның чанында объектиден ылгар шилчидерин хүнүү-не соңгаарладып турган.

Моөн мурнунда чылдарда Каа-Хеммиң разрез тудуунуң эргелели планны күүсеттип, орулгалыг ажылдап турган. Сөөлгү үеде тудугда сагылга-чурум кошкаан, ажылчыннар чедиишпес. Чартык чылдың планы түгле 64 хуу четпеен. Ында 31-ле тудугжу бар, олар 12 объектиде хары үгле ажылдап турарын канчан таарымчалыг дээрил?

«Тыва даг-дүгү» тудугнуң коллективин клуб, чурттарга бажыңнарын база оожум тудуп, планнан хожудап турар.

Материалдар, техника, механизмнер болгаш ажылчыннар хүвааржыны шын организастаа, тудут-монтаж ажылдарының хемчээлин өстүрериниң эвес, тудугну доозуп, ону ажыглалга киирерин көл көргүзүг кылып ажылдаары— амгы сорулга бо. Ынчаарда күш-ажыл бедик бүдүрүкчүлүг болур. Чер-черде тудуг коллективтеринде партия комитеттери тудугда күш-ажылды чөп организастаарынче, сагылга-чурумну быжыглап, планны, хүлээлгелерин күүседиринче ажылчыннарны мобилизастаар ужурлуг. Чылыг хүннерин ажыглап, ийи эзлчет-биле ажылдаарын чедип алыры онза чугула.

● ● ●

Автоматтыг „Луна-15" станция Ай чоогунуң чаа база бир орбитазында

(СЭТА-ның ДЫҢНАДЫЫ)

Июль 17-де Айны долганырының орбитазынче салып үнүүгеп автоматтыг совет «Луна-15» станциязын ужуушкуну үргүлчүлевишаан. Июль 20-де москваны-биле 17 шак 16 минутада автоматтыг станцияның Айны долганыр орбитазын катап таарыштыр углаан. Оон түнелинде станция база бир орбитаже шилчээн.

Телеметрия медээлерин ёзугаар алырга, станцияда тургусаан системалар биле аппаратура чогумчалыг ажылдап турар.

Автоматтыг «Луна-15» станция Ай чоогунда космос деңнемиинде эртем шинчилелерин үргүлчүдеп турар.

ЭШТЕР Л. И. БРЕЖНЕВ БИЛЕ Н. В. ПОДГОРНЫЙ ПОЛЬША УЛУС РЕСПУБЛИКАДА

Польшаның Каттышкан ажылчыл партиязының Төп Комитединиң болгаш ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң чалааның ёзугаар улусчу Польшаның 25 чыл ооның байырлалынга киржир дээш июль 21-де Варшаваже СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорный чорушкан.

ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шиметтингген Внуково аэродромунга эштер Л. И. Брежнев биле Н. В. Подгорныйны эштер А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, Д. Ф. Устинов, К. Ф. Катушев, Ф. Д. Кулаков, Б. Н. Пономарёв, М. С. Соломенцев болгаш өске-даа албан кижилери ужуп.

• • •

Польшаның Каттышкан ажылчыл партиязының Төп Комитединиң, ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң чалааның ёзугаар улусчу Польшаның 25 чыл ооның байырлалынга киржир дээш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный июль 21-де Варшавада бартан. (СЭТА).

БИСТИҢ республикада

Кызыл тук — эрзинчилерде

Беш чыл планының дөртки чылының бирги чартының түңнелдери-биле мал ажылының продуктуларын будуреринге болгаш күрүнеге салдарын көвүдеткени дээш СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофсөвүделдиң шилчилиг Кызыл тугун, 500 рубль акша шаңналы-биле Эрзин районга тывыскан болгай.

Ол шаңналды тыпсырынга турасказаткан районунуң мурнакчы малчыннарының хуралы Эрзин суурга болуп эртикен. «1969 чылдың бирги чартының түңнелдери болгаш моөн сонгаар малчыннарның соруглаарының дугайында» көдээ ажыл-агый будуруле эргелелиниң начальнигги эш Б. Сан-Хөөнүн илеткелин дыңнап, чугаалашкан.

Колхозтарның ажыл-шинчилери бодунуң мурнунда салдынган соруглаарлары шын болгаш, ону күүседиири Төрээн чурттуң экономиказын быжыглаарынга улуг салымшыкты деп санап турар. Ынчангаш кижи бүрүзү В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур ооруга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгезин төлептиг боттандырып турарын илеткелчи демдеглээн. Кызымаккай күш-ажылдың түңнелинде район күрүнеге сүт, эт, дүк салдарының планын кыракта ажыр боттандырган.

Илеткелчи болгаш хуралга санал берген мурнакчы малчыннар кол кичээнгейни малдың баш санын өстүрер болгаш продуктулуг чоруун бедидеринче, чайны семиртилгезин, мал чемининг белеткелин, кышка белеткелги ажы организастаарынче утпаңдырган.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база облпрофсөвүделдиң шилчизи Кызыл тугун Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министриниң оралакчызы эш Д. Лас-оол хуралга тывыскан.

Бистиң корр.

Ниитиниң малынга четчир чем дээш

Бай-Тайга районда «Тээли» совхозтуң сигенчилери 219 га шөлдүң сигенин кезип, оон 39 тоннаны сараатаан. Сигенде 10 трактор машинаазы, 5 трактор агрегады, 3 бөлдүрүкчү болгаш 80 ажыг кижи ажылдап турар. Кезип, бөлер, сараатталарынга механизастаттынган үш авеноңун ажылы ажы. Хол кадыры-биле 6 кезек черде кезип, кезикчилер араазында чарыштыг ажылдап турарлар.

Сиген белеткелинде болгаш тараазның чайны ажаалтазының талазы-биле Кызыл-Даг салбыры өскелерни мурнап келген. Мында салбыр эргелекчизи Ондар Хомус-оол, партия организациязының секретары Билчей Буян олар ажылды бидилиг башкарып турарлар.

Совхоз шиитпи-биле 129 тонна будук-бүрүңү белеткээн. Бо херекке кыпыл-дагыылар база-да идепкейлиг киришкеннер. Совхозтуң суттаттыг бүгү 3200 га шөлүнүң баштайгы суттарылгазы доозукан. Ам оон 840 ажыг ганың ийиги суттарылгазын доозкан.

• • •

Барыын-Хемчик район ыяш улуг 6580 тонна сиген белеткээр планныг. Амгызында оон түгле 175 тоннаны бүдүрүп алган. Бо хүнерде районнуң бүгү ажыл-агыйлары сигенче массалыг киргеп. Сигенде 370 ажыг кижи үргүлчүнүн ажылдап, оларның 160 ажыы хол кадыырлыг кезип турар.

Районда будук-бүрүү белеткелиниң байдалы дүрген темпиде. Шиитпи-биле 200 тонналы белеткээр тургаш оон чартыныңаа ажыыган. Түгле будук белеткелиниде 370 кижи хаара туттунган. «Барлык» совхозтуң сигенчилери 95 тонна сигенин, 67 тонна будук бүрүүнү белеткээн.

Районда «Барлык» совхоз, «Большевик» колхоз тараның чайны суттарылгазынче, оон ажаалтазынче онаа кичээнгейлин салып турар. Ынчангы колхозчулар ийиги суттарылгазы бүрүү доозкан.

Ажыл хайныккан

Эрткен чылын мал чемин бай белеткеттингеп ужурунда шиитпиниң малы бергеден кыптаан. Бо чылын оны катаптавас, малга четчир, хоолуузбедик чемнерни белеткеп алырынга «Сут-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының коллективин организастыг ажылдап кирген.

Салбыр 250 тонна сигеп белеткээр, а баштайгы неделяда 68 тоннаны чедп сараат кылдыр тургускан. Ажылдың организастыы эки. Аът машиналары база трактордар шыпаа болгаш шөл сигенниерни кестирип турда, эки үнүттүг алаактарның, чоогаларның сигенин ажаан алырынга 60 ажыг кижи хол кадыырлыг ажылдап турар.

Сигеп ажылында түгле түскайлаан бригада эвес, фермаларның коллективтери, харын малчын бүрүү идепкейлиг киржип турар. Мында бода мал бригадазын (удурткучузу Ондар Бапай-оолду) мактаары чогтуг, олар 43 тонна сигенни белеткээн.

О. ДОРЖУ.

Мурнакчы бригада

«Коммунизмче орук» колхоз бирги чартык чылда мал ажылының продуктуларын будурер болгаш күрүнеге садар база мал бажын өстүрер талазы-биле Эрзин районда мурнакчы ажыл-агый болган. Ынчаварган СЭКП райкомунуң, райкүскомунуң колхозтар араазында шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Амгы үеде колхоз баштаар черн, партия организациязы мал чемининг белетелиивче кол кичээнгейни салган. Бар техниканы бригадаларга быжыглаан, кижи күжүн таарыштыр тургускан. Хойжу бригада бүрүзү бир трактор, үш сигеп кезер машина, дырбаан болгаш өске-даа техниканы алган, хей кыргылдаазын дооскаш, сигеп белеткеп шудургу ажылдап киргикеп. Хойжу бригадаларның араазында эки шынарлыг хей мал чемин белеткээр дээш калбарган социалистиг чарыштың бирги черинде Алдын-Чыраалыга № 2 хойжу бригаданың сигенчилери чорун турар. Ында 13 кижи доктаамал ажылдап, хүн нормазын күүсеттип келгени-биле 40 тонна сигенни сараатгаан. Бригадир Куден Банзы сигеп белеткеп турар малчыннарның күш-ажылын шын организастап, будуруккулуг ажылдаарын чедип ап келген. Сигенчилер ортузунда социалистиг чарыш калбарган. Мурнакчыларны агитхуудуска мактап бижип, четпестерин илередип, шүгүмүдеп турар.

Комсомолчу Ендан Дамдын-Сүрүн быжыглаан трактору эки башкарып билир. Ынчангаш сигеп кезер хүн нормазын 150 хуу чедирип келген. Оон кескен черинниң түгле хемчээли улуг болур эвес, шынары тергиин. Мал чемининг белеткелинде кадарчылар Сегбе Сүге, Сакты-Баян Чыргал, хойжулар уругларын 8—9 классчаның өөренирчилери Сергей Бар-Хөө, Галя Дамдын, Сеңги Арбаа кызымаккай ажылы дээш мактадып келгеп.

Хойжу бригадазын сигенчилери чоокку үеде чайгаар үнген сигенин кезер планнынкүүсеткеш, көк суда белеткелиниче киритпер соругланы салган ажылдап турарлар.

Сигенчилериниң ажылынга шаптыктап турар четпестер барын айтыр үжүрлүг. Колхоз баштаар черн кывар-чаар материал-биле чогуур ойүнде хандырбас, оон уламыдаа сигеп кезер, бөлери үзүктели бээр таварыга тургулаан. Шиитпиниң малынга четчир санныг чемин белеткеп алыр дээш күш-ажылды организастаарын эжиндери, хереглиг түүлдер-биле чогуур үеэниде хандырары колхоз баштаар черинден негеттинип турар.

ЧУРУКТА: бригаданың сигенчилери сараат салып турлар.

Т. ХЕРТЕК.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

АКЫ-ДҮҢМА УЛУСКА ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИНИ

Эштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный болгаш А. Н. Косыгин олар Польша Улус Республиканың национал байырлалы— Польшаның тургустунганыындан бээр 25 чыл оон-биле хөөнүттүр эштер В. Гомулка, М. Спыхальский болгаш Ю. Циранкевич оларга байырлыг телеграмманы чоруткан.

Социалистиг тургузуушкунга польша улустуң найтамчыныг чедиишкиннери, ПУР-нуң идепкейлиг, чайбыцга мөнгүлдүг даштыкы политиказы база польша улустуң дайынчы аважарды болгаш удуртучу күжү — Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ажыл-чорудулгазы-биле узуктел чөө хөөнүүлүг дээрээн телеграммада деңнеглиин. Партиниң болгаш улусчу Польшаның бүгү ажылчы чоннарының сырый чаңгыс эптиг, марксизм-ленинизмниң олуун чөө идеяларынга польша коммунистериниң шынчылы— польша социалистиг шинчиледдиң бузулбас күштүүнүң үндезини, оон аңгы болгаш келир үедеги чедиишкиннериниң ыяшчы магалыллары.

Польшаның Каттышкан ажылчын партиязы болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы-биле болгаш аңы-дүңма өске-даа партиялар-биле кады социалистиг күрүнелериниң сырый каттыжышкынының бүгү талазы-биле быжыглашкынын дээш, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шинчээшкининиң чаңгыс эптиг быжыглаары дээш чайгылыг тонка туружун келген болгаш туружун-даа турар деп, телеграммада чугаалаан турар.

Бистиң улустарывыстың болгаш чурттарывыстың арагызында эвес соруглаарының болгаш эрте-ажыктарының ниитиг болуп турарынга, бот-боттарын хүндүлеринге, СЭКП-ниң болгаш ПКАП-тың арагында үзел-бодалының долу чаңгыс эптиг үндезинээн аңы-дүңмаашкы найырлы болгаш сырый кады ажылдажылгазы кажаадан-даа артык быжыг болур дээринге хаанын-биле сетпил хаанын турарын бүгү совет кижилериниң өөнүзээнинден совет удуртучулар илер гейлеп турлар. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, Совет чазак, бүгү совет улус бистиң чурттарның чаңгыс эвилелиниң чаңгыс эптиг быжыглаарынга, оның база быжыглаары турлуун дээш моөн соңгаар-даа эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылырлар.

(СЭТА).

ЧЕДИИШКИННИ БЫЖЫГЛААР

Кара-Тал сүт-бараан фермазының коллективи сүттүг бүдүреринге, ону күрүнеге салдарын көвүдеринче болгаш малдың семиртилгезинче кичээнгейни күштедиргеп.

СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бюрозу болгаш райкүскомбо ажыл-агый чылының бирги чартыныңда коллективтин күш-ажылчы чедиишкиннерни барымдаалаан, партия райкомунуң болгаш райкүскомбуң фермалар араазынга шилчиир Кызыл тугун ол коллективке тыпсыкан.

«Найырал» совхозтуң Кара-Тал фермазы бир инекке оналыктыр 695 кг сүт саптаан алы ийиги чылдынкыдан 125 кг хей болган. Күрүнеге чартык чылда дужаар сүдүн хуусаа бетинде күүсеткеп, совхозтун ниити планын 107,2 хуу күүсеттирнигге коллектив телептиг күш-ажылчы удуртхуузун киришпиргеп. Ферманың саавычыларындан Долгар Борбай — 1078, Моктуш Севен—982, Дамдын Чечек — 942 кг сүттүг бир инектен-не чартык чылда саап, мурнакчылар болган.

Ол коллективтиң бежигүнери сүт будуреринге көвүдеринге деп демисежип турарындан ангыда, ниитиниң малынга мал чемнерин белеткээрнинге идепкейлиг киржип турар. Олар алдан тоннадан аваан эвес мал чеми белеткээр хүлээлгедитлер, херек кырында 8 тоннадан ажыг будук-бүрүнү белеткээн, оон аңгыда Терээнн хөвүзүнүң 224 гектар люцернаны ажаан алырынга хостуг шактарын ажыглап турарлар.

Кара-Тал ферма аның ажылдакчылары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чылынга болгаш Совет Тываның 25 чылынга ут күштүр алган социалистиг хүлээлгезин алдарлыы-биле күүсеттир дээринге чигзинниг турбас.

• • •

Ол-ла ажыл-агыйның машина-трактор мастерскаазының деягем деңнеэзинде кедээ ажыл-агыйның янзы-бүрү машина-техниказын чыскаай тургускулап кааи турар. Ында тракторлар, комбайнар, автомашиналар болгаш өске-даа техника көвей, оларның арагында сентеттингенин бир болуук, сентелгеже кичээрин бир ай тургускулаан. Сентелге мастерскаазындан бирээ сентелгеден үнерге-ле, оон орунуче бирээ кирип турар, ынчаарга чамдыктарын даштыкы шөлдерде сеттээн, чаа кезектер-биле эптээн, үстээл, шимчедишчилерниң хеделирин хынаан, электри-биле каңнаан турар.

Мастерскаяда ажылдап турар механизаторларның болгаш өске-даа ажылчыларның оол сорулгаларының бирээзи дужаар ажаан алышкынынга бүгү техниканы белеп тургузары болзур. Совхозтуң тараалап участокторунда эрткен чылдынындан багай эвес дужуут үнген черлер бар, ол дээрге часкы ажыылдарның, чайны ажаалдының үре-түнелдерн болур.

Сентелгеде киржип турар механизаторлар, инженер-техниктиг ажылдакчылар багай эвес үнген тараа культураларын ажаан алырынга 42 комбайнарны сеттээр үжүрлүг. Оларның иштинден 37 комбайнны сеттээн, ам бештиң сеттеп турар. Оон аңгыда совхоз «СК-4» деп беш чаа комбайнны база алган, оларны эптеп, таарыштыр кылып, артык кезектерни четчелеп турар.

Сентелгенин эгелээринин мурнунда он бир звено тургустунган, ам чедп звено артган, олар артыкан комбайнарлыг, тараа кезер машиналарлыг сеттеп турар. Сентелгеде комбайнерлер Сүми Тюлюш, Сенди Даңар-оол, мотористер Биче-оол Сүүр-оол, Бавуу Ховалыг, механикчы Хүреп Серет-оол болгаш өскелер-даа эки ажылдап, сентелгеде идепкейлиг киржип турар.

Дүжүт ажаан алышкынынга эки бензеткелди чорударыбиле 32 автомашинаны сентелгеде тургускан, оон сентелгенин ажылырынга чолдачылар эштер С. Орехов, С. Гуменикова, Д. Чимит болгаш өскелер-даа эки ажылдап турар.

Ындыг болза-даа комбайнарның, автомашиналарның сентелгенин шалыпкын, эки шынарлыг чорударынга, моторлар сеттээрнинге артык кезектерни чедиишпейн, чамдыкта - тывызыбайн баары шаптыктаашкынны болдурун турар. Чамдык автомашиналарның радиаторт безин чок.

Дүжүт ажаан алышкынынга-не харысаалгалыг шылгалга болуруп коллективтин кежигүнери эки билип турар.

Д. АРАКЧАА.

Улуг-Хем район.

ЧҮГЛЕ ХОЙ АЖЫЛЫНДАН ЧЫЛДА 333 МУҢ РУБЛЬ ОРУЛГА

Хоочун совхозтуң директору чугаалап тур

Бистиң «Элегес» совхозка уксалыг шээр мал ажыдыг деп аттыг тывыскандан бээр он чыл эртken. Амгы үеде совхозта мал ажылыңың ийи алыры бар. Кол идыр—шээр мал ажыды болур. Совхоз уксалыг шээр мал ажыдыг болуу бергениниң баштайгы чылы — 1958 чылдан бээр хой ажыды орулгалыг боон келген. Мынчан чылда хой ажылыңдан 60 муң рубль орулга алынып турган болза, чаңгыс эртken чылын совхоз 333 муң рубльди чүгле хой ажылыңдан кирип алган.

Ажыл-агыйның экономиказынга шээр мал ажылының ыңдыг идиг бериишкини ук малдың уксалын чыл бүрү ажыктыр, оон продуктуузун бедидериниң хамаарыштыр чогуур хемчегзерни боттанылыргазының. Оон тодаргай хереченин совхозтуң малчынарың чоокку каш чылдарның дургузунда тергүүр 100 хойга онаалтыр 90 хураганны, бир хойдан-на 3 кг дүктүү ап келгени болуур. Мынчангаш амгы үениң бир кол сорулгазы—шээр мал ажылыңдан ап турар продукциның деңнезин улам бедидери болуур. Уксажыды лганың ажыл-агыйга ажык-дүзулуг болганының хамаарыштар бот-туг ыңдыг фактыларны айыткаш чогуур.

1968 чылдың кыргыдазында дүк бээр уксалыг 506 баш хойнуң 248-зиниң чаңгызыңдан-на 5 кг дүк алдынган. Чүгле эртken он чылдарда совхозтуң шээр малы 17347 баш турганыңнан 26525 баш чедир немеңкен, оларның шынарлыг составы экижээн. Бүгү хойнуң 71,6 хуузу нарын дүктүг, шуут болгун дүктүг хойлар барлык чок. А иески өвес, чартык болгун дүктүг хойлар бүгү хойнуң 3,9 хуузу болур. Нарын дүктүг хойларның баш саны эртken он чылдарда 3,5 катап, ыңдыг хой дүгүн күргүнеге дүжаары 2,5 катап көвүдээн.

Хой ажылыңдан алдынган бүгү орулганың кол нуруузу хой эзлиидэн кирген. Чылда чаңгыс баш хойга онаалтыр ороол 11,4 рубльге онаажыр. Оон-биле чергелештир бир центнер хой эдиин бүдүрүп алырынга чаргыдал 6.0 кижиизүү чедир кыпырылган.

Хой ажылыңга ыңдыг чаартылгаларны чаңгыс угланыышкынныг уксажылыга ажыды, бүгү хойзарның чыл бүрү бонитировкалы, мал одарларын түскайлап тургусканы, кол өзек болуур уксалыг коданнарны ылап ускейн, ол коданнарга чүгле бедик продуктулуг бүдүрүкчү кошкарзарны быжыглааны, чаш малдың учёт-отчёдүн шын чорудуп келгени хандырган. Каш чылдар дургузунда улуг күжениишкиннер-биле чоруттуунган уксажыдыга ажыды эки түнелдерни ылгаар бериип келген. Түскай кинчилелдер, хынналдаар чоруттуунган соонда ам ажыл-агыйның бүгү шээр малы арыг, «Красноярский» уксалыг дээ үлүзүн көрдүүген. Мынчангаш бистиң совхоз республиканга уксалыг шээр мал ажыдыг кол ажыл-агый болуур.

Бир эвес 1958 чылда ажыл-латтынып турган тергиин эки (элита) дээн класстың кошкарларның бирээзи-ле орттуунган уксажыдыга ажыды эки түнелдерни ылгаар бериип келген. Түскай кинчилелдер, хынналдаар чоруттуунган соонда ам ажыл-агыйның бүгү шээр малы арыг, «Красноярский» уксалыг дээ үлүзүн көрдүүген. Мынчангаш бистиң совхоз республиканга уксалыг шээр мал ажыдыг кол ажыл-агый болуур.

Бир эвес 1958 чылда ажыл-латтынып турган тергиин эки (элита) дээн класстың кошкарларның бирээзи-ле орттуунган уксажыдыга ажыды эки түнелдерни ылгаар бериип келген. Түскай кинчилелдер, хынналдаар чоруттуунган соонда ам ажыл-агыйның бүгү шээр малы арыг, «Красноярский» уксалыг дээ үлүзүн көрдүүген. Мынчангаш бистиң совхоз республиканга уксалыг шээр мал ажыдыг кол ажыл-агый болуур. Оларның үрези-биле төрүүр 7937 хойну тарып боостаткан бис.

1967 чылда бир баш хойга онаалтыр чем чарыгдалы 1,5 килограмм единицага онаажып турган болза, 1968 чылда ол 1,07 килограмм единица болган. Мынчангаш угланыышкынныг уксажыдыга ажыды эки түнелдерни ылгаар бериип келген. Түскай кинчилелдер, хынналдаар чоруттуунган соонда ам ажыл-агыйның бүгү шээр малы арыг, «Красноярский» уксалыг дээ үлүзүн көрдүүген. Мынчангаш бистиң совхоз республиканга уксалыг шээр мал ажыдыг кол ажыл-агый болуур.

Совхозта «Красноярский» уксаның чүгле Учум хевиринге хамаарыжыр беш кол салгалдың бүдүрүкчү кошкарлары ажыллаттынып турар.

№ 41340 салгалдың кошкарлары уруккулуг ажыл-агыйның бүгү шээр малы арыг, «Красноярский» уксалыг дээ үлүзүн көрдүүген. Мынчангаш бистиң совхоз республиканга уксалыг шээр мал ажыдыг кол ажыл-агый болуур.

Бир эвес 1958 чылда ажыл-латтынып турган тергиин эки (элита) дээн класстың кошкарларның бирээзи-ле орттуунган уксажыдыга ажыды эки түнелдерни ылгаар бериип келген. Түскай кинчилелдер, хынналдаар чоруттуунган соонда ам ажыл-агыйның бүгү шээр малы арыг, «Красноярский» уксалыг дээ үлүзүн көрдүүген. Мынчангаш бистиң совхоз республиканга уксалыг шээр мал ажыдыг кол ажыл-агый болуур.

Совхозта кол угланыышкынның кошкарлары № 41340 салгалдың болуур. Оларның үрези-биле төрүүр 7937 хойну тарып боостаткан бис.

1967 чылда бир баш хойга онаалтыр чем чарыгдалы 1,5 килограмм единицага онаажып турган болза, 1968 чылда ол 1,07 килограмм единица болган. Мынчангаш угланыышкынның

Бөгүн Польшаны немец-фашистиг эжелекчилерден хостаанының 25 чылы

АЛДАРЛЫГ ЧЭЭРБИ БЕШ ЧЫЛ

Улусчу арге-чагырганың 25 чыл оюнга алдар болдурган хүзээлелериниң чедишкиннинг күүсеттинин турарының дугайында айытхандар Польшаның бүгү будунларындан изоп турар. Делегейниң хомудан тыныжынга шылгарацгай рекордту Катовицы воеводствонуң «Хадынчы» шахтазында Альфред Бинхарскийниң социалистиг күш-ажыл бригадазы чедип алган. Казыкчылар бир хонуң дургузунда 3510 тонна кылдыр 26 ажыл хүнүнүң дургузунда 91260 тонна хомүр-даштыг каскан.

ЧУРУКТА: делегей реңордун тургускан шахтёрлар. ЦАФ — СЭТА-ның фотозу.

Чеслав ВЫЦЕХ,
ПУР-нуң сейм маршалы, Польша-совет найырал Нинтилелиниң Кол баштаар черинің даргазы, Каттышкан тараачын партииның Кол комитединиң даргазы

АЖЫЛЧЫН-ТАРААЧЫН арге-чагырганы тургусканының чээрби беш чыл оюн Польшаның ажылчы чоннары байырлалдыы-биле деңгелеп турар. Улуг республиканы, ажылчыннарның болган тараачыннарның күрүнезин тургусканы польша улустуң болган күрүнениң мунмун чылдарының төөгүзүнде энне чугула болуушкун болур. Маадырлыг Совет Армияның болган оон-биле кады чаңгыс дайынчы одурутка чоруп турган Польшаның Шеринниң тинилелгелериниң түңнелинде немец-фашистиг эжелелген бистин чуртувус хосталган. Польша болган совет солдаттарының база партизаннарның кады хөделиишкиннериниң үезинде төгүлген хан ак-дунма ийи чуртуң наймалын быжыглаан. Советтер чүрту болган оске-даа социалистиг күрүнелер-биле Польшаның найырлы болган эвилели барыын-герман империализминиң реваншисчи ориентажышкынарының мурнунга бистин республиканың аймыл чок чоруун болган түскай хамаарышпас чоруун быжыглаарының магазыналы болуп, оон социал-экономиктиг хөгжүлдезинге тодарыынчалыг байдалдарны тургузуп турар.

Делегейниң ийги дайынының болган гитлержи эжелелдиң чылдарында бистиң чуртувус канчаар-даа аажок үрелип, когараан турган. Оон хоорайлары болган суурлары хүлүйбә апаргылаан болгай-ла. Оон бээр ам чээрби беш чыл болуп турары бө. Улустуң ниити төөгүзү-биле алыр чүве болза, бө дээрге кончуг кыска хуусаа-дыр.

Ынчалза-даа олуг дургузунда шаанда сагынмайн-даа тораанывыс бурунгаар шураашкынны кылган бис. Чаа ниитилел тургузуунуң, ажылчыннарның, тараачыннарның болган интеллигенциянның карак-кызыл күш-ажылының ачызында, польша-совет эвилелге болган оске социалистиг күрүнелер-биле кады ажылдажылгага үндезилеттинген кара чаңгыс ының даштыкы политиканың түңнелинде чугле болдувустуң чуртувустуң дайын чылдарының үрелип когараашкынының төрээн кажыын болган бистиң күрүнениң дүрген хөгжүлдезинге идигни бергеп.

Социалистиг тургузуушкунун оруунче киргеп чорук, күчүлүг социалистиг индустрияны тургускаңы, чырыышкынның болган культураның, эртем-техниканың хөгжүлдезин чуртка ханы социал-экономиктиг чаартылгаларны болдурган. Улусчу эрге-чагырга, социализм массаларның ботиндекпейининң, чогаалыкчы чоруунуң эгээртинмес үнер дөзүн ажыткан. Буржуаз тургузуг үезинде ажылчы чоннарның ажыглавайн турганы чаңчаа күштер болгаш арга-мергежилдер бүдүрүлгеже хаара туттунган. Бө бүгү экономиканың ишкын өзүлдезинге, эртем-техниктиг депшилгенин хөгжүлдезинге улуг идигниг болган.

Болдунуң чуртунуң чаартылгазының херээнге польша улус күжүн-даа, арга-мергежилин-даа харамнанмаан. Оларның күш-ажылы болган талантыны-биле чүс-чүс чаа заводтар, фабрикалар, электростанциялар тургустунган. Совет оңнуктер биске улуг дузаны чедирген. Польша-совет ак-дунма найыралдың символу деп адап турарывыс ында бүдүрүлгелер бисте кайы хөй. Оларны тургузарынга биске совет кижилер — ажылчыннар, инженерлер, төлевилекчилер дузалашкандар. Оларның чамдыктары бистиң чуртувуска ажылдап турда, оскелери боттарының заводтарынга бистиң бүдүрүлгелеривиске хереглээр дериг-херекселдерни бүдүрүп турадар. Совет Эвилелиниң ак-дунма дузаламчызы-биле тургускан индустрияның улуг бүдүрүлгелериниң арааскында В. И. Ленин аттыг металлургия комбинады база бар. Ол бүдүрүлге—бистиң улустуң чоргаараалы.

ЧЭЭРБИ БЕШ чыл дургузунда Польша улуг оруктуу эрткен. Аграрлыг хожудангай чурт турганыңдан үлетпүрлүг, экономика талазы-биле күштүг, техниктиг депшилгезинниң темпизи бедик чурт кылдыр чаартынган. Оон экономиказының болган культуразының шапкын хөгжүлдезин херечилеп турар чамдык саннар бө-дур. Эрткен чылларда Польшаның улус ажылагыйында ажылдап турарларның саны 4,5 катап оскеп. Буржуаз республика үезинге дениээрге ам бистиң үлетпүрүвүс оон 14 катап хөй продукцияны бүдүрүп турар. Көдээ ажыл-агыйда ажылдап турадар чуртка база-да хөй продукцияны берип турар.

Социалистиг экономиканың хөгжүлдезинге эң чугула ужур-дузалыг болуп турар судно, трактор, автомобиль, химия тудуушкуну дээн чергелиг үлетпүрүнүң чамдык адырлары катап тургустунгулаан. Бүгү улус ажыл-агыйының дес-дараалашкак хөгжүлдезин-биле кады техниктиг депшилгеге эргежок чугула машина тургузуушкунунуң болгаш оскеда адырларның ролюн бедидеринче докталамал кичээнгей салып турар бис.

Польшада чаа индустриалдыг округтар болгаш районнар тыптып келгилээн. Хоорайларның чурттакчы чону ийи катап көвүдээн. Ынчаарга бистиң улузувустуң биле, культураза канчаар-даа аажок дээн. Ол дугайында бо саннарны маңаа көргүзүп болур: 1968 чылга чуртка дээди болгаш ортумак артемнаг кижилерниң саны беш миллион бир чүс мун кижи болган, ады оскээр чугаалаарга, дөрт польша хамаатының бирээзин-де дээди болгаш ортумак артемнаг болуп турар. Шаанда будүүлүк болгаш бижик-билиг чок чорук тергиндеп турган чурт Польша ам мындыг бедик культуралыг апарган-дыр.

КӨДЭЭ ажыл-агыйда улуг өскерилгелер болгулаан. Ылаңгыя сөөлгү он ийи чылда Польшаның каттышкан ажылчын партиязының база Каттышкан тараачын партиянын ниити көрээ ажыл-агый политиказын боттандырганының түңнелинде хөй түүлдер кылдынган. Улусчу Польша рапс чыжының талазы-биле Европада бирги, көк-тараа, сула болгаш картофель дужүүн өстүрүп алыр талазы-биле ийги, тарымал хендир удаазыннарын бүдүрерине үшкү, чигир болгаш сүт бүдүрерине дөртү, эт бүдүрерине бешки черлерни ээлеп турар.

Улусчу күрүнениң улам өзүп турар дузаламчызынга даянган. Бистиң көдээ ажыл-агыйывыс 1968 чылга гектардан ортумаа-биле 21,4 центнер тараа дужүүн (көк-тараа, кызыл-тас, арбай болгаш сула) алырын хандырган. Ынчаарга рапстың гектардан ортумак дужүү 18,8 центнер, картофельдиң 185 центнер, чигир свёклазы 357 центнер болган. 1950—1968 чылдар дургузунда эт бүдүрери 1.323 мун тоннадан 2.162 мун тонна чедир улгатган, сүт 7,8 миллиард литрден 14,2 миллиард литр четкен.

Экономиканың хөгжүлдези, индустрияның көдүрүүшкүну болгаш көдээ ажыл-агыйының байдалын экижиткени чурттакчы чонуун амыдырал деңнелин бедидеринге тодарыынчалыг болуп турар. Орта хамаарышыр дараазында көргүзүүлерни көрүп болур. 1950 чылдан 1968 чылга чедир үе дургузунда чаңгыс кижиге онаштыр продуктулар хереглели ортумаа-биле мындыг хемчээлдерге улгаткан: эт—42,7-ден 61 кг, үс аймаа—9,7-ден 16,6 кг, сүт — 293-тен 366 литр, чигир—21-ден 37,5 кг четкен.

Чуртта чорулуп турар көдээ ажыл-агый политиказының кол принциби чүл дизе, будүрүлгенни дүрген өзүлдезин-биле көдээге социал-экономиктиг чаартылгаларның чорулулгазын дүүштүрүп турары болур. Ол политиканы көдээни будүрүлгенин чепсек-херекселдери-биле, хамыкты чүрэй тракторлар, машиналар, минералдыг чеминчиделгелер-биле эки хандырарынга, капитал салымышкынарын улгаттырарынга, болур-чогуур экономиктиг идиг беришкиннерин ажыглаарынга болгаш көдээ ажыл-агый будүрүлгезинниң культуразын доктаамал бедидеринге үндезилеп боттандырып турар бис.

Көдээнин ажыл-ишчилери ол политиканы летким турарын сеймге болгаш улус советтеринге сөөлгү соңгудла көргүскен. Чуруун бүгү ажылчы чоннары-биле кады бистиң тараачыннарывыс улустуң чангыс ап фронтузуунуң программазы дээш балыглааннар. Чер ажылының ажыл-ишчилери будүрүлгенин ажыктыг чоруун бедиериниң, көдээ ажыл-агыйның механизациязын, мелиорациязын болгаш химижилгезин калбартырының, орук тудуушкунунуң, көдээни электрижилериниң, үрезин ажылын сайзырадырының дугайында үргүлчү сагыш салып турар. Миллионмиллион кежигүннүг көдээ ажыл-агый кооперациязының калбак хөгжүлдезинге тараачыннар идепкейлиг киржип турар.

Болунуң бурунгу болгаш чаа хоорайларында дег улусчу Польшаның көдээ суурлары эртем-билиг, культура, калык камгалал талазы-биле база-ла бурунгаар депшилгени чедип алган. Бүш-ажылчы массалар боттары ол төөгүлүг чорулулганың эң-не идепкейлиг киржикчилери болуп турарлар.

Польшаның көдээ суурларының бир патриотчу овур-хевири болза, хөй-ниити эгелээшкин-биле оон чурттакчы чонунуң оруктар, школалар, а ол ышкаш оске-даа ажыл-агый болгаш культура чырыышкын албан черлериниң тулуушкунунда киржип турары болур.

БИСТИҢ чедишкиннериниң үндезини болза, ажыл[illegible]ар биле тараачыннарның [illegible]илели болуп келген болгаш оон соңгаар ын-чаар артар-даа үжүрлүг. Оны быжыглаарынга эргежок чүгүлээ чүүдерни тергиилү кылып турар бис. Улусчу эрге-чагырганы чылдарында бистиң чуртувуска болгулаан канчаардаа аажок улуг кайгамчык чаартылгаларны, культурага чедип алдынган чедишкиннерни, бодунуң бүгү тинилелгелерин бистиң үлүзүвүс чуртун авангардчы күжү—Польшаның каттышкан ажылчын партиязының ажыл-чорулулгазы-биле холбаштырып, аңаа сеткилиниң ханызынга чоргаараалып турар.

Каттышкан тараачын партия база-да күрүнениң политиказы болгаш улустуң салым-чолу дээш харысалганы болунга ап, социалистиг демократияның хөгжүлдезинге бодунуң чогаалыкчы үлүүн киирип турар. КТП чуртуун национал болгаш социал хосталгазы дээш демисеглиг чаагай чаңчылдарыны болунда меңнеп алган болгаш ам бодунуң хүрээлениинде 400 мун кежигүнүүт. Ол партия социалистиг ада-чуртуун тургузуушкунунуң херээнге болунуң киирген үлүүнге чоргаараалып болур. КТП-ниң патриотчу он-он мун ажылдакчылары улусчу эрге-чагырганың бүгү органнарында, ылаңгыя көдээ черлерде, боттарының күжүн болгаш билиин бистиң социалистиг төрээн чуртувустуң улам ыңайгы хөгжүлдезинге бараан болдурүп, шудургу ажылдап турадылар.

УЛУСЧУ эрге-чагырганың чээрби беш чыл оюн демдеглевишаан, бис чугле социалистиг индустрияның, көдээ ажыл-агый хөгжүлдезинниң, чырыдыышкынының болгаш культуразының чедишкиннериниң дугайында эвес, чугле чаа социалистиг Польшаның чаа кижизининң төрүттүнгенинин, бодунуң салым-чолунуң ээлининг болгаш тургузукчузунуң дугайында эвес, а харын оон-биле кады ханытыкы политика талазы-биле бистиң чуртувустуң алдар-хундузунуң улгатканың сеткил ханыышкын-биле чугаалап турар бис. Тайбың шын демисеглиг Польшаның чайгыдың чок быжыг туружына, бүгү хемнеш аренализга оон ам ыңайгы рекжу аймак тургарынга социализмниг дем саттышкынарыгаш быжыглаарынга оон киирип турар салымышкынынга чоргаараалыр бис. Делегей байдалының аңгы чарын үезинде, империализминиң талазындан тайбыңның херээнге кыжаныышкынның күштелип турар үезинде, тайбыңны болгаш улустарның аймак чок чоруун камгалаарынга бүгү-де болдунар чүүлдерни кылып турар бис. Бистиң улусчу күрүневис идепкейлиг болгаш үретүнелиг ханытыкы политиканы чорудуп турар. Ол политика болза, тайбыныың, аңгы-аңгы интинилел тургузуглуг күрүнелер-биле кожа-хелбээ чурттаарының политиказы болур. Ол политика болза социалистиг күрүнелерни чаңгыс эвиинин күжүн быжыглаарының политиказы болур.

Тайбыныың херээнге болгаш улустарның аймак чок чоруунга коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чоокта чаа Москвага болуп эрткен Чөвүлел хуралы төөгүлүг улуг үжүр-дузалыг. Анаа үдээш алдынган шинтирилер ажылчын шимчээшкининиң күжүн мөөнеп, тайбыныың болгаш империализминиң күштеринге удур демисеглиг национал хосталга ферптузун сыр[illegible] каттыштырып турар.

УЛУСЧУ эрге-чагы[illegible] чээрби беш [illegible] дургузунда Пол[illegible] чедишкиннаери чаа т[illegible] лерже бүрүнгаар хере[illegible] мывыска кончуг эки[illegible] болуп турар. Байлак [illegible] галыг апарганывыс, ор[illegible] шын шилип алганывыс[illegible] геливис, улуг идеалдар[illegible] гандыр сырый кат[illegible] кыныыве социализмч[illegible] гайрлап бар чоруур[illegible] быжыг магадылалы ол.

Эрге-чагырганың чон [illegible] турар, чөптүг херек дээш [illegible] мисежин турар ыңай ч[illegible] тинилеттирбес. Оон тодаргай х[illegible] речиин кижи төрелгетенинин төөгүзүнде ажылчыннар болган тараачыннарның башгайгы күрүне — тайбың, национал болгаш социал хосталга дээш демисежип турар бүгү улустарга чартык түс чылдан ажыг үе дургузунда идегелдиг чеденгиш болуп турар Совет Эвилели болур.

Совет Эвилели болгаш социалистиг дагерниң оске-даа чурттары-биле быжыг ыңайралдыг, үре-түнелиг кады ажылдажыгаңы кылып турар бистер моон соңгаар-даа үүсчү Польшаны бүгү талазыг хөгжүлдер, быжыглаар, чер кырыңга тайбыныың болгаш социализминиң тинилелгезинге бодувустуң салыышкынывысты киирер дээш ажылдаар бис.

ВАРШАВА хоорай.

делегей бо хүннерде

Польшада байырлал

ВАРШАВА. (СЭТА). «XXV» чырагай улусчу Польшаның хоорай, суурларының байырлал шимелдезинің кол көргүүү болу берген. Байырлал шимелдези-биле бүгү чурт каастанмакан. Кызыл-ак, кызыл туктар болгаш ССРЭ-нің, ЧССР-нің болгаш ГДР-нің күрүне туктары чер болганда кинжин турар. Оларның партия-чазап төлээлери Польша Улус Республиканың юбилей байырлалынга киришкен.

ПУР-нуң партиязының болган күрүнезиниң сураглыг ажылдакчыларының киржилгези-биле кенээлер, байырлал үүкаан хуралдар чер болганга артнеп. Воеводстволарының улус советтеринің болгаш Улустуң чаңгыс ап фронтузуунуң юбилей сессияларында чээрби беш чыл дургузунда кылган ажылдарының түңнелдерин үндүргеш, бүдүрүлге мурнакчыларынга, хөй-ниитиниң ажылдакчыларынга чазактың шаңналдарын тывыскан.

Улусчу Польшаның ажылчы чоннары байырладыы бүдүрүлгенің чаа-чаа тинилелгелери-биле үткаан. Польшаның чурт девискээриниң үлетпүр чуруунга чаа-чаа объектилер —ийик фабриказы биле резина кылыгларының заводу немешкен. Гданьск воеводствозунда бүгү Польшаның шаажан савалар кылырының ең улуг заводу ажыглалда кирген. Тарнувтуң ажылагыйга ажыглаар шил заводу хуусаазындан 11 ай эрте, Бельск-Бялдың автомашина бедидерлери бүдүрер заводу—бир чыл эрте кирген. Гданьскиниң суднолар бүдүрер, Шариж коммунады аттыг верфиниң стапельдеринден Совет Эвилелиниң чагыын сөзүгаар 23 мун тонна чүзү севортүр «Улустар найыралы» судно сугже будун үнген. Польшаның чаа бүдүрген суднозу база Совет херээженнер комитединиң даргазы, Совет Эвилелиниң Маадыры, ушудукчукосмонавт Валентина Николаева аттыг болган.

Улусчу Польшаның 25 чыл оюн делегейниң бүгү диптеринде чурттап турар 10 миллион поликтарының база байырлазы болган. Оларның 18 чурттардан келген толээлекчилерни Варшавага ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң даргазы Мариан Спыхальский хүлээп алган.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

МООЛ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моолдуң күр-ажыл-агыйлары болгаш көдээ ажыл-агый каттыжышкыннары ажыл-агый чылының чугула кампаниязы — сиген кезилдезин эгелээн. Мал ажылының продуктулуун бедидери бө кампанияны чедишкиннинг чорударындан хөйүнде хамааржып турар. Бо чылын 680 мун тонна сигенин алыртеп чылдынында барык 40 хуу хөйнү белеткээр. Көдээ ажыл-агыйның бедик бүдүрүкчүлүг машиналарын калбаа-биле ажыглаары сиген кезилдезинге улуг дузаны чедирер.

Чер ажылдыглар болгаш малчыннар бо чылын малдың оске-даа чем культураларын — кукуруузаны, чигир свёклазын, чочак-тараанны болгаш сулаңы белеткээрин база улуу-биле көвүдедир.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ

ПРАГА. (СЭТА). Соңгу Чехияда Залужи хоорайда улуг химия комбинады бодунуң 30 чыл оюн демдеглеп турар.

10 чыл мурнунда, кажан республикага химия үлетпүрү хөгжүн эгелеп турар үеде, чуртта бүдүрүп турар бүгү кывар-чаар материалдарының 80 хуузун комбинат бүдүрүп турган. Бо үеде бүдүрүлгенің бүдүрүн үндүрүп турар продукциязының ассортиментиин 10 катап көвүдээн. Совет нефтиниң ап эгелээн соонда дораан-на Залужиниң химия комбинадынга улуг өскерилгелер болган.

Залужиниң химиктери социалистиг оске-даа күрүнелерде боттарының аштеринбиле сырый харылзаалыг. Ылаңгыя комбинат Совет Эвилелиниң химия бүдүрүлгелери болгаш эртем-шинчилел институттары-биле кады ажылдажылганы калбаабиле боттандырып турар. Ол кады ажылдажылга чаагай үре-түнелдиг. Чамдык синтетиктиг бүдүмелдерни бүдүрер болгаш нефтиниң арыглаар талазы-биле совет химиктериниң дуржулгазының комбинатта калбаа-биле ажыглап турар. Совет Эвилелиниң химия бүдүрүлгелери бодунуң ээлчээнде синтетиктиг спиртти болгаш катализаторларның чамдык хевирлерин бүдүрер талазы-биле чехословак тускай эртемнигилериниң дуржулгазын ажыглап турар.

ГДР

БЕРЛИН. (СЭТА). Бо чылдың баштайгы алды айларында ГДР-нің улус ажыл-агыйын хөгжүткен дугайында ГДР-нин Төп статистика эргелелиниң парлап үндүрген дыңнадымында чугаалааны болза, 1969 чылдың бирги чартымында республиканың экономиказының хөгжүлдезинге улуг чедишкиннер чедип алдынган.

Баштайгы саналгалар-биле алырга, эрткен чылдың чогуур үези-биле деңнээрге, 1969 чылдың бирги чартымында үлетпүр бүдүрүлге 8,5 хуу өскен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 8 хуу бедээн. Үлетпүрде бүдүрүлге планы бүрүн күүсеттинген, а чамдык түүлдер талазы-биле ажыр күүсеттинген. Чүгле бо чылдың алды айларының дургузунда безин үлетпүр 1950 болгаш 1951 чылдарда ГДР-нин ниити бүдүрген барааннарының хөй барааннарны бүдүрүп үндүрген.

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери күрүнеге мал ажылының продукциязын дужаар талазы-биле планны бүгү көргүүлер ёзугаар ажыр күүсеткен.

Эрткен чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге, чонның акша орулгалары 1,9 миллиард маркага көвүдээн.

ЯДАРАЛ ХЕВЭЭР АРТКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). НьюДжерси штаттың чурттакчылары чыглып алгаш, ол хоорайның ядаралга удур демисел эргелелиниң бажыңынче чаза таварып кирип келген. Олар бир катка онгуланып алгаш, Американың түрецги кара кештиг чонунга дузалаарының программазын хандырар акша-хөреңгизин көвүдедирин негээн.

• • •

СЭТА-ның тайыбырлакчызы В. Черныше мынчалдыр бижээн:

Ак, кара-даа кештиг миллион-миллион кижилериниң ядарал-түрегдели капиталистиг делегейниң ең сайзыраңгай чуртунуң бужар болуушкуну апарган. Чазак-чагырганың дыңнаткан түңнелдерин ёзугаар алырга, ядыы-түрецги чурттап турар американнар 35 миллион. Ол кижилер кажан-даа тоттур чемненмес, олар буступ калыр чыгай берген бажыңнарда ийикпе имнерде күскелиг казанзактарда чурттап турар.

1964 чылда Джонсонуңн чазаа «ядаралга удур демисежирининг» калбак программазын чарлаан. Оон соонда эрткен беш чыл дургузунда ол байдал экижирден туржук, харын улам дорайтаан. Америк «Ю. С. ньюс энд уорлд рпорт» журналдың хереглелел бижээнин ёзугаар алырга, «улуг ниитилел тургузулгы» дээр үүвеге хамаарышкан хемчеглериниң чаңгызы-даа «ядаралга удур демисел» дег даашнымээнниг буступ дүшпээн. Ол «демиселди» улуртсув дээш тургузуп кааң экономика аргаларының эргелели бюрократтыг организация болуп берген. Ында саамчыгдалдар кылыры, мегелээпкиннер, хээли алыр чорук дендеп турар. Үндүрүг толекчилериниң хавырып алган акша-хөреңгизин түрээниерге дуза чедиреринге бербеэниден ангыда, кыныарга-даа, чүнү-даа кылырынга берип турар.

Чазактың ол организациязы АКШ-тың ядыларының байдалының дугайында 818 шинчилелдер, үнелелдер-биле чүүл-бүрү анализтер кылырынга беш чыл дургузунда эмгежок акша-хөреңгизин чарыгдаав! Ындыг турбүжө чазак «ядаралдан чеже кижини чарып алган дугайында дыңнадыглыг чаңгыс-даа документ чарлап үндүрбээн... Ындыг кижилер-даа тывылбаан деп, оон ужуруп тайыбырлап турар» деп, конгресс кежигүннериниң бирээзи мында чаа медеглээн.

«Эрткен чылдарда ядаралга удур демисежирининг программазы күүсеттинмейн, бууран дүшкен... Ол программа ядыларга дуза чедирерден туржук, оларның түрецги хевзэр артып калырынга дуза чедирген»—деп, эрткен чылдың сонгулда кампаниязында АКШ-тың амгы президентиин Р. Никсон медеглээн. Ынчанмыже амгы чазак бодунуң ниитилелге хамаарышкан эң баштайгы базымы кылдыр «ядаралга удур демисежирининг» бюджедин 131 миллион доллар кызырган.

Чуртта акша аажок үнежоктанып, өртектер, үндүрүг улгадып турар. Оон уржуу ядыларга берге. Чазак улус чарыгдалдыг, ракетага удур кампалалдың «сейфгард» системазын тургузарын негеп. Вьетнамда дайынга эмге-хаяжок акша-хөреңги чарыгдаарын үргүлчүлеп турар. Амгы республиканчы чазак база-ла оон мурнунда турган демократтыг партия чазаа дег, социал хереглелдерге үндүрер чарыгдалдарны кызырбышаан, өндере чепсегленирининге, Вьетнамда дайынга чарыгдалдар үндүрерин аажок чугулалап турар.

Ньюарита эгелээн демисел ам Каттышкаш Штаттарга ынчангаш аңаа-ла болуушкун кылдыр санадыр апарган.

Чаа өөредилге чылынга

Кандыг-даа ажылдың, оон иштинде өөредилгениң-даа чедишкиннинг болуру баш бурунгаар хынамчалыг белеткелден чугула хамаарлыр. Өвүр районнуң Сөлчүр сес чыл школазы бо ажылды чогуур ёйүнде эгелээн, ону организастыг чөрүткен.

Ажыл-ишчи удуртулганың түңнелинде школаның, интерматтың, мастерскаяның септелгези амгы үеде доозулган; парталарны, өөредилге херекселин четчелээн; интернатты бүрүн дерип белеткээн. Ол ышкаш башкылар чурттаар башкыларының септелгезин база организастыг чөрудуп турар.

Келир өөредилге чылында школага оттулар 700 кубометр ыяшты белеткээн, оон хөй кезиинге школа чанында эмнеп алган, ыяш сөөртүлгези уламып турар.

Школаның ажыл-агый эргелекчизи Монгуш Настык-Доржуның бо талазы-биле организанчы эмн ажылын мактаары чөптүг. Ол ышкаш Сат Хорум, Сат Сүрүмаа, Монгуш Донай оларның септелгеде үлегерлиг ажылдап турарын база демдеглээр херек.

М. ЗРЕС-ООЛ.

„Аполлон-11-ниң“ ужудуушкуну

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Июль 21-де месиваныы-биле 23 шак 18 минутада Н. Армстронг биле Э. Олдринни олуртуп алган «Аполлон-11» космос кораблиниң ай кабиназы Ай кырынга Ырмым далай девисиээринде хонупкан.

Айже үнүүшкүн

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Айга «Аполлон-11» космос кораблиниң кабиназын Э. Олдрин-биле кады хондурган америк космонавт Н. Армстронг июль 21-де эртен кабинадан месиваныы-биле 5 шак 56 минутада Черниң чайгаар бүткен спутнигиниң девисиээринче үнүпкен. 6 шак 16 минутада аңаа Олдрин база чеде берген.

Ай кабиназынче чанып келишкин

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ай девискээринче үнүп чораан америк космонавтар Н. Армстронг биле Э. Олдрин ай кабиназынче чанып келген. Олар июль 21-де Ай кырынга 2 шак дургузунда чораан.

Космонавтар программада айытхан төлевилелдерни күүсеткен, Ай будумелиниң хевирлерин чыгган, эртем шенелдерин кылыр дериглерин тургускан, чораан черни чурукка тыртыпган.

Космонавтарның Айга турган бүгү үезиниң дургузунда Черже телевиденне дамчыдылгаларын кылган.

Ай кабиназының Ай кырындан ужуп үнүптерин москваныы-биле 20 шак 50 минутада эгелээр кылдыр төлевилээн.

Деткимче дээш өөрүп четтирген

БАГДАД. (СЭТА). Багдадтың телевидениезин дамчыштыр чүве чугаалап турган, Иракның президентизи Ахмед Хасан Бакрның күзел ханыышкыны-биле демдеглээнин: найыралчы күрүнелер-биле, оон иштинде Совет Эвилели-биле Иракның харылзаалары быжыглыг база хөгжүп турар. Президент национал индустрияны тургузар талазы-биле чедишкиннерни айтып, моон-биле холбаштыр социалистиг чурттар-биле чаргап дугуржулгаларны, ылаңгыя Иракның нефть үлетпүрүн хөгжүдер херекке кады ажылдажылга дугайында Совет Эвилели-биле чаргап дугуржулганы демдеглээн.

Чугаазының түңнелинде президент чурттуң мурнунда турустунган айтырыгларны шинтирлээр талазы-биле Иракка деткимчени коргуулуп турар Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг оске-даа чурттарга, а ол ышкаш найыралчы бүгү күрүнелерге өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Ровно хоорайдан келген чагаа

ТЫВА ӨДНҮКТЕР КЕЗЭЭДЕ УТТУНДУРБАС

Кайда-даа — чараш хоорай Ровнода-даа, бурунгу Дубно-да-даа бистиң Төрээн чурттувустуң хөй национал улустарының дугайында кижи бүрүү бир домей билир. Оза шыкаш, Ровно черинин төөгүзүнде тыва эки турачыларның эрес-маадырлыг үүлелериниң дугайын бала чыл бижиглээнзидеп билир. Ада-чурттуң Улуг дайны доозугаандан бээр үр болган, ынчалза-даа аксы-дүмма тывалардың дугайында алдар-аман Ровнода чангыланып турар.

1943 чылдың күзүү. Хамаатты дайынның үезинде серб Дундичиниң, К. Ворошилов биле С. Будённыйның аттыг шеригларының тинилелге-биле арткаш черге хүнер бүргеп турган. Кижилериң фашистерге удур өжээнин хып турар. Ол-ла чылдың ноябрьда өөрүшкүүт медээ келген — Морозов аттыг аттыг сескиң гвардейжи дивизияның 31-ги полугунга тыва эки турачылар дөртку эскадрон болуп кирер.

Орустар, украиннер, тывалар өөлүктешкен. Гвардейжи ат-бүле улам интернационалчы болуп берген. Яңзы-бүрү дылдар хөй өөнүт чечектерде!

Сөөлгү харысалгалыг хүнер. Тыва эки турачылар улуг походче чорупкан. Баар чер— Бирги Украин фронтуга чедер телээзе, муң километрни артер. Луцк-Ровно тулчуушкунунга белеткенири ол. Хенертен чылып, чер кыры ыябыраан берге турда, олар хонукта 65 км черни аттыг эртип туртулаан, маршка шыдамның, хуруштуун олаң көргүскен. Ынчалза-даа кол чүве — мурнунда.

Ынчангаш ол хүнер чедип келген. 1944 чылдың январь 28. Ол сан өөленгирде кезээде турар, ынчалза-даа тыва дайынчыларга ол—оваа хүн. Ол хүн дивизия дужаал алган —дайзынның Ровно бөлүүнүң тыныжын киргеш. Ровно хоорайның бодунда фашистерже халдап кирер. Тыва эки турачыларның мурнунга салган сорулга тодаргай — түүйбу заводун эдлеп алыр. Капитан Кечил-оолга бөлүктүкаш, олар атакалап кирипкен. Дайзының миномёт бооланың бурунгаарлаар арганы бербейн турган. Балыглангаңнар-даа бар. Ынчалза-даа Тываның аттыг-шеригжилерин чүү-даа доктаадып шыдавааи. Ровноның черинге хан төктүп турган, дайзынны көөр хөөнү чок чорук дайынчы бүрүзүнде улам күштелген.

Ол хүнер дугайында курлавырда майор И. Соколов мынчаар сактып турар: «Ол бистиң найыралывыстың эң-не чырыткылыг арыннары, социалистиг идеяларның кезээ мөңгеде тинилеттирбес гуманизминиң мырыы болган...»

Тываның маадырлыг кыстары Сываа, Байлак, Бичен, Тария балыглаттырганнарны ап чоруп, оларга чогуур дузалы көргүзүп турган. Сывааның буду балыгланы бергенин завод командири лейтенант Доржу көрүп каш, түлчуушкун шөлүн каггаш чоруурун дужаагаи.

— Балыым шоолуг эвес-тир, кылаштап болур. Орус, украин акы-дүмдарым шөлге амы-тынын берип турда, каашкаш чорүй албас-тыр мен, чорувас мен—деп, уруг аңаа харылаан.

Дайзын ойталап эгелээн, заводтуң девискээрин ол каапкан. Дүне полк демир-орук черни эзлепкеп. Оон станциязын база Ровноның соңгу-чөөн кыдын эзлеп алыры эргежок чугула турган. Бирги экскадрон-биле кады тыва эскадрон ону күүседир ужурлуг. Гитлержилер калчаалыг камгаланып турар. Командирниң дужаалы үнген:

— Мээң соомдан бурунгаар!

Фашистер аттыг шеригжилер халдап келир деп эскербээн турган. Оларның пулемётчулары боолап эгелээлек турда-ла, тывалар станцияга чеде берген. «Ура», «Найырал делегезин!» Бо лозунгнар орус, тыва дылдарга диимирээн. Гвардейжилериң халдаашкынынга шыдашпайн фашистер дезипкен. Станцияже орук ажык.

Аңаа бир дугаарында парторг хап кире берип, оон боттуңче харааладан алган турган дайзының офицерни селемеи-биле ол кезе шаапкан. Ынчалза-даа орта-ла селемеин ол шыкыныпкан, ону балыглаан. Ол өйде улуг лейтенант Оолактың взводу чедип келген. Дайзын черге чаштының турган. База тулчуушкун. Оолак аңаа 15 фашистерни узуткаан, а оон взводуну 65 фашистерни. 2 пулемёттуг чок кылган. Аңаа старшина Чүздүм, дайынчылар Бельчир, Чудурук, Түметей шыгараан.

Фашистер станцияны каггаш, хоорайның төвүнче чорупкан. Дилиндек чер бүрүзү дээш тулчуушкун чоруп турган. Дайзын удурланза-даа оон шагы санаттынган. Ровно хоорайны олардан арыглаан.

СССР-ниң Дээди Совединиң 1944 чылдың май 26-дагы Чарлыын ёзугаар 67 тыва эки турачыларны СССР-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаан. Тывалар Совет Төрээн чурттуң мурнунга интернационалчы хүжээлгезин алдарлыг күүседкен. Ол аксы-дүмалышкыларның маадырлыг демиселиниң дугайын 8-ки гвардейжи аттыг дивизияның командылал чери бедик үнелээн. Тываның Арат республиканың чазаанның адынга оон бижээнин:

«Дайзынга туттурарының орнунга тулчуушкун шөлүнге өлгени дээре деп, тыва дайынчылар санап турар. Силерниң улузуңарның маадыры капитан Кечил-оолду бистиң шерит каттыжышкынывыстың бот-составында диилеп болгаш маадырлыг командир деп билип турарбыс.

...Кезек болганда, 1944 чылдың октябрьда аксы-дүмма тыва улустуң Совет Эвилелиниң составынга каттыжып киргеннинге украиннер байыр чедиргеп. Яңзы-бүрү аксы-дүмма улустарның төлээлекчилери ажылчы чоннарның эң дээре үүлелери дээш, ынчаар чаңгыс одуруг-биле тулчуп турган.

Оларның аттары оңмас алдар-биле бүргеттингеп. Ровно хоорай дээрге, маадырлыг орус партизан Кузнецовтуң, Совет Эвилелиниң Маадыры узбек Хакимовтуң, Тываның алдарлыг оглу Кечил-оолдуң аңы билир. Оларның аттары украин улустуң угаан-бодалында турттап чоруур.

• • •

Фашистиг эжелээшкинден хостаглан соонда чылдарныч дургузунда Ровно хоорай танытпаңнас кылдыр чаартывган. Ынчаарга «Тыва» деп сес Ровнода-даа, бүгү областэ-даа найыралдың демээ болуп аңдаа арткан. Хоорайда автомашиналар маңнажып-ла турар. Каас чараш автобустар, таксилер, чүүк соөрткен ужукыдыы чок машиналар... Туристер төөгүүнүң черлеринде долгулаан. Оларның каймыздаа Бояровкага чеде бериксээр. Ол дээрге Тываның оолдарының болган кыстарының фашистерге удур тулчуп турганы, Ровно хоорайның кыдыы-дыр.

Ол районуң кудумчуларының бирээзинге эргим атты тыпсы каан: «Тыва эки турачылар аттыг кудумчу». Ровно чурттуглар бүргеп ол кудумчулап кылаштап оргаш, Тываның маадырлыг оолдарының дугайын сактып, оларга хүндүткелин илередип бодаарлар. Боттарының ханың төп турганы, амы-тывын харамнанмайн турган, Совет чурттуң хөй национал кижилери ол хоорайны гитлержи дээрбечилерден, бүржуаз националистерден камгалап алган...

Украин болган тыва улустарның найыралы кайда-даа чечектелип турар. Хоорайның «Октябрь» кинотеатрында доктаамал ажылдаар делгелгени ажыткан. Совет Эвилелиниң яңзы-бүрү националдарының төлээлекчилериниң оолдарының аттары-биле кады тулчуушкунга өлген тыва эки турачыларның аттарын база оон көрүп болур. Ровноның суурларының чурттакчыларының тыва эки турачыларның амытының берген черлериниде хүнче үлап алган, аттыг дайынчы бедип үнүп келген деп, тоолда дег чугаалажып турары тавариглга эвес-ле болгай. Ол дээрге чоннуң мерген угаанының илерелгези-даа болза, ынча найыралдың өшпес оюу хып турар дээрин билир бис.

Аныяктар, школаларның үстү классчылары-даа тыва эки турачыларның тураскаалын утпастар. Ровноның Д. З. Мануильский аттыг башкы институ. Оон дайынчы алдар ерээлиниде хамаатты дайынның болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырларының чуруктары делгээн. Оларның аразында тыва эки турачыларны көөр силер. Дайынчы алдарның ол ерээлин хайзынга удур маадырлыг тулчуп чораан, ук институттуң башкызы Д. Д. Ситзов тургускан. Аңаа кирер чүүлдерни ол ажок кызымаа-биле чыып, хөй хүнерни эрттирип турган, тыва эки турачылар дугайында материалдарны-даа тып ап шыдаан. Ада-чурттуң Улуг дайынының кыржыкчизи, бистиң тыва өдүктеривистиң дугайында хоорайның чоннуң мурнунга удаа-дараа чугаалап турган Н. Наумов эки турачылар дугайында материалдарны аңаа шилчидип берген.

Хүн бүрүүн парлалгазының Ровно биле Кызыл, Украина биле Тыва дугайында база бижип тургулаар. Аңаа хамаарыштыр «Червона правда» («Кызыл тук»), «Змина» («Смена») солуннарга кашдаа бижээн, ол дугайында бо чылын-даа «Сменага» бижээн.

Бистиң Дубровск районувустуң С. М. Киров аттыг колхозунуң даргазы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. С. Данильчуктуң мынчаар чугаалап турганы канчаң уттур боор: «Ровноның черинге тыва эки турачыларның төккен ханы биске оларның маадырлыг чоруунун дугайын, ийи улустарның найыралының дугайын кезээ мөңгеде сагындырып чоруур».

Украин черде Тываның маадырларының — дайын чылларының дугайында чүгле хүндүлүг-биле адап турар эвес. Ол аныяк республиканың чечен чогаалын, ураң чүүлүнде бистелер эки билир. Ровноның аныяктарының кежээлеринге тыва чогаалчыларның шүлүктери чаңгыланып турар. Ылаңгыя чогаалчы Салчак Токаның чогаалдарын бистелеп сураглыг.

Ровно хоорай дээш тулчуушкуннарның киржикчилери, тыва аксы-дүмаларын аңаа-биле билир кижилер Украинага хамаарыштыр тыва шүлүкчүзериниң бирээзинин:

Бурунгу Киев чечектелзин,
Буянныг Ровно
чарашчымыз!—

деп сөстерин кажан-даа утпас.

Олег БОРТ,
Д. З Мануильский аттыг институтта башкы.

Ровно хоорай.

УЛАН-БАТОР. Моолдуң чону танцы ураң чүүлүнүң чаагай чанчылдарын камнап кадагалап, улам хөгжүдүп турар. Ажылчы чоннарның байырлал, дыштанылга хүнериниде клубтарының, Культура бажыңнарының, театрларының көргүзүүт черлеринге бот-тыныштыр болгаш профессионалдыг оңоң коллективтер танцылап турар.

ЧУРУКТА: улусчу танцы ансамблиниң артистериниң көргүзүглер кылып турары.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

НОМЧУКЧУЛАР ШҮГҮМЧҮЛЕП ТУР

Ногаанчыткан болза

«Чедер» чүгле Тывада эвес, бистиң чурттуң өске-даа черлеринге сураглыг курорттарының бирээзи. Аңаа эмнедип дыштанганнарның хөй иеруузу оон ажылдакчыларынга, иланғыя эмчилеринге өөрүн четтиргенин илередип турар.

Моон-биле кады чамдык четпестерни база айтыр хереж. Курорттуң девискээринге ногаанчымдылганы калбартарыы күзенчиг. Ийи чыл бурунгаар аңаа алзоп хөй машты тарып олуртпаан. Ажыл-агыйны харылап турар кижилер олче кичээнгей салбаанындан — ажаалда суггарылганы организаставаанындан, ам ол үнүштер кургап калгылаан.

Бир эвес холду долгандыр кезек-кезек ыяштарны болуктей олуртуп өстүрген болза, дыштанакчыларга онза таарымчалыг турар ийик. «Чедер» хоочун курорт, олуртулганы шаандан бээр чоорту организастаан болза, амгы үеде ону ногаан үнүштер хээлепкеп турар ийик. Холду долгандырар хамаан чок, курорттуң каш бажыңнарын долгандыр безин ногаанчымдыга өстүрүп шыдавайн турары чөгенчиг.

Холге селүүстеп дыштанырынга ажылгаар он ажыг хеме бар, ону база таарыштыр организаставайн турар. Чамдыктарының эшкинжи чок, ескелерининг бир-ле чүвези үреликн азы тудуу болгулаар. Ол ышкаш ында почта салбырының ажылында база улуг четпестер илереп турар.

К. КАНЧЫЫР-ООЛ.

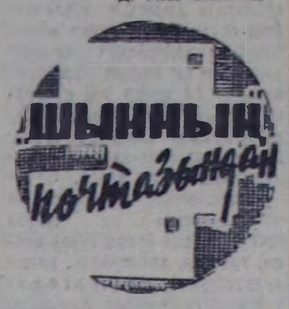
Четпес организастаан

Туүйбуну ой-шаанда эки шынарлыг кылдыр белеткеп алырындан тудуг, септелге ажылдарының темпизин дүргедээр. Бо ажыл «Тоора-Хем» совхозтуң «Май 1» салбырында кандыг болуп турарын аң көрээл.

Майның төнчүзүнде 15 кижи составтыг звенону тургузуп, 5 аътты быжыглап берген. Бо хире күш 40 ажыл хүнүнде 25 муң хире түүйбуну белеткептер аргазы бар. А херек кырында 15 муңну кылып, планның чүгле 50 хуу күүсеткен.

Моон кол чылгагааны — күш-ажылды четпес организастаанында. 10 ажыл хүнүнде звено ажылдаваан. Чамдык ажылчыннар арагалап, ажылче үнмейн турарлар. Салбырының удуртулгазы чоогуур кичээнгейин бо звеноже салбайн турар. Түүйбу чогундан ында хамык албан чергелериниң, чурттагга бажыңнарының септелгези саадаан. Салбырыың удуртукчулары чүнү бодап турар ирги?

Д. АЙР-САНАА.

УЛУГ ЛЕНИННИҢ ады-биле холбашкан черлер Татарияда эвээш эвес. Казаньдан 40 километр черде турар Ленино-Кокушкино деп суур бүгү чуртка биллингир. Ильичиниң иези Мария Александровнаның чаш чораан чылдары маңаа эртken. оон кижизидилге алган чери бо.

Владимир Ильичиниң кырган адазы Александр Дмитриевич Бланк сураглыг эмчи, бурунгаар депшилгелиг үзелбодалдыг кижи чораан. 1847 чылда ол уругларыбле кады Казань губерниязынга кежүп келген. Маңаа келген соонда, Кокушкинога улуг эвес имениен садыл алган.

Ульяновтар Кокушкинога бүгү сагыш-сеткилиг-биле ынак чорааннар. Володя Ульянов 7 харлыыңдан эгелээп-ле, он чыл улаштыр чай саныңдала өг-бүлези-биле кады маңаа дыштанып турган. Симбирскиден Казанга чедир Волга хемнеп пароход-биле, Казаньдан ол суурга чедир аътты чорун турганнар.

Ушпа хемге эштип ойнап, арга-арыгдан мөөгү, кат чымырнга бо өг-бүленин уруглары дыка ынак. Казань университединиң студентизи Владимир Ульяновту студентилер чыныжынга киржилгези дээш университеттен үндүпкен соонда Кокушкино суурже шөлүкеннер. Ленинниң улуг үгбазы Анна Ильинична база шөлүлгеге турган.

Бодүүн топтуг аажы-чаңы, улуска дузалажыксаар мөзүүг дээш Кокушкинонуң чурттакчылары Ульяновтарны улуг хүндүлел-биле көөр турганнар. Ильичиниң аңаа чурттап турган үезин ол чер чурттуглар кажан-даа утпас. 1922 чылдың төнчүзүнде тараачынар баштынчыга улуг чагаалы бижээш, төнчүзүнге олар мынча деп каан:»... Мария Александровнаның адын бистиң суурга ажыттынар школага тыпсыр дугайында дилегни Татар республиканың чаазаынче киргенивисти дынаттывыс».

Тараачынарның күзели боттанган, ам ол суурда школаны туткан. Татар АССР-де дээре школаларның бирээзи Мария Александровна Ульяновның адын эдилээн Кокушкино ортумак школазы ол. Эрткен өөредилге чылында ук школаның шүүлү өөреникчилери дараазының класынче шилчээн. Уругларның билим шымырак. Школа бодуң еске кедээ школалардан чүнүү-биледа ылгалбас.

Өөредилге-кижизидилге ажылынга чедиишкининиң чажыды башкылар коллективиниң чүтүлдүт чогаадыкчы ажылында. Кичээл үезинде башкылар бот-тускайлаң ажылче кол кичээнгей салыы турар. Тус-тус өөреникчилер-биле ажылды эки организастаавы программыг материалды шиңгээдип алырынга ужурдуузалыг боон турар. Өөреникчи бүрүзүнүң сайзырадыы, материалды шиңгээдип алыры аңгы-аңгы болгай. Чаа материалды программа ёзугаар бүгү өөреникчилер шиңгээдип алган турары чугула. Чүнү канчаарыл? Техниктиг херээселдер, яңзы-бүрү көргүзүү материалдары, карточкалар, белен шыйгылар ажыглаары чугула. Хамык ужур харыдаа чүгле ол эвес. Башкылар кичээл бүрүзүнге ыяк белеткеннп, барык-ла өөреникчи бүрүзүн кичээнгейге алган болур. Ынчангаш чылдан чылче долу шынарлыг өөредилгени чедип ап турарының чылдагааны ында. Кокушкинонуң башкылары шыкаш ажылдаарын кандыг-даа коллектив чедип ап болур. Кезээде өөренип, профессионал мергежилин бедидип, методиканың чаа түүлдериниден чыдып калбазы чугула. Өөредилгенин шалың алганда үш-дөрт хонукта массалыг арагалаары чаңчыл болу берген. Арагалаашкынның уржуу-биле ажылга үнмээн кижилериниң хөрээн эш-хуузунуң судузга көрүү, чогуур хемчегларни ап турар. Аныяк өскенде арагалаар чорук бар, комсомол организациязының кижизидилгелиг ажылы коштаан. Салбырда «Комсомолчу прожектор» болгаш хана солуну үнмештээн. Бүдүүлгеге күш-ажылдың будүрүкчүлүүн, ажылга кижи бүрүзүнүң харысалгазын бедидер, күрүненнин өөрүүн хамгалаар талазы-биле хөй-нитинин организациялары кушкиннөөр шефке алган. Оларның инициативазы-биле школаны ажыткан, парталарны, столдарны, өөредилге номнарын олар чоруткан. Башкыларның шалының база төлеп турганнар. Шылгараңгай революсчулар болгаш найгамчык кижилерни кижизиткен буянныг ненин адын бистиң школавыс эдилеп турарыңга чоргаараныр бис.

Эрткен өөредилге чылында Ильичиниң ненинниң музейин школада ажыткан. Маңаа келген кижи хөй солун чүүлдерни көөр. Музейни тургузарынга Ленинградтың, Москваның, Ульяновскийиин, Куйбышевтин, Шушенское нинң школачылары улуг дузаны көргүскен. Мария Александровнаның терези Т. П. Жакова-Басова база биске дузалаан. Ол Казаньда чурттап турар, боду эмчи, ам персоналдыг пенсионер.

Кокушкинонуң өөреникчилери боттарының школазының ёаулуг эзлери. Ниитиге ажыктыг күш-ажылга оларның киржилгези улуг. Бүгүде айтырыгларны бот-башкартынылга ёзугуу-биле шиитиирлээр. «Берге» өөреникчилерни безин олар боттары эде кижизидип турар.

Школаның интернадында 155 кижи чурттап турар. Олар чоок-навы суурлардан келген. Шүүтү ораалдерде, коридорда ары-силии коичуг. Соңгаларны кыжын безин чечектер бүргээн.

Уругларның боттарының туртсканы Третьяков галереязы солун. Литература башкызы А. А. Комиссаров школачыларның эстетиктиг кижизидилгеэнинче улуг сагыш салган. Ураң чуруглавың, архитектураның база ыры-оперa культуразының талалакчызы Аркадий Александрович ураң чүүл темазынга лекцияларны үргүлчү номчуур.

Школада шиниң, чечен чогаал болган чогаадыгларың, музыканың, ыры, танцының, ураң чуруглавың белгүмнери ажылдап турар. Уруглариың спортчу чедиишкиннери улуг. Спорт секциялары база бар.

Уругларның дыштанылгазында хамаарышкан хөгжүүлерниң база тывынгыларының клуну база «Ногаан отчуган» кежээлери ажылдан келген.

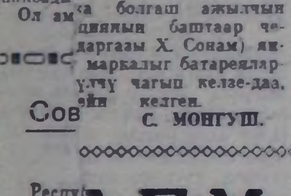
«Төрээн чурт дугайында шүүлүүн билип алыксаң тур мен» деп клубтуң ажылы коичуг солуп, маадыр чаңгыс чер чурттуглариның дайынчы оруктары-биле солуп походтарны организастаан. Олар Брест шивээзинге, Днепрге база чорааннар.

Ленинградның № 5 школазы-биле кокушкиночулар сыры хазыллаалыг. Чайгы дыштанылга үезинде кады дыштанып, бот-боттарынга валдажып баар чанчылдыг.

«Олимпия» аттыг спортчу клубта 10 секцияны каттыштырган. Оларның хөй кезии үеткү классчылар удурткан. Аныяк спортчулар күскү кышкы, часкы олимпиадаларга киржип турар.

М. АХМЕТЗЯНОВ.
Казань-Ленино-Кокушкино.

Редакторүүн оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

КАЖАН ХАНДЫРАРЫЛ?

ЧӨӨН-ХЕМЧИК районуң «Сүт-Хөл» совхозтуң кадарчылары ниитиниң малын малдап, суурлардан ыракузак черлерде чурттап, чаагай үүлени бүдүрүп турарлар. Ырак одарларда кадарчыларга солуннар, журналдар, радиоприёмниктер эң чугула, хүн бүрүүн медээлерни парлалтадан номчуп, радиодан ыңнап алырлар. Совхозта почта чедирилгези эки организастаттынган, кадарчылар чагылдаларын доклаамаз ап, номчуп турар. Кадарчыларның ваалдарында радиоприёмниктерниң батареялары чок болуп, автолавкаларның садыгжыларын дамчыштыр чагырга. Сүт-Хөлдүң ажылчын кооперациязынга келбейн турар.

Алдын-Маадыр салбырының Кешпезге, Маңчүректе, Шекпээрде, Баян-Колда, Көжээ-Бажында кадарчылары батареяга чогу-биле радио дыңнаанындан бээр үр аттарынга. Холга тудар радиоаппаратының садыгжызы О. Ол ам ка болгаш ажылчын циязын баштаар чедаргазы Х. Сонам) ямаркалыг батареяларүлүү чагыл келзе-даа, ейи келген.

С. МОНГУШ.

Сов

Респу Советтер АССР-н 1968 гүрге

ДЕМ КАТЧЫП АЖЫЛДААР

гүрүлгеге сагыпла-чурумчоннуң быжыглаарынга болгаш ээш-ажылдың будүрүкчүлүүн рединдиргеге эш-хуузунуң суду идигин берип, кижилериниң коммунистиг кижизидилгезинге чогуур салдарны чедирип турар. Тожу районуң «Тоора-Хем» совхозунуң Май бирги салбырында эш-хуузунуң суду партия, совет болгаш хөй-нитин организацияларының активчилери беш кижиден тургустунган ажылдап турар. Ий көдээ Советтиң күүскомунуң, партия организациязының удуртулгазы-биле болгаш хөй-нитин организацияларының деткимчези-биле суд бодунуң ажылын чорудуп келген.

Күш-ажылдың сагыпла-чурумун үреп, ажыл шагы ускен, хүлээлгезин ак сеткилиг эвес күүселир, ниитиниң хөрецизин камгалавас, арагалаар, ажылынга харысалга чок болгаш ниитилелге таарышпас өске-даа чүүлдерни кылыпкан кижилериң хөрээн судтарга көрүп, бүгү-ниитиниң хуралдарынга тургузуп, кижизидилге талазы-биле ажылдарны чорудуп турар. Май бирги салбырының ажылчыннары Лида Ак, Чептей Ак олар арагалаар, ажылга үнмес, эш-өөрүүн чагыг сумеанин тоовайн келгеннер. Хөй-нитин организациялары чагып сургап келзе-даа херекке албас турганнар. Салбырның баштаар черинин эш-хуузунуң судузга киирген материалынга үндезилээш, оларның хөрээн судка көргеш, шыңгыы сагындырган соонда арагалаар чорууп каггаи, эки ажылдап турарлар.

Ажылчыннарның ортузунга масса-политиктиг болгаш культуре-массалыг ажылдарны хөй-нитин организациялары чорудуп турда-ла, арагалаар, сагылга-чурум үрээр, ажылга харысалга чок, күрүненнин өөрүү-хөрецизинге кам чок, харын-даа карак ажыттаар чоруктар салбырда бар. Зоотехник Чорбаа Чоодуксклад эргелекчизи Дажыжок Кол олар албан-дужаалдыгларның ортузунга арагалаашкын организастап, ажылынга харысалга чогун көргүзүп келгеннер. Эш-хуузунуң судузга киирген негелде-хомудалдарны барымдаалаваш, оларның хөрээн бүгү-ниитиниң чугаалажымшкынынга тургузуп, сагындырыгларны берзе-даа, олар аттынмейн келген. Совхозтуң директизиязы зоотехник Чоодуну ажылдан үндүрер ужурга таварышкан. Салбырга «Дружба» маркалыг бензин-биле ажылдадыр моторлуг сес хирээ турган, оларның ам ийнзи артган, өскелери кижилериниң хуузунда чепсээ болу берген, склад эргелекчизи Дажыжок Кол боду «Дружба» деп хирээлиг апарган. Склад эргелекчизи учёт-отчёттуң кошкаан ажыглап алгаш, совхозтуң хөреңгизин харысалга чок кадагалап, кижилер холунда киргеп хирээлерни эгидип алырын бодавайн турар.

Салбырның ажылчыннары шалың алганда үш-дөрт хонукта массалыг арагалаары чаңчыл болу берген. Арагалаашкынның уржуу-биле ажылга үнмээн кижилериниң хөрээн эш-хуузунуң судузга көрүү, чогуур хемчегларни ап турар. Аныяк өскенде арагалаар чорук бар, комсомол организациязының кижизидилгелиг ажылы коштаан. Салбырда «Комсомолчу прожектор» болгаш хана солуну үнмештээн. Бүдүүлгеге күш-ажылдың будүрүкчүлүүн, ажылга кижи бүрүзүнүң харысалгазын бедидер, күрүненнин өөрүүн хамгалаар талазы-биле хөй-нитин организациялары бир дем-биле ажылдаары чугула. Салбырда ыяпыт күш бар, комсомол организациязы, хереженнер чөвүдели, улусчу дружина, улусчу контроль органы болгаш өске-даа хөй-нитиниң организациялары ажылчыннарның ортузунга масса-политиктиг, культурамассалыг ажылдарны күштелдирери негеттиниң турар.

Эш-хуузунуң суду кижилериң четпестерин көөрде, бүгү-ниитиниң чугаалажымшкынынга тургузуп, оларның санал-оналдары-биле чөптүг шиитиирни үндүрүп, бурууглуларны эде кижизидип, ниитилелдиң ажыл-херээнге бердинген кылдыр кижизидип турар. Салбырда эш-хуузунуң судунга херээн кердүрген кижилер эттинин, күш-ажылга идепкейлиг, мурнакчылар апарганнар хөй.

А. БЮРБЮ.
эш-хуузунуң судунуң даргазы.

кино

ИЮЛЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ: «Доктор Абстың шенелдези» 10, 12, 2, 4, 5.45, 7.30, 9. 15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Инээлик» 3, 5, 7, 9 шактарда.

Циркти көөрунче далажыңар!

Июль 24-те Москваның күрүне циригиниң артистериниң **түңнел көргүзүглери** *болур.*

Кежээкиниң 7.30-де эгелээр.

редакциянын адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң ораалакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, көзээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизинин 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефоннерге долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00593

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылза тедиелеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведивин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮЛЬ 23 СРЕДА № 171 (8017).

Өртээ 2 көп.

ИЗИГ БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИНИ

Культураның бүгү африка фестивалының киржиичилери биле аалчымаарынга чуректиң канчыыдан изиг байыр чедирип тур мен.

Африка улустарының төөгүзүнде хей-хей төлээлекчилер кирипкен ол шуулган Африка диптиң культура, ураң чүүл ажылдакчыларының каттыжарынга бараан болур дээрзинге чиганнып чок.

Культура биле ураң чүүлдүң ниитилел дешилгелеанге, тайбыным болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарының херээнге бараан болуру делегей байдалының варын бо үезинде ковчуг чугула.

Культура биле ураң чүүлду хөгжүдеринге Африка чурттарының чеднишкиннери совет киижилерге чоок болгаш эргим үнелиг.

Африка улустарының бүрүнгү болгаш ам чеднишкиннерге хөгжүн турар, колонизаторларга удур хосталгалыг демнеглиге. Африканың чаңгыс ниити быжыглаары хаан демнеделге улуг ужур-дузалыг болган культуразы ол чаагай соруглаларга моон соңгаар-даа база бараан болур, деп быжыт бүзүреалдя илергейлерин чөпшээреп көрүнер.

Африканың культуразының делегей көрүүлелиниң эгелезинге таварыштыр ооң бүгү киржиичилеринге изиг байыр чедиргеш, оларның чогаадыкчы улуг чеднишкиннерлиг болурун күзедим.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

„Луна-15“ автоматтыг станция ужудуушкунун дооскан

СЭТА-ның дыңнадыры

Ай чөвүнүң делгемин шинчилээриниң болгаш автоматтыг «Луна-15» станцияның чаа системаларын ажылдадырын шуудадырының программазын күүседири 1969 чылдың июль 21-де доозуланган.

Автоматтыг «Луна-15» станцияны Айже ужарының траекториязынче бо чылдың июль 15-те салып үндүрген деп, моон мурнунда-ла дыңнаткан болгай. Ужудуушкун үезинде станция-биле радио дамчыштыр 68 катап харылзашкан, аңаа станцияның чаа системаларының ажылдаарын хынаан, ужудуушкун траекториязын хемчээген болгаш эртем шинчилээдерин чоруткан.

Автоматтыг «Луна-15» станция Ай чөвүнүң орбитазынга ужудуушкун кылып турган үезинде Айны 52 долганган.

«Луна-15» станция Айны долгандыр ужар орбитазын эскертип турган, ооң аңгы-аңгы девискээрлеринге хемдуруушкун кылып болур арганыг. Моок мурнундагы автоматтыг «Луна-9» болгаш «Луна-13» станциялардан ооң ылгалы ол. Орбитаны бо чылдың июль 18-те болгаш 19-та ынчалдыр ийи катап эскерткен. Аңаа ужудуушкунунуң автоматтыг чаа системалары ажыглаттынган. Июль 21-де 18 шак 47 минутада ужудуушкун ооңумнадырының хөделдиричи верини ажылдыптарга, станция орбитазындан батказ. Ай кырының баш бурунгаар айыттынган девискээринге чеде берген. «Луна-15» станция-биле ажылдаары 18 шак 15 минутада доозуланган.

Станция Ай спутнигиниң орбитазынга ужудуушкун кылып турган үезинин дургузунда Ай чөвүнүң делгеминге хей-хей эртем шинчилелдерин кылган болгаш станцияда тургускан конструкциялар биле системаларның ажылдаарының дугайында чугула шенелде түкнелдерин берген.

Москвага байырлыг хурал болган

АҢы-дуңма польша улустуң амыдыралында тураскаадыг хүн — Польша Улус Республиканың 25 чыл ооң москвачылар июль 21-де байырлап демдеглээн. Эвилелдер бажының Козоналыг залында Москвадың хөй-ниитилевиниң хуралы болган.

Чыылганнар ПУР-нуң ССРЭ-ниң, Я. Пташиньский аттыг Польша-совет найырал ниитилелиниң удуртукчулуу. ПКАП ТК-ниң болгаш ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң кежигүүзү, ук ниитилелдиң кол баштаар черинин президиумунуң кежигүзү В. Ярошиньскийни. Хосталга болгаш демократия дээш демиселчилериниң польша эвилелиниң төлээлериниң удурлажыышуу бригада генералы В. Чижевскийни, эвчин черинин дипломаттыг ажылдакчыларын диңмиттиг адыш часкан уткаан.

Президиумга польша ооңнуктер-биле кады эштер А. Я. Пельше, К. Ф. Катушев, совет партия, күрүне, хөй-ниити ажылдакчылары турган.

Хуралды СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң секретары Р. Ф. Дементьева ажыткан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң Даргазы, Совет-польша найырал ниитилелиниң Төп баштаар черинин даргазы И. В. Спиридонов иletкел кылган.

«Кадыыр болгаш Маска» заводтуң ажылчыны В. Е. Шляков, Москванын энергетика институдунуң студентиже Татьяна Холопова олар база ПУР-нуң ажылчы чоннарынга түректиң ханызындан байыр чедиргеп.

Польша эвчин Я. Птасиньский сес алгаш, улустуң Польшаның 25 чылын польша улус-биле кады ооң өңнүктерин база байырлап, демдеглеп турарын чугаалаан. СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Совет чазакка болгаш бүгү совет улуска польша улустуң түректиң ханызындан өөрүн четтиришкиннин эвчин иletкейлээн.

СЭКП-ниң болгаш ПКАП-ниң аллары дээш, биштиң аҢы-дуңма чурттарывыстың улустарының мөңге найыралының аллары дээш Я. Птасиньский йөрээлер салган.

Бедик шаңнал

Улуг-Хем районнуң Чазаты сес чыл школазының башкызы **Клара Тыртыновна Нурсатты** хөй чылдарда үре-түңнелдиг башкы ажылы дээш база төрүттүнгенивиден бээр 50 харлаанын таварыштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму Хүндүлел бижик-биле шаңнаан.

★ ★

Хөлбең ногаан, терең сиген үнер шываалар Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Көк-Чыраа салбырында кайы хөй. Элбек өскен мал чемнин иезип белеткеп турар ол ажыл-агыйның № 2 бригадазы ам ында келген. Бежен ажыг кижиден тургустунган бригаданың киржиичилери 180 га черинң сигенин бестирип, ооң 295 тонна ажыг сигенин белүп сарааттаан.

ЧУРУКТАРДА: сиген белдүрүүчүзү Павел Чамзырың болгаш сиген сарааттаашкынында аныыптар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

★ ★

ПУР-нуң сейминиң байырлыг хуралы

ВАРШАВА, июль 21. СЭТА-ның түскай корреспонденттилери Г. Власов биле В. Куницовтуң дыңнатканы болза:

Польша улустуң алдарлыг байырдалы — 25 чыл оныға тураскаатканы сейминиң байырлыг хуралы болган. Сеймнин 460 депутаттары хуралдаар аалга чыглаш келгеннер.

ПКАП ТК-ның болгаш ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң чазанның ёзугаар хуралга келгеннер: СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусак, ЧССР-ниң президенттиин Л. Свобода, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, Күрүне Чөвүлелиниң дээрзиниң оралакчызы В. Штоф база Германияның социалистиг чаңгыс-ээй партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүзү, ТК-ның секретары Э. Хонекер олардың ПКАП ТК-ның Бирги секретары В. Гомулка, ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Циранкевич, сеймнин маршалы Ч. Выцех болгаш сеймнин вице-маршалдары утказы алган.

Олар аалга көстүп келиргe депутаттар түрүп келгеш, диңмиттиг адыш часкаан. ССРЭ-ден, ЧССР-ден болгаш ГДР-ден келген аалчылар ПКАП-тың болгаш ПУР-нуң удуртукчулары-биле кады депутаттар олуттарының бирги одуруунга олурупканнар.

Польша улустуң 25 чыл юбилейинге тураскаатканы илеткелди ПКАП ТК-ның Бирги секретары В. Гомулка кылган. Үргүлүлелдиг адыш часкаанынызынары илеткелди үзе кирип турган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев байырлыг хуралды дарталаан кижи сес берген. Индирге ол үнүп келирге, чымчаннар диңмиттиг адыш часкаан.

Л. И. Брежневтиң чугаазын хуралдың киржиичилери конгуг кичээнгейлиг дыңнаан болгаш үргүлүлелдиг адыш часкаашкынызы-биле кадп удаа үзе кирип турган.

ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусак алдарлыг юбилей-биле хозбаштыр Польшаның ажылчы чоннарынга чехословак улустуң өмүүзээнинден түректиң ханызындан байыр чедирген.

ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, Күрүне Чөвүлелиниң дартаашкын оралакчызы В. Штоф социалистиг Польшаның кайтамчыктыг ою-биле хозбаштыр ПУР-нуң улузунга байыр чедиргеп.

Совет хереэженнер чөвүлелиниң даргазы, ужудуктукосмонавт В. В. Николаева-Терешкова баштаан Совет хереэженнер комитединиң төлээлери, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников баштаан ВЛКСМ-ниң төлээлери, даштыкы чурттарның төлээлери хуралга база олурушкан. Дипломаттар олурар черде даштыкы чурттарның Варшавада элчин черлериниң баштыңнары, ооң иштинде ССРЭ-ниң ПУР-да элчизи А. Б. Аристов олурган.

1969 ЧЫЛДЫҢ ИЮЛЬ 21-ДЕ ПОЛЬША СЕЙМГЕ
эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Хүндүлүг сейм!

Өңнүктер!

Бөгүнгү байырлыг хуралга киржири-биле чалааны дээш хамыктың мурнунда силерге чүректиң ханызындан байыр чедирерин чөпшээреп көрүнер. Бо байырлалдыг хүнде силерниң-биле кады турары эш Подгорный-биле бистерге аажок өөрүнчүг-дүр.

Үлүсчү Польшаның амыдыралында төөгүлүг үе-биле — ооң төрүттүнгенииниң 25 чылы-биле аҢы-дуңма Польша Улус Республиканың ажылчы чоннарынга, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязынга, сеймнин депутаттарынга, бүгү польша улуска Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың мурнундан чүректиң ханызындан байыр чедирерин чөпшээреп көрүнер, эштер.

Силерниң байырлалыңарны совет кижилер социалистиг чурттарның ниити байырлалы кылдыр, биштиң социалистиг, коммунистиг ниити херээжитиин тиилелгелиг базымының кайгамчыктыг херечиин кылдыр көрүп турар. 240 миллион совет улустуң болдары болган самын-сеткилин польша улус-биле, польша ажылчын аҢы-биле, тараачыннар-биле, интеллигенция-биле кады.

Үзэрби беш чыл мурнунда совет болгаш польша шеригер фашистиг ажелекчилерни үндүр ойлатпышаан, польша черже кирген. Нацисчи дарлалдан Европаның улустарын хостаарының нүүрүнде оларның мурнунга чаа-чаа берге тулчуушкунар, чаа-чаа кадыг-дошкун тулчуушкуннар турбушаан турган, ынчалза-даа 1944 чылдың тураскаалдыг июльде-ле Польшаның чаартыг төрүттүнерииниң херели үңүп келген. Ол дээрге социалнамның херели болгон. Ынчангаш төөгүнүң бүзүреткени ышташ, ооң чырыы өшпес болган.

Социалистиг Польша, ооң бүгү хей санныг өңнүктери чаарты төрүттүнүүшкүнүңүң алдарлыг ооң байырлалды оваа тода кестүп турардыр. Гитлержи ажелекчилерден польша черни хостаар дээш тулчуушкуннарга киргипкен кижилериниң сагыш-сеткилинден 1944—45 чылдарның Польшаны кажаң-даа үттүндурбас. Фашистиг ажелекчилер чуртка аар-берге балыгларны чедиргеп. Польша улустуң миллион-миллион оолдар, кыстары нацисчи олурукчулерниң холунган алгеп. Польша бузундулар болу бергеп чыткан.

Үүгле капиталистиг Барыын чүктүң авырэлында Польшаның катап тургустунуушкуну болгаш хөгжүлдеан болдунар аргалыг — ынчанмас болза Польшаны моңге шагда элгедел болгаш хожудаашкын маңаа турар деп бадыткал кылган политиктиг ажылдакчылар ол үеде эвээш эвес турган. Ол ажылдакчыларның политиктиг үзели чуртту халапка чедиртен мурнундагы чагырыкчы ангыларның эрге-ажыктарын камгалаары-биле кыыгаарланып турганы ол.

Ынчалза-даа бөгүнгү хүнүү өттүр көргеп кижилер Польшага турган. Олар коммунистер болган. Париж Коммуназының, 1905 чылдың революциязының баррикадаларынга болгаш Улуг Октябрьның аҢы чүлчуушкуннарынга тулчуп чорүп турган польша революсчуларының чаагай алдарының үргүлүлекчилери — Польшаның коммунистери болдунуң улузунуң хаңы хүндүткелии болгаш бүзүрелии чаалап алган. Ниитилелди удуртур боттарының эргеазын олар буржуаз диктатураның үезинде ажылчы чоннарның эрге-ажыктары дээш кызыгаар чок демиселиибиле, гитлержи ажелекчилерге удурланышкынның чылдарында турушкан болгаш маадырлыг чорууибиле, чуртуң национал чаарты төрүттүнүүшкүнүнүң кара чаңгыс боттуг программазын чогум-на харын боттары көдүрүп үндүргени-биле бүзүреткеннер.

Польшаны көдүрүп болгаш чаарты төрүттүндүрүп шыдаар аргалыг күүлүг күш бар дээраш польша коммунистер билгеннер. Россия пролетарийлериниң шылгаттынган дайынчы эвилелчизи болгаш өңнүү польша ажылчын аҢгының органазыт чорууп, революсчу сагыш-сеткилиг коммунистер биле турган, польша ажылчын аҢгының маадырлыг чорууп Владимир Ильич Ленин шаанда-ла магадаашкын-биле чугаалап чораан болгай.

Капитализмниң кинчизинден хостаган Польша эң-не улуг-чаагай херектерни боттандырып шыдаар аргалыг дээринге коммунистер быжыы-биле бүзүрээн. Массалар-биле болдунуң харылзаалары, марксизмленинчи өөредиите шинчы чоруубиле күштүг Польшаның Каттышкан ажылчын партиязы бүгү нацияны улустуң чаңгыс эвинин фронтузунга сыры каттыштырган, чонну социализмниң оруу-биле чедиишкинниг башкарган.

Польша патриоттар — делегейге Коперникти, Мицкевич биле Шопенни бөртен улустуң. Костюшко биле Домбровскийнин, Дзержинский биле Мархлевскийнин улузунуң эң оки оолдары Польшаның хостуг, бот ергелиг болурун бүгү төөгүнүң дургузунда күзеп, демисежин чорааннарындыг Польша тургустунган. Ындыг Польша туруп турар, өөрүп болгаш быжыглып турар.

Социалистиг Польшаның чедиишкиннериниң дугайында биштиң өңнүүвүс болыш эвиивис, польша улустуң шынчы оглу, делегейниң коммунистиг шинчээшкиниинiң кескү ажылдакчызы, ПКАП ТК-ның Бирги секретары эш Владислав Гомулканың иletкелиниге чугаалаан ангаашкынның ыңай талалыг харылзаалар дугайында-даа азы социалнам чурттарының хөй талалыг харылзаалармының дугайында-даа чугаа чоруп турда, Польша Улус Республика бодунуң эвилелчилерин болгаш өңнүктерин ёзулуг аҢы-дуңма ёзу-биле көөрүүнү үлегерин көргүзүп турар. «Силериниң болгаш биштиң хосталгавыс дээш!» деп эрткен чүс чылдың маадырлыг польша демиселчилериниң ол кайгамчыктыг лозунгу биштиң хүндериивисте чаа утка-биле байып, улусчу Польшаның интернационалчы политиказының чарылбас чүүлү болу берген.

Польша Улус Республиканың делегей кырында ат-алдары ажжок бедик. Чайгылыш чок шынчы социалистиг дөштүкты политиказы чоруттунаан, Европага болгаш бүгү делегейге тайбыңның эрге-ажыктарын ол быжыы-биле камгалап турар. Социалистиг еске-дээ чурттар-биле бир дөмей, Совет Эвилели аҢы-дуңма Польшаның принципиалдыг политиказын бедик-биле үзелеп турар. Социалнамның эрге-ажыктарын камгалаар, тайбыңны быжыглаар дугайында чугаа болу бээрге польша улус, ооң Каттышкан ажылчын партиязы улустарының хостаалгазының бедик идеаалдары дээш, социализм дээш демиселчилериниң кезээде бирги одуруунга турар дээрзин эки билир бис.

Биштиң чурттарывыстың арагында харылзааларның төөгүзүнге база 25 чыл мурнунда ааз эге ажыттынган. Дең эртелиг эвилел болгаш аҢы-дуңма кадыг ажылдажылга дугайында биштиң улустарывыстың эң хаяа күзел-чүткүлдерин социализм боттандырган. Совет Эвилелиниң болгаш чаа-социалистиг Польшаның бүгүдээ найырлалы-төрүттүнген.

Шак бо байырлалдыг хүн бистер маңаа Совет Эвилелиниң, ооң улустарының, биштиң ленинчи Коммунистиг партиянның адынга чугаалаан чылыг сөстерни сеткилдиң оңаа хөйнышкыны-биле хүлээп ап турдувус. Ол сөстер дээш, ол сөстер-биле илергейлеттинген чаагай сагыш-сеткил дээш түректиң азымаанын өөрүп четтиргенин чөпшээреп көрүнер, эргим эштер. Совет кижилер боттарының польша аҢы-дуңмаларының найырлалы болгаш ээп-сеткил каттыштырылгазын ханызы-биле билип, аңаа бээ шак-ла ыңдыг наңг найырал-биле ээп-сеткилдиң өскерлиш чок каттыштырылгазы-биле харылып турар.

Хүндүлүг эштер, силерге бо бедик индирден совет коммунистерниң өөмүүзээ-биле, бүгү совет улустуң өөмүүзээ-биле ынчаар медеглексеп тур бис: совет-польша найырлалдың херээ бистерге ыдыктыг! Социалистиг Польша-биле биштиң бүзүлбас найырлавыс, биштиң аҢы-дуңма харылзааларывыс болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылгавыс улам хаяа, хөй талалыг болгаш үре-түңнелдиг болзуун дээш совет кижилер моон соңгаар-даа бүгү чүүлдерни кылыр аңдаар. Биштиң найырлалыыстан биспедик социалистиг өскелерге ыңай талалыг харылзаалар дугайында-даа азы социалнам чурттарының ол дээрге ыңай талалыг харылзаалармының дугайында-даа чугаа чоруп турда, Польша Улус Республика бодунуң эвилелчилерин болгаш өңнүктерин ёзулуг аҢы-дуңма ёзу-биле көөрүүнү үлегерин көргүзүп турар. «Силериниң болгаш биштиң хосталгавыс дээш!» деп эрткен чүс чылдың маадырлыг польша демиселчилериниң ол кайгамчыктыг лозунгу биштиң хүндериивисте чаа утка-биле байып, улусчу Польшаның интернационалчы политиказының чарылбас чүүлү болу берген.

Польша Улус Республиканың делегей кырында ат-алдары ажжок бедик. Чайгылыш чок шынчы социалистиг дөштүкты политиказы чоруттунаан, Европага болгаш бүгү делегейге тайбыңның эрге-ажыктарын ол быжыы-биле камгалап турар. Социалистиг еске-дээ чурттар-биле бир дөмей, Совет Эвилели аҢы-дуңма Польшаның принципиалдыг политиказын бедик-биле үзелеп турар. Социалнамның эрге-ажыктарын камгалаар, тайбыңны быжыглаар дугайында чугаа болу бээрге польша улус, ооң Каттышкан ажылчын партиязы улустарының хостаалгазының бедик идеаалдары дээш, социализм дээш демиселчилериниң кезээде бирги одуруунга турар дээрзин эки билир бис.

Биштиң чурттарывыстың арагында харылзаалардың төөгүзүнге база 25 чыл мурнунда ааз эге ажыттынган. Дең эртелиг эвилел болгаш аҢы-дуңма кадыг ажылдажылга дугайында биштиң улустарывыстың эң хаяа күзел-чүткүлдерин социализм боттандырган. Совет Эвилелиниң болгаш чаа-социалистиг Польшаның бүзүлбас найырлалы-төрүттүнген.

Биштиң чурттарывыстың улустарының ол тиилелге кайы хире аар өртекбиле чаалап алдыгган ийик деп түвени кезээде сактып чоруур болгаш ол тиилелгени чаалап берген кижилерге телеттир болзуунче чүткүүр. Бистер орт-халаптарның кортунчуг хүнүнерии кажаң-даа утпас бис. Варшаваның болгаш Минскиниң бузунду-чуурундуларын утпас бис. Майданекке болгаш Освенцимге хилинчектеттирген кижилер. Ленинградтың блокадазынга хилинчектедип турган кижилер биштиң улустарывыстың сагыш-сеткилинге моңгезии-биле тураскаал боон дириг артар. Сталинград чанында болгаш Курск эътээзинге болган тулчуушкуннарның киржиичилериниң, Варшаваның болгаш Прагавың хостакчыларының, Берлин шүүргедиргенiниң киржиичилериниң маадырлыг чоруу, улустарның хамаарышпас болгаш хостуг догуннаар эргеазын санап четпес хан төөгүшкүнүүт тулчуушкуннарга камгалап алган миллион-миллион дайынчыларның кызыгаар чок эрес-маадыр чоруктары хөй-хөй салгакчыларга сорук киирикчи үлегер-чижек болур.

Бис ынчаар медеглээр бис: делегейниң ийиги дайынының тулчуушкуннарының олунга чаалап алдыган түүлдер — кезээ моңгезии-биле чаалап алдыган түүлдер ол! Биштиң аҢы талазы-биле дайынынарывыс социализмниң төөгүлүг тиилелгелерин балай шыйып каантар аргалар тывар деп хоозуң кордалдарынга ынаңмазывыннар. Ындыг чүве турбас! Ооң магадылазы социалистиг чурттарның улустарының чогаадыкчы, тургузуучу күш-ажылы, олардың өндүр улуг планнары, олардың бүгү талаларынга боттарының акыдунма кады ажылдажыгазының хөгжүдер, Варшава Керээзиниң киржиичилериниң бүрүн эргеазы, социализмниң Европада кыыгаарларының, ооң иштинде улусчу Польшаның Одер болгаш Нисса таварааш кыыгаарының база Герман Демократтыг Республиканың барыын талакы кыыгаарының аныыл чок болгаш дээш болбас ыдыктыг чоруун ынанылыктыг хандырып турар Варшава Керээзин быжыглаар дээш шиитпирлиг чоруу-дур.

Ынчангаш үдүсчү Польшаның найысылалы Варшава кижи төрелгеттенiнiң ан ажээлеп зайзыны фашизмге удур амы-тынны аткаар катташ чоруттунуп турган тулчуушкуннуң демдээ хөй-хөй качыгдалдыг болгаш маадырлыг Варшава, ам чечектедип турар социалистиг хөрүү чараш Варшава социалнам чурттарының ол дайынчы эвилелиниге бодунуң адын берген дээрзиниң бир шынының төөгүлүг чаптыг чоруу бар-дыр.

Эштер! Чаңгыс ааз өнүс соруглаа биле болгаш чаңгыс ааз маркисчилениичи үзел-бодал-биле сырый каттышкан биштиң чурттарывыстың болгаш биштиң улустарывыстың аразында дөктээган социалистиг интернационализмниң харылзаалары кайы хире үнелеп четпес улуг ужур-дузалыг боон турарын амыдырал хемчээл чок тодаргайы-биле көргүзүп турар.

Социалистиг интернационализм — аңаа буянныг чаагай күзел эвес, харын биштиң бо хүнiнерiвистиң үре-түңнелди берии турар тодаргай боттуг чүүлү-дүр.

Ол Совет Эвилелиниң, Польша Улус Республиканың, өске-даа социалистиг күрүнелериниң политика талазы-биле ажыктыг кады ажылдажылгазында боттанып турар социализмниң ниити делегей системазының быжыглышкынны, социалистиг чурт бүрүзүнүң чедиишкиннери социалистиг күрүнелериниң эң-сеткил катгыштырылгалыг хөделиишкиннери-биле, олардың кайы-кайызынга дузалажылгазы-биле чарылбас хөлбаалыг. Социалистиг интернационализм — чүгле боттуң чурттуңа эвес, харын база бүгү делегейдеги социализмниң салым-чолу дээш бедик хүлээге ол. Чурт бүрүзүнүң хотгырлыг национал болгаш чаңгыс аай маркисчилениичи үзел-бодал-биле сырый каттышкан биштиң чурттарывыстың болгаш биштиң улустарывыстың аразында дөктээган социалистиг интернационализмниң харылзаалары кайы хире үнелеп четпес улуг ужур-дузалыг боон турарын амыдырал хемчээл чок тодаргайы-биле көргүзүп турар.

Социалистиг интернационализм бөгүн социалистиг күрүнелериниң экономиктиг чоокчулажылгазынче утланышкында, олардың аразында ажыл-агыйның холбааларының бүгү талалыг хөгжүдезинде база илереп турар. Экономиктиг Дуаалажылга Чөвүлелиниң түскай XXIII сессиязының аймактаан соруглаларын шиитпирлээрге биштиң чурт бүрүзүтө эртем-техниктиг дешилгелиин темпилерин дүргедериг, ажылчы чоннарының чаагай байдалын көдүрериниг чаагай салдарын көргүзер болгаш делегей социализминиң туруштарын чигааныг чокка улам быжыглаар дээрзиниг бүзүреткеннер.

Күрүнелер аразының харылзааларының эрткен төөгүзүү үе-шагының шылгаттынын түүлү шыдаавас болгаш сандаран дүшкүлеп калган үезэш эвес эвилелдерии билир болгай. Ол дээрге шинчыда мөлчүкчү ангыларның аразынга кайы-бир политиктиг кажарлаашкын байдалынга, кайы-бир түр кадаалыг эргеажыктарынга төрүттүнген дугурчулалар-дыр. Ынчаныже оларның хуу-сазымы социализм чурттарының быжыгып турар кады ажылдажылгазынга таваржыр деп кыжаннайн турар, чүге дээрге, бистиң эвилелиивис бүгү кижи төрелгетеен ниитилелиниң хөгжүдезиниң төөгүзүү үндезин уламнышкынны илергейлеп турар болгай. Ол эвилел улустарның хаяа найырлалынга, оларның эчис соруглазының чаңгыс аай чоруурунга, ооң фундаментизинге—бүгү чурттарның улустарының хостуг, деп эргелиг каттыжышкынының дугайын сагышсеткилин хайыгышкынның күзеп чораан революсчуларның хөй-хөй салгалдарының демиселиинге үндезилеттингеп. Социалистиг чурттарның улустарын чогум-на индыг найырал каттыштырып турар. Ол найырал бузулбас, аңаа кандыг-даа шылгаалдар коргунчуг эвес.

Социалистиг интернационализмниң принциптеринге үндезилеттингеп харылзаалар боду ала-чайгаар тургустуна бербес деп чүве билдингир болгай, эштер. Аңаа Коммунистиг партиялардың чаңгыс аай соруглажо углананган политиктиг болгаш идеолоттуг ажылы херек. Херектиң ужуру кижилерниң угаанмедерелиинден чаңгыс-ла хүн иштинде арлып чиде бербес, чүгле капиталистиг, а харын-даа феодалдыг эрткен шагның артышкынныларының бижыг боол турарында эвес болдуур ийин. Херектиң ужуру өскележин башкалажырының, бот-бодунга бүзүрештиктиң үрезиниерии социалистиг чурттарның аразынга империалистиг ниитилелиниң үргүлүү нептередир деп чүтүлүүнде база боон турар. Социалистиг интернационализмниң принциптерин кошкадып, харын-даа ооң чайлап турар черлерде ух чурттуң социалистиг тургузуушкунунуң эрге-ажыктарынга болгаш делегей социализминиң ниити хеөрээнге биче эвес когарал таварышкан туруп болур.

Эштер! Совет Эвилелиниң, Коммунистиг партиязы, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязы-биле, социалистиг өске-даа чурттарның коммунистиг партиялары-биле бир дөмей, социалистиг күрүнелериниң кады ажылдажылгазы чыл келгеш түдүм-на улам быжыглаш турарын даап ап улуг күжениишкиннерии киперинге белеп. Бир эвес бистер, бөгүн шуптувус делегейниң чаа дээймининың кыжаныышкынынга улуг демисели чедиишкинниг чорулар болуувусса, чогум-на биштиң дайынчы кады ажылдажылгавыс ону оныа ажыктыг боттуг болдурутпар деп чүве биске илдең бөскүү-дүр. Бир эвес бөгүн Европада айыыл чок чорукту мнаныштыг системазын тургузары даап демисежин турар күштер өзүп, ГФР-ниң чагырыкчы болуктериниң ревашистиг политиказынга удур демисел калбарын турар болза, маңаа биштиң даштыкы политиктиг күжениишкинниг империалнамчо улам-на калбак шаанар халдаашкынын иептередип шыдаар.

Коммунистиг болгаш ажылчы партиялардың делегей Чөвүлел хуралы маркисчи-ленинчи идеаларының улам-на тиилеп турар, күжүнүн чаа бадыткалы болгаш. Бөгүн ленинизм — биштиң чурттарывыста социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунуң калбак хемчээлинде. Бөгүн ленинизм ажылчын болгаш коммунистиг шинчээшкинниң өзүлдезинде. Ленинизм — национал хосталганың чорудулгазының чайгылыш чок калбарышкынында. Ынчангаш ленинчи херектиң өндүр чаагай тиилелгезин ленинчи оруктап бүзүреткеп чоруп орар социалистиг Польшаның 25 чыл ооның улуг байырлалынга тодазыбиле кестүп турар деп дүрүм ёзугаар чугаалап болур.

Катап төрүттүнүүшкүнүнүң хүнүү таварыштыр сеймнин депутаттарынга болгаш бүгү польша ажылчы чоннарга сагыш-сеткилдиң ханызындан база катап байыр чедирерин, база польша улустуң чаагай чорууна, тайбың болгаш социализмниң чаагай херээнге социалистиг Польшаның улам кайгамчык чаа тиилелгелерлиг болуруи күзээрии чөпшээреп көрүнер, эргим эштер.

Польша Улус Республика делегереп, чечектелип турзун!

Польша ажылчы чоннарның дайынчы авангардчы Польшаның Каттышкан ажылчын партиязы делегереп!

Польша улуска алдар!

Социализмниң аҢы-дуңмаз чурттарының бузулбас эвилели делегереп!

ЛЕНИНЧИ НОМНАЛДЫ ХАНДЫР ШИҢГЭЭДИП АЛЫР

(Партия чырыдыышкынының түңнелдеринге холбаштыр)

КОММУНИСТИГ партияның үндезилекчизи В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга уткуштур белеткелдер партияның идеологтуг ажылынга, марксизм-ленининизини пропагандалаарынга чаа ак чугула үе-чада болур. Партия организациялары ленинчи юбилейге белеткенимишаан, марксчы-ленинчи теорияны шиңгээдип алыр талазы-биле коммунистерге болгаш партия кежигүнү эвес активке дузалап, хөй чүүлдерни кылып турар. Ол дугайын эрткен өредилгеге чылының түңнелдери тодаргай көргускен.

Политиктиг чырыдыышкында өредилгениң эрткен чылдагы түңнелдерин сайгарып тура, оон чамдык онзагай байдалын көрүп болур. Ол дээрге В. И. Ленининиң амыдыралчуртталгазын болгаш оон ажылдарым коммунистерниң болгаш комсомолчуларының хандыр өренирнче сонуургалының канчаар-даа ажок бедээни болур. Партия чырыдыышкынының бүтү хевирлеринге баштайгы кичээлер, «В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын өренирнге холбашкан.

Оон база бир онзагай чүүл кичээлдериниң бедик идей-теоретиктиг болгаш организастыг деңгелге фо-руттунуп турганында. Владимир Ильичиниң допчу намдарын өренир 133, партия төөгүзүн өренир 54 болгун, 164 политиктиг эге школ, марксизм-ленининиң үндезинеринiң 217 школазы, теоретиктиг 121 семинар өредилге чылын чедиишкинниг доозан. 580 коммунистер марксчы-ленинчи теорияны бот-өредилге-биле өренип турганнар. Ниитизи-биле 11811 дыңнакчы политчырыдыышкынга хаара тутпуп-тургай. Республикага 973 пропагандист ажылдап турган. Политиктиг өредилгени экижилер дугайында айтырыглары СЭКП обкомунуң, хоорком-унуң болгаш райкомнарының бюроларынга, партия организациялары-ның хүрээлдерынга каш удаа чугаазажып келген. Оон түңнелинде бо ажылга партийжи удуртулга күштелген болгаш оон төдаргай утка-шынарлыг, ээштиг чорууу дыка бедээн.

Дыңнакчыларны болгаш пропагандистерни чугула литература-биле хандырары экижээн. Тыва дылга В. И. Ленининиң намдары болгаш политикономинын өредилге номун парлаттынган. Амгы үеде В. И. Ленининиң шилиттинген чогаалдарының ийи томун болгаш философ-ның өредилге номун тыва дылга үндүреп-биле белеткээн. Солунналр, радио болгаш телевидение дамчыш-тыр янзы-бүрү консультацияларны организастаан.

Партия организациялары спыяктарның политиктиг өредилгезинче кичээлгейни күштелдиргеп. Комсомол чырыдыышкынында пропагандистерниң арасында коммунистерниң саны 1967—68 өредилге чылын-га деңгээре ийи катап өскен. «ВЛКСМ-ниң 50 чыл ою болгаш аныяктарның коммунистиг кижизи-дилгезинiң сорулгалары» деп база «Красноярскиниң партия организациязының комсомолду удуртуу турарының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалдарын партия организациялары-ның хуралдарында чугаалажып көрүп турда, аныяк өскенниң политиктиг болгаш ниити билиглерин бе-лидер талазы-биле айтырыг оналап демдеглеттинип турган.

Комсомол чырыдыышкынынга түңнел кичээлдер база организастыг болгаш бедик утка-шынарлыг эрткен, хөй-хөй черлерге оларны тускай зачёт хевирлиг эрттиргени сонуун болган. Чамдык политшколаларның болгаш семинарларның дыңнакчылары рефераттар бижээнер.

Даштыкы болгаш ниитиги болуушкуннарга холбаштыр дыңнакчыларның совуургалы ажок өскен. Колдуунда-да кичээл бүрүүнүң эгезинде политинформацияны чорудуп турган. Ол бүгү дыңнакчыларге партияның болгаш чазактың политиказын ханы болгаш шын билип алырынга дузалаан.

ЭРТКЕН өредилге чылында политчырыдыышкынның бүтү хевирлеринiң ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыны — дыңнакчыларны В. И. Ленининиң теоретиктиг номнарын өренирнче хандыктыдары болган. Владимир Ильичиниң ажылдарын политиктиг өредилгенiң бүгү-ле хевирлеринге өренип турган. Чамдык чогаалдарны канчаар өренир дугайында сүмелерни Политиктиг чырыдыышкынының бажыңы ажылдап кыдган.

«Сут-Хөл» совхозтуң Ак-Даш салбырында эге политшколаның дыңнакчылары (пропагандист Оңдар Хеймер-оол) В. И. Ленининиң «Чүнү кылырыл?», «Базым бурунгаар, ийи базым өткаар» деп ажылдарын өренип, элээн каш кичээлдерге сайгарып көргеннер. Ак-Довурак хоорайның электростанциязында эге политшколаның дыңнакчылары В. И. Ленининиң намдарын өренип тура, оон кол-кол ажыллары-биле танышканнар. Түпел кичээлдерде олар чамдык чогаалдарның амгы үеде ужур-утказын ханы билирин бадыткааннар.

Партияның Таңды райкому марксизм-ленинизминiң үндезинеринiң комсомолчуларга В. И. Ленининиң «Базым бурунгаар, ийи базым өткаар», «Социал-демократияның демократтыг революцияга ийи тактиказы», «Апрель тезистери», «Марксизм болгаш тура халыышкын», «Совет эртем-чагырганың задачалыг сорулгалары», «Улут эгелээшкин», «Коммунизмге «чөөнзөриниң» уруглар аарыы» деп ажылдарын өренирнин сүмелээн. Дыңнакчылар бо ажылдарга тодаргай конспектилерин кылганнар.

Ленинчи номналды биске өренирiниң база бир чугула хевири теоретиктиг семинарлар болган. Кызылга 51 кыдыг семинарга оон дыңнакчылары Владимир Ильичиниң кол-кол теоретиктиг ажыддарын ханызы-биле шиңгээдип алган. Кыдыг семинарлар Барыын-Хемчик, Таңды районнарга багай эвес ажылдаам.

Барык бүтү районнарга эртем-теоретиктиг конференциялар база эрткилээн. Чижээ, Барыын-Хемчик районга «В. И. Ленининиң «Коммунизмге «чөөнзөриниң» уруглар аарыы» деп номунга болгаш «амгы үеде делегейниң коммунистиг шимээшкининиң стратегиязы болгаш тактиказы» деп темага эртем-теоретиктиг конференция бедик деңгелге эртиеп. Анаа партия организация-ларының секретарьлары, ажылагый болгаш албан черлериниң удуртукчулары, пропагандистер киришкеннер. «Элегес» совхозтуң пар-тия организациязы В. И. Ленининиң ол-ла ажылынга теоретиктиг конференцияны пропагандистериниң марксизм-ленинизм үндезинеринiң школазының дыңнакчыларының базa башкыларының киржилгези-биле эрттиргеп.

РЕВОЛЮСЧУ ТЕОРИЯНЫ бот-өредилге-биле өренип турар эштер В. И. Ленининиң ажылдарын ханызы-биле шиңгээдип ап турар. Олардың хөй кезии шыырак билиглиин көргускен. Чижээ, радио болгаш телевидение комитединiң ажылдакчызы эш В. Б. Тагба «Коммунизмге «чөөнзөриниң» уруглар аарыы» деп ажылды өренип турган. Ону конспектилеп, аңаа хамаарышкан чамдык чүүлдерни, ылаңгыя «Политиктиг чырыдыышкын» деп журналдан ажыглаан. Түңнел беседага эш Тагба салдынган чыгырыгларга долузу-биле, теоретиктиг чүүлдерни амгы байдалга харылаштыр харыылаан. Өске-дээ ындыг хөй чижектерни коргузуп болур.

Партия организациялары удуртукчу ажылдакчыларның политиктиг өредилгезин организастаар талазы-биле чамдык хемчеглерни ап чорутка-ан. СЭКП обкомунуң чанында удуртукчу ажылдакчыларның теоретиктиг доктаамал семинары ажылдап турар. Оон өредилге планында марксчы-ленинчи партия дугайында ленинчи өредиг, СЭКП-ниң идеологтуг ажылы, экономиктиг айтырыглар база артемниг коммунизминiң айтырыглары кирип турар.

Удуртукчу ажылдакчыларның семинарлары партия райкомнарының чанында база тургустунгулаан. Чоол-Хемчик районуң партия-совет болгаш ажыл-агый активниңе «В. И. Ленин — СЭКП-ниң тургузукчузу болгаш баштыңчызы», «В. И. Ленин —Октябрьниң социалистиг улуг революциязының организакчызы», «В. И. Ленин—Совет чазактың удуртукчузу» деп темаларга теоретиктиг конференцияларны арттырганнар. Партия райкомунуң, райкүүскомнуң, ВЛКСМ райкомунуң ажылдакчылары Владимир Ильичиниң ажылдарынга тураскаатказ семинар кичээлдерни арттырып турган. Өөредилге чылында «Марксизм болгаш ревизионизм», «Социал-демократияның демократтыг революцияга ийи тактиказы», «Дневниктен арынчыгаштар», «Кооперация дугайында» деп ажылдарны семинар кичээлдерге өөренгеннер.

СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң чанында партия-ажыл-агый активниң школазы бодунуң программазын дооскан. Дыңнакчылар эки билиглерни коргузуп, школаны доозканының дугайында черечилелдя алганнар. Удуртукчу ажылдакчыларның чамдык кезии бодунуң идей-теоретиктиг деңгелин бот-өредилге-биле болгаш марксизм-ленинизминiң кежээки университединге бедидип турар. Бо хаарге чугула улуг хөректин чүүле эгези деп санап болур. Ынчалзажок удуртукчу ажылдакчыларның политиктиг өредилгезин доктаамал, тодаргай системалыг кылдыр чорударын чедип алыр ужурлуг.

ПОЛИТИКТИГ өредилгениң чедиишкининг, үре-түңнелдиг болурунуң эң-не чугула негелдези болза пропагандист кадрларны шын шилип ап, оларны өөредип, шын белеткээри болур. Олар-биле ажылда эрткен өредилге чылында чамдык эки талалар бар болган. Политчырыдыышкын бажыңы план ёзугаар оларның 8 семинарын эрттиргеп. В. И. Ленининиң намдарын өөренир болгумнерниң болгаш эге политшколаларның пропагандистерiниң семинарының киржикчилерни Шушенское болгаш Ермаковское суурларже аян-чорукту кылганнар. Партияның хоорай болгаш район комитеттери пропагандистерниң 2—4 семинарын эрттиргилээн. Колдуунда район бүрүзүнге болган методиктиг конференциялар пропагандистерниң ниити болгаш тускай билиин бедидерiнге идегин берген.

Дуржулгалыг, бедик мергежилдиг пропагандистерниң саны чыл келген тудум озуп турар. Оларның арасында М. В. Селина (Бии-Хем), Х. Ч. Кудурукпай (Бай-Тайга), С. А. Эртине (Барыын-Хемчик), Д. А. Рухман (Ак-Довурак), В. Ч. Шарай-оол (Өвүр), Б. И. Горячев (Улуг-Хем), В. М. Клейменных, Г. Т. Дятлова (Кызыл), А. П. Тырышкина (Таңды), М. Х. Конгар (Эрзин), Я. У. Савкин (Каа-Хем), комсомол чырыдыышкынының пропагандистери: С. Хертек (Барыын-Хемчик), Ю. Монгуш (Тээ-Хем), В. Бавуу-Сюрюн (Улуг-Хем) болгаш оон-даа оскелерни эң эки пропагандистерге хамаарыштырып болур.

Ынчалза-даа пропагандистерни белеткээр талазы-биле ажыл ам-даа чогуур деңгелинге чедир тургустувнаан. Оларга ылаңгыя методиктиг дүүлээ кончуг кошкак коргүүн турар. Политиктиг чырыдыышкын бажыңының болгаш райкомнарда кабинеттерiнiң методиктиг чөвүлелдеринде 234 кижи санаттынып тураада, оларның ажылы ам-даа эрeнгей бооп турар. Мергежилдиг пропагандистерiнiң дуржулгазын өөренир болгаш неперединде ажыл дыка кошкак тургустувган. Пропагандист кадрларны шын шилип, оларның билиин болгаш мергежилин доктаамал бедидери — бирги чергелиг айтырыы болур.

Партия чырыдыышкынының түңнелдин, даштын дыңнакчыларның күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи идепкейiниң өзүлдезинден көстүр. Мону бистиң амыдыралывыста болуп турар хөй-хөй чижектерден көрүп болур. Чижээ, Кан-Хем районда Б. И. Ленининиң намдарын өөренир болгумнерниң болгаш эге политшколаларның 505 дыңнакчызының 70 хуузу колхоз-совхоз будүрүлгезiниң мурнакчылары, хөй кезии агитаторлар, марксизм-ленинизм үндезинеринiң школаларының 270 дыңнакчызы шуптузу агитаторлар болгаш политинформаторлар.

«Кызыл-Хаваа» шахтазының коллективиниң бүтү коммунистери партия өредилгезiнде хзара тутпуган. 19 кижи марксизм-ленинизм үндезинеринiң школазында, 10 кижи эге политшколада. Олар шуптузу мурнакчы ажылчыннар. Шахта 1968 чылда планзын ажыр 18 муң тонна хөмүр-дашты берип, күш-ажылдың будүрүкчүзүнүң улам бедидип, социалистиг хүрээлелерни ажыр күүсеткеп.

Ак-Довурак хоорайның электростанциязында эге политшколаның дыңнакчызары «Ленининиң номун — өг-бүле бүрүзүнге» деп кыйгырыгны ол хоорайга бир-ле дугаарында деткип, хөй-хөй номнарны таратканнар. Олар мурнакчыларның алдеязын болгаш В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга тураскаатказ стендини кылган. Ол коллектив коммунистиг күш-ажылдың деп бедик ат даап демисежип турар.

Барыын-Хемчик районнуң «Бардык» совхозунуң Бижиктиг-Хая сүтбараан фермазында «Партия дугайында беседалар» деп бөлүгүм (пропагандизи Доңгуман Сендимаа) эм-үш чыл ажылдап турар. Ында дыңнакчылар шуптузу күш-ажылдың малынчылары. Ферманың коллективинге «Коммунистиг күш-ажылдың коллективи» деп бедик атты тывыскан. Улуг Октябрьниң 50 чыл оюнда ол коллективти ВЛКСМ Төп Комитединiң тураскаалдыг Кызыл туг-биле шаңнаан. Фермада хөй-ниитичи ёзу-биле ажылдап турар клуб бар, ында уран чүүлдүң болгумү доктаамал ажылдап турар. Комсомолчулар салбырның товузунде спорт шөлүн дерип тургускан. Өг-бүленiң культуразын бедидер талазы-биле чарыш чоруп турар.

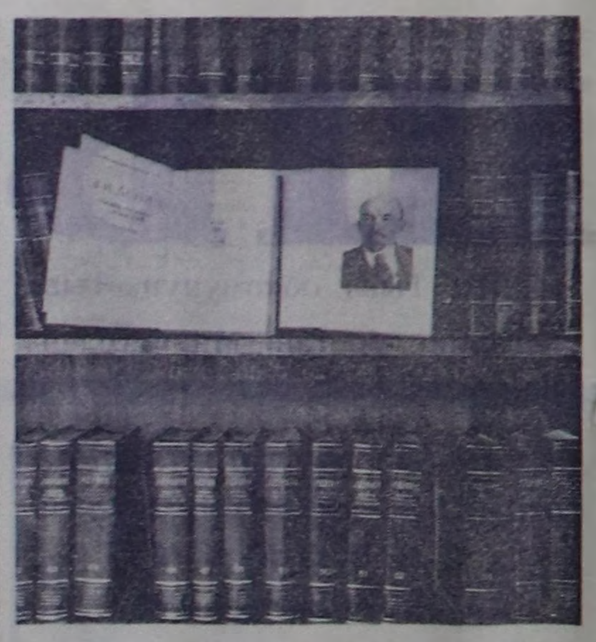
ӨӨРЕДИЛГЕ чылын түңнеп тура, партия болгаш комсомол организациялары политчырыдыышкынының келир өредилге чылынга четчелээшкинниң кичээнгейлиг чорудуп турар. Оон амгы байдалы-биле алыр болза, республикага В. И. Ленининиң намдарын өөренир 249, СЭКП төөгүзүнүң 110 бөлүгүмнерни, 114 эге политшкода, марксизм-ленинизм үндезинеринi өөренир 218 школа, 127 теоретиктиг семинар ажылдаар. Партия чырыдыышкынының янзы-бүрү хевирлеринге 17082 ажыг кижи хаара тутпуган.

Комсомолдуң политиктиг чырыдыышкынының системазында чаа өредилге чылының онзагай чүүлү болза комсомолчуларның ленинчи бүтү-авилел аймаңдыга киржирп болур.

Партия, комсомол организациялары эрткен өредилге чылынган чогуур түңнелди кылып, аңаа илерээн четпестерни чайладыр дээш чогуур хемчеглерни алыр ужурлуг. Чамдык школалар, болгумнер, семинарлар кичээлдериниң идей-политиктиг деңгелiнiң күлүзу, өредилгениң амыдыралындан хоорук чорууу. дыңнакчыларың кичээлдер үзеги, пропагандының техниктиг херекселин ажыглавайн турары, пропагандист кадрларны белеткээриниң тодаргай болгаш доктаамал системазының чогуу, бот-өредилгелиглер биле ажылдың кошкаа болгаш оон-даа оске четпестер ам-даа бар. Бо бүтү болза партия хоорkомунуң, райкомнарының база ВЛКСМ обкомунуң талазындан политиктиг өредилгениң системазын ам-даа кошкак удуртуп турарын хереченип турар.

Келир өредилге чылында марксчы-ленинчи теория биле холбаштыр В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга тураскаатказ юбилейлиг материалдарны база СЭКП ТК-ның июнь (1969 ч.) Пленумунуң шиитпирiн, коммунистиг болгаш ажылчын партилларның делегей Чөвүлел хуралының документилерiн партия чырыдыышкынының системазының бүтү хевирлеринге хандыр өөренирiн эргежок чугула. Политиктиг өредилгени юбилейлиг чылдың негелделеринге дүүлүур тургузар, төлээде, чер-черде партия, комсомол организациялары аңаа белеткел ажылдарын бүтү тала-биле жүжениишкиннит чорудар ужурлуг.

Д. ТИНМЕЙ,
СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хоорkомунуң Политчырыдыышкын бажыңының эргелекчизи.

Москва. 1965 чылда В. И. Ленининиң Чогаалдарының Долу чыылдазының бешки үндүрүлгезиниң дооскан. Ам юбилей хүннеринге уткуштур оон 110 муң тиражын база үндүрер.

ЧУРУКТА: В. И. Ленининиң Чогаалдарының Долу чыылдазының бешки үндүрүлгезiниң номнары.

Э. Евзерихининиң фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Ыраккы одарда

Тожу районуң «Тоора-Хем» совхозунуң «Май 1» салбырында Сат Шактар-оол, Моокпан Почта олар чылгы мал кадарарынга 12 чылдың дургузунда доктаамал ажыглаан келген. Бо хоочун чылгычылар В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга күш-ажылчы белектерiнiң үжуражар дээш, сомналистиг чарыкка киришкиннээп, алган хүлээлгелерiни эки күүседнп турарлар.

Олар эрткен берге кыштан 400 ажыг чылгыны менди, эки күш-деңгелдиг кылдыр ажырган. Торуур 100 бере онааштыр 85 кулунну менди алырын хүлээнгеп, төрээн 104 бедеп 102 кулунну камгалаан алган. Ол болза, оларның чылгы кадарып келген бүгү чылдарындан эң-не бедик коргузуг болуп турар. Бо ийи малчын белеринiң кызыраар чорууң болдурбазын чедип алган. Эдержилгеге чогуур үезинде улуг кичээнгейни салып турар.

Шактар-оол биле Почта малдың чайгы семиртилгезiни чеп организастап турар. Олар ам боттарының кадарып турар кодан чылгымын Кижи-Хем бажында кокуг-шыктыг чайлагда чедире бергеп.

Чылгычылар чүтле малдарын семиртип одарладып турар эвес, харын мал чеми сиген белеткээрiнге база-ла идепкей лиг киржип турар.

А. ДОРЖУ.

Олут чок кижи

Улуг-Хемниң Хендерге девискаарында чайын мал одарладырынга коичуг таарымчалыг. кокуг-шыктыг серiнiн чайлаглар бар. Ол чайлагларда «Улуг-Хая» совхозтуң каш чүзүм малдары одарлап турар. Чайлагларда мал семиртип турар малчыннарның доктаамал залчызы—мал эмчизи Дамдын Шойгар-оол. Ол барык-ла хүнүң чыгы 70—80 километр берге орукту аътты эртип, малчыннарның аалларынга барып, малдарның ниити байдалын, азыраг-аржының хэнаа көрүп, малчыннарга чогуур дузаны чедирип турар.

Дамдын Шойгар-оол Кызылдың кожаа ажыл-агый техникумун дооскаш, 1952 чылдан бээр мал эмчизи болуп ажылдап келген. Ол мал эмзээринге 17 чыл дургузунда ажылдап келгеп, болүүнүң хөрээнiң ёзулуг мастери апарган. Олут-чылын чок, кежээ кижи деп, ону малчыннар мактап турар.

С. БИЧЕ-ООЛ.

АРБЫН ДУК

Беш чыл планының дөртку чылында күрүнеге хөй дуктуу садар дээш Бии-Хем районнуң хойжулары кызымаккай ажылдаан. Ам кыргылда пунктуларындан күрүпенiң белеткеп чөрлерiнче 70 муң хире хойнуң дүгүн чүдүүл чоруткан.

Районнуң ажыл-агыйларының аразында «Оөк» совхоз бир хойга онааштыр ортумаа-биле 3 кг чедир дуктуг алган.

Хойжулардан «Хадың» колхозта Донгак Доржу хөй бүрүзүнден 4 кг чедир дуктуг кыргааш, мурнуку одуругда чоруп турар.

МУРНАКЧЫ ХОЙЖУ

Ховалыг Доржу «Большевик» совхозка алды чыл улаштыр чылгы кадарып келген. Ол ийи чыл мурнунда кадарары-биле бир кодан хойнуң хүлээп алган. Кызымак малчыв бо чылын улуг чедиишкиннинг болган. Чүс хойга онааштыр 94 хураганны менди доруктуруп. бир хойдан 2,8 кг дуктуг кыргып алгаш, совхозтуң мурнакчы малчыннарының санынга киргеп.

Хойжу боду 10 тонна сигеп белеткээрiн хүлээнгеп. Ам Арыскан деп чердеп сигеннп кезии эгелей берген.

К. СҮТТҮГ-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

Ажыл-ишчи кырганнар

Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозта 82 харлыг Коз Сандыыжап биле 74 харлыг Честяков Лопсан олардың улус мактап турар. Олардың кайызы-даа пенсияже шилчээн хирезинде, ажыл кылбайн аңаа одурбас. Ийи кыргаш часкы үеде 8 тонна өдекти кыжын мал аданнга урары-биле болуп белеткээн. Оон соонда совхозтуң күрүнеге дужаар малдарын Оо-Хем деп черге семиртп кадара бергеннер.

Д. АЙР-САНАА.

Чайгы курстар дугайы

УЛАМ-НА ДЭЭШТИГ БОЛДУРАР

Бо чайын республика найысылазынга болгаш өске областарга-даа башкыларның элээн хөй курстары эрткенин билир бис. Чаа программалаарже шилчип турар үеде ол ужур-дузалыг. Өөредилгениң деңгелин бедидер, башкылаашкынны эртемге үндезилээш чорудар негелде тургустунуп кээп турда, билиг бедидериниң куретарын организастаары кончуг чөптүг.

Математика башкыларының семинарынга 31 кижи киргиттивис. Семинар 20 ажыг хонукта үргүлчүлээн. Математика эртеминде чаа чүүлдерни лекциялардан дыннээ, билип алдывыс.

Теория болгаш практика талазы-биле билиниристи улам байыдып, үнелиг сүмени алгавывыс өөрүнчүг. Өөренiкчилерiвiң психиказын ажы билип ап, оларның сагыш-сеткилинче хандыпан иперен чугула дээрзин башкы институдунда психология башкызы Г. В. Бажутина биске бага катап сагындырды. Уругнуң төрүмелиизин онзагай байдалынче сагыш салыр дугайында лекциялар чөрле солуп.

Ол-ла институттуң башкызы Н. Г. Поповавын «Математика логиказының» дугайында лекцияларын билиг шыгжамырынга улуг нәүдеш бээр боллуу. Ол ышкаш класстан дашкаар ажылдарны организастап чорударының болгаш чөрле практиктиг ажылдарны арттирерiнiң талазы-биле башкы Л. А. Сеттың лекцияларын биске улуг өөредилгe болган.

Семинарның түңнелиинде методиктиг арга-дужулга созчулгазы болган. Ону башкылар билиги бедидер институттуң ажылдакчызы А. Г. Макалова эки удуртkан.

Семинарның киржикчизи кижи болганымда, чамдык чүүлдер талазы-биле эш-өөрүүн сүмезин алыкседим. Республикада мурнакчы математиктерни чалап алгаш, оларның аргадуржулгазын дыннаан болаа черле кончуг эки ийик. Бистин школаларывыста ындыг башкылар бар-ла болгай. Чижеглээн-даа болза эртемнер айны-биле дыннаар лекцияларның программазын семинар эгелээр мурнунда ай бурунгаар дыннадып берип турза эки деп саналым бар.

Оон-биле чергелештир институтту чаа дооскаларның теория талазы-биле билиги шыырак болур-дур, чамдык теоретиктиг лекцияларны чаа дыннаар эрткен болганда оларга билдингир-дир, харын оларның орнунга үр үеде семинар эртээн башкыларны келдирер болза ажыктыг-дыр. Ынчангаш аныяк башкыларны район иштинiң методика каттыжымышкынларынга киирзе ажырбас деп бодаар мен.

Семинарның соолгу хүннеринде экскурсияларны организастаар болаа чугула деп бодаа бар. Дыңнакчыларны чуртталга черiн-биле хандырарын башкылар билиги бедидер институт моон соңгаар эки сагыш салырын дилээр апаар.

С. ДУГАР-СЮРЮН.
Чаа-Хөл школазының башкызы
Улуг-Хем район.

ЧЭЭРБИ ХАРЛААН АЖЫЛ-АГЫЙ

Чодураажылар бо хүнүү четтикпейн манап турганнар. Чүтле манап эвес, харын аңаа толептиг ужуражыр. хол курут болбас дээш, шудургу ажылдааннар. Бөлга болгай, ур маңаашкын, колхозтуң амыдыралында бир көскү хүн —үндезилеттингенинден бээр 20 чыл ою.

— Эргим эштер, колхозчулар. чалаткан залчылар! Бүгүн торээн колхозубустуң чээрби харлаанын байырлап турар-дыр бис. Бо дээрге ындыг-ла үр эвес хуусаа. Кедээ ажыл-агыйны коллективиазастаарының ленинчи идеязының чайныынчак тиилелгезиниң бир көскү чижээ бистиң артелливистиң бөгүнгү амыдыралындан безин көстүп турардыр. Чедиишкиннер бар, ынчалза-даа соруулга ам-даа эки ажылдаары — деп, баймырлыг хуралды ажыдып тура, башташаар черниң даргазы Олег Сыямбилович Ким чугаалады.

— Колхозтуң партия организациязының секретары Ч. Дажываа илеткелинге артельдиң хөгжүлдезин тодаргай фактылар, саннарга көргускен. Бо байырлал таварыштыр кылган хөй кижи олурар ногаан театрның иштии долдур олурупкан колхозчулар ону кичээнгейлиг дыннаан. Оларның аразында баштайгы колхозчулар, үйдезилекчилер И. Шойдак, С. Адыяа, Е. Чагдымаа, О. Болат-оол, Ч. Баткар олар база бар. Хоочун колхозчуларның оңнуг портреттери эң көскү черде аетывган.

Юбилейин уткуп тура, Тес-Хемниң «Чодураа» колхозу күрүне мурнунга планныг онаазагаларын күүсеткен: чартык чылда эът садары 117, сүттүү—170 хуу болган. Дук садарының чыл планы база күүсеттингеп.

20 чылдар мурнунда турганында деңнээрге, бода мал 6,8, шээр мал 8,7 катап көвүдээн. Малдың уксазы экижип турарындан продуктулуу бедээн. Бир эвес 1949 чылда хой бүрүзүнден ортумаа-биле 0,9 кг дуктуг кыргып ап турган болза, ам ол сан 3 кг чедир өскен. Төрүүр 100 баш малга онааштыр төл камгалап алыры 1,3—1,4 катап көвүдээн. Тарылга шөлүнүң хемчээли оранчок улгатkан.

Колхозтуң экономиказын быжыглаарынга толептиг салыгны киирип турар мурнакчы кижилериниң аттары чоргаарал-биле дыннаалып турду. Волгоград, Шушенское чоруур туристер путёвкалар, өртектиг барааннар-биле шаңнатkаннарга байырлыг хуралдың киржикчилери ыанг адыш часкаашкынынар-биле байыр чедирген. Чиртык чылда 934-тен 939 кг чедир сүттүг саган саавчылар Чедей Баткар, Мапырык Нураат, чүс хойдан-на 108—116 хураганны менди доруктуруп. 3,7—4,2 кг дуктуг хой санындан кыргып алган хойжулар Шимит Серен, Борис Сырат, Максым Суваадын, Ембүр Данаурун, 215 хураганны хүлээп алгаш, доруктуруп азырааи Анна Кеский-оол, хову ажылдарынга шылгараан механизаторлар Хая Шагаанчы, Дүмен-Байыр Севиябаа, тудугжу Шагдыр-оол Укей, инек кадарчызы Чикей Соян, чылгычы Хүлер-оол Шойдак, кызымак аныяк специалист Марта Борбак-оол дээш ескедаа он-он ишчилер бо төөгүлүг хүнде шаңнатkаннар.

Коммунистиг күш-ажылдың коллективтери: Хараал-Тейнин сүт-бараан фермазы, чүс хойга онааштыр 112 хураганны камгалап алган ССРЭ-нiң Дээди Соведиинiң депутады Иван Сынчитович Данзурун удуртkан № 1 бригада эрестиг ажылдаан деп демдеглеттирген.

ССРЭ-нiң Дээди Соведиинiң сессиязында баргаан депутаттың бодунуң колхозчуларынга 20 чыл ой таварыштыр чоруткан телеграммазын вомчуурга, колхозчулар бедик көдүрлүүшүнүүг адыш часкаан. Байыр чедирген телеграммалар. чедиишкиннерни күзээп чугаалар удажып-ла турган. Оларның чамдыызы төрээн колхозундан баштайгы күш-ажылчы базымны алгаш, республиканың янзы-бүрү булунарында ажылдап турар. Колхозтуң ындыг чоргаарлары хөй: артемдеянер Ю. Аранчын, А. Куңаа, чурукчу С. Ланзыы, Советтер ажылдакчызы И. Кунчуп, кедээ ажыл-агый министрiниң оралакчызы И. Сувандин.

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң коргузугнери, спортчу маргылдаалар, оюн-тоглаа байырлалдың база чугула кезээ болган. Йогаав театрының чанында магалыг шириктиг шыкка 64 могенiң хүрежи, 5 команданың хол бомбуунге ужуражыыштыкыны хөй коруkчулерни чыгган. Районнуң ажыл-агыйларындан аңгыда Эрзиндеп шилиндек моделер, хол бомбуунуң командазы келген. Дортку салыгда арткан могелер бо: Иван Магавал—сельхозтехникумнуң студентизи (Эрзиниiң Ленин аттыг колхозтан келген), Сүлдүвей Моңге—«Тос-Хем» совхозтуң экономист-бухгалтери, Иван Дупчур—«Чаа оруk» колхозтуң чолаачызы, Василий Шимит—Самгалдайның харылзаа белдирiнiң ажылдакчызы.

Дөрт могенiң хүрежи үр болбаан. Оон соонда арткан ийи моге С. Моңге биле И. Магавал, көрүкчүлерiни шылаттаан. Мурлуку удурланыкчызын октаан аргазы-биле Магавал онаан ашкаш, шүлүүн үне берген. Могенил шаңналы — ат.

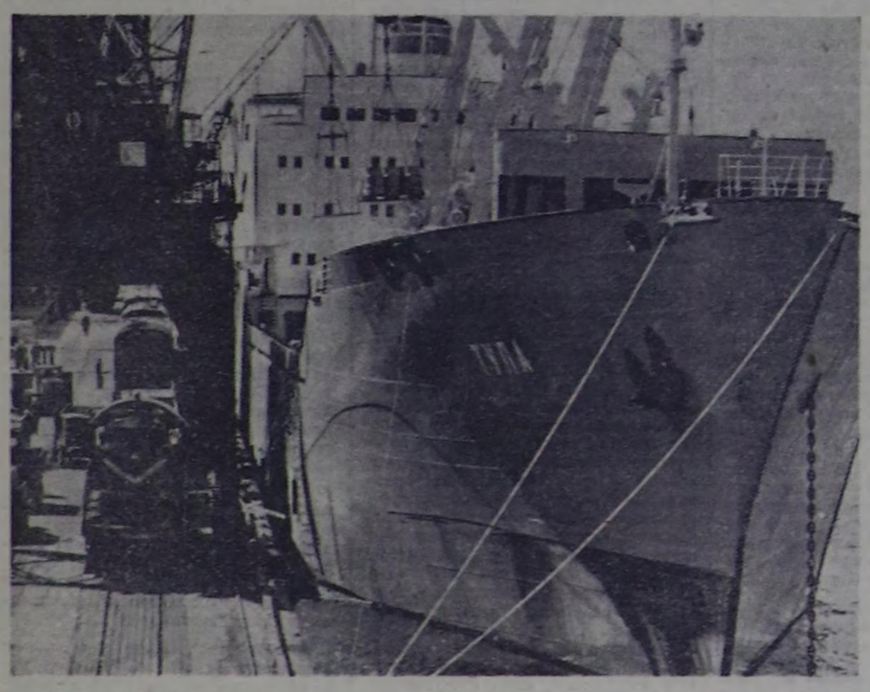
Хүреш төнгелек турда, чүгүрүк аъттарның аскын тыртыпкан. Бирги черде «Ак-Эриктиг», дараазында «Чодураа», «Чаа оруk» колхозтардан келген аъттар. Хол бомбуунге үжуражыыштыкыны хөй коруkчулерни чыгган. Районнуң ажыл-агыйларындан аңгыда Эрзиндеп шилиндек моделер, хол бомбуунуң командазы келген. Дортку салыгда арткан могелер бо: Иван Магавал—сельхозтехникумнуң студентизи (Эрзиниiң Ленин аттыг колхозтан келген), Сүлдүвей Моңге—«Тос-Хем» совхозтуң экономист-бухгалтери, Иван Дупчур—«Чаа оруk» колхозтуң чолаачызы, Василий Шимит—Самгалдайның харылзаа белдирiнiң ажылдакчызы.

Дөрт могенiң хүрежи үр болбаан. Оон соонда арткан ийи моге С. Моңге биле И. Магавал, көрүкчүлерiни шылаттаан. Мурлуку удурланыкчызын октаан аргазы-биле Магавал онаан ашкаш, шүлүүн үне берген. Могенил шаңналы — ат.

Хүреш төнгелек турда, чүгүрүк аъттарның аскын тыртыпкан. Бирги черде «Ак-Эриктиг», дараазында «Чодураа», «Чаа оруk» колхозтардан келген аъттар. Хол бомбуунге бирги черде район чемпионоу, «Чодураа» колхозтуң командазы ап, чемпион адын бадыткаан.

Чодураажылар юбилейин күш-ажылчы белектерлиг уткуп, эки байырлап эрттиргеш, чугула кампания—мал чеми белеткээринче киришкеп.

А. ДЕМБРЕЛЬ.
«Шынның» корр.

ЛЕНИНГРАД. Далай ортээлинге хөй суднолар аргыжыгазы эгелээрде. Баатай далайның пароход эргелелинге чаа-чаа суднолар немежикен. Далай ортээлинiн чудуруулге черинде «Тулаа» теплоход мээл турунаан. Ону Совет Эвилелiниң чагыын ёзугар Герман Демократтыг Республиканга будурген. Чаа судно кодуруулге краннары-биле дериттинген. Чүүн дүшүрер болгаш чудуруулге ажылдарын олар дыка чигедир. Коя машинаны чорудуулга турушундан башлаарар. Өрээлдер эки дериттинген. Олар мылымаа илиматтыг.

Бо чыл севилзүрээлге чедир Ленинградка ындыг база беш судно келир.

ЧУРУКТА: далай ортээлинде «Тулаа» теплоходту чудуруп турарры.

И. БАРАНОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Эш В. ГОМУЛКАНЫҢ чугаазы

ВАРШАВА. (СЭТА). ПАП агентилездиң дамчыдып турары-биле алырга, ПКАП ТК-ниң бирги секретары В. Гомулка июль 21-де сеймниң байырлыг хуралынга чүве чугаалаан. Польшаның төөгүзүнге чаа арын 25 чыл мурнунда ажыттынган деп онзалап демделээн.

Эжелекчилерден баштай хосталган польша хоорай Хелмге Национал хосталымышкынның Польша комитединиң тургузган турган деп, оратор чугаалаан. Ол комитеттиң турган чери болган ооң-биле кады Улусчу Польшаның баштайгы найысылалы, ооң кавайы Люблин хоорай болган.

Ол үеде эң чугула сорулга болза, гитлерлиг Германияны туюлунга чедир чылча шавар дээш демиселге польша улустуң салыышкынын көүдедири болуп турган. Национал хосталымышкынның Польша комитединиң беш ай ажылчорудулгазының түңнелинде, улусчу польша шеригниң хүрээлеңинге бо үениң чепсээ-биле дериттинген 286 муң солдаттар бар апарган. Дайынның төөгүзүнде, тодаргайлаарга, 1945 чылдың чазынында, биске чепсегленген 40) муң кижи турган, оларның 185 муну чазын чорутkан улуг-улуг тулчуушкуннарга киржип, бүгү Польшага хосталганы берген болгаш гитлержи дерииделди туюлунга чедир ашкан тиилелгее шинтпирлиг салдарны чедиргеп.

Гитлерээминиң туюлунга чедир чылча шаварыңга поляктарның киришкен чоруу кожир үеде герман агрессиядан Польшаны болгаш Европаны камгалаар сорулгалыг төөгүүр шинтпирлерни. Одер болгаш Нисе-Лужицкини таварыш эртекен польша черлерни, а ол ышкаш Щецин биле катай Балтийнынг эриктерни Польшага эгиткен шинтпирлерни хүлээп алырынга улуг рольду ойнаан.

Үндезинниге үш күрүнелерниң Ялта конференциязының шинтпирлери салдыган Польшага хамаарыштыр чөптүг болуп турар Потсдам дуторуажагазын польша улус делегейниң ийиги дайынының чылдарында хемчээл чок кончыгдал-түргедел-биле болган чидириглер-биле чедип алган. Польша улуска удур гитлержи үүлгедиргени кижи санаа четпес. 6 миллион өлүрткен болган хилинектеттиргеп кижилер — чоннуң санының 22 хуузу — коргунчуг ужур-утказы нажан-даа утпундурун болбас сан-чурагайлар ол-дур. Ынчаарга Польшага таварыштырган когаралдың хемчээлдерни ооң-биле кызыгаарлаттынмайн турар.

Польша улусту бүрүү-биле узуткаа чок кылырының арааланыг планнарының түюлунга чедир боттанмайн барган чоруу Совет Эвилелиниң, ооң мадырлыг армиязының шинтпирлиг ачы-хавыяазыдыр дээраниң дугайын бистер бөгүн база катап сактыр болзувусса чогуур деп, В. Гомулка уламчылаан.

Фашизмни чылча шаварыга кол роль ойнаан деп, В. Гомулка демделээн. 1939 чылдың сентябрь 1-ден 1945 чылдың апрель 20-ге чедир үениң дургузунда гитлержи күргаг чер шеринниң бүгү чидириглериниң 80 хуузун Совет Армия таварыштырганы гитлержи армияның чидиргилериниң дугайында чажыт рапорттар хереченген турар.

Совет Эвилелиниң улустары бодунуң тиилелгезин санап четпес каража-когаралдар-биле чедип алган. Дайынның чылдарында 20 миллион совет хамаатылар бистиң ийи тиилелгевис дээш амы-тынын берген. 600 муң совет солдаттар польша черге амы-тынын чарылган. Совет дайынчыларның мага-бодунуң соогу Европаның бүгү-ле социалистиг чурттарының черинде мөңгежин чыдар.

Национал хосталышкынның кол бызазы болгаш Польшаның күжүнүң база хамаарышпас чоруунуң магадылалы кылдыр ажылчын ажгының партиязының көрүп турганы польша-совет эвилел делегейниң ийиги дайынының чылдарында бодунуң төөгүлүг шылгалдазын тутkан деп, В. Гомулка чугаалаан.

Дайынга удур демиселди Совет Эвилели-биле кады чорудуп турган чоннуң шериг күжениишкиннерин организаставышаан, аныяк улусчу эрге-чагырга ооң-биле чергелештир шинтилел тургузуун социалистиг ёзу-биле чаарты тургузарынче кирипкен. Чурттуң муруунда туруп турар үндезин сорулгаларны түгле ол орук-биле чораап шинтпирлеп база хөгжүлдениң чаа перспективаларын ажаа хандырып болур турган.

Польша демократиянын лагериниң чүвениң алызын бодаар политиканаынга реакциялыг күштер Совет Эвилелиниге хамаарыштыр калчаалыг өжээнден чорукту, антикоммунизмни болгаш Польшага дайын муруундагы тургузуугу катап тургузар дээш реакциялыг түткүлүг удурланыштыр салып турганнар.

Польша реакциянын лагери антигитлержи эвилел бүстүп дүжер деп кордап, барын талакы күрүнелер бойлап дүшкен эрги ёзуну болгаш буржуаз корум-чуруумуг Польшага күткүптер боор деп ынанып турган деп В. Гомулка медеглээн.

Национал хосталышкынга дээш, гитлерлиг Германияга удур демиселди болгаш улусчу эрге-чагырганы бижиглазы дээш шолына реакцияга удур демиселди түгле харыүгда чорудары польша улуска шинтпирлиг тиилелгени хандырып шыдаар турган.

Польшаның катап төрүт түүүшкүүнүү Совет Эвилелиниң арминязының тиилелгезибиле, а бистиң Төрээн чурттувустуң келир үедеги хамаарышпас догуннаашкыны—социализм-биле холбаштырган чаа политиктиг концепция — кап-каш оң чыладарда польша ажылчын шинчээшкининиң дуржулгазын шүүлчүлеллиг ёаң-биле үнелеп көргенинең түңнелө болган, польша улустуң бүгү эң чаа төөгүзүнүң дургузуунда хосталган демиселиниң ханы төөгүлүг дуржулгазының базазынга ол концепция өөүп үнген.

XVIII чүс чылдың төөчүзүнде хамаарышпас чоруун чидиргенден бээр польша улустуң хосталга дээш демиселиниң дутайын чугаалаан, ооң идегелдери түгле бистиң чүс чылывыста Россияга баштайгы социалистиг революциянның тиилээнинге соонда ботганган деп, В. Гомулка онзалап демделээн. Октябрьның социалистиг улуг революциязы күштериниң туруп турган дешингүүрүн үндезинин-биле өскерткен болгаш Польшага хамаарышпас чоруукче орукту ооң-биле ажыдып бергеп. Европейжи реакцияның чөленгинижи—хаанның ёзу буступ хүшкен, өске-даа кулдакчыларының дужулгазын ойтур октаттырган. Польшаның болгаш дарлаттырган өске-даа чурттарның бот тодаратпнар болгаш түскай догуннаан күрүне болур эргенин Совет эрге-чагырга бир дугаарында чарлаан.

Революциянын сорук кинрикти салдары бүгү Европаның дешилгелиг күштерин быжыглаан болгаш польша улустуң мурнунга хосталгаже орукту ажыктаан.

1918 чылда Польша хамаарышпас чоруукту чедип алган, ынчалаа-даа ол хамаарышпас чорук божанваашаң, быжыг эвес болуп турган. Күрүне эрге-чагыргазы реакциялыг күштериниң холунга барган, ол күштер чоннуң качыгдалының дуржулгазындан түңнелдерда кылып билбес, долгандыр болуп турган революстуг чаартылгаларны билбес-даа турган.

Польша ажылчын ажгы төөгүлүг үениң боттуг негелделерин хамыктан дээре биллир турган, түге дээрге, ооң боттуг эрге-ажыктары хамаарышпас чоруукту чедип алырының болгаш дайын соолунде социалистиг инитилел корум-чуруумун тургузарының айтырыгны моөңнеттинип турган. Польша пролетариаттың ажгылыг эрге-ажыктары-биле польшаның национал эрге-ажыктарының арагызына принципиалдыг чаңгыс эң туруп турган. Ынчангаш төлээде, Польша ажылчын партия — марксизчи-ленинчи партия ажылчын ажгының политиктиг идеяларын илереткиишаан база ооң төөгүлүг үүткүлүн болгаш турасоруун боттандырбышаан, Польшаны катап төрүттүүдүрининиң концепциязының

делегей бо хүннерде

ХО ШИ МИННИҢ КЫЙГЫРЫЫ

ХАНОЙ. (СЭТА). ВИА агентилел Женева дугуржулгаларынга ат салдынган хүндең бәәр 15 чыл болган соонга таварыштыр президент Хо Ши Минниң кыйгырыын дамчыткан. Кыйгырыгда мынча дээн:

Эргим дайынчылар болган чуртташтар! Дьенбьенфута чедип алдынган алдарлыг тиилелгениң соонда бистиң улузувустуң хамаарышпас чорук, бүрүн эргелиг догуннаашкын, чаңгыс эң, девискээр талазыбыле бүдүн турары — кол-кол аргелерин Вьетнам талазы-биле Женева дугуржулгалары хүлээп көрген. Оон бәәр 15 чыл эрткен. Ол дугуржулгаларда бүгү Вьетнамны катыштырар дээш 1956 чылда бүгү-нимти хостуг соңгууда чорудар деп айыткан.

Ынчанымже америк империалистер Женева дугуржулгаларын боттандырарынга мыт чок кара сагыштыг шаптык таварыштырган, бистиң чурттувуска удур эжелекчи дайынны эгелээш, кижи төрелгетениң төөгүзүнде эң аравтанаыг колония дайынын өскүткен.

Бистиң чаңгыс ай кылдыр сырый каттышкан чепсектиг күштериивис болгаш бүгү чурттувустуң улузу чүүл бүрүн каража, ачы-гаалдарга таварышпышаан. Төрээн чурттун мангалап алыр дээш, америк эжелекчи дайынга удур соолгу 15 чыл дургузунда маадыр демисежин келген. Америк империалистериниң эжелекчи планнары үргүлчү буурап, американнар улам улуг коргаалдарга таваржып, бистиң улузувусе чедиишкинниң кырынга чедиишкин чедип ап келген, ынчангаш туюлунга чедир тиилээрин черле чедип алыр деп бүзурелдиг мен.

Соңгу таланың чепсектиг күштери болгаш улузу америк эжелекчилериниң үргедекчи дайынын аштырышкынга таварыштырган.

Мурнуу таланың чепсектиг күштери болгаш улузу американнарның «түе чер дайынын» аштырышкынга таварыштырган.

Эрткен чылдың бо үезинден бәәр байдал биске ажыктыг, дайынга таарымча чок кылдыр үндезинин-биле өскерилген. Мурнуу Вьетнамның девискээрининг бештин дөрт кезии хосталган, ол девискээр чонуң 75 хуузу болур чурттакчылардыг. Тиилелге ындыг турда, Мурнуу Вьетнамның улус төлээлекчилериниң конгреин хуралдап чыылган. Мурнуу Вьетнам Республиканың Революсчу Түр чазаан, Консультативтиг Чөвүлелин соңгаан. Ол чазакты удаваанда аки-дуңма, наймаралдыг 20 чурт хүлээп көрген, бүгү делегейниң улустары аңаа изиг байыр чедиргеп.

Президент Никсон америк улустуң эрге-ажыктарынга өскерикчи болбушаан, бистиң чурттувустуң мурнуу кезээнге эжелекчи дайынны калбартырыы, бомбалакчы «В-52» самолёттарның халдакчы ужудушкуннар кылырын күштелдиргени болгаш бистиң хоорай, суурларывысты чок кылып, бистиң чуртташтарывысты хыдып, чаа-чаа араатанныг херектер үүлгедир дээш, хоран химикаттарны ажыглаарын күштелдирип, калчаалыг шиитпирлер үндүрерин үргүлчүлеп келген.

Америк империалистериниң аштырары чайлаш чок турбуже, олар боттарының кара сагыштыг планнарындан амдаа ойталавайн, бистиң чурттувустуң мурнуу кезээнден халбактанып турар. Бистиң чепсектиг күштериивис болгаш чурттувустуң бүгү улузу, миллион-миллион кижилер чаңгыс кижи дег, революсчу маадырлыын көргүзүп, найыгдаа каража, когаралдарга таваржырындан коргшайн, удурланыышкын дайынын үргүлчүлээр, күштелдирер, америк шеригелерин туюлунга чедир тиилээрине, чалча арминыны, администрацияны бүрүн чылча шаварынга чедир демисежир, соңгу таланы камгалаар, чурттуу тайбың каттыштырыы эгелээр деп ылап шиитпиринг.

Бүгү делегейниң биске деткимче, дузаламчы көргүзүп турарынга чүректиң хамыынган илергейлеп болур арганы ажыглап көрейн. Чөптүг чорукту үнелээр, аки-дуңма социалистиг чурттар, чазактар болгаш улустар, оон иштинде Каттышкан Штаттарның демшилгелиг кижилерп бүрүн тиилээрине чедир чурттуу камгалаары дээш, америк эжелекчи дайынга удур вьетнам улустуң демиселинге улам улуг деткимче, дузаламчыны көргүзер деп бүзурелдиг мен.

Дайынчылар болгаш чуртташтар, дидим бурунгаарлаңар!

Америк империалистиг эжелекчилер аштырар!

Вьетнам улус чугаа чок туюлунга чедир тиилээр!

Куба чимис культураларын остүрерине таарымчалыг оран. Кубаның апельсин, грейфрут болгаш дикон чимистерин делегейниң хей-хей чурттары содып ап турар. Соолгу чылдарда чурттуң бүгү можуларынга, Пинос ортулукта чимис тарыыр шөлдерин улам калбартыр планнарны боттандырып агелээн. Ынчангаш хей-хей районнарда чүс-чүс гектар кур черлер шиңгээдип алдынган. Чуртта тарыыр чимис өстүрер алгын хей черлер тургустунган. Ында кедээ ажылагийны тарыыр чаш ыяштар-биле хандырар ажылдардан сыгыда, чимис ыяштарының чаа-чаа сорттарын өстүрер шенелде ажылын кылып турар. Ам лимон дүжүдүн база бир ажаан алыры чуртта эгелей берген. Дүжүт чаагай болган.

ЧУРУКТА: Хибаритонуң тарылга шөлдеринде баштайгы лимонну ажаан ап турары.

С. ПРЕОБРАЖЕНСКИЙНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ТУР ЧАЗАКТЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революсчу Түр чазаа Вьетнам талазы-биле 1954 чылдың Женева дугуржулгаларынга ат салдынган хүндең бәәр 15 чыл болган соонга таварыштыр медеглел чарлап үндүрген деп, Парлалганың хосталга агентилели Мурнуу Вьетнамдан дамчыткан.

Америк империалистер болгаш оларның дузалакчылары чалча ёзу-чурумну ажыглавышаан, Женева дугуржулгаларын соолгу 15 чыл дургузунда хажагай чөрүүн үреп келген. Мурнуу Вьетнамны АКШ-тың чаа хевирлиг колониязы болгаш шериг баазазы болдуруп алырынче база Вьетнамның ийи кезик кылдыр чарылган турарын үзамдыктырарывыс үүлүүн салбышаан, мурнуу-вьетнам улуска удур эжелекчи дайынны чорудуп турар. Олар оон-биле чергелештир ВДР-ге удур уаттаашкын дайынын чорутпушаан. Вьетнамның ийи кезээнде кемниг херектерни үүлгедип турар деп, медеглелде чугаалаан.

ВДР-ниң чепсектиг күштери болгаш улузу америк империалистерни аштырышкынынга таварыштырган. Мурнуу Вьетнамның чепсектиг күштери болгаш улузу АКШ-тың империалистериниң, оларның чалчаларының «түс чер дайынынга» аштырышкынынга база таварыштырып турар деп, медеглелде демдеглээн.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революсчу Түр чазаа Вьетнам талазы-биле Парижте болуп турар чөвүлел хуралга бодунуң барымдаалаар туружу кылдыр Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң санаалааны вьетнам айтырыгны инитя шиитпирлээрининг 10 үүлүн хүлээп алган, мурнуу-вьетнам улустуң кол национал эргелерин магадылап бээрин барымдаалап, Мурнуу Вьетнамның айтырыын тайбың шиитпирлээрине бодунуң күзелдиин илергейлээн деп, медеглелде оон ыңай демдеглээн. АКШ-тың президентиин Никсонуң 8 үүлдең тургустунган, Вьетнамга тайбың программазы болгаш Тхиеунуң алды үүлдең тургустунган «хостуг соңгууда» дугайы дээр чүвезин вьетнам улустуң кол-кол национал эргелерине база Мурнуу Вьетнамның улузунуң салым-чолун боду шиитпирлээр эргезинге бүрүнү-биле удурланыышкак деп, медеглелде чугаалаан.

Вьетнам улустуң соксаал чок демисел чорудуп турарының түңнелинде америк империалистер ВДР-ниң девискээрин бомбалаарын чугаа чок соксадыр болгаш Вьетнам талазы-биле дөрт талалыг чугаалажышкынынга киржир ужурга таварышкан. Каттышкан Штаттар Париж чөвүлел хуралынга хоозун негелелерни салбышаан, эжелекчи дайынны соксадыр. Мурнуу Вьетнамдан америк шеригелерин, чалча чурттарның шеригелерин чугаа чокка, бүрүнүбиле үндүрер дугайында кол айтырыгны шиитпирлээринден билдаарын орадаажып турар деп, медеглелде айыткан.

Медеглелде демдеглээнин ёзугаар алырга, Вьетнам талазы-биле Париж чөвүлел хуралы үүлгө Каттышкан Штаттарның болгаш Сайгонуун чалча администрациязының удуртулгазы кижи деп, медеглелде түңнел кылдыр демдеглээн.

(СЭТА).

Найыралдыг аалдаашкын

ГАВАНА. (СЭТА). Куба Республиканың Революсчу чазаанның чалааның ёзугаар Гаванага бир отряд совет шериг корабльдери найыралдыг аалдаашкын кылып чеде берген. Эрик кудумчуларынга чүс-чүс муң чурттакчылар үнүп келген. Гавананың кудумчулары, бажыңнары байыралдыг шиметтинген. Совет ырлар чаңгыланып турган. Чер болганга совет болгаш куба туктар кинекээн.

Далайга совет корабльдер барааны — ракета крейсери, камгаладыг ийи корабли, суг иштинге чоруур ийи хеме, далайга чоруур база болгаш танкер коступ келген. Далай ортээлинге оларны Кубаның Шериг-Далай Флодунуң ракета катерлери уткаан.

Совет корабльдериниң байыр чедирип 21 даштаанны дыынналган. Харыы кылдыр эрик батареяларының даштаашкынары чаңгыланган.

Далай ортээлинге хей кижилиг митинг болган. Анаа Кубаның Компартиязының ТК-зының кежигүнү, революсчу Шериг-Далай Флодунуң командылакчызы майор Альдо Сантамариа сөс алган. Совет корабльдер отрядының командири вонтр-адмирал С. С. Соколов харыы сөзүн чугаалаан.

Сан өскен

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Улус армиязының зенитчилери июль 20-де Хабак можуга Вьетнам Демократтыг Республиканың агаар делгеминче шургүп кирип келген умудуйчу чок америк разведка самолёдун дүжүр аткан.

Ынчангаш ВДР-ниң агаар делгеминге дүжүр аттырган америк самолёттарның нимти саны ам 3.307 болган деп, ВИА агентилел дамчыткан.

Фестиваль ажыттынган

АЛЖИР. (СЭТА). Культураның эң баштайгы бүгү Африка фестивалы Алжирде байырлыг ёзулал биле ажыттынган.

Алжирге фестиваль эртинер шиитпирин 1967 чылда Африканың чаңгыс эң организациязының кежигүннери чурттарның күрүнелер, чазактар баштынарынын шуулганының дөрткү сессинизинга үндүрген. Бүгү Африканың ол шуулганы «Найырал. Африканың улустарының аку-дүңма ёзулу болгаш чаңгыс эвил» лозунгнуг эртер. оон организацияларының бодап турарын ёзугаар алырга. Африканың аныяк күрүнелериниң национал бот-медерелин оттуларынга болгаш бодарадырынга, динти колония дарлалынган бүрүн хостаарынга дуза болур ужурлуг.

Барык 30 чурттуң төлээлерин Алжир өөрүшкүлүг уткуп алган. Олар боттарының онза сонуурганчыг панционал уран чүүлүн аңаа көргүзер.

Фестивальдың программазы улуг болгаш чүүл бүрү. Ында театр коллективтериниң ковкурузу, хөгжүмчү, фольклоржу болгаш ыраажы ансамбльдериниң, танцы, балет бөлүктериниң, тус-тус ойнакчылар-ның көргүзүүлгер чарыжы, культура айтырыгларының талазы-биле чугаалажышкынар кирген. Африканың кино неделязы эртер, бурунгу, амгы афрык уран чүүлдүң, чуруулганын, улустуң чогаадылганын, номнарның, бижимел чогаалдарының делгезегелери организастаттынар.

Фестиваль оон киржикчилериниң байырлал кылажы-биле ажыттынган. Оларга алжир удуртукчулар. Африканың чаңгыс эң организациязының чиңгине секретары Д. Теллп, хей санныг аалчылар, олардың аразында ССРЭ-ниң Культура министри Е. А. Фурцева баштаткан совет төлээлер киир байыр чедиргеп.

Космонавтар Ай кырында

НЬЮ-ПОРК. (СЭТА). «Аполлон-11» космос кораблининг экипажының кежигүннери Айга хондуруушкун кылырын болгаш олче үнерин — планнаттынган эң марын шенелделерин күүсеткеп.

Июль 20-де кожээ космонавтар Н. Армстронг биле Э. Олдрин кол блоктан ай кабиназынче шилчээш, кабина системаларының хондуруушкун кылыр бетинде соолгу хынаалдазын кылган. Космонавт М. Коллинз кол блокка арткан.

Оон соонда ай кабиназы аңгыланган болгаш хей-хей маневрлер кылган соонда, москваны-биле 23 шак 18 минутада Армстронг биле Олдрин ону Айда Ыржым далай девискээрине хондурушкан.

Хондуруушкун чедиишкинниг эрткен соонда космонавтар ужудуушкун удуртукчуларының чөпшээреэнин ёзугаар планнаттынган дыштанылга үезин эрттиреринден ойталаан. Ай кырынче дашкаар үнген.

Июль 21-де москваны-биле 5 шак 56 минутада Ай кырынче дашкаар баштай Нейл Армстронг үнген. Люктан чаа дамчыштыр баткан. «Чаңгыс кижиге улуг эвес-даа бол, бүгү кижи төрелгетенге кончуг улуг базым-дыр ийин бо— деп, Ай хорадуунге буду-биле баштай деггеш, ол чугаалаан. 19 минута эрткен соонда Армстронга Эдвин Олдрин база чедип келген.

Космонавтар 2 шак аныг үе дургузунда планнаттынган ажылдарын күүседип — Ай кырынга чоруп болурунуң артаарын хынап, ай будумелдериниң хевирлерин чыып, эртем дериглерин тургускаш, ай кабиназын оон даштындан көргеп.

Ай кырының хорадуу хоюг үлдүреш, ынчангаш аңаа буттар дайгактаар болза-даа, космонавтар аңаа кылаштаарынга дорааи чаңчыга берген. Олар бурунгаар үеейгеш, буттарының аразын хере баскылап алгаш кылаштажып чораан.

Космонавтарның баштай кылган түңнелдерин ёзугаар алырга. Ай будумелдери вулканнан укталып тывылган, олар шаараш болгаш «порошок шинчилиг» хоюг. Ай кырының будумелдериниң өөң колдуунда куу. Олдрин хүрен өөнүт будумел аймаан база тып алган.

Москваны-биле 8 шакта Олдрин ай кабиназынче кирип келген, Армстронг Ай кырынга база 10 минута дургузунда артып калган.

Армстронг биле Э. Олдрин Октаргайны шинчилээринге боттарының аны-тыным берген совет космонавтар Юрий Гагарин биле Владимир Комаровтуң болган америк космонавтар Вирджил Гриссомнуң, Роджер Чаффинин болган Эдвард Уайттың медальдарын Черинң чайгаар бүткен спутнигинин кырында арттырып кааи.

Космонавтарның Айга турган үезинде олар президент Никсон-биле чугаалашкан. Никсон космонавтарның чедиишкининг болганынга байыр чедиргеп.

Космонавтар Айга АКШ-тың национал тугун база тургускан.

(СЭТА).

Космонавтар Айдан ужудуп үнүпкен

НЬЮ-ПОРК. (СЭТА). Июль 21-де космонавтар Н. Армстронг биле Э. Олдрин Айга барык 22 шак дургузунда турган.

Ай кабиназының экипажы дыштанып, чемненип алган соонда, ужудуушкуннуң эң харыысалгалыг үе-чадаларының бирээзи—Айдан ужуп үнүштериниг белеткенип эгелей берген. Москваны-биле 20 шак 54 минутада ай кабиназының ужуп үнүүшкүн улашкызының кол хөделдиргичизин ажылдаткан. Кабина удаваанда Айны долганырының орбитазынга келген.

Оон соонда чигеленишкин кылыр системаның хөделдиргичилериниң дузазы-биле хей-хей таарыштырылга ужудуушкунарын ёзугаар алырга, чүгле соолгу ийи чылдарның дургузунда белеткеп Мурнуу-Африка Республиканың чаза америкаппарның оргузунга пропагандага бир миллион хире долларны чарыткан.

Чижээ, Мурнуу-Африка Республиканың информацияа албан черинин 1968 чылда чадыгзалы 400 муң чыгам доллар болган. Во информацияа албан черинин штаб-квартирazы Нью-Йоркта турун турар. Пропаганда конторазының директору де Вильерстиң чугаалааны-биле алырга, бо хей тудуун колдуун кинофильмнерни көргүзериниг болгаш парлалга продукциязын тараарынга чарыгдаан. Хооран эрге-чагыргалары ном садыглаар тускай магазинин Нью-Йоркка ажыдарын расистерге дорааи чөпшээреп берген. Мурнуу-Африка Республикада соок-ааы ылгаар бужар ёзучурумну мактап, мурнуу-африка черде расистерниң кеминг үүлгедиглерин агартып турар номнарны ол магазинде садып турар.

Расистерниң кады ажылдажылгазы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу-Африка Республиканың расистчи ёзу-чурумунуң төлээлекчилери АКШ-тың эрге-чагыргаларының иледе өмөзжилгезин ажыглавышаан. Каттышкан Штаттар биле мурнуу-африка расистерниң аразында харылааларны улам ынай быжыглаарының эрге-ажыктарын удуртулга болдуруп, америк хей-ниитивап төөредирин идепкейжидип турар.

АКШ-тың юстиция министерствозунуң тускай медээлеринде Мурнуу-Африка Республиканың «Ивонне» деп кемниг ёзу-чурумунуң төлээлекчилери Америкага бир миллион доллар чедир чедип ап шыдаваан.

Мурнуу Вьетнам Республиканың улузу болгаш Революсчу Түр чазаа АКШ-тың империалистериниң эжелекчи дайынынга удур вьетнам улустуң демисели-биле эң-сеткилин социалистиг чурттарының, делегейниң бүгү чурттарының чазактары болгаш улустарыбиле каттыштырып, улуг деткимче, дузаламчыны көргүзүп турарының үүлгедиглиг болгаш ыңай ажыглап көрейн. Чөптүг чорукту үнелээр, аки-дуңма социалистиг чурттар, чазактар болгаш улустар, оон иштинде Каттышкан Штаттарның демшилгелиг кижилерп бүрүн тиилээрине чедир чурттуу камгалаары дээш, америк эжелекчи дайынга удур вьетнам улустуң демиселинге улам улуг деткимче, дузаламчыны көргүзер деп бүзурелдиг мен.

Дайынчылар болгаш чуртташтар, дидим бурунгаарлаңар!

Америк империалистиг эжелекчилер аштырар!

Вьетнам улус чугаа чок туюлунга чедир тиилээр!

ФУТБОЛ

Россия Чөвүлелиниң шаңналы дээш

«Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң Россия Чөвүлелиниң шаңналы дээш колхоз, совхозтарның күш-культура коллективтериниң футбол командаларының аразынга маргылдаа эрткен субботада Кызылда «Хүреш» стадионга болган.

Тыва АССР-ниң «Революсчилиин чалбыыжы» колхозу биле Красноярск крайның «Знаменский» совхозуунуң командалары ужурашкан.

Аалчылар оюнуң эгезинден эгелээш инициативаны холга ап, оон бирги чартыының төнүүзүнге чедир 3 мячиин киир тепкен. Чапсар сөөлүнде тандыжылар демниг халдап, ийиги чартыының төнүүзүнге чедир 3 санны улай-улай киирип, мурнай берген.

Чапсар сөөлүнде олар база бир санны киир тепкен. Оон соонда турачылар санны деңнештирер хээш идепкейлиг, демниг халдаарының үзүү, камгалалчо шилчеш, шын эвес туруштуу эдээннер. «Лучинин» ойнакчылары тиилелгиг төнүүгө чедир үлам чараш халдап, мергежилиг удам бедидип ойнаарынын орунгга, демниг халдаашкынларын кошкадып, ойнакчы бүрүүг болунуп думчуун борап халдап эгелээш, эдээн каш удаа дем, дээш чок тевиглерни кылган.

Бо ужуражылга 4:0 санныг болуп, «Луч» тиилээн.

М. ГАМИДОВ.

Республика чемпионады

Футболга бистиң республиканың бирги чери дээш маргылдаалар эрткен дыштанып хүннерде үргүлчүлээн.

Баштайгы хүн эрткен чылгы чемпионатка шаңналдыг черлерни алган «Динамо» (Кызыл) биле «Даг-дүгүү» (Ак-Довурак) командалар ойнаан.

Динамочулар оюнуң эгезинден эгелеп эки ойнап, 9 минута эрткенде оларның оң талакы кыдыкы халдакчызы Олег Панасевич «Даг-дүгүүнүң» хаалгазынче бирги мячиин киир тепкен. Оон соонда оон шимчектир апарган. Ак-довуракчылар үидаравайн дидим халдап, 29-ку минутада харыы мячиин киир теп, оюнуң баштайгы чартыының төнүүзүнге чедир каш-ла минута артында база бир мячиин киир тепкеш, мурнай берген. Ынчалза-даа ол үеде динамочулар 11 м черден шиитке тевиг кылыр эргеин алза-даа, оларның камгалакчызы Валерий Потылицын мячиин хаалганы ажыр хей теп чорудупкан.

Чапсар сөөлүнде демисел улам чидиглеңген. «Даг-дүгүүнүң» ойнакчылары ынаы-бүрү кажар аргаларны ажыглап, мячиин удурланыкчыларының хаалгазынче элээп каш удаа чедире берзе-даа, оларның халдакчыларының тевиглери дээш чок баргылаан.

Динамочулар санны деңнештирерин кыыткан. Олар ол сорулгазын ужуражылганың мырынай төнүүзүнде чедип ап, оларның солагай талакы кыдыкы халдакчызы Юрий Рощин бир мячиин киир тепкен.

Бо солуң ужуражылга 2:2 санныг болуп төнген. «Динамо» ол оонга бо сезонда түңнел маргылдаа оюннарга аңаа эргежок чүүлүн бир санны чидиргеп. «Динамо» дүүн 22-де «Восток» (Чадаана) командаа-биле ойнаан.

Дараазында хүнде «Луч» (Хову-Аксы) биле Туран хоорайның командалары ойнаан турда, «Лучинин» ойнакчылары идепкейни холга бүрүн ап, оюнуң баштайгы чартыының төнүүзүнге чедир 3 санны улай-улай киирип, мурнай берген.

Чапсар сөөлүнде олар база бир санны киир тепкен. Оон соонда турачылар санны деңнештирер хээш идепкейлиг, демниг халдаарының үзүү, камгалалчо шилчеш, шын эвес туруштуу эдээннер. «Лучинин» ойнакчылары тиилелгиг төнүүгө чедир үлам чараш халдап, мергежилиг удам бедидип ойнаарынын орунгга, демниг халдаашкынларын кошкадып, ойнакчы бүрүүг болунуп думчуун борап халдап эгелээш, эдээн каш удаа дем, дээш чок тевиглерни кылган.

Бо ужуражылга 4:0 санныг болуп, «Луч» тиилээн.

М. ГАМИДОВ.

Редакторнуң орлакчызы Д. О. БЕГЗИ.

Цирктi көөрүнче далажыңар!

Июль 24-те Москваның күрүне циригиниң артистериниң **түңнел көргүзүүлери** *болур.*

Кежээкиниң 7.30-де эгелээр.

кино

ИЮЛЬ 23-ТЕ

НАЙЫРАЛ»: «Доктор Абстың шенелдези» 10, 12, 2, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«БАЯ-ХЕМ»: «Эльбага ужуражылга» 3, «Дуруумажын» 5, 7, 9 шактарда.

ГАННОВЕР, Германияның Коммунистиг партиязының чарлал самбыралары барыынгерман коммунистерниң «Унзере цайт» солунун чонга чарлап турар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

редакциянын адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда кылдызының 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыралал кылдызының 23-54, культура кылдызының 37-13, кодээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа база совет тургузуг кылдызының 21-27, информация кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00595

БҮГҮ ЧҮРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 тыллa үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮЛЬ 24 ЧЕТВЕРГ № 172 (8018).

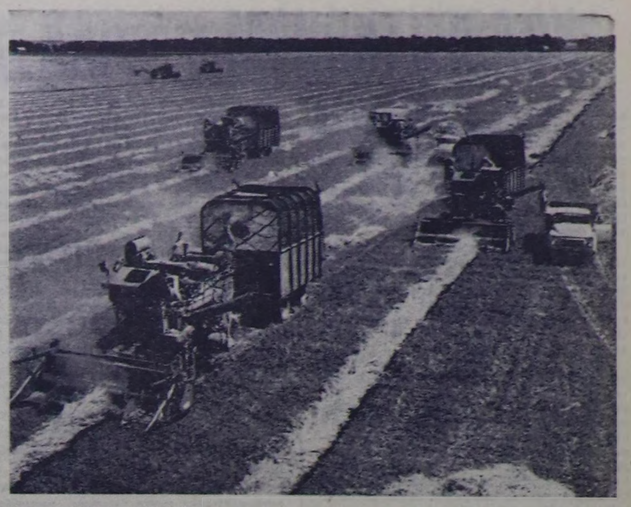
Өртээ 2 көп.

Кубань делгемнеринде тараа кезери нагбарган. Хоозларда ажылдап турар тракторлар 43 мун, жатказар 10 мун болгаш комбайннар 14 мун.

Тимашевск районга күзүн тараан тараалариның дүжүүт чагаай өөрү үнген. Ында бир гектардам-на бастырып ап турар кызыл-тас дүжүүт 35—36 центнер.

ЧУРУКТА: «Октябрь» колхозтуң хоозуларынга күзүн тараан кызыл-тас тавычаларын белдүрбүшаан, бастырып турары.

Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

КӨДЭЭ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРНИҢ АМГЫ СОРУЛГАЛАРЫ

С. К. ТОКА,

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары

Коммунистиг партия болгаш Совет чазаа көдээ ажылагайның улам ыдай кадрлер таләзы-биле улуг-улуг экономиктиг хемчелгелерни төлевилээн болгаш хажык чок бодтандырып турар. Оон түнелиндө колхозтарның болгаш совхозтарның бодүүнар аргалары улам-на долузу-биле ажыттынып, көдээниң ажыл-ишчилериниң эдегелеги чоруу кодуруген, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинниң бүгү аспыларын хөгжүдүрери. оларның материалдыг сонгуургалы ескен. Мал ажылының продукциязын бүдүрериниң болгаш белеткээрин көвүдедириниң, бо чылын дүжүт ажаан алышкынына база тараа белеткелдерин хандырарының талазы-биле эргежок чүтүлга, төдаргай хемчелгелерни СЭКП ТК болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң төлевилээн.

Колхозтулар, совхозтарның ажылгынналары, бистиң республиканың көдээ ажыл-агыйының түскай эртемнигнерге партияның XXIII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның Пленумнарының төөгүүт шинтиирлерин күүсетпишаан, чер база мал ажылының продуктуларын бүдүрерин улам-на көвүдедип, колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын быжыглап турарлар. Тараа культураларының дүжүүтүнге болгаш мал кыштагалдыкшыларга багай салдарлы чедирген эртекен чылдың кедергей кандааштыны, соок кыжы база орайтаашкынныг час түрээ-даа, республиканың барык-ла бүгү ажыл-агыйлары мал ажылының продуктуларын күүрүнеге садарымның чартык чыл планнарын ажыр күүсеткен болгаш малдың баш санын улам көвүдүткен. Чартык чылда сүт садарының планын 123 хуу, эттиин — 108,3 хуу, дүктүүн—131,5 хуу күүсеткен болгаш эртиек чылга бодаарга, мал бажын көвүдүткен Эрзин районга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофсөвүдедиин шилчиир Кызыл түгүн тыныскан.

Таңды районнуң малчыннары эки ажылдап, чартык чылда эът садарының планын 152,2 хуу күүсеткен, Барыын-Хемчик—150 хуу. Бии-Хем 132,6 хуу күүсеткен. Чылдың бирги чартыында сүт садарының талазы-биле оннаалгалары «Бүрен», «Саян», «Өөк», «УТКА 25 чылы», СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтар болгаш еске-даа ажыл-агыйлар хүүсаа бетинде күүсеткен. Ярлыг түгүн тыныскан.

Таңды районнуң малчыннары эки ажылдап, чартык чылда эът садарының планын 152,2 хуу күүсеткен, Барыын-Хемчик—150 хуу. Бии-Хем 132,6 хуу күүсеткен. Чылдың бирги чартыында сүт садарының талазы-биле оннаалгалары «Бүрен», «Саян», «Өөк», «УТКА 25 чылы», СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтар болгаш еске-даа ажыл-агыйлар хүүсаа бетинде күүсеткен. Ярлыг түгүн тыныскан.

Ынчалза-даа партияның XXIII съездиниң болгаш СЭКП ТК-ның март Пленумунуң көдээ ажыл-агыйны бүдүрүлгезинниң бүгү ажыларын шинтиирлерни көүүрер дугайында шинтиирлерни күүсеткен талазы-биле республиканың чамдык колхозтарны болгаш совхозтарны четпес ажылдап турарының шүүт чүтүлээр хемелээш. Бистең чаш малды камгалап ап турарны, мал ажылының продуктулуу ам-даа куду, шинтиинни малынга быжыг чем-суурну тургузарының айтырыны четпес шинтиирлеп турар. Оон түнелиндө бо чылын республиканың көдээ ажыл-агыйларының ажыттынган ажылдарын чыгыдыр, ооң кемниг-тиг механизациязын шинчээдип алган—мал чемни белеткээр механизаттыгнаан ийи звенонуң тургускан. Олар ажегежок чүтүлга тракторнуң кезер машиналарын, силос комбайннарны, дырбаашар, волокушалар, ангыр-транспорт-биле бүгүүн хандыртынган. Звеноларга планны бергеш, олар кандыг чемни база чежеин белеткээрин, оналаалганы күүсеткенин база ажыр күүсеткенин дээш кол болгаш немелде тодевир кандыг болуүү тодаратты-ынган. Оон түнелиндө колхоз бодүүн чемнер белеткээринин планын барык 40 хуу чедир күүсеин бергеп. Шигларинке сигеп белеткеп турган кижилер суггаттыг чөрге өстүүгеп 500 тонна медени сараттаашкын, ам Сой хемнинг чедиргеннеринге, Ажык, Ишкинмерже чоруннан.

«Тиилелге» колхозтуң эгелекчи чоруун районнуң өскедаа ажыл-агыйлары деткип турар. Чижээ, «Октябрь 14 чылы» колхозта сигеп кезилдээнин организастыг чорудун турар. Ында Терзит хемнинг кирген аксында, Вирлаев деп черде, Курраг өзеңде, Тарлатпыг оргулаажыкта чем болгаш тараан сигеп эки үнген. Июльдуң 20-гө чедир алаа 400 тонна ажыт эки сигенин сараттаан. Каа-Хем районнуң өскедаа, ажыл-ишкинерге чоруннан.

«Тиилелге» колхозтуң эгелекчи чоруун районнуң өскедаа ажыл-агыйлары деткип турар. Чижээ, «Октябрь 14 чылы» колхозта сигеп кезилдээнин организастыг чорудун турар. Ында Терзит хемнинг кирген аксында, Вирлаев деп черде, Курраг өзеңде, Тарлатпыг оргулаажыкта чем болгаш тараан сигеп эки үнген. Июльдуң 20-гө чедир алаа 400 тонна ажыт эки сигенин сараттаан. Каа-Хем районнуң өске-даа ажыл-агыйларында сигеп кезилдээни организастыг чорудун турар.

Ынчалза-даа партияның XXIII съездиниң болгаш СЭКП ТК-ның март Пленумунуң көдээ ажыл-агыйны бүдүрүлгезинниң бүгү ажыларын шинтиирлеп көүүрер дугайында шинтиирлерни күүсеткен талазы-биле республиканың чамдык колхозтарны болгаш совхозтарны четпес ажылдап турарының шүүт чүтүлээр хемелээш. Бистең чаш малды камгалап ап турарны, мал ажылының продуктулуу ам-даа куду, шинтиинни малынга быжыг чем-суурну тургузарының айтырыны четпес шинтиирлеп турар. Оон түнелиндө бо чылын республиканың көдээ ажыл-агыйларының

КОЛЛЕКТИВИЗМ — ЧАА ДЕЛЕГЕЙ КИЖИЛЕРИНИҢ ЧАРЫЛБАС МӨЗҮЗҮ

Беш чылдың мурнакчыларының күш-амылчы алдарлыг чоруктарындан, эртемденнерниң уран чогаадылгаларындан болгаш дайынчы кызыгаармыларның эрес-маадырлыг чоруктарындан, совет кижилерниң бүгү-де кайгамчыктыг херектеринден болгаш аажы-чаңнарындан оларның угаан-бодал будумү, оларның идейлиг бүзүреллериниң, бистиң нииттилеп моралывыстың күжү болгаш арыг чагаг чоруу чырыткыландыр илергейлеттинип келир.

Мораль нормаларының болгаш иргелделериниң талазы-биле бодунуң системазын нииттилеп бүрүзү амылдап кылыр. Коммунизмниң медерелдиг, бүзүреллиг тургузунчузунга турза чогуур кижиниң аажы-чаң шынарларын, оон иштинде коллективизмниң аажок сайзырангай сагыш-сеткили ышкаш ындыг шынарны социалистиг нииттилеп хамыктың бедик тургузуп турар.

Коллективизм — коммунистиг мөзү-дүр. Ол мөзү социализм болгаш коммунизм үезинде нииттилеп харылзааларының алыс будумүнге таарышкан. Амыдыралдың буржуаз хевири кижилерни бот-бодундан болгаш нииттилелден аңгыланырынче, ылгай көргүрүнче күткүп турда, социалистиг амыдырал угланыышкыны нииттилеп-дің ниити эрге-амыктары болгаш сорулгаларыбиле каттышкан дең эргелиг кежигүннери болуур кижилерниң чоокшулажырынга, сырый каттыжарынга идиг берип турар.

Совет кижиниң угаан-бодал кижизидилгезиниң бүгү чорудулгазы — өөредилгези, күш-амылы болгаш амыдырал-чуртталгазы —бистиң нииттилевистиң экономиктиг, социал болгаш культурлуг амыдыралының чугула звенозу болуп берген коллектив-биле чарылбас холбаалыг. Ол нииттилеп өндүр улуг күжүн болгаш салдарын амыл-ишчи бүрүзү үргүлчү көрүп, бедии-биле үнелеп турар. «Коллектив дээрге кошкак кижи безин күш кире бээр ийиги өг-бүле-дир, а коллектив чокта күштүг кижи безин кошкак болур» — деп, Москваның Владимир Ильич аттыг заводунуң сиесары С. Антонов бодунуң найыралчы амылчын коллективиниң дугайын чугаалавышаан, «Правдага» чөптүү-биле бижээн. Нормазын күүсетпейн турар чаа келген кижини азы амылчынны эң дээре будүрүлгечилерниң деңнелинге чедир кодүрөр деп хүлээлгени бодунуң кады амылдап турар эштери-биле бир демей бодунга алган Социалистиг Күш-амылдың Маадыры, Кузбасстың мурнакчыларының бирээзи Александр Бабенков «бот-боттарынга дузалашпышаан, харын чүгле коллективже дүрген болгаш бүзүреллиг бурунгаярлап болур» деп медеглээн.

Чаңгызы шуптузу дээш, шуптузу чаңгызы дээш! Найыралдың болгаш эш-өзүзунуң ол чаагай ыйгырыын СЭКП-ниң Программазы коммунизм тургузукчуларының моральдыг дүрүмүнүң принциптериниң бирээзи кылдыр чарлаан. Коллективизмниң, эш-өзүзунуң найыралының болгаш дузалажыларының угаан-бодалынга бүгү ажылчы чоннарны кижизидери — коммунистиг кижизидилгениң ниити херээжиң чарылбас кезээ-дир.

Кижилер коллективже чурттаан, оон саналоналын болгаш тура-соруун хүндүлеп көргөн, хуузунда эрге-амыктарын нииттинип эрге-амыктары-биле дүүштүргөн турарының дугайында чугаа чоруп турары ол. Кижиниң хууда аргамергежилдери болгаш уран салымы совет күш-ажылчы коллективже, эш-өзүзунуң байдалынга алызындан илергейлеттинип турар.

Демниг болурунуң сагыш-сеткили, эштериниң шаг үргүлчү деткимчезин алыры — бодунга салдынган сорулганы чедип алырынга кижиниң бүзүрелин бижыглап турар ханы болгаш күштүг сагыш-сеткил ол-дур. Оон-биле кады ол сагыш-сеткил коллективтиң мурнунга харылсалгалыг болурун медереп билир ыылдыр чаңчыктырар болгаш ындыг медерел харын социалистиг нииттилелге бүгү күш-биле илергейлеттинип келир. Бригаданың, заводтуң азы тудугнуң, колхозтуң азы совхозтуң хүлээлгелерин күүседири бүгүдениң болгаш кижи бүрүзүнүң демниг, найыралдыг амылдаанындан, энергиязындан болгаш инициативазындан хамааржыры билдингир болгай. Ынчаарга чаңгыс кижиниң безин күш-ажылчы салыышкыны ниити херектиң чедишкинниг болурун дыка хөй чүүлдер талазы-биле база шиитпирлер турар. Бүдүрүлге коллективиниң алдарын болгаш төлептиг мөзүзүн үнелеп көөру дээрге коллективтиң социалистиг хүлээлгелерин амыдыралга боттандырар дээш бодунуң участогунга долу күмененишкин-биле демисежир дээни ол-дур.

Эш-өзүзунуң угаан-бодалы совет кижилерниң амыдыралының янзы-бүрү талаларынче удам-на ханылап кирип турар. Экономиктиг реформа күш-ажылчы коллективтиң эргелерин калбарткаш, бүдүрүлгени хөгжүдеринге болгаш сайзырангайыдарынга амылчыннарның, специалистерниң, албан-хаакчыларның ниити сонуургалын бедиткен. Ынчангаш ол реформа бүдүрүлгелерге болгаш тудугларга эш-өзүзунуң дузалажылгазын

бүгү хемчөг-биле быжыглаарынга эң-не таарымчалыг байдалдарны тургускан. Көдээниң амылчыларының амылында болгаш амыдыралында коллективтиг эгелээшкиннер удам быжыглап орар. Көдээ амыл-агый артелиниң Чижек Уставының төлевилелинде онзалап демдеглээнин ёзугаар алырга, колхоз — тараачыннарга коммунизмниң школазы-дыр; колхозчуларның хуузунда эрге-амыктарын нииттилелдиң, ниити улустуң эрге-амыктары-биле шын дүүштүрөр арганы ол берип турар.

Коллективизмниң нормаларын болгаш принциптерин бистиң социалистиг нииттилеливиске улам ыңай быжыглаарын коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгалары негеп турар. Индивидуализмниң болгаш нииттилелге удур өске-даа болуушкуннарның артыышкынарын шиитпирлиг ажыл эртери-биле ол чорук чарылбас холбаалыг. Маңаа хөй чүүлдер партия, профэвилел, комсомол организацияларындан, бүгү совет хөй-нииттиден хамаармыр, чимээлээрге, чамдык кижилер боттарын коллективже удурланыштыр тургузарын оралдажып, оон мурнунга боттарының хүлээлгелериниң дугайын уттуп, бодумга-ла эки болза, өскези мөзэ хамаан бе дээр, дужун хараар чоруи-биле чурттаксаар ындыг фактыларга хөйниити эптежип шыдавас болгаш эптешпес-даа ужурлуг. Күш-амылчы сагыла-чурумну азы социалистиг ниити чурттагының нормаларын үреп, нииттилелге удур үүлгедиглерни кыяып чоруур ийи-чаңгыс кижилер оозун ажылдап турар эштерингe, хөй-ниитиге хамаарышпас, чүгле боттарының хуузунда хөрээ кылдыр санап чоруурy ховар эвес. Ындыг «хуузунда херектерни» коллективтиң идепкейлиг буруу шаап көөру чүгле ажылының мурнакчы дуржулгазын шиңгээдиринге сонуургалдыг. Чижек, мурнунда чылдарда сантехника деригелерин секция а а й ы-б и л е быжыглап турган. Москваның «Моссантехмонтаж» трезининг дуржулгазын эдерип, деригелерни бажыңның каът санынга бир үтда тургузуп турар апаарын. Бо-метод хөй үе-шагны кампан, ажылды кыска хуусаада доозарыга идиглиг болган.

Монтаж ажылдарын индустриалдыг арга-биле чорударын бүгү. участоктарда вептеретken. Ону тайылбырлаарга мындыг: тускай бөлүк херекселдерниң дөзевилелин чогаадып кылып турар. Ол дозевилел шыйгыларны ук белдирлерин азы херекселдерин кылып үндүрүп турар заводчо чорудуп бээр. Ол коллектив чагыг ёзугаар кезектерни белеткеп чорудуп турар. Моны шудургу, соруккур чоруктуң ачызында чедип алган болбайн аан.

Сантехниктер коллективи ажылгыр, чогаадылгага супдулуг кижилерге чоргаарлаып турар. Демир кезектерни тудуштуруп кожарда ацетилен дуңзаалакчыны ажыглап турган. Ол нарын болгаш үр кылыр ажыл. Ам электри-биле дуңзаалалче шилчээн. Электродуңзаалакчының күш бээр трансформатора р ы н ажыттаары бедүүн, оон хемчээли база бинче.

«Востоксантехмонтаж» коллективи найыралдыг, демин каттыштырган коллектив. Колоннаны организастап тургузуп турар үезинден эгелеп ажылдаан кижилер ажылчынарның хөй нуруузу болгаш олар кол өзөк болу бергеннер.

Владимир Шпагининг удурткан бригадазын алыыл. Назы хары улгатпаан-даа болза, Владимир шынчы сеткилдиг, чөптүг чүүлге ынак, ажылгыр кижи. Ынчангаш оон сөзүн ажылчыннар дыңнаар, аңаа бүзүрөөрлер.

Бо чылын бот-өөредилге-биле ортумак школа дооскан аныяк слесарьлар Леонид Шмелев биле Владимир Таскараков мергежилин бедидерине, чаа чүүлдерни биливлп алырынга чүткүлдүглер. Ол дээрге коллективтиң ажылышке соруккурунга дадыккан аныяк ажылчыннар-дыр.

Монгуш Оюнза шериг хүлээлгени эрттиргеш-ле бо коллективже келген. Ынчаарда ол бодүүн ажылчындан ягелээн, ам ол шыырак билиглиг, дорткү раарядтың монтажчызы, «Кежээниң мурнунда — хүвдү» дижир болгай. Монгушту эш-өөрү хүндүлээр.

Азы мастер Иван Афанасьевич Божкону алыыл. Идепкейлиг чаартыкчы, чогаадыкчы сөткилдиг, тывынгыр кижи. Ол чаартыкчы саналдарны бо-ла кире берген турар. Эмнелге корпузунга одалга системазын тургузаарынга ажыктыг саналды ол киирген. Оон экономиктиг ажыктыы чылда-ла 1,5 муң рубльдиң капиталгазын тургузары болур.

Иван Афанасьевичивиң инженержи саналдарын, бодалдарын мехколоннаның пачальниги Владимир Петрович Бачин деткип, сүме кадар чаңчылдыг. Дарганың организакчы мөзүзү, шыырак билии ажылчынарга үнелиг.

Улустуң чугаалаары дег, бажыңнар, чаъс сооңдагы мөөгүлер ышкаш, көдүрлүг үнүп турар. Оларны тутчуп, кижиниң амыдырал-чуртталгазынга таварымчалыг чүүлдерни кылып берип турар кижилер, сантехмонтажниктерия улам эки ажылдаарынче кыйгырар апаар-дыр.

Ю. ЗОРИН.

ЧУРУКТА: «Востоксантехмонтаж» мехколоннаның бригадазынга начальник (солагай талазында) В. П. Бачиниң ажылчынарга сүме кадып орары.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ ЧЕДИРЕР

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозта партия комитеди (секретары Сарыглар Токпак-оол) коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болган делегей Човуглел хуралының болгаш СЭКП ТК-ниң июнь Пленумунуң материалдарын ажылчы чонну кижи бүрүзүнге чедирерин кол сорулга кылдыр салган, организастыг хемчеглерни ап турар. Бригадаларга, фермаларга 8 кезек черге лекция, бесседаларны чоруткан. Парткомпуң чанында партия чыдыышкын кабинединиң эргелекчизи Ондар Маспый-оол Киров, Бора-Тайга салбырларының сигенчилериге 3 кезек черге лекцияны номчаан. Дыңнакчылар сонуургаан айтырыгларынга чедимчелиг харыыны алганнар. Лекторлар Владимир Тойлуг-оол, Монгуш Канчыыр-оол болгаш Ондар Маспый-оол оларның номчаан лекцияларын чон улуг сонуургап, үнелеп келген. Лекторлар чүгле сиген, тэ-раада, фермаларда бөлүк ажылдап турарларга баары-биле кызыгаарлаттынмайн, ыраккы одарларда тарамык турар малчыннарга партийжи сөстү чедирип, олар лекция, бесседаны республиканың, районнуң, совхозтуң ажыл-ажи, амыдырал бәйдалы-биле капсырлаштырып турарлар.

Совхозтуң 4 салбырында партия организациялары чайгы сезоннуг ажылдарның ажылынга таарыштыр планын кылып, ылаңгыя көскү агитацияны бедик деңнелге тургузар дээш оралдажып келген. Ондар Севен-Ойдунга удуртурган 7 кижилиг бригада хоюу турлагларынга доюуп, плакатларны кылып азып, агитхуудустарны үндүржүп берип, турлагларже үйүшкүннерни удаа-дараа чорудуп турар. Тус-тус салбырларның айда, кварталда бүдүргеи ажының түңнелин үндүргеш коргүүр самбыраларынга бижип, хүлээлгелерни хоюу турлаа бүргүүнде апарын аскылаан. Парткомнуң планын ёзугаар библиотекалар эргелекчилери хоюу турлагларын кезии, хүнүнүң күш-ажылчы маадырларынга чаа номнарны, солун, сеткүүлдү чедирип турарлар.

Чоокта чаа Манчүрек чайлааның малчыннарының каттышкан хуралы болган. Аңаа делегей ужур-дузалыг улуг хуралдың шиитпирлери-биле танышкан. Хуралдың киржикчилери түңнелинде Чадаана хоорайның Культура бажыңының болгаш совхозтуң уран чүүл болгүмүнүң артистерининг бай программныг концертин сонуургап коргеннер. Концерттерден аңгыда кинофильмнп малчыннар көрген. Бо хурал соонда манчүрекчилерниң аалдарында кижилер сиген белеткелинге дузалажырыбиле аът-танылыпкан.

ҮЕ ДАЛАШТЫРЫП КЕЛДИ

Сезоннуг көдээ ажыл-агый ажылдарында база бир чугула кампания — сиген белеткелинче Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери кирге-ле ам чартык ай ажып турар. Бо үениң дургузунда районга 888 тонна сиген, 265 тонна будук-бүрү белеткеттинген. Ол болза планның чүгле 7,2 хуузу-дур.

Кайдаашкынныг чай болаажок, ажыл-агыйларның девискээриндо сигенниң үнүжү багай эвес. Ылаңгыя Хөндергейниң, Хемчик унунуң, Чадаанының, Чыргакының, Сесегеннің болгаш өске-даа черлерниң сигени эки үнген. Район ниитиниң малынга 12.385 тонна сигенип белеткээр планныг. Ол сорулганы күүседир дээш курлавырларны ажыглап, шүштерни салыр болза, план ажыр күүсеттинип болурунуң аргазы бар. Районнуң сиген шөлдеринде 85 тракторнуң, 27 аъттың сиген кезер машиналары, 540 ажыг хол кадыырлары болгаш өскеда чүүлдер-биле хавдыртыган 1050 ажыг кижилер ажылдап турар. «Чыраа-Бажы» совхозтуң директсинзы, ында партия, комсомол комитеттери, колхоз Советтер ажыл-агыйының 3265 тонна сиген планын долдур күүседиринче сөөлгү үеде күштерни моолээн. организастыг ажылдарны күштелдирген. Июль 10-дан 17-ге чедир мал чемни белеткелинниң темпизи ында шапкынчаан. Июль 10-га чедир совхоз 80 тонна сиген кезип белеткээн турган, а эрткен 7 хонук дургузунда 238 тоннаны немей белеткеп, планга 7,6 хууну немээн. Совхозтуң Чыргакы салбырында 130 тонна сиген сараатгатгынган, 27 кижилиг бригаданың (бригадири Карасал Картыг-оол) сигенчилери алган социалистиг хүлээлгеаин ак сеткилдиг күш-ажылыбиле харыылаар дээш кызымак ажылдап турар. Олар Борбак-Тал шөлдеринде 107 тонна сигенни кезип, болуп белеткээн. Мал чемниң белеткелинге салбырда шеф ажылы калбарган. Чоокку эрткен ийи хүнде 100 ажыг кижи шефтээш, 30 ажыг тонна сигенни кезип, болуп сараатгаан.

— Эрткен кыштын дошкуннарынга байдалы бистиң колхозтуң колхозчуларынга дуржулга болган. Бо чылын 950 тонна сиген белеткээр планывысты ажыр күүседиринің аргалары бар. Сигенниң үнүжү багай эвес. 18 звенолар тус-тус онаалгаларыны алгаш, ажылдың темпизин дүргедеткен

ЧӨВҮЛЕЛ ДАРГАЗЫ

Хову-Аксы ажылчын суурда херээженнер чөвүлелининг даргазы К. А. Ензакты эки ажылынын дугайында районда оске ышдыг чедишкинниглер-биле кады Таңды районкинниг херээженнериннин конференциязынга хураалдың ылеткелчизин демегдээн. Аңга ганал-онал солчудазы-даа келээн. Бир-ле дугаарында Нина Анчиевнага сес берген. Бо кысты эң-не баштай маңаа хурал индирээге коргенивис ол.

Бүгү-эвилел ужур-дузалыг бо улуг тудугнун янзы-бүрү алырларында 900 ажыг херээженнер ор улуе-биле бир дөмей ажылдап келгеннер. А бо суурда херээжен чон шупту 1200 ажыг кижи. Районнун чурттакчылыг оске черлеринге дөмейлээрге ажылынын байдалы бир янзы, хөй кижилиг черге чөвүлел даргалап ажылдаары ындыг-ла белен эвес болбайн ааи. Кажан 4 чыл бурунгаар Нинаны чөвүлел даргазынга сонгуп турда: «Бо дээрге школа дооскан соонда көдээ ажыл-агый шугумунга фермага чүгле саанчылап чораан уруг-дур. Хөй чурттакчылыг, улуг будурүлге черинге херээженнер-биле ажылдап черле шыдаар деп бе?» даан чиганнишкиннерни чамдык кижилер ажыыбиле чугаалап турганнар. Оларның оозу чүү-даа болбаан. Эш-оорүнүн чөвүлел даргазынга сонгааны улуг иделелии Нина Анчиевна шынзыктырган. Оон удуртуп турары чөвүлел чүгле районда эвес, республикада кескү, эки ажылдыг болуу берген. Чөвүлел 8 кезек херээженнер бөлүктеринден тургустунган. Бөлүк бүрүзү тускай планныг, будурүлгеге бедик коргулуг, эң культурлуг, арыгсынг чурттанга, уруг-дарыг киминиглеши даан аразында чарыштыг.

Чарышканнарның түңнелин үндүржүрүнге, бөл-тывынгыр ураа чүүл болгуңуңге херээженнериңиң калбак кирижиргээн чедиш алырынга, будурүлгеге ажылдавышаан, өөренип турарларга тавырынчалыг байдалды тургусчур даап оон-даа оске чөвүлел даргазының ышлыр, кирижир-ле чүвээн хай.

Онаа чугаа ужур-дузалыг тудугда партия комитедин (секретары В. П. Суров), профэвилел комитедин (даргазы А. В. Ковалевский), суур Советин (даргазы М. Д. Кутявина), бот-тывынгыр ураа чүүл болгуңуңун (удуртукчузу Н. У. Елисеевна) олар-биле Нина Анчиевна үргүлүңүн тудуш харылзаалыг. Чамдык ажылчы чонның дыштанылгазы, бүгү делегейниң үргүлүг камгалалының хүнү, совет аныяктарның, эмчилериниң, металлургтарның даан ышкаш хүнерни үстүнде организациязының удуртукчулары-биле баш бурунгаар планнап турган, организастыг, эки арттырып келгенин демегдээри өөрүнүүр.

Тываның келир үеде өңнүг металлургизының эгезин салып турары Хову-Аксы суурнуң херээженнери чыл бүрүде, ылангыя кышкы, чайгы платье аймааның чаа-чаа фасоннарын солуп, чаартып, үениң негелдезин ёзугаар чараш кеттинип билирлер. Бо чазагай керекке ында амыдырал хандырылга комбинадының мастери Светлана Михайловна Диженко онза улуг рольду ойнап келген. Ийи чыл бурунгаар Ставрополь хоорайга быжыктырар кылыгларны улам хөйнү будурүп турар апарган. Машина шылыр, электротехниканы болган электрон будурүлгелеп будурүлгенин темпизиниң өстүрер талазы-биле эң мүрнап чоруп турар. 20 чылдар дургузунда ГДР-ниң үлетпүрү будурүлгези барык 5 катап, а капитал салыышкыны — колдунда 9 катап үлгаткан. Ол-ла үеник дургузунда күрүөнүн национал орудазы 3,5 катап көвүдээн.

ГДР-ниң экономиктиг күжеиишкиннерин эң ылангыя оске чурттар-биле садыгламышындаа онза тодаргай көстүп турар. Бо чылдың алды айларының иштинде республиканың дашткы садыг талазыбиле саарылгазы 9,2 катап калбаргаи, а 1950 чылдан бээр дашткы садыг барык 10 катап көвүдээн.

Үлетпүр-биле кады көдээ ажыл-агый база-ла шалыпкын хөгжүп турар. Бо талазы-биле механизациияны болгаш автоматизациияны үлам калбартып, черни суггарар болгаш химижидер улуг ажылдарны кылып турар.

делегей бо хүннерде

Варшавага шериг парады болган

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша Улус Республиканың 25 чыл болганы-биле холбаштыр июль 22-де, эртен аңаа польша шериглериниң улуг парад чыскаалы болган.

Культураның болган эртеминиң Орлуузунуң баарында парад шолун польша ак-кызыл болгаш кызыл туктар-биле, транспарантылар-биле шимеп каан турган. Орлуунуң бедик ханаларында: «Социализм делгеревишаан, тиилээр болзуң»— деп, кыйгырыглы бижип каан.

Польшаның Каттыжкан Ажылчын партиязының, польша күрүөниң удурүүчүлери, сейиниң денутаттары, улустуң чаңгыс эвилиң фронтузунуң, хөй-иишти организацияларының төлөөлекчилери, будурүлгениң мурнакчылары аңаа турганнар. ПУР-нуң мөңгелейн байырлаарынга барган дашткы ажылчылар, дипломатыг төлөө черлериниң баштыңнары база турганнар.

Эртенгиниң 10 шак. Парадтың командлыжкы чыыдан рапортту хүлээп алгаш, ПУР-нуң национал камгалал министри генерал В. Ярузельский шолде чыскаалган шериглерни болгаш кезектерни эргип, оларга байыр чедирген. Оон соонда шериглер чыскаал-биле эртип эккелээн.

ГДР-ниң хөгжүлдези

БЕРЛИН. (СЭТА). Өзүлдениң улам дүргедеп турары — Герман Демократтыг Республиканың туруп келгени 20 чылдарының дургузунда экономиктиг хөгжүлдезиниң бир онзалаңгы турар чүүлү болур. ГДР-ниң үлетпүрү 1969 чылдың баштайгы чартыынга эрткен чылдың баштайгы алды айларыныңдан 3,5 хуу хөй бараанарны будурүп үнүдүргеп. Республиканың ажылчы чону ГДР-ниң 20 чылынга аллар кылдыр социалистиг чарыштыг калбартказ, эрткен чылдың өзүлдезиниң темпизин болгаш барааннар будурүлгениң планнаттынган өзүлдезин чылда ортумаа-биле 6—7 хуу ажыраннар.

ГДР-ниң экономиктиг күжеиишкиннерин эң ылангыя оске чурттар-биле садыгламышындаа онза тодаргай көстүп турар. Бо чылдың алды айларының иштинде республиканың дашткы садыг талазыбиле саарылгазы 9,2 катап калбаргаи, а 1950 чылдан бээр дашткы садыг барык 10 катап көвүдээн.

Үлетпүр-биле кады көдээ ажыл-агый база-ла шалыпкын хөгжүп турар. Бо талазы-биле механизациияны болгаш автоматизациияны үлам калбартып, черни суггарар болгаш химижидер улуг ажылдарны кылып турар.

Индира Гандиниң чугаазы

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның премьер-министри Индира Гандиниң чүртүүн кол-кол 14 садыг-саарылга банкыларын күрүне өнчүзү болдурар дугайында чазактың шиитпирин бүгү Индияның радиозун замчыштыр тайылбырлаан. Индира Гандиниң «банк системазын болур-хогуурулу-биле башкарар болза, улустуң мурнунда турар сорулгаларны шиитпирээриге дүзе болур» дээн.

Премьер-министр чазакты бүрүн деткиринче улустуң, ылангыя банк ажылдакчыларын кыйгырган.

«Чүртте хүү кижилериниң эң улуг банкыларын күрүне өнчүзү болдурарын негзеп, бистиң улузувустуң чугула хереглелдери-биле ол негелде дүжүп турар»—деп, Гупта демегдээн.

Чепсеглениишкин дүжүрер Комитетте

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Июль 22-де чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле Комитетке социалистиг чүртүүрнүң төлөөлекчилери химиктиг болган бактериологтуг чепсектерни бүрүнү-биле хорудаар дугайында айтырыгны чугаалажыры-биле тургусканнар.

Массалыг үзүткашкынның ол хевирлерин хорудазы — соңгаарлалын болбас айтырыгларның бирээзи деп айтып турар ажылчын документтинн польша төлөөлер Комитетке киирген. Химиктиг болган бактериологтуг чепсектерни ажыглаан таварылгада, оон ужуктарының дугайында Комитетке чугаалажып келеруби-ле КНО-нуң Чиигиже секретарының үстүнде айыттынган илеткелиниде база айыткан деп ССРЭ-ниң төлөөлекчизи уламчылап чугаалаан.

Совет Эвилели химиктиг вирлерин бүрүнү-биле хорудаар база оларның күралварларын үзүткаи турган. Бижи төрөлгөтөөнин ышдыг ужуктарын баш удур кашталарының ораиластыышкынын улам күштедирер херек.

Ол сорулгаларны чедип алырының үндезинин дээрге, 1925 чылдагы Женева Протоколуу бышчаарга оон ужур-дузазын КНО-нуң шиитпирлериндеде хүлээп көрээн болган КНО-нуң Чиигиже секретарының үстүнде айыттынган илеткелиниде база айыткан деп ССРЭ-ниң төлөөлекчизи уламчылап чугаалаан.

Совет Эвилели химиктиг болган бактериологтуг чепсектерни ыяап-ла хорудазы даап туржүп болган ол улуг база таагай сеткиллиг сорулганы чедип алыр даап болдунар чүүлдерин кылырынга белеп деп А. А. Рощин онзалап демегдээн.

КОНКУРС ЧАРЛААН

УЛАН-БАТОР (СЭТА). В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуруига холбаштыр улуска Моолда уран чурулганың, сиизибилгенин, плакаттарның болгаш скульптураның конкурузуун чарлаан. Конкурстуң темазы: «В. И. Ленининиң амыдыралы болгаш революстуг ажыл-чорудулгазы», «В. И. Ленининиң идеяларын Моолдуң байдалынга боттандырганы», «Ленин болгаш моол база совет улустарның найыралы», «Ленин— делегейниң революстуг шимчашкининиң улуг башкыңчызы». Конкурсха киирген тогаалдарны улуг уран чүүл делегелгеинге коргузер деп турар.

Патриоттарның тулчуушкуну

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштери халдакчыларга согуушкуннар таварыштырарын үргүлчүлевишаан. ВИА агентилелдиң дыңнатканын ёзугаар алырга, патриоттар июль 17-де Виньлонг можуга дайзының чагаглыг орукка чораан колонназын атакалаан. Олар дайзының 57 шериг машиназын, хөй-хөй солдаттарын, офицерлерин чок кылган. Колоннаны камгалап чораан чи вертолёт дүжүр аттырган. Хостаганың улустуң чепсектиг күштеринің кезектери бо чылдың июль 9-та болгаш 10-да Митхо можуда америк Биньлук деп шериг базазын бооланн. Оон түңнелинде беш вертолёт сандан үнген, хөй дириг күш узуткаткан.

Тхыатхиев можуның барын талакы кезээнге июль 16—17-де патриоттарның атака кылганының түңнелинде дайзының колдуунда америк 130 солдаттары, офицерлери өлүрткен болгаш балыглаткан, алды танкызы чок кылдырган.

Космонавтар Черже дедир кел чыдар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Аполлон-11» деп космос корабли Черже дедир үжүп кел чоруур.

Москванын-биле 00.35 минута турда космонавтар Н. Армстронг болгаш Э. Олдрин оларның чорааны ай кабиназының үжүп үнер кезээ-биле М. Коллинзтиң артканы кол блок-кезээ-биле үжүгүп кээп тудушкан.

Оларның тудуштунганының соонда үжүгүп үнер кезектиг кижилер оларар кабиназының иштинче. Айның доозун-довураан ушта үрдүрер сорулга-биле команда баар эрээлчегештен кислородту киирипкен. Космонавтарның камгалал хептери — скафандырлардан. Айның хааржактарда, породаларындан болгаш Черге экизер үжүрүг оске-даа түүлдерден Айның доозун-довураан арыглаар пылесосту Коллинз ажыдар соңга дамчыштыр Армстронгка берген.

Оон соонда Армстронг биле Олдрин кол блок ерээлче иштики үе дамчыштыр киргеп болгаш Ай кабиназынын үжудуп үнер кезээн адырып башкалаадырган.

Армстронг биле Олдрин кол блокка кирип келгеш, ам олар дыштанып олурун болурун сеткил ханып чугаалааннар (чүге дээрге, денизин болгаш олурар черин кызырып, камнаар даап сандайлар кылбаанындаа олар үргүлчү бүт кырынга турган).

«Аполлон-11» Айның моон көзүлбес талазынга үжүгүп чорда, июльдуң 22-де, Москванын-биле 7 шак 56 минутада космонавтар Черден айтымпкын ёзугаар 149 секунда дургузунда ажыыдаар аттыгын үжүктурар шимчедикчин ходелдирнкеп болгаш корабльдиң Черже үжарыныц траекториязынче шилчип киргерин хандырган.

Июль 22-нин эртенинде космонавтарның 10 шак дургузунда докталдыг каан дыштанылгазы болган. Ол-ла дүне корабльдин Черже дедир үждар оруунга баштайгы тодарадымышкыны кылган.

Айның кырындаи үжудун үвер кезектиг ужуп үнгени үеден эгелээп космонавтар карантин хуулгазында киргеп деп саналар болгаш ол үе бетү-де дүне 21 хонук болуп, августуң 12-ге чедер. Олдриннің дыңнаткапын ёзугаар алыр болза, Айның довураалың чамдык хевирлери аңаа ол-шык хевирлер кылдыр сагындырган.

Июль 24-те Москванын шагы-биле 19 шак 51 минутада «Аполлон-11» Оожум океанның суунга кээп хонуптар.

Шоорлар

Шоорлар үлетпүр комбинады бо чылдың бирги чартыында 318 мун рубльдин продукциязын Төрээн чуртка бээр планын 345 мун рубль түңнүг кылдыр ажыр күүсеткен. 260 мун рубльдиң продукциязын сайгарар тургаш. 319 мун рубльдинн сааргаи.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Тудуг ыяжын белеткээрин база ыракта ажыр күүседип алган. Чартык чылда 7600 кубометр тудуг ыяжын белеткээр хүлээлгезин 8076 кубометр кылдыр күүсеткен. Дилиг материалдарын белеткээриниң алды айлар планын 125 хуу күүсеткеш. 4625 кубометрин белеткээн.

ХОЖУДАП ТУРАР

Чайгы чер андырылгазы 1970 чылдың дүжүдүнүң үндезинин салыр болгай. Бо ажыл Чөөн-Хемчик районда канчаар чоруп турарыл? Чайгы чер андырылгазының хуусаазы доостурунга чедир кашла хонук артказ турда, районда 7884 га чер чардынган эйикпе, планның 41,4 хуузу күүсеттинген. Районнуң ажылагыйлары план ёзугаар ам-даа 11.130 ажыг гектарны андырар үжурлуг.

Бо ажыл улуг хожудаашкынныг чоруп турар. Районда чангыс-ла ажыл-агый — «Искра» колхоз планының 50 хуузун күүседип алган. Оон оске ажыл-агыйлар куду коргузүүлүг. Ылангыя СЭКП-нин XXII съездизи аттыг, «Сут-Хөл», «Большевик» совхозтарда чайгы чер андырылгазы оожум.

Колхозтар, совхозтар ажылдап турар тракторларның белик будуруккчулуг болурун ханырбайн турар, трактористернин ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургуспаан. Чижээ, «Тыва», «Сут-Хөл» совхозтар, Ленин аттыг, «Искра» колхозтар чер андырылгазынче эвээш санныг тракторларны киирген. Чамдык ажыл-агыйларның андырган черлери бок үнүш-биле шыптынган. Андырган черни сайзырадырынче сагыш салдынчаай. Чалгыс чижектеп ап көрээлиңер. «Тыва» совхозтуң чайын андырган черлери андартынмаан черлер-биле деңеп, бек үнүш дүй үнген. Ындыг черлер кайы хөй.

Ленинчи ыбилейге холбаштыр берген сөлүн ээлээр дээш, колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары, агрономнары ам шынгыы болзаза чогуур.

М. СЕВЕН.

Доостур четкен

«Улуг-Хая» совхозтуң Хендерге салбыры келир чылдың часкы хову ажылдарынга белетиел—бо чайым 1100 га черни андарар планныг. Салбырның механизаторлары бо хүннерге чедир 900 ганы андарган. Трактористер аразында чарыштыг ажылдап турар. Бичеоол Дамбыл-оол, Лампа Маадыр-оол олар хүнде МТЗ-50 деп трактор-биле 4—5 га черни андарар түргаш. 9 га чедир андарып турар.

К. АРТИЛЕР.

Канал девискээринге боолажыышкын

КАИР (СЭТА). Суэц каналының чоон талакы эриин эжелеп алган израиль шериглер июль 22-де эртенгинин 6 шакта Суэц болгаш Порт-Тауфик хоорайларының чурттагга кварталдарын артиллерия үтер-боолары-биле болгаш танкылардан боолаан дээн. КАРның чепсектиг күштеринин төлөөлекчизиниң медеглелии барымдаа болдургаш, МЕН агентилел дамчыткан.

Чепсектиг күштериниң төлөөлекчизиниң чугаалаанын ёзугаар алырга, ол араатанзыг боолаашкынның түңнелинде 6 кижи балыглаткан болгаш хөй бажың үредген.

Египет артиллерия харыы боолаашкыны-биле хөй израиль боодалга черлерин баскан. Боолажыры хүндүскүүнүң 12 шакта соксаан.

Вашингтоннуң шиитпири

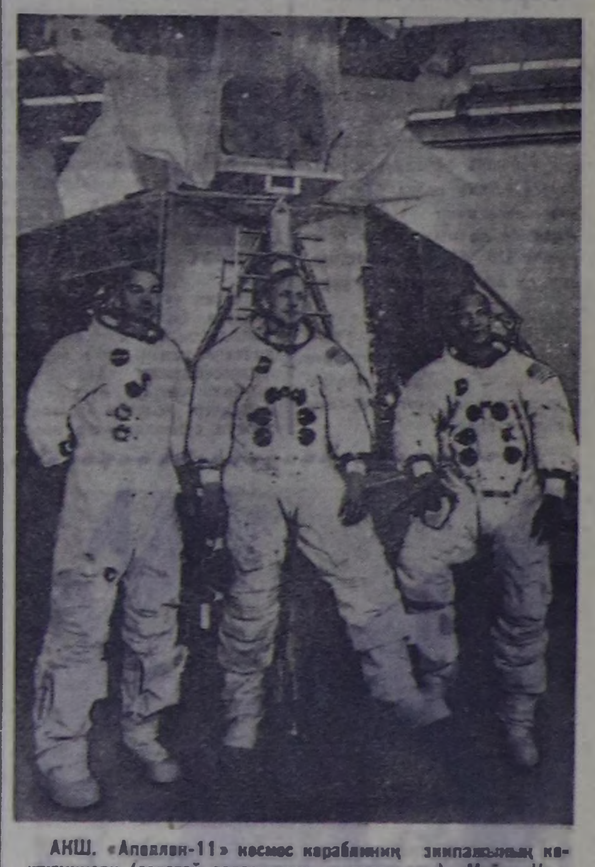
ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың күрүне департаменттиин июль 23-тен эгелээп КҮР-биле садыгламырын болгаш ынаар арыжылганың аян-чоруктарын кылырын аавазедир кызыгаарлаашкынларны кошкаткан дугайын чарлаан.

Күрүне департаментиниинн төлөөлекчизи Макклоски КҮРга будүрген барааннарны дашткы чурттарда чурттап турар америк хамаатыларының болгаш туристериниң садып алырын хоруп каан турганын күн чок болдурганын медегдээн. Солчуушкуннар кылырының программазын ёзугаар Кыдатка американнарның 6 категориязының, оон иштинде конгресс кежигүннериниң, журналистериниң, башкыларның, студентилериниң болгаш аспирантыларының, эртемденнериниң, Кызыл Крестиң төлөөлекчилериниң бааргын чөпшээрээн деп, Макклоски дыңнаткан.

КҮР-биле садыгламырын кызыгаарлаашкынын кошкатканы соолгу 20 чыл дургузунда АКШ-тың КҮР-биле харылзааларынга көстүп көрбөзин.

База ийини

ХАНОЙ. (СЭТА). Лаостуң улус армиязының агаардан халдаашкынга удур камгалал кезектери Свенкаунг можунуң агаар делгеминге база ийи америк самолёттуг мыңдаа дүжүр аткан. Каосан Патет Лао агентилелдиң дыңнадын турарын ёзугаар алырга, чурттуң районнарының агаар делгеминге дүжүр аттырган америк самолёттарның саны ам 1.153 четкен.

АКШ. «Аполлон-11» космос карабливиниң экипажының кожугүннери (солагай талазындан ең талазынче) Майкл Коллинз, Нейл Армстронг (корабльниң командири) болгаш Эдвин Олдрин олар бо чуруунта турлар.

ЮПИ — СЭТА-ның фотозу.

БАШТЫҢЧЫНЫҢ ЮБИЛЕЙИНГЕ БЕЛЭЭВИС

Эрткен өөредилге чылының эгезинде бистиң школаның өөредилгекижизидилгелиг ажыл аланын ёзугаар 6 «а» класска ленинчи өрээлди дерип тургузар деп шиитпирлээн. В. И. Ленининиң амыдыралы болгаш революсчу ажыл-чорудулгазы-биле урунгларны таныштырарынга ол база улуг ролькуг. Бир-ле дугаарында ленинчи өрээлдиң штавын беш кижи составтыг кылдыр тургускан. Штабтың планын ёзугаар отрядтың кежигүннеринге даалгалар бердингеп.

Баштыңчының дугайында материалдар чыыры эгелээн. Москва, Ленинград хоорайларның пом магазинери-биле харылзаштывыс. Ильичиниң Красноярск хоорайда музейбиле чагаалашкаш, янзы-бүрү материалдарны чагыдып ап, музейивисти делгеп эгелединис. Ленининиң чаш болгаш аныяк чылдары, баштыңчының революстуг ажылынын эгези В. И. Ленин — марксизмни партияның тургузукчузу, Ленин— Октябрьның социалистиг Улуг революциязының хей-аът кииришкизин болгаш баштыңчызы даап оске-даа материалдар, көргүзүглер чыгдынган.

Баштыңчының ажыл, амыдыралыбиле холбашкан янзы-бүрү темалыг материалдарда оон революсчу ажылчорудулгазы, даштыкыга турганы, аңы-аңгы хоорайларда оон музейлери тодаргай илереттингеп.

Ленинчи темага номнар делгелгезин докгаамал чорудуп келгеп. Номнар дугайында беседаларты, номчулгаларны өөренижилер ортуузунга кылып турган. Ильичиниң чагыгларының амыдыралга боттанылгазының дугайын хөй чугаалашкан бис. Бистин аныяк республиканың амыдыралында ленинчи идеяларның боттанылгазын хүн бүрү амыдыралдан кайы хөй көрүп болур.

Владимир Ильичиниң эң чоон ынчуу болгаш дуза лакчызы Надежда Константиновна Крупская дугайында материалдар бистиң музейивисте бар. Надежда Константиновнаның төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болганынга тураскаатказ кежээ солуп эрткен. Ленининиң ажылдап, чурттап чораан черлерин көргүзүп турар электрижиктеп стендиин кылган. Бурятия, Алтай болгаш Якутияда база Дивногорск, Красноярскиде өөнүктеривис-биле чагаалажыр, тус черинин пионерлери ленинчи юбилейге каичаар белеткеник турарын сонуургап турар бис. Өөнүктеривисбиле белеткер солчуп, тыва чогаалчыларның орус дыл кырында номнарын чорудуп берген бис.

Революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарга урутларны кажизидеринче бисте база сагыш салып турар. Тывала Совет Эвилелиниң Маадырлары база Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары-биле, ол ышкаш Ленин орденнигер-биле харылзааны урутлар калбарткан. Сураглыг хоочун кижилеринн ажылажы болгаш келир үеде сорулгаларывыс-биле таныжып турарлар. Шупту материалды баштыңчының 100 чыл оюнга белек кылдыр белеткеп турар альбомга чыыр. 61 кижиже чагааны урутлар бижээн.

РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы, Туранның № 1 школазының директору Н. В. Селина Ленин орденнин адилекчизи. Тывакың улус өөредилгезиниң хоочуннарының бирээзи ол. Школачыларның чагаазынга оон харылааны бо: «Силерниң чагаанар меня хөлзетти, сагыш салып турарыңар даап силерге четтирдим. Мээн ажыл, амыдыралым дугайын сонуургаан болгаш силер. Тожуруп Сыстыг-Хемге төрүттүнгеп мен. Ада-ием Скобеев деп бай кижиге холечиктеп чораан. Ынчап суурга чүгле үш класстыг школа турган. Ону дооскан соонда улуг угбам-биле кады оон бичии урутларын ажаары-биле Кызылга чедип келген мен. Кежээки школага 4-кү классты өөренип доостум. 5-ки класска өөренирин база чөпшээредип алган мен. Онаалгаларымны дөгеренип бодум күүседип турган, дүнелерде кичээлдеп турдум. Шак ынчаар чедиг класс дооскан мен. Кызылдың № 1 школазынга пионер вожатыйлап тура, педтехникумну заочно доостум. 1939 чылдан эгелеп Бии-Хеминиң Тарлаг эге школазын эргелекчилээп мен. Соолүнде Иркутскиниң башкы институдуңга өөренип турдум. Ону дооскаш, Туранның № 1 школазынга директорлап ажылдай бердим. Ынчап 1947 чыл чүве. Оң-да ажылымда бо хүннерге чедир ажылдап чор мен. Кым-даа дээре ажылдаарын күзээр, ынчалзада бүгү-ле чүве сагыш ышкаш болур эвес. Силерден база хөй чүүлдер хамааржырын утпаңар, эрим уруглар. Башкыларыңарның сос-домаан дыңнанар, ынчан бүгү-ле чүве эки болур. Шынчы кижилер боон өзер, төрээн чуртунга ынак болгаш Октябрьның чаалап алышкынына үнелеп билир болза, оон-даа эки...»

Бай-Тайгада «Тээли» совхозтуң хойжуу Сендажы Бертен-ооловна Чүлдүм бодунуң ажыл-ижинин дугайын чагаазынга мынчаар бижээн: «Эргим уругларым, оолдарым! Силерниң чоруткан чагаанарны улуг өөрүшкү-биле хүлээп алдывыс. Уругларым силерге чүгле эки чүүлдерни күзээр улус-тур бис. Силерниң чедишкиннериңерге бис өөрүүвүс. Бистиң ажыл-иживисти сонуургаан болгай силер. Аалым ишти Чүлдүм Салчак-биле кады 1948 чылдан бээр хой кадарын келдивис. Оон бээр багай ажылдаан дыртын көрбедивис. Төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 ажыг хураганны, бир хойдан 2 кг ажыг дүктү ап келдивис. Ынчангаш чалак Ленин орденн-биле шаңнаан Тыва АССРниң алдарлыг малчыны деп атты гывыскан.

Чүгле эки өөредилгелиг, быжыг чүрүмнүг болуңар, уруглар. Келир үениң төлептиг хамаатылары болурунарга силерге бүгүрен олур бис».

Күш-ажылдың кижилери бистиң чуртувуста бодик адлар хүндүлүг. Оларның амыдыралының, ажыл-ижиниң үлегерине урутларны кижизидери чугула. Малчын Чүлдүмнерниң ог-бүлези ажыл-ижичи, бөлүүн улус. Чүлдүм Сендажы—Маадыр не. Урутларының аразында кандыг-даа мергежилдиглер бар. Адазының соон салгааннар-даа бар.

Чаа өөредилге чылы уламаа эгелээр. Ленинчи өрээлге сөлүн ажылдар баштыңчының юбилейининг бүлүүзүнде улам хайныгар. Ук ажылга чамдыгы Доңгак Нистык-Доржу, Зоя Норбужук, Зоя Сандакмаа, Владимир Шадын, Валя Бошкажык, Наташа Хорлуу олар эң идепкейлитлер деп санадып турарлар.

Улуг-Хем район.

Т. ЯРГИТ.

Ак-Туругда кадмекшилга школазынның башкызым.

ССРЭ — „ИНПОЛИГРАФМАШ-69“ ДЕЛГЕЛГЕДЕ

Москвачылар «Сокольники» парка чай бүруде делегейниң бир, ийи-даа делгелгеан болгурунга чаңчыта бергеп. Сокольникиниң делгелге хоорайжыгажынга 60 чылын ажыл коичуг түлүктүг болган. Аңаа майдан октябрьга чедир үш улуг көрүлде делегейниң делгелгелер тоогузунде эң баштай эртип турар. Оларның бирээзи «Автоматизация» делгелге май айда доозулган, ам «Инполиграфмаш-69» делгелге көрүкчүлерни хүлээп ап турар.

ССРЭ-ге паралга машиналарының көрүлдезин эң баштай эрттирип турары ол. Ында Совет чүрттүң көргүзүглери нол черни эзлеп турар. Биске паралга машиналарының бүдүрүлгеэнниң тургустуунагынган бээр дөрген-не чыл эртиеп хирезе безин мындыг. Совет инженерлер ийи чүе хире ында паралга машиналарын бүдүрерин ол хире кыска хуусаа дургузунда шинчээдип алган. Ол машиналар чүгле ада-чурт бүдүрүлге черлеринде чедимишкиниг ажындан турар эвес, харын оларны бүгү дээрбенің он-он чүрттары бака садып ап турар.

Делегейниң «Инполиграфмаш-69» делгелгеэнинге хой чаа машиналарны совет машина бүдүрер шинчилер биле паралчылар бака белетиеп бергеп. Олар барын муң чеди чүе көргүзүглерин делгээн. Делгелгеге келгеннер эң чаа өрүлде машиналарын, электрон-биле ажыддаар сиилбирлеп автоматтарын, дүрбеи паралга машиналарны болгаш кылыр ажыдын ажык бүдүүгүр, ном дептерлээр дериглерин, паралчылар ажыглаар эт-херекселдерин, паралга кыыттарын, еске-даа продукциялын бүдүрүп үндүреринге эргежок чүгүлә материалдарны көөр.

Делгелгеге чүгүл-бүрү көөүдедир хоолгалалдың башкарылга ажыдыи механизастаарынга улуг ужур-дүзалыг хереселдерни, культура-амыдыралдың чүгүл-бүрү бараанарын бүдүрер дериглерни көргүскеп.

Совет салбырда совет паралга машиналарының хоочун бүдүрүлге черн —Ленинградтың паралга машиналары бүдүрер заводунуң көргүзүглерн онза сонуургаичыг, ооң продукциялын хереглээн садып ап турар чүрттар бежен ажыт.

Делгелгеге келгеннер «Россия» деп паралга машиналарын үр сонуургап көөр. Ол чараш бүдүштүг болгаш делегейге эң дүрген ажыддаар дериг-биле кандыг-даа нарын бижимелди өрүп ап болур. Ында делгээн, бичии хемчеэлдиг, солун, ноң, журнал үндүрер паралга черлеринге ажыглаар Н-121, Н-122, Н-124 машиналарны түскай эртемнигнер база ажыок үнелеп турар.

Ында көргүскеп «Север-4» машиналар ажыг үениң эртем, техниказының кайтамчыктыг чедимишкиннериниң бирээзи деп санаттырып турар. Оны паралга черлерни механизастаарынга болгаш өрүлде ажылын автоматчыдарынга ажыглаар. Фото-өрүлде, фото-хоолгалал техникалын, эң чаа стереотип дериглерни, электрон-сиилбирлеп автоматтарын, үнүн шүүлүүр машиналарны, үнүктерни, майыктарны делгээн салбыр бака сонуургапчыг.

Совет салбырының коичуг улуг көргүзүү — солун паралар ПВГ-84-4 деп ротация машиназы. Ооң ажыддаары шалыпкын, боду идегелдиг. Оны бичe болгаш ортумак тираждыг солуннар паралаарынга ажыглаар. Бир шакта чүе муң тираждыг солуннуу паралаш, ийи сыгыгыг кылдыр бээр. Ол машинаны ажыддап турар кылдыр көргүскеп—делгелге дугайында чаралал-информацияп солуннуп паралап турар. Ол солуннуу делгелге дугайында тураскаал кылдыр ап болур.

Дөрт өөнүг кылдыр хүүдүе паралар машиналар боттарының өөнүг продукциязын бака ында бүдүрүп үндүрүп турар. Ук машинаа сазының бир эргиргеш, ажык чагаалар найыттары, плакаттар, өөнүг хоолгалалдар болгаш ном, журнал каастаар чуруктар чижектиг материаддарны паралап каар. Ындыг машиналардан ооң мялалы ол.

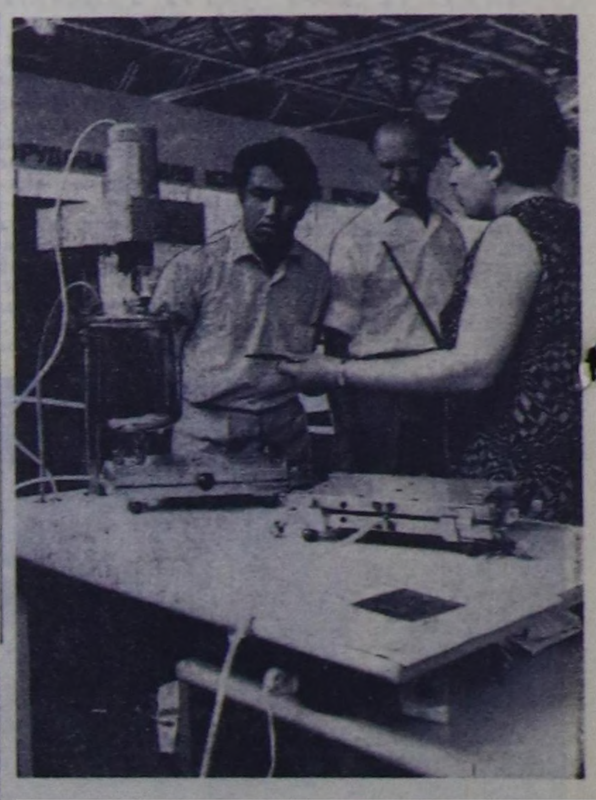
Совет паралга машиналарының нол бүдүрүлге черн—Рыбинскиниң паралга машиналарының заводу типографиларының паралар нол ажылын күүседир күчүлүг паралга техниказын делгелгеге көргүскеп. Ол завод 1931 чылда баштайгы совет паралачы «Пионер» агрегатты бүдүргеп.

ССРЭ Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда делегейниң эң улуг паралга чурту болу бергеп. Үндүрер чогаал номларының аттары болгаш тиражы чылдың-на улам көөүдеп турар.

ССРЭ-ниң типографиялары бир хүн ортумаа-биле үш чартык миллион ийикке чылда бир миллиард үш чүе миллион ажыг номну паралап үндүрүп турар. Бистиң номнарывыс чүе он тое дылга, ооң иштинде ССРЭ-ниң улустарының еезен тое дылдарынга үнүп турар. Октябрь революциязының мурнунда оларның дөртен үшүүлү ужук-бижик безин чок чораан. Совет делгелге салбырында паралга продукциязын мичээнгеш калбаа-биле көргүскеп. Ону чүгле түскай эртемнигнер эвес, харын номнарга ынак кижи бүрүү база сонуургап турар.

ССРЭ-де паралганың чаа бүдүрүлге черлери улам көөүдеп, эрги паралга черлерни чаартып, эде дериг турар. Чоокку чеди чыл дургузунда паралганың чүе ажыг чаа бүдүрүлге черлери ажыглаага кирер.

Татьяна БОРОДИНА.
(ПМА).

МОСКВА. Делегейниң «Инполиграфмаш-69» делгелгеэнде. Совет делгелге салбырында полиграфуретадан паралга майыктарын кылып алырының онаа бүдүүгүр ФЛУ машиназын делгеп көргүскеп. ФЛУ машинаның пластмасса шүткүдүлгезинің түскай технологиязын дургузуп бергеп.

ЧУРУКТА: ФЛУ машинаның тургузуун «Кашкадарьинская правда» солуннуң паралачызы К. А. Юлашевке болгаш Свердловскиниң «Луч» типографиязының ажыддавычызы А. И. Смирновка паралга эртем-шинчилеэнинге бүгү-ээлел институдунуң Киев салбырының мастери И. М. Шерельскаяның (сээтэй талазда) тайылбырлап берип турарын.

В. ВЕЛИЖАНИН биле В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭРГИ ЧЫЛ САНААШКЫНЫ

Десна хем чурулгага чаяаттынган

Кончуг чараш ол ак-көк хемге кино тырттырыкчыларының чылгын келириндеп аңаа артында-ла... шаирзенчиг. «Мосфильм» студиязының режиссёру Юлия Солнцева А. П. Довженконуң материалдарын дузугаар ында «Алдын хаалгаа», Киевтен Олег Ленцицус дайын ужураларының дугайында «Тик дөртен ийиги кайдал?» деп кинолаарын тырттырып турар. А. Тимофей Левчук «Коцюбинскийлерниң өг-бүлезии» деп ийи сериялыг киновун тырттырар кылдыр белеткеп алаан.

Ол хемниң эриинге 1939 чылда А. П. Довженконуң «Щорс» кинону тырттырганының соонда чечен, документалдыг, эртем-тайылбырладыг оон өскө үжеп кинону аңаа тырттырган.

Н. РОМАНИКА.

Чернигов.

—Э—

Арыгжыгашта майгын хоорай

Кызыл хоорай чагырганының девискээринде Черби биле Кара-Хаак суурларының арасында арыгда 25 хире майгынны чыскаал тургускеп. Ол дээрге «Полк озлуг» деп пионер лагеринің чайлаа-дыр. Аңаа бо чайның бирии сезонунда 120 уруглар дыштанган, ам ийиги сезонда 80 уруглар дыштанып турар.

Лагерьниң уруглары аныгбүрү спортчу маргылдааларга киржип, «Кара-Хаак» совхозтуң ажылынга боттуг дуганы чедирип турар.

«Аңгыр-оолдуң тоожузуу» деп бот намдарныг чогаалының «Дагаа чылдыг мен» деп этээнииң адаанга чогаалчы Степан Сарыг-оол мынча деп бижээн: «Шаанда улустуң шаг-үеин, хар, чылды санаарры база бир янзы турган чүве-дир ол. Чижээлээрге, хүнде он ийи шак бар. Олар дөгере аттарлыг, чылды база он ийи эзлчеглиг кылдыр саналар». Ол шынап-ла мындыг турган. «Үжеп чылдарның эгезинге чедир тыва кижиден: «Силерниң харынар чежел?» деп айтырган кижи «Мен Улуг чылдыг мен ийин, шиар» дээн чижектиг харыынга дыңнаар турган. Чогаалчы база мынча деп бижээн: «Мен дагаа чылдың бүүдүн аяа аймының он чедизе эртегинииң хой шакта төрээн кижи-дир мен. „Мээң акым Бадый аът чылдыг, дунмам Уваң-Кара дагаа чылдыг». Бо сөстерниң баажыгын тып, үжүрүп билип алыры мындыгла белен эвес. Ынчалаа-даа бо сөстерни тыва кижи шаанда сан көвүдедирп-биле бир демей шээжи билип, книжилерниң харын саналарыңга үн бүрүде ажыглап чораан. Кайы-бир кижиниң төрээн чылын дыңнаан дораан-на, тыва кырган кижи эргектерни базып санавышаан, кезек бодаңган соонда, ооң харын илап шын тыптер. Чылдар аттарынга хамаарыжыр күске, чылаң, хаваң, ол ышкаш аът, инек дугайында дыка хөй кожамыктарны, оон ыңай кыштың эгелээр үеэи — декабрьның 22-деп эгелээш, бойдустуң часкы оттуушкунунга чедир үргүлчүлээр «тос-тостуң соогунук» дугайында чугаалы тывалар чогаатыкпаан.

Чүвениң үжүру мындыг: тывалар база-ла япониар, вьетнамнар, моолдар болгаш Азияның еске-даа улустары-биле бир демей, календарыны кыдаттардан шинчээдип алган. Чыл саналарының ол азиажы үеэи бистиң эрээның мурнуунда 2397 чылдан эгелээн деп санап турар. Ол дээрге ёзулуг-ла эрте бүрүнгү үе-дир.

Бистиң чугаавысты коичукчуларга билдингир болдурар төлээде, дыка ыракка үеэи коптараалыңар. Эрте бүрүнгү философтарның саналар турганы-биле алырга, бүгү-ле будумелдер болгаш амыгланар хоозун сүнезиннерден эвес, а материалдыг беш элементтерден: ыяштан, оттан, довуректан, демирден, сугдан тывылган болгаш оларга ногаан, кызыл, сарыг, көк, ак бо беш өңнер дүжүп турар. Олар шуптузу бот-боттарындан хамаарыылгалыг, арагында холбаалыг болуп, сарыг довуректан сут үнер, ак суг оттуу өжүрүптер, кызыл отка демир хайлыр, көк демир-биле ыяштың дооразында, ногаан ыяш сарыг довуректан үнер. Ындыг янзы-биле бүгү-ле чүвелер, болуушкуннар мөңгеде эгези-даа чок, төнчүү-даа чок эргилип турар. Календарь болгаш чыл саналарывысны база шак ындыг чурумнуг.

Материалдыг беш элементтерни өңнер-биле катай ногаан ыяш, кызыл от, сарыг довурак, көк демир, ак сут деп ылгап адаар. Ол беш аттар долу алдан чылдың бир бүүдүн эргилдезинге беш деп көзекке хувааганы беш эзлчегларның аттары-дыр. Ол беш эзлчегларның кайызынга-даа 12 чыл хамаржып турар. Ол он ийи чылды амытаннар аттары-биле: Күске чыл, Инек чыл, Пар чыл, Тоолай чыл, Улуг азы крокодил чыл, Чылаң чыл, Аът чыл, Хой чыл, Мечи азы Сарбашкын чыл, Дагаа чыл, Ыт чыл, Хаваң чыл деп тус-тус адаар.

Чыл саналарывысның төлөртөй таблицазын кызыр диже мынчаар баштай-ла адаанывыс беш эзлчегларның аттарын саазынга доора дургаар бижип аар бис. Оон он ийи амытаннарның аттарын саазының солагай талазынга дес-дараа аайы-биле узун дургаар, тодаргайлаарга, үстүнден куду база он ийи каът болур кылдыр бижип бадырар бис. Оон соонда беш эзлчегларның болгаш 12 амытаннарның аттарының арааы-биле шугумнарны шыйыптарывыска, таптыг-ла алдан саанныг көзенектер үнүп келир. Ол-ла алдан көзенектерге саннар бижип үжүрүүр бис.

Ам чурттап эртгирип турар алдан чылдарның бүүдүн эргилдези 1924 чылдан эгелээп 1989 чыл ол эргилдезиниң 46-гы чылы. Бүүдүн эргилде ам 1983 чыл-биле төнер болгаш оон катап чаа алдан чыл эргилдезин эгелээр. Моон мурнунда алдан чылдың бүүдүн эргилдези 1864 чылдан эгелээш, 1923 чыл-биле төнгеп турган.

Бүүдүн алдан чылдарның ам эртип турар эргилдезин таблицага мынчаар көргүзер: эге чыл—1924 чылдың саннарын үстүнден куду батжан бирги эзлчегниң эгезинде бирги көзенэнге «Күске» деэн сөстүң доора дужунга «1924» деп бижээш, оны «ногаан ыяштың күске чылы» дээр. Дөртен алдыгы чыл — 1989 чылдың саинарын дөртүү эзлчегниң онгу көзенэнге «Дагаа» деп сөстүң доора дужунга бижээш, «көк демирниң Дагаа чылы» дээр. «Ак сугнуң Хаваң чылы» — 1983 чылды аңе сөөлгү көзенекке бижиир. Алдан чылдың бүүдүн эргилдезин «Хаваң чыл»-биле ындыг ялалыг, төнгеш-ле, «Күске» чылдан база катап эгелээр. Адаанывыс беш эзлчегдер база-ла ындыг. «Күске чылдан» эгелээш-ле «Хаваң чыл»-биле төнер. Оон базь катаптаар.

Амгы 1969 чылывыс алдан чылдың эртип турар эргилдезиниң 46 дугаар чылы, дөрт дугаарты демир эзлчегниң он дугаар чылы-дыр. Ол дээрге «көк демириниң Дагаа чылы» болур. Эрткен 60 чыл эргилдезинде он чылдың авыдайы 1909 чыл болган. Аңгыр-оолдуң төрүттүнген айы — «Күстүң адак ай» бо чылын ноябрь айның 10-дагы «бүдүү» хүнден эгелээш, декабрь айның 8-тин хүнү-биле төнер. Ынчар кээрте бо чылдагы «күстүң адак айның он чедизи» ноябрь айның 26-га таварыжыр болгаш мугур алдан чылдың мурнуунда шак ындыг хүн суббота турган.

Шаандагы тывалар кижиниң хар харлаарын оон төрүттүнген ай, хүнүнде эвес, Шагаа айның «бүдүүзүнде» демдеглээр турган. Шагаа — частың башкы айының эгезинде-дир. Ынчалаа-даа часкы шаг Шагаадан эгелээр деп саналары шын эвес. Эрги календарь ёзуглаар часкы шак хүн биле дүн дуртунуң деңнежир часкы үези — мартның 21-нин үезинден эгелээр. Ынчаныш Шагаа кезээде-ле частың эгезинден эрте болгулаар. Чижээ, амгы 1969 чылдың Шагаазы февральның 16-да, а эрткен 1968 чылдың Шагаазы январьның 29-та болгулаан болгай. Шагаа дээрге тывааларның ийи дакпыр байырлалы —чаа чыл уткуурунуң байырлалы болгаш кижи бүрүзүнге бир хар немешкеининиң байырлалы болур. Вьетнамнарның сураглыг чаа чыл байырлалы бистиң Шагаавые-биле дүгжүп турары солун. Моолдар база-ла ындыг.

Шаандагы тывалар чылды час, чай, күс, кыш деп дөрт эзлчегге, эзлчег бүрүзүн башкы, адак, ортумак үш айго хуваар, а ай бүрүзүн дөрт неделые хуваар турган. Неделяның хүннерни чеди чырыткының, карактарының ады-биле: Хүн (Адыяа, вям, воскресенье), Ай (Даваа, Сумуяа, понедельник), Марс (Аңгырак, мялбар, вторник), Меркурий (Баргас-бады, Лхава, среда), Юпитер (Бүдү, пурпа, четверг), Шолбан (Сагар, Баасан, пятница), Сатурн (санчи, бямба, суббота) деп адаа тургап. Неделя бодунуң хиреанбиле 7,4 хонукка, а хонук он ийи шакка хуваатынар. Ол он ийи шактарга база-ла бнеэки амытаннарның аттарын тывысканш, шак бүрүзүн башгайгы чартык, сөөлгү чартык деп ийи деңкезекке чарып турган. «Күскеге» 23-тен 1 шак чедир, «Инекке» 1-деп 3 шак чедир, «Парга» 3-тен 5 шак чедир, «Тоолайга» 5-тен 7 шак чедир, «Улугга» 7-деп 9 шак чедир, «Чылаңга» 9-тан 11 шак чедир, «Аътка» 11-деп 13 шак чедир, «Хойга» 13-тен 15 шак чедир, «Сарбашкынга» 15-тен 17 шакка чедир, «Лагаага» 17-деп 19 шак чедир, «Ытка» 19-тан 21 шак чедир болгаш «Хаваңга» 21-деп 23 шак чедир үелер хамаарыжып турган. Ынчан дүн ортузуун «Инек шак», хүн ортузуун (дүштүү) «Аът шак» деп санап турган. Шак ындыг шакбиле дээрде айны, хүнүү, сылдыстарны көрүп тургап, хонуктуң үелерин болгаш делегейниң чүктерин тывары-лыкга белеп турган. Ындыг турбуже чогаалчы, ыламгыя тоожунуң орус дылче очуулурунчузу хонукту 12 шакка үлевейн хүн биле дүннүң көпызын-даа он ийи шактарлыг деп бодап турар. Оон үжурудан «Мен эртенгинииң дөрт шакта тургап, орайның он ийи шак чедир ажылдадым» дээр дээн болза «тоолай шакта тургаш, хаваң шакка чедир ажылдадым» дээр-дир ийин. Күскеден хаваңга чедир ийи долганырга, дүн-хүннүң чээрзиндеп эрте болгулаар. Чижээ, бо дөрт шагы ол» деп автор бижип турар. Эрги календарывыс аки билир кижи үстүнде шак дугайты мынчаар чугаалаар ийик: «Пар шактың башкы чартывында тургаш, күске шактың сөөлгү чартывына чедир ажылдадым». Оон ыңай чогаалчының хой шакты хонуктуң эртенги үезинге хамаарыштырып турары ыяш эвес. Аңгыр-оолдуң төрүттүнген үези — хой шак хүндүскүнүң 13—15 шактарының аразында үе-дир.

Үстүнде тайылбырның дараазында ам-на мынча деп чугаалаар бис: «Аңгыр-оолдуң тоожузунуң» маадыры 1909 чылдың ноябрь айның 26-да суббота хүнде (эрги сан-биле ноябрь айның 13-те понедельник хүнде) хүндүскүнүң бир биле үш шактарының аразында төрүттүнген. а ол ам 1969 чылдың ноябрь айның 26-да среда хүнде 60 хар харлаар. Оон акызы Бадый 1916 чылда, дунмазы Уваң-кыс 1912 чылда төрүттүнген.

«Аңгыр-оолдуң тоожузунуң» авторунуң бодунуң 60 хар харлаанын эрткен 1968 чылдың ноябрь айның 17-де воскресенье хүнде демдеглеп эртпенин номчукчулар билир болгай. Ынчан эрги календарь ёзугаар чогаалчының юбилейин Сарбашкын чылдың күстүң адак айның 17-де Лакша хүнде демдеглээнин ол-дур.

Моон-биле холбаштыр эрги тывааларның неделя чаа төрээн мынча чаш ооллу-даа, кыстыдаа бир харлыг кижи деп саналар чаңчылдыг чораанын демдеглээр керек. Ындыг чаңчыл шагда-ла амыдыралдан үндүр кыстырган. Оон-биле чергелештир бистиң тывызыктыг эрги календарывыстың үжурун кижи бүргүү тода билбес турганыңдан улуг назыныг тывааларның төрүттүнгеп шын айы болгаш хүнү оларның документтеринде өскээр демдеглеттинген.

Соңнай демдеглээнивис кемниг эвес болза-даа, будалчак саннарының болгаш барымдаалар-ның бар апарганы үгбай чүве. Бистиң чогаалчылар-даа, номчукчулар-даа эрги календарывыс чажыдын билип алыры оларга черле артык эвес. Эртемденнер ол календарының дузазы-биле коичуг үр үеде эрткен төөгүүзүг болуушкуннарның болгулаан чылдарын, хүннерин база тааида Ай, Күн туттургулаан болгаш моон соңгаар туттурар үелерин ылап годарганын турар.

С. БАДАА.
«Билиг» институдунуң кежигүнү.

Хигеттернің өг-бүлези

Ада-иелер бажыңнары кеаш чораан мен. Хигеттернің өг-бүлезинге чеде бердим. Уругларның иези Чаш-Уруг уругларының-биле кичээлдээп олур.

— Аяк-савапы эмтелеп калыкан болгунда, бо солундан улуг, бичe «а» деп үжүктерден тып көрем — деп, ава уруунга чугаалады: «Тувинская правда» солуннуң арыындан аазап хой үжүктерни шын айыткан. Шак мынчаар, бодуун-даа болза, өөредириң ажыктыг. Бичии Жанна бирги класска бергедээшкин чок өөренген. Сан саналарының бөлүүн аргаларынга ава уругларын бо-ла өөреткен олурарын көрүп келдим.

Үгбазының чанында Тереза бичии чиңге салааларын санаап, чай чок турганын эскерип кагдым.

— Тереза кажан мынчаар өөренип турар апаарыз?—деп айтырарымга авазы өра:

— Беш харлап турар кижи, ол хирезинде ам-даа шору-ла болгай—деп тайылбырлады.

Уругларны школага киирер бетинде ада-иелерниң хирегергези-биле белеткелиниң чугулазы ол хире бооп турар. Бичезинден-не санны дүрген санаап, түүнеп билир уругларның үгааны чиик, тывыгыыр, сагыыгыр, бүгү эртемнерге торулбас болуруунуу чылдагаанны ында.

Хигеттер 8 уруглуг. Оларның бежи школада өөренген. Ийи оглу адазы Хигет Санароолдуң соон салган трактористт-машинист деп тускай мергежилдиг. Алышкылар ам Совет Армиязының хүрээлеңинде шериг хүлээлгезин эрттирип турар.

Моон алдап көөрге, Хигеттернің өг-бүлезин уругларын эки кижиландип, өөредип ажыр дээш бичиизинден-не оларның сонуургалын өөскүдүп, билиң алган түүлеринге кичээнгейлиг болуруңга чаңчыктырып, негелделиг кылдыр өстүрүп турар-дыр. Оон түңнелинде өг-бүлезинің уруглары школаның директориязының черинден чылдың-на шаңнал, мактадарны ап, а ада-ие Бүрен-Хем школазының директориязының байыр чедирген бижиин бо-ла алыр.

Хигеттер деп кымнарыл ол? Уругларның адазы «Бурунгаар» совхозта тракторист-машинист бооп ажылдап турар. Ол мергежилин доктаамал белдирип, ам ийиги класстың тракторист-машинизи болган. Иези Чаш-Уруг совхозтуң ногаа өстүрер ажылынга каш чыл улай ажылдап турар. Оларның назы-хары 40 ашкан. Хүлээлген ажылынга ак сеткилдиг. Бот-тывыгыыр ураа чүүлгө киржип турда, олар аныяктардан дорайтавас.

— Ыры кижиниң сорук киирер болгай. Бистиң өг-бүлевис ураа чүүлгө ынак, ол уругларның кижиландилгезинге көскү салдарын чедирип турар—деп, өг-бүлезинің эзлери чугаалажыр.

Ажылдан тыпкан олча-ажымын өг-бүле амыдыралынга ажыглап, дыштанылгазын чон ажыглап чаңчыкпан улус. «Бурунгаар» совхозтуң өг-бүле концертлеринге киржип, талантылыглар деп санадып турар.

Ажы-төл кижиландилгези болгаш амыдырал, ажыл-ишкө үлегерлиг өг-бүле Хигеттернің дугайын чугаалаарга мындыг.

А. БӨЛГҮМ-ООЛ.
Каа-Хем район.

Редакторнуң орлакчызы Д. О. БЕГЗИ.

Эксперт машина

Чаа чогаадылга кылдым, ооң херечилелин тыпсып берингер деп дилеп кылган кижиниң чагыын алган эксперт муңмуң херечилелдерни болгаш еске-даа техниктиг чаа чогаадылгаларның дугайында тайылбырларны номчуур ужурга таваржыр. Ол аңаа чеди-чеди хонуктарны, ай-ай хуусаалыг үени безин эрттирер. Ынчаныыс арга чок: бүгү чурттарда чогаадыкчылар чаа чогаадылга, ажыдыышкыны кылганының херечилелин тыпсып бээрин дилеп, чылдың-на 700 муң хире чагыгларны киирип турар.

Ол чогаадылгаларның кайы хире чаа мөзүлүг болганын херечилээринге чүгле херечилелдер-биле таныжарры хоомай болур. Ындыг херечилелдер тыпсыр бюроларның архивтеринде чаа техника чогаадылгаларын, эртем ажыдыышкынынарын кылган дугайында 13 миллион ажыг демдеглел-херечилелдер бар. Ынча хөй саазының чыыт салыр болза, бедин беш километр хире болур. «Даглаңы берген» ол херечилелдериниң дептерлеңдир чыылгаш чылдың-на немежиин келириниң бедии 160 метр чедип турар. Оон аңгыда эртем, техника дугайында 85 муң түүлдер, 75 муң хире ном база чылдынна парлаттынып үнүп турар.

Кайы-бир ажыдыышкынының, чогаадылганың ийикпе чаа техниканың онза ынчаргынын бодунуң бүзүрелдиг үнелелиңиле херечилээр эксперт бодунуң темазынга хамаарышкан бүгү литература-биле танышкан турар ужурлуг.

Делегейниң эртемденнериниң «Чогаадылга болгаш оон херечилелин тургузуп бээри» деп чөвүлел хураалының киржикчилери херечилел информациязының төп эртем-шинчилел институдунга чораан. Аңаа «Раздан-3» деп электрон-саналга машиназы эксперт болуп ажыддаан, бодунуң кайтамчык мергежилдиин оларга көргүскеп. Бир чогаадыкчының киирген чагыын шилип алган, оон чогаадылганының чаа, онза ынчаргынын тодартайлап бээр кылдыр ол саналга машиназынга берген. Электрон күжү-биле ажыддаар эксперт ол берге даалганы 7 ле минута дургузунда күүседи тыртып каан. Ындыг ажылды кылыр кижиге ийи неделядан бир ай чедир үе херек апаар деп, делегейниң шынарак экспертери, ол институттуң аалчылары түүнел кылган.

Хөй-хөй чурттарда чогаадыкчыларга тыпсып берген он-он муң автор херечилелдеринде, патентилерде болгаш техниктиг тайылбырладарда киирген билиглерни «Раздан-3» деп электрон-саналга машиназынга тускай демдеглелдер кылдыр берип каан.

Ук машина экспертизаның чугула хөй-хөй херечилелдерни кылып берип шыдаар.

(СЭТА).

МОСКВА. Делегейниң VI кинофестивалы. ЧУРУКТА: Моол Арат Республикадан келген артист Н. Сувд биле польша артист Д. Ольбрыхский.

В. Мастюковтуң фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Болгаан—хоранның кат-тыр!

Арга-арыг иштинге хөвар бөөр кижи аңаа чөөе бергенде бодунуң көрүп корбузин каттар бергеп, доскел чокка оларны сегирип алгаш, алдынмачыл чай бөөр. Куу сыннын дургаар шокар-шокар черлерлиг, бедик эвес үнген чайын унтуштуң бүбүктарында чиңгир-кызыл каттар чокчок бергеп бола турулаар. Оларны сөөй түбүп чыыл алыксаазы келир. Ол хей! Болгаан! Ол болза бөрү-кадың дээр үжүш-тур. Ооң каттарында дафнин дээр аликовид хорак бар. Каш-ла бөрбак ындыг каттар аас иштинин болгаш ижил-шөйлүдүнүң хилгыр карттарын дыка ыжыбын, авртып болур. Эң ылаңыя 10—12 харлыг бичии уруглар ол каттың дафнин дээр хорамындан дорааи-на аарый берип болурлар.

Ол хамаан чок бөрү-кадының ол-шык чөөрээшинге холбу дегирес безин, кижиниң иези ыйлаңгылаа сөөлгеннай берип болур.

Ол ышкаш, Ландыш дээр үнүштүң барааны чаагай-даа болза, кызыл картчыгаштарында диконитгер болгаш салонимнер дээр кушту хорамнар бар. Бага-ла ол хевирлиг черлик кат кулеккерниң кара-көк каттары кижини база хорамнап каап болур. Ол Сибирьниң болгаш Ыраккы Төөн чүктүү ледыңнарлыг болгаш ине бүрүлүг ыяштыг арыгларында, чадаң ыяштар аразында өзуп турар. Ол 30—70 сантилетр узун дурттуг болур. Оон бүрүлери шөйбексилээр умнүүн чанчыкталазында дистинген болур. Чечекчигештери бир черёе-ле ийи коом болгулаар.

Суг кежиглериниң, суггаттарның барык-ла шүүгүзүүнүң чоок-кавызында 3 метр чедир узун песлен дээр үнүш бо-ла үнүп келген турулаар. Оон бүрүлери шөйбексилээр болгаш кара-көк чечекчилештерлиг болур. Ол үнүштүң каттары чиңгир-кызыл, дыка чараш. Оларда салонин дээр хорак будумел сиңниккен. Салонинге хорамнанган кижи кузар, хоңнуу болгаамыр, күдү олуртур, сириңайнын, кавыладар, судалының согары дүргедээр, мыкамнаар, тырттар болгаш, узааледелерин безин оскунар. Ол каттан хорамнанган кижиге шалыпкын дузалаар болза, ындыг таварылгаларның хөй пурузугунда кижиниң алы-тынын ап болур.

Дөштүндэн кварце анданнып, чаагай ишкаш кылдыр сөңдүрер, могаанныларлар болгаш кара-көк өңнүг картофель каттары бичии уруглармы бо-ла хорамнанган турулаар. Ол хорак уруглары быка аар вартыр салонин деп будумелдиг болур.

Эң бичии уругларгс кандыг-даа каттың улуг кижилерниң чонтөөрели чокка ап чиңгес кылдыр чаңчыктырар болгаш шала алаадыг уруглары — чиир каттардан хорамнаар каттарны малаан билиринге өөредир керек.

Бир эвес черге кандыг-бир кижи каттан хорамнаны бергеп деп билдирле берге, ону дөп-дорааи эң чоок аймелеске чедирер ийикпе азы элчиин чалаар керек. Ооң дурнуу чарымында ижиинги арыглаар хемчег алыр. Бир эвес ол кустурбас болза, аазап каш стакан шииги дүзап кааи суг ижиртеңге, шеэ ожаажыкшың сывы-биле азы айтыр салаа-биле өскө дээш турган, кустурар ужурлуг. Кустурарга хорам кускү-биле кайы үнүп, арыыр.

Хорамнанган кижиге дузалаары-биле ийи хире стакан сутту азы будэш-чартыш болгаш ийи хире стакан сууга азы сүтке хоюткан дагаа чуургазын ижиртип болур. Барык 20 минута эрткен соонда, ол кустурар болгаш оон-биле хорамнаа будумелдер үнүп каар. Оон соонда тоолгадыг дусту бөөр керек.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ

кино

ИЮЛЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночыыны 10. «Дэли» 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: «Доктор Абстым шенелдези» 3, 5, 7, 9 шактарда.

редакцияның адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда кылдызының 35-24, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 23-54, культура кылдызының 37-13, көргө ажыл-агыйн кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа база совет тургузуг кылдызының 21-27, информацияа кылдызының 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Чиигистрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга ергелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00596

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдаа үнделип тургускаш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮЛЬ 25 ПЯТНИЦА № 173 (9019).

Өртээ 2 көп.

Удуртукчуларның ужуражыышкыны

Улуску Польшаның 25 чыл оюнуң байырлалынга Совет Эвилели биле Чехословак Социалистиг Республиканың киришкен партия болгаш күүне удуртукчуларының арасынга 1969 чылдың июль 23-те Варшавага найыралдыг ужуражыышкын болган. Ужуражыышкынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорный, ЧССР-ниң Президентизи эш Л. Свобода, ЧКП ТК-ның Бирги секретары эш Г. Гусак киришкен.

Ужуражыышкынга киришкеннер СЭКП биле ЧКП-ниң, Совет Эвилели биле Чехословак Социалистиг Республиканың аразында найыралдыг харылзаалары улам хөгжүдеринниң чогуур оду келген айтырыгларының талазы-биле санал-оналыш чугаалашкан.

Совет болгаш чехословак удуртукчуларының ужуражыышкынны чүрептиң хынызындан аңы-дуңма найыралга эрткен.

Варшавадан чанып келген

Июль 23-те Варшавадан СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорный чаныш келген. Олар Польшаның Каттыжыкан ажылдың партиязының Төп Комитединиң болгаш ПУР-нуң Күүне Чөвүлелиниң чалаайын ёзугаар улуску Польшаның 25 чыл оюнуң байырлалынга киргеш чорааң.

(СЭТА).

Культура одагларын кышка белеткээр

Бистиң республикада эки ажылдыг культуро-чырыдыышкын албан черлерия хөй. Оларның ынчаар ажылдап турарының арга-дүрүмүлгазы чогум чүден болуп турарын айтырар болза, кышка белеткелди чайгы үеде эки шынарлыг доозарындан хамаржыр деп харыылаарлар. Чырык, чылыг болгаш көрүштүг кылдыр дериттинген культура одагларынга чөп кезээде-ле хөй болуп, кино, концерт көөрүнге, лекция, беседа дыңнаарынга ынак.

Амгы үеде бүгү-зе албан черлериниң кышка белеткели чоруп, үениң чугула айтырыгларының бирээзи болуу берген. Оон иштинде культура одаглары бо хереңче кол кичээнгейни салган. Бо талазы-биле байдал Бии-Хем районда эң-не эки болуп—культура албан черлериниң сеткелдези дүрген темпилиг чоруп, чамдыктарының белеткели дооступ турар. Бот-тыныгыр уран чүүл коллективтериниң фестивалы Бии-Хемге организастыг, белик деңнелге эрткен. Райүүскомнуң ларгазының ораалачылыы эш Лихтин фестивальды эрттиргеринге болуп удуртуп, клубтарның, культура бажыңнарының кышка белеткелин база ажыг хамаарыштыр көргеп.

Тожуның культура-чырыдыышкын албан черлериниң кыжын одаар чүүдүн чүс хуу сөөртүп алган, кышка белеткел бо районда хынаның чугула айтырыгларының бирээзи болуу берген. Каа-Хем районуң культура бажыңнарының, клубтарының, библиотекаларының материалдыг байдалы сөөлгү үеде дыка экижээн. Оларның хөй кезиниң сеткелдези амгы үеде дүрген темпилиг чоруп турар-дыр болза одаар ыяш, хөмүр-даш сөөртүлгези оожум чоруп турар.

Ажыл-ишчилериниң культурлуг дыштанылгазының одагларынче улуг кичээнгей салып, оларга бүгү таалалыг дуза чедирип турар ажыл-агыйлар, кодээ Советтер бистиң республикада хөй. Өвүрүнүң Дус-Даг кодээ Соведи (даргазы эш Бапыргы) болгаш «Торгалыг» совхозтуң удуртуучулары (директору эш Седен) боттарынга хамаарышкан Культура бажыңының, клубтарның, библиотекаларының кышка белеткелин холга алганындан амгы үеде оларның сеткелдезин доозуп турар, одаар чүүдүн бүрүн сөөртүп эккеп алган. Сеткелгени совхозтуң күсели-биле чорудуп турар, дериг-хереңселдер садарынга совхоз бир муң рубльди үндүргеп.

Республикада хөй санныг Культура бажыңнарының, клубтарның, библиотекаларның, музыка школаларының, кызыл-булуңнарының сеткелдези болгаш одаар чүүдүн сөөртүлгези дүүреенчиг байдалда. Тес-Хем районнуң клубтарының одаар ыяжы элекпеп-не доозугланының уламынан культура-массалыг ажылдар болбайн турарының дугайында чагаалар бо чылын болгаш эрткен чылдарда-даа редакцияга ыжаа тургускаан. Амгы үеде бо районда культура-чырыдыышкын албан черлериниң кышка белеткелин шуут эгелевээн. Одаар ыяш, хөмүр-даш сөөртүнмээн. «Торгалыг» совхозтан аңгыда Өвүр районнуң арктан ажыл-агыйларында, район төвүнде культура албан черлери сеткелдеже ыяжчага дээр кирбээн. Райүүскомнуң культура кежигээнниң эргелекчизи турган эш Сыгыртаа чай эрткиже дээр сагыш амыр олуруп турган, партия райкому, райүүском ыяпар байдал-биле эптежип келген. Саглыда «Кызыл туң» колхозтуң культура одагларының тайгада белеткен каан ыяжын сөөртүп алыр дээш баарга, үүлде орну арткан, ону кыынар, кайнаар оорлан аппарганы белиг билдинмээн. Саглы кодээ Соведи (даргазы эш Амажаан) клуб, библиотека ажылынче кичээнгейни сөөлгү үеде кошпаткан.

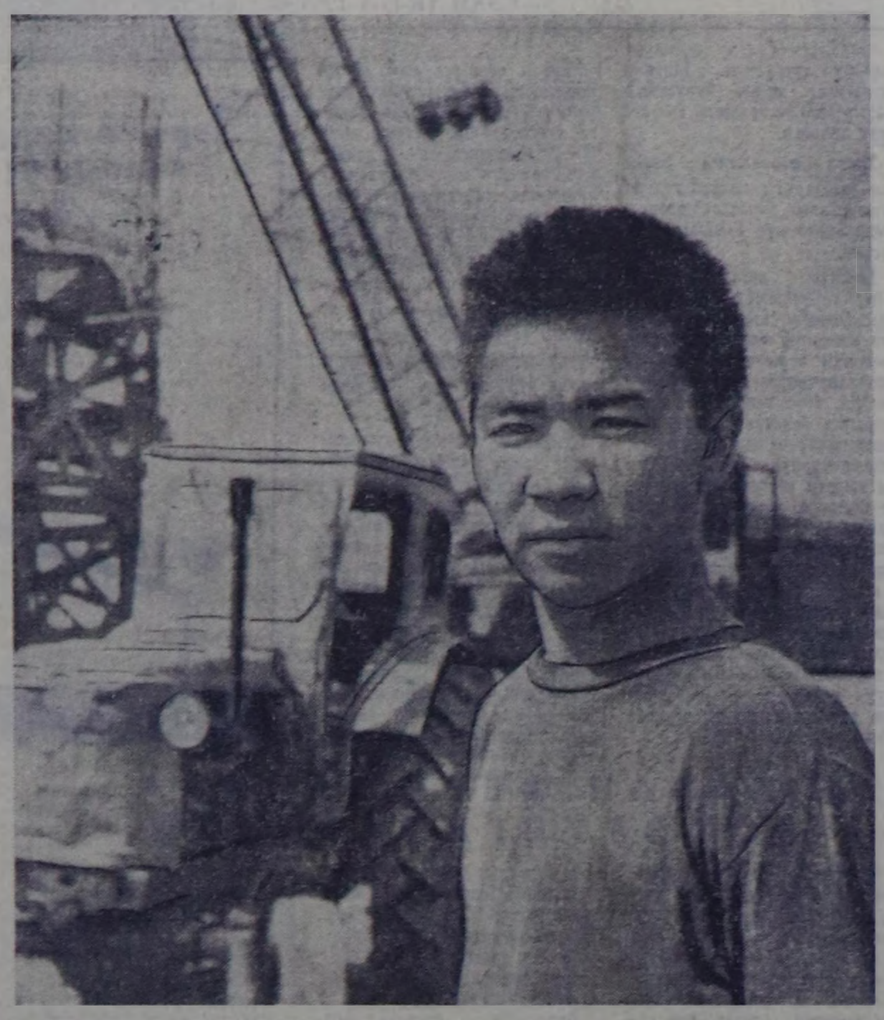
Барыын-Хемчиктиң хөй санныг культура-чырыдыышкын албан черлериниң кышка белеткели багай. Одаар ыяжының чүүле 16 хуузун эккеп алган, хөмүр-даш шуут сөөртүнмээн. Чөөн-Хемчиктиң клубтарының, Культура бажыңнарының, библиотекаларының кышка белеткелиниң темпизи ооңчуг оожум. Чүүле ында «Октябрьның 30 чылы» колхозта клуб, библиотеканың кышка белеткели эвээн.

В. И. Ленинниң төрүттүнгени хүнүнден бээр 100 чылынга холбаштыр культура-чырыдыышкын албан черлериниң канчаар ажылдап турарының дугайында айтырыгны бо айның ортаанда Улуг-Хемниң район Совединиң сессиязынга чугаалашкан, кышка белеткелдиң багай чоруп турганын айтыкан, бо талазы-биле чугаалажыышкын кылып, шиитпирни хүлээп алган. Ынчалза-даа амгы хүнде культура одагларының сеткелгезиниң темпизи ооңчуг оожум.

Ажылчы чонуң культурлуг өөскүдезинге, коммунистиг кижилдилгезинге улуг рольду ойнаар, партияның идеологтуг ажыл чорударда даянып күжү болур культура-чырыдыышкын албан черлериниң кышка белеткелинче үргүлчүүлүг докладчал кичээнгейни салыры партия, совет, профавилел, комсомол организациялардың амгы үеде-ле чугула сорулгаларының бирээзи болуу берген.

Культура одагларының кышка белеткелиниң кандыг чорууп турарының дугайында айтырыгны райүүскомнар, кодээ Советтер күүскомнарынга чугаалажып коор, кышка белеткел дугайын СЭКП райкому партийжи удуртулгага алыр болза амгы дүүреенчиг байдалдан үштүнүп болур.

В. И. Ленинниң төрүттүнгени хүнүнден бээр 100 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш улуг ажыл хайгыын турда, чөөн оргуузунга масса-политиктиг ажылдар, чугула хемчеглер чорудар одаг болур культура-чырыдыышкын албан черлериниң кышка белеткелин кыска хугеелде доозар, Совет Тывазының 25 чыл оюн, В. И. Ленинниң төрүттүнгени хүнүнден бээр 100 чыл болур оюн чылыг, чырык, көрүштүг чараш дериттинген культура одагларынга байырлан эрттирер дээш бо хүнүнде культура ажылдакчыларының бүгү таалалыг хемчеглерин алыр херек.

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң чоогунда чурттакга бажыңнары болгаш оскеда чугула тудуг объектилерин кылыры хайыыпкыынныг чорун турар. Тудуг материалдарын үзүктел чокка хандырарынга тракторист Бүрбү Хаяң хөй үлүгүн киирип келген. Ооң шалыпкын ажылдап турарындан тудугга хереглээр ыяш албаа-биле чыгдынган. Апаяк механизатор хүнде үлүү 150 хуу чедир күүседип турар шалыпчыларының арасынче киргеп.

ЧУРУКТА: Бүрбү Хаяң.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ӨӨРЕНИП, ПРОПАГАНДАЛАП ТУРАР

КПЕВ Украин ССР-ниң «Болыг» ниитилелиниң баштаар черииниң президиуму коммунистиг болгаш ажылчын партияларының делегей чөвүлел хуралының материалдарын, ооң хүлээп алган документилерин болгаш СЭКП ТК-ның июнь (1969 чыл) Пленумунуң докладаалын пропагандалаар талазы-биле хемчеглерни бадылаан. Республиканың хоорайларынче болгаш суурларынче үш муң хире лекторларны чоруткан, олар ам бээп он муң ажыг лекцияларны номчаан.

Пропаганданың түүл-бүрү хевирлерин калбаа-биле ажыглап турар. Киев хоорайның организациязы айтырыг болгаш хөрыы кежээлерни «Төгерик стол аргыда беседаны» чорудуп, улуг-улуг будүүргелерже, колхозтарже болгаш совхозтарже лекторлар белүктериниң үзүүшкүнүрүн организастап турар.

• • •

АЛМА-АТА. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей чөвүлел хуралының материалдарын Алма-Атаның ажылчы хонгарының улуг соңуургал-биле өөренип турар. Ол чугула херекти мергежилдиң-биле удуртуп төлээде, пропагандистерниң, политинформаторларның болгаш агитколлективтер белүктериниң удуртуучуларының семинарларын, эге организациялар секретарьларының хуралдарын кылып турар. Лекторлар хоорайның будүүргелериниге болгаш албан черлериниге 400 ажыг лекцияны номчаан.

Коммунистерниң чыыжының материалдарын партия өөредилгезиниң четкиинде база хынызы-биле өөренип эгелээн. Ол чөвүлел хуралга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын коммунистер болгаш партия кежигүүнүң эвес ажылчыстер соңуургал-биле өөренип турар.

• • •

УЛАН-УДЭ. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей чөвүлел хуралының база СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң материалдарын пропагандалаар дээш ыңгыр 30.000 хире агитаторлар, политинформаторлар болгаш лекторлар калбак ажылды эгелээн.

Шыырак дээн эртемчиевиг болгаш дээди өөредилге черлериниң башкылары хоорайларже болгаш суурларже үүшүп чоруткан.

Олар ажылчы чонга делегейниң амгы байдалының дугайында кол-кол айтырыгларга лекцияларны номчуп чоруп турар.

(СЭТА-ның корр.).

• • •

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москва Чөвүлел хуралының база СЭКП Төп Комитединиң июнь Пленумунуң материалдарын ажылчы чонларга пропагандалаар ажылды партияның Барыын-Хемчик райкому калбаа-биле чорудуп турар. Бо хүнерге чедир 41 кезек черге лекция номчулгалары болуп эрткилээн болгаш аңаа 5345 кижи олурушкан.

Бистиң партиявыстың Төп Комитединиң июнь Пленумунуң түңнелиниң дугайында айтырыгны коммунистерниң тос кезек черге болгаш хуралдарынга чугаалаашкан болгаш оларга санал берген кижи бүрүзү делегейниң коммунистиг шимчешкинниниң чаңгыс эвээ дээш, улустарының найыралы болгаш кады ажылдажылгазы, тайбың дээш бистиң партиявыстың чорудуп турар хемчеглерин, практиктиг ажыл-чорудулгазын ыяш-биле деткып турарын илергейлээн.

• • •

ХАНДАГАЙТЫ. СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң хуралдарынга чугаалажып көөрү Чөөр районда доозулган. Аңаа партия кежигүнниринниң барык-да шупшуу олуржуп, 50 ажыг кижи санал берген.

Бистиң партиявыстың ленинни даштыкы политиказын деткөөн резолюцияларын хүлээп бүрүзү хүлээп алган болгаш Төрөөн чуртуң экономиктиг күчүзүн улам быжыглаар, беш чыл планның хуусаа бетинде күүселир дээш ажылчы чоннар оргуузунга социалистиг чарышты улам чедиишкинниг кылбартыр дугайын ол резолюцияларда бижээн.

План күүсеттинер

Чаа-Холдың районда Ленин аттыг колхозтуң деңнээриниде сеткинниң үнүжү мурнуку чылдардан ыракта дээре. Ниитиниң малынга бистиң бригадавыс план өзүүлээр 125 тонна сиген белеткээр. Сиген кезилдезинге мээн удуртқан сеткечи бригадам июнь айның 18-те-ле организастыг киргеп. Колхоз баштаар черинниң берген бо планын ажыр күүселириниң аргазы бисте бар. Бригада 1968 чылда 115 тонна сиген кезер планын 179 тоннага ажыр күүсетмеп.

Бригаданың кежигүннери колдуунда-да школачылар. Оларның ажылдаар, дыштанар, ойнаар шактарын таарыштыр тургускан бис. Тодаргайдаарга, олар хүнде 6 шак ажылдап турар. Ам бригадада 19 кижи черге доктаамал хонуп, Сесегенин Эрээн-Баары деп черде сиген белеткеп турар. Иргит Бичинжик «Беларусь» трактторга сиген кезер ийи машинаны кожуп алган кестирип турар. Машинистер А. Сергей, Д. Александр оларның эки ажылдап турарын демдеглээри чугула. Бичинжик хүнде 12 ганың орнуна 18—24 га чедир кестирип, хүн үлүү 120—200 хуу күүседип турар. Июль 16-га чедир 187 га черниң сиген кестирип, ооң 169 газында сиген болуп, 14 сараатты тургуска. Ниитиниң-биле 49 тонна сиген белеткээн. Сиген болуп хонаанаарынге болгаш трактор тергеенге оңу чүдүрүп сөөртүрүнге Монгуш Алдын-кыс, Монгуш Роза, сараатты салырына Оңдар Петя, Д. Монгуш олар болгаш өскелер-даа кызымак ажылдап турар.

Аграрның байдалы сиген белеткээрин тургулуулээринге таарымча чок боол, чаъстыг хүннер турза-даа, бистиң ажылывыс үзүктелбес. Колхоз төвүнден хонуг хөл дузуун чүдүрүп алган, оңу хоюп тургаш сиген сараатган тургээр. Дузаң каан сиген кавчаа-даа тредбес. Эки чазгай амданныг болур дээрзин моон мурнундагы чылдарның дурааның аразында ферма эргелекчизи Эренгей Орус-оолдуң удуртқаны комсомолчу-ажылчактар бригадазы 164 тонна эки шынарлыг сиген белеткээн. Ында сиген кестирип турар комсомолчу-механизатторлар Балдан Куна, Сояң Дина, сараатчакчылар Николай Тембирель, Сарыглар Эрес-оол, хөлзөй салыкчылары комсомолчу кыстар Галя Хайың, Алла Донгаа, Тоня Алдын-Херел олар социалистиг чарыштың мурнакчылары болуп, үүн бүрүүнүң ажыл нормазын 125—130 хуу күүседип турарлар.

• • •

«Тес-Хем» совхозта мал чемниң белеткелинде 4 механизастаттынган бригадалар ажылдап турар. Олар бо хүннерге чедир 109 тонна хоолдуг сиген белеткээн. Оон 100 тонназын Дыт-оолдуң башкааны бригада белеткеп, бригадалар аразында чарыштың тиилеткиннээн болуп турар.

Шеми шөлдеринде

Ниитиниң малынга Чөөн-Хемчик районда «Большевик» совхозтуң ишчилери бо чылын 6300 центнер сиген белеткээр планын долдур болгаш ажыр күүселир дээш ажылдың темпизин сөөлгү үеле шапкынчыткан. Ак-Кара-Суг, Шээн-Кудуруу, Чолдак-Кара-Суг, Даштыг-Тей, Узун-Кара-Суг Харагаанныг-Уяхтың Чиңге-Оорга болгаш өске-даа сиген шөлдеринде тракторнун, аътың кезер, бөлөр машиналарының даяш-шимээнибиле ажыл-ишчилерни хөгдүт ыры-шоору каттышкан. Күш-ажылчы концерт хүннүнге соксавайн турар. Деминг иштин түңнели сиген кестирген шөлдерниң хемчээли арбыдап, тургустунган ногаан сараатган саны өзүп турар.

Ажыл-агыйда 12 звеноолуг 5 бригаданың чарыжынга Монгуш Доржат-оол удуртқан бригада мурнап, 60 ажыг тонна сиген сараатган тургускан, шыырааан. Бригадалар аразынга шилтинир Кызыл туңну холдан салбайн, мурнакчы бригада алган, быжыы-биле тудуп турар. Тус-тус сеткечилериниң иштинден хөй мурнакчыларга акша шаңналдарын тывыскылаан. Ылаңгыя хөйжулар Донгак Достай-оол 9 Оңдар Монге 5, Куулар Оңдар-оол 6 тонна сиген белеткээнер.

Совхоз сиген белеткээр планының 23 хуузун күүседип. Шеминиң деңнемеринде 1370 центнер сиген он-он сараатгарга тургускан.

Партия организациязының оя агитаторлары сеткечилер оргуузунда агитация-массалыг ажылды калбарткан. Социалистиг чарыштың түңнели оя хонуктан үнүп турар. Монгуш-оол Донгак, Шарааны Биченек, Монгуш Болат ыыткыр номчулгаларны, беседаларны чорудуп, сиген чилерниң ажыл-херээнин дугайын агитхуудустарга чырыдып, четкеетерни өй-шаанда илередип турар.

М. СЕВЕН.

Сиген кезилдезиниң медээзи

(1969 чылдың июль 21-ге чедир)

РАЙОННАР	КҮҮСЕТКЕН ХУУЗУ
Таңды	20.6
Каа-Хем	18.1
Улуг-Хем	13.3
Чөөн-Хемчик	10.3
Кызыл хоорай Соведи	9.5
Тес-Хем	8.6
Эрзин	7.9
Бии-Хем	7.7
Тожу	7.7
Барыын-Хемчик	4.9
Мөңгүн-Тайга	4.0
Өвүр	2.0
Бай-Тайга	—
Республика	11.0

Ооң иштинде сиген белеткээр планын колхозтар 9.8 хуу, совхозтар 11.7 хуу күүсеткен.

Польша үлетпүр делгелгезинде

300 МИЛЛИОН РУБЛЬДИҢ КЕРЭЭЛЕРИ

Москвачылар биле оларның аалчылары «Польша Улус Республиканың 25 чылы» деп юбилейжи үлетпүр делгелгезинче кичээнгейни салбышаан. Делгелгени көөп көргеннериниң саны бир миллион чеде берген. Юбилей делгелгези аңы-дуңма чурттуң улусчу эрге-чагыртa чылдарының дургузунда чеминшкиннери-биле чонну таныштырып турар. Совет Эвилели-биле эң улуг садыг харылзаазын тудуп турарларның бирээзи ПУР-нуң чаагай үүле бүдүрүп шыдаарын делгелгениң 25 муң ажыг көргүзүүлери тодаргай хереченип турар.

Делгелгеде үлетпүрүнүң түүл-бүрү адырларының түскай артеминиглериниң беседалар, үжүрээжыышкыннар кылыры үргүлчүлевишаан. Оларның аразынга чарган керээлерни ёзугаар кылыр ажылдарның үнези 300 миллион рубль түңнеп удавас ажар.

Совет Эвилели-биле садыглажырының эң улуг дүгүржүлгаларының бирээзинге Польшаның даштыкы садының «Центромор» организациязы ат салган. Ол организацияга ССРЭ-ге түүл-бүрү судно дериглерин, хөделдиргичилерин, насостарын, артык кезектерин садар.

ПУР Совет Эвилелиниге автомобильдерин, сеткелге автобаазаларын, дозу, будук бүдүрер машиналарга ажыглаар дериглерин, артык кезектерин база садар.

Керээлерни Польшаның даштыкы садыг организацияларының барык шупшуу чаргаан. Даштыкы садыгның «Цетебе» организациязы лён, пос бүдүштүг хөй нөөнү сатқан, ССРЭ-ге торгу болгаш хөвең-саазын бүдүштүг пестер садарының керээлерин чарар кылдыр белеткээн. Даштыкы садыгның «Универсал» организациязы бистиң чүртүвүска «Меломан» бүдүштүг муң ажыг хөгжүм автоматтарын садар. Позыланың электрон болгаш телетехника үлетпүрүнүң төлөөлекчилери 1969—1970 чылдарда күүседир кылдыр шупту 5 миллион рубль чиити түңнүг керээлерин чаргаан.

Польшаа Совет Эвилелиниден трансформатор кылыр болгаш дадарбас хөй канны, лагдүүн, целлюлозаны база алмаз херексел дерии, шактарны болгаш өске-даа бараан нарны садып алган.

(СЭТА).

ССРЭ-НИҢ КҮРЦИРК СИСТЕМАЗЫНЫҢ КӨЖЕР 4 ДУГААР КҮРҮНЕ ЦИРИГИН ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Цирк уран чүүлүнүң талазы-биле болгаш республиканың ажылчы чоннарынга бараан болурунга чедип алган чеминшкиннери дээш ССРЭ-ниң Күрцирк системазының көжер 4 дугаар күрүне цириги Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай. 1969 чылдың июль 23.

Чурттуң ховуларында

ТАРАА КЕЗИЛДЕЗИНИҢ ФРОНТУЗУ КАЛБАРГАН

Чурттуң хөй-хөй девискаарлары тараазын хүннүң-не кезип эгелеп турар. Агаар байдалы өскерлип, чаъстап тураза механизаторлар техниказын мергежилдиг ажылдатпышаан, күзүн тараан кызылтазының дүжүдүн ажаап ап, тавычаларын бастырып турар.

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң үндүрген түңнелерин ёзугаар алырга, чурттуң колхоз. совхозтары 1969 чылдың июль 21-ге **10 миллион 799 муң гектар шөлдүң тараа болгаш бөбы-тараа нультураларын кезип алган. 6 миллион 798 муң гектар шөлдүң тараазын бастырган.**

Россия Федерациязының ажыл-агыйларының тараа кезерииге бергелер таварыжып, үргүлчүлээн чаъс оларга шаптыктап турар. РСФСР-ниң тараа кезип алган шөлдери шупту 5 миллион 57 муң гектар болган. Сөңгү Казакга тараа ажаар ап турар механизаторлар тараа кезеринге бастырарының аразының уламныкканын кызырарынче чүткүлүн салып турар. Краснозар край тараазын кескен шөлдериниң 88 хуузу—1 миллион 101 муң гектар, Ставрополь край 967, Ростов область 685 муң гектар шөлдериниң тараазын ажаап, бастырып алган. Тараа кезерин Поволжье, Россияның кара хөрзүнүүр орта девискаары кадыртып турар.

Украинаның чүрүү тараазының ажыл-агыйлары дүжүдүн организастыг ажаап ап турар. Республика **3 миллион гектар шөлүнүң тараа болгаш бөбы-тараа нультураларын комбайн-биле ажаап ап, тавычалай иезип алган. Ол шөлдериниң 42 хуузунуң тараазын бастырган. Молдавия тараазын кескен шөлдериниң 41 хуузун —80 муң гектар шөлдериниң тараазын бастырып, ажаап алган.**

Орталы Азия республикалары биле Закавказье дүжүт ажаап алырын доозар чоокшулай берген. Узбекистанның болгаш Казахстанның мүрүү областарының тараажыларының тараазын кескен шөлдериниң барык шупшуунуң дүжүдүн бастырып алган. Грузиянның, Азербайджанның болгаш Арменияның ажыл-агыйлары тараа бастырарын доозар чоокшулай берген. Узбекистанның болгаш Казахстанның мүрүү областарының тараажыларының тараазын кескен шөлдериниң барык шупшуунуң дүжүдүн бастырып алган. Грузиянның, Азербайджанның болгаш Арменияның ажыл-агыйлары тараа бастырарын доозар чоокшулай берген.

Тараа кезеринниң фронтузу Сөңгү чүктө улам хөй районнарда, девискаарларда калбарып турар.

(СЭТА).

ХАВАН ЭЪДИ БУДУРЕРИН — УЛЕТПУРУЛУГ УНДЕЗИНГЕ

«Партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары колхозтарга болгаш совхозтарга экономиктиг ажылды экижидеринге, күш-ажылды организастаарын болгаш төлевирин улам ыңай болбаазыраңгайжыдарынга, көдээ ажыл-агый продукциязының бот-үнезин чиигедиринге, колхоз база совхоз бүдүрүлгезиниң бүгү адырларының орулгалыг чоруун бедидеринге, көдээ ажыл-агыйга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бүгү хемчег-биле өстүрерин хандырарынга онза кичээнгейни салыр».

СЭКП ТК-ның 1968 чылда октябрь Пленумунуң доктаалындан.

Мурнакчы дуржулганың арны

1. БАШТАЙГЫ БАЗЫМНАР

«УТКА 25 чылы» совхоз 1932 чылда организастаттынган. Ынчан ону совхоз эвес, а күражыл-агый деп адап турган. Ол Тывада эң-не баштайгы ажыл-агыйларның бирээзи. 1944 чылда ук ажыл-агыйны «УТКА 25 чылы» совхоз кылдыр чаарты организастаан. Ынчаарда совхозтуң девискээри ийи салбырлап: Төп болгаш Иштии-Хем салбырлардан тургустунган турган. Оон кол угланышкыны — мал ажылы, хойну болгаш чыйыстыг бода малды өстүрүп турган.

1958 чылда совхозка СЭКП XXII съездиниң аттыг колхозту, а 1961 чылда Ленин аттыг колхозту каттыштырган. Ынчан «УТКА 25 чылы» совхоз делгем девискээрлиг, хой адырлыг улуг ажыл-агый болу берген. Ынчалза-даа мал ажылы кол адыр болуп хевээр арткан.

Совхоз хаван ажылын 1950 чылдан бээр чорудуп келген. Ол дутта улуг ак уксаанын хаваннарын Саян ыыдындан садып эккелген. Ынчалза-даа хаванның ажыктыын чедир билбес, ону өстүрериниң аргадуржулгазы чок болган, ажыл-агыйның удуртукчулары-даа, тускай артемниглери-даа хаван ажылынга шоолуг кичээнгей салбайн турган. Оон ужурунда 1959 чылда бээни чүгле 21 чаш төрүүр кыс хаваннар саналтынып турган. 1961 чылда төрүүр кыс хаваннар 49 баш апарган.

Кажан совхозту дуржулгакөргүзүглүг ажыл-агый чери кылгаш, оон түс-түс адыр бүрүзүнге шырак билиглиг тускай артемниглерни быжыглаанда, хаван ажылын ёзулуг сайзырадыр дугайында айтырыг шиитпирлии-биле тургустунуп келген.

Зоотехник кижи болганымза, хаван ажылын сайзыратырын меңээ дагзып каан мындыг. Баштайгы удаазында дыка улуг бергелер таваржып турган. Хаванның баш саны эвээш болгаш уксаазы экижиттинмээн болганда, ук адыр кандыг-даа орулга бербейн, харын улуг карылганы болдурүп турган. Хаван өстүрериниң арга-дуржулгазы чок болгаш, ажыл-агыйның удуртукчулары-даа, тускай артемниглери-даа хаван ажылынга шоолуг кичээнгей салбайн турган. Оон ужурунда 1959 чылда бээни чүгле 21 чаш төрүүр кыс хаваннар саналтынып турган. 1961 чылда төрүүр кыс хаваннар 49 баш апарган.

Кажан совхозту дуржулгакөргүзүглүг ажыл-агый чери кылгаш, оон түс-түс адыр бүрүзүнге шырак билиглиг тускай артемниглерни быжыглаанда, хаван ажылын ёзулуг сайзыradыр дугайында айтырыг шиитпирлии-биле тургустунуп келген.

Зоотехник кижи болганымза, хаван ажылын сайзыradырын меңээ дагзып каан мындыг. Баштайгы удаазында дыка улуг бергелер таваржып турган. Хаванның баш саны эвээш болгаш уксаазы экижиттинмээн болганда, ук адыр кандыг-даа орулга бербейн, харын улуг карылганы болдурүп турган. Хаван өстүрериниң арга-дуржулгазы билир кижилер база чок. Кижилерни ол черинге удур өөредир ужур таварышкан. Харын чаңдыкта: «Хаван өстүрериндеи ойталаза чүл? Ажыы чок, хөй чарыгдал үнүрер адыр ышкажыл. Өске орулгалыг адырларже кол кичээнгей салганы дээре эвес бе?» деп ындыг айтырыглар безин салдынып тургулаан. Хаван ажылының ажыктыын, оон хөй түнүг арыг орулганы ап болурун кижилерге бүдүредири-биле эвээш эвес күжениишкиннер үнген. Ол бүгү халас барбаан болгаш чымыштыг ажыл болунуң чаагай үре-түннелиин берген дээрзин ам медереп билири ооруңчүт-дүр. Чаа чүве бодунга орукту эрги чүве-биле чидиг демиселге үнүрүп алыр дээрзиниң бир херечизи олдур.

2. УКСААЖЫДЫЛГА ХЕРЭЭ

Хаван ажылын чедиишкиниг хогжудериниң, ону эң орулгалыг адыр болдурарының чугула негелдези болза, уксаажылыга херээн үнезини-биле экижидери болур дээрзи ол адырны харылап эгелээнимниң баштайгы чылдарында-ла билдингир апарган. Ынчангаш бо адырга бирги базымны хаваннарның уксазын экижидери-биле хайнакташтырарыннан эгелээн бис.

Баштай эккелген улуг ак хаваннарның соонда, кемерово уксаалыг улуг аскыр хаваннарны совхоз садып алган. Ол ийи уксааны хайнакташтырганының түнелиинде улуг бөстүг, эътки, шырак хаван оолдары алынган. Ындыг хаван оолдары дүрген өзер, янзы-бүрү ажыктарга белен алыспас, эң бедик немелде дензиин бээр.

Хайнак хаван оолдарының немелде дензиин анаа арыг уксаанын хаваннарынга болгаш, дыка улуг болуп турар. Чижээ, оларның дириг дензиин ийи айлыында 21 кг, дөрт айлыында 43 кг чедип турар. Оон соонда оларны семирти азыраашкынга тургузарга, тос айлыында дириг дензиин 100 кг ажа бээр. Чүгле ынчан оларны эътке дужаап турар. Оон куду дензилигле саларга, ажыл-агыйга ажыы эвээш болур.

Ийи уксаанын эр, кыс хаваннарын ийи катап хайнакташтырыгаш, оон соонда базала өске эр, азы кыс хаван-биле эдериштирип турар. Чаңгыс ол-ла хаваннарны каш чыл улаштыр эдериштирип түрүп бээр болза, арыг уксааже шилчии, салгалы кошкак, суларгай апаар.

Арыг уксаанын хаваннарын өстүрери-биле уксаанын болдунуң иштинге хаваннарны эдериштирип, улуг, шырак кыс хаваннарны коданның баш санын өстүрери-биле артырып ап турар.

Хаван ажылын орулгалыг болдурарында база бир эң чугула түүл болза, төрүүр кыс хаваннарның баш санын ковудедири болур дээрзин биске практика көргүскеи. Ону барымаалаалаш, бис коданга кыс хаваннарның баш санын чыл бүрүде улам-на өстүрүп келген бис. Маңаа мынды саннарны көргүзери солуң. Коданга төрүүр хаван 1965 чылда 2530, 1966 чылда 3050 1967 чылда—4140, 1968 чылда 4639 баш кылдыр өзүп турган. Бистиң совхозтуң хаван ажылының дүржулгазынан алырга, коданга төрүүр кыс хаваннар 500 баштан өрү турар болза, ол адыр арыг орулганы берип болур. А оон эвээш турар болза, орулга алыр хамаан чок, харын-даа карылгалыг болур.

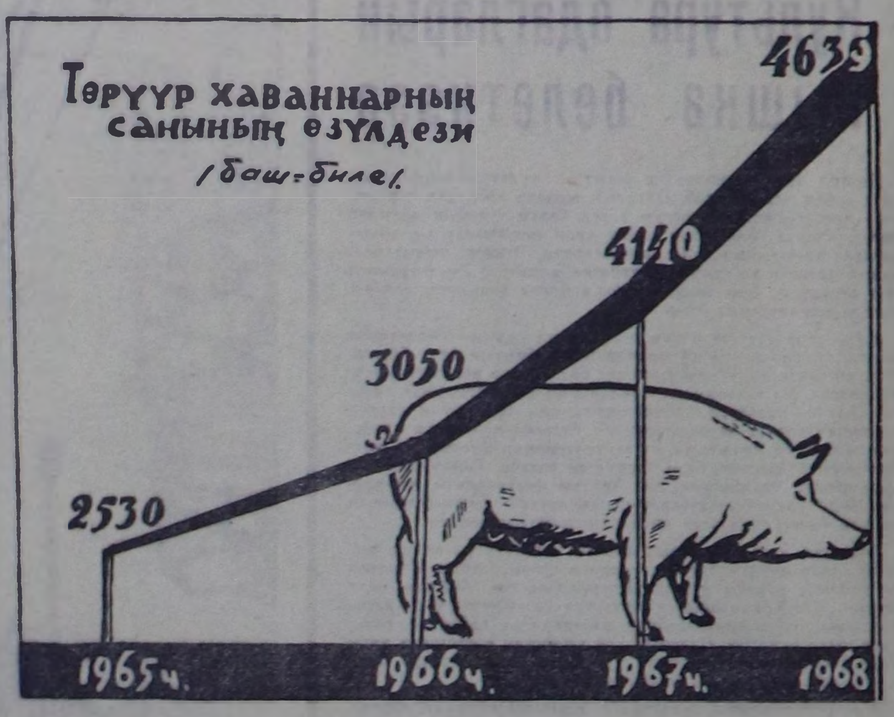
Ынчангаш, уксаалар аразының болгаш уксаа иштинии хайнакташтырылгазын чоруткының түнелиинде, «УТКА 25 чылы» совхозка бедик прозвеноу тургускан. Ынчаар үзүттерге, звено бүрүзүнүң кылыр ажылы тодаргай болгаш чиик апарган.

Хаван фермазынга элээн каш чылдарда ажылдан келген дүржулгалыг ажылдакчыларны звено бүрүзүнүң бажынга тургускан.

Ажылды организастаарының технологизазы мындыг. Боос болгаш кызыр хаваннар бир звенонуң бөлүүнге турар. Звенонуң кежигүннери кызыр кыс хаваннарны эдерижилгеге киирип, боос хаваннарны оолдаарынга белеткеп турар. Боос хаваннарны оолдаарының ийи неделя мурнунда хаван оолдары азырап өстүрер талазы-биле звеноже шилчиткеш, аңаа быжыглаар. Ол звенонуң кежигүннери төрээн хаваннарның оолдарын хүлээп алгаш, 2 ай дургузунда иелери-биле кады азыраш, оон соонда иелериниден ангылаар болгаш 4 айлымынга чедир азырап доруктурар. Ол назылынга доругун келген хаван оолдарының дириг дензиин 40 кг чеде бээр.

Хаван оолдары дөрт айлыг апарганда, оларны аныяк хаваннар семирти азыраар звенога дужаап бээр. Оларны аңаа 6—7 айлынынга чедир доруктур, семирти азырап турар. 7 айлыында хаваннарны күжениишкинниг семирти азыралга тургузар. 1.5—2 ай дургузунда шак ынчаар, ажок семирти азырап ээрге, хаваннарның дириг дензиин 100 кг чедип, харыя-даа оон ажып турар апаар. Ынчан оларны эътке дужаар. Чаа арганың утказы ындыг-дыр.

Хаванны азырап ажаарының, хаван эъдин будүреринии конвейерлиг системазы биске ынчаар тыптын келген. Хаван фермазының ажылдакчыларының ортузунга күш-ажылды ынчаар хувааган чорук хаван оолдарын кадыкшыырак кылдыр доруктуларының, оларны эң дээре камгалап алырының, хаваннарны семирти азыраарын эң үредүннелдиг болдурарының, продукциязының бот-үнезин чиигедиринии аргазын берип турар.

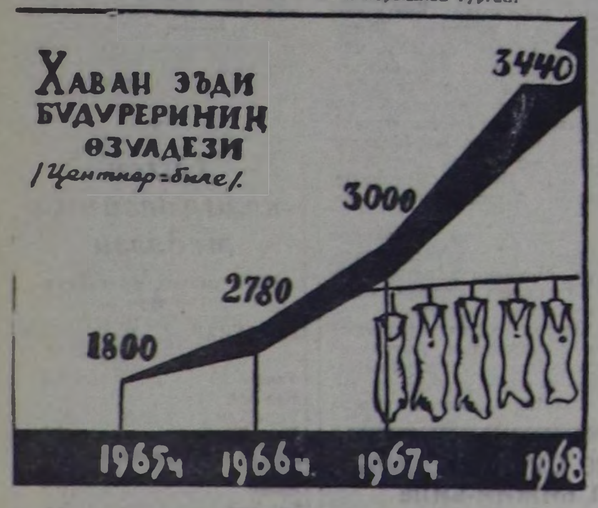

3. АЖЫЛДЫ ОРГАНИЗАСТААНЫ

Мурнунда төрүүр кыс хаваннарның баш саны эвээш турган үеде, күш-ажылды бичии бөлүктер аайы-биле организастап турган. Күш-ажылды ынчаар организастап турганының алыс утказы мынды. Хаван ажаакчызынга 10—20 санныг төрүүр кыс хаваннарны быжыглап каар. Хаваннары азыраары, эдерижилгеге киирери, оолдыры, чаш төлүн ажаары, чемни белеткээри, семиртири-биле хөлбашкан бүгүле ажылдарны ол кижи чзаскаан харылап турган.

А кажан коданга төрүүр хаваннарның баш саны дыка ковудей бергенде, хаваннарны бөлүктеп ажаар арга болуп башыткап шыдавайн барган. Өскээр чугаалаарга, ажык чок болу берген. Хаван эъдин будүрерии үлетпурулуг үнезинге тургузарда, күш-ажылды организастаарының чаа, дешилгелиг аргазын ажыглаары негеттинип келген. Ол негелдеге дүгжүр, дешилгелиг арга болза, ажылды улуг звеноларга үзеп болган. Хаванның баш саны ковудээнде, арги бөлүктерни хевээр тургузар болза, хөй санныг дуржулгалыг кадрлар херек апаар. Ындыг кадрлар бисте чедиишпес.

Күш-ажылды звено аайы-биле организастаарының үезинде хаван фермазының бүгү ажылдакчыларын кайызындаа 4—5 кижилиг звеноларга үскен. Хаван оолдарын азырап өстүрер талазы-биле 3 звенону, семирти азыраар талазы-биле 2 звенону, кызыр болгаш боос хаваннарны ажаар бир звенону тургускан. Ынчаар үзүттерге, звено бүрүзүнүң кылыр ажылы тодаргай болгаш чиик апарган.

«УТКА 25 ЧЫЛЫ» СОВХОЗ ХАВАН ӨСТҮРЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ БИСТИН РЕСПУБЛИКАДА ЭҢ МУРНАКЧЫ АЖЫЛ-АГЫЙ БОЛУП ТУРАР. 1961 ЧЫЛДА АНАА ТӨРҮҮР ХАВАННАР ЧҮГЛЕ 50 БАШ ХИРЕ ТУРГАН. ТОС ЧЫЛДАР ЭРТКЕН СООНДА, АҢАА ХАВАННАРНЫҢ НИИТИ БАШ САНЫ 10 МУН, А ТӨРҮҮР КЫС ХАВАННАР 5 МУН ХИРЕ ЧЕТКЕН. 1965 ЧЫЛДА ТУРГАНЫНГА ЬОДААРГА, ТӨРҮҮР ХАВАННАР 1968 ЧЫЛДА 2109 БАШКА. КАМГАЛАП АЛГАН ХАВАН ООЛДАРЫ 1264 БАШКА ӨСКЕН. 1965 ЧЫЛДА ТУРГАНЫНГА ДЕННЭЭРГЕ. ХАВАН ЭЪДИН БУДУРЕРИ 1968 ЧЫЛДА 660 ЦЕТНЕР КӨВУДЭЭН. ЦЕНТНЕР ХАВАН ЭЪДИНИҢ БОТ-ҮНЕЗИ ОЛ-ЛА ҮЕДЕ 23 РУБЛЬГЕ ЧИИГЭЭН. СОВХОЗ БО ЧЫЛЫН МУН АЖЫГ ТОННА ЭЪТТИ КУРУНЕГЕ ДУЖААР. ООН 30,5 ХУУЗУ ХАВАН ЭЪДИ. А БО ЧЫЛДЫН БИРГИ ЧАРТЫЫНДА ДУЖААГАН ЭЪДИНИН 67 ХУУЗУ ХАВАН ЭЪДИ БОЛГАН.

ХАВАН ӨСТҮРЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ОЛ МУРНАКЧЫ АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫН БО АРЫНДА ЧУГААЛАП ТУРАР.

4. ХАВАН ФЕРМАЗЫНДА БОТ-ОРУЛГА-ЧАРЫЛГА

«УТКА 25 чылы» совхозтуң хаван фермазынга бот-орулга-чарылгалыг чорукту кииргенден бээр ам үш чыл эртип турар. Ол хемчег бодун бүрүнү-биле бадыткаан. Ажылагайның бот-орулга-чарылгазын киирген соонда, продукциязының единицазынга үнүрер күш-ажылдың, чемперниң болгаш хөрөнгилерниң чарыгдалын болдунар-ла арга-биле эвээжедир, бүгү хемчегниң камналгазын чорудар сорулга хаван фермазының ажылдакчыларының мурнунга салдынган.

Бот-орулга-чарылгалыг чорукту ынчаар организастаан. Хаван оолдарын азырап өстүрер, хаван эъдин будүрер талазы-биле бот-орулга-чарылганың онаалгазын, чарыгдалдарның лимидин, чаңгыс центнер продукциязының бот-үнезинин чижек хемчээлин чылдың эгезинде хаван фермазынга берип каар.

Хаван фермазынга бот-орулга-чарылгалыг чорукту киирген соонда, ажылдың экономиктиг үре-түннелдин дыка бедик апарган. Хаваннарның саны 1500 башка ковудээн, хаван эъдин будүрери 700 центнерге үлгаткан, бир центнер хаван эъдининг бот-үнезин 23 рубльге чиигээн.

Мурнунда хаван фермазының ажылдакчылары төп склатан үүрмек эт-керекселдерни болгаш материалдарны хөйнү үнүрер бижидип алырынга ыыт-сөлүг ажылдаан. Ферманың ажылдакчылары чалан сүт ажыглаарын эвээжедирин чедип алган. Бо чылын кылымал сүттүг ажыглаашкын, аңаа инек судун шуут хереглевее апарган. Хаваннарның чем рационунга чиик өртектиг, витаминниг чемнер: сиген далганы, тыртып кааи ыяш бүрүзү болгаш өске-даа чүүлдер ковудээн, оттуларга-чарылгалыг чорукту онаалгазы хаван ажылының продукциязынга күш-ажылдың база акша-материалдыг хөрөнгилерниң чарыгдалының бердинген лимидин санажыры-биле дооступ турар.

Бердинген онаалгаларны күүседкенинии түннелдерин ферманың коллективиниң отчеттуг хуралдарынга чугаалажып, илереттинген четчестерни чайлыдырының хемчегларин төлевилеп турар.

Ажыл-агыйның иштики бот-орулга-чарылгалыг чорууң киирген соонда, ажылдың экономиктиг үре-түннелдин дыка бедик апарган. Хаваннарның саны 1500 башка ковудээн, хаван эъдин будүрери 700 центнерге үлгаткан, бир центнер хаван эъдининг бот-үнезин 23 рубльге чиигээн.

Мурнунда хаван фермазының ажылдакчылары төп склатан үүрмек эт-керекселдерни болгаш материалдарны хөйнү үнүрер бижидип алырынга ыыт-сөлүг ажылдаан. Ферманың ажылдакчылары чалан сүт ажыглаарын эвээжедирин чедип алган. Бо чылын кылымал сүттүг ажыглаашкын, аңаа инек судун шуут хереглевее апарган. Хаваннарның чем рационунга чиик өртектиг, витаминниг чемнер: сиген далганы, тыртып кааи ыяш бүрүзү болгаш өске-даа чүүлдер ковудээн, че чүткүп турган, оттулар чүүлду, чемни каңчаар чарыгдап турарын кым-даа контрольдавайн турган. Бүгү-ле чүүлдерни камналга дугайын бодавайн чарыгдап турган.

А ажыл-агыйның бот-орулга-чарылгазының үезинде ферманың ажылдап турар кижи бүрүзү материалдыг үнелиг чүүлдерни, чемперни, оттулар чүүлду чарыгдаарын хумагалыг көөр апарган, чүге даарге, хөрөнгилерни ажыр чарыгдаптарга, шаннал төлевирин бербейн баар.

Хаван эъдин будүрериңге үнер чарыгдалдарны эвээжедир дээш демисеглиишаан,

Тергиинниң бирээзи

Бады Сарыгтугович Сагаачы «Чаа орук» ишхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзи. Амыдап келген 13 чылдарының иштинде ишчиниң маанының баш санын өстүрер, уксазының эниндер база продуктуруг чоруун бедидер дээш девгаамал демисежип келген. Эш Сагаачының нүш-аныны халас барбаан, чыл келген тудум-на коргузүглери чоорту бедип орган.

Бо амыа-агый чылында дуржулгалыг малчын ленинчи юбилейге алдар кылдыр алган хүнээзегизин нүүседир дээш нызымак амыдаан. Эрткен чайын хоюнуң семиртилгезин эки чорутнаш, мал чемин, ыыштагны, чазагны хынамчалыг белеткеп алган. Кыжын одарны шын таарыштыр кадарып, хой солдаашкының организастыг чорутнаан. Мурнакчы кадарчы 379 төрээн хоюндан 434 хураганны менди доруктуруп өстүрген. Чүс төрүүр хойга онааштыр 114 хураганны алган. Оя Эрзин районда хойшулар өртүзүнда калбарган социалистиг чарыштың ийиги черин ээлээн. Дүн кыргып алыр хүлээлгези күүсеттингеп.

Бады Сарыгтугович ыыштаан чазын-на

септеп белеткеп алган, амгы үеде бригаданың кемигүннери-биле кады сиген кезиидезин, чайгы семиртилгени организастыг чорудуп турар.

Х. ТААН-ООЛ.

ЧУРУКТА: Б. С. Сагаачы.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

БҮДҮРҮЛГЕ БОЛГАШ ПРОФЭВИЛЕЛ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫ

Ажылчы чонларның чогаадыкчы идепкейин кодүреринге, бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга оларны киириштиреринге, социалистиг чарыштың болгаш коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинин хогжүдеринге профэвилел организацияларының ролю өзүп турарын СЭКП-ниң XXIII съездизи демдеглээн.

«Тыва даг-дүгү» комбинатта каттышкан профэвилелдер комитеди ол негелдеге дүүштүр бодунуң ажылын алаан сайгырангайжыдын орар. Комитет 14 профэвилел комитеттерин удуртуп турар. Ол организацияларда 2300 ажыг кижи бактаан турар. Профэвилел комитеттериниң организас-массалыг ажылы эки-жи орар. Цехтерге хуралдарны чогуур хуусазында эрттирип, кылып чорудар ажылдарны планнап, чугула айтырыгларны чугаалажып турар. Профэвилел кежигүнүнге коллективтиң 95 хуузун хаара тудкан. Бо чылдың 6 айының дадывыр хавырылдазын 102 хуу күүсеткен.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XIV съездизиниң соонда эге организацияларның, оларның комитеттериниң бүдүрүлгени эргелеп башкарарының киржилгези көскүү-биле бедээн. Цехтерде профэвилел организацияларының (даргаларының эштер С. Казанпев, К. Блум, В. Даржаа, И. Панов) социалистиг чарыштың дээди хевири болур коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинин чогумчалыг удуртуп, массаполитиктиг ажылының деңнелин бедидип турар. Социалистиг чарыштың түңнелдерин чогуур үеликке кылып, көскү агитацияны, хана солуунарны, шоодуглуг хуудустарны үргүлүү үндүрүп турар. Профэвилел хуралдарында комбинаттың ажыл-херектериниге хамаарышкан чугула айтырыгларны чугаалажып турар.

Комбинатта каттышкан профэвилел комитеди В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүден бээр 100 чыл болурунга үтүкшүүр алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин чедип алыр дээш бүгү күштү мөөнүзүн. Аныяк хоорайның чаагайжыдылгазыпче улуг кичээнгейни салган. Эрткен чазын 5,5 муң шинты олурупан. Постоянный суурда үрүглар садының девискээрин чаагайжыткан.

Профэвилелдиң чамдык цех комитеттериниң ажылының, социалистиг чарыштың организастан турарының, күш-ажылдың сагылга-чурумуун, ажыл-ишчилериниң культурлуг дыштанылгазының, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастарының (КЭО-нуң) дугайында болгаш өскелээ айтырыгларны комитеттиң хуралынга чугаалажып турган.

Амгы үеде күш-ажылды эртемге үндезилеп организастар дугайында конкурстуң негелдези болгаш шанзынмактаарының хемчегларын ажылдап кыдыңган. Аныяктарның техниктиг чогаадыкчы көрүлдезин комбинатка эрттирерин чоокта чаа көргеп. Комбинатта КЭО-нуң 7 чөвүлели, 13 чогаадыкчы болуп ажылдап турар. Онда 127 инженер-техниктиг ажылдакчы болгаш бүдүрүлгениң мурнакчы ажылчыннары киржип турарлар.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастап тургаш, планнаашкынны, экономиктиг индиг берииишкинниң системазын бүдүрүлгеге кииргени бүдүрүлгениң экономиктиг, техниктиг, эстетиктиг болгаш социал таазыларын план бүгүүр сайгырангайжыдарынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, продукциянның бодүзезин чинигедиринге удуг идиг-ши берген. Комбинатта КЭО-нуң түскай лабораториязын тургускан. Ол талазы-биле 1971—1975 чылдарда кылып чорудар ажылдарның хемчегларын ажылдап кылдынган. Онда чамдык чугула хемчегларын баш бүрүүгаар көрген: ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар, сорттуг даг-дүгүн бүдүрер талазы-биле комбинаттың күүзүн улгаттырар, бүдүрүп үндүрүп турар продукциязының шынарын акжидер дээш оонда өске. Ол хемчегларни бүдүрүлгеге шингээдип алган сөөлүнде чылда 616,6 муң рубль камналгазы алыр.

Комбинаттың дирекциязы, (директору эш В. Ухов), партком (секретары эш Ф. Клёнов), каттышкан профэвилел комитеди (даргазы эш В. Беляев) 1969 чылда күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының комплекстиг хемчегларын ажылдап кылгаш, ону бүдүрүлгеге шингээдип ажылдаларынга 194,2 муң рубльди чарыгдаш, 4025 рубльдиң орулгазын алырын планнаан. Көрдүнген 20 кезек хемчегларниң 30-нин бирги чартык чылда шингээдип алган, 9 хемчегler ам удавас доостурунуң кырында келген. Бо үстүнде хемчегларни ап чорудуп келгенинге ачызында, сөөлгү ийи чылдарда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планга көрдүгенинден 19 хуу бедээн. 1969 чылдың бирги чартыында 115 чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдар кирген. Оон 72 саналдарны бүдүрүлгеге шингээдип алган, ол чорук 106 муң рубльдиң камналгазын берген. Комбинатта чаартыкчыларның иштин санын 113 кижи чедип турар.

Техниканың аймыл чок чорууң хандырар талазы-биле профэвилел комитеттери чамдык боттуг хемчегларни ап чорутқан. Оон түңнелиниң бүдүрүлгеге озал-ондак болур чорук дыка кызырылган. Цехтерге техниканың аймыл чок чорууң чедип алыр талазы-биле тускай комиссияны тургускан. Рудникте агаарны арыглаарының тургузуун немей кылган, автомашина оруктарын машина-биле суггарып турар. Ындыг янзылыг хемчегларни ТЭС-те, транспорт иегинде болгаш өскедээ черлерде кылгылаан.

Комбинаттың дирекциязы, профэвилел комитеттери сөөлгү үеде ажылчыннарның өөредилгезинче доктаамал кичээнгейни салып турар апарган. Бо чылдың бирги чартыында 326 кижини янзы-бүрү курстарга өөреткен. Оларның иштинден 120 кижи машинист, бурвльщик деп мергежилди чедип алган. 221 кижи боттарының мергежилин бедиткен. 86 кижи мурнакчы аргаларны шингээдип алырының школазын дооскан. 78 кижи ажылчын аныяктарның кежээки школазынга өөренип турган. Машинист-экскаваторщиктер курузун О. Дадар-оол, В. Сорокин, Н. Крудко, И. Бишев, кежээки школаны Д. Болат, С. Ооржак, А. Бельдиков болгаш өскелер-даа чедиишкинниг дооскан. Дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниде өөренип турар В. Бородин, В. Мировов, С. Монгуш, В. Безрукова, Г. Александрова, А. Радков, М. Гурина, И. Хатунцев, М. Пенигин, А. Чакиров олар бо өөредилге чылын чедиишкинниг дооскаиын демдеглээри өөрүнчүг.

Сөөлгү чылдарда комбинатта мурнакчыларның саны өзүп турар. Рудникте Х. Шуртү, М. Дартан-оол, Ф. Варламов, В. Лешков, А. Чакиров, Д. Болат, С. Мокраш; ТЭС-те Д. Моңгуш, Ю. Викулов, Г. Свавильная, М. Дөгүл, О. Мышкин, В. Третьяков; транспорт иегинде чолаачылар Х. Хирлиг-оол, О. Маңзыр, И. Самков, А. Купкин, М. Кыңоол, В. Елизаров; фабрикада В. Гордиенко, Н. Хертек, М. Смирнов, С. Погарцев, К. Бинов, А. Ооржак, Х. Шойдан; ажылчын хандырыга салгырында (ОРС) М. Пивоварова, В. Калаева, М. Захарова, Л. Мокраша, З. Куьмина; энерго-септелге иегинде Н. Рогалов, В. Медведьева, Д. Буданов, П. Речкин; тудуг-септелге иегинде Х. Маска-оол, М. Эрес-оол, О. Хуна-Бора; төп септелге мастерскаязында К. Кек-Карак, Л. Калганова, А. Марьясов, Н. Кирилов, Б. Кенден, чурттагга-коммунал эргелелинде (ЖКУ) М. Авчимаа, С. Балдан, М. Зверева, С. Кенден; төп бүдүрүлге лабораториязында Г. Шоева, В. Лунегова, И. Күжүгет, А. Сенгелева болгаш өскелер-даа түгле бүдүрүлгениң мурнакчылары эвес, а комбинатта партия болгаш профэвилел, комсомол комитеттериниң идепкейлиг активчилери болуп турарлар.

Ажылчыннарның ортузунга күш-ажылдың организациязын болгаш сагылга-чурумун шыңгы сагыыр талазы-биле чамдык практиктиг хемчегларни ап турар. Цех бүрүүнде штаттан дашкаар кадрлар киллизин тургускан. Ол киллистер ажылчыннарны ажылга хүлээп алыр болгаш үндүрер дугайында саналын цех комитединге, администрацияга киирип келирге, ынчан ажылга хүлээп алыр ийикпе ажылдан үндүрер дугайында шинтирни үндүрер. Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, ажылдан озалдаар оруктар эвээжээп. Ынчалзадаа тудуг-септелге иегинде (начальныгы эш В. Калаш, цехком даргазы эш Л. Чихачева), ОРС-та (начальныгы эш Т. Баникова, местком даргазы эш З. Селюк); ЖКУ-да (начальныгы эш С. Самороков, местком даргазы эш М. Лебедева) күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээрининг фактылары, прогулдаар чоруктар ам-даа хөй болуп турар. Ол цехтерде эш-хүүжүнүң суддары сөөлгү үеде ажылын соксатканнар. Профэвилел комитединиң чапында чурттагга-амыдырал болгаш садыг, иинтирнин чемненилге комиссиялары сула ажылдап турар.

Чурттагга-коммунал эргелели ажылчыннарның, албан-хаакчыларның чурттагга бажыңнарын, магазин, столоваларының, культуро амыдыралдың бажыңнарының септелгезин коичуг оожум чорудуп турар. «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелели чурттагга бажыңнарның тудуун болгаш 600 олуттуг Культура бажыңының тудуун оожум темп-биле кылып турар. 40 орунныг туристер базазының тудуу амдаа эгелевээн.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажыл-ишчилери, хөйнити организацияларының В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыштың улам калбартып, бар бүгү аргаларны болгаш курлавырларны долу ажыглаар, четпестерни чайладыр дээш шудургу ажылдап турарлар.

Х. КЕСТИКЕЙ.

«Тыва даг-дүгү» комбинатта каттышкан профэвилелдер комитединиң инструктору.

Чонунга мактаалдыг кижи

Совет парлалга — бистиң улуска агаарның, чемнинг чугулазы ышкаш үнелиг апарган. Почта барым хүнүүн келир, ол чүгле солуннар, журналдар эмкеп турар эвес, оон-биле кады хуунүң чагааларын, албанның бижиктерин болгаш өске-даа чүүлдерни сонуургадып келир.

Улуг-Хемниң Торгалыгга чораан кижи, оон иудумчуларынга Мария Шадринаны бо-ла көрүп болур. Суурнуң чону ону мактап хүндүлээр, ол эреге бүрүзүнге күзенчиг аалчы. Эш М. Шадринаның почтачылап келгем үезинде суурнуң чурттаичылары чаңгыс-даа хомудал кылбаан.

Комсомолчу почтачының моон соңгааргы ажыл-ижинге улам чедиишкинни, чонга ак сеткилдиг бараан болуушкунну күзеп каары чөптүг.

А. ЧҮЛДҮМ-ООЛ.

делегей бо хуннерде

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

СОФИЯ. (СЭТА). Социалистиг революциянның 25 чылынга туралаттынган «Хөвтакчы» деп аттыг эстафетазы арттырер белеткел бүгү Болгарияда калбарган.

Үлүсчү эрге-чагырганың туруп келгеин 25 чылдарының дургузунда сөпиалистиг тургузуушкунга чедип алган күш-ажылчы тиилелгелериниң дугайында рапорттарны ол эстафетазың он-он муң киржикчилери оруктарны, хемнерни болгаш далайны дамчыштыр чораан пайысылалга чедирер. Эстафетазың киржикчилери В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болзурунга холбаштыр дыка хөй түүлдерни кылырлар.

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Бижор уездизинде Сунпикул-де-Баржу суурнуң чанында нефть ажылдап кылыр «Кришана» завод үш-де ай мурнунда ажылдап эгелээн. Чылда-ла 300 муң тонна нефтини арыглап, ажылдап кылыр ол бүдүрүлгениң коллективи төлевилээн көргүзүглерни долдурар дээш бир чылдың орнунга түгле чаңгыс квартал ажылдааннар. Он-ла үениң дургузунда планнан ажыр 9 муң тонна нефтини бүдүрген.

РКП-ниң ам болзур деп турар X съездизинге болгаш фашистиг дарлалдан Румынияны хостаавының 25 чылынга алдар кылдыр ол заводтуң ажылчыннары амдаа 5.000 тонна нефтини болбаазырадыр кылыр хүлээлгени алганнар.

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның машина бүдүрүп үндүрер черлериниң төвү болзур Брно хоорайының төвүнге Луганскиниң вагон кылыр заводунуң директору Н. А. Турин чехословак демир-оруктарының төлөлекчилеринге «Т-679» деп ийи чүс дугаарлыг тепловозту хүлээдип берген. Бо чылын чехослован демир-оруктуар Совет Эвилелиниден ам-даа 80 мидыг тепловозтарны алыр, а ЧССР иинтирни-биле 329 машиналарны алыр.

БЕЛГРАД. (СЭТА). Крагуевац хоорайда —Югославияның автомобиль кылыр талазы-биле төп черинде—ам чылда-ла 76 муң автомобильдерни бүдүрүп үндүрүп турар, а ЧССР-де иинтирни-биле ол завод келир чылын 165 муң автомобильди кылыр апаар. А ол бүдүрүлге черни калбартыш, чаартты тургускынының түңнелиниде 1973 чылдың соонда чылдың-на чартык милион автомобильди бүдүрүп үндүрер апаар.

БУРУУ ШАПКАН

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамда америк кем-төрөк үүлгединнигиверин истээриниң талазы-биле Комиссия Вьетнам дугайында Женева дүүшүүлгелериниге ат салганының 15 чылы-биле холбаштыр дыңнадыг парлал үндүрген. Ында Вьетнам Демократтыг Республикага удур хаймының улам калбарткынындан бээр 4 чылының түңнелин кылып, АКШ-тың шериглериниң арвестанныг үүлгединнигиверин бүрүү шаап турар.

Американнарның бомбалаашкыннарындан өлген кижилериниң хөй нуруузу хөрээжөнүер болгаш үрүүлар болган. Түүлө 1967 чылда Бозин Ханойга өлгенинериниң болгаш балыглаанарының ариизинде хөрээжөнүер болгаш үрүүлар 73 хуу, моожу төвү—Тханьһоага 80 хуу болгаш. Дайының дөрт чылдарының дургузунда Соңгу Вьетнамның моожу төлөтериниң 88 хуузу, районнар төөтериниң болгаш суурларының хөй нуруузу америк ужар түүлдүг арватанныг бомбалаашкыннарынга таварышкылаан. Ол хоорайлардан болгаш чурттакчылыг черлерден дыка хөйү долузу-биле узуткаттынган.

Бомбалаашкынга болгаш боолаашкыннарга 4 чылдың дургузунда Соңгу Вьетнамның 1500 школалары, 807 эмнелгелер болгаш медицина черлери, 475 хүрээлер болгаш сакралар, 628 үрүүлар садтары, хөй санныг театрлар, кинотеатрлар болгаш балыкчылар таварышкыннар деп комиссияның санаүүнелиниде айтыкган.

Ол-ла дөрт чыл дургузунда америк ужар түүл барык бүгү суттарыпта тудугларын, плотиналарын, суг чалдарын, үлеттүр будүрүлгө черлерин, транспорт мөөнделиишкиннерин күштүг согуушкуннарга таварыштырганын дыңнадыгда айтып турар.

Соңгу Вьетнамның чепсектиг күштери америк агрессорларга төлөптиг өйтүр шавышкынны берип. 1964 чылдың августуң 5-тен эгелөөш, 1968 чылдың октябрының 31-те чедир үенин дургузунда дайының 3.243 самолёттарын дүүрүр аткан, 143 дайынчы судноларын сугже дүжүрүп азы үрегдээннер.

Ол шыкаш Соңгу Вьетнамның кырынга америк ужар түүлдүң хайгыдалгаты үжудуушкуннарының көвүден турарының барындаашыиче дыңнадыгда кичээнгей база салып турар. Түүлө 1969 чылдың июль айының 15 түүнериниң дургузунда бегин мидыг үжудуушкуннарының саны 620 четвеп.

Америк империалистер агрессия дайыны соксадырын, нандыг-даа удур негелделерин салбайн бүгү америк шериглерин болгаш АКШ-тың чалча чурттарының шериглериниде Мурнуу Вьетнамдан үндүрерин, ВДР-ниң түскай эргелиге болгаш айыыл чок чоруунга бүгү халаашкынналарын хөп-дораан соксадырын вьетнам улус болгаш делегейниң хөй-иинтирин неген турарын дыңнадыгда онзалап йытткан.

Чаңгыс эптиг бүзүрелдиг көргүзүү

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болган Чөвүлел хуралы оларның чаңгыс эвин бүзүрелдиг илергейлеп көргүскен. Делегейниң коммунистиг шимчээшкинин оон чаңгыс эвининг дайынналарынга ойтур шавышкынын бээр күүтүг. Москвага болган Чөвүлел хурал «маонизмге, маонистиг шугумну бууру шапкан, маонизм ам бүгү дүптерниң бүгү чурттарында буурап турар» деп, АКШ-тың Компартиязының Чиңгине секретары Гэс Холл медеглээн. Чиңгине секретарь делегейниң коммунистиг шимчээшкининде чөөн, барын-даа үзелдиг чайгыгыышкынга удур демиселди үргүлүүзүнүнүң эргежок чугулазын демдеглээн.

Минниишкин

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Даштыкыда шериг базаларында химиктиг чепсектиң шыгжаммарын тургузуп турарын АКШ-тың шериг арге-чагыргалары августуң 22-де бир-де дугаарында ажыыбиле чугаалаар үжурта таварышкан. Японияның Окинава ортулуунда америк базазының 24 солдаттары мидыг өлүмүүгаа тыырып каан снарядтарны хынап көрүп турган, нервите халдаар будүмелге таварышканын Пентагонның төлөлекчиниинің медеглээнин ол дугайын хереченлеп турар.

Химиктиг чепсектиң курлавыралрының шуптуузун Окинавадан үндүрер бис деп япон эрге-чагыргаларга болгаш хөйнитге Пентагонның төлөлекчиниинің медеглээнин ол дугайын хереченлеп турар.

Сагышсыранчыг дыңнадыглар

БОНН. (СЭТА). АКШ-тың чепсектиг күштери ГФР-ниң девискээринде хорааннар бүдүмелдер складтарын тургузуп алган деп турар медээлер бар апаргап. Германиниңг социал-демократтыг партиязының баштаар черинин болгаш бундестаттың ол партиядан соңгуткан депутаттарының ук дыңнадыгларын доп-дораан хынап көөрүп социал-демократтыг партиянның Мюнхен организациязы негээн. Ол «халантыг узуткачы чепсектин» барыын-герман девискээрге сайгара тургузарынга шаптык болур бүгү хемчегларын алырынче Мюнхениң социал-демократтары Германиниңг социал-демократтыг партиязының удуртукчуларын база кыйгырган.

Чайладырын негээн

ТОКИО. (СЭТА). Окинавада америк химия чепсээн турумчуткан. Аңаа холбаштыр Рюкю ортулуктарның администрациязының баштыны Тибио Яра америк чагырга черлериниге удурланыышкынын медеглеп дыңнаткан. Яра америк чагырга черлериниң төлөлекчилери-биле июль 22-де ужурашкан үеинде Рюкю ортулуктардан ындыг чепсектиң бүгү хевирлерин чайладырын негээн.

«Аполлон-11» Черже ужудуп орар

НЬЮ- ЙОРК. (СЭТА). «Аполлон-11» космос корабли Черже ужудуушкунун үргүлчүлеваан.

Техас штаттың Хьюстон хоорайында ужудуушкуннар эргелелиниң дыңнатканын ёзугаар алырга, корабльдин бүгү системалары чогумчалыг ажылдап турар. Июль 23-те космонавтар 10 шак дыштанган. Черже ужудуушкун траекториязын кежээ база бир таарыштыр башкарар кылдыр планнаан турганын соксадып каан.

Космос корабли Черже чоокшулаан түлүм-на, оон ужары улам дүргедип чоруур. «Аполлон-11» москваны-биле 19 шак 30 минутада Чердеи 210852 километр ырак ужуушкун кылып чораан.

Автстри хөй-иинтиниң сагышсыраашкыны

ВЕНА. (СЭТА). Америк арминиың Баварияда (ГФР) шериг складтарында химиниың болгаш бактериологиниың өлүмүүг чепсээн кадагалап турар чадавас-тыр дээн медээлер парлалгага көстүп келирге, аңаа Австрияның хөй-иинтизи сагыш човаан турар. «Фольксштимме» солуп июль 23-те Германиниңг социал-демократтыг партиязының Мюнхен организациязының ол айтырыгга хамаарыштыр истелге чорудар дугайында каан. ГФР-де хорааннар будүмелдерлиг америк складтар бар деп чүве Австрияга база улуг аймыл болур ийик деп, ол солуп бижээн.

Шериг базазынга өлүмүүг ыыштыг-хоран дашкаар үне бээрииге чедирип болур каидыг-даа ондак болу берзе, ол аймылдыг уржуктарлыг болган туруп болур деп, «Фольксштимме» демдеглээн.

ПАРТИЗАННАР РЕЙДИЗИ

КАИР. (СЭТА). Араб партизаннар июль 22-де Синай чартык ортулуктан 70 километр ырак барыын талада израиль шериг лагерин атаклаан.

Каирге чарлаттыныр үнген дыңнадыгдан алгаш көөрге, партизаннарның ол дайылдажыышкынының түңнелиниде эжелекчилер хөй кижилиг дириг күжүн оскунган.

Шериг өөредилгези

ТОКИО. (СЭТА). Кэсю ортулуктуң Соңгу болгаш Барыын талазында америк-япон шериг-далай маневрлары дөрт хүн үргүлчүлээш доозулган. Киодо Цусин агентиледдиг дыңнадыг турары-биле ол шериг өөредилгезинге иинтирнин-биле он беш америк болгаш япон шериг корабльлери, оон иштинде «Кирсарага» деп америк авианосец, «Такацуки» деп япон миноносец, суг алдабиле чоруур үш хеме болгаш агаар шериниң 20 самолёттары киргишкен.

Маневрлар соонда америк болгаш япон будюлар дээр япон Сасебо портка барган. Ол сан талазы-биле он дүтвар боон турар америк-япон далай шериниң маневрлары болза Ыракны Чөөн чүкке болгаш Мурнуу-Чөөн Азияга бодунуң авантюристиг политиказынга Японияны хаара тударынче үглайтан күзенишкинин АКШ-тың улам күштедирип турарын база катап тодаргай көргүскен.

Дилээрге-даа тывылбаан

ТОКИО. (СЭТА). Гифу префектурага америк хыдыкчы-бомбалакчы «Фантом» самолёттан америк ракета «оскундуруп дүшкеш» чидө бергеп. Ону беш хүн дургузунда дилеп келирге-даа тывылбаан. Ол ракетаны Японияның чепсектиг күштерининг 207 солдаттары, офицерлери, полиция отрядтары, 38 вертолёттары база АКШ-тың шериг-далай күштериниң ажылдакчылары дилээш, амыдыраа чедир тып чадап турээр.

Японияның агаар дээгемининге америк шериг самолёттарының ужудуушкун кылгаш үрелип, оон улампыдан чүүлдүр үнүп, ыыштыр истелге чорудар дугайында каан. ГФР-де хорааннар будүмелдерлиг америк складтар бар деп чүве Австрияга база улуг аймыл болур ийик деп, ол солуп бижээн.

Шериг базазынга өлүмүүг ыыштыг-хоран дашкаар үне бээрииге чедирип болур каидыг-даа ондак болу берзе, ол аймылдыг уржуктарлыг болган туруп болур деп, «Фольксштимме» демдеглээн.

Когаралдарга таварышкан

ХАНОЙ. (СЭТА). Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары 19 дүтвар чазаглыг орукка доскуулаашкын кылганының баштайгы түңнелдерин ёзугаар алырга, июль 10-да дайынның дириг күш болгаш техниканы сөөртүп чораан 30 автомашинаазын чок кылган. Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң кезектери июль 14-че дүне Тайиның моожу Кодонг хеминиң кежээки

бүзээлеп тургаш, дайынның 4 транспортуун сандан үндүргеш, 40 солдаттарын, офицерлерин чок кылган.

Оя-ла моожуга июль 10-че дүне патриоттар дайынның 13 объектизин атаклаган. Баштайгы түңнелдерин ёзугаар алырга, ол дайынчыышкынга дайынның 70 ажыг солдаттары, офицерлери өлүрткен, балыглаткан болгаш хөй-хөй шериг техниказы чок кылдырган.

Санын көвүдеткен

ТОКИО. (СЭТА). Япон палатаның чөвүлелиглериниң палатазы дүнүү эрттир маргыжып келгеш, япон чепсектиг күштериниң санын көвүдедир дугайында чазактың ийи хоойлу төлевилелдерин күштүг кылдыр бадылаан. Ол хоойлу төлевилелдерин адакы палата база-ла түүлдүг деп көргеп болганда, ол ам хоойлу ёзугаар күштүг апаргап.

Ол чаа хоойлуларны ёзугаар кургаг черинин, далай шериниң болгаш агаар шериниң санын көвүдеткенинин түүнелиинде, чүрттүүн чепсектиг күштериниде шеригниң иинти саны 258 муң кижи чеде бөөр.

Оппозициялыг партияларның шинтирлиг удурлашкынын болуп турда-ла, ол хоойлуларны хүлээп алыры дээш чагырыкчы либерал-демократтыг партия оралашкан. Бо хоойлуларны төлевилели дээш бадылаашкынга киришкен 225 депутаттардан чөвүлекчилер палатазынга оларны хүлээп алыры дээш 127 кижи бадылаан, 99 депутаттар удурлаанганнар.

Океан кежир эжиндирип болур турган

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Африкадан Америк динне чедир парустут суднолар-биле кежир эжиндирер дээш оон оралажымышкыны чединиче чок боон төнген-даа болза, эрте-бурун-гушуң египетчилерин мыжыг эжиндиришкинниң кылып шыдаар-даа турганнар дээрзин бадыткаан деп, норвег инженчи Тур Хейердал медеглээн.

«Ра»-ның экипажының кежигүнериниң «Шенандоу» деп яхта-биле чеде бергени Барбадостуң пайысылазы Бриджтаунга ол 56 хардыг интроволот мидиг медеглелди кылган. Салган соруунга 600 миль четпейн чораан, шуурганныг чалгыпта дыка үрелеп суднолуң оон экипажы кии хонуутар мурнунда каттаи чоруур үжурга таварышканы билдингир болгай.

«Ра»-ның суг иштинде кезектерин сеткээр дээрге, оон чоогунга мөөнделиин чораан акулалар үржүүндан айыылдыг болган.

«Бистер боттарывыстың соруглавысты чедип алган бис деп бодап турар мен» деп, Хейердал чугаалаан.—Бистер «Ра»-ны катташ чорууп турувыста, бистиң суднобыс 2.700 миль эрткен, а Африка биле Американың аразында эң чөөк дээш девискээр 1.600 миль болгай. Оон аңгыда бистерниң кайыыме-даа папирустан кылган суднога эжиндирер дүржулга чок».

Команданың кежигүнериниң аны-тыныгына оон ынай чоруурун айыылдыг болзу берген-де, түүлө иинчан «Ра»-ны катташ, чоруур деп шинтирлер ёзугаа алганын Хейердал журналистерге чугаалаан. «Оя иинге, эртем талазы-биле шенелде болган, ынчангаш эртем ёзугау-биле алырга, бистер күзээн-ие бүгү түүлдерниисти алган-даа бис».

Совет туктуг пассажир, чүүк суднолары Турцияның далай өртээлдеринге үргүлчү аалдап баар.

ЧУРУКТА: туристерлиг «Шота Руставели» деп совет лаймерниң далай өртээли Стамбулга чедип келгени.

Н. Кудряшовтуң фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ШУУРМАКТЫҢ МАЛЧЫННАРЫНДА

«Тес-Хем» совхозтуң, «Чодураа», «Ак-Эрик» колхозтарының малчыннары Шуурмактың хадымырлап чыдар сериин, хөлбең ногаан чайлагларында долдур хонгулапкан. Кодан-кодан мал одарларда чаптыда берген чоргулаар.

Тес-Хем райкүүскомунуң культура килдизиниң бот-тывынгыр уран үүл коллективи Шуурмакта малчыннарга солун концерттерни, киноларны көргүскен. «Тыва—үелерниң белдиринде» деп кинону малчыннар дыка сонуургаан. Ол ышкаш бот-тывынгыр артистериң көргүскен концерттери база-ла уруг сонуургалды болдурган. СЭКП райкомунуң ажылдакчызы аш Чажын-оол чонга лекция номчулгазын база кылган.

Кежер кино болгаш бот-тывынгыр артистер районнуң сиген шөлдериве ажыл-ишчилерге, суг-бараан фермаларынга концерттер, кинолар көргүзери-биле удавас үвүптер.

Д. ЧАМЗЫРАЙ.

ШӨЛДЕ АЯЛГАЛАР

«Суг-Хөл» совхозтуң Культура бажыңының 5 кижи составтыг агитбригадазы совхозтуң Киров салбырыкыг Ийи-Дыт деп черде сигенчилериве чеде бергеннер.

Сигенчилер дүштеки чапсарны эгелей бээри-биле, совхозта комсомол комитединиң секретары О. Чалчык радиоласа дыммаксанчыг элээн каш орус, тыва ырларны ырлады кавпкаш, дараазында совхозтуң чартык чыл түңнелдерик болгаш сөөлгү чаа болуушкыннар дугайында допчу беседаны кылып бергеп.

Оон соонда кыска программалыг солун концертти көргүскен. Орта Культура бажыңының уран чүүл удуртукчузу Борис Ондарның орус, тыва, моол ырларны баян-биле воду үдеп турган, ырлаанын база Суг-Аксы ортумак школаның 9-ку классының өөреникчилериниң ырларын, танцыларын сигенчилер дыка сонуургааннар.

О. СЕВЕН-ООЛУП.

ЧОНУ СОНУУРГААН

Улуг-Хем райкүүскомунуң культура килдизиниң агитбригадазы бо хүннерде «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң сигенчилериве, фермаларынга концерт көргүзүп чоруп турар.

Агитбригада (удуртукчузу эш В. Санчат) Иштип-Хемниң ажыл-ишчилериве чеде бергеш, суг-бараан фермазынга, сигенчи механизаторларга, суурнуң чонунга концерт көргүскеп барганнар.

Бот-тывынгыр артистериң көргүзүүлери черле сонуургаачыг. Татьяна Шивиттиң, В. Балбактың ырлаарын, Самбуу Тановтуң сыгыртырын көрүкчүлер магадаан. С. Байыр «Тыва АССР-ниң культуразы болгаш уран чүүлүнүң хогжүдези» деп лекцияны ажыл-агый-биле холбаш ноичаанын ажыл-ишчилер кичээнгейлиг дыңнаан.

Т. ОЧУР-ООЛ.

КЕЛИР ҮЕНИҢ «АРТИСТЕРИ»

Тыва сарлыктар болгаш өске-даа диниг амытаннар-биле оюн көргүзүп турар цирктиң талантылыг артизи, дрессировщик Виталий Тихонов чаа сарлыктарны немей алыр күзелин илереткен. Ол дугайында айтырыг хамаарышкан черлерге тургустунуп, чедиишкинниг шиитпирлеттингеп.

Виталий Тихонов Барыын-Хемчик районнуга баргаш, келир үениң «артистери» болур сес сарлыкты шилип алган. Чараш болгаш улуг-чаагай сарлыктар шилиттингеп.

Барыып-Хемчиктиң кадыр-берт дагларынга өскен сарлыктар Виталий Викторовичиниң удуртулгазы-биле тускай «өөредилгени» эртип. Совет Эвилелиниң болгаш даштыкы чурттарның цирк манежтеринге көрүкчүлерни сонуургадып үнүп келир үе ырак эвес.

Т. САЯН-ООЛ.

МОСКВА ТЕАТРЛАРЫНГА БАЗА КАТАП УЖУРАШКЫЖЕ, БАЙЫРЛЫГ!

Делегейниң Москвага болган алдыгы кинофестивалы делегейниң депшилгелиг кино уран чүүлүнүң, экран мастерлериниң чогаадыкчы ажылыш наймаалының байырлалы болуу берген. Оон түгүнүң адаанга кино уран чүүлүнүң чедеп ажыг чурттардан келген пылгарацгай ажылдакчылары совет наймыылалга чыылган. Москвага болган кино көргүлдезиниң «Кино уран чүүлүнүң гуманизми дээш, тайбың болгаш улустар арасында найырал дээш!» деп чагаг кыйгырыы оларны каттыштырган.

Кинематографияның муңмуң сонуургакчылары найыылалдың эң улуг залдарынга болгаш культура ордуларынга ийи неделя дургузунда хүнүң-не чыглып келген. Шагдан тура кинолар тыртырып келген чурттарга болгаш кино уран чүүлү бодунуң баштайгы базыларын кылып турар черлерге тургустунган чогаалдарны көрүкчүлер сонуургап танышкан. Делегейниң VI кинофестивалы Азияның, Африканың болгаш Латин Американың аныяк кинематографияларын калбаа-биле көргүскен, база бир сонуургапчыг талалыг болган.

Июль 22-де кежээ Кремльдиң Хуралдар ордузунга фестиваль киноларын көргүзер залга алды муң көрүкчү долдур чыглып келген.

Фестивальдың организакчы комитединиң даргазы А. В. РОМАНОВ чыылганнарга байыр чедиргеп сөзүн чугаалаан.

— Делегейниң Москвага болган алдыгы кинофестивалы доостур деп турар-дыр. Бүгүн фестиваль конкурстарының тиилекчилериве байыр чедиргеш, оларның чогаадылга ажылынга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун, ураң чүүлге чаагай үүле бүдүрерин күзеп йөрээр бис.

Фестивальдың үш конкурс көрүлдезиниге чечен, кыска метраждыг болгаш уруглар көөр 111 кинону көргүскеп. Он-он кино чуруктарны конкурс программаларындан дашпаар, информастыг көрүлдезерге көргүскеп.

В. И. Ленин дугайында эрткен үеге хамаарышкан, эң эки кинолар көрүп, оон төрүттүнгеп хүнүүдеп бээр 100 чыл болурун байырлап демдеглээриве бүгү кижи төрелгетеп белеткениң турар. Ол көрүлдеже фестивальдың даштыкы чурттардан келген төлээлери болгаш залчылары сонуургап кичээнгей салган. Ол оша көрүнчүг-дүр — деп, А. В. Романов чугаалаан.

Улустуң аныдыралын, үешагының депшилгелиг шимчээшкинин боттарының чогаалдарынга шын көргүзерине, шиитпирел талаам-биле деп эргелиг эвес, националдар дорамчылаар, оон ылгаар чоруктуу каргаларынче, бистиң үевистиң ёзулуг уран чүүл ажылдакчыларын соруп киирип турар, кижилер идеалдарыны боттарының кино уран чүүлүнүң чогаалдарынга көргүзеринче кино ажылдакчыларының күштүг чүүл салып турарын көрүлдеге киирген бүгү кинолар хереченээн. Ындыг кино уран чүүлүн тургузаары — ёзулуг уран чүүл ажылдакчыларынга улуг аас-кежик, хүндүлүг хүлээлге болгаш национал харымсалга болгай деп, А. В. Романов чугаалаан.

Оон соонда фестиваль конкурстарының жюри даргаларынга сөс берген. ССРЭ-ниң улустуң артизи С. А. ГЕРАСИМОВ, Р. Л. КАРМЕН, ССРЭ-ниң педагогика артемчиниң академизиниң корреспондент-кежигүзү, чогаалчы С. В. МИХАЛКОВ тиилекчилериниң аттарын чарлаан, оларга шаннадар тывыскан.

Делегейниң алдыгы кинокинофестивалын хагдыгнаар деп чарлаан. Совет Эвилелиниң Күрүне Гимнинин аялгазы дыңналган.

Москваның киноте атрларынга база катап ужурашкыже, байырлыг!

(СЭТА-ның корр).

КОЖАЛАРГА ЧОРААНЫВЫС

Журналистиң орук демдеглели

Тываның культура ажылдакчыларының төлээлери-биле кады кожавыс Моол Арат республиканың Увса-Нур аймагынга чордум.

Моолга улусчу революцияның болгаш чаагаттың тургустунганындан бээр 48 чыл оюнуң бүдүүзүнде баргаш, ол улуг байырлалга киржип, өөнүктеривистиң өөрүшкүзүн үлежир аас-кежиктиг болдувус.

Моол черде социализм тургузуушкунунуң чедиишкиннериниң дугайын байырлыг уткузга хуралга кылган илеткелден тыва төлээлер улуг сонуургал-биле дыңнаавнар. «Амгы Моолдуң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң ол улуг чедиишкиннеринде улуг совет улустуң, ээ ылаңгыя соң ленинчи Коммунистиг партиязының үлүг улуг, В. И. Ленининиң болгаш моол улустуң шынчы оглу Сүхе-Баторнуң эгелеп каанны найыралы моол чонга аас-кежиктиг чурттаганы берген. Моол улус Ленининиң айыткан оруу-биле чандыр баспайн бурунгаар чоруп олурар» деп, илеткелчи чугаалады.

Тыва төлээлериниң удуртукчузу, Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң даргазының оралакчызы Х. А. Анчымаа Моол революциязының 48 чыл ою-биле холбаштыр пааг байыр чедирип, өөнүктерге эм-даа улуг чедиишкиннерни күзевишаан, аймактың чонунга В. И. Ленининиң улуг чуруун белекке тудускан.

Сурагжаан «Чечек» ансамбли байырлыг хуралдың киржикчилериве баштайгы концертин көргүскен. Көрүүчүлер бистиң ураң талантылыг кижилеривистиң күүселдеелерин динмитпит адыш часкаашкыны-биле хүлээп ап турганнар.

Барганывыстың даартазында Улаңгом хоорайның делгем, ногаан стадионунга национал байырлал чаңчыл ёзулаар мөгедер хүрежи-биле эгелээн. 128 ээ шыырак дээш мөгелер түкту долгандыр девип, ёзулалды кылганнар. Стадионуң кырын дургаар тазаланчыг аялга ужуттуп, эрес-кашпагай аралаңнарны, ыяачыннарны, эртип келир чүгүрүк аттарны алган, йөрээл ырлары, шүлүктер чаңгыланып, девип-самнаан мөгелериң хүлер дег шыңганнарны хүнге кылаңаннып, мөге салыкчыларының торгу-чычыы тоннары хөлбеңейндир эстеп турган. Баштайгы сегиржин алышкын эгелээн. Аймактың үш дакпыр чемпиону 65 харлыг Түмен-Өлзей девип үнүп келди. Мөге салыкчызы оон онаан узунсуук кылдыр кыйгырып үндүг. Көңгүс-ле аныяк, ынчалаада шуткуп каан дег тырын мага боттуг, 17 хар чаа четкен Сонампил сураглыг мөгениң онаа ол болган. Ийи-даа минут четпээнде аныяк мөге онаан октап, туктуу бир долгандыр девип, мөгейгеш чорупту. Сураглыг кырган мөгеан октадып алырга, мөге салыкчызы хомудаанындан ыглапкан.

Хүреш-биле кады стадионта спорттуң оске-даа хевирлеринге маргылдаалар база чоруп турган.

«Чечек» ансамбли байырлалга база бүрүн киржип, аймактың артистери-биле кады улуг конпертти көргүскеп. Ол хүн байырлал совет кинофильмнер көрүлдеэн-биле доозулган.

Даартазында тыва төлээлер аймактың малчын сумузунче аттанылпкан. Байырлал мында база үргүлчүлевишаан. Аът чарыштырар улуг ховунуң бажында дог эдээнде тук, зоаүнбиле каастап каан улуг майгынны тип каан. Оон чанында шылап-ла аът бажы оргу. кижи бажы кылпрт деп чүве ол. Бистиң автобустарывыс доктаары билек, өң-баалын чечектерни холда тутканы кыаыл галстуктуг пионерлер уткуй чүгүржүп келгеннер. Ужуражып, амыр-мендп солушуп, байыр чедиишкен соонда, «Чечектиң» конперти эгелээн. Хиндиипде хир чок каан дээрден оя чиртип турган хүнүү-даа тоовайн көрүкчүлер малчыларының конпертин аажок сонуургап, хөй номерлерни катап-катап дилеп ап турганнар. Эң ылаңгыя «Аътлыг кижилер» деп таныпыы ол сонуургааннар. Оон соонда бистиң аът чарыжын көргүзерге-биле тын тыртар шөлге чедире бергеннер. 35 км ырак черден 8—9 хар иштинде бичии оолдар, аът кырында шуут-ла чыпшына берген чүве дег, карааладып кел чорлар.

«Аарыкчы» бүрүзү оларга хамаарышкан аяттар көстүп келири билек уткуй хаккаш, төрепчилекпеш, доктаар черге чедир кускунаавышаан халдып келир. Черде ынчап ол чонунуң боттарының национал байырлалынга хей-аът киришкинниг, көдүрүлүшкүнүт киржип турарын көргүзер бис.

Хостуг үе ээвээш турза-даа, ол сумунуң чамдык кижилери-биле чугаалажып, өөнүктериниң ажыл-ижин, амыдыралчуртталгазы-биле тыныштым. Моол черде социалистиг чаа амыдыралды тургузуп турар ажыл-ишчи кижилер, оларның овур-хевири мээң сагыжымга уттундурбазы-биле артып калган. Ындыг кижилериниң бирээзи Бадам. Бадамны моң каракбиле көрбээн мен. Ол ынчан сумуга чок турган. Ынчалаа-даа оон дугайын моңээ сумуда нам организациязының секретары Баян-Мөңге улуг сеткил ханыышкын-биле чугаалап берген. Халхин-Голга болган тулчуушкунунуң 30 чыл оюнга турасыаткан юбилейлиг сессиязга киржирибиле Бадам ол үеде Улан-Баторже хапкан болган. 30 чыл бурунгаар ол совет японнарны төрээн черинден үнүүр сывырып, маадырлыы-биле демиселчкен. Тулчуушкунга аар балыгланаа-даа, чыскаалдан үнмээн. Ол могаг-шылаг бидбес, 50 хар чаа ажып чоруур кижи. Сүхе-Батор орденинин эдилекчиин. Бадам ам таптыг-ла 22 чыл иштинде көдээ ажыл-агый каттыжылгазын даргалап келген. Оон иштинде 19 чылды түгле ол «Малчын» сумузунга эртипгеп. Кажан Баян-Мөңге моңээ Бадам дугайын чугаалап турда, моңээ сагыжымга Михаил Шолоховтуң Давыдову кирип келген. Чаа херектп эгелээри амыр эвес. 19 чыл бурунгаар Бадам «Малчын» сумузунга келгеш, сумунуң каш борбак активчилерин чыып алган көдээ ажыл-агый каттыжылгазы тургузаар дугайында бодуунуң идеязын чугаалап берген. Баштай ынаар кирер кижи тывылбаан. Ынчалаа-даа Бадам ундараваан. Совет Эвилелиниң колхозтарының аргадуржулазын, коллективтиг ажыл-агыйның дузалыын араттарга угаадып, сургап келгениниң түңнелинде, 10 ореге ажыл-агый каттыжылгазынче кирген. Баштайгы үеде бергелер эвээш эвес таварыкшын турган. Ынчалаа-даа Бадам бодуунуң хүүда үлегер-чижээ-биле араттарны бүзүредип апкан. Кежигүннер болгаш ниитижиттикен мал саны хүнүүн өзүп, ажыл-агыйның баштайгы чедиишкиннери араттарны чалгынпашкан. Чоорту бүгү суму каттыжылгаже бүрүп кирген. Ам шаандакы 10 өгнүң орнуида чаа, культурлуг суур тургустунуп келген. Чырык, делгем школа, Культура бажыңы, эмнелге, садыг, ясли-сад, гостиница шупту бар.

Шаанда моол арат техника дугайын бодавайн-даа чоразп. Ам ажыл-агый четчир санныг машиназ-техника-биле чепсегленген. Янзы-бүрү маркалыг машиналар, трактор, комбайн дээш улустуң хүүда мотоцикльдериве чедир кандыг машина ол ховуда маңнавайн турар дээр. Чыл бүрүде ажылагыйның орулгазы өзүп, чонунуң материалдыг болгаш культурлуг хандырылгазы бедип турар. Ажыл-агыйның чылда орулгазы ийи чартык (2½) миллион тугрик ажып турар.

«Бадам ёзулуг-да моомуниист, ол чонунуң хереэнге бүрүн берднипнеи кижи. Ынчангаш ону бүгү улус хүндүлээр, оон үлегерин эдериксээр, ол ышкаш болуксаар-дыр» — деп, Баян-Мөңге чугаалай-дыр. Бүгү моолда сураглыг чылгычы Даваадын. кадарчылар Чой-Сүрүнүң. Сэвээнин, Ленининиң, тевечи Байынтывың дугайын база-ла Баян-Мөңге улуг чоргаарал-биле чугаалайдыр.

Бүгү Моолда ышкаш, бо аймакта, В. И. Ленининиң төрүттүнгениниден бээр 100 чыл болур оюнга, база Моолга улусчу революцияның тургустунгандан бээр 50 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарыш калбарган. Бирги чартык чылдык түңнелинде «Малчын» сумузу бүгү-де көргүзүүлер талазы-биле аймакта бирги черни алган. Бо сумуам моөң-биле үш катап бирги черни ап, ээ мурнакчы дуржулгалыг ажыл-агый болуп турар.

Сумунуң чону-биле байырлашкаш, дараазында Чөөн-Хову (Даун-Говь) сумузунче хаптывыс. Сумунуң «Говждн Хөгжил» көдээ ажыл-агый каттыжылгазы бистиң «Горгалыг» совхоз-биле чарыштыг, ийи ажыл-агыйның кижилери бот-боттарынга үргүлчү ажылажып, арга-дурзулгаавын солужуп чаңчыккан. Ынчангаш бо сумуда тывалаар-даа, орустаар-даа улустар ээлээп бар болду.

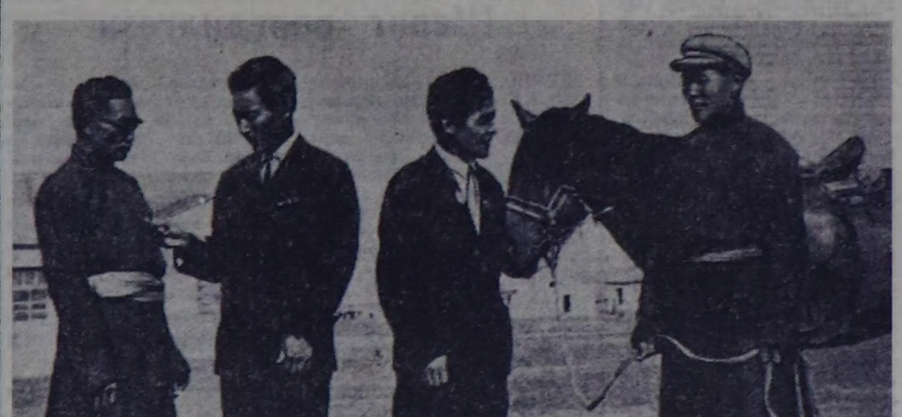
Суму даргазы Цэдэв болгаш ында партком секретары Дамдың олар бисти бир дугаарында үткуп чедип келдилер. Чаъс хуүңдан кутхан дег саарыг турза-даа, көргүчүлер стадионуң долдур олургулаакан, шимчеш дивейн манавышаан. Чаъс аяызы билек стадионга чеде бердивис.

Ансамбль баштайгы көргүзүүлериниден эгелеп көрүкчүлериниң улуг сонуургалын чаалап аакан. Барык-ла күүселде бүрүзүн катап-катап дилеп ап турганындан концерт элээн узап, ымир дүжүп келген. Ынчангаш бистиң артистеривис сөөлзуредир машина чырыынга ажылдаар ужурга таварышкан. Концерт сөөлүнде бисти клубка барып танцылаары-биле чалай бердилер. Оларның клуву улуг чараш кылдыр дериттинген. Ында мурнакчыларның чуруун улгаттыр тыртыргылаап аскылаан болду. Орус дылды ырыг билир аныяк кыс Жаргал мурнакчы бүрүзүн моңээ таныштырып, оларның чедиишкиннерин таныпылырлап чор. Оларның аразында Моол Арат Республиканың улуг Хуралының депутады, хойжу Тайсаа, инженер-рационализатор Сүринкор, малчыннар Цэвээн, Найдан болгаш өскелер-даа бар болду. Ол ажыл-агый баят уксаалыг нарын дүктүг хөйларны өстүруп турар, аймактың мурнакчы ажыл-агыйларының бирээзи. Одарларны шын таарыштырар талазы-биле улуг арга-дуржулганы өске сумунуң малчыннары моөң көөп өөренип турар. Мында мал одарладыр черлерни туктус болүүтеп чарган. Ол черниң бойдус байдалының аайы-биле кажан, кайа, кандыг малды одарладырын баш удур планнап каан. Ол бүгүнү Жаргал моңээ билдилии-биле тайылбырлап чорду. Орус дылды канчап ырыг чугаалаар кылдыр өөренип алганын айтырдым. Москвага өөренип чоруам, ам Улан-Баторда экономика институдунда башкылап турар. Шөлээнин бодуунуң төрээн сумуазунга артыпгер дээш чоокта чаа келген болду. Бистиң беседавысты дыңнап олура, сумуң даргаам Цэдэв чугаалай-дыр: «Удавас Улан-Батордан төөгү артемнериниң кандидады Төмүржап шөлээлеп чедип келир, ол база бистиң сумудан үнген кижи. Болгарияның София консерваториязын база бир ыраажы доозар, Улан-Батор, Москва болгаш Ленинградтың дээди өөредилге черлеринде бистен өөренип чоруткан уругларывыс удавас доозуп, бистиң сумуваска кээп ажылдаар».

Шевергин кеттингеп аныяктар клубту долуп келген. Уругларының оюн-тоглаазын көөр дээш кырганнар безин келгилээн. Ийи чурттуң аныяктары орай дүнеге чедир ойнап-хөглээннер. Бистиң танцычыларывыс ол кежээ янзыбүрү чурттарның чаа танцыларын моол эштериве өөредип каан.

Найыралдыг кожаларывыстың кайы-даа булуңунга чоруваста бисти эң-не күзенчиг болгаш эргим аалчылар кылдыр үткуп ап турган.

Екатерина ТАНОВА.

ЧУРУКТА: Чөөн-Хову сумузунуң даргаам Цэдэв болгаш партком секретары Дамдың малчыннар-биле. А. САЛЧАКТЫҢ фотозу.

Редакторнуң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

Уран чүүл училищези чалап турар

1969—70 өөредилге чылында дараазында слабырларга сургуулдар хүлээп алыр: дирижёр болгаш ниити ырының, фортепианонуң, улустуң хөгжүм хереселдериниң (баян, домра, балалайка, доппулуур, шанаы, чадаган, ингил), үрер хөгжүмнүң (труба, тромбон, кларнет, гобой, фагот, флейта), хылдыг хөгжүмүнүң (скрипка, контрабас), теоретик-композиторнуң, вокальдың база клуб салбырыныц (тускай мергежилп — дирижёр болгаш ниити ырының, улустуң хөгжүм хереселдериниң, режиссёрнуң), чуруланның.

30 хар чедир наамалыг хамаатыларны училищеге хүлээп алыр. Ниити ыр болгаш дирижёрнуң база вокаль салбырларынга 18 харлан орү наамалыларны хүлээп алыр. Муыка салбырларынче киреред муыка талазы-биле билир чүүлдерин (дыңнаары, сактып билири, ритм, үнү), чуруга салбырынга киреред бажынга чураан чуруктарын, ураң чуруга база композиция талазы-биле ажылдарын хынаар.

Билдирпишкинге дараазында документилерни кожар: билиниң дугайында херечилелп (аттестады) боду-биле, төрүттүнгениниң дугайында херечилели азы паспорт (боду экээр), допчу намдары, 286 маңыстың эмчп шынзылгазы, чурттап турар черинден шынзылга, сөөлгү өөренип азы чурттап турган черинден характеристика, 3×4 хемчээлдиг үш чурук. Шериг биледин азы книр бижидилге дугайында херечилелдп боду эккээр.

Киреринпң экзаменнери ниити чурум ёзугаар август 25-тен эгелээр. Кичээлдер сентябрь 1-де эгелээр. Тыва уругларны күүне хандырылгазынга киирер.

Училищенің адресп: Кызыл, Ленин 1, тел. 25-79.

КИНО

ИЮЛЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Даии» (делгем экранныг) 10, 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«БАЯ-ХЕМ»: Киичыыңды 10, «Доктор Абстың шенелдези» 3, 5, 7, 9 шактарда.

Спорт Республика чемпионаттарында

«Динамо» мурнавышаан

Футболга республиканың бирги черп дээш маргылдаага июль 22-де чаңгыс ужуражылга болган: «Динамо» (Кызыл) биле «Восток» (Чадаана) ужурашкан.

Оюн кайы-даа таланың дүргеп халдаашкыннары-биле эгелээн. 10 минута эрткенде чадаанажыларның хаалгазынга аймылдыг байдал тургустунуп келгенде. динамочулар бир шииткел тевиглп алгаш, бир мячиги кпир тепкеп. 13 минута эрткенде аалчылар 11 м. черден шииткел тевиг кылыр эргени алгаш, санны деннештирген.

Оон соонда аалчылар 36 минута эрткенде бир сан мурнай берзе-даа, динамочулар 2-де минута эрткенде санны деннештирип алган. Демисел улам чидиглензе-даа оюнуңбирги чартынын төнчүзүнге чедир кайы-даа тала сан немей кпирбээн.

Чапсар сөөлүнде хат хадып, суукқур чаашкын төп келзе-даа, демисел үргүлчүлээн. Кызылчылар инициативаны холга чоорту ап, 9 минута эрткенде оларның төп халдакчызы Заур Буряхпнп команлаын мурнадышкан. Олар аалчыларның хаалгазынче удаа-дараа халдап үнүп турааа-даа, тевиглер дээш чок болуп, бо солуң ужуражылга 3:2 сан-биле, динамочулар тиилээн.

«Динамо» бирги дескпнпгде удуп ап болур 10 сандан 9 санны алгаш, өске командаларны мурнап турар.

М. ГАМИДОВ.

Демисел эгелээн

Июль 22-де волейболга республиканың бирги черп дээш маргылдаанын байырлыг ажыдымшкыны Кызылда культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының волейбол шөлүнге болган.

Бо маргылдаага ар улустуң 7, хереэженнерниң 4 командазы киржип турар.

Шөлге бир дугазында «Спартак» биле Н шериг кезээнің командалары үнүп келген. Баштай спартакчылар подачалап эгелээш, үш санны улаштыр чаалап алган. Динамочулар хенертен оюнуң темпизин дүргедетпишаан, көрүкчүлериниң сонуургалын көдүрүп, 7 мячикти удурланыкчызының талазынче улаштыр кпир шаашканнар. Оларның темпизин оожумнадыр дээш спартакчылар баштайгы немелде минутаны алыр ужурга таварышкан. Ынчалаа-даа динамочулар оюнуң инициативазын чаалап албышаан, удурланыкчыларын 15:7 санга уткан.

Ийнги оюнда спартакчылар кичээнгейлиг ойнап, оюнуң эгезинден эгелээш арталарын бүрүн ажыглап, динамочуларны чпик уткан. «Спартактың» кол халдакчызы болгаш камгалакчызы Николай Көвезинпиң техника талазы-биле чараш ойнаанын көрүкчүлер мактап, адыш часкаашкыннары-биле оон хей-аъдын кпирип турган.

Оюнуң дараазында ужуражыышкыны көрүкчүлериниң сонуургалын улам көдүргеп. Оон төнчүзүнге чедир 14:13 санныг апарганда, демисел улам чидигленген. Бо таварылгада динамочулар бар күжүн долу ажыглаан болза, удуп ап болур арталыг турган. Ынчалаа-даа спартакчыларның халдакчызы Н. Көвезни мурнуку одурутта келгениниден оюнуң салым-чолун ол шиитпирлеп, командазын тиилелгеге чедиргеп.

Н шериг кезээнің командазының ойнакчылары баштайгы үш оюнуң ийнзинге утгурза-даа, спортчу идегелин ыыкынмайн, дөртку ужуражыышкында удурланыкчызын база-ла чпик уткан. Ынчангаш ниити сан 2:2, ыы тиилээрил дээрэ амдыызында билдинмес, түңнел бешки оюн арткан. Ынчангаш көрүкчүлериниң идегели амдыызында тодаратпнмаан.

Бешки оюн эгелээп. «Спартактың» ойнакчылары оюнуң темпизин дүргедетпишаан, санын 8:1 чедиргеп, шөлдү солтуп алыр ужурга таварышкан. Армейжилер удурланыкчызының темпизин оожумнаткаш, санын деннештирип алган. Ам сан 14:14. Демисел улам шыңгыырап, мячик элээн каш минуталарның иштинде черге дүшпейн, күштүг кагышкынналарны кайы-даа таланың ойнакчылары чараш хап, камгалазга эзп ойнап турарын көрүкчүлер магадаан. Сөөлгү 2 санны чаалап алырынга спартакчылар эрес, кашпагай ойнаан. армейжилерни 16:14 санга удуп, ниитиап-биле 3:2 санга тиилээн.

Кожазы шөлге уругларның демисели база-ла көрүкчүлериниң сонуургалын көдүргеп. Баштай «Динамо» биле ийи дугаар «Спартак» (Кызыл) ойнаан. «Динамонуң» хереэженнер командазы республикага база бир шыырак командаңың бирээзи. Ында волейболга РСФСР-ниң Сибирь зоназының маргылдаазынга кап катап киржип келген ойнакчылар база бар. Ынчангаш олар бодуунуң удурланыкчыларын 3:0 санга чпик уткан.

Оон дараазында хереэженнерниң «Спартак» (Кызыл) биле «Урожай» командаларының ужуражыышкыны болган. Борта базз-ла спартакчылар тиилээн.

Эр улустуң «Динамо» (Кызыл) биле Хову-Аксы командаларының аразында демисел база чидиг эрткен. Баштайгы оюнда хову-аксыжылар динамочуларны 15:10 санга утсада, дараазында оюнларда үш улаштыр уттургаш, 3:1 санга тиилеттиргеп. «Урожай» биле Ак-Довуракның эр улус командаларының ужуражылгазы долулуг улуг чаъс чаттанывдан түңнелинге чедир ойнаттынмаан.

А. КУМАЯК, судья.

Редакциянын адреэи

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыралы киллизинин 23-51, культура киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, улетпур киллизинин 22-64, чагаа база совет турушкун киллизинин 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонга болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында парлалга ергелелиниң типографизы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00951.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮЛЬ 26 СУББОТА № 174 (8020).

Өртээ 2 көп.

ИЗИГ БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИННЕРИ

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный космостуң «Аполлон-11» дээр кораблиниң шыгарангай ужудушкуну чедиишкинниг доозулганы, америк космонавтарның Айга хонганы болгаш Черге мендип чаагай эвес келгели-биле холбаштыр чүректиң ханызындан байыр чедиргеи телеграмманы АКШ-тың президентиваа Р. Никсонга чоруткан.

Космостуң эрес-дидим ужудуучулары Нейл Армстронг, Эдвин Олдрин, Майкл Коллинз оларга бистиң байыр чедиишкинивисти болгаш аң ажы-ниүзээнниилериивисти дамчыдарын дилеп тур бис деп, телеграммада чугаалаан.

• • •

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентиваа М. В. Келдыш АКШ-тың аэронавтика болгаш космос деткимчиларын талазы-биле Национал эртелелиниң директорун Томас Пейнге телеграмма чоруткан. Эртем-техниктиг шинчилээр талазы-биле Национал эртелелиниң директору Томас Пейнге телеграмма чоруткан. Эртем-техниктиг шинчээрлиг сорулганы чедиишкинниг күүсетиевиш — космонавтарның Айның кырынга хонганы болгаш оларның Черге эвээ келгеии-биле холбаштыр совет эртемденнериниң өөрүзээнинден чүректиң ханызындан байырны чедиргеи. Бо чедиишкин болза, космосту шинээдип алырынга, делегей эртеминиң улам шиңгээ депшилелиниге улуг саналшыкын болур деп, телеграммада чугаалаан.

• • •

ССРЭ-ниң космонавтары Г. Титов, А. Николаев, П. Попович, В. Быковский, В. Николаева-Терешкова, П. Беляев, А. Леонов, К. Феоктистов, Б. Егоров, Г. Береговой, В. Шаталов, Б. Волынов, А. Елисеев, Е. Хрунов космостуң «Аполлон-11» кораблиниң экипажынга дараазында байыр чедиишкинни чоруткан:

Эргим өөнүктер, АКШ-тың космонавтары—Н. Армстронг, Э. Олдрин, М. Коллинз!

Бистер, совет космонавтар, силерниң ужудуушкуунуарны улуг кичээнгей болгаш сагыш-сыраашкыл-биле хайгаарап турдувус. Айже кайгамчык ужудуушкуну доозулганы болгаш Черге мендип чаагай эвээ келгеии-биле силерге сеткил-сагыштың бүгү ханызындан байыр чедиргивис.

(СЭТА).

МАССАЛЫГ БОЛУРУ ДЭЭШ

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак күш-культураны болгаш спортту чоның амыдыралынче ханылаадыр дээш доктаамал сагыш салып келген. Ооң бир тодаргай хереглээ СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1966 чылдың август 11-де хүлээп алганы «Күш-культураны болгаш спортту улам шиңгээдер хемчеглер дугайында» доктаалы болур.

Ооң соолуунде эрткен чылдарда бистиң республикага спорт улам шиңгээн. Ам республикада 255 күш-культура коллективин доктаамал ажылдап турар. Оларның хүрээлеңи 45 муң кижи чедир өскен. Түгле эрткен чылын бээп 5914 разрядчыны, ССРЭ-ниң 2 спорт мастерин болгаш спорт мастеринге 4 кандидатты, 69 биргн разрядчыны белеткээн. Школаларга 2 спорт залын, колхоз, совхозтарга, районнар төнериинге комплекстиг 5 спорт шөлүн кылган.

Разрядтыг спортчуларны болгаш кодаа аныктарны төрээн чурт камгалаарынга белеткээр талазы-биле чамдык ажылдарны республиканың «Спартак» (даргазы эш Ю. Козлов) болгаш «Урожай» (даргазы эш Б. Сырат) эки тура спорт ниитилелдерни кылып турар.

Республиканың колхоз, совхозтарында, бүдүрүлге, албан организация черлериниде күш-культура коллективтериниң организас-массалыг ажылы экижээн. Хөй ажылагайларда штаттыг спорт инструкторлары бар апарган. Чижээ, Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл», совхозунда (директору эш Түргеп-оол, партком секретары эш Сарыглар) күш-культура коллективи эки ажылдап турар. Ажыл-агыйның төвүнге болган салбырларынга спортчу мартылдаалары доктаамал эрттирип келген. Районнуң бирги чери дээш хоккей мартылдаазынга ол совхозтан 6 команда киришкен, ооң салбырларынга комплекстиг 2 спорт шөлүн кылган, хостуг, тыва хүрештер, волейбол, шыдыраа секциялары бүдүн чыл иштинде ажылдап турар. Ында хостаттырган спорт инструктору эш Юрий Ооржак алыктарны спортче хандыкшыдарын чедип ап шыдаан.

Ол-ла районда «Большевик», «Чыраа-Бажы» совхозтарының күш-культура коллективтерин база дээре ажылдыг коллективтериниң саныңга киириштирип болур.

Ол хире улуг ажыл-агыйларга спорт-массалыг ажылды экижиткенииниң түңнелинде, районда күш-культура болгаш спорт ажылы соолгу чыдларда коскүүг-биле экижээн. Районнуң хоккейге чыминды командазы республика чемпиону болган.

Эрткен чылын районнуң бирги чери хээш иштиин-биле 24 маргылдааны эрттиргеш, анда 2800 кижини хаара туткан. Амгы үеде районда спорттуң 11 хевирин сайгарып турар болгаш мячилиг хоккей, волейбол, баскетбол, шыдыраа массалыг хевирлер апарган. Моңгуш Даш-оол, Владимир Сарыг-оол олар боксер, Валентина Ондар стол теннизинге республика чемпионнары болуп турар. Күш-культурага болгаш спортка мергежин турар кижилериниң саны районда иштиин-биле 4 муң ашкан.

Ажылчы чоннарны күш-культураже болгаш спортче калбаа-биле хаара тударынга кончуг таарымчалыг үе—чай болгай. Ылаңгыя маңаа күш-культуржуларның саны дыка экээп болуп, спорттуң ады-ажыңга хевирлери калбак деткимчени амдаа чедип ап шыдавайн турар Каа-Хем, Таңды, Бии-Хем, Өвүр, Тожу, Бай-Тайга болгаш өске-даа чамдык районнарның удуртукчуларының кичээнгейин Чөөн-Хемчик районнуң удуртукчуларының ажылының дүржүлгазын өөренип көөрүнче угландырарары күзенчиг. Чайгы үеде ажылчы чоннар хоорайлар кыдыгларынга, хемнер үннарынга, арга-зөкм аңнарынга, садтарга, паритарга хөйү-биле дыштанып турар. Чонның массалыг дыштанып турар ыядыг черлериниң волейбол, шыдыраа, стол теннизиниң, ча адарының, баг кагарының, хүрештиң маргылдааларын түге массалыг-биле организастап болбас деп? Ол бүгүнү бүрүнү-биле кылып болур, түге дээрге аңаа хөй күш-даа үнмес, аңша-көрөңги-даа негеттинмес.

Чонну күш-культураже болгаш спортче хандыдарынга ажыглап болур курлавырлар түгле ыядыг хевирлиг массалыг ажылдарда эвес, база ол ышкаш күш-культураны болгаш спортту чонга билдингир кылдыр клубаа-биле пропагандалары, стадионнарны, спорт шөлдерин көскү черлерге тутказ, көрүптүг, чараш кылдыр дериири, оларны шын ажыглаары болур.

Спорттуң массалыг болурун чедип алырда, ооң материал-техниктиг баазазын быжыглаарының чугулазы билдингир. Күрүне бо ажылга чыл бүрүде хөй акша-хөреңгиин үндүрүп турар. Оны үгаазалалдыг ажыглап билирге база чугула айтырыг болур. Хөй акша-хөреңгиин долузу-биле ажыглаттынмас, хөлүн эртпир делгем стадионнар, спорт шөлдери тударынга чарыдаарында эвес, а туе ажыл-агыйның, аза будүрүлгениң күш-культуржулары бүрүн ажыглап болур комплекстиг шөлдерни кылырында болгаш ол коллективтиң спортчуларының үргүлүвүүн ажыглалынга турар ядык-хеп, эт-херексел четчелеп алырында болур.

Бо чугула айтырыгны чамдык районнарның болгаш ажыл-агыйларның удуртукчулары кичээнгейге албайн турар. Таңды, Каа-Хем ышкаш улуг районнарны (райкүүском даргалары эштер Куулар, Очур-оол) хаара тудуп турар «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң сан-хөө байдалын тургузарынга бо чылын ажыл-агыйлардан кирер ужурлуг юридиктиг дадывыр 12 муң рубль түңнүг болуп турда, чартык чылда түгле 4 муң рубль киргеп. А экономика талазы-биле быжыккан чамдык ажыл-агыйлар бар Бии-Хем район (райкүүском даргазы эш Дамчай) юридиктиг дадывырны чартык чылда түгле 200 рубль түңге хавырган. Ук районнуң бай-шыдалдыг ажыл-агыйлары «Кызыл тараачын» колхоз (даргазы эш Астафьев), «Саян» совхоз (директору эш Пащенко) юридиктиг дадывырны чыл бүрүде чедир толевейн келгеп. Эрзин, Тес-Хем, Бай-Тайга болгаш өске-даа чамдык районнар юридиктиг дадывырны бо үеге чедир толевейн келгеп.

Бистиң калбак делгем Төрээн чуртувустуң хүн бүрүде чаагайжып өөүп орар хөй-хөөн хоорай, суурлары ышкаш, бистиң республиканың ыяшсылалы Кызыл хоорайга чаа тудугларга, квартиралдар немежик, ооң девискээрни хүн келгеп тудум калбарып, чаагайжып орар. Ынчалза-даа ооң кайыда квартиралда болуур чогуурулуг-биле дерээн спорт шөлү бо хүннерде чок. Ол дугайында чурттакчыларның негедде, хомудалдары ыяшсылалдың бажың эргелелдеринге кээп турар.

Улуг спортче баар орук бажыңнарның, квартиралдарның, кудумчуларның спорт шөлүүгештериниден эгелээр. Ынчалза-даа ыяшсылалдың бирги чери дээш спорттуң маргылдааларга улуг улустың каш санныг командалары киржип турар, ынчангаш спортчуларның мергежили куду деңнелде болуп артышпаан.

Ынчангаш спорт тудугларының ажыглалга киирер хуусаалларын сагыыр, оларны дериир, хоорай, суурларның спортчуларын эки шынарлыг ядык-хеп, эт-херексел болгаш мергежилдиг тренер кадрлар-биле хандырар дугайында айтырыг партия, совет, хөй-нимти организациялыларының хүн бүрүдеги кичээнгейинден дашкаарлавас ужурлуг. Түгле ынчаарда күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болурун чедип ап болур.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН БАЙЫР

Куба Республиканың Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Революсчу чазаанның Премьер-Министри аш Фидель Кастро Руска болгаш Куба Республиканың Президентиваа эш Освальдо Дортикос Торрадога эштер Л. И. Брежнев, В. Н. Подгорный биле А. Н. Косыгин олар телеграмма чоруткан. Национал тура халыышкыының хүнүнге тавар-ыштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, бүгү совет улустуң өөрүзээнинден Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, Куба Республиканың Революсчу чазаанга, маадыр куба улуска чүректиң ханызындан акы-дүнманың аң ниит байырын чедиргенин дамчыткан.

Кубаның Коммунистиг партиязы удуртқан Кубаның ажылчы чоннары Национал тура халыышкыының хүнүн социалистиг тургузуушкунга, акы-дүнма социалистиг чүртар-биле эп-сеткил каттыжыышпышыны быжыглаарынга чаа-чаа чедиишкиннерлиг үткүп турар. Бодунуң революсчу чазаан алышкымнарын куба улустуң камгалаарынга болгаш чаа инитилелди тудуп тургузары дээш ооң демиселиниге оңу Совет Эвилели, ооң өске-даа социалистиг чүртар, Латин Американың депшилелиг күштери, бүгү революсчу шинчээшкин деткип турар. Совет Эвилели биле Куба Республиканың улустарының аразында найыралдың, кады ажылдажыганың болгаш билчиишкининиң харылзаалары улам идепкейжип, чүүл-бүрү тәлаалыг кылдыр төгжүп турар деп, телеграммада демдеглээн.

Революсчу Кубаның алдарлыг байырлалының хүнүнде, хөй миллион совет улустуң сагыш-сеткилин илергейлевишаан, Кубага социалистиг инитилелди тудуп тургузарынга, акы-дүнма совет-куба харылзааларны быжыглаарынга, коммунизмниң тиилелгези дээш бистиң кажыттыкан демиселивиске чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурунарны Силерге болгаш Силерниң күүрүкчерге Кубаның бүгү ажылчы чоннарынга күзедивис, эргим өөнүктер дээ, телеграмманың түңнелинде чугаалаан.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫНЫ

Чехословакияның КП ТК-зының Президиумунуң кежигүнү, Словакияның КП ТК-зының Бирги секретары эш Ш. Садовскийни болгаш ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, Словак Социалистиг Республиканың чазаанның Даргазы эш П. Цолотканы СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев бо чылдың июль 25-те хүлээп алган.

Найыралчы совет-чехословак харылзааларны улам шиңгээдерииниң айтырыгларының талазы-биле эш Л. И. Брежневтиң болгаш чехословак эштериниң арааныга беседа болган. Ук беседа чүректиң ханызындан найыралдың өзүзүнге эрткен.

ТЕМПИНИ УЛАМ ДҮРГЕДЕДИР

ТАҢДЫ районнуң ажыл-агыйларындан сигенде 250 ажыг кижи, 150 хире трактор үргүлчү ажылдап, белген 9342 га шөлдеп 4260 ажыг тонна сигенни сараатаан. Бо хүннерге чедир ниитилеп-биле 11070 ажыг га шөлдүң сигении кескен. Будуң-бүрү белеткелиниде күштүг база эки организастаан. Амдыызында бо немелде чемни 14 топнаны белеткээн.

«Россия» совхоз июль 24-тен агелеп сула, тарымал тооруг болгаш чочак-тараа холуй тараан шөлдерни кестирип, силос оңгаларын долдуруп эгелээн.

Районда мал чемнериниң белеткели-биле капсырлаштыр кукуруузының, картофельдиң болгаш чайын аңдарган черниң бок үнүштерни аштап, арыгларын чергелештирип келгеп. Ылаңгыя 6420 ажыг га кукуруза шөлүнүң ийиги арыглаашкынын чоруткан.

• • •

КАА-ХЕМ район сигеп белеткелиин 19 хуу чедире берген. Азы кескен 7400 га ажыг шөлден 2671 тоннаны сараатаан. Сигеп шөлдеринде кижи болгаш техника күүжү эки организастаан. Колхоз, совхозтарда 24170 ажыг моондак будук-бүрү белеткеттингеп. Эрткен каш хүннер район девискээринге чаастыг, таарымча чок-даа турган болза, трактор-нуң 57, аътың 23 кезикчилери болгаш 80 хол кадыры туруушкун чок ажылдаан.

Ажыл-агыйлардан «Октябрь 14 чылы» колхоз (даргазы эш Самороков) сигеп белеткээринең планның 40 хуу чедиргеп, мурнакчы ажыдан турар. Мында сигеннің үңүжү бир дескн эки, ажылды база бедик дейнелде организастаан. «Тилелге» колхоз сигеп планның 40 ажыг хуу чедиргеп. А «Коммунизмче орук» колхозта, «Бүрен» совхозта мал чемниң белеткелиниң темпизи база түгээр эки.

• • •

БАРЫЫН-ХЕМЧИК районуң сигенчилери амдыызында түгле 307 тоннаны белеткээн. Районуң чаңгыс колхозу — «Большевиктиң» сигенчилери малта быжыг чем-суурлу тургузар дээш шудургу ажылдап турар. Хол-биле мешин турар 67 кижи үш бригада кылдыр үстүп алган, ыяш араазы черлерни кезип турарлар. Сигеп ажылдап турар бүгү кижилер, бригадалар араазында чарыштыг.

«Барлык» совхоз районда хөй малдыг, ынчангаш сигеп белеткээр планы улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Ынчаныыже түгле 475 ганы кезип, ооң 120 тонна сигенни кылып алган, куду темпизиг болуп турар. Совхозтуң дирекциязы кижи болгаш машина-чепсектн сигеиче быжыглап үндүрүге-даа, ооң организастыг байдалы куду болуп келген. Төп салбыр (эргедекчиан эш Төгүс). Биижиктиг-Хаяа (эш Товарищтэй) бо хүннерде сула ажылдап турарын демдеглээр херек. Бо салбырларның сигенчилериниң соолгу чыстарга сыдагланп, сигеп бөлдүүмес дээр хөөннерге азыр турары кончуг четпес.

«Шекпээр» совхозтуң дирекциязының бо чугула кампаниядa хол-биле кылыр ажылдарны улам аваажедип, механизастаттынган звеноларны организастап тургусканы ажылга улуг идиглиг болган.

Районуң кодаа ажыл-агый эргелели (начальниги Моңгуш Төмүр) ажыл-агыйларже уза-дараа үнүп, практиктиг болгаш шеф дузаламчызын чедирип келген. Ол коллектив эрткен дыштанып хүннерде «Шекпээр» совхозка 10, «Барлыкка» 4 тонна сигеннн белүп сараатаан.

ДАГЖЫЛАРНЫҢ БАЗЫМЫ

Чооюта чаа Хову-Аксы комбинаттың дагжылары боттарының байырлалын күш-ажылчы бедик көргүзүүлерлиг демдеглеп эрттирген. Ылаңгыя рудник участотуунуң дагжылары бирги чартык чылда онза күжениишкинниг ажылдаан. 120 кижилиг коллектив чаа тургустунган-даа болза, хөй ажылды кылып, будүрүлге планның ай санында ажыр күүседип келген.

Комбинаттың кол корпузуунуң тудуу доозулгуже чедир, тодаргайларга Хову-Аксының кобальт комбинадын ажылдарга киирер хүнүнге чедир руданың четчир курлавырын тургузарын дагжылар хүлээтеп. Шахталарны алгыдар, руда казар черлерни белеткээри-биле чергелеттир, руда тыныжы шулуудаан.

Рудниктс ажылдап турар бригадаларның арааныдан эш М. Виркс удуртқан бригада өскелерден эки түңнелдиг ажылдап, чартык чылдың планын 134 хуу ажыр күүсеткен. Бригадада эштер Полугаев, Мешков, Чмых болгаш оон-даа өскелер боттарынга алган бедитнеи хүлээлгелерни ажыр күүсетнлээннер.

— Металлург хүнүн тавармыштыр маңаа хөй чылдар дургузунда ажылдап келген эштериваа Владимир Петрович Мартыненко биле Александр Павлович Булдаков оларны Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнааны бүгү коллективти чаа-чаа чедиишкиннерже сорук киирген. В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр үүс чыл болур оюнга холбаштыр алган хүлээлгелериистн хуусаа бетинде күүседир дээш моон соңгаар улам күжениишкиниг ажылдаар бис — деп бригадир Мирослав Васильевич Вирт чугаалап турар.

ЧУРУКТАРДА: дагжы М. Вирт. Туруктурулга салбырының тудуунуң ниити хевири.

С. МААДЫ.
Авторнуң фотолары.

ДҮЖҮТ БОЛГАШ АЖААЛДАГА БЕЛЕТКЕЛ

Барыын-Хемчик районнуң тараажылары боттарының күжүн болгаш арга-дүржулгазын санап көргеш, 1969 чылда ниитиин-биле гектардан 11 центнер, а суттаттыг шөлдериниң гектарындан 14,7 центнер дүжүттү өстүрер деп социалистиг хүлээлгени алган.

Чай кандаашкынныг болганындан чаагай дүжүттү алырының магадылалы түгле суттаттыг шөлдер болуп турар. Районда суттаттыг тарылга шөлүү 3000 ажыг гектар. Ооң хөй кезии, азы 6521 гектары «Барлык» совхозта.

Тараа суттарылгазының талазы-биле «Большевик» колхозтуң суттарыкчылары эки ажылдап, 1100 гектар черниң баштайгы суттарылгазын кылган, ам ийнги суттарылганы чедиишкинниг чорудуп турар. «Барлык» совхозтуң хоочун суттарыкчызы М. Сүмбер-оолга удуртқан дөрт кижи составтыг суттарыкчылар 450 га тарылга шөлүн суттарар турган, 764 ганың баштайгы суттарылгазын дооскан. Эрткен чылын эш Сүмбер-оолдуң авенозу эки дүжүттү өстүрүп, гектар бүрүзүнден 18 центнерни алган. Ол-ла совхозтуң М. Чылбакайга удуртқан авенозу 545 гектар черниң тараазын суттаргаи. «Большевик» колхозтуң суттарыкчылары Х. Шагдыр, А. Эңде олар 40—40 гектар тараанның ийнги суттарылгазын дооскан. Үстүнде киргеп авенолар, суттарыкчылар бедиткен хүлээлгени ап, гектар бүрүзүнден 20 центнерден эвээш эвес дүжүтту өстүрер деп ажылдап турар.

Районда иштиин-биле тараа суттарылгазы ыяшсылалдың эвээ эвес, соолгу хүннерге чедир түгле 5400 га черниң тараазы суттартынган дээрзин демдеглээр херек. Тараа суттарылгазынче «Дөң-Терезин» совхозтуң дирекциязы, партком кошкак кичээнгей салып турар. Ол совхоз 806 га черниң тараазын суттарар турган, түгле 227 ганы суттаргаи. Байдал «Шекпээр» совхозта база-ла оон дээредевес.

Районда тараанның үңүжү багай эвес. Ындыг болганда, дүжүт ажаан алырынга амдыгааштан хынамчалыг белеткении, механизатор кадрларны четчелээр ужурлуг. Дүжүт ажаан алыр техниканың септелгеэн районда багай эвес чорун турар. Бо чылын дүжүт ажаалдазынга 47 комбайн ажылдаар. Ам оларның 36-зы, 19 жатканың 6-зы септеттингеп. «Шекпээр» совхоз 16 комбайнның 15-жин септеп дооскан. «Дөң-Терезин» совхоз бар комбайнларны бүрүн септээн.

Районда ең тараалаи совхоз «Барлык» дүжүт ажаан алышкынынга кончуг кошкак белеткенип турар. Ол совхозтуң «Сельхозтехника» салбырында септээр 8 комбайныдан түгле чаңгысты холдан үндүр септээн, 3 комбайнга шуут хол дегбээн. Моон чылдагааны болза, комбайнар септээр механизаторлар-биле хандырбайн келгеннде болур. «Большевик» колхозта байдал база-ла эки эвес. Септээ чогуур комбайннардан түгле 3-тү септээн.

Ам сорулга болза суттарылганы кыска хуусаада организастыг чорудары, ону дүгедедири-биле суттарыкчыларны немээри, оларның күжүн шын организастаары болур. Дүжүт ажаан алышкынынга хынамчалыг белеткенир, септеттингээн техниканы дарый септеп доозар херек. Хову турлагларын, кызыл-булуңнарны амдыгааштан эгелеп септеп, дерииp ужурлуг.

Партком нар, партия организацияларының секретарылары тараажылар ортузунга чорудар партийжи-политиктиг ажылдарның планын чөгээлеп, кызыл-булуңнарның дерилгезин кылыр херек.

С. КОМБУЙ-ООЛ,
СЭКП Барыын-Хемчик районунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң инструктору.

ШАҢНАЛДАР-БИЛЕ, ЭРГИМ ЭШТЕР!

ХҮНДҮЛҮГ АТ

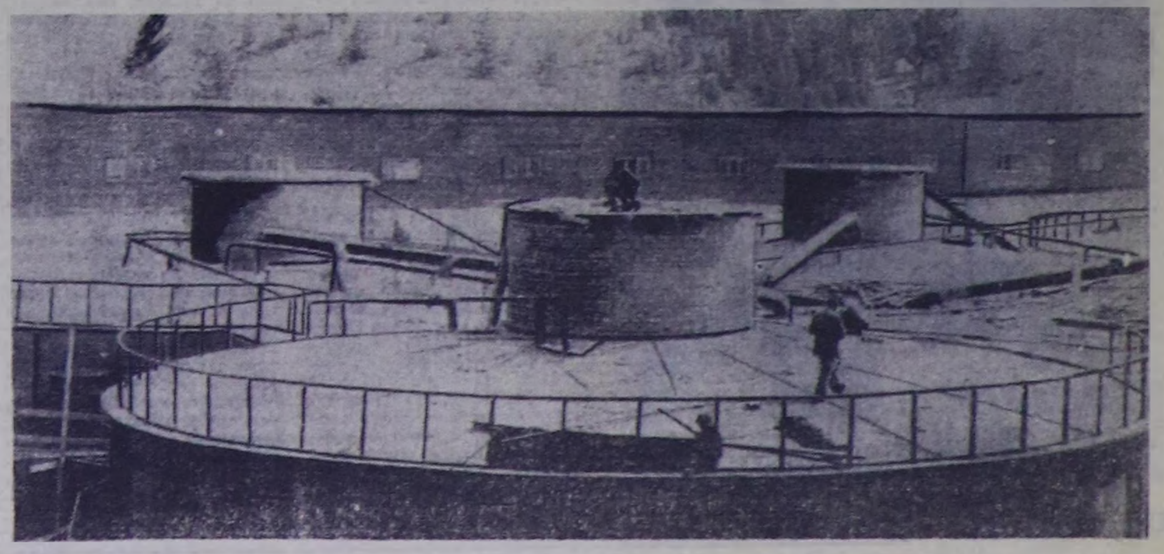
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1969 чылдың июль 25-те Чарлыы-биле садыг талазынга ачы-хавыязы дээш **Тыва АССР-ниң садыының болгаш ниитиниң чемненилгезиниң алдарлыг ажылдакчызы** деп хүндүлүг атты тывысканы болза:

Нина Ивановна **Грибенниковага** — Кызылторгтун № 1 магазининиң секция эргелекчизи, Иргит Намчилович **Соднамга** — Универмагтың килдис бригадири, Михаил Мендаевич **Хамыылайга** — Тес-Хем районнуң О. Шынаа суурда магазин сатыгжызы, Иван Фёдорович **Чертковка** — Чөөн-Хемчик районуң автолавказының чолаачы-садыгжызы.

БЕДИК ШАҢНАЛ

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1969 чылдың июль 25-те Чарлыы-биле күрүне садыының болгаш ниитиниң чемненилгезиниң системазынга хөй чылдарда үзүктел чок ажылдааны дээш **Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле** шаңнааны болза:

Полина Борисовна **Быкованы** — Кызылторгтун № 3 магазининиң бригадири, Серафима Константиновна **Красавцевазы** — Кызылторгтун № 9 магазининиң килдис эргелекчизи, Анастасия Андреевна **Рыбалкинаны** — «Улуг-Хем» ресторанның бүгүрүлге эргелекчизи.

Эрзинчилер чугаалап тур

МАЛ АЖЫЛЫНГА ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГА

Дешилгелиг кижи төрелгетениң улуг башкызы, Совет күрүнеңиң база Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының үдезилекчизи болгаш тургузукчузу Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюн база Тываның Совет Эвилелиниң составывыга эки тураби-ле каттышканындан бээр 25 чылын ажыл-агый, культура талазы-биле чедишкинниг үткүүр дээш, Эрзин районнуң ажыл-ишчилери 1969 чылда боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар.

Районнуң партия, комсомол организацияларының база совет, ажыл-агый органнарының удуртулгазы-биле ажылдап, улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң беш чыл планының дөртку чылының бирги чартыында районнуң ажыл-ишчилери кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер база күрүнеге садарыңмас планын 123,3, эътти—108,3, дүктү—131,5 хуу күүседкен. 1968 чылдың бо үеэн-биле деңнээрге сүттү—73,5 хуу, эътти—24,7, дүктү—3 хуу ажырган. Район ниитиниң малының баш санын өстүрүнүң чыл планын база күүседкен. Мыйыстыг бода малдың планын 112 хуу, ооң иштинде төрүүр инекти—103,6 хуу, хойну — 135 хуу, ооң иштинде төрүүр хойларны— 134 хуу, чылгыны—113,5, тевени — 100,5 хуугa күүседкен.

Кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрүнүң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле «Коммунизмче орук» колхоз (даргазы эш Б. Чыпсынак, партия организациязының секретары эш А. Дамдын) районнуң ажыл-агыйларының арагында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Партия райкомунуң бюрозунуң, районнуң күүсекчи комитединиң шиитпирин ёзугтаар кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрүнүң база садарының планнарын чартык чылда ажыр болгаш малдың баш санын өстүрүнүң планын чүзүн аайы-биле күүседкени дээш колхозтар арагында шилчиир Кызыл тукту тывыскан.

«Чаа орук» колхоз чартык чылда эки көргүзүглерин чедип алган. Артель ниитиниң малының баш санын өстүрүнүң планын, төрүүр инектен ангыда, бүгү чүзүн аайы-биле күүседкен. Колхоз 100 баш төрүүр хойга онаалтыр 107 хураганны камгалап алган. Артель ортумак звеноның кадрлары-биле багай эвес хандыртынган. Мал ажылының бригадирлери колдуунда ортумак эртемниг. Олар ажыл-агыйны мергежилдиг башкарып, четпестерни өй-шаанда чайладып, бедеткел ажылдарын эки шынарлыг кылып турарының түнелиндe чамдык бедик көргүзүглерни чедип алганнар. Чижээ, № 1 хойжу бригада (бригадири эш А. Соян) төрүүр чүс хойга онаалтыр 109 хураганны камгалап алган. «Чаа орук» колхозта төрүүр 100 хойга онаалтыр 100-тен куду хураган алган бригада чок. Ол дээрге кыштың соогу, чайның нанн-даа дивейн маадырлыы-биле ажылдап келген хойжуларының кыымаккай күш-ажылының түнелиндe чедип алдынган. Ажыл-агыйның хойжулары М. Сынаа төрүүр 100 хойга онаалтыр 115, Б. Сагаачы—114, Б. Соян—113, комсомолчу Хөйың Свердов—112 хураганны алган.

Үстүнде ажыл-агыйларда партия организациялары малчыннар ортузунда партийжи удуртулганы экижидип, политмассалыг ажылды күштедиргениниң түнелиндe ажыл чедишкининг болган. Районда мурнакчыларның саны чылдың-на өзүп, бо чылын чүс баш төрүүр хойга онаалтыр 90-дан 115 чедир хураган алган болгаш доруктурган хойжулар 45 кижи бооп турар. Хой ажылындан ангыда, чылгы, тевe малдарда, тудуг, ташайжыдылгада, культура албан черлериндe, улус өөредилгезиндe дээш ажыл-агыйның өске-даа адырларында мурнакчыларның саны өзүп турар.

1969 чылдың бирги чартыында кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар база ниитиниң малының баш санын өстүрер талазы-биле планнарын күүседиргеге чамдык кылган ажылдарывысты партия обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиң, облпрофчөвүлелиң улуу-биле үнелеп, СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун бистиң районга тывысканын районнуң бүгү ажыл-ишчилери улуг өөрүшкү-биле утkуп ап, ол бүгүнү ажыл-агыйның чедишкиннери-биле үзүм бижиглээр деп хүлээнип турар.

Районда малдың чаш төлүн камгалап алганының көргүзүү 1968 чылдың бирги чартыындан бедик болза-даа, бо талазы-биле четпестер база бар. Районнуң мурнакчы бригадалары төрүүр 100 хойга онаалтыр 109 хураганны камгалап алган. «Чаа орук» колхозта төрүүр 100 хойга онаалтыр 100-тен куду хураган алган бригада чок. Ол дээрге кыштың соогу, чайның нанн-даа дивейн маадырлыы-биле ажылдап келген хойжуларының кыымаккай күш-ажылының түнелиндe чедип алдынган. Ажыл-агыйның хойжулары М. Сынаа төрүүр 100 хойга онаалтыр 115, Б. Сагаачы—114, Б. Соян—113, комсомолчу Хөйың Свердов—112 хураганны алган.

Үстүнде ажыл-агыйларда партия организациялары малчыннар ортузунда партийжи удуртулганы экижидип, политмассалыг ажылды күштедиргениниң түнелиндe ажыл чедишкининг болган. Районда мурнакчыларның саны чылдың-на өзүп, бо чылын чүс баш төрүүр хойга онаалтыр 90-дан 115 чедир хураган алган болгаш доруктурган хойжулар 45 кижи бооп турар. Хой ажылындан ангыда, чылгы, тевe малдарда, тудуг, ташайжыдылгада, культура албан черлериндe, улус өөредилгезиндe дээш ажыл-агыйның өске-даа адырларында мурнакчыларның саны өзүп турар.

Төрүүр хойлар болгаш чаш хураганнарга чидиртир кок сиген, сула белеткелиниче чылдын-на сагыш салып келген бис. Бо чылын харысалганы улам бедиткен. Чүге дээрге эрткен чылдың каан чайынын, ыласта-ап, эът утланмышкынныг инек фермазы (эргелекчизи Дажы Кыргыс) инек кадарчыларынга немелде доктаа барып-даалап шалыкың төлеп берип турар.

Малдың баш санын өстүрүнүң кол үндезини быжыг чем-суурлу тургузары болуур. Район ниитиниң дөвискээринде сиген үнүжү багай эвес. Сиген кезерин өскелерге бодаарга, «Мөрен», «Чаа орук» колхозтар элээн организастыг чорудуп турар. Бо ажылды Ленин аттыг колхоз организас чок чорудуп турар. Ында сиген кезер бригадаларда чүгле школчылар, ыяы четпээннер ажылдап, сиген кезилдезинче малчыннарны киришгирбейн турар. Партия райкомунуң бюрозунга ол колхозта сиген кезилдезинниң байдалын болгаш политмассалыг ажылды чорудуп турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Политмассалыг ажылдарның планы бар-даа болза, ону чергелерде күүседип турары кошкан. Хөнер кыдыгларындан, буга үнарындан ход кадыры-биле сиген кеспейн турар, будуң-бүрү белеткелиниче кирбээн.

Районнуң партия, комсомол, совет болгаш ажыл-агый организацияларының кол сорулгазы болза, бир дутаарынла бүгү-ле күштү мал чемнерин белеткээрниче, чайгы семиртилгенин организастыг чорударынче, кыштагларны үлегерлиг септеп, дериниргe мөөнүзээрин. Ол ышкаш малчыннар ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастаар, агитмассалыг ажылды дээштиг чорудары болуур. Мал ажылынга партийжи удуртулганы нүштелдирип турган, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга алдар болдурган социалистиг хүзээлгелерни күүседир дээш бүгү күштү районнуң партия организациязы салыр.

Д. ДАРГАН,
СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары.

Бай-Дагым, малчын чонум...

1. ТУРАСКААЛ

Бай-Даг суурнуң кедезинде
Далем бедик тураскаал бар.
Бараан кижи чечек салып,
Тевгүзүүн сактып орар.

Тыва кижээ хостаганы
Тыны-биле чаалап бергеи
Маадырларның аттарын бо
Маны дашта оюп сиилбээн.

Тарлашкын хем ооруунга
Дайзын-биле тулчуп турда,
Баштайында орус эштi
Бай-Даг чону ынчан көргеш.

Колхоз, суну, авалдардан
Кокпа орук улам алып,
Тураскаалга чонның чүрээ
Тудуш болган ужуру бо.

2. ХОЙЖУ СЫНАА

Шыны-көгү когаарарган
Шынаа чыдар магалның көр.
Сынаа Мидиp чурттаn чорuур
Сыныраныр деп чер ол-дур.

Хараган дег көвей хойнуң
Хажылыкта чындыңматкан
Чырaа аътты кижи кым дең?
Сынаа Мидиp ол-ла болгай!

Колхоз туржук, кожуумунда
Хойжуларның чарыжынга
Шүлүүн үнген малчын болгаш
Шүлүк чогаал хөнү болду.

3. ДҮПЧЕН ИРЕЙ

Декабрь ай соогунда,
Дүүлүг хат-шуурганда
Дүпчен ирей бөргүн кетпес,
Душке какпас базып чорuур.

Кырыкаш — кажазында:
Кылыр ишке кызымаамда.
Ийи холу ишке болгаш
Изиг, соонтан иорлаас ирей.

Күйгэ кылаң—чүдүп каапкан,
Кулак доңмас—чүгле кыпар.
Чону бергеш школдынга
Чогуур-даа ашак болгай.

Алдан ашкан хүрегинде
Ажылгыр-даа, аваамгыр-даа.
Колхозту ава үндезилээн
Хөөчүмнарның бирээзи-йр.

Төлүндүп ТАНОВ.

Хүлээлге күүсеттинер

«Коммунизмче орук» колхозтуң ажыл-ишчилери бо чылдың бирги чартында кандыг күш-ажылчы чедишкинниг-лиг болганын чугаалап бээри-биле артельдиң баштаар черинiң даргазы Бады Дамбаевич Чыпсынактан бистиң корреспондентивис дилээн. Ооң харыылааны болза:

Бистиң колхозтуң ажыл-ишчилери республикaның бүгү ажыл-агыйлары-биле бир дөмей, В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга алдар кылдыр бедиткен социалистиг хүзээлгелерни алган. Ол хүзээлгелерни 1969 ажыл-агый чылының бирги чартында багай эвес күүсеткеннер. Бирги чартык чылда малдың баш санын өстүрүнүң планын хойну — 135,6, инекти — 109,6, чылгыны — 116,5 хуугa күүсеткен. Күрүнеге сүт садарының даалгазын 105,9, эътти—116,9, дүктү—200,3 хуу боттандырган. Мал бажын өстүрер, ооң алыр продуктуларын көвүдедир херекке малчынnар бо чылын кажаанныыпдан-даа шудургу ажылдаан. Оларга хойжулар Сергей Монгуш, Кыргыс Чигжит, Сакты Базыр, Кыргыс Намчыл, Кыргыс Шинзо, Ширипдинин Кыыл-оол болгаш өске-даа хөй-хөй мурнакчылар хамааржыр. Олар алган хүзээлгезин дыка ажыр күүсеткен. Бирги чартык чылда малдың баш санын өстүрүнүң планын хойну — 135,6, инекти — 109,6, чылгыны — 116,5 хуугa күүсеткен. Күрүнеге сүт садарының даалгазын 105,9, эътти—116,9, дүктү—200,3 хуу боттандырган. Мал бажын өстүрер, ооң алыр продуктуларын көвүдедир херекке малчынnар бо чылын кажаанныыпдан-даа шудургу ажылдаан. Оларга хойжулар Сергей Монгуш, Кыргыс Чигжит, Сакты Базыр, Кыргыс Намчыл, Кыргыс Шинзо, Ширипдинин Кыыл-оол болгаш өске-даа хөй-хөй мурнакчылар хамааржыр. Олар алган хүзээлгезин дыка ажыр күүсеткен. Бирги чартык чылда малдың баш санын өстүрүнүң планын болгаш күрүнеге садарының планнарын ажыр күүсеткенин дээш районнуң колхозтар арагында шилчиир Кызыл тугун бистиң колхозка тывыскан. Тукту хүзээп ап тура, колхозчулар улам эки ажылдаарын аазаан.

Чоннуң хереглели дээш

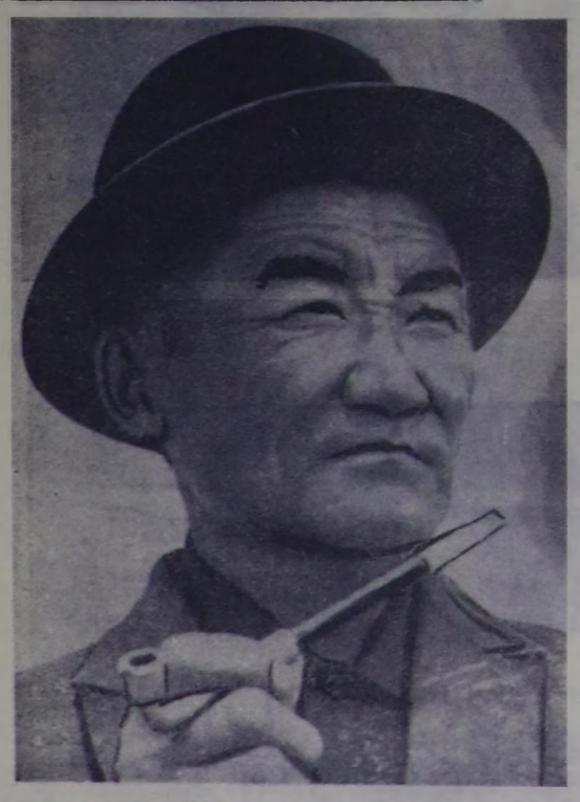
Районнуң колхозтарының малчынnарын аргежок чугула үлетпүр болгаш аъш-чем бараанnары-биле үзүктел чок хандырары-биле 4 автолавка график ёзугтаар доктаамал ажылдап турар. Бо чылдың бирги чартында 202 муң ажыг рубльдиң бараанnарын садыглаан. Автолавкаларның садыгжылары малчынnарның чагыларын алган, чедирип бээрин чурумчуткан.

Автолавканың чолаачы-садыгжызы коммунист эш Д. Дажимба онаалткан херээн ак сеткилдиг кылып, дөрт чыл улаштыр эки ажылдан келген. Данил Чамзырайович 6 айларда 55.968 рубльдиң бараанны сааткан. Ол бердинген планындан ыракта ажыг. Автолавка садыгжызы Анай-оол Самдыдың ажылы база багай эвес. Ол хамаарышкан черинiң малчынnарын аргежок чугула бараанnар-биле үзүктел чок хандырып келген.

Малчын чоннуң амыдыралының культурлуг болгаш материалдыг деңнели хүн келген түдүм-на өзүп орар. Орта даравыда саннар чижек болур. Чартык чылда 3505 рубльдиң ковёр кылыгларын, 1716 рубльдиң стол, сандайларын болгаш өске-даа хөй үүнүүр ак-шынын, идик-хевин, бажың дериг-херекселдерин мал ажылдакчылары садын алган.

Районнуң хереглекчилер ниитилелиниң малчынnардан ынчы-бүрү бараан чагыларны кирип турар. Ону чогуур үезинде келдирер, хереглекчилерниге чедирер дээш бар хемчегларын бистиң садыг ажыддакчыларывыс ап турар.

А. ШИРИН,
райпо даргазы.

Чонга сонуургадып

Районнуң Культура бажыңының чанында комплекстиг агиткультбригада доктаамал ажылдап турар. Ында 13 кижи хаара туттунган. Оларның кол сорулгазы ажыл-агыйларның малчынnарында солуун программныг концертти көргүзери, лекция, бесседаларны номчуурy, кижи, мал эмчилеринiң дузаламчызын көргүзери болуур. Чоокта чаа «Коммунизмче орук» колхозтуң малчынnарынга, сигенчилеринге концерт көргүзүп, лекциялар номчаашы, ээп келдинис.

Концерт программазын үргүлүү чаартып, тус черниң амыдыралынга таарышкан номерлерни чогадып ап турар бис. Каяа-даа бот-тывыгыр артистеривистиң көргүзүглерин малчынnар диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле утkуп, хүлээп ап келген. Давилов Дамчановтуң чогаатканы «Кадарчы» деп танцызын, Клара Шожун, Светлана Даваадорнуң орус, тыва, моол дылдарга ырлаанын, А. Белек-Бавдың «Келии» деп чаңгыс кежегелиг шинээн болгаш өске-даа номерлерни ажыл-ишчилер сонуургал-биле көрүп турар. Эмчилер Чамзырай Кара-оол, Чамзырай Сайдай концерттерге идепкейлиг киржип, колхозчуларның кадыын шинчии чоруурлар. «Билиг» ниитилелиниң кежигүнү Партизан Дамба-Хуурак болгаш өскелер-даа коммунистиг болгаш ажылчын партиялларның Москвага болган делегей Чөвүлел хуралының материалдарын, даштыкыда база чурт иштинде болуушкуннарны, ажыл-ишчилерниң эрлчеллиг сорулгаларының дутаймын чугаалап берип турар.

Бо бүгү В. И. Ленинниң төрүттүнгенi хүнүнден бээр 100 чылынга алдар кылдыр алган хүзээлгелерин күүседиринче малчынnарны сорук киирип турар.

Х. ДОНДУК.

МӨӨҢ ҮЗҮҮМ

Ниитиниң малының баш санын өстүрер болгаш продуктуларын бедидер улуг сорулга кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының мурнунда салдынган. Ону боттандырары-биле кижи бүрүзү кыымаккай ажылдап, онаашкан херээн ак сеткилдиг күүседип келгеи.

Сааичы кижи болганымда хөй, эки шынарлыг сүттү саар хүзээлгелиг мен. Ынчангаш ажылдап келген чылдарымның иштинде бар арганнарымны кереглеп, кандыг хемчегларын ап тургаш сүт саалдазын көвүдедирин дурнугалыг эш-өөрүмден база солуннар, журналдардан мурнакчы саалчыларның сүмезин өөренип келдим. Инектерни эки чемгерип, ажаарга сүт саалдазының көвүдээрин ажылыының чорудулгазындан көрүп келдим.

Каш чылдар мурнунда бистиң фермага инекти чемгербес, чылдың дөрт аазчазинде одарладыр турган. Сүт саалдазы өспейн, планныг онаалга күүсеттинмейн келген. Сөөлгү чылдарда мал чемининiң белеткелиниче колхозтуң ажыл-ишчилери улуг кичээнгейни салып, фермага сөөртүп чедирип алыр болу бергеи. Ынчалза-даа саар инектерни тургузу аамыраарынга четчир хирени белеткеп ап көрбээн бис. Мурнуку чылдарга бодаарга мал чеми черле экижээн.

В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыры-биле бистиң чүртүвүстүң ажыл-ишчилери бедиткен социалистиг хүзээлгени алган. Мен базала бүгү эштерим-биле бир дөмей түс черниң пизөнден 1300 кг сүт саар бедиткен хүзээлгени алдым. Чыл эгезинден бээр алган хүзээлгемни чүгле күүседир эвес, харын ажыр боттандырар дээш хүн бүрү сагыш салып келдим. Инектерни сиген, силос, чарба-биле воотехниктиг сүмезин ёзугтаар чемгерип, суттарылгазын доктаамал чорудуп, чыдар черин таарымчалыг тургузуп келген мем. Ол биче эвес түнелди берген. Беш чыл планывыц дөртку чылының бирги чартында 17 саар инектеривиняң бирээзинден-не 1014 килограмм сүттү саап алдым. Ол дээрге районда бедик көргүзүг болган. Ынчангаш сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле онаалганы күүседиринге биче эвес салымшкынын киирдим.

Менде быжыглаан инектер шупту бызаалаан. Оларны 15 конукта эки боткур кылдыр доруктургаш, бызаа ажаакчызынга дужаагаи мен. Олар ам бичежек молдургалар дег өзе берген, семис-шыырак.

Сааичы кижи чүгле инектеи сүт саап алыры-биле кыыгаярлаттынмас. Ооң одарын шын таарыштырарын, семиртилгезин эки чорудуп, кышкы үеде одарын шин таарыштырып келгеи. Ол бүгүнүң түнелиндe, бо чылын кайы-даа чылдардан хойнуң кыштагзаашкынын эки эрткеи. Ынчангаш төрээн 387 хоюндан 446 хураганны менди доруктурup өстүргеи. тодаргайларга, төрүүр чүе хойдан 115 хураганны алган. Бо болза, Эрзин районда өң эки көргүзүг. Эш Сынаа хойжулар ортузунда калбаргаи социалистиг чарыштың тиилекчизи болган, а ол — шудургу, мөргежилдиг күш-ажылдың ачызы-дыр.

Дук кыргылдазының талазы-биле хүзээлге күүсеттинген, хураган кыргылдазын чоруткан сөөлүнде ол ажыр күүсеттинер.

— Хой хураганнаашкыны чылдың кайы үезинде болза таарымчалыг деп санап турар силер, Мидиp Сыдамович? — деп айтырыгны салдывыс. Билдингир болгаш допчузубиле мынчаар тайылбырлады:

— Февраль айда хой оолдавшкынын чорудары ажыктыг деп чүвени эрткен чылдың бирги чартында бир саар инекке онаалтыр 1014 килограмм сүттү саагаи. Ол дээрге районда сүт саалдазының талазы-биле бедик көргүзүг. Ындыг мурнакчылар бисте хөй. Ол-ла фермаңың саанчызы эш Хайдың, «Коммунизмче орук» колхозтуң Шолук-Аксы сүт-бараан фермазының саанчызы комсомолчу Антонина Кыргыыдай, «Чаа орук» кодээ ажыл-агый артелиниде коммунист Иргит Бойдаан болгаш өскелер-даа бар. Ындыг-дa бодза мыйыстыг бода мал ажылында четпестерни мыттавайн артып болбас. Район төрүүр 100 баш инекке онаалтыр чүгле 61 бызаавы алган. Районда төрүүр инектерниң 60 хуузу бызаалаан.

Ол чорук эге зоотехниктиг үеттүң кошкаан, ветеринарлыг хемчегларын болгаш зооветередилгеин кошкак организастаамының, районнуң кодээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң колхозтарда тускай артемиглеринден негелдеи кошкатканын база малдың баш санын өстүрүнүң үндезин айтырыгларынче партия, совет болгаш комсомол организациялары кошкак кичээнгей салганын хереченлеп турардыр.

Мал кыштаглаашкынынга белеткеп дугайында айтырыгны колхозтарның партия хуралдарынга чугаалашкан. Кол-ла чүве чайгы семиртилгеин эки организастаары, четчир мал чемнерин белеткеп алыры, кажаарны өй-шаанда септеп белеткээрин болуур деп шиитпирлээн. Амгы үеде 47200 хой, 3280 мыйыстыг бода мал, 2687 чылгы Качык, Деңгелиг, Кара-Хөл болгаш өскедa оттуг, серии чайгзлларже одарлап үнген, оларның семиртилгеи эки. Ооң түнелиндe районнуң ажыл-агыйларының күрүнеге чартык чылда сатkан малының деңнеи бедик болган. «Чаа орук» колхозтуң күрүнеге сатkан бир хоюнуң ортумак деңнези 52 килограмм болган. Мал семиртилгезин «Коммунизмче орук» кодээ ажыл-агый артели багай эвес организастап, эът утланмышкынныг инек фермазы (эргелекчизи Дажы Кыргыс) инек кадарчыларынга немелде доктаа барып-даалап шалыкың төлеп берип турар.

Малдың баш санын өстүрүнүң кол үндезини быжыг чем-суурлу тургузары болуур. Район ниитиниң дөвискээринде сиген үнүжү багай эвес. Сиген кезерин өскелерге бодаарга, «Мөрен», «Чаа орук» колхозтар элээн организастыг чорудуп турар. Бо ажылды Ленин аттыг колхоз организас чок чорудуп турар. Ында сиген кезер бригадаларда чүгле школчылар, ыяы четпээннер ажылдап, сиген кезилдезинче малчынnарны киришгирбейн турар. Партия райкомунуң бюрозунга ол колхозта сиген кезилдезинниң байдалын болгаш политмассалыг ажылды чорудуп турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Политмассалыг ажылдарның планы бар-даа болза, ону чергелерде күүседип турары кошкан. Хөнер кыдыгларындан, буга үнарындан ход кадыры-биле сиген кеспейн турар, будуң-бүрү белеткелиниче кирбээн.

Районнуң партия, комсомол, совет болгаш ажыл-агый организацияларының кол сорулгазы болза, бир дутаарынла бүгү-ле күштү мал чемнерин белеткээрниче, чайгы семиртилгеин организастыг чорударынче, кыштагларны үлегерлиг септеп, дериниргe мөөнүзээрин. Ол ышкаш малчынnар ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастаар, агитмассалыг ажылды дээштиг чорудары болуур. Мал ажылынга партийжи удуртулганы нүштелдирип турган, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга алдар болдурган социалистиг хүзээлгелерни күүседир дээш бүгү күштү районнуң партия организациязы салыр.

Д. ДАРГАН,
СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары.

Кышка уткуштур

Бистиң хойжу бригада чүс баш төрүүр хойга онаалтыр 96 хураганны камгалап ап, бир хойдан 2 кг 100 грамм дүктү кыргын алган. Ол малчынnарның ленинчи юбилейге уткуштур алган хүзээлгезинден дыка ашкаа. Амгы үеде хойжулар Тере-Хөлдүң серии, оттуг чайгларында семиртилгеи чорудуп, келир кышка белеткел ажылдарын үлам кызбарткан.

Бригада нежигүннери чазын-на кыштаг, чазагларын септеп, өдээн хооруп алыры шуут-ла чурумчаан. Ону эки шынарлыг чоруткаш чамдык тар, биче кажааларны алгыды кылган, 350 хой, 300 хураган кирер чаа кажааны малчынnар боттарының күжү-биле кылып алган. Мал кирер оран-сава бистe четкир, таарымчалыг кыдыр кылдынган.

Төрүүр хойлар болгаш чаш хураганнарга чидиртир кок сиген, сула белеткелиниче чылдын-на сагыш салып келген бис. Бо чылын харысалганы улам бедиткен. Чүге дээрге эрткен чылдың каан чайынын, соок. Бодаган доңуп өлүп болуур. Чүге дээрге чаа төрүттүнгеи бодаган түрэ албас чыдар бооp болгай. Ынчангаш кадарчы нигчорутпас болза хоржок. Бичеле шагыргай, аарыксай бергеи хураганнарны баш бурунгаар эмнеп, чогуур дузаны чедирип турар бис. Бо ажылдарны болур-чогууру-биле эки организастаарга эки түнелди бээри чугаажок—дидиp.

Мидиp Сыдамович чайгы семиртилгеи чылдын-на эки организастап келген. Бо чайын үш удаа көшкеи. Эртенги, кежээки серии үелериндe хойларының одарын шын таарыштырган. Кончуг назиг үелиндe суттаргаш, девээледип дыштандырарын чурумчуткаи. Ынчангаш хойлары семис, шыырак. Дуржулгалыг кадарчы ажылдап келген чылдарында мал чемин үргүлүү боду белеткеп ап келген. Амгы үеде № 2 хойжу бригадазын кежигүннери сиген кезилдезини кидин-түлүк чорудуп, 30 тонна эки шынарлыг хову сигенин сараттап алган. Ында хойжунуң тоску классчы оглу Саша ажылдап турар.

Мидиp Сыдамовичиниң күш-ажылчы чедишкининериндe ооң кадайы, дуазалакчы кадарчы Сайчы Дукуовна Мактымаанын киирген үлүү биче эвес. Ол алды уругаарының иези. Чаш хураганнарны доруктуруп, өстүрүнге мергежээн кижизериниң бирээзи. Сакманщиктериниң сумелекчизи, башкарыкчызы. Хураганнар ажаап, өстүрүнүң талазы-биле байлак дуржулгазын хөй кижилерге өөреткеи.

Малчын ог-бүле мурнакчы хойжуларының дуржулгазын солуннардан номчуп, радиодан доктаамал дыңнап, мергежилиг, дуржулгазын улам байыдып, ханыладып турар. Ол ышкаш хойжулар В. И. Ленинниң допчу намдарын өөренип дооскан. Мидиp Сыдамовичиниң ёө культуразы, арыг-шевер.

Мидиp биле Мактымаа колхоз малының баш санын өстүрер, продуктулуг чорууn бедидер херекке шудургу күш-ажылы дээш каш удаа хүндүлеп бижиктер, өртектиг белектер-биле шаннадып, мактадып келген. Орта харын ыяыдыр ажыл-агыйның экономиказын быжыглаарының херээнге бинин, ажылдаар аргалының харамаанмайн киржирин, социалистиг чарышка тиилекчи болуруn аазааннар. Сөгдээн сөс-биле ажыл-херек карыштаан, алдынган хүзээлгелер күүсеттинген.

ЧУРУКТА: М. С. Сынаа.

Т. ХЕРТЕК.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Азырал чок ажыктыг

Тевe — колхозка ажыктыг мал. Ону ыяы-бүрү чүктерни сөөртүрүнге, чүдүрүнге ажыглаар, дүгү орулгалыг, ээдин ажыглаар.

Бистиң колхозта 348 тевe бар. Ону малдап турар бис. Бо чылын 61 тевe төрээн, ооң 60 бодаганны менди доруктуруп өстүрдүвүс. Тевe малды сиген, силос-биле чемгербеддээ болза, одарын таарыштырар, ыланғыя төрүп турар үеде доктаамал хайгааралга алыр ужурлуг. Энгиннер төрүүр үезинде кажыл, кайы бир черже ажыталып, дезип чоруй баарын бодаар. Ол үеде февраль ай соок, бодаган доңуп өлүп болуур. Чүге дээрге чаа төрүттүнгеи бодаган түрэ албас чыдар бооp болгай. Ынчангаш кадарчы ниигастап, эът утланмышкынныг инек фермазы (эргелекчизи Дажы Кыргыс) инек кадарчыларынга немелде доктаа барып-даалап шалыкың төлеп берип турар.

Малдың баш санын өстүрүнүң кол үндезини быжыг чем-суурлу тургузары болуур. Район ниитиниң дөвискээринде сиген үнүжү багай эвес. Сиген кезерин өскелерге бодаарга, «Мөрен», «Чаа орук» колхозтар элээн организастыг чорудуп турар. Бо ажылды Ленин аттыг колхоз организас чок чорудуп турар. Ында сиген кезер бригадаларда чүгле школчылар, ыяы четпээннер ажылдап, сиген кезилдезинче малчынnарны киришгирбейн турар. Партия райкомунуң бюрозунга ол колхозта сиген кезилдезинниң байдалын болгаш политмассалыг ажылды чорудуп турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Политмассалыг ажылдарның планы бар-даа болза, ону чергелерде күүседип турары кошкан. Хөнер кыдыгларындан, буга үнарындан ход кадыры-биле сиген кеспейн турар, будуң-бүрү белеткелиниче кирбээн.

Районнуң партия, комсомол, совет болгаш ажыл-агый организацияларының кол сорулгазы болза, бир дутаарынла бүгү-ле күштү мал чемнерин белеткээрниче, чайгы семиртилгеин организастыг чорударынче, кыштагларны үлегерлиг септеп, дериниргe мөөнүзээрин. Ол ышкаш малчынnар ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастаар, агитмассалыг ажылды дээштиг чорудары болуур. Мал ажылынга партийжи удуртулганы нүштелдирип турган, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга алдар болдурган социалистиг хүзээлгелерни күүседир дээш бүгү күштү районнуң партия организациязы салыр.

Д. ШАГДЫР.

«Чаа орук» колхозтуң тевe кадарчызы.

ЧУРУКТА: Д. Ш. Шагдыр.

ЧҮСТЕН 115 ХУРАГАН

Долгандыр биче-биче тей-жигештер кажаалаан Бай-Хөлдүң хажыызындан харап көөрге, ол-бо талаларында ак аварыы дег хөй кодан-коданы-биле чаттыла берген оттаап чоруур. Кадарчыларның хөглүг ыры, дайгызы, хөлде күштарының хөлзээн шимээнi, алгы-кышкызы кандыг-ла бир аянны түдүп турар. Мында оът-сиген магалыг-ла үнген. Ёзулуг хой ораны чер.

— Хөлдүң ол чарында деп кырында ак өгүү көрүп тур силер бе, бистиң баар черивис ол—деп, кады чораан эзиниc чугаалады.

Дөртен хар ажа берген хире назылыг моге күдер кара, улуг маға боттуг кижи бистиң хүндүткелдин-биле хүлээп алды. Ол «Чаа орук» кодээ ажыл-агый артелиниң хойжуу Мидиp Сыдамович Сынаа болду.

— В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыры-биле бүгү малчынnар-биле бир дөмей хүзээлгени алгаш ону аммыдырапга боттандырары-биле ажылдап турар бис—деп маадырлыг ажыл-ажын чугаалап эгеледи.

— Кандыг хүзээлгелер алган силер?—деп, сонуургадывыс.

— Төрүүр чүс хойга онаалтыр 95 хураган, бир баштан 2 кг 700 гр дүк алыр. Хүзээлгени алыры ажылдың чүгле эгези болгай. Соглээн состуг херек кырында күүседири хөй күштүг, аргаларыны, мергежилди негээр — деп, хойжуу харылзады.

Шынаа-ла хоочун малчынның чугаазы шын. Мидиp Сыдамович ниитиниң малын кадарарынга 16 чыл ажылдап келген. Бо аразында байлак дуржулгазы мөөнээп алган. Кызымаккай күш-ажылы дээш мактадып-да келген. Ленинчи юбилейге алдар кылдыр алган хүзээлгезин күүседирип-биле хоочун малчын баштайгы күннерден эгелээш, чүүү кылырын, кандыг хемчегларын эзырын тодарадып алган. Баштайгы эвлчегле кыжын, чазын хой, хураган турар кажааларын септеп, делгемчиткен. Мал чемининiң белеткелиниче улуг кичээнгейни салган. База ол ышкаш боозадыганы чогуур үезинде организастыг эрттирип, чайгы семиртилгеин эки чорудуп, кышкы үеде одарын шин таарыштырып келгеи. Ол бүгүнүң түнелиндe, бо чылын кайы-даа чылдардан хойнуң кыштагзаашкынын эки эрткеи. Ынчангаш төрээн 387 хоюндан 446 хураганны менди доруктуруп өстүргеи. тодаргайларга, төрүүр чүе хойдан 115 хураганны алган. Бо болза, Эрзин районда өң эки көргүзүг. Эш Сынаа хойжулар ортузунда калбаргаи социалистиг чарыштың тиилекчизи болган, а ол — шудургу, мөргежилдиг күш-ажылдың ачызы-дыр.

Дук кыргылдазының талазы-биле хүзээлге күүсеттинген, хураган кыргылдазын чоруткан сөөлүнде ол ажыр күүсеттинер.

— Хой хураганнаашкыны чылдың кайы үезинде болза таарымчалыг деп санап турар силер, Мидиp Сыдамович? — деп айтырыгны салдывыс. Билдингир болгаш допчузубиле мынчаар тайылбырлады:

— Февраль айда хой оолдавшкынын чорудары ажыктыг деп чүвени эрткен чылдарның дужулгазы көргүскеи. Ол үеде хойлар семис, шыырак турар болгаш ооң хураганнары белеи аарыг-аржыкка таварышпас, келир кыштагзаашкынга чедир элээн доругуп алыр боор. Ол ышкаш күзүн-не төрүүр хойларга болгаш чаш хураганнарга чемни белеткеп алыр, турар кажаалары ол-шын чок кургаг, делгем, агаарлыг болур ужурлуг. Хой оолдавшкынының үези — малчын кижиге улуг шылгалда. Уйгу, дыш харамаанмайн ажылдавас болза, кандыг-дa түнелi чок байдалга чедирип болур. Сакманщиктериниң ажылын эки организастаар, доктаамал дузаны чедирери чугула. Тодаргайы-биле чугаалаарга, бир дөмеиг күженишкин негеттинер. Боозадыганы чогуур үезинде эки организастаары — хөй баш хураганны ап болуруп хандырар деп санап турар бис. Эрткен күзүн тарып боозадыганы шынарлыг чоруткан. Мээң хөй хураган алган чылдагаанывыл ында.

Чаш хураганнар дүрген доругуп, өссүп дээш, ажаалда, хайгаарадыг шын, доктаамал чорутпас болза хоржок. Бичеле шагыргай, аарыксай бергеи хураганнарны баш бурунгаар эмнеп, чогуур дузаны чедирип турар бис. Бо ажылдарны болур-чогууру-биле эки организастаарга эки түнелди бээри чугаажок—дидиp.

Мидиp Сыдамович чайгы семиртилгеи чылдын-на эки организастап келген. Бо чайын үш удаа көшкеи. Эртенги, кежээки серии үелериндe хойларының одарын шын таарыштырган. Кончуг назиг үелиндe суттаргаш, девээледип дыштандырарын чурумчуткаи. Ынчангаш хойлары семис, шыырак. Дуржулгалыг кадарчы ажылдап келген чылдарында мал чемин үргүлүү боду белеткеп ап келген. Амгы үеде № 2 хойжу бригадазын кежигүннери сиген кезилдезини кидин-түлүк чорудуп, 30 тонна эки шынарлыг хову сигенин сараттап алган. Ында хойжунуң тоску классчы оглу Саша ажылдап турар.

Мидиp С

БЕШ ЧЫЛДЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

БЕДИК КӨРГҮЗҮГЛЕРЛИГ ХОЙЖУЛАР

(1969 чылдың бирги чартыында)

Хойжуларның фамилиялары	Ажыл-агый	Район	100 хойдан ала алган хураган
С. Монгалбин	«Тес-Хем» с-з	Тес-Хем	121
С. Шактар-оол	«Улуг-Хая» с-з	Улуг-Хем	120
О. Доржу	«Сүт-Хөл» с-з	Чөөн-Хемчик	120
С. Каваа	«Октябрь 30 чылы» к-з	Каа-Хем	119
К. Доржу	«Торгалыг» с-з	Өвүр	118
О. Малдай-Норбу	дуржулга станциязы	Таңды	118
К. Кызыл-оол	«Х Улуг хурал» к-з	Улуг-Хем	118
Ч. Эниктен	«	«	117
Х. Шаракай	«Улуг-Хая»	«	117
О. Кашпык-Кара	дуржулга станциязы	Таңды	117
О. Сүге-Маадыр	«	«	117
О. Сырат	«Межегей» с-з	«	117
Х. Доруп-оол	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	116
Е. Данзуруп	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	116
О. Ласүү	«Коммунизмниң херели» к-з	Таңды	115
О. Чүдүүмаа	СЭКП XXII съездизи аттыг с-з	Чөөн-Хемчик	115
П. Чамзыы-оол	«Чодураа»	Тес-Хем	115
М. Сынаа	«Чаа орук»	Эрзин	115
М. Дунгар-оол	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	114
О. Токел-оол	«Межегей»	Таңды	114
О. Серен	«Межегей»	Таңды	114
М. Сувандин	«Чодураа»	Тес-Хем	114
Б. Сагаачы	«Чаа орук»	Эрзин	114
М. Сюрюн-оол	«Торгалыг»	Өвүр	113
С. Сендажы	«Х Улуг хурал»	Улуг-Хем	113
С. Балдан	«Чаа орук»	Эрзин	113
Н. Натпит-оол	«Торгалыг»	Өвүр	112
Т. Аяклан	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	112
Б. Доржа	«	«	112
Б. Сырат	«Чодураа»	Тес-Хем	112
С. Хайың	«Чаа орук»	Эрзин	112
А. Сенди	Ленин аттыг к-з	Эрзин	112
К. Санчат-оол	«Торгалыг»	Өвүр	111
У. Бавыы-оол	«Элегес»	Таңды	111
М. Лопсал-Доржу	СЭКП XXII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	111
В. Бадан	Ленин аттыг	Эрзин	111
Х. Тыртык	«Элегес»	Таңды	110
В. Сержан-оол	дуржулга станциязы	«	110
О. Кайгал-оол	«Өөк» с-з	Бии-Хем	110
Т. Чаймаг	«Ак-Эрик» к-з	Тес-Хем	110
С. Санчаа	«Коммунизмниң орук» к-з	Каа-Хем	109
А. Өлчейбен	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	109
К. Наскыл	«Торгалыг»	Өвүр	108
К. Дажы-Серен	«Тинлелге» с-з	Таңды	108
С. Серен-Шимит	«Чодураа»	Тес-Хем	108
Д. Даваалай	«Октябрь 30 чылы»	Каа-Хем	107
М. Сергей	«Элегес»	Таңды	107
М. Эртине	«Саян» с-з	Бии-Хем	107
Д. Сундуй-оол	СЭКП XXII съездизи	Чөөн-Хемчик	107
С. Баажий	«Мөрен» к-з	Эрзин	107
Т. Очур-оол	«Торгалыг»	Өвүр	106
Т. Каллыг-оол	«	«	106
М. Монгуш	«Коммунизмниң орук»	«	106
М. Самбуу	«Саян»	Бии-Хем	106
К. Сендажы	«Өөк»	«	106
А. Бичe-оол	«Бүрен» с-з	Каа-Хем	105
Ч. Доржу	«	«	105
Б. Бичe-оол	«Х Улуг хурал»	Улуг-Хем	105
Т. Чүлдүм-оол	«Торгалыг»	Өвүр	105
К. Белек	«	«	105
К. Авандуваа	«Элегес»	Таңды	105
О. Тас-оол	«	«	105
О. Сокпай	«Коммунизмниң херели»	«	105
О. Минзек	«	«	105
О. Мурзууна	«Сүт-Хөл»	Чөөн-Хемчик	105
М. Натпит-оол	«	«	105
Т. Хөвенмей	«Ак-Эрик»	Тес-Хем	105
С. Эртине	«Тес-Хем»	«	105
М. Дамба	«Бүрен»	Каа-Хем	104
О. Бичебат	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	104
О. Бадыжык	«	«	104
Т. Сюрюнчап	Жданов аттыг к-з	«	104
Д. Байыр	«Торгалыг»	Өвүр	104
Ш. Байыр-оол	«	«	104
К. Бичe-оол	«Коммунизмче орук»	«	104
О. Нанзал	«Ак-Эрик»	Тес-Хем	104
И. Кара-Хуна	«Коммунизмче орук»	Эрзин	104
Г. Оюн	дуржулга станциязы	Таңды	103
М. Пыраа	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	103
Т. Лакпа	«	«	103
В. Бичe-оол	«Кызыл тараачын»	«	103
О. Дажы	«Сүт-Хөл»	Чөөн-Хемчик	103
М. Мурзукай	«Тес-Хем»	Тес-Хем	103
Ш. Анай	«Чаа орук»	Эрзин	103
Ш. Серип	«	«	103
Ч. Артаа	«	«	103
Ч. Хүлер-оол	«	«	103
К. Чигжит	«Коммунизмче орук»	«	103
Ч. Чоксум	«	«	103
О. Намдол	«Мөрен»	«	103
С. Сувандин	«Бурунгаар» с-з	Каа-Хем	102
С. Баймыр-оол	«Найырал» с-з	Улуг-Хем	103
К. Дадар-оол	«Торгалыг»	Өвүр	102
Д. Болат-оол	«	«	102
Т. Санчаан-оол	«	«	102
Х. Кара-оол	«	«	102
Ч. Дозур-оол	«Саян»	Бии-Хем	102
Д. Салчак	«	«	102
С. Ашак	«Сүт-Хөл»	Чөөн-Хемчик	102
О. Чимит-Доржу	«	«	102
О. Авыда	«Чодураа»	Тес-Хем	102
А. Бызакай	«Ак-Эрик»	«	102
Н. Чимбин	«Тинлелге»	Каа-Хем	101
К. Шагдыр	«Х Улуг хурал»	Улуг-Хем	101
Х. Ажы	«Улуг-Хая»	«	101
К. Эрелчин	«Торгалыг»	Өвүр	101
К. Херел	«	«	101
С. Алдын-Херел	«	«	101
М. Токпакум	«Элегес»	Таңды	101
М. Алдай-оол	«Коммунизмниң херели»	«	101
О. Торий-оол	«Өөк»	Бии-Хем	101
О. Ендан	«	«	101
Д. Бичe-оол	«Малчын» к-з	Монгун-Тайга	101
Д. Чазыр	«Ак-Эрик»	Тес-Хем	101
Б. Седен	«Тес-Хем»	«	101
И. Сериң-оол	«Тээли»	Бай-Тайга	101
С. Чанзан	«	«	101
Ш. Адыг-оол	«	«	101
Б. Ендзак	«Чаа орук»	Эрзин	101
Б. Күнчүн	«	«	101
Л. Допту	«Бүрен»	Каа-Хем	100
Ч. Сандаачап	«Кара-Хаак»	Кызыл	100
Х. Чолдак-Сарыг	«Х Улуг хурал»	Улуг-Хем	100
Д. Мандыл-оол	«Торгалыг»	Өвүр	100
Т. Очур-оол	«	«	100
Ч. Ооржак	«Кызыл тук» к-з	«	100
Д. Базыр-Сат	«	«	100
С. Баазын	«Саян»	Бии-Хем	100
В. Седип-оол	«Кызыл тараачын»	«	100
О. Тепек-оол	«Сүт-Хөл»	Чөөн-Хемчик	100
Б. Сүлдүм	«Тес-Хем»	Тес-Хем	100
С. Хайың	«Ак-Эрик»	«	100
О. Мөңге	«Тес-Хем»	«	100
С. Дандаа	«Чаа орук»	Эрзин	100
Б. Будуу	Ленин аттыг	«	100

ХОЙЖУ БРИГАДАЛАР

Бригадирлерниң фамилиялары	Ажыл-агый	Район	100 хойдан ала алган хураган
П. Данзуруп	«Чодураа»	Тес-Хем	112
С. Кадын-оол	«Ак-Эрик»	«	108
С. Алдын-оол	«Чаа орук»	Эрзин	108
Л. Сабенин	«Межегей»	Таңды	107
Б. Севилбаа	«Чаа орук»	Эрзин	104
О. Тортан	«Өөк»	Бии-Хем	101
П. Наксыл	«Чаа орук»	Эрзин	100
К. Ынаалай	«	«	100
О. Даваа	«Кызыл тук»	Өвүр	98
М. Карелин	дуржулга станциязы	Таңды	97
К. Кара-оол	«Элегес»	«	97
С. Чоза	«Торгалыг»	Өвүр	95
С. Макар	«	«	96
В. Бугаев	«Элегес»	Таңды	94
С. Алдын-Херел	«Ак-Эрик»	Тес-Хем	94
С. Арапчин	«Тес-Хем»	«	93
Д. Кертик-оол	«Торгалыг»	Өвүр	93
К. Семис-оол	«Коммунизмче орук»	«	92
О. Шаравии	«Коммунизмниң херели»	Таңды	92
К. Доржу	«Коммунизмче орук»	Өвүр	92
С. Ашак	«Сүт-Хөл»	Чөөн-Хемчик	91
Ш. Сырат	«Чодураа»	Тес-Хем	91
О. Бичe-оол	«Коммунизмниң херели»	Таңды	90
И. Бай-Белек	«Коммунизмче орук»	Өвүр	90
О. Лапчаа	«Х Улуг хурал»	Улуг-Хем	90
Т. Түвет-оол	«Торгалыг»	Өвүр	90

делегей бо хуннерде

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ГЕНИЙИ

САНТЬЯГО. (СЭТА). Ленин — делегейниң генийи. Ленин бистиң планетаның бүгү ажылчы чонунарынга, демиселгелиг бүгү кижи торелгетеңге хамаарыжыр. Оон бүгү амыдралы сорук кирииҥи үзегерчижен болуп турар. Оон чогаалдары, оон идеязы бистиң чүе чылыыстың төөгүзүниге аздарлыг чаа арынны ажыттыкан. Бо сөстерни Чилиниң Коммунистиг партизынының хоочун ажылдаачызы, оон Тов Комитединиң вежигүүзү Сесар Годой Уррутиа чугаалаан.

Бис, латин-американнар, дыка хей чүүлдерни Ленининиҥ ачызында чедип алган бис деп, Годой Уррутиа СЭТА-ның корреспондентизи-биле бееседазынга чугаалаан. Ленининиҥ өөредии Латин Америкага коммунистиг болган ажылчын шинчээшкининиҥ бүгү төгүзүдезинге аажок улуг салдарыны чедирген.

Бистиҥ диптиҥ эҥ аки кижилери, чайбың болган деңнелге эргин үелиг бүгү кижилер, молчугдалды уялталарынга сонуургалдыг кижилер кайганчын келир үе дээш демиселдиҥ херээнге бодумуш бүгү ажыдыралын берген кижиниҥ төрүттүүгеп хүнүзеп бээр 100 чыл өмнө байырлалдыы-биле деңдикпээр дээш белеткенип турарымын ужурудаа ол.

Ленинчи өөредигиниҥ салдары-биле сеөлгү 50 чылдарның дургузунда чер кырында байлал үндезинге-биле чаартынган деп, Годой Уррутиа чугаалаан. Ажылчынарымның болган тараачынарымның делегейде башкайгы күрүвеливиниҥ тургустунганы социализмче болган коммунизмче оруну кижи төрелгетеңге ажыдын бергеп. Социализмниҥ ол меридианны бөгүн Москва дамчыштыр эртип турар деп чугаалаза хөөреп чон боор. Ол меридиан улуг Ленининиҥ ады-биле шуут хозбашкан

Социализм чурттарында

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНГЕ СУДНО

БЕРЛИН. Ростоктуҥ судноларынга бүдүрер «Нептун-верфт» верфизинден далайга чүткер сөөртүр «Пионерская правда» судно бүдүп үнген. Судноны Совет Эвилелиниҥ чагыын ёзугаар тудуп тургускан. Оон сөөртүр чүгүнүҥ азары — 4600 тонна. Ону сонгу чүк делгемнеринге ажыглаар.

ПОЛЬШАДА ЧУРТТАЛГА ТУДУУ

ВАРШАВА. Польша Улус Республиканыҥ чурттага фондузу — 8 миллион 160 мун бажың. Оларның 4,3 миллиону чурттуҥ хоорайларында, а 3,7 миллионну — суурларында. Ол түннелди ПУР-нуҥ кол статистика эргелели чарлап дыннаткан.

Польшада чаа бажыннар санының көвүдээри чон санының өзүлдезинден чурнап турар, чурттага байдалын дыка эки-жидер арганы ол бээр.

ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫРЫ ТҮЛҮКТЭЗН

ПРАГА. Словакияның кол тараалаҥ девискээрлериниҥ бирээзи — республиканыҥ кыдыккы чөөн талазында үнүшдүжүктүр Зимплин шынаазында тараа кезери түлүктеп турар. Бо чылын агаар-бойдус байдалы таарымча чок болзаадаа, аңаа дүжүт эрткен чылдаазындан чаагай болур. СЭТА-ның корреспондентизинге Словакияның Көдээ ажыл-агый министерствозундан дыннаткының ёзугаар алырга, ол черлерге бир гектардан-на ортумаа-биле 30 центнерден ажыг дүжүт алыры илегелдиг.

ТЕЛЕВИЗИОРЛАР УЛАМ КӨВҮДЭЗЭР

БЕЛГРАД. Югославияның телевизиор бүдүрүп турар үлетпүр бүдүрүлгелериниҥ эң аныяа — Слунь хоорайның заводу. Оон шууштуруулдан баштайгы телевизия аппараттары эрткен чылын бүдүп үнген. Завод бо чылын 8 мун хире, соондаа чылын — 140 мун телевизорну, өнүгүлевидениениҥ 40 мун телевизорун бүдүрүп үндүрер.

Югославияның 15 чурттанчы бүрүзүниҥ бирээзи телевизорлуг. (СЭТА).

Шөлүп чоруткан

НИКОЗИЯ. (СЭТА). Никозияда келген медээлерин ёзугаар алырга, израиль чагырга чердери Израильдиҥ эжелеп алганы Газа хоорайның чурттакчылары, тайбың дээш сурагыг үш араб демиселчиниҥ Синай чартын өртүлүктүҥ эдээниҥ девискээрлеринче үш ай хуусаалыг шөлүп чоруткан. Чүрээ аарыг болганы бо хардан ажа бергеп назылыг эмчи Абдель Шаафи, 60 харлыг юрист, тос уругнуҥ адазы Ибрагим Абу-Сит биле Фейсал аль-Хусейни олар ол.

Шөлүлге дугайында дужаалга Гаваниҥ шериг губернатору суд хыналдазы чокка ат салган. Израильдиҥ Коммунистиг партизазының органы «Зу гадерех» сөлүннүҥ бижин турарын ёзугаар алырга, ол кижилер чонунуҥ калбак кезектеринииҥ төлөөлекчилериниҥ ат салган, Газа секторунга бо чылдыҥ июнь 15-те болган үүлгедиглерин хынаар дугайында негелделерин эжелекчи арге-чагырга черлериниге тутсуп бээриниҥ сорук киририкчилери болган. Кергеннериниҥ херечилел турарын ёзугаар алырга, израиль солдаттар хоорайга автомашинадыг чоруп турган, тайбың чоравн кижилерже хол гранатазары октап, дорамчылал кылып турган деп, ук негелделеде демделээнии солуп айыткан.

Космонавтар Черже чанып келген

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Нейл Армстронг, Эдвин Олдрин биле Майкл Коллинз оларның умудуушкун кылын чоруан «Аполлон-11» космос иеразын июль 24-те Айже болган оон ээп келириниҥ аяа-чорууп сос хүн дургузунда кылын келген соонда умудуушкуннуун Оонум океаниҥ Газай ортулуктардан 1600 километр ыраа мурнуу-барымын талада суг девискээриниге доозаар.

Сугга хондурууштуун кылдыр девискээрге «Хорнет» авианосец маган турган. Анда космонавтарны камгалап алырын хандырар команда. Аэронавтика болгаш космос шинчилелдериниҥ национал эргелелиниҥ тускай артемингилерия база космонавтарны үткүүр дээш чедип келген. АКШ-тыҥ президентизин Никсон турган. Корабль сугга дүвүн өрү кыдыр хонгуспа-даа, оон соонда туружу орталаны бергеп. Космонавтарлыг кабина чалгаан океан суунче бадыттары биле, вертолёттардан сургулар дүжүүрүп бадырган. Олар кабинаны сугнее киирбес резина салдарын аңаа чыштыр шарыпкан. Сургулар кабинаның эжик болуур-лоогун ажыдар бетинде кабина кырын суун йод-биле чаап, арыгдап алган. Люктан, космонавтарга тускай скафандрларны дамчыдып берген. Айның микроорганизмнерин тарадып болуруидан камгаланыр дээш маска-ботту ангылаарын ол скафандрлар хандырар.

Скафандрлыг космонавтар ревиика сал кырынга үнүп келген. Оортан оларны вертолёттче үндүрген. Камгалал салын ол дораан сугнее дүжүрүнкен: космонавтарның бодап турарын ёзугаар алырга, ол салдан миироорганизмнер тараа болуур, мичаанаш ондаттыр.

Космонавтарны вертолёттар «Хорнет» авианосецке чедирип бергеп. Ынчанмыже Айга чораашкелген, шуудургу аппаратурукчуларны уткуп келгеннерден ким-даа, президент Никсон бээри олар-биле хол тутчуп мендилежир арга тыпкан: оларны дораан тускай «фургончее» чорудупкан, олар анда үе үениҥ карантинниҥ эрттирер. Космонавтарны уткуп келгеннерге олар чүгле имнеп байыр чедирген. Карантин үеэниҥе космонавтар-биле чүгле иштики телефон дамчыштыр харылзажыр болуур. «Аполлон-11-ниҥ» сугга хонукан кабиназын арыглаарынга эҥ шыгыы хемчегзерин сагып тургаш, ону база авианосецке аппарган. Ай бурумелдериниҥ хевирлерин сукпан хааржактарны болгаш тырттырган чуруктарлыг плёнкаларны кабинадан фургончче тускай пластмасса ээлп дамчыштыр космонавтар боттары чедирер.

Космонавтарлыг карантин фурговун «Хорнеттең» тускай самолёт-биле Гавай ортулуктарга, оон соонда оон ооскеамолёт-биле Техас штаттыҥ Хьюстон хоорайныҥ башкарылгалыг үжудуушкуннаар төвүнде тургустунган лабораторияга чедирер. Ол лабораторияга космонавтар 18 хонук хире үе дургузунда карантин эрттирер. Анда олариың чанынга эмчи-микробиологтар, рентгеволог, техниктер, лаборантылар, фотограф биле по-вар — 15 хире кижи турар. Ай бүдүмелдериниҥ анализин база кылыр. Айга космонавтарның тырттырган чуруктарын парлаар.

Араатанзыг үүлгедиг

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Трабинт районунда Куан Нгок суургузагашка дүн ортузунда мындыг үүлгедиг болган. Алдан харлыг тараачы Нгуен Люнуң кулузун казанаанга америк солдаттар чаза таварын кирип келгеш, оны дашкаар үндүрүп акколгон соонда сапыктарыбиле тепкилей бергеп. Оон иреңнең буттарынзан азып алгаш, катап эттээш, мооренже соккулап келген.

Кожазында бажыңдан солдаттар варыг. 38 харлыг фермер Нгуен Тракты үндүр сөөртүп келгеш, партизан сеп деп ялалаваш, арыныңе ээлчежип-эзлечежип соккулаан.

Американнар ол фермериҥ кадайын ыяшка чыштыр шарып аллаш, оон эмит амер чаш уруунуң чыткан кавайныҥ адаанга ыяш салып алган. Партизаннарныҥ кайдыр чаштынып турарын ол хереежеен сеглеп бербес болза, оон уруучүң кавайының адаанга олар кыпсыр бис деп кыжанган.

Солдаттар мичалдыр алды бажыңны эргип эрткен. Дүнеки халдаашкының түннелинде суурнуң алды чурттакчызы, олар-биле катай ийи чаш уруг өлүрткен.

«Чер-черни арыглаар аглаашкыны» дээр тускай аттыг америк хыдыга кылыр аглаашкыннарның бирээзин америк журналист Норман «Эсквайр» журналга ынчалдыр бижээн. Ол удаада сержант Роналд Вогелге командылаткан ийиги взводтуң бирги салбырының далайжы чадаг-шеригжилери өлүрүкчүлер болган.

ДИРЕКТОРНУҢ АЖЫЛ ХҮНҮ

ХҮҮ ЧЕР кырынга чаа-ла шалып дээш келген. Эртенгиниҥ 6 шак. Иван Григорьевич Лавриненко чаңчыккан аайы-биле тура халаап, шагын көргеп. Чок, озалдаваан. Ажылдаарынга чедир ам-даа бир шак бар. Радио чугаалаан эгелей берген. Сөөлгү медээни дыннай каапкаш, радио ёзугаар сула шимчээшкин кылган. Кетинө шаап алгаш, ийи стакан сүт пактапкаш эпти-ле холдан салбазы демделгел дептерин кармактаап, даштыгаа үнүп келген.

Кудумчу эҥ. Шөлээп-не чүве. Олбо бажыңнарда аскыр дагаалар үн алчып, алгыржып турар. Иван Григорьевич орук аайы-биле кол инженерниҥ болгаш механизатиҥ бажынарын таварып эрткен.

Конторада амдыызында кым-даа чок болган. Узун коридорну тас кылдыр аштап каан. Директор кабинеттерни бакылап көргүзээн. Шуптузу-ла ариг-силиг. «Боларны дүүн кежээ-ле аштап каанын ол-дур» деп, Иван Григорьевич бодаан.

Аажок делгем өрээл. Оон дөрүнде ак-кок хилиҥ-биле шыпталаан улуг стол. Оон бетинде холчек узун столду тудуштур салып каан. Директор сандайынга олургаш, пат-ла элеп калган демделгел дептерин кармаанындан үштүп алган. Бөгүв кылза чогуур үүлгелерин аңаа дүүн кежээле демделгеп алган турган.

«Эҥ чугула чүве — сиген кезилдээны дүргедедири эвес бе — деп, директор боданган. — Олче ам-даа улус чорудар. Кезилде Ак-Дуруг салбырында шуудавайн турар. Бегүн ынаар барбас болза, хоржок. Хой кыргылдаазы мында дүүн үстү берген чүве болгай. Агрегаттарны айлап таарыштырары-биле олче механикти чорудар. Акша үндүрүп алыры-биле кол бухгалтерни Шагаан-Арыг киирер, аңаа базз машина херек...»

Эртенгиниҥ таптыг-ла 7 шак турда, бир дугаарында совхозтуҥ кол инженери Верешагин чедип келген. Оон соонда ажыл-агый эргеленчизи келген. Улус улаштыр кээп-ле турган. Совхоз директорунуҥ ажыачы хүнү эгелээн...

ЫНДЫГ-ЛА узун эвес сыныг, мөгелерзиг делгем эгиннинг күдер ор. Арны хүнге хүрертир додуга берген. Чазык шырайлыг. Ажыл-херээн бүзүрелдиг биливри-биле чугаалап, тус-тус кижилерге чүнү, канчаар кылырын тайылбырлап, айтышкынын берип олур. Эртен ажылды аайлап башкарарынга ийи шак үнген. Буруузунган аян-биле менче көргеш, Иван Григорьевич чазык хүлүмзүреевишаан, чугаалады:

— Силерни дыка манаттым ышкаш. Ам чугаалажырынга белен мен.

Келген херээнии директорга чугаалап бердим. Кижим кичээнгейлиг дыннаап олургаш, харылылады:

— Сиген шөлдери кезилир дээн кижи мен. Силерге харын чүве аайлаары берген-дир. Кады хаптаалы.

Газиктиҥ рулюн боду долгап, шөлээп хап олур. Оо ажыл-агыйның тургустунуп келген төөгүзүнден эгелээш, оон кол адырларын, экономиказын директор меңээ сонуургадып, тодаргай чугаалап чор оң.

«ҮТКА 25 чылы» совхоз Гывада эҥ-не хоочун ажыл-агыйларның бирээзи. Ол 1932 чылда тургустунган. Ынчан кураажыл-агый чери болуп турган. 1944 чылда ону совхоз кылдыр эде организастаан. Совхоз ам бут кырында бижыг турупкан, хөй адырлыг улуг ажыл-агый апарган. Ажыл-агыйның бот-орулга-чарылгазы-биле ажылдап турар.

Совхозтуҥ кол угланышкыны мал ажылы. Ында колдуумда-ла нарын дүктүг хойларны өстүрүп турар. Хойнуҥ баш саны 41 муң ажыл турар. Үүле хой эдээ сатканындан безин совхоз 1968 чылда 293 муң рубльдиҥ орулгазын алган. Чер ажылын база-ла сайзырадып турар.

Чугаалажыр дээш, дыка ырак хемчээлдиг орукту эрткенин эскербейн барып-тыр бис. Дөө ол мурнуусута улуг-улуг сараат сигеннерниҥ барааны көстүп келдп. Сараат салыр машина сигенниҥ дээр шаар кедүрүп алган тур. Ында мында тракторлар-даа соңстаи чоргулаар.

— Мында Арыг-Уяа салбырыныҥ механизастаттынган бригадазы мал чемя белеткеп турар — деп, Иван Григорьевич тайылбырлады. — Ажыл-херек эки чорун турар. Бригадир дуржулгалыг кижи. Ынчавгаш хамык чүвени эжил тавартыр организастаан. Бригаданыҥ планы 1800 тонна сигеп белеткээр. А дүүнге чедир 300 тонна сигенни белеткеп алган.

Бригаданыҥ кежигүннери сигеп сараатгаан турлар. Ажыл-херекти чорудуп турарын танывжын көргеш, чогуур айтышкынынны бертеш, оон ыңай хапты.

— Ам Ак-Дурут салбырынга барбас болза, хоржок — деп, Иван Григорьевич чугаалай-дыр. — Ында сигеп кезилдеэн хожудап турар. Оларда кижилер-даа, техника-даа четчир, а ол хиреэнинде-ле ажыл шуудавааи. Хамык-ла ужур ажылды организастап билиринде боор чүве-дир ийин. Эки организастаан болза, аңаа ажыл база-ла өске черлер-биле бир домей болур ужурлуг.

Орук кыдында ногаан чайт тараалар. Кызыл-тас баш тыртып келгилээн. Үнүжү эки. Тараа үнген шөлдерни эргий көрүп чоргаш, директор чугаалап эгеледи:

— Бо тараларга ам сут херек. Бир-ийи хондур чаъастаттар болза көрем. Магалыг-ла болур ийик. Бо хөвээр ааиы турар болза, хайыраан тараа кадар-ла. Көрүңер даан, адаанда кулактары саргарып эгелей берип-тир. Харааданчымын. А дөө ол кара көк шөл чыдар, кукуруза-дыр. Чаагай үнүп турар. Аңаа база-ла сут херек.

Директорнуҥ газиги оңгул-тиңгил орук-биле өдегейниҥ каап, доозуунуң буруладыр маңнап олур. Орук кыдында тараа-ла тараа. Ногаан хевис чадып каан чүве дег. Ак-Дуругже доңгайын бадыңканывыста, база бир хову турлаанның барааны көстүп келдя.

— Мында кукурузаның одуруглар аразын болбаазырадып турар трактористер бар — деп, Иван Григорьевич чугаалады. — Оларга кире каапталаалы.

Тракторларны турлагда эккеп, чыскавай тургускулап каан. Ынчан таптыг-ла дүштеки чем үеэн. Улуг эвес бажында столовая. Оон чемниҥ чаагай чыды кээп турар. Директор-биле олче кире бердивис. Узун шейбек столда элээн кээп эрлер даае олургулаапкан, чеменнип турлаар.

— Чем чидиңгир болзуу! — дээш, Иван Григорьевич хоглуг шинчи-биле эрлерже көрүп алган тур оң. — Кайы хире ажылдап тур силер моң?

— Эки ийин, директор — деп, бирээзи хырылады.

— Дүрген дооспас болза, хоржок оолдар. Оон сиген кезилдезиниче киирер болгай.

— Ийи хире хонуктан доозуптар боор бис.

— Кайы хире чемгерип турардыр? Чем эки ыйнаан?

— Эът-чаг-даа, бар-ла чүве-дир. Оон артык нандыг боор!

— Норманы күүседип тур силер бе?

— Чамдыкта будун чартык-даа чедирилтер-дир бис. Норма күүсеттинмейн баргаи хүн чок ийин.

Совхозтуҥ Ак-Дуруг салбыры. Конторага бардывыс. Улус чемненип чоруткан мындыг.

— Кыргызда пунктузунга бараалы — дээш, кижим суурнуң куду-ла халдып батты. Суурнуң адаа ужурда хой кыргылыр черге келдивис. Ында ажыл кидиң түлүк. Электрилиг хачылар ында-мында сылыртайнып-ла турар. Ук салбыр 12 муң баш хойну кыргылыр. Кыргызда барык-ла дооступ турар болду. 15 тонна дүжүт пунктудан чүдүрүп чоруткан.

Салбырның эргелекчизи Чигжит Чараш-оол Намзыраевич биле орта ужуражы бердивис. Директор оон салбырда ажыл-херектиҥ байдалын тодаргайлап айтыргаш, салбырның сиген шөлдериче чоруур деп шийтпирледи. Ам салбырның эргелекчизи база бистиҥ-биле кады чорупкан.

— Сиген кезилдээны кайда чорудуп тур силер? — деп, орукка чоруп олура, директор салбыр эргелекчизиниҥ айтырды.

— Сесегеде кестирип тур бис.

— Сиген чаагай бе?

— Кандааны аажок. Ынчалаа-даа кеспес болза, хоржок. Баштай кандаан сигенниг черлерни кыргып алгаш, кол шөлдерже оон соонда киирер деп тур бис.

— Мынчага чедир канчап 70-не тонна сиген кескен силер? Хамык херектиҥ үндезинге-биле эде кербес болза, бөргедээр-дир. Бөгүн сиген шөлдерни эргип көргеш, бригаданы үзүп, кижилерни болгаш техниканы тус-тус участокторга тавартыптыр тургузаар херек.

Иван Григорьевич-биле совхозтуҥ салбырларын, ол-бо бригадаларын мичаар хүзээли кеидивис. Арыг-Уяуг суурнуң кырында дүн дүжүт келген. Кудумчулар ээнамргей, шыпшын. Ында-мында ыттарның аъргеи ышкаалыр. Директорнуң ажылдаар кабинединиҥ соңгазы чырык. Бир ажылчын хүн доозулган. Ынчалаа-даа ол бажыңынче чоруурунга далашпаан. Эртен түңү кылырын, кайнаар чоруурун демделгел дептерилге бижип ап олургаи.

А. КУЛАРОВ.

Орук демделгели

*

ССРЭ-ниң ДОСААФ Төп Комитедиң чүрттүң эвилелдешкен республикаларында, крайлары биле областтарында «Шеригг-Далай Флодуюң неделязын» эртирип турар. Ажылгы чоннар бо хүннерде флотоводчулар, Совет Эвилелиниң Маадырлары-биле, алдар-сүрэглиг корабль тудугжулары-биле чер болганда ужуражып турар.

Камгалал шиитилелиниң клубтарында болган эге организацияларында шеригг далайжыларының амыдыралын болгаш дайынчы өөредилгезин кергүскен фотодепгелгелер калбарган. Совет Армиязың М. В. Фрунзе аттыг төп бажыңында болган Журналистериниң төп бажыңында база ыңдыг делегелгелер ажыттынган.

Совет хоорай, суурларда, Чепсектиг Күштериниң кезекчери биле хаттыжылышкынында Ада-чүрттүң Флодуюң алдарлыг тоогузуюң дүтүлгелда лекция, илеткелдерни чонга номчуп берип турар.

ЧУРУКТА: КОРАБЛЬ МАТРОСТАРЫНГА ЧАП-ЧАА СОЛУННАР КЕЛГЕНИ.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

*

Медиктер биле уран чүүл

Эмчи академик В. П. Филатовтуң чүрүлгага сонуургалыг чораанын билирлер хей эвес. Ол үлгады берген назы-харлыңда безин сонуургаан чүүлдерин, топтап көрүп турган, чүрүүрүдиан шүүтсүзимес чорааш. Владимир Петрович орус черинин маштыг бүдүнарыңга, Кавказтың аян-шинчилизинге, мурнуу талакы хоорайлар кыдыы черлерге... мнак.

Оон чүрүп тургускан чогаалдарын Риганын В. П. Страдыня аттыг медицина төөгүзүңүүн музейинде делгеп көргүскен. Ында В. П. Филатовтуң бийирлери биле чүрүк чүрүүр дериин кадагалап турар. Ол бүгүнү музейге белек кылдыр сураглыг артемденниң кадайы берген.

«Медиктер биле уран чүүл» делгелге ынчалдыр тургустунуп эгелээн. Ында Одессаның сураглыг эмчизи Г. Ф. Цомакионнуң чүраан чуруктары, Совет Латвиянын кадык камгалалының организакчыларының бирээзи А. А. Краусстуң «Бүрүнгү Рига» чүрүү, Москва профессору А. С. Сарваитовтуң нота бижээн кыдыраактары бүгүдеге сонуургаачыг.

(СЭТА-ның корр.).

ӨСКЕН УЯМ

Салчак МОЛДУРГА

(Өөрлеш шүлүктер)

1. ААҢГА БОДАЛ

Алды айның ортан ейде
Төрээн черим эргин чордум.
Агаары шык, артыш чыттыг
Дергүнеректерден айдыс алдым.
Өөренеринң маадырганы
Ам-даа-ла чаш, кидиң чулук,
Өлүг-биле даштын карттаваш,
Арбуза дег чиң, сускуун хандым.
Аяң чечээн олбук кылгаш,
Өөр шүлүүм сомнап ор мен.
Арганың дүк шедин өттүр
Өлерген дээр бакылады.
Уяда куш ооңдары
Өйлеп-өйлеп шыжылашты,
Ураадыр хектер эдип,
Өскен бир куш хөөмейледи.
Хамчыктыг чал халавыдан
Амыдыстыг алгаң—дижип,
Адам, нем чалбарыыры —
Кара суг-даа мойтулалы.
Доскан хоюм алдырбаска,
Ыым келир, шүүл хайнар,
Доктаай бээрге, өкпем өжүп.
Ырлап чорааи черим-дир бо.
Акым-биле шак бо мынчаар
Шалыңнып көк өлең кеэпп.
Арылар оон доюлдургап.
Шактырган-даа болбас бис бе!
Ыяштаан боош кожам кыс.

мен

Ырган дыттан аттынчыр бис.
Ынчан пөрүк чүрээмдиве
Ынакпылдың олу чаштаан.
Мурнай мени школаже
Бо-ла черлер үдеп катжык:
Бора аскыр хөлтем болуп,
Мугур куду үглапчык мен...
Чашта баскан истерим ам
Өзенненден кайын тыптыр...
Өскен уям, белдэм болзуп,
Чаа шүлүүм хүлээп ап көр!

2. БУЛУТКА ЧООК

Энгимелиг ой-чик куду,
Эриктериң кыры-биле,
Сыиың өрү шыйланнадыр
Чымчап дөшче булган орар,
Булган орар.
Мурнуң дургаар
Бууррул чайлаг—Мугур-Бажы!

Кедек шаартан харап көэрге,
Хемп довуи — таваигайда,
Өреге чок дүидүүн өттүр
Өтүүң иштин көрүп болур,
Көрүп болур,
Хөөрем эвес,
Хөлчок кадыр көшке баары!

Майтын көргеш, чорбаан кижи
Аянчылар турлаа дип боор,
Мынган дагда кадарчыны
Шалыңнып көк өлеп кеэпп.
Аьлыпнсп дел шамнап болур,
Шамнап болур,
Чазыг эвес,
Шаандап бертке чанчыккан
чөп!

Мугур-Бажы баары дээрге,
Булутка чоок эртери-дир,
Меңгиледе барып үскеи
Адрезим база сеп сеп.
Бедиктерни арттаары-дыр.
Арттаарга-ла,
Аккыр сүрүг,
Аккыр сүрүг—колхоз байлаа!

3. МУГУР ХЕМИМ

Дыка шапкын, көнгүс оожум—
дөмейлешпес
Тывавыста үзүн, чолдак
хемнер-ле хөй.
Бистиң мында оларның бир
салаазы сеп,
Бичс-даа бол, дамыры сеп,
Мугур хемим!
Кадыр Саядак, херечи боот,
көрүп орда.
Карғы-биле куспаштакпан,
чарылбаан сеп.
Кара-Дагдан Казылган дээр
хоорайжаан,
Кадыи шыкаш, чараш-даа сеп,
Мугур хемим!
Артывыска алтай чонга
сеии шагда
Аваң болур — Монгүн-Тайга
таныштырган.
Нүүрүвүстеи моол черге
мөгеер дээш.
Нүүрүк-Хөлче далашкан сеп.
Мугур хемим!
Аксында суур адыи ээлеп,
сурагжыл тур,
Алдарыы дээш, кудумчу-даа
адаттыидың.
Аалчымны бажыңныче
элертип кээр
Адрезим база сеп сеп.
Мугур хемим!

РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи ДОРЖУ КӨК-ООЛОВИЧ КУУЛАР «Эмчиниң демдеглелдери» деп ийи номчуг база элээп каш чечен чугаалараның автору.

Тываның баштайгы эмчилериниң бирээзи, Тывага кадык камгалал херээн хөгжүдеринге улуг улуг-хуузун киирген, Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи Кузьма Балчыйович Балчый-оол дугайында документалдыг тоожуну Д. К. КУУЛАР бижээн. Ол тоожуну бистиң республиканың ном үндүрер чеи түскай ном кылдыр белеткеп турар.

К. Б. Балчый-оол дугайында ДОКУМЕНТАЛДЫГ ТООЖУДАН УЗУНДУЛЕРНИ парлап эгелеливис.

ХЕЛЕМЕЧИ

Доржу КУУЛАР

Хем-Белдиринге ынчан келирияге, ол меңээ дыка-ла «улуг хоорай» көзүлгеи. Хем кыдыын куду бажыңнар-ла хөй. Чүге ажа бээр боор деп магадап санап чоруур мен. Оларның аразында хүреп-бажыңның суг улууи чүү дээр силер. Ында салгууг-тарның болгаи намың. Төп хоралары турун турар. Ынчан мен эмчиге ажылдап турган фельдшер Формов деп кижиниң сарайынга. оон-биле таныжып, чүрттеи, доктаай бердим. Кускс чедир алгы эттээр черге хем хөөдүп турдум. Бир-ле катап ажыл соонда кежээ сарайымга орарымга Формов чедип келгеи:

— Удатпас эмчи чери ажыттынар, улусту анда чыттырып алташ эмнээр. Тыва кижилериң база орта эмнээр чүве-дир. Орустан чугаалаарын эки кижи-дир сеп. Анда хелемечилеп болур ирги сеп бе?—деп айтыра-дыр.

— Ыйдыг чүү чүвел ол, кинчаар ажылдаар чүвел, хелемечи деп чүү сос чүвел ол? —диливм.

— Аа ол болза, тыва улус чүве чугаалаарга, оны орус эмчилерге орустан чугаалап бээр кижи-дир сеп ийии. Хелемечи кижи тыпнайн турар улус чорду. Москвадап хөй эмчилер база келир чүве эвес-пе.

— Боданып көрсей-ле мен —деп каапп, арай далажып чоруур дей бердим.

— Кайнаар баарын ол?

— Чок — дей тыртып кагдым.

— Чок, чо-ок. Сеп Кузьма база кайтал хевирлиг-дир сеп ийии, мен билир мен. Фажже далажыдып ол шыкаан—деп, Формов чугаалай-дыр.

— Ол силерге хамаарыпнае айтырыг-дыр ийии але — деп кагдым.

— Ыйдыг-дыр. Боданып көр шүве — дээп, Формов карааи баспаап, үнүп чорутту. Мен база чорупгум.

«Бис шыкаап тывалар эмчи болбас чүве ирги бе, кижи эмчилей бээр чүвеиз кижи чоогнаар» деп бодадым. Шынаргы-даа ол эмчилерге хелемечилеп тургаш, чүвеииң аянын өөренип көөрүп шиитпирлеп алдым.

Алгы эттээр чер биле Хем-Белдириинин аразы мичап дыка ырак, арааишда харагаиыг хөвү чаптыла берген. Бо арааишга мээң кылаштаарым дээрге ардыр чүве-ле болгай, чүгле доозуиун бурулаар. Тоцмас-Суг биле Хем-Белдириин дразында Улуг-Хем кыдынында терекгерлиг черге үжүражыр дишкеииве ёзугаар келирнмге. Фая база таа чедип келген олур. Фая мени көргеш, өскээр көрүң бердп. База-да чүү болчук ирги кылдыр бодадым. Ында-хевиинида өөрдүнеримге арыг, эки кылдыр кеттиинп-де алган болдум.

— Чүнү боданы бердиң, Фая — деп айтырган, каткыжлап кээр, чүге дээрге Фая теректе чөленип турун алган мээң будумдап өрү, бажыңнан куду көруп-ле тур. Мен оон чанынга, база-да терекке чеиндир олуруп алгаш, арыыче көрүп ор мен. Ол мээң арнымче көргеш, хүлүмзүре-дир, мен база хүлүмзүрдүм.

— Кандыг кончуг каттыжыыры кижи боор сеп. Кузьма — дидир.

— Чүл, Фая? — деп, аайын тыпнайн айтырдым. Ол мээң кыйынгыга кожа олурун алгаш, мээң холумнуң адыжыче тайга тооруу уруп бергеш, хүлүмзүрбүшаан:

— Чи, мажаалай! — дидир.

— Мажаалай эвес-тир мен — дээш, ажыына бергеи кижи болуп, Улуг-Хемче көрүп ор мен.

— Корем идиниин, Кузьма.

Куу доозуп мырынай чүвүрүп хончуулуида чедө бергеи, бутгарын көдүрүп кылаштаар болаа эки-дир ийии — деп, Фая чугаалай-дыр.

— Ол сеңээ каттырыгыдыр бе?

— Ййе.

— Черниң довурааи кавчаар боор. Идикти чеже-даа аштаарга хоржок чүвеии.

— Хем-Белдирии Кызыл хоорай дээр апарган шыкажыгай. Сеп чоп Хем-Белдирии дээр сеп? Дыңнаваанын ол бе?

— Дыңнаан-на мен. Чүл шынаан?

— Чоп чиктиин кончуглу, ажылган-даа, бодаигап-даа шыкаш-тыр сеп, Кузьма?

— Фая, шынап-ла бир-ле оиза чүве боданып ор мен. Мээң сүмелеп көрем. Чүү дең бодаар сеп?

— Чүү чүвел ол?

— Ыыдыг чүве бодап алдым: эмчите хелемечи кижи керек чүве-дир. Меии хелемечилеп көрем деп дилеп турлар. Формов ынча дидир.

— Меи бодаарымга ажыр-бас, эки-ле хире чүве-дир. Ынчалза-даа... — дээш, Фая менче көрө-дир.

— Оон ынай чүл шынаш, ынчалза-даа?—деп, айтырдым. Фая арай мунгараан хевирлиг менче көрүп олур он. Ыыт чок.

— Чүнү боданы бердиң, Фая, азы хелемечилевес мен бе?— дээ, арай оптчокпуу айтырдым.

— Ынчалза-даа мени уттуң, эмчите өөрөвеп чорун бээр сеп ыйнаан. Эмчите тыва болгаш бо чер чүрттүг орус-даа удустарны өөредир дег турарын ыйнаар-ла чоруун. Фаяның чугаазынын утказын ам-на билип каапп-тым.

— Чаа, дей чүве. Сеии кончап уттур кижи мен. Бир эвес өөредир апарза, кадыдаа чоруткай-ла бис, амдыыдында анда хелемечи болур кижи ышкажымыл. Формов ынча дээр кижи чорду чоп— деп, тайылбырладым.

— Харын хелемечилеп кирип ал, ажырбас. Өөредирде кадыг-даа өөредигей-ле бис дээп чугаан уттуң халак—деп. Фая мени сагындырган хевирлиг чугаалады.

— Меңээ бүзүревес хевирлиг кижи-дир сеп — дээш, ыыт чок баспп ор мен. Ынчан сес ай үеэи турган чүве. Үүн дурту кыскалап эгелээн. Фая-биле ыя ол бичии чүве сумележип торувуста-ла имиртиивей берген. Тоцмас-Суг адаанда алты эттээр чер үстүиде, теректер арааишда Фаяның бажыңыига чедир кылаштажып келгеиивиспде-да билбейн барып-тыр бис.

— Че, байырлыг Кузьма— дээш, Фая мээң холум тудуп турр.

— Байырлыг, Фая, дутурушкаимывыс ол эвес бе, бир эвес хелемечилее дизе, келемечилээр мен. Өөренир апарза, сеңээ дыиындыр мен—дээш, тур мен. Фая алар базып чорутту. Оон бажыңы мрак эвес көстүп тур.

Хоорайның ортузында Ленин кудумчузуи өрү кылаштаарымга шыпшын чүве. Чаигыс-даа оду кылаар бажың могулу. Ээлэп орайтай бергеи боор. Сарайымга чедип келгеш, удуп чыдып алдым. Удуур дээрге бир-ле чүве бодаттыва боор: «орус эмчилерго хелемчилээр, удатпас эмчи чери ажыттынар. Орус-даа, тыва-даа улусту хөлүй эмнээр». «Тыва эмчилер база хелемечилеп алгы эттээр черде кадыг ажылдап турганын Денис ашактың чугаазы-даа сагыжымга киирер. Сонгаар улустар өөреиип чорун турар. Тайгыт (тибет) эмнээшкин дээр «ламаларныи» кожуунардан Хем-Белдириите кээп элчежип эмнээрии база соксадыр деп чугаалар үнүп турар. Мындаа маа Орустай дайынын чугаазы мырыиай элдеп. Чучу-лама ынчап орган дижир: «Бир эвес оглунар сонгаар орус чүрттүиче өөреиир болза, ортик ораныига чүрттаар, а бир эвес моол кирип, моол иомга өөреиир болза, тыважап ораныига чүрттаар» Чучу-ламаның мегезии тутказ кижи-ле болгай мен. Ачам, аваимның өлгеиии, оларны Чучу-ламаның эмнеп турганыи сактып келгеш, бүгү-ле чүвеиивиң ыяыын тыпар болай бердим. Совет эмчилер кинчаар эмнээр эвес, хелемечилеп кирип алгаш, өөреиип көөр, аваимның мени божаашп, сыртыы саадааш өлгеиии, оон уламыидан ачамның заараның, черле ынчап аарыг деп чүвеии чок кылып, ону эмнеп болурунуң аргазын совет эмчилер кончуг эки билир деп удустуң чугаалажын турарры, ламаларның «ярлык ораны», «тываажап ораны» деп хооаун чугаалариига удур болуур чугаазының болгалап дээп бодал-сагышка чүү кирбес дээр.

Эртеиинде Фаяга база-ла ужуражпкаи, шиитпирмиив чугаалап бердим.

— Сеп бир черге ажылдаар шиитпир үндүрүп алганында, мен база өскээр ажылдаар бодай бердим— деп, Фаяның чугаазы ыяыыс апарган. Оон каиа ажылдаарын айтырарымга, меңээ тодаргай харыылаваан кижи.

Соолүүде биляп турарымга Фая, типографиа дээр черде ажылдай берген болду.

Соолүүреди Фая биле чарлып болбас ондуктер апарган бис. Фая артында чугаажыр, үргүлүүг кижи кыжырыыр кулугур болдур ийии. Чүве чугаалаарда-ла: «Ча, Мышеиок чорупгар бис бе, Мышеиок хелемечилээр бодай бергеи ышкажыл» деп состерии черле кагбас. Оолугга чамдыкгы ажыына боор мен. «Башкаткымрга ажыына бээр, Балчый-оол оглунуң кончуун аар» деп база кыжырыыр.

— Мышеиок дээрге кускс оглу дээи чүве ышкажыл, мээң алым Кускс оглу эвес, аиаа Кускс ышкажыл — деп тайылбырларымга база кыжырыыр дизес силер бе.

Мени кускс дээш турун бээр. Бо дугайында ажыынышкаш шүүт дыка үр могатчыл келген бис. Соолүүде Фая: «моон сооида кыжырбас, «Кузьма» дээр мен» деп сөзүидаа бергеи. Аиыяк, чаа таныжып турар улустуң чаңы-лзыидыг турган чүве боор ок, азы-сааи, болур-болбас чүвеиле могаттынылыл, маргыжып турун бээр. Ынчалза-даа сагыш-сетки.ливистиң каттыжып, таарышканын чүү-даа чарып шыдавас турган..

Бир-ле катап биствнпге Орустай дааи чедип келдп. Фая-биле кады чүрттай бергеиивисти дайынга мурнуидала тугаалаан кижи мен.

— Экии, дүүмай — дээш. Орустай кеиинче көрө-дир.

— Экии-экии аиай, олурунар —дээш, Фая дерде турган сандайже имней-дир.

— Ажырбас, ажырбас — дээш. Орустай бажыңиың мырыиай экии аяызыига баскаттанып олурупту.

— Чоп, мында олурун алган сеи, доо дорде сандайга олурун ал!—диливм. Бөөш кээрге Фая алаан дүүрээи, ону сандайга олургуп, аъшчем кылыр дээи хевирлиг чоруп тур.

— Дааза бааргы, уруум— дээш, Орустай дааи кеиияче медээжок узуи дазазыи суне берди. Фая ону ийи холдап эптии кончуг алтаи, аяызига чоокпулаткаш, дедир сүвүп берди.

— Ыыдыг-ыыдыг!—деп, кагдым. Тыва улустуң-азыы-чаиы Фаяга чугаалап-ла кааи кижи болгай мен. Хөөрүй ону күүседии турар кижи-дир ийии.

Оларның чугаалажырын очулдуруп берип, ёзулуг-ла хелемечилеп бердым.

Ыыдыг-ыыдыг чүвелер чугаалажып олурувста дүштеки чем болу берип-тир.

— Чемненип көрүвеем, даайынга база чугаала—дээш, Фая менче көрүдү. Мен ол ёзугаар хелемечилеп бердим. Кухняга келиривиске, Орустай дааи столче-даа олурлайн база-ла шала кырында олуруп алды.

— Аалыга ышкаш баскаттанып олурун алгаш чемненмес, столга чемненир, тавак эриидеи ишпес, омаштаар ижер боддур ийии, але—деп. Орустай сайгына чугаалады. Мээң чугаалаачым ёзугаар чемненип эгеледи он.

— Доо хаваи кырында эмчи-хелиин сугиун өөнге чорудум. Оруккз чорааш чодурер апарган кижи-дир меи ийии— диидир.

— Чоп ыылаар чоруй баргаиың ол, оларны тараалыр, эмя улуска дузалаавас дижип турар чүве чоржук — диидим.

— Чаа, кайынам, Чөөи ко жүүлдан улустар келген. Эмчи-хелиидеи эм чалап ап турар чорду — деп, Орустай дааи харылай-дыр.

— Чөөи кожуудан улустар кээп турар, оон келген лама бар-дыр аа?—деп, Орустай даайдан айтырдым.

— Та, Эмчи-хелии-не дээр чорду. Аиы бып дидя мон. Аа, Бүрүиеи лиштп ышкаш болдуу — деп, Орустай дааи мдаавылай-дыр.

Орустай дааи Эмчи-хелиииң эмии ижип шаг болган. Чөдүрерге хөрээ кагылып аарыры дам барган, орус эмчилерге баргаш оиу чыттырып эмнээи соонда экирээп.

— Магалыг чүве-дир. Арыгсилиин чүү дээр. Арыг ак пос чоорган чаткап орунларга чыттырып алгаш, хөрөктеи аарып турар черлерии эм-биле чаап, чыпнырар саазымар-биле чиидеп, бумбалаи эмнээр. Эмнер база ыяыртпр, кижи амырай бээр чүве-дир— деп, эмчиге алды бе, чеди бе хонук чыткаи, эмирий бергеиииге амырааиын илередии чугаалап орган чүве. Оон ол эмнеп турган эмчилери улаттас эмнелге ажыттырар, улус чыттырып эмнээр оруннары чөөрбп бет чедир өзер, оон ангчыда улус божудар, кезии эмнээр, пээр аарыглар эмнээр тускай черлерлиг болур деп чугаалаап, мени ында хелемечилеэии деп турарын аида чугаалаарымга, даайым медээжок амыраи, детиигир, харыдаа дургеи барып алыдда дээш амыратпас турган.

Оон күүзүүде эмчи черииге хелемечилеп ырнпттим.

(Уланчылыт).

ЧЕМПИОН АШТЫРГАН

Волейбол

Июль 23-те республиканың бирги черя дээш волейбол маргылдазы улаштыган. «Урожай» болгаи Ак-Довурак командаларының оюну болган. Урожайжылар бирги оюида 15: 12 санга уттурган. Ийнги болгаш үшкү оюиларда чиик удуп алганнар. Дөртку оюида командаларның кайызы-даа кичээнгейлиг ойнаи, бот-боттарының ойнаар арга-техиказын билчи бергениниден сан денге өзүп турган.

Ак-довуракчылар урожайжыларны мурнай бергеи. Ынчалза-даа «Урожайның» ойнакчызы Владимир Барчия дидим халдаашкын кылгылаан. Ол дүшта «Урожайның» халдакчызы Иван Магавал мурнуку шугумзо кирип келгеи. Инициатива оларның талазынче чайлып, баштай санны дешеитиргеи, оон сооида күштүг халдакчымыи чоп ажылган турган, ииити санны 3:1 чедирип, урожайжылар тииледи.

Командаларның ийнги оюнары эгелээн. Шолде «Динамо»-биле ийи дугаар «Урожай» командалары. Оларның оюнун көөр дээи көрүкчүлер поолду долган. Халдакчыларры Василий Шорюков биле Валентии Пахарукоөтуң күштүг кагыларынга хей-аът кирип, динамочулар удурлажыктыларын 3:0 санга тиик уткан.

Дараазында «Спартак» болгаи Ак-Довурак хоорайның командалары үшкү келген. Спартакчылар ак-довуракчыларны 3:1 санга удуп алган.

Хүнүүн соолгу ужуражыылыышында «Урожай» биле Хову-Аксының командалары таварышкан. Бо оюида состав талазы-биле шыиган урожажылар эгелиидеп турала бир деминг ойнап, удуралыыкчыларын чер алыспайн, үш улай чиик уткан.

Эр улустарның командаларыидан 2—2 тиилелеии чеиип алган «Урожай», «Динамо» болгаш «Спартак» командалар аштырыышкын чок, деп чорун турар.

Эр улустуң оюну-биле харыузза ийнги шолге хөрээжен командалар ойнаан. Бирги оюида «Спартактыи» ийи командалары боттарын ужуражкаш, бирги дугаар ийнгизии 3:0 санга чиик уткан.

Дараазында «Урожай», «Динамо» командалар ойнаан. «Урожайның» урутлары эгезиидеп эгелээп-ле дуржулгалыг удурланыкчыларының кошкак таалаарын ажылгап, саиын өстүрүп, 15:9 санга динамочуларны удуп алган.

Ийнги оюи. Көрүкчүлер ёдээ спортчуларны хей-аът кирип эгелээн. Орта сорук кирген ойнакчылар башгай санны дешеитиргеи, оон сооида удурланыкчылары 15:10 санга уткан. Үшкү оюида динамочулар идегелии осқүүп, чидиг дешеел безин ыыдып шыдавайн, 15:7 санга чиик уттургап.

Соолгу каш чыда аштырыышкына таварыжып көрбээи республика чемпиоиу «Динамоиуя» бирги аштырыышкыны бо-дур. Артыидала 3:0 санга уттургап.

Хөрөжеи командаларда «Спартак» аштырыышкын чок. «Урожай», «Динамо» командалар бир-бир тиилелеглиг, ол хире аштырыышкыиныр, ийи дугаар «Спартак» соолгу черии ээлеп турар.

Эр улустардан К. Маадырооол, С. Аракчаа, М. Магавал, В. Пахарүков, Н. Күвеэии, В. Феденко, уруглардан Дарья Хертек, Вера Зайцева, Салчаи Байлак олар чараш ойнап турар.

К. СТАЛ-ООЛ, судья.

Редакциянын оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

КИНО

ИЮЛЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Даки» (дөлгем экраииыг) 10, 12, 2, 4, 6, 8, 10 шакгарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чаңгыс парус агарып чор 3 «Улуг ог-буле» 5, 7, 9 шакгарда.

МОСКВА. Делегейнии VI кинофести валының киржикчилери Италияның артизи Моиика Витти (ортузунда) чаа-чаа совет өөнүктерии артистер Вия Артмане болгаш Донатас Банионис оларның аразында.

Л. ПОРТЕРНИН фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

редакциянын адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң оралакчыларының болгаи пропагаида кидизиниң 35-24, хаарысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амы-ырал кидизиниң 23-54, культура кидизиниң 37-13, кеиде аъжыл-агый кидизиниң 21-47, үлетпур кидизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг кидизиниң 21-27, информация кидизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солуи келбейн барганда 32-75 телефоииие хоглаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00953.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылда үнделип эдилгенден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮЛЬ 27 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 175 (8021).

Өртээ 2 көп.

НАЙЫРАЛЧЫ БЕСЕДА БОЛГАН

БКП ТК-ниң кезигүүнү. Болгария Улус Республиканың Даштыкы хереглер министри эш И. Башевти СЭКП ТК-ниң Чиргизиге секретары эш Л. И. Брежнев июль 25-те хүндээп алган.

Оларның аразында болган беседа ачы-дүүмә ийи партия биле чурттуң аразында харылзаалариның медузүн илерге-лээн, эш-хуузунда чаагай найыралдыг эртнеп. Беседага Совет Эвилели биле Болгария Улус Республиканың аразында уре-тушкелдиг нады ашыгдашылганы улам бышыглаарының, хөрөнгүдериниң, марксизм-ленинизминиң болгаш пролетарлыг интернационализминиң принциптерин барылдаалавеш, социалистиг чурттарның чаңгыс эвин, сырый каттышыышкынын бышыглаарының айтырыгларын чугаалашкан. Европада байдалбиле катай аңгы үениң делегей байдалының чиңдим айтырыгларының талазы-биле санал-оңаа солушканы ашыктыг болган.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМНАР

1969 чылдың бирги чартыында ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының күүселдезиниң түңнелдери

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг үүкүүр болгаш беш чылдыг хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыштыг калбарткан, 1969 чылдың бирги чартыында экономиканы, артемин болгаш культураны хөгжүдер, улустуң чаагай амыдыралын көдүрер талазы-биле чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алган деп, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистика эргелелиниң дыңнадылында чугаалап турар. Бо чылдың апрельде 115 миллион кижи — төрүттүг күш-ажыл кылып шыдаар барык бүгү чону—киришкен. Бүгү-эвилел юбилейлиг субботник улуг бүдүүлгеҥи чедиишкиннер-биле демдеглеттингеш болгаш планны күүседиринге улуг салыышкын болган.

Үлетүүр продукциязын сайгарарының болгаш кылыгларның чугула хевирлериниң хой нуруузун бүдүрериниң чартын чыл планы ажыр күүседтингеш. Үлетүүр бүдүүлгениң немелде өөрүлдези эртнеп чылдың бирги чартыы-биле дениидэрге 6,9 хуу, оон иштинде йөгни кварталда — 7,8 хуу болган. Үлетүүр продукциязын бирги чартык чыл планында көрдүнгенниҥден 2 миллиард хой рубльже сайгарган.

Үлетүүрүҥүн чугула адырлары продукция бүдүрерин мынчаар көвүдеткен: электроэнергетика — 11 хуу, одаар түүл үлетүүрү—2 хуу, кара болгаш өңнүг металлургия— 4 хуу, химия болгаш нефтьхимия үлетүүрү—10,5 хуу, машина тудуушкыну болгаш металл ажылдан кылымшкыны—12 хуу, яңы, яңы ажылдан ыяктар болгаш целлюлоза-сазыны үлетүүрү —3 хуу, тудуг материалдар үлетүүрү —2 хуу, чиик үлетүүр—6 хуу, аъш-чем үлетүүрү—4 хуу, культура-амыдырал болгаш ажыл-агый барааннарын бүдүрери — 14 хуу.

Чартык чылдың төнчүзүнде планнаашкынының болгаш экономика талазы-биле идиг берииштиҥниҥ чаа системазына 33,6 мүң үлетүүр бүдүүлгелер ажылдан турган болгаш бүгү үлетүүр продукциязының 80 ажыг хуузун бүдүргеп, арыг орулганың 90 хуузун берген.

Эртнеп чылдың бирги чартыы-биле дениидэрге, бүдүүлгениҥ көвүдүни болза: электроэнергия —, 28 миллиард киловатт-шак, нефть—6,4 миллион тонна, газ — барык 5 миллиард кубометр, кан—1,5 миллион тонна, минералдыг чемаштидилгелер —1,2 миллион тонна, пластиктиг масстар болгаш синтетиктиг кучуктар — 81 мүң тонна, химия волокнолары—13 мүң тонна, металл кестирер станоктар—3,7 мүң санныг, приборлар, автоматчыдылганың болгаш саналга техниказының херекселдери —183 миллион рубль, автомобильлер — 25,4 мүң санныг, тракторлар—9,3 мүң санныг, алюминий, чес, пляк, никель болгаш өске-даа өңнүг металлдарны, нефть-химияның болгаш нефть ажылдан кылышкынның продуктуларын, продукциязының өске-даа хөй хевирлерин бүдүрери өскен.

Улустуң хереглел бараанларын бүдүрери эртнеп чылдың бирги чартыы-биле дениидэрге, мынчаар көвүдеп: хөвең-сазыны, дүк болгаш торгу пөстер — 98 миллион дөрбелтиҥ метр, даштыкы трикотаж—28 миллион санныг, дааранылга кылыглары—815 миллион рубль, хем идиктер—13 миллион эжеш, балык продуктилээ—85 миллион рубль, телевизорлар — 534 мүң санныг, соодукчулар — 239 мүң санныг.

Бүдүүлгелериниң ажылынын техника-экономиктиг көргүзүтлери эңнежээн. Үлетүүрде күш-ажылдың бүдүүлгүлүг эртнеп чылдың төгүүр үеэш-биле дениидэрге 4,4 хуу, оон иштинде йөгни кварталда —5,6 хуу бедээн.

Улус ажыл-агыйында арыг орулга яңыдаш-биле 7 хуу, оон иштинде үлетүүрде —8,5 хуу көвүдээн.

Чуртта бүгү көдээ ажыл-агый культураларының тарылга шөлдерин эртнеп чылдыңнаң ашкан болгаш 206 миллион гектар болган. Тараа культураларының шөлдери калбарган.

Чурттуң хөй районнарында колхозтар болгаш совхозтар тараа культураларының дүжүүдүн ажаан алыр ажылды калбарткан. Чер болганда сиген кезер болгаш мал чемнерин белеткээр талазы-биле ажыл чоруп турар.

Мал ажылының продуктуларын садып алырының чартык чыл планы яңыдаш-биле күүседтингеп. Ынчалза-даа колхозтарның болгаш совхозтарның чамдык көзин бүрүнеге садарының планын чедир күүседтиваэн.

Эртнеп чартык чылда көдээ ажыл-агый 145 мүң трактордуу (физиктиг единицалар-биле алырга) 71 мүң чүк болгаш тускайжыткан автомобильдерни, 43 мүң тараа ажаан алыр, 3,3 мүң картофель ажаан алыр, 5,6 мүң свёкла ажаан алыр комбайннарны, 3 мүң хөвең ажаан алыр машиналарны, өске-даа хөй техниканы алган. Көдээ ажыл-агыйга 20 миллион тонна хире минералдыг чемаштидилгелерни берген, ол болза 1968 чылдың бирги чартыынаң 1,5 миллион тонна хөй дээш ол.

Транспорттуң бүгү хевирлериниң чүк эргиндээи 1968 чылдың бирги чартыынга улуг 2 хуу, оон иштинде йөгни кварталда —4 хуу көвүдээн дээрээ ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадылында демдеглээн.

Улус ажыл-агыйынга күрүнеҥниң төнчүзүнөн капитал салыышкыннары 20,9 миллиард рубль болган. Күрүнеҥниң бүгү капитал салыышкыннары төнчүткен капитал салыышкынының катай алырга 25,4 миллиард рубль, азы эртнеп чылдың бирги чартыынаң 4 хуу хөй болган.

Чартык чыл дургузунда улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның саны ортумаа-биле 86,3 миллион кижи болган, эртнеп чылдың бирги чартыы-биле дениидэрге 2,6 миллион кижиге азы 3 хуу көвүдээн.

Чуртта ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак акша ажыл төлевири эртнеп чылдың чогуур үеэш-биле дениидэрге 4 хуу көвүдээн болгаш 114 рубль болган. Колхозтуларның күш-ажыл төлевири 5 хуу бедээн. Херээлениҥ яңыдаш-дел фондуларындан төлевирлер болгаш чиигелелер 29 миллиард ажыг рубль болган, азы эртнеп чылдың бирги чартыы-биле дениидэрге 7 хуу өскен.

Бирги чартык чылда күрүне болгаш кооператив садының түүмектеп садар барааи саарылгазының чартык чыл планы 102,2 хуу күүседтингеп.

Чартык чылда Совет Эвилелиниң даштыкы садыг саарылгазы 9 миллиард рубль болган, азы 8 хуу көвүдээн.

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадылында демдеглээни болза, чонуң чуртталга болгаш культура-амыдырал байдалдарын улам ынай экижидерин боттандырган. Күрүнеҥниң капитал салыышкыннарының болгаш чуртталга-тудуг кооперациязының хөренгилериниң күселиби-ле 22 миллион дөрбелтиҥ метр яңыдаш шолдуг чаагайжыды тутқан 508 мүң чаа квартираларны тудуп ажыглалга киргеен. Оон ангыда ажылчыннар, албан-хаакчылар болгаш колхозчулар, а ол ышкаш колхозтар боттарының хөренгилериниң күселиби-ле болгаш күрүне чаалалының дузазы-биле хөй санныг чуртталга бажыңнарын тудуп алган.

Чонга медицина дузаламчызы эңнежээн. Эмнелгелер, диспансерлер, хереженнер консультациялары, урутлар консультациязы болгаш поликлиникалар, санаторийлер болгаш кадык камгалалының өске-даа албан черлериниң чечиктиг калбарган.

Улус өөредилгезиниң, эртемин болгаш культураны хөгжүдер талазы-биле улам шайгы чедиишкиннер чедип алдынган. Өөредилгениң яңыз-бүрү хевирлери-биле 77 миллион ажыг кижини хаара тутқан, оон иштиндеп 40,2 миллион кижи яңыгы эртемнериниң школаларында өөренип турган. Сес чыл школаларынга 4,5 миллион, ортумак яңыгы эртем школаларынга 2,6 миллион урутлар өөренип турган. Яңчаарга ажылчын болгаш көдээ аныяктар школаларынга 600 мүң ажыг кижи ортумак эртемни чедип алган.

Дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлерин 1590 мүң кижи, азы эртнеп чылдыңнаң 180 мүң хөй кижи дооскан. Яңчаарга дээди өөредилге черлерин 560 мүң, ортумак тускай өөредилге черлерин 1030 мүң тускай эртеминиглер доозуп үнген.

(СЭТА).

БӨГҮН — ССРЭ-НИҢ ШЕРИГ-ДАЛАЙ ФЛОДУНУҢ ХҮНҮ

Камгалал министри байыр чедирген

ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы А. Гречко ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң далайжыларынга, адмиралдарынга, генералдарынга бо байырладыг хүн-биле холбаштыр байыр чедирип, дужаал үндүрген.

30 чыл мурнунда тургустунган бо байырлал чаңчыл болуп, ёзулуг улустуу апарган. Шериг далайжыларга байыр чедирбишаан, совет кижилер Октябрь шуурмуунуң, Советтер артагыртазы дээш демнеседиҥ хүннеринде оларның алдарлыг херектерин, Ада-чурттуң Улуг дайынынга шылгаракчай маадырлыг болганын хүндүтпээн, төрээрзаанышкын-биле сакпын, Төрөөн чуртка оларның эрестиг бараан болуушкунун, ленинчи улуг чагыгларга чайгылыш чок шынчылыын демдеглеп турарын министр айтыкан. Бистиҥ чуртувустуң чону Шериг-далай Флодунуң хүнүн коммунистиг тургузуушкунуң планларын боттандырар, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылын төлептиг үүкүүр дээш демнеседиг байырлап турар.

СЭКП ТК-ниң июнь Пленумунуң шиитпирлерин, коммунистиг болгаш ажылчын партилаарының делегей Чөвүлел хуралының материалдары совет кижилериҥ политиктиг, күш-ажылчы идепкейин улам хаймыктырган. Армияның болгаш флотуң дайынчыларын ол төөгүлүг документтериниҥ үүлдүүгүнүн, партияны болгаш оон ленинчи ТК-зын долгандыр улам сырый каттыжын турарын министр демдеглээн.

Кол күжениишкиннерни коммунистиг тургузуушкунче мөөнүневишаан, Совет Эвилели ленинчи даштыкы политиказын чайгылын чок чорудун, аксы-дүжүмә социалистиг чуртталбиле, тайбыцта ынакшылыг бүгү-де улустар-биле кады тайбың дээш, делегейге айыыл чок чорук дээш бижит турушкун демнеседиг турар.

Совет шериг далайжылар, база-ла Чеженетиг Күштериниҥ бүгү дайынчылары дег, улус Ленинниң чагыгларын болгаш Коммунистиг партияның тура-соруун күүседтиваэн, боттарының идей-политиктиг дадыгымышкынын, дайынчы мергежилин сайыраңгайжыдып, дайынчы белеткиниҥ, сереңчилелин бедидип турар, олар бистиҥ Төрөөн чуртувустуң мыкыыт кызыгаарларынга кандыг-даа халдаашкыннарны ойтур шаварынга белеҥ деп демдеглээш, ССРЭ-ниң камгалал министр бүгү улустуң байырлалы — ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге таварыштыр оларга ынаг байыр чедирген, дайынчы, политиктиг белеткелге, совет улустуң тайбың күш-ажылын, социалзымниҥ чаалаа алымнашкынарын камгалаарынга шериг далайжыларның улам чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнүн демдеглээри-биле бистиҥ Төрөөн чуртувустуң найысылалы — маадыр хоорай Москвага, эвилелдешкен республикаларның найысылаларынга, маадыр хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Севастопольга, Одессага, маадыр шивээ Брестке, флоттарга, флотилиялларга июль 27-де москванын-биле 21 шакта артиллериянның 21 даштаашкынын-биле салют кыскыр деп, ССРЭ-ниң камгалал министри А. Гречко думаал берген.

ФЛОДУНУҢ ХҮНҮ

МОСКВАГА БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Июль 25-те Совет Армияның Төп театрынга Москваның ажылчы чоннарының болгаш найысылал горнизонунуң дайынчыларының төлөөлекчилериниҥ ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге тураскаадткан байырлыг хуралы болган.

Хуралдың Президиумунда— ССРЭ-ниң Камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко, ССРЭ-ниң Балык ажыл-агый министри А. А. Ишков, флоттуң адмиралы В. А. Касатонов, адмиралдар В. М. Гришанов, Н. Д. Сергеев, П. Н. Амелько, Н. М. Харламов, Совет Эвилелиниң маршалдары, түс-түс шериглериниҥ маршалдары, генералдар, адмиралдар, офицерлер болгаш матростар, партия, совет, комсомол ажылдакчылары.

СЭКП-ниң Москва хоорой-мунуң секретары Л. А. Борисов байырлыг хуралды ажыткан.

Хүндүлүг президиумуну СЭКП ТК-ниң Политбюрозу составтыг кыдыр сорук киришкин-биле сонгаан.

Шериг-Далай Флодунуң кол командылакчызы Совет Эвилелиниң флодунуң адмиралы С. Г. Горшков хуралга илеткел кылган. Ада-чурт флодунуң алдарлыг төөгүзүнүң дугайын, хамаатыг дайынның болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында шериг далайжыларының эрес-маадырлыг чоруктарының дугайын, бистиҥ күнневисте далай кызыгаарларывыңның камгалакчыларының чедиишкиниҥ дугайын ол чугаалаан. Шериг далайжылар Төрөөн чуртувустуң кандыг-даа дужаалын алдарлыы-биле күүседир дээрээн С. Г. Горшков шериг далайжыларының өөгүүлелинден партияга болгаш чазакка бүзүреткеп.

Москванын механиктиг заводунуң ажылчыны А. П. Демьянов, армия генералы И. Г. Павловский, Судно тудуушкун үлетүүр министриниҥ бирги орлакчызы М. П. Егоров, Далай флодунуң министриниҥ орлакчызы А. С. Клесниченко, ВЛКСМ ТК-ниң секретары А. Ю. Чесноквичуе шериг далайжыларга болгаш корабль тудугжуларынга бүзүр чедирип, чүве чугаалаан.

Хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиҥ Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниҥ байырлыг чагаазы чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

Ленинчи юбилейге уткуштур

Чедиишкиниҥ ажылдаан

Таңды районуң колхоз, совхозтарын мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле эртнеп чартык чылда яңы бөргүзүглерлиг болган. Сүттү садарын 109,3, эттиҥ — 150,2, дүктү—132,2 хуу күүседтиваэн. Күрүне планнан ажыр хөй продукцияны ол районнан алган.

Партияның Таңды райкому болгаш райүүсөвет ажылайлар аразында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген. «Межегей» совхозтуң малчыннары (директору Юрковвич, партком секретары Дарыңаш) яңы ажылдаан деп районнуң болгаш райүүсөвет демдеглээн. Ол совхоз күрүнеге эът садарының чартык чыл планын бүдүн чартык катап, дүктү—нең катап ажыр, а сүт садарын 110,8 хуу күүседтиваэн. Ынчангаш партия райкомунуң болгаш райүүсөмөҥүҥ ажылагыйлар аразында шилчиниҥ Кызыл туган дүрүмүлге станцинаңнан алган. «Межегей» совхозка берген.

Сүт-бараан фермаларының аразында районнуң шилчиниҥ түгүн «Межегей» совхозтуң Кара-Булуң фермазынга хевээр арттырган.

Хуусаа бетинде

Республиканың коммунал ажыл-агыйының бүдүүлгелери кадрааның болгаш хоорайның ажылчы чоннарының амыдырал-чурттал газы нга улуг рольду ойнап турар. Кызыл хоорайның гостиницалазының, парикмахерскаязының болгаш хеп чуур черлериниң ажылдакчылары чартык чылдың бүдүүлгелге планын хуусаа бетинде күүседтиваэнер. «Водоканал» эргелелиниң коллективи бо чылдың декабрьның саныңга киришпитир ажылдан турар. «Тывакоммунэнергосбыт», телевидение-сметә бюрозуунуң, коммунал ажыл-агый министерствозунуң автобүдүүлгезиниң коллективтери август айның планын ам күүседип ашаанар. Ыдактыг автотранспорт бүдүүлгези чартык чыл планын тонна-километр талазы-биле 118, күш-ажылдың бүдүүлгүлүг үүлүүн — 111 хуу күүседтиваэн. Оон чолаачылары бо чылын 20 тонна кывар чүүлдү камнап алыр деп үлээвиген. Ам оон 11 тонналарын күүседип алган, чеди ажеш авторезинни камнаан. Чогаадыкчы саналдарны шинчээдин тургаш, 15 мүң 900 рубльлиг камнап алган.

Чарыш калбарган

Социалистиг чарышка алган хүндүлгелерни күүседириниҥ «Сут-Хөл» совхозтуң ажылакчыларын боттарының бүгү мурнуу салып турарны чартык чылдың түңнелиниҥ көргүзүп турар. Күрүнеге эът дужаарының планын 113, сүттүүн 93, дүктүн 133 хуу чедирип, мал базы өстүрериниҥ чугун аймы-биле күүседтиваэн.

Социалистиг чарыштың чартык чылда негелдезерин күүседтиваэн 10 мурнакчыларны Москвага, 20 кижини Шушенскоеже, 22 кижини Ак-Довуракче экскурсиялыг чорудар деп шиитпирлээн. Эдээн хөй кижилерни хүндүлел самбыразынга киирип, хүндүлел бижиктер-биле шаннаан.

Мурнакчыларның одуругжо көвүдээн, 100 хойга онаалыыр 20-даа ерү хураган алган малчыннар 34 кижи болган. Мурнакчылар Оюдер Дакпай, Оюдар Доржу, Монгуш Шагдыр, Монгуш Норбу, Ооржак Доржу оларның күш-ажылгы көргүзүлгелерге бедик. Ам малдың быжыг чем-сүттүүн белеткээр ажыл тулгатеп турар.

Д. ТАСПАЯК.

ХҮНДҮЛҮГ АТ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиҥ Президиумуну садыг шугумунга үр чылда ачы-хавыязы деш Таңды райпозунуң бухгалтери **Александр Андреевич Кольцова** Тыва АССР-ниң садыының болган шиитиниҥ чеменелгезиниң алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тывыскан.

СОВЕТ САДЫГНЫҢ АЖЫЛДАКЧЫЗЫ

Бөгүн Садыг ажылдакчызының хүнү. Күрүне болгаш кооператив садыының бүгү ажылдакчылары: садыгчылар, поварлар, белеткелчилер, хлеб бышырыкчылары, кассирлер, товароведтер, технологтар, бухгалтерлер боттарының байырлалын чедиишкиннер-биле үткүп турарлар.

Чонга бараанны чедирип садыгчылар, аъш-чем болгаш үлетүүр барааннарынга негелде-хереглеп хандырар, планның онаалгаларны күүседир, күрүне болгаш кооперативе хөренгилиниҥ камгалаҥ кадагалаар харымсалгалыг хүлээлге садыг ажылдакчыларынга онаажып турар Коммунистиг партия болгаш Совет чазак оларның чымчыктыг ажылын бедии-биле үнелээн. 1966 чылда ССРЭ-ниң Дээди Совединиҥ Президиумуну «Садыг ажылдакчызының хүнүн чылдың-на демдеглеп өртнерер дугайында» Чарлыкты үндүргеп.

Тываның хереглекчилер ниитилелдери бо хүнүн чаа-чаа чедиишкиннер-биле үткээн. Бо чылдың бирги чартыында республиканың кооператив садыының планын 101 хуу күүседтиваэн, планнан ажыр 110 мүң рубльдиҥ орулгазын алган. Ол ышкаш Чөөн-Хемчик районуу саарылга планын 103, Эрзин—110, Мөңгүн-Тайга—110, «УТКА 25 чылын» совхозта рабкоон—108 хуу күүседтиваэн.

Тывага хереглел кооперациязын хөгжүдериге бүгү биилиин, күжүн харам чокка бараалгадып келген хоочун кооператорларны бөгүн улуг хүндүтпээл, бедик чоргаарал-биле адаар бис. Райно баштаар черлериниҥ даргалары Александр Ширин (Эрзин), Мария Коломысова (Таңды), садыгчы Михаил Хажымай, районнуң белеткел конторазының директору Маадыр Лиитан (Тес-Хем), повар Мария Дулова (Бии-Хем), хлеб бышырыкчызы Таисия Пензина (Өөүр), респотребсоюзтуң үлетүүр барааннар килдиниҥ товароведи Николай Юшевич болгаш өске-даа төлептиг, бүдүштүг чоруубиле аныяк өскенте үлегерлиг.

Республиканың кооператорлары ленинчи юбилейге база Совет Тываның 25 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни алган. Хереглекчилер ниитилелдериниҥ аразында социалистиг чарыш калбарган. Эрзин райноу чарыштың тиилекчизи болуп, мурнуку одуругда чоруп турар. Ол-ла райпода автолавканың чолаачы-садыгжызы коммунист Даниил Дажымба бодунга алган социалистиг хүлээлгезин күүседтиваэн, ырак черлерде чуртап турар чаагай малчыннарның, кадарчыларның, саанчыларның хереглелдериниҥ чугула барааннарын чедирип садыглаар буянныг үүлени бүдүрүп турар. Ол бо чылдың алды айында 55.968 рубльлиг яңы-бүрү барааннарын малчыннарга сатқан.

Барыын-Хемчиктиҥ Кызыл-Мажалык суурда ажыл-агый барааннарының магазинниҥ садыгжылары Зинаида Талганчик, Мария Голубовская коллективте авторитеттиг кижилер. Оларның кайызы-даа профессиялыга ынак, ажылынга кызымак. Чоонуң хүн бүрү амыдыралының хереглээр барааннары үзүктелдирбейн, ой-шаанда хандырып бээр дээш сагыш човаңгыр, кичээнгейлиг чоруун көргүзүп турарлар. Садыгчы алыкчыларның чагаан барааннарын демдеглел дептериниге бижип алган, үзамдыктырбайн экелип бээрин оралдажырлар. Магазинге келген кижилерге бараан шилип алырынга дузалажыр, бараанның өртээн, шынарын, ажылгалын тәйылбырлап бээр, үнелиг эт-хереселдерин садып алырын сүмелээрлер.

Садыгны болгаш хөй-ниитиниҥ чеменелгезин улам экижилер, садыгларашкынның культуразын бедидер, ажылдың дешилегли ергаларын иштередир, чаа техниканы ажыглаар талазы-биле партияның XXIII съездиниҥ салган соругларын шиитпирлээри садыгның тускай эртеминиг кадрларының кирбилгези чокка болдунмас. Яңызбүрү өөредилге черлерин доозаш, кооперациянның ажыл-чорудулгазын экижидерииге үлүүн киирип, түүнелдиг ажылдан турар тускай эртеминиглер бисте хөй. Тожу райпозунуң баштаар черниҥ даргазы З. Дорофеева, Кызылдың садыг базазының директору Х. Мамедов, Каа-Хем райпозунуң садыг кылдыынның өөредилчизи Р. Абрамова, хереглекчилер ниитилелдериниҥ үлүг бухгалтерлери А. Маныла, М. Кара-Сал болгаш оон-даа өскелер теория талазы-биле чедип алган биилиг практиктиг ажылга ажыглавышаан, чон мурнунга төлептиг бараан болуп турарлар.

Бистиҥ будүүлгелеривисе чонуң материалдыг болгаш культурлуг негелделерин хандырарынга эргежок чүүлүл продукцияны будүүлүн үндүрүп турар. Күрүнеҥниң болгаш кооперациянның ол үнелиг эт-хереселдерин кампалап кадагалаарын харымсалгалыг хүлээлге. Ынчангаш материалдыг харымсалгалыг ажылга кадрлар шилип алырда кичээнгейлиг, хынамчалыг болур ёрук чүүлүл. Ынчалза-даа чамдык үлүүтүнчүлер ажылга ниитилер хүлээп алырда оларның мөзүү-шынарын хынап көрбес, дүшкен-на кижиниҥ ажылдадыы алыр овааргыла чок чоруктан саамчыгдал, дудагдал болдурар, күрүнеге улуг каража когарал чедирер чоруктар болганчок-ла таварҗып турар. Совхозту үлүүтүнчүлер-биле алырга, Тес-Хем, Өөүр, Барыын-Хемчик райволары. Сүт-Хөл рабкоову хөй түүнүт самчыдалды болдурган. Садыгны алыкчыларны хүндүлеп көрбес, каржы-хажагай, бараанны чедир хемчээлес, чедир деңгелевес, кооперацияны хереңгилеп карак ажыттаар ниитилер-биле эптеп чок демнеседи чоруубар үлүүлүг.

Чамдык садыг четкилериниҥ садыглаашкынының культуразын бедидер хемчеглер алдынмайн турар. Магазиниериниҥ, столовыларының, кафеларының шиитиин, даштыкы дериглезин чаартып кылбас, арыгшиеринге сагывас черлер ам-даа бар.

Ам колхоз, совхозтарда мал чемниҥ белеткелиниҥ кидиин түүлүн уеэн. Фермаларда, бригадаларда, хөвү-шөлдерде ажыл хайнымышкынныг. Удаавас күсүү кампания — дүжүүт ажаан алышкынны база эгелээр. Көдээниҥ ажыл-ишчилериниге материалдыг детникчиеин көргүзүп, аъш-чем болгаш үлетүүр барааннар чедирилгезин ой-шаанда хандырары — кооператорларның ноо соругазы ол.

Бөгүн — ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнү

ОКЕАН ДЕЛГЕМНЕРИНИҢ КАМГАЛАКЧЫЛАРЫ

Совет Эвилелиниң Маадыры Флот адмиралы
Владимир КАСАТОНОВ,
ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң Кол командылакчызының бирги оралакчызы

Советтер чуртунуң флоду кайгамчык дайынчы болгаш революсчу эртикен үелиг. Ол алдарлыг дайынчы төөгүдүр. Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга шериг далайжылар идепкейлиг киришкен. Шериг-Далай Флоду, бирги эвилчегде Балтий флоду ленинчи партияның ёзулуг идегели, социалистиг революциялыг чугула согуглажу күжүр болур рольду ойнаан. Ол чорук В. И. Ленинниң айтып турганы ышкаш, «бистиң үш кол күжүвүстүр: флотту, ажылчыннарны болгаш шериг кезектерни демнинг башкарып хөделдирер» арганы чепсектиг тура-халымшыкшыны белеткелиниң болгаш ону боттандырып чорударының үезинде Коммунистиг партияның Төп Комтединиг болгаш Петроград Совединиң чанында шериг-революсчу комитетке берген.

«Аврора» крейсериниң төөгүзүн адышкынының үезинден социализмниң үе-чадазы эгелээн шак ол факт бүгү совет шериг далайжыларының дүрүм ёзуглаар чоргаараныышкынын хайыкпырып турар. Петроградтың ажылчыннары-биле болгаш солдаттар-биле кады революсчу матросчар Кышкы ордуну штурмнаапнар. Олар ооң соонда 1918 чылдың февральда Псков болгаш Нарва чанынга шылгараанналар.

Матрос отрядтар революция дээш туруштуг тулушканнар. В. И. Ленинниң «Социалистиг ада-чурт айылында» деп угаадыгазынга харыы кылдыр олар Петроградты болгаш аныяк Совет республиканың өске-даа хоорайларын эрес-шүдүргү камгалап, Прибалтикага болгаш Соңгу чүкке, Украинаның ховуларынга болгаш Ыраакы Чөөн чүкке, Крымга болгаш Кавказка маадырлыг тулушканнар.

1918 чылда тургустунган Кызыл Флоттуң матростарыг боттарын ошпес алдар-биле бүргээн. Советтер чуртун дазайдан атакалаарын оралдашкан интервентилериң болгаш ак-гвардейжилериң ыйышкынын олар ойтур шапкан. Астрахань—Каспий, Соңгу-Двина, Волхов—Ильмень, Чүд, Волга, Днеприң болгаш өске-даа черлериң флотилиязары флот төөгүзүнге алдарлыг арыннарны киирп бижиттиккен. Олар хемнерге болгаш хөлдерге дайынчыны чылча берип турган. Революцияның кайгамчык маадырлыг матростары — Анатолий Железняковтуң, Николай Маркиниң, Владимир Полухиниң, Иван Сладковтуң, Тимофей Ульяновтуң болгаш Төрээн чуртуң өске-даа хөй-хөй алдарлыг оолдарының аттарын бистиң бүгү улуузувус-биле бир домей, совет далайжылар сагыш-сеткилинде ыдыктыы-биле кадагалап чоруур. Далай делгемнеринде ажыдырип чоруп турар корабльдерин, чуртуң хоорайларының кудумчуларын болгаш школаларын, пионер дружиналарын оларның аттары-биле адаан.

Хамааты дайынга флоттуң ролюн республиканың Революстуг Шериг Човудели бедин-биле үнелээн. «Кызыл Далай Флодунуң дайынчылары хамаатты дайынның бүгү фронтуларынга боттарын алдар-биле бүргээн» деп, Кызыл Армияның болгаш Флоттуң 10 чылынга холбаштыр үнген дужаалда демдегээн.

Совет далайжыларының алдарлыг дайынчы болгаш революсчу чаңчылдары Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында улам алдаржып ковүдээн. Кызыл Армияның кезектери-биле кады флот дайынчылары камгалалга магалыг туруштуун кергүскен. Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары Таллинге кампалдан 24 хүн, Ханко чартык ортулукка — 160 хүн, Моонзунд архипелагының ортулуктарынга — 49 хүн, Одессага — 67 хүн, Севастопольга 250 хүн, Ленинградка — 900 хүн маадырлыг шыдажып үнгенин чугаалаарга-да четпес.

Совет шериг далайжыларының маадырлыын, туруштуун болгаш Төрээн чуртунга кыыгаар чок бердингенин хереглээн хөй санныг чижектерни көргүзүп болур. Севастополь чанында Дуванкой районга беш маадыр кара-далайжылар хоорайны болгаш флоттуң кол баазазын хөрээ-биле камгалап турушкан. Политрук Н. Д. Фильченков, комсомолчулар Юрий Паршин биле Даниил Одинцов олар граватгарын багланып алгаш, тзнкылар адаанче шуражы бергеннер. Фашистерни ара доктаадыпкан. База дагын атакалап келген дайынчыларга ойтур шавышкыны берип турган, Василий Цыбульско биле Иван Красносельский олар дең эвес тулчуушкун үезинде маадырларның өлүмүбиле өлген.

Совет суг адаанның дайынчылары коргуш чок тулушкан. Чижегээр түвө чок бергелерин ажыл эртип, амы-тынын артынга каап турган, хемелериниң экипажтары далайга дайзынналры идепкейлиг дилеп тып, дайзынның дайынчы корабльдерин база транспорттарын сугта бүзүрелдиг дүжүрүп турганнар. Ооң бадыткалы кылдыр мындыг санныарны көргүзүп-ле четчир. Бистиң Төрээн чуртувуска берге турган 1942 чылда Соңгу чүк флодунуң суг адаанга чоруур хемелерн дайынның нинтиин-биле 145 муң тоннажтыг 46 транспортун сугта дүжүрген. Суг адаанның далайжы маадырлары М. Гаджиевтиң, В. Стариковтуң, Г. Шедринниң, И. Фисановичиниң аттары эрес-маадырлыг чоруктуң, шыдажыышкынының болгаш бедик дайынчы мергежилдиң үлегер-чижээ болур.

Кызыл Тук орденниг Балтиканың болгаш Кара далай Флодунуң суг адаанга чоруур дайынчылары дайзынга өлүмнүг согуушкуннарны тэварыштырыгылаан.

Бистиң флодувустуң маадырлыг эртикен үези, мун-мун далайжыларның эрес-дидим чоруктары, флоттуң дайынчыларының массалыг маадырлыг чоруу Төрээн чуртуң камгалакчыларының амгы салгалынга үлегер болур. Салгалдарның дамчыжар чоруу — кижизидинчи улуг күш-түр. Оолдары Төрээн чуртуң мурнунга хүлээгээн күүседирде адаларынга болгаш боттарының улуг ажыларынга деңнеп турар.

Чижектериң бирээзи мындыг. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында «Харьков» лидерге артиллеристер Щербин адашкылар тулчуушкуннарга цылгараан. Адаалы 1917 чылдың Октябрьның хүнинеринде Кышкы ордуну штурмнаарынга кирипкен, а ооң оглу социализмниң идеаларын фашизмге удур тулчуушкуннарга төлептиг камгалаан. Бөгүн дайынчы үезигде чаа салгалдың далайжылары туруп турар, олар хоочун кижилериниң маадырлыг чоруктарын сактып, оларга деңнежип, маадырларга дөмей болурун күзеп турар.

Ким-даа, чүү-даа уттундурбас деп сестер бистиң флотуң аныяктарывыстың сагыш-сеткилинде сиңиккен. Адаларының болгаш улуг ажыларының маадырлыг чоруктарын олар хандыкпыладыг сонуурган. оларга чоргаарзанып, Төрээн чуртунга ынчаар ынакшыларын болгаш ооң далай кызыгаарларының ким-даа дээп болбас чоруун ынчаар камгаларынга өөренип ап турар. Октябрь революциязының киржикчилери, хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочун кижилери корабльдерге, кезектерге үргүлчү аалдап келир. Олар сактыышкыннарын чугаалап берип, дайынчы дружулгазын дамчыдып, күш-ажылчы чонга кыыгаар чок баралаа болурунче аныяктарны кыйгырып турарлар.

ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флоду ёзулуг амгы үениң алыызындан күүседүг океан флоду болуп турар. Делегей океанының делгемнеринде ам ажындырып чоруп турар совет корабльдерге радиоэлектроника, ракета чепсек чергелиг эртемниң болгаш техниканың мындыг улуг чедишкинниринг ажыглап турар. Чуртуң камгалакчылары бистиң кызыгаарларывыстың тиилеттирбес камгалалынга бүгү-ле эргежок чугула түүлдерлиг болзун дээш, чурт күжүн-даа, хөрөңгилерин-даа харамнанмас деп, СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Бержнев бо чылдың Май 1-де Кызыл шөлге чугаазынга демдегээн.

Ракета-ядролуг даймының негоделединиге долу хемчээлбиле таарышкан мырыңай чаа, амгы шагның океан флодун бистиң чуртувуска соолгу чылдарда тургускан. Ол флот дүргеп ажындырер, далайларга моондак чок чоруур болгаш агаар-бойдустуң кандыг-даа байдалдарын барымдаалавас, аажок согуглу күүседүг болгаш дайынчы туруштуг, дайынга ооң далайлар кежиндир девискээрлеринге болгаш океан делгемнеринге согуушкуннарны тавартыштырып шыдаар аргалдыг шак ындыг корабльдерлиг.

Совет флоттуң үндезини болза суг адаанын янзы-бүрү утланышкынныг атомнуг хемелери болуп турар. Олар суг адааннан адып үндүрер ырак дээштиг ракеталыглыг болгаш амгы үениң боду октаныг торпедаларлыг. Ол корабльдер эмгы шагның дайынныга эң нарын-даа соруулгаларны шиитпирлээр аргалыг дээрзин бистиң атомнуг хемелеривистиң экипажтары каш удаа бүзүредип келген. Оларның дайынчы аргаларын ырак океан походтарынга, делегейни дөскиндир ажындырышкиннерге, хөй санныг шенелде өөредилгелер үезинде хөй удаа хынап келген. Соңгу Доштуг океанның кылын доштарынын адаа-биле бистиң корабльдеривистиң барып турганы Соңгу полюстуң районунда Арктиканың делгемнеринин кырынга Совет Шериг-Далай тугу чоргаар киискин келген. Ам вице-адмирал, Совет Эвилелиниң Маадыры А. Сорокинниң командылаашкыны-биле совет атомоходтарының делегейни дескиндир бөлүк походу чедишкинниг доозулган. 40 мун чыгам километр чер аразын бөлүк корабльдер кончуг нарын байдалдарда безин суг, дош кырынче үнмейн, чаазы чок ажындырип эрткен.

Далайның ракета чедирер болгаш далай хемелиниге удур ужар түүзү, амгы үениң суг адаанга чоруур корабльдерд, эрик артиллериязы болгаш далай чадаг шерии флоттуң кол күжүү болуп турар.

Мынчангаш, ССРЭ болза ам шынар телээы-биле чаа ракета-ядролуг, суг адаанга чоруур хемелезлиг болгаш ужар түүлдүг океан флоттуг. Ол хөөрге Делегей океанының кандыг-даа районунга стратегтиг соруулгаларны чедишкинниг шиитпирлээр аргалыг.

Совет Шериг-Далай Флоду Варшава Керээзиниҥ чурттарының флоттары-биле сырый демнежин тургаш, дайынчы соруулгаларны шиитпирлеп, дайынчы болгаш политиктиг белеткелди чорудуп турар. ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң Кол командылакчызы, Совет Эвилелиниң Флот адмиралы С. Г. Горшковтуң удуртулгазы-биле «Север» дээр команда-штаб өөредилгеэин чоокта чаа арттырган ваза тодаргай чижек болур. Ол өөредилгениң онзагай түүлдериниң бирээзи чүл дээрге ооң улуг хемчээлдиг болганы болур. Төрээн чуртунуң эриктеринден муң-муң миль ырак черлерге Польшаның болгаш ГДР-ниң флоттарыбиле сырый демнежин алгаш, совет шериг далайжылар боттарының соруулгаларын чедишкинниг күүседткен. Ол өөредилге акы-дуңма чурттарыҥ далайжыларының найыралының болгаш сырый кады ажыдажылгазының чыыштыкылачак кергүүү болган.

Боттарының дайын белеткелдерин социалистиг чурттарының кызыгаарларынын чоогунда кургаг болгаш далай черлерге болганчок-ла кыза берген турар империалистиг күрүнелериҥ чеңгээлиг үүлгедиглериге Варшава Керээзиниҥ чурттарының Каттышкан чепсектиг күштеринин штабының дайынчы белеткел планын ёзугаар чоруткан өөредин бүзүрелдиг харыы болган.

Эрткен чылдардаазы-биле бир домей, бо чылын-да совет шериг далайжылар боттарының байырлалын — Шериг-Далай Флодунуң Хүнүн төрээн эриктеринден ырак черлерге — Соңгу Доштуг океанның кылын доштарынын адаанга. Атлантика, Оожум болгаш Индий океаннарның ханыларында, Чер ортузу болгаш өске-даа далайларның делгемнеринге эртпирер. Олар байырлалын дайынчы болгаш политиктиг белеткелиге чаа-чаа чедишкиннери-биле, өөредилге соруулгаларын үлегергиг күүседирп-биле утпуп, Төрээн чурттуң далай кызыгаарларын серемчилелдиг камгалап турарлар.

Флоттуң күжү, флоттуң алдары — ооң кайгамчыктыг кадрлары — офицерлер болгаш адмиралдар, матростар болгаш старшиналар-дыр. Төрээн чуртка олардың кызыгаар чок бердинишкиниҥ, социализмниҥ чаалап алышкынарын хаанының соолгу дамдызынга чедкр камгалаазырына белеп чоруу — бир эвес агрессорлар совет улустуң тайбың ажыл-ижин үрээрин диттингиптер болза, оларга өлүмнүт ойтур шавышкын бээрингө корабльдерни болгаш кезектерни чогуур белеп байдалга тургузарының үндезини-дир.

В. И. Ленинниң торуттуунген хүнүнден бээр 100 чылын төлептиг үткүүр дээш флотта калбарган социалистиг чарышка кажан кезээде шыкаш, коммунистер биле комсомолчулар үлегерин көргүзүп турарлар. Чедип алдынган түүлге оожургавайн, харын улам улуг бедиктерни чедип алырынче олар түүкүл салып турар.

ТҮҢНЕЛ ҮНДҮРГЕН

Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхозтуң ажыл-ишчилериниң чартык чылда кылган ажылдарының түңнелдерин колхозтуң чоокта чаа болуп эрткен маёвказынга колхоз дарганы Моңгуш Хунажык чугаалаан. Колхозчулар бирги чартык чылда багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Күрүнеге аът садарының чартык чыл планын 104 хуу, сүттү 104 хуу, лукту 105 хуу күүседткен. Ниитиниҥ малының баш санын өстүрериниҥ планы күүседтинген.

Ынчалза-даа малдың чаш төлүн алгапы куду болган. Ниити колхозтан 1147 хой, 85 инек кыырааи. Бир хойга онаалтыр 2,1 кг дүк кыргып алдынган, бир инектен ортумаа-биле 457 кг сүт сагдынган. Бо саннар мурнунда чылдардан куду болуп турар.

Ук хуралга колхозтуң 49 мурнакчыларын 580 рубльдиң өртектиг түүлдери-биле шаңналаан. Олардың арааныдз хоочун тудугжулар М. Дакпай, М. Балчынмаа, трактористер Т. Хава, М. Конгар, челаачы О. Маңзырыкчы, хойжулар С. Бегза, Х. Моңгуш-оол, М. Сарыг-оол, салгычылар М. Анай, М. Дунчуу болгаш өскелер-даа бар. Маёвканың киржикчилери В. И. Ленинниң торуттуунгениниҥ бээр 100 чыл болурунга, Совет Тываның 25 чыл оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр, күрүнеге садар планныг онаалгаларны ноябрь байырлалының бетинде ажыр күүседир деп шиитпирлээн.

Маёвканың түңнелиниде аът чарыжы, бөг кагары, боодалга, шыдыраа, хол бөмбүүнүк маргылдаалары, 64 мөгениҥ хүрээн база болган.

О. АРАКЧАА.

* * *

КРАСНОДАР КРАЙ. Кодээ ашыл-агыйның Краснодар эртем-шинчилел институдунга бүдүргеп нүзүн чажып тарыыр «Безостая—1» дээр кайгамчык кызыл-тас бар. Бистиң чуртувустуң хөй зоналарынга белгаш даштыкы чурттарга бо кызыл-тас бедик дүжүттү берип турар. Академик П. П. Лукьяненко безостаяның өөрүн тургузары-биле селекция ашылын үргүлчүлеп турар. Ийи чылдың мурнунда база ийи чаа сорту «Аварияны» болгаш «Кавказты» күүрүнениҥ сорттар шыгалдазынга киирген. Олар «Безостая—1» сорттан дүжүдү бедик болгаш хлеб быжырар талазы-биле бедик шынарын көргүсиен. Чаа сорттарның тараазы улуг болгаш сывы ушпас.

ЧУРУКТА: академик П. П. Лукьяненконуң селекциязының нүзүн чажып тарыыр «Аврора» кызыл-тазы-дыр.

Е. ШКЛЕПОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

* * *

КАПИТАЛ ТУДУГ

Беш чылдың дөртүү чылының баштайгы чартыы доозулган. Республиканың тудуг организациялырындан эрткен алды айларда «Тыва кодээ тудуг» трест, № 72 механизированнаҥ, «Сибирьниҥ техмонтаж» участогу өскелерден эки коргүүлерлиг ажылдаан болгаш капитал салышкынны шиңгээдин алырының күрүне планын ажыр күүседткээн.

Ынчалзажок чартык чылдың капитал тудуг планы ниитизи-биле күүседтинмээн, кол фондуларны ажыглаалга киирериниҥ планы үүле 51,7 хуу күүседтингеп, ооң иштинде бүдүүлге объектилериниҥ тудуу 56,3 хуу болган. Харын-даа эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге 2,1 млн рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары эвээш шиңгээттинген.

Үстүнде айыттынган чурагайлардан алгаш көөрге, капитал тудугда байдал дүвүренчиг апарган. Тудуг-монтаж ажылдарының темпизин дүргегедир дээш республиканың тудуг организацияларының удуртукчулары, ында партия болгаш хөй-ниитин организациялары боттуг хемчээлдиг алыр ужурлуг. Чылдың үшкү кварталы тудугуҥ фронтузун калбартырынга эң таарымчалыг үе. Хүн дурту узун айларда немелде хлеб-чегликтерни организастап турган, бирги чартык чылда болган хожудашкынны уулткавышаан, үшкү кварталдың планын ажыр күүседир хемчеглерни алыр херек. Ынчаар ажылдан болурунуң бүгү аргалары, бистө бар. Тудуг материалдарының курлавыры четчир. Москвадан болгаш өске-даа хоорайлардан келген суругуулдар тудуг организацияларында шулуудан ажылдап эгелээн. Бо бүгү факторларны ажыглавышаан, бүгү тудугжулардың күш-ажылын бедик бүдүрүкчүлүг организастаавы чугула.

Тудуг ажылдарының хожудап турарының кол чылдагаазыны болза, ажылчыннарның күш-ажылын багай организастаанында деп чугаалап болур. Ылаңгыя белеткел ажылдарын баш удур кылбаанындан, тудуг материалдары болгаш механизмнерни чогуур үезинде эккелбээнинден аалчеглер ажылын бир, ийи шак ослалдан эгелээр, чамдык таварылгаларда будун хүн анаа хүнээр таварылгалар кайы хөй.

Тудуг объектилериниҥ күш-ажылдың сагыыга-чурумун экижидериниче кичээнгей салыр херек. Чылдагаан чок черге ажыл-шагы үзүр, ажылга үнмес чорук чамдык участоктарда мурнукуунудан ногаадаан. Маңаа чижек кылдыр «Кызыл тудуг» эргелеин ап ворээлп. Бирги чартык чылда бо эргелеге 5492 кижи-хүн прогул болган. Ында ажылдап турар 240 ажылчынга онаалтыр алырга бир кижи-ле 20 ажыг хүн ажылдаваан болуп турар. Ооң уламындан эргелел чартык чылдың тудуг-монтаж ажылдарының планын үүле 67,9 хуу күүсеткени таварылга эвес, а бир кижиге онаалтыр ажылдан кылышкыш 82,5 хуу болган. Прогул хөй болуп турар участоктарда чүле бүдүүлге көргүзүглерп кудулап турар эвес. кижилериниҥ ажыл толевирп база-ла эвээжеп, ооң уламындан бүдүн бригадалар, аалчеглер сандарап турар. Хову-Аксы комбинаттың тудуунда ажылдап турар бригадаларга ындыг фактылар турган.

Тудуг эргелелеринде, участоктарында партия, комсомол, профсоюзтел организацияларынга өртикен алды айларда «Тыва кодээ тудуг» трест, № 72 механизированнаҥ, «Сибирьниҥ техмонтаж» участогу өскелерден эки коргүүлерлиг ажылдаан болгаш капитал салышкынны шиңгээдин алырының күрүне планын ажыр күүсеткээн.

Тудуг объектилериниҥ күш-ажылдың сагыыга-чурумун экижидериниче кичээнгей салыр херек. Чылдагаан чок черге ажыл-шагы үзүр, ажылга үнмес чорук чамдык участоктарда мурнукуунудан ногаадаан. Маңаа чижек кылдыр «Кызыл тудуг» эргелеин ап ворээлп. Бирги чартык чылда бо эргелеге 5492 кижи-хүн прогул

Бөгүн — Садыг ажылдакчызының хүнү

ЧОННУҢ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНГА БАРААН БОЛУР

Тожуда ырак, кыдыг ажылчын суурда чуртаан, ажылдап турар ажылчыннар ыяшты белеткен, республиканың түлүг организацияларын хандырып турар. Берге ажылды бүдүрүп турар ажыл-ишчилерниң хандырылгазынче суурда магазиннерниң ажылдакчылары кичээнгейни салып, Кызыл хоорайдан аъш-чем болгаш үлетпүр барааннарын үзүктелиишкин чокка чагыгны ап, ассортиментизин элбекшидип турарлар. Ырбанның садыгжылары беш чылдың дөртүү чылының эрткен айларында бараан саарылгазының планнарының күүселдезинге эки түңнелдерни чедип алган.

Үлетпүр бараанарының садыгжыны Анна Давыдовна Абрамкина суурнуң мурнакчы садыгжыларының бирээзи, бараан саарылгазының планын ай, квартал санында ажыр күүседип келген. Анна Давыдовна садып алыкчыларны эвилең хүлээп ап, оларның айтырыг, негелделеринден кажан-даа бужурганмас, шупту-зун харыылап бээр. Үлетпүр бараанарының магазининге чүгле улуг кижилер ээп хереглелдерин садып ап турар эвес, бичии чаштар ада-иелерин-биле чедип келгеш, ойнаарактарны садып ап турарлар. Хереглекчилерни хүндүткеп ээр садыгжы бичии чаштарны онзалап хүлээп алган, оларның мурнунга ойнаарактарны делгей тургузуптарга, садып алырлар. Уругларга херектир түүдерни делгээр болукте бараанның ассортиментизи элбек, ажылчын суурнуң уругларын албан черлерни болгаш чурттакчыларның уругларын эки хандыргынган.

В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга турасхаатка социалистиг хүзөлгелерни амыдыралга боттандырар дээш тайга-сында ажылчын суурнуң садыгжылары шупту ажылдап турарлар. Бүш-ажылчы кижилерниң хандырылгазынга бараан болуп турар садыгжыларны Ырбанның чурттакчылары мактаар-даа, хүндүлээр-даа.

О. ОХЕМЧИК.

Автормуң фотозу.

ЧОН МАКТААР

Чоон-Хемчик районнуң Баян-Тала кодээ Советиниң магазинниң садыгжылары Чокпак-оол Сат, Галина Сат ажылчы чоннуң садыг хандырылгазын улам-на эжиждер, бараан саарылгазының планын күүседир дээш түүкүүлүг ажылдап турарлар. Беш чылдың дөртүү чылының бараан саарылгазының чыл планын хуусаа бетинде ажыр күүседир дээш Саттар бедин хүлээлгени алганнар.

Чоннуң хандырылгазынга бараан болур хүзөлгелерни алыяк садыгжылар ак сеткилдиг күүседип, чартык чылдыг бедик көргүзүлүг болган. Чартык чылда 54,5 муң рубльдиң аъш-чем болгаш үлетпүр бараанарын ажылчы чонга садар тургаш, 64 муң рубль кыдыр күүсеткен. Июль айда оларның соруглазы 18,8 муң рубльдиң бараанын саарылгага үндүрер турган болза, садыг ажылдакчызының хүнүүн бүдүүзүнге чедир 16,6 муң рубльдиң бараанын саткан.

Бараанның ассортиментизин үзүктелдирбес дээш, Чокпак-оол Сат Чадаана хоорайже үргүлчү чоруп, колхозчуларның чагытларын ёзугаар бараанны үндүрүп ап турар. Көдээ ажыл-агыйның чугула кампаниялары — мал чемнериниң белеткелиниң болгаш дүжүт ажылдазының үезинде ажыл-ишчилерни хүн бүрүнүң эргежок хереглелдери-биле үзүктелиишкин чок хандырар соруглары Баян-Таланың садыгжылары салып алган ажылдан турар. Сиген кезилдезинде бригадаларже дерги садыын үндүрүп, аъш-чемни болгаш өске-даа бараанларны садып турар.

Т. ШЫДЫРАА.

БЫРАК ЫРБАНДА

Белеткелчи коммунист

Күжүгет Ленчаевич Балган Бай-Тайга райпозунуң магазининге үр үениң иштинде ажылдап келген хоочун садыгжы. Ажылчы чоннуң садыг хандырылгазынга бараан болуп келгенинең дургузунда планнаг даалгаларын үргүлчү ажыр күүседип, самчыгдалдулагдал кылып көрбээн. Садыглап келген суурларының чурттакчыларынга, ниитиниң малын кадарып, чаагай хереглерни бүдүрүп турар малчыннарга, хөвү турлагларның ажыл-ишчилериңе кезээде мактаттырып, райпо баштаар черинден шаннал-макталды ап чораан.

Кооперацияның хөгжүдезинге бодунуң күш-ажылчы үлүгүн киирип чораан мурнакчы садыгжы назы-харыы улгады берзе-даа, чанчыгып өренген ажылын каалтар хөнүү чок чораан, совет садыг системазындан үнмес соруглаңы салгаш, белеткелге ажылдаарын күзеп, райпо баштаар черинден сүме дилеп, билдиришкин киирерге, оон дилээн хандырган. «Кара-Хөл» колхозта белеткелдер пунктузунга Күжүгет Ленчаевич база үр ажылдап турар. Белеткелге ажылдап келген үезинде планын доктаамал ажыр күүседип келген.

В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга турасхаатка бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришкеш, беш чылдың дөртүү чылында белеткел планын ай, квартал санында ажыр күүселир хүзөлгени алган ажылдан турар. Бо чылдың бирги кварталында белеткел планын 120 хуу күүсеткен. Күжүгет Ленчаевич колхозтан белеткелге кирер түүлдерни хүлээп алыры-биле чергелештир колхозчу өрегелерни кезип, тайылбыр ажылын чорудуп, оларның белеткелге кирер түүлдерин ой-шаанда хүлээп ап турар. Бирги кварталдың түнненде ээш Балганга «Тергиин белеткелчи» деп хүндүлүг атты тывыскан.

Дуржулгалыг белеткелчиниң чартык чылда көргүзүү база бедик болган. Белеткелдиң ниити планын 112,8 хуу күүсеткен. Дүктүүн—122, алгыкештинин—105, түлендиң дүктүүн—107, эттинин — 101, сүттүүн—100,8, чел-кудуруктуун—100 хуу күүсеткен. Мынчаар ээш түнненде чайгаар болу бербээн, белеткелчиниң кыымак чоруу-биле, ажылчы чон-биле доктаамал харылзаазы-биле чедип алдыган.

Коммунист белеткелчи кол ажылындан аңгыда хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип, партия, совет органнарның даалгаларын ак сеткилдиг күүседип келген. Кара-Хөл кодээ Советтиң депутадынга каш удаа сонгуудуп, күүсекомнуң секретары-даа, партия организациязының сонгулдалыг составынга-даа ажылдап чораан. Күжүгет Балган колхозта партия организациязының. Кара-Хөл кодээ Советтиң база бир активчизи, улуг ажылды чорудуп турар. «Кара-Хөл» колхозта «Билиг» ниитилелиниң кежигүнү, ажылчы чонга лекцияларны, беседаларны кылып чоруур.

Хоочун садыгжы садыг талазы-биле бодунуң билиин, дуржулгазын садыг кадрларынга дамчыдып берип, хөй кижини өөредип каанын демдеглээри чугула. Барыын-Хемчик райпозунда Монгуш Бараан-оол, Монгуш Бичей, Бай-Тайга районда Күжүгет Күдер-оол, Успун Долгат, Кара-кыс Араптан, Алдын-оол Араптан алышкылар Күжүгет Ленчаевич-биле кады ажылдап чораан садыг хереэн шингээдип алган. Бо түгле каш чижектир, оон өөредип каанын мурнакчы садыгжылар хөй.

1953 чылдан «Кара-Хөл» колхозта аъш-чем болгаш үлетпүр бараанарының магазинин эргелекчилеп садыглап, сөөлгү чылдарда белеткелчи болуп келген. Юбилейлиг чылга болгаш Совет Тываның 25 чыл болур өөнга алдаржыткан социалистиг чарышка алган хүлээлгезин амыдыралга боттандырар дээш белеткелчи ажылдап турар.

Х. КАН-ООЛ.

Совет Тываның садыг четкилеринде аныяк садыгжылар сөөлгү чылдарда ковудээн, школаларга алган билиглерин ханыладып, ажылчы чоннуң садыг хандырылгазын улам-на эжиждер дээш ажылдап турарлар. Олар садыгның хоочун ажылдакчыларының арга-дуржулгазын өөренип, мергежилин түн бүрү бедидип, ажылга эки түңнелдерни чедип ап турарын демдеглээри чугула.

ЧУРУКТА: аныяк садыгжыларның республика слёдунуң киржикчилери (солагай таладан) Бай-Тайга райпозунуң бухгалтери Сонам Чеченикмаа, Таңды райпозунуң Каскалда магазинниң садыгжызы Дарэчи Санай, Кызылдың «Өөнүң» деп ном магазинниң садыгжызы Анна Ашан-оол.

В. ТАРТАКТЫҢ фотозу.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЕК

Барыын-Хемчик райпозунуң садыг, хөй-ниитиниң чеменнигезинииң болгаш белеткел амылданчылары Совет коруненің үндезилекчизи Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур өөнга төлептиг үткүүр, Совет Тываның 25 чыл оюнга күш-амылчы белеткелдер ушуралмыр дээш алган социалистиг хүзөлгелерин амыдыралга боттандырыышаан, ийиги кварталда чедишкинниг амыдаан. Үүрменгтеп садар бараанарның квартал планы 110 хуу, хөй-ниитиниң чеменнигезииң—113 хуу, белеткелдерниң аңша-биле саарылга планы 131 хуу күүсеттинген.

Бөгүн, Садыг ажылдакчызының хүнүн таварыштыр райпозунуң мурнакчы ажылдыг кооператорларын парлаага дамчыштыр адап демдеглээрзи улуг өөрүшкү. Аксы-Барлыкта аныяк садыгжы Монгуш Каляжыр, район төвүнде үлетпүр бараанар магазининиң эргелекчизи Анастасия Абашкина, амыдагый барааннар магазининиң эргелекчизи Зинаида Талганчик, автолавканың чолаачы-садыгжызы Николай Чалзып олар чоннуң негелде-хереглелии хандырып, боттарынга алган социалистиг хүзөлгелерниң алдарлыы-биле күүседип турар. Белеткелчилер Зинаида Монгуш, Кан-оол Хертек коллективинде мурнакчыларның одуруунда ай, квартал планын доктаамал амырып келгеннер. Түскай эртемниг ажылдакчы Кан-оол Хертек чоонта чаа болуп эртиен республиканың аныяк кооператорларының үшкү слёдунга киришкен.

Хөй-ниитиниң чеменнигезинде арга-дуржулгалыг ажылдакчылар эвээш эвес. Улуг повар П. Вострикова, кухня ажылчыны Х. Баир, чудуруучу О. Кошкар-оол олар чонну ойшаанда эки шыналдыг чем-биле хандырып, келген кижилерге таарымчалыг байдалды тургузар дээш кызыгаа ажылдап турадлар.

Райпо магазиннериниң хөй кезии планныг онзалгаларын күүседип турза-даа, чамдыктары квартал планын күүседип шыдавайн турар. Зоги-Баглыкта аъш-чем болгаш үлетпүр бараанарының магазини, район төвүнде № 1 магазин ийиги кварталда планын күүсеттпээн. Райпо баштаар черм, онда партия, профэвилея организациялары социалистиг чарышты ам-даа негелдеге чедип организаставайн турарындан чамдык планныг онзалгалар күүсеттинмейн турар.

О. ДАНЗЫ-БЕЛЕК.

КЫШКА УТКУШТУР

Улуг-Хем райониуң «УТКА 25 чылы» совхозта ажылчын кооперацияның Арысканда № 6 магазининиң садыгжылары чаңгыс ог-бүле Михаил биле Татьяна Чымбалар салбырның ажыл-ишчилериниң хандырылгазынга бараан болуп, планныг онзалдаларын чедишкининг күүседип турарлар. Садыгжылар хереглекчилер-биле үргүлчү харылзааны тудуп, оларның чагыгларын ёзугаар бараанны эккеп турар. Садып алыкчылар боттарының хереглелдерин чагып ап келген.

Чартык чылдың бирээн планын 103 хуу күүсеткеш, ажылчын кооперацияның баштаар черинин магазиннер аразынга шилчип чоруур выпелин албышаан, акша-биле шаңнаткан. Садыгжылар бараанның ассортиментизин ковудедир талазы-биле хемчегларни ап, ажылчын кооперациянын баштаар черинге чагыгны киирип, янзы-бүрү бараанарны ап турар.

Ажылдаар чер таарымчалыг болза, ажыл чедишкининг, күүселдези иезку болыр. Ынчангаш магазининиң септелгезин Михаил Чымба бо чылын эрте доозуп, ажылдаарынга, хереглекчилерге таарымчалыг байдалды тургузар дээш септелгенин май айдан эгелеп чоруда берген. Магазинни үр үениң иштинде септен ылгбааны-биле ылыр ажыл хөй ам ылыдыганы эвээш. Башкынын аззевиринин үш верганы эгли берген, дужер четкен, шалазы ирип калган, ойбактар змгежок, кажаа-херими ол-бо талааларже ийлеңгилей берген. Хаалгаларның, соңгаларның чаактарын чаарты ылып каан, чаа печкалар салдынган, бүткен ажылдар ол-ла.

Арысиан суурда бир ларёк бар, долгандыр кажаа, бараан шыгнаар склад-даа чок, септелге-даа ылып корбээн. Ларён ылыыр дээш ийи өрээл башкыны алреиь айда ажылчын кооперацияның баштаар чеоп садып алгаш, мынчага чедир дерип ылдырбаан. Садып алган башкын эзи, үреилп турар, а ларёкту септеп ылыбайн турар. Ларёктуң садыгжызы Дес-пан ажылчын кооперацияның баштаар черинге айтырыгны тургузуп келзе-даа бүтпейн келген. Чүгле бо ийи садыг четкизи кышка утнуштур белетпеттинмейн турар эвес, Ак-Туругда, Иштии-Хемде болгаш Арыг-Узуунде магазиннерде, ларёктарда септелге база багай.

Арысканда садыгжылар магазининн септээри-биле май айда хостааш, силадка садып алыкчыларны хүлээп ап, садыглап чайлааннар. Септелгени шулуудадыр дугайында ажылчын кооперацияның баштаар черинге дилег ылыырга ажыл-агый эргелекчизи Н. Титовага айтыышкын берип каар, эргелекчи херекке албайн келген. Магазинниң септелгезинге тудуг ыяшы херек, ол чок. Ажылчынарның ылаган ажылдарының нарядын ылгаш, баштаар черге киирип каарга, төлеп бербейн турар. Бо байдал ажылчынаар тып ажылдадырын бергедеп келген.

Арыг-Узуунде ажылчын кооперацияның ажылында четпестер республика солуннарынга үнүп келзе-даа, оон түңнел ылдыммаан, четпестер үргүлчүлевишаан. Кооперацияның ажыл-чорудулгазын сайзырангайындыр, ажылчы чоннуң хандырылгазын эккидер дээш садыгжылар орайдажып, кылза чогуур хемчегляр дугайында айтырыгларны ажылчын кооперацияның баштаар черинге тургузарга тоомчага албайн турары канчап-да таарышпас.

Т. ОЧУР-ООЛ.

САДЫГНЫ АРБЫДАТСА

Республиканың наймысалы Кызыл хоорайның Гастелло аттыг культура болгаш дыштанылга парыгынга дыштанырдаа, аңаа-даа хүннерде чон хөй келир. Маңаа, арыг агаарлыг черге дыштанып, селгүүстээн кижилер оюн-тогланы көрүп, кинога, негаан театрның концертгеринге база баарлар. Чамдык дыштанып хүннерде көөр түве-ле хөй, кижи бажыңынга барып чемненип, суксуннап алыр чай безин тыппайн баргылаар.

Чай дургузуунда наркка культура-массалыг хемчегляр тургулчу болуп, чон хөйүү-биле кээп, сонуургап көрүп турар болганда, маңаа садыг четкизин арбыдадыры чугула деп бодаар мен. Мурнунда чылдарда сес ларёк ажылдап турду, бо чайын оларның түгле чангызы ажыттынган болгай, оскези шоочалыг чайлаан.

Шоочалыг куруг турар ларёктарның чамдыктарын ажыглап, наркка чыглып, дыштанып турар масса чонну белен чемниле, суксуун-биле хандырар хемчегларни алырып хоорайның садыг черинге сүмелеп каалыңар. Чай төнүп турда, наркка немелде садыг организастаанының хереэ түү боор деп номчукчу бодай бээри чугаажок, чаңгыс чай бо эвес, келизин болаан, бо каш олурутну бижиним.

В. САГАН-ООЛ.

Делегей бо хүннерде

Делегейде чугула болуушкун

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болган делегей Чөвүлел хуралымың чедишкинин болгаш улуг ужур-дузазын демдеглевишаан, Данияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Күүсекомунуң кежигүнү И. Нерлундтуң «Ланд ог фолк» солунга парлап үндүрген түүлүгне бижээни болза, антиимпериалистиг күштериң чарылгырышкынынга болгаш каттыжарының болдунмазынга идегээн реакция күштерин Чөвүлел хурал айыызыраткан. Чөвүлел хурал коллективтиг хөделиринге партияларның арганың көргүзеен болгаш антиимпериалистиг база чоон бүгү ыштерге оруктуу айытхан.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралы социализмни тургузар талазы-биле ажылды баштап турар ол революстуг каттышкан күштерге чаа перспективаларны ажыдып берген, ол ажыл хамыктын мурнунда Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының салыышкынының ачызында бистиң үевисте делегейниң чазыткан.

БЕРЛИН. (СЭТА). Социализмниг делегей системазы империализмге үзүп дээшелге ыяа болган ол революстуг күш болуп турар деп чүвени Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москва Чөвүлел хуралы бээ катаа көргүзеен дээрээ ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат Вальтер Хальбриттер чугаалаан.

Вольфен хоорайга чүве чугаалап тургаш, В. Хальбриттер тайбыкыы хандырар дээш демиселге болгаш антиимпериалистиг демиселге Совет Эвилелиниң ролюн онза белги-биле үнелээн. Совет Эвилели социализмниг делегей системазының, делегейниң антиимпериалистиг фронтузунуң хүрээлелиниге онза шинитпирлиг ролду ойнап турар деп, ол чугаалаан. Совет Эвилели империализмге үзүп демиселге, социалистиг күрүнелериниң экономиказын быжыглаар болгаш кады ажылдажыгазы дээш демиселге шинитпирлиг күш.

Совет чурукчуларның Африканы көрүп чурааны

АЛЖИР. (СЭТА). Алжирниң совет культура төвүнде делгелге ажытынган. Делгелгенің ады «Африканы совет чурукчуларның көрүп чурааны» болган. Ону культураның баштайгы бүгү Африка фестивалынга хамаарыштыр организастаан. Делгелгеде 25 совет чурукчуның чураан 80 хире чуруктарын көргүскен.

РСФСР-ниң улустуң чурукчузу Н. Пономарёвтуң «Асуан плотиназы», РСФСР-ниң уран түүлүрининң алларлыг ажылдакчызы Н. Долгоруковтуң хамаарышпас догуиналы чаа Африканы көргүскен чуруктарын хөй санныг көрүкчүлер сонуургап турар. Африканың онза сонуургаңчыг уран түүлүн Африканың хөй-хөй чурттарынга чораан армян чурукчу М. Шагинян хөй улуг-улуг чуруктарында көргүскен.

Совет кижилер Африканың улустарының амыдыралын болгаш ол ишке болуп турар бүгү болуушкуннарны ажаок сонуургап турар деп, ССРЭ-ниң культура министри Е. А. Фурцева делгелгени ажыып тура медеглээн. Культураның баштайгы бүгү Африка фестизалы түгле Африканың эвес, харын бүгү делегейниң улустарынга улуг ужур-дузалыг деп Е. А. Фурцева демдеглээн.

Вьетнамда дайынга химиктиг чепсектер

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Пентагон Мурнуу-Чөөн Азияда дайынга «и-эс» дээр хоран газтын ыяшыг курлавырын мөөнгээн. Ол газ Мурнуу Вьетнамның бүгү девискээрин хораннаарыныа четчир. Каттышкан Нациялар Организациязынга кирген илетхелиниге сураглыг америк биолог Мезельсонуун дыцнатканы болза, 1964—1969 чылдарның үезинии дургузунда армия Мурнуу-Чөөн Азияга ажыглаары-биле 13.736 муң фунт газты садып алган. Түгле бо чылда безин 6 миллион акыт фунт газты садып алган.

Во сапнарны парлавышаан, «Вашингтон пост» солуннуң бижээни болза, Пентагон химиктиг дайынны чорудары-биле тускай саавырны тараткан. Вьетнамда шериглерге улуртулга кылдыр үндүрген ол саавырда газты вертолёттан канчаар чаптырарын, ону артиллерия октарынга канчаар «савалаарын» болгаш өске-даа ол ышкаш түүлдерни таймылбырлаан.

Химиктиг дайынны чорудар будумелдерни ажыглап турарын агартышаан, шеригэрге-чагыргаларның телэлекчилерни ону «буянныг чорук» деп ыят чоту-биле чулчурбушаан, «эргежок чугула таварыла» болганда кижилерни өлүрер ужурга таварыжып турар деп, чугаалап турарлар.

ЧӨПТҮГ САГЫШСЫРАЛ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Окинавада химия чепсээн мөөнгеп шыгжаан чер тургустуган фактыны Пентагон шын деп миннип бадыткаан. Аңаа чүгле Японияның эвес, харын америк шериг базаларында бар оске-даа чурттарның чону база сагышсыраан турар. Информация агентилелдериниң дыцнадып турарын ёзугаар алырга, филиппиниериниң девискээринде турумчуп алган америк баазаларда ыяшыг чепсек курлавырының тургустуганының дугайында парлаалгада дыцнадыглар иөстүп келгенин барымдаалаан, аңаа хамызы-биле сагышсыраанын Филиппиниериниң чазаа америк алчиге илергейлээн.

АКШ-тың алчизи оң дыцнадыгларны бадытказырындан ийикпе хүлээвезинден ойталаан. Оон уламыыдан Филиппиниериниң сагышсыраанын улам күштелген деп, агентилелдер дыцнаткан.

Окинавага шериг албаннытларның хораннаны бергеп, медерел мунчуразыр газы өлүмнүг эвес деп америк шериг эргө-чагыргалары бадыткаан. Ону конгресс иежигүнү демократ Генри Реусс төлөлекчилер палатазынга сойгаан чугаалаан. Кижи чаңгыс-ла миллиграмм ол газты дыцнытар болза, кап-даа минута дургузунда өлүп каар деп, Реусс демдеглээн. Медерел мунчуразыр газтың хоралыының дугайында шын дыцнадыгны хөй-ниитиге бээрин Реусс Пентагондан негээн.

Президент Насерниң чугаазы

КАПР. (СЭТА). Араб социалистиг ээлелдиң Бүгүнационал конгрезиниң үшкү сессиязынга КАР-ның президентизи Гамаль Абдель Насер делгеренгей чүве чугаалаан.

Улустуң салым-төлүн таварыла-биле болур чедимче чок чүүл эвес, а оон күзел-соруу, патриотчу сеткил-сагыжы, бергедерге шыдажып, аймыды ажыл эрттеринге оон беделиин тодарадып турар деп, ол медеглээн.

КАР-ның девискээриниң кезиин дайзынның ажеххээн КАР-га ыяшыг-даа коргунчуг болгаш аймыдыг эвес фант болур деп, президент чугаалаан. КАР-ның президентизин Израильдиң политиказының агрессия мөөгүзүн демдеглеп, ону империалистиг күрүнелериниң, бирги ээлчегзе АКШ-тың боо-чепсекти киирилтирбишаан, деткип турарын айытнан. Израиль бүгү агрессия үүлгедиглериниң доктаамал эгелекчизи болуп турарын Насер медеглээн. Сөөлгү ийи чылдарның дургузунда КАР-ның күчүзү дыка өскен. Израильже эжелетиен араб девискээрлерин хостаар дээш демнеежиривге бодунуң чуртунуң улузунуң шинитпирлиин президент илергейлээн.

Делегей байдалының айтырыгларынга хамаарыштыр чүве чугаалап тургаш, Гамаль Абдель Насер политиктиг деткимчеан, шериг болгаш экономиктиг улуг дузалымчызы дээш Совет Эвилелиниге чүректиң ханызындан өөрүп четтиринишкинин илергейлээн.

Оон дараазында КАР-ның президентизи 1967 чылдың июньда израиль агрессиязының соонда үениң дургузунда чурттуң экономика талазы-биле чедип алган чедишкиннерин чугаалаан. «Туячуушкун чурттга социалистиг чаартылгаларның чорудулгазын араза сөөскатпас, харын ону ханылаарынга ол дузалаар ужурлуг» деп, президент медеглээн. Даймн үезиниң бергелери турзажок, КАР 17 чылдарның дургузунда ол баштай чурт иштинче ширер чүүлдерден дашкар үндүрер чүүлдерниң ажыг болурун чедип алган ээрээш президент ыйытнан.

Гамаль Абдель Насер чурттуу индустриализастаар талазы-биле кемчегларни бедиидиве үнелеп, фосфор болгаш алюминий будурер талазы-биле заводтарны КАР-га чударынга Совет Эвилелиниң деткимче көргүвер дугайында июль 23-те Москвага ат салган протоколду онзалаан демдеглээн.

Көдээ ажыл-агыйның айтырыгларынга доктаалгаш, президент Насер чоннуң ажыв сынына опаштыр черниң эң хөй дээн хемчээлин доктаадырын санаадаан.

Парлаага конференциязы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Р. Никсон Алия, Европа чурттарынга баарының будүүзүнде Гуам оргулукка чоруп тургаш, июль 25-те парлаага конференциязын арттырган.

Ам Мурнуу Вьетнамга баар план-салаанын чон деп, корреспондентилериниң айтырыгларын харыылап тургаш, президент айытнан. Ынчаар болза-даа Бангкокка баргаш, Сайгонда америк алчин Банкер-биле болгаш Мурнуу Вьетнамда америк шеригларниң командылакчызы Абрамс-биле ужуражыр мен деп, ол дыцнаткан.

Ам Мурнуу Вьетнамда америк шеригларниң саның моол соцгаар кызырар планнарынга дугайын чарлаар дивейн турар мен деп, президент медеглээн.

Никсонуң чугаалаанын ёзугаар алырга, АКШ Вьетнамда дайын доозугаан соонда Азиядан чайлап баар дивейн турар.

Президентиге кандидаттар

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның президентизиниң албан хужаалынга кандидаттар кылдыр 24 кижи бүрүткеткен. Президентиниң сонгулдазы август 16-да болур. Оларның иштинден 11 кижиниң аттары бүрүткөшкининиң сөөлгү хүнүнде билдингеп.

ПТИ агентилелдиң таратканы кандидаттарның ат дазызында Индий национал конгресс башкарыкчы партияның албан ёзугуның кандидазы Сандживa Редди. Индияның Коммунистиг партиязындан парламентининг депутаттарының, Компартия-биле кады Революстуг социалистиг партияның, а ол ышкаш чамдык хамаарышпас депутаттарның деткээни В. Гири бар.

«Сватантра», «Джан санго», «Бхарата кранти дал» партияның удуртукчуларының депштгеени Индияның сан министри чораан Дешмукх президентиниң албан-дужаалынга кандидаттарның арасында база бар болган.

Оон өске кандидаттар — шоолуг эвес сураглыг кижилер сонгударынга идегеп херек кырында чок болуп турар.

Деткип турар

ДЕЛИ. (СЭТА). Банкылэрниң 2.000 хире албан-хаакчыдары Индияның хуу улуг банкыларын национализастаанын деткиири-биле чыскаалды Делиге организастаан.

Чайыктап турзажок, олар премьер-министр Индира Гандиниң резиденциязынга чедип келгеш, «Банкыларны национализастаавынга байыр чедирип тур бис», «удам ээн ажылдадырыыеты бүдүредип тур бис» деп лозунгларны салган.

Чыскаалдың киржикчилери Индира Гандиге чагаанны тудускан. Ында чугаалазынга болза: «14 хуу коп банкыларны национализастаар деп дидим шинитпириңер-биле хожбаштыр банкыларның салбыраарын национализастаар ужурлуг» деп, чагаада чугаалаан.

Дипломнуг өгбелер

Чувашиянын дээди өредилге черлериниң дипломнуг ви улуг назылыг кылдыр журналист болгаш очулдурукчу Н. А. Андреев санадын келген. Чувашиянын П. Н. Ульянов аттыг күрүне университединиң төөгү-дыл факультединиң дашкаартан өөренир салбырын А. Н. Андреев эжер чылын, чедеп чеди харлыында, хөй-хөй эртем шинчилеларин бижээн чогаалдарлыг, чуваш дылдың терминология, лексикографиязын биляри-биле үнелеткен турган доосхан. Кырган назыда ынчалыр үнеледир эргени Наум Андреевичиден көдээ математика башкызы Г.-П. Ильин ап үнген. Г. П. Ильин Чувашиянын И. Я. Яковлев аттыг башкы институдунуң физика-математика факультединиң дашкаартан өөренир салбырынын дипломун севен харлыында алган. Анаа диплом-биле катай ол институттуң хүндүлел бижинин болгаш П. Я. Яковлевтиң юбилей медалын тыныскан. Ректорнуң тускай дужаалында Ильичиниң чедишкиниерин, ооң ажыл-ишке ынаам, шудургу, түтүлдүүн демдеглээн.

Ол институт чуваш улустуң чырыдымчызы И. Н. Ульяновтуң адын эдилеп турар. Башкы эртемниң талазы-биле дипломун алырда шылгалда тудар темазы кылдыр ооң ажыл-чорудулгазын Георгий Ильич Ильинниң шилип алганыла база ужурла бар. Ильин Симбирскиниң чуваш башкы школазынга бижээде Яковлевке башкыладып турган, 1907 чылда революсчу хөделишкиннерге киришкен ужурунда дөртен сургуул-биле кады үндурткен-даа болза, башкы эртемниң талазы-биле үнелиг билиглерни чедип алган.

Назы-харыы улгаткан-даа болза, Георгий Ильич математика башкылаарын Штанашин суурда үргүлүвелиишаан. Хоочун башкы хөгжүмге янак, шүлүктер бижинир, бодунуң кады өөренир чорааш, Симбирск школазындан кады үндурткен эжи К. В. Ивановтуң бижээнин сураглыг «Нарспи» шүлүглелин орус дылга катап очулдурар күзелдиг.

Чаяттынган өөренир салымныглар чүгле чалыылар эвес. Дипломнуг ол өгбелер чалыы чүректиг эвеспе янчаш?

А. СТУДЕНЕЦКИЙ.
ЧЕБОКСАРЫ хоорай.

ШЫЛГАРААННАРГА ШАҢНАЛДАР

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Брянск областың девискээринге партизан шимчээшиннинге идепкейлиг киришкен, Венгр Улус Республиканың хамаатылары —Ласло Гамбургерни, Бел Гендени, Андор Керешини, Иштван Майорну, Пал Фельдешти Ада-чурт дайынының орденинин I чергеэ-биле, Иштван Геллэни, Иштван Танцошту Ада-чурт дайынының орденинин II чергеэ-биле, Ласло Неваини Кызыл Сылдыс орден-биле, Дьердь Фогарашини, Ференц Фогарашини «Эрес-маадырлыг чоруун дээш» медаль-биле, Вилмош Кадарны, Шандор Лаштошту «Дайынчы ачы-хавыяалыг болганы дээш» медаль-биле шаңнаар дүтайынга ССРЭ-нин Дээди Советининиң Президиуму Чарлых үндүрткен.

Шаңнатканнар — немец-фашистиг ажелекчилерге удур совет улустуң Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Брянск черинге дайылдажып турган партизан отрядтарынга эки тура-биле киргеш антифашистер. Фашизмге удур демисеэлге совет улус-биле кады киришпишаан, боттарының хостуг чаа Венгрия дээш дайылдажып турарын патриоттар биляп турган.

Венгр эштер шериг талазы-биле чүүл-бүрү түскай эртемниг. Ласло Гамбуртер Брянск областың Сузем районунга

Пльичиниң ажыл-ишчи кижилер-биле чарылбас харылзаазын олум бээнге үзе киргеш ыдаваан. Ооң ол харылзаазының болгаш Мавзолейниң дугайында Владимир Шрейбергтиң «Биче када Ленин-биле кады» деп спенарийин ғаатаар режиссёр Михаил Товаровтуң удуртказ, кино тырттырар болуу шүлүглеп кино тырттырып турар.

ЧУРУКТА: киноны тырттырып турган үе. Кино аппаратының чанында (солагай талдан оң талаже) оператор В. Судейкин, киноның режиссёру М. Товаров, ооң дузалакчызы Г. Гудкин.

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозы.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Дөрту КУУЛАР

ЛАМАЛАР СҮЛЧЭЭЗИ

(Документалдыг тоожудан)

(Эгези № 174 солунда.)

Бир-ле катап, дүш үезинде чүве ийин он. Хүрең-бажың кедээинде улуг бажың чанып-биле артып чыткаш көөрүмге, Чочу-лама, Змчи-хелиң баштаан еске-даа лама идик-хептиг дыка хөй кижилер ыпаар кирип турлар. Аная араттарда эмгежок. Та кандаай кижи ийик мен, ламалар чылыган черже-ле тывыржыр. Сонуургазырым мырынай коичуг. Менден башка аныяк болгу дег кижилер-даа чок. Улустуң соонда дүжкаа кириптим. Кире бээримге, хөлчок улуг өрээл бажың. Ында узун, канчыланып орар калбак ыяштар каккылап каан. Улус ындамында таныжар зайы-биле олуруп турлар. Өрээлиң дөрүнде узун стол салып каан, ооң артында база-ла мындыг сандайлар каккылап каан. Ында-бээр көрүп турарымга, Чочу-лама дөө ол улус аразында чүтаалашкан, каттырган тур. Оларның артында, идик-хевш ламалар эвес болгу дег улустуң аразынга барып олуруп алдым.

— Ламалар ында хурал ылып турар. Оларның эмээри-даа, боттары-даа баксыраан улус болдур ийин бо — деп, чанымда олурган эр аяар сымыраны аарак, чанында орган ажинге чугаалайдыр.

— Оларның ооху шагда билдингир улус-ла болгай —деп, каттыжып кагдым.

— Силер, кайыын келген силер, ғдың кымыл, дүнмай? — деп, демги эр айтыра-дыр. Адымны, кайын келгенимни, кайда ажылдап турарымны, эмнелге ажыттынар, аная хелемечилеп ажылдаар деп турарымны тайылбырлап чугааладым.

— Сен-даа шын чүве бодап алган ол-дур сен, мээң адым Седеп. Чөөн-Хемчиктен келген кижи мен, манаа өөренир бодаш келдим, моол ном өөренип тур бис, бергеэи-ле кончуг чүве-дир, өөрүм он хире кижи — деп чугаалай-дыр.

— Бүгү-ле чүвеге орустар өттүнүп турар улус ышкажыл бо. Бурган башкыга удурланырга кайын болур. Орус-даа улуста бурган бар-ла болгай, окта таарыппас. Ону дүжүрер болза, хай-батчытка таварыжыр бис. Бурган башкыга чалбарып, бурган-хүрээни дүжүрбейн, харын оларны сайырадып, хевээр арттырар херек — деп, Чочу-ламаның чугаазы дыннаады.

— Ындыг-мындыг харын, бо хуралга ону доктаадып, бүгү кожууннарга ол доктаалды таradып, улуска угаадыр болза эки дээр мен — деп, ооң ындында орган, дөңгүр сарыг, семнав кончуг лама чугаалайдыр.

—Ол ламаны таныыр силер бе? — деп, Седенден айтырдым.

— Таныыс боор бе. Чөөн кожуунувун улуг ламазы — Даалама деп кижи оя боор— деп, Седен менээ сымыранып тайылбырлай-дыр. Чочу-ламаның бетинде мээң көргенim. Оруспай даайның барып турганы «Змчи-хелиң» дээр Бүрүнгей-хелиң олур.

— Орустар өттүнүп турар деп ооң чугаазының кончуун көрдүң бе. Тывалар, орус эштерин дузаазы-биле эрге-шөлээлиг апаарга, аная өжү четкейн, өдү төктүп орарын, кулугурнун — деп, Седен иштинде хинирени-дир.

— Чеже-даа өдү төктүп турза, чоң оларның өдү ажыг деп чүвени билир апарган болдур ийин — дей тыртып кагдым.

— Ол харын тын, оглум — деп, мээң бир таламга оргаш Шожан ашак чугаалай-дыр Шожан ашакка мурнунда ужуратказ кижи мен. Сут-Хөл сумузундан ону бир бай кижиниң каарааның «кажарлапкан» дээш Хем-Белдирвиге эккелгеш, кара бажыңнаа шаг болган чүве-дир. Намның Төп Хораазынга чедир бодунуң шыныыг херээн чаргылдажып турган агарып үнген. Оон адырлап үнгеш, дедир чапар акша-көпээ чок апаргаш, Хем-Белдирвиниң тудугларынга ажылдап, алгы аттээр черге бээп шаг болган. Ынчап турган шаштка даваның кыстырып, сып алгаш. Эмчи-хелиңге эмнедип мырынай түрээп. Ажылдап алган эвээш-биче акшазын Эмчи-хелиңниң ээтомунга чарыгдап, көрбээнин көргеш. Сынган бут ыжып, шуут ыыштай аавас апаарга, Эмчи-хелиң бүтта багай хан чылган, ынчангаш ханнаар дээш будунуң улуг ханын бичии балды ышкаш чүвеэн-биле үзе шаптарга, хан төгүүшкүнү болгаш шуут ол часкан. Хан төктүүшкүнүн Эмчи-хелиң бооп чалаап:

— Орус эмчилерге барып көрзе чүү ирги — дээн дээр чүве.

Шожан ашак арай кайгалзымаар дидим кижи болгай. Ынчан Эмчи-хелиң хан бооп чалай бээрге, Шожан ашак ону эттеп каг чээлп. ажыып, күштеин бээрге, ооң корткаш. «Орус эмчилерге барза чүү ирги» деп чашпаалап органы ол лама чүведир. Шожан ашак орустуң бот арге-чагыргалыг күшөжыл колонияязының эмчилеринге чеде бээрге, будунуң үзе шаптырышкан дамырын дораан-на дүй бооп, экирпин каан чүве-дир. Ынчангаш Эмчи-хелиңниң эмнээшкинниге ооң бүзүревес апарганынын чылдагааны-даа ол.

Улус ындыг-мындыг чүвелер чугаалажып орда. дерде салган стол, сандайларга бешаалды хире ламалар барып олуруп алды. Оларның ортуаунда орган, ырактан көөрүмге семизи кончуг хире дөңгүр баштыг, сарыг шыва тоннуг лама турүп келгеш, шимээргеп орган улусче холуп вадүрүп, оожургаарын дилейдир ышкап.

— Хуралды үргүлчүлээр-дир. Ынчаарга болза бис моон мурнунда чугаалашкан-на болгай бис, чүл дээрге бистер уранхайлар шаандан тура шаранын шажын чүдүзелиг, ажыы-чаңывыс моол чөп-биле харылзашкак, дөмей болгайла. Бир тээ ол ындыг чүве болганда, хостуг арге-шөлээнге тускай алган чүве болганда, хүрээге, ламаларга эминедирн хостуг, ламаларның эрге-дүжаалын улгаттырар, хүрээлерни кожуун бүрүзүнге тудуп сайырадыр, бо хуралга ол кожууннарга ажылдаарыбиле ламалардан төлээлер чорудар, мындыг явызылыг шинтпирлеп турар чүве-дир бо — дээш, ол лама ыйынында орган ламага бир-ле чүве сымыранырга, ооху туруп келди.

— Ында орар улус шупту улгады берген кижилер ышкажыл. Эң аныяк кижи сен Буян-Бадаргыны эккел, халып көрем ол —дээш, Чочу-лама менче холуп айытты.

— Мыя бо кудумчу ол чарында — деп, тодарадып чугаалай-дыр.

Хүрең-бажыңга чеде маңнап келдим. Мурнуку өрээлге кирип кээримге, кижи ортуау чеде берген хире пий кижи олур.

— Чүге чор сен ол? — деп, оларның бирээзи узун даналаында таакпызын бурулады тыртпышаан, чоргаарлы кончуг хевирлиг, быктыг даянып алган айтыра-дыр.

— Буян-Бадыргыны барып эккел дидир— дидим.

— Чүү дидир сен, кайнаар? — деп бирээзи айтыра-дыр.

— Ламалар хуралынаан келдим. Буян-Бадыргыны эккел дидир — деп катаптаа чугааладым.

Оларның бирээзи ындыкы өрээлче шире берди. Элээн үе болган соонда семнав кончуг диртегер кара эр демги кижи биле кады үзүп келди. Тогеряк-төгеряк кызыл шокар, каазы кончуг торгу тонтуг. Ажик аксында турбушаан, тур мен. Демги эрлериниң бирээзи менче көргеш, кыжыраан хевирлиг хүлүмзуре-дир.

— Чүнү дилеп тур сен ооп? — деп ол диртегер кара эр менден айтыра-дыр.

— Буян-Бадыргыны эккел дидир —дидим. Олар менче көрүп алган дыка үр каттырыштылар, та чүнү каттырыжып турган улус, ынчан чүвеянн ужуруун билир эвес мен. Демги ол каас тонтуг аныяк эр:

— Буян-Бадыргы ам дораан чеде бээр — деп чугаалаап, өрээлинче дедир кире берди.

— Ам чоруй бар ол-ла. Улут улустуң адын адавас чоор, ол кандаай кижи сен, угаанын бар бе сээн, че чоруй бар — деп сынамыргак эрлериниң бирээзи меня барык-ла кончуду. Иштимде шынаа-ла «бурууумну» миннип корган-даа мен.

Ламаларның хуралын амдаа дыннап көөр-дүр дээш, база-ла биеэги орган черимге келгеш, олуруп алдым. Демги чүве чугаалап турган ламадан өске бир лама чүве чугаалап тур. Ооң чугаазындан черле чүве билбедим. Шөйбек саазын тудуп алган моолдап номчуп-ла турар болду. Чанымда орган ашактарны-даа көөрүмге, чүве-даа ыыташпас, дыннап-да олургулаар. та чүнү номчуп турар ламалар чүве.

Удатпаанда каас хептиг, демги Хүрең-бажыңга көргеним эр чедип келгеш, ол ламаларның ортуазында олуруп алды.

— Ынчаарга болза ам Буян-Бадыргы даргага сөс бээр-дир — дээш, чүве чугаалап турган лама олуруп алды. Буян-Бадыргы дээр кижиэн ол турган чүве-дир ийин моң. Удгады берген кижи ыйнаан деп бодаанам. мырынай аныяк: чээрби тос, үжеи хире харлыг хып дээн аныяк эр болду. Буян-Бадыргы хойнуундан төгеректей дүрүп каан база-ла шөйбек саазын ужулгаш. ынай-бээр улусту олуртур көргеш, номчуп-ла эгеледи. Ала карак-ла бо, база-ла кижи ужун-бажын билбес, моол дыл кырынга номчаш турүп берди. Та чүнү чугаалап турар кижи, ужуру билдинер эвес.

— Силер моолдап билир силер бе кырган? — деп, чанымда орган Шожан ашактың күлаанга сымыранып айтырдым.

— Шокар-шакар дээрдеп башка, мүң-не үг-шиин биляпле орар-дыр мен дидир.

— Сайыдыыстың чүвү номчуп турары ол ирги? — деп сонуургап айтырдым.

— Сайыт, сайыт. Сайыт эвес. лама кижи эвеспе бо. Буян-Бадыргы дээр кижиэн аан — деп, Шожан ашактың аяларын кончуг хевирлиг, мээң быктымче иткилей-дир.

Буян-Бадыргы моолдап номчуп турган үүлүн доозупкаш олуруп алды.

Чүве чугаалап турган ламаларның бирээзи туруп келгеш:

— Мындыг явызылыг шинтпирни үндүрген чүве-дир бо, кымда айтырыг барыл, азы бадылаар апаар бис бе? —деп. улусче көре-дир. Улус ыыташпа чогул. Ламалар база ылыы-чылыы олурлар он.

— Бадылаар ол-ла, бидиңгир-дир — деп, Чочу-лама алгыра-дыр он.

— Бадылаар, бадылаар — деп, ынаар ламалар аразында эзээн каш үннер үне-дир.

— Чүнү бадылаар чүвел, мен-не бадылавас мен, силерниң моолдап номчаан чугаанар билбедим —деп. Седен алгырып чугаалай-дыр.

— Мен база — деп, Шожан ашак Седенге каттышты.

— Мен база — деп, ол ашакка сымыранды.

— Бис база — деп бистиң артывыстав болгаш мурнуустан ыыка хөй үннер үнүп.

— Бис база деп алгылаан боларын. Дөө ол дөрүүде органашактар силерге чүү херек чүвел. Бистиң чазаавыстың башкызы Буян-Бадыргы болгаш маңаа чүве чугаалаан кижилер билдингирп-биле демдегледи чоо. Бистиң Тавды-Тывамнга эрге-шөлээнин тывыскаа чүве төлээде ламаларның эминээрин калбартыр, хүрээлерни кожуун бүрүзүнге тургузар, бо талазы-биле кайыг-даа эрге казылдаазы чорудуп болбас. Чамдык кижилерниң бо талазы-биле хоп-мегетаралыр турар чоруктарын ыыгыры бүрүү шаап көөр апаар. Орус эмчилер чалаар болгаш орус чуртунче улус өөредир чорудуп турар чоруктыстың чүдүлгениске таарыппас деп көөр ужурлуг бис. Ооң орнунга моол номга өөренип, моол хүрээлерже бистиң улустан чорудуп. бо талазыбыла чоңга таймылбыр ажылын чорулер апаар бис — дээш, баштай чүве чугаалап турган лама дыка хөй чүве чугаалай-дыр. Ламалар: «Бадылаар! Бадылаар!» деп-ле алгыржып чыдып калдылар. Кижилерниң хөй кезии ууруг-суурук үнүп эгеледи. Мен база чанымда орган улузум чоруптарга, оларның ажыы-биле үнүптүм.

— Чүнү чугаалажып турар улус боор бо кырган?—деп, Ленин кудумчуузун куду кылаштажып оргаш. Шожан ашактан айтырдым.

— Ламалар бистиң улустуң эмчилери чораан болгайлар. Ам оларны орус эмчилер ажып. ажыгларны шыны-биле эминээрге, ламалардан артык болуп турар. Ынчангаш оларның салдарын таратпас дээш чүве будулдуруп турар улус-тур ийин, ламалар аан. Эмнр чылын Тожуга болуп турган быжар-думаадан улус кодан-коданы-биле кырлып турлу. Ламалар улуска «чаңгыс туң» дээр амнерии-даа бээрге дуза чок болчук чоп. Ооң соонда совет эмчилер ыыаар баргаш, эминээшкин кылып, улуғлу тарып, сыкыртkан соонда, ол ажыг олчаан читтик. Ам ындыг чүве шимээн чок ышкажыл. Чөөн кожуунның Барыын-Хемчикте чоң ханныг кыжыктан сумусумузу. арбын-арбаны-биле өлүп турар, ынаар база моон— Хем-Белдириинден орус эмчилер чорутkан диди. База-ла ламалар эмнеп чадап кагдылар ыйнаан. Чамдык аараан улустарның чугаазын-биле алырга, ол эмчилер ламаларның каш-кат аргалар-биле эмнеп чадаан ажыгларының мырынай бажын билир улус дидим. Ол-даа шын, бүзүрээр мен. Ынчангаш бистиң аныяк-чалыы ооллардывыс сен. ооң ында Седен суглар дээп ышкап кижилер моол ном шээжилеп чытпайн, харын соңгаар, Сессереже дүрген өөренип чоруур болза эки-дир ийин. Ламаларның хуралга чугаалажып турган чүвелерп хоозун чүве-дир ол. Бистин чоңувус оларны деткивес-даа. Адырам сен ында чоруп турар, ажылдаары ындыг-ла ыйнаан харын, кайнаар өөренир бодап чоруур кижи сен. Күске — дээп, Шожап ашак менден айтырыг салып эгеледи.

— Орус эмчилерге хелемечилеп ажылдап тур мен, ооң ында эмчиге өөренир бодап чоруур кижи мен ийин—дидим.

— Кончуг шын бодап алган кижи-дир сен. Кедизинде тыва эмчилерлиг болур бис. Куду ол орус эмчилерлиг чаа эмнелге черин көрем, маталыын— деп, Шожаң ашак хүлүмзүрей аарак чугаалай-дыр. «Шынаала 2—3 чыл бурунгаар ындыг улуг эмчи черн хамаан чок. эмчи деп чүвенин сураан билбейн чораан мен бээин аная өөренир деп семеп турар апарган магалыт-ла шаг-дыр аа бо» деп бодап чоруп ор мен. Шожан ашак-биле байырлашкаш, чаныптым. Шынаала ооң чугаазы чүвенин аянын билип алырынга мөңээ дыка ажыктыг болган. Чүге дээрге, ол чылын чазак черинин айтышкынын ғаатаар, моон мурнунда турган тибет эмнелге черин хаггаш. ламаларның эминээшкинин кадыкамгалалынга кандыг-даа ажыы чок деп көргеп чүвелдир. Намның сес дугаар улут хуралының шинтпирлерин күүседир даэш Бүгү-тыва Арат Республикага кадык камгалалын сайырадыр ажылга ёзулуг апгы демисели чоруп турган. Ынчангаш ламалар. хамнар оларның сүлүүн эдерген кижилер бүгү-ле аргалар-биле удурланып. хурал-суглва. чыыш кылып турганы ол. Ынчалза-даа Тыва Арат Республиканың революстуг намының улуртукчу болган эвилелдекчи арга-дружуглаларының ачызында. тыва улус ол бергелерни ажып эрлип турган. Бо демиселге совет медицинаның үлегер-дүржулгазы, херек кырында көргүзүп турар чедишкиннери аяттарны бодунуң талазынче бүзүредип шыдаан-даа. Ол ындыг болбас арга-даа чок. Ооң соонда үш—дөрт чыл болгаш Фая биле Москваже өөренип хаакан бис.

(Үлеңчилыы).

МАГАДАНЧЫГ-ДЫР

Шимчээшкинни ылап чиге, чалыг кызбас
Пиректерге чоргаарланмас аргам чогум,
Чалаттынып, төрүттүнген салым эвес,
Чаалап алган мергежилдиң күжү-дүр ол.

Илиг четпес чиңге демир кырлавр туржүк,
Исти часпайн базары-даа белеп деп бе?
Ижиктирбээн кандай холдуң адыжыга
Ийи кажык улай каары белеп эвес.

Оскал-оолдуң онзалаңчан пирк болгу
Он-оң аңгы кезектерни солуп турда,
Карак безин озалдап каар дүрген, мерген
Кайгамчыктыг аваангырын көрдүүс-даа.

Согааш, бала, савааштарда, тавактарда
Соруузал чок, анаа эттер хирезинде.
Дигин-биле холдар дамчып ужукулап.
«Дирлин» бээрге кайгап хамнас магаданчыг.

Виктор САГАН-ООЛ.

Чаа маркалар

Самарканд — 2500 харлыг

ССРЭ-киң харылаа министерствозу ийи чаа почта маркасын үндүрген. Оларның бирээзин Үзбек республиканы биле бүгү Ортаа Азиянның эң хоочум хоорайларының бирээзи— Самарканд-ның 2500 харлаанынга барааладаткан. Маркаларның ортээ 4 колеек. Ында бурунгу Самарканд-ның эң чараш түдүлгелерниң бүдүүмарыының бирээзи Регистан шөлдүң Шир-Дор, Тилля-Кара дуганнар болгаш Улубек дуганнардан костүр кезээн чурүп көргүскен. Маркаларның ооң эскези 6 копеек ортектиг. Ында хоорайның амгы үе бажыңы— «Интурист» гостиницазы чурааи. Ону Самарканд-ның кежир күзүн демдеглеттинер юбилейинге үтүктүр түткен.

Маркаларның иелдирикиниң үстүү кезээнде Үзбек ССР-киң судже демдээниң элементилери— сыладыстыг Кадыыр, Москва чуруттунган. Таймаарыын орустап, үзбектеп бижээн.

Чурукчу Анатолий Калашников марка бүрүзүн онза аяннып болгаш онуңу кылдыр чураан. Ында чураан бажыңнар Ортаа Азиянын түдүсуурунуң ажы-шинчизи болур соңга өттүр костүр. Оларны чуруурунга үзбек улустуң национал үзүлелдерни ажыыттынган.

Өлүм чок шылгарал

Украинаның Николаев хоорайының гитлерни ажелекчилерден хостаагамының 25 чыл оюнга тураскаал кылдыр чурукчу Иван Мартыновтуң чураан чуруун ғаатаар кылган почта марказы парлеттымнп унзен. Ол хоорай дээш тулчуушкыннарга дуза лейтенант Ольшанскийниң командылаан маадыр далайжылар десантызы улуг ролдуг болган. Олар ында хой кушту фашистерниң калчаазы 18 атаксын ойтур шапкан. Десантының 68 киржикчизинге Совет Эвилелиниң Маадыры деп ат тыскан. Ол маадыр десантчыларга Николаевте тураскаалды болгаш Совет Эвилелиниң Маадырының Сылдызын маркада чураан.

Марканы кызыл-кок өңнүг кылдыр парлаан.

Людмила КЕЛИМ.
(ПМА).

Уран чүүл училищези чалап тур

1969—70 өөредилге чылында дараазында салбырларга сургуулдар хүлээп алыр: дирижёр болгаш ниити ырының, фортепианоюң, улустуң көгжүм хереклелериниң (баян, домра, балалайка, дошпулуур, шанзы, чадаган, ыглл), үрер хөгжүмүн (труба, тромбон, кларнет, тобой, фагот, флейта), ыыдыг хөгжүмүүн (скрипка, контрабас), теоретик-композиторуң, вокальдың база клуб салбырының (тускай мергежилп—дирижёр болгаш ниити ырының, улустуң хөгжүм хереклелериниң, режиссёрнуң), чурулганын.

30 хар чедир назыыг хамаатыларны училищеге хүлээп алыр. Ниити ыр болгаш дирижёрнуң база вокаль салбырларынга 18 хардан өрү назыыгларны хүлээп алыр. Музыка салбырларынче кирерде музыка талазы-биле билир чүүлдерни (дыңнаары, сактып билири, ритм, үнү), чурулга салбырынга кирерде бажыңга чураан чуруктарын, ураң чурулга база композиция талазы-биле ажыыдарын хынаар.

Билдиришкинге дараазында документилерни кожар: биллиинiң дугайында хереченлели (аттестазы) боду-биле, төрүттүнгенiнiң дугайында хереченлели азы паспорт (боду аккээр), допчу намдары, 286 майыктын эмчи шынзылгазы, чурттап турар черинден шынаылга, сөөлгү өөренип азы чурттап турган черинден характеристика, 3×4 хемчээлдиг үш чурук. Шериг биледин азы кижи бижидилге дугайында хереченлели боду эккээр.

Киреринiң экзаменнери ниити чурум ёзугаар август 25-тен эгелээр. Кичээлдер сентябрь 1-де эгелээр. Тыва урутларны күүне хандырылгазынга киирер.

Училищенiң адреси: Кызыл, Ленин 1, тел. 25-79.

ВОЛЕЙБОЛ

„СПАРТАК“ — ЧЕМПИОН

Июль 24-те культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынга республиканың бирги черн дээш волейбол маргылдаазы уламчылаан.

Эртенгинiң 10 шакта эр улустуң командалары үшкү ужуражылганы эгелээн. Шөлче бирги оюнда «Урожай», «Спартак» командалары үнүп келген. «Спартак»—шыырак команда, «Урожай» бо маргылдаада тергиндеп турар.

Оюнну сонуургааннар-даа хей. Ооң баштайгы минутталарында командалар боттарының күжүн шенежип, овааырымчалыг ойнап эгелээн. «Урожайның» хоочун, кажар ойнакчылары спартакчыларның күштүг халдакчызы Николай Ковезинiнiң дидим эвес халдап турарын ажыглаан, аваантыр халдап кириттерге, анаа аймаараан спартакчылар чүү-даа кылып четтикпейн тура-ла. 3:0 санга чиик үттүрген.

Дараазында шөлдү Ак-Довуракты болгаш ийи дугаар «Урожай» командалары солаан. Баштайгы ийи оюнда ак-довуракчылар дидим, чараш ойнап турган, ийи улай үткулаан. Ынчалза-даа урожайжылар үшкү оюнуң баштайгы минуталарынлан эгелеп идепкейни холга ап, күштүг халдакчы Ондар Кызыл-оол мурнуку одуруттв келирге, ону чөп ажыглап турган, 15:9 санга үткен.

Дөртку оюнда көрүкчүлер көдээ спортчуларны хей-аът киире бээрге, олар анаа сорук киргеш, санны 12:10 чедирнп, мурнай берген. Ынчалза-даа ак-довуракчылар чогуурулу-биле ажыглап болур минуталарын алган, удурланыкчыларының темпизин ооживидып, баштай санны деңнештиргеш, ооң соонда үткен. Сан 3:1. Ооң соонда «Динамо» биле шеригниң Н кезээнiң командалары ужурашкан. Армейжилер дурлуктыг удурланыкчыларынга чиигг демнеел көргүзүп шыдаавайн, 3:0 санга чиик үттүрген.

Дүшкү соонда маргылдаа уламчылаан. Бо оюнларда Ак-Довурак, шеригниң Н кезээ, № 1, 2 «Урожай», «Спартак», Хову-Аксының командалары ужурашкылаан. Ак-довуракчылар армейжилерни, № 1 «Урожай» № 2 «Урожайны» чиик үткулаан. «Спартак», Хову-Аксының командалары кончуг чидиг демнеешкен. Ону оюннарның түнелиндеп көрүп болур. Бирги оюн 15:8— Хову-Аксының, ийигизи 15:11 —«Спартактың», үшкүзү 15:8 —Хову-Аксының, дөртку-бешки оюнар 15:4, 15:12—«Спартактың» тиилелгелери-биле доозулгузаан. «Спартак» тиилээн.

Дөрт ужуражылга арткеш соолунде эр улустарныындан «Урожай», «Динамо» командалары чангыс-даа ашгырыпкын чок, 8:8 саннарлыг мурнап чоруп турар. Дараазында «Спартак» 6 санныг. № 2 «Урожай», Хову-Аксы, шеригниң Н кезээнiң командалары соолунде чоруп турар.

Ол-ла хүн херээжеңнер командаларның түнелп оюннары болган. Баштай «Урожай» биле Хову-Аксының командазы ужуражыр турда, Хову-Аксының командазы удурланыкчызындан «сезинген», оюнга келбейн, урожайжыларга 2 санны халаска «белек» кылдыр берген.

Каш чыл улаштыр республиканга бирги. ийнги черлерни быжыы-биле тудуп келген «Динамо» биле «Спартак» командалары ужуражы бээрге, спартакчыларның артык күштүү болгаш берген. Сан 15:10. Ийнги оюнда «Спартак» командазы темпизин дургедедип, удурланыкчыларын 15:0 санга удуп, волейболга республиканың чемпионы болган.

Херээженнер командаларынын республика чемпионазы доозулган. «Спартак» — республика чемпиону. Ол командага шилчинир кубокту, бирги чергенiң дипломун тывыспышаан, ойнакчыларын мактап бижиктер-биле шаңнаан. Ийнги, үшкү черлерни «Урожай», «Динамо» командалары ээлээш, тураскаадыг выпмелдер болгаш дипломнар, а ойнакчыларга мактал бижиктер алгылаан.

Эң эки ойнакчыларга тыпсыр өртектиг шаңналарны Дарья Хертек («Урожай»), Лида Петрушкина («Спартак») алгылаан.

К. СТАЛ-ООЛ,
марылдаанның судьязы.

Редакторнуң орлакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

Хамаатыларның кичээнгейинге

Хамаатыларның ажыл-агый страхованиезининң ылап-ла төлеглезининң хуусазы июль 15-те төнзен.

Хуусазында чедир төлеттинмээн түңүнге хөөку келээр. Сентябрь 5—төлеглениң сөөлгү хуусазы.

Хамаатылар, кодаа черлерге кодаа Советтерге төлөөрик, хоорай черлерге күрүне банкызынга, аажалга кассаларынга, курстраованиенiң инспекторларынга болгаш агентилеринге төлөөрин утпаңар.

Кызыл садыг черн 100—300 литр кирер демир досказларны болгаш мороженое контейнерлерни (хааржактарын) садып турар.

Садыг алырын күзээнiер Кызылдың Октябрьская кудумчузунда № 29 бажында кызыл садыг черинге келир.

Кызыл садыг черн.

кино

ИЮЛЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дана» (делгем экранныг) 10, 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Кылочымында 10. «Холун эккел, өөнүк» 12, 2, «Улуг от-булаг» 4, 6, 8 шактарда.

ИЮЛЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мундан чаңгыс бүзүрел» (делгем экранныг) 11, 12.50, 2.40, 4.30, 6.20, 8.10, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ооң болгаш кыс» 3, 5, 7, 9 шактарда.

КУЛЬТУРА БАЖЫҢНАРЫҢГА:

«ЭНЕРГЕТИК»: «Ала-чурттуң оолдары» 7, 9 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ»: «Пионер» 2, 7, 9 шактарда.

«КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯ»: «Дайынга дайын ышкаш» 7, 9 шактарда.

редакциянын адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда кылдызының 35-24, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амы-ырал кылдызының 23-54, культура кылдызының 37-13, көдээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа база совет тургузуг кылдызының 21-27, информация кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-11. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче ёнгээр.

Тыва ССР-киң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга ергелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—00954.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮЛЬ 29 ВТОРНИК № 176 (5022).

Өртээ 2 көп.

РСФСР-ниң Дээди Соединиң доктаамал комиссияларында

Июль 25-те Россия Федерациязының Дээди Соединиң аныяктар херектериниң талазы-биле, кадык камгалалының болгаш сонгал хандырылганың талазы-биле, улус өредилгеииин, культура болгаш спорт талазы-биле — доктаамал комиссияларының каттыжыкан хуралы болган.

Аныяктар херээиин талазы-биле комиссиеиинің даргазы, депутат А. В. Гоголевтиң дургаламы-биле эртеен хуралга республикага алдоп уругларның кадыын камгалаар, өреиир, ажылдаар болгаш чурттагга-амыдырал байдалының дугайында РСФСР-ниң кадык камгалалының министри В. В. Трофимовтуң, РСФСР-ниң чырыкшыкпын министрииің орлакчызы Л. К. Балясиииың, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң профессионал-техниктиг өредилге талазы-биле Күрүне комитединиң даргазының орлакчызы В. Н. Роговииың илеткелдерии, улус өредилгеиинің, культура болгаш спорт талазы-биле комиссиеиың иежигүзү А. З. Голубовааның эдериижи илеткелии дыңнаан, чугаалашкан.

Ук Министерстволар болгаш Комитет ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтери-биле кады ол чугула херекке эвээш эвес ажылды кылган деп, сес алганнар демдеглээн. Эдээн уругларга көргүзер медицина дузаламчыны дыка экижеп. Кадыкшылыкка хемчеглери болгаш эмнелге-диагностика ажылының деиелии бедиктеии аныяктарның кадыын быжыглаарынга, күш-дамыр талазы-биле сайзыраарынга дуза чедирип турар.

Беш чылдың үш чымыиың дургузунда иитии өредилгеиин чаа хөй-хөй школаларын хуусаа бетинде тудуп тургускан. Хөй-хөй ажылчын аныяктар школаларга ам бадыңнарлыг, ынчангаш эдээн уругнар ажыктан турар эдегелерииің айны-биле хүндүс ийиктс кежээ өреиию өргадыг. Өредилге херекселдери-биле болгаш техниктиг дериглер-биле школаларны, училищелерии, оргумак түскай өредилге черлерии хандырарары ажыктан турар.

Профессионал-техниктиг училищелерде өредилии турар аныяктарга сөөлгү үш чыл дургузунда 115 мүң иижи турар чаа-чаа өредилге коиструктарын болгаш түс-түс мүң дөрбелчии метр чурттагга шөлүг тудуп бергеи. Спорт черлериниң, кадыкшылыкка базаларының четкеи өзүп турар.

Россия Федерациязының хөй-хөй автономиктуг республикалары, крайлары биле областары аныяктарның чурттап турар черлериниң айны-биле оларның оргузуига ажылдарының улуг дуржулгазын чедип алган, иазы четпээиилерии кижилериииің арга-хевирлерии дыка көөдүзеп. Школаларга белеи ажыл-чем-биле чемненир өөреиишкилериниң саны республикага чылдың-ла үзеи өөскүдеп турар. Хөй-хөй кедиг черлерде уругларның чемненилгезии колхоз, совхозтарның, хөреиги күсели-биле организастаан.

Оон-биле чергелеттир эдээн уругларың кадыын камгаларын, өредилгезин, ажылдарын, аныдырал-чурттагазын организастарында четпестер барын депутаттар оон-биле чергелеттир база демдеглээн. Өредилге черлериниң эрчилери четчелеттинмээн, чамдык профтехучылищелериниң иазыижыларга пушкүлдери чок. хөй-хөй водзо районнарда медицина хандырылгазының деиелеи ам-даа бедик эвес, чамдык школаларның чургузунган бажыңнары тааныкталыг эвес, чамдык будуулгс черлериниң удуртукчуларының ажылчын аныяктарның школаларынга алдоп уругларның өөреиирииге таарымчалыг байдалды тургузуп бербейн турар.

Комиссиларының кадыы үнүргеи доктаалында өзүп олурар салгакчыларның кадыын камгалаарын, өредилгезин, ажылдаарын болгаш аныдырал-чурттагазын организастарында четпестерии чайладырының аргалары, оиу удаа эжиктеөр хемчеглер төлевилеттингеи.

Республиканың Дээди Соединиң хөөйлу-дүрүм саналдаар, кадык камгалалының болгаш сонгал хандырыга талазы-биле, улус өредилгезиниң, культура болгаш спорт талазы-биле комиссияларының каттыжкан хуралы база ол хүн болган. Ашак-кадай болчүрүүнүң, ог-бүле дугайында РСФСР-ниң хөөйлу төлевилелии белеткээр ажылдың дугайында хөөйлу-дүрүм саналдаар комиссиязының даргазы Г. В. Подельщиков дыңнадыг кылган.

Июль 25-те коммуиал ажыл-агыйның болгаш чаргайдыгыга тудуунуң талазы-биле комиссиязының хуралы база болган. Рязань болгаш Омск областларда хоорайлар, ажылчын суурлар чаагайжыдыгазының ажыл-дүржулгазының дугайында ол областарның ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң күүсүнүң даргазары А. Т. Макаров биле К. Н. Голиков илеткелдер кылган. Комиссия ол Советтериниң дүржулгазың чүүдүт деп санаан.

(СЭТА).

ШИИТПИРЛИГ КВАРТАЛ

Бистиң республикавыстың ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, В. И. Ленииниң төрүттүнгенииеи бээр чүс чыл болур тоолгуг ийиктерге белеткеиниккеи, күш-ажылчы бедик коргузуглерии чедип ап турар. Анда болгаш Совет Тывавың 25 чыл ойнаа холбаштыр чер болганда кадбарган социалистиг чарыштың түңнелиинде республиканың үлетпүр будуулгелеринің ажылдакчылары бирги чартык чылда продукция сайтарарының планын 110 хуу ажыр күүсеткеи. Эртеен чылдың ол үези-биле децизорге үлетпүр продукцияларын будуреринің хемчээли 12 хуу өскеи.

Төөгүлүг беш чылдың дөртүү чылының күрүне планын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерии «Кызыл-Хаяа» шахтазы, Улуг-Хемиің мяш үлетпүр ажыл-агыйы, Ак-Довуракты, Хөөү-Аксының, Өөрүүнүң, Тоора-Хемиің аныдырал-хандырылга комбинаттары, Кызылдың алгы, чүүйбү, Чадаанаиың хлеб заводтары болгаш оон-даа өске коллективтер эки күүседнп, будуулге планын барык ай бурунгаар мурнаиы күүседнп ораалар.

Тываның хоочун будуулгелериниң бирээи алгы заводунуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары бот-үнеэи чиик хөй продукцияны будурер талазы-биле байлак дуржулгалыг. Кылыр ажылды баш удур коллектив кежигүнериниң иитии хуралынга мяк дугуржуру, хожудан турар участоктарның ажылын бүгү талазы-биле сайтарары болгаш коллективтиг ажыл, аныдыралынга хамаарышкан бүгү айтырыгларны хөй-иитии организациларының кадбак киржилгеи-биле шиитпирээри ында чаңчыл апарган. Күш-ажылды эртемге үндезилей организастааны, будуулгеиің культуразын бедиктеии болгаш кижи бүрүзүнүң шалыпкын ажылдарынга таарымчалыг байдалды тургускаиы лениичи каиналта фондузун тургузар арганы берген. Завод чартык чылда плавдан ажыр 2 мүң ажыг ажеп кидее болгаш хем идиктерии будурген, ол дээрге барык чартык айның будуулге планы болгур. Коллективтиң мурнаичылары эштер Увак, Лимацкий, Сержи болгаш оон-даа өскелер чыл планын күүседиринің кырында келгеинер.

Бо болгаш оон-даа өске мурнаичы коллективтериниң дүржулгазы иеитерилии бедидеринге болгаш сан-хөө байдалы быжыглаарынга планнаашкынның болгаш экономиктиг идик бераашкынның чаа системазы код рольду ойнап турар. Республикада 63 будуулгедеп чаа системаже ам даргазында шилчээн 13 коллектив бирги чартык чылда пландан ажыр алдынган 3 мли. рубль продукцияның барык 20 хуузун берген. Ынчангаш хүн бүрүнүң айтырыгларын шиитпирлээриниле чергелеттир, чаа реформаже шилчиирииге белеткел ажылдарың ниитилеитейге алыры чугула. Экономиктиг реформаның негелделерии ёзугаар ажылдан турар будуулгелериниң дүржулгазы иептередири-биле республикага семинарлар, теоретиктиг конференциялар каш удаа эрткилеэн, анаа болгулаан санал, оналдар бистиң бүгү будуулгелеривисти шилчидип болзуруи бадыткаан.

Үлетпүр будуулгелери эртеен ады айларда ниитилеи-биле эки коргузуглуг ажылдаан-даа болза, тудуг болгаш транспорт организациларының хожудаашкыныыг болганыи демдеглээр керек. Ылаңгыя чартык чылдың тудуг-монтаж ажылдарының планы күүсеттинмээн, тодаргайларга пол фондуларыи ажыглалга киирериниң планы түгле 54,7 хуу, капитал салымшкынны шиидгээдип алырының планы 68,7 хуу күүсеттинген. Оон түңнелиинде 1,6 мли. рубльдиг тудуг ажылдары, 9,4 мүң дөрбелчии-метр чурттагга шөлүг чедир кыдынмаан.

Чыл төнчүзүнге чедир тудугжуларның кылыр ажылы улуг. Артаан беш айларда 40 ажыг мли. рубльдиң капитал салымшкынны шиидгээдип алыр үжурлуглар. Ол дээрге бирги квартанда ёмдынганындан барык ийи катап хөй. Ынчангаш бүгү техниканы, кижи күжүн хожудан турар участоктарже мөөнеп, ажылчыннарның күш-ажылын бедик будуруктуг организастап тургаш, үшкү квартанда тудуг-монтаж ажылдарын дүргедеирп чугула. Квартал планын ажыр күүседип болзурунуң бүгү аргалары кайы-даа трестс бар—ажылчын күжүг, тудуг материалдары четчир.

Чылдың бирги чартынында республиканың транспорт организацияларының четпес ажылдаанын, чүүк соортуглеэшиниң хемчээли эртеен чылдың ол үезинде турганындан кудуээн. Чүүк соортуглеэшиниң темпизин дүргедеирп-биле чергелеттир, дүжүт ажаан алымшкынынга бүгү талазыт белеткеиир, чаа дүжүттүң тараазын чидирип чокка соортур хүнүлдүг сорулга транспорттуглардың мурнунда садыынган. Түе-түе АТБ-лериң болгаш транспорт организацияларының удурткулары быжыглаттынган ажыл-агыйлары-биле дугуржуп турган, тараажымаларың ажылдаар участоктарын, чурттаар черлерии болгаш ажаан алымшкында бартан транспортту эң-не бедик будуруктуг ажылдарынга хамаарышкан айтырыгларны тодаргай шиитпирлээр ужурлуглар.

Дүүн СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели үлетпүр будуулгелериниң, тудуг болгаш транспорт организацияларының социалистиг чарыжының ийиги квартанда түңнелдерии үнүргеи. чедии алдынган эки күүседнии демдеглеиннээн, В. И. Ленииниң төрүттүнгенииеи бээр чүс чыл, Совет Тываның 25 чыл болур байырлалдарынга үткүштүр алдынган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезии хандырар хемчеглерии алырын чер-черде партия, совет болгаш хөй-иитии организацияларынга хүлээткеи.

ЧУРУКТА: № 62 механизастаттынган колоннаның мурнаичы ажылчыны Леонид Иванович КИМ.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

СЭКП ОБКОМУНУҢ БЮРОЗУНДА, ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ, ОБЛПРОФЧӨВҮЛЕЛДЕ

1969 ЧЫЛДЫҢ ИЙИГИ КВАРТАЛЫНДА СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИҢ КҮҮСЕЛДЕЗИНИҢ ДУГАЙЫНДА

1969 чылдың ийиги кварталында үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш садыг организацияларының социалистиг чарыжының тиилекчилериие дараазында коллективтерии санаан.

Үлетпүр будуулгериидеи—«Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективии (директору эш В. А. Ухов, партия организациязының секретары эш Ф. П. Кленов, ажылчын комитединиң даргазы эш В. М. Беляев). Коллектив саарыга планын 104,9 хуу, күш-ажылдың будуруктуунуң планын 102,4 хуу күүсеткеи болгаш продукцияның бот-үнеэии 7,6 хуу чиитеткеи.

Тудуг организациларындан—№ 1 орун-тудуг эргелеииииң коллективии (начальниги эш Н. А. Борзенко, партия организациязының секретары эш И. В. Кензин, местком даргазы эш М. А. Сиорпае). Коллектив тудуг-монтаж ажылдарының планын 114,6 хуу, күш-ажылдың будуруктуунуң планын 121,8 хуу күүсеткеи болгаш пландан ажыр 14 мүң рубльдиң орулгаазын алган.

Транспорт будуулгелериидеи — Коммунал ажыл-агый министерствозунуң түскаймытаи будуулгезиниң коллективии (начальниги эш В. А. Баранов, партия организациязының секретары эш В. И. Позев, местком даргазы эш В. Г. Беляев). Коллектив чүк соортуглеэшиниң планын тонна таласы-биле 101,8 хуу, тонна-километриң 113,4 хуу, бир автомашинага онаашгыр ажылдап кылымшкынның планын 109,7 хуу күүсеткеи.

Садыг организациларындан—республ ссбопатуң Таиды райпозунуң коллективи (даргазы эш М. С. Коломысова, партия организациязының секретары эш Г. И. Семенова, местком даргазы эш М. Г. Полуиии). Коллектив бараан саарылгазының планын 105,7 хуу, оон иштииде хөй-иитииың чеменилгс черииің планын 103,6 хуу, белеткел планын 130 хуу, ном садарының чалаг-шеригжилерии киришкеи.

Олар «дайзыиның» күштүг бижыглаан камгалалдыг девискээринге эштии чоруур танкылар, куяктыг тыртыглар-биле десантылар дүжүреринің аргазын көргүскеи. Ол «тулчушкунга» эң дүргеи ужар вертолёттар, шалыпкын чоруктуг судиолар кириишкеи.

Байырлал ССРЭ-ниң болгаш авиелдешкеи республикаларның күрүне туктарын киискиткеи катерлериің эрткеиибиле доозулган.

ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодуиуң хүиүн Ленинградка, Волгоградка, Владивостокка, Калининградка, Таллиигс болгаш чурттуң өске даа хоорайларынга байырлап арттыргеи.

Ажыр күүсеттинген

Кызылдың сайгарылга базазының болгаш Чадаанаиың тарва хүлээп алыр пуиктузуиуң тараа дээрбедээр цехтериниң коллективтери Владимир Ильич Ленииниң төрүттүгеиинден бээр чүс чыл болур ооига төлептиг ужуражыр дээш бедиткеи социалистиг хүлээлгеии алганнар. Олар чыл планындан ажыр муи тонна алганны бээр дең ажыглаиген.

Алган социалистиг хүлээлгезии ук коллективтер күүседип болур дээрии чылдың башгайы чартыы көргүскеи. Ол үе иштииде 303 мүң 500 рубльиың продукциязын олар планнаи ажыр берген. Ынчангаш ол Абаканзаи далган болгаш холуксаалыг мал чемнерии соортпес арганы берген болгаш чүк соортуглеэшиниден 43 мүң рубльдиң каналгалын бергеи.

Кызылдың сайгарылга базазының коммунист эш Ерлыковка башгаткаи тараа дээрбедээр цехтиң коллективи чартык чылда алган бээр планны 105, холуксаалыг мал чемнии бээрии 120 хуу күүсеткеи. Чаланаиың тараа хүлээп алыр пуиктузуиуң тараа дээрбедээр цеги далган ажылдың үндүрер планны 146 хуу күүсеткеи.

Сиген шөлдеринде

Тес-Хем районуиуң «Ак-Эриг» колхозуиуң сиген шөлдериидс бо хүииерде 80 ажыг кижи ажылдай бергеи. Артельдиң сигенчилери ниитиэи-биле 920 га черииң сигении кестиргеи. Сигенииң кезиидээи-биле болдурүүшкүиүиүң араазын уэуктелдирбейи тургаш, эки шыиарлыг мал чемии белеткеи алырынче колхозчулар улуг күштүг салган. Ам 889 га черииң сигении болдурүп, 5 мүң 316 центнерии чүс сараат кылдыр тургузуп алган. Ол болза артельдиң бо чылын белеткеи алыр сигенииың 34 хуузу-дур.

Орус-оол Эрендейиин удурткаиы бодa мал фермазының ажыл-ишчилери чылда белеткеи алза чогуур сигенииың планын 111 хуу күүсеткеи азы 173 тонна сигении сапаттаан.

Коммунист Соян Дартыктың бригадазы 344 тонна сигении 58 хуузун белеткээн. Мал чемииің белеткелиинде школачылар идепкейлиг киржип турар. Колхозтуң баштаар черн сигенчилериниң аъш-чем болгаш культура хандырылгазын эки тургускан.

* * *

Улуг-Хем районда мал чемнерии белеткээриииң шалыпчы айы үргүлүелиишаан. Бригадалар араазында социалистиг чарыштың бирги черии «УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хемде эш Чалбаның удурткаиы механизаттынган бригада ээлеп, партия райкомуиуң болгаш райкүүскомиуң бригадалар араазында шилчиир Кызыл тугун алган. Ол тужу партия райкомуиуң секретары эш Норбу бригадаиың ажылдап турар черииге барып тыиысын бергеи. Ук бригада бо чылын 235 тонна сигении белеткээр ужурлуг. Оон ам 431 тонназын белеткеп алган.

Бригадир эш Чалбаа ол тужу үлээп ап тура, оон бригадазының ажыл-ишчилериэи сигеи белеткелиииң чыл планыи чедиишкиннит күүсеидир болгаи шаинал тужу салбас дээш улам кызымак ажылдаар дээрии бригаданың мурнуидан бүдүредип чугаалаан.

* * *

Каа-Хем районуиуң «Октябрь 30 чылы» колхозуиуң Культура база Бажыңының бот-тывыгыр ураи түүл артистери районнуң чоокта чаа болган көрүүлеиииге бирги черии эдээн. Олар ам мал чемии белеткээр бригадаларның ажыл-ишчилериие отчётгуг концерттер көргүзүп, көктүг-шыктыг черлерии эргии чоруп турлаар.

«Лениичи оруу» колхозтуң, «Бурунгаар», «Совет Тыва» совхозтарның ажыл-ишчилериие олар баштай ээлдээ барганнар. Ураи талантылыг мыраажыларның, чечен чогаал номчукчуларының болгаи ташпычыларның ойнаазыи чоп магадаар. Концерттиң программазын лениичи темаларга туроскаткан. Агиткультбригадаиың составында ураи түүл артистериидеи ангыда, лектор болгаи кижи ажчаан бар. Олар районуң бүгү ажыл-агыйларынга, сигенчи бригадаларга, мал ажылынын фермаларынга баар.

КАТАП УЖУРАШКЫЖЕ

ССРЭ-ниң УАЧД-ииге Польша Улус Республика биле Совет Эвилелиииің күрүне туктары бир ай дургузунда кииеиип келгеи. Анда үлетпүрүнүң ибилейжи «Польша Улус Республикаиың 25 чыл оон» делегеле кадбаргеи. Аиы-дунма улуттуг экономикага, эртем, культурага чеминиишиери-биле ол делгелеттиииң ажылдаи иелгеи үезиниэ дургузунда бир миллиои ажыг москвачылар болгаи пайысаалдың аалчылары тепкеиии. Делгеле июль 2-де хаглыпган.

Делгелеттиииң ажылынын түңнелдерии чугаалаи бээрии оон директору Тадеуш Вальчикевичиден СЭТА-ның корреспоидентизи дилээи. Директор мынча дээн:

Бистиң делгелеливис Польшаның улусчу эрге-чагырга чыдарынын дургузунда чеминиишиери-биле совет өөцүитерии тавыштырар сорулгалыг турган. Ол сорулгавыс күүсеткеи бис деп бодаар-дыр мен. Дашпыны садыгның совет болгаи польша организациларының араазында хөй иерээлериің чардынгаиы оиу хереглеп турар. Оларны ёзугаар кылыр ажылдар барык чартык миллиард рубль үнелиг болгаи.

Делгеле ПУР биле ССРЭ-ниң араазында пайыралды, ажыл-ишчи кады ажылдажыгаиы, социалистиг, коммунистиг тургузуушкуиуну хогжудери дээш демиселге, бүгү делгеиге тайбың ээдээ демиселге бистиң улустарывыстың сыры каттыжыкшыиыын быжыглаарынга дуза чедирген деп, Т. Вальчикевич чугаазын доозкаи.

(СЭТА).

Венгрияже чорупкан

Венгр Улус Республикаиың Күрүне Хуралыиың чалаанын ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиум кежигүнү, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары П. М. Машеров баштадыр ССРЭ-ниң Дээди Соединиң төлээлери июль 28-те Москвадан Будапешче албан ёзуу-биле пайыралдыг аалзашкын кылып чорупкан.

(СЭТА).

Соңгукчулар-биле ужуражыышкын

РСФСР-ниң болгаи Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң депутады, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң даргазы Б. Ш. Долчаимаа Улуг-Хем районуиуң Баян-Кол суурунуң соңгукчулары-биле ужуражып. Коммунистиг партиэиың болгаи Совет чазактың ишки база даштыкы политиказының дугайында дедлереңгей тайылбыр ыыгаш, СЭКП-ниң XXIII съездизиииің шиитпирлерии амыдыралга боттандырбышаан, В. И. Ленииниң төрүттүгеиииеи бээр 100 чыл болурунга Совет Тываның 25 чыл ооига үзүктүр алган социалистиг хүлээлгелерии республиканың ажылчы чоннары күүседип турарын чугаалаан.

Республиканың иодээ ажылагыйының ажыл-ишчилерии эът, сүт, дүн салларының чартык чыл планын ажыр күүсеткеии, амгы үеде ниитиниң малынга чемнер белеткеди болгаи дүжүт ажаалдазынга белеткел колхоз, совхоз бүрүзүидс хайымшкынынын чоруп турарын депутат соңгукчуларга соңуургаткан. Кодээ ажыл-агыйның ажылишчилериниң чартык чыл иштииде чедип алган көргүзүглериидс «Х Улуг хурал» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының күш-ажылгы үзүг киргеии ужуражышкын хуралынга демдеглеттингеи. Баян-Кол кодээ Советтиң ажылчы чону ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар талазы-биле күжениишкиннит ажылдавышаан, дүжүт ажаалдазынга белеткеиир турар.

Саиал бергеииер депутатка соңгукчуларның берген чагыгларының күүсеттиниң турарын чугаалаан, немелде чаа чагыглары берген. Баян-Кол суурда радио белдирп-биле почтаны түскай тургузар, радио болгаи телефон харылзазыи экижеидер, тарылга болгаи сиген шөлдерии сугтарын ажылаарынга республика организациялары техниканы талазы-биле колхозиа дуза көргүзерии депутаттан дилээн.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Улуг сонуургал-биле өөренип, пропагандалап турар

Коммунистиг болгаи ажылчын партияларның Москвага болуп эртеи делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында СЭКП ТК-ның июиь Пленумуиуң доктаалын Барыын-Хемчик районуиуң коммунистери бүрүүй-биле деткип турарлар. Районнуң барык бүгү коммунистери партия хуралдарынга олурүүп, олардан 42 кижи санал берип, Төп Комитеттиң Пленумуиуң доктаалын деткип, ажыл-агый, культура тургузуушкуиунга бедик көргүүглерии чедип алырын хүлээгеннер.

Ак-Довуракта район эмнелгезиидс партия организациязының секретары Лидия Давыдова районнуң партия активиниң хуралынга эмнелгеиің коллективин коммунистиг болгаи ажылчын партияларның Москва Чөвүлел хуралының документилерии улуг өөрүшкү-биле таныжып, бистиң Коммунистиг партиэыстың Төп Комитединиң делегейге тайбыиы быжыглаар дээш чорудун турар быжыг туружун бүгү совет улус-биле бир дөмей чаңгыс үн-биле деткип турарын болгаш эмнелгеиің коллективи Чөвүлел хуралының материалдарын хамаары-биле өөреиип, В. И. Ленииниң төрүттүгеи хүиүиден бээр 100 чыл болур ооига төлептиг ужуражыр дээш чоннуң кадыкшылын камгалаар херекке боттарының билиикин, күжүн харам чокка бээрии чугаалаан.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың Салчак Сендаа Коммунистиг партииың болгаи Совет чазактың ишки, даштыкы политиказын бүрүүй-биле деткип турарын, чурттуг экономиказын улам быжыглаары-биле комбинаттың бүгү ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары боттарының мурнунда салдыган планның даалгаларын чедиишкиниг күүсеидир дээш шудургу ажылдап турарын чугаалаан.

Амгы үеде Чөвүлел хуралдың документилерии районнуң колхоз, совхозтарында, Кызыл-Мажалык, Ак-Довурак хоорайларының бүдүрүлге черлериидс массалыг таныжып, лекторлар, политинформаторлар болгаи агитаторлар 100 ажыг черлерге лекции, бесседаларны чоруткан болгаи анаа 6850 ажыг кижи олурушкан.

СЭКП райкому Чөвүлел хуралдың материалдарын чоига чедиигир, билдиигир кылдыр таныштырар талазы-биле лекторларның, агитаторларның, политинформаторларының семинарларын район төвүге болгаи түс-түс черлерге эрттиргеиин. Лекторлардан К. М. Ак-ыыс, И. А. Нечаев, В. Х. Чадамба, Б. А. Тильбе, Т. Т. Монгуш, М. Д. Соян, Ч. К. Чызбак-оол, М. С. Хертек, политинформаторлардан О. Белек-оол, К. Самчыт, С. Дарыиа, С. Сюрюн, И. Севээн, О. Хомушку, М. Сундуй-оол, Жуковскаи болгаи оон-даа өске эштер Чөвүлел хуралдың материалдарын чоига таныштырар ажылга идепкейлиг киржип турлаар.

Районнуң ажыл-ишчилери 1969 чылдың планныг даалгаларын бүрүи күүседирп, дүжүт ажаан алмышкынынга бедик шынарлыг белеткеиирп, мал чемии белеткээриидс хожудашкыннардан чоокку үеде ушпуун, малдың быжыг чем-суурну белеткеп алыры — хүниүң чугула сорулгазы деп санаи турар.

С. КОМБУЙ-ООЛ.

* * *

Партияның болгаи чазактың үндүрүи турар доктаал шиитпирии ажылчы чоига чедирер болгаи баштыкчының төрүттүгеиииеи бээр 100 чылының юбилейиие утказтур лениичи иомиалды кадбак пропагандаларынче СЭКП Өвүр райкому хүи бүрүүи киичээгейии салып, удуртулга болдуруп келгеи. Район иштииде беш кезек черде: Хандагайтының культура бажыңында, «Торгалыг» совхозтуң, «Коммунизмче оруу», «Кызыл-тук» колхозтарның болгаи райпо клубтарында лениичи лекторилар тургустушкаидан бээр ай чоошкулаи турар. Бо арааида ажылчы чон Владимир Ильич Ленин дугайында, башкыныының ажыл-амыдыралы биле холбаакаи лекцияларын ол лекторилаарга каш удаа дыңнаан. Районнуң лекторлар бөлүүдеи 13 кижи ол клубтарының доктаамал аалчылары болуп, бүгү талазыг, ынамчалыг белеткеишии ап, чон мурнуига үнүп келгеннер.

Айның сөөлгү четвериги республика масштабынга лекторларның, илеткелчилериің хүиү деп доктаалыиыидаи бээр бо районнуң лекторлары ол хүиге баш бурунгаар белеткелдиг ужуражып, массалыг үнүүшкүинер-биле дедлеген келгеи. Июльдуң сөөлгү четвериииге белеткелди чартык ай бурунгаар планнаи чоруткан. Районнуң харылсаалыг ажылдакчыларындаи агенжээ чер-черде партия организациларының илеткелчилериие, лекторларынга чедир кимииң түүү кылыры планнаттынган. Оларның темаларының кол угланышкыны бо удаада делегейиин коммунистиг болгаи ажылчын партияларының Москва төвүлел хуралының болгаи СЭКП ТК-ның июиь Пленумуиуң шиитпирлерии пропагандалаары болур.

(Бистиң корр).

„Тиилелге“ колхозта

Каа-Хем районнуң бо колхозунга артикен айде мал чемнериниң белеткелинге болгаш машина-трактор парыгының техниктиг ажаалдазынга хамаарыштыр ажыл-агыйлар удуртукчуларының бир хүнүг семинары болуп артикен. Бо талазы-биле ажыл-агыйның дуржулгазынга холбаштырган чамдык чүүлдерни бо арында парладывыс.

ЭЛБЕК СҮТ ДЭЭШ

Мал ажылын продуктулуг болдурар талазы-биле партия болгаш чазактың шиитпирлерин амыдырапка боттандырбышаан, «Тиилелге» колхозтуң мал ажылдакчылары совлгу чылдарда элээн чедиишкиннерни чедип алган. Ажыл-агыйда сүттүң ниити чылдаазынга хамаарыштыр дарзазында мындыг түңнелдерни коргузуп болур.

Беш чылдың дөртүү чылының баштайгы чартыында колхозтуң сүт-бараан фермаларының коллективтери арасында социалистиг чарышты калбарткаш, сүттүң миити болгаш чаңгыс шекке оналаштыр саалдазын артикен чылдың бо үеэнинң деңнелиндеп 17 хуу бедиткен. Бирги черни Ирина Кустовага удурткан төп сүт-бараан фермазы ап. ниитизимбиле 2756 центнер, а чаңгыс шекке оналаштыр 1044 кг сүттүг саптан. Ол районда бээш ээ дээре коргузуг болган. Ынчангаш ферма Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларының сүт-бараан фермаларының аразында калбарган социалистиг чарышка бирги черни ээлээн. (Адаанда чурукта: тиилекчи коллектив).

Тиилекчи болган фермаңың саанчыларындан район Советиниң депутады А. Артёмкина артикен чылдың бо үеэнде 1030 кг сүттү саптан болза, бо чылдың алды айларында бир шекке оналаштыр 1268 кг сүттү бодунда бижыглаттынган 19 шээниң бирээзинден-не, ооң кады ажылдан турар эжи К. Родионская ол-ла үеңниң дургузунда бир шектен 1145 кодаа Совет депутады, Петропавловка фермазының аныяк саанчызы Мария Одушпай 984 кг сүттү саап алган.

Ажыл-агый бо чылдың эгезинден, ылаңгыя бода малды эът угланыышкынынг кыздыр, специализастаашкынның чамдык хевирлерин боттандырза-даа, эрткен чылдың бо үеэнинң деңнелинден чаңгыс шекке оналаштыр сүт саалдазын 34 кг чедир немээн. Ол бирги эллегде саанчы, кадарчы бургузүүр алган социалистиг хүлээлгезин күүседир дээш чүткүлдүг ажылдаанын хереченээл турар. Ийиде сүтке немелде саар шектерин кыжын концентрат болгаш бөдүүн чемнербиле тургузуу азыравышаан, чогум чайын оларны дүн-хүнүүн суга одарладыышкынынга тургузуп келгенинден чедип алдынган.

Районнуң оске ажыл-агыйларынга бодаарга бистиң колхозта сүттүң бот-үнээн ээ чиик бооп турар. Килограмм сүттү бүдүрүп алырынга мал чемнериниң чарыгдалы 200 граммга, саапчыларның хүнде ажылдап ап келген ажыл төлевирэ 4 рубль 42 копеекке оналажып турар. Ынчангаш ажыл-агыйда сүттүң ниити чылдазын моон соңгаар малдың чемнеригезинге, ажаалдазынга ээ-не эвээш чарыгдалдарны үндүрүп тургаш улам бедидип алыр арга бар.

Артель беш чылдың дөртүү чылын чедиишкинниг эгелээн. Күүнеге сүт садарының чартык чыл планы 107 хуу, эътти, дуктуг база ажыр күүсеттингилээн. Колхоз бо продуктуларны бүдүрериниң чыл планын чедиишкинниг күүсеттишаан, ону плапдан ажыр садарын база көрүп турар.

Фермаларның сүт саалдазы чылдың кайы-даа үеэнде ынчаар кудулавайн турар чорук—четчир хемчээлдиг мал чемнеринде. Ону коммунист эш Цветковка баштаткан сиген белеткээр механизастаттынган бригада ам бешки чыл чорудуп турар. Олар түгле мал чемнери белеткээри-биле кыыгаарлаттынмайн, кышкы үеде малдың кол турар черлеринге сиген, саваңны үзүктел чок сөөртүп чедирип турарлар. Оон аңгыда мал кажааларының көрженин хооржур, ону өскээр дажыыр, малчыннар бир хонаштан өске хонашче көжүп алыр дээн таварылгада безин фермазар ажылдакчылары, хойжулар ук бригаданың кижилериниң дузалажчызын үргүлчү көрүп келген. Ол ышкаш, сигенчи бригаданың ачызында чайгы үеде мал чемнериниң белеткелинге саанчыларны киприштирбейн, оларны кол ажылындан чардыктырбайн турар чорук сүт саалдазының эдбекшилинге чамдык идигни берген.

Бо хүннерде кайы-даа фермаңың саар инектериниң хөй нуруузу быжаалапкан. Бии-Хем районда Ленин орденниг «Кызыл тараачын» колхозтуң дуржулгазы адырны, бистер чаа төрүттүнген быжааны неэи-биле он хонук дургузунда тургускаш, ооң соонда быжааларны эр. кыс ашы-биле тускай ажаакчыларга хүлээдип турар бис. Кажан олар алды ай иазы чеде бээрге эът болгаш сүт угладыышкынныг тускай коданнарга кадыш, шилип үзүп алыр бис. Ол дээрге, ажыл-агыйга ылаңгыя бода малды эът угланыышкынның кыздыр специализастаар дээнниң баштайгы базыминары болур.

Ажыл-агыйда шинтизи-биле саар 300 баш ажыг, колдуунда симменталь уксаалыг инектер бар. Оларның аразында ам үшкү быжаалаан чамдык инектер бо үеэде ортумаа-биле, хүнде ийи удаа саалданың бирээзинде 11 литр сүттү берип турар. Ынчангаш сүт угланыышкынныг-даа болза, аныяк инектер баштайгы чылдарында хөй сүт берип шыдавас дээрзин практика бадыткаан. Бо байдалды ооредип коргеш, Петропавловка фермазында ийи харга чедир, а төп сүт-бараан фермазында ийи хардан өрү назылыг инектерни тургускан. Бедик коргүзүг чүгле ооң ачызында болган дээрге шын эвее болбайнаан. Ынчалзажок, сүт бээр бода малды ылаңгыя ажыглаары ылаңгыя бот-оруга-чарыгалыг сүт-бараан фермаларынга элээн ажыктыг деп санаа турар бис.

Кыжын-даа, чайын-даа электрилиг даа, хол-биле-даа саалдада инек бүргүзүүң сүдүн бүрүн алыры чугула. Колхозтуң кайы-даа фермаларында бир ай эртерге-ле хынаала саалдазы тускай комиссияның киржилгези-биле чорударын организастаан. Ол чорук саанчы бүргүзүүң харыысалгазын бедидип турар болгаш сүттүң хонукта олуктезин тодарадып алырынга ажыктыг.

Элбек сүттү чедип алырының бир кол аргазы мал ажылының ажыдакчыларының дуржулгазын нептередир, саанчы кижи бир фермага он чылдан ээвээш эвее үе дургузунда доктаамал ажылдаан турарын чедип алыры болур. Бөгүн саанчылаш киргеш, даарта азы чаңгыс-ла ай болгаш үне бээр чорукту болдурбас болза чогуур. Саапчылар коллективтеринде дуржулгалыг кижилериниң саны чыл келген тудумна өзүп турар. Анастасия Игнатьевна Артёмкин, Анна Васильевна Артёмкина, Нина Андреевна Русских дээш, ескедаа дуржулгалыг саанчыларны адап болур. Олар боттарының байлак дуржулгазын оске өөрлерниге күзелдин-биле дамчыдып турээрлар.

«Тиилелге» кодээ ажыл-агый артелиниң чүгле сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары эвее, бүгү малчыннары беш чыл планывга хамаарыштыр боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин хүүсээ бетинде күүседир сорулгалыг.

В. ИВАНОВ,
колхозтуң кол зоотехниги.

Каа-Хем районда «Тиилелге» кодээ ажыл-агый артелиниң мал чеми белеткээр механизастаттынган бригадазы 1964 чылда организастаттынган. Ону агроном тускай эртемниг Александр Георгиевич Цветков удуртуп турар. 40 кижи составтыг ол бригаданың доктаамал ажыглалыында резина дугуйлуг элээн каш тракторлар, кодээ ажыл-агый машиналары болгаш тарымал сиген, силос, культураларын чаштырар база хөрүүн ажылдап кылыр оске-даа техниктиг чепсек-херексел бар. Кол ажылы мал чемнери белеткээр ук бригадада боду үнгеп сиген 631, тарымал сигенниг 537 гектар шөлдерин база 410 гектар тарымал тоорук шөлүн быжыглаан.

Бүрүн механизастаттынган ол бригаданың кол сорулгазы мал чемнери тарыыр шөлдерниң хөрүүнүн ажылдап кылыры, аңаа органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни төгери, сигенни база мал чеми культураларны ажаап алыры, дүжүт ажаап алышкыны-биле чергелештир бүгү кестинген тараанның саванын кыжын мал чеминге ажыглаар кылдыр болуп белеткээри, а кышкы үеде бар мал чемнерин кыштагларже сөөртүп чедирери болур.

Бригаданың бүрүн эргезинде 16 трактор тус-тус звеноларда хуваттынган. Оларның составы сезоннуг ажылдар аайы-биле өскерлип турар. Ынчалза-даа звено бүрүзү ажыл-агыйның бир-ле кол участогун харыылаар болгаш тускай планныг онаалдалыг. Ажыглаттынын турар техника звенонуң механизаторларында тус-тус быжыглаттынган. Олар септелгени боттары чорудар болгаш кывар-чаар материалдарга артык чарыгдалдарны база боттары харыылаар. Ынчангаш кижи бүрүзү звенонуң, а звено бүрүзү ниити бригаданың чедиишкинни дээш ажылдап турар.

Республиканың оске ажыл-агыйларында ышкаш, колхозта сиген белеткели хайыышкынныг. Ол ажылды бригаданың кежигүннери агаар-бойдустуң кандыг-даа берге байдалдарынга торулбайн, бедик организастыг байдалга чорудуп келгеи. Бригада дөрт звенодан тургустунган: сиген кезер ийи звено бирээзи-ле амгы сезонда ортумаа-биле 300 гектарнын сигенин кестирер үжүлүг үш агрегаттыг, кезип каарга кургаан сигенни болуп сараатгаар база ийи звено чангызы-ла бо сезонда 450 гектарның сигенин болдүрер, кургаан сигенни бөлер, сөөртүр, сараатгаар кылдыр дериттинген беш тракторлуг. Оон аңгыда трактор чорун албас черлернин сигенин кестирер боттарында дөрт аъттыг, ийи дырбаштыг, 14 кижи составтыг кол-биле сиген кезер бир звено база ол бригаданың составында кирип турар. Мал чемнериниң бүрлавырын тургузуп алырынга чайның бо таарымчалыг үезин чоп ажыглавышаан, бригаданың ажылышчилери колхозтуң сиген шөлдеринде ногаан сарааттарның санын хүн эрткен тудумна немеп турарлар.

Ажыл-агый бо чылын 1500 тонна сигенни белеткээр планныг. Бригада сиген кезилдезинче июль эгезинде кергеш, бо айның 24-ке чедир 470 гектарның сигенин кестирген. оон 300 гектарындан 552 тонна сигенни болуп сараатгаан Мал чемнериниң белеткелинде каара тутпуган дөрт звенонуң мурнукы одуруунда хоочун трактурист Феофан Микеевич Будравцевке удуртқан тос кижи составтыг звено чорун турар. Олар ук ажылдың эгезинден бээр сөөлгү хүннерге чедир 254 тонна сигенни белеткээн.

«Шынап-ла, эрткен чылдарга деңнээрге колхозтуң сиген шөлдеринде бо чугула кампания организастыг деңнелде тургустунган. Ук ажылда киржип турар кижилер бо херектин келир үеде ужур-дузазын ханы билип, аргалыг-ла болза улуг нормазын ажырар сорулга-биле ажылдап турар» деп, бригадир эш Цветков баштай ужурашканывыста-ла тайылбырлаан чүве. Ажыл кидин түлүк турар ойде бригадир биле мотоциклге ушкажыпкаш, сиген шөлүнче халкан бис. Узун сууктыг-даа, чылгыг-даа, ажыг мурнакчылар келгеш, бистин-биле мендилешти.

— Хүнүүң ниин, трактурун ниин катай ышкачыдын келирге. Ынчангаш бо... — дээш, трактурист ынчаар чаңгаштанып алганының ужурун тайылбырлап четтикпейн чорда-ла, бригадир оны үзе киреберди:

— Изиг өйде будурукчулуг ажылдаарынга ол база-ла арга-дыр. Бо болза колхозтуң хоочун трактористериниң бирээзи, сигенчи звенонуң удуртукчузу Геннадий Александрович Анкипов-тур Колхозка 18 чыл трактористеп келген кижи. Дуржулгалыг эш бооргa звеночугa томуйлаанывыс ол.

— Ажылынарга хамаарыштыр солун чүүү чугаалап болур силер? — деп, ниити айтырыг салырымга, трактурист әрлериниң аң аныяа Петр Мусихин: — Бистиң бо кестирип турар участогувуска чылдынна меде холушкак олеп үнер чер. Кандыг-даа малдың далдавас чеми ол-ла болгай. Ынчангаш мону чогуур ойүнде шынарлыг ажаап алыр дээш ажылдап турар бис. Ам чыда 60 гектар хире чер арткан. Доозупгарывыска оске өөрүүүр болер, ынчан звено аңгы участокка баар. Мен бодум трактурумну аңаа туруушкунга таварыштырбайн тургаш, 400 гектарның сигенин кестирич белеткээр хүлээлгемни ылаңгыя күүсеттир сорулгалыг мен. Ам дээрезинде маңа үлүүмде 97 гектар кестинген сиген шөлү онаажып турар. Кады ажылдап турар эжим Николай Шабалин-биле аравыста чарыштыг бис. Учётчик Иван Никитович Бочкарёвтуң санап турарын ээзугаар алырга, ажым хүн нормазын 125—150 хуу күүсеттир турар кижи.

Колхозтуң даргазы Василий Иванович Евтушков мал чеми белеткээр механизастаттынган бригаданың ажылынга хамаарыштыр мындыг характеристиканы берген: — Бригада организастаттынгандан бээр ажыл-агый мал чемнериниң талазы-биле бергедээшкиннерге таварыжып корбаан. Эрткен чылын безин ажыл-агый артыкшылдыг сигенни, саваңны районнуң оске ажыл-агыйларынга дузаламчы кылдыр сакан. Колхозтуң малчыннары мал чемнериниң белеткелинге киришпейн турза-даа, механизастаттынган бригаданың ажыл-ишчилери боттарының сорулгазын чедиишкинниг күүседип келген. Механизаторларга ажыл төлевирин белеткеттинген тонна сигенге онаажыр тускай ажаап алыр дээш ажылдап турар бис. Ам механизатор бүрүзүү звенонуң, звено бүрүзүү бүдүн бригаданың чедиишкинни дээш ажылдап турар апаргын. Чогум-на харын ынчангаш ынчаар чедиишкиннерниң үжүрүнде мал чемнериниң белеткелиниң база машина-трактор парыгының техниктиг ажаалдазының талазы-биле республиканың ажыл-агыйлар удуртукчуларының семинары июнь 6-да бистимнге болуп эрткени ол чүве.

Ниитиниң малынга четчир санныг чем курлавырларын тургузуп алыры — ол дээрге, хөй сүт, дүк-түр. Ажыл-агый мал чеми белеткээр механизастаттынган бригаданың техниктиг хандырылгаазын улам акижидип турган, ооң ажыл-херээн экономика талазы-биле бедик орулгалыг болдурар сорулгазы салып турар.

В. МОЛЬБИ,
«Шынның» тускай корр.
Фотолар автормуу.

ЧАА ДҮЖҮТКЕ БЕЛЕТКЕЛИВИС

Колхоз он мүң гектар тарылга шөлүн ажылдап кылырынга, ооң үнген дүжүттү ажаап алырынга четчир санныг техникалыг. Ол тараа болгаш сиген белеткээр механизастаттынган ийи бригадада хуваттынган. Эрткен чылын колхоз ол ийи бригаданың бүдүрген ажылындан 560 мүң арыг орулганы алган. Ол-ла үениң дургузунда колхозка ажыл кылыр бир тракторга онаажыр чер ажылдап кылыышкыны ортумаа-биле 403 гектар болган. А чымчак чер аңдарылгазының бир гектарынга онаажыр кывар-чаар материал чарыгдалы эрткен чылын 1967 чылдан барык үш килограмм ээвээш чарыгдаттынган. Оон кол үндезинин машина-трактор парыгының техниктиг ажаалдазын «ки организастаанында деп санап турар бис. Херек кырында ук ажыл бистеп канчаар тургустунганын дээрзин тайылбырлап корейн.

Колхозта ниитизи-биле 35 санныг трактор, комбайн парыгын бирээзинде-ле дөрт кижи составтыг ийи эдикчи-мастерлер звенозу хандырып турар. Звено бүрүзү «АТУ-А» деп агрегат-биле чепсегленген. Эргежок чугула техниктиг ажаалданы чоруларынга контроль болур кылдыр кывар-чаар материалдар чарыгдалын талон системазынче шилчиткен бис. Эдикчи-мастерлериниң ажыл төлевири айда 120—150 рубльден кудулавайн турар. Оон аңгыда оларга чыл төнчүзүнде ажыр күүсеттинген ажыл нормазы дээш немедик төлевирни база тыпсырын боттандырган.

Бүгү трактор парыгының техниктиг хандырылгазын ынчаар экижиткени агрегаттарның бүдүрүкчүлүүн бедиткен. Чижээлээрге, тракторист В. Горохов «МТЗ-50» деп трактору-биле чылда чымчак чер ажылдап кылыышкынын 1004, тракторист А. Самаров «ДТ-54» деп тракторга ону 1357 гектар чедирген. Ол дээрге кызыгаар эвес-тир. Механизатор бүрүзүнүң мурнунда салдыпын турар сорулга болза, машина-трактор парыгының бүдүрүкчүлүүн улам бедидери. техниканың багай ажаалдадан хуусаазынга четпейн чыткан үрелир, аңаа турар чоруун узуткаары болур.

Артельдың механизаторлары бо хүннерде дүжүт ажаап алыышкынынга белеткел ажылларында хаара туттунган. Ол ажылды колдуунда комбайнерлер чорудуп турар. Ажыл-агый бо сезонда шүптү 24 тараа комбайнарының 19-зүн капитал болгаш сезоннуг септелгеден үндурер ужурлуг. Ук ажылды эрткен чылдынган арай орайтадыр, июль 10 үезинде ажеләәш, 15 комбайнны холдан үндурген. Комбайнар септелгезин 15 кижи составтыг септекчилер бригадазы чорудуп келген. Олар күүн дүжүт ажаап алыышкынының үезинде түс-тус агрегатзарга үстүп алган ажылдаар ааңы-биле, ам септелгени ынчаар чорудуп турарлар.

Эрткен чылдарда-даа дүжүт ажаап алыышкынынга комбайнар белеткелин болүүлежип алган ажылдаар арга-биле күүседип келгенивис ажылдың чемизинге идирип берген. Комбайнердер ынчаар арга-биле ажылдап турда оларның ортузунга чарыштыг организастаары эптиг, коллективтиг ёзу-биле кыдынган ажылдың шынары база бедик болур болгаш кижилерниң ажылдан хөжудаарын, үрей кылыышкын болдурарын чайладыр, бот-боттарынга дузалажып, дем катчыг ажылдаарынга ажыктыг. Ажылдың шынарын тодарадыры оон-биле кызаарлаттынмас. Септелгеден үнген бүгү комбайнар дуржулгалыг комбайнерлер болгаш колхозтуң тускай артемниглеринден тургустунган чеди кижи составтыг техниктиг комиссияның хынаалдазы-биле хүлээп алынган. Күлээп алышкын үезинде илереттинген четпестерни ол дораан-на эдип, комиссия кежигүннери септекчилерге практиктиг дузаны чедирип турар.

Ажылды түдүп кылып турар кижилериниң материалдыг сонуургалын бедидери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнге оның саалдарлыг. Ынчыг хемчегни колхозтуң баштаар черн комбайнар септеп турар механизаторлар ортузунда организастаан. Он хонук эртерге-ле ажылды түңнеп, мурнакчыларга шаңналт, мактаалы тыпсып турар.

ЧУРУКТА: соолгу он хонуктуң түңнели-биле септекчилерден он кижи он-оң рубль акша шаңналың алган. Ону инженер эш Рыжов тыпсып тур.

Бо чугула кампанияның агезиндеп-не ында ажылдап турар кижилер ортузунда социалистиг чарышты организастаан. Ооң түңнелин он хонгаш-да үндүрүп, мурнакчыларга акша шаңналдарны тыпсып, орта чедер, четпес түүлерни тодарадып, ону кыска хуусаада эдип алырының аргаларын дугуржуп ап келген бис. Бо чорук ажылдың ээ үре-түңнелдиг болурун хандырган. Соолгу ындыг түңнел хурал июль 24-те эрткен. Аңаа он ажыг мурнакчылар он-он рубль акша шаңналды алганнар.

Септелгеге хөй чылдарда ажылдап келген дуржулгалыг комбайнер Алексей Ермолаевке удуртқан беш кижи составтыг болуп септекчилер он ажыл хүнүнде дөрт комбайнны септеп доозар даалгалыг тургаш, херек кырында онаалдазын чеди ажыл хүннеринде доозупкаш, арткан ажыл хүннеринде оске өөрүнге дузалашкан. Оларның аразында аныяк механизатор Иван Болдырев бодунда быжыглаттынган «СК-4» маркалыг комбайнының септелгезин хамыкты мурнай лооскаш, септелгенин он хонуунун тончузунге чедир база бир «СК-3»-түң моторун коичуг эки шынарлыг кылыр септээн. Мурнакчыларның мурнакчызы болгаш ол механизаторга 15 рубльдин тускай шаңналын тывыскан. Септелгенин чоруп турар үезинде чамдык комбайнерлер ажыктыг саналды база бирип турган. Чижээлээрге, колхозтуң септелге мастерскаязының эргелекчизи, хоочун механизатор чораан Марк Максимович Кудравцев комбайн моторунун колен валының шатун тудуштурар черин электри кужу-биле хоюглаарын сүмелээн. Оон ол саналы ёзугаар дөрт хире комбайнның моторун ынчаар септээн бис. Септекчи оолдар ол чугула саналды моон соңгаар улам чаартыр сорулгалыг.

Моон мурнунда чылдарда колхозка машина-трактор парыгының саны өзүп турзада, бир комбайнга азы трактурга онаштыр ажылдап кылыышкын өспестеп, а артельдиң тарылга шөлү калбарын турганы чажыт эвес. Ам бистеп ындыг четпес байдал үзүтпейтынган. Техниканың ажыглалын экижиткени-биле чергелештир механизатор кадрларның мергежилин бедидеринин кемчеглерин база боттандырып турар бис. Амгы үеде колхозтуң бүгү механизатор кадрларының 60 ажыг хуузу бирги класстың трактористери, комбайнер оске өөрүнге дузалашкан. Оларның аразында аныяк механизатор Иван Болдырев бодунда быжыглаттынган «СК-4» маркалыг комбайнының септелгезин хамыкты мурнай лооскаш, септелгенин он хонуунун тончузунге чедир база бир «СК-3»-түң моторун коичуг эки шынарлыг кылыр септээн. Мурнакчыларның мурнакчызы болгаш ол механизаторга 15 рубльдин тускай шаңналын тывыскан. Септелгенин чоруп турар үезинде чамдык комбайнерлер ажыктыг саналды база бирип турган. Чижээлээрге, колхозтуң септелге мастерскаязының эргелекчизи, хоочун механизатор чораан Марк Максимович Кудравцев комбайн моторунун колен валының шатун тудуштурар черин электри кужу-биле хоюглаарын сүмелээн. Оон ол саналы ёзугаар дөрт хире комбайнның моторун ынчаар септээн бис. Септекчи оолдар ол чугула саналды моон соңгаар улам чаартыр сорулгалыг.

Моон мурнунда чылдарда колхозка машина-трактор парыгының саны өзүп турзада, бир комбайнга азы трактурга онаштыр ажылдап кылыышкын өспестеп, а артельдиң тарылга шөлү калбарын турганы чажыт эвес. Ам бистеп ындыг четпес байдал үзүтпейтынган. Техниканың ажыглалын экижиткени-биле чергелештир механизатор кадрларның мергежилин бедидеринин кемчеглерин база боттандырып турар бис. Амгы үеде колхозтуң бүгү механизатор кадрларының 60 ажыг хуузу бирги класстың трактористери, комбайнер байнери азы чолаачызы деп атты чедип алган.

Колхозтуң тараа шөлдеринде бо хүннерде багай эвес дүжүт үнүп турар. Ону чогуур үеде, чидириг чокка ажаап алырынче колхоз баштаар черн, партия организациязы кол кичээнгейни угландырып, хову турлагларының белеткелин амдыгаалтан чоруда берген. Оон-биле чергелештир комбайнар септелгезинде киржип турарларның мурнунда бүгү хову корабльдериниң белеткелин август 5-ке чедир доозар шинтирлиг сорулга туруп турар.

В. РЫЖОВ,
колхозтуң кол инженери.

Өөрүм болгаш мен бодум

«Ам-даа бичии-дир сен, дүңмаа» деп баштаар черниң хуралынга олуртаннарының эвээш бөлүк дадагалзап турда-ла, оларның хөй кезии мени фермага саанчыдап ажылдадыр кылдыр хүлээп апканнар. Бажыңга бүгү-далаш-биле чүгүрүп келгеш, өөрээн сеткилимни аваа сугларга чугааладым. Мурнумда ышкаш улуг-ла хөөн чок болдулар: «Бичии кижи аар ажыл дагдынып алгаш, багай чүве кылың, соонда бистиң сазыжывыс амыраглайн барзынга канчаарыл».

Ынчалдыр-ла бодум күзелим-биле 1967 чылдың күзүнүнде колхозка саанчылап ажылдай бергеш мен. Оон бээр 2 чыл чедип чор. Баштайгы үелерде бергелер турган болбайнаан. Ону улустуң эндевейн турганын ажылдай бергеш билгеп мен. Ылаңзыя чайгы үеде хол биле саап турган, изиг эртеннерде оске өөрүмден чыдып квар турдум. Од орта чамдык саанчылар ажынар, кижини соглей-дап бергилээр боор чораан. Ынчалза-даа улус албадаан эвес мени, бодумнуң херээм-не болгай деп бодап келгеш, өөрүмнүң ында-хаала хыйланыышкынарын кулак кызып эртип турган мен. Бирле эртен саанчы Дожу Секди үгбай чанымга чедип келгеш, чынча дээн: «Мен бөдәарымга, чамдыкта өөрүмдеп ойлалдай бээр чүвең саар инектериңни саалда үезинде чанынга көөкшуладыр хай деп эккеп албайн, бир инекти саапкаш, өскелерин хөй инектер аразындан дивеп тургаш уе эрттирер кижи-дир сен. Ону бодап ал, дүңмаа.

Шынап-ла ооң соонда дуржулгалыг кижиниң сүмезиин ажыглааным ажыктыг болган. Эртенги-даа, кежээки-даа саалдада өөрүмдеп ойлалдеевастап, ай хире болганда харынгдаа мурнап доозуптар апарган мен.

Бистиң ферма бо чылдың бирги чартыында районнуң ажыл-агыйларының сүт-бараан фермаларының аразында калбарган социалистиг чарышка ийиги черни эзээн. Ам коллективтиң сорулгазы, бисти ашкаш, районда бирги черни алган бистиң колхозтуң төп сүт-бараан фермазының деңнелинге чедери болур.

Мария ОДУШПАЙ,
Петропавловка фермазының саанчызы.

АНЫЯКТАР КИЖИЗИДИЛГЕЗИНЧЕ КИЧЭЭНГЕЙ

Амыдралче эгелеп кирип турар аныяк салгалдың дуғайында Ленинчи улуг сағыш салыры—коммунистиң эң улуг сорулгаларының бирээзи. Партияның Москва хоорномунуң чаа болған пленуму чогум-ла шаа мыдыг айтырыгны чугаалашкан. Аңаа аныяктарның коммунистиг кижизидилгезин акижидиң, комсомолду удуртурунуң деңелеп бедидеп талазы-биле найысылалдың партия организацияларының сорулгаларын тодаргай чугаалашкан. СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнүге кандидат, партияның Москва хоорномунуң бирги секретары В. В. Гришин илетпел кылган.

Илеткелде көргүскен саннар пленумнуң киржикчилериниң мурнугға чугаалажып көөру-биле тургускан айтырыгның улуг ужур-дузалыын чугаалап турар: Москвада үшкү ажылчын-на—аныяк кижи, бүгү тудугжуларның 40 хуузу аныяк оолдар болған кыстар. Дээди болған ортумак артемниг түскай арбеминглериң үштүң бир кезии—«комсомол назылыг» кижилер, найысылалда 600.000 ажыг кижи өөренип турар.

Материалдыг бүдүрүлгени, артемни болған культураны хөгжүдер херекке аныяктарның бөгүн родю улуг деп чүве чайгаар билдингир-дир. Коммунистиг тургузуушкунуңуң сорулгаларының улгатканы комсомолдуң ажыл-чорудулгазының үлегер-чижээ, оолдар, кыстар-биле бүгү ажылга бедик негелдени салып турар. Бо чыл аныяк хөй аныяк бүдүрүлгечилер боттарының беш чыл даалгаларын күүседипкен.

Комсомолчу-аныяктарның дөрт муң бригадалары беш чыл-ды 1970 чылдың апрель 22-де күүседир хөөн чаржын турар. Барык ийи чүс муң оолдар, кыстар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылы атты чедип алган.

Пленумга аныяктар-биле ажылдың четпеезерин хөөн-биле кады деңгеелеп турган.

Соолгу үеде хоорайның партия организациязы комсомолга удуртулганы акижиткен, аныяктарның кижизидилгезинин айтырыгларынга кичээнгейни күштелдирген дугайын идеткелчи болған санал бергеннер чугаалап турган. Комсомол организацияларынга партийжи өзекти бижыглаар талазы-биле хемчеглерни боттандырган. Аныяктар-биле политиктиг ажылдың үндезини болза, В. И. Ленинниң амыдыралының болған ажыл-чорудулгазының үлегер-чижээге, совет удуртуң маадырлыг тоогузунуң үлегер-чижеткеринге кижизидерни болур дээрзин ораторлар деңгеелеп турган.

Аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге улам мыдай акижидериниң болған найысылалдың комсомол организацияларынга партийжи удуртултуның деңгеелиң бедидеринің хемчеглерни хүлээп алган докуменда айыткан.

Пленумнуң киржикчилери Москва хоорайның партия организациязының составының болған өөрүлдезиниң, аныяк коммунистерниң кижизидилгезиниң айтырыгларын база чугаалажып көрген.

(СЭГА).

СОРУК КИРИИШКИН-БИЛЕ

Сиген кезилдези — чугула кампания

Ниитиниң малынга бижыг чем-суурлу тургузары — мал ажылын хөгжүдериниң бир кол чүүлү. Эрткен чылын агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болганы-биле ажыл-агыйларга, малчыннарга кыштаглаашкын үезинде мал чемнери четпестеп, терек шандалаар, ырак-узак черлерден хыыргымыш кезип, соортуг ужурга таваржып турган. Эрткен кыштың шынгыы уржуктарындан тода түүнелдерни кылып, Чөөн-Хемчик районнуң колхоз, совхозтарының удуртукчулары, партия, совет органнарның ажылдакчылары ниитиниң малын оъз-сигенинг тайга, шыпааларга семиртир, сүүзүнүг чемнерни чөтчир кылдыр белеткээр, кыштаглаарга оларны чедирер талазы-биле хемчеглерни шагда ала берген, оон-биле холбаштыр чоннуң ортузунга партийжи-массалыг ажылче кичээнгейни партия организацияларга күштелдирген.

Районнуң мурнунда 12385 тонна сигенни белеткээр улуг сорудга салдынган. Ону чогуур үезинде долдур болгаш ажыр күүседиринче күштүг мөөнеэн. Сигенчилерниң ортузунда 22 лектор, 38 политинформатор ажылдап, партийжи состүң чидир дээштин-биле лекцияларны чорудуп, бесседаларны кылып турар. Оларның иштинде ажылагый удуртукчулары, партия, совет ажылдакчылар коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болган делегей Чөвүлел хуралының база СЭКП-ниң бо чылгы июнь Пленумунуң материалдарын таныштырарын, өөредирин үргүлчүлеп турар. Сиген белеткелинде ажылдап турар бригадалар, звенодар аразында социалистиг чарышты калбарткан, оон негелделери ёзугаар «Большевик». СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтарда, Ленин аттыг, «Искра» колхозтарда түүнелдер оң хоңуктап үндүртүнүп, мурнакчы бригадаларга, звеноларга шилчиир туктар, вымпелдерни, өртектиг шаңналдарны коллективтиг-биле тыпсырындан ангыда, сиген белеткелинге бедик көргүзүүлерлиг ажылдап турар кезиктүлерге, бөлүкчүлерге, сараатчыларга, соортукчүлерге хууда шаңнал-макталдар база бердинип турар.

Чижээ, «Большевик» совхозтуң сиген белеткелинде беш бригада, оларның 12 звенозу аразында чарыштыр. № 2 бригаданың (бригадири эш М. Доржат-оол) сигенчилери Кара-Монгуш Чылбак-оол неделянның четверг сапшыда-ла мал чеми белеткелиниң чорудулгазының дугайында радио дамчыдылгазын Шеми суурга организастап турар. Аңаа мурнакчы бригадаларның, звеноларның ажылын чырыдып, хожудан турарларны чөчеп, мерген состер-биле шүтүмчүлээр. Партийжи-массалыг ажылдың мыдыг тургустунганы ажыл-ишчилерниң күш-ажылчы демиселин улам шаңкынчыдып, хей-аъдын сергедип турары билдингир. Ленин аттыг, «Октябрь 30 чылы» колхозтарда партия организацияларының сиген белеткекончилериниң ортузунда агитация ажылын байгай эвес тургускан. Сесегенниң Улуг-Шыятың, Кок-Теректиң шолдеринде тракторлар агрегаттары, кадыырлыг 40 ажыг кижи азбек сигенни эзиннендир чүлүү шаап, 100 ажыг кижи ногаан сараатгарны хүннүңне ковудеткен. Ол колхозта 80 ажыг тонна сиген кестинип, болдунген болгаш 48 тонна будук-бүрүнү кыштагларда чедирген. Монгуш Досумаа удуртқан звено 480 центнер сигенни белеткээп, чарышка шылгарап, шилчиир вымпелди алган. 750 центнер сиген белеткээн «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжуларының кыштагларында 62 тонна ногаан сигенни чедиргеш, сараатгаан.

«Сүт-Хөл» совхозтуң сиген шолдеринде 289 кижи ажылдап, 4200 тонна сигенни чогуур үезинде белеткээр дээш демиселни кошкатпайн турар. Партком, ажылчын комитеди, дирекция чөрү чарыштың негелделерин, күш-ажылдың бедиткен төлевирин тургускан.

Комсомолчу-аныяктарның Ленинниң чөвүлелиниң 100 чылдыг юбилейи-биле кады деңгеелеп турган.

Соолгу үеде хоорайның партия организациязы комсомолга удуртулганы акижиткен, аныяктарның кижизидилгезинин айтырыгларынга кичээнгейни күштелдирген дугайын идеткелчи болған санал бергеннер чугаалап турган. Комсомол организацияларынга партийжи өзекти бижыглаар талазы-биле хемчеглерни боттандырган. Аныяктар-биле политиктиг ажылдың үндезини болза, В. И. Ленинниң амыдыралының болған ажыл-чорудулгазының үлегер-чижээге, совет удуртуң маадырлыг тоогузунуң үлегер-чижеткеринге кижизидерни болур дээрзин ораторлар деңгеелеп турган.

Аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге улам мыдай акижидериниң болған найысылалдың комсомол организацияларынга партийжи удуртултуның деңгеелиң бедидеринің хемчеглерни хүлээп алган докуменда айыткан.

Пленумнуң киржикчилери Москва хоорайның партия организациязының составының болған өөрүлдезиниң, аныяк коммунистерниң кижизидилгезиниң айтырыгларын база чугаалажып көрген.

(СЭГА).

Сиген кезилдези — чугула кампания

Аныяктарны мал ажылынче чорудар, оларны бижыглаар дээш комсомол райкому, колхозтарда ВЛКСМ комитеттери чамдык хемчеглерни ап чоруткан. Бо чылын 18 комсомолчуларны болгаш аныяктарны мал ажылынче чоруткан, а хой оолдаашкынының үезинде 92 комсомолчу сакманщиктер кадарчыларга дузалажып ажылдааннар. Амгы үеде мал ажылында 157 комсомолчулар болгаш аныяктар ажылдап турарлар. Оларның ажаанда, хайгаараалында 13.385 баш мал бар. Аныяктар дургужулгалыг хойжуларның аргадургужулгазын өөренип, ажылчынче кескү чедишкиннерлиг болу берген. «Чаа оруң» колхозатың аныяк хойжуузу Хайың Сверлов 100 төрүүр хойга онаалтыр 112 хураганнарны менди камгалап, бир хойдан ортумаа-биле 3 кг 210 гр дүктү кыргып алган, сакманщик Соян Билчей 130 хураганны удуртуруп өстүрген. «Мөрен», «Коммунизмче орук» кодээ ажыл-агый артельдеринде аныяк хойжулар Светлана Эртине, Сергей Ашаа-оол олар мал ажылынга мергежилдиин көргүскен.

Мадың ажаалдаазын эки-жидер, оон олүп хораар чоруунга удур демиселди күштелдирип, шудургу ажылдап турар кодээ ажыл-агыйның аныяк түскай эртемниглерп көвүдээн. Олар малдың баш санын өстүрер, продуктулуг чоруун бедидер херекке бичө эвес салыышкынын киирген. Малчыннар ортузунда зооветеринарлыг өөредилгени организастаан. Ында аныяктар калбаа-биле хаара туттуган. Боттарының хамаарышкан ижинге Ленин аттыг колхозта зоотехник Иргит Дыртый, «Чаа оруң» кодээ ажыл-агый артелинде мал эмчизи Александра Дүшкүн-оол болган оскелер-даа эки ажылдап турар.

Районнуң колхозтарының хойжу бригадаларында 6 комсомол эге организациялары, 5 бөдүктери аныяктар ортузувда политикижизидилге ажылын чорудуп келген. «Чаа оруң» колхозта № 2 хойжу бригаданың комсомол эге организациязы (секретары Дүпчеп Эрес-оол) ажылын бедик деңгеелге чорудуп келген.

Колхозтарда комсомол комитеттериниң кол сорулгаларының бирээзи — аныяктарны хойжу, саанчы болгаш оскелээ мал ажылының мергежилинге ынак кылдыр кижизидерп болур. Бо талазы-биле чамдык ажылдарны кылганда болза шилиирлеттинмээн айтырыглар эвээш эвес. Мал ажылында аныяктарның амыдырал-чурттагларын акижидери, оларны чурттагга бажынары-биле хандырары болгаш кызыл-булуңнарны комсомолчуларның күжү-биле дерипри ВЛКСМ комитеттериниң организастаар ужурлуг чугула херектери-дир.

К. МОН.

ВЛКСМ райкомунуң орукжылдыынның аргелекчизи.

Бистиң аныяктарывыста

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Өңнүктерниң чуртунда

ГАВАНА. (СЭГА). 10 миллион тонна чигир алыры — Кубаның экономиказының чугула сорулгазын күүседиринге ам Кубада найыралдыг алдашкың кылып чоруп турар совет шериг корабльдериниң отрядының далайжылары боттарының салыышкынын киирген. Матанас можуның Ховельвос районунга офицерлер, старшиналар биле матростар—700 ажыг кижи чигир тростниги кезеринге ажылдайн.

Чигир тростнигин кезеринге совет далайжылар-биле кады Кубаның Компартиязының ТК-ының Бирги секретары, премьер-министря Фидель Кастро, ТК-ның Секретариадының кежигүнү, Кубаның Революсчу Шериг-Далай Флодунуң командылакчызы майор Альдо Сантамарна болган оон-даа оскелер киришкен.

Ажыл аразында чапсарда совет шериг корабльдериниң командылакчызы контр-адмирал С. С. Соколян биле Фидель Кастро чугаалашкан. Премьер-министр Кубаның улузунга ССРЭ-ниң көргүзүп турар дузалакчызын белиибиле үнелээн.

Совет далайжылар Арадеро хоорайже чорупкан. Оларның эрткен оруунуң бүгү дургузунда Матанас можуның чурттакчылары иштиг байыр чедирген. «Совет далайжыларга байыр!», «Куба-совет найыралдегерезин!» деп испанпан, орустан бижээн плакаттар чер болганга кестүп турган.

Гаванага июль 27-де кежээ офицерлер клубунуң баарынга шөлге совет далайжы комолчулар биле Кубаның аныяк коммунистер эвилелиниң кежигүннериниң үжуражышкыны болган. Үжуражышкынны Кубага Напионал тура халыышкын хүнүнүң июль 26-да демдеглеттинген 16 чыл оюнга тураскаатган. Ракета крейсериниң комсомол организациязының секретары улуг лейтенант Сергей Богатырёв Кубаның аныяк коммунистер эвилелиниң болган бүгү совет аныяктарның өмүнээзиндеп маадыр хоорай Севастополдуң ыдыктыг довураан сукпан хааржакты дамчыдып барген. Бистиң далайжыларывыска харыы кылдыр Совет комсомолга бергеп тураскаал белектерни тывыскан.

Эш-хуузунда найыралдыг ужуражышкынга үргүлчүлээн. Катыышар, башташтанышкыннар дыңналып, ужурашканнар демдектерин, белектерин солушкан. Куба оолдар, кыстар бистиң далайжыларывыстың төгерик борттерин кеткен. «Москва чоогунуң кежээлери» биле «Катюша» мырларны испанпан, орустан мырлааны чаңгыланган. Аныяктар «Ча-ча-ча», «Летка-енка», бүрүнгүнүң орус «Хадынчыгаш» танцывын ойнаан.

Совет шериг корабльдериниң отрядының далайжыларывың бот-тывынгыр уран чүүл концерти болган. Кубаның Революсчу Чепсектиг Күштериниң министерствозу совет шериг корабльдериниң отрядының экипажтарынга алдар кылдыр хүлээп алышкын кылган.

Кады ажылдажылга

КОНАКРИ. (СЭГА). Гвинеяга химия үлетпүрүүнүң баштайгы бүдүрүлгезин тудар болгаш ажылгалга кирер дугайында ССРЭ биле Гвинея Республиканың аразынга кады ажылдажылганың эгелээн хүнүнден бээр үш чыл болган.

Аңаа холбаштыр болган бамырлыг хураага химия заводунуң директору Ибраима Беретениң демдеглээни болза, совет түскай артемниглер зрес-маадырлыы-биле ажылдап, боттарының дуржулгазын болгаш билиглерин гинней ажылчыларга, техниктерге дамчыдып берип турар. Ол үениң дургузунда бедик мергежилдиг хой гвинней түскай артемниглерни белеткээн. Бо үеде заводтуң тудуу бүрүн доозулган, ам ажылгалга кирген болгаш оруулалыг ажылдап турар.

Ындыг үре-түшелдиг кады ажылдажылга Гвинеяның болган ССРЭ-ниң улустарынын аразында пайырлачы харылзаалларны быжыглаарынга бараан болуп турар дээрзин Ибраима Берете мөөглээн.

Чехословакиядан допчу медээлер

Чехословак-совет пайырал эвилелиниң Чех төп комитединиң Президиумунуң хуралы Прагага болган. Президиум В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга болгаш Совет Армиязының Чехословакияны хостаалыдыдан бээр 25 чыл болурунга холбаштыр хемчеглериниң планын чугаалажып корген. Чехословак-совет пайыралдың айыына, Эстон ССР-ниң культурязының болгаш уран чүүлүнүң хүннеринге белеткелдиң айтырыгларын. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 52 чыл оо-биле холбаштыр хемчеглерни база чугаалажып корген.

* * *

ЧССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң перспективтиг планында чаа улуг бүдүрүлгелерни үлетпүр комбинаттарың, электростанциаларың тударын көргөн. Республиканың улуг хоорайларынга чаа чурттагга квартаддары туруступтунган. Күрүне болгаш кооператив ажыл-агыйларынга тудуг калбарар. Оон үжурунда тудуг материалдары улам хөйү-биле негеттинер. Чехословак үлетпүрүүнүң база бир ан чүүлү айтырыы — тудуг материалдарын бүдүрерин лыка көүдедир деп турар.

Чурттта тудуг материаддар заводтарын тудуп турар. Мурнуу Чехияда түүйбу бүдүрөр талаазы-биле чаа завод ажыглалга кирген. Заводту амгы үениң бедик бүдүрүмчүлүг дерии болгаш машиналары, суугулар-биле дерээн. Оон чылда бүдүрүкчүлүү—36 миллион санныг түүйбу.

Чехияның болгаш Словакияның девискээрниде база ындыг 5 заводтарны тудуп турар. Чаа бүдүрүлгелерни тударыбиле кады эрги бүдүрүлгелерни чаарты дерип турар. Чехословакияда чыл бүрүде ниитизи-биле 2,5 миллиард санныг түүйбуну бүдүрүп турар.

* * *

Бригда машина тудуушкун комбинадының турбина заводу келир чылда Совет Эвилелиниче чорудар турбиналар бүдүрерин элээп ковудедир деп турар. Бо чылын ССРЭ Бригдан ниитизи-биле янзы-бүрү хемчээдиг чеди турбинаны алыр. А 1970 чылда үзөрби дөрт турбинаны алыр.

Бо завод болза, Чехословакияның ан болбаазырааның бүдүрүлгелериниң бирээзи болуп турар. Дуржулгалыг болгаш бладиниг мастерлер мыдыг нарын дорагны бүдүрерни шинээдип алган. Комбинатка бүдүрген нарын машиналар чүгле Чехословакияга калбаа-биле сураггаан эвес, харин база делегейниң 20 ажыг чурттары оны садып ап турар.

* * *

Чехияның Хомутов хоорайында хоорга-прокат заводунга делегейде баштайгы тиг чок хоорганы бүдүрген хүнүнден бээр бо чылын 80 чыл болган. Тиг чок хоорга тудуушкунунуң баштайгы заводу чехословак металлургияның ан улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи болган.

Хомутовтуң хоорга тудугжулары 4-тен 720 миллиметр чедир хемчээдиг ан янзы-бүрү хоорайларны бүдүрүп турар. Заводта бүдүрүлгени доктаамал сайыраңгайжыдып турар.

(СЭГА).

Чаа марка

ДЕЛИ. (СЭГА). Индияның почта, телеграф парламентиниң В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюн демдеглээри-биле юбилейлиг почта марказын 1970 чылда үндүрер деп турар дээрзин Индий информас бюрозу дыңнаткан.

Ол болза Индияга ленинчи юбилейин демдеглээри-биле айыткан хой хемчегларинң бирээзи болуп турар.

Космонавтар АКШ-та чаныл келген

НЬЮ-ПОРК. (СЭГА). «Аполлон-11-ниң» экинажы — Нейл Армстронг, Эдвин Олдрин биле Майкл Коллинз июль 27-де Техас штаттың Хьюстон хоорайында башкарыддалыг ужудуушкуннар төвүнге чедип келген. Гавай ортулуктардан АКШ-ка чедир космонавтар реактивтиг транспорт самолёду-биле «Карантин фургоунуга» ужудуп келген. Космонавтарлыг «фургонну» болгаш ай бүдүмелдериниң хевирлерни шыгжаан хааржактарны Хьюстон аэропортундан чүүк машинаазы-биле тускай лабораторияга чедирген. «Аполлон-11-ниң» июль 24-тен Оожум океанның суугга кээп хонуускынындан эгелээш бүгү үеним эрттирген «Фургонундан» чарлыр арганы Н. Армстронг, Э. Олдрин биле М. Коллина ол лабораторияга келгеш, ам-на аанган. Ындыг болза-да ай микроорганизмнериң тарадып болурундан чайлаар деэш космонавтар Хьюстон лабораториязында 15 хонук хуусаалыг карантин эрттирер.

Шола аттар-биле

ВАШИНГТОН. (СЭГА). Америк хөрецитеннер «Аполлон-11» космос кораблиниң ужудуушкунун боттарының байырында ажыглаарынче үүткүл салбыыган. соолгу хүннерде харамдыккан идепкейлиг хедеглиишкиннер кылырын калбарткан. Компаниялар «Айжы», «Космосчу» болгаш еске-даа ол чижектиг шолалар-биле боттарының бараанарын эндере демдектевишаан, оларны чарлаарынга солун арыннарын чум-чумү-биле садып ап турар. Чижээлээрге, «Булова» фирма бистиң шактарывыс Октаргайда ап шын ажылдаар шактар деп, бодунуң «айжы» чарлалында бадыткаан.

ПУР-пуң улузу артем-техниктиг депшилгени улуг ужурдузалыг деп үнелеп турар. Ам чуртта шинчилел ажылдарын Польшаның Эртемнер академиязының 81 институдунуң 164 артем-шинчилел төвүнүң, төлевилел болгаш конструктор бюроларының коллективтери чорудуп турар.

ЧУРУКТА: ПУР-нуң Машина тудуушкунунуң министерствозунуң Чаныг чок ажылдаар механика институдунуң лабораториязында. Эртем ажылдакчызы Иозеф Лубкевичиниң чаа рентген микроанализатору-биле ажылдап турары.

ЦАИ—СЭГА-ның фотозу.

ХУУ КАПИТАЛГА СОГУУШКУН

Индияның чазаа чурттуң 14 улуг хуу банкыларын национализастаар дугайында декретти хүлээп алган. Ында банкыларга бүгү соолгуның 85 хуу ажыы күрүенниң контролюнче шилчээн. Бо шинтпирни тайылбырлап, чурттуң мурнунга чүве чугаалап тургаш, Индияның премьер-министря Индира Гандиниң демдеглээни болза, «банкыларны национализастаан чорук экономикада кол адырларны контрольдаар арганы чазакка бээр».

Демократтыг партиялар болгаш организациялар ол шинтпирни бүрүү-биле үүлдүгүнүнген. Индияның Коммунистиг партиязының баш бир удуртукчуу Б. Гуптаның медеглээни: «Хуу улуг банкыларны национализастаар дугайында чазактың шинтпири Индияның напионал эрге-ажыктарынга түзүүп турар болгаш боттарының холунга экономиктиг күштү, байлакты мөөнеп алган кап санныг монополистерге күштүг согуушкун болур».

Ынчаарга Индияның чазаанның бо шинтпири индий болгаш барыын талакы монополистерниң, реакциялыг партияларның калчаалыг шугулдаашкыныы болдурган.

Ындыг болза-даа Индий напионал конгресс башкарыкчы партияның чамдык дээди болуктери база-ла национализацияга хоңуу чок болган.

Индий напионал конгресс партияның Бүгү-индий комитединиң июль эгезинде Бангалорга болган сессиязы партияның чөөп үзеллиглериниң негелделин саугаар национализацияны чорударын корүп турар экономиктиг программаны хүлээп алган. Ынчалаа-даа партияның удуртулгазының барыын кезиң хуу капиталдың эрге-ажыктарың камгалап, ол шинтпирни херек кырынга боттандырбазын чедип алырын оралдашкан. Кандыг-даа программаны боттандырары ону күүседип турар кижилерден биче эвес хире-чергезибиле хамаарыжыр деп чүвени билбишаан, барыын болүглел бодунуң база бир талалакчызы—парламентиниң улус палатазының даргазы Санджива Реддини ам болур президент соңгузадазынга Индий напионал конгресстиң кандидады кылдыр партияның удуртукчуу болгаш чурттуң премьер министри Индира Гандиниң бодалынга чоруштур деп шитпиркен. Кажан чазак банкыларны напионализастаар дугайында декретти белеткээрин шуут эгелей берген үезинде Индий напионал конгресстиң барыын чалгынының төлээлекчизи, премьер-министрниң оралакчызы болгаш сан министри М. Десаи аңаа удурланып үнген.

Ындыг болза-даа напионализацияны үзер дээр барыын үзелдиглериниң ораллажышкыны чедимче чок болган. Индира Гандиниң партия программазың күүседирин хандырарын менеп камгалаар, ооң олүп хораар чоруунга удур демиселди күштелдирип, шудургу ажылдап турар кодээ ажыл-агыйның аныяк түскай эртемниглерп көвүдээн. Олар малдың баш санын өстүрер, продуктулуг чоруун бедидер херекке биче эвес салыышкынын киирген. Малчыннар ортузунда зооветеринарлыг өөредилгени организастаан. Ында аныяктар калбаа-биле хаара туттуган. Боттарының хамаарышкан ижинге Ленин аттыг колхозта зоотехник Иргит Дыртый, «Чаа оруң» кодээ ажыл-агый артелинде мал эмчизи Александра Дүшкүн-оол болган оскелер-даа эки ажылдап турар.

Районнуң колхозтарының хойжу бригадаларында 6 комсомол эге организациялары, 5 бөдүктери аныяктар ортузувда политикижизидилге ажылын чорудуп келген. «Чаа оруң» колхозта № 2 хойжу бригаданың комсомол эге организациязы (секретары Дүпчеп Эрес-оол) ажылын бедик деңгеелге чорудуп келген.

Колхозтарда комсомол комитеттериниң кол сорулгаларының бирээзи — аныяктарны хойжу, саанчы болгаш оскелээ мал ажылының мергежилинге ынак кылдыр кижизидерп болур. Бо талазы-биле чамдык ажылдарны кылганда болза шилиирлеттинмээн айтырыглар эвээш эвес. Мал ажылында аныяктарның амыдырал-чурттагларын акижидери, оларны чурттагга бажынары-биле хандырары болгаш кызыл-булуңнарны комсомолчуларның күжү-биле дерипри ВЛКСМ комитеттериниң организастаар ужурлуг чугула херектери-дир.

К. МОН.

ВЛКСМ райкомунуң орукжылдыынның аргелекчизи.

ДЕЛЕГЕЙ НЕДЕЛЯДА

СҮЛЧЭЭНИ ИЛЕРЕТКЕН

Чоокта чаа телеграф агентилелдери «далаштыг» дээш аныкадыгны судан найысылалдан дамчыткан. Хартумга контрреволюстуг иэкг сүлчээни илереткен дуганың ол дыңналыгга аймтакан.

Бо чылдың майда эрге-чагырганы холга алганы Суданның революстуг чазаанның даштыны болгаш шитпиркен демисел, араб болгаш социалистиг чурттар-биле найыралчы харылзааларны быжыглаары болуп турар. Суданның антиимпериалистиг углаыышкынының тодаргай бадыткалы ГДР, КУДР, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаа-биле оон дипломаттыг харылзаалдарын тургусканы болур.

Иштики политиказында судан чазак демократтыг социалистиг шинтилелди тургузарын бодунуң кол эчис сорулгазы кыдыр чарлаан. Судан «чурттуң национал экономиказы империалистиг салдардан камгалаарынга болгаш бижыг социалистиг үндезинге ону тургузарынга» бүрүн шинтпирлиг дээрзин Суданның премьер-министри Б. Абдалла медеглээн.

Чурттуң удуртулгазы 100 миллион хире арабтар чурттан турар соңгу можудар биле 5 миллион чыгам негрлер чурттан турар мурнуу можуларның аразында харылзааларның нарын айтырыын тайбың шинтпирлээрин Суданның тоогузунде эң-не баштай боттандырып эгелээн.

Революстуг чазак мурнуу можуларга автономияны тыпсыр дугайында шинтпирин хүлээп алган. Ол болза чугула депшилгелиг хемчег болуру маргыш чок.

Судан чазактың политиказын оон улуу, делегейниң депшилгелиг бүгү күштери калбаа биле деткип турар.

В. ОСИПОВ, О. АНИЧКИН, Ю. РОДИОНОВ, Л. СЕРРАНО.

(СЭГА).

ЛЕНИНЧИ ЧЕРЛЕП

Орук демдеглели

Тывалың Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем районнарының, Кызылдың балык лекторлары республиканың «Билиг» нимтелиниң организастаазы-биле Ленинчи черлерже аян-чорук кылганнар. Ленинчи темаларга лекция номчуп турар лекторлар Кызылдан түскей автобус-биле Шушенское суурже хап олуп бис.

Шушенское суурнуң төп кезээ көрүштүг-ле. Каас чараш, ийи кат Советтер бажыңы, ооң хөрээнде В. И. Ленинниң монгүнелчең турасталы бедип үнген. Харлыээ бажыңы, еске-дээ албан черлеря солуп. Экскурсовод Е. Фисунова суурнуң төп шөлүнден эгелээш, биске тайылбырны берип чорзун.

Шөлдүң барын тамазында ак баганалартыг, үш кат Культура ордузу, «Саннар» деп аалчылар бажыңы, улуг магазин. Кудумчуларны асфальтылап, электрижиткен. Шушенскоениң чурттакчылары суурну ногаанчыдып, садтарны, сесерликтерни кылып, айыраң шокар чечектерни тарып, улуг ажыл-ишти бүдүргеп.

Суур төвүнде ногаан сесерликтең ырак авесте даштап тур-наан, эрги шаткың ийи бажыңы кижилериң кичээнгейин хавра туда бээр. Сибирь шөлүгенииң үезинде улуг башты-нчы бо кудумчуга чурттап турган. Мында В. И. Ленинниң Бажың-музейи. Ону 1938 чылда СЭКП ТК-ның түскей шинтиири өзугаар ажыткан.

Бие шагда тараачын А. Д. Зыряновка хамгаржып турган бажыңның бир өрөөлинге, шөлүгениң баштайгы үезинде В. И. Ленин чурттап турган. Ханында аскан маны самбырада алдын үжүктер-биле мынча дээн: «Бо бажыңга 1897 чылдың 1898 чылга чедир делегей пролетарнадының баштыңчызы В. И. Ленин чурттап турган.»

Бяш хаалгалыг музейниң девискээринче киргиптивис. Кижи өөрүй-даа бээр, сүрээдей-даа бээр, чүрек дыңзыт сога бээр. Херимниң иштинде сери адаанда шаанда тараачын кижиниң терге, шаңаан баштадыр хереккедлерни делгээн. Кедиреп болаш будумчелиг тутканы ол бажың дерт өрөөлдиг. Бажың ажыглалга кирге-ле 121 чыл болган. Шевергин бичии өрөөлге Владимир Ильич 1 чыл 2 ай хире бот, а арткы үш өрөөлге — Зыряновтуң өг-бүлезин чурттап турган. Ам мында музейниң делгиирлерин тургускан. Экскурсантылар көрүп, дыңнап, бижип, чуруп ап турар.

В. И. Ленинниң өрөөлинде хөлзит ак пөс шыныгыг бөдүүн ыяш стол тур. Ооң кырында ногаан халыптыг керосин лампазы база 4 сандай. Аңыгда болган столда, ном салыр черде ленинчи номнар, солунналар, сеткүүлдер. Эжикче будунда В. И. Ленинниң удуп турган бөдүүн шыныгыг, ыяш ооргу бар. Шалазында — хол-биле аргаан чадыгларлыг.

Үш өрөөл документилерде, фото-чуруктарда болган картиналарда Ленинниң чаш болган авыык чораан чылдары, революстуг ажыл-чорудулгазын көргүскен. Кара сагыштыг каргыс шагдааларның хайгаразымга түрза-даа Шушенское шөлүгенииң үезинде В. И. Ленин үжен ажыг чугула ажыларын бижээн: «Россияга капитализминиң хөгжүдээш», «Орус социал-демократтарның сорулгазы», «Чаа фабрика хөйлузуу», «Кодээ ажыл-агыйда капитализм», «Экономиктиг демдеглелдер болган түүлдер чымыдызы», «Бистиң партиявыстың программазының төлевилели» дээш, еске-даа. Шушенскоеге турган Ильич марксичи теориянның болган практиканың ол үеде дыка хей чугула айтырыгларын чырыдып турган.

1898 чылдың май 7-де Шушенскоеде В. И. Ленинге Н. К. Крупская чедип келген. Музейде чуруктуг В. Бутаевтиң туразы чуруктa аныык Крупскаяның авазы Елизавета Васильевна-биле келгенин көргүскен чурук бар. Петербурттуң «Ажылчыны аңгының хостаары дээш демисеглдиң эвилелиниң» херээнин дугайында Н. К. Крупскаяны түүдүп бажыңдаш, баштай Уфа губерниязе олуг шөлүнкен турган. Ленинниң ол душтуу болган төлээзинде, шөлүгенин Шушенскоеже эрттирерин ол чөпшээредип алган. Ленин-биле ол өглениң алгаш, баштыңчыкың аң-не чоок ижи, ыяшчы дугаларыкчызы болу берген.

Зыряновтарның өг-бүлезиниң иштинде көвүдээни-биле база В. И. Ленинниң өг-бүлезинге аларганы-биле холбаштыр дезгем бажыңче — Петрова дээр бот кадайның бажыңынче озаар көже бергеннер. Ол бажың Шушь хемниң эриинде, ам мында ийиги Бажың-музейин тургускан. Бо бажыңны септеп турар болганда, ону тодаргай норбоонивис харааданчыг болду. Мооң мурнунда аңаа бала чораан кижи мен, ооң сактыш көөрүмге, мында аскан самбырага: «Бо бажыңга делегей пролетарнадының баштыңчызы В. И. Ленин 1898 чылдың июльдан 1900 чылдың февральга чедир аңаа чурттап турган деп бижээн, бажыңны туткандан бээр 130 чыл болган. Бажыңнар даштындан көрүп, ооң чанында В. И. Ленинниң турасказалынга чечектер салдывыс.

В. И. Ленинниң Бажың-музейлериниге иштерге — ыяшкы галстуктарны, а комсомолчу болганнарга — билеттерни байырлыг байдалга тыпсыры ам чанчыл аларган. Шушенскоениң чөөн кавызында В. И. Ленинниң аңаан, балыктап, кыжын конькилеп турган черлерин база көрүп чорудувус. Бойлузу чурумалдыг, хадылыг арыгда Ильичиниң аңаан, чаашкындан чаглактанып чораан чадырын-даа көрдувус.

Экскурсия үезинде бисти үдеп, тайылбыр кылып чораан бир кижи СЭКП-ниң XIX съездиниң делегады, Шушенскоеге СЭКП райкомунуң бирги секретары-даа чораан кижи болду, амгы үеде школа директору, ол эки-ле чугаалаар болду, ооң чугааларын база улуг сонуургал-биле дыңнадывыс. Ленинчи темага бистиң лекторлар хөй-хей чаа түүдүлерин немеп билип алгаш, сетинил ханган чаныптывыс.

Мен Шушенскоеге чораандывыс-биле кады улуг башты-чыга холбашкан хөй түүдүлерин төөгү-даа, публицистика-даа, уран чечен-даа талазы-биле маңаа калбак көргөөр сорулга салбайн, бети талаадан, ол-бо черге кире бергеш, каракка баштай көстү бээр-дээ түүдүлерин кысказы-биле бо демдеглелге киирериң орадаашкан кижи мен, бо-даа бол, В. И. Ленинниң дугайында көзээде сонуургап чоруур кижилерге база бир медээжиттеш болур деп бүүдүрдим.

О. КОРОДА,
башкы.

Суг аданга чоруур хемелерге удур гвардейжи «Сагыңмыр» корабльдиң далайжылары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун төлептиг утпуру дээш социалистиг чарышка эки түңнелдерни чедип алган. Корабльдиң хей-хей комсомолчулары биле коммунистери — бедик мергежилдиг түскей артемнитлер.

Далайжы гвардейжилер техниканы шудургу өөренип, дайынчы мергежилии бедидип турар. Аңгы үениң тулчуушкунун чорударының аргазынга боттарының дайынчыларын дуржуталыг командирлер өөредип, бистиң Төрээн чурттувустуң далай кызыгаарларының дадыкаа, шудургу, идепкейлиг камгалакчылары кылдыр оларны кижинаткен.

ЧУРУКТА: 1-ги черженің гвардейжи старшиназы Петр Минаевиң — зенит батареязының дайынчыларының командири. Оларны корабльдиң кончуг эки батареязы деп чардаан. Солагай талада — дайынчы болган политиктиг кончуг эки белетекчилиг, 1-ги черженің түскей артемнинг гвардейжи улуг матрос Владимир Сугерей.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

„Маоистерниң балалыг угланыышкыны“

Пазь 27-де ССРЭ-ниң төп телевиденезиниң бир дугаар программазын ёзугаар көргүскен документалдыг чаа телевидение кинозунуң ады ыңдыг болган. Кино-чуруктуг Төп телевиденезиниң чогаадыкчы «Экран» каттыжымышкыны тургускан. Аңаа Совет Эвилели биле оске-даа чурттарның кино архивтеринің хөй документ материалдары ажыглаттынган.

Көрүкчүлерге совет улустуң кыдат ажылчы чоннар-биле найыралыш, эп-сеткил каттыштырылгазын, ССРЭ-ниң Кыдатка аксы-дуңма ёзу-биле чаагай сеткилдиг дузалаш келгенин таймылбырлаан көргүзүлер костүп эртер.

Кино ооң соонда биске бөгүнгү байдалды көргүзер. Кыдаттың амгы чагырыкчылыры совет-кыдат найыралдың чагай чаңчылдарын үттуп каапташ өскерликчилер болган. Кыдат улустуң социалистиг чаалаа алышкынынарын Мао болүүнүң аймыгга таварыштыра бергенин документалдыг кино көргүскен. Маоцзэдуннизм дайынга улур демисежиринче өвес, харын дайынче кыйгырып турар. Совет Эвилелин шүүлдеер үүлгедиглер, советтыдат кызыгаарга болган чонгемер ону хереченгээн деп чүве киводан билдинер.

(СЭТА-ның корр).

ЧЕР КИЖИЛЕРИ АЙДА

Июль 20-де улут-хүнде Вашингтонуу-биле 15 шак 11 минутада космонавтар Нейл Армстронг биле Эдвин Олдрин «Аполлон-11» космос корабліниң ай кабиназынга командылал турар өрөөлинден ангылаан. Командылал өрөөлинге Майкл Коллинз артып калган. Олар аңгы ужудуушкун кылып чорупкан. 56 минута хире үе эрткен соонда олар ужудуушкунну ооскумнадыр ходедиргинден ажылдыпкаш, ай кабиназын хондурар черинче утпаан чорупкан.

...Телевизор экранындан ону көрүп олурарга бээн космос ужудуушкуннарының Хьюстон хоорайда ужудуушкуннар төвүнге ынчан сагыш-сеткилдиң кайы хире хайымышкынын турганы билдинип кээр. Ай кабиназының Айже бодунга чоруурун дүргеп. Баштай ол доңганыкпан, эремчигей буттары дег кан давазынарын бурунгаралдын алгаш ужуп кел чораанзыг. Космонавтар бичии өрөөлинде доңганыш алган чыдар. Ооң соонда кабинага сай дорт дооралаңы бээр. Хамык түве чогумчалыг чор деп, космонавтар дыңнадыр. Оларбиле харылаза үзүктелбес. Армстронгтуң мыяктан чугаалаңа үнүп дыңналыр.

— План ёзугаар кудулап бадыңкаа чор бис.

Ай кырыңга чедир 20... 18... 15... километр. Хонуптарывыска чедир каш-ла минута арттыы.

— Муң кулаш! 500 кулаш!.. 100 кулаш арттыы! — деп, Хьюстонда командылал черинең хынаачызының кыйгы сагыны дыңналыр.

— 40 кулаш арттыы — деп, ай кабиназындан Армстронг дыңнадыр. — Ходелдирикчивистиң эзнинге Ай кырының үзүрааа бурутайны берди. Хөлегевис костүп келди—дээр.

Олар Айга чеде бээрге чүүле болур ирги? Ай кабиназы ийилеңдир ыяш дүшпес ирги бе? Хьюстонда хайгаарал дериглери космонавтарның судазының согарын көргүскен: Олдринниң судазы минутада 120, Армстронгтуу — 150 согар.

— Ходелдирикчиниң ажылдарын соскадыптывыс! Хонар дей бердиниз! —деп, Армстронгтуң хөлзээн илдең үнүп дыңналыр.

Вашингтонуу-биле дөрт шак сеткүл беш минута. Армстронгтуң үнү дыңналып келир:

— Алло, Хьюстон! Ыржыы долай бага чугаалап тур. «Эпир» хонуп алды! (Ай кабиназының полозы ол).

— Силерге сагышкыраар дээш шуптувустуң арыннарывыс саргыра берээн ышкажыл. Ам харын тынзывыс ажый берди. Ам мында шуптувус хүлүмзүреп тур бис. Ону дыңнадың каайн — деп, Черден харыы дыңналыр.

— Айда база ийи кижи хүлүмзүреп тур. Ону боданар — деп, Армстронг баштактанып.

— Космоста база бирээ хүлүмзүреп тур, ону үтпайн көрүүер — деп, командылал кабинезындан Майкл Коллинзиң үнү дыңналып келир. Коллинз хондуруушкун болган черде түү болуп турарын дөгере дыңнадып турунар деп дилээр.

«Эзир» Ыржым далайга хонуун дээн черинден дөрт миль хире ырадыр мурнуу-барыын талага хонган. Хондуруушкунунуң белеп эвес болганы космонавтарның оон ыңайгы чугааларындан билдинер.

— Хонар дээш бады кел чораан черивисте бут бөмбүүнүң шөлү хире оңгар кратер бар болду. Долгандыр эмгежок улуг даштар бар. Өскээр хонар чер шилип алыр дээш, хол-биле башкарылда кылырынче шилчиир ужурга тавзрыштывыс —деп, хондуруушкун соонда 5 минута арткеңде, Армстронг дыңнадыр.

Ооң база каш-ла минута эртип чорда, Олдрин соңгаже көрбүшаан, ай кабиназының кээп хонуунан черинең байдалын тодаргайлап чугаалаар:

— Долгандыр түүл-бүрү хевирлиг, эмгежок куу-куу халлар тур. Мында кэндыг дашты чок дээр!

Армстронг база бир соңга дужунга тура, хондуруушкун болган денискээринең байдалын ооң ыңай тодаргайлап чугаалаар:

— Бештен бежен кулаш чедир делгем аастыг хөй кратерлиг, оргуузумаар чер-дир. 20—30 кулаш бедик, хөй куржаанды халлар тур. 1—2 кулаш делгем аастыг муң-муң бичии кратерлер бар-дыр. Чиге мурнувуста 2 кулаш бедик элээн хөй ооргалар тур. Ырак эвесте бир тей тур. Аңаа чедир бир ишкипе чартык миль хире ырак-тыр.

Вашингтонуу-биле орай кежээ (Москвага ынчан июль 21-де данзаар эртеп турда) космонавтар ай кабиназының муңгаштаашкынын ажыдып эгелээр.

— Дашкаар үнеринге белеп мен — дээн Армстронгтуң үнү дыңналыр.

Кабинаның эжин ажыттыпар. Космонавтарда далаш-дда чок. Ай кырының байдалынга чаңчыгып алыры олаңга чугула. Бир, ийи минута эртер.

— Үнүп эгеледим-не —деп, Армстронг дыңнадыр. Олдрин ооң эжинже үнгеп чеде бээрине дузалажыр. Космонавт тос тепкишкиг чада дамчыштыр Ай кырынче оваартмачалыг бадыптар. Дүжүп кел чоруй, Ай хөрээнүң үзүндүзеп алыр шартамал халтар, хөрээнге ажылдаар тускай бичии хүүрек биле телевизия камераам, херекседлер шыгжап каан база бир эжикти ажылдар. Эдвин Олдрин кабина иштинден телевиденне дамчыдыгаашкынын камеразын ажылдыгарга, телезизор экранынга Айдан дамчыткан дүрүзер көстүп келир. Баштай оон чүнүң-даа ужуруп тыл алыры берге. Ооң соонда Ай кырыбиле ай кабиназының тадазын көрүүп турарывыс биске билинер. Көстүр дүрүлер тода эвес, туман аразында кылдыр сагындырар.

Чада тепкижинге баскан кижи буду биске көстүп хонуп келир. База бир бут келир. Армстронг кабинаже көрүүп алган дүжүп кел чоруур. Чадавың сөөлгү тепкижинге баскаш, доктаай бээр, хөрээнүң солагай буду-биле «шелеп» көөр. Оң холу-биле чададан салдынмайн, ооң Ай кырынге дүжүп келгени костүр.

Улуг эвес, овааримчалыг болган бүүрел чок, баштайгы базымын кылыр.

Оң холу-биле чададан амдаа туттунумушаан. Баштай бир базым кылыры ам-на бүткен. Оон Ай кырынга космонавтың эң баштай аңаа чеде берген кижининг чугаалаңганы биске дыңналыр:

— Чаңгыс кижиниң бичии бир базымы — бүтү кижи төрелгетенге кайгамчык улуг базым-дыр ийин бо.

Армстронг кабинадан ырап чоруптар. Ооң шимченнери далай дүвүнге чораан кижиниң шимченнери-ле. Скафандрлыг ону көөргө, шынап-за сут адаанга чоруур кижи сагышка кирер. Ооң багланыш алган хендирги соонда соөртүүнүң чоруур, ооң ужуп кабинада Олдрин тудуп алган чыдар. Чүү-даа болу баарын каичап билир дээш магадылал кылып алганы ол.

— Шимченнеримге берге эвес-тир. Черге тура шенелдемергежилге сургуулдан ол турганымдан-даа белен-дир — деп, космонавт дыңнадыр.

Кабинадан улам ырап бар чоруур.

Оожум долгандыр эргиглээр. Телевизия камеразының талазынче холуп чаяр.

«Бүүрелдиг болурун чедип апкан» соонда ай хөрээнүң үзүндүлеп алыры ооң баштай күүседир даалгазы болур. Ону ол тускай бичии хүүрээ-биле узуп алыр, ону ооң шартамал хацка ургаш, солагай будунуң дискээнден арай өрүлдүр даарап каан карманынче суп ап турарын көөр бис. Ооң шимченнери хүргеп, бүүрелдиг апаар. Удам ырааш, телевизор экранынган көзүлбестей бээр.

Ооң үнү биске дыңналыр. Ай кырының хөрээнү кадыг, көдүүнде муу-хүл өңнүг-дүр деп, ол чугаалаар.

Экранга катап ол көстү хонуп келирге, Черде көрүүчүлер магадаанынга алгырыкы бөөп: ол маңнап чоруур. Черге кижилериниң маңнажыры ыңдыг эвес. Кижилериниң маңнажыры кинога оожумнадыр тырттырып каарга ыңдыг болур. Хөрээнүң хевирлерин ууп алыр база бир хевии шыгжалда дюгүндэн алгаш, катап чоруп каарга, экранга ол көзүлбейн баар.

Кабина эжиниден Эдвин Олдрин үнүп келир. Ооң дүжүп келирин демгизиннинден бүүрелдиг. Көрүкчүлер база катап магадаар: Олдрин чадавың сөөлгү ийи тепкижинден халый бээр.

Дораан чадаже катап үнгеш, база бир халыыр.

Ам телезизор экранынга ийи космонавт көстүр. Армстронг турган черинге ийи катап орү халаап, олурар дээрге, сизфандры аңаа шаптыктыг болган.

Олдрин ай кабиназын долганын көргеш, үреленгеп чүве чок-тур деп. Черже дамчыдар.

Армстронг шыгжалда люгундан телевидение дамчыдыгашкынның камеразын ужуглаш, кабинадын алаан ырадын аңнаар, ону үш бүттүг туружунуң кырынга тургузуп каар. Ам биске ай кабиназы бүрүнү-биле, чоок, дески эвес ай делгемин көстүр. Долгандыр-да ажыдырал чок, шунту онгар-бөзүр кратерлериг, эзи чер костүп келир. Долгандыр ынек-даштар, куржаанды халлар турар, оларны хондуруушкун соонда Армстронг чугаалаан.

Космонавтар Ай кырынга алаан хөй шак дургузунда ажылдаар. Олар Чер биле Ай аразының ырааш, Черниң долганырын хемчээр лазер-радар дериин тургузар. Гелий, аргон, неон — «ачылыг газтар» ийи бар бе деп чүвени илереңдир калбак алюминий херекселин чада салыр, оскө-даа артем шимчилелдерни кылыр.

Вашингтонда парлаттының үүнү турар журналдарда оларның дугайын номчуп, оларны кинога тырттырып үндүргеннеден көрүп олурарга, ол кижилериниң совет космонавтар-биле демейн аажок. Олар база-да мыдыг бөдүүн, чазык. Олар шудургу болгаш космосту чаалап алыры — боттарының херээнге бердингеп.

Б. СТРЕЛЬНИКОВ.
(«Правданың» корреспондентизи).

Чаа өөредилге чылынга уткуштур

СЕПТЕЛГЕ ДООСТУР ЧЕТКЕН

Чаа өөредилге чылынга школаны үлегерлиг белеткээрибиле Ишкин сес чыл школазывың башкылары болгаш ажылчыннары улуг иштүү үндүргеп. Ооң түңнелинде школада, интернатта белеткел ажылдары колдуунда доозулган. Школага, интернатка, башкылар чурттаар бажыңнарга септелгелер кылдынган, печкаларның чамдыктарын чаазы-биле тудуп, а чамдыызын септээн. Сонга бүрүзүн шилден, иштинга чүтайлаашкын доозулган. Парталар, столдар, сандайлар кылдынган. Ам будуушкун, дозулаашкын эгелээн.

Школа девискээринде 150 кубометр токпак дүжүрүлгеп, ол мыяктан 50 тонна хөмүр-даш база сөөртүлгеп. Одалга чүүлүнүң сөөртүлгеги үргүлчүлеп турар. Одалгага 100 кубометр терек херек, ооң белеткели эгелээн.

Өөренчилериниң чижек дандыыы кылдынган. Интернатка турар уругларның кыштыызында ескө хептери четче болгаш орун-дөжек дериглеги белеп. Школа белеткелинде киржип турар ажылчыннардың Гүзүн Хамзаа, Павел Өлзей, Ондар Дарга, Ондар Даржаа олар мактелды чаалап алганнар.

Школаның өөренчилериниден 8 кижи Чадаананың, 4 кижи Кызылдың Гагарин аттыг латерьлериндө дыштанып турарлар. Чадааназ лагеринин ийиги сезонунда 5 кижи дыштанып.

7-ги болгаш 8-ки класстарның өөренчилери 10 кижи түс-түзүнде дөрт тонна сигенин белеткээр дээш мал чеми белеткелинде ажылдап турар.

М. СЕВИН.

Чөөн-Хемчик район.

• • •

Баян-Кол ортумак школазының септелгези июнь 1-де эгелээн. Септелге ажылы ам барык доозулган. Школаның 16 классын, интернатта 7 өрээлди, столовайны, чуңар-бажыңны, башкылар чурттаар 7 бажыңны септээн. Штукатурка, малгаштаары, чүтайлаары болгаш доозулаары доозулган.

Школа септелгезинге 19 кижи ажыл-агый эргелекчиин В. Сандаанның удуртулгазы-биле ажылдап турган. Печник Семөл Эликпен, 60 харлыг Самбала Толаан, ажылчыннар Серээ Дажыыза, Дүмен-Бады Октябрь, Ховалыг Дукарбан олар ики ажылдап келген.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

Редакторнуң орлакчызы Д. О. БЕГЗИ.

ВОЛГАДА УРАН ЧҮҮЛ БАЙЫРЛАЛЫ

ГОРЬКИЙ. (СЭТА-ның корр). РСФСР-ге үзбек чечен чогаал биле уран түүлдүң декадазы доозулган. Аңы-дуңмаа республиканың артистериниң, хөгжүм уран түүлүнүң ажылдакчыларының, чогаалчыларының, композиторларының, чуруктучуларының, кинематографистериниң горькийжилер-биле ужуражмышкыннарыл уттуулурбас.

Декаданың Горькийге болган сөөлгү дөртку хүнүнде аалчылар Россияның ак-көк аргыжыгга оруунуң шинчилери — волгажылларга аалдап чоргаш. Үзбекистанның уран түүл хастерлери болгаш чогаадыкчы коллективтери олар-биле «Спартак» теплоходка ужураашкан. Ол теплоход-биле Волгага аян чоруук кылып чоруп турган үеде аңаа орус, үзбек танцы ойнаанар ужугуп, ырлар чаңгыланып турган.

Үзбекистанның Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Я. С. Назреддинованга баштаткан ол республиканың чазак төзээри болгаш декада киржикчилерге аалчыларга хүндүтпелдиг горькийжилер-биле байырлашкан.

— Кайгамчыктыг хүннер ол болду. Кайгамчык чараш бо орус хоорайга болгаш өөрүшкү-хөгүүт волгажылларга чүректиң канызындан ынак апардывыс— деп. РСФСР-ниң улустуң артизи Муккарам Тургунбаева медегээн.

— Уран түүлдүң бо чайынаачак байырлалының кайгамчыктыг база бир болуушкуну — үзбек болгаш орус — аңыдуңма улустарының сырый чаңгыс эптеи болган. Бистиң шинчы, мөңге найыралывысты декада түннери база катап көргүскен — деп, горькийжилер биле аалчыларның сагышсеткилин чогаалчы Николай Кочин чугаалаан.

РСФСР-ге үзбек чечен чогаал биле уран түүлдүң декадазы бодунуң алы-чорузун ленинчи черлерге барып үргүлчүлээр. Аалчыларның келирин Казань биле Ульяновскиниң чону маңан турар. Декаданың түңнел көргүзүү Москвага болуур.

Өөренирин күзээннер, далажыңар!

Кызылдың башкы институдунга августуң 1-ден 10-га чедир чурттуң дээди өөредилге черлеринге конкурстан дашнаар (тыва өөдаар, ыыстарга киреринин экзаменнери болуур:

Москваның күрүме университеди. Тускай эртеми: журналистика.

Иркутскиниң күрүме университеди. Тускай эртеми: журналистика.

Красноярскиниң политехниктиг институду. Тускай эртеми: үлетпүр болгаш хамааты тудуу.

Томскиниң инженер тудуг институду. Тускай эртемнери: үлетпүр кылыгларының болгаш конструкциялларның бүдүргелгези, үлетпүр болгаш хамааты тудуу.

Омскиниң автоёрук институду. Тускай эртемнери: тудуг болгаш орук машиналары база деригелер.

Билдиришкинни Кызылдың башкы институдунуң ректорунуң адынга бо чылдың август 1-ге чедир чорудар.

Билдиришкинге параазында документилерни кожар:

Ортумак эртемнинин дугайында документизи (боду-биле).

Дээди өөредилге черинче киреринин характеристиказы.

Намзары.

Эмчи шынарылгазы.

3×4 хемчээлдиг 4 фоточурук.

Күш-ажыл дептериниң хоолгазы.

Өг-бүлезиниң дугайында чурттаар турар черинден шынарылга. Бо документилери четче эвес болза, үлүзээп албас.

Институтка келгеш, экзамен дужаал келген кижи шериг биледин (курлавырының шериг хүлээлелиглери), паспорт болгаш шериг баар назылыглар кинр биживилге дугайында керечилелни экизээр.

Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу 40, башкы институту, 115 дугаар өрээл, тел. 37-20

ХҮЛЭЭП АЛЫР КОМИССИЯ.

КИНО

ИЮЛЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Муңдан чаңгыс бүүрел» (делгем экранныг) 11, 12.50, 2.40, 4.30, 6.30, 8.10, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ооң болгаш ыыс» 3, 5, «Оскенин хайы» 7, 9 шактарда.

редакциянын адрезы

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аймыгрел киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, кодээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа база совет туругуун киллизинин 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

1С—00664.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮЛЬ 30 СРЕДА № 177 (8022).

Өртээ 2 көп.

ЧАЙ — ХӨЙ ЭЪТ БҮДҮРЕРИНИҢ ҮЕЗИ

1969 чылда республиканың колхозтары, совхозтары 24,2 муң тонна эътти күрүнеге садар. Социалистиг хүлээлге ёзугаар планга немештир 800 тонна эътти база сөдар. Бо соруланы күүседири-биле ам үеде хөй муң баш бода болгаш шөөр малды көктүг шыктыг чайлагларже үндүрген. Бистиң малчыннарывыс ыйымстыг бода мал бүрүзүнүң өртүмак дириг дединиин 300 кг. хойнуң 43 кг чедирер дээш чайгы одарларда малды семиртип турарлар.

Республиканың малчыннары чылдың бирги чартыында күрүнеге эът садарының планын 116,7 хуу күүсеткеннер. Таңды, Барыын-Хемчик, Бии-Хем районнар эът садарының чартык чыл планын түе бүрү бүдүн чартык катап ажыр күүседип, республиканга эвээш эвес улуг-хууну киирген. Чөөн-Хемчикте «Большевик», Таңдыда «Элегес», «Межегей» совхозтар, кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы, Бии-Хемде «Өөк» совхоз, «Кызыл тараачын» колхоз хой эки шынарлыг эътти күрүнеге сатканнар. Оларның дужаалган ыйыстыг бода малының өртүмак дириг дединиин 300 килограмдан кудулаваан. «Кок-Тей» совхоз чартык чылда күрүнеге эът садар планын ийи чартык катап ажыр күүсеткен.

Хаван ажылын хөгжүдери — эът бүдүрериниң улуг курлавыр болур дээрзин Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң чижээ тодаргай көргүзүп турар. Ол совхоз хаван ажылывыңы талазы биле республикада улуг ажыл-агый. Совхоз бо чылын күрүнеге садар эътгиң 30,5 хуузун хаван эъди-биле күүседир, а бирги кварталда күрүнеге саткан эъттиң вол күрүүзүн хаван эъди-биле күүсеткен.

Чылдың бирги чартыында республиканың районнары, Моңгун-Тайгадан өскеи, күрүнеге эът садар планын күүсеткен. Ынчаларга түе-түе ажыл-агыйлары алыр болза, эът садар планын күүсетпээнер эдээн хөй апаар. Мал семиртир совхозтар семиртилгениң күсели-биле немелде эът киирер планын ыракта чедирер күүсеткээнер. Күрүнеге эът садарының чартык чыл планын «Чыраа-Бажы» совхоз түгле 59,7, «Тиилелге» — 82,6, «Тее-Хем» — 95,6 хуу күүсеткен.

Эът бүдүрерин көвүдедир, күрүнеге оңу садар планнывыда, немей алган социалистиг хүлээлгени-даа ажыр күүседир дээш, республиканың колхозтары, совхозтары чылдың ийиги чартыында мал семиртилгезинин талазы-биле бүгү болдунар арга-хемчеглерин ап чорудар ужурлуг. Чылдың бирги чартыында колхозтардан, совхозтардан күрүнеге саткан эът чыл планының түгле 25 хире хуузу болур. Ам арткан 70 ажыг хуу чылдың ийиги чартыына онаажыр мышкажыл. Июль 16-да түңнел-биле алырга, республикада күрүнеге эът садарының чыл планы түгле 29,2 хуу күүсеттинип турар. Моон ап көөрге чылдың ийиги чартыы, маңгыны үшкү квартал мал семиртилгезинге, эът бүдүрерин көвүдедирге шинтпирлиг үе болур.

Колхозтарның, совхозтарның удурукчулары, маңгыны мал ажылының түскай эртемниглери чайлагларда бүгү малдың байдалын доктаамал хайгаарал көөр, малчыннарның ажылын контрольга алыр ужурлуг. Малчыннар одарларны кычыар ажыглап турарлы, кайда одар тазрыы апырганы, шынны кайнаар одар солуп көжүрери, дүе четчир бе, малчыннарның ажыдырал хандырылгазында чүү четпейн турарлы, ветеринария талазы-биле кандыг дуза коргусее чогуурул дээш ышкаш айтырыгларны мрак, чөөнта кодан бүрүзүнүң байдалынга тааржыттыр шинтпирлөрге чугула.

Мурнаку чылдарның чамдык чижектеринден алырга, мурнакчы, дуржулгалыг малчыннар чайгы үеде чаа-чаа одарларны эки ажыглап, чамдыкта боттаңнап көжүп чоруп турган, кадарган малын тергиин күштүг кылдыр сезиртирип ап турда, чамдык кижилер малын бичии уругларга кадартып каап, боду дыштанып олурар, малының денгилдеан шоолуг эвес болгузаар чүүл бар. Ынчангаш ам малчын бүрүзүнде байдалдыг хүн бүрүнүң кичээнгейинге алыры чугула.

Түскай үскен семиртилге ноданнарынга одарладымышкынбиле кады немелде чемгерилгени доктаамал чорудар, ай самында деңгилөшкинниң кылыр херек. Дүн-хүн иштинде одарладымышкынны планныг организастаашпаан, концентрат болгаш өске-даа чемнер-биле чемгерилгени чорудун турарының түңнелинде, «Саян» совхозтуң кадарчызы Л. Бай-Кара чылдың бирги чартыында хонукта аныяк бода мал бүрүзүнден ортумак-биле 1051 грамм, «УТКА 25 чылы» совхозта М. Дырыскын-оол — 1016, «Россия» совхозта С. Шагаачы — 1001 грамм немелде деңзинин чедип алган. Өске-даа ажыл-агыйларда хонукта 800—900 грамм немелде деңзинин ап турар кадарчылар хөй. Эът бүдүрерин көвүдедиргеге хөй салымшкынны киирип турар мындыг мурнакчыларның ажыл дружулгазын өске ажыл-агыйларга ажыглаар херек.

Эът бүдүрерин көвүдедирин малдың шынарын, эъткир продуктулуун бедидип турган чедип алыры-биле кады оң баш санын печей остурүп турган чедип алыры база чугула. Бо талазы-биле Эрзин районнуң колхозтары бо чылын улуг чедишкиннинг болган. Район чылдың бирги чартыында мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының планын ажыр күүсеткен, шөөр малдан хөй чаш төлдү камгалап алгавы-биле малдың баш санын эртеп чылдымындан көвүдүп. СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофсөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун чылдың бирги чартыының түңнели-биле Эрзин районга тывыскан. Бо дээрге Эрзивиниң малчыннарының улуг чедишкинин-дир.

Бо чылын республикада төрүүр чүс хойга онаалытыр 100-тей хөй хураганны 140 ажыг хойжулар камгалап алган. «Өөк» совхозта бызаа ажаакчылары Н. Жмак, А. Казанцева хонукта бызаа бүрүзүнүң немелде деңзинин муң грамм ажырып турар. Республикада ниитпап-биле 40 ажыг бызаа ажаакчылары хонукта бызаа бүрүзүнден 600 граммдан кудуу эвес немелде деңзинин ап турар. Мурнакчы хойжуларның, кадарчыларның, бызаа ажаакчыларының бо бүгү чедишкиннери эът бүдүрериниң херээнге улуг салымшкын болур. Оон-биле кады мындыг бедик көргүзүглер республиканың ажыл-агыйларының эвээш кезиинге эвес, а хөй иеруузунга чедип алдынган турар ужурлуг деп демдеглезе чогуур.

Колхозтарга, совхозтарга малдың немежир деңзилиниң 70 хире хуузу чайгы, күсүү үезерде чедип алдынарын арткан чылдарның чижектери көргүскен. Ынчангаш, чай болза бистиң байдалывыска хөй эът бүдүрериниң үези болур. Республиканың партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнарының, колхозтарның, совхозтарның сорулгазы болза, чайның арткан үезинде болгаш күсүү үеде мал семиртилгезин шыңгыы организастап туртпаа, эът бүдүрерин дыка көвүдедири. Ленинчи юбилейге база Совет Тывазының 25 чылынның байырлалынга төлептиг ужуражыры-биле алган социалистиг хүлээлгезин чедишкиннинг иеүседири болур.

СЭКП обкомунуң VI пленуму

Дүүн Кызылга СЭКП Тыва обкомунуң VI пленуму эрткен. Пленумну СЭКП обкомунуң бирги секретары эш **С. К. Тока** ажыткан.

Пленумга «Капитал тудугну улам сайзырадырының болгаш капитал салыышкынының ажыктыг чорууң бедидериниң талазы-биле областың партия организациязының сорулгаларының дугайында» илеткелди СЭКП обкомунуң секретары эш **В. И. Попов** кылган.

Чугаалашкан айтырыгның талазы-биле СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары эш **В. Б. Добромыслов**, «Тыва тудуг» трестиң эргелекчизи эш **Ч.-Д. Б. Ондар**, «Тыва көдее тудуг» трестиң эргелекчизи эш **П. Ф. Кандауров**, Тее-Хем райкүүскомунуң даргазы эш **С. Н. Байыр-оол**, «Тыва кобальт» тудуг эргелелиниң партком секретары эш **В. П. Суров**, республиканың Түлүг банкызының эргелекчизи эш **П. В. Кирдеев**, «Тыва даг-дугу» тудуг эргелелиниң начальнизи эш **В. С. Еременко**, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы эш **В. Н. Антышев**, «Тыва автоторг» орук-транс» каттыжышкынының начальнизи эш **Г. Б. Никонаев**, Баа-Хем райкүүскомунуң даргазы эш **К. С. Очур-оол**, «Красноярск кол тудуг» эргелелдиң начальнитиниң оралакчызы эш **С. Я. Юрчум**, «Тыва септелге-тудуг» трестиң эргелекчизи эш **И. П. Емельянцев** санал берген.

Пленумга СЭКП обкомунуң бирги секретары эш **С. К. Тока** түңнел чугааны кылган.

Бапитал тудугну дүргелеп, оон шыларын экижидер, бүдүрүлге, чурттагга болгаш культура амыдыралының тудугларын чогуур хуусаазында ажыглалга киирер, тудугжуларның оргузугга партийжи-политиктиг болгаш кижизидилге ажылын күштелдирер хемчегдерни айыткан доктаалы пленум хүлээп алган.

Пленум организастыг айтырыгны чугаалашкан: пенсиже үнгени-биле холбаштыр СЭКП обкомунуң киити килизинин эргелекчизин эш **О. Б. Бичени** пленум бадылаан.

ХАЙНЫККАН ИШТЕ

Барыын-Хемчик районда «Дөн-Терезин» совхоз эртеп чартык чылда малдан алыр продуктуларны бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле район иштинде мүрүкүу одуругга үнгенниңден партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң ажыл-агыйлар аразынга шилчиир түгүн алган. Беш чылдың дөртки чылының планныг сорулгаларын хүүсаазында күүседир дээш совхозтуң ажыл-ишчилери шүдүргү ажылдап турар. Бо хүннерде бүгү күштү сигеи белеткелиниче, ногаанның болгаш тараанның чайгы ажаалгазынче утландырган. Түңнелзээ мал чемнинң белеткелиинде бригадаларны, звеноларны кижи болгаш техника күжү-биле четчедеп, четчир саныыр эъш-чем, оран-савазыбле хандырган. Башкы Седен-оолга удурткан сигеи-чи звено өске звеноларга үлегерни көргүзүп, бүдүргүкчүлүг ажылдап турар. Тейде сигеи бригадазынга ноожун чоруур библиотека үргүлчү чедип, ажыл-ишчилерниң сонуургаавы солуп, сеткүүл, уран-чечен номнарны чедирип турар.

Совхозтуң ажыл-ишчи херээжениери ногаа культуралардың бедик дүжүүт дээш шүдүргү ажылдап, оон дегген шөлүүнүң бок үнүштерин чүүп, арыглаан.

Тудум-даа сигеи дөгүи

Беш чылдың дөртки үезүнүң ажыл-ишчи хүлээлгелерин ап тура, малчын Бичө-оол Даңвийович Сояң мынча дээн:

— Кыш соокка удур кыштаамда хураган болгаш хой кажаазын алгыткаш чылыглавышаан, 12 тонна сигеннии, 500 мооңдак будук-бүрүүнү мал чемнинге белеткээр мен. Малчын аазаан сөлүп ажыл-херек-биле бадыткаан. Сигеи болгаш будук-бүрү чемнер хөй ангтаминниг, ногаан, чаш, чимрбейлиг турда үстүнде хүлээлгезин Б. Сояң күүседип ашкан.

Малга быжыг чем-суурну тургузар дээш Барыын-Хемчик районнуң өске бүгү малчыннары ышкаш «Барлык» совхозтуң малчыннары ийиги бүрүзүнүң хүлээлгелерин алгылааннар. Ынчангаш, чай болза бистиң байдалывыска хөй эът бүдүрериниң үези болур. Республиканың партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнарының, колхозтарның, совхозтарның сорулгазы болза, чайның арткан үезинде болгаш күсүү үеде мал семиртилгезин шыңгыы организастап туртпаа, эът бүдүрерин дыка көвүдедири. Ленинчи юбилейге база Совет Тывазының 25 чылынның байырлалынга төлептиг ужуражыры-биле алган социалистиг хүлээлгезин чедишкиннинг иеүседири болур.

РСФСР-НИҢ ХАМААТЫ ЧУРТТАЛГА ТУДУУНУҢ МИНИСТЕРСТВОЗУН ТУРГУЗАР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чарлыы

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыы болза:

РСФСР-ниң Хамааты-чурттагга тудуунуң министерствозун тургузар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, Кремль, 1969 чылдың июль 28.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ СЕССИЯЗЫ

Хоорай, суурлар чараш сайзыразын дээш

Россия Федерациязының Дээди Совединиң шинтпирлеп турар айтырыглары хөй. Ол айтырыглар республиканың экономика, культуразын улам хөгжүдери-биле, кижиже, ооң амыдыралынче, ажыл-ижинче, дыштанырынче сагыш салыры-биле кезээде холбашкан турар. Ынчангаш Дээди Советтиң сессия бүрүзү—чугула болуушкун.

Июль 29-та Москвата, Кремльдин Улуг ордузунга РСФСР-ниң Дээди Совединиң чедиги чыыжының бешки сессиязы ажыттынган.

Эртенгиниң 10 шак. Президиумга эштер **Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. Я. Пельше, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, Ю. В. Андропов, Д. Ф. Устинов, К. Ф. Катушев, Ф. Д. Кулаков, Б. Н. Пономарёв, М. С. Соломенцев** оларның база РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының болгаш ооң оралакчыларының, Россия Федерациязының чазааның кежигүннериниң президиумга көстүп келгенин депутаттар биле аалчылар үр адыш часкап уткаан.

Сессияны РСФСР-ниң Дээди Совединиң Даргазы депутат **М. Д. Миллионщиков** ажыткан.

Сессияның киржикчилери РСФСР-ниң Дээди Совединиң бо чылын мөчээн депутаттары И. И. Африкантовтун, И. Е. Вороновтун, А. П. Дмитриевтиң, Б. П. Константиновтун, М. Д. Хитровтун тураскаалын туруп хүндүткээн.

Белгород областың 244 дугаар Алексеевск сонгулда округундан чаа сонгуткан депутат М. П. Труновтун эргезин хынаанының түңнелдериниң дугайында Мандат комиссиязының илеткелин Мандат комиссиязының даргазы депутат **Н. Л. Коновалов** кылган.

Ооң соонда депутаттар чугаалажыр айтырыгларны бадылаан.

Сессияга чугаалажыры-биле киирген айтырыглар:

1. РСФСР-ниң хоорайларының, ажылчын суурларының, көдээ болгаш чурттакчылыг черлериниң чаагайжыдылгазын экижидер, оларны кышка белеткээр талазы-биле совет, ажыл-агый органнарының сорулгаларының дугайы.

2. Ашак-кадай болчурунун, өг-бүле дугайында РСФСР-ниң хоойлу төлевилелиниң дугайы.

3. РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаары.

Чугаалажыр бирги айтырыгның талазы-биле РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы **В. А. Демченкога** сөс берген.

МАЛ ЧЕМНЕРИН БЕЛЕТКЭЭРИ—КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРНИҢ КОЛ АЖЫЛ-ХЕРЭЭ

Хөйнүң күзели

«Сут-Хөл» совхозтуң Алдай-Маадыр салбырының сүт-бараан фермазының хойжу бригадаларының малчыннары малдың чайгы семиртилгезин организастыг чорудуп турар. Ооң-биле чергелештир ук салбырда мал чемнеринин белетвели түзүктээн.

Салбырда партия организациязының организастаазыбиле сигеи белеткелинде комсомолчу-аныяктарның бригадазы ажылдап турар. 42 кижи составтыг сигенчилер хол капыыры-биле 53 гектарның сигеинин кестирген, оон 33 гектарынын чыгээнин болдуруп алган. Башгайгы хүнде 21 тонна сигенлеп үш улуг сараатты тургускан. Ажылды чогуур үеде бүдүрүп алыр сорулга-биле салбыр баштаар черн, суурда херээжениер төвүлели чоок чер — Алаштың Чаш-Теректе сигеи шөлүнче хол-биле кезер кылдыр херээжениер бригадазын немей организастаан.

Сут-Аксы деп черде сигенчилер чурттаар бажын бар-даа болза, чамдык сигенчилер аалдарынга барып хонгаш, эртеи ажылче озалдап үнер түүлдер бар. Салбыр баштаар черн ол байдалды өөренип көрзе чогуурун мында ажылдап турар кижилерниң хөй кезии иезеп турар.

М. СУНДУКАЙ.

Райком бюрозу чугаалашкан

Беш чыл планының мал ажылының талазы-биле чугула сорулгаларын чедишкиниг шинтпирлээри малга четчир саныыр чемнер белеткээриндеи улуг хамаарыжыр. Тожу районнуң экономиказында мал ажылы ап чугула черн эзелеп турар. Ынчангаш малга четчир чемни белеткээри — районнуң ажыл-ишчилериниң база бир чугула сорулгазы болур. Бо чугула кампания ажылы районда ийиг түлүк чоруп турар.

«Тоора-Хем» совхозтуң «Совет Тыва» Май 1 салбырларының девискээринде 18 бригадаларны тургускан, оларда 310 ажыг кижи ажылдап турар. Партия организациялары бригада бүрүзүнге социалистиг чарыштыг калбарткан. Оон түңнелин 10 хонук санында үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап деткип турар. Бригадаларның хөй кезии кижи күжү болгаш чепсек-керекседер-биле четче хандыртынган. Агитаторларны быжыглаан, көскү агитацияны багай эвес тургускан.

Совхоз июль 20-ге чедир 946 тонна сигенни белеткеп, 930 тонна силосту салган. Мал чемни белеткээр ажылдың районнуң ийиги-биле чоруп турар байдалын СЭКП райкомунуң бюрозунга чугаалашкан. Мал чемни белеткээр ажылдың темпизи оожум, чамдык Арыы, Үүлү, Кызыл-Арыг шыкаш ырак черлерде турар бригадаларда кижи болгаш дыртар күштериниң эвээш болуп турарын, культура-массалыг ажылдарны четпес организастаазыын, аьш-чем хандырылгазы кызыы болуп турарын анаа демдеглээн.

Мал чемни белеткеп турар бригадаларның социалистиг чарыжының түңнелин база үндүрген. Чарышка тиилекчи болуп, сигеи белеткээр планын 22, силос салырын 110 хуу күүсеткен Толбулла (Кол Маңгыр бригадирдээн) бирги бригадага СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Толбулуп ийиги, Шыява, Эрги, Чумурттуг (бригадирлеря эштер Лаңбат-оол, Б. Дарыя, Баймир-Белек, Чылбак-оол) бригадалары база эки ажылдан турар.

Совхозта сигеи белеткээри ниитпап-биле түгле 7,7 хуу, силос салыры 14 хуу күүсеттингени ажылда улуг четпестерниң барын хереченнеп турар. Эртеи чылдың июль 20-де турганы-биле дөмейлээрге, сигеи 233 тонна, силос 2493 тонна эвээш белеткеттинтеп. Малга чем белеткээр ажылды чорударының таарымчалыг үезе эртип турда, мындыг байдалдыг турары дүүрежиргеш.

СЭКП райкомунуң бюрозу бригадаларга күштерни немээрининг, бүгү малчыннарны сигеи, будук-бүрү чемнер белеткээрииге киириштиреринин, район төвүнде албан организациязын черлериниң шефтоонукшинин организастаарының чугулазын айыткан. Мал чемни белеткээр ажылдың бүдүрүкчүлүүн, политмассалыг ажылдың деңнелин бедидери—хүннүң чугула сорулгазы деп бюро санаан.

А. ДОРЖУ.

ТИИЛЕКЧИЛЕР

Партия Өвүр райкому Болгаш райкүүском ажыл-агыйларда хойжу бригадалар аразында социалистиг чарыштың чартык чыл түңнелин үндүрген. Ол чарышка «Торгалыг» совхозтуң Ирбитейде Манар Сендажының удурткаяы бригада бирги черни эзелээш, районнуң хойжу бригадалар аразында шилчиир Кызыл тугун алган. Ук бригаданың хойжулары 3690 хойдан 3649 хураганны остүрүп алган, оон түе хойга онаалытыр алган хураганы 96 болгаш. Бир хойдынга ортумак-биле 2 кг 279 грамм дүүтү кыргын алган.

Сигенчилер

Эрзин районда «Чаа оруу» колхозтуң Чөөгейде сигенчи бригадазы 60 хүннерде сигеи белеткелиге организастыг чорудун турар. Хөөт бригадирн Владимир Данайга удурткан бригада бо чугула кампанияже киргеннеп бээр он беш ажыл хүннерниве 275 гектарлыг сигенни кестиргеш, 148 тонна сигеннии белүп саразттааннар. Ынчангаш колхозтуң сигенчи өске бригадаларының эң дээреи болган.

Сигенчи бригаданың ажыглалында бир трактор, үш сигеи кестирер машина, бир пырбаашт, ажылда хаара туттунган. 18 кижиниң иштинде школчулар база бар. Кижи бүрүзү бо ажылды чугулаган корүп, хүн нормазын ажырып келгеннер. Чижээлээрге, сараат салыкчылары Михаил Калын-оол, Дембирель Буянзай, Александр Иргит, Александр Туваинчан олар хүн нормазын 150—200 хуудан кудузаттайн келген. Сигенчи бригада бо сезонда 350 тонна сигеи белеткээр планын август 10-га чедир дооскаш, оон соонда кукуруза кезилдезинче организастыг киришпээр.

М. КОНГАР.

ЧАЙЛАГЛАРДА

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» көдээ ажыл-агый артелиниң малчыннары чайгы одар-белчиирлерни сөөп ажылдаарының планын баш бурунгаар колхозтуң баштаар черниң хураалынга дугуржуп алганнар. Бүгү малды июль 15-тен июль 1-ге чедир чайлагларже көжүрүп үндүрген. 60 кодан шөөр мал Өлен-Шөл, Кара-Суг, Тойлук, Ортаа-Хем, Хем-Бажы деп чайлагларның чүм оътуг черлеринде, эът үлеңышкынынг бода мал база-да оң кавынын оларрынга баргап.

Чөөкта чаа № 1, 2 хойжу бригадаларның малчыннары боттарының хураалынга чыыглаш, ниитпиин малынга быжыг чем-суурну белеткээринин, мал кажаалдарының түрмен сентелгезин чорударының, келир кыжын оттуур ыяш белеткээр алырының хемчегерин дугуржуп алган. Бо хүннерде малчыннар сигеи белеткелиниде организастыг киржип турарлар.

Х. КҮНЗЕН-ООЛ.

ССРЭ-НИҢ ДОСААФ ТК-ЗЫНЫҢ II ПЛЕНУМУ

ССРЭ-ниң ДОСААФ эге организациялары он-он миллион ажылчыннарны, колхозчуларны, албан-хаакчылар биле өскеннигчи амыжыктарны эвилездештирген. «Армияга, үжүр түүлге болгаш флотка дузалаарының» эки тура киитилелиниң (ССРЭ-ниң ДОСААФ-ының) ажылының байдалы болгаш ону жакылдер хемчегерин дугайында» СЭКП ТК биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын бүгүлер камгалал киитилелиниң мурнакчы тургустунган сорулгаларны күүседиргеге ол организациялар эң чугула роль-зут. Эге организациялардың ажыл-чорудулгазын ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-зының июль 28-те ажыттынган 4-кү пленумунда чугаалажып турар.

Пленум Азербайджан ССР-ниң ДОСААФ-ының республика комитединиң даргазы контр-адмирал Д. М. Джавадовтун, ДОСААФ-тың Москва область комитединиң даргазы А. Я. Гулидовтун, киитилелдиң Удмурт республика комитединиң даргазы А. И. Анкудиновтун кылганы үш илеткелди дыңнаан.

Республика, край болгаш область комитеттериниң даргалары сөс алган, ажыл дурукчуларын чугаалашкан. ДОСААФ эге организациялардың ажыл-чорудулгазының четчестерин айыткан.

(СЭГА).

РОСТОВ ОБЛАСТЬ. «Целинский» совхозтуң дүмүт ажаан алымшкынында механизатор Кобриниердиң звеновоу тергиин эки ажылдап турар. Совхозтуң эң эки комбайнерлеринин бирээзи Тимофей Кобрин болдунуң профессиязынга кадайы Раисаны болгаш дүнмазы Евгенийни көрзедип алган.

«Ат-буленин» звеновоу арбайны тавычалай кестирерин доосказ, ам тавычаны болуп, бастырарын эгелээн. Чаагай дужуттуң бастырылгазы гектар бүрүзүнден-не 20 ажыг центнер тараанны берип турар.

ЧУРУКТА: (солагай талазан) механизаторлар Евгений, Раиса болгаш Тимофей Кобриниер.

В. ТУРБИННИҢ фотозы.

(СЭГА-ның фотохрониказы).

БҮГҮ КҮШТҮ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ КҮҮСЕДИРИНЧЕ

Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң болган республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының будурүзгелериниң В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуп оныңга алдар кылдыралган хүлээлгелериниң күүседилезиниң чоруп турарының дугайында айтырыгны көдээ ажыл-агый профэвилел обкомунуң VI пленумунга чугаалашкан. Ол талазы-биле көдээ ажыл-агый министри эш В. Серяковтуң, республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының даргазы эш М. Абрамовтуң илеткелин дыннаан.

Алдарлыг ленинчи юбилейге ажыл-агый болган культура түргүзуушкунунга чедишкинниг ужуражыр дээн хүлээлгезин күүседир дээш көдээниң ажыл-ишчилери бо чылдың бирги чартыында багай эвес ажылдааныы илеткелчилер демдеглээн. Күрүнеге эът садарының планың 116,4 хуу, сүттү — 111,9, шүүнү 130 хуу күүсеткен. Эрзин, Тандыңы, Бии-Хем районнуң малчыннары эки көргүзүглерни чедип алган. СЭКП-ниң XXII съезизи аттыг, «Өөк», «Межегей», «Кок-Тей» совхозтар социалистиг хүлээлгелерин ажыр боттандырган, совхозтар аразынга чарыштыр тиилекчилерни болганнар. Чартык чылда 200 ажыг хойжулар төрүүр чүс баш хойга онаштыр 95—120 хураганны өстүргеи, 100 ажыг саанчылар бир саар инектеи ортумаа-биле 900—2000 кг сүттү сааткан.

Ажыл-агый болгаш профэвилел организациялары часкы тарылганы кыска хүүсаада агротехниктиг чүрүмнер ёзугаар чорудар дээш социалистиг чарышты дээштиг организастаан түннелинде, тарылганың планы ажыр күүсеттинген. Хөрүнге 102,7 мун тонна органикиттиг, 3,9 мун тонна минералдыг чемиштиидилгелерни чашканын эш Серяков илеткединге демдеглээн.

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының будурүзгелери ниити продукция үндүрелиниң планын 105,7 хуу боттандырган, пландан дашкаар 37,7 мун рубльдиң продукциязын берген. Шагаан-Арыгның, Чадаананың «Сельхозтехника» салбырларының коллективтери социалистиг чарышка дээре көргүзүглерлиг болган.

Илеткелчилер болгаш пленумга санал берген эштер көдээ ажыл-агый болгаш профэвилел органнары, колхозтар, совхозтар база «Сельхозтехника» каттыжышкынары болгаш салбырларының үдуртукчулары ленинчи юбилейге төлептиг ужуражыр дээш алган хүлээлгелерни күүседиринче ажылчы чоннарның күжүн долузу-биле мобилизастап шыдаваның айыткан.

Профэвилел болгаш ажыл-агый организациялары хүлээлгелерни күүседир дээш демисселге будурулге курлавырларын база мурнакчы коллективтериниң дуржулгазын долузу-биле ажыглавайн келген. Оон түннелинде республиканың колхозтары, совхозтары беш чыл планында айыткан ниитизиниң малының баш санын өстүрериниң, чер болган мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң онаалгазын күүседирин хандырып шыдаваан. Сүт будурулгези чартык чылда өрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге 18,2 хуу кудулаан. Республиканың ажыл-агый-ларында чуртталга бажыңнарының база будурулге тудуглары кончуг оожум чоруп турар. Дыка хөй профэвилел болгаш ажыл-агыйлар организациялары мал ажылында хөй күш үнер ажылдарны механизастаар талазы-биле кошкак кичээнгей салып турарын пленум демдеглээн.

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының ажылында улуг четпестер барын санал бергеннер айыткан. Чадаананың «Сельхозтехника» каттыжышкыны тракторлар септелгезин багай чорудуп турарын «Шекпээр» совхозтуң хойжузу Куулар Начын-оол болуунуң саналынга чугаалаан.

Амгы үеде республиканың ажыл-агыйлары мал чеми белеткелин кидин түлүк чорудуп турар. Иниизи-биле байдал кончуг оожум. Бай-Тайга, Өвүр, Барыын-Хемчик, Монгун-Тайга районнарда сиген белеткелиниң темпизи кошкак, өрткен кыштың берге байдалы кандыг болганын кичээнгейге албайн турары четпес. Ажыл-агыйларның кол соруглазының бирээзи — дүжүт ажаан алышкынынга белеткел. Бо талазы-биле байдал база-ла шоолуг эвес. Комбайннарның — 46, жатказының — 43, силос ажаар комбайннарның — 23 хуузу септеттинген. Тее-Хем, Бай-Тайга, Эрзин районнары тараа ажаан алышкынынга оожум белеткеним түрарын пленумга демдеглээн.

Пленумга санал берген эштер хамаарышкан ажыл-агыйларында ленинчи юбилейге алдар кылдыр алган хүлээлгелерин канчаар күүседир турарының, четпестерни канчаар эдип алырының дугайында тодаргай чугаалап, соглээн сөзүнге ээ болур дээш бүгү күжүн салып, бар курлавырларны ажыглаарын айыткан.

Х. ТААН-ООЛ.

Уран кылыглар көргүзүү

Хөрөэженнериниң VI республика хуралының үезинде Кызылда культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының делгелге залынга хөрөэженнериниң уран кылыгларының делгези өрткен. Аңаа республиканың барык бүгү районнары киришкен. Хөрөэженнериниң район човуулелдериниң шилип чорутканы 389 ажылдар аңаа делгеттинген турган.

Эрзин, Тандыңы, Барыын-Хемчик, Тее-Хем, Улуг-Хем районнарының хөрөэженнер човуулелдериниң организастаан делгелгелери солун болгаш янзы-бүрү, бедик мергежил-биле ылыдынган. Көрүнчүлерге Улуг-Хем районда эш Ивотованың аргыл кылган чүүлдерин онза сонуургап турганнар. Оон аргыл кылган сангтери, хол хаптары болгаш моюн орнары бөдүүн-даа, аянныг-даа болган. Таңдыдан Казанцеваның, Каа-Хемден Чылбак-оолдуң, Өвүрден Дембирельдиң, Бии-Хемден Ошельчүктүң аргыларын көрүнчүлер бедик үнелээн.

Бажың эдилелиниң херекседдери, национал хептер хөйү-биле делгеттинген турган. Оон аразында Эрзинден келген кылыглар онза ылгалдыг болган. Вера Хангайның В. И. Ленинниң портредин күүсеткени, Кадызыттың даараан содаа. Сочаанның хөрөжен кижиниң каастанып херекседдери, Тиванның таалынгнары болгаш өске-даа кылыглар чөрле солун.

Ол ышкаш Александра Дадар-оолдуң (Бай-Тайга), Раиса Аракчаанның даштан, Сат Долуманың ыштан (Барыын-Хемчик) сиретткен кылыглары чедишкинниг болган. Хөрөженнериниң Тес-Хем район човуулези бо талазы-биле эң-эң ажылдарны кылганын демдеглээр апаар.

Хана парлалгазын, хөрөженнер човуулелдериниң ажыл дуржулгазын эвээжи-биле көргүскени делгелгениң кошкак талазы болган.

Бирги черни Эрзин районнуң хөрөженнер човуулелиниге, яйнгызын — Таңдыга, үшкүзүн — Барыын-Хемчик районга тыпсып, дипломнарны, өртектиг белектерни тудускан.

П. ПАРШУКОВА,
делгелге комиссиязының даргазы.

Парлаттынмаан чага

Хемчег алган

Ак-Туруг суурда аш-чем болгаш үлетүүр барааннарының магазин эргелекчизи Маскованың, ында ийги ларёктуң садыгжызы Строеваның, автолавканың чолаачы-садыгжызы Бонгар-оолдуң багай ажылын шүгүмчүлээн чагааны редакция истелгеже чоруткан. Улуг-Хемнин райсовет күүскомунуң даргазы эш Г. Санчаанын дыннатканы болза:

— Көдээ бижикчиниң илеретken четпестерни ыналза бүрүн бадыткаан. Ол лугайын Ак-Туруг көдээ Советтиң күүсеком хуралынга чугаалашкан. Ларёктуң садыгжызы Строеваны ажылындан үндүрген. Магазин эргелекчизи Маскованы. автолавканың чолаачы-садыгжызы Бонгар-оолду шыңгыы сагындырган.

Амыдыралдың утказы

Эртеннин-не автобуска олурупкаш, Каа-Хемни өрү, хомүр-даш разрезинин түлуунче хаптар мен. Орукка янзы-бүрү болаалдар башка кирер: «Дүүн чагаанывыс автомашина ой-шаанда келир ирги бе?» Билиг бедиларинин курузунга чугаалаар чүүлдеримни-даа дес-дараалай бодай бээр мен... Каа-Хемнин хомүр-даш разрезин түлуп эгелээниден бээр үш чыл четкен. Суг-даа чок, ол чоокта ыяш безин чок шаг черге баштай түр бажыңнарның орнунга, тывалап чугаалаарга, «баштайгы өргенни кадаан» үеден бээр ажылдап эгеледнм. Оон мурнунда «Кызыл тудуг» өргелелинге участок начальниктеп турган мен. Мында база ол хүлээлгени күүседири-биле келгеним ол.

Автобус дөштуг өрү үнүп орда бистиң ажылчын сууруувус (мында чуртталга бажыңнары чок, чүгле ажылдаар черлерлиг) кестүп кээрге, сеткилим хөлзей бээр. Кижиниң мергежилинге, оон чаартыкчы, тургузукчу болуп чаналтынганынга чоргаараалдың аянынга алзыптар мен.

Ажыл өртен 8 шакта өгелээр. Тудугжуларның хөй нуруузу ол үеге чедир келир. А 7 шакта-ла хоюдулга белдирининн ажылчыннарны, автокрановщик хамыкты мурнай чедип келгеш, материалдарны белеткеп кириптер. Бир эвес туүйбу, цемент, дилиг материалдары чергелиг материалдар бар, автотранспорт болгаш механизмнер-биле өйүнде хандырган болза, тудугжулар үлүг-нормазын ыяап-ла күүседиптер улус.

Баштайгы үеде түр тутканывыс складтар, гараж, аргелел бажының, котельнаяны санаваска, ам улуг гаражтың, эргелел, амыдырал хандырылга бажыңының ханазы салдынган, котельнаяның түлуу кирии чорун турар. 7 километр ажыг луттуг суг дамчыдылганының системазының түлуу база ам түлүктээн.

Тудуг чорудулгазы нарын керек. Күш-ажылды таарымчалыг организастаары онза чугула. Амыдызында тудугла ажылчыннарның солчулгазы улуг. Оон кол чылдагааны күш-ажылды багай организастаанында. Биске база ажылчыннар чедишпес. Кадрлар солчулгазының хуузу база өске тудугларда дег. Ажылдаар чер-биле аал аразының ыраандан база чамдык кижилер түвексинип, өске тудугларже чорүй баар таварылгалар бар. Ынчалза-даа ол кол чылдагаан эвес. Хамык ужур биске күш-ажылды чедир организаставаанында.

Чижээ, материалдар-биле хандырылга дижик. Бистиң эргелелиниң удуртулга-башкарылга органнары Красноярскиде. Ынчангаш тудугнуң материал-техниктиг баазалары республика даштында. Тываның тудуг материалдары бүдүрер коллективтери-биле бистиң аравыста дугуржулгалар ынчангаш барык чок. Биске дилиг материалдарынга хереглел улуг (үлетүүр тудуунган ангыда чуртталга бажыңнарын база кылып турар бис). Ук материалдарны Черногорскиден сөөртүп өскээр ужурлуг. Бо чылын оон дилген ыяш келбээн. Ам канчаар, Улуг-Хемнин ыяш үлетүүр ажыл-агыйы болгаш өске-даа чамдык будурулгелерниң ачызында эвээш-бичче материалдар курлавырлыг болуп турар бис. Даш тудугларга туүйбу база хөй негеттинер. Кызында оны будурүп турар заводтан сөөлгү үеде туүйбүну үзүктел чок ап тур бис. Оон башка туүйбу чогуннан ажыл үзүктелир чорук хөй турган.

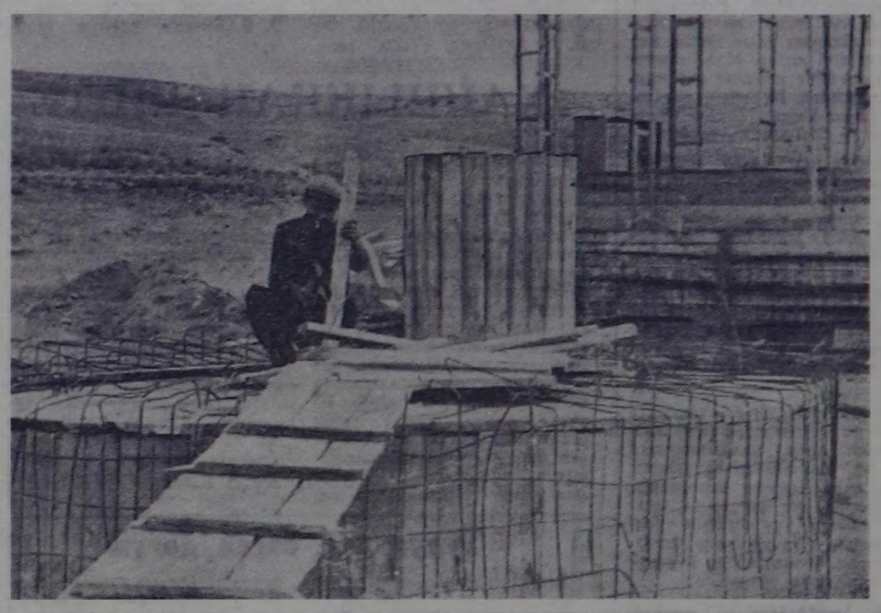
Бистиң тудуп турарывыс разрёз келир чылын ажыглалга кирип, хомүр-даштың казып эгелээр. Ынчангаш бистиң мурнувуста сорулгалар улуг болгаш бедик харыысалга тургустунган. Бо чылын котельная биле гаражты тудуп доозарын бистиң коллектив шиитпирлээн.

Чылдың бирги чартыында планныг онаалгалар күүсеттинмээн. Материалдар, механизмнер, транспорт-биле хандырылганың четпезинниң ужуру ол болган. Сөөлгү үеде хоорайның партия комитединиң бистиң тудугже кичээнгей салып, ажылчын планёрказында кирижип, дузалажып турар апарган.

Тудугнуң удуртулгазы, инженер-техниктиг кадрлар күш-ажылды таарымчалыг организастаар дээш иштики курлавырларның ажыглалын күштелирерин чугулаалап, чамдык түүлерни кыла берген.

Хоюдугну боттарывыс белеткеп алыр бичии белдирлиг бис. Оон бетон холуксаны сөөртүү-биле тракторувусту таарыштыр дерип алдывыс. Ол-ла трактор үлетүүр шөлүнде материалдар сөөртүр кол транспортувус болган.

Бисте ак сеткилиг ажылыбыле хүндүткелиг тудугжулар хөй. Чуртталга бажыңнарын кылыр, ам суг дамчыдылгазының шүгүмүнда келген, коммунистиг күш-ажылдың коллективиниң бюросу эш Г. Санчаанга чорудуп турган.

Хоочун тудугжулар Трофим биле Василий Черепановтарның, Владимир Золотухинниң, аныяк, перспективтиг ажылчын Роберт Ленденбергтиң, бригадир Геннадий Бузыкаевтиң авторитеди бисте улуг. Оларның сүмезин дыннап, оларга даяныры—меңээ дүрүм болган.

Ол бригада ам суг курлавыры тургузар улуг бетон доскаарны, суг чайыш үндүрер станцияны тудуп турар. Нормаңы ажыр күүседип, арматура шарыырының болгаш опалубка кылырының уран-мергежинин магадап көрдүм. Эки-дир.

Чоокта чаа 12 аал чурттаар бажыңны дооскаш, күрүне комиссиязынга дужаадывыс. Комиссия ону эки шынарлыг деп санаан. Бедик көргүзүглерни чедип алырының барымаалары бар-дыр.

Котельная тудуунда Хаяң Бүрбү, Ондар Кошкар-оол, бригадир Федор Севостьянов база үлүг-нормазын ажыр күүседип турарлар. Ол тудуг нарын, ынчалза-даа ажылчыннарның мергежили чавыс.

Мурнунда дашчыларның курузун организастап турдувус. Аңаа өөренип, разряд, шинзылга алганнардан кым-даа артпаан. Ам база чаа курс организастаар бис...

Материал-биле хандырылганы экижидер хемчеглер дутайында чоокта чаа бир планёркага шыңгыы-ла чугаалаштывыс. Үстүвүсте турар органнар, керээлиг организациялырывыс төлээлери байдалды экижидерин хүлээнген. Ол күүсеттинер болза, котельнаяның түлуун хуусаазында доозарывыс албан.

Н. ДРОЗДОВА.

Каа-Хемнин хомүр-даш разрезинин тудуг ергелелиниң ЧУРУКТА: В. Черепанов сут курлавыры тургузар доскаарның опалубказын кылып тур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

МОСКВАЧЫЛАР КЫЗЫЛДЫҢ ТУДУГЛАРЫНДА

Москваның автомобиль-орук институдунуң Тывада отрядының Кызылдың тудугларында ажылдап турар 150 кижилиг болүүнүң командири Анатолий Коваленко-биле чаа тудугга хап келген бис.

Алии төвүнүң ниит хүнү өрттендир чап турза-даа, билектерим сымыртымыш каапкаш, цемент хоюдуп, плаштар салып, оман-хөглүг ажылдап турган хөй болдур, көстүмнүң удуртукчузу Владимир Акимов мен деп чугаалады.

Бо 90 кижилиг болүү бистиң республиканың амыдыралынга кончуг чугула тудугда ажылдап турар. Олар шупту үстүкү курстарның студентилери. Олар чайгы дыштанылгазының үезинде чурттуң улуг-улуг чаа тудугларынга тускай бригада болуп ажаан, 2—3 чыл иштинде ажылдап каапкан, кижи бүрүзү тускай тудугжу мергежилиг оолдар, кыстар-дыр. Олар бот-боттарынга таарыштыр ажылдап өөренип берген, оларның бригадазында организас-массалыг ажыл өске бригадалардан ыракта дээре тургустунган болгаш олар өске эш-өөрүгө күш-ажылчы эки үлегер-чижекти көргүзүп келген. Кызыл отрядының командири А. Коваленковуң оларның дугайында бо бистиң баштың бригадазын деп чугаалаанында чөптүт үндезини бар. Ынчангаш ук бригаданы бо харыысалгалыг участокка тургускан.

Бо чылдың күүгүне Совет Тываның ажылчы чоннары Совет Эвилелиниң акы-дүүмга улустарының найыралдыг өгбүлезиниге киргелиниден бээр 25 чыл болур оюн демдеглеп эрттирер. Бо шалыпчы студент бригаданың майгын хоорайжыгаажыга келир болзунарза, ол чугула тудугнуң бирги эзичээн ол улуг байырлалга чедир үеде ажылдаага киирер бис деп ыракта-на көскү кылдыр бижээн эрес соруктуг күш-ажылчы дозуунуу көөр сиилер.

Красноярск хоорайның он дугаар тудуг-монтаж эргелелиниден келген дуржулгалыг электрик-слесарь Виктор Иосифович Величко ол бригадага ажылдап, аныяктарга байлак дуржулгазын дамчыдып бе-кретары эш В. Г. Павлов чылыг сөстер-биле байыр чедирип, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи национал политикалыг хөлүксээ» деп ырыы-биле ажыттыр-кыырында боттанып турарының база бир чижээ—Тыва АССР-ниң литературазының болгаш уран чүүлдүң кежээлеринге идепкейлиг киржип: балет, опера талазы-биле мергежилин тыва көрүкчүлерге бараалгатканы болгай. ССРЭ-ниң улустуң артизи Д. Ходулов, Якут АССР-ниң улустуң артистери Е. Степанова, Матвей Лобанов болгаш өскелер-даа якут театрының сыдыстары. Сураглыг якут чогаалчылар Н. Мординов, С. Кулачиков-Эллэй, С. Данилов, Н. Золотаров болгаш өскелериниң-даа чогаалдары совет номчукчуларының кичээнгейин хаара туда берген.

Июнь 19-та Тыва АССР-ниң культура ажылдакчыларының төлээлери Якутск хоорайга ужуп чеде берген. Аэропортка тыва авлчыларны уткууру-биле СЭКП-ниң Якут обкомунуң Якут АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң удуртур ажылдакчылары болгаш хөй-ниитиг организацияларының төлээлери четкилеп келген. Самолёттан тыва авлчылар дүжери билек оларга чечектер тудускан. Экии, оңнуктер! Экии, акыдүүмга! Дорооблорун, доброгарбут! дээн сестер болгаш лозунгар кайымын-даа дыннаалып, костюп кээп турган. Аңаа болган митингиге партияның Якут обкомунуң секретары эш В. Г. Павлов чылыг сөстер-биле байыр чедирип, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи национал политикалыг хөлүксээ» деп ырыы-биле ажыттыр-кыырында боттанып турарының база бир чижээ—Тыва АССР-ниң литература болгаш уран чүүл ажылдакчыларының Якутияга кээп турары ол деп айыткан.

Даартазында тыва төлээлер якут пайысылал-биле таныжылгаанын үргүлчүлеп, университетке, космофизика институдунга болгаш өске-даа черлерге чорааннар.

Кежээ Якутскиниң орус шин театрынга тыва литератураның болгаш уран чүүл кежээлериниң байырлыг ажылдыышкыны болган. Аңаа Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын, Совет тазакты алдаржыдыр йөрээген чылыг сестер удаа-дараа чаңгылаанып турган. Совет Тываның бөгүнгү байдалын болгаш оон чыртыкылыг перспективаларының дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң даргазының орлакчызы эш С. Красилийның чугаазын галда чылган хөй-ниитиг төлээлери ниин-биле уткаан. Чаңчыл ёзугаар хымыс кутказын чороонну (кундага) аңаа база бараалгатканнар. Ук кежээге турасказаткан концертке Тываның хөгжүм-шин театрының артистери, «Чечек» ансамбли болгаш ССРЭ-ниң күүдүн онзагай номерлери бо концертке киришип турар-дыр деп демдеглээн.

Барык 10 хонук иштинде тыва уран чүүл ажылдакчылары Якутск хоорайдан ажыгы-улуска сагыш-сеткилиниң хамыындан илереткен четпестерни сонуургаткан. Тыва цирк артистери демир удазын кырынче үне чүгүржү бергеш, чүгле янзы-бүрү нарын танцылар теверинден ажыгда, чамдык акробатика талазы-биле берге хевирлерни көргүзүп турда улус кайгап, магадап турган. Шынап-ла бистиң тыва цирк артистериннс хөй чылдар дургузунда цирк ареналарында тыва чоннуң, оон уран чүүлүн телептии-биле көргүзүп келгенни магадавас аргажок.

Концертке Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында радио болгаш телевидение комитединиң симфониктиг оркестриниң ыраажысын Өшкү-Саар Таспанчиктиң ыр-лааның, Максим Дакпайның сыгыртырын, хөгжүмшин театрының артизи С. Монгуштуң танцылаарын, Олег Намдараанның оюнун, Кара-кыс болгаш Максим Мунгуктарның ырлаарын көрүнчүлер онза сонуургаан. «Чечек» ансамбли концертти А. Чыргал-оолдуң «Ленин, партия» деп ырыы-биле ажыттыкаш, «Тооруктуг тайга», «Хандагайты», «Аъдым», «Декей оо» деп ырларны көргүскен. Тыва артистериниң оюнун «Социалистиг Якутия» солун «Кайгамчык холуксаа» деп эгелиг чүүлүнге: национал хевирааш болгаш социалистиг уткалыг уран чүүлдүң онзагай номерлери бо концертке кирип турар-дыр деп демдеглээн.

Барык 10 хонук иштинде тыва уран чүүл ажылдакчылары Якутск хоорайдан ажыгы-улуска сагыш-сеткилиниң хамыындан илереткен четпестерни сонуургаткан. Тыва цирк артистери демир удазын кырынче үне чүгүржү бергеш, чүгле янзы-бүрү нарын танцылар теверинден ажыгда, чамдык акробатика талазы-биле берге хевирлерни көргүзүп турда улус кайгап, магадап турган. Шынап-ла бистиң тыва цирк артистериннс хөй чылдар дургузунда цирк ареналарында тыва чоннуң, оон уран чүүлүн телептии-биле көргүзүп келгенни магадавас аргажок.

Концертке Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында радио болгаш телевидение комитединиң симфониктиг оркестриниң ыраажысын Өшкү-Саар Таспанчиктиң ырлаарын

БЕШ ЧЫЛДЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

1969 чылдың бирги чартыында

СААНЧЫЛАР

Саанчылардың фамилиялары	Ажыл-агый	Район	Бир инектен-не саг-ган сүт (кг)
В. Долганина	«Көк-Тей» с-з	Кызыл	2000
О. Биче-Урут	—»—	—«—	1908
М. Мартыненко	«Межегей» с-з	Таңды	1657
З. Реодько	—»—	—«—	1630
В. Роздугина	«Көк-Тей»	Кызыл	1622
Г. Корзун	«Межегей»	Таңды	1602
Н. Пинигина	«Көк-Тей»	Кызыл	1487
В. Молчанова	«Межегей»	Таңды	1436
Л. Лентова	«Көк-Тей»	Кызыл	1429
М. Сабельникова	«Межегей»	Таңды	1412
Л. Сиренева	—»—	—«—	1403
М. Хроменко	—»—	—«—	1392
В. Козлова	—»—	—«—	1392
А. Матина	«Саян» с-з	Бии-Хем	1385
В. Воробьева	«Межегей»	Таңды	1366
Е. Салчак	«Көк-Тей»	Кызыл	1355
З. Курастикова	—»—	—«—	1330
Э. Гельцер	«Межегей»	Таңды	1325
М. Миллер	«Көк-Тей»	Кызыл	1321
А. Захарова	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	1304
О. Севен	СЭКП XXII съездиин аттыг	Чөөн-Хемчик	1297
М. Алдын-ыс	СЭКП XXII съездиин аттыг	Чөөн-Хемчик	1294
Л. Күжүгет	«Көк-Тей»	Кызыл	1258
Н. Симакова	«Саян»	Бии-Хем	1249
Н. Лыкка	«Ак-Эрик» к-з	Тес-Хем	1247
С. Шыырап	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1242
М. Кислева	«Саян»	—«—	1230
У. Харина	«Көк-Тей»	Кызыл	1229
А. Янова	—»—	—«—	1229
А. Надькина	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1223
М. Сереннаа	«Саян»	—«—	1219
А. Денженина	«Өөк»	—«—	1216
М. Оюн	«Элегес»	Таңды	1215
М. Санғы-Бадра	СЭКП XXII съездиин аттыг дуржулга станциязы	Чөөн-Хемчик	1214
М. Оюн		Таңды	1199
Т. Бобылева	«Саян»	Бии-Хем	1183
М. Нагрузова	«Кызыл тараачын»	—«—	1181
Ч. Монбуштай	«Көк-Тей»	Кызыл	1178
М. Кочиева	«Саян»	Бии-Хем	1158
М. Чодураа	«Барлык»	Барыын-Хемчик	1155
А. Кручинина	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1151
Б. Элескей	—»—	—«—	1144
Е. Хунапай	—»—	—«—	1140
Б. Сувак	«Ак-Эрик»	Тес-Хем	1133
Ф. Сарыг-оол	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1118
О. Сереннаа	дуржулга станциязы	Таңды	1103
Г. Шарыпов	«Россия» с-з	—«—	1092
О. Дүктүг	СЭКП XXII съездиин аттыг	Чөөн-Хемчик	1090
Х. Куминаал	«Чыраа-Бажы»	—«—	1082
К. Таан	—»—	—«—	1082
Б. Долгар	«Найырал» с-з	Улуг-Хем	1078
Н. Симакова	«Саян»	Бии-Хем	1076
А. Оюн	дуржулга станциязы	Таңды	1067
М. Ак-ыс	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1067
А. Нурсат	«Саян»	—«—	1058
Н. Федорова	«Кызыл тараачын»	—«—	1056
С. Саая	«Барлык»	Барыын-Хемчик	1054
Е. Серет-оол	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1050
Г. Хайдыпай	—»—	—«—	1040
Г. Десин-оол	—»—	—«—	1040
М. Сонор	—»—	—«—	1034
М. Конгар	«Өөк»	—«—	1030
Э. Ниемял-оол	дуржулга станциязы	Таңды	1028
М. Өшүү-Саар	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	1024
Л. Күжүгет	«Барлык»	Барыын-Хемчик	1022
Т. Доңгак	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1022
К. Неволина	«Бүрен»	Каа-Хем	1017
Ч. Ханды	Ленин аттыг	Эрзин	1014
Е. Кыргыс	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1010
А. Дударева	«Саян»	—«—	1009
А. Андреева	«Өөк»	—«—	1004

Инек кадарчылары

Фамилиялары	Ажыл-агый	Район	Хонукта немедде децин (грамм)
Д. Бай-Кара	«Саян»	Бии-Хем	1051
М. Дырыскан-оол	«УТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	1016
С. Шагаачы	«Россия»	Таңды	1001
К. Чорбаа	Жданов аттыг	Улуг-Хем	980
О. Чамзы	дуржулга станциязы	Таңды	913
М. Бичинмаа	«Искра»	Чөөн-Хемчик	890
М. Балжыр-оол	«Саян»	Бии-Хем	875
Д. Тувин-оол	—»—	—«—	875
О. Карпов	—»—	—«—	850
В. Нурсат	—»—	—«—	842
О. Партыштан	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	780
И. Даваадай	«Бурунгаар»	Каа-Хем	754
С. Күзеп	«Барлык»	Барыын-Хемчик	700
К. Дажы-Сюрюн	«Октябрь 30 чылы»	Чөөн-Хемчик	670
Д. Кызыл-оол	«Бурунгаар»	Каа-Хем	657
С. Борбак-оол	«Искра»	Чөөн-Хемчик	650
С. Самдан	«Чыраа-Бажы»	—«—	650
О. Кочал-оол	«Коммунизм херели»	Таңды	620
М. Хуна	«Дөң-Терезин»	Барыын-Хемчик	610
М. Шыдырааа	«Шекпээр»	—«—	600

Олар база мурнакчылар

Фамилиялары	Ажыл-агый	Район	100 бажтан-на алган сүт
ЧЫЛГЫЧЫЛАР			
К. Маадыр-оол	«Хадыы»	Бии-Хем	105
О. Адыы	—»—	—«—	105
О. Дамба	«Октябрь 30 чылы»	Чөөн-Хемчик	100
О. Зоин-оол	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	90
О. Сандый-оол	«Тес-Хем»	Тес-Хем	87
П. Норзунмаа	«Коммунизмче орук»	Эрзин	85
С. Луду	«Ак-Эрик»	Тес-Хем	83
Ы. Бады-Хоо	«Чаа орук»	Эрзин	83
Б. Мунзук	—»—	—«—	83
С. Санай-оол	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	80
ТЕВЕЖИЛЕР			
М. Дөнчүн	«Ак-Эрик»	Тес-Хем	45
Д. Шагдыр	«Чаа орук»	Эрзин	44
А. Самдан	—»—	—«—	44
Д. Кокуу	«Мөрен»	—«—	44
Л. Ямаакай	Ленин аттыг	—«—	44
ИВИЖИЛЕР			
Ғ. Кенден	«Тоора-Хем»	Тожу	98
Кол Клазай	—»—	—«—	95
Ак Дарыгол	—»—	—«—	93
Ак Бадытык	—»—	—«—	94

«Көк-Тей» совхозтуң куш ажаакчылары

Фамилиялары	100 дагаадан чуурга
Л. Булавина	100,8
К. Селезнева	90,6
Г. Новикова	79,5
П. Петрушкина	74,9

Бызаа ажаакчылары

Фамилиялары	Ажыл-агый	Район	Хонукта немедде децин (грамм)
Н. Жиик	«Өөк» с-з	Бии-Хем	1080
А. Казанцева	—»—	—«—	1000
М. Гончарова	«Саян» с-з	—«—	956
Е. Тыпмнар	«Тиилелге»	Таңды	877
К. Байыр-оол	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	837
А. Плахута	«Саян»	Бии-Хем	814
Е. Зубко	«Межегей»	Таңды	803
А. Посных	«Саян»	Бии-Хем	800
А. Воронов	«Ленинчи орук»	Каа-Хем	800
Е. Троикова	«Октябрь 14 чылы»	—«—	780
М. Железнова	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	780
Б. Дижиппан	Жданов аттыг	Улуг-Хем	780
В. Тагапова	«Россия»	Таңды	775
К. Оюн	«Межегей»	—«—	770
М. Микрюкова	«Коммунизмче орук»	Каа-Хем	770
А. Базыр	«Бурунгаар»	Каа-Хем	758
Л. Юшкова	«Межегей»	Таңды	750
Ф. Благинина	«Революциянын чалбыжы»	—«—	740
М. Макарова	«Өөк»	Бии-Хем	735
Е. Пичен	«Кызыл тараачын»	—«—	732
С. Күжүгет	—»—	—«—	732
С. Хепте	«Саян»	—«—	705
П. Шишигина	«Хадыы»	—«—	700
Т. Смелых	«Октябрь 30 чылы» к-з	Каа-Хем	700
Н. Кызыл-оол	«Ленинчи орук»	—«—	698
М. Корзун	«Межегей»	Таңды	697
Т. Баева	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	687
О. Партыкан	—»—	—«—	678
К. Филимонова	—»—	—«—	673
Г. Хертек	—»—	—«—	672
М. Нагрузова	—»—	—«—	669
М. Жмак	«Өөк»	—«—	665
О. Романова	дуржулга станциязы	Таңды	655
В. Лапшина	«Октябрь 14 чылы»	Каа-Хем	650
А. Уэүйген	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	629
К. Кощева	«Өөк»	—«—	620
М. Сереннаа	«Саян»	—«—	620
О. Кончий-оол	«Межегей»	Таңды	615
У. Баймр-оол	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	613
Е. Седеева	«Саян»	—«—	605
К. Анай-оол	«Найырал»	Улуг-Хем	600
И. Ярлыкова	«Октябрь 30 чылы»	Каа-Хем	600

Сүт-бараан фермалары

Бригадирлериң фамилиялары	Фермалар ады	Ажыл-агый	Район	Бир инектен-не саалга (кг)
П. Пономарев	Көк-Тей	«Көк-Тей»	Кызыл	1406
М. Реодько	Кара-Булуң	«Межегей»	Таңды	1253
П. Лебедев	Алаак	—«—	—«—	1169
И. Мальцевен	Доора-Хадың	—«—	—«—	1128
Т. Доронин	Туран	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1058
П. Козлов	Өөк	«Саян»	—«—	1033
М. Алдын-ыс	Дергүп	СЭКП XXII съездиин аттыг дуржулга станциязы	Чөөн-Хемчик	1014
Н. Поляков	Тоо		Таңды	971
К. Монгуш	Бижиктиг-Хая	«Барлык»	Барыын-Хемчик	921
П. Баймр	Билелиг	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	879
М. Шериг-оол	Шык-Бажы	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	853
Ч. Хылбан-оол	Хараал-Тей	«Чодураа»	Тес-Хем	838
О. Маспыл-оол	Хадың-Аксы	Дуржулга станциязы	Таңды	807
А. Ковальногих	Могай	«Саян»	Бии-Хем	803
С. Кошкендей	Адыр-Мажалык	«Барлык»	Барыын-Хемчик	795
Н. Афонин	Черби	«Кара-Хаак»	Кызыл	785
Н. Ючкин	Чкаловка	«Өөк»	Бии-Хем	785
А. Санчай	Малиновка	«Өөк»	—«—	784
О. Ооржак	№ 1	«Дөң-Терезин»	Барыын-Хемчик	776
О. Наспыл-оол	«Бижиктиг-Хая № 2	«Барлык»	—«—	772

Хаван ажаакчылары

Фамилиялары	Ажыл-агый	Район	Хонукта немелде децин (грамм)
Ш. Кандауров	«Революциянын чалбыжы»	Таңды	660
М. Дадар-оол	«УТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	487
Л. Прокончук	—»—	—«—	487
Н. Кузьмин	—»—	—«—	487
Ш. Чудурук	—»—	—«—	487
А. Лебедева	«Ленинчи орук»	Каа-Хем	371
З. Бочкарева	«Россия»	Таңды	355
В. Яковлева	«Революциянын чалбыжы»	—«—	339
Л. Чуракова	«Бурунгаар»	Каа-Хем	319

ЧУРУКТА: чылдың бирги чартыында бирги черни эзелеп «Көк-Тей» совхозтуң Көк-Тей сүт-бараан фермазының ажылдакчыларының коллективи.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

МААДЫРЛЫГ ЧОРУК БҮРГЭЭН ЧЕРДЕ

Кижиниң сагыш-сеткинин хөлзедип дүвүрелип келир ындыг болуушкуннар тургулаар. Бистерге, Брестиң чурттакчыларынга, бистиң совет кызыгаар хоорайбысты немец-фашистиг ажелекчилерден хосталының хүнү—июль 28 кажан-даа үттүнүрбес улуг болуушкуннуң хүнү болур. Оон бээр ам 25 чыл болган. Бо үе дургузунда бистиң черивис болунуп овур-хевирин чээрби беш катап чаарты өскерткен деп хөөрем чок чугаалап болур бис. Ынчангаш ам бистиң чурттакчыларывыс үр маңаан хосталганы оларга тыпсып берген кижилерниң дугайында тураскаалды боттарының чүректеринде ыдыктыы-биле кадагалап чоруурлар.

Совет улустуң эрткен үеде-ги маадырлыг чоруунга бистиң хоорайбыстың чурттакчыларының сонуургалының улгатканы бо чылын Брестиң үндезилеттинип тургустунганынга бээр 950 хар харлааны-биле база тайылбырлаттынар. Ада-чурттуларының эң эки овур-хевири болгаш чанчылдары, оларның кызыгаар чок эрес-маадыр чоруу, хосталгага ынакшылдыы тос чүс бежен чылдың бедиинден тодаргай каскы. Брест дег шак ындыг аар салым-чолдуг болгаш шак ындыг маадыр төөгүлүг хоорайлар-даа ховар. Барыын чүк биле чөөн чүктү харылаштырып турар оруктарының белдириве үндезилеттинип тургустунган бистиң хоорайбывыс дайынналрның болгаш үптекчи чоруктарының хоозуралынга чангыс эвес үлаа таваржып келген. Ону татарлар ортедин-чүүктап, шведтер болгаш Франциузтар хоозуралып, польша, литов чанчыннар, кайзержи болгаш гитлержи эжелекчилер үптеп тургулааннар. Ону канчаар-даа хоозуралып каарга, ол база катап тургустунуп, чурттап, демисежип келген.

1941 чылдың июнь 22-зе дижинге чедир чепсегленген фашистиг халдакчыларның согуушкунун Брест бир-ле дугаарында болунга хүлээп алган. Дайынның башгайгы шактарында-ла бүгү барыын талазы кызыгаарны дургаар кадыг-дошкун тулчуушкуннар өөскүп үнген. Бистиң алдарлыг кызыгааржыларывыс бодунуң төрээн черинииң базым бүрүзүн дайынга бербес дээш эрес-дидим тулушкан болгаш гитлержилер канчаар-даа аажок улуг чидиргилерге таваржып турун бурунгаарлаанар. Дайын хоорайның хойхой черлеринге чоруп турган. Ылаңгыя вокзал девискээринге, областтың шериг комиссариадының бажыңынын, Брести долгандыр тургускулаан от шугумнарының чанынга конгуг чидиг тулчуушкуннар болгулаан.

Фашистиг эжелел Брестиң чурттакчыларының хосталгага ынакшылдыг сеткил-сагыжын сып шызаваан. Хоорайга коммунистерниң улуртулгазы-биле партийжи болгаш комсомолчу чажыт организациялар тургустунгулаан. Улустуң өжээн нелекчилери дайын-биле идепкейлиг демисешкен. Чажыт организацияларның ажылдакчылары партизаннарга улуг дузаны чедиргеннер. Оларны ламчыштыр партизан отрядтарынга дайынның күжүнүн дугайында медээлер, эм айтыкшылдыг чүрээн бүргэн кижилерниң маадырлыг чоруунга деннежир чүве черле турбаан. Барык-ла бир ай дургузунда орттуң ыжы дуй алган шивээниң кырынга Кызыл тук киискип турган. Шивээге ботботтарының аразы тудуп эвес элээн каш камгалал участоктар тургулаан. Ол участоктар бүрүзүнге-ле коммунистерге баштаткан совет дайынчылар эрес-дидим болгаш маадыр чоруктуң үлегер-чижээн көргүзүп, амы-тыныдан чарылгыже чедир дайзын-биле тулчуп турганнар. Балыгладыпкан дайынчы чыланы холунга так алган, бөө-чепсек чедип турган болгаш база-ла оларның кижилгези-биле гитлержилерниң холундан хостап алган совет шериглернин болуктерин хем кежир чоруун турган.

Чажыт организацияларга коммунистер-биле кады Галина Аржанова дээн чергелиг комсомолдуң алдарлыг ооллары болгаш кыстары хөделип тургулаанар. Фашистерге туттурган Галя дайзынның бүгү маажылаларын болгаш араатанзыг чоруун туруттуг ажып арткан, болунуп өөрүн сөглеп бербээн, хилинчектиг олумну чоргаар хүлээп алган.

1944 чылдың чайы белорус девискээринге бодунуң шеринниң долузу-биле бүзөлеттиринтеринден айыылзынгаш, дайзынның командылал чери ынаар фронтунуң ээлекчилерин дээш 47 шериг кезээнге «Брестиң» деп хүндүлүг атты тывыскан. Хоорай дээш тулчуушкуннарга шылгараан он ажыг дайынчылар Совет Эвилелиниң Маадырлары деп аттарны алгылаанар.

Ам, белорус улус немец-фашистиг эжелекчилерден Белоруссияны хостаанының 25 чылын байырлап турар бо үеде. Брестиң чурттакчылары төрээн Коммунистиг партияга, Совет Армияга, бистиң чурттувустун аку-ңуңмалышкы бүгү улустарынга ханы өөрүп четтирип эгелээн. Ынчалза-даа гитлержилер бүзөлөөшкининден үнүп шыдаваанар. Июль 27-де бистиң кезектеривис Брестиң барыын талазындан ампыы кызы «оруктуң» шуут хаапкан. Анаа дайзынның үш дивизия ажыг чадаг шерии бүзөлеттирген.

Июль чээрби сесте хүндүлекүнүң үш шак үезинде Брест гитлержи эжелекчилерден бүрүү-биле хосталган. Хоорайның кырынга тиилелгениң чиниг Кызыл тугу кинский берген. Совет черниң барыын кызыгаарынга 30 муң кижилиг фашисчи болүглежишкининиң чылча шавышкыны ынчаар доозулган. Брести хостаарынга коргускен бедик дайынчы чергежилии

делегей бо хүннерде

Хилис баар шактар

Улуг-Хем районуң Жданов аттыг колхозуның Чодураа суурунда көдээ магазинниң садыгжылары ажылчы чонуң хандырылгазынга бараан болур хүндүлүг хүлээлгелерин багай күүседип турар.

Магазинниң ажылдаар хүн чуруму эртенгиниң 9 шактан кежээкиниң 7 шакка чедир. Садыгжылар Седип Севилбаа, Дамбар-оол Долчаңмаа, Александра Ажы олар ажылга чартык шак озалдап келирлер, а аштакчы Опак Уйнук база ышдыт. Магазинге апталга, эмге-сеске кылып турда, шак база-ла бурунгаар чылып, каш минуталар эрте бээр. Магазин ажыттынар, даштыгаа мөөңнешкен кижилер эдилчегге туруптар, садыгжылар эдилчег барымдаалавайн садыглап туруп бээр. Чамдык кижилер чүве садып албайн ажылче дилажып чоруптар. Көжээ магазинин 6 шакта хаантар. Ынчангаш ажыл хүнүнде бүдүн чартык шак хилис баар.

Садыгга ажыл шагының корум-чурумун тургузар талазы-биле хуучуларның саналгалары-биле, негелде-хомудалы-биле кедээ Советтиң күүскому Сенилбаа, Долчаңмаа, Ажы оларны сагындырып, сүмелеп келзе-даа, тоомчага албайн, күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп, ажыл шагындан озалдаары эрте чанары үргүлүлеп турар. Колхозтуң ажыл-ишчилери мал чеминиң белеткелинде ажылдап, чай алынмайн турар үеде, садыгжыларның ажылынга шынгыы чурумну тургузарын хуучулар негеп турарлар. Удаас дүжүт ажаалдаары эгелээр болгай. Колхозчулар кызыг чай чок апаар болганда, үүле магазинге садыглаар эвес, харын үнүүшкүнүүт садыг организастаары чугула апарган.

Ажыл шагы үзүп, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдып келген садыгжыларны райпо баштаар черинден көөр өй келген. Од ышкаш кедээ Советтиң күүскому, колхозта партком садыг ажылынга корум-чурумну бижыглаар талазы-биле шинтпирлиг хемчегларни ап, ажылчы чонуң садыг хандырылгазынче кичээнгейин салыры чугула. Хуучуларның хуралынга кедээ магазинниң ажылынның дугайында айтырыгны тургузуп, оларның санал-оналдарын ап, садыгжыларның сөс-домаан, бодал-сеткилин дыннаары негеттинип турар.

Беш чылдың дөртку чылының планныг сорулгаларын хуусаа бетинде боттаннырар дээш, колхозтуң ажыл-ишчилери амыр-ыш дивейн ажылдап турар үеде, садыг ажылдакчылары боттарының хүлээлгезин база хандырылгазынга биле билиири чугула. Чодураада кедээ магазинниң садыгжыларының ажыл шагы барымдаалавас чоруу саарылга планывыл күүселдезинге болгаш ажылчы чонуң хандырылгазынга багай салдарны чедирип келгей.

С. СЕДИП.

Социализм чурттарында

БОЛГАРИЯНЫҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

СОФИЯ. БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң чанында информациянның күрүне эргелелиниң дыңнатканын ёзугаар алыпта, чурттуң үлетшүрүүнүң 1969 чылдың бирги чартыынга бүдүрүп үндүрген үлегүр продукциязы 1968 чылдың бирги чартыынгыдаазындан 10,4 хуу хей болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6 хуу улгаткан. Бүдүрүлгеде шуут ажылдан турар бир ажылдакчыга оналаштыр ажыл төлевири ортумаа-биле 1,8 хуу көвүдээн.

Үүрметтеп садар бараан саарылгазы 2 миллиард 447 миллион лев болган. 1968 чылдың ол-ла үезинин дургузундаазындан оон көвүдээни 134 миллион лев. Даштыкы садыгның саарылгазы оранчок калбарган. Бүгү бараан саарылгазының 80 хуулу социалистиг чурттарга, оон иштинде 56,6 хуузу Совет Эвилелиниге оналажын турар.

Атомнуг реактор тургустунар

ВАРШАВА. Познаньга атом реакторун тудуп тургузар деп шийтпир үнген. Реактор 1974 чылда ажыглалга кирер. Атом энергиязының ол чаа төвү эртем черлериниң болгаш үлетшүрүүн чагыын ёзугаар шинчилелдер күүседир.

Делегейниң бежен хоорайынче

ПРАГА. Чехословакиниың наймыылалы делегейниң эң улуг ужар түүл шугумнарының таварын эртер черн болу бергеи. «Чехословак аэрошугумнар» компаниязының самолёттары Европаның, Чоокку болгаш Ортаа Чөөн чүктүү, Африканың, Соңгу, Мурнуу Американың бежен ажыг хоорайы-биле доктаамал харылаза тудуп турар. Чурттуң иштинги, дашкы ужар түүл шугумнарының нинти дурту барык чүс муң километр. «Чехословак аэрошугумнар» компаниязының аргыжыга шугумнарында амгы үениң дүрген чорукту «ТУ-124», «ТУ-104» болгаш өске-даа совет маркалыг машиналары база чехословак будуштуг самолёттар ужуп турар.

ЧССР Совет Эвилелиниден бир мөөң реактивтиг «Ил-62» лайнерлерни садып алган. Оларны делегейге ужудуушкуннар кылырынга ажытпаар.

Югославияның дүжүт ажаап ап турары

БЕЛГРАД. Югославияда чурттуң бол тараа культуразы — кузуи тарыыр кызыл-тае дүжүдүн ажаап алыры доостур чоокшулап келген. Чурттуң республикаларындан болгаш крайларындан кээп турар дыңнадыглар дүжүттүң чаагай болганын хереченлеп турар. Чурт арбайын, суданын база ажаап ап эгелей бергеи.

Суданның премьер-министриниң парлалга конференциязы

КАИР. (СЭТА). Каирде алган ёзугу-биле аалчаашкын кылып чоруп турар, Суданның премьер-министри Бабикер Авадалла «Судан чазаанын туруштары бижыг» деп мелегләэн.

МЕН агентилелдиң дамчыдып турарын ёзугаар алырга, чуртка мында чазакка улуг сулчаа тургаиы илеран. Суданчылер АКШ-ка оргаланып турган деп, аиаа хамаарыштыр Бабикер Авадалла айыткан. Каттышкан Штаттар бөдүүн ГФР Судан биле оон кожалары күрүнелериниң арасында кызыгаар пайылажыышкынарын кылдырар чөнгээлер үнүүреринге эмгежаажок хөреңгиин чарыгдап турар. Суданның муруу талазының улузу чаңгыс аай күрүнеге чагыртыр кылдыр Мурнуу Суданга бот-башкартыныышкын эргезин тыпсын бээр дугайында чазактын шийтпирин чогумчалыг хүлээп алган деп, премьер-министр айыткан.

Суданда догуиаан турар ёзу-чурум бодуның мөзүзүнүн аайы-биле социалистиг болгаш арабизм принциптерин барымдаалаап турар деп, Бабикер Авадалла айыткан.

ВДР-ге дүжүр аттырган

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам улус армиязының зенитчилерн Тханьхоа можуның агаар делгеминге ужудукчу чок бир америк самолёттуг дүжүр аткан. Вьетнам Демократтыг Республиканың агаар делгеминге сөөлгү неделя дургузунда дүжүр аттырган америк самолёттарның саны алды болган деп, ол дугайын дыңнаткан. ВИА агентилел демдеглээн.

КАҢДААШКЫН УРЖУКТАРЫ

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чурттуң соңгу талазында Атакама болгаш Кокимбо можуларның байдалы кээргенчиг апаргаи. Анда үш чыл дургузунда улаштыр чаңгыс-даа дамды чаашкын дүшпээн. Ол можуларны чазак «халапка таварышкан девискизэр» деп чарлаая. Каңдаашкын болганының түнелиниде тарыттынган тараа-быдаа, мал кырлып турар. Парлалганың дыңнадыл турарын ёзугаар алырга, анда 400 муң өшкү өлген.

Каңдаашкынга он-он муң кижилериниң огча-ажык ажылдап алыр аргазы оскындурган. Можуларда ажыл тыпспаан кижилер 45 муң хире.

—⊙—

БОЙЛААН ПОЛИТИКА

ПАРИЖ. (СЭТА). Америк эвилелдериниң кризиске таварышканының болгаш АКШ-тың стратегиязының бууразының уламыдан ам президент Никсон Азияже баар деп турар. «Юманите» солунга политиктиг тайылбырлакчы Ив Моро ынчалдыр бижээн.

Азия динке АКШ-тың таварышкан аң көскү болгаш маргылдаа чок бууразыкшыннарының бирээзи Вьетнамда америк ажеделкчи дайын болган. Ол бууразыкшы таан-даа ондактыг апаргаи, ынчангаш Никсон «Аполлон-11-ниң» чанып келгенинге капсырлаштыр Азияже бодунуң аян чорук кылырынче сагыш салган. Космоска бүдүрген үүле чежемейнин-даа кайгамчыктыг болза, вьетнам черге үүлгетингеи кеминг херектерин, оон таварыштырган аштырышкынналрының уттундурарынга чылдагаан болбас деп, И. Моро демдеглээн.

Бодунуң ажелекчи шеритлерин чугаа чокка бүрүү-биле үндүреринден АКШ ойталап, ажелекчи планнар тургузарын үргүлүлеишпээн турда, вьетнам айтырыы шинтпирлеттинмес деп, тайылбырлакчы айыткан.

Пропаганданың хамык кажарлаашкыннарын кылып турда-даа, Азияда америк политиканы хавыза-биле эде «скертир' ужурга АКШ черле таваржыр деп, ук тайылбырлалдың түнелиниде Ив Моро демдеглээн.

Найыралдыг аалдаашкын доозулган

ГАВАНА. Июль 28. СЭТА-ның корреспондентилери А. ИВАННИКОВ биле В. ШУИН мынчалдыр дамчыткан:

Кубаның эриктеринге совет шериг корабльдер отрядының найыралдыг аалдан чораанын доозулган.

Кубаның революсчу Шериг-Далай Фидоруның Гавананда бажыңының баарынга Кубаның шериг далайжыларының хүндүлел таңнылыдары чыскаалышкан. Аңда совет далайжылар биле оларны үдээр дээш келген, Кубаның революсчу Шериг-Далай Фидоруның командылакчызы Альдо Сантамариның, Куба-совет найырал шинтилелиниң даргазы Антонио Нуньес Хименестиң болгаш оске-даа эштериниң аразынга найыралдыг беседа болган. Совет далайжыларын чоиуң өөрүшкүлүг хүлээп алганынга өөрүп четтиргенинисти куба улуска, Кубаның революсчу чазаанга болгаш эш Фидель Кастрога дамчыдып көрүнер деп, совет корабльдер отрядының командири контр-адмирал С. С. Соколан олардан дилээн.

Адалчыларны үдээр дээш Гаванаиың эрик кудумчузунга он-он гаванчылар келген. Оларның найыралдыг аалдан чораанны кубаларның сагыш-сеткилинден үттүндүрбас.

Чуртка ол аалдаашкынның үезинде фабрикаларга, заводтарга, школаларга чүректи хандырып, өөрүшкүлүг ужуражмышкыннар болган. Совет далайжылар Матансас можуга читпир тростиигин кесчин берген.

ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодуның байырлал хүнүнде Кубада совет аалчыларга Кубаның революсчу Чеисектиг Күштериниң министри Рауль Кастро келтеп, оларга шаиг байыр чедирген. «Совет Шериг-Далай Флодуның турасскаадлыг хүнүи Силер-биле кады демдегзеп эрттиреринг бистиң партиивыс, чазаавыс, Чеисектиг Күштериивис аддар деп санаи тур»—деп, ол медеглээн.

Кубаның парлалгазы совет далайжыларының аалдаашкынының чонга үргүлчү дыңнадып келген. Июль 2-де аңда «Граима» солуунуң түскай дугаарын бараалгаткан. Аңда хамаарышкан материалдарны «Граима» «Найырал, аки-дуңма ёзу, совет кижилерге чүректиг хандырылгазынга ынакшыл» эгелиг кылдыр парлаан.

КАБУЛ. Совет Эвилелиниң дузазы-биле тудуп тургускан, бажың тудар комбинатта чаа бажыңнарның хана блоктарын хевирлеп турары.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу. (СЭТА).

Чөрүлдээлиг оран

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америкада дээди хөреңгиттеннер бөлүкчүтежи биле ажылчы чон массаларының аразында дупчок тамы дег, улам хавылап турар ылгал-чөрүлдээлер бар. Олар чуртуң амылыралыдаи хүнүүн-не ажок тодаргай көстүр. Эвилелдежип алган бүдүрүлге эдлери хөреңгиттеннериниң олча-ажыы үргүлчү үлгадып турар. 1969 чылдың апрель-июньда оларның олча-ажыы чижеглей бодаттының турганывдан хей болган—деп, белүглешкен будүрүлге эдлериниң «Бизнес уик» журналы бадыткан дыңнаан. Ажылчыларны дерзин мөлүүп тургаш, эмге-хаижок олча долларларны ап турар 28 компанияны ол журнал саналап тургаш бижээн. Автомобиль үлетпүрүүнүң каттышкан профэвилелиниң неделя сонында үнер «Солидарити» журналы шуут-ла «Бистиң хоорайларывыста аш-чүт» деп элиг чүүлдерни ийи арыя долдур парлаан. «Америкада аш чүт чер болганда вентерэзи деп чүвеге бүүрүвес кижилер хей. Олар аңаа бүзүревээе-даа аш-чүт бар болгай. Америкада кижилер дора өлбейн турар болза-даа, миллион-миллион кижилер аштап турар»—деп, ол журнал бижээн. Питсбург, Балтимора, Кливленд, Цинциннати, Сент-Луис болгаш оон-даа өскелер чижектиг үлетпүр төлеринде чонуң бештиң бири—дөртүн бири кезии тээп-даа ядыы-түреңги. Оиу чазак-чагырга черлери бээн билир деп, ук журнал дыңнаткан.

АКШ-га ядыы-түреңгилерге дузаламчы бээрииң программазы бар. Оларга аъш-чемнин үлеп бээр иийкпе чиик өртектиг кылдыр садып бээр деп, ол программада айыткан. Ындыг программа эмгежок. Оларның ажыктыын мындаа чаа ЮПИ агентилелдиң дыңнаткан түңнелдеринден биилеп ап болур. Техас штатта чазактың аъш-чем дузаламчыын алыр эргелиг он он-бүле бүрүзүнүң чаңгыыл-ла ону ап турар. Техастың чонуиуң 26 хуузу ядыы-түреңги чүрттеп турар хире-де-ле, ол штаттың 254 округтарының чүс ажыы кандыг-даа дузаламчы албайн турар.

КӨДЭЭНИҢ БОТ-ТЫВЫНГЫР УРАН ЧҮҮ-ЛҮ

Магадаткаш барганнар

Бодунуң чогаадыкчы, бот-тывынгыр уран талантывымыбиле коруукчу чонуң хүндүткелин болгаш бедик үнелелдикиниң чаалап алган коллективтериниң бирээзиие Өөрү район ның бот-тывынгыр уран чүүл коллективи бүзүреливилеле адап болур-дур. Бот-тывынгыр ол коллективтиң кедээ артистери бо чылдың июль ортазында Тываның мрекы районнарының бирээзи — Монгун-Тайганың ажылчы чонналрынга солуун номерлер, ханы үткалыг концерт программазын бараалгавил, бот-тарыынын салыы-чаламнаа талантывы-биле моңгун-тайганың ажылчыларынга магадаткаш-барганнар.

Өөрүүлериниң концерт программазында тыва национал ыдыктыг хөгжүм оркестри (17 кижи киржикчилиг, ында ыглыа, быяанчы, чадаган, домбра, баян, дошпулуур бар) үндезин тыва аялгаларны, колхозчу кожалыктарны, С. Пюрбюнүң созулче «Чурттаганың аллагазы» ырны мрлеврын, «Дежей оол танцымы тен күүседирив. А. Хуррактың «Чайгаженнын аламы деп шүлүүн Надежда Кулар мындыыны үн биле номчуурга, ыыкпал-ла соруктуг үдептер. Ынчаиаш, оркестрниң оюнун көрүкчүлер дыка сонуургал көргеи.

Дараазында сценага бурунгу сайбантыг берттерлиг, торгу тонпарлыг, кайбы идиктерлиг, шала джилгисиг-зер бөгөрлер, тодаргайларга, Монгуш Сай-оол, Николай Монгуш, Донгак Монгуш-оол, Монгуш Гаидын, Тюлюш Олароол тыва улустуң ат-сурагалыг карлыраа сымдын хары үзүн күүседиптерге, ол ышты мрлын барып, оон дыңнаттыг адыш часкаашкыннары дыңнаиилиин турган.

Өөрүүлериниң үүлгер ансамбли улустуң аллагазы-биле Моңгун-Тайгада ажылдап, чурттап турар Салчак Монгурааның чоокта чаа чогаадыкан «Моңгун-Тайганы» деп шүлүүн мр кылдыр кайгамчылыкла тыынгыр күүседип, ук чернин чонуң магадаткан. Ййи чаңгыстың номерлериидеи уран чүүл коллективиниң биче назылыг киржикчилериниң бирээзи Катя Бады-Сүүр Р. Кенденбилдиң «Айлакжуумда» деп мрын дыңнаксымыг хөгжүмүлер-биле бадырыптарга, корунчулер чаа-чаа дилеп турганнар.

Танцы! Ол кожан-даа концерт программазының чаңгыс назы болгай. А өөрүүлериниң коргускен танцыларындан дерт-дерт болуп алаан сес болдуп «Аъттыг кижиниң» деп танцыны күүсетчекеи ажыдыралды болзаш уран чораан-даа болган. «Аъттыг кижиниң» күүседип турда, челер аъттарының чедиири, маннаар аъттарының ыяры, Тываның орлан, эрес ыыламчыларының кижиниң кораанга кестеп, аянныг чараш чүрүттүүн бээр — ынчаиаш солуун, ынчангаш үттүндүрбес.

А. БЕГЗИ.

Документалдыг тоожудан

ЭМЧИЛЕП ЭГЕЛЭЭНИМ

Доржу КУУЛАР

Москвага эмчи училищеазин дооскаш, Кызыл эмиелгезинге фельдшерлеп эгеледим, хейаът киргеи ажылдап турдум.

Бир-ле кежээ бажыңымга орарымга Верништейн эмчи чедип келди.

— Кузьма чалазга чоруурдыр бис, сеи чогунда чүве чүгаалажы алыр эвес бис. Кара-Хаакта бир кижи ъдын ааранаи дерт хонук болган, шанактыг кижи эмти чалап келди —дидир.

Чүве-даа ыыттавайн белеткеия бердим. Ынчан соогу кончуг кыш турган чүве. Улуг, семдер ыт кежи чагымны ап алдым. Бо Кызыл иштинге бээнп кызыл чалазгаларга баарда оонну кедип ааржок мен. Чүге дээрге эмиелгенин чалазгага баар шанаар чыгыглап каан боор эвес. Кавдыг-даа соок болаа, кайыаар-даа чоруп-ла ораар чүве болгай.

— Биске-даа ыанг-ле болур боор — дээш, Марина Наумовна даштыи шинакка олуруп тура, бодунуң чагыыиче айтыр-дыр. Чагыларывысты дүй тыртыкылаш, олуруптарывыска чалап келген эиияк тывэр аъттарыи «шуу-шуу» —дээш, моожазыи шеле тыртыкылап чоруй, шимчеп чорупту. Дон орупка, шанактың чыгыгырыи түү дээр. Аъттар дүргедээрге, оруктуң бир-бир ийиче кайтыгарга, кижи куруг черге олуруп калгы дег. Марина Наумовна мендеи ей-ойлеп ыңнаныыр гуттуиа каап чор.

— Шынап-да соок эвес иаит-дир аа, Марина Наумовна? —деп баштактаиып айтырдым.

— Соок биске коргунчуг эвес, а ъъди ааранын кижилиле харыи канчап божудар чүвед, ону бодап чор мен. Тывэ хөреөженнер кончуг бижыг, ъъди ааргырга, үе-даа дивес. Эмчи кыйгыртып турарын бодаарга, берге болганы-ла чугаа чок боор. Эмчилерге шинчидип алыпар деп чагыгрывыска келбес-даа, боттарыи-ле иглеиирге божуп олургулаар боор чүве-дир. Бачым-берге божуушкунчар болганда эмчи дузалап болгу дег бээнп турда-ла, багай чүүлдер болуп турарының ужуру ол-дур ийин — деп, Марина Наумовна чугаалай-дыр.

— Ам харын эмчилериии ачы-хавыяазыи биле берген, чалап-даа кэр, эмчиге боттарым-даа кээп турар апарган ышкажыл. Чоокна чедир-де биске эмчилер бар эвес, берге-ле турган аа, —деп чугаа ладым.

Кижи арткеи-бартан чүүлдерии сактырга ыяап-ла оп чүвеге хамаарыштыр бирле чүве бодаттына бээр. Бо удаада мен аваимиың мени канчаар божун, сыртыы салдаап өлгеии, ачамиың албыстаи тургаиы, Оруспай дайиың чугаазының аайы-биле караамга кестип чор. «Хей черге-ле өлгеи-дыр ам» деп бодал сагыжымны муигарадып кээр, хомудап-даа чоруур мен. Бо дугайын шыдаш-шайн Марина Наумовиага төөгүп-даа берген мен. Ол мээи төөгүм дыңнаш, бажың чаир даа, «канчал-ла харын чурттап келген улус боор силер» дээш улуг тыиар.

— Биске, эмчилерге-ле таваржыр болза божуушкуидан кижи черле безеи өлбес-тир ийин. —Совет медицинаи эртеминиң ужур-дузазын тыва улус моон сонгаар-даа эки биле бээрлер, мичаигаш эмчи болган кижи бүрүү чонга үзегер-чижек болуп, билигледии чонга иептередиринге турүштүт, чогуур угланышкынныг, бергелерге торулбас болуру эргежок чугула — деп, Марина Наумовна меиээ чагып-даа чорду...

Ол, бо чугаалажыи чораэш, Кара-Хаак ыыдында кезек дыттарлыг тайгажыы черде аалга чеде хонуп кээп-тир бис. Дыка дүрген келген болдувус, аттарның дериткеии ажжок. Чалап келген кижи биле Марина Наумовна чоруптарга, мен шанак кырында хааржакта эм-ум, ларыг улус шинчиир херекселдиривстеи ап алгаш, оларныи, сооидан, өгже кирип чыдырымда, бөөл дээш, бөргү-даа чок, дөңгүр баштыг ашак апаргаи кижи карыштыр уне берди. «Чоп кончуг далашкан кижи боор, бичи-ле болза, баштарывыс үскүлештиритпер частывыс» деп бодадым.

Божуур кижи бөөдээш тонмуг олур. Көрүп турарымга, өгде бистеи аигы өске улуспа чогулу. Соогу-даа кончуг. Ожукта ыяжы чадаарда-ла кып чыдар чылыг-даа чок. Марина Наумовна божуур кижиии көрүп эгеледи. «Ойталап чыдып алыпар» дидир деп хелемечилээр-даа мен.

— Уругиуң чүрээиин согары шак ыыида-дыр, ужурунда болза борта, кидии чанынга турар-ла болгай, дыңнаи көрем — дээш, Марина Наумовна мөнче дыңнаар дерекеелии сура-дыр. Дыңнаарымга, ыынап-ла уругиуң чүрээиин согары ыыдыиай бир ийиде, бытын дужурда болду.

— Ишти делгем кижи ыыкажыл, ынчангаш ыидыг ыйлаан — деп бодумиың бодалымны чугааладым.

— Уругиуң бажы бо талакы ийиде, хол-буду бир таалымда, ужурунда болза уругиуң бажы адаанга, сыыы чанынга, хол, буду кидии дужунга турар-ла болгай —деп, Марина Наумовна холу-биле божуур кижиниц иштии сүй бавышаан чугаалай-дыр.

— Ам кандаай чүвел ынчаш? — деп айтырдым.

— Өгге божудары берге кижи-дир, Кызыыле алгаш бадар болган-дыр бис ийии — деп, Марина Наумовна тайылбырлай-дыр. Ол дугайын божуур кижиниң тереддериие тайылбырлап чугаалап бердим.

— Эмдеи берге ажырбас болганаи, маиаа божуп алыр ыйнаан — деп демги бисти чалап келген эр чугаалай-дыр. Борта бис тайылбырлап-даа, чугаалажыш, мартыжып-даа ыяг болдувус.

— Силерге эм-даа, ыыидыг далган кижилер-даа дуза болбас, дүрген эмчижө чоруур, оон башка силериң бодуиарга багай болур — деп, Марина Наумовна чугаалавышаан, божуур кижиге тудуп каан бичии далган кижилер көргүүп олур. Шынап-ла от кыдыыиче көөрүмге, ширээжигеш кырында чеди-сес хире тудуп каан далган кижилер орлар. Кайгай берип-тир мен. Ам бодап турарымга, демги мени карыштыр үне берген ашак лама кижи болуп тур ийии моо. Эъди ааранаи кижи үш-дөрт хонукта божуп чадай бээрге, далган кижижигештер тудуп, падарлап органы ол лама ышкажыл. Сөөлүнде адыи айтыраарыта Самбуу дээр чораан.

— Че, че! Эмчилер-биле мартыжып орган чоор, хиилаи чочкаан улуг хонуну куду барык-ла аъттарның челижи-биле бадып ор бис. Хонуи, кээи эртип, чер оргуну чедип келгенивисте, аъттар хойтугуп, быягырып, оруктуи бир-бир ийиче быядай дүшкүлээр. Чамдыкта мырыиай хенертеи каргыткайның тура дүжер, орта чорбас мыиды апарган. Аъттарның башкарыкчызы моожазын ол-ла шелгилеп, кымчыларга-да хоржок.

— Чүгү канчап баргап коиуг моовалар боор, ыыа-аралыга канчаи туруптар деп бозар — деп ол хыйланыр-даа. Аъттар ол-ла хойтугуп, быядай дүшкүлээргө, шанак дээрге оруктуң бир-бир ийиче кайтыгып чор. Марина Наумовна моовазыи топтап көөрүмге, аът башкарыкчызының белиидеи кужактаныпкан олур. Мен-даа божуур кижиии быыктап тудуп чор мен. Орук кыйымында харагаинар бүлүр-түи карааийыи эртип турлар. Канчагаш-ла топтап көөрүмге, шанактан 10—20 метр хире мрак ийиииге туелер ымиреией-дир. Баштап ийии тыпсайн, ыгавылап көрүп орарымга, ол түвелер артыыыста-даа баар, аъттарның мурнуида-даа ийи ииске-даа көөр мыиды. Корта берип-дир мен. Аът башка дыкчызының ээдээидеи барып шелдим.

— Чүл? —деп, ол айтырдыр.

— Бо артыыыста, мурнувуста, ийиииете эрте маиаажып турар түлерал көрем? —дидим. Аът башкарыкчызы кижиииг доңгайып доңгайып топтап көрүп-ле чор он.

— Кончуг ядараан, бөрүлер-дир ийии моо, аъттар хоюзуп, ыыстп сүрүп турарлар-дыр, куйгутурлар. Канчаар бис? —дидир. Ону чугаалаарымга, Марина Наумовна кортканындаа аът башкарыкчызының соонда кужактаныпкан, шаанда ъъди ааргаа улус божуткан гудугжу кадайлар-ла, салдыыар-даа аъвейн-дир.

— Бөрү оттап иорлар дээр боор ийии, кымчы бажыига саваидак ораагаш ыыпсып көрүнерем! — деп

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮЛЬ 31 ЧЕТВЕРГ № 178 (5028)

Өртээ 2 көп.

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ КЫЗЫЛ ТУКТАР

СЭКП Кызыл хоорломунуң бюролу болгаш хоорүүсомунуң үлетпүр будурүлге, транспорт, тудуг болгаш садыг организацинилериниң аразында 1969 чылдың II кварталының социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген.

Үлетпүр будурүлгелерден дараныла комбинады (директору С. П. Везеринкова, партия организациязының секретары Л. Е. Скрипченко, местком даргазы Е. П. Васильева) тиилекчи болган. Коллектив үлетпүр продукция шиинын сайгарарының планын 107,2 хуу, күш-ажылдың будурүчүлүүн—102,9 хуу шүү сеткен. Дараныкчылар кылган продукциязының бот-үнезин чинчидириниң болгаш орулга киирген алырының планның көрүүлүглерин ажыр боттандырган.

Транспорт будурүлгелериндеи Коммунал ажыл-агый министерствозунуң автотранспорт будурүлгези (директору В. А. Баранов, партия организациязының секретары В. [illegible] Полев, местком даргазы В. Г. Беляев) бирги черни алган. Будурүлге шинги кварталдың планын тонна-километр талазы-биле 106,7 хуу, күш-ажылдың будурүчүлүүн — 109,7 хуу күүсеткен.

Садыг организацияларындан столовайлар болгаш рестораннар треси (директору Э. П. Крайнюкова, партия организациязының секретары Д. А. Краюшкин, профсоюзлел комитединиң даргазы А. П. Допылов) тиилекчи болган. Бараан саврылгазының планын 101, 7 хуу күүсеткен.

Тиилекчи коллективтерге СЭКП Кызыл хоорломунуң болгаш хоорүүсомунуң шилчиир Кызыл туктарын тыпсыры доктааткан.

Тудуг организацияларының социалистиг чарыштың нетелделерин күүсеткээнин барымдаалаш хоорүүсомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыспас деп шийтпирээн.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң чедиги чыыжының бешки сессиязы

ХООРАЙ, СУУРЛАР ЧААГАЙЖЫП САЙЗЫРАЗЫН ДЭЭШ

Июль 29-та Москвага, Кремльдиң Улуг ордузунга РСФСР-ниң Дээди Совединиң чедиги чыыжының бешки сессиязы ажыттынган деп, моон мурнунда-ла дыңнаткан бис. «РСФСР-ниң хоорайларының, ажылчын суурларының, кодээ чурттакчылыг черлериниң чаагайжыдылгазын эки-жидер болган оларны кышка белеткээр талазы-биле совет, ажыл-агый органнарының сорулгаларының дугайында» айтырыгны Дээди Совединиң сессиязынга чугаалажып көөр кыдыр РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кирип келгени СЭКП-ниң Программазының негелделери-биле болгаш партияның XXIII съездизиниң шиитпирлери-биле шуут холбазылыг деп, В. А. Демченко чугаалаан.

Хоорайларга болгаш ажылчын суурларга чаа социалистиг амыдырал-чурттаалганы тургузар талазы-биле бистиң чуртувуста хөй түүлдер кылдынган. Хоорайлар бүгү чурт-биле кады өзүп, ооң индустриалдыг хөгжүлдезинниң бадыткалы болуп турар. Совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда РСФСР-де чаа 583 хоорай тургустуган. Оларның аттары бээш баштайы беш чыл планнарының маадырлыг үезин, улус ажыл-агыйның ажылы соонда айтырыгларының бирээзи болза чурттаалга фондузуун үлегерлиг тургузарын болгаш ону шын ажыттаарын хандырары болур. РСФСР-де бүгү хөй фондузунуң барык үшүгүн бир бээш амгы үеде чурттаалга-коммунал ажылагыйның үлүшүне оноажыр. Миллион-миллион совет кижилериниң күш-ажылы-биле тургустуган ол эң өндүр улусчу байлакты харын камнаар эдилээр ужурлуг деп, В. А. Демченко онзалап демдеглээн. Чурттаалга фондузуун эки тургузар дээш ажылга чурттакчылар боттары идепкейлиг киржир ужурлуг. Чер-чер Соведтерни ол айтырыгже кичээнгей сала бээрге чурттаалга бажыңнарының, подъездтериниң, девискээрлериниң байдалы көскүзү-биле эжикжидериниң талазы-биле тодаргай хемчегларын айыткан улуг планны республиканың чаазал тургускан. Ынчалза-даа көрдүткен программаның күүселдезинде шыгыы четпестер бар. Ооң бир кол чылдагааны болза, чамдык министерстволарның, ведомстволарның үлетпүр будурүлгелериниң үлүттүрүмүүлериниң талазындан улуг хамаарышыр. Ынчалза-даа чамдык министерстволар болгаш ведомстволар боттарының ниитиги аргаларын болгаш курлавырларын ажыглаар ужурлуг.

Чаагайжыдылганың сорулгалары мындыг улуг чүве болганда ол бүгү ажылдарны ажылчы чоннарның боттарының күш-ажылчы киржилгези чокка чүүле күүрүне организацияларының күжүү-биле күүседир деп бодаар болаувусса, частыры болур ийик деп, В. А. Демченко чугаалаан. Чаагайжыдылга болгаш коммунал база культура-амыдырал хандырылгазының деңнелиниң талазы-биле эң даарё чер дээш чарыш Россия Федерациязында калбаргап. Сөөлгү чылдарда Ярославль, Омск, Даугавпилс, Уссурийск, Рязань, Волгоград, Хабаровск хоорайлар чаңгыс удаа эвес тиилекчилер болгулааннар. Бо талазы-биле Ярославльдың ажылчы чоннары улуг ажылды чорудуп турар. В. И. Ленининиң төрүттүвениинден бээр чүс чыл болурунга тураскаатқан хоорайның улам ынайты чаагайжыдылгазының талазы-биле оларның ийик үндүрген бот-идепкейнин РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС түүлүг деп деткээн. Ынчаарга ол эгелээшкин бүгү областарда, крайларда болгаш автономнуг республикаларда калбак деткимчеин алган. Мурнакчыларның үлегер-чижээн Россияның эске-даа хоорайлары эдерип турар. РСФСР-ниң ажылчы чоннары 1968 чылда чаагайжыдылга талазы-биле субботниктерге 12 миллион кижи-хүнүн ажылдааннар. Чаагайжыдылганың ажылдарынга чурттакчы чоннуң эки-турачы киржилгезиниң чаңчылын моон соңгаар-даа бүгү талалыг быжыглаар, бүгү хоорайлар болгаш суурлар кезээде арыг-силиг болгаш оларның аян-шинчизин бистиң социалистиг ниитилиишистиң бедик культуразының чайыннанчак херечизин болган турачы дээш шудургу демисежир херек.

«Чурттаалга-хамаатты гудууның шынарын эжикжидериниң талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладынга дүүшүүр РСФСР-ниң Күрүтүүу. автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери болгаш чер Советтериниң күүскомнары 1973 чылга чедир автономнуг республикаларның пайысылалдарының, крайларның болгаш областарның төптеринің, сайзыраң турар үлетпүрүг хоорайларның болгаш курорт-хоорайларның чинглие планнарын бадылаарын докладтаттынган чурум йәугаар хандырган турар ужурлуглар. Ынчаарга 1975 чылга чедир арткан хоорайларның болгаш чурттакчылыг черлериниң ындыг планнарын ажылдап кылырын доозар болгаш бадылаар.

Хоорайлар болгаш ажылчын суурлар тудуушкунуунуң талазы-биле сорулгаларның чедишкинниг шиитпирлеттинери чаа тургустуунуң турар үлетпүр будурүлгелериниң чогумчалыг сайгара тургустуганындан улуг хамаарышыр. Ынчалза-даа чамдык министерстволар болгаш ведомстволар боттарының ведомство талазы-биле эрге-амыктарынга үндезилеп, боттарының будүүлгелерин улам ынай калбартырын азы чаа будүрүлгелерин ынап-ла улуг үлетпүр төптеринге тургузарын орал-дажып турар.

Чер-чер Советтери чаа будүрүлгелерин сайгара тургузар болгаш ажылдап турар будүрүлгелерин чаарты тудар дугайында айтырыгны көөрүү органнарынга хүлээдип турар-дыр.

Бүгү совет болгаш ажылагый органнарының дыка чугула болгаш сонгаарлалын бүдерге ажыглаары долузу-биле ажытпаары конучут чугула.

Партия болгаш чаазак кедергилиг чиргиишкинниг, дерилеринг чурттакчылыг черлерниче болгаш чаагайжыдарынче улуг киченгей салып, ол сорулгага саң-хөө болгаш материалдыг курлавырларны авазы эвести үндүрүп берип турар. 1966—1970 чылдарда совхозтарда, кодээ ажыл-агыйның эске-даа будүрүлге болгаш организация черлериниде чурттакчылыг-коммунал тудуунга, культура черелелиниң объектилериге капитал салыышкынынарның хемчээли үш милиард рубль кылдыр доктаатгынган, ол болза эрткен беш чылдыңдан 46 хуу хөй боон турар-дыр. Экономиканы ескеними-биле холбаштыр республиканың колхозтарының база-за дыка хөй акша-хөреңгини оң сорулгага кирип турар.

Ам Россия Федерациязының хөй-хөй областында, крайларында болгаш автономнуг республикаларында чурттаалга суурларын уруглар садтары болгаш ясли-ле-биле, школа албан черлери, клубтар, столовайлар, садыг албан черлерибиле болгаш культура-амыдыралдың эске-даа черлери-биле түүлештир хандыртынган кылдыр тудуп турар. Бо үеним ынчаар чаагайжыттынган чурттаалга суурлары Москва, Ленинград, Новгород, Челябинск, Новосибирск, Саратов, Куйбышев областарның, Алтай, Приморье крайларның дыка хөй колхозтарында болган совхозтарында туттуагган.

Ставрополь крайның чер-черде партия, совет болган ажыл-агый органнарының көдээни чаагайжыдар талазы-биле ажылының дүржулгазын киженгейлиг болуруг, ол талазы-биле боттарының аргелерин долузу-биле ажытпаары конучут чугула.

Партия болган чаазак кедергилиг чиргиишкинниг, дерилеринг чурттакчылыг черлерниче улуг киченгей салып, ол сорулгага саң-хөө болгаш материалдыг курлавырларны авазы эвести үндүрүп берип турар. 1966—1970 чылдарда совхозтарда, кодээ ажыл-агыйның эске-даа будүрүлге болгаш организация черлериниде чурттаалга

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ VI ПЛЕНУМУ

КАПИТАЛ ТУДУГНУ ХӨГЖҮДЕР

Улус ажыл-агыйын улам ыдап хөгжүдүп, коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузар сорулгаларны боттандырарынга капитал тудугну калбартыры онза чугула. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салышкынының ачызында каш-ла чылдар бурунгаар хожудаңгай, кыдыгкызыгаар чер турган Тыва ам таныттынмас кылдыр чаартыңган. Республиканың көдээ ажыл-агыйы шапкын темпилиг сайзырап орар. Үлетпүрүң чугула адырлары, чажоо, ыяш болбазырадылгазы, энергетика, хөмүр-даш, тудуг материалдарывның үлетпүрлери тургустунган. Оон-биле чергелештир хөй мун дөрбелчин метр чуртталга шөлү, школалар, клубтар, медицина албан чергери болгаш амыдырал хандырылга будүрүлгелери түттунган деп, СЭКП обкомунуң секретары эш В. И. Попов илеткелин эгелээн.

Республикада сөөлгү каш чылдарның дургузунда бодунуң хүрээлинде сес мун ажыг кижилиг тудугжулар организацияларын тургускан. Оларның аразында бодунуң хөрээнің ёзулуг мастерлери, ат-сураа билдингир тудугжулар хөй. Оларга ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады С. Сендажы, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады С. Сандан, № 62 мехколоннада бригадир А. Черепанова, № 48 тудуг эргелелиниң ажылчыны И. Казанцев, «Тыва кобальт тудуг» эргелелиниң бригадир И. Менге, Кызылдың септелге-тудуг участугунда бызаңчы А. Шурыгин болгаш өскелер-даа хамааражыр.

Сөөлгү он чылдың иштинде тудуг ажылы бисте дыка калбарган. 1959—68 чылдарда киирген капитал салышкынзары ооң мурнундагы он беш чылдарның хемчээлинден беш катап улуг болган. Сөөлгү он чылдарның үлүүнге «Тыва даг-дүгү» комбинаттың баштайгы эдилээн. Чадаананың хөмүр-даш разрезин болгаш өске-даа улуг тудугларны ажыглалга киирерин онаажыр.

Бистиң тудугжуларывыстың мурнунда бөгүн тургустунуп турар сорулгалар улуг болгаш харыысалгалыг. Ленинчи юбилейни толептиг үткуурунуң шалынчы чылы — бо чылын беш чылдың Директиваларында айыткан «Тыва кобальт» комбинаттың тудуун доозарын, «Тыва даг-дүгү» комбинатта руданы үүрмектеп-сорттаар комплексти, Ак-Довуракка Культура бажыңын, тудуг материалдары кылыр комбинаттың бирги эдилээн болгаш көдээ ажыл-агыйның чугула тудугларын ажыглалга киирерин хүлээнгеен.

Мурнундагы чылдарга деңнээрге тудуг коллективтери бо чылын ээлээн бедик темпиле ажылдап турарын анализ көргүскен.

Тудуг-монтаж ажылдарынга үндүрген хөрөнгүлерин шингээдип алырының темпизин 10,8 хуу өскен. 28 тудуг-монтаж организациязының чедиг чартык чылдың программазын күүседкен. «Тыва көдээ тудуг» трест, «Востоксантехмонтаж» мехколонна, «Сибирь техмонтаж», «Сибирь электромонтаж» трестериниң участоктары күүрүне планын чедишкинниг күүседкен. «Тыва кобальт тудуг», «Кызыл тудуг» эргелелдери, «Тыва сут-тудуг», «Тыва септелге-тудуг» трестер эрткен чылдан дээре ажылдаан.

Тудуг организацияларының ажылында чамдык бурунгаарлаашкын-биле чергелештир четпестер ам-даа хөй.

Күш-ажылды багай организастаанындан, партийжи-политиктиг база кижизидилге ажылының четпезиндең, материаддар, транспорт, механизмнер-биле хандырылганың кошкаандан, а чамдык тавырылгаларда ол бүгү курлавырларны чоп ажыглавайн келгенинден хөй-хөй тудуг организацияларының күүрүне планын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседип шыдаваан. Харын-даа «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелели, № 586 мехколонна, «Көдээ электротудуг» тудуг-монтаж эргелели, респотребсоюзтуң тудуг-монтаж участогу болгаш № 14 механизация эргелели эрткен чылын чедип алган деңнелин кудулаткан.

Бо бүгүүнүң хараазы-биле республика тудуг-монтаж ажылдарының планын түгле 73,8 хуу чедирген. Кол фондуларны ажыглалга киирерин 54,8 хуу күүседткен. Капитал салышкынналарны шингээдирин 68,8 хуу болган. Чедир шингээтпээн 8,4 млн. рубльдүң 4,9 миллионну тудуг-монтаж ажылдарынга онаажыр.

Тудуг организацияларында ам-даа ажылчын күжүн болгаш материалдыг курлавырларны чоп ажыглавас, чашкаанаар практика улуткаттынмаан. Оон уламында доозулбаан тудуглар бөвүдеп, оларны ажыглалга киирерининг хуусаазы үзамдыгар тавырылгалар кайы хөй. Эрткен чартык чылда тудугнуң ботүнези мурнукузундан аартаан. Тудуг чорудулгазын планнаар турарында база четпестер хөй.

Эрткен алды айларның дургузунда тудуг организацияларының ажыл-чорудулгазыңдан үүтен карылга 540 мун рубль болган. «Тыва даг-дүгү», «Тываасбест» комбинаттың тудуу ажылды механизастаарынче болгаш тудугжуларның мергежилин бедидеринге кичээнгей салыры негеттинип турар. Таңды болгаш Чөөн-Хемчик районнарда ажылдап турар тудугжуларның күш-ажылын багай организастаан. Бажынларның фундаментизин бетоннаарын механизаставаан. Трестиң чамдык организацияларында масса-политиктиг ажыл багай. Чижээ, Улуг-Хем районда № 586 мехколоннада, Шуурмактың, Тураннуң ыяш белеткээр участоктарында күш-ажылдың сагылга-чуруму коткак. Тудуг объектилеринде ажылчыннарның сорулгазын, амыдыралын, ажылын болгаш өөредилгезин көргүскен кандыг-даа материал чок, лекция, беседаларны оларга кылбайн турар.

СЭКП райкомнары, трестиң болгаш мехколонналарның удуртукчулары ук четпестерни чайладырының тодаргай хемчеглерин алыр ужурлуг. Тудугларда партия эге организацияларының болгаш коммунистерниң ролюн база харыысалгазын бедидер дээш доктаамал ажылдаары онза чугула.

«Тыва септелге-тудуг» трестиң ажылында четпестер база бар. Ында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү өзүп орар-даа болза, чамдык объектилерде карак ажыттаар, мөге сан-туң киирер чоруктар бар. Тудуг организацияларында социалистиг чарыш болгаш коммунистиг күш-ажыл дээш шинчээшкинде ёзу барымдаалаар чоруктар илереттинген. В. И. Ленинниң юбилейинге алдаржыткан социалистиг хүлээлгелерни трест амдыгаа дээр албаан. Партия эге организацияларының ажылының четпези-биле бо чүүлдерни тайылбырлаар апаар.

Республикада ССРЭ-ниң тускай тудуг болгаш монтаж ажылдары кылыр министерствозунуң алаян каш организациялары ажылдап турар. «Сибирь техмонтаж», «Сибирь электромонтаж» трестериниң участоктары, «Востоксантехмонтаж» мехколонна күш-ажылды эки организастаа, коллективтерге масса-политиктиг ажылды күштелдиргенинниң ачызында күүрүне планын күүседип турарлар. Ынчалза-даа «Тыва кобальт», «Тыва даг-дүгү» комбинаттарның база Кызылдың тудуг материалдары комбинадының ажыглалга киирер объектилеринде керээлиг чамдык организациялар графиктерни үзүп турар.

Керээлиг тускай организациялардың ажылынга шаптыктап турар чүүл болза бүдүрүлге базазының чогу. Бир эвес чамдык кезектерни белдирлер ажы-биле эптеп алыр, ховар деригелдерни кылып алыр болгаш өске-даа ажылдарны күүседип болур болза, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедидир.

Боттары тускай тудуг организацилыг министерстволар, ведомстволар чартык чылдың планын база күүседпээн. Оң тудуг организацияларының ажылчыннар-биле 65 хуу четчелеттинген. «Тыва автооруктранс» каттыжышкынының, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, «Сельхозтехника» каттыжышкынының, Амыдырал хандырылга министерствозунуң тудуг организацияларының тоң багай ажылдап турар. Бо коллективтерниң инженер болгаш ажыл-агый удурутулгазы коткак, күш-ажылды организастаанны багай.

Министерстволарның болгаш ведомстволарның ажылын аналитээрге специализастаттынган тудуг коллективтеринден түңнел чавыс болуп турар. Ынчангаш оң организацияларны каттыштырып, бүгү күштү мөөнгөрининг айтырыын илеткелчи чугаалаан.

Чоокта чаа СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, капитал тудугну планнаарын сайзырангайжыдарының дугайында доктаал хүлээп алган. Ону барымдаалап республикада тудуг херээн улам боттуу-биле планнаары чугула. Күженнишкинниг, боттуг планнар чогаадыр үе келген. Оон башка амгы планнар ажылды хандыр өөренип көрбейн турар. Күрөлээ тудуг организацияларынга чылдынга темпиин өстүрерин планнап турар. Ынчалза-даа материал-техниктиг курлавырлар-биле ону быжыглаарын хандырбайн турар. Чижээ, бо чылын «Тыва тудуг» трест тудуг-монтаж ажылдарының хемчеглин 26 хуу өстүрерин планнаан, а трестиң бүдүрүлге болгаш материал баазазы, машина-механизмнери хевээр арткан. Чартык чылда озуда түгле 5 хуу четкен.

Партия, совет, ажыл-агый органнарының удурутукчуларының кичээнгейиниң төвүлүг турар айтырыг болза тудуг өүн шинарын үндезинни-биле экижидери болур. Оон башка амдыгаанда бистин тудугларывыста үрей кылыр, төлевилелден хажыдыышкын болдуар тавырылгалар кайы хөй.

Тудуг организацияларының удурутукчулары экономиканы айтырыгларынче эвээш кичээнгей салып турар. Оон уламыдан тудуг изтериалдарын артыкка чарыгдаар, бот-үне аартаар, карылга бөвүдээр фактылар уламчылап турар.

Трестерниң болгаш керээлиг организацияларының экономистери эргелелдерниң тус-тус участоктарының ажылын чедир аналитээвейн, чарыгдаларының көвүдеп турар чылдагааннарын тодаратпайн турар. «Тыва тудуг» трестиң экономиктиг ажыл лабораторизиниң ролю шоолуг-ла көзүлбейн турар. Тудугнуң орулгалыг чоруун чедип алырына хөй-инити организацияларының ролюн улгаттырар дээш партия организацияларының ажылының четпези-биле бо чүүлдерни тайылбырлаар апаар.

Республикада ССРЭ-ниң тускай тудуг болгаш монтаж ажылдары кылыр министерствозунуң алаян каш организацияларынга ажылдап турар. «Сибирь техмонтаж», «Сибирь электромонтаж» трестериниң участоктары, «Востоксантехмонтаж» мехколонна күш-ажылды эки организастаа, коллективтерге масса-политиктиг ажылды күштелдиргенинниң ачызында күүрүне планын күүседип турарлар. Ынчалза-даа «Тыва кобальт», «Тыва даг-дүгү» комбинаттарның база Кызылдың тудуг материалдары комбинадының ажыглалга киирер объектилеринде керээлиг чамдык организациялар графиктерни үзүп турар.

Керээлиг тускай организациялардың ажылынга шаптыктап турар чүүл болза бүдүрүлге базазының чогу. Бир эвес чамдык кезектерни белдирлер ажы-биле эптеп алыр, ховар деригелдерни кылып алыр болгаш өске-даа ажылдарны күүседип болур болза, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедидир.

Боттары тускай тудуг организацилыг министерстволар, ведомстволар чартык чылдың планын база күүседпээн. Оң тудуг организацияларының ажылчыннар-биле 65 хуу четчелеттинген. «Тыва автооруктранс» каттыжышкынының, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, «Сельхозтехника» каттыжышкынының, Амыдырал хандырылга министерствозунуң тудуг организацияларының тоң багай ажылдап турар. Бо коллективтерниң инженер болгаш ажыл-агый удурутулгазы коткак, күш-ажылды организастаанны багай.

Министерстволарның болгаш ведомстволарның ажылын аналитээрге специализастаттынган тудуг коллективтеринден түңнел чавыс болуп турар. Ынчангаш оң организацияларны каттыштырып, бүгү күштү мөөнгөрининг айтырыын илеткелчи чугаалаан.

Чоокта чаа СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, капитал тудугну планнаарын сайзырангайжыдарының дугайында доктаал хүлээп алган. Ону барымдаалап республикада тудуг херээн улам боттуу-биле планнаары чугула. Күженнишкинниг, боттуг планнар чогаадыр үе келген. Оон башка амгы планнар ажылды хандыр өөренип көрбейн турар. Күрөлээ тудуг организацияларынга чылдынга темпиин өстүрерин планнап турар. Ынчалза-даа материал-техниктиг курлавырлар-биле ону быжыглаарын хандырбайн турар. Чижээ, бо чылын «Тыва тудуг» трест тудуг-монтаж ажылдарының хемчеглин 26 хуу өстүрерин планнаан, а трестиң бүдүрүлге болгаш материал баазазы, машина-механизмнери хевээр арткан. Чартык чылда озуда түгле 5 хуу четкен.

Партия, совет, ажыл-агый органнарының удурутукчуларының кичээнгейиниң төвүлүг турар айтырыг болза тудуг өүн шинарын үндезинни-биле экижидери болур. Оон башка амдыгаанда бистин тудугларывыста үрей кылыр, төлевилелден хажыдыышкын болдуар тавырылгалар кайы хөй.

Тудуг организацияларының удурутукчулары экономиканы айтырыгларынче эвээш кичээнгей салып турар. Оон уламыдан тудуг изтериалдарын артыкка чарыгдаар, бот-үне аартаар, карылга бөвүдээр фактылар уламчылап турар.

18-те болган партия ажылагый активиниге 120 кижини чалаан. Оларның түгле 50 хирези хураалга келген.

Бо болгаш өске-даа чижектер ажылчыннарның идейлиг кижизидилгезинче ам-даа улуг сагыш салырын хереченилеп турар. Тудугжуларны интернационализмге кижизидип, оларның чогаадыкчы тура-соруктуун көдүреги чугула. Оң ылаңгыя аныяк кадрларны күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижизидерин кичээнгейинге төвүнге киирер херек.

Капитал тудугну экижидеринге контрольду организастаары улуг рольдуг болур. Ам үеде тудутларда 600 ажыг улусчу контролёрлар ажылдап турар. Оларның иесиң караа бар четпестерни илередип, күш-ажылды таарымчалыг организастаарын боттандырып турар. Чижээ, «Тыва кобальт тудугда» улусчу контроль бөлүү (даргазы эш Исаков), № 62 мехколоннада (даргазы эш Сериков) идепкейни көдүрген. Оларның дуржулгазын чер-черге нептередир херек.

Ленинчи юбилейни демдеглээривис ырак эвес. Ону төлептиг үткуур дээш социалистиг чарышты калбартып, хүлээлгелерни күүседир ужурлуг бис. Ус-шагны ажыктыг ажыглаан, четпестерни чайладып, шалыпчы ажылдаарын илеткелчи онаалап демдеглээн.

Илеткедиң чугаалажын көөру-биле санаалдар эгелээн. СЭКП Кызыл хооркомуунуң секретары эш В. Б. Добромыслов бодунуң саналынга капитал салышкынналарны бүргүүбиле шингээдип алыр дээш найысылалдың тудугжуларының канчаар ажылдап турарын чугаалаан. Боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин эки күүседип турар коллективтер, бригадалар Кызылда эвээш эвес. Кайы-даа тудут организациязында мурпакчыларның саны өзүп турар. Чижээлээрге, эштер Ельшова, Воеикова, Сандан, Шиповаленко болгаш оон-даа өскелер республикада сураглыг тудугжуларга санадып турарлар

Ындыг болза-даа хоорайның тудугларында партия организацияларының тудуг-монтаж ажылдарының темпизин дүргедедир, күш-ажылды сагылга-чуруму быжыглаар. Будүрүлгеге мурнакчы дуржулганы нептередир талазыбиле ам-даа четпес ажылдап турарын ол демдеглээн. Кайы бир объектини ажыглалга киирбейн тура, чаа тудугларны эгелээр практика сөөлгү үеде нептереэн. Оон уламыдан амгы үеде Кызылда чедир кыдынмаан тудуглар көвүдээн, оларда 16 млн. рубльдиң капитал салышкынны киргеп.

Чуртталга тудуу-биле чергелештир юбилейлиг чылда Кызылга политчырыдышкынын бажыңын, «Орбита» станциязын, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезин, тудуг детальдары кылыр заводту болгаш оондаа өске чугула тудутларны ажыглалга киирерин эш Добромыслов саналының төнчүүнде чугаалаан.

«Тыва тудуг» трестиң эргелекчизи эш Ч-Д. Б. Ондар республикада капитал тудугнуң хожудап турарының кол чылдагааннарынга доктааган. Чүүң-даа мурнунда план органнары тудуг организацияларының ажылын ким-даа хынавайн, кайы-даа черден оларны чаңгыс аай удурутулга-биле хандырбайн турарын ол чугаалаан. Хову-Аксының болгаш Ак-Довуракның улуг тудугларында ажылдап турар керээлиг организацияларының аразында «Сибирьмонтаж», «Сталь конструкция» болгаш изоляция, вентиляция ажылдарын чорудар участоктарының четпес ажылдап турарын ол демдеглээн.

Эш Ондар тудутларда инженер-техниктиг ажылдакчыларның ролюн, чагыг кылган организацияларның харыысалгазын бедидерин демдеглешиваан, кыязын кылыр ажылдарның белеткелин амдыгааштан эгелеп чорударын онаалап чугаалаан.

Республиканың көдээ тудугжуларының эрткен чартык чылда багай эвес көргүзүглерниг ажылдаанын «Тыва көдээ тудуг» трестиң эргелекчизи эш П. Ф. Кандауров плешумга дыңнаткан. Трест чартык чылдың планын бүрүн күүсеткен. Көдээ тудугларга капитал салышкынның хемчээли чыл келген тудум өүн турар болгаш кылыр ажылдар нарын апарган. Ынчангаш тудугжуларның тускай мергежилин бедидеринче хичээнгейин күштелдиргеп. Ниитизи-биле 900 хире ажылчын мөргежил бедидеринин курстарынга өөренген.

Тес-Хем райкүүскомнуң даргазы эш С. М. Байыр-оол бодунуң саналынга көдээ тудугларның шынарын экижидерин база тудутта келген кижилерниң амыдырал-чурттаргазынче кичээнгей салырының айтырыгларынга доктаагаш, Эрзин болгаш Тес-Хем районнарга тудуг кылыр тускай организацияны тургузарын өөренип көөрүн саналдаан.

Тудугну сайзырангайжыдар, капитал салышкынналарның ажыктыг чоруун бедидер дугайында партия болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглерин амыдырагга боттандырар дээш кандыг ажылдарны тудуг организацияларынга боттандырарын республиканың тудуг банкызының эргелекчизи эш П. В. Кирдеев тодаргайы-биле чугаалаан. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң соөлгү доктаалдарын өзугаар 1970 чылдан эгелеп тудуг организацияларының экижидерин ыыт-биле дээш шинчээшкин чорудар чорудулгазын системазынче шилчиир. Оларның кылган ажылының кол көргүзүглери — тудугну ажыглалга кииргенинин хуусаазы болгаш шынары болур. Түгле орулгалыг организацияларны чаа системаже шилчидер.

— Тудуг материалдарының чедишпези-биле чергелештир ажылчыннарның ортузунга кижизидилге болгаш массаполитиктиг ажылды кошкак чорудуп келгенинден тудугмонтаж ажылдарының чартык чыл планы күүсеттинмээн деп түңнелди кылгаш, ону болдурбазы-биле чамдык хемчеглерни ап эгелээн бис — деп, ол чугаалаан. 142 тудугжу билиг бедидерининг курстарынга өөренген, ам ийи болук өөредилгени уламчылап турар. Кижизидилге ажылын күштелдирери-биле инженертехниктиг ажылдакчыларны тус-тус участоктарда политинформаторлар кылдыр быжыглаан, ажылчыннарның докладчылар ажылдаар хөй-инити чөвүлелдерини, хураадарын тургускан. Оларга будүрүлгеге болгаш коллективтиң амыдыралынга хамаарышкан айтырыгларны чугаалажып турар апарган. Бо бүгүүнүң түңнелинде коммунистиг күш-ажыл дээш шинчээшкин тудугжуларның ортузунда калбарган.

«Тыва автооруктранс» каттыжышкынының начальныгы эш Г. Б. Николаевтиң дыңнаткаңы болаа, республиканың транспортчулары чартык чыл планын 91 хуу күүсеткен болгаш тудуг болгаш өске-даа адырларга херек чүүлүү чедир сөөртүнээн. Ниитизи-биле 120 тонна чүүл чедир сөөртүнээн. оон чылдагаанны түс-түс будүрүлгелерде чолаачыларның күш-ажылын багай организастаанында, кижизидилге ажылының кошкаанда болгаш оон уламында автотранспорттуң бедик будүрүкчүлүү ажыглаттынмайн турарында деп чугаалаан.

Оон ангыда АТБ-лерниң ажылынга саат ужуражтырып турар четпестерге ол доктаагаан. Кайы-даа базаларда, суббота болгаш воскресенье хүннеринде чүдүрүлге-дүжүрүлге ажылдарын мынчага өзи организаставаанындан машиналарның анаа турар чоруу көвүдээн. Чартык чылда 3 мун машина-хүн анаа өрткен, ол дээрге Абакандан бир мун тонна чүүктү сөөртүрүдүр. Кызылдан Абаканче, Абакандан Кызылче чоруп турар машиналарның түгле чаңгыс талаже чүүктүг чоруур чоруу база-ла көвүдээн. Ылаңгыя тудуг материалдары болгаш өске-даа чүүк ап турар организациялар Абаза станциязынга чүүк белеткеп албаанындан Ак-Довуракка инаар даг-дүгү сөөртөкен машиналар дедир чүүк чок ээп кээп турар. Оон түңнелинде 20 млн. км чүүк чок чоруушкун болдурган.

— Республиканың транспортчулары В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болгаш Совет Тываның 25 чыл юбилейлеринге хол-баштыр алган хүлээлгелерни күүседир дээш автомашиналарның ажыглал коэффициентизин 47 хуу турганындан 55 хуу чедир бедиткен. Чыл планын ажыр күүседип болурунуң бүгү аргалары бисте бар — деп, ол саналын дооскан.

«Красноярск кол тудугнуң» начальныгының орадакчызы эш К. Я. Юрчук чаа системаже шилчиишкинге белеткеди амдыгааштан чорударын онаалап демдеглевишаан, «Тыва тудуг» трестиң карылгалыг ажылдап турарының чылдагааннарын аналитээн. Чүүңдаа мурнунда өскээртен аар өртектиг тудут материалдарын сөөртүрүн кызырары-биле чурт иштинде тудуг материалдарының бүдүрүлгеэнга бижыглаары хүннүң чугула айтырыы апаран. Оон аңгыда тус черниң чурттанчыларындан тудугжу кадрларны белеткээрин күүнете-даа, республикага-даа ажыктыг. 1966 чылдан эгелеп чаңгыс «Тыва тудуг» трестке 4,5 мун кижи өске областтардан организастыг чылда-биле келген. Оларның шүүдезинге 850 мун рубль үнген. Херек кырында од кижилерниң хөй кеэни дедир чоруй барган.

Пленумга «Тыва кобальт» тудуг эргелелиниң партком секретары эш В. П. Суров, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының орадакчызы эш В. Н. Антышев, Каа-Хем райкүүскомнуң даргазы эш К. С. Очур-оол, «Тыва септелге-тудуг» трестиң эргелекчизи эш М. П. Емельянцев сонал бергеннер.

СЭКП обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока пленумга олурушканнарның хичээнгейин тудуг организацияларында партия организацияларының ролюн бедидеринге, тудугжуларның ортузунга партийжи ажылды күштелдирериниче утландырган. Чамдык партия райкомнарының тудуг ажызынче хамыдап кирбейн турарын демдеглевишаан, партийжи-политиктиг ажылды ажыл-агыйның айтырыгларыбиле сырый холбаштырарын онаалап айыткан.

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

☆ ☆ ☆

Төөгүлүг беш чыл планында көрдүнген Совет Эвилелинде улуг тудугларның бирээзи — Тывада кобальт комбинадының тудуу хүн келген түдүм шапкынчын орар. Амгы үеде ында нарын дериг-керекселдерниң эптээшкин ажылдары чоруп турар.

ЧУРУКТА: комбинаттың турукгуруулга салбырының ниити хевири.

С. МААДЫНЫҢ фотозу.

☆ ☆ ☆

ААЛДААШКЫН ДООЗУЛГАН

Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Чөөн Сибирьниң ажыгчы чоннар депутаттарының край болгаш область Советтериниң күүскомнарының даргаларының чалаанын ёзугаар Японияның губернаторларының Национал чөвүлелиниң төлээлери июль 14-тен 29-ка чедир Совет Эвилелинге чоруп турган. Ол төлээлерни ол чөвүлелдиң президентизи, Айти префектуранық губернатору Микинэ Кувахара баштап чораан.

Япон төлээлер Москва, Ленинград, Хабаровск, Иркутск, Сочи, Находка болгаш Братск хоорайларга чораан.

Японияның губернаторларының Национал чөвүлелиниң төлээлериниң ССРЭ-ге чораан дугайында совет-япон кады кылган дыңнадыгга ат салыышкыны июль 29-та Москвадэ Найырал Бажыңынга болган. Кады кылган дыңнадыгга япон төлээлериниң баштыңы Микинэ Кувахара болгаш Хабаровск край күүскомнуң даргазы А. К. Черный ат салган.

Дыңнадыгда чугаалааны болза, төлээлериниң кежигүннери ажыгчы чоннар депутаттарының край, область болгаш хоорай Советтериниң күүскомнарының даргалары-биле ушуражып, беседа кылган, үлетпүр будүрүлгелерге, совхозтарга, пионер лагеринге, санаторийге чораан, совет улустуң амыдыралы болгаш ооң чедишкиннери-биле калбак танышкар аргалыг болган. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Н. А. Тихонов, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. И. Воронов төлээлерни хүлээп алган. А ол ышкаш ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы Н. К. Бәйбаков, даштыкы садыг министри П. С. Патоличев болгаш албаның өске-даа кижилери-биле беседа кылган.

Июль 25-те Москвага Японияның губернаторларының Национал чөвүлелиниң төлээлери-биле Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Чөөн Сибирьниң ажыгчы чоннар депутаттарының край болгаш область Советтериниң күүскомнарының даргаларының ужуражыышкыны болган.

Төлээлер эрик чанының садыының турар байдалынга болгаш улам ыңай хөгжүдеринге хамаарышкан айтырыгларны, Совет Эвилелиниң крайлар, областары биле Японияның префектураларының аразында өске-даа харылзаалардың айтырыгларын чугаалашкан, ол харылзааларны улам ыңай калбартыры-биле күженнишкиннерин мөөн соңгаар-даа салыышкынга боттарының күзелдиин илергейлээн.

Ийи талалар ССРЭ-ниң край, область күүскомнарының даргалары биле Японияның губернаторларының Национал чөвүлелиниң аразында харылзаалардың хөгжүлдезинге күзелиниң ханганын илергейлеп, ындыг харылзааларны мөөн соңгаардаа хөгжүдери дээш саналдаан.

Ийи чурттуң аразында бүгү талалыг харылзаалардың хөгжүлдези Совет Эвилелиниң болгаш Японияның улустарының аразында найыралды болгаш бот-бодун биличир чорукту быжыглаарынга дузалаар, ынчангаш Ыраккы Чөөн чүккө болгаш бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарынга эки үндезин болур дээрзин ушуражыышкынның киржиичилери күзел ханыышкыны-биле деңдеглээн. (СЭТА).

Н. К. КРУПСКАЯ Ленин дүрайында САКТЫЫШКЫННАР

МАРТ 11-ДЕ Совет чаазак Москваже, РСФСР-ниң төвүнче, кызыгаардан ырадыр, улам-на сырый холбаалыг бооп алаа чогуур элээн каш губерниялarже чоокшуладыр көже берген.

Март 11-де, Москваже кежүп чоруптарының хүнүнде, Ильич «Бистиң хүннеривистиң кол сорулгазы» деп түүлүн бижээн (В. И. Ленин Ч.Д.Ч., 38 том, 78—82 арыннар. — Ред.). Март 12-де «Известияга» парлаттынган ол чүүл программа шинчилиг болган, ынчаммыже ооң-биле кады Ильичиниң ынчангы сеткил-сагыжың ол ән-не дээре илереткен.

Түүл Некрасовтуң «Руська чуртаары кымга эки!» деп шүлүүнден эгелээн:

Элег-түрег-даа,
Элбек-байлак-даа сен,
Шүүлеп кошкак-даа,
Сүрлүг-күштүг-даа сен,
Русь—неем!

Ильич ол түүлүнге пролетаржы Улуг революцияның ужур-дузазының дугайын доңчу хевирге-биле чугаалаан, соң соонда Брест тайбыңының бүгү дорамчылалдыг шинчизин айыткан.

Ооң соонда элбек-байлак, сүрлүг-күштүг Русь дээш демиселдиң дугайын бижээн:

«Бир эвес кандыг-даа ундаралды, кандыг-даа чугаа-домакты ырадыр ап октаптар болза, бир эвес диштерин ызырыпкаш, бодуңуң бүгү күштерин чыып аптар болза, бир эвес нерви бүрүзүн дыңзыг тудуп, шыңган эът бүрүзүн дадыктыр дыңзыдып аптар болза, бир эвес бистиң эгелеп киргенивис делегейниң социалистиг революциязының ол оруунда, түгле ооң ажыгын алдының болур деп түвенип билип аптар болза, Русь шак ындыг апаар. Аштырышкынарга ундарап кударавайн, ол оруктап бурунгаарлап чоруур, социалистиг ниитилелдиң быжыг үндезин суурун тургузарының дажын вин-чаңгыстарже чыыр, сагылгачуруумну болгаш бот-сагылгачуруумну тургузары-биле, организастыг, корум-чурумнуг, ажыл-ишчи чорукту, бүгү улустуң күштериниң шевергин кады ажылдажылгазын, продуктулар бүдүрүгезинге болгаш хуваалдазынга бүгүнити учёттү болгаш контрольду тургузары-биле хол салбайн ажылдаар — шериг күүнүң болгаш социалистиг түүлүң тургузарынче орук сүрлүг-күштүг Русь дээш демиселдиң дугайын бижээн:

«Бир эвес кандыг-даа ундаралды, кандыг-даа чугаа-домакты ырадыр ап октаптар болза, бир эвес диштерин ызырыпкаш, бодуңуң бүгү күштерин чыып аптар болза, бир эвес нерви бүрүзүн дыңзыдып аптар болза, бир эвес бистиң эгелеп киргенивис делегейниң социалистиг революциязының ол оруунда, түгле ооң ажыгын алдының болур деп түвенип билип аптар болза, Русь шак ындыг апаар. Аштырышкынарга ундарап кударавайн, ол оруктап бурунгаарлап чоруур, социалистиг ниитилелдиң быжыг үндезин суурун тургузарының дажын вин-чаңгыстарже чыыр, сагылгачуруумну болгаш бот-сагылгачуруумну тургузары-биле, организастыг, корум-чурумнуг, ажыл-ишчи чорукту, бүгү улустуң күштериниң шевергин кады ажылдажылгазын, продуктулар бүдүрүгезинге болгаш хуваалдазынга бүгүнити учёттү болгаш контрольду тургузары-биле хол салбайн ажылдаар — шериг күүнүң болгаш социалистиг түүлүң тургузарынче орук

Мария Ильинична) баштай «Национальга» (Советтериниң баштайгы бажыңынга) чурттаар кылдыр киирген. Ийиги каътка ванналыг ийи өрээлге турган бис. Эптин аажок: ынчалза-даа өрээлдер Ильич-биле бис иёпке өйүн эртпээн ыяш шыкаш болган. Ажылдаарынга ол өрээлдер таарымча чок болбайн аан. «Национальга» турганывыс үени сактырга дайын дугайында сактыышкыннар-биле холбашкак-даа ышкаш. Хар эрип чыткан. Москвага хүн караа куттулуп турган, кудумчуларда чоң быктыш. Дүрген-не шуудунга кирип, ажылдаксаазы келир... «Национальга» чаныдан Охотный ряд — базаар эгелээн, анда садыг чоруп турган; Охотный рядтың садыг-майгыннарыбиле кады эрги Москва аажок чараш. Ильичиге дыка хөй кижилер, колдуунда-да шериглер кээп турган.

Март 18-те Мурманскиге англичаннар Андайтаның хаан чазакка-ла хереглеп туткан складтарын камгалаарыбиле 400—500 матростардан десант дүжүрген. Ол десантының утказы билдингир болбайн аан.

Чазактың албан черлерин болгаш чазактың кол-мол кежигүннерин Кремльге тургузар деп шиитпирлээн. Бис база-ла Кремльге баар ужурлуг турган бис.

ЯКОВ МИХАЙЛОВИЧ Свердлов биле Владимир Дмитриевич Бонч-Бруевич бистиң Кремльге бистиң келир үеде чурттаар квартиравысты көргүзеры-биле баштай чедире бергенин сактыр-дыр мен. Бистиң «Шүүгү албан черлериниң» бажыңынга чурттадыр деп турган. Ол бажыңче шаанда чоруп турган кижилериниң он-он чылда кылаштаткан чада-техниктери кертилдир элеп кире берген эрги чада-биле үшкү каътче үне бердивис, анаа мурнунда шүүгү прокурору чурттап турган чүве-дир. Бистке кухнялыг үш өрээл бээр деп планнаан. Олче кирер ажык тускай. Оон ынай өрээлдерге Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң эргелел чери турар деэш. Эң улуг өрээлди хураалдаар зал кылдыр тускайлаан. Улуг мол ажык чоогунда Владимир Ильичиниң кабинеди ол залдың чанынга турган. Эптин аажок. Ынчаныже бүгү-ле бажың ишки шыдажыр арга чок хирлиг, печкалар бүгүп, дээшпирлер ойбак. Бистиң келир үедеги квартираныска таңнылдар турган болгаш кедергей кирлиг. Септээри негеттинген.

УЛЬЯНОВСК. Баштыңчының төрүттүнген черинде тудуп турар Ленинчи тураскаал төвү — Волганың эриинде бо тудуг ыракtан-на көстүп турар. Ол ажылды тудугжулар бо чылын-на доозуптарын бүзен турарлар.

ЧУРУКТА: тураскаал төвүнүң мурнуу таладан ынчи хевири.

В. А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бистиң кезек када «кавалеристер удуур чер» дээр ийи арыг өрээлге түр киирген.

Ильич Кремль иштинге азжок селгүүстеш кылаштаксаар кижи, ооң долеминден хоорайның ынчы хевирге ковчуг коскү турган. Улуг орду дужунда шөлдүң тротуарын, ында чанын дургаар хой ногаам үнүштүг, улус аваазы келир шөлээн боорга, ол кылаштап чоруксаар турган.

«Кавалеристер удуур черде» бистиң чурттап турган өрээлдеривисте Кремльдиң төөгүзүн, ооң туттунган төөгүзүн бижээн бурунгу шагның бирле дептерин стол кырынга чыткан чүве. Суурга бүрүзүнүң төөгүзүн болгаш хереглеп туттунган ужур-дузазын беалында чугаалап каан чораан. Ильич ол альбомнуң арынваарын ковчуг ажыл көрүксээр кижи. Ол үениң, 1918 чылдың Кремль амгыланга шөолуг домейлешпес. Ында бүгү-ле чүвелерни бурунгу шагның аян-шинчаан өөлээн. «Шүүгү албан черлериниң» бажыңының чанында өкпец өөнүг кылдыр будуп каан бичии-бичии решеткалыг соңгалаарлыг Чудов дуганы бар, хавак кырында II Александрның тураскаалы турган; шала кудуддур хаяа чанында бир күрээ бар; «Шүүгү албан черлериниң» бажыңының дужунга, Кремль бажыңынга ажылчыннар ажылдап турган. Кремльдиң кызыл-шеригжилер камгалап таңнылдап турган.

ЭРГИ ШЕРИГ сандаран дүшкен, демобилизастаттырган. Чаа, күштүг, революсчу, бедик кодургүүшкүнүүт, тпилелгеже күзел-соруу күштүг арминяны тургузар херектиг турган.

Баштай дээрезинде Кызыл Армия аваа армияга шоолутта дөмейлешпес турган. Ооң сеткил-соруу хайнышкынныг болган. Ынчалза-даа даштыбиле көөрге чедимче чогу ажжок турган: кызыл-шеригжилериниң доктааттынган чаңгыс аай хеви чок, ындыг келген хеви-биле чоруп турган, сагыыр корум-чурум доктааттынмаан. Совет эрге-чагыргаының дайзыннары кызыл-шеригжилерни кочулап, большевиктериң күштүг, шыырак армияны тургузуптарынга бүзүревейн турганнар...

Германия-биле тайбың кервээн чардына бергенде, Россияга немец элчин граф Мирбах чедип келгеш, ниити чурум ёзугаар Кремльде эрге-чагырганың төлээлекчизинге— Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң Даргазы Ленинге «алдап» барган. Владимир Ильичиниң кабинединиң чанынга часовой бир-ле чүве ломчуп олурган: Мирбах кабинетке кирип бар чорда, олче ол кандыг-даа кичээнгей салбайн, ломчувушаан олуруп калган. Мирбах олче чиктиганнгени сүргей көрген. Оон соонда кабинеттен үнүп бар чыткаш Мирбах олурган часовойнуң чанынга доктаай дүшкеш, оон холунда ломчуп алгаш, келемөчизинге очулдуртурга: номну Бебель «Хөрээжен болгаш сосиализм» деп адаар болган. Мирбах часовойнуң ломчуп ыт чокка эгидип бергеш чорупкан.

Кызыл-шеригжилер аажок шудургу өөренип турганнар. «хаалчак хоорайдаа» ында-бүрү можуларның чонунуң төлээлери мөөнделип турар. Бо хоорай болза, императорлар ордулары мөөнделеп болгаш Мао Цзэ-дуннуң резиденциязы турар Пекин району-дур.

Чорумал төлээлер Чжунаньхайның төп кезиниң хаалгаларының баарында куралдыг хоорукчулар чедип алырынга херек болуп турар.

Гуйчжоу болгаш өскө-даа можуларның чонундан келген төлээлекчилерни «шынгыы корум-чурум чок чоруктарны» болгаш «дувураазиннг амыдыралды» чугаалаан турар. Олар колдуунда шериг кижилер эжелээн чер-черинң администрациязын ол дээш бууудадып турар.

Можуларның чурттакчылары оорлаар, үптеп-дээрбеттээр чоруктарны болгаш кем-херек үүлгедикчилериниң кара туразында аажылаашкынынга хомудап турар. «Культура революциязының» эң эгезинден тура маочулар нитининг корум-чурумун камгалаар органнарны боттарының политиктиг дайзыннарын базаарынга ажылдап турар. Судтуң хөй органнарын тарадыр сывырган, прокуратура херек кырында ажылдавайн турар. Ол байдалдарда бүгү чуртта кем-херек үүлгедирни ковүдээн.

Кем-херек үүлгедир чоруктарның санының ковүдээнинiң дугайында дыңнадыглар чүгле чер-черниң авес, харын Пекин парлалгазында база көстүп кээп турар апаргам. Сөөлгү хүннерде «Бэйдаин гунжэнь» солуп Пекинде «самыын болгаш эт-хөреңгизин камгалаарын» дилээн чурттакчыларның чагаалаарын парлап турар. Пекинниң Дунчэн дээр хоорай районунуң чурттакчыларының бир чагаазында хомудап бижээни болза, кажан «Маонуң идеяларын өөренир талазы-биле курстарының» кичээлдеринче сывырты берген үеэнде кемниг идегеттер оларның бажыңнарынче халдап, кышкы хевин болгаш аъш-чем карточкаларын оорлап алгаш баргам.

(СЭТА, июль 29).

Тиилелгени чедип алырда эртем-билиг херек деп түвенип олар билип турганнар.

ПАРТИЯНЫҢ VII СЪЕЗДИЗИНГЕ (1918 чылдың март 6—8) немецтер-биле тайбың кервээни эң аар-берге, эң дорамчылалдыг-даа болза, чарары эргежок чугула дээр дугайында айтырыг шиитпирлеттингеп.

Советтериниң IV бүгү-россия съездизиниң тайбың кервээни 276 кижи удурланып, 118 кижи дадагалзап турда 724 бадылаашкын-биле күштүг болдуруп бадылаан. Советтериниң IV съездизинге чүгле большевиктер олуруушкан чүве эвесле болгай. Меньшевиктер, анархист-коммунистер, барымын болгаш чоон үеелдиг жөрлер тайбың кервээнинге ат салырынга удур турган. Оларның төлээлекчилери БТКК-ның февраль 23-те хуралынга тайбының немец негелделеринге ат салыр чорукка удурланып турган. Күштериниң дедиштүүр байдалы ындыг турда, 276-га удур 724 бадылаашкын даарга Ленинниң шугумунуң улуг тиилелгеп болган.

БИР-ТЭЭ немецтер-биле керээ дугайында айтырыг шиитпирлеттингеп чүве төлээде, Ильич дыш алышкынының үеэн келген, оны Совет эрге-чагырганың чурттакшынге ажылын калбартырынга ажыглаар херек деп саваан. «Совет эрге-чагырганың ээлчегиин орулгалары» деп брошюразын ол бижип киринкен. «Кавалеристер удуур черге» бистиинге Яков Михайлович Свердлов үргүлчү келир турган. Бодуңуң ажылын Владимир Ильичиниң кайы хире дүрген бижип турганын көрүп тургаш, стенографистер ажыглаза жип деп аажок-ла бүзүредип турган. Ильич дыка үр чөпшээреңнээн, адак сөөлүнде ону Яков Михайлович бүзүредип шыдапкаш, ээн эки стенографисти чорудуп берген. Ынчанмыже чүве тааржып бербээн. Ильичиин стенографист ында өске кижи бар дээш эпчоксунуп эгенмезин дээш канчаар-даа тааржыттыр чугаалап чадаан. Чүве будун бербес болган. Ынчаарта Ильич ажылдай бергенде, ийи арыг хирезин доктаай дүшпейн бижип, ооң соонда чүнү канчаар бижизе дээрел дээрзин элээн үр боданыр кижи болгай, өске кижиниң кожа олурары анза шаптык болуур турган. Чүгле 1923 чылда аар аарый бергенде, боду бижип шыдавас апаргам, бодуңуң түүдерин арга чадаарда адап бижидер апаргам. Оларын ол шагдан бээр ооң-биле кады секретарватка ажылдап келген эптер Фотиева, Гляссер, Манчуянц, Володичева сугларга адап берип турда безин ооң эпчоксунган каткыы ораалыңдан дыңналып турар болгай.

(Уланчылыг).

ИНДИРА ГАНДИНИҢ ЧУГААЗЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Банкыларны күрүче өөнүүг болдурар ажылды индий улуска буян кылдыр чоруткан деп, премьер-министр Индира Ганди башкарыкчы Индий национал конгресс партиязының Дели организациязының төлээлекчилеринге илеткел кылгаш чугаалаан.

Премьер-министр хуу кижилериниң ян улуг банкыларын күрүче өөнүүг болдурарынга удур политиктиг барыын үеелдериг күштериниң калбаркан суртаал кампаниязын өөскөргек болгаш шүүлдүг деп буруу шапкан.

Банкыларны күрүче өөнүүг болдурганының түңнелдери чүгле чазактың шиитпирлерин шын күүседеткенде көзүлген туруп болур деп, Индира Ганди демделээн. Чазакты улустуң деткээнинге өөрүп четтиргенин илергейлээш, ол деткимче «күрүпени эргелеп башкарарынга улус массаларның ханы сонуургалдыын илергейлеп турар» деп, ол чугаалаан.

Интернационалчы кижизидилгениң өзүмнери

Хөй националдыг совет улустуң найыралының болгаш бот-боттарын хүндүлежириниң өзүзунга урулгарны кижизидерин совет школаның база бир чугула сорулгаларының бирээзи деп партия санап турар.

Бодуңуң Төрээн чуртунга, нациязынга, өске нацияларның төлээлекчилеринге болгаш социалистиг системаның улустарынга алзадп урулгарның хамаарылгазын каттыштырып турар бүгү түүлдер интернационалдыг кижизидилге ол болур. Кижилерниң утаан-бодалында эргиниң чамдык артышкынларын ажыш эртеринге интернационалчы кижизидилгени чорударының школаның ролю улуг.

Бистиң республиканың школаларында бо талазы-биле кандыг ажылдар чоруп турарын тодарадып кордүүс. Маңаа хайгаарадар, беседа аргазы болгаш школа документтерин ажыглаан. Кызылдың № 7 школазында байдал кандыгыл? Школаның пионерлери болгаш комсомолчулары Латвияның, Ровно хоорайның, Моол Арат Республиканың пионерлери-биле чагаалажып турар. Оларның харылзаазы 1966 чылда-ла эгелээн. Республикада, школазында бооп турар солун түүлдерни өөнүктеринге дыңнадыр. № 7 школаның пионерлериниге тураскаал кылдыр чуруктуг альбомнарны, бодуңуң республиказының дугайында номнарны чоруткан. Совет Латвияның чогаалчыларының дугайында номну уруглар алган. Сураглыг совет разведчик Николай Кузнецовтуң портредин Ровноның уруглары чорудуп берген.

Аны-дуңма моол өөнүктер школага бо-ла келир. 1968 чылда моол башкылар бо школага ийи катап чораан. Аалчыларның келгенинге холбаштыр кежээлерни эртпирген. Моол школачыларның амыдыралындан солун түүлдерни башкылар чугаалап берген.

Интернационалчы найырал түүден эгелээнил? Эң баштай интернационалчы найыралдың клубун тургускан. Клубтуң ажылын даштыкы дыл башкызы А. И. Казанцева удуртуп турган.

1962 чылда Кызылдың № 2 школазынга интернационалчы кижизидилгениң клуву тургустунган. Уругларның чоок өөнүктери Моол Арат Республиканың Улангом хоорайының пионерлери апарган. Башкы И. А. Мистрюкованың удуртулгазы-биле школаның дээре пионерлери моол пионерлериниң улуг байырлалынга киржип чораандан бээр найырал эгелээн. Клубтуң кежигүннери аңаа ажылдап турганының тураскаалы кылдыр аңгы-аңгы дылдар кырында бижиттингеп номнар-биле шаңнадып турар. Чыл бүрү чаа кежигүннер немежип, солун ажыл-херектер немсшкен. Клубтуң амблемазы: чер бөмбүрээзиниң хевири, ында көгө-буганы база Кызыл тукту көргускен, клубтуң кыйгырыы: «Бистиң өөнүктеривис бүгү чер бомбүрээзинде».

Уругларның өөнүктери шынап-ла кайда-даа бар. Олар — Совет Эвилелиниң республикаларында болгаш даштыкыда. Башкирия, Бурятия, Украина, Азербайджан дээш Хакассия, Алтайдан база Болгариядан, Венгриядан, Моолдан, ГДР-ден, Польшадан, Кореядан чагаалар ужугуп кээп турар. Венгриядан бир уруг мынча деп бижээн: «В. И. Ленинниң чуртунуң пионерлери-биле чагаалажырын белик алдар кылдыр санап турар мен». Польшадан Ян Юзковтуң бижээнге болза: «Силериниң республиканың дугайын бистиң журналдардан номчуп турдум, ында чай ишиг, кыш соок. Ол меңээ тааржымчалыг-дыр. Тываның дугайында, Азияның төвүнде турар Кызылдың дугайында польша пионерлер хойнуу билинп алыксап турар бис».

Бо школаның пионер өрээлинде тайбыңның болгаш найыралдың булуңуп дерээн. Ында чагаалар, адрестер, маркалар, хөрек демдектерни, вымпелдер, аңгы-аңгы дылдар кырында деп хөй номнар чыгдынган. Чылдың-на декабрьда «Тайбың» операцияны эртирерге чаңчыл болган. Хоорайның школаларының-биле кады кежээлерни организастап, концерттер көргүзүп, белектер солчуп турар.

Интернационалдыг кижизидилге урулгарның өөредилгезинге, чурумунга коскү салдарлыг. Аңгы-аңгы нацияның төлээлекчилери-биле сырый харылзаа тулуп турар уруглар өөредилгезинче улам кичээнгей салыр, бот-боттарын деңнежип, кошкак өөредилгелиглерниң санын кызырарынче чүткүлдүг. Оон аңгыда уругларның сонуургалы бедиир, билир түүлдери ковүдээр, бот-боттарынга дузалажыры, эң-найыралы улам күштелир. Кызылдың № 2 школазының өөреникчилерин № 3 школа чалаан. Чамдык оолдар барыксавас болган, ынчалза-даа башкыларның арга-сүмези-биле ук школага барып, солун концертти көргүскеннер. Тыва уругларның талантызын өөреникчилер найгаан. Концерт соонда ооң-тоглаа эгелээн, шак ынчан уругларның бот-боттарындан хоорук болуру читкеп. Ынчангаш кандыг-даа найыралдың эгези оюннар, кежээлер боол турарын башкылар шын айтып турарлар.

Интернационалчы кижизидилгеге ажылын район школаларында база чорудуп турар. Өөрүнүң Саглы сес чыл школазында бо талазы-биле ажыл солун. Ук район Моол Арат Республика-биле кызыгаарлажып турар, ынчангаш кожаларның араазында харылзаа бижыг. Школачыларның харылзаагы 1964 чылда эгелээн. Моолдуң Сагил школазының пионерлери концерт көргүзүп келгенде баштайгы чагааны чоруткан. Харын чагаа дораан келген. Оон бээр-ле үзүк чок бижиглежип эгелээн. Уругларның сонуургалы бедип, ийи чурттарның амыдыралының дугайында хөйнүү билип алганнар. Пионерлер баярлалдарны кады эртирип, бот-тывынгыр уран түүлге, спортка маргылдаалар хөй эрткен. Эң тергиин пионерлер байырлалдарга киржир, аалчыларны утküүр. Ынчангаш уругларның өөредилгези шынаржыыр. Пионер организациязының тургустунган хүнүн кады байырлаары кожа школаларның эки чаңчылы болу бергеп.

Интернационалчы кижизидилгениң хевирлери янзы-бүрү: бистиң чуртувустуң улустарының дугайында доктаамал шиформация, өске чурттар чораан совет кижилер-биле ужуражылга, дашткы аалчылар-биле ужуражылга, хосталга дээш демисежип турар улустар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының митингилери дээш өске-даа. Эң-не делгереңгей болгаш улуг ужур-дузалыг хевир — чагаалажып харылзажыры. Ынчалза-даа ук ажыл бистиң школаларывыста доктаамал эвес, ында-хаая бооп турары таарымча чок.

Интернационалдыг хаңы бүзүрелди чедип алырда, башкыларның, класс удуртукчуларының, ада-иелериниң демниг болуру чугула. Шак ындыг ажыл школаларда чоруп турардаа болза, ада-иелериниң араазында бо талазы-биле системчиткеп ажыл чок. Уругларның назы-харын барымдаалавас чорук база-ла шын эвес. Улус өөредилге органнары, комсомол комитеттери бо ажылче сагыш салыр болза экп. «Бүгү-ле кижизидилге ажылында интернационалдыг кижизидилге сиңниккен болур ужурлуг» деп Н. К. Крупскаяның чугаалаанын удуртулга болдурар апаар бис.

З. МОНГУШ,
Кызылдың башкы институдунуң студентизи.

делегей бо хүннерде

Куба-биле дипломаттыг харылзааларны катап тургузар дээш

БОГОТА. (СЭТА). Куба улустуң алдарлыг байырлалы—национал тура халышкынның хүнүнге тураскаал болдурган митингиге олурушкан каш чүс-чүс кижилер Куба-биле дипломаттыг харылзааларны катап тургузарын негээн чагааны Колумбияның эрге-чагыргаларынга чоруткан.

Литература шүгүмүүлекчизи Марта Трабаның митингиге чүве чугаалаш, демделээни болза, бөгүнгү Кубада эң чугула түүл бүгү амыдыралга улустуң киржири болур. Кубаның улузу бодуңуң төөгүзүнүң идепкейлиг чогаадыкчызы болуп турар.

Египет-судан дыңнадыг

КАИР. (СЭТА). Суданның премьер-министри Бабикер Авалдалланың КАР-га албан ёзугуунуң аяа-чоруу доозулган. Ол төрээн чуртунче чана бергеп.

МЕИ агентилелдиң тараганы өгипет-судан кады кылган дыңнадыгда чугаалааны болза, ийи чурттуң арвынга садыг солчулгазын улам ыңай нөвүдедир болгаш экономиктиг кады ажылдажылганы калбартыр талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни алырынга шиитпирлиин ийи тала илергейлээн. Экономиктиг айтырыглар талазы-биле египет-судан комитет ажылын удавас эгелээр ужурлуг дээрзин талалар база айыткан.

КАР биле Судан Араб чурттарның лигазын болгаш Африка чаңгыс эп организациязын бүгү хемчег-биле быжыглаарын кыйгырган. Ийи талада Африкада ак кештиг эвээш нуруунуң расписи ёзу-чурумнарын буруу шапкан, африка дипте национал-хосталгалыг шимчээшкинни деткиир дээн.

Культура амыдыралының төвүнде

ТЕГЕРАН. (СЭТА). «Шапито» деп көжүп чоруур совет циркти оюн көргүзүү Тегеранга доозулган. Циркти оюн көргүзүүнге чартык миллион ажыг кижи чораан.

Москваның, Украинаның, Азербайджанның болгаш Сонгу Осетиянын мастерлери ийи ай дургузунда тегеран найысылалдың культурлуг амыдыралының төвү болган. Оларның көргүскен оюнун парлалга бедии-биле үнелээн.

Патриотту камгалаар дээш

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияда чурттап турар португалдарны эвилелдештиргеп, депшиглелиг организациялар португал демократ Эдуардо Крузейрону камгалаарынче делегейниң хой-ниитизин кыйгырган.

Африкада эжелекчи дайынга удурланганын көргүзер дээш португал армиядан бодуңуң туразы-биле үнген Крузейрону Мадридже франкочу полиция тудуп хоругдаан. Португалиниң ПИДЕ деп чажыт шагдаа чери ол патриотту тудуп бөөрии негээн. Испан суд делегей эргеазын барымдаалавайн. Крузейрону тудуп бөөр деп шиитпир үндүрген. Ынчангаш ооң амытыны аймылга таваржыр деп турар.

Крузейрону тудуп бериптер болза, португал колония армиязындан боттарының туразы-биле үнген муң-муң португал патриоттарга улуг айыылдыг байдал тургустунар деп, португал организациялар демделээн. Дыңнадыгны бижээннер франкочу судтуң шиитпирин күш чок болдурарын негээн.

«Мао Цзэ-дуннуң идеяларын пропагандалаар талазы-биле баштайгы шериг отрядын» чоруткан хүнүнден бээр чыл оюн Пекинде улуг шуугаазын-биле демделеп турар. «Цинхуа» политиктиг институтка ону демделээра-биле «корум-чурумну» эмгелеп тургускан. Ол чыл оюнга байыр чедирген лозунгнарны хоорайда чыпшырган. Парлалга хөй санныг материалдарны парлаан. Июль 28-те дамчыткан делегацияга Синьхуа агентилел ол болуушкунуң төөгүзүн сагындырып. Кыдатка бо болуушкун «чаа үени ажыттыкан» деп бижээн.

«Культура революциязының» эгезинде «Цинхуа» институттуң хүннәйбиннери Мао штабының «айтыышкыннарын шыңгыы барымдаалавышаан», «Лю Шао-цинин агентилерин» болгаш Мао Цзэ-дуннуң өскедаа дайзыннарын чылча шапкан. Оон соонда студентилерниң болгаш башкыларның чамдык кезии «ревизионисчи идеяларның болгаш полицентризминиң теориязының салдарынга алыскан», тодаргайлаарга, Маонуң айтыышкыннарын мелегей ёзу-биле удуртулга болдурарындан ойталаан.

Ынчангаш эрткен чылдың июль 27-де Маонуң негээнин ёзугаар «Цинхуа» институттуң солдаттар эжелеп алган. Идеологтуг чажырын чаар чоруктуг барымдаалаашт, элээн каш ажылчыннарны отрядка киргеп. Ынчалза-даа шериг кижилер бүгү чүвени шиитпирлеп турган. Ол үеден эгелээш бүгү өөредилге черлерни, чырыдыышкын-биле, эртем болгаш идеологтуг ажыл-биле холбаалыг бүгү албан черлерин шериг отрядтарының контролюнга тургускан.

Ол отрядтар боттарының кол сорулгазын — «Маонуң идеяларынга интеллигенциияны эдеп кижизидерин» канчаар боттандырып турарын Гуанчжоуда Чжуншань медицина институдунда турар отрядтың дуржулгазындан тодаргай көстүп турар. Солдаттарны ол институтче эрткен чылдың августа чоруткан дээрзин «Жэньминь жибао» солуп дыңнаткан. Солдаттар институтка барган дораан студентилерни болгаш башкыларның чамдык кезии «ревизионисчи идеяларның болгаш полицентризминиң теориязының салдарынга алыскан», тодаргайлаарга, Маонуң айтыышкыннарын мелегей ёзу-биле удуртулга болдурарындан ойталаан.

Ынчангаш эрткен чылдың июль 27-де Маонуң негээнин ёзугаар «Цинхуа» институттуң солдаттар эжелеп алган. Идеологтуг чажырын чаар чоруктуг барымдаалаашт, элээн каш ажылчыннарны отрядка киргеп. Ынчалза-даа шериг кижилер бүгү чүвени шиитпирлеп турган. Ол үеден эгелээш бүгү өөредилге черлерни, чырыдыышкын-биле, эртем болгаш идеологтуг ажыл-биле холбаалыг бүгү албан черлерин шериг отрядтарының контролюнга тургускан.

Ол отрядтар боттарының кол сорулгазын — «Маонуң идеяларынга интеллигенциияны эдеп кижизидерин» канчаар боттандырып турарын Гуанчжоуда Чжуншань медицина институдунда турар отрядтың дуржулгазындан тодаргай көстүп турар. Солдаттарны ол институтче эрткен чылдың августа чоруткан дээрзин «Жэньминь жибао» солуп дыңнаткан. Солдаттар институтка барган дораан студентилерни болгаш башкыларны шилип ап, оларны көдээде 112-ги бүдүрүлге бригадазынче чоруткан. Олар аңаа чедө бергеш, ядыыларның бажыңнарында чурттап, олар-биле мадыр ажылдап, өөренип, чемненир, удуур болгаш «ревизионизмниң шүгүмүүлеп турар». Өске сөс-биле чугаалаарга, институтту тарадыр сывырган.

«Чаңгыс черде мөөнделеп интеллигенциияның ол мөөнүзүшкинин бүрүн узуткаан» деп, маочу солун мактаашкын-биле демделээн.

* * *

Даштыкы корреспондентилериниң демделеп турары болза, сөөлгү үеде Чжуншаньхай хоорукчулар чедип алырынга «Мао Цзэ-дуннуң идеяларын өөренир талазы-биле курстарының» кичээлдеринче сывырты берген үеэнде кемниг идегеттер оларның бажыңнарынче халдап, кышкы хевин болгаш аъш-чем карточкаларын оорлап алгаш баргам.

(СЭТА, июль 29).

Кыдатта болуушкуннар

ВДР. Чурттуң даг районнарында автомобиль оруктарының узун дурту чылдың узап орар. Аныяктарның шалыпчы бригадалары оруктар тудуунга улуг ойлдуг болуп турар.

ЧУРУКТА: Хоабинь можуда автомобиль оруунуң тудуунда нивелировщиктер бригадазы. Мурнуу талазында прибор чанында Нгуен Чонг Гуе биле Нгуен Нок Линь.

В. Кошевойнуң фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

* * *

КУЛЬТУРАДА ЧАА ЧҮҮЛДЭР

УЛУГ ҮНЕЛЕЛ

Совет цирк уран чүүлү бодунуң тургустунганындан бээр 50 чыл болганын бо чылдың сентябрьда байырлап эртирери-биле белеткенин турар. Анаа ССРЭ-ниң хой национал цирк уран чүүлүнүң 50 чыл дургузунда чедиишкиннерин түңнеп көргүзер, уран чүүлге база бир улуг байырлал болур.

50 чыл оюн байырлап эртиреринге тураскаатқан циркти улуг көргүүлүрлери сентябрьда Москвага болуп эртер. Анаа совет цирк уран чүүлүнүң эң-не шилиндек дигген артистери киржип, катышкан программалыг солун уран көргүүлүрлерин көргүзер. Чүгле 1942 чылда тургустунган, 1946 чылда ССРЭ циркиниң Бүгү-эвилел эргелелиирге хүлээп алдынган, совет циркти-ң эң-не хеймери — тыва цирк болүүнүң артистери Москвага болур ол улуг байырладыр көргүүлүрлериге киржир. Ол дээрге РСФСР-ниң улустуң, Тыва АССР-ниң улустуң артизи В. Б. Оскал-оолга удурткан тыва цирк артистериниң талантызын улуг-биле үнелээни болур. Оон аңгыда, бо үнелел тыва артистер чүгле тыва уран чүүлдү эвес, хой национал совет улустуң уран чүүлүн байыткан база делегей циргинниң төөгүзүге боттарының улүг-хуузун киирген деп чүвени демдеглээни ол-дур.

Совет циркти тургустунганындан бээр 50 чыл оюнуң байырлыг көргүүлүрлериге киржирининң белеткелин кылыры-биле цирк болүүнүң тыва артистери Новосибирск хоорайже үжүп чорупкан. Олар анаа сентябрьга чедир белеткелин кылыр, номерлеринге чаа чүүлдерни немээр.

КОНЦЕРТ-БИЛЕ

Чоокта чаа Мөңгүн-Тайга районунуң уран чүүл артистери Өвүр районга аалдап чорааш барганнар болгай. Ынчангаргаа аңаа харыы кылдыр Өвүрүнүң уран чүүл артистери Мөңгүн-Тайга районга аалдап чорааш. Олар аңаа баргаш, район төвүнүң чүрттакчыларынга болгаш «Малчын» көдээ ажылагый артелиниң колхозчуларынга солун программалыг концертти көргүскен. Ук концерттиң национал болгаш хылдыг хөгжүмге үзелгези, танцы күүсселдери оңза эки болуп турган. Районнуң уран чүүл артистерин комсомолдуң Өвүр райкомунуң секретары Ховалыг Орус-оол баштап чорган. Партия райкомунуң бирги секретары Кыргыс Шулуу ол концертке база кирипкен.

Хандагайты суурнуң Культура бажыңының уран чүүл артистери ол районлуг эргиш, бригадаларга, фермаларга концерт көргүскен.

ТИХОНОВТАР, ТЫВА САРЛЫКТАР

Виталий Тихонов тыва сарлыктар болгаш өске-даа дириг амытаннар-биле цирк оюннарын Кызылга көргүскенинин соонда, Красноярск хоорайже чорупкан.

Бо хүннерде циркти база бир эргээри Красноярскиде тургустунуп турар. Виталий Тихонов циркти маңаа чоруулунган өске болуп артистер-биле кады Красноярскиге бир ай хире үенин дургузунда ойнаар. Оон аңгыда Виктор Тихонов парлары болгаш зубр дээр бугаларлы-биле кады Красноярскиде чедип келгеи.

«ДИРИГЖИТКЕН ДАШ», «ТЫВА ГРАФИК»

Мындыг аттарлыг ийи ном Тываның ном садыгларында кирген. «Дириғжиткен даш» — тыва уран шевердиниң чоңар даштан чазап чогаатқан ажылдарының фотоальбому болур. Ында эң талантылыг диген 18 тыва сиилбикчилерниң хой саныг ажылдары парлаттынган.

«Тыва график»—бистиң республиканың чуруукчуларының графиктиг уран чуруулаларының альбому болур. Ында 13 чуруукчуның ажыл-ага хой саныг чүрээн ажылдары парлаттынган.

Бо ийи альбомну Тываның ном үлүгүр чери парлап үндүрген. Кайызы-даа таныш-көрүш эш-өөрге, Тывага келген аалчыларга суй-белек кылдыр тутсуруңга кончуг чараш, таварымчалыг кылдынган.

ЭРГИ-БАРЛЫКТЫҢ АРТИСТЕРИ

Барыын-Хемчиктиң Эрги-Барлык көдээ клубунуң шин коллективиниң бот-тывынгыр талантылыг артистери К. Сагдынның «Амыдыралдан өөренгеп шинзин Улуг-Хем районнуң ажылчы чонунга көргүзүп чоруп турар.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

СЭТА-ның интервьюзу

Кол түңнел

— Дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлериниң кирериниң шылгалдарынга чедир санныг хонуук арткан. Дээди өөредилге черлериниң болгаш техникумнарга өөренир дээш миллион-миллион оолдар, кыстар келир. Дээди школалар чаа өөредилге чылынга канчаар белеткенин алганы? ССРЭ-ниң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министрииниң бирги орданчызы **Н. Ф. Краснова** СЭТА-ның корреспондентизи **П. Козловский** бо айтырыгны салтаи.

— Келир өөредилге чылы— оңза чыл болгай—дээш, Н. Ф. Краснов чүтелээн.— Өөредилге черлериниң коллективтери В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүүгүден бээр 100 чыл болууру өөредилге-кижизидилге болгаш эртем ажылынга чаа-чаа чедиишкиннерниг үткүрүнче бүгү күжүн салыр.

Улус ажыл-агыйынга, эртем, культурага кадрлар белеткеи бээринин деңнели дээди школаларже Коммунистиг партия биле Совет чазактың моогаг чок сагыш салып турарының ачызында хүнүүн-не улам бедип турар. Эртем-техниктиг депшилериниң хогжулдези шапкын, ынчангаш эртем биле үлегүүрүнүң чаа-чаа алыраларының кадрлар хереглээри улам көвүдеп турар. Дээди өөредилге черлери болгаш техникумнар аңаа холбаштыр бо чылын башкарылданың автоматтыг системаларының, электрон-саналга аппаратуразын чогаадыр, будуурер, практикага ажылдаар математика талазы-биле, будуурүлгени автоматтыдарының болгаш электрди күжүн хуваарының талазы-биле тускай эртеминдерни белеткеп эгелээр. Экономиканга хамаарышкан тускай эртеминиң саны база көвүдеп турар. Аңаа «материал-техниктиг хандырылганың экономиказы болгаш планнаашкыны», «шинчилел, телевиледериниң экономиказы немелькер.

Бо чылын инженерлиг өөредилгениң бүгү факультеттериге саналга техниказының курузун немей тургузар, экономиканың дээди өөредилге черлериниг математика талазы-биле белеткелди күштедирер. Планнаашкыны математика аргаларын ажылдаар, чижеглей бодаарының теориязының, математика статистиказының талазы-биле лекциялары иомчуп боор. Гуманитарлыг дээди өөредилге черлериниг психология өөренирнче удуг киҥээгейии саглыр. Чижээлээрге, юристер иинти болгаш суд психологиязының, криминологиязың, оон-даа өскелериниң курузун эртер.

Ам чүрттүн дээди өөредилге черлери чаа сургуулдар хүлээп алырынга белеткеиин турар. Аңаа 900 муң кижи, оларның чартыктан хой иезии будуурулгеге ажылдавайн өөренир. Оон аңгыда, 1,3 миллион өөреникчилерни орүүмак тускай өөредилге черлери хүлээп алыр.

Чүрт дээди эртеминг улам хой чыгай эртеминглерни алыр. Бо күзүн Красноярск, Гомель университеттери, Астрахань обсерваториязы, күш культураның Краснодар институду, Шахтының ажыл-рал хандырылгазының технология институду баштайгы студентилерин хүлээп алыр.

Өөредилге черлерииге сургуулдар хүлээп алырының чуруму колдуунда өскерилбейн. Ону белеткеддиг ажыктарны хүлээп алырын хандырар чурум хевээр артар дең. Н. Ф. Краснов демдеглээн.

Будуурулге черлериниң болгаш организациялардың будуурулгеге ажылдавайн өөренир кылдыр чорудун бергеи кижилери будуурулге черлериниөөн келгеннериниң коикурузувга киржир болгаш өөренир кылдыр бирги ээлчеге хүлээп алынар. Аңаа ийи чылдан эвээш стажтылар колдадыр хүлээп алдынар эргелиг.

Кодээ ажыл-агый болгаш биология талазы-биле тускай эртеминдер кыдыр өөренирине кодээ черлерде доктамал чүрттээ турар болгаи дээди өөредилге черииге кирер кылдыр шилип алдынган профессиязының ийикпе оңзыбиле демей профессия талазыбиле стажтылараы колдадыр хүлээп алыр. Кодээ черлерден келгеи аныыктар педагогика талазы-биле тускай эртеминг кылдыр өөренирииге база көвүдеп турар. Аңаа «материал-техниктиг хандырылганың экономиказы болгаш планнаашкыны», «шинчилел, телевиледериниң экономиказы немелькер.

Бо чылын инженерлиг өөредилгениң бүгү факультеттерин